ספרי' — אוצר החסידים — ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

היכל
תשיעי

שער
שלישי

דבר מלכות

מאמרי דא"ח, שיחות ואגרות קודש

מאת

כבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל שליט"א

שניאורסאהן

מליובאוויטש

•

יוצא לאור על ידי מערכת
„אוצר החסידים"
770 איסטערן פאַרקוויי סניף אה"ק כפר חב"ד ברוקלין, נ.י.

שנת חמשת אלפים שבע מאות חמשים ושתיים לבריאה
הי' תהא שנת נפלאות בכל
צדי"ק שנה להולדת כ"ק אדמו"ר שליט"א

הוספות כמפורט בתוכן עניינים

סדר הנחת תפילין

אף על פי שיכולים להניח תפילין במשך כל היום כולו (מנץ החמה או עלות השחר, עד צאת הכוכבים או שקיעת החמה), הרי הזמן המובחר להנחת תפילין הוא בזמן תפילת שחרית, כמנהג ישראל שמניחים תפילין ומתפללים בהם.

משיחת י"א שבט תשכ"ח

טוב להרגיל עצמו לומר . . . נוסח זה מודה וכו' ועל ידי זה יזכור את ה' הניצב עליו:

מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ מֶלֶךְ חַי וְקַיָּם, שֶׁהֶחֱזַרְתָּ בִּי נִשְׁמָתִי בְּחֶמְלָה. רַבָּה אֱמוּנָתֶךָ:

ברכות הנחת תפילין

הברכה הראשונה (באמירתה מכוונים הן על התפילין של יד והן על התפילין של ראש) נאמרת לפני הידוק הרצועה על שריר הקיבורת של היד השמאלית (איטר, הכותב ביד שמאל מניח את התפילין על יד ימין) באופן שהתפילין נוטות לעבר הגוף!

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו, וְצִוָּנוּ לְהָנִיחַ תְּפִלִּין:

הברכה השניה נאמרת (רק אם דיבר בין הנחת תפילין של יד לשל ראש) לפני הידוק הרצועה על הראש.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו, וְצִוָּנוּ עַל מִצְוַת תְּפִלִּין:

ברכת התורה

צריך ליזהר בה מאוד ואסור לדבר ולהוציא דברי תורה מפיו עד שיברך.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, נוֹתֵן הַתּוֹרָה:

קריאת שמע

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, יְיָ אֶחָד:

בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

וְאָהַבְתָּ אֵת יְיָ אֱלֹהֶיךָ, בְּכָל לְבָבְךָ, וּבְכָל נַפְשְׁךָ, וּבְכָל מְאֹדֶךָ: וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם, עַל לְבָבֶךָ: וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ, וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ, וּבְשָׁכְבְּךָ, וּבְקוּמֶךָ: וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל יָדֶךָ, וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ: וּכְתַבְתָּם עַל מְזֻזוֹת בֵּיתֶךָ, וּבִשְׁעָרֶיךָ:

וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹתַי אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם, לְאַהֲבָה אֶת יְיָ אֱלֹהֵיכֶם וּלְעָבְדוֹ, בְּכָל לְבַבְכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם: וְנָתַתִּי מְטַר אַרְצְכֶם בְּעִתּוֹ יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ, וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ: וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשָׂדְךָ לִבְהֶמְתֶּךָ, וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ: הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן יִפְתֶּה לְבַבְכֶם, וְסַרְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם: וְחָרָה אַף יְיָ בָּכֶם וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת יְבוּלָהּ, וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר יְיָ נֹתֵן לָכֶם: וְשַׂמְתֶּם אֶת דְּבָרַי אֵלֶּה עַל לְבַבְכֶם וְעַל נַפְשְׁכֶם, וּקְשַׁרְתֶּם אֹתָם לְאוֹת עַל יֶדְכֶם וְהָיוּ לְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם: וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ, וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ, וּבְשָׁכְבְּךָ, וּבְקוּמֶךָ: וּכְתַבְתָּם עַל מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ, וּבִשְׁעָרֶיךָ: לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְיָ לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם, כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ:

וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר: דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת עַל־כַּנְפֵי בִגְדֵיהֶם לְדֹרֹתָם, וְנָתְנוּ עַל־צִיצִת הַכָּנָף פְּתִיל תְּכֵלֶת: וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִת, וּרְאִיתֶם אֹתוֹ, וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת יְיָ, וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם, וְלֹא תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם: לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתָי, וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם: אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים, אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם: אֱמֶת:

נכון לומר קודם התפילה:

הֲרֵינִי מְקַבֵּל עָלַי מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ:

מצוה להתפלל בתפילין את כל תפילת שחרית כולל שיעור תהלים כפי שמתחלק לימי החודש.

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ, וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ:

אַךְ צַדִּיקִים יוֹדוּ לִשְׁמֶךָ, יֵשְׁבוּ יְשָׁרִים אֶת־פָּנֶיךָ:

כדאי שלכל ילד, בן או בת - גם קטני קטנים - וגם המבוגרים יהיה סידור (תפילה) פרטי משלו - לומר תפילה להשם, חומש - חמישה חומשי תורה (או ספר אחר של תורה) משלו ללמוד בו כל יום תורה, וכן להבדיל קופת צדקה משלו - שלתוכה נותן צדקה (לבד משבת ויום טוב), מכספו הפרטי (שניתן לו מהוריו או שקיבל כפרס . . שבן יכול היה לקנות חיי נפשו, ולהשתמש בו לצרכיו האישיים, ושיכתבו על זה "להשם הארץ ומלואה" (או בראשי תיבות "לה"ו") בצירוף שמם - ודברים אלו יהיו ברשותו ואחריותו וניחם בחדרו, במקום בולט - את הקופה יש לקבוע בחדר על ידי מסמר וכדומה, ועל ידי זה החדר כולו ייהפך ל"חדר ובית של צדקה".

מזמורי תהלים

קכב

מספר המשורר משבח ירושלים
והניסים שנעשו בירושלים:

א שִׁיר הַמַּעֲלוֹת לְדָוִד שָׂמַחְתִּי בְּאֹמְרִים לִי בֵּית יְיָ נֵלֵךְ:
ב עֹמְדוֹת, הָיוּ רַגְלֵינוּ בִּשְׁעָרַיִךְ יְרוּשָׁלִָם: ג יְרוּשָׁלִַם
הַבְּנוּיָה כְּעִיר, שֶׁחֻבְּרָה־לָּהּ יַחְדָּו: ד שֶׁשָּׁם עָלוּ שְׁבָטִים
שִׁבְטֵי־יָהּ עֵדוּת לְיִשְׂרָאֵל לְהֹדוֹת, לְשֵׁם יְיָ: ה כִּי שָׁמָּה,
יָשְׁבוּ כִסְאוֹת לְמִשְׁפָּט כִּסְאוֹת, לְבֵית דָּוִד: ו שַׁאֲלוּ,
שְׁלוֹם יְרוּשָׁלִָם יִשְׁלָיוּ אֹהֲבָיִךְ ז יְהִי־שָׁלוֹם בְּחֵילֵךְ
שַׁלְוָה, בְּאַרְמְנוֹתָיִךְ: ח לְמַעַן, אַחַי וְרֵעָי אֲדַבְּרָה־נָּא
שָׁלוֹם בָּךְ ט לְמַעַן, בֵּית־יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲבַקְשָׁה טוֹב לָךְ:

קכג

המשורר מקונן על זמן ארוך ורב שעברו כבר
בגלות:

א שִׁיר הַמַּעֲלוֹת אֵלֶיךָ נָשָׂאתִי אֶת
עֵינַי הַיֹּשְׁבִי בַּשָּׁמָיִם: ב הִנֵּה כְעֵינֵי
עֲבָדִים אֶל יַד אֲדוֹנֵיהֶם כְּעֵינֵי
שִׁפְחָה אֶל יַד גְּבִרְתָּהּ כֵּן עֵינֵינוּ אֶל
יְיָ אֱלֹהֵינוּ עַד שֶׁיְּחָנֵּנוּ: ג חָנֵּנוּ יְיָ חָנֵּנוּ
כִּי רַב שָׂבַעְנוּ בוּז: ד רַבַּת שָׂבְעָה לָּהּ
נַפְשֵׁנוּ הַלַּעַג הַשַּׁאֲנַנִּים הַבּוּז לְגֵאֵי
יוֹנִים:

סוף זמן קידוש לבנה, יום ראשון בערב, י"ג תמוז

אגרות קודש

ב"ה, כ"ו תמוז, תשי"ג
ברוקלין.

שלום וברכה!

...ובמה שכותב שרואה הוא ירידה במצבו הרוחני. הנה בלי שום ספק שדברי רז"ל אמיתים הם, וכיון שפסקו ובדבר משנה שמצוה גוררת מצוה, הרי ברור הדבר שעסקנות בחינוך הכשר המקרב את לבן של בנ"י לאבינו שבשמים מוכרח שתגרור אחרי' עוד מצות ולא ח"ו לגרוע במצב הרוחני של העוסק בזה, ומובן זה ביתר שאת ויתר עז ע"פ המבואר בתורה אור בתחלתו בהענין דצדקה תרומם גוי וכלשון רבינו הזקן אשר נעשים מוחו ולבו זכים אלף פעמים ככה, שהוא ממש אלף פעמים כדמוכח מלשון המדרש דאלף נכנסים למקרא מאה כו' ואחד יוצא להוראה ונתבאר בלקו"ת לג' פרשיות בתחלתו, אלא שמלשון זה גופא שמוחו ולבו נעשים זכים מובן שעכ"פ קביעות ללימוד התורה צריכה להיות, ואז מצליחים במשך שעה אחת מה שבלא"ה הי' צריך לאלף שעות, ובטחוני שחלק האלף מזמנו שהי' קובע לתורה קודם התעסקותו בחינוך הכשר יוכל לקבוע גם עתה ועוד יותר מזה, ואין לך דבר העומד בפני הרצון...

נהניתי במאד מ"ש שזוגתו עומדת עם תלמידי' מלפנים בקישור ובודאי יביא זה תועלת בשביל התלמידות בכמה מובנים, וע"פ מרז"ל יותר ממה שהבע"ב עושה עם העני העני עושה עם הבע"ב, הנה בודאי יביא זה ג"כ תועלת בשביל זוגתו תחי' וכל ביתה.

בברכת הצלחה בעבודתו בקדש ובעניניהם הפרטים שלו ושל כל ב"ב ומשפחתו שיחיו.

תוכן עניינים

מאמרי ושיחות הרבי

מאמר דא"ח

ד"ה נתתה ליראיך נס להתנוסס,

יום א' פ' פינחס, י"ג תמוז, ה'תשי"ב 5

התוועדויות

שיחת יום א' פ' פינחס, י"ג תמוז, ה'תשי"ב 20

ר"ד יום ד' פ' פינחס, ט"ז תמוז, ה'תשי"ב 35

לקוטי שיחות

פינחס - י"ב-י"ג תמוז, כרך יח 38

פינחס, כרך כג, א 44

שיעורים יומיים ע"פ תקנת רבותינו נשיאינו

חומש יומי - פרשת פינחס 53

לוח לתהלים היומי 82

תניא יומי 83

לוח 'היום יום' 95

רמב"ם

הלכה יומית לעיון ברמב"ם 98

שלושה פרקים ליום 102

פרק אחד ליום 181

ספר המצוות 211

לימוד מחולק לפי ימים

משניות עם ביאור קהתי - מסכת סוכה 215

גמרא עם ביאור - מסכת גיטין 222

שולחן ערוך הרב - לפי לוח 'רב יומי' 253

מתורת רבותינו נשיאי חב"ד

אדמו"ר הזקן

שולחן ערוך עם הערות וציונים 250

שולחן ערוך לפי לוח 'רב יומי' 253

לקוטי תורה 256

אדמו"ר האמצעי

תורת חיים 261

אדמו"ר ה'צמח צדק'

דרך מצוותיך 262

אדמו"ר מוהר"ש

תורת שמואל תרל"ג 263

אדמו"ר מוהרש"ב

ספר המאמרים - המשך תער"ב 264

אדמו"ר מוהריי"צ

ספר המאמרים - תרפ"ט 264

לקוטי דיבורים - בלה"ק 265

אגרת קודש מהרבי הריי"ץ לבתו הרבנית חיה מושקא .. 266

אגרות קודש - כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ 269

הוספות

ילקוט לוי יצחק על התורה 50

ילקוט גאולה ומשיח על הפרשה 52

נביאים וכתובים 213

עין יעקב - מסכת ברכות 221

נקודה משיחת קודש מעובדת 273

חומש לקריאה בציבור 274

קריאת התורה למנחה בשבת קודש 283

ביאורים לפרקי אבות - פרק א 284

לוח זמנים 286

סדר מצות הדלקת נרות לערב שבת קודש 287

חדש השבוע הלכות בית הבחירה בעמוד 271

דברי התורה שאנו מקבלים באדיבות המוציאים לאור, שייכים אליהם ואסור בהחלט לעשות בהם שימוש מסחרי

מאמר דא"ח

בס"ד. יום א' פ' פינחס, י"ג תמוז, ה'תשי"ב

(הנחה בלתי מוגה)

נָתַתָּה לִירֵאֶיךָ גַּם לְהִתְנוֹסֵס מִפְּנֵי קֹשֶׁט סֶלָה[1],
וּמֵבִיא כְּבוֹד קְדֵשַׁת מוֹרִי וְחָמִי אַדְמוֹ"ר[2]
פֵּירוּשׁ הַתַּרְגּוּם (וְעוֹד מְפָרְשִׁים), שֶׁתָּכְנוֹ, שֶׁגַּם
קָאֵי עַל עִנְיַן הַנִּסְיוֹנוֹת, וְגַם לְהִתְנוֹסֵס הַיְינוּ
שֶׁהַנִּסְיוֹנוֹת פּוֹעֲלִים רוֹמְמוּת, וְהַכֹּחַ עַל זֶה הוּא
מֵאַבְרָהָם אָבִינוּ, שֶׁזֶּהוּ מִפְּנֵי קֹשֶׁט סֶלָה, שֶׁקֹּשֶׁט
קָאֵי עַל אַבְרָהָם. וְהִנֵּה, פֵּירוּשׁ זֶה אֵינוֹ בִּסְתִירָה
לַפֵּירוּשׁ הַפָּשׁוּט, שֶׁגַּם קָאֵי עַל עִנְיַן הַנִּסִּים, וְגַם
לְהִתְנוֹסֵס הַיְינוּ שֶׁעַל יְדֵי הַנִּסִּים שֶׁמַּרְאֶה הַקָּבָּ"ה
נַעֲשֶׂה רוֹמְמוּת בְּכָל יִשְׂרָאֵל, וּבִפְרָט בִּירֵאֶיךָ,
וּפְעוּלַּת הַנִּסִּים בָּעוֹלָם הִיא מִפְּנֵי קֹשֶׁט סֶלָה,
הַיְינוּ שֶׁנִּמְשָׁךְ וּמִתְגַּלֶּה בְּחִינַת וֶאֱמֶת הֲוָיָ'
לְעוֹלָם[3].

ב) **וּבֵיאוּר** הָעִנְיָן שֶׁעַל יְדֵי הַנִּסִּים נִמְשָׁךְ
בְּחִינַת וֶאֱמֶת ה' לְעוֹלָם, הִנֵּה,
עִנְיַן הַנִּסִּים הוּא הֵיפֶךְ הַטֶּבַע, דְּטֶבַע הוּא כְּפִי שֶׁעוֹלָם כְּמִנְהָגוֹ נוֹהֵג, וְעַד
שֶׁאֶפְשָׁר לַחֲשׁוֹב שֶׁהָעוֹלָם הוּא כְּמוֹ בִּירָה בְּלִי מַנְהִיג, אַךְ עַל יְדֵי הַנֵּס שֶׁעִנְיָנוֹ
שִׁידּוּד הַמַּעֲרָכוֹת וְשִׁינּוּי מַהֲלַךְ הַטֶּבַע, הֲרֵי זֶה מְעוֹרֵר אֶת הָאָדָם הַמִּתְבּוֹנֵן,
וְכַאֲשֶׁר הַנֵּס הוּא גָּדוֹל אֵין צוֹרֶךְ אֲפִילּוּ בְּהִתְבּוֹנְנוּת, וְרוֹאֶה שֶׁיֵּשׁ מַנְהִיג
לַבִּירָה[4].

וּלְהָבִין בְּעוֹמֶק יוֹתֵר עִנְיַן הַהַמְשָׁכָה שֶׁעַל יְדֵי הַנִּסִּים, הִנֵּה[5] אִיתָא בַּגְּמָרָא[6]
אַל יַעֲמוֹד אָדָם בִּמְקוֹם סַכָּנָה כּו' שֶׁמָּא אֵין עוֹשִׂין לוֹ נֵס, וְאִם עוֹשִׂין

ביאור בדרך אפשר

נאמר בתהילים:

נָתַתָּה אתה הקדוש ברוך הוא תיתן **לִירֵאֶיךָ** ליראי ה' **גַּם לְהִתְנוֹסֵס** ופירש במצודת דוד: "מעתה תתן ליראיך הרמה להתרומם בעולם" **מִפְּנֵי קֹשֶׁט סֶלָה**[1] ופירש במצודת דוד: "בעבור לאמת לעולם דבריך שאמרת להושיב עמך בשלום על אדמתם", **וּמֵבִיא כְּבוֹד קְדֵשַׁת מוֹרִי וְחָמִי אַדְמוֹ"ר**[2] הרבי הריי"צ, במאמר חסידות על פסוק זה, **פֵּירוּשׁ הַתַּרְגּוּם (וְעוֹד מְפָרְשִׁים), שֶׁתָּכְנוֹ, שֶׁגַּם קָאֵי עַל** מכוון **עִנְיַן הַנִּסְיוֹנוֹת** שיש לאדם בעבודת ה', **וְגַם לְהִתְנוֹסֵס הַיְינוּ שֶׁהַנִּסְיוֹנוֹת** כאשר האדם מתגבר עליהם **פּוֹעֲלִים רוֹמְמוּת** והגבהת הרוח, **וְהַכֹּחַ עַל זֶה** לפעול את הרוממות על ידי התגברות על הניסיונות **הוּא מֵאַבְרָהָם אָבִינוּ, שֶׁזֶּהוּ** שהכתוב מסיים ואומר **מִפְּנֵי קֹשֶׁט סֶלָה, שֶׁקֹּשֶׁט קָאֵי עַל אַבְרָהָם.**

וְהִנֵּה, פֵּירוּשׁ זֶה בכתוב 'נתת ליראיך' **אֵינוֹ בִּסְתִירָה לַפֵּירוּשׁ הַפָּשׁוּט, שֶׁגַּם קָאֵי עַל** מכוון **עִנְיַן הַנִּסִּים** כאשר מתרחש דבר על־טבעי, **וְגַם לְהִתְנוֹסֵס הַיְינוּ שֶׁעַל יְדֵי הַנִּסִּים שֶׁמַּרְאֶה הַקָּבָּ"ה** בעולם **נַעֲשֶׂה רוֹמְמוּת** והגבהה **בְּכָל יִשְׂרָאֵל, וּבִפְרָט בִּירֵאֶיךָ** אלה שהם יראי ה', **וּפְעוּלַּת הַנִּסִּים בָּעוֹלָם הִיא מִפְּנֵי קֹשֶׁט סֶלָה, הַיְינוּ שֶׁנִּמְשָׁךְ** מלמעלה **וּמִתְגַּלֶּה** בעולם **בְּחִינַת וֶאֱמֶת הֲוָיָ' לְעוֹלָם**[3], כלשון הכתוב בתהילים, וזו כוונת הכתוב 'מפני קשט', התגלות והארת האמת האלוקית.

ביאור בדרך אפשר

ב) **וּבֵיאוּר הָעִנְיָן** האמור **שֶׁעַל יְדֵי הַנִּסִּים** העל־טבעיים **נִמְשָׁךְ** ומתגלה **בְּחִינַת וֶאֱמֶת ה' לְעוֹלָם, הִנֵּה, עִנְיַן הַנִּסִּים** של התרחשות על־טבעית **הוּא הֵיפֶךְ הַטֶּבַע, דְּטֶבַע הוּא כְּפִי שֶׁעוֹלָם כְּמִנְהָגוֹ נוֹהֵג,** על פי חוקי וסדרי הנהגת העולם הקבועים והרגילים **וְעַד** כדי כך הוא ענין הטבע **שֶׁאֶפְשָׁר לַחֲשׁוֹב** בטעות **שֶׁהָעוֹלָם הוּא כְּמוֹ בִּירָה** (בית גדול) שמתנהלת בעצמה **בְּלִי מַנְהִיג, אַךְ עַל יְדֵי הַנֵּס שֶׁעִנְיָנוֹ שִׁידּוּד** וביטול **הַמַּעֲרָכוֹת** הרגילות **וְשִׁינּוּי מַהֲלַךְ הַטֶּבַע, הֲרֵי זֶה מְעוֹרֵר אֶת הָאָדָם הַמִּתְבּוֹנֵן** לחשוב על כך שהאמת היא שיש מנהיג לעולם, **וְכַאֲשֶׁר הַנֵּס הוּא גָּדוֹל** ויש שינוי גדול ובולט מההנהגה הטבעית הרגילה **אֵין צוֹרֶךְ אֲפִילּוּ בְּהִתְבּוֹנְנוּת, וְרוֹאֶה** האדם מיד **שֶׁיֵּשׁ מַנְהִיג לַבִּירָה**[4] והעולם לא מתנהל מעצמו, חס ושלום.

וּלְהָבִין בְּעוֹמֶק יוֹתֵר עִנְיַן הַהַמְשָׁכָה והתגלות האמת האלוקית בעולם **שֶׁעַל יְדֵי הַנִּסִּים,** לפי המבואר בחסידות, **הִנֵּה**[5] **אִיתָא** מובא **בַּגְּמָרָא**[6] **אַל יַעֲמוֹד אָדָם בִּמְקוֹם סַכָּנָה כּו' שֶׁמָּא אֵין עוֹשִׂין לוֹ נֵס, וְאִם עוֹשִׂין לוֹ נֵס, מְנַכִּין** מפחיתים **לוֹ**

---

1) תהלים ס, ו. 2) בד"ה נתת ליראיך תרצ"ג – נדפס בסה"מ תשי"א ע' 289 ואילך. ולאח"ז – בסה"מ תרצ"ג ע' תקלב ואילך. 3) תהלים קיז, ב. 4) ראה ב"ר פל"ט, א. 5) בהבא לקמן – ראה ד"ה קטנתי (הא') תרע"ח (סה"מ תרע"ח ע' פד ואילך). ד"ה קטנתי וד"ה פדה בשלום תרח"ץ (סה"מ תרח"ץ ע' קנה ואילך. ע' קסב ואילך). 6) שבת לב, א.

ביאור בדרך אפשר

מִזְּכוּיוֹתָיו. וּמוּבָן מִזֶּה, שֶׁעִנְיַן הַנֵּס הוּא כְּמוֹ הָעִנְיָן דִּשְׁכַר מִצְוָה, שֶׁהֲרֵי נוֹתְנִין לוֹ לאדם בגלל מעשיו הטובים וזכויותיו **אֶחָד מִשְּׁנֵיהֶם, אוֹ שְׁכַר מִצְוָה אוֹ גַּם בִּמְקוֹם שְׁכַר מִצְוָה. וְהִנֵּה עִנְיַן שְׁכַר מִצְוָה, יוּבַן עַל פִּי מַה שֶּׁכָּתַב בְּעֵמֶק הַמֶּלֶךְ**[7], ספר קבלה, המבוסס על כתבי האריז"ל, מאת המקובל רבי נפתלי בכרך, **שֶׁהַכַּוָּונָה** המשמעות הפנימית של 'שכר מצוה' **הִיא שֶׁעַל יְדֵי תּוֹרָה וּמִצְוֹת תִּהְיֶה הַמְשָׁכַת בְּחִינַת אוֹר אֵין סוֹף שֶׁלְּפְנֵי הַצִּמְצוּם** האור האלוקי האין סוף, כפי שהוא לפני הצמצום הראשון שנעשה בו כדי לברוא עולמות ונבראים מוגבלים **שֶׁיָּאִיר** האור האין סוף ויתגלה בעולם **בְּגִילּוּי כו'**[8], **דְּהִנֵּה, בְּרִיאַת הָעוֹלָמוֹת** והנבראים המוגבלים **הָיְתָה עַל יְדֵי הַצִּמְצוּם** של האור האין סוף הבלי גבול **וְהַמְשָׁכַת קַו קָצָר וְדַק**[9], ולאחר שהאור האין סוף נסתלק הצידה, כביכול, חזר והאיר אור מועט ומצומצם הנמשל לקו קצר ודק ולאחר מכן היו עוד צמצומים עד לבריאת עולמות ונבראים מוגבלים **אַךְ כַּוָּונַת** המטרה והתכלית של **הַבְּרִיאָה הִיא שֶׁעַל יְדֵי תּוֹרָה וּמִצְוֹת יַמְשִׁיכוּ** ויגלו בעולם לא רק את האור האלוקי כפי שהוא אחרי הצמצום וכפי שנמשך מאור הקו הקצר והדק אלא ימשיכו ויגלו **גַּם אֶת הָאוֹר** האין סוף **שֶׁלְּפְנֵי הַצִּמְצוּם.**

וְהִנֵּה כְּלָלוּת התוכן והענין הכללי של **שְׁנֵי עִנְיָנִים הַנִּזְכָּרִים לְעֵיל, אוֹר הַקַּו** המוגבל והמצומצם **שֶׁנִּמְשַׁךְ אַחַר הַצִּמְצוּם וְאוֹר אֵין סוֹף שֶׁלְּפְנֵי הַצִּמְצוּם** הבלי גבול **הֵם שְׁתֵּי הַמַּדְרֵיגוֹת** של האור האלוקי המאיר בעולמות **דִּמְמַלֵּא כָּל עָלְמִין** האור המוגבל שמתלבש בעולמות ובנבראים בהתלבשות פנימית ו'ממלא' אותם כמו שהנשמה מתלבשת בגוף ו'ממלאת' אותו **וְסוֹבֵב כָּל עָלְמִין**[10]

ביאור בדרך אפשר

1 לוֹ גַּם, מְנַכִּין לוֹ מִזְּכוּיוֹתָיו. וּמוּבָן מִזֶּה, שֶׁעִנְיַן
2 הַנֵּס הוּא כְּמוֹ הָעִנְיָן דִּשְׁכַר מִצְוָה, שֶׁהֲרֵי נוֹתְנִין
3 לוֹ אֶחָד מִשְּׁנֵיהֶם, אוֹ שְׁכַר מִצְוָה אוֹ גַּם בִּמְקוֹם
4 שְׁכַר מִצְוָה. וְהִנֵּה עִנְיַן שְׁכַר מִצְוָה, יוּבַן עַל פִּי
5 מַה שֶּׁכָּתַב בְּעֵמֶק הַמֶּלֶךְ[7], שֶׁהַכַּוָּונָה הִיא שֶׁעַל
6 יְדֵי תּוֹרָה וּמִצְוֹת תִּהְיֶה הַמְשָׁכַת בְּחִינַת אוֹר אֵין
7 סוֹף שֶׁלְּפְנֵי הַצִּמְצוּם שֶׁיָּאִיר בְּגִילּוּי כו'[8], דְּהִנֵּה,
8 בְּרִיאַת הָעוֹלָמוֹת הָיְתָה עַל יְדֵי הַצִּמְצוּם
9 וְהַמְשָׁכַת קַו קָצָר וְדַק[9], אַךְ כַּוָּונַת הַבְּרִיאָה הִיא
10 שֶׁעַל יְדֵי תּוֹרָה וּמִצְוֹת יַמְשִׁיכוּ גַּם אֶת הָאוֹר
11 שֶׁלְּפְנֵי הַצִּמְצוּם.
12 **וְהִנֵּה** כְּלָלוּת שְׁנֵי עִנְיָנִים הַנִּזְכָּרִים לְעֵיל, אוֹר
13 הַקַּו שֶׁנִּמְשַׁךְ אַחַר הַצִּמְצוּם וְאוֹר אֵין סוֹף
14 שֶׁלְּפְנֵי הַצִּמְצוּם, הֵם שְׁתֵּי הַמַּדְרֵיגוֹת דִּמְמַלֵּא כָּל
15 עָלְמִין וְסוֹבֵב כָּל עָלְמִין[10]. דְּאוֹר הַקַּו הוּא הָאוֹר
16 שֶׁמֵּאִיר בִּכְלָלוּת הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת, שֶׁנִּמְשָׁךְ בְּסֵדֶר
17 וְהַדְרָגָה עַד לְמַטָּה, כִּמְשַׁל שַׁלְשֶׁלֶת[11], שֶׁהַטַּבַּעַת
18 הָעֶלְיוֹנָה קְשׁוּרָה עִם הַטַּבַּעַת הַתַּחְתּוֹנָה, וְטַבַּעַת
19 זוֹ קְשׁוּרָה בַּטַּבַּעַת שֶׁלְּמַטָּה מִמֶּנָּה, עַד לַטַּבַּעַת
20 הַיּוֹתֵר תַּחְתּוֹנָה. וּמִזֶּה מוּבָן שְׁנֵי עִנְיָנִים, הָאֶחָד,
21 שֶׁהַקַּו יֵשׁ בּוֹ הִתְחַלְּקוּת פְּרָטִים, הַהִתְחַלְּקוּת
22 דְּמַעְלָה וּמַטָּה[12], כְּמוֹ בְּשַׁלְשֶׁלֶת שֶׁכָּל טַבַּעַת
23 חֲלוּקָה בְּמַדְרֵיגָתָהּ מֵחֲבֵרְתָּהּ, וְהַשֵּׁנִי, שֶׁכָּל
24 הַמַּדְרֵיגוֹת שֶׁבְּאוֹר הַקַּו יֵשׁ לָהֶם עֶרֶךְ זֶה לָזֶה,
25 כְּמוֹ בְּשַׁלְשֶׁלֶת, שֶׁכָּל הַטַּבָּעוֹת אֲחוּזוֹת וּקְשׁוּרוֹת
26 זוֹ בָּזוֹ. וְכָל זֶה הוּא בְּסֵדֶר הִשְׁתַּלְשְׁלוּת. אֲבָל
37 הַצִּמְצוּם וְאוֹר אֵין סוֹף הבלי גבול שֶׁלְּפְנֵי הַצִּמְצוּם, הֵם שְׁתֵּי
38 הַמַּדְרֵיגוֹת של האור האלוקי המאיר בעולמות דִּמְמַלֵּא כָּל עָלְמִין
39 האור המוגבל שמתלבש בעולמות ובנבראים בהתלבשות פנימית ו'ממלא'
40 אותם כמו שהנשמה מתלבשת בגוף ו'ממלאת' אותו וְסוֹבֵב כָּל עָלְמִין[10]

ביאור בדרך אפשר

41 האור הבלי־גבול שמאיר בדרך 'סובב' ו'מקיף' ולא בהתלבשות פנימית.
42 **דְּאוֹר הַקַּו** המוגבל והמצומצם **הוּא הָאוֹר שֶׁמֵּאִיר בִּכְלָלוּת**
43 **הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת,** 'סדר השתלשלות' שבו האור האלוקי יורד ובא מלמעלה
44 למטה **שֶׁנִּמְשָׁךְ** מדרגה לדרגה **בְּסֵדֶר וְהַדְרָגָה עַד לְמַטָּה** להחיות
45 נבראים גשמיים מוגבלים, ואופן
46 ההמשכה של האור האלוקי ב'סדר
47 השתלשלות' הוא **כִּמְשַׁל**
48 **שַׁלְשֶׁלֶת**[11], כמו שרשרת שעשויה
49 מחוליות וטבעות **שֶׁהַטַּבַּעַת**
50 **הָעֶלְיוֹנָה קְשׁוּרָה** מחוברת **עִם**
51 **הַטַּבַּעַת הַתַּחְתּוֹנָה** הבאה אחריה
52 בשרשרת, **וְטַבַּעַת זוֹ** התחתונה
53 המחוברת בעליונה **קְשׁוּרָה**
54 ומחוברת **בַּטַּבַּעַת שֶׁלְּמַטָּה**
55 **מִמֶּנָּה,** וכך לכל אורך השרשרת, כל
56 טבעת קשורה ומחוברת בזו שמעליה
57 ובזו שמתחתיה **עַד לַטַּבַּעַת**
58 **הַיּוֹתֵר תַּחְתּוֹנָה** האחרונה
59 בשרשרת. **וּמִזֶּה** מכך שירידת
60 והמשכת האור האלוקי מלמעלה
61 למטה, מדרגה לדרגה, נמשלה
62 לשרשרת של טבעות **מוּבָן שְׁנֵי**
63 **עִנְיָנִים, הָאֶחָד, שֶׁהַקַּו** אור הקו
64 שנמשך ב'סדר השתלשלות' איננו
65 מאיר בכל הדרגות בשוה אלא **יֵשׁ בּוֹ**
66 **הִתְחַלְּקוּת פְּרָטִים,**
67 **הַהִתְחַלְּקוּת דְּמַעְלָה וּמַטָּה**[12]
68 שבתחילתו, למעלה, יש דרגות גבוהות
69 ובסופו, למעלה, יש דרגות נמוכות,
70 **כְּמוֹ בְּשַׁלְשֶׁלֶת שֶׁכָּל טַבַּעַת**
71 **חֲלוּקָה בְּמַדְרֵיגָתָהּ מֵחֲבֵרְתָּהּ**
72 והטבעות שלמעלה הן מעל הטבעות
73 שלמטה, **וְהַשֵּׁנִי,** והדבר השני המובן
74 מכך שאור הקו נמשל לשלשלת הוא
75 **שֶׁכָּל הַמַּדְרֵיגוֹת שֶׁבְּאוֹר הַקַּו**
76 מהעליונה ביותר ועד התחתונה ביותר
77 **יֵשׁ לָהֶם עֶרֶךְ** יחס ושייכות **זֶה לָזֶה,** ולמרות שבודאי יש פער וריחוק
78 בין הדרגות העליונות לדרגות התחתונות, מכל מקום, כל הדרגות שייכות זו
79 לזו **כְּמוֹ בְּשַׁלְשֶׁלֶת, שֶׁכָּל הַטַּבָּעוֹת** מהעליונה ביותר ועד התחתונה
80 ביותר **אֲחוּזוֹת וּקְשׁוּרוֹת זוֹ בָּזוֹ.**

---

7) שער א (שער שעשועי המלך) פ"א. 8) ראה גם המשך תרס"ו ס"ע ג ואילך [ע' ה]. שם ע' תקט [תרעא]. סה"מ תש"ב ע' 28. 9) ראה עץ חיים שער א (שער עיגולים ויושר) ענף ב. 10) ראה המשך תרס"ו ע' קפט [רנב]. ובכ"מ. 11) ראה לקו"ת ברכה צה, ב. שה"ש מב, ב. ועוד. 12) ראה עץ חיים שם. המשך תרס"ו ע' מט [סז]. ובכ"מ.

ביאור בדרך אפשר

וְכָל זֶה הוּא בְּסֵדֶר הִשְׁתַּלְשְׁלוּת שבו מאיר אור הקו, האור המוגבל והמצומצם. **אֲבָל לְמַעְלָה מֵהִשְׁתַּלְשְׁלוּת,** בדרגות גבוהות יותר באלוקות שלמעלה מ׳סדר השתלשלות׳ **וּבִפְרָט בְּאוֹר אֵין סוֹף שֶׁלְּפָנֵי הַצִּמְצוּם** הראשון של האור האין־סוף הבלי־גבול, **אֵין הִתְחַלְּקוּת דְּמַעְלָה וּמַטָּה,** שהרי הוא אין סוף ואין בו הגבלות ולא ניכרים בו הבדלי דרגות **וּבְעוֹמֶק יוֹתֵר, שֶׁאֵין שָׁם** באין סוף **הִתְחַלְּקוּת פְּרָטִים כְּלָל.**

וְזֶהוּ הַהֶפְרֵשׁ ההבדל המהותי **בֵּין אוֹר הַמְמַלֵּא כָּל עָלְמִין** המוגבל ומצומצם ומותאם ליכולת של העולמות והנבראים להכיל, **לְאוֹר הַסּוֹבֵב כָּל עָלְמִין**[13] הבלי גבול שאינו מצומצם, **דְּאוֹר הַמְמַלֵּא כָּל עָלְמִין הוּא אוֹר פְּנִימִי** אור המתלבש בפנימיות **שֶׁיֵּשׁ בּוֹ הִתְחַלְּקוּת פְּרָטִים** שאינו דומה האור המתלבש בפנימיות בעולמות עליונים לאור המתלבש בעולמות תחתונים, **וְלִהְיוֹתוֹ** ומאחר שאור ה׳ממלא כל עלמין׳ הוא **אוֹר פְּנִימִי, הִנֵּה גַּם כְּפִי שֶׁנִּמְשָׁךְ בָּעוֹלָמוֹת (בַּכֵּלִים** של כל עולם לפי ענינו) **הֲרֵי הוּא נִמְשָׁךְ בִּפְנִימִיּוּת, הַיְינוּ שֶׁמִּתְאַחֵד עִמָּהֶם** עם העולמות והנבראים שבהם הוא נמשך, **וּמִזֶּה גּוּפָא** מזה עצמו שנמשך בפנימיות **מוּבָן שֶׁיֵּשׁ בּוֹ הִתְחַלְּקוּת פְּרָטִים** ודרגות שונות, **דְּכֵיוָן שֶׁנִּמְשָׁךְ** אור ה׳ממלא׳ **בְּכָל עוֹלָם וְעוֹלָם** בהתאמה **לְפִי עֶרְכּוֹ** ובעולמות עליונים יש אור יותר נעלה ובעולמות תחתונים יש אור יותר מצומצם, **הֲרֵי מוּבָן שֶׁיֵּשׁ בּוֹ רִיבּוּי פְּרָטִים.**

וּמִזֶּה מכך שבאור ה׳ממלא׳ יש ריבוי פרטים **מוּבָן גַּם שֶׁאוֹר זֶה הוּא בִּבְחִינַת גִּילּוּי** הארה **בִּלְבָד וְאֵינוֹ אוֹר עַצְמִי, שֶׁהֲרֵי כָּל עֶצֶם** הוא נקודה אחת **בִּלְתִּי מִתְחַלֵּק**[14]. **מַה שֶּׁאֵין כֵּן אוֹר הַסּוֹבֵב כָּל עָלְמִין הוּא אוֹר מַקִּיף** שאינו מאיר בפנימיות, **הַיְינוּ שֶׁמְּצַד עַצְמוֹ** עצם מהותו **הוּא מַקִּיף, וְאֵין בּוֹ הִתְחַלְּקוּת לִפְרָטִים, לֹא הַהִתְחַלְּקוּת דְּמַעְלָה וּמַטָּה וְלֹא הַהִתְחַלְּקוּת בְּרוֹחַב**[15] (על שני אופנים אלו ב׳התחלקות׳ מובא בחסידות משל מענין השכל שהשפעת שכל מהרב בהתאמה ליכולת ההבנה של תלמיד קטן היא התחלקות מלמעלה למטה, ואילו התפשטות והסתעפות השכל לסברות שונות ואף למסקנות שונות, במשפיע עצמו, היא התחלקות לרוחב), **וְלִהְיוֹתוֹ** ומאחר ואור ה׳סובב כל עלמין׳ הוא **מַקִּיף** ולא אור פנימי **מִצַּד עַצְמוֹ** בעצם מהותו, **הִנֵּה גַּם כְּפִי שֶׁנִּמְשָׁךְ בָּעוֹלָמוֹת הֲרֵי הוּא בִּבְחִינַת מַקִּיף אֶל הָעוֹלָמוֹת** וההמשכה אינה בהתלבשות פנימית. **וְאֵין הַכַּוָּונָה שֶׁהוּא** אור ה׳סובב כל עלמין׳ **בִּבְחִינַת מַקִּיף** מלמעלה **בִּלְבָד,** שֶׁהֲרֵי לאמיתו של דבר **הוּא** האור ה׳סובב׳ **נִמְצָא בְּתוֹכוֹ וְתוֹךְ תּוֹכוֹ** ולא רק ׳בתוכו׳ אלא גם ׳בתוך תוכו׳, היינו בעומק **שֶׁל כָּל נִבְרָא בִּפְנִימִיּוּת, אֶלָּא לִהְיוֹת שֶׁאֵינוֹ מֵאִיר בְּגִילּוּי בָּעוֹלָמוֹת** ולא ניכר ונרגש בהם (והטעם והסיבה לכך שאור הסובב אינו מאיר בעולמות בגילוי היא **דְּכֵיוָן שֶׁאֵין בּוֹ הִתְחַלְּקוּת** של דרגות שונות, למעלה ולמטה, **וְאִילּוּ הָעוֹלָמוֹת הֵם בְּהִתְחַלְּקוּת** של דרגות **וְסֵדֶר הִשְׁתַּלְשְׁלוּת** של דרגות רבות **זֶה לְמַטָּה מִזֶּה, לָכֵן אֵינָם סוֹבְלִים** אין העולמות יכולים להכיל **אֶת אוֹר הַסּוֹבֵב, וְנִמְצָא בָּהֶם בְּהֶעְלֵם** ואינו מאיר בהם בגילוי), **לָכֵן נִקְרָא סוֹבֵב כָּל עָלְמִין**[16] כאילו הוא סובב מעליהם.

וכמבואר בספר התניא לאדמו״ר הזקן: ״... מקיף עליהם מלמעלה ונקרא סובב כל עלמין. ואין הפירוש סובב ומקיף מלמעלה בבחינת מקום חס־ושלום כי לא שייך כלל בחינת מקום ברוחניות. אלא רצה לומר סובב ומקיף מלמעלה

---

13) ראה תניא פמ״ח (סז, ב ואילך). לקו״ת אמור לא, א ואילך. ובכ״מ. 14) ראה אמרי בינה שער הק״ש פ״ח ופי״ד. ובכ״מ. 15) ראה אמרי בינה פתח השער פרק ג (א, ד [ב, סע״ב] ואילך). ״רשימת המנורה״ ע׳ קכב. ובכ״מ. 16) תניא שם. המשך תער״ב ח״א ע׳ פו [קיג]. ע׳ קו [קמ] ואילך.

ביאור בדרך אפשר

לענין בחינת גילוי השפעה כי ההשפעה שהוא בבחינת גילוי בעולמות נקראת בשם הלבשה שמתלבשת בעולמות כי הם מלבישים ומשיגים ההשפעה שמקבלים, מה שאין כן ההשפעה שאינה בבחינת גילוי אלא בהסתר והעלם ואין העולמות משיגים אותה אינה נקראת מתלבשת אלא מקפת וסובבת...".

וְאַף שֶׁעִיקַּר חַיּוּת הָעוֹלָמוֹת הוּא מְצַד אוֹר הַסּוֹבֵב דַּוְקָא[17], מכל מקום, אינו מאיר בעולמות בגילוי אלא **הֲרֵי אוֹר הַסּוֹבֵב הוּא בְּהֶעְלֵם בָּעוֹלָמוֹת, וְאִם יִתְגַּלֶּה בָּהֶם אוֹר הַסּוֹבֵב, יִתְבַּטְּלוּ מִמְּציאוּתָם** (אוֹיס תחדל ותתבטל כל המציאות של **הִשְׁתַּלְשְׁלוּת וְעוֹלָמוֹת), וּבְהִיוֹתָם בְּגֶדֶר עוֹלָמוֹת** וכל עוד הם קיימים בגדרי המציאות שלהם וההגבלות שלהם **אֵינָם יְכוֹלִים לְקַבֵּל** לקלוט ולהכיל **אֶת אוֹר הַסּוֹבֵב בְּגִילוּי**

והוא מאיר בהם בהעלם.

וממשיך ומוסיף ביאור באמור לעיל שאור ה'סובב' מאיר בעולמות ובנבראים בהעלם ולא בגילוי.

דְּהִנֵּה, אוֹר הַמְמַלֵּא שכן מתלבש בעולמות ובנבראים בפנימיותם **הוּא** מאיר **בְּגִילוּי בָּעוֹלָמוֹת, וְגַם** אפילו **בָּעוֹלָם הַזֶּה, דְּאַף שֶׁבָּעוֹלָם הַזֶּה** שהוא העולם הגשמי והנחות ביותר ומסתיר על האלוקות **אֵין מַרְגִּישִׁים אֶת אוֹר הַמְמַלֵּא, הֲרֵי זֶה** חוסר הרגשת האור האלוקי **רַק שֶׁאֵין יוֹדְעִים** החיות שלהם **חַיּוּת אֱלֹקִי, אֲבָל הַנִּבְרָאִים** גם הנבראים שבעולם הזה התחתון **מַרְגִּישִׁים שֶׁיֵּשׁ לָהֶם חַיּוּת** רוחנית **שֶׁמְּחַיֶּה וּמְקַיֵּים אוֹתָם**[18], **וְהַיְינוּ, לֹא רַק שֶׁמְּבִינִים בַּשֵּׂכֶל** וההגיון מחייב **שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם חַיּוּת, אֶלָּא עוֹד זֹאת, שֶׁמַּרְגִּישִׁים אֶת הַחַיּוּת שֶׁהוּא מְצִיאוּתָם** ויש להם ידיעה והכרה גלויה ונרגשת שיש להם חיות שמחיה אותם והיא מקור החיים של המציאות שלהם, **אֶלָּא שֶׁאֵינָם**

ביאור בדרך אפשר

יוֹדְעִים הנבראים שבעולם הזה **מַהוּת** האמיתית של **הַחַיּוּת, שֶׁנִּדְמֶה לָהֶם שֶׁהוּא חַיּוּת סְתָם, וּבְאֱמֶת הֲרֵי זֶה חַיּוּת אֱלֹקִי. וּמֵאַחַר שֶׁעֶצֶם הַחַיּוּת** הרוחנית של הנבראים, גם אלה שבעולם הזה, **הוּא בְּגִילוּי בָּעוֹלָם, וְרַק מִצַּד הֶעְלֵם וְהֶסְתֵּר הַחוֹמֶר** הגשמי והחומרי שמעלים ומסתיר על האמת **אֵין יוֹדְעִים** הנבראים בהכרה והרגשה ברורה **שֶׁזֶּהוּ חַיּוּת אֱלֹקִי,** וכיון שהעלם וההסתר הוא מצד החומר **הֲרֵי מוּבָן, שֶׁעַל יְדֵי הָעֲבוֹדָה בְּבֵירוּר** תיקון והעלאת **וְזִיכּוּךְ** עידון **הַחוֹמֶר אֶפְשָׁר לְהַרְגִּישׁ** לא רק את עצם העובדה שלעולמות ולנבראים יש חיות אלא להרגיש **גַּם שֶׁהוּא** החיות המורגשת הזו **חַיּוּת אֱלֹקִי.**

וּרְאִיָּה לַדָּבָר שהנבראים, גם הגשמיים הנחותים, מרגישים את אור ה'ממלא' **מִמַּה שֶׁמָּצִינוּ בְּאָדָם הָרִאשׁוֹן קוֹדֶם הַחֵטְא, כִּדְאִיתָא בְּפִרְקֵי דְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר**[19] **שֶׁאָמַר** אדם הראשון (מיד שנברא) **לְכָל הַנִּבְרָאִים** כלשון הכתוב בתהילים **בֹּאוּ נִשְׁתַּחֲוֶה וְנִכְרָעָה נִבְרְכָה לִפְנֵי ה' עֹשֵׂנוּ**[20], **וְהַנִּבְרָאִים הָיוּ בְּבִיטּוּל** לאלוקות **מִצַּד בְּחִינַת ה' עֹשֵׂנוּ, שֶׁזֶּהוּ אוֹר הַמְמַלֵּא** העושה ומחיה את הנבראים, **וְהַיְינוּ, שֶׁהַנִּבְרָאִים כְּפִי שֶׁהָיוּ בִּמְצִיאוּתָם** עם כל גדרי מציאותם הגשמית **הִרְגִּישׁוּ אֶת אוֹר הַמְמַלֵּא** וידעו והכירו בכך שהחיות שלהם היא מהאלוקות. **וְגַם עַכְשָׁיו** לא רק אצל אדם הראשון קודם החטא אלא גם עכשיו בעולם הזה כפי שהוא גשמי וחומרי כיום **הִנֵּה אוֹר הַמְמַלֵּא הוּא** ניכר ונרגש **בְּגִילוּי בַּנִּבְרָאִים, שֶׁמַּרְגִּישִׁים אֶת הַחַיּוּת** הרוחנית שלהם, **אֶלָּא שֶׁטּוֹעִים בִּתְפִיסַת** והבנת **הַדָּבָר, שֶׁאֵין יוֹדְעִים שֶׁזֶּהוּ** שהחיות שמחיה אותם ומכוחה היא המציאות שלהם היא **חַיּוּת אֱלֹקִי.**

1 הוּא מִצַּד אוֹר הַסּוֹבֵב דַּוְקָא[17], הֲרֵי אוֹר הַסּוֹבֵב
2 הוּא בְּהֶעְלֵם בָּעוֹלָמוֹת, וְאִם יִתְגַּלֶּה בָּהֶם אוֹר
3 הַסּוֹבֵב, יִתְבַּטְּלוּ מִמְּציאוּתָם (אוֹיס הִשְׁתַּלְשְׁלוּת
4 וְעוֹלָמוֹת), וּבְהִיוֹתָם בְּגֶדֶר עוֹלָמוֹת אֵינָם יְכוֹלִים
5 לְקַבֵּל אֶת אוֹר הַסּוֹבֵב בְּגִילוּי. דְּהִנֵּה, אוֹר
6 הַמְמַלֵּא הוּא בְּגִילוּי בָּעוֹלָמוֹת, וְגַם בָּעוֹלָם הַזֶּה,
7 דְּאַף שֶׁבָּעוֹלָם הַזֶּה אֵין מַרְגִּישִׁים אֶת אוֹר
8 הַמְמַלֵּא, הֲרֵי זֶה רַק שֶׁאֵין יוֹדְעִים שֶׁזֶּהוּ חַיּוּת
9 אֱלֹקִי, אֲבָל הַנִּבְרָאִים מַרְגִּישִׁים שֶׁיֵּשׁ לָהֶם חַיּוּת
10 שֶׁמְּחַיֶּה וּמְקַיֵּים אוֹתָם[18], וְהַיְינוּ, לֹא רַק
11 שֶׁמְּבִינִים בַּשֵּׂכֶל שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם חַיּוּת, אֶלָּא עוֹד זֹאת,
12 שֶׁמַּרְגִּישִׁים אֶת הַחַיּוּת שֶׁהוּא מְצִיאוּתָם, אֶלָּא
13 שֶׁאֵינָם יוֹדְעִים מַהוּת הַחַיּוּת, שֶׁנִּדְמֶה לָהֶם
14 שֶׁהוּא חַיּוּת סְתָם, וּבְאֱמֶת הֲרֵי זֶה חַיּוּת אֱלֹקִי.
15 וּמֵאַחַר שֶׁעֶצֶם הַחַיּוּת הוּא בְּגִילוּי בָּעוֹלָם, וְרַק
16 מִצַּד הֶעְלֵם וְהֶסְתֵּר הַחוֹמֶר אֵין יוֹדְעִים שֶׁזֶּהוּ
17 חַיּוּת אֱלֹקִי, הֲרֵי מוּבָן, שֶׁעַל יְדֵי הָעֲבוֹדָה
18 בְּבֵירוּר וְזִיכּוּךְ הַחוֹמֶר אֶפְשָׁר לְהַרְגִּישׁ גַּם שֶׁהוּא
19 חַיּוּת אֱלֹקִי. וּרְאִיָּה לַדָּבָר מִמַּה שֶׁמָּצִינוּ בְּאָדָם
20 הָרִאשׁוֹן קוֹדֶם הַחֵטְא, כִּדְאִיתָא בְּפִרְקֵי דְרַבִּי
21 אֱלִיעֶזֶר[19] שֶׁאָמַר לְכָל הַנִּבְרָאִים בֹּאוּ נִשְׁתַּחֲוֶה
22 וְנִכְרָעָה נִבְרְכָה לִפְנֵי ה' עֹשֵׂנוּ[20], וְהַנִּבְרָאִים הָיוּ
23 בְּבִיטּוּל מִצַּד בְּחִינַת ה' עֹשֵׂנוּ, שֶׁזֶּהוּ אוֹר
24 הַמְמַלֵּא, וְהַיְינוּ, שֶׁהַנִּבְרָאִים כְּפִי שֶׁהָיוּ
25 בִּמְצִיאוּתָם הִרְגִּישׁוּ אֶת אוֹר הַמְמַלֵּא. וְגַם עַכְשָׁיו
26 הִנֵּה אוֹר הַמְמַלֵּא הוּא בְּגִילוּי בַּנִּבְרָאִים,
27 שֶׁמַּרְגִּישִׁים אֶת הַחַיּוּת, אֶלָּא שֶׁטּוֹעִים בִּתְפִיסַת
28 הַדָּבָר, שֶׁאֵין יוֹדְעִים שֶׁזֶּהוּ חַיּוּת אֱלֹקִי. וְכָל זֶה

---

17) תניא שם. תו"א מג"א צ, א ואילך. ובכ"מ. 18) ראה לקו"ת ואתחנן ד, א ואילך. סהמ"צ להצ"צ מה, א. ספר החקירה להצ"צ ז, ב ואילך. ובכ"מ. 19) פי"א. 20) תהלים צה, ו.

ביאור בדרך אפשר

וְכָל זֶה האמור לעיל שהאור האלוקי ניכר ונרגש בנבראים **הוּא בָּאוֹר הַמְמַלֵּא שֶׁהוּא** מאיר **בְּגִילוּי בַּנִּבְרָאִים (שֶׁזֶּהוּ הַפֵּירוּשׁ שֶׁהוּא** האור ה׳ממלא׳ מתלבש **בִּפְנִימִיּוּת בַּנִּבְרָאִים), מַה שֶׁאֵין כֵּן אוֹר הַסּוֹבֵב כָּל עָלְמִין** שאינו מתלבש בעולמות בפנימיות **הוּא** מאיר **בְּהֶעְלֵם בַּנִּבְרָאִים** ואינו ניכר ונרגש בהם, **כִּי הַנִּבְרָאִים כְּפִי שֶׁהֵם בִּמְצִיאוּתָם** עם גדרי המציאות המוגבלת שלהם **אֵינָם יְכוֹלִים לִסְבּוֹל** לקלוט ולהכיל **אֶת אוֹר הַסּוֹבֵב, וְאִם יִתְגַּלֶּה בָּהֶם** אור הסובב ויאיר בהם בגלוי, בצורה ניכרת ונרגשת, **יִתְבַּטְּלוּ מִמְּצִיאוּתָם** ויחדלו להתקיים לגמרי.

ג) וְהִנֵּה ענין **שְׂכַר הַמִּצְוֹת** גילוי והמשכת האלוקות הנפעל על ידי קיום המצוות **הוּא הַמְשָׁכַת** וגילוי **אוֹר הַסּוֹבֵב, וּלְמַעְלָה יוֹתֵר** וגם גילוי והמשכת אור אלוקי נעלה יותר מאור ה׳סובב׳ **הוּא אוֹר אֵין סוֹף שֶׁלְּפְנֵי הַצִּמְצוּם, וְכַנִּזְכָּר לְעֵיל (מַעְמֵק הַמֶּלֶךְ) שֶׁעַל יְדֵי הַמִּצְוֹת מַמְשִׁיכִים אֶת הָאוֹר** האלוקי הבלי גבול **שֶׁלְּפְנֵי הַצִּמְצוּם. וְלָכֵן הַמְשָׁכָה זוֹ שֶׁעַל יְדֵי תּוֹרָה וּמִצְוֹת** שהיא ׳שכר המצות׳ ונפעלת על ידי קיום המצוות **אֵינָהּ** מאירה **בְּגִילוּי בָּעוֹלָמוֹת, וְהַפְּעוּלָּה** של גילוי והמשכת האלוקות **שֶׁנַּעֲשֵׂית עַל יְדֵי תּוֹרָה וּמִצְוֹת אֵינָהּ נִכֶּרֶת בְּגִילוּי בָּעוֹלָמוֹת. וַהֲגַם שֶׁעַל יְדֵי קִיּוּם הַמִּצְוָה נִמְשָׁךְ אוֹר מַקִּיף עַל הָאָדָם הַמְקַיֵּים אֶת הַמִּצְוָה, וְכִדְאִיתָא בַּתַּנְיָא**[21] **שֶׁלָּכֵן חִיְּבוּ רַז״ל לָקוּם וְלַעֲמוֹד מִפְּנֵי כָּל עוֹסֵק בְּמִצְוָה אַף אִם הוּא בּוּר וְעַם הָאָרֶץ**[22], **הֲרֵי זֶה גַּם כֵּן בְּהֶעְלֵם לְגַמְרֵי, הַיְינוּ, שֶׁלֹּא זוֹ בִּלְבָד שֶׁאֵינוֹ מֵבִין מַהוּת הַגִּילוּי, אֶלָּא שֶׁאֵינוֹ מַרְגִּישׁ כְּלָל אֶת הַגִּילוּי. וְגַם הָעִנְיָן דְּמִצְוָה גּוֹרֶרֶת מִצְוָה**[23], **הַיְינוּ שֶׁקִּיּוּם הַמִּצְוָה פּוֹעֵל בַּגּוּף וְנֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית**[24] **שֶׁיִּרְצוּ** הם מצד עצמם **לְקַיֵּים עוֹד מִצְוּוֹת, הֲרֵי גַּם בְּעִנְיָן זֶה אֵינוֹ מַרְגִּישׁ** האדם אינו מרגיש בצורה מודעת, ניכרת ומורגשת **אֶת הַגִּילוּי שֶׁל הַמִּצְוָה,** גילוי האור האלוקי שנמשך על ידי המצוה **שֶׁהֲרֵי אֵינוֹ יוֹדֵעַ בְּעַצְמוֹ (עֵר קְלַייבְּט זִיךְ נִיט פַאנַאנְדֶער** הוא לא מתמצא, אין לו ידיעה ברורה**) לָמָּה רוֹצֶה לְקַיֵּים עוֹד מִצְוָה,** והוא לא מודע לכך שהדבר הוא בהשפעת המשכת וגילוי האור האלוקי **אֶלָּא הַמִּצְוָה מוֹשֶׁכֶת אוֹתוֹ בְּדֶרֶךְ מְמֵילָא (עֶס שְׁטוּפְּט אִים אוּן עֶס שְׁלֶעפְּט אִים** המצוה ׳דוחפת׳ אותו ומושכת וגוררת אותו**) לְקַיֵּים עוֹד מִצְוָה, שֶׁזֶּהוּ דִּיּוּק הַלָּשׁוֹן** של חז״ל **גּוֹרֶרֶת** ״מצוה גוררת מצוה״, **אֲבָל אֵין זֶה בְּגִילוּי כְּלָל, שֶׁאֵינוֹ מַרְגִּישׁ כְּלָל הַגִּילוּי שֶׁל הַמִּצְוָה.**

וְעוֹד זֹאת, בענין זה שהמשכת אור ה׳סובב׳ על ידי קיום המצוות היא בהעלם יש ענין נוסף **שֶׁכְּשֵׁם שֶׁאוֹר הַסּוֹבֵב וְהַהַמְשָׁכָה שֶׁעַל יְדֵי הַתּוֹרָה וּמִצְוֹת הֵם בְּהֶעְלֵם בָּעוֹלָם הַזֶּה** שהוא עולם גשמי

ביאור בדרך אפשר

1 הוּא בָּאוֹר הַמְמַלֵּא שֶׁהוּא בְּגִילוּי בַּנִּבְרָאִים
2 (שֶׁזֶּהוּ הַפֵּירוּשׁ שֶׁהוּא בִּפְנִימִיּוּת בַּנִּבְרָאִים), מַה
3 שֶׁאֵין כֵּן אוֹר הַסּוֹבֵב כָּל עָלְמִין הוּא בְּהֶעְלֵם
4 בַּנִּבְרָאִים, כִּי הַנִּבְרָאִים כְּפִי שֶׁהֵם בִּמְצִיאוּתָם
5 אֵינָם יְכוֹלִים לִסְבּוֹל אֶת אוֹר הַסּוֹבֵב, וְאִם יִתְגַּלֶּה
6 בָּהֶם יִתְבַּטְּלוּ מִמְּצִיאוּתָם.

7 ג) **וְהִנֵּה** עִנְיַן שְׂכַר הַמִּצְוֹת הוּא הַמְשָׁכַת אוֹר
8 הַסּוֹבֵב, וּלְמַעְלָה יוֹתֵר הוּא אוֹר אֵין
9 סוֹף שֶׁלְּפְנֵי הַצִּמְצוּם, וְכַנִּזְכָּר לְעֵיל (מַעְמֵק
10 הַמֶּלֶךְ) שֶׁעַל יְדֵי הַמִּצְוֹת מַמְשִׁיכִים אֶת הָאוֹר
11 שֶׁלְּפְנֵי הַצִּמְצוּם. וְלָכֵן הַמְשָׁכָה זוֹ שֶׁעַל יְדֵי תּוֹרָה
12 וּמִצְוֹת אֵינָהּ בְּגִילוּי בָּעוֹלָמוֹת, וְהַפְּעוּלָּה
13 שֶׁנַּעֲשֵׂית עַל יְדֵי תּוֹרָה וּמִצְוֹת אֵינָהּ נִכֶּרֶת
14 בְּגִילוּי בָּעוֹלָמוֹת. וַהֲגַם שֶׁעַל יְדֵי קִיּוּם הַמִּצְוָה
15 נִמְשָׁךְ אוֹר מַקִּיף עַל הָאָדָם הַמְקַיֵּים אֶת הַמִּצְוָה,
16 וְכִדְאִיתָא בַּתַּנְיָא[21] שֶׁלָּכֵן חִיְּבוּ רַז״ל לָקוּם
17 וְלַעֲמוֹד מִפְּנֵי כָּל עוֹסֵק בְּמִצְוָה אַף אִם הוּא בּוּר
18 וְעַם הָאָרֶץ[22], הֲרֵי זֶה גַּם כֵּן בְּהֶעְלֵם לְגַמְרֵי,
19 הַיְינוּ, שֶׁלֹּא זוֹ בִּלְבָד שֶׁאֵינוֹ מֵבִין מַהוּת הַגִּילוּי,
20 אֶלָּא שֶׁאֵינוֹ מַרְגִּישׁ כְּלָל אֶת הַגִּילוּי. וְגַם הָעִנְיָן
21 דְּמִצְוָה גּוֹרֶרֶת מִצְוָה[23], הַיְינוּ שֶׁקִּיּוּם הַמִּצְוָה
22 פּוֹעֵל בַּגּוּף וְנֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית[24] שֶׁיִּרְצוּ לְקַיֵּים עוֹד
23 מִצְוּוֹת, הֲרֵי גַּם בְּעִנְיָן זֶה אֵינוֹ מַרְגִּישׁ אֶת הַגִּילוּי
24 שֶׁל הַמִּצְוָה, שֶׁהֲרֵי אֵינוֹ יוֹדֵעַ בְּעַצְמוֹ (עֵר
25 קְלַייבְּט זִיךְ נִיט פַאנַאנְדֶער) לָמָּה רוֹצֶה לְקַיֵּים
26 עוֹד מִצְוָה, אֶלָּא הַמִּצְוָה מוֹשֶׁכֶת אוֹתוֹ בְּדֶרֶךְ
27 מְמֵילָא (עֶס שְׁטוּפְּט אִים אוּן עֶס שְׁלֶעפְּט אִים)
28 לְקַיֵּים עוֹד מִצְוָה, שֶׁזֶּהוּ דִּיּוּק הַלָּשׁוֹן גּוֹרֶרֶת,
29 אֲבָל אֵין זֶה בְּגִילוּי כְּלָל, שֶׁאֵינוֹ מַרְגִּישׁ כְּלָל הַגִּילוּי שֶׁל הַמִּצְוָה. וְעוֹד זֹאת, בענין זה שהמשכת אור
30 שֶׁכְּשֵׁם שֶׁאוֹר הַסּוֹבֵב וְהַהַמְשָׁכָה שֶׁעַל יְדֵי הַתּוֹרָה וּמִצְוֹת הֵם בְּהֶעְלֵם בָּעוֹלָם

ביאור בדרך אפשר

42 כֵּן בְּהֶעְלֵם לְגַמְרֵי, הַיְינוּ, שֶׁלֹּא זוֹ בִּלְבָד שֶׁאֵינוֹ מֵבִין מַהוּת
43 הַגִּילוּי, כמו בהרגשת האור ה׳ממלא׳ שיש לנבראים הבנה בעצם הדבר
44 שיש להם חיות, אבל אינם מבינים מה מהותה של החיות (ולכן אינם יודעים
45 שהיא חיות אלוקית, כמבואר לעיל) אֶלָּא שֶׁאֵינוֹ מַרְגִּישׁ כְּלָל אֶת
46 הַגִּילוּי העוסק במצוה אינו מודע
47 כלל לכך שמאיר עליו אור ה׳סובב׳
48 בדרך ׳מקיף׳. וְגַם הָעִנְיָן דְּמִצְוָה
49 גּוֹרֶרֶת מִצְוָה[23], הַיְינוּ שֶׁקִּיּוּם
50 הַמִּצְוָה פּוֹעֵל ויש לו השפעה
51 בַּגּוּף וְנֶפֶשׁ הַבַּהֲמִית[24] שֶׁיִּרְצוּ
52 הם מצד עצמם לְקַיֵּים עוֹד
53 מִצְוּוֹת, הֲרֵי גַּם בְּעִנְיָן זֶה אֵינוֹ
54 מַרְגִּישׁ האדם אינו מרגיש בצורה
55 מודעת, ניכרת ומורגשת אֶת הַגִּילוּי
56 שֶׁל הַמִּצְוָה, גילוי האור האלוקי
57 שנמשך על ידי המצוה שֶׁהֲרֵי אֵינוֹ
58 יוֹדֵעַ בְּעַצְמוֹ (עֵר קְלַייבְּט זִיךְ
59 נִיט פַאנַאנְדֶער הוא לא מתמצא,
60 אין לו ידיעה ברורה) לָמָּה רוֹצֶה
61 לְקַיֵּים עוֹד מִצְוָה, והוא לא מודע
62 לכך שהדבר הוא בהשפעת המשכת
63 וגילוי האור האלוקי אֶלָּא הַמִּצְוָה
64 מוֹשֶׁכֶת אוֹתוֹ בְּדֶרֶךְ מְמֵילָא
65 (עֶס שְׁטוּפְּט אִים אוּן עֶס
66 שְׁלֶעפְּט אִים המצוה ׳דוחפת׳ אותו
67 ומושכת וגוררת אותו) לְקַיֵּים עוֹד
68 מִצְוָה, שֶׁזֶּהוּ דִּיּוּק הַלָּשׁוֹן של
69 חז״ל גּוֹרֶרֶת ״מצוה גוררת מצוה״,
70 אֲבָל אֵין זֶה בְּגִילוּי כְּלָל,
71 שֶׁאֵינוֹ מַרְגִּישׁ כְּלָל הַגִּילוּי
72 שֶׁל הַמִּצְוָה.
73 וְעוֹד זֹאת, בענין זה שהמשכת אור
74 ה׳סובב׳ על ידי קיום המצוות היא
75 בהעלם יש ענין נוסף שֶׁכְּשֵׁם שֶׁאוֹר
76 הַסּוֹבֵב וְהַהַמְשָׁכָה שֶׁעַל יְדֵי
77 הַתּוֹרָה וּמִצְוֹת הֵם בְּהֶעְלֵם
78 בָּעוֹלָם הַזֶּה שהוא עולם גשמי

---

21) פמ״ו (סו, א). 22) ראה ירושלמי בכורים פ״ג ה״ג. קידושין לג, א. 23) אבות פ״ד מ״ב. 24) בזכרון אחדים: בנה״א כפי שמתלבשת בגוף ונה״ב.

ביאור בדרך אפשר

וחומרי המסתיר על האלוקות **וּבְעוֹלָמוֹת בְּרִיאָה יְצִירָה עֲשִׂיָּה** אף על פי שהם עולמות רוחניים, גם בהם המשכה זו היא בהעלם, **הִנֵּה עַל דֶּרֶךְ זֶה הוּא גַּם** אפילו **בְּעוֹלָם הָאֲצִילוּת** שהוא עולם נעלה יותר משלושת העולמות בריאה־יצירה־עשיה, **שֶׁהַיִּחוּדִים** ההמשכה הפנימית מדרגה לדרגה **וְהַתּוֹסֶפֶת אוֹר בָּאֲצִילוּת שֶׁעַל יְדֵי הַתּוֹרָה וּמִצְוֹת**[25] **הֵם בְּהֶעְלֵם** (בדרך כלל, הסוף והחלק התחתון של מדריגה אחת נעשה הראש והחלק העליון של הדרגה הבאה אחריה, וכשיש ״יחוד״ בין שתי המדרגות ישנה המשכה מפנימיות המדרגה לפנימיות המדרגה שמתייחדת עמה וה״יחודים״ פועלים תוספת אור לגבי ההמשכה שבדרך כלל), **כַּמְבוֹאָר בְּמָקוֹם אַחֵר**[26] **שֶׁהַתּוֹסֶפֶת אוֹר שֶׁנִּמְשָׁךְ בָּאֲצִילוּת עַל יְדֵי תּוֹרָה וּמִצְוֹת הוּא כְּמוּנָּח בְּקוּפְסָא** סגורה ואינו נראה, **וְהַיְינוּ לְפִי שֶׁגַּם** אפילו **עוֹלָם הָאֲצִילוּת הוּא עוֹלָם, בְּכְלַל סֵדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת** של האור האלוקי היורד ונמשך מדרגה לדרגה כדי לברוא עולמות ונבראים, **וְלָכֵן אִי אֶפְשָׁר שֶׁיִּהְיֶה בּוֹ** בעולם האצילות **גִּילוּי אוֹר הַסּוֹבֵב**[27] שהוא אור שלמעלה מ״סדר השתלשלות״. **וְרַק לֶעָתִיד לָבוֹא,** בימות המשיח **שֶׁאָז יְקוּיִים מַה שֶּׁכָּתוּב**[28] בנבואת ישעיה **וְנִגְלָה גוֹ׳,** ״ונגלה כבוד ה׳ וראו כל בשר יחדו כי פי ה׳ דיבר״, כאשר מציאות העולם הזה ושאר העולמות לא תסתיר על האלוקות **אָזַי תִּתְגַּלֶּה** לעין כל **פְּעוּלַּת הַתּוֹרָה וּמִצְוֹת בְּהַמְשָׁכַת אוֹר הַסּוֹבֵב וְהַמְשָׁכַת הָאוֹר שֶׁלְּפְנֵי הַצִּמְצוּם.**

וְזֶהוּ הפירוש הפנימי בדברי הגמרא **שְׁכַר מִצְוָה בְּהַאי עָלְמָא לֵיכָּא**[29], אין שכר מצוה בעולם הזה **דְּשְׁכַר מִצְוָה שֶׁהוּא הַמְשָׁכַת אוֹר הַסּוֹבֵב,** כמבואר לעיל **אִי אֶפְשָׁר** לא יתכן **שֶׁיִּהְיֶה בְּהִתְגַּלּוּת** בזמן הזה **בְּהַאי עָלְמָא** בעולם הזה **וּבִכְלָלוּת סֵדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת,** אפילו בעולם האצילות, **וְרַק לֶעָתִיד לָבוֹא יִהְיֶה** אור ה׳סובב׳ שלמעלה מסדר השתלשלות **בְּגִילוּי** אפילו בעולם הזה הגשמי, **דְּלֶעָתִיד יִהְיֶה עִיקַּר שְׁכִינָה בַּתַּחְתּוֹנִים**[30], כמבואר בחסידות בהרחבה, על פי מדרשי חז״ל, שגילוי עצמות האלוקות דווקא בעולם הזה התחתון (כדברי המדרש ״נתאווה הקדוש ברוך הוא להיות לו דירה בתחתונים״) הוא המטרה והתכלית של הבריאה, והדבר יושלם ויהיה בגילוי לעתיד לבוא, **עִיקַּר שְׁכִינָה דְּיֵיקָא,** ומדייקים ואומרים שהמדובר על ״עיקר שכינה״ **שֶׁאֵין זֶה אוֹר הַמְמַלֵּא** שהוא רק הארה מצומצמת של האלוקות, **אֶלָּא אוֹר הַסּוֹבֵב** שהוא גילוי של האין סוף, **וּלְמַעְלָה יוֹתֵר** ולאמיתו של דבר המושג ״עיקר שכינה״ מתייחס לא רק לאור ה׳סובב׳ אלא למעלה מזה, **בְּחִינַת הָעַצְמוּת** עצם המהות של האלוקות (**דְּעֶר עִיקָּר פּוּן** העיקר של **עַצְמוּת**)[31], **וְהַגִּילוּי דְּעִיקַּר שְׁכִינָה יִהְיֶה בַּתַּחְתּוֹנִים** בעולם הזה הגשמי שאין עולם תחתון יותר ממנו **דַּוְקָא,** וכפי שממשיך ומבאר עוד להלן.

וְהָעִנְיָן בָּזֶה, המבואר לעיל שלעתיד לבוא, כשיקויים היעוד ״ונגלה כבוד ה׳״, אור ה׳סובב׳ יאיר בעולם הזה הגשמי, ובהקדים תוספת ביאור במהות ההבדל שבין אור ה׳סובב׳ ואור ה׳ממלא׳ **דְּבָאוֹר הַמְמַלֵּא** כיון שהוא אור מוגבל **יֵשׁ הִתְחַלְּקוּת** הבדלים **בְּאוֹפֶן הַגִּילוּי כְּפִי שֶׁהוּא** מאיר ומתגלה **בָּעוֹלָמוֹת הָעֶלְיוֹנִים לְגַבֵּי אוֹפֶן הַגִּילוּי** וההארה שלו **בָּעוֹלָמוֹת הַתַּחְתּוֹנִים, שֶׁבָּעוֹלָמוֹת הָעֶלְיוֹנִים** שהם יותר נעלים ויותר מזוככים **הוּא** האור ה׳ממלא׳ מאיר

---

25) ראה עץ חיים שער לט (שער מ״ן ומ״ד) דרוש יא סימן טז. תניא קונטרס אחרון ד״ה להבין מ״ש בפע״ח (קנה, א). ועוד. 26) סה״מ תרנ״א ע׳ צו (ומציין שם לד״ה מי יתנך שבהערה הבאה ס״פ יד). סה״מ תרנ״ח ע׳ לג (״וכמ״ש בד״ה פזר נתן, רמ״ב״ – שבהערה הבאה). ד״ה באתי לגני תשי״א פ״ה (ספר המאמרים תשי״א ס״ע ח ואילך). 27) ראה מאמרי אדה״ז הנחות הר״פ ז״ל ע׳ נז ואילך. אוה״ת במדבר ח״ד ע׳ א׳תפז ואילך. ד״ה מי יתנך (פזר נתן לאביונים) תרמ״ב פ״ו־ז. פי״ד־טו. 28) ישעי׳ מ, ה. 29) קידושין לט, ב. וראה תניא אגה״ק ס״ג. 30) ראה המשך תרס״ו ע׳ שנג [תסה] ואילך. ועוד. 31) ראה ד״ה באתי לגני תשי״א פ״א (ספר המאמרים תשי״א ע׳ ג ואילך).

ביאור בדרך אפשר

בְּגִילוּי יוֹתֵר וניכר ונרגש יותר, **וּבָעוֹלָמוֹת הַתַּחְתּוֹנִים,** שהם מוגשמים וחומריים יותר, **הִנֵּה גַּם** אפילו **כְּשֶׁמְּזַכְּכִים אֶת הַחוֹמֶר, וְגַם** ואפילו **כְּפִי שֶׁהָיָה** מצב העולמות התחתונים מיד בבריאת העולם **קוֹדֶם הַחֵטְא** של עץ הדעת (שגרם את הסתלקות ׳עיקר שכינה׳ מהעולם הזה ועלייתה למעלה מהעולם) **שֶׁהָיָה הָאוֹר** ה׳ממלא׳ מאיר **בְּגִילוּי גַּם** אפילו **בָּעוֹלָם הַזֶּה,** בכל זאת **הֲרֵי אֵין זֶה** אופן הגילוי של אור ה׳ממלא׳ בעולם הזה, אפילו כשהעולם מזוכך ואפילו כמו שהוא קודם החטא, אינו **בְּדוֹמֶה לְאוֹפֶן הַגִּילוּי** של אור ה׳ממלא׳ **כְּפִי שֶׁהוּא בָּעוֹלָמוֹת הָעֶלְיוֹנִים** אלא ההארה בעולמות עליונים היא בדרגה גבוהה יותר והיא בגילוי יותר, ואילו ההארה של אור ה׳ממלא׳ בעולם הזה היא בדרגה נמוכה יותר והיא בהעלם ולא בגילוי. **וּכְמַאֲמַר**[32] המדרש **נָטָה יְמִינוֹ וּבָרָא שָׁמַיִם, נָטָה שְׂמֹאלוֹ וּבָרָא אָרֶץ** (וזה לשון המדרש: ״בית שמאי אומרים השמים נבראו תחלה ואחר כך הארץ שנאמר ״בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ״. ובית הלל אומרים הארץ נבראת תחלה, שנאמר ״לפנים הארץ יסדת ומעשה ידיך שמים״. בית שמאי אומרים שמים נבראת תחלה, שנאמר ״אף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים״. נכנס תחרות ביניהם על הדבר הזה עד ששרתה שכינה ביניהם והסכימו אלו עם אלו ששניהם נבראו בשעה אחת וברגע אחד: מה עשה הקב״ה, פשט יד ימינו ונטה שמים, ופשט יד שמאלו ויסד ארץ, שנאמר ״אף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים״, ועמדו יחדיו ארץ ושמים, שנאמר ״ויכולו השמים והארץ ועל צבאם״.״), **וְהַיְינוּ**[33], לפי הפירוש הפנימי **דְּשָׁמַיִם הֵם הָעוֹלָמוֹת הָעֶלְיוֹנִים** הנעלים, **הִנֵּה שָׁם נָטָה** הקדוש ברוך הוא **יְמִינוֹ,** והימין מסמלת חסד, אור וגילוי **שֶׁהוּא עִנְיַן הִתְגַּלּוּת אוֹרוֹת עֶלְיוֹנִים, וְאֶרֶץ הֵם עוֹלָמוֹת הַתַּחְתּוֹנִים, וְשָׁם נָטָה שְׂמֹאלוֹ,** והשמאל מסמלת גבורה, צמצום והעלם **שֶׁאֵין הָאוֹר** מאיר בעולמות התחתונים **בְּגִילוּי כָּל כָּךְ** כמו בעולמות העליונים **כוי׳. וְטַעַם הַדָּבָר** שאור ה׳ממלא׳ מאיר למעלה יותר ולמטה פחות **הוּא, לְפִי שֶׁאוֹר הַמְמַלֵּא יֵשׁ בּוֹ הִתְחַלְּקוּת פְּרָטִים** ודרגות שונות, **וְנִמְשָׁךְ** ומתלבש **בִּפְנִימִיּוּת בַּנִּבְרָאִים, וְלָכֵן הִנֵּה גַּם** אפילו **עַל יְדֵי הָעֲבוֹדָה דְּזִיכּוּךְ הַחוֹמֶר** שכתוצאה מזה העולמות התחתונים הם יותר מעודנים, עדיין **אֵינוֹ דּוֹמֶה הָאוֹר לְמַטָּה לְכְמוֹ שֶׁהוּא לְמַעְלָה** אלא ההארה למטה היא מוגבלת ומצומצמת יותר, והגילוי למעלה הוא גדול ונעלה וגלוי יותר. **מַה שֶּׁאֵין כֵּן אוֹר הַסּוֹבֵב, כְּשֶׁנִּמְשָׁךְ בְּגִילוּי** כפי שיהיה לעתיד לבוא **הֲרֵי הוּא** נמשך ומאיר ומתגלה **בְּכָל מָקוֹם בְּשָׁוֶה, מִשּׁוּם שֶׁאֵין בּוֹ** באור ה׳סובב׳ **הִתְחַלְּקוּת פְּרָטִים בְּעַצְמוֹ, וְגַם הֶאָרָתוֹ בָּעוֹלָמוֹת אֵינָהּ בְּדֶרֶךְ** התלבשות **אוֹר בִּכְלִי,** שאז האור מאיר בכל כלי לפי ענינו (כמו הארת הנפש בגוף שהיא בהתלבשות פנימית ובכל אבר לפי ענינו) **אֶלָּא שֶׁאִסְתַּלֵּק יְקָרָא דְקוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא**[34], כדברי הזוהר שכאשר האדם עובד את ה׳ באופן של ׳אתכפיא׳ שכופה ומכניע את הסטרא־אחרא על ידי שמתגבר על יצרו, אזי מתעלה כבודו של הקדוש ברוך הוא, והיינו שיש המשכה וגילוי אלוקות באופן נעלה ביותר שנקרא ׳אסתלק׳ כי גילוי זה הוא בדרך של ״סילוק״ ורוממות, כאילו הוא ״מסולק״ ועתה יש התגלות חדשה, נעלית לגמרי מכל מה שהיה קודם לכן, ואין הכוונה ש׳מסתלק׳ ואינו מאיר למטה, אלא אדרבה, הוא מתגלה ומאיר למטה, אלא שזהו גילוי באופן של רוממות, כאמור, **מִצַּד עִנְיַן הָעֲבוֹדָה, וְלָכֵן** כיון שההמשכה של אור ה׳סובב׳ היא על ידי שהאדם עובד את ה׳ **הֲרֵי הוּא** אור ה׳סובב׳ **מֵאִיר לְמַטָּה דַּוְקָא, שֶׁהֲרֵי הָעֲבוֹדָה** של האדם **הִיא בָּעוֹלָם הַזֶּה דַּוְקָא, שֶׁהוּא** העולם הזה התחתון **תַּכְלִית הַבְּרִיאָה, גַּם תַּכְלִית** ועיקר המטרה של **בְּרִיאַת הָעוֹלָמוֹת הָעֶלְיוֹנִים** היא העולם הזה התחתון.

ד) **וּבָזֶה יוּבַן** בהמבואר לעיל אודות המשכת והתגלות אור ה׳סובב׳ שהוא ׳שכר מצוה׳ ונמשך על ידי קיום המצוות **שֶׁעִנְיַן הַנִּסִּים הוּא כְּמוֹ הָעִנְיָן דִּשְׂכַר מִצְוָה, דִּכְשֵׁם שֶׁשְּׂכַר מִצְוָה עִנְיָנוֹ הַמְשָׁכַת אוֹר**

1 יוֹתֵר, וּבָעוֹלָמוֹת הַתַּחְתּוֹנִים, הִנֵּה גַּם כְּשֶׁמְּזַכְּכִים
2 אֶת הַחוֹמֶר, וְגַם כְּפִי שֶׁהָיָה קוֹדֶם הַחֵטְא שֶׁהָיָה
3 הָאוֹר בְּגִילוּי גַּם בָּעוֹלָם הַזֶּה, הֲרֵי אֵין זֶה בְּדוֹמֶה
4 לְאוֹפֶן הַגִּילוּי כְּפִי שֶׁהוּא בָּעוֹלָמוֹת הָעֶלְיוֹנִים.
5 וּכְמַאֲמַר[32] נָטָה יְמִינוֹ וּבָרָא שָׁמַיִם, נָטָה שְׂמֹאלוֹ
6 וּבָרָא אָרֶץ, וְהַיְינוּ[33], דְּשָׁמַיִם הֵם הָעוֹלָמוֹת
7 הָעֶלְיוֹנִים, הִנֵּה שָׁם נָטָה יְמִינוֹ, שֶׁהוּא עִנְיַן
8 הִתְגַּלּוּת אוֹרוֹת עֶלְיוֹנִים, וְאֶרֶץ הֵם עוֹלָמוֹת
9 הַתַּחְתּוֹנִים, וְשָׁם נָטָה שְׂמֹאלוֹ, שֶׁאֵין הָאוֹר בְּגִילוּי
10 כָּל כָּךְ כוי׳. וְטַעַם הַדָּבָר הוּא, לְפִי שֶׁאוֹר הַמְמַלֵּא
11 יֵשׁ בּוֹ הִתְחַלְּקוּת פְּרָטִים, וְנִמְשָׁךְ בִּפְנִימִיּוּת
12 בַּנִּבְרָאִים, וְלָכֵן הִנֵּה גַּם עַל יְדֵי הָעֲבוֹדָה דְּזִיכּוּךְ
13 הַחוֹמֶר אֵינוֹ דּוֹמֶה הָאוֹר לְמַטָּה לְכְמוֹ שֶׁהוּא
14 לְמַעְלָה. מַה שֶּׁאֵין כֵּן אוֹר הַסּוֹבֵב, כְּשֶׁנִּמְשָׁךְ
15 בְּגִילוּי הֲרֵי הוּא בְּכָל מָקוֹם בְּשָׁוֶה, מִשּׁוּם שֶׁאֵין
16 בּוֹ הִתְחַלְּקוּת פְּרָטִים בְּעַצְמוֹ, וְגַם הֶאָרָתוֹ
17 בָּעוֹלָמוֹת אֵינָהּ בְּדֶרֶךְ אוֹר בִּכְלִי, אֶלָּא שֶׁאִסְתַּלֵּק
18 יְקָרָא דְקוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא[34] מִצַּד עִנְיַן הָעֲבוֹדָה,
19 וְלָכֵן הֲרֵי הוּא מֵאִיר לְמַטָּה דַּוְקָא, שֶׁהֲרֵי הָעֲבוֹדָה
20 הִיא בָּעוֹלָם הַזֶּה דַּוְקָא, שֶׁהוּא תַּכְלִית הַבְּרִיאָה,
21 גַּם תַּכְלִית בְּרִיאַת הָעוֹלָמוֹת הָעֶלְיוֹנִים.
22 ד) וּבָזֶה יוּבַן שֶׁעִנְיַן הַנִּסִּים הוּא כְּמוֹ הָעִנְיָן
23 דִּשְׂכַר מִצְוָה, דִּכְשֵׁם שֶׁשְּׂכַר מִצְוָה

32) ראה פרקי דר״א פי״ח. זהר ח״א ל, א. ח״ב כ, א. לז, א. פה, ב. 33) ראה סה״מ תרנ״ח ריש ע׳ רט. תרצ״ט ע׳ 124. ה׳שי״ת ע׳ 111. 34) ראה זהר ח״ב קכח, ב. סז, ב. קפד, א. תניא פכ״ז (לד, א). לקו״ת ר״פ פקודי. וראה גם תו״א ויקהל

ביאור בדרך אפשר

הַסּוֹבֵב כָּל עָלְמִין שֶׁלְּמַעְלָה מִסֵּדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת, כמבואר לעיל באריכות **הִנֵּה כֵּן הוּא גַּם עִנְיַן הַנֵּס שֶׁהוּא לְמַעְלָה מֵהַטֶּבַע, דְּטֶבַע הוּא מִלְּשׁוֹן טְבִיעָה, כְּמוֹ** לשון הכתוב לגבי המצרים **טָבְעוּ בְּיַם סוּף**[35], היינו כמו דבר שמכוסה ונסתר במי הים **דְּהַיְינוּ שֶׁהָאֱלִקוּת הוּא בְּהֶעְלֵם וְהֶסְתֵּר בַּנִּבְרָאִים, וְהוּא** המושג ״טבע״ הוא **גַּם מִלְּשׁוֹן מַטְבֵּעַ, עַל דֶּרֶךְ לְשׁוֹן הַמִּשְׁנָה בְּסַנְהֶדְרִין**[36] **אָדָם טוֹבֵעַ** עושה, יוצר **כַּמָּה מַטְבְּעוֹת בְּחוֹתָם אֶחָד** בצורה אחת שווה **כּוּלָּן דּוֹמִין זֶה לָזֶה, וּמֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּבָּ״ה טָבַע** עשה, יצר **כָּל אָדָם בְּחוֹתָמוֹ שֶׁל אָדָם הָרִאשׁוֹן וְאֵין אֶחָד מֵהֶן דּוֹמֶה לַחֲבֵירוֹ, דְּאֵין פַּרְצוּפֵיהֶן** של בני האדם **דּוֹמִין זֶה לָזֶה**[37], **וְהַיְינוּ** והסיבה לכך שבני האדם (וכלל הנבראים) חלוקים לצורות (ולמדרגות) שונות, היא **לְפִי שֶׁעִנְיַן הַטֶּבַע הוּא מִצַּד אוֹר הַמְמַלֵּא כָּל עָלְמִין שֶׁיֵּשׁ בּוֹ הִתְחַלְּקוּת פְּרָטִים כּוּ׳**. וּדרגות שונות חלוקות זו מזו, כמבואר לעיל. **אֲבָל עִנְיַן הַנֵּס שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַטֶּבַע הוּא בְּאוֹפֶן שֶׁמֵּאִיר בָּעוֹלָם אוֹר חָדָשׁ**, שבדרך כלל אינו מאיר ומתגלה בעולמות **וְהוּא עִנְיַן הַמְשָׁכַת אוֹר הַסּוֹבֵב שֶׁלְּמַעְלָה מֵהָעוֹלָמוֹת לְגַמְרֵי. וִיתֵירָה מִזֶּה**, ובהתגלות האלוקית בעולם על ידי נס יש עוד חידוש ועילוי מיוחד, מלבד זאת שהוא אור ״שלמעלה מהעולמות לגמרי״, **שֶׁגִּילּוּי אוֹר הַסּוֹבֵב שֶׁעַל יְדֵי הַנֵּס מֵאִיר בָּעוֹלָם כְּפִי שֶׁהוּא** העולם **בִּמְצִיאוּתוֹ**, בגדרי המציאות שלו, **בְּהַגְבָּלוֹתָיו הַטִּבְעִיִּים**, כפי שנברא בטבעו כנברא מוגבל, **שֶׁהֲרֵי גַּם** אפילו **לְאַחַר** התרחשות **הַנֵּס** העל־טבעי לחלוטין **נִשְׁאָר כְּלָלוּת הָעוֹלָם בִּטְבָעוֹ כְּמִקּוֹדֶם** ולא חל שינוי בכללות טבע העולם והגדרים והמגבלות שלו, **אֶלָּא שֶׁבִּפְרָט אֶחָד הָיָה עִנְיַן שֶׁל נֵס, וְאִם כֵּן, הַמְשָׁכַת הַסּוֹבֵב הִיא בְּהָעוֹלָם כְּפִי שֶׁהוּא בְּמַצָּבוֹ כּוּ׳** מבלי שיחול שינוי במצבו של העולם, וכמובן, הארת אור ה״סובב״ שלמעלה מהעולם בתוך העולם, היא חידוש גדול (כי על דרך הרגיל העולם אינו כלי להכיל התגלות של אור אלוקי שלמעלה מהעולם). **וְזֶהוּ נָתַתָּה לִירֵאֶיךָ נֵס לְהִתְנוֹסֵס, שֶׁהַנֵּס פּוֹעֵל רוֹמְמוּת בָּעוֹלָם גּוּפָא** עצמו, **בְּדוּגְמַת הַמַּעֲמָד וּמַצָּב דִּלְעָתִיד לָבוֹא** שיאיר בעולם גילוי אלוקות שלמעלה מהעולם, שעל זה נאמר הכתוב המובא לעיל ״ונגלה כבוד ה׳, וראו כל בשר יחדיו כי פי ה׳ דיבר״.

ה) וּלְהָבִין עִנְיַן הַהַמְשָׁכָה שֶׁעַל יְדֵי הַנִּסִּים בְּעוֹמֶק יוֹתֵר, הִנֵּה כְּתִיב[38] בספר שמואל, בתפילת חנה **כִּי אֵ־ל דֵּעוֹת הֲוָיָ׳**, ומכך שנאמר ״דעות״ בלשון רבים, למדים בקבלה וחסידות **שֶׁיֵּשׁ שְׁתֵּי דֵּעוֹת**[39] היינו שתי גישות לגבי היחס של האלוקות והעולם, דעה אחת היא **דַּעַת עֶלְיוֹן** ודעה שניה **וְדַעַת תַּחְתּוֹן**[40], כפי שממשיך ומבאר. **דַּעַת תַּחְתּוֹן הוּא** כפי שהדברים הם **מִצַּד הַנִּבְרָאִים, וּבִבְּרָטִיּוּת יוֹתֵר** אף שבאופן כללי ״דעת תחתון״ היא הגישה של הנבראים שהם תחתונים, בפרטיות יותר גם כפי שהענין הוא **מִצַּד** האור האלוקי של **סֵדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת** שגם זה נקרא ״דעת תחתון״, **וְדַעַת עֶלְיוֹן הוּא מִצַּד הַקָּבָּ״ה, וּבִבְּרָטִיּוּת יוֹתֵר**, כפי שהדברים הם לא רק מצד האלוקות בכלל אלא **מִצַּד אוֹר אֵין סוֹף שֶׁלִּפְנֵי הַצִּמְצוּם** שנעלה

1 עִנְיָנוֹ הַמְשָׁכַת אוֹר הַסּוֹבֵב כָּל עָלְמִין שֶׁלְּמַעְלָה
2 מִסֵּדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת, הִנֵּה כֵּן הוּא גַּם עִנְיַן הַנֵּס
3 שֶׁהוּא לְמַעְלָה מֵהַטֶּבַע, דְּטֶבַע הוּא מִלְּשׁוֹן
4 טְבִיעָה, כְּמוֹ טֻבְּעוּ בְּיַם סוּף[35], דְּהַיְינוּ שֶׁהָאֱלִקוּת
5 הוּא בְּהֶעְלֵם וְהֶסְתֵּר בַּנִּבְרָאִים, וְהוּא גַּם מִלְּשׁוֹן
6 מַטְבֵּעַ, עַל דֶּרֶךְ לְשׁוֹן הַמִּשְׁנָה בְּסַנְהֶדְרִין[36] אָדָם
7 טוֹבֵעַ כַּמָּה מַטְבְּעוֹת בְּחוֹתָם אֶחָד כּוּלָּן דּוֹמִין זֶה
8 לָזֶה, וּמֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּבָּ״ה טָבַע כָּל אָדָם
9 בְּחוֹתָמוֹ שֶׁל אָדָם הָרִאשׁוֹן וְאֵין אֶחָד מֵהֶן דּוֹמֶה
10 לַחֲבֵירוֹ, דְּאֵין פַּרְצוּפֵיהֶן דּוֹמִין זֶה לָזֶה[37], וְהַיְינוּ
11 לְפִי שֶׁעִנְיַן הַטֶּבַע הוּא מִצַּד אוֹר הַמְמַלֵּא כָּל
12 עָלְמִין שֶׁיֵּשׁ בּוֹ הִתְחַלְּקוּת פְּרָטִים כּוּ׳. אֲבָל עִנְיַן
13 הַנֵּס שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַטֶּבַע הוּא בְּאוֹפֶן שֶׁמֵּאִיר
14 בָּעוֹלָם אוֹר חָדָשׁ, וְהוּא עִנְיַן הַמְשָׁכַת אוֹר
15 הַסּוֹבֵב שֶׁלְּמַעְלָה מֵהָעוֹלָמוֹת לְגַמְרֵי. וִיתֵירָה
16 מִזֶּה, שֶׁגִּילּוּי אוֹר הַסּוֹבֵב שֶׁעַל יְדֵי הַנֵּס מֵאִיר
17 בָּעוֹלָם כְּפִי שֶׁהוּא בְּמְצִיאוּתוֹ, בְּהַגְבָּלוֹתָיו
18 הַטִּבְעִיִּים, שֶׁהֲרֵי גַּם לְאַחַר הַנֵּס נִשְׁאָר כְּלָלוּת
19 הָעוֹלָם בִּטְבָעוֹ כְּמִקּוֹדֶם, אֶלָּא שֶׁבִּפְרָט אֶחָד הָיָה
20 עִנְיָן שֶׁל נֵס, וְאִם כֵּן, הַמְשָׁכַת הַסּוֹבֵב הִיא
21 בְּהָעוֹלָם כְּפִי שֶׁהוּא בְּמַצָּבוֹ כּוּ׳. וְזֶהוּ נָתַתָּה
22 לִירֵאֶיךָ נֵס לְהִתְנוֹסֵס, שֶׁהַנֵּס פּוֹעֵל רוֹמְמוּת
23 בָּעוֹלָם גּוּפָא, בְּדוּגְמַת הַמַּעֲמָד וּמַצָּב דִּלְעָתִיד
24 לָבוֹא.
25 ה) **וּלְהָבִין** עִנְיַן הַהַמְשָׁכָה שֶׁעַל יְדֵי הַנִּסִּים
26 בְּעוֹמֶק יוֹתֵר, הִנֵּה כְּתִיב[38] כִּי אֵ־ל
27 דֵּעוֹת הֲוָיָ׳, שֶׁיֵּשׁ שְׁתֵּי דֵּעוֹת[39], דַּעַת עֶלְיוֹן וְדַעַת
28 תַּחְתּוֹן[40]. דַּעַת תַּחְתּוֹן הוּא מִצַּד הַנִּבְרָאִים,
29 וּבִבְּרָטִיּוּת יוֹתֵר מִצַּד סֵדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת, וְדַעַת
30 עֶלְיוֹן הוּא מִצַּד הַקָּבָּ״ה, וּבִבְּרָטִיּוּת יוֹתֵר, מִצַּד אוֹר אֵין סוֹף שֶׁלִּפְנֵי הַצִּמְצוּם.

פט, ד. לקו״ת חוקת סה, ג. 35) בשלח טו, ד. 36) לז, סע״א. 37) שם לח, א. 38) שמואל־א ב, ג. 39) ראה תקו״ז תס״ט בתחילתו. 40) ראה תו״א יתרו סח, א. לקו״ת פ׳ ראה כג, ד. ובכ״מ.

ביאור בדרך אפשר

ומופשט לחלוטין מ'תחתונים'. וממשיך ומפרט את שתי הדעות, **דַּעַת תַּחְתּוֹן הוּא** הגישה והדעה **שֶׁהִתְהַוּוּת הַנִּבְרָאִים הִיא יֵשׁ** דבר, מציאות **מֵאַיִן** מלא דבר, העדר המציאות, **שֶׁהַנִּבְרָא מַרְגִּישׁ אֶת עַצְמוֹ לִמְצִיאוּת יֵשׁ, וְאִילוּ הַמָּקוֹר הַמְהַוֶּה** את הנברא ומחיה ומקיים אותו, **כֵּיוָן שֶׁאֵינוֹ תּוֹפְסוֹ, אֵינוֹ מַשִּׂיגוֹ וְאֵינוֹ מַרְגִּישׁוֹ,** מאחר שהנברא אינו תופס ואינו מבין ואינו מרגיש את המקור האלוקי שמהוה אותו ומחיה אותו **לָכֵן נִקְרָא** המקור האלוקי המחיה, לפי התפיסה וההבנה של הנברא התחתון **בְּשֵׁם אַיִן** והתחתון מתייחס אליו כדבר שאיננו בנמצא. **וְהַיְינוּ דַּהֲגַם שֶׁמַּשִּׂיג** הנברא ומבין **שֶׁיֵּשׁ לוֹ מָקוֹר הַמְהַוֶּה אוֹתוֹ** והוא כמובן מודה בקיומו של מקור זה, **מִכָּל מָקוֹם, לִהְיוֹת שֶׁאֵין לוֹ תְּפִיסָה** כיון שלנברא אין הבנה ומושג **בְּמַהוּתוֹ שֶׁל הַמָּקוֹר** (שהרי נברא תחתון לא מסוגל להבין את מהות האלוקות), **לָכֵן קוֹרְאוֹ** הנברא למקור המחיה אותו **בְּשֵׁם אַיִן, וְעַד** כדי כך הוא חוסר ההבנה והתפיסה של הנברא במקור החיות האלוקי שלו **שֶׁאֶפְשָׁר** יתכן **שֶׁלֹּא יַרְגִּישׁ כְּלָל** הנברא **אֶת מְקוֹרוֹ, וְכַנִּזְכָּר לְעֵיל דְּטֶבַע הוּא מִלְּשׁוֹן טֶבְעוּ בְיַם סוּף, שֶׁהַמָּקוֹר** האלוקי **הַמְהַוֶּה טֶבוּעַ וּמְכוּסֶה בְּהַנִּבְרָא, וְהַנִּבְרָא אֵינוֹ מַרְגִּישׁ אוֹתוֹ. אָמְנָם דַּעַת עֶלְיוֹן הוּא שֶׁלְּמַעְלָה יֵשׁ וּלְמַטָּה אַיִן,** מציאות **שֶׁהַיֵּשׁ** העדר המציאות, **אַיִן** המציאות האלוקית שהיא **הַיֵּשׁ הָאֲמִיתִּי שֶׁמְּצִיאוּתוֹ מֵעַצְמוּתוֹ**[41], כדברי אדמו"ר הזקן באגרת הקודש שבספר התניא: "מהותו ועצמותו של המאציל ברוך הוא שמציאותו הוא מעצמותו ואינו עלול מאיזה עילה שקדמה לו חס־ושלום ולכן הוא לבדו בכחו ויכלתו לברוא יש מאין ואפס המוחלט ממש בלי שום עילה וסיבה אחרת קודמת ליש הזה", **וְכָל מַה שֶּׁנִּבְרָא** כל הנבראים מכל הסוגים, מהנעלים ביותר ועד הנחותים ביותר, הכל **הוּא בְּאֵין עָרוֹךְ** ללא כל דמיון, ללא כל יחס והשוואה **אֵלָיו,** לגבי הבורא שהוא היש האמיתי

ביאור בדרך אפשר

דְּכוּלָּא קַמֵּיהּ לָא מַמָּשׁ חֲשִׁיבִי, כי הכל לפניו לא ממש חשוב **וּלְמַטָּה מִזֶּה, כְּלָא חֲשִׁיבִי, בְּכָ"ף הַדִּמְיוֹן**[42]**, שֶׁגַּם זֶה הוּא בְּחִינַת אַיִן.**

וכמבואר ב'דרך מצותיך' לאדמו"ר הצמח צדק: "... דכולא קמי' כלא חשיב דמשמע שהוא כאין ואפס ממש.... אין הכוונה בפירוש כלא שאין להם מציאות כלל דזהו לא ממש ולא כלא בכ"ף הדמיון וזה היה קודם שנברא העולם, ועוד דהא פירוש כולא קמי' כלא חשיבי' קאי על עולם הזה הגשמי והרי אנו רואים שיש דומם צומח חי ומדבר, אבנים ובתים ועפר כו' ואיך הוא לא ממש, אלא פירוש כלא היינו שאינו עולה בשם בפני עצמו כזיו השמש כשהוא בגוף הכדור השמש שאינו עולה בשם בפני עצמו כלל להתראות ליש כמו שהוא נראה לעינינו בעולם הזה...".

1 דַּעַת תַּחְתּוֹן הוּא שֶׁהִתְהַוּוּת הַנִּבְרָאִים הִיא יֵשׁ
2 מֵאַיִן, שֶׁהַנִּבְרָא מַרְגִּישׁ אֶת עַצְמוֹ לִמְצִיאוּת יֵשׁ,
3 וְאִילוּ הַמָּקוֹר הַמְהַוֶּה, כֵּיוָן שֶׁאֵינוֹ תּוֹפְסוֹ, אֵינוֹ
4 מַשִּׂיגוֹ וְאֵינוֹ מַרְגִּישׁוֹ, לָכֵן נִקְרָא בְּשֵׁם אַיִן.
5 וְהַיְינוּ דַּהֲגַם שֶׁמַּשִּׂיג שֶׁיֵּשׁ לוֹ מָקוֹר הַמְהַוֶּה
6 אוֹתוֹ, מִכָּל מָקוֹם, לִהְיוֹת שֶׁאֵין לוֹ תְּפִיסָה
7 בְּמַהוּתוֹ שֶׁל הַמָּקוֹר, לָכֵן קוֹרְאוֹ בְּשֵׁם אַיִן, וְעַד
8 שֶׁאֶפְשָׁר שֶׁלֹּא יַרְגִּישׁ כְּלָל אֶת מְקוֹרוֹ, וְכַנִּזְכָּר
9 לְעֵיל דְּטֶבַע הוּא מִלְּשׁוֹן טֶבְעוּ בְיַם סוּף,
10 שֶׁהַמָּקוֹר הַמְהַוֶּה טָבוּעַ וּמְכוּסֶה בְּהַנִּבְרָא,
11 וְהַנִּבְרָא אֵינוֹ מַרְגִּישׁ אוֹתוֹ. אָמְנָם דַּעַת עֶלְיוֹן
12 הוּא שֶׁלְּמַעְלָה יֵשׁ וּלְמַטָּה אַיִן, שֶׁהַיֵּשׁ הוּא הַיֵּשׁ
13 הָאֲמִיתִּי שֶׁמְּצִיאוּתוֹ מֵעַצְמוּתוֹ[41], וְכָל מַה שֶּׁנִּבְרָא
14 הוּא בְּאֵין עָרוֹךְ אֵלָיו, דְּכוּלָּא קַמֵּיהּ לָא מַמָּשׁ
15 חֲשִׁיבִי, וּלְמַטָּה מִזֶּה, כְּלָא חֲשִׁיבִי, בְּכָ"ף
16 הַדִּמְיוֹן[42], שֶׁגַּם זֶה הוּא בְּחִינַת אַיִן. וְהִנֵּה, אַף
17 שֶׁבִּשְׁתֵּי הַדֵּעוֹת יֶשְׁנָם שְׁתֵּי הַבְּחִינוֹת דְּיֵשׁ וְאַיִן,
18 מִכָּל מָקוֹם, אֵין זֶה בְּשָׁוֶה, כִּי, בְּדַעַת עֶלְיוֹן הַיֵּשׁ
19 הוּא יֵשׁ בֶּאֱמֶת, שֶׁהוּא הַמְּצִיאוּת הָאֲמִיתִּי
20 דִּמְצִיאוּתוֹ מֵעַצְמוּתוֹ, וְגַם הָאַיִן הוּא אַיִן בְּפוֹעַל
21 מַמָּשׁ (בֶּאֱמֶת), דְּכוּלָּא קַמֵּיהּ כְּלָא חֲשִׁיב, שֶׁאֵינוֹ
22 תּוֹפֵס מָקוֹם כְּלָל. וְעַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה שֶׁבִּהְיוֹתוֹ
23 כָּלוּל בְּשָׁרְשׁוֹ וּמְקוֹרוֹ אֵינוֹ תּוֹפֵס מָקוֹם כְּלָל,
24 דְּאַף שֶׁשָּׁם הוּא בְּתוֹקֶף יוֹתֵר, וְכִמְשַׁל אוֹר
25 הַשֶּׁמֶשׁ הַכָּלוּל בַּשֶּׁמֶשׁ, שֶׁגַּם שָׁם מֵאִיר וּמִתְפַּשֵּׁט

ביאור בדרך אפשר

וְהִנֵּה, אַף שֶׁבִּשְׁתֵּי הַדֵּעוֹת הן ב'דעת עליון' והן ב'דעת תחתון' **יֶשְׁנָם שְׁתֵּי הַבְּחִינוֹת דְּיֵשׁ וְאַיִן, מִכָּל מָקוֹם, אֵין זֶה בְּשָׁוֶה,** ואינו דומה ה'יש' של 'דעת עליון' ל'יש' של 'דעת תחתון' וכן אינו דומה ה'אין' של 'דעת עליון' ל'אין' של 'דעת תחתון' **כִּי, בְּדַעַת עֶלְיוֹן, הַיֵּשׁ** האלוקי **הוּא יֵשׁ בֶּאֱמֶת,** 'יש' ומציאות אמיתית **שֶׁהוּא הַמְּצִיאוּת הָאֲמִיתִּי דִּמְצִיאוּתוֹ מֵעַצְמוּתוֹ,** כאמור לעיל, **וְגַם הָאַיִן הוּא אַיִן בְּפוֹעַל מַמָּשׁ (בֶּאֱמֶת),** באמת 'אין' כי האמת היא **דְּכוּלָּא קַמֵּיהּ כְּלָא חֲשִׁיב, שֶׁאֵינוֹ תּוֹפֵס מָקוֹם כְּלָל** כי המציאות הגשמית באמת לא תופסת שום מקום ואין לה שום חשיבות לגבי הקדוש ברוך הוא בעצמו. **וְעַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה** בוודאי ובוודאי **שֶׁבִּהְיוֹתוֹ כָּלוּל בְּשָׁרְשׁוֹ וּמְקוֹרוֹ** שכפי שהיש הנברא עדיין כלול בשרשו ומקורו האלוקי העליון **אֵינוֹ תּוֹפֵס מָקוֹם כְּלָל, דְּאַף שֶׁשָּׁם** בשורשו ומקורו **הוּא** הנברא **בְּתוֹקֶף יוֹתֵר** ומציאותו מודגשת עוד יותר מאשר כשהוא מציאות נפרדת ממקורו, **וְכִמְשַׁל אוֹר הַשֶּׁמֶשׁ הַכָּלוּל בַּשֶּׁמֶשׁ, שֶׁגַּם שָׁם** בשמש עצמה **מֵאִיר וּמִתְפַּשֵּׁט אוֹרוֹ** של השמש, **וּבְיֶתֶר שְׂאֵת**

41) ראה תניא אגה"ק ס"כ (קל, ב). 42) ראה ד"ה בוקע ים לפני משה לאדמו"ר האמצעי (מאמרי אדמו"ר האמצעי ויקרא

ביאור בדרך אפשר

כו׳[43] מכפי שהוא מחוץ לשמש, כשהוא מתרחק ממקורו, **אֲבָל** למרות שמצד אחד כשהנברא הוא במקורו ושרשו מציאותו מודגשת יותר **לְאִידָךְ גִּיסָא,** מצד שני **הֲרֵי אַדְּרַבָּה, בִּהְיוֹתוֹ בִּמְקוֹרוֹ** וכשהוא קרוב למקורו ומרגיש את שרשו ומקורו **הוּא** הנברא **בְּבִיטּוּל יוֹתֵר** למקור חיותו, **בִּבְחִינַת אֶפֶס** והוא יותר ׳אין׳ מאשר לאחר שנברא. **וּמַה שֶּׁגַּם בְּדַעַת עֶלְיוֹן נִקְרָא אַיִן וְלֹא אֶפֶס,** למרות שבדעת עליון, כפי שהדברים הם מצד הקדוש ברוך הוא, הנבראים בטלים בביטול מוחלט (׳כלא חשיב׳) **הֲרֵי זֶה כְּשֶׁיּוֹצֵא מִמְּקוֹרוֹ וְנִרְגָּשׁ כו׳** ובגלל הריחוק ממקורו והיותו, נרגש כאילו היה דבר נפרד ממקורו הרי הוא נקרא ׳אין׳ ולא ׳אפס׳, **אֲבָל גַּם אָז** כשיצא ממקורו והתרחק ממקורו ונקרא ׳אין׳ **הוּא אַיִן בֶּאֱמֶת** והוא באמת לא מציאות ׳יש׳ אלא ׳כלא חשיב׳. **מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּדַעַת תַּחְתּוֹן הֲרֵי הַיֵּשׁ** הנברא הנקרא ׳יש׳ **אֵינוֹ יֵשׁ** מציאות עצמית הקיימת **בֶּאֱמֶת, שֶׁהֲרֵי הוּא יֵשׁ נִבְרָא, שֶׁכָּל מְצִיאוּתוֹ הִיא** לא מציאות עצמית ולא מציאות אמיתית אלא מציאות **רַק מִצַּד כֹּחַ הַפּוֹעֵל** הכוח האלוקי של הבורא **שֶׁבּוֹ, וּמִצַּד עַצְמוֹ** ה׳יש׳ הנברא **אֵינוֹ מְצִיאוּת כְּלָל. וְגַם הָאַיִן שֶׁבְּדַעַת תַּחְתּוֹן** הוא האין האלוקי **אֵינוֹ אַיִן בֶּאֱמֶת, שֶׁאֵין זֶה בְּאוֹפֶן שֶׁאֵינוֹ מְצִיאוּת** קיימת **כְּלָל, שֶׁהֲרֵי הוּא** האין האלוקי **מָקוֹר לַיֵּשׁ** הנברא, **וְכֵיוָן שֶׁהַיֵּשׁ הוּא** קיים **בִּמְצִיאוּת, הֲרֵי אַדְּרַבָּה, הַמָּקוֹר הַמְהַוֶּה אוֹתוֹ הוּא מְצִיאוּת עוֹד יוֹתֵר חֲזָקָה** מה״יש׳ הנברא עצמו, **וְרַק בִּגְלַל שֶׁאֵין לוֹ** ל״יש׳ הנברא **תְּפִיסָא וְהַשָּׂגָה בִּמְקוֹרוֹ, לָכֵן קוֹרְאוֹ** לכן ה״יש׳ הנברא קורא למקורו האלוקי **בְּשֵׁם אַיִן. וְנִמְצָא, שֶׁבְּדַעַת תַּחְתּוֹן הֵן הָאַיִן וְהֵן הַיֵּשׁ אֵינָם בֶּאֱמֶת** כי האין האלוקי הוא לא באמת אין אלא להיפך הוא היש האמיתי והיש הנברא הוא לא באמת מציאות אלא האמת היא שהוא בטל לחלוטין למקורו ושרשו האלוקי.

ביאור בדרך אפשר

1 אוֹרוֹ, וּבְיֶתֶר שְׂאֵת כו׳[43], אֲבָל לְאִידָךְ גִּיסָא, הֲרֵי
2 אַדְּרַבָּה, בִּהְיוֹתוֹ בִּמְקוֹרוֹ הוּא בְּבִיטּוּל יוֹתֵר,
3 בִּבְחִינַת אֶפֶס. וּמַה שֶּׁגַּם בְּדַעַת עֶלְיוֹן נִקְרָא אַיִן
4 וְלֹא אֶפֶס, הֲרֵי זֶה כְּשֶׁיּוֹצֵא מִמְּקוֹרוֹ וְנִרְגָּשׁ כו׳,
5 אֲבָל גַּם אָז הוּא אַיִן בֶּאֱמֶת. מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּדַעַת
6 תַּחְתּוֹן הֲרֵי הַיֵּשׁ אֵינוֹ יֵשׁ בֶּאֱמֶת, שֶׁהֲרֵי הוּא יֵשׁ
7 נִבְרָא, שֶׁכָּל מְצִיאוּתוֹ הִיא רַק מִצַּד כֹּחַ הַפּוֹעֵל
8 שֶׁבּוֹ, וּמִצַּד עַצְמוֹ אֵינוֹ מְצִיאוּת כְּלָל. וְגַם הָאַיִן
9 שֶׁבְּדַעַת תַּחְתּוֹן אֵינוֹ אַיִן בֶּאֱמֶת, שֶׁאֵין זֶה בְּאוֹפֶן
10 שֶׁאֵינוֹ מְצִיאוּת כְּלָל, שֶׁהֲרֵי הוּא מָקוֹר לַיֵּשׁ,
11 וְכֵיוָן שֶׁהַיֵּשׁ הוּא בִּמְצִיאוּת, הֲרֵי אַדְּרַבָּה, הַמָּקוֹר
12 הַמְהַוֶּה אוֹתוֹ הוּא מְצִיאוּת עוֹד יוֹתֵר חֲזָקָה, וְרַק
13 בִּגְלַל שֶׁאֵין לוֹ תְּפִיסָא וְהַשָּׂגָה בִּמְקוֹרוֹ, לָכֵן
14 קוֹרְאוֹ בְּשֵׁם אַיִן. וְנִמְצָא, שֶׁבְּדַעַת תַּחְתּוֹן הֵן
15 הָאַיִן וְהֵן הַיֵּשׁ אֵינָם בֶּאֱמֶת. וְהִנֵּה, עִם הֱיוֹת שֶׁגַּם
16 דַּעַת תַּחְתּוֹן הוּא אֱמֶת, וְהַיְינוּ לְפִי שֶׁגַּם אוֹר
17 הַמְמַלֵּא הוּא אֱלִקוּת, לָכֵן גַּם דַּעַת תַּחְתּוֹן הוּא
18 אֱמֶת, וּרְאָיָה לַדָּבָר, שֶׁהֲרֵי הַתּוֹרָה וּמִצְוֹת נִיתְּנוּ
19 בְּסֵדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת וּבִפְרָט בָּעוֹלָם הַזֶּה, וּמִכָּל
20 מָקוֹם הֵם אֱמֶת, אֲבָל אַף עַל פִּי כֵן, אֵין זֶה אֱמֶת
21 כְּמוֹ דַּעַת עֶלְיוֹן. וּכְמוֹ שֵׁם אֱלֹקִים, שֶׁהוּא
22 מִשְׁבְּעָה שֵׁמוֹת שֶׁאֵינָם נִמְחָקִים[44], וְגַם הוּא
23 אֱמֶת, אֲבָל אַף עַל פִּי כֵן אֵין זֶה כְּמוֹ הָאֱמֶת
24 דְּשֵׁם הָוָיָ׳, שֵׁם הָעֶצֶם[45]. וְכַיָּדוּעַ שֶׁיֵּשׁ כַּמָּה
25 מַדְרֵיגוֹת בָּאֱמֶת, שִׁפַּת אֱמֶת, אֱמֶת[46], וְאֱמֶת
26 לַאֲמִיתּוֹ[47], וּמַעֲלַת שֵׁם הָוָיָ׳ הִיא שֶׁהוּא אֱמֶת
אֱלֹקוּת, לָכֵן גַּם דַּעַת תַּחְתּוֹן הוּא אֱמֶת בֶּאֱמֶת, שֶׁהֲרֵי הַתּוֹרָה יֹרֵדָה מִמְּקוֹרָהּ וּשְׁרֻשָׁהּ בָּאֱלֹקוּת לְעַסֵּק וּלְדַבֵּר בְּעִנְיְנֵי הָעוֹלָם הַזֶּה כְּמוֹ ׳שְׁנַיִם אוֹחֲזִין בְּטַלִּית׳ ו׳הַמַּחֲלִיף פֵּרָה בְּחֲמוֹר׳ וְכֹד׳ וְקִיּוּם הַמִּצְוֹת הוּא בְּאֶמְצָעוּת דְּבָרִים גַּשְׁמִיִּים כְּמוֹ צִיצִית מִצְמֶר וּתְפִילִין מֵעוֹר וְכֹד׳ וּמִכָּל מָקוֹם הֵם אֱמֶת, שֶׁהֲרֵי בְּוַודַּאי שֶׁהַתּוֹרָה וּמִצְוֹת, גַּם כְּפִי שִׁירְדוּ לְעוֹלָם הַזֶּה הַגַּשְׁמִי הֵם דָּבָר אֲמִתִּי אֲבָל אַף עַל פִּי כֵן, לְמִרְאִית שֶׁאֵכֶן גַּם הַגִּישָׁה של ׳דַּעַת תַּחְתּוֹן׳ שֶׁהַמִּצְוֹת הַגַּשְׁמִית הִיא ׳יש׳ הִיא אֱמֶת, בְּכָל זֶה אֵין זֶה אֱמֶת מוּחְלֶטֶת וְאֵין זֶה בְּאוֹתָהּ רְמָה שֶׁל אֱמֶת כְּמוֹ הָאֱמֶת שֶׁל דַּעַת עֶלְיוֹן. וּכְמוֹ לְמָשָׁל שֵׁם אֱלֹקִים, שֶׁהוּא מִשְׁבְּעָה שֵׁמוֹת שֶׁאֵינָם נִמְחָקִים[44], אֶחָד מִתּוֹךְ שִׁבְעָה הַשֵּׁמוֹת הַקְּדוֹשִׁים שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שֶׁאָסוּר לִמְחוֹק אוֹתָם וְגַם הוּא אֱמֶת בְּכָל עִנְיְנֵי קְדוֹשָׁה וְאֱלוֹקוּת, אֲבָל אַף עַל פִּי כֵן אֵין זֶה הָאֱמֶת שֶׁל שֵׁם אֱלוֹקִים אֵינָהּ אֱמֶת בְּאוֹתָהּ רְמָה כְּמוֹ הָאֱמֶת דְּשֵׁם הָוָיָ׳, שהוא, שם הוי׳, שֵׁם הָעֶצֶם[45]. וְכַיָּדוּעַ שֶׁיֵּשׁ כַּמָּה מַדְרֵיגוֹת בָּאֱמֶת, כמו שִׁפַּת אֱמֶת שגם היא אמת אבל זו דרגה נמוכה באמת ולכן היא נקראת ׳שפת אמת׳, היינו שולי האמת, ולמעלה ממנה הם הדרגות הנקראות אֱמֶת[46], וְאֱמֶת לַאֲמִיתּוֹ[47], שהיא אמת מוחלטת

ח״א ע׳ שפ). סהמ״צ להצ״צ נד, ב. 43) ראה תניא פל״ג. שעהיוה״א פ״ג. 44) שבועות לה, א. רמב״ם הל׳ יסוה״ת פ״ו ה״ב. 45) כס״מ לרמב״ם הל׳ ע״ז פ״ב ה״ז. פרדס שער יט (שער שם בן ד׳). מו״נ ח״א פס״א ואילך. עיקרים מאמר ב׳ פכ״ח. 46) משלי יב, יט. 47) ע״פ שבת יו״ד, א.

ביאור בדרך אפשר

ברמה הגבוהה ביותר **וּמַעֲלַת שֵׁם הַוָיָ׳ הִיא שֶׁהוּא אֱמֶת לַאֲמִתּוֹ**[48], ובכל זאת גם שם אלוקים הוא אמת, וכך גם לענינו, גם ׳דעת תחתון׳ היא אמת. **וְעַל דֶּרֶךְ** והאמת בדרגת ׳אמת לאמתו׳ היא בדוגמת **עִנְיַן הַהֲלָכוֹת**[48], פסקי הדין הלכה למעשה במקרה שיש מחלוקת ודעות שונות בהלכה **שֶׁאַף שֶׁאֵלּוּ וְאֵלּוּ דִּבְרֵי אֱלֹקִים חַיִּים**[49], כמאמר חז״ל בגמרא **וּשְׁתֵּי הַדֵּעוֹת** גם הדעה שלא התקבלה להלכה **אֱמֶת, מִכָּל מָקוֹם, הַהֲלָכָה הִיא כְּדֵעָה אַחַת** מבין שתי הדעות, **שֶׁהִיא** הדעה שהתקבלה להלכה למעשה **בְּחִינַת אֱמֶת לַאֲמִתּוֹ,** הדרגה הגבוהה באמת, והסיבה לכך היא **לִהְיוֹתָהּ** כיון שדעה זו שהתקבלה להלכה למעשה שורשה הוא **מִשֵּׁם הַוָיָ׳, כְּמַאֲמַר רַז״ל**[50] בגמרא על הכתוב בדוד המלך **וַהֲוָיָ׳ עִמּוֹ**[51] **שֶׁהֲלָכָה כְּמוֹתוֹ,** כדברי הגמרא לגבי השבחים שנאמרו על דוד המלך, ״הנה ראיתי בן לישי בית הלחמי יודע נגן וגבור חיל ואיש מלחמה ונבון דבר ואיש תואר וה׳ עמו וגו׳״, שהכוונה למעלות בלימוד התורה, ״יודע נגן - שיודע לישאל, גבור - שיודע להשיב, איש מלחמה - שיודע לישא וליתן במלחמתה של תורה, איש תואר - שמראה פנים בהלכה, ונבון דבר - שמבין דבר מתוך דבר, וה׳ עמו שהלכה כמותו בכל מקום״ (ומבואר על כך בחסידות שהכוונה היא כי כדי לברר את ההלכה לאמיתה לא די בחכמה אנושית ובהבנה טובה בתורה על פי השכל אלא צריך להיות ׳והוי׳ עמו׳, להיות מחובר לאלוקות שבתורה בדרגה שלמעלה מדרגת ׳אלו ואלו דברי אלקים חיים׳).

וְעַל פִּי זֶה המבואר לעל אודות ההבדל בין ׳דעת תחתון׳ (ושגם זו אמת) ל׳דעת עליון׳ (ושזו אמת לאמיתו) **יוּבַן עִנְיַן הַהִתְחַדְּשׁוּת** החידוש והעילוי **שֶׁנַּעֲשָׂה בְּדַעַת תַּחְתּוֹן עַל יְדֵי זֶה שֶׁמַּמְשִׁיכִים בּוֹ דַּעַת עֶלְיוֹן,** ופועלים שב׳דעת תחתון׳ עצמו תהיה הארה והשפעה של ׳דעת עליון׳ **דְּעַם הֱיוֹת שֶׁגַּם דַּעַת תַּחְתּוֹן הוּא אֱמֶת,** כמבואר לעיל, יש בו לפחות אחדות ה׳ וביטול של העולמות והנבראים לאלוקות בדרגה תחתונה **דְּעַם הֱיוֹתוֹ תַּתָּאָה,** ולמרות שמדובר ב״יחודא תתאה״, בכל זאת **חֲרֵי זֶה יִחוּד, שֶׁעִנְיָנוֹ בִּיטּוּל** של העולמות והנבראים לאלוקות שמהוה ומחיה אותם, **וְהַיְינוּ שֶׁעַל יְדֵי עֲבוֹדַת הַנִּבְרָאִים** על ידי כך שהם עובדים את ה׳ ומתבטלים אליו **חֲרֵי הֵם** הנבראים **מַרְגִּישִׁים אֶת הָאַיִן** האלוקי **הַמְהַוֶּה אוֹתָם,** ולכן גם ב״יחודא תתאה״ כפי שהוא ב׳דעת תחתון׳ יש המשכה וגילוי אלוקות בעולם, **מִכָּל מָקוֹם, אֵין זֶה דּוֹמֶה כְּלָל לַהַמְשָׁכָה** וגילוי האלוקות **דְּדַעַת עֶלְיוֹן, וְלָכֵן צְרִיכָה לִהְיוֹת הָעֲבוֹדָה לְהַמְשִׁיךְ דַּעַת עֶלְיוֹן בְּדַעַת תַּחְתּוֹן** כדי שב׳דעת תחתון׳ עצמו יתוסף חידוש ועילוי של ׳דעת עליון׳. **וְיֵשׁ לְבָאֵר הַטַּעַם אֵיךְ אֶפְשָׁר** איך יתכן **לִהְיוֹת הַמְשָׁכַת דַּעַת עֶלְיוֹן בְּדַעַת תַּחְתּוֹן,** והרי לכאורה הגישה של ׳דעת תחתון׳ שונה לחלוטין מהגישה של ׳דעת עליון׳ (כמבואר לעיל באריכות שההבדל הוא בגישה ל״יש׳ וגם בגישה ל׳אין׳) **דְּהִנֵּה, שׁוֹרֶשׁ הַיֵּשׁ** הגשמי **הַנִּבְרָא הוּא מִיֵּשׁ** האלוקי **הָאֲמִיתִּי**[52], **שֶׁמְּצִיאוּתוֹ** של ה״יש׳ האלוקי, היש האמיתי היא **מֵעַצְמוּתוֹ**[41], **וְאֵינוֹ** והיש האלוקי האמיתי לא נוצר בדרך של **עָלוּל** תוצאה **מֵאֵיזֶה עִילָּה** סיבה **שֶׁקָּדְמָה לוֹ חַס־וְשָׁלוֹם,** אלא ׳מציאותו מעצמותו׳ ואין שום דבר ושום ענין שקדם לו, חס ושלום, **וְלָכֵן הוּא** היש האמיתי **לְבַדּוֹ בְּכֹחוֹ וִיכָלְתּוֹ לִהְיוֹת יֵשׁ** נברא **כָּזֶה שֶׁיּוּרְגַּשׁ בּוֹ** ביש הנברא **שֶׁמְּצִיאוּתוֹ מֵעַצְמוּתוֹ** שהרי אינו מרגיש את היש האמיתי הבורא אותו, **דְּאַף שֶׁאֵין זֶה אֱמֶת,** ולמרות שהתחושה של היש הנברא שכביכול מציאותו מעצמותו איננה אמת **אֶלָּא רַק דִּמְיוֹן וְטָעוּת בִּלְבָד,** ואילו האמת היא כמובן שהיש האמיתי הוא הבורא ומהוה ומחיה את היש הנברא, **מִכָּל מָקוֹם, הָא גּוּפָא** זה עצמו **שֶׁיֵּשׁ מָקוֹם** אפשרות **לִסְבָרָא** מחשבה ותחושה של היש הנברא **שֶׁמְּצִיאוּתוֹ מֵעַצְמוּתוֹ, חֲרֵי זֶה רַק מִפְּנֵי שֶׁשָּׁרְשׁוֹ וְשֹׁרֶשׁ שָׁרְשׁוֹ הוּא**

---

48) ראה מאמרי אדה״ז הקצרים ע׳ שכז ואילך. אוה״ת יתרו ע׳ תתצג ואילך. סה״מ תרכ״ז ע׳ רפז. שם ע׳ רצא ואילך. המשך תרס״ו ס״ע תלא [תקסז] ואילך. 49) עירובין יג, ב. 50) סנהדרין צג, ב. 51) שמואל־א טז, יח. 52) ראה ביאורי הזוהר

ביאור בדרך אפשר

מֵהָעַצְמוּת של האלוקות שֶׁמְּצִיאוּתוֹ מֵעַצְמוּתוֹ באמת, שֶׁלָּכֵן אֶפְשָׁר שֶׁיִּהְיֶה בּוֹ ביש הנברא הַהֶרְגֵּשׁ דִּמְּצִיאוּתוֹ מֵעַצְמוּתוֹ. וְנִמְצָא שֶׁיֶּשְׁנוֹ גילוי וביטוי של כֹּחַ הָעַצְמוּת לֹא רַק בָּאוֹר האלוקי שֶׁמְּהַוֶּה אֶת הַיֵּשׁ[53], אֶלָּא גַּם בְּהַיֵּשׁ עַצְמוֹ והוא הגורם ליש הנברא לחוש כאילו מציאותו מעצמותו. וְהַיְינוּ, שֶׁהָעִנְיָן דַּאֲנִי רִאשׁוֹן וַאֲנִי אַחֲרוֹן וּמִבַּלְעָדַי אֵין אֱלֹקִים[54], כלשון הכתוב בישעיהו, שהוא האמת האמיתית נִמְשָׁךְ בְּהַיֵּשׁ הנברא תחילה עַל יְדֵי הָאַיִן שֶׁל הַיֵּשׁ הָאֲמִיתִּי, ’אין’ כפי שהוא ב’דעת עליון’ וְאַחַר כָּךְ עַל יְדֵי הָאַיִן שֶׁל יֵשׁ הַנִּבְרָא ’אין’ כפי שהוא ב’דעת תחתון’. וְכֵיוָן שֶׁיֶּשְׁנוֹ בְּחִינַת כוח הָעַצְמוּת של האלוקות בְּהַיֵּשׁ הנברא, אֲזַי מַגִּיעַ זְמַן שֶׁעִנְיָן זֶה שכבר ישנו בו מִתְגַּלֶּה בּוֹ ומאיר בו בגלוי. וְזֶהוּ עִנְיַן הַמְשָׁכַת דַּעַת עֶלְיוֹן שיאיר בגילוי בְּדַעַת תַּחְתּוֹן, שֶׁזֶּהוּ מִצַּד כֹּחַ הָעַצְמוּת שֶׁבַּנִּבְרָאִים.

וְעַל פִּי זֶה המבואר לעיל אודות המשכת וגילוי אלוקות שלמעלה מ’סדר השתלשלות’ בתוך גדרי העולם, והמשכת ’דעת עליון’ בתוך ’דעת תחתון’ יוּבַן גַּם עִנְיַן הַהִתְחַדְּשׁוּת בגילוי והמשכת אלוקות בעולם שֶׁנַּעֲשֶׂה עַל יְדֵי הַנִּסִּים, כאשר מתרחש בעולם דבר על־טבעי שֶׁהוּא עִנְיַן הַהַמְשָׁכָה והגילוי של האור האלוקי דִּלְמַעְלָה מֵהַטֶּבַע בַּטֶּבַע, שֶׁעַל יְדֵי זֶה פּוֹעֲלִים רוֹמְמוּת והתעלות בְּשֵׁם אֱלֹקִים, וְהַיְינוּ, שֶׁהַטֶּבַע שֶׁנִּמְשָׁךְ מִשֵּׁם אֱלֹקִים[55] והוא גם בגימטריא א־ל־ה־י־ם (86) עוֹלֶה וְנִכְלָל בְּשֵׁם הָוָיָ׳ שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַטֶּבַע, וְהוּא עִנְיַן שִׁילּוּב אד׳ וֶאֱלֹקִים בַּהָוָיָ׳, כַּיָּדוּעַ[56] שֶׁיֵּשׁ שְׁנֵי אָפְנֵי שִׁילּוּב הָוָיָ׳ בְּאד׳ וֶאֱלֹקִים, שֶׁזֶּהוּ אוֹפֶן הָעֲבוֹדָה דְּיִחוּדָא תַּתָּאָה, שֶׁזֶּהוּ בכל אופן שִׁילּוּב אד׳ וֶאֱלֹקִים בַּהָוָיָ׳, וְהוּא עַל יְדֵי הַמְשָׁכַת דַּעַת עֶלְיוֹן דַּוְקָא בְּדַעַת תַּחְתּוֹן, וְהַיְינוּ, לֹא רַק גִּילּוּי דַּעַת עֶלְיוֹן כְּשֶׁלְּעַצְמוֹ, אֶלָּא שֶׁדַּעַת עֶלְיוֹן נִמְשָׁךְ וּמִתְגַּלֶּה בְּדַעַת תַּחְתּוֹן, שֶׁזֶּהוּ בְּכֹחַ הָעַצְמוּת, כַּנִּזְכָּר לְעֵיל.

ביאור בדרך אפשר

1 שֶׁשָּׁרְשׁוֹ וְשֹׁרֶשׁ שָׁרְשׁוֹ הוּא מֵהָעַצְמוּת שֶׁמְּצִיאוּתוֹ
2 מֵעַצְמוּתוֹ, שֶׁלָּכֵן אֶפְשָׁר שֶׁיִּהְיֶה בּוֹ הַהֶרְגֵּשׁ
3 דִּמְּצִיאוּתוֹ מֵעַצְמוּתוֹ. וְנִמְצָא שֶׁיֶּשְׁנוֹ כֹּחַ
4 הָעַצְמוּת לֹא רַק בָּאוֹר שֶׁמְּהַוֶּה אֶת הַיֵּשׁ[53], אֶלָּא
5 גַּם בְּהַיֵּשׁ עַצְמוֹ. וְהַיְינוּ, שֶׁהָעִנְיָן דַּאֲנִי רִאשׁוֹן
6 וַאֲנִי אַחֲרוֹן וּמִבַּלְעָדַי אֵין אֱלֹקִים[54], נִמְשָׁךְ בְּהַיֵּשׁ
7 עַל יְדֵי הָאַיִן שֶׁל הַיֵּשׁ הָאֲמִיתִּי, וְאַחַר כָּךְ עַל יְדֵי
8 הָאַיִן שֶׁל יֵשׁ הַנִּבְרָא. וְכֵיוָן שֶׁיֶּשְׁנוֹ בְּחִינַת
9 הָעַצְמוּת בְּהַיֵּשׁ, אֲזַי מַגִּיעַ זְמַן שֶׁעִנְיָן זֶה מִתְגַּלֶּה
10 בּוֹ. וְזֶהוּ עִנְיַן הַמְשָׁכַת דַּעַת עֶלְיוֹן בְּדַעַת תַּחְתּוֹן,
11 שֶׁזֶּהוּ מִצַּד כֹּחַ הָעַצְמוּת שֶׁבַּנִּבְרָאִים.
12 וְעַל פִּי זֶה יוּבַן גַּם עִנְיַן הַהִתְחַדְּשׁוּת שֶׁנַּעֲשֶׂה
13 עַל יְדֵי הַנִּסִּים, שֶׁהוּא עִנְיַן הַהַמְשָׁכָה
14 דִּלְמַעְלָה מֵהַטֶּבַע בַּטֶּבַע, שֶׁעַל יְדֵי זֶה פּוֹעֲלִים
15 רוֹמְמוּת בְּשֵׁם אֱלֹקִים, וְהַיְינוּ, שֶׁהַטֶּבַע שֶׁנִּמְשָׁךְ
16 מִשֵּׁם אֱלֹקִים[55] עוֹלֶה וְנִכְלָל בְּשֵׁם הָוָיָ׳ שֶׁלְּמַעְלָה
17 מֵהַטֶּבַע, וְהוּא עִנְיַן שִׁילּוּב אד׳ וֶאֱלֹקִים בַּהָוָיָ׳,
18 כַּיָּדוּעַ[56] שֶׁיֵּשׁ שְׁנֵי אָפְנֵי שִׁילּוּב הָוָיָ׳
19 בְּאד׳ וֶאֱלֹקִים, שֶׁזֶּהוּ אוֹפֶן הָעֲבוֹדָה דְּיִחוּדָא
20 תַּתָּאָה, וּלְמַעְלָה מִזֶּה הוּא שִׁילּוּב אד׳ וֶאֱלֹקִים
21 בַּהָוָיָ׳, וְהוּא עַל יְדֵי הַמְשָׁכַת דַּעַת עֶלְיוֹן דַּוְקָא
22 בְּדַעַת תַּחְתּוֹן, וְהַיְינוּ, לֹא רַק גִּילּוּי דַּעַת עֶלְיוֹן
23 כְּשֶׁלְּעַצְמוֹ, אֶלָּא שֶׁדַּעַת עֶלְיוֹן נִמְשָׁךְ וּמִתְגַּלֶּה
24 בְּדַעַת תַּחְתּוֹן, שֶׁזֶּהוּ בְּכֹחַ הָעַצְמוּת, כַּנִּזְכָּר לְעֵיל.
25 וְזֶהוּ נָתַתָּה לִירֵאֶיךָ נֵס לְהִתְנוֹסֵס, שֶׁהַנִּסִּים
26 פּוֹעֲלִים רוֹמְמוּת בַּטֶּבַע גּוּפָא, וְהָרוֹמְמוּת הִיא מִפְּנֵי קֹשֶׁט סֶלָה, שֶׁנִּמְשָׁךְ בַּטֶּבַע
27 בְּחִינַת וֶאֱמֶת הָוָיָ׳ לְעוֹלָם, דְּטֶבַע מִצַּד עַצְמוֹ הוּא שֵׁם אֱלֹקִים, שֶׁעִם הֱיוֹתוֹ
28 אֱמֶת, מִכָּל מָקוֹם אֵינוֹ אֱמֶת לַאֲמִיתוֹ, וְעַל יְדֵי הַנֵּס נִמְשָׁךְ בּוֹ בְּחִינַת שֵׁם הָוָיָ׳
39 מֵהַטֶּבַע, וְהוּא עִנְיַן שִׁילּוּב השמות הקדושים אד׳ וֶאֱלֹקִים
40 בַּהָוָיָ׳, כַּיָּדוּעַ[56] בתורת החסידות שֶׁיֵּשׁ שְׁנֵי אָפְנֵי שִׁילּוּב של
41 השמות הקדושים שפועלים המשכה מהשמות זה לזה, שִׁילּוּב הָוָיָ׳ בְּאד׳
42 וֶאֱלֹקִים, שֶׁזֶּהוּ אוֹפֶן הָעֲבוֹדָה דְּיִחוּדָא תַּתָּאָה, כאשר שם הוי׳
43 נמשך ומתגלה בשמות אד׳ ואלקים,
44 וזהו אחדות ה׳ וביטול הנבראים
45 בדרגה התחתונה וּלְמַעְלָה מִזֶּה
46 הוּא שִׁילּוּב אד׳ וֶאֱלֹקִים
47 שמתעלים בַּהָוָיָ׳, וְהוּא עַל יְדֵי
48 הַמְשָׁכַת דַּעַת עֶלְיוֹן דַּוְקָא
49 בְּדַעַת תַּחְתּוֹן, גילוי אלוקות בתוך
50 המציאות של הנבראים וְהַיְינוּ, לֹא
51 רַק גִּילּוּי דַּעַת עֶלְיוֹן
52 כְּשֶׁלְּעַצְמוֹ, אֶלָּא שֶׁדַּעַת עֶלְיוֹן
53 נִמְשָׁךְ וּמִתְגַּלֶּה ומאיר בְּדַעַת
54 תַּחְתּוֹן, שֶׁזֶּהוּ בְּכֹחַ הָעַצְמוּת,
55 כַּנִּזְכָּר לְעֵיל.
56 וְזֶהוּ נָתַתָּה לִירֵאֶיךָ גֵּס לְהִתְנוֹסֵס, שֶׁהַנִּסִּים
57 פּוֹעֲלִים רוֹמְמוּת בַּטֶּבַע גּוּפָא, וְהָרוֹמְמוּת הִיא מִפְּנֵי קֹשֶׁט סֶלָה, שֶׁנִּמְשָׁךְ בַּטֶּבַע
58 רוֹמְמוּת והתעלות בַּטֶּבַע גּוּפָא
59 עצמו, וְהָרוֹמְמוּת הִיא מִפְּנֵי
60 קֹשֶׁט סֶלָה, שֶׁנִּמְשָׁךְ ומתגלה
61 בַּטֶּבַע עצמו בְּחִינַת וֶאֱמֶת הָוָיָ׳
62 לְעוֹלָם, האמת המוחלטת של שם
63 הוי׳ דְּטֶבַע מִצַּד עַצְמוֹ הוּא
64 שֵׁם אֱלֹקִים, שֶׁעִם הֱיוֹתוֹ
65 אֱמֶת, וכמבואר לעיל שבמובן מסוים
66 גם ’דעת תחתון’ הוא אמת, מִכָּל
67 מָקוֹם אֵינוֹ אֱמֶת לַאֲמִיתוֹ,
68 עדיין אין זו אמת מוחלטת ברמה
69 הגבוהה ביותר של אמת, וְעַל יְדֵי
70 הַנֵּס נִמְשָׁךְ בּוֹ בטבע עצמו,
71 הקשור בשם אלקים, בְּחִינַת שֵׁם

לאדמו״ר האמצעי בשלח מג, ג [צו, ב ואילך]. ד״ה באתי לגני תשי״א פ״ד (ספר המאמרים תשי״א ע׳ ז ואילך). 53) ראה תניא אגה״ק ס״כ (קל, סע״א ואילך). סה״מ תרנ״א ע׳ קצט. ד״ה וידבר גו׳ והקריתם דש״פ מטות־מסעי (ספר המאמרים תשי״ב ע׳ שמח). 54) ישעי׳ מד, ו. 55) ראה פרדס שער יב (שער הנתיבות) פ״ב. ר״ח שער התשובה פ״ו ד״ה והמרגיל (קכא, ב). של״ה פט, א. שו״ת חכם צבי סי״ח (הובא בלקו״ת פ׳ ראה כב, ריש ע״ג). תניא שעהיוה״א רפ״ו. ועוד. 56) ראה תניא שעהיוה״א פ״ז (פב, א ואילך). לקו״ת דרושים לשבת שובה סה, ד. ובכ״מ.

ביאור בדרך אפשר

הֲוָיָ׳ שֶׁהוּא אֱמֶת לַאֲמִיתוֹ, וְהוּא שם הו׳ **שֵׁם הָעֶצֶם** המתייחס אל האלוקות עצמה **(וְלֹא שֵׁם הַתּוֹאַר, שֵׁם הַפּוֹעֵל וְשֵׁם הַפְּעוּלָה), וְנִמְצָא שֶׁעַל יְדֵי הַנִּסִּים הִיא הַמְשָׁכַת עַצְמוּת וּמַהוּת אֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא** בתוך טבע העולם.

ו) וּבָזֶה יובן **גַּם הַקֶּשֶׁר וְהַשַּׁיָּכוּת דְּעִנְיַן הַנִּסִּים לְעִנְיַן הַנִּסְיוֹנוֹת.** דְּהִנֵּה, כְּלָלוּת עִנְיַן הַנִּסְיוֹנוֹת הוּא בְּאוֹפֶן שֶׁבֶּאֱמֶת אֵין בּוֹ מַמָּשׁ, וְכָל עִנְיָנוֹ הוּא שֶׁהָאָדָם הָעוֹבֵד את ה׳ לֹא יִתְפַּעֵל ולא יתרשם מִמֶּנּוּ[57] וימשיך ויוסיף לעבוד את ה׳ למרות הניסיון. **וּבִפְרָט אֵצֶל צַדִּיקִים, רָאשֵׁי וּנְשִׂיאֵי יִשְׂרָאֵל, שֶׁמִּצַּד עַצְמָם הִשְׁלִימוּ אֶת כָּל הָעִנְיָנִים (זֵיי האָבֶן אַלץ דורְכְגעטאָן הם כבר פעלו הכל), וְאֵינָם שַׁיָּכִים לַנִּסְיוֹנוֹת הַבָּאִים מִצַּד הֶעְלֵם וְהֶסְתֵּר,** כי לגביהם, בגלל מעלתם הגדולה, שום דבר לא מעלים ומסתיר **כִּי אִם** אלא הסיבה לכך שבכל זאת גם לצדיקים יש לפעמים ניסיונות היא **מִצַּד שֶׁאֵין הַדּוֹר רָאוּי כוּ׳, הִנֵּה כְּדֵי שֶׁבַּהֲלִיכָתָם מֵחִיל אֶל חָיִל[58] יִפְעֲלוּ הַצַּדִּיקִים לְהַעֲלוֹת (מִיטְנעמְען לקחת איתם, בעקבותיהם) גַּם אֶת דּוֹרָם** שגם בני דורם יתעלו, **לָכֵן יֵשׁ גַּם אֶצְלָם** אצל הצדיקים **עִנְיָן שֶׁל נִסְיוֹנוֹת, וְהַכַּוָּונָה** המטרה והתכלית **בִּנְסְיוֹנוֹת אֵלֶּה הִיא כְּדֵי שֶׁיְּבַטְּלוּ אוֹתָם, וְיַמְשִׁיכוּ** מלמעלה למטה ויגלו **אֶת אוֹר הַסּוֹבֵב שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַטֶּבַע בְּהַטֶּבַע גּוּפָא** בטבע עצמו, **בְּאוֹפֶן שֶׁכּוּלָּם יִרְאוּ אֶת הַנֵּס** שמעל הטבע, **וְעַד שֶׁגַּם** אפילו **אוּמּוֹת הָעוֹלָם יִרְאוּ אֶת הַנֵּס** וגם הם יכירו וידעו בכוחו של הקדוש ברוך הוא שלמעלה מהטבע. **וְזֶה הָיָה עִנְיַן עֲבוֹדַת הַנְּשִׂיאִים,** הצדיקים שהם נשיאי ישראל **שֶׁהִמְשִׁיכוּ** וגילו **עִנְיַן הַנִּסִּים בַּטֶּבַע גּוּפָא** עצמו, **בְּגַשְׁמִיּוּת וְחוֹמְרִיּוּת עוֹלָם הַזֶּה, וּבְאוֹפֶן שֶׁגַּם הַמְנַגְּדִים הַמַּעֲלִימִים וּמַסְתִּירִים, וְגַם אֵלּוּ שֶׁמְּהָרְסִיךְ וּמַחֲרִיבֵיךְ מִמֶּךָּ יֵצְאוּ[59],** כלשון הכתוב בישעיהו, היינו גם כאשר המעלימים ומסתירים הם מבני ישראל עצמם **הִנֵּה גַּם הֵם יוֹדוּ שֶׁאֱמֶת הֲוָיָ׳ לְעוֹלָם, שֶׁזֶּהוּ מִפְּנֵי קֹשֶׁט סֶלָה** כי יש גילוי של האמת האלוקית בעולם. **וּבְאוֹפֶן כָּזֶה הָיְתָה גַּם עֲבוֹדַת בַּעַל הַשִּׂמְחָה,** הרבי הריי״צ שביום זה, י״ב תמוז (בשנת תרפ״ז) נגאל ממאסר וגלות, **שֶׁמִּבְּלִי הַבֵּט עַל גּוֹדֶל הַהֶעְלֵם וְהֶסְתֵּר דְּהַנִּסְיוֹנוֹת [וְכַמְבוֹאָר** בחסידות **הַהֶפְרֵשׁ בֵּין עֲבוֹדַת הַבֵּירוּרִים** העבודה של בירור וזיכוך המציאות הגשמית **וַעֲבוֹדַת הַנִּסְיוֹנוֹת[60]** העבודה של התגברות על דברים המונעים ומעכבים מעבודת ה׳, **שֶׁבַּנִּסְיוֹנוֹת הַהֶעְלֵם וְהַהֶסְתֵּר יוֹתֵר** גדול ויותר קשה להתגבר עליו **מֵאֲשֶׁר בַּעֲבוֹדַת הַבֵּירוּרִים, דְּהַנִּסְיוֹנוֹת נוֹגְעִים בְּחַיֵּי הַנֶּפֶשׁ, וְגַם בַּנֶּפֶשׁ הָאֱלֹקִית],** למרות הקושי הגדול **עָבַד עֲבוֹדָתוֹ בִּמְסִירַת נֶפֶשׁ, שֶׁזֶּהוּ מִפְּנֵי קֹשֶׁט סֶלָה, דְּקֹשֶׁט קָאֵי** מכוון **עַל אַבְרָהָם, שֶׁפָּתַח אֶת הַצִּינּוֹר דִּמְסִירַת נֶפֶשׁ[61],** כיון שהיה הראשון שמסר נפשו על קידוש

1 שֶׁהוּא אֱמֶת לַאֲמִיתוֹ, וְהוּא שֵׁם הָעֶצֶם (וְלֹא שֵׁם
2 הַתּוֹאַר, שֵׁם הַפּוֹעֵל וְשֵׁם הַפְּעוּלָה), וְנִמְצָא שֶׁעַל
3 יְדֵי הַנִּסִּים הִיא הַמְשָׁכַת עַצְמוּת וּמַהוּת אֵין סוֹף
4 בָּרוּךְ הוּא.

5 ו) **וּבָזֶה** יוּבַן גַּם הַקֶּשֶׁר וְהַשַּׁיָּכוּת דְּעִנְיַן הַנִּסִּים
6 לְעִנְיַן הַנִּסְיוֹנוֹת. דְּהִנֵּה, כְּלָלוּת עִנְיַן
7 הַנִּסְיוֹנוֹת הוּא בְּאוֹפֶן שֶׁבֶּאֱמֶת אֵין בּוֹ מַמָּשׁ, וְכָל
8 עִנְיָנוֹ הוּא שֶׁהָאָדָם הָעוֹבֵד לֹא יִתְפַּעֵל מִמֶּנּוּ[57].
9 וּבִפְרָט אֵצֶל צַדִּיקִים, רָאשֵׁי וּנְשִׂיאֵי יִשְׂרָאֵל,
10 שֶׁמִּצַּד עַצְמָם הִשְׁלִימוּ אֶת כָּל הָעִנְיָנִים (זֵיי
11 האָבֶן אַלץ דורְכְגעטאָן), וְאֵינָם שַׁיָּכִים
12 לַנִּסְיוֹנוֹת הַבָּאִים מִצַּד הֶעְלֵם וְהֶסְתֵּר, כִּי אִם מִצַּד
13 שֶׁאֵין הַדּוֹר רָאוּי כוּ׳, הִנֵּה כְּדֵי שֶׁבַּהֲלִיכָתָם מֵחִיל
14 אֶל חָיִל[58] יִפְעֲלוּ הַצַּדִּיקִים לְהַעֲלוֹת (מִיטְנעמְען)
15 גַּם אֶת דּוֹרָם, לָכֵן יֵשׁ גַּם אֶצְלָם עִנְיָן שֶׁל
16 נִסְיוֹנוֹת, וְהַכַּוָּונָה בִּנְסְיוֹנוֹת אֵלֶּה הִיא כְּדֵי
17 שֶׁיְּבַטְּלוּ אוֹתָם, וְיַמְשִׁיכוּ אֶת אוֹר הַסּוֹבֵב
18 שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַטֶּבַע בְּהַטֶּבַע גּוּפָא, בְּאוֹפֶן שֶׁכּוּלָּם
19 יִרְאוּ אֶת הַנֵּס, וְעַד שֶׁגַּם אוּמּוֹת הָעוֹלָם יִרְאוּ אֶת
20 הַנֵּס. וְזֶה הָיָה עִנְיַן עֲבוֹדַת הַנְּשִׂיאִים, שֶׁהִמְשִׁיכוּ
21 עִנְיַן הַנִּסִּים בַּטֶּבַע גּוּפָא, בְּגַשְׁמִיּוּת וְחוֹמְרִיּוּת
22 עוֹלָם הַזֶּה, וּבְאוֹפֶן שֶׁגַּם הַמְנַגְּדִים הַמַּעֲלִימִים
23 וּמַסְתִּירִים, וְגַם אֵלּוּ שֶׁמְּהָרְסִיךְ וּמַחֲרִיבֵיךְ מִמֶּךָּ
24 יֵצְאוּ[59], הִנֵּה גַּם הֵם יוֹדוּ שֶׁאֱמֶת הֲוָיָ׳ לְעוֹלָם,
25 שֶׁזֶּהוּ מִפְּנֵי קֹשֶׁט סֶלָה. וּבְאוֹפֶן כָּזֶה הָיְתָה גַּם
26 עֲבוֹדַת בַּעַל הַשִּׂמְחָה, שֶׁמִּבְּלִי הַבֵּט עַל גּוֹדֶל הַהֶעְלֵם וְהֶסְתֵּר דְּהַנִּסְיוֹנוֹת
27 [וְכַמְבוֹאָר הַהֶפְרֵשׁ בֵּין עֲבוֹדַת הַבֵּירוּרִים וַעֲבוֹדַת הַנִּסְיוֹנוֹת[60], שֶׁבַּנִּסְיוֹנוֹת
28 הַהֶעְלֵם וְהַהֶסְתֵּר יוֹתֵר מֵאֲשֶׁר בַּעֲבוֹדַת הַבֵּירוּרִים, דְּהַנִּסְיוֹנוֹת נוֹגְעִים בְּחַיֵּי
29 הַנֶּפֶשׁ, וְגַם בַּנֶּפֶשׁ הָאֱלֹקִית], עָבַד עֲבוֹדָתוֹ בִּמְסִירַת נֶפֶשׁ, שֶׁזֶּהוּ מִפְּנֵי קֹשֶׁט
30 סֶלָה, דְּקֹשֶׁט קָאֵי עַל אַבְרָהָם, שֶׁפָּתַח אֶת הַצִּינּוֹר דִּמְסִירַת נֶפֶשׁ[61], וְהִנְחִיל אוֹתוֹ

57) ד״ה נתת ליראיך שבהערה 2 (סה״מ תשי״א ע׳ 289. תרצ״ג ע׳ תקלג). 58) ע״פ תהלים פד, ח. 59) ישעי׳ מט, יז. 60) ד״ה נתת ליראיך שם. וראה לקו״ת פ׳ ראה יט, ב ואילך. סהמ״צ להצ״צ קפה, ב ואילך. סה״מ תרפ״ט ע׳ רפו ואילך. וש״נ. 61) ראה ד״ה כי כאשר השמים החדשים באוה״ת נ״ך ח״ג ע׳ א׳רנג. סה״מ תרע״ח ע׳ רפג. תרפ״א ע׳ רצט. ועוד.

ביאור בדרך אפשר

ה׳ **וְהִנְחִיל אוֹתוֹ** את ענין המסירות נפש **לְכָל יִשְׂרָאֵל, וּבִפְרָט לְרָאשֵׁי אַלְפֵי יִשְׂרָאֵל נְשִׂיאֵי הַדּוֹר, וּבִפְרָט נְשִׂיאֵי הַדּוֹר דְּעִקְּבְתָא דִּמְשִׁיחָא,** בתקופה זו, קרוב לביאת המשיח **דְּמַעֲלַת הֶעָקֵב הוּא שֶׁנִּיכָּר בּוֹ יוֹתֵר עִנְיַן הַמְּסִירַת נֶפֶשׁ**[62] (כמבואר במאמר אדמו״ר הריי״צ: ״... עתה ישנו בישראל הכח לעמוד נגד כל מונע ומעכב מלקיים את התורה והמצוות ביתר שאת ויתר עז מכמו שהיה בזמן הבית, והוא כח המסירות נפש שיש בזמן הגלות יותר מכמו בזמן הבית.. על פי משל גשמי... בנקל לו להכניס העקב במים רותחים מלתת ראשו במים רותחים... וטעם הדבר הוא מפני שהעקב הוא סוף הרגל והוא חומר גס ועב יותר, לכן האור פנימי שבשם הוא רק הארה היותר אחרונה ונעלמת ביותר, ומשום זה הנה פעולת הרצון שהוא כח מקיף וחזק שם הוא ביותר מכמו בראש, לכן כאשר עולה ברצונו להשים עקבו במים רותחים תיכף ומיד הוא נשמע לרצונו בלי שום עיכוב כלל״), **וְכֵיוָן שֶׁעֲבוֹדַת כָּל הַדּוֹר תְּלוּיָה בְּרֹאשׁ וּמוֹחִין שֶׁבַּדּוֹר, דְּגוּפָא בָּתַר רֵישָׁא אָזִיל**[63], כי הגוף הולך (ונגרר) אחרי הראש, כדברי הגמרא, **הִנֵּה כָּל עִנְיְנֵי עֲבוֹדָתוֹ** של הרבי הריי״צ בעל השמחה, **עוֹד בִּימֵי קַטְנוּתוֹ שֶׁאָז הָיָה זְמַן הַהֲכָנָה וְהַהַקְדָּמָה לִימֵי נְשִׂיאוּתוֹ, וְכָל שֶׁכֵּן בִּימֵי נְשִׂיאוּתוֹ, נַעֲשׂוּ מִתּוֹךְ מְסִירַת נֶפֶשׁ. וְלֹא כְּמוֹ הַמְּסִירַת נֶפֶשׁ דְּרַבִּי עֲקִיבָא**[64] **שֶׁאָמַר מָתַי יָבוֹא לְיָדִי וַאֲקַיְּימֶנּוּ**[65], כמסופר בגמרא: ״בשעה שהוציאו את ר׳ עקיבא להריגה זמן קריאת שמע היה, והיו סורקים את בשרו במסרקות של ברזל והיה מקבל עליו עול מלכות שמים. אמרו לו תלמידיו, רבינו עד כאן. אמר להם כל ימי הייתי מצטער על פסוק זה בכל נפשך אפילו נוטל את נשמתך אמרתי מתי יבא לידי ואקיימנו ועכשיו שבא לידי לא אקיימנו, היה

1 לְכָל יִשְׂרָאֵל, וּבִפְרָט לְרָאשֵׁי אַלְפֵי יִשְׂרָאֵל נְשִׂיאֵי
2 הַדּוֹר, וּבִפְרָט נְשִׂיאֵי הַדּוֹר דְּעִקְּבְתָא דִּמְשִׁיחָא,
3 דְּמַעֲלַת הֶעָקֵב הוּא שֶׁנִּיכָּר בּוֹ יוֹתֵר עִנְיַן הַמְּסִירַת
4 נֶפֶשׁ[62], וְכֵיוָן שֶׁעֲבוֹדַת כָּל הַדּוֹר תְּלוּיָה בְּרֹאשׁ
5 וּמוֹחִין שֶׁבַּדּוֹר, דְּגוּפָא בָּתַר רֵישָׁא אָזִיל[63], הִנֵּה
6 כָּל עִנְיְנֵי עֲבוֹדָתוֹ, עוֹד בִּימֵי קַטְנוּתוֹ שֶׁאָז הָיָה
7 זְמַן הַהֲכָנָה וְהַהַקְדָּמָה לִימֵי נְשִׂיאוּתוֹ, וְכָל שֶׁכֵּן
8 בִּימֵי נְשִׂיאוּתוֹ, נַעֲשׂוּ מִתּוֹךְ מְסִירַת נֶפֶשׁ. וְלֹא
9 כְּמוֹ הַמְּסִירַת נֶפֶשׁ דְּרַבִּי עֲקִיבָא[64] שֶׁאָמַר מָתַי
10 יָבוֹא לְיָדִי וַאֲקַיְּימֶנּוּ[65], דְּכֵיוָן שֶׁחִיפֵּשׂ עִנְיַן
11 הַמְּסִירַת נֶפֶשׁ, אֵין זֶה מְסִירַת נֶפֶשׁ בְּטָהֳרָתוֹ,
12 שֶׁהֲרֵי עִנְיַן הַמְּסִירַת נֶפֶשׁ הוּא לִמְסוֹר גַּם נַפְשׁוֹ
13 הָאֱלֹקִית, וְכֵיוָן שֶׁרְצוֹנוֹ הָיָה בַּעֲבוֹדָה דְּמְסִירַת
14 נֶפֶשׁ, הֲרֵי אֵין זוֹ מְסִירַת נַפְשׁוֹ הָאֱלֹקִית. אַךְ
15 עֲבוֹדַת בַּעַל הַשִּׂמְחָה הָיְתָה בְּאוֹפֶן שֶׁהָיָה מוּכָן
16 לְקַיֵּים שְׁלִיחוּתוֹ בְּעָלְמָא דֵּין בְּכָל הָאוֹפָנִים, עַד
17 מְסִירַת נֶפֶשׁ וְעַד בִּכְלָל, הַיְינוּ שֶׁאִם הָיָה צָרִיךְ
18 לִמְסוֹר נַפְשׁוֹ אֲזַי הָיָה אֶצְלוֹ גַּם עִנְיַן הַמְּסִירַת
19 נֶפֶשׁ. וְעַל יְדֵי מְסִירַת נַפְשׁוֹ הֲרֵי רָאוּ בְּמוּחָשׁ
20 שֶׁפָּעַל הֲרָמַת הָרוּחַ בְּכָל יִשְׂרָאֵל, שֶׁפָּעַל לְרוֹמֵם
21 אֶת דּוֹרוֹ, שֶׁהִמְשִׁיךְ בְּחִינַת אֲנִי רִאשׁוֹן וַאֲנִי
22 אַחֲרוֹן וּמִבַּלְעָדַי אֵין אֱלֹקִים בְּכָל יִשְׂרָאֵל
23 וּבְחֶלְקָם בָּעוֹלָם. וְזֶהוּ נָתַתָּה לִירֵאֶיךָ נֵס
24 לְהִתְנוֹסֵס מִפְּנֵי קֹשֶׁט סֶלָה, הַיְינוּ, שֶׁהַגִּילוּי
25 שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַטֶּבַע, בְּחִינַת וֶאֱמֶת הֲוָיָ׳ לְעוֹלָם,
26 נִמְשָׁךְ בְּגִילוּי בְּעֵינֵי בָשָׂר, שֶׁכּוּלָּם, לֹא רַק
27 הַמַּאֲמִינִים, אֶלָּא גַּם כָּל יִשְׂרָאֵל, וְגַם אֵלֶּה
28 שֶׁמְּהָרְסִיךָ וּמַחֲרִיבִיךָ מִמְּךָ יֵצְאוּ, וְגַם אוּמּוֹת

ביאור בדרך אפשר

מאריך באחד עד שיצתה נשמתו באחד...״), **דְּכֵיוָן שֶׁחִיפֵּשׂ** רבי עקיבא **עִנְיַן הַמְּסִירַת נֶפֶשׁ** והיה מעוניין בכך, **אֵין זֶה מְסִירַת נֶפֶשׁ בְּטָהֳרָתוֹ, שֶׁהֲרֵי עִנְיַן הַמְּסִירַת נֶפֶשׁ הוּא לִמְסוֹר** היינו לוותר **גַּם נַפְשׁוֹ הָאֱלֹקִית, וְכֵיוָן שֶׁרְצוֹנוֹ הָיָה בַּעֲבוֹדָה דְּמְסִירַת נֶפֶשׁ, הֲרֵי אֵין זוֹ מְסִירַת נַפְשׁוֹ הָאֱלֹקִית** אלא מילוי רצון ושאיפה שלו. **אַךְ עֲבוֹדַת בַּעַל הַשִּׂמְחָה הָיְתָה בְּאוֹפֶן שֶׁהָיָה מוּכָן לְקַיֵּים שְׁלִיחוּתוֹ בְּעָלְמָא דֵּין** בעולם הזה **בְּכָל הָאוֹפָנִים,** בכל מחיר, **עַד מְסִירַת נֶפֶשׁ וְעַד בִּכְלָל, הַיְינוּ שֶׁאִם הָיָה צָרִיךְ לִמְסוֹר נַפְשׁוֹ אֲזַי הָיָה אֶצְלוֹ גַּם עִנְיַן הַמְּסִירַת נֶפֶשׁ** מתוך ויתור על נפשו ועל רצונותיו כדי למלא את שליחותו. **וְעַל יְדֵי מְסִירַת נַפְשׁוֹ הֲרֵי רָאוּ בְּמוּחָשׁ שֶׁפָּעַל הֲרָמַת הָרוּחַ בְּכָל יִשְׂרָאֵל, שֶׁפָּעַל לְרוֹמֵם אֶת דּוֹרוֹ, שֶׁהִמְשִׁיךְ בְּחִינַת אֲנִי רִאשׁוֹן וַאֲנִי אַחֲרוֹן וּמִבַּלְעָדַי אֵין אֱלֹקִים** ההכרה באלוקות ובאחדות ה׳ וביטול כל העולמות והנבראים לאלוקות **בְּכָל יִשְׂרָאֵל וּבְחֶלְקָם בָּעוֹלָם** שבחלק בעולם שכל אחד ואחד מישראל בפרט צריך לתקן ולברר.

וְזֶהוּ הפירוש הפנימי בכתוב הפותח את המאמר **נָתַתָּה לִירֵאֶיךָ נֵס לְהִתְנוֹסֵס מִפְּנֵי קֹשֶׁט סֶלָה, הַיְינוּ, שֶׁהַגִּילוּי** האלוקי **שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַטֶּבַע, בְּחִינַת וֶאֱמֶת הֲוָיָ׳ לְעוֹלָם,** המשכת וגילוי האמת האלוקית בעולם הזה, המשכת הנס שלמעלה מהטבע בטבע עצמו **נִמְשָׁךְ בְּגִילוּי בְּעֵינֵי בָשָׂר, שֶׁכּוּלָּם, לֹא רַק הַמַּאֲמִינִים, אֶלָּא גַּם כָּל יִשְׂרָאֵל** כולל אלה שסבורים שאינם מאמינים, **וְגַם** ואפילו **אֵלֶּה שֶׁמְּהָרְסִיךָ וּמַחֲרִיבִיךָ מִמְּךָ יֵצְאוּ,** יהודים שעושים דברים נגד היהדות, רחמנא ליצלן, **וְגַם אוּמּוֹת הָעוֹלָם,**

---

62) ראה סה״מ תרמ״ח ע׳ קפז ואילך. תרפ״ה ע׳ רס ואילך. ובכ״מ. 63) עירובין מא, א. 64) בהבא לקמן — ראה סה״מ תרח״ץ ע׳ קע. וש״נ. 65) ברכות סא, ב.

ביאור בדרך אפשר

1 **רָאוּ** בצורה ברורה ומוחשית **אֶת הַגִּילוּי דִּלְמַעְלָה מֵהַטֶּבַע**
2 **בְּהַטֶּבַע גּוּפָא** עצמו. **וְזוֹהִי** התגלות אלוקית זו שעל ידי הניסים **הַכָּנָה**
3 **וְהַקְדָּמָה קְרוֹבָה לִימוֹת**
4 **הַמָּשִׁיחַ, שֶׁאָז יִהְיֶה הַטֶּבַע**
5 **גּוּפָא** עצמו **בְּהַנְהָגָה אַחֶרֶת,**
6 שלא יסתיר על האלוקות אלא הטבע
7 עצמו יהיה כלי ראוי לגילוי אלוקות
8 **וְכֵיוָן שֶׁכָּל גִּילוּי תָּלוּי**
9 **בְּאִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא** התעוררות
10 מלמטה, מצד האדם **דַּוְקָא, הִנֵּה**
11 **הַמְסִירַת נֶפֶשׁ שֶׁלּוֹ** של הרבי
12 הריי"צ בעל הגאולה **הָיָה**
13 **הָאִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא** שהיתה
14 דרושה **לְהַגִּילוּי דְּמָשִׁיחַ, שֶׁעַל**
15 **יְדֵי הַמְסִירַת נֶפֶשׁ שֶׁלּוֹ הִמְשִׁיךְ לְכָל מְקוּשָּׁרָיו, בְּנֵיהֶם וּבְנֵי**
16 **בְּנֵיהֶם, בְּחִינַת וֶאֱמֶת הֲוָיָ' לְעוֹלָם,** והמשכה זו היא הכנה לגילוי
17 האלוקות שיהיה לעתיד לבוא, בימות
18 המשיח **וְעַל יְדֵי זֶה נִזְכֶּה**
19 **בְּקָרוֹב לִגְאוּלָּה שְׁלֵימָה, שֶׁאָז**
20 כשתבוא הגאולה **יִהְיֶה וְנִגְלָה**
21 **כְּבוֹד הֲוָיָ'**[28] בתוך המציאות
22 הגשמית, כהמשך הכתוב 'וראו כל
23 בשר יחדיו כי פי ה' דיבר', **בִּמְהֵרָה**
24 **בְיָמֵינוּ, עַל יְדֵי מְשִׁיחַ צִדְקֵנוּ.**

1 הָעוֹלָם, רָאוּ אֶת הַגִּילוּי דִּלְמַעְלָה מֵהַטֶּבַע
2 בְּהַטֶּבַע גּוּפָא. וְזוֹהִי הַכָּנָה וְהַקְדָּמָה קְרוֹבָה
3 לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ, שֶׁאָז יִהְיֶה הַטֶּבַע גּוּפָא בְּהַנְהָגָה
4 אַחֶרֶת, וְכֵיוָן שֶׁכָּל גִּילוּי תָּלוּי בְּאִתְעָרוּתָא
5 דִּלְתַתָּא דַּוְקָא, הִנֵּה הַמְסִירַת נֶפֶשׁ שֶׁלּוֹ הָיָה
6 הָאִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא לְהַגִּילוּי דְּמָשִׁיחַ, שֶׁעַל יְדֵי
7 הַמְסִירַת נֶפֶשׁ שֶׁלּוֹ הִמְשִׁיךְ לְכָל מְקוּשָּׁרָיו, בְּנֵיהֶם
8 וּבְנֵי בְנֵיהֶם, בְּחִינַת וֶאֱמֶת הֲוָיָ' לְעוֹלָם, וְעַל יְדֵי זֶה נִזְכֶּה בְּקָרוֹב לִגְאוּלָּה
9 שְׁלֵימָה, שֶׁאָז יִהְיֶה וְנִגְלָה כְּבוֹד הֲוָיָ'[28], בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ, עַל יְדֵי מְשִׁיחַ צִדְקֵנוּ.

המשך ביאור למס' גיטין ליום שלישי עמ' ב

1 לשלם לאשת בנו את כתובתה אם בנו יגרש אותה או שתתאלמן,
2 והבן נשא את האשה ומת. במקרים אלו, שהחייב מת ואין
3 ליתומים לשלם מנכסיו, גובים מהערב את החובות הללו. **וְהָאי כִּי**
4 **דִּינֵיהּ וְהָאי כִּי דִּינֵיהּ** – וכל אחד מבעלי חובות אלו גובה מהערב
5 לפי דינו. כשהערב משלם עבור נזקי בנו, עליו לתת מעידית כשם
6 שהמזיק עצמו היה משלם מעידית. וכשהוא משלם עבור החוב,
7 עליו לתת מבינונית כשם שהלוה עצמו היה משלם מבינונית. אבל
8 כשהוא משלם עבור הכתובה אינו משלם מבינונית כמו שהבעל
9 היה משלם [לפי מר זוטרא], אלא משלם מזיבורית כמו שהיתומים
10 היו משלמים. וטעם ההבדל בין כתובה לבין נזיקין ובעל חוב הוא,
11 שנִיזָּקִין **וּבַעַל חוֹב דְּמַחַיִּים נָכוּ** – שגובים את חובם גם בחיי המזיק
12 והלווה, אם כן תביעתם אינה על היתומים, לכן **אִיהוּ נַמִּי** – גם
13 הערב שעומד במקום המזיק והלוה, **כִּי מַגְבֵּי** – כשגובים ממנו,
14 **כְּמַחַיִּים מַגְבֵּי** – עליו לתת כמו שהמזיק היה נותן, כלומר מעידית,
15 וכמו שהלווה היה נותן, כלומר מבינונית. אבל **כְּתוּבַּת אִשָּׁה**
16 **דִּלְאַחַר מִיתָה גַּבְיָא** – שנגבית רק לאחר מות הבעל, **וּלְאַחַר מִיתָה**
17 – וכשהבעל מת **מִמַּאן גַּבְיָא** – ממי היתה באה האלמנה לגבות את
18 כתובתה, הוי אומר **מִיְּתָמֵי** – מהיתומים שירשו את הקרקעות
19 המשועבדים לכתובה. ועתה שאין ליתומים נכסים והערב צריך
20 לשלם, והרי הוא עומד במקום היתומים, **אִיהוּ נַמִּי כִּי מַגְבֵּי** –
21 כשיגבו ממנו את הכתובה, **כִּלְאַחַר מִיתָה מַגְבֵּי** – הוא יתן כמו
22 שהיתומים היו נותנים, כלומר מזיבורית. הגמרא מקשה על
23 תירוצו של רב אחא בר יעקב: **וְתֵיפּוּק לֵיהּ** – לא יתכן שהמשנה
24 דיברה בערב, שהרי הלכה היא **דְּעָרֵב דִּכְתוּבָּה** – מי שנעשה ערב
25 לתשלום כתובה, הוא **לֹא מִשְׁתַּעְבַּד**, כלומר אין תוקף להתחייבותו,
26 כפי שיבואר להלן, ואיך גובה האשה את כתובתה מהערב.
27 מתרצת הגמרא: שמשנתינו מדברת **בְּערב** קַבְּלָן – שהאב נעשה
28 ערב קבלן לכתובת בנו. התחייבות של ערב קבלן חזקה יותר
29 מערב סתם, שהרי גובים מהערב גם בלי לתבוע תחילה את הלוה
30 [כמבואר בהקדמה], והתחייבות כזאת גם בכתובה יש לה תוקף.
31 כפי שהתבאר בהקדמה, ערב קבלן משתעבד כשאומר למלוה 'תן
32 ללוה ואני אתן לך'. בערב קבלן לכתובה זה יתכן, כשהבעל נתן
33 לאשה מטלטלין [יקרי ערך] עבור הכתובה. האשה נתנה אותם
34 לאביו לשמירה, ואביו אמר לה תני לבעלך את המטלטלין ואני
35 אתן לך את הכתובה. מקשה הגמרא: **הָנִיחָא** – מובן **לְמַאן דְּאָמַר**
36 במסכת בבא בתרא (קעד:), שערב קַבְּלָן, **אַף עַל גַּב דְּלֵית לֵיהּ נִכְסֵי**
37 **לַלּוֹוֶה** – גם כשאין ללוה נכסים בשעת ההלואה, **מִשְׁתַּעְבַּד** הערב
38 לתשלום החובות, **שַׁפִּיר** – יפה תירוצו של רב אחא בר יעקב, כי
39 במקרה שלנו, אין לבן הלוה, נכסים, כי אם היו לו נכסים, המלוה
40 לא היה תובע את האב הערב, כי לא גובים מהערב כשיש נכסים
41 ללוה. **אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר** שם בגמרא **שאי אית לֵיהּ** – אם יש ללוה
42 נכסים בשעת ההלואה, **מִשְׁתַּעְבַּד** הערב, כיון שהוא סומך עליהם
43 שבמקרה שהוא יצטרך לשלם יהיה לו מהיכן לגבות, ולכן גמר
44 בדעתו לשעבד עצמו. אבל **אִי לֵית לֵיהּ** – אם אין לו ללוה נכסים
45 בשעת ההלואה, **לֹא מִשְׁתַּעְבַּד** הערב, **מַאי אִיכָּא לְמֵימַר** – איך
46 משתעבד האב, הלא לבן אין נכסים. מתרצת הגמרא: **אִיכָּעֵית**
47 **אֵימָא** – אפשר לתרץ, שכאן מדובר **בִּדְהָווּ לֵיהּ** – שלבן היו נכסים
48 בשעת ההלואה, **וְאִישְׁתַּדּוּף** – ולאחר ההלואה הן התקלקלו באופן
49 שאין אפשרות לגבות מהם, ולכן גובים מהערב. **וְאִיכָּעֵית אֵימָא** –
50 ואפשר לתרץ, **שכָּל לְגַבֵּי בְּרֵיהּ שְׁעַבּוּדֵי מְשַׁעְבַּד נַפְשֵׁיהּ** – כשאב
51 נעשה ערב בשביל בנו, הוא מוכן להשתעבד גם כשאין לבן
52 נכסים. הגמרא מבארת את מחלוקת האמוראים בערב שאין ללוה
53 נכסים, אם הוא משתעבד, ואחר כך חוזרת הגמרא לדינו של מר
54 זוטרא: **אִיתְּמַר** – נחלקו האמוראים בענין ערב. ונקדים תחילה
55 **שעָרֵב דִּכְתוּבָּה** – מי שנעשה ערב לשלם כתובה כשהבעל לא
56 ישלם אותה, **דִּבְרֵי הַכֹּל לֹא מִשְׁתַּעְבַּד**, אין תוקף להתחייבותו.
57 והטעם, כיון שכוונתו רק לעשות מצוה ולסייע לנישואי האיש
58 והאשה, כמבואר להלן בגמרא (נ.). ועוד שהאשה לא נתנה
59 לבעלה מעות ולא חסרה כלום, אלא הבעל התחייב מעצמו לתת
60 לה כתובה.

התוועדויות

בס"ד. שיחת יום א' פ' פינחס, י"ג תמוז, ה'תשי"ב.

בלתי מוגה

א. כ"ק אדמו"ר שליט"א צוה לנגן ואמר מאמר ד"ה נתת ליראיך גו'.

* * *

ב. איתא בגמרא[1]: "מאי דכתיב[2] עשר תעשר, עשר בשביל שתתעשר .. זיל נסי .. (ופריך) ומי שרי לנסויי' להקב"ה, והכתיב[3] לא תנסו את ה' .. (ומשני) חוץ מזו, שנאמר[4] הביאו את כל המעשר אל בית האוצר .. ובחנוני נא בזאת אמר ה' צבאות אם לא אפתח לכם את ארובות השמים וגו'", היינו, שבענין המעשר מותר לנסות את הקב"ה, ולא עוד אלא שהקב"ה מבקש שינסוהו בזה: "בחנוני נא בזאת גו'".

וענין זה (אינו רק אגדתא, אלא) נפסק גם להלכה בשו"ע הלכות צדקה[5]: "הצדקה שנותן .. תוסיף לו עושר וכבוד .. בכל דבר אסור לנסות את ה' חוץ מדבר זה כו'".

— ברמ"א שם: "וי"א דוקא בנתינת מעשר מותר לנסות הקב"ה אבל לא בשאר צדקה". אבל, הסכמת רוב האחרונים[6] — וכן איתא בספר חסידים[7] — שענין זה הוא הן במעשר, והן בשאר צדקה.

ולהעיר מפירוש א' המפרשים[8] לספר חסידים שם, שמ"ש[9] (במצות צדקה) "כי בגלל הדבר הזה יברכך ה' אלקיך גו'" (שזהו תוכן הענין ד"עשר בשביל שתתעשר") — קאי (לא על נתינת הצדקה כשלעצמה, "נתן תתן לו", אלא) על זה ש"לא ירע לבבך בתתך לו"[9],

— שהרי יש מקום להטענה שנאמרה לרבי עקיבא[10]: "אם אלקיכם אוהב עניים הוא מפני מה אינו מפרנסם", וכיון ש"אינו מפרנסם", ה"ז ראי' — טוען הוא — שרצונו של הקב"ה שפלוני יהי' עני, וא"כ, מה לו לעשות דבר בניגוד לרצונו של הקב"ה?!... ובמילא, אף שבפועל יקיים ציווי התורה "נתן תתן לו", מ"מ, "ירע לבבו" בתתו לו —

ולזאת אומרת התורה: "ולא ירע לבבך בתתך לו" — כי, לאמיתתו של דבר רוצה הקב"ה ליתן ולהשפיע לפלוני (העני), אלא, שרוצה גם לזַכות אותך במצות הצדקה, היינו, שהקב"ה נותן לך השפעה יתירה בתורת שליח לתת להעני[11]. ו"בגלל הדבר הזה" — ש"לא ירע לבבך בתתך לו", בידעך שהנתינה לפלוני אינה משלך ("דו גיסט ניט דיינע"), אלא משל הקב"ה שנתן לך בתור שליח — "יברכך ה' אלקיך גו'".

ג. ואם הדברים אמורים בנתינת הצדקה בכלל — בנתינת צדקה בשביל מצות תלמוד תורה על אחת כמה וכמה:

אמרו חז"ל[12]: "כל מזונותיו של אדם קצובים לו מראש השנה .. חוץ מהוצאת שבתות והוצאת יו"ט והוצאת בניו לתלמוד תורה, שאם .. הוסיף מוסיפין לו".

ומהביאורים בזה — ש"תלמוד תורה" הוא ענין שלמעלה מהשתלשלות, ולכן ההוצאות דת"ת אינם

1) תענית ט, רע"א.
2) פ' ראה יד, כב.
3) ואתחנן ו, טז.
4) מלאכי ג, יו"ד.
5) טור יו"ד סרמ"ז. ועד"ז ברמ"א שם ס"ד.
6) ראה שד"ח (כרך ג) קונטרס הכללים מערכת הנו"ן כלל טז. וש"נ (הובא באג"ק ח"ז ע' קיד).
7) סקמ"ד. וראה פירוש אזולאי (להחיד"א) והגהות מקור חסד (להר"ר מרגליות) שם.
8) פירוש אזולאי הנ"ל.
9) פ' ראה טו, יו"ד.
10) ב"ב יו"ד, א.
11) ראה ראב"ע משלי יט, יז. סה"מ קונטרסים ח"א קיט, א.
12) ביצה טז, רע"א.

בכלל הקיצבה דר"ה, ששייכת לסדר השתלשלות, כיון שר"ה הוא "יום תחלת מעשיך"[13], שבו נמשכים כל הענינים דסדר ההשתלשלות על כל השנה כולה.

[ועד"ז "הוצאת שבתות והוצאת יו"ט" — שגם שבת[14] ויו"ט הם למעלה מהשתלשלות, כידוע[15] ששבת הוא בחינת "קדש"[16], ויו"ט הוא (עכ"פ) בבחינת "מקראי קודש"[17], ולכן, ההוצאות דשבת ויו"ט אינם בכלל הקיצבה דר"ה, ששייכת לסדר השתלשלות].

ומזה מובן, שבנתינת צדקה בשביל מצות ת"ת — שיש בזה ב' המעלות: מעלת הצדקה ("עשר בשביל שתתעשר") ומעלת ת"ת (שההוצאה עלי' אינה קצובה) — ה"בחנוני נא בזאת" ד"עשר בשביל שתתעשר" הוא ביתר שאת וביתר תוקף.

ד. וכל זה מודגש ביותר בנוגע לנתינת צדקה בשביל מוסדות תורה של כ"ק מו"ח אדמו"ר בימי הגאולה י"ב־י"ג תמוז:

ובהקדמה — שי"ב תמוז הוא יום הולדתו של כ"ק מו"ח אדמו"ר, בעל הגאולה, ואיתא בירושלמי[18] שביום הולדתו של האדם מזלו גובר, היינו, שהמזל שלו הוא בתוקף ובהתגברות.

וענין זה הוא בהדגשה יתירה לאחרי שהתגברות המזל ביום הולדתו נתגלתה ונמשכה למטה בגשמיות פעם אחת — בשנת תרפ"ז, שנת המאסר והגאולה:

בשנה ההיא היתה התגברות המזל דיום הולדתו בהמשכה והתגלות למטה — ששבר ופרץ ("דאָס האָט דורכגעבראָכן") גם את ההעלם והסתר ד"מהרסיך ומחריביך ממך יצאו"[19] (העלם והסתר גדול ביותר שנעשה ע"י בעלי בחירה), שלכן היתה הגאולה ביום זה.

ולאחרי שהתגברות המזל נמשכה ונתגלתה בגשמיות פעם אחת, אזי נקל יותר שגם בשנים שלאח"ז תהי' המשכת והתגלות התגברות המזל בגשמיות ביתר שאת.

ה. דוגמא לדבר — מצות מילה, המצוה היחידה שקיימו האבות בגשמיות, שעל ידה נעשה החיבור בין מעשה האבות שעיקרו ברוחניות, למעשינו ועבודתינו בקיום המצוות בגשמיות (כמשנ"ת במק"א[20]):

כל עניני בנ"י נמשכים ע"י האבות. כל ההמשכות שממשיכים אנו בתפלת שמונה עשרה, הן ההמשכות בענינים רוחניים, כמו "השיבנו", "סלח לנו", והן ההמשכות בענינים גשמיים, כמו "רפאנו", "ברך עלינו" — הם ע"י האבות, שלכן, הברכה הראשונה דשמו"ע היא ברכת "אבות". וכך גם הכח לקיום המצוות — מקבלים אנו מהאבות.

— מעשה האבות הי' אמנם ברוחניות בלבד, כמארז"ל[21] "כל המצוות שעשו לפניך האבות ריחות היו", כיון שהי' זה קודם מתן תורה, שאז היתה עדיין הגזירה ד"עליונים לא ירדו למטה ותחתונים לא יעלו למעלה"[22], ומה גם שהאבות לא נצטוו על קיום מצוות אלו; אבל אעפ"כ, הכח למעשה המצוות שמקיימים אנו הוא ממעשה האבות דוקא.

ונקודת הענין — ע"פ המבואר בתניא[23] ש"קיום התורה ומצוותי' תלוי בזה שיזכור תמיד ענין מסירת נפשו לה' כו'", וכח המסירת־נפש נמשך לכל בנ"י מאברהם אבינו, שפתח הצינור דמס"נ (כמדובר לעיל בהמאמר).

---

13) נוסח תפלת מוסף דר"ה (ר"ה כז, א).
14) ראה גם לקו"ש חט"ז ע' 180 הערה 53.
15) זח"ג צד, א. צה, א. וראה לקו"ת צו יב, סע"א ואילך. סידור (עם דא"ח) שער המועדים ריז, א ואילך. ובכ"מ.
16) תשא לא, יד.
17) אמור כג, ב. ד.
18) ר"ה פ"ג ה"ח ובקרבן העדה שם. וראה בארוכה סה"ש תשמ"ח ח"ב ע' 400 ואילך. וש"נ.
19) ישעי' מט, יז.
20) שיחת יו"ד שבט שנה זו (נדפסה בלקו"ש ח"ג ע' 757 ואילך). ע"ש בארוכה.
21) שהש"ר פ"א, ג (א). וראה לקו"ש ח"ה ע' 88 ואילך. ח"ח ע' 58 ואילך. וש"נ.
22) תנחומא וארא טו. שמו"ר פי"ב, ג.
23) ס"פ כה.

אלא, שעדיין צריך להיות גם קשר וחיבור בין מעשה האבות שהי׳ רוחניות בטהרתה (״הוילע רוחניות״) למעשה המצוות שאנו מקיימים שהם גשמיות בטהרתה (״הוילע גשמיות״). וענין זה נעשה ע״י מצות מילה, שניתנה לאברהם בגשמיות, לו ולזרעו אחריו.

וזהו גם הטעם לכך[24] שמצינו בכמה נבואות שהנביא נצטווה לעשות פעולה גשמית ששייכת לתוכן הנבואה, כי, ישנם ענינים שיכולים להשאר ברוחניות ולא לירד בגשמיות, ולזה נצטווה הנביא לעשות גם פעולה גשמית, היינו, לקשר את הנבואה עם גשמיות, שעי״ז בודאי תומשך ותתגלה בפועל בגשמיות[25].

ועד״ז בנוגע לענינו, שלאחרי שהתגברות המזל ביום הולדתו של בעל הגאולה נמשכה ונתגלתה בגשמיות פעם אחת — שוב לא יכולים להיות מניעות על זה, ובמילא, ביום ההולדת בכל שנה ושנה מאיר מזלו של בעל הגאולה בתוקף ובהתגברות, גם למטה בגשמיות.

ו. ומזה מובן גודל העילוי דנתינת צדקה למוסדות תורה של כ״ק מו״ח אדמו״ר בימי הגאולה י״ב־י״ג תמוז — מצד מעלת התגברות המזל ביום הולדתו,

— וענין זה שייך גם לי״ג תמוז, כי, י״ב־י״ג תמוז ענינם אחד: בי״ב תמוז נתבשר כ״ק מו״ח אדמו״ר על שחרורו, ובי״ג תמוז נשתחרר בפועל[26], ונמצא, שבשני הימים הי׳ התגברות מזלו של כ״ק מו״ח אדמו״ר בהתגלות — הן בשעתו, בשנת תרפ״ז, ועד״ז בכל שנה ושנה, ששני ימים אלו, י״ב־י״ג תמוז, מסוגלים ביותר לחיזוק התומ״צ —

כיון שבפעולה זו מצטרפות יחד כל המעלות האמורות: מעלת הצדקה, מעלת ת״ת, ומעלת התגברות המזל דיום הולדתו של כ״ק מו״ח אדמו״ר, שכבר נמשכה ונתגלתה גם בגשמיות.

ומובן, שמצד צירוף כל ענינים אלו יחד — ה״בחנוני נא בזאת״ ד״עשר בשביל שתתעשר״ הוא ביתר שאת וביתר תוקף.

ז. ובנוגע לפועל:

ישנם כמה וכמה מוסדות ששמם ״אהלי יוסף יצחק ליובאוויטש״, על שמו של כ״ק מו״ח אדמו״ר, שמתנהלים ברוחו וכפי רצונו,

— עד כמה שיכולים לשער שכך הוא רצונו של כ״ק מו״ח אדמו״ר, וכיון שניהול המוסדות הוא ללא פניות, נכונה השערתו —

ובהצלחה מופלגה למעלה מדרך הטבע, כיון שבמוסדות אלו נמצאים כחותיו של כ״ק מו״ח אדמו״ר.

אמנם, כיון שמוסדות אלו שנושאים את שמו של הרבי, ומתנהלים ברוחו וכפי רצונו, הם קדושים ביותר — חלים עליהם דברי הרמב״ן[27]: ״כל המקודש מחבירו חרב יותר מחבירו״... כך שקיים מחסור גדול בכסף הדרוש להמשך ניהול המוסדות, ועאכו״כ — להרחבתם.

המוסדות מתנהלים אמנם בהצלחה מופלגה למעלה מדרך הטבע, אבל, ההצלחה לא הגיעה עד כדי כך (״עס איז ניט דערגאַנגען אַזוי ווייט״) שיוכלו לנהל את המוסדות ללא כסף!...

— יתכן שהסיבה לכך שלא ניתן לנהל את המוסדות ללא שום כסף היא כדי לזַכות את כאו״א שיוכל להשתתף בהחזקת המוסדות של כ״ק מו״ח אדמו״ר.

וע״ד מה שאמר כ״ק מו״ח אדמו״ר[28] בנוגע לכתיבת הספר תורה לקבלת פני משיח צדקנו במהרה

24) כמשנ״ת בשיחה הנ״ל (שבהערה 20).
25) ראה דרשות הר״ן דרוש ב. וראה גם רמב״ן עה״פ לך לך יב, ו. לבוש על הרקנטי לך לך שם.
26) ראה אג״ק שלו ח״ב ע׳ סו.
27) באגרת לבנו — נדפסה ב״כתבי רמב״ן״ (הוצאת שעועל — ירושלים תשכ״ד) כרך א׳ ע׳ שסח. וראה גם שיחת יום ב׳ דחה״ש סט״ז שנה זו (תורת מנחם — התוועדויות ח״ה ע׳ 250).
28) ראה גם שיחת כ״ד טבת ס״ט שנה זו (תורת מנחם — התוועדויות ח״ד ע׳ 245). וש״נ.

בימינו – שהי' יכול ליתן בעצמו את כל הכסף הדרוש, אלא שמצד גודל הזכות שבדבר, רצה לזַכות את כאו"א מבנ"י להשתתף בזה.

ודוגמתו בנוגע למוסדות האמורים – שלאמיתתו של דבר היו יכולים להתנהל ללא כסף כלל, כיון שבלאה"כ מתנהלים למעלה מן הטבע, והסיבה לכך שהמוסדות מתנהלים באמצעות כסף, היא, כדי שכאו"א יוכל ליטול חלק בהחזקת המוסדות ע"י הנתינה מכספו, אשר, בפעולה זו מתקשר הוא עם (עבודתו של) כ"ק מו"ח אדמו"ר בכל מציאותו (לא רק בחלק מסויים ממציאותו), כמובן ממ"ש בתניא[29] ש"במעות אלו הי' יכול לקנות חיי נפשו .. הרי נותן חיי נפשו לה'".

ח. (כ"ק אדמו"ר שליט"א חייך, ואמר:) אין בדעתי לערוך עכשיו מגבית, "נאָ אַפּיל"... אלא, כאו"א ימסור ע"ג פיתקא שמו ושם אמו והסכום שמקבל על עצמו ליתן עבור החזקת המוסדות של כ"ק מו"ח אדמו"ר (והנתינה בפועל (במזומן, בהמחאות, "מאָני־אָרדער"ס" וכיו"ב) – תהי' במשך הימים הבאים).

בנוגע לסכום הנתינה – ה"ז ענין שבין אדם למקום, וכבר אמרו חז"ל[30] "אחד המרבה ואחד הממעיט כו'", אלא, שבודאי ישתדל כאו"א ליתן כפי יכלתו, כמארז"ל[31] "לפום גמלא שיחנא", ואז יעזור הקב"ה שה"גמלא" יהי' גדול יותר, ובמילא, גם ה"שיחנא" יהי' גדול יותר (אף שמצד טבע הטוב של הרבי ("דער רבי איז דאָך אַ גוטער"), הרי, גם לפני הנתינה "לפום גמלא", יתוסף כבר בהשפעת הטוב כו' לפי מדת הנתינה בעתיד).

ובכל אופן, אחד המרבה ואחד הממעיט יכול לרשום את סכום נתינתו ללא חשש, כי, הפתקאות ימסרו אלי, וממני, לא יוודע לאף אחד ("פון מיר וועט קיינער ניט וויסן") – לבד זה שאודיע על האוהל...

וכשם שלא יכריזו את "הממעיט", לא יכריזו גם את "המרבה" – כך שגם אם ישנם כאלה שחוששים ליתן סכום גדול מצד "ענוה" ו"הצנע לכת"[32], יכולים להיות סמוכים ובטוחים שסכום נתינתם לא יתפרסם ברבים. – (וסיים כ"ק אדמו"ר שליט"א בבת־שחוק:) ואלה שמקפידים על כך ביותר, יכולים לציין ע"ג הפיתקא שהם שייכים ל"כת ראשונה" של ענוים... ואז ישאר סכום נתינתם חסוי ביותר.

ט. ברצוני להוסיף עוד איזה פרטים בדבר:

א) גם אלו שאין באפשריותם ליתן – לא יפרשו מן הציבור (ובפרט ע"פ האמור לעיל אודות גודל הזכות שבנתינה זו), ויתנו – לכל הפחות – סכום של י"ח סענט, שזהו דבר השוה לכל נפש[33].

ב) ע"פ הכלל[34] "זכין לאדם שלא בפניו" – יכולים ליתן גם בשביל אלו שאינם נוכחים עכשיו.

ג) את הסכום שקיבל כאו"א על עצמו – ימסרו עד שמונה ימים[35].

וגדולה זכות נתינת הצדקה ביום זה לפעול שכ"ק מו"ח אדמו"ר – בעל השמחה והגאולה – יעורר רחמים על כאו"א, בכל המצטרך לו, בגשמיות וברוחניות.

[כ"ק אדמו"ר שליט"א הורה שהמתעסקים בעבודות טכניות יביאו מה"מרכז" פיתקאות ומעטפות, ויחלקום בין המסובים, ובינתיים – שלא לאבד זמן – ינגנו ניגון].

* * *

י. ימי י"ב־י"ג תמוז, חג־הגאולה של כ"ק מו"ח אדמו"ר, הם "ימי סגולה" – כפי שמצינו לשון זה בנוגע לגאולה דוגמתה, ועאכו"כ שימי הגאולה של נשיא הדור הם בודאי "ימי סגולה".

ויש לבאר הקשר והשייכות די"ב־י"ג תמוז לתוכן הענין ד"סגולה", כדלקמן.

---

29) פל"ז (מח, סע"ב).
30) מנחות בסופה (במשנה).
31) כתובות סז, רע"א. וש"נ.
32) מיכה ו, ח.
33) ובמילא אין כאן מקום לחשש מ"פרנס המטיל אימה יתירה על הציבור כו'" (ר"ה יז, א).
34) עירובין פא, ריש ע"ב (במשנה). וש"נ.
35) בזכרון אחדים: וחשבונם מתחיל מיום הש"ק י"ב תמוז.

יא. ובהקדם ביאור תוכן הענין ד"סגולה":

ב"סגולה" – בניגוד ל"רפואה" שנעשית בדרך הטבע – "אין ידוע לנו היאך באה הרפואה ע"י עשיית דבר זה"[36], כי, "יש ענינים מרפאים בדרך רפואה וטבע, ויש שהם מרפאים בדרך סגולה, שעפ"י דרך הטבע אין דרך להיות רפואה עי"ז אליו, ומ"מ יש איזה סגולה בדרך רחוקה ונפלאה במה שאינה מושגת בהשגת והשכלת הרופאים הטבעים להיות על ידי זה רפואה זו"[37], כלומר, אין אנו מבינים את התכונה שבדבר זה שעושה אותו ל"סגולה", אלא, שהחוש מעיד – מהתוצאה (פעולת הדבר) – שזוהי "סגולה". ונמצא, ש"סגולה הוא דבר שלמעלה מהשגת השכל"[38].

ולכן מצינו חילוק בין רפואה לסגולה – בהלכות שבת:

בנוגע לרפואה במקום שיש חילול שבת – סומכים על דעת הרופא[39] (וכן סומכים על דעת החולה, גם בניגוד לדעת הרופא[40]), ובמקום שיש חילוקי דעות – הולכים אחר הרוב[41]. משא"כ בנוגע ל"סגולה" – כל זמן שאין יודעים בבירור ובוודאות שזוהי סגולה (בדוקה, שכבר ריפאה לאחרים), אסור לעשותה בשבת[42].

וטעם הדבר – כי, "רפואה" היא ע"פ שכל, ולכן סדר ואופן פעולתה נקבע לפי כללי השכל (דעת הרופא, בתר רוב, וכיו"ב), משא"כ "סגולה" שהיא למעלה מהשכל, לא שייכים בה כללי השכל, כלומר, גדרי השכל אינם הוכחה על סגולה שהיא למעלה מהשכל, ובמילא, אסור להשתמש בה בשבת עד שיודעים בוודאות שזוהי סגולה.

יב. וזוהי גם שייכותה של "סגולה" למתן־תורה, שאז נקראו כל בנ"י בשם "סגולה", כמ"ש[43] "והייתם לי סגולה מכל העמים גו'" – כי, במ"ת נתחדש אצל בנ"י ענין שלמעלה מהשכל.

ובהקדמה:

החידוש דמ"ת הוא, שאז ביטל הקב"ה את הגזירה המפרדת בין עליונים ותחתונים, "ואמר, התחתונים יעלו לעליונים, והעליונים ירדו לתחתונים"[22], היינו, שנעשה קשר וחיבור בין רוחניות ("עליונים") לגשמיות ("תחתונים"), בין התורה למציאות העולם – שהתורה נעשית בעה"ב על העולם, לשנות את מציאות העולם ולהעלותו למעלת התורה[44].

וחידוש זה שנעשה במ"ת בכללות העולם, נפעל בפרטיות ע"י עבודתם של בנ"י – שע"י קיום התומ"צ פועל יהודי בירור וזיכוך חלקו בעולם[45], ובמילא מעלה הוא גם את כללות העולם, כפס"ד הרמב"ם[46]: "צריך כל אדם שיראה .. כל העולם חציו זכאי וחציו חייב .. עשה מצוה אחת הרי הכריע .. את כל העולם כולו לכף זכות וגרם .. להם תשועה והצלה", ונמצא, שע"י בירור חלקו בעולם ה"ה מכריע את כללות העולם לכף זכות.

יג. וענין זה (פעולת התורה בעולם ע"י עבודתם של בנ"י) הוא למעלה מהשכל, כי:

ע"פ שכל, כלומר, ע"פ סדר השתלשלות, אין שייכות בין גשמיות ורוחניות, ולכן, עד מ"ת היתה הגזירה ש"בני רומי לא ירדו לסוריא, ובני סוריא לא יעלו לרומי"[22] (עליונים לא ירדו לתחתונים, ותחתונים לא יעלו לעליונים); ורק במ"ת, שאז היתה התגלות העצמות (שאינו מוגדר כלל בהגדרים דסדר

36) שו"ע אדה"ז או"ח סש"א סל"ג. וראה פיה"מ להרמב"ם יומא פ"ח מ"ה. מו"נ ח"ג פל"ז. אוה"ח יתרו יט, ה (ד"ה והייתם). ועוד.

37) לקו"ת שה"ש יב, ד.

38) ד"ה ועתה אם שמוע גו' והייתם לי סגולה גו' תר"ס (סה"מ תר"ס ע' קלט). וראה גם ד"ה זה באוה"ת יתרו ס"ע תתה.

39) טושו"ע ואדה"ז או"ח סשכ"ח ס"י. רמב"ם הל' שבת רפ"ב.

40) שו"ע אדה"ז שם סי"ב (ממג"א שם סק"ו).

41) ראה טושו"ע (ואדה"ז) או"ח סתרי"ח ס"ג (ס"ד). רמב"ם הל' שביתת עשור פ"ב ה"ח.

42) ראה שו"ת צ"צ או"ח סל"ח. וראה אנציק' תלמודית (כרך יג) ערך חולה ע' רס; ע' רסב. וש"נ.

43) יתרו יט, ה.

44) ראה בפרטיות בסה"ש תשמ"ט ח"ב ע' 4־723. וש"נ.

45) ראה תניא פל"ז.

46) הל' תשובה פ"ג ה"ד.

השתלשלות), כמ"ש[47] "אנכי הוי' אלקיך גו'" – הנה עי"ז דוקא בטלה הגזירה[48], ונעשה חיבור בין רוחניות וגשמיות, כך שהתורה יכולה לפעול עלי' בעולם.

ונוסף לכך שכללות פעולת התורה בעולם הו"ע שלמעלה מהשכל, הרי, גם זה שפעולת התורה בעולם נעשית ע"י עבודתם של בנ"י, הו"ע שלמעלה מהשכל – דכיון שבנ"י הם "המעט מכל העמים"[49], ולא עוד אלא שכן הוא גם בעם ישראל גופא, ששומרי תומ"צ הם מיעוט לגבי שאר בנ"י (וכמארז"ל[50] "ראה הקב"ה שצדיקים מועטין כו'"), ולא עוד אלא שאצל שומרי תומ"צ גופא, רוב זמנם הולך על ענינים גשמיים, ורק מיעוט זמנם מוקדש בשביל ענינים רוחניים[51] – כיצד יתכן שבמיעוט זמן המוקדש לקיום התומ"צ ע"י מיעוט מבנ"י שומרי תומ"צ, יוכלו לפרוץ ("דורכברעכן") את ההעלם והסתר דכללות העולם, ולהעלות את כללות העולם?!

אלא שזהו"ע שלמעלה מהשכל, למעלה מסדר השתלשלות – שכן, ע"י קיום התומ"צ נעשית הדביקות דבנ"י בהקב"ה [כמ"ש[52] "ואתם הדבקים בה' אלקיכם גו'", "דביקות" דייקא, היינו, לא רק באופן של התקשרות, שמורה על ב' דברים שנעשה קשר ביניהם, אלא באופן של דביקות, שנעשים דבר אחד ממש[53]], כפי שהוא למעלה מסדר השתלשלות.

ובפרטיות יותר – שע"י לימוד התורה נעשית הדביקות דבנ"י עם בחי' "חיוהי", אורות, וע"י קיום המצוות נעשית הדביקות דבנ"י עם בחי' "גרמוהי", כלים[54]. וכיון ש"איהו וחיוהי חד איהו וגרמוהי חד"[55], לכן, ע"י הדביקות עם בחינת "חיוהי" ו"גרמוהי" (ע"י תורה ומצוות), נעשית הדביקות (גם) עם בחינת "איהו" שלמעלה מ"חיוהי" ו"גרמוהי" (אורות וכלים), עצמותו ומהותו ית', שלמעלה מסדר ההשתלשלות.

יד. ועפ"ז יש לבאר המשך הפסוקים[56] "בך בחר ה' אלקיך להיות לו לעם סגולה גו' לא מרובכם גו' כי אתם המעט מכל העמים":

ע"פ שכל – אין מקום לפעולת בירור ועליית העולם ע"י ישראל שהם "המעט מכל העמים"; אבל מצד ענין הסגולה ("בך בחר גו' להיות לו לעם סגולה") שלמעלה מהשכל – ה"ז למעלה מההגבלות שמצד השכל, כמו רוב ומיעוט, כך, שגם בהיותם "המעט מכל העמים", פועלים בנ"י בירור ועליית העולם.

כלומר: ענין שהוא ע"פ שכל, מוגבל הוא בהגבלות השכל. ובמילא, אם יש מקום בשכל שדבר זה יפעל פעולה מסויימת – אזי יש בכחו לפעול זאת, ואם אין לזה מקום בשכל – אין בכחו לפעול זאת; משא"כ "סגולה" – כיון שכל ענינה הוא למעלה מהשכל, שהרי השכל אין לו שום מושג במהותה של סגולה זו, לא חלים על זה הגבלות השכל, כמו ההגבלה דרוב ומיעוט וכיו"ב, אלא כחה של סגולה זו הוא למעלה מהגבלה, למעלה עד אין קץ ולמטה עד אין תכלית[57].

ובסגנון ההלכה – שגדר המציאות של בנ"י הוא "קבוע"[58] [כשם שהקב"ה הוא קבוע, כמובן ממארז"ל[59] "הוא מקומו של עולם"], ו"קבוע אינו בטל"[60], היינו, שב"קבוע" לא מתחשבים ברוב ומיעוט כו'.

טו. וע"פ האמור לעיל (ס"ה) שכל עניני בנ"י נמשכים מהאבות – גם הענין ד"סגולה" שנתחדש בבנ"י במ"ת הוא בכח האבות:

"תלת אבהון אלין אקרון סגולה .. ודא הוא דכתיב והייתם לי סגולה מכל העמים"[61], "פירוש, שחסד

---

47) יתרו כ, ב.
48) ראה גם תורת מנחם סה"מ אדר ע' נז. ובכ"מ.
49) ואתחנן ז, ז. וראה גם תורת מנחם – התוועדויות ח"ב ע' 313 ואילך.
50) יומא לח, ב. הובא בתניא פ"א.
51) ראה גם לקו"ש ח"ל ע' 213.
52) ואתחנן ד, ד.
53) ראה תורת מנחם – התוועדויות ח"ג ע' 277 ואילך. וש"נ.
54) ראה "הגהות וביאורים" לתניא פכ"ג (קיצורים והערות לתניא ע' קה ואילך).
55) תקו"ז בהקדמה (ג, סע"ב).
56) ואתחנן ז, ו־ז.
57) תקו"ז סוף תנ"ז (וראה שם תי"ט – מ, ב). ז"ח יתרו לד, סע"ג.
58) ראה גם "רשימות" חוברת קכג ע' 13.
59) ב"ר פס"ח, ט.
60) ראה כתובות טו, א. תוס' זבחים עג, ב (ד"ה אלא). עט סופר (להרא"ז סופר) על סוגיות הש"ס כלל קבוע. וש"נ.
61) זח"ג קיט, ב.

גבורה תפארת (ענינם של ג' האבות[62]: אברהם – חסד (אהבה), יצחק – גבורה (יראה), יעקב – תפארת (רחמים)) הם סגו"ל"[63], "סגולה הוא ג"כ מענין סגול, שהם ג' נקודות, שהם חג"ת, שהן בחי' ג' אבות .. כשהן אחוזים יחד"[64], "והיינו התכללות חג"ת"[65], כמרומז בתמונת ה"סגול" (או "סגולתא"[66]) – ג' נקודות יחדיו, "בחינת ימין שמאל ואמצע, שהקו האמצעי הוא המחבר ומייחד ג"כ ב' הקוין דימין ושמאל להיות מתכללים יחד כו'"[67].

והענין בזה:

החידוש בתמונת ג' הנקודות ד"סגול" לגבי תמונת ג' הנקודות ד"שורוק"[68] – שג' הנקודות ד"שורוק" הם זה תחת זה[69], היינו, שג' הקוין חסד גבורה ותפארת הם (לא בבת אחת, אלא) זה לאחרי זה, משא"כ ג' הנקודות דסגול הם יחדיו, היינו, התכללות ג' הקוין חסד גבורה תפארת ביחד.

והחילוק שביניהם – שג' הקוין זה לאחרי זה, הו"ע שע"פ שכל והגבלה, וישנו גם בעניני העולם, ובפשטות, שבזמן מסויים נמצא האדם בתנועה של חסד, ולאח"ז נמצא בתנועה של גבורה;

אבל ג' הקוין ביחד (סגול), הו"ע שלמעלה מהשכל ולמעלה מהגבלה – ענין של "סגולה" – כי: ע"פ שכל והגבלה אי אפשר שיהיו קוין הפכיים ביחד, שהרי בשעה שהאדם נמצא בתנועה של חסד, אינו יכול להיות בתנועה של גבורה, ובשעה שנמצא בתנועה של גבורה אינו יכול להיות בתנועה של חסד; ורק בעניני קדושה, היינו, בעניני אלקות, יכולים להיות כל הקוין יחד – כיון שקדושה ואלקות הם למעלה מהגבלות, ובלשון הידוע: "נמנע הנמנעות".

– ענין זה הוא מהחידושים דתורת החסידות, כי, בספרי חקירה מצינו שקו"ט בדבר, ולדעת כמה "יש לנמנעות טבע קיים בחיק הבורא"[70], ואילו בתורת החסידות ה"ז דבר פשוט שהקב"ה הוא "נמנע הנמנעות"[71].

ונמצא, שגם ענין ה"סגולה" שבמ"ת הוא בכח האבות – כיון שהאבות הנחילו לבנ"י ג' הקוין דחסד גבורה תפארת כולם יחדיו, שזהו"ע שלמעלה מהגבלה, "סגולה".

טז. וכשם שכללות ענין ה"סגולה" נמשך לבנ"י ע"י האבות, כך גם העדר ההתחשבות ברוב ומיעוט (שזהו א' הענינים הבאים כתוצאה מכללות הענין ד"סגולה") נמשך ע"י האבות[72]:

כתיב[73] "אחד הי' אברהם ויירש את הארץ", היינו, שלמרות היותו אחד ויחידי, וכנגדו התייצב כל העולם, כמארז"ל[74] שנקרא "אברם העברי"[75] ע"ש ש"כל העולם כולו מעבר אחד והוא מעבר אחד", אעפ"כ, "ויירש את הארץ", שפעל על העולם כולו, כמ"ש[76] "ויקרא שם בשם ה' אל עולם", "אל תקרי ויקרא אלא ויקריא, מלמד שהקריא אברהם אבינו לשמו של הקב"ה בפה כל עובר ושב"[77].

וע"י עבודה זו פתח אברהם אבינו את הצינור בשביל כאו"א מבנ"י במשך כל הדורות[78] – שגם בהיותו אחד ויחידי (ביחס לעניני תומ"צ) בכל העיר כולה, ולפעמים בכל המדינה כולה, לא יתפעל מזה, אלא אדרבה, יכבוש את כל העיר והמדינה כולה שתתנהג ע"פ התורה, כיון שאינו הולך בכחותיו שלו, כי אם, בשליחותו ובכחו של הקב"ה שהוא למעלה מהגבלה, ענין ה"סגולה".

---

62) ראה ספר הערכים – חב"ד ערך אבות בתחלתו. וש"נ.
63) מק"מ (להרמ"ז) לזהר שם.
64) אוה"ת שבהערה 38.
65) סה"מ תר"ס שבהערה 38.
66) ראה לקו"ת שה"ש יג, א.
67) תו"א וישלח כד, ד.
68) ראה תו"א ויחי מז, א.
69) דוגמת הספירות בעולם התהו שהיו "מפורדים זה תחת זה" (תו"א וישלח שם).
70) ראה שו"ת הרשב"א ח"א סתי"ח.
71) ראה ס' החקירה להצ"צ לד, ב ואילך. סה"מ תרע"ח ע' תיט ואילך. ועוד.
72) בהבא לקמן – ראה גם תורת מנחם – התוועדויות ח"ב ע' 154 ואילך; ע' 316.
73) יחזקאל לג, כד.
74) ב"ר ספמ"ב.
75) לך לך יד, יג.
76) וירא כא, לג.
77) סוטה יו"ד, סע"א ואילך.
78) כולל גם הגרים שמתייחסים לאברהם, משא"כ יצחק ויעקב, שאליהם מתייחסים רק בנ"י שנולדו מהם (ראה תורת מנחם שם ע' 67. וש"נ).

יז. ויש לקשר כהנ"ל עם דברי הגמרא[79] "מאי סגולה" – שיש בזה ב' דעות – "ספר תורה .. דיקלא דאכיל מיני' תמרי":

ובהקדמה – ש"סגולה" פירושה "אוצר .. כלי יקר ואבנים טובות שהמלכים גונזים אותם"[80], היינו, שמצד גודל היוקר שלהם אין משתמשים בהם, אלא אוספים וגונזים אותם.

וענין זה שייך לכללות העבודה דקיום התומ"צ – שהו"ע של "סגולה" (כנ"ל בארוכה) – שהיא בדוגמת אסיפת וקיבוץ אוצר יקר שאין משתמשים בו אלא גונזים אותו, כמארז"ל[81] "שכר מצוה בהאי עלמא ליכא", ועד שאפילו בעולם האצילות ה"ז "כמונח בקופסא"[82] (שאין משתמשים בזה), אבל לאידך, ה"ז "כמונח בקופסא", כלומר, שמונח ועומד מוכן להתגלות לעתיד לבוא, שאז יהי' עיקר הגילוי ד"שכר מצוה" ש"היא מצוה עצמה"[83]. – השכר דגן־עדן הוא רק זה שנהנין מ"זיו תורתן ועבודתן"[83], ואילו "תורתן ועבודתן" עצמה – נשארת אוצר גנוז, ותתגלה לעתיד לבוא.

וזהו "מאי סגולה .. ספר תורה" – שבזה מרומז שכללות ענין התורה (ומצוותי') הוא בבחינת "אוצר", כנ"ל.

אמנם, ענין זה אינו מספיק עדיין, שהרי, כדי שלימוד התורה יהי' כדבעי דרושים כמה תנאים, ומהם: לימוד מתוך אהבה ויראה דוקא[84], ו"אורייתא בלא דחילו ורחימו לא פרחא לעילא"[85]; לימוד "לשמה" דוקא[84], משא"כ כאשר חסר ה"לשמה", ועאכו"כ כאשר הלימוד הוא "שלא לשמה" – אפילו בדקות, ועאכו"כ באופן ירוד, "על מנת לקנתר"[86].

ולכן מוסיפה הגמרא – "מאי סגולה .. דיקלא דאכיל מיני' תמרי":

איתא בגמרא[87]: "מה תמר זה אין לו אלא לב אחד, אף ישראל אין להם אלא לב אחד לאביהם שבשמים". ומרומז גם בתיבת "לולב" ("כפות תמרים"[88]) – אותיות "לו לב"[89], היינו, שה"לב" דבנ"י הוא "לו", לאביהם שבשמים.

ומצד ה"לב אחד" לאביו שבשמים שישנו בכאו"א מישראל, שזוהי נקודת היהדות שהיא בשלימותה אצל כאו"א מישראל מבלי הבט על מעמדו ומצבו – יש בו ענין ה"סגולה"; ולא עוד אלא שסוף־סוף יומשך ויבוא בהתגלות – שזוהי ההוספה "(דיקלא) דאכל מיני' תמרי", דקל שעושה פירות – שנקודת היהדות ("לב אחד") תתגלה ותבוא בפועל (עשיית פירות).

יח. עפ"ז יש לבאר השייכות ד"סגולה" לימי הגאולה י"ב־י"ג תמוז, שהם "ימי סגולה":

גאולת י"ב־י"ג תמוז קשורה ובאה ע"י המסירת־נפש של בעל המאסר והגאולה, אשר, להיותו נשיא וראש הדור, ש"בתר רישא גופא אזיל"[90], ה"ז כולל גם המסירת־נפש של כל בנ"י, אשר, ע"י המס"נ פרצו ("מ'האָט דורכגעבראָכען") את ההעלם והסתר שבזמן ההוא, ועד שזכו לנסים שלמעלה מהטבע ולמעלה מהשכל, שהחליפו את עונש המוות (רח"ל)[91] להכרזת יום־טוב בכל תפוצות ישראל!

וכיון שהגאולה די"ב־י"ג תמוז קשורה עם ענינים שלמעלה מטעם ודעת (מס"נ ונסים) – נקראים ימים אלו בשם "ימי סגולה".

וכשם שהי' בי"ב־י"ג תמוז בזמן ההוא, כך הוא גם בי"ב־י"ג תמוז בכל שנה ושנה – שימים אלה

79) ב"ק פז, ב. וש"נ.
80) פרש"י יתרו עה"פ (ד"ה סגלה).
81) קידושין לט, ב. וש"נ.
82) ראה תורת מנחם שם ע' 198. וש"נ. וראה גם לעיל בהמאמר פ"ג (תורת מנחם – התוועדויות ח"ו ע' 47).
83) תניא פל"ט (נב, ב).
84) ראה תניא שם (נג, ב). קונטרס עץ החיים פי"א־יב.
85) ראה תקו"ז ת"י (כה, ב). הובא בתניא וקונטרס עה"ח שם.
86) ראה תוס' ברכות יז, סע"א, ובהנסמן עה"ג שם.
87) סוכה מה, ב.
88) אמור כג, מ.
89) זח"א רסז, ב. תקו"ז ת"ו (כג, א). תכ"א (נו, ב).
90) עירובין מא, א. וראה סוטה מה, ב.
91) ראה גם שיחת י"ב תמוז דאשתקד בתחילתה (תורת מנחם – התוועדויות ח"ג ע' 185). וש"נ.

הם "ימי סגולה", שבהם נמשכים ומתגלים ענינים שלמעלה מסדר ההשתלשלות, שעליהם אין מדידות והגבלות, ובמילא, כאשר מנצלים שני ימים אלו כדבעי כו' ("בשעת מען נעמט זיך אין די צוויי טעג"[92]) — זוכים להצלחה מופלגה למעלה מדרך הטבע, בגשמיות וברוחניות.

[כ"ק אדמו"ר שליט"א צוה לנגן "צמאה לך נפשי"].

* * *

יט. בכלל ראינו שכ"ק מו"ח אדמו"ר עשה לא־חסידים לחסידים ("דער רבי האָט געמאַכט פון ניט חסידים — חסידים"), וכאלה שהיו רחוקים ולא היתה להם שייכות כו' — עשאם לשייכים ומקושרים.

ובעמדנו בי"ב תמוז, יום הולדת כ"ק מו"ח אדמו"ר, שבו מזלו גובר, וכפי שכבר נמשך בהתגלות בפריצת ההעלם והסתר ד"מהרסיך ומחריביך ממך יצאו" (כנ"ל ס"ד) — ה"ז יום מסוגל ביותר שהרבי יפרוץ ("דער רבי זאָל דורכבּרעכן") את ההעלם והסתר דנפש הבהמית, ושיעשה את כולם לחסידים!

אלא, שע"פ מאמר חז"ל[93] "יפה תפלת החולה לעצמו יותר מכל" — צריך כאו"א לבקש "רפואה". ולא לכתוב "פיתקאות" ("ניט שרייבן קיין צעטלאַך")[94], כי אם, לבקש בפועל ("טאַקע בעטן"): להגיד שהוא חולה ולבקש רפואה. ואזי יעורר כ"ק מו"ח אדמו"ר רחמים עליו, והדבר יבוא לידי פועל, שהרבי יעשהו לחסיד ("דער רבי וועט אים מאַכן פאַר אַ חסיד").

* * *

כ. בהמשך להמדובר לעיל (סי"ב) אודות החידוש דמתן־תורה, שנעשה קשר וחיבור בין התורה והעולם, שהתורה היא בעה"ב על מציאות העולם — יש לעורר ע"ד קבלת סמיכה להוראה[95].

ובהקדמה — שבעלות התורה על מציאות העולם נעשית ע"י פסק הלכה, שבכחה לפעול שינוי במציאות העולם.

וזוהי גם השייכות דהלכות התורה לשם הוי'[96] — כפי שמצינו בדוד[97] "והוי' עמו שהלכה כמותו":

מהחילוקים בין שם הוי' ושם אלקים — ש"אלקים" הוא בגימטריא "הטבע"[98], ואילו "הוי'" הוא מלשון "הי' הוה ויהי' כאחד"[99], שלמעלה מהטבע.

וזוהי השייכות דהלכה לשם הוי', כי, הכח לשנות מציאות העולם שתהי' בהתאם לפסק ההלכה, מבלי להתחשב עם מציאות העולם ע"פ טבע, נמשך רק משם הוי' שלמעלה מהטבע.

וזהו גם דיוק לשון חז"ל[100] "דיין שדן דין אמת לאמיתו" — כמדובר לעיל (בהמאמר[101]) שדוקא שם הוי' (שם העצם[102]) הוא "אמת לאמיתו" (משא"כ שם אלקים שהוא "אמת", אבל לא "אמת לאמיתו"), וכיון שהלכה קשורה עם שם הוי', לכן דייקו חז"ל בלשונם ואמרו "דיין שדן דין אמת לאמיתו".

ומזה מובן מעלתו של המוסמך להוראה — שיש לו כח מיוחד של בעלות על מציאות העולם (כח שניתן מהקב"ה למשה רבינו, וממנו נמסר דור אחר דור עד לדורנו זה).

---

92) כמה תיבות חסרות (המו"ל).
93) ב"ר פנ"ג, יד. הובא בפרש"י וירא כא, יז.
94) בזכרון אחדים: שלא יהיו חסידים על נייר בלבד...
95) ראה גם שיחת כ"ד טבת שנה זו סכ"א ואילך (תורת מנחם — התוועדויות ח"ד ע' 259 ואילך).
96) ראה לקו"ש חט"ו ע' 233 ואילך. וש"נ.
97) שמואל־א טז, יח. סנהדרין צג, ב.
98) פרדס שי"ב פ"ב. ר"ח שער התשובה פ"ו (ד"ה והמרגיל — קכא, ב). של"ה פט, א. קפט, א. ועוד. תניא שעהיוה"א רפ"ו. ובכ"מ.
99) זח"ג רנז, סע"ב. פרדס ש"א פ"ט. תניא שעהיוה"א פ"ז (פב, א).
100) שבת יו"ד, א. וש"נ.
101) ספ"ה (תורת מנחם — התוועדויות ח"ו ע' 51).
102) כס"מ הל' ע"ז פ"ב ה"ז. פרדס שי"ט. מו"נ ח"א פס"א ואילך. עיקרים מאמר ב פכ"ח.

ואף שעיקר ענין הסמיכה – לפסוק בדיני נפשות ודיני קנסות – אינו שייך בזמן הזה[103], מ"מ, גם עתה יש לו להמוסמך כח מיוחד כו'[92].

כא. אמנם, כדי שהמוסמך להוראה יוכל להיות בעה"ב על מציאות העולם ע"י פסקי הלכות – לא מספיקה ידיעת ההלכות בלבד, אלא צריך להיות אצלו יראת שמים:

איתא בגמרא[104] עה"פ[105] "והי' אמונת עתיך גו' יראת הוי' היא אוצרו" – שגם לאחרי הלימוד בכל סדרי הש"ס (המרומזים בפסוק "אמונת עתיך וגו'") צריך להיות "יראת ה' היא אוצרו" (הוא עיקר החשוב בעיניו) – "יראת הוי'" דייקא, כאמור, שהענין דפסקי הלכות קשור עם שם הוי' דוקא. ועד כדי כך נוגע ומוכרח ענין זה – ש"אי יראת ה' היא אוצרו אין, אי לא לא, משל לאדם שאמר לשלוחו העלה לי כור חיטין לעליי', הלך והעלה לו, א"ל עירבת לי בהן קב חומטין (ארץ מלחה ומשמרת את הפירות מלהתליע), א"ל לאו, א"ל מוטב אם לא העליתה".

וזהו הטעם ש"דואג ואחיתופל (שהיו גדולים בידיעת התורה[106], ואעפ"כ) .. לא הוה סלקא להו שמעתא אליבא דהלכתא" ("שלא זכו לקבוע הלכה כמותן")[107] – משום "שלא הי' להם יראה כלל"[108].

והענין דיראת ה' נפעל (בעיקר) ע"י לימוד פנימיות התורה דוקא, שהיא כמשל ה"קב חומטין" שמשמר את התבואה[109], ודוגמתו בלימוד התורה, שע"י פנימיות התורה נעשה "יראת הוי' היא אוצרו", ועי"ז זוכה שלימודו יהי' באופן ד"הוי' עמו שהלכה כמותו".

כב. זאת ועוד:

כיון שהתכלית של הסמיכה להוראה ופסקי הלכות היא בעלות על העולם, צריך המוסמך להיות שייך ומעורה בעניני העולם, כלומר, לא להיות מובדל מהעולם, אלא להיות בתוך העולם ("זיין אין וועלט"), ולהעלות את הטבע עצמו לדרגא שלמעלה מהטבע.

וע"ד שמצינו בגמרא[110] "אמר רב, שמונה עשר חדשים גדלתי אצל רועה בהמה לידע איזה מום קבוע ואיזה מום עובר".

ונקודת הענין – שפעולת הלכות התורה היא שמציאות העולם תהי' ע"פ תורה, ובלשון הידוע[111] "לעשות לו ית' דירה בתחתונים".

כג. ועל של פועל באתי – בקשר להבחורים שעומדים לקבל סמיכה להוראה:

נוסף לכך שלכל לראש תובעים מהם לידע היטב את הדינים (ולא להסתפק עם קבלת "תעודת הסמיכה" בלבד...) – עליהם לידע שסמיכה להוראה ענינה שהמוסמך נעשה בעה"ב על מציאות העולם, ובמילא תובעים מהם ב' ענינים הנ"ל.

וכדי ליישם את הדברים בפועל ממש – צריך להיות אצלם:

א) לימוד פנימיות התורה, תורת החסידות – שעי"ז נעשה הענין ד"יראת הוי' היא אוצרו", ועד שמגיע לידי ידיעה והכרה שכל מציאות העולם אינה אלא חיות האלקי שמהווה ומחי' אותה[112], כך, שבכחו וביכלתו לצאת מהגבלות העולם (טבע) ולהגיע לשם הוי' שלמעלה מהטבע.

ב) כיון שמטרת הסמיכה להוראה היא שיוכלו לפסוק הלכות בחיי היום־יום, הקשורים בנושאים שונים בעניני העולם – אין להסתפק בלימוד המוכרח לבחינה עבור קבלת תעודת הסמיכה, כמה סימנים

---

103) ראה אנציק' תלמודית ערך הוראה ס"ב (ע' תצב). וש"נ.
104) שבת לא, סע"א (ובפרש"י).
105) ישעי' לג, ו.
106) ראה ירושלמי סנהדרין פ"י ה"ב.
107) סנהדרין קו, ב (ובפרש"י).
108) תוד"ה כל – חגיגה טו, סע"ב.
109) ראה לקו"ת ויקרא ו, א.
110) סנהדרין ה, ריש ע"ב.
111) ראה תנחומא בחוקותי ג. נשא טז. ב"ר ספ"ג. במדב"ר פי"ג, ו. תניא רפל"ו. ובכ"מ.
112) ראה בארוכה שיחת כ"ד טבת שנה זו סי"ח ואילך (תורת מנחם – התוועדויות ח"ד ע' 255 ואילך).

בשו״ע יורה־דעה עם ש״ך וט״ז, פרי מגדים ועוד אחרונים, אלא בהכרח שתהי׳ להם גם ידיעה כללית בכללות התורה, בדרך מקיף עכ״פ, כך, שכאשר מתעוררות שאלות בנושאים שונים, לא יהי׳ המוסמך ״זר״ אליהם.

— פעם[113] הגיע אברך אל הרגצ׳ובי כדי לקבל סמיכה, ובמקום לבחון אותו ביורה־דעה, כרגיל, הפתיעו הרגצ׳ובי — (כ״ק אדמו״ר שליט״א חייך ואמר:) הרגצ׳ובי בכלל לא הי׳ כמו רובא דעלמא... — באמרו, שילמוד תחלה הלכות קריאת התורה... ולאח״ז יתן לו סמיכה! במענה לתמיהתו של האברך על כך שאינו מוצא לנכון לבחנו ביורה־דעה, אלא מורה לו ללמוד הלכות קרה״ת — אמר לו הרגצ׳ובי: בכלל רואה אני שהנך ירא־שמים, ובמילא, כשתבוא לידך שאלה ביורה־דעה ולא תדע להשיב, בודאי תאמר להשואל להמתין עד שתעיין בפסק ההלכה, או שתשאל אצל מישהו אחר (ואם יהי׳ צורך בדבר תכתוב לרבנים גדולים)[114]. אבל כשתתעורר שאלה באמצע קריאת התורה, למשל, בנוכחות הגבאי וכל הקהל — עלול הנך להשיב ללא ידיעת ההלכה לאמיתתה, כיון שזהו בזיון להס״ת שישאר מונח על שולחן־הקריאה עד שתגמור לעיין בדבר (ובודאי אי אפשר להשאיר את הס״ת עד שתכתוב לרבנים ותקבל את תשובתם...), ומה גם שזהו בזיון להרב... העצה היא איפוא — סיים הרגצ׳ובי את דבריו — שתלמד תחלה הלכות קריאת התורה.

כד. ענין זה נוגע גם, כמובן, לאלה שכבר קיבלו סמיכה להוראה:

אף ש״למזלם״ (״צו זייער גליק״) הצליחו לקבל תעודת הסמיכה לפני י״ב תמוז, שאז לא היו מוכרחים לקיים הוראות הנ״ל — הרי האמת היא שזהו לרוע מזלם (״צו זייער אומגליק״)... שכן, כאשר חסרים הענינים הדרושים הנ״ל, מתעוררת שאלה על הסמיכה כולה!

ולכן, כל אלה שהוציאו סמיכה לא מכבר, וגם אלה שכבר הוציאו סמיכה לפני כו״כ שנים (גם אם הם כבר בעלי שיבה...), וכן כל אלה שעומדים להוציא סמיכה — ישתדלו לרכוש ידיעה כללית ומקפת עכ״פ בכל התורה כולה.

ולכל הפחות — ללמוד בעיון מחמש עד עשר סוגיות בש״ס (ומה טוב — סוגיות במקומות שונים בש״ס (״פאַנאַנדערגעוואָרפענע סוגיות״), כך, שתהי׳ ידיעה רחבה ומקיפה יותר), וכן ללמוד למיגרס (גמרא עם פירוש רש״י, ולפעמים גם עם תוספות) משלש עד חמש מסכתות בש״ס. — (כ״ק אדמו״ר שליט״א חייך ואמר:) כמובן שאין הכוונה למסכתות קטנות, כמו מסכת גרים וכיו״ב.

ויש להוסיף ולהדגיש, שענין זה נוגע גם אל המסמיכים, שכן, כאשר הסמיכה אינה כדבעי, הרי האחריות שבדבר מוטלת על המסמיכים, ו״תלמיד שגלה מגלין רבו עמו״[115], ולכן יש להשתדל שתהי׳ הסמיכה כדבעי, כך שיוכל המסמיך לומר ״ראו[116] גידולים שגידלתי״[92].

* * *

כה. כ״ק אדמו״ר שליט״א הורה שאלה הנוסעים מכאן, ובפרט הנוסעים למדינות אחרות, יאמרו ״לחיים״. ואח״כ אמר:

בנוגע להלוך ממקום למקום — אמרו חז״ל[117] ״נותנין עליו חומרי מקום שיצא משם וחומרי מקום שהלך לשם״. ויש לומר, ש״חומרי״ הוא גם מלשון חומריות, היינו, שההולך ממקום למקום ״נותנין עליו״ תפקיד ושליחות לברר ולזכך החומריות של שני המקומות.

ולכן, צריכים הם לומר ״לחיים״ — שתהי׳ להם תוספת חיות לברר ולזכך ״חומרי (החומריות ד)המקום״.

113) ראה גם התוועדויות תשמ״ח ח״ב ע׳ 171 הערה 73.
114) ראה גם אג״ק ח״ז ס״ע רמה ואילך.
115) מכות יו״ד, א.
116) ע״פ לשון חז״ל — כתובות מה, רע״א.
117) פסחים רפ״ד. וראה גם סה״מ תש״ז ע׳ 257.

* * *

כו. בהמשך להמדובר לעיל אודות ההכרח בלימוד החסידות – יש להבהיר בנוגע לטענת המנגדים[118] ללימוד החסידות, שבדרך כלל יש להם שתי טענות:

א) אם זהו לימוד הכרחי, מדוע לא הי' זה גם בעבר. ואם הי' אפשר להתקיים שנים רבות כ"כ ללא חסידות, סימן שאין זה לימוד הכרחי.

ב) לימוד החסידות הוא לימוד המביא את האדם לביטול מציאות הגשם והיש, והרי ביטול הוא ענין של שלילה והעדר.

כז. והתשובה לדבר – בהקדים:

איתא בשמונה פרקים להרמב"ם[119] ש"יש לנפש בריאות וחולי כמו שיש לגוף בריאות וחולי". ומזה מובן, שמענינים רבים הקיימים בחולי ורפואת הגוף, אפשר ללמוד לגבי חולי ורפואת הנפש[120].

ובנוגע לענינו:

בדרך כלל משמעותה של מחלה היא, רחמנא ליצלן, שחלק מסויים של הגוף חסר או לקוי. אבל יש גם מחלה שבה לא חסר כלום בהגוף, אלא אדרבה, מיתוספת בו (ע"י גידול) חתיכת בשר.

לכאורה אפשר לשאול: מכיון שלא נחסר כלום מחלק הבשר שצריך להיות בגוף – מה איכפת לנו שקיימת חתיכה נוספת של בשר? בכל זאת, רואים אנו שזוהי מחלה, ואדרבה, לפעמים ה"ז מחלה גדולה יותר מזו שנגרמת כתוצאה מחסרון בגוף, ולא עוד, אלא שזוהי חולאת גדולה כ"כ (רח"ל) שאין רוצים אפילו לכנותה בשמה.

חתיכת הבשר היתירה – מזיקה להמקום שבו נמצאת, ולא עוד אלא שיכולה להתפשט (רח"ל) גם הלאה.

כשם שמחלה זו שונה מכל שאר המחלות – כך גם רפואתה שונה מהרפואות לשאר המחלות: בכל הרפואות – נותנים לאדם דבר נוסף, ואילו הרפואה למחלה זו היא – הריסת החלק המיותר, ועי"ז מתרפא האדם באמת[121].

הרפואה למחלה זו נתגלתה רק לפני כמה דורות[122], ופרטי הדברים בדרכי השימוש בה, נתגלו מאוחר יותר, ועדיין נמצאים באמצע המחקר.

ובכן, כאשר מישהו יסרב להשתמש ברפואה זו בגלל שתי טענות: (א) ענינה של רפואה הוא חיזוק והרחבת מציאות הגוף, ולא הריסה וביטול. (ב) מכיון שדורות לאחרי דורות לא השתמשו ברפואה זו, אין ברצונו להשמע לרופאים החדשים ורפואותיהם החדשות, באמרו, שהוא "סאַם סאַפּאָזשניק"[123], ויתנהג כפי שנהגו בעבר – הרי כל אחד מבין שטענות כאלה אינן מהוות טענות כלל.

---

118) מכאן עד סוף השיחה (סוף סכ"ט) נדפס בלקו"ש ח"א ע' 150 ואילך.

119) פ"ג. וראה גם הל' דיעות פ"ב ה"א.

120) בא' מרשימותיו של כ"ק מו"ח אדמו"ר (ראה סה"מ תש"ח ע' 296 ואילך) ישנו משל מחולי ורפואת הגוף לגבי חולי ורפואת הנפש:

כאשר חולה מבקר אצל רופא, מקשיב בסבלנות לדברי הרופא, נוטל את ה"מרשם" ("רעצעפּט") והולך לבית־מרקחת לקנות את סמי המרפא, ונותן בכפית מספר מדוייק של טיפות בזמנים הקבועים כפי שצוה הרופא, אלא שמשאירם על השולחן... ולאח"ז מתיישב ומכריז "שישו בני מעי": מלאתי את כל הוראות הרופא לכל פרטיהן!... הרי בודאי שמכל זה לא יתרפא, אא"כ יכניס את סמי הרפואה לתוך פיו.

ועד"ז ברוחניות: לא מספיק להוציא כסף, טירחא וזמן לבוא אל הרבי (הרופא הרוחני), להקשיב אל דברי הרבי, ואפילו למלא את ההוראות שצוה לו הרבי; כדי להתרפא – בהכרח להכניס ("אריינעמען") את הענינים וההוראות שמקבל מהרבי לתוכיותו ופנימיותו, שיהיו מתאחדים עמו (מרשימה בלתי מוגה).

121) הרפואה למחלה זו באה עי"ז שלוקחים חומר מסויים – החומר מכונה בשם "ראַדיום" – שטבעו להרוס בשר, ומשימים אותו ע"ג חלק הבשר שגדל, כדי לכלותו, אבל, לאחרי כליון הגידול, מסלקים את החומר מיד, כדי שלא יזיק (רח"ל) לבשר הנשאר (מרשימה בלתי מוגה).

122) לערך לפני חמשים שנה (מרשימה בלתי מוגה).

123) הוא בעצמו סנדלר (ראה תורת מנחם – התוועדויות ח"ג ע' 175. וש"נ), כלומר, הוא בעצמו מומחה (המו"ל).

ובפשטות: הצורך לחזק ולהרחיב — הוא בנוגע לחלק הבריא של הגוף, ולא בנוגע לחלק המיותר שגדל, שכן, חלק זה אינו שייך אל הגוף, ואדרבה, הוא מזיק לגוף, ולכן יש להרוס אותו.

בעבר לא היתה מחלה זו גלוי׳ ומצוי׳ כמו היום (רח״ל), ולפיכך לא חיפשו כ״כ את הרפואה אלי׳, והעיקר, שמלמעלה לא הזמינו את הרפואה לכך. לעומת זאת, לאחרונה, כשהמחלה התרבתה רח״ל — הקדים הקב״ה רפואה למכה[124], והזמין את הרפואה לכך.

כח. והנה, כל הענינים בגשמיות משתלשלים ובאים מהשרש שלהם והדומה אליהם ברוחניות. ועד״ז בנוגע למחלה ורפואה הנ״ל שניתוספו בדורות האחרונים, בגלל הענינים הדומים אליהם ברוחניות שניתוספו בדורות האחרונים:

כיון שנמצאים אנו בעקבתא דעקבתא דמשיחא, ותיכף ומיד (״אָט באַלד״) יהי׳ ״קץ שם לחושך״[125] — מתחזקת ומתרבה קליפת עמלק, שענינה חוצפה[126], כלומר, ישות ללא טעם וללא מענה (״אָן אַ טעם און אָן אַ פאַרוואָס״).

— גם בעבר היתה קיימת גאוה וישות, אבל לא בהגשמה וגסות כ״כ כמו בתקופתנו זו. —

ומזה נשתלשל גם בגשמיות — מציאות שאין לה טעם ומענה (״קיין שום טעם און פאַרוואָס״), ומציאות זו נוטלת (״נעמט צו״) את כחות הגוף, כאילו היתה היא עיקר המציאות.

ולזה הקדים הקב״ה רפואה למכה, וגילה את תורת החסידות, שפועלת הירוס וחורבן (״אַ צעשטערונג און אַ פאַרוויסטונג״) בחלק החולני, במציאות הישות.

כט. מובן מאליו, שבפרט אחד אין המשל דומה לנמשל:

בהמשל — המשך הטיפול הרפואי יותר מדי, יכול לגרום הירוס (רח״ל) גם בחלק הבריא של הגוף[127]. משא״כ ברוחניות (בהנמשל) — יכולים להתמיד בלימוד החסידות, ״ווייטער לערנען און נאָך לערנען״, ופעולת ההירוס תהי׳ אך ורק בחלק הגאוה והישות שבאדם, ואילו בנוגע לחלק הבריא תהי׳ הפעולה — להיפך — חיזוק ותוספת כח, כמארז״ל[128] שהתורה נקראת ״עוז ותושי׳״, ״תושי׳״ לנפש הבהמית, ו״עוז״ לנפש האלקית[129].

[כ״ק אדמו״ר שליט״א צוה לתלמידי הישיבה לנגן ניגון שמח, ושיעוררו עי״ז גם את הבעלי־בתים].

* * *

ל. בנוגע לפינחס — שאודותו מסופר בפרשת השבוע (פרשת פינחס) שמתחילים ללמדה ביום זה (יום ראשון בשבוע) — מצינו ב׳ קצוות:

מחד גיסא — פינחס הוא זה ״אשר קנא לאלקיו ויכפר על בני ישראל״[130], שבראותו מאורע שהי׳ בו פגיעה בכבודו של הקב״ה וכבודם של ישראל, לא חסך שום מאמץ והשתדל בעצמו בתיקון הדבר, מבלי להתפעל משום דבר, ועד ש״ויקח רמח בידו וגו׳״[131]. ובגלל זה אמר הקב״ה: ״הנני נותן לו את בריתי שלום״[132].

ולאידך גיסא — מצינו שאמר הקב״ה לאליהו הנביא — ״פינחס זה אליהו״[133] — ״לעולם אתה מקנא,

124) ראה מגילה יג, ב.
125) איוב כח, ג.
126) ראה תו״א תצוה פג, א. מג״א צא, ב. מאמרי אדה״ז תקס״ה ח״א ע׳ שפה ואילך. מאמרי אדהאמ״צ שמות ח״ב ע׳ תקה ואילך. שערי אורה שער הפורים ד״ה יביאו לבוש מלכות פצ״ד. סה״מ תרס״ה ע׳ ריג ואילך. פר״ת ע׳ רצג ואילך. ועוד.
127) ראה לעיל הערה 121.
128) מכילתא בשלח טו, ב. ויק״ר פל״א, ה. סנהדרין כו, ב.
129) ראה תו״א ר״פ יתרו (סז, סע״א ואילך). תורת מנחם סה״מ שבט ריש ע׳ תכב. וש״נ.
130) כה, יג.
131) בלק כה, ז.
132) כה, יב.
133) נסמן באג״ק ח״ג ע׳ קס. — ולהעיר, שאף שפינחס הי׳ לפני אליהו, וא״כ מתאים יותר הלשון ״אליהו (שהי׳ אח״כ) זה פינחס״ (שכבר הי׳ לפנ״ז), מ״מ נאמר ״פינחס זה אליהו״, כי, לאמיתו של דבר הי׳ אליהו קיים גם לפני פינחס, כדאיתא בזהר (ח״א מו, ב, ובהגהות דרך אמת שם) ״ועוף יעופף על הארץ .. דא אליהו דאשתכח תדיר בארעא ולא מסטרא דאבא ואמא אשתכח כו׳״, ש״הי׳ שם למעלה מלאך כו׳״ (ולכן עלה בסערה

קנאת בשטים .. שנאמר[132] פינחס בן אלעזר .. חייך שאין ישראל עושין ברית מילה עד שאתה רואה בעיניך"[134], היינו, שבכל ברית מילה בא "פינחס זה אליהו" לראות ולהעיד על מסירת נפשם של בנ"י בשביל הקב"ה באופן שלמעלה מטעם ודעת[135].

לא. ומזה למדים הוראה בנוגע להנהגתו של כאו"א מישראל, ובמיוחד בנוגע לכאו"א מעדת החסידים:

מחד גיסא – צריכה להיות עבודתו באופן ד"קנא לאלקיו", שכאשר רואה דבר הדורש תיקון, צריך הוא בעצמו להשתדל בתיקון הדבר,

– דלכאורה, יכול לחשוב שמוטב לו להתעסק בעניניו הוא, ענינים גשמיים או אפילו רוחניים, ואילו בנוגע לדבר זה הדורש תיקון ישנם מספיק יהודים אחרים שיתעסקו בכך. ומה גם – ממשיך לטעון – שלטובת תיקון דבר זה (לא רק לטובתו הפרטית) עדיף שיתעסק מישהו אחר, באמרו, שבשביל דבר פלוני זקוקים למישהו גדול ממנו, ובשביל דבר פלוני זקוקים למישהו קטן ממנו, ואילו הוא עצמו – אינו מתאים לשום דבר!...

הנה על זה בא הלימוד מפינחס – שכאשר יהודי רואה דבר הדורש תיקון, אין לו לסמוך על אף אחד, אלא עליו להשתדל בעצמו ולעשות כל התלוי בו לתיקון הדבר[136].

ולאידך גיסא – בבואו לתקן דבר הדורש תיקון אצל הזולת, עליו להזהר שלא לדחותו ח"ו ב"אמת הבנין"[137]. לכל לראש, עליו לידע ולהכיר ולראות את מעלתו של כאו"א מישראל – בנו יחידו של הקב"ה[138] – שמוכן הוא למסור נפשו בשביל הקב"ה, כפי שרואה "פינחס זה אליהו" בכל ברית מילה... ואז, יתקן את הדרוש תיקון (לא בדרך דחי', אלא) ע"י גילוי מעלותיו, החל מגילוי כח המס"נ.

לב. ועוד והוא העיקר:

כשם שע"י הנהגתו של "פינחס זה אליהו" בב' הקצוות הנ"ל זכה הוא להיות זה שיבוא לפני משיח לבשר לבנ"י אודות הגאולה[139] – כך גם בנוגע לכאו"א מישראל, שע"י הנהגתו בב' קצוות הנ"ל דוגמת הנהגתו של פינחס, ה"ה ממהר ומקרב ביאת משיח צדקנו במהרה בימינו.

ובמילא, לא צריכים לדאוג מזה שבימים הקרובים חל שבעה עשר בתמוז ומתחילים שלשת השבועות כו', כי, עוד לפנ"ז יבוא משיח צדקנו, ויהפכו ימים אלה לששון ולשמחה ולמועדים טובים[140].

* * *

לג. [כ"ק אדמו"ר שליט"א הורה שיסירו את המזונות כו' – כיון שעומדים כבר לסיים את ההתוועדות – שכן, ידוע ומפורסם ("אַלע ווייסן") שבליובאוויטש אין מחזיקים ("מ'האַלט ניט") מהענין ד"שיריים"[141].

כ"ק אדמו"ר שליט"א צוה לנגן ניגון ד' הבבות לרבינו הזקן (ולכפול בבא הד' ז' פעמים). ואח"כ צוה לנגן "ניע זשוריצי כלאָפּצי", וקודם התחלת הניגון אמר:]

בדרך כלל צריכה העבודה להיות במתינות ובסדר והדרגה, מן הקל אל הכבד. אבל, כיון שנתאחר הזמן ("עס איז שפּעט")[142], ונשארו רק דקות ספורות ("געציילטע מינוטן") עד לסיום ההתוועדות – אין הזמן גרמא למתינות, אלא, יש להתחיל תיכף ומיד "מיט אַ שטורעם". וכמו בגשמיות: כשהולכים לכבוש עיר בצורה שקשה לכבשה – מתחילים מיד עם הכחות הכי גדולים, והולכים מיד עם "שטורעם"!

השמימה (מלכים־ב ב, א)), ולכן אתי שפיר הלשון "פינחס זה אליהו", כי, כשנולד פינחס, כבר היתה לפנ"ז נשמתו של אליהו, ונתלבשה בפינחס (ראה גם תורת מנחם – מנחם ציון ח"ב ע' 386. וש"נ).

134) פדר"א ספכ"ט. וראה זהר ח"א צג, א. רט, ריש ע"ב. ח"ב קצ, א.

135) ראה תו"א ס"פ לך לך. ובכ"מ.

136) ראה גם לקו"ש ח"ב ע' 342 ואילך.

137) ראה שבת לא, א.

138) ראה כש"ט הוספות סקס"ז. וש"נ.

139) ראה פרש"י בחוקותי כו, מב. רמב"ם הל' מלכים פי"ב ה"ב. ועוד.

140) ראה רמב"ם הל' תעניות בסופן.

141) ראה גם סה"ש תש"ד ס"ע 15.

142) זה הי' בשעה הרביעית (3:15) לפנות בוקר (המו"ל).

ובכן, שינגנו את הניגון הנ״ל תיכף בהתחלתו מתוך חיות, ריקוד, ״און מיט אַ שטורעם״!

[ניגנו ״ניע זשוריצי כלאָפּצי״, וכ״ק אדמו״ר שליט״א עמד מלוא קומתו ורקד על מקומו בשמחה רבה].

* * *

לד. כ״ק אדמו״ר (מוהרש״ב) נ״ע כותב בא׳ ממאמריו (משנת תרנ״ד[143]):

״ראיתי בשם א׳ מהגדולים, מי שיש לו צרה גדולה ר״ל, צריך לבטוח בה׳, והיינו שלא יתפלל ע״ז, ולא יעשה שום דבר .. כ״א לבטוח בה׳ כו׳״. ומוסיף: ״וי״ל דז״ע שתיקה שהוא ביטל גדול כו׳״, ״שתיקה מצד הכתר״.

וענין זה מתאים להמבואר לעיל (בהמאמר דיום הש״ק[144]), שבענין הבטחון יש כמה מדריגות, ואמיתית ענין הבטחון הוא כמ״ש[145] ״בטחו בהוי׳ עדי עד״, שהבטחון הוא ״עדי״ (היינו עד) בחינת ״עד״, ״עד ולא עד בכלל״, שזוהי בחינת סובב כל עלמין, אשר, מצד בחינה זו בטוח הוא שישפיעו לו מלמעלה, כי, מצד אהבה העצמית ד״אהבתי אתכם אמר הוי׳״[146] (שזוהי האהבה שמצד בחינת סוכ״ע) לא יכולים להיות שום מניעות ועיכובים על ההשפעה.

אמנם, כיצד מגיע האדם למדריגה זו בבטחון?

והמענה לזה — ע״פ הפתגם שאמר כ״ק מו״ח אדמו״ר[147] בשם רבינו הזקן, שיהודי אינו רוצה ואינו יכול להיות נפרד מאלקות (״אַ איד ניט ער וויל און ניט ער קען זיין אַ נפרד פון געטלעכקייט״)[148], שענין זה הוא מצד התקשרות העצמית בין הקב״ה ובנ״י, ובדרגת הספירות — ה״ז ספירת הכתר שלמעלה מהשתלשלות.

ולכן, כאשר יהודי מחליט (״נעמט זיך״) עם תוקף דקבלת־עול, שבכל זמן ובכל מקום לא יהי׳ נפרד ח״ו מאלקות, היינו, שמגלה את אהבתו והתקשרותו העצמית אל הקב״ה (שמצד אהבה והתקשרות זו אינו רוצה ואינו יכול להיות נפרד מאלקות) — אזי מתגלית גם אהבתו והתקשרותו העצמית של הקב״ה אליו (שזהו״ע ההמשכה והגילוי דספירת הכתר), ומצד אהבה עצמית זו, מובטח הוא — ואינו צריך אפילו לומר תהלים — שהקב״ה יוציאהו מן המיצר אל המרחב.

* * *

לה. (טרם צאתו אמר כ״ק אדמו״ר שליט״א:)

כ״ק מו״ח אדמו״ר נהג תמיד לאחל שיהי׳ קיץ בריא (״אַ געזונטער זומער״), ולפעמים נהג להקדים ולהביע ברכתו לח״י אלול, שבזה נכללה גם הברכה לכתיבה וחתימה טובה[149].

(וסיים כ״ק אדמו״ר שליט״א:)

שיהי׳ קיץ בריא, וההתוועדות תומשך ותבוא בפנימיות ובפועל, ושתהי׳ הכנה לח״י אלול הבעל״ט[92].

(וסיים:) עכשיו יעשו הפסקה קצרה עד להתוועדות הבאה.

״זייט געזונט און אַ גוטן יו״ט״.

---

143) ד״ה ובבואה לפני המלך (סה״מ תרנ״ד ע׳ ריד).

144) ד״ה מי מנה — ש״פ חו״ב, י״ב תמוז שנה זו (תורת מנחם — התוועדויות ח״ו ע׳ 26 ואילך).

145) ישעי׳ כו, ד.

146) מלאכי א, ב.

147) אג״ק שלו ח״ד ע׳ שפד (נעתק ב״היום יום״ כה תמוז). שם ע׳ תקמז (נעתק ב״היום יום״ כא סיון). ועוד.

148) בזכרון אחדים: וכיון ש״צדיקים דומים לבוראם״ (רות רבה פ״ד, ג. ועוד), מובן, שכן הוא גם בנוגע לההתקשרות אל הרבי, שיהודי אינו רוצה ואינו יכול להיות נפרד (ח״ו) מהרבי.

149) ראה גם שיחת י״ב תמוז תש״ח בסופה (סה״ש תש״ח ע׳ 253).

בס"ד. ר"ד יום ד' פ' פינחס, ט"ז תמוז, ה'תשי"ב*.

– להתלמידים הנוסעים בשליחות ה"מרכז לעניני חינוך"**, בחדרו הק' –

א. ידוע[1] פתגם כ"ק מו"ח אדמו"ר, בשם כ"ק אדמו"ר הזקן, אשר איש הישראלי צריך להיות "מתאים להזמן", ופירש דבריו – מתאים לפרשת השבוע.

פרשת השבוע היום היא פ' פינחס. אחד מחידושי הענינים בפ' פינחס הוא סדר הנחלה.

– ענין הקרבנות ומנין ישראל יש גם בפרשיות אחרות, ובארוכה, אבל סדר הנחלה בכלל, ונחלת ארץ ישראל בפרט, מקומם העיקרי הוא בפ' פינחס.

ב. חלוקת הארץ היתה על פי הגורל, כמאמר הכתוב[2], "אך בגורל יחלק את הארץ". בגמרא ובמדרש[3] מבואר כי החלוקה היתה ע"פ הגורל וע"פ האורים והתומים.

ולכאורה אינו מובן, כיון שכל הדברים דלמטה מתאימים ומשתלשלים משרשם כמו שהם למעלה, וגם בענינינו – חלוקת ארץ ישראל בגשמיות היא לעומת סדר חלוקת ארץ ישראל ברוחניות[4], נמצא אשר החלוקה בעבודה האלקית של כל אחד הוא ג"כ ע"פ הגורל, וזה צריך הסבר, מאחר שסדר העבודה צריך להיות ע"פ שכל ולא ע"פ הגורל, שהוא למעלה מטעם ודעת[5]?

אמנם יסוד העבודה הוא קבלת עול דוקא[6], שהוא למעלה מטעם ודעת, אבל זהו רק יסודה. אבל תיכף בהתחלת העבודה, כאשר האדם צריך לגשת אל הפועל ולבחון מה חייב לעשות ומה אסור, והמחויב – באיזה אופן לעשותו, הרי כל זה אפשר להיות רק ע"י ידיעת התורה שהוא בשכל והשגה. ומהו א"כ ענין הגורל בחלוקת עניני העבודה ובירור המעשה?

ועוד יותר יקשה להבין אומרו "אך בגורל יחלק את הארץ", שבא למעט, ומשמעותו שהחלוקה צריכה להיות אך ורק ע"פ הגורל, ולכאורה אפכא מסתברא, שצריכה להיות אך ורק ע"פ טעם ודעת?

) הוגה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א באידיש ובלה"ק ונשלחה לכו"כ, ונדפסה אח"כ בלקו"ש ח"ב ע' 346 ואילך (באידיש), ובבטאון חב"ד חוברת א ע' 5 ואילך (בלה"ק). הבא לקמן – רשימת השיחה בלה"ק.

**) בהעתק השיחה בלה"ק הנמצא בספריית אגודת חסידי חב"ד, לאחרי השיחה ישנה הוספה:

הדברים שנאמרו להתלמידים הנוסעים בשליחות ה"מרכז לעניני חינוך" לחזק מצב היהדות בערים שונות בכל מרחבי המדינה, הגם שנאמרו להם בפרט, שוים הם לכל נפש בישראל, ושייכים לכאו"א באשר הם שם,

שהרי נשמת כל החי בישראל נסעה וירדה למטה להתלבש בגוף גשמי ונפש הבהמית. כי הנשמה מצד עצמה, "חלק אלוקה ממעל", אין לה שייכות עם גשמיות ואין רצונה להפרד ממקורה למעלה ולרדת "מאיגרא רמה לבירא עמיקתא", אלא שמכריחים אותה לעשות כן, כדי למלא שליחות אלקית בעולם הזה הגשמי והיא לשמור דרך התורה והמצוות.

וכאמור ברשימת דברים הנ"ל, הנה לכל אחד מאתנו יש לו מקצוע מיוחד שבו צריך להתגדר ולפעול בהשתדלות מיוחדת. ואפילו אם אין הדבר נראה לו בשכלו ואינו מבין שייכותו לשליחות זו, אעפ"כ עליו למלא שליחותו הפרטית שהטילה עליו ההשגחה הפרטית. וכאשר יעסוק בה בשמחה וחפץ, הנה בטוח יהי' שיצליח, ולכשיזכה יגיע גם לידי הבנה והשגה אח"כ, אלא שלא יעשה ההבנה וההשגה בדבר תנאי קודם למעשה, כי ההבנה, אם יזכה לה, באה כתוספת שכר בעד המעשה העשוי.

1) ראה בארוכה קונטרס ביקור שיקאגא ע' 7 (סה"ש תש"ב ע' 29). – נעתק ב"היום יום" ב חשון.

2) פרשתנו כו, נה.

3) ב"ב קכב, א. במדב"ר פכ"א, ט.

4) מבואר בתורת החסידות בכמה מקומות (ראה תו"א ר"פ וישב. תו"ח שם. ועוד), אשר ארץ ישראל, ארץ הקדושה אשר "עיני ה' אלקיך בה מראשית השנה ועד אחרית שנה" (עקב יא, יב), ברוחניות – היא סדר חיים קדוש ועבודת אלקים מתאים לציווי ה' אלקיך הבא בתורתו.

ויש בזה כמה סוגים, ובלשון התיקוני זהר בהקדמה (א, סע"ב): חסידים, גבורים (המתגברים על יצרם), מארי תורה וכו'.

5) ראה תורת מנחם סה"מ אדר ע' סו, ובהנסמן שם הערה 18.

6) ראה תניא רפמ"א.

*) ראה אג"ק ח"ו ע' רט; רי; רכג; רכד; רל; רלז; רמא; רמב; ש; שר.

ג. והנה באחד ממאמריו[7] של כ"ק אדמו"ר הצמח צדק ובמאמרים לנשיאינו שלאחריו, מבואר ענין "אך בגורל יחלק את הארץ" בנפש ועבודת האדם, וע"פ המבואר שם מתורצת הקושי' הנ"ל:

אמת שהגורל הוא למעלה מטעם ודעת, וחלוקת הארץ היתה צריכה להיות אך ע"פ הגורל, כי החלוקה באה ממקום שלמעלה מטעם ודעת.

והביאור בזה הוא, ובהקדמה:

הגם אשר כל איש הישראלי מחויב הוא בכל המצוות, אעפ"כ יש לכל אדם בישראל ענינים מיוחדים השייכים אליו בפרט,

וכמבואר באגה"ק בתניא[8] מה שמוצאים אנו כמה תנאים ואמוראים שהיו זהירים טפי במצוות פרטיות. מובן אשר זהירים היו בכל המצוות, אלא שבענינים מיוחדים היו, כדיוק לשון רז"ל[9], זהירים טפי, משום שענינים אלו היו שייכים אליהם בפרט, ובם ועל ידם היתה גם המשכת שאר העבודה והמצוות שלהם ועלייתן.

כמו כן יש לכל אדם בישראל ענינים מיוחדים בעבודה השייכים אליו עוד יותר משאר עניני תורה ומצוות.

וחילוק זה אינו ענין של טעם ודעת, שיוכל להשיג בשכלו שייכותו המיוחדת לענינים אלו בפרט. וזהו ענין הגורל.

ד. ולכן אם רואה אדם בישראל שבקיום איזה מצוה נתקל בהעלמות והסתרים יותר מכפי הרגיל, סימן הוא[10] כי מצוה זו שייכת אליו ביותר, שאלמלא היתה נוגעת אליו ביותר, לא הי' מוצא העלמות והסתרים כל כך בקיומה.

ואם גם אינו רואה כלל בשכלו השייכות שיש לו לענין ההוא, ואדרבה, רואה הוא כי קיום מצוה זו בא לו ביגיעה יוצאת מדרך הרגיל, או שבמקצוע זה בתורה אין לו תענוג, אַ געשמאַק, והצלחה, אעפ"כ ענין זה דוקא שייך אליו ביחוד, וע"י ענין זה יתעלו גם כללות שאר עניניו בתורה ומצוות, ומשום כך עומד היצה"ר לשטן לו בחוזק גדול.

ובמילא לא יניח ידו מהענין להתעסק בדברים אחרים הבאים לו בקלות יותר, ואדרבה יתאמץ יותר בענין ההוא, כי ענין ההוא שייך אליו בפרט ונוגע אליו ביותר. וגם זה גופא שאינו משיג בשכלו שייכות ונגיעה זו אליו, הוא מההעלמות וההסתרים שבדבר[11].

ה. ובזה יובן ענין "אך בגורל יחלק את הארץ", בגורל שהוא למעלה מטעם ודעת.

כי היו בארץ ישראל חלקים שונים: הר שפלה ועמק, שדה לבן, שדה פרדס[12], וכו'. וחלוקת הארץ ע"פ הגורל למטה, שלזה נפל חלקו בהר, ולזה בשפלה ובעמק, לזה שדה לבן, ולזה שדה פרדס, הוא לעומת שייכותו הפרטית של כל אחד ואחד לחלקו בארץ ישראל הרוחנית, שנשתלשלה ממנה נחלתו בחלוקת ארץ ישראל הגשמית.

וזהו ענין "אך בגורל יחלק את הארץ", כי שייכותו של כל אחד ואחד לחלקו הפרטי אינה ע"פ טעם ודעת, אלא ענין שלמעלה מטעם ודעת, שדוגמתו למטה הוא ענין הגורל.

ו. כיון שגילו לנו דבר זה, והתורה היא נצחית[13] בכל זמן ובכל מקום, הנה ענין זה נוגע לנו ביחוד.

---

7) ראה ד"ה אך בגורל – בביכל במדבר, נומער 16 (אוה"ת ר"פ פינחס). ביכל ליאַדי במדבר דברים. סה"מ תרכ"ו (ע' קצח (בהוצאת תשמ"ט ע' קעא) ואילך), דשנת תרמ"ו (סה"מ תרמ"ו ע' יד ואילך).

8) סו"ס ז. וראה ג"כ הקדמת הרח"ו לשער ההקדמות (נדפסה ג"כ בסוף קונטרס עץ החיים, ע' 73 בסופו). סה"ש קיץ ה'ש"ת ע' 22.

9) שבת קיח, סע"ב.

10) ראה קונטרס העבודה ספ"ו.

11) ראה גם לקו"ש ח"ג בתחילתו.

12) ראה ב"ב קכב, א. ומבואר בסה"מ תרכ"ו ע' רה (בהוצאת תשמ"ט – ע' קעז ואילך).

13) תניא רפי"ז.

לכל אחד מאתנו יש ענין מיוחד השייך אליו בפרט, ועל אף ההעלמות וההסתרים שיש לו בענין זה, צריך הוא להשתדל ביותר בענין זה, כיון שהוא שייך אליו בפרט, ובו ועל ידו תהי' המשכה ועלי' גם לשאר ענייניו.

ז. ובנוגע לנסיעותיכם בפרט:

נסיעה מהבית בכלל, ומכתלי הישיבה בפרט, הרי זהו ענין שקשור בו ביטול תורה, ועוד זאת, אשר בדרך קשה לקיים כל הידורי מצוה שרגילים בהם בבית ובישיבה.

נוסף על זה, הנה במשך נסיעתו צריך יהי' לרדת ממדריגתו ולהתלבש בענינים פשוטים, שכן כוונת הנסיעה היא לקרב את הרחוקים, לעת עתה, מתורת הוי' ועבודתו[14], ובמילא צריך יהי' לבוא במגע ומשא עם אנשים של נחות דרגא. ואחר כל זה יש ספק אם יצליח.

ומכיון שכך, שמא יטעון הטוען, מה לו ולצרה הזאת? מוטב שישב גם שבועות אלו בין כתלי הישיבה ויעלה מעלה מעלה בעבודת התפלה לימוד החסידות ולימוד הנגלה עם כל ההידורים.

דעו נא, כי עבודה מיוחדת זו שייכה אליכם בפרט, ובה ועל ידה תוסיפו כח ועוז בכל ענייניכם דתורה ומצוות והידורי מצוה, גם אחר כך בשובכם לישיבה, במשך כל השנה כולה.

והגם אשר ע"פ טעם ודעת אין שייכות זו ניכרת, ולא רק שאין השכל משיגה, אלא שהיפוכו של דבר נראה יותר, היינו לשבת בישיבה שבועות אלו, אעפ"כ העמיס כ"ק מו"ח אדמו"ר על שכמכם ענין זה של טלטול הדרך, מחוץ לד' אמות של הישיבה, כדי להתעסק במשך שבועות אחדים בהשתדלות לקרב לבם של ישראל לאביהם שבשמים,

כי ענין זה שייכות מיוחדת לו אליכם, וזה יוסיף לכם כח בכל ענייניכם. עי"ז שתשיבו לב בנים אל אביהם שבשמים, לתורה ומצוות, ישלח לכם אבינו שבשמים הצלחה בענייניכם הפרטיים והכלליים במשך השנה כולה.

*

ח. צאתכם לשלום, ותהי נסיעתכם בשמחה. קחו עמכם "נר מצוה ותורה אור"[15] ומאור שבתורה זו תורת החסידות[16], צידה לדרך, ותאירו הדרך אשר תלכו בה והדרך אשר תשובו בה.

ובכל מקום בואכם תמסרו פ"ש חסידותית, ותביאו פ"ש של שמחה.

צאתכם לשלום ותהי דרככם צלחה.

---

14) לשון התניא פל"ב.
15) משלי ו, כג.
16) ראה ירושלמי חגיגה פ"א ה"ז ובפי' קה"ע שם. פתיחתא דאיכ"ר ב ובפי' יפה ענף שם. אוה"ת תצוה ע' א'תרנח. סה"מ תרמ"ז ע' פז־פח. המשך תער"ב ח"ג ע' א'שכב. סה"מ עטר"ת ע' רנ. תרפ"ט ע' 176.

לקוטי שיחות

פרשת פינחס - י"ב-י"ג תמוז

כרך יח

מתורגם ללשון הקודש

א.

יש קשר בין פינחס לבין השמות "יוסף" ו"יצחק"

ימי הגאולה י"ב־י"ג תמוז בשנת תרפ"ז, כאשר כ"ק מו"ח אדמו"ר שוחרר ממאסרו, חלו בימים שלישי ורביעי של פרשת פינחס.

כך גם לגבי יום הולדתו, י"ב תמוז תר"ם[1], אומר הרבי[2], ש"בתקופה שבה קוראים בתורה את פרשת פינחס[3] נולדתי .. והרוב המכריע של המאורעות שארעו עמי וסביבי .. נרמזות בהעלם ובגלוי בפרשת פינחס".

כלומר, גאולתו ועבודתו ועניניו של הרבי באופן כללי קשורים קשר הדוק לעניני פינחס, אשר על שמו נקראת הפרשה, כפי שנרמז גם בכך ששמו השני של בעל הגאולה — "יצחק" — הוא בגימטריא "פינחס"[4], כנאמר בספר הזהר[5]. הגימטריא השווה של שני השמות מצביעה על קשר פנימי ביניהם[6], במיוחד כאשר הגימטריא מובאת בתורה.

רואים גם קשר בין פינחס לבין שמו הראשון של בעל הגאולה — יוסף — כי פינחס הוא מזרעו של יוסף, כמודגש בתורה[7] "ואלעזר בן אהרן לקח לו מבנות פוטיאל ("מזרע יוסף שפטפט ביצרו"[8]) לו לאשה ותלד לו את פינחס".

מכך שדוקא השם השני של בעל הגאולה, יצחק, קשור לפינחס בגלוי — פינחס בגימטריא יצחק — ואילו השם הראשון, יוסף, קשור לפינחס באופן נסתר, יש לומר, שהקשר שבין בעל הגאולה לבין פינחס הוא דוקא בעבודה הרוחנית המתבטאת בשם "יצחק", ואילו הענין הקשור לשם "יוסף" הוא נסתר יותר, כדלהלן.

ב.

מסירות הנפש של הרבי בדומה לקנאות פינחס

הקשר הפשוט והגלוי[9] שבין דרכו של בעל הגאולה לבין פינחס הוא בכך[10], שמעשה פינחס הוא מעשה קנאות, "בקנאו את קנאתי"[11], הנובע מההלכה "הבועל ארמית קנאין פוגעין בו"[12], וענין זה אינו דין בשולחן ערוך[13]. שחייבים לנהוג בו, כי קנאי "הבא לימלך — אין מורין לו"[14].

יותר מכך: לא זו בלבד ש"אין מורין לו", אלא (לפי חלק מה"ראשונים"[15]) אין זו אפילו הוראה וציווי לקנאי, אלא "הרשות בידו".

---

1) להעיר, שהשנה (ה'תשל"ט) היא התחלת שנת המאה (י' פעמים י' — מספר שלם) להולדתו.

2) שיחת ש"פ פינחס, יד תמוז, ה'ש"ת (סה"ש ה'ש"ת ע' 158).

3) לכאורה יש לתקן שם, שהרי הקביעות די"ב תמוז תר"ם היתה ביום ב' פ' בלק. ואולי צ"ל שם: די פרשת בלק* און פינחס בין איך .. געווארן און ס'איז געווען דער ברית. ועד"ז להלן שם. וראה שו"ע אדה"ז או"ח מהד"ת סו"ס ד "והתחלת כניסת נפש זו הקדושה היא .. גם במצות מילה".

4) מלא — ראה בית שמואל הל' גיטין שמות אנשים. שי למורה שם. ובטיב גיטין שם. ועוד.

וראה בענין פינחס מלא בזח"ג (נז, ב. ריג, ב. רכ, א. רלו, ב). מנחת שי ריש פרשתנו. וראה לקמן הערה 38.

5) שם רלו, ב.

6) ראה שומר אמונים ויכוח הראשון סי' כא־כג. וראה גם תניא ח"ב פ"א. פ"ז (פד, ב).

7) וארא ו, כה.

8) פרש"י שם. מסוטה מג, ו. וש"נ.

9) להעיר מב' הלשונות בהשיחה שם "זיינען מרומז בהעלם ובגילוי".

10) ראה לעיל ע' 317 ואילך.

11) פרשתנו בתחלתה (כה, יא).

12) סנהדרין פב, א. פרש"י בלק כה, ז.

13) ראה הערה הבאה.

14) סנהדרין שם. רמב"ם הל' איסורי ביאה פי"ב ה"ה. טור אה"ע סט"ז. רמ"א חו"מ סתכ"ה ס"ד. וראה לקו"ש [המתורגם] ח"ח ע' 155 ובהערה 10, שי"ל שזהו גם טעמו של המחבר שהשמיט בשו"ע הדין דקנאין פוגעין בו. ורק רמזו באה"ע סט"ז ס"ב "אם לא פגעו בו קנאים". וגם הרמב"ם והטור לא כתבו בסגנון של דין אלא בסגנון של סיפור "אם פגעו בו קנאין והרגוהו כו'" (רמב"ם שם ה"ד**) "הי' קנאין פוגעין בו כו'" (טור אה"ע שם).

15) יד רמ"ה ורא"ש סנהדרין שם (ועיי"ש שעפ"ז מסבירין הא דנהפך זמרי והרגו לפינחס אין נהרג עליו שהרי רודף הוא (סנהדרין שם) "לפי שאין מצוה להורגו אלא רשות בעלמא"). מל"מ ספ"א דהל' רוצח בשם רי"ו. וברמ"א חו"מ סתכ"ה ס"ד "ומותרין להרגו".

*) ולהעיר שסיומה וחותמה דפ' בלק – מעשה פינחס ראה בפנים רס"ג.

**) משא"כ ברמב"ם הל' סנהדרין פי"ח ה"ו. ואכ"מ.

בדומה לכך היתה גם דרכו של בעל הגאולה[16] — "בקנאו את קנאתי". מסירות הנפש שלו למען הפצת התורה וחיזוק היהדות במדינה ההיא, — שגרמה למאסרו, היתה באופן שאין היא חובה על פי ההלכה, "אין מורין לו", אלא "רשות בידו", כפי שמוצאים בהלכה, שמסירות נפש שאינה למען שלושת הדברים של "יהרג ואל יעבור", אלא על יתר מצוות לא־תעשה, מצוות עשה וכדומה, איננה חובה וציווי, אלא "הרשות בידו"[17].

ג.

מעשה פינחס – מסירות נפש גם מצד הנשמה

ניתן לשאול: השוואה זו קשורה בעיקר לסוף פרשת בלק, ששם מסופר על מעשה הקנאות של פינחס, וכפי שבשנים רבות (הרוב?) חלים יום ההולדת וימי הגאולה י"ב־י"ג תמוז בשבוע[18] של פרשת בלק[19] — אך מהו הקשר גם לעניני פינחס הכתובים בפרשת פינחס?

כדי להבין זאת יש להקדים את המבואר בתלמוד הירושלמי[20] שמעשה פינחס היה "שלא ברצון חכמים", ו"ביקשו לנדותו[21] אילולי שקפצה עליו רוח הקודש ואמרה: והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהונת עולם[22] וגומר".

מכך מובנת יותר גדולת מעשה הקנאות שלו, כי לפני ש"קפצה עליו רוח הקודש", הוא ידע[23] שהמעשה הוא "שלא ברצון חכמים", כלומר, שלפי דעת חכמי התורה אין מקום להתנהגותו[24], ואם כך היתה קנאותו מסירות נפש לא של הגוף בלבד[25], אלא גם מצד הנשמה[26], כי זהו מעשה שאינו ברצון חכמי התורה עד כדי כך ש"ביקשו לנדותו" —

אך למרות כל זאת, כאשר ראה פינחס שזהו מצב של "וישב ישראל בשטים"[27] — "(אין אדם עובר עבירה אלא אם כן) נכנס בו רוח שטות"[28], ופרצה מגיפה בישראל[29], הרי במה נחשבת אצלו מסירות הגוף והנפש גם יחד, אם רק ביכלתו להביא לידי "השיב את חמתי מעל בני ישראל"!

ד.

בפרשת פינחס מתגלית מסירות הנפש שמעל לתורה

דרך זו של "קנאו את קנאתי" באופן של מסירות נפש נובעת מעצם הנפש של היהודי, שנעלית במקורה מן התורה[30], ולכן גם מסירות נפש זו היא למעלה מההגבלות של התורה[31]. ולכן גם השכר על כך הוא: "והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהונת עולם", וזאת מעל להגבלות התורה, שהרי לפי התורה עוברת הכהונה בירושה מהאב לילדיו, וכיון שפינחס עצמו עדיין לא היה כהן[32], לא היתה הכהונה יכולה לעבור "לזרעו אחריו...". אך כיון ש"קנא לאלקיו"[22], קנאותו היתה "לאלקיו", מעל לגבולות התורה, לכן נתן לו הקדוש־ברוך־הוא את הכהונה "לו ולזרעו אחריו", על־אף שלפי הכללים שקבע הקדוש־ברוך־הוא בתורה אין מקום לדבר זה.

לפי זה מובן, שדוקא בפרשת פינחס, שבה אמר הקדוש־ברוך־הוא "והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהונת עולם תחת אשר קנא לאלקיו ויכפר על בני ישראל",

---

16) ראה לעיל ע' 327 ואילך. וש"נ.

17) לשון הרמ"א בשו"ע יו"ד סקנ"ד ס"א. וראה בהנסמן לעיל ע' 328 הערה 17.

18) או בשבת עצמו כהקביעות דשנה זו.

19) וכן בהקביעות דשנת ההולדת תר"ם (כנ"ל הערה 3).

20) סנהדרין פ"ט ה"ז.

21) וראה גם בבלי שם (ע"ב) בקשו מלאכי השרת לדחפו כו' התחילו השבטים מבזין אותו כו'.

22) פרשתנו כה, יג.

23) שהרי מסתבר לומר שכשם שידע ושמע ההלכה דקנאין פוגעין בו (ראה ירושלמי שם "ונזכר להלכה". ובבבלי "לא כך למדתני". ובפרש"י ס"פ בלק (כה, ז) "מקובלני ממך"), כן למד וידע את פרטי הדין, אין מורין כן, שלא ברצון חכמים, דהרי "כל המצות שניתנו לו למשה בסיני בפירושן ניתנו" (הקדמת הרמב"ם לספר היד). ולהעיר ד"דבר זה (דקנאין פוגעין בו) הלכה למשה מסיני הוא" (רמב"ם הל' איסורי ביאה שם ה"ד. וראה לקו"ש [המתורגם] ח"ח ע' 154 הערה 2).

24) בפנ"מ לירושלמי שם מפרש "שלא ברצון חכמים" היינו שלא ישאל רצון חכמים שאם בא לימלך אין מורין לו כן, והיינו דמפרש הירושלמי כהבבלי ד"אין מורין לו" (וראה מראה פנים שם).

אבל ביפה מראה שם מפרש כפשוטו דקנאים הפוגעים בבועל ארמית אין רוח חכמים נוחה מהם. וכן בקרבן העדה שם: עושה שלא ברצון חכמים. וראה בארוכה ראש דוד להחיד"א פרשתנו (קכז, ב ואילך). וראה מגדל עוז לרמב"ם איסו"ב שם. צפע"נ לרמב"ם שם. ועוד.

25) ראה תיב"ע בלק כה, ח. ספרי ותנחומא ס"פ בלק — דניצל בדרך נס.

26) להעיר מכמה סיפורים ע"ד הבעש"ט ותלמידיו ותלמידי הה"מ, שמסנ"פ שלהם הי' עד לאופן שהפקירו את עוה"ב שלהם בשביל טובת יהודי. וידוע הסיפור מאדה"ז אודות ביכל חסידות שנשרף שהי' כתוב עליו בכי"ק אדה"ז בחרם בזה ובבא, ולאחרי שנשרף, בקש רבינו הזקן אם מישהו עיין בו, ועל שאלת אדמהא"מ הרי כתבת בחרם בזה ובבא ענה לו אדה"ז "איפה המסנ"פ על חסידות?!".

27) בלק כה, א.

28) סוטה ג, א.

29) ראה סנהדרין שם: מאי ראה כו' ראה שבא מלאך והשחית בעם.

30) ראה סה"מ תרנ"ט ע' יג. ועוד. לעיל ע' 328.

31) נוסף ע"ז שכללות ענין המסנ"פ הוא למעלה מהתורה (ראה סה"מ תרנ"ט שם. סה"מ תש"ט ע' 121 וראה הערה שם. לקו"ש [המתורגם] ח"ח ע' 163 הערה 65).

32) כפרש"י שם — כדעת ר"א זבחים קא, ב.

התגלה אופן הקנאות של פינחס, מתוך מסירות נפש בגופו ובנשמתו, שבלי להתחשב בכך שלמטה לא היה מעשהו ברצון חכמי התורה והם "ביקשו לנדותו", היה זה הרצון העליון לאמיתו, כפי שזה נעלה מן התורה.

ה.
מסירות הנפש של הרבי – גם ברוחניות

בדומה לכך אנו מוצאים גם אצל בעל המאסר והגאולה: לא זו בלבד שפעולתו להפצת התורה וחיזוק היהדות נעשתה מתוך מסירות נפש בגופו ממש, על ענינים שלפי התורה אין חייבים למסור את הנפש עליהם, כאמור לעיל, ש"אין מורין לו",

אלא שהיה זה באופן שגם כמה מגדולי וחכמי ישראל בתקופה ההיא לא הבינו דרך זו ולא הסכימו עמה, והם נהגו אחרת[33], בדומה לאמור לעיל לגבי פינחס (מסירות נפש בכל צעד ושעל אשר גם כללה יהודים זולתו, כדלקמן);

ובמיוחד כאשר הפעילות סיכנה את כל עבודת הקודש שלו, כאמור לעיל[34], שהגזירה העיקרית שבגללה אסרו אותו היתה התמסרותו לחינוך תינוקות של בית רבן.

כלומר, יחד עם מסירות הנפש בגופו ממש היתה לו מסירות נפש גם בנשמתו, ברוחניות, בהעמידו בסכנה גם את כל עבודתו, וזאת מפני שהמצב במדינה ההיא נגע לעצם קיום היהודים והיהדות, שלא יכבה נר ישראל ח"ו, ולכן הוא לא התחשב בשום חישובים ושום הגבלות במסירות נפשו עבור יהודים.

וגם בענינו, כאצל מעשה פינחס, נתגלה מאוחר יותר, לאחר השחרור מהמאסר, לעין כל[35], שהיה זה "אשר קנא לאלקיו ויכפר על בני ישראל", שזוהי הדרך האמיתית וההכרחית במצב כזה, וגם למטה בגלוי הסכימו לדרך זו[36].

[ההבדל הוא, שהענין של "קנאין פוגעין בו" של מעשה פינחס נותר בגדר הלכה "ואין מורין לו", ואילו לגבי אופן העבודה הרוחנית של הרבי היווה עצם השחרור הוראה ברורה מלמעלה שזוהי הדרך האמיתית, ומורין כן,

כפי שראו בפועל שבעל הגאולה "הורה" כך ואף הדריך אחרים ל"הורות" כך.

דוקא דרך זו שמרה על גחלת היהדות של היהודים במדינה ההיא, אצלם ואצל "זרעו אחריו ברית כהונת[37] עולם"].

ו.
מסירות הנפש של יצחק – גם ברוחניות

לפי זה יובן הקשר שבין פינחס לבין יצחק, כאמור לעיל שפינחס בגימטריא יצחק[38] – כי אופן זה של מסירות נפש קשור ונובע מעקידת יצחק – יצחק בשלימותו:

מסירות הנפש של יצחק לא היתה רק הקרבת הגוף כפשוטה[39], אלא גם מסירות נפש עמוקה ונעלית יותר – ברוחניות, כי בנוסף לכך שהיה זה, לכאורה, בניגוד להבטחת ה' "כי ביצחק יקרא לך זרע"[40], היתה העקידה גם פעולה שבאמצעותה עלול היה להיעקר "העיקר ששתל אברהם"[41] – עבודתם הרוחנית של אברהם ויצחק בנו[42] בפרסום שמו של הקדוש־ברוך־הוא בעולם והמשכיותו של

---

33) שלדעת כמה צריך הי' לצאת ממדינה ההיא. וראה ראש דוד שם (קכח, א ד"ה ועוד).

34) נסמן בהערה 30.

35) ראה לשון כ"ק מו"ח אדמו"ר במכתבו לחגיגת י"ב תמוז הראשונה בשנת תפר"ח (נדפס בסה"מ תש"ח ע' 263. ועוד).

36) וע"ד הידוע בנוגע למאסר והגאולה דאדה"ז, דההלשנה והמאסר למטה הי' מצד הקטרוג למעלה, וכשנתבטל הקטרוג למעלה – יצא לחפשי (וראה תורת שלום ע' 26, מה הזית הזה כשכותשין אותו הוא מוציא שמנו כו' כן ע"י הקטרוגים כו' נתגלה הפנימיות דוקא).

ועד"ז י"ל במעשה פינחס, ראה ע"ד הנגלה בצפע"נ עה"ת ריש פרשתנו. צפע"נ סנהדרין שם. ואכ"מ.

37) שכא"א מישראל עליו נאמר (יתרו יט, ו) ואתם תהיו לי מלכת כהנים.

38) ראה זהר שבהערה 5 שזה שפינחס (שייך ו)בגימטריא יצחק, מצד היו"ד דפינחס, נתוסף לו ע"י מעשה זמרי "בקנאו את קנאתי", וראה מנחת שי שם.

39) ולהעיר מתו"כ (הובא ברש"י) בחוקותי כו, מב: וביצחק לא נאמרה זכירה אלא רואין את אפרו כאילו הוא צבור ע"ג המזבח.

ולהעיר גם בזה צד השווה דמעשה פינחס ועקדת יצחק, דמעשה פינחס שהביא "ויכפר על בנ"י", עד עכשיו לא זז אלא עומד ומכפר עד שיחיו המתים (ספרי פרשתנו כה, יג. וראה סנהדרין פב, ב) "ר"ל דלא הוה דבר שכבר נפעל רק דבר נמשך ופועל בכל רגע" (צפע"נ עה"ת פרשתנו שם), בדוגמת העקידה ד"ה' יראה עקידת זו לסלוח לישראל בכל שנה ולהצילם כו' כדי שיאמר היום הזה בכל הדורות הבאים בהר ה' יראה אפרו של יצחק צבור ועומד לכפרה" (רש"י וירא כב, יד). ובצפע"נ הל' תרומות (נעתק בצפע"נ עה"פ בחוקתי שם) דבאפרו של יצחק "לא שייך זכירה רק ראי' כו' (ולכן ס"ל לר"א (מגילה ז, א) דשל תורה הוא דבר הנמשך ופועל תמיד)".

40) וירא כא, יב. וראה ב"ר פנ"ו, ח. פרש"י וירא כב, יב.

41) לשון הרמב"ם הל' ע"ז ספ"א, במצב בני ישראל במצרים "וכמעט קט הי' העיקר ששתל אברהם נעקר".

42) ראה רמב"ם שם: והודיעו ליצחק בנו. וישב יצחק מלמד ומזהיר. ויצחק הודיע כו'.

עם ישראל בכלל, ואף־על־פי־כן לא זו בלבד שיצחק הלך לקיים את ציווי ה' לאברהם, אלא הוא אף לא שאל כלל שאלות והלך בלב שלם[43].

ז.
"גימל" – הכנה, "דלית" – ישום מעשי

בכל זאת יש הבדל בין עבודתו של פינחס לבין עבודתו של בעל הגאולה, כנרמז בכך ששמו של הרבי הוא יוסף יצחק, ולא יצחק בלבד[44].

הדבר יובן לפי המבואר בתורת הקבלה והחסידות על ההבדל שבין יוסף לבין יצחק[45], שיוסף הוא בגימטריא שלש פעמים שם ב"ן, ויצחק – ארבע פעמים שם ב"ן.

במילים פשוטות יותר ניתן להבין את ההבדל לפי דברי הגמרא[46] אודות האותיות גימ"ל דל"ת – "גמול דלים", ש"גימל" רומזת ל"גומל חסדים", וה"דלת" – לדל.

ההסבר לכך הוא[47]: משמעות ההבדל בין נתינת הצדקה – "גומל (גימל)" לבין קבלתה בפועל – "דל (דלת)" היא, שהענין של "גימל", הנתינה, היא ההכנה למעשה, ואילו אצל ה"דל", כאשר העני מקבל את הצדקה בפועל, מתבצע המעשה בפועל – "החייתה את נפש העני"[48].

מכך מובן לגבי כל נתינה ו"השפעה", שה"גימל" רומזת להכנה להשפעה, כשהיא אצל המשפיע בלבד, וה"דלת" רומזת להשלמת ההשפעה, קבלת השפע על ידי המקבל.

וכך גם לגבי האדם עצמו: "גימל" רומזת למצב שבו שרוי האדם בהכנה לפעולה, שבאופן כללי נכללים בכך כחות נפשו, שכל ומדות. ואילו התוצאה ויישום כחות אלו במעשה בפועל נרמזת ב"דלת".

ח.
המשמעות של "ג'" ו"ד'" זה בהמשך לזה

לפי זה מובן הקשר שבין המספרים שלש וארבע הבאים זה בסמוך לזה: כל הורדת שפע ו"המשכה" נחלקת, באופן כללי, לשלושה (ג) סוגים וקוים, וסיום ההמשכה, כפי שהיא מתבטאת במעשה בפועל, היא הדבר הרביעי (ד), שבא לאחר ההמשכה של ג' הבחינות הקודמות.

[בדומה לענין העולמות: ישנם ג' עולמות – אצילות, בריאה, יצירה, והעולם הרביעי[49] הוא עולם העשיה[50]].

ולכן מצביעה "ג" (בסדר הספירות), לספירת היסוד – משפיע – הכוללת בתורה את כל ג' הקוים, ו"ד" מצביעה על ספירת המלכות (ה"רגל" הרביעית של ה"מרכבה"), המשפיעה בפועל בעולמות.

בדומה לכך שני הענינים הנרמזים בשני השמות יוסף ויצחק, המרכיבים ביחד שם אחד, ודוקא בסדר זה: קודם "יוסף" ואחר כך[51] "יצחק", כי שניהם הם בהמשך זה לזה: יוסף הוא, כידוע*[51], דרגת "יסוד", שהיא ההכנה להשפעה ולהמשכה עד שהיא מגיעה לפועל ("גימל" – גמול). והשם יצחק רומז לקבלת ההשפעה ("דלת" – דלים), ובאדם עצמו זהו המעשה בפועל, כאמור.

ובעבודת האדם באופן כללי: ההכנה עד המעשה בפועל – "ג" – היא בדרגת "נשמע", והעבודה בפועל – "ד" היא דרגת "נעשה".

ט.
"פינחס" – "נעשה" בלבד, "יוסף יצחק" – "נעשה ונשמע"

לפי כל האמור לעיל יובן הקשר שבין אופן מסירות הנפש של פינחס לבין אופן מסירות הנפש של הרבי כפי שמובע בשמותיהם:

פינחס לא היה נשיא הדור, לא הוא צריך היה לצוות ללכת במסירות נפש, אלא הוא היה השליח[52] אשר בצע את המעשה בפועל, ואצל שליח צריך להתבטא בעיקר ה"נעשה" – "פינחס" בגימטריא "יצחק", בבחינת "ד" (ד' פעמים שם ב"ן), ולא כל כך ההכנה ל"נעשה" (הענין של

---

43) ראה פרש"י שם, ח.
44) ראה שו"ת צ"צ אה"ע סי' קמג.
45) ראה אוה"ת אחרי ע' תקנא. וש"נ.
46) שבת קד, א.
47) בהבא לקמן ראה תו"א נט, א. ביאוה"ז בלק קז, ד ואילך. לקו"ש [המתורגם] חי"ז ע' 216.
48) ראה תנחומא משפטים טו.
49) לקו"ת מסעי צה, א. וש"נ.
50) ראה מו"נ (ח"ב פ"י) בענין מספר ארבעה, ע"פ המבואר בצפע"נ עה"ת ר"פ ויצא (וש"נ), די"ל דשייך ג"כ להמבואר בכהאריז"ל שענין ד', מספר הרביעי, וגם ארבעה, קאי על עולם העשי'.
51) ואע"פ שיצחק קדם ליוסף.
*51) תו"א מד, ג. ובכ"מ. וראה אוה"ת שם.
52) וכפשוטו דהסיפור בסנהדרין שם (הובא ברש"י ס"פ בלק) דמשה אמר לפנחס קריינא דאיגרתא איהו ליהוי פרוונקא – "שליח" (רש"י סנה' שם). אבל ראה יד רמ"ה שם. וחי' הר"ן שם ד"ה קריינא.

"נשמע"), כי זה עלול לפעמים להפריע לביצוע המעשה בשלימות[53].

וכיון שסוף מעשה במחשבה תחילה[54], סוף העשיה נוגעת ל"תחילה", שלפני המחשבה, אף לפני תחילת המחשבה[55], לכן השיג פינחס במסירות נפשו שמעל להגבלות התורה את הענין של "קנא לאלקיו" ו"בקנאו את קנאתי", כלומר, הוא הגיע עד דרגת "תחילה" הנעלית ממה שנקבע מצד "מחשבה תחילה", מצד דרגת התורה[56].

לפינחס היתה ההכנה של "נשמע", שהוא קבל מנשיא הדור, "משה רבינו", כפי שנרמז בדבריו "מקובלני ממך"[57], אך הענין של "נשמע" היה מוסתר אצלו אחר כך. בגלוי הודגש אצלו ביצוע השליחות: "קריינא דאיגרתא איהו ליהוי פרוונקא".

אבל אצל נשיא הדור, אשר "הנשיא הוא הכל"[58], צריכים להיות וישנם שני ענינים אלו בשלימותם, הן "נעשה" והן "נשמע", כפי שמודגשים בשמו "יוסף יצחק". הן ההכנה, "נשמע" – יוסף, והן קבלת ההשפעה, "נעשה" – יצחק.

וכפי ששני ענינים אלו נראו בפועל אצל בעל הגאולה והשמחה: מסירות נפש למען הפצת התורה והיהדות לכל סוגי היהודים, קטנים וגדולים: בניית מקוואות, שליחת רבנים, שוחטים, מוהלים וכדומה למקום שזקוקים להם שם, ארגון "חדרים" לתינוקות של בית רבן עבור לימוד "א־ב", שליחת מלמדים וכדומה – "נעשה", ומצד שני דרכו בהנהגה ללמוד ולגלות את הענינים העמוקים ביותר בנגלה שבתורה ובפנימיות התורה – עד רזין דרזין – "נשמע".

י.

אצל שלוחי נשיא הדור העיקר הוא "נעשה"

כך מובן יותר הקשר שבין בעל הגאולה ושמו יוסף־יצחק לבין פינחס, וכן נלמדת הוראה לכל יהודי בעבודתו בפועל:

משלוחיו דרש הרבי ודורש גם עתה דרך של "חטוף ואכול חטוף ואישתי"[59], מעל לחישובים. כלומר: קודם כל צריך להיות הענין של "נעשה" "יצחק" בגימטריא "פינחס".

צריך לצאת החוצה ולהשפיע על יהודים לקיים תורה ומצוות. אך מי שעדיין אינו ממש מוכן לכך, הענין של "נשמע" בעניני התורה והמצוות שעליו להשפיע על יהודי זולתו עדיין חסר אצלו, בכל זאת צריך לקיים את ה"נעשה", ההתבטלות וההתמסרות ליהודי נוסף, כפי שהיה אצל פינחס, אשר מסר נפשו כדי להביא לידי "השיב את חמתי מעל בני ישראל". ובעצם השפעתו על היהודי השני, צריך להיות הדגש העיקרי על מעשה בפועל, כי המעשה הוא העיקר[60], וכך הוא "פסק ההלכה הערוכה בתלמוד ופוסקים דהרהור לאו כדבור דמי ואם קרא קריאת שמע במחשבתו ובלבו לבד בכל כח כוונתו לא יצא ידי חובתו וצריך לחזור ולקרוא... ואם הוציא בשפתיו ולא כיוון לבו יצא ידי חובתו"[61].

ובמיוחד כאשר נמצאים בסוף תקופת הגלות, בסיום עקבתא דמשיחא, ואין פנאי לחכות עד שיושלם אצלו הענין של "נשמע", כי הנה־הנה משיח בא, וצריך לנצל כל רגע לעבודה במסירות נפש, של "נעשה".

ויותר מכך: כיוון שעושים זאת בשליחותו של נשיא הדור, יש בעבודה במילא הענין של "נשמע", בבחינת "יוסף", כפי שפינחס אמר "מקובלני ממך", כאמור. וכאשר הוא משפיע על יהודי אחר בענין של "נעשה", יש גם ליהודי זה ענין של "נשמע".

זה נרמז גם בשם יצחק שהוא ד' – ד' פעמים שם ב"ן – ש"ד" הוא המספר "ארבע", כל הארבעה, כולל ה"ג" שלפניו[62], ולא רק ה"רביעי" בלבד.

ועל־ידי עבודה זו זוכים לגילוי פינחס הוא אליהו[63]

---

53) ע"ד המבואר בכ"מ (ד"ה אני ישינה תש"ט. ועוד) דכח המס"נ מאיר בעיקר בזמן הגלות, משא"כ בזמן הבית – שהעבודה פנימית דמוח ולב מעלימה.

54) פיוט לכה דודי.

55) רא תו"ח ר"פ ויגש. המשך תרס"ו ע' יט ואילך. המשך תער"ב ח"ב ע' א'קיז ואילך.

56) להעיר מלקו"ש חי"ט (ע' 385 ואילך) בזה שיש כח בנש"י לחדש בתורה.

57) לשון רש"י בלק כה, ז. ובסנהדרין שם: לא כך לימדתני.

58) פרש"י חוקת כא, כא.

59) עירובין נד, א. וראה מכתב כ"ק אדמו"ר (מהרש"ב) נ"ע (נדפס בקונטרס ומעין מבוא ע' 22. אג"ק שלו ח"א ע' רסו).

60) אבות פ"א מי"ז.

61) תניא רפל"ח.

62) וע"ד הענין דספה"ע שהמנין הוא לא מספר סידורי, יום שני יום שלישי, אלא מספר הכולל, שני ימים שלשה ימים. וראה לקו"ש [המתורגם] ח"ג ע' 257. ועוד.

63) נסמן בלקו"ש [המתורגם] ח"ח ע' 174 הערה 59.

מבשר הגאולה[64], שגם עבודתו קשורה ל"נעשה" — "והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם..."[65],

וגם גאולה זו[66], הגאולה הרביעית, קשורה למספר ארבע, ארבע לשונות של גאולה לעתיד לבוא[67], ד' כוסות של פורענות שהקדוש־ברוך־הוא עתיד להשקות את אומות העולם, וכנגדן עתיד הקדוש־ברוך־הוא להשקות את ישראל ד' כוסות של נחמות...[68], בקרוב ממש.

(משיחת ש"פ פינחס תשל"ז)

64) רש"י בחוקותי כו, מב. וראה גם תיב"ע וארא ו, יח. יל"ש ריש פרשתנו. רמב"ם הל' מלכים פי"ב ה"ב.

וראה לקו"ש [המתורגם] ח"ב ע' 295 שי"ל שהענין דפינחס מלא הוא ע"ד "ואלה תולדות" מלא דקאי על הגאולה העתידה, וראה שם בשייכות דפינחס להגאולה.

65) מלאכי ג, כד.

66) וגם עצם ענין הגאולה בא ע"י העבודה דמסנ"פ למעלה מטו"ד, משיח בא בהיסח הדעת (סנה' צז, א) — ראה אגה"ק סי' ד (קה, ב).

67) בחיי שמות ו, ח.

68) ירושלמי פסחים פ"י ה"א. וראה גם ב"ר פפ"ח, ה.

המשך ביאור למס' גיטין ליום רביעי עמ' א

מסתבר שלְיתומים קְטַנִּים עֲבוֹד רַבָּנָן תקנה זו, אבל לְיתומים גְּדוֹלִים שיכולים להתעסק בעצמם במכירת הזיבורית, לֹא עֲבוֹד רַבָּנָן תקנה זו. אוֹ דִּלְמָא – או שמא הטעם שגובים מהיתומים רק מזיבורית, מפני שכך הוא דין תורה בבעל חוב, ורק כשגובה מהלוה עצמו חששו לנעילת דלת בפני לווים ואמרו שדינו בבינונית, אבל כשגובה מיתומים אין מקום לחשש של נעילת דלת, מִשּׁוּם דְּלֹא מַסִּיק אַדַּעְתָּא דְּמַלְוֶה – שלא עולה על דעתו של המלוה דְּמִית לֵוֶה – שהלווה ימות, וְנָפְלֵי נְכְסֵי קַמֵּי יַתְמֵי – והנכסים יפלו לפני היתומים, והם ישלמו מזיבורית, דַּהֲוָה לֵיהּ נוֹעֵל דֶּלֶת – שבגלל זה המלוה ינעל את הדלת בפני הלווים. הִלְכָּךְ אֲפִילּוּ כשגובים מיתומים גְּדוֹלִים, נַמִּי – גם גובים רק מזיבורית.

הגמרא פושטת את הספק מברייתא: תָּא שְׁמַע דְּתָנֵי אַבֵּיי קָשִׁישָׁא, יְתוֹמִין שֶׁאָמְרוּ חכמים במשנתינו, הכוונה יתומים גְּדוֹלִים, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שגם ביתומים קְטַנִּים הדין כן. מפורש אם כך, שלגבי גבייה מזיבורית מיתומים, אין הבדל בין קטנים לגדולים.

דוחה הגמרא, וְדִלְמָא הָנֵי מִילֵּי לְעָנְיַן שְׁבוּעָה – אולי הברייתא ששנה אביי קשישא עוסקת בענין השבועה שצריך הנפרע מנכסי יתומים להשבע שהאבא לא פרע את החוב, ולענין זה גם כשנפרעים מיתומים גדולים הדין הוא כך, שצריך להשבע, כיון דְּגָדוֹל בְּמִילֵּי דַּאֲבוּהַּ כְּקָטָן דָּמֵי – שהיתום הגדול בענין עסקי אביו הרי הוא כקטן, לפי שאינו יודע אם אביו פרע את החוב או לא. אֲבָל לְעָנְיַן גבייה מִזִּיבּוּרִית, על זה לא דיברה הברייתא, ואם כך לא נפשט ספיקו של רב אחדבוי אם הגביה מזיבורית נאמרה גם ביתומים גדולים.

וְהִלְכְתָּא

המשך ביאור למס' גיטין ליום שישי עמ' א

וְהָא אַיְּיקַר – והרי נתייקרה הפרה אחרי המכירה, ונמצא שגרמה הפסד ליתומים. השיב להם רב נחמן, בִּרְשׁוּתָא דְּלוֹקֵחַ אַיְּיקַר – כשנתייקרה כבר היתה ברשות הלוקח, אבל כשמכרה עדיין היה המחיר הזול. חזרו וטענו, וְהָא לֹא נְקִיטֵי דְּמֵי – והרי כשהפרה התייקרה עדיין לא קיבלה את דמי הפרה. אָמַר לְהוּ רב נחמן, אם כֵּן, הֵיינוּ – זהו הדין דְּרַב חֲנִילַאי בַּר אידי אָמַר שְׁמוּאֵל, דְּאָמַר רַב חֲנִילַאי בַּר אידי אָמַר שְׁמוּאֵל, נִכְסֵי יְתוֹמִין הֲרֵי הֵן כְּהֶקְדֵּשׁ וְלֹא מִקְּנֵי אֶלָּא בְּכַסְפָּא – אין קניינם נגמר אלא בכסף, וכל שעדיין לא נתן הלוקח מעות, יכולים היתומים לחזור בהם.

מעשה נוסף בענין זה: חֲמָרֵיהּ דְּרַבָּנָא עוּקְבָא יַתְמָא – יינם של יתומי רב עוקבא, מַשְׁכּוּהַּ בְּאַרְבָּעָה אַרְבָּעָה – לקחוהו הקונים מהאפוטרופוס בקנין משיכה, והסכימו ביניהם שישלמו ארבעה זוז לכל חבית, וְאַיְּיקַר וְקָם בְּשִׁיתָא שִׁיתָא – ואחר כך נתייקר ועמד השער על ששה זוז לחבית. אָתוּ לְקַמֵּיהּ דְּרַב נַחְמָן, אָמַר לְהוּ, הֵיינוּ דְּרַב חֲנִילַאי בַּר אידי, דְּאָמַר רַב חֲנִילַאי בַּר אידי אָמַר שְׁמוּאֵל, נִכְסֵי יְתוֹמִין הֲרֵי הֵן כְּהֶקְדֵּשׁ וְלֹא מִקְּנֵי אֶלָּא בְּכַסְפָּא, וכיון שעדיין לא נתנו המעות יכולים היתומים לחזור בהם:

הגמרא מבארת באיזה אופן אמרו שנכסי יתומים הם כהקדש: מָשׁוּךְ פֵּירֵי מֵיַתְמֵי – אם עשו הלקוחות קנין משיכה מהיתומים ועדיין לא נתנו מעות, הדין הוא כך, אַיְּיקוּר – אם נתייקרו הפירות לאחר המכירה, הֵיינוּ דְּרַב חֲנִילַאי בַּר אידי – זהו דינו של רב חנילאי שאין הקנין נעשה אלא בכסף, ולכן יכולים היתומים לחזור בהם. זוּל – אבל אם הוזלו הפירות והלוקח רוצה לחזור בו, אינו יכול לחזור, אף שנכסי יתומים נקנים רק בכסף, מכל מקום לֹא יְהֵא כֹּחַ הֶדְיוֹט חָמוּר מֵהֶקְדֵּשׁ וכיון שאם היה קונה מהדיוט לא היה יכול לחזור בו אחר המשיכה, כל שכן עתה שמשך מיתומים.

אַמְשִׁיכוּ לְהוּ פֵּירֵי לְיַתְמֵי – אם האפוטרופוס משך מאחרים בשביל היתומים, ועדיין לא נתנו מעות, אם אַיְּיקַר ורוצים המוכרים לחזור, אינם רשאים, כי לֹא יְהֵא כֹּחַ הֶדְיוֹט חָמוּר מֵהֶקְדֵּשׁ, וכשם שאם היה מוכר להדיוט לא היה יכול לחזור בו אחר המשיכה, הוא הדין שהיתומים קונים במשיכה כשזה לטובתם. אבל אם זוּל, סָבוּר מִינָּהּ – היו שסברו דהֵיינוּ דְּרַב חֲנִילַאי בַּר אידי שדין יתומים כהקדש ואין משיכה קונה בהם לחובתם, אָמַר לְהוּ רַב שִׁישָׁא בְּרֵיהּ דְּרַב אידי, הָא – אם נעמיד התקנה גם באופן זה, רָעָה הִיא לְדִידְהוּ – ליתומים, דְּזִמְנִין דְּמִצְטָרְכִי לְפֵירֵי וְלֵיכָּא דְּיָהִיב לְהוּ עַד דְּיָהֲבֵי זוּזֵי – שלפעמים יצטרכו לקנות פירות ולא יהיה מי שיתן להם בלא מעות, כיון שאם יוזלו הפירות יוכלו לחזור בהם, ולכן באופן זה לא תיקנו חכמים שיוכלו לחזור.

יָהֲבֵי זוּזֵי יַתְמֵי זוּזֵי אַפֵּירֵי – אם נתנו היתומים מעות עבור פירות ועדיין לא משכו, הדין הוא כך, זוּל – אם הוזלו הפירות יכולים לחזור [אף על פי שכבר קנו בכסף], מכיון שאחרים באופן זה יכולים לחזור, וּלֹא יְהֵא כֹּחַ הֶדְיוֹט חָמוּר מִן הֶקְדֵּשׁ. ואם אַיְּיקַר, והמוכר רוצה לחזור, סָבוּר מִינָּהּ הֵיינוּ דְּרַב חֲנִילַאי בַּר אידי שהיתומים קונים בכסף במקום שהוא לטובתם, אָמַר לְהוּ רַב שִׁישָׁא בְּרֵיהּ דְּרַב אידי, הָא רָעָה הִיא לְדִידְהוּ – ליתומים, שימשוך הלוקח את החפץ הנקנה. אולם הקדש הקונה דווקא בכסף, בין כשהקדש קונה מהדיוט ובין כשהדיוט קונה מהקדש, כמבואר בקידושין (כח:–כט.).

לקוטי שיחות

פרשת פינחס

כרך כג שיחה א

מתורגם ללשון הקודש

א.
"אם משה לא היה יודע..."

על הפסוק, המופיע בפרשת בנות צלפחד[1], "ותעמודנה לפני משה ולפני אלעזר הכהן ולפני הנשיאים וכל העדה פתח אהל מועד לאמר", מובאת ב"ספרי"[2] מחלוקת לגבי פירוש הפסוק: "אם משה לא היה יודע – אלעזר היה יודע? אלא סרס המקרא ודרשהו, דברי רבי יאשיה, אבא חנן היה אומר .. בבית המדרש היו ובאו ועמדו לפניהם".

אותה מחלוקת מובאת בספרי בשני מקומות נוספים – (א) בענין פסח שני, בפרשת בהעלותך, על הפסוק[3] "ויקרבו לפני משה ולפני אהרן", (ב) בענין מקושש העצים, בפרשת שלח, על הפסוק[4] "ויקריבו אותו .. אל משה ואל אהרן ואל כל העדה".

והנה, בפירוש רש"י, אנו רואים בזה דבר תמוה:

בפרשת בהעלותך הוא מפרש: "לפני משה ולפני אהרן – כששניהם יושבין בבית המדרש באו ושאלום, ולא ייתכן לומר זה אחר זה, שאם משה לא היה יודע אהרן מנין לו" – הוא סובר בפשטות כדעת אבא חנן, על הפסוק שבפרשת שלח "אל משה ואל אהרן ואל כל העדה" רש"י איננו מפרש דבר, ואילו בפרשתנו הוא מביא את שתי הדעות[5], ובשם אומרן[6]!

את העובדה שרש"י איננו מפרש דבר בפרשת שלח[7], ניתן לתרץ, שהוא מסתמך על כך שיזכרו את פירושו בפרשה הקודמת, בהעלותך. אך כלל אין מובן מדוע בפרשתנו הוא מביא את שתי הדעות, ובשם אומרן:

מכך שבפרשת בהעלותך מביא רש"י רק את הפירוש "כששניהם יושבין..." מובן, שרק פירוש זה, של אבא חנן, מתאים לפשוטו של מקרא,

כפי שמובן בפשטות, ש"סרס המקרא" איננו חלק בדרך הפשט, וכפי שרבי יאשיה מדגיש בעצמו "סרס המקרא ודרשהו"[8], שיש צורך להעזר בדרך הדרש.

לעומת זאת בפרשתנו, כיון שרש"י מצטט את שתי

---

1) פרשתנו כז, ב.

2) וכן בגמרא (ב"ב קיט, ב)

3) ט, ו.

4) טו, לג.

5) וגם בגמ' הובאה פלוגתא זו רק בבנות צלפחד (וראה מפרשי הש"ס שצויינו בהערה הבאה). ולהעיר מהשינוי בתרגום יונתן מבהעלותך לפרשתנו.

6) כמו שהקשו מפרשי רש"י (נחלת יעקב בהעלותך שם. משכיל לדוד ומלאכת הקודש כאן ובהעלותך שם). תולדות אדם וספרי דבי רב לספרי שם. תורת חיים, פתח עינים ופני שלמה ב"ב שם. עיון יעקב לע"י ב"ב שם. ועוד.

7) לכאורה יש עוד ב' מקומות שבהם ישנו אותו הקושי ("אם משה לא ידע .. מנין לו"), ואין רש"י מפרש שם מאומה:

בפ' מטות (בענין בני גד ובני ראובן) נאמר (לב, ב) "ויאמרו אל משה ואל אלעזר הכהן ואל נשיאי העדה" (וראה אוה"ח שם); וכן בפ' מסעי (בענין העברת נחלה) כתיב (לו, א) "וידברו לפני משה ולפני הנשיאים" (וראה מלאכת הקודש כאן) – ולכאורה, אם משה לא ידע, אלעזר והנשיאים מנין להם?

אבל נוסף לזה שאפשר לומר שרש"י סומך על פירושו כאן ובפ' בהעלותך, יש לומר שבמקומות הנ"ל קושיא זו מעיקרא ליתא (ולכן לא מצינו שנחלקו שם ר' יאשי' ואבא חנן):

בני גד ובני ראובן: הרי (א) בקשתם נוגעת גם לצבא שאר השבטים, שיצטרך לכבוש לבדו את הארץ, (ב) בקשתם היתה שהם יקבלו לבדם את עבר הירדן, אף שהוא הי' שלל מלחמה אשר הכה לפני עדת ישראל (מטות שם, ד)*;

העברת נחלה: מדובר ע"ד העברת נחלה משבט לשבט – הרי זה נוגע אל הנשיאים ולכן באה השאלה לכולם – למשה בתור שאלה להלכה, ואל השאר – בתור טענה לבעלי דין.

8) וכן הוא ברש"י כאן (וכ"ה ברש"י אמור כב, ב. חוקת יט, ז) – אף שבמ"א (בראשית ב, יט. שמות ב, ה) נקט "ופרשהו". וטעם החילוק יש לומר:

כשאין המקרא סובל פירוש אחר, הרי סירוס המקרא הוא רק כדי

---

*) וגם ע"פ ההלכה צ"ע ובירור איך ולמה נתנו להם חנם בלי שומא חלק שאר השבטים. ובפרט ע"פ פרש"י לך יד, כד.

וי"ל שבני גד וב"ר ביארו זה באמרם "כי לא ננחל אתם גו' באה נחלתנו גו'" (שם, יט) – חילוף.

ועפ"ז תומתק כוונת הפסוק, דלכאורה מאי קמ"ל. וראה אוה"ח ועוד.

הדעות, מובן, שגם דעת רבי יאשיה מתאימה לפשוטו של מקרא.

הסתירה אף חזקה יותר בכך, שאת פירושו של רבי יאשיה הוא אף מקדים לפירושו של אבא חנן.

יותר מכך: בפרשת בהעלותך נאמר רק "לפני משה ולפני אהרן", ויש צורך להפוך את הסדר רק בין שני פרטים. ואילו בפרשתנו נאמר "לפני משה ולפני אלעזר הכהן ולפני הנשיאים", ויוצא, ש"סרוס המקרא" הוא לגבי שלושה פרטים – נשיאים[9], אלעזר ומשה – ולמרות זאת מביא רש"י את פירושו של רבי יאשיה דוקא כאן?

ב.
"נכנסו כל העם"

לכאורה ניתן היה להסביר, שההבדל בין שני פירושי רש"י – בפרשת בהעלותך ובפרשתנו – כרוך בהבדלים הלשוניים שבפסוקים:

בפרשת בהעלותך נאמר רק "לפני משה ולפני אהרן", ולכן סביר לפרש לפי פשוטו של מקרא "כששניהם יושבין בבית המדרש...". אבל בפרשתנו, כאשר התורה מוסיפה גם "וכל העדה", אין רש"י מפרש בפירושו הראשון והעיקרי ש"בבית המדרש היו יושבין", כי בפשטות לא ייתכן ש"כל העדה" יהיו ב"בית המדרש".

אך לאמיתו של דבר, אי אפשר להסביר כך, כי בנוסף לכך שלפי זה קשה שוב מדוע אין רש"י מפרש דבר בפרשת שלח, שהרי גם שם מוסיפה התורה "אל משה ואל אהרן ואל כל העדה", ולכן כבר אי־אפשר לומר, כדלעיל, שהוא מסתמך על פירושו בפרשת בהעלותך "כשיושבין בבית המדרש" –

הרי בנוסף לכך קשה, שהרי רש"י עצמו אמר בפירושו בסוף פרשת תשא[10]: "כיצד סדר המשנה... נכנסו כל העם". כלומר, במקום – "בית המדרש" – שבו לימד משה את התורה לישראל נכנסו "כל העם", ואם כך, לא קשה בענינו כיצד נכנסו "כל העדה" לבית המדרש.

והסיבה לכך, במילים "כל העם", וכן "כל העדה", אין הכוונה לכל בני ישראל ממש, אלא רק לאלה אשר חפצו ללמוד וכדומה[11], ולכן אין קושי[12] לפרש שכל אלו – משה, אלעזר, הנשיאים וכל העדה – היו בבית המדרש.

יותר מכך: בפסוקנו אף פשוט יותר להסביר ש"בבית המדרש היו יושבים", כי כאן מופיע הביטוי "כל העדה", ולא "כל העם" והרי רש"י כבר הסביר לפני כן מספר פעמים[13] שהמשמעות של "כל העדה" יכולה להיות גם כלפי הסנהדרין.

ואם כך שבה הקושיה ומתעוררת: מדוע אין רש"י מפרש כאן כלפני כן, ש"בבית המדרש היו יושבים" – כפירוש ראשון ועיקרי?

לפרשו; וכשאפשר לפרשו גם בלי סירוס ואעפ"כ סרס המקרא מטעם חיצוני הרי זה "דרש"*. ולהעיר משאר הביטויים בענין זה בפירוש רש"י עה"ת (לך יד, טו. שמות ד, כ. בשלח טז, כ. תרומה כז, ד. אמור כג, טז. שלח יד, כא. בלק כב, לג. וראה פרש"י מקץ מא, נז). וראה עוד בזה לקו"ש ח"ז [המתורגם] ע' 125 הערה 13 בשוה"ג. חכ"ב [המתורגם] ע' 46. ואכ"מ.

9) מלשון רש"י "אפשר אם משה לא ידע אלעזר יודע", ולא הביא הנשיאים [ובפרט שבגמרא שם מביא הנשיאים**, ורש"י בוחר בגירסת הספרי רק משה ואלעזר] – משמע, דלדעת רש"י הנשיאים לא נשאלו (וראה משכיל לדוד כאן).

אבל דוחק לפרש כן, כי: (א) לפ"ז אין מובן איך יפרש מ"ש "ולפני הנשיאים"? (ב) מהו שכתב בסוף פירוש הב' "לפני כולם" (שאינו מתאים בנוגע לשנים)? (ג) בדפוס שני דפרש"י הגירסא "לפני הנשיאים כו'".

ואולי יש לומר, שגם לפי הגירסא שלפנינו כוונת רש"י גם להנשיאים, אלא שכשכתוב "ולפני אלעזר הכהן" מיד מתעוררת השאלה "אפשר אם משה לא ידע כו'", וכיון שמתרץ "סרס המקרא כו'" כבר מובן מעצמו שגם "ולפני הנשיאים" הוא מקרא מסורס. והוא דוחק גדול.

10) לד, לב.

11) ראה תשא לג, ז ובפרש"י שם.

12) ולהעיר מפרש"י צו ח, ג.

13) ויקרא ד, יג. שלח יד, א. וראה גם בהעלותך י, ב. וכן פירש בענינו ביד רמ"ה (ורש"ש) לב"ב שם.

---

*) גם יש לומר – כשכותב רש"י "ופרשהו", כוונתו שגם לאחר הסירוס צריכים **להוסיף** פירוש בהפסוק (כבב' מקומות הנ"ל שהוסיף רש"י תיבה כאילו היא כתובה בפנים הכתוב (בבראשית שם – "שם" ("לעולם"), בשמות שם – "בו")).

) בגמרא שם הובא גם "וכל העדה" (וראה רבינו גרשום ורשב"ם שם). אבל **בפשוטו של מקרא מובן שבנות צלפחד לא שאלו אצלם (דמה ענין פסקי דינים לכל העדה, ובפרט דחכמניות היו (רש"י לקמן פסוק ד)). וגם את"ל ד"כל העדה" כאן פירושו סנהדרין (כדלקמן בפנים סעיף ב) – אינו מסתבר ששאלו ל"**כל** העדה" (78,600 – **פרש"י** יתרו יח, כא. וראה רש"י בלק כה, ה. לקו"ש [המתורגם] חי"ח ע' 356 הערה 18). וכדמוכח גם **משינוי** לשון הכתוב שבהם **לא** נאמר "ולפני". [אבל להעיר מהד"ה בדפוס שני דרש"י "ולפני הנשיאים **ולפני כל העדה**"].

ג.
"פתח אהל מועד" הוא "בית המדרש"

יש הבדל נוסף בין הפסוק שבפרשתנו לבין הפסוק שבפרשת בהעלותך, אשר באמצעותו ניתן היה, לכאורה, לבאר את הסיבה לשינויים שבין פירושי רש"י הללו:

בפרשת בהעלותך אין נרמז בפסוק היכן היו משה ואהרן, ולכן יכול רש"י לפרש "כששניהם יושבין בבית המדרש באו ושאלום". אבל בפרשתנו נאמר במפורש בפסוק שהם היו ב"פתח אהל מועד", וייתכן לומר שמשום כך אין רש"י יכול להסביר בפירושו הראשון והעיקרי ש"בבית המדרש היו יושבים".

אך גם הסבר זה אינו מספיק, כי:

א) בפשטות, "פתח אהל מועד, ו"בית המדרש" היו במקום אחד: ב"פתח אהל מועד" הכוונה היא לחצר המשכן[14], וגם בית המדרש שכן בחצר המשכן, ליד המזבח, כפי שרש"י אומר בתחילת פרשת משפטים[15]: "שתשים סנהדרין אצל המזבח". לכן אפשר לומר, שב"פתח אהל מועד" הכוונה היא "בבית המדרש".

ב) אף אם נאמר, שבפסוק זה אי אפשר לומר שהמשמעות של "פתח אהל מועד" היא "בית המדרש", הרי דבר זה עצמו דורש הסבר. ועוד – מדוע הכרחי בכלל לפרט, לפי פירוש זה, ש"בבית המדרש היו"? רש"י יכול היה לומר, כלפני כן, "לפני כולם עמדו", והרי כבר בפסוק נאמר היכן התרחש הדבר "פתח אהל מועד"?

ד.
"לפני..." "ולפני..."

כדי להבין את כל האמור לעיל יש להקדים ולבאר בכלל את השאלה "אם משה לא היה יודע...":

מפירוש רש"י[16] נראה, שמפשט הפסוק מובן ששאלתם של ה"אנשים אשר היו..." ושל "בנות צלפחד" נשאלה לכל אחד מן הנשאלים בנפרד. אך בכך ייתכנו שני אופנים: בדיבור אחד – בבת אחת, או בזה אחר זה. ולכן, לאחר שפירש רש"י בפרשת בהעלותך "כששניהם יושבין בבית המדרש באו ושאלום", הוא מרחיב, שלא כדרכו בכל מקום, כדי לשלול את האופן של בזה אחר זה: "ולא ייתכן לומר זה אחר זה, שאם משה לא היה יודע אהרן מנין לו". וכן בפרשתנו, כאשר רש"י מדגיש בפירושו "אפשר אם משה לא ידע אלעזר יודע".

ויותר מכך: לאחר שרש"י מצטט מן הפסוק בפירושו בפרשתנו את המילים "לפני משה" הוא ממשיך ומוסיף "ואחר כך לפני אלעזר"[17] – ויש לומר, שבכך מתכוון רש"י להדגיש שמשמעות המילה "ולפני" היא בדיוק כאילו היה כתוב בפסוק "ואחר כך לפני אלעזר".

ויש לומר, שההסבר לכך הוא: אילו היה כתוב בפסוק "לפני משה ואהרן", וכן "לפני משה ואלעזר...", היה מובן שהשאלה נשאלה בבת אחת, את משה בהיותו עם אהרן וכדומה, וייתכן אף לומר שהכוונה היא שהשאלה נשאלה בעיקר למשה, ומזכירים את אהרן רק משום שבמציאות הוא היה אז ביחד עם משה[18].

אך כיוון שבפסוק כתובה המילה "לפני" שוב – "ולפני אהרן", וכן "ולפני אלעזר"[19], מוכרח רש"י להסביר שהשאלה נשאלה לאהרן, וכן לאלעזר וכו', בנפרד[20].

וכיוון ש"לא ייתכן לומר זה אחר זה", לפי הסדר שבתורה, שלאחר ששאלו את משה שאלו את אהרן, לכן אומר רש"י "כששניהם יושבין בבית־המדרש באו ושאלום", שבאופן זה מופנית השאלה לאהרן בדיוק כמו למשה[21], כדלהלן.

ה.
בית מדרש – מקום ללימוד תורה ביחד

"בית המדרש" הוא מקום שבו לומדים תורה יחדיו, ולא מקום שבו מתאספים יהודים כדי לשמוע דברי תורה, הלכה, דרשה וכדומה מחכם. כלומר, למרות שבבית המדרש נמצא רב, ראש ישיבה וכדומה, ונמצאים תלמידים, ואף בין התלמידים עצמם יש

14) פרש"י תצוה כט, יא. לב.
15) כא, א. וי"ג "אצל המקדש".
16) וכן בספרי וגמרא שם.
17) ובדפוס ראשון: אפשר לומר לפני משה ואח"כ לפני אלעזר.
18) ראה משכיל לדוד בהעלותך שם.

19) ראה גם משכיל לדוד כאן. באר יצחק בהעלותך שם. ועוד.
20) ראה לעיל הערה 9.
21) ולכן מוסיף רש"י "ולא יתכן לומר זה אחר זה" – להדגיש, שלהפירוש "כששניהם יושבין בביהמ"ד כו'", היתה השאלה מופנית לכאו"א בפ"ע, לאהרן כמו למשה (כאילו נשאלו זה אחר זה).

הבדלים בדרגתם, למרות זאת מהותו של בית המדרש היא שכל "יושבי בית המדרש" משתתפים בלימוד: בשמיעת השאלה, בדיון אודותיה וכדומה.

מכך מובן גם־כן שהשאלות ששואלים ב"בית המדרש" נשאלות באופן שונה מהשאלות ששואלים במקום שיושבים בית־דין, דיין או רב: כאשר שואלים שאלה לפני בית־דין, דיין או רב, אף כאשר לומדים שם תלמידים, מובן, שהשאלה נשאלת דוקא לחברי בית הדין. ואילו שאלה הנשאלת בבית המדרש אינה מופנית לראש בית המדרש, ראש הישיבה וכדומה, אלא לכל "יושבי בית המדרש" — כולם מעיינים בשאלה, וכל אחד מהם יכול להביע את דעתו בתשובה עליה.

וזוהי משמעות דברי רש"י "כששניהם יושבין בבית המדרש באו ושאלום": אהרן שמע את השאלה משום ששניהם היו בבית המדרש ולמדו שם תורה ביחד, ולכן שאלו את השאלה באותו אופן את שניהם — "לפני משה ולפני אהרן"[22].

זהו גם ההסבר לכך שרש"י משנה בפירושו השני בפרשתנו מלשון הפסוק "פתח אהל מועד" ואומר "בבית המדרש היו יושבים", כי הביאור מתבסס כאן, כאמור, על היותם בבית־המדרש, ולאו דוקא על היותם ביחד.

ו.
"פתח אהל מועד" — אופן ההתאספות, ולא ציון מקום

לפי זה מובן מדוע אין רש"י מקבל פירוש זה כפירוש הראשון והעיקרי בפרשתנו.

רש"י מסביר, שבמילים "פתח אהל מועד", אין כוונת התורה כל כך להצביע על מקום המצאם — והרי מהי החשיבות בכך? — אלא המטרה העיקרית היא לתאר כיצד הם התאספו שם: "פתח אהל מועד" הוא מקום[23] שבו מתאספים כל העדה כדי לשמוע את דברי משה רבינו, ולא כדי לשבת וללמוד ביחד.

יוצא מכך, שבפסוקנו, בפשטות, לא הענין של "בבית המדרש היו", אלא "פתח אהל מועד", כדלעיל, "היו".

בדוחק ניתן לומר, ש"פתח אהל מועד" במשמעותו — כמקום התאספות — אמור רק לגבי המילים האחרונות "וכל העדה":

משה, אלעזר והנשיאים היו בבית המדרש, ושאלת בנות צלפחד נשאלה לפני כולם ביחד בשווה, כדרך השאלות שנשאלו בבית המדרש, כדלעיל, ובאותה שעה עמדו כל העדה "פתח אהל מועד" במצב של התאספות, כדי לשמוע מה תהיה התשובה על טענת בנות צלפחד[24].

אך כיוון שדחוק ביותר לחלק את הפסוק, ולומר ש"משה .. אלעזר .. הנשיאים" ישבו בבית המדרש, ואילו "וכל העדה (עמדו) פתח אהל מועד"[25] —

לכן מביא רש"י כפירוש הראשון והעיקרי את "סרס המקרא", שהתורה אומרת "לפני משה ולפני אלעזר הכהן ולפני הנשיאים" משום ששאלו אותם "זה אחר זה", אלא שסדר השאלות הפוך מהסדר המופיע בפסוק.

ולפי זה יוצא, שכל דברי הפסוק הם כפשוטם, והקושי היחיד הוא בכך שהפסוק משנה את סדר הנשאלים[26].

ז.
"בשם אומרם"

וזוהי גם הסיבה לכך שרש"י מצטט את שני הפירושים בשם אומרם — רבי יאשיה ואבא חנן — כדי להדגיש ששתי דעות אלו בקשר להסבר הפסוק

— אם יאמרו "סרס המקרא" (שבאותו פסוק לא יהיו המילים כתובות כסדרן), או שעדיף לקבל פירוש דחוק של הפסוק מאשר לומר "סרס המקרא"[27] —

איננו רק לגבי פסוק זה, אלא זה מותאם

---

22) ועצ"ע איך יפרש רש"י מ"ש אח"כ בבהעלותך שם "ויאמרו האנשים ההמה אליו" [כמו שהקשה במשכיל לדוד שם. ולכן מפרש דהשאלה היתה למשה והזכיר אהרן רק משום שגם הוא הי' יושב בביהמ"ד. אבל לפירושו אי"מ מ"ש "ולפני אהרן" (כמו שדייק בעצמו בפרשתנו כאן)].

23) ראה בהעלותך י, ג. פרש"י שם, ב.

24) כפשטות הענין: שאלת בנות צלפחד נוגעת (בפועל או בכח) לכל ישראל, ולפיכך, כששמעו שהן הולכות לשאול את משה, נקהלו כולם במקום המיועד להקהלה לשמוע הפס"ד.

25) להעיר מש"ך עה"ת כאן (ושם, כי פתח אוה"מ לא הי' משה יושב שם).

26) לפי שאינו רוצה להקדים בפסוק תלמיד לרב כו' (רשב"ם ב"ב שם. ועוד).

27) ראה לקו"ש ח"ז (שצויין בסוף הערה 8. וש"נ) ע"ד אין מוקדם ומאוחר בחד ענייא.

לשיטותיהם של רבי יאשיה ואבא חנן במספר מקומות. אנו מוצאים גם במקומות אחרים, שרבי יאשיה[28] אומר "סרס המקרא", ואילו שיטת אבא חנן[29] היא, שיש לקבל פירוש דחוק של הפסוקים אך לא לומר "סרס המקרא"[27].

ח.
בענין המקושש – מסירה לרשות הצבור

לפי כל האמור לעיל ניתן להבין מדוע אין רש"י מפרש ועונה לאותה שאלה בפירושו בענין המקושש:

כיון שהשאלה מתבססת על כך שישראל פנו בשאלה הלכתית גם לאהרן וכו' (לאחר ששאלו את משה) – הרי בענין המקושש אין זה קושי: רש"י אומר[30] "לא היו יודעים באיזו מיתה ימות אבל יודעים היו שהמחלל שבת במיתה". כלומר, הפניה למשה ולאהרן ולכל העדה לא היתה לצורך השאלה ההלכתית, אלא כדי למסור את המקושש לרשות הצבור, שהצבור יבצע את עונש המיתה. איזו מיתה – את זאת צריך הצבור לברר.

ולכן לא קשה מדוע משווים את אהרן ואת כל העדה למשה, שהרי מדובר כאן על מסירתו לרשות הצבור – למשה ולאהרן ולכל העדה[31].

ט.
המקלל והמקושש

לפי זה יובן ענין נוסף הדומה לאמור לעיל:

בענין המקלל, (בפרשת אמור[32]), נאמר "ויביאו אותו אל משה" – אל משה בלבד. ולכאורה, אין מובן: המקושש והמקלל הם "בפרק אחד", כפי שאומר שם רש"י[33], ומדוע, אפוא, את המקלל הביאו אל משה בלבד ואילו את המקושש – למשה ולאהרן ולכל העדה?

ועל פי האמור לעיל מובן: רש"י אומר שם[33], "יודעים היו שהמקושש במיתה .. אבל לא פורש להם באיזו מיתה .. אבל במקלל הוא אומר לפרוש להם שלא היו יודעים אם חייב מיתה או לאו".

כלומר: אצל המקלל התעוררה שאלה הלכתית, אם הוא חייב מיתה אם לאו, ומובן שצריך לפנות אל משה רבינו. ואילו אצל המקושש "יודעים היו" שהוא חייב מיתה, ולכן העיקר היה הבאתו של החייב מיתה אל הצבור – אל משה ואהרן וכל העדה.

י.
התעוררות ה"מעלה" על ידי עבודת ה"מטה"

מיינה של תורה שבפירוש רש"י זה:

יש לומר, שהטעם בפנימיות לכך שרש"י מביא את הפירושים דוקא בענין פסח שני ובענין בנות צלפחד, ולא בענין מקושש העצים, היא משום שתוכנם של הפירושים קשור לאופן שבו נאמרו הפרשיות:

החידוש בשתי פרשיות אלו הוא, שהן נאמרו מלמעלה באמצעות טענה ובקשה שבאה מלמטה[34]: פרשת פסח שני התעוררה באמצעות טענתם של ה"אנשים אשר היו טמאים", אשר טענו "למה נגרע לבלתי הקריב..."[35], ופרשת הנחלות נאמרו באמצעות טענת ובקשת בנות צלפחד "למה יגרע שם אבינו... תנה לנו אחוזה..."[36].

וזהו גם הקשר ביניהן לבין שני הפירושים של "סרס המקרא" ו"בבית המדרש היו יושבים", משום ששניהם מדגישים את החשיבות של לימוד התורה על ידי ה"מטה":

"סרס המקרא" – ה"מקרא" כפי שהוא "מלמעלה" אינו מובן, ודוקא באמצעות האדם הלומד ומסרס את המקרא, ניתן להבינו בגלוי.

בדומה לכך גם בענין של "בבית המדרש היו": לימוד התורה בבית המדרש הדגיש את מעלת הלימוד של האדם, ה"מטה", לעומת הקהלה (בפתח אהל מועד – שמיעת דבר ה' על ידי משה, הקהל את העם בשנת הקהל – שמיעת דבר ה' על ידי המלך וכדומה), ששם מודגשת יותר חשיבות ה"מעלה", בעוד אשר הנקהלים רק שומעים ומקבלים את הדברים,

---

28) כנ"ל בתחילת השיחה מספרי. וראה גם מדרש תהלים לו, ז. ב"ר פל"ג, א. פסיקתא דר"כ פ' שור או כשב.
29) ספרי שם.
30) שלח טו, לד.
31) ולהעיר ממטות לא, יב.
32) כד, יא.
33) שם יב.

34) וגם תוכן ב' הפרשיות שייך לעבודה מצד המטה: פסח שני ענינו – תשובה, שענינה עבודה בדרך מלמטה למעלה (ראה בארוכה בכ"ז לקו"ש [המתורגם] חי"ח ע' 129 ואילך): ופ' בנות צלפחד מדגישה מעלת הבת, מקבל.
35) בהעלותך ט, ו־ז.
36) פרשתנו כז, ד.

עד כדי כך שאי אפשר לבית המדרש בלא חידוש[37], שעל ידי פלפול חברים וכדומה מתחדשים ענינים בתורה.

[בדומה למעלת התורה שבעל פה ביחס לתורה שבכתב[38]. התורה שבכתב היא כפי שהתורה מצד "למעלה", ופרטי המצוה אינם בגלוי. בתורה שבעל פה הם מתגלים באמצעות יגיעת האדם "מלמטה", עד כדי כך ש"כמה ענינים נתחדשו ממש בתורה שבעל פה ורק אסמכוה אקרא"[39]].

יא.
חידוש באופן הכתיבה או התחדשות לגמרי?

לפי זה ניתן להבין את הסיבה (בפנימיות הענינים), לכך שבפרשת בהעלותך מביא רש"י רק את הפירוש "כששניהם יושבין בבית המדרש", ואילו בענין בנות צלפחד הוא מביא את שני הפירושים, והפירוש העיקרי הוא "סרס המקרא":

ההבדל בין "סרס המקרא" לבין "יושבין בבית המדרש" הוא: "סרס המקרא" מדגיש את הסדר שבו כתובים הדברים בתורה, ואילו "בית המדרש" מדגיש את הלימוד שבאמצעותו הדין מתחדש מעיקרו.

ולכן: בענין פסח שני, כאשר הטענה "למה נגרע" חידשה, לכל הדעות[40], הלכה חדשה, ונאמרה פרשה חדשה – מתבטא עיקר החידוש בענין של "יושבין בבית המדרש", המקום שבו מתחדשות הלכות.

לעומת זאת בענין בנות צלפחד, אומר רש"י[41], ש"נתעלמה הלכה ממנו (ממשה)" – הלכה זו כבר נאמרה למשה, ובנות צלפחד, כפי שמדייק רש"י[42], "זכו .. ונכתבה על ידן". באמצעותן נתגלתה ההלכה שוב למשה ואז היא נכתבה בתורה. ולכן הפירוש הראשון והעיקרי הוא – "סרס המקרא", שהדברים נכתבו באופן המדגיש את עבודת ה"מטה".

אך כיוון שישנה גם דעה[43], שאף פרשת נחלות התחדשה לגמרי באמצעות בנות צלפחד[44], מביא רש"י גם את הדעה של אבא חנן, ש"בבית המדרש היו יושבים".

יב.
פרשת הנחלות – למעשה

ויהי רצון, שכשם שבקשת וטענת בנות צלפחד "תנה לנו אחוזה" הורידה ו"המשיכה" מלמעלה את פרשת הנחלות, והעיקר הוא המעשה – נתינת הנחלה בארץ ישראל[45] בפועל לבנות צלפחד,

כך יהיה בימינו אלה, בסיום תקופת הגלות, שהבקשה שבני ישראל מבקשים כל העת מהקדוש־ברוך־הוא "את צמח דוד עבדך מהרה תצמיח", "ותחזינה עינינו בשובך לציון ברחמים",

תביא את הגאולה האמיתית והשלימה על־ידי משיח צדקנו, שאז יקבל כל יהודי בברור ובגלוי את נחלתו בארץ הקודש, על־ידי ש"הקדוש־ברוך־הוא מחלק להן בעצמו"[46], במהרה בימינו ממש.

(משיחת מוצאי ש"פ פינחס תשל"ה)

---

37) חגיגה ג, סע"א.

38) ראה תו"ח ח"ש קלד, א ואילך. ובארוכה המשך תרס"ו ע' שפג ואילך. ועוד.

39) המשך תרס"ו שם. ועד"ז בתו"ח שם (ע"ג).

40) ראה לקמן הערה 44.

41) פרשתנו שם, ה.

42) כגירסת הש"ס (ב"ב קיט, א. סנהדרין ח, א), ודלא כבספרי עה"פ "שתאמר .. שנאמרה" – ראה בארוכה לקו"ש חי"ג ע' 94 ואילך. ועיי"ש (ע' 96) דמ"ש רש"י "נתעלמה הלכה ממנו" הוא לב' פירושיו שם, ומ"ש "ד"א" הוא רק בנוגע להטעם למה נתעלמה.

43) כגירסת הספרי (כנ"ל) "שנאמרה".

44) אבל בפסח שני לא נאמר שנתעלמה הלכה ממנו. ולהעיר שבש"ס (ב"ב וסנה' שם) לא הובא מפ' פסח שני (רק מפ' מקושש ובנות צלפחד) ד"ראוי' היתה.. שתיכתב .. ונכתבה כו'".

45) כמפורש ביהושע יז, ד. ואף שעדיין לא למדנו יהושע (ורש"י אינו מציינו) ופשטות הכתובים (מסעי לו, א) נוטה שלקחו נחלתן עם בני גלעד גו' בעבר הירדן – לא הוצרך רש"י לפרשו כאן – א) בפש"מ כאן אין נפק"מ איפוא הייתה נחלתן ב) כבר פירש בפרשתנו (כז, א) שבקשתן תנה לנו אחוזה היינו בארץ.

46) ב"ב קכב, א. וראה אוה"ת פרשתנו ע' א'סה ואילך.

ילקוט לוי יצחק על התורה

שמות יב, יט - שבעת ימים שאר לא ימצא בבתיכם כי כל-אכל מחמצת ונכרתה הנפש ההיא מעדת ישראל בגר ובאזרח הארץ

בסך הכל[1] יש ג' תירוצים, דרב נחמן, דרבא, דרבינא, צורך כל הג' תירוצים וההפרש ביניהם,

היינו, כי הקושיא היכי מתקני רבנן כו' משום זוגות, זה שייך מהכוס הב' והלאה, שאז אפשר להיות זוגות ב' ד', ולא זוגות ג' ה', וכדומה, ועל הכוס הא' לא שייך הקושיא, כי הוא הא' היחידי, קודם שיש עדיין גדר זוגות ולא זוגות.

והיינו, הכוס הא' הוא לנגד מוח דחכ' (דאימא[2]) שחכ' הוא אחד האמת שהוא לבדו[3] הוא, ואין משם כלל יניקה ללעו"ז, והוא לנגד[4] י' של שֵׁם, שאין מִשָּׁם יניקה ללעו"ז. ומה שיש יניקה ללעו"ז מגדר זוגות, הוא מבינה[5] ולמטה אותיות הו"ה, שפירושם הוא מלשון שבירה[6] הוה על הוה. והיינו מבינה ז"א ומלכות, שהם הג' מוחין, מוח בינה,

---

1) בסימן זה מבאר כמה שאלות על הגמרא, והם:

א) כל דבר בתורה הוא בדיוק, למה יש "**שלשה**" תירוצים דוקא, ולא אחד או שנים?

ב) למה "**רב נחמן**" מתרץ דוקא מ"ליל שימורים"?

ג) למה "**רבא**" דוקא מתרץ מכוס של ברכה דמצטרף לטובה?

ד) למה "**רבינא**" דוקא מתרץ מדרך חירות, מהו השייכות התירוצים לכל אחד מהם?

ה) מהו "**סדר**" תירוצים של הגמרא, א) ליל שימורים, ב) מצטרף לטובה, ג) דרך חירות?

ו) גם יתורץ שאלות הצל"ח בפסחים (קט, ב) ד"ה לא יפחתו, דמקשה בדברי רבא "כוס של ברכה מצטרף לטובה ואינו מצטרף לרעה", וז"ל: לכאורה לא הי' צריך כלל שברכת המזון **מצטרף לטובה** עי"ש, והיינו דכיון דשאלת הגמ' הי' בנוגע זוגות דהוא לרעה, הי' רבא צריך לתרץ רק "כוס של ברכה אינו מצטרף לרעה", למה מוסיף גם המילים "מצטרף לטובה"?

ויבואר בפנים.

2) "**הכוס הא' הוא לנגד מוח דחכמה דאימא**": פירוש, ידוע החילוק בין מצה שהוא בחי' אבא-חכמה, וד' כוסות יין בחי' אמא-בינה (כדלקמן). והד' כוסות הוא כנגד ד' בחי' בבינה, והם:

א) כוס ראשון הוא בחי' "חכמה" דבינה, היינו ה"ביטול" וה"אמונה" שיש בשכל – בינה.

ב) כוס שני הוא מוח דאימא, היינו ההשכלה והשכל עצמו, דממנו יכול להשתלשל בחי' גבורות ודינין (ראה הערה 6).

ג) כוס שלישי הוא בחי' דז"א, היינו ה"מדות" של השכל, האיך השכל נוטה לבחי' חסד (אהבה) או לגבורה (יראה).

ד) כוס רביעי הוא בחי' מלכות, דאין מלך בלא עם, היינו בחי' יש ומציאות.

וזהו שמבאר דכשיש ה"גילוי" של בחי' חכמה (ביטול) בהשכל ומדות ומעשה אז אין יניקה מחיצונים, משא"כ בבחי' בינה (השכל), ז"א (מדות), מלכות (דיבור ומעשה) עצמה, יכול להיות יניקה לחיצונים. וראה תורת מנחם התוועדויות ה'תשד"מ חלק ד ע' 2415 (הובא לעיל סי' עט הערה 4).

3) ראה תניא פרק לה בהגהה וז"ל: אור א"ס ב"ה אינו מתייחד אפי' בעולם האצילות אלא ע"י התלבשותו תחלה בספי' חכמה והיינו משום שא"ס ב"ה הוא אחד האמת שהוא לבדו הוא ואין זולתו וזו היא מדרגת החכמה וכו'.

4) **פירוש**: מבואר בחסידות (ראה תניא – אגרת התשובה פרק ד'. לקוטי תורה פ' ראה יח, א-ב), דאותיות שֵׁם הוי' הם רמז, אות י' בחי' חכמה, אות ה' ראשונה בחי' בינה (השכל), אות ו' ז"א המדות, ואות ה' אחרונה בחי' מלכות (דיבור ומעשה), **וקיום** וחיות המדות ומעשה – בחי' זו"ן, הוא ע"י אב ואֵם – בחי' חכמה ובינה. (תניא פ"ג ופ"ד).

5) **פירוש**: מבואר בחסידות, דבחי' חכמה (אמונה) "היא בחי' אחד האמת שהוא לבדו הוא ואין זולתו" (כנ"ל הערה 4), דבדרגא זו מאיר אלקות בפשיטות, בחי' ביטול בתכלית. (ראה ילקוט לוי יצחק על התורה חלק א' סימן רטו הערה 7. סימן קצז הערה 5. קכז הערה 11). וזהו שכתוב (איוב ד, כא) ימותו ולא בחכמה, דבחי' דין וגבורה מסתעף מבחי' בינה דוקא. והטעם בזה מבואר, דמבחי' בינה מתחיל בחי' "אותיות", ויכול להעלים על ה"אור" דחכמה, ומבינה גופא רק דינין **מתערין** (פי' נשתלשל) מיני' בחי' **אחוריים דבינה**. וזהו ד"**עיקר**" היניקה הוא ממלכות, דאין מלך בלא עם מלשון עוממות וכו'.

וראה בתורת לוי יצחק, חידושים וביאורים בש"ס סוף עמוד רצט וז"ל: בחי' חכמה הוא בחי' אור בכלל, שאין שם בחי' כלי ולבוש לכסות. וכידוע שחכמה הוא בחי' חיוהי בכלל כמ"ש והחכמה תחי', שהוא בחי' אור בכלל, וגרמוהי בחי' כלים ולבושים מתחיל מבינה ולמטה, ועיין בלקו"ת בהביאור דשבת שבתון [לקוטי תורה דרושים ליום הכיפורים] ע, ג. ע"ש. ובינה היא בחי' כלי ולבוש לכסות על אור דחכמה, כי בבינה יש בחי' אותיות (ועיין בלקו"ת בד"ה ושאבתם מים בששון שם [דרושים לסוכות פ, א] ע"ש) שאותיות הם מכסים על האור שבתוכן. ע"ש.

6) יחזקאל ז, כו. "הוָה על הוָה תבא". ופי' במצודת ציון. **הוה** ענין שבר כמו עד יעבר הוות (תהלים נז, ב). ובמצודת דוד. **הוה על הוה תבוא**. זה אחר זה וסמוכה לה.

ומוח עטרא[7] דחסד, ומוח עיטרא דגבורה, שלנגדם הוא הג' כוסות שאחר הכוס הא'. ועיקר היניקה הוא ממלכות, מעטרא דגבורה, כמובן.

זהו הג' תירוצים:

דרב נחמן הוא על הכוס הד' מלכות עיטרא דגבורה, וזהו שתירוצו הוא מליל שימורים, ליל הוא מלכות[8] מדת לילה, (ובפרט ליל בלא ה', כידוע[9]) עטרא דגבורה, מדת חשך, וזהו שהוא נצרך עכ"פ שימורים. והמתרץ הוא רב נחמן דוקא, שהוא שייך לגבורות, כי הילכתא[10] כרב נחמן בדיני.

התירוץ דרבא הוא על הכוס הג' עיטרא דחסד, ז"א. וזהו[11] שלטובה מצטרף ולא לרעה, כי הרי הוא עיטרא דחסד, מדה[12] טובה, והמתרץ הוא רבא, בחי'[13] ז"א, עיין במאורי אור מע'[14] רב, ובע"ח[15] שער אנ"ך פ"ג.

7) **עטרא דחסד... עטרא דגבורה.** ראה לקוטי לוי יצחק, הערות לזהר שמות-דברים סוף עמוד קסה, טעם דנק' עטרין (כתרים) דחסד וגבורה וז"ל: "חסד וגבורה שבדעת הם בבחי' מקיף על המדות דחסד וגבורה עצמן, וזהו מה שחסד וגבורה נקראים עטרין, עטרא דחסד, עטרא דגבורה, שעטרא הוא בחי' מקיף, כי הם בבחי' מקיף על המדות דחסד וגבורה עצמן" עכ"ל.

8) ראה אור התורה לך לך עג, א וז"ל: בתורה אור [דף לז, א] בד"ה רני ושמחי (השני) פי' לילה הוא בחי' מדת מלכותו ית' מלכות כל עולמי' מלשון העלם כו' וע' מזה בלק"ת בד"ה תקעו בחדש שופר (הראשון) פ"א עולמים לשון העלם כו' צמצום והעלם אוא"ס כו' ע"ש. ולכן הוא בחי' לילה שהוא חושך היינו צמצום והעלם האור א"ס וכו' ותכלית המכוון כי אין מלך בלא עם עוממות והיינו בשביל שיתהפך החשך לאור ויהי' יתרון האור הבא מן החשך כמ"ש בד"ה תקעו הנ"ל. עי"ש.

9) ראה אור התורה וארא ע' רלה. לך לך עה, א. דרושים לפסח ע' תשמה. ועוד.

10) ראה כתובות יג, א.

11) מתרץ בזה שאלה ו' לעיל, דזהו הדיוק "מצטרף **לטובה**" – בחי' חסד.

12) כידוע דז"א בחי' המדות ענינם להשפיע וכו', וזהו"ע בחי' חסד וטוב.

13) ז"א היינו המדות, ו"**עיקר**" המדות הם בחי' חסד וגבורה המרומז במספר "רבא", שהוא בגי' ע"ב-ק"ל עם הכולל, ראה הביאור בהערה 15.

14) מאורי אור ערך אות ר' סעיף ז וז"ל: רבי ורב ורבא כולם בז"א בסוד ע"ב ק"ל שבו אלא שכאן נמנים ג"כ הי' אותיות והכולל.

והתירוץ דרבינא הוא על הכוס הב', מוח בינה, ורבינא, שמו מורה על בחי' בינה כי שמו הוא אבינא וכמארז"ל בפ' השוכר את הפועלים[16] שנרמז שמו בפסוק אבינא לאחריתם, אבינא מלשון בינה, הוא דוקא המתרץ כך, שתיקנום דרך חירות שחירות הוא מבינה עלמא דחירו[17], וכמובן, ודו"ק.

לקוטי לוי יצחק, ליקוטים על פסוקי תנ"ך ומאחז"ל עמוד רסח

* * *

הכוס של ברכה[18] נוטלו בשתי ידיו ונותנו אח"כ בימין שהוא בחי' חסדים, ועיין בזה"ק פ' תרומה דקס"ט ע"א, ולכן כוס של ברכה מצטרף לטובה ולא לרעה, כדאיתא בפרק ערבי פסחים לענין הד' כוסות ע"ש, הוא מפני שהוא בבחי' חסדים לכן מצטרף לטובה דוקא, ומה גם הכוס של ברכה דהד' כוסות דפסח שהוא השלישי שלנגד חסד, כי הד' כוסות הם לנגד חו"ב חו"ג (דאימא) כידוע, ומה שהוא על כוס יין[19] שרומז על הגבורות, הוא מפני שהוא חסד דאימא, גם ע"ד אלקים ברב חסדך[20] שברב חסדך נמתק גם שם אלקים דגבורות.

לקוטי לוי יצחק, הערות לזהר שמות–דברים עמוד רעג

פירוש: ע"ב הוא בגי' אותיות הוי' במילוי (יו"ד ה"י וי"ו ה"י), ומספר ע"ב בגי' חס"ד, **ק"ל** הוא שֵׁם הוי' במילוי אלפי"ן באחוריים כזה: יו"ד (20) + יו"ד ה"א (26) + יו"ד ה"א וא"ו (39) + יו"ד ה"א וא"ו ה"א (45) = 130, **ק"ל**. וכל בחי' **אחוריים** הוא בחי' גבורה (ראה ע"ח המצויין כאן), וזהו "**עב-קל**" הוא חסד וגבורה שהם עיקר בחי' המדות – ז"א.

וע"ב + ק"ל בגי' "רב" (72 + 130 = 202), ועם הכולל "**רבא**" (וכשמצרפים גם היו"ד אותיות של מילוי השם הוא בגימ' רבי). ראה תורת מנחם – ספר המאמרים באתי לגני חלק א ע' ריא. רכב.

15) שער יט.

16) בבא מציעא פו, א. "רב אשי ורבינא סוף הוראה, וסימנך עד אבוא אל מקדשי אל אבינה אחריתם." ופירש"י עד אבא אל מקדשי אל, מקדשי סימנא דרב אשי, אבינה סימנא דרבינא, לאחריתם סימן לסוף הוראה.

17) ראה לעיל סי' ס חודש אייר (א) הערה 6. לקוטי תורה דרושים לראש השנה ס, ג. מסעי צ, א. לקוטי שיחות חלק ז ע' 172. ועוד.

18) ראה ברכות נא, א.

19) "כו"ס בגי' "אלקים" בחי' גבורה. ראה גם לעיל סי' סו. פ.

20) תהלים סט, יד. ראה גם ילקוט לוי יצחק עה"ת חלק ב' סימן יח.

ילקוט גאולה ומשיח

כה, יא – פינחס* בן אלעזר בן אהרן הכהן השיב את חמתי מעל בני ישראל בקנאו את קנאתי בתוכם ולא כיליתי את בני ישראל בקנאתי

א. בשביל גילוי המשיח יש צורך בענין של מסירת נפש דוקא.

מצינו אצל פינחס – פינחס זה אליהו[1], מבשר הגאולה[2]:

פינחס שהרגו לזמרי – הניח עצמו הצדה, ומסר נפשו לקנא קנאת ה' ("בקנאו את קנאתי גו'"[3]), ולכן, גם בשעה שנתעלמה הלכה ממשה רבינו[4], זכה פינחס לכוין אל ההלכה לאמיתתה, שהרי אף ש"הבא לימלך אין מורין לו", הרי כן היא ה"הלכה"[5].

והענין בזה – שמצד הנשמה רצונו של כל אחד ואחד מישראל לקיים את רצון הבורא[6], ומצד הנשמה אין מקום לענין של טעות כו', אלא שכאשר ישנן פניות אישיות, הרי זה מעלים על הנשמה. אבל כאשר יהודי נמצא במעמד ומצב שאינו חושב על עצמו כלל, ומתמסר לגמרי לקיים ולמלא רצון הבורא – כפי שצריך להיות מצד הנשמה – אזי בודאי יכוין אל האמת[7].

ומצד מסירת נפשו – "הנני נותן לו את בריתי שלום[8], ונעשה הענין ד"פינחס זה אליהו", שיבוא ויבשר לבני ישראל בשורת הגאולה על ידי משיח – כי, כאמור, בשביל גילוי המשיח יש צורך בענין של מסירת נפש דוקא.

ב. וכיון שבשביל גילוי המשיח יש צורך בענין של מסירת נפש דוקא, הרי מובן, שכללות ענין העבודה – שתכליתה הוא ביאת המשיח – צריכה להיות מתוך מסירת נפש.

והענין בזה – שתכלית הכוונה בבריאת העולם הוא שנתאוה הקב"ה להיות לו דירה בתחתונים[9], והרי ענין זה יושלם בביאת המשיח.

וזהו שאמרו רז"ל[10] על הפסוק[11] "ורוח אלקים מרחפת על פני המים", "זה רוחו של מלך המשיח" – שהענין דרוחו של משיח ישנו כבר **מתחילת הבריאה**, כיון שזוהי תכלית כוונת הבריאה.

ולכן, כללות ענין העבודה, ובפרט בכל זמן משך הגלות, צריכה להיות מתוך מסירת נפש, היינו, להניח את עצמו הצדה, ולעבוד את ה' באופן של אתכפיא וקבלת עול – כי לגילוי המשיח באים על ידי מסירת נפש דוקא.

וזהו גם הביאור בהמדובר בי"ט כסלו[12], שהאל"ף בי"ת של חסידות הוא ענין הנחת עצמותו, אתכפיא וקבלת עול.

– דלכאורה, הי' צריך להיות סדר העבודה באופן שתחילה תהי' עבודתו על פי שכלו ורצונו, ליתן גם לו תפיסת מקום ("מ'זאָל אים אויך געבן אַן אָרט"), ואחר כך ידרשו עבודה נעלית יותר, באופן של הנחת עצמותו, ואף על פי כן, מיד בתחלת העבודה תובעים לכל לראש ("נאָך איידער וואָס ווען") אתכפיא וקבלת עול, "ברעכן זיך און ניט טאָן וואָס עס ווילט זיך", ואדרבה "טאָן וואָס עס ווילט זיך ניט" –

כי המכוון בכל עניני העבודה הוא ענין המסירת נפש, שדוקא על ידי זה זוכים לגילוי אורו של משיח צדקנו, במהרה בימינו.

תורת מנחם התוועדויות ה'תשי"ד חלק א עמוד 280

ג. פינח"ס בגימטריא נחמ"ו נחמ"ו[13] לומר שיבא לנחם ולבשר לישראל כדכתיב (ישעי' נב, ז) מה נאוו על ההרים וגו' וכתיב (מלאכי ג, כג) הנה אנכי שולח וגו'.

פענח רזא (מבעלי התוספות)

---

*) **פסוק כה, יא פינחס...** – בענין "פינחס זה אליהו" עיין ילקוט משיח וגאולה על התורה פרשת פינחס סימן ח' ובהנסמן שם, ובילקוט משיח וגאולה על התורה פרשת שמות סימן ריט. רלה. רלט הערה 1. רנ. פרשת וארא סימן קלד. צו. קלב. קלט. קמ. פרשת ויקרא סימן קטו. פרשת אחרי סימן ב. ו. יב. יד. מא. פרשת בחוקותי סימן לה בפירוש נזר הקודש השלם. רכט. רמג. פרשת חוקת סימן קלח. קכז. פרשת בלק סימן קב. תקח. תכח. תקלט. תקמ. תקמג. ועיין גם כן פרשת ויגש סימן עב. פרשת וישב סימן מה. פרשת שלח סימן קנא.

1) נסמן באגרות־קודש כ"ק אדמו"ר חלק ג עמוד קס.

2) פירוש רש"י בחוקותי כו, מב. ועוד.

3) פינחס כה, יא.

4) סנהדרין פב, א. פירוש רש"י בלק כה, ו.

5) סנהדרין שם.

6) ראה רמב"ם הלכות גירושין סוף פרק ב.

7) ראה גם תורת מנחם – התוועדויות חלק ט עמוד 63.

8) פינחס כה, יב.

9) ראה תנחומא בחוקותי ג. נשא טז. בראשית רבה ספ"ג. במדבר רבה פי"ג, ו. תניא ריש פרק לו. ובכמה מקומות.

10) בראשית רבה פ"ב, ד. רפ"ח.

11) בראשית א, ב.

12) סעיף מ (תורת מנחם התוועדויות ה'תשי"ד חלק א עמוד 254).

13) שפנחס הוא אליהו ויבא לבשר לישראל. ועיין מש"כ הפענח רזא בפרשת בחוקותי.

במדרש (ילקוט שמעוני רמז תשעא): עיין ילקוט משיח וגאולה על התורה פרשת פינחס סימן ח, ובהנסמן שם.

חומש יומי

פרשת פינחס

~ יום ראשון י"ג תמוז ~

כה (י) וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר:

(יא) פִּינְחָס בֶּן־אֶלְעָזָר בֶּן־אַהֲרֹן הַכֹּהֵן הֵשִׁיב אֶת־חֲמָתִי מֵעַל בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּקַנְאוֹ אֶת־קִנְאָתִי בְּתוֹכָם וְלֹא־כִלִּיתִי אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּקִנְאָתִי:

י וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר:

יא פִּינְחָס בַּר אֶלְעָזָר בַּר אַהֲרֹן כַּהֲנָא אֲתֵב יָת חֵימְתִּי מֵעַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בִּדְקַנְּאִי יָת קִנְאָתִי בֵּינֵיהוֹן וְלָא שֵׁצִית יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּקִנְאָתִי:

רש"י◄ **פִּינְחָס בֶּן־אֶלְעָזָר בֶּן־אַהֲרֹן הַכֹּהֵן.** (סנהדרין פב. סוטה מב) לְפִי שֶׁהָיוּ הַשְּׁבָטִים מְבַזִּים אוֹתוֹ: הֲרְאִיתֶם בֶּן פּוּטִי זֶה שֶׁפִּטֵּם אֲבִי אִמּוֹ עֲגָלִים לַעֲבוֹדַת אֱלִילִים וְהָרַג נְשִׂיא שֵׁבֶט מִיִּשְׂרָאֵל, לְפִיכָךְ בָּא הַכָּתוּב וְיִחֲסוֹ אַחַר אַהֲרֹן. **בְּקַנְאוֹ אֶת־קִנְאָתִי.** בְּנָקְמוֹ אֶת נִקְמָתִי, בְּקָצְפּוֹ אֶת הַקֶּצֶף שֶׁהָיָה לִי לִקְצֹף. כָּל לְשׁוֹן "קִנְאָה" הוּא הַמִּתְחָרֶה לִנְקֹם נִקְמַת דָּבָר, אנפרטמנ"ט בְּלַעַ"ז.

~ נקודות משיחות קודש ~

הַהוֹרָאָה שֶׁאֶפְשָׁר וְשֶׁצָּרִיךְ לִלְמֹד מִפֵּירוּשׁ רַשִׁ"י זֶה, מוּבָנֶת בְּפַשְׁטוּת:

כַּאֲשֶׁר רוֹאִים אָדָם הָעוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה טוֹב, הֲרֵי אַף שֶׁיֵּשׁ הוֹכָחוֹת רַבּוֹת לְכָךְ שֶׁהוּא עוֹשֶׂה זֹאת, לִכְאוֹרָה, מִפְּנֵי מְנִיעִים אִישִׁיִּים - אָסוּר בְּכָל זֹאת לִשְׁלֹל אֶת מַעֲשֵׂהוּ הַטּוֹב, כִּי:

א) אַף אִם נַנִּיחַ שֶׁהוּא עוֹשֶׂה זֹאת מִתּוֹךְ מְנִיעִים אִישִׁיִּים, הֲרֵי הַהֲלָכָה קוֹבַעַת "לְעוֹלָם יַעֲסֹק אָדָם בַּתּוֹרָה וּמִצְוֹת אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ, שֶׁמִּתּוֹךְ שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ בָּא לִשְׁמָהּ"-

וּבְמִיּוּחָד לְפִי הַמַּשְׁמָעוּת הַפְּנִימִית שֶׁל "מִתּוֹךְ שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ בָּא לִשְׁמָהּ", שֶׁהָאָדָם מַגִּיעַ אַחַר־כָּךְ לִידֵי "לִשְׁמָהּ", מִפְּנֵי שֶׁעַכְשָׁו הוּא עוֹשֶׂה זֹאת "שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ" רַק בְּחִיצוֹנִיּוּת, אַךְ בִּפְנִימִיּוּת וּבַ"תּוֹךְ" כַּוָּנָתוֹ הִיא לִשְׁמָהּ. וְלָכֵן "מִתּוֹךְ שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ" - מֵה"תּוֹךְ" וְהַפְּנִימִיּוּת שֶׁלּוֹ בְּקִיּוּם הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת "שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ" הוּא "בָּא לִשְׁמָהּ" - שֶׁהַפְּנִימִיּוּת הַנִּסְתֶּרֶת בָּאָה לִידֵי גִּילוּי.

ב) כֵּיוָן שֶׁהוּא מְצֻוֶּה לִלְמֹד וּלְקַיֵּם מִצְוֹת עַל־פִּי 'שֻׁלְחָן עָרוּךְ', אָסוּר לְפוֹסְלוֹ, כִּי הוּא עָלוּל עֵקֶב זֹאת לְהַפְסִיק לִלְמֹד תּוֹרָה וְכוּ'. צָרִיךְ רַק לְעוֹרְרוֹ שֶׁיַּתְחִיל לִלְמֹד לִשְׁמָהּ, שֶׁיַּגִּיעַ מַהֵר כְּכָל הַאֶפְשָׁר לִידֵי "בָּא לִשְׁמָהּ".

ג) וְהָעִיקָּר: לְעוֹלָם אֵין לָדַעַת אֶת הַנַּעֲשָׂה בְּלִבּוֹ שֶׁל הַזּוּלַת, כְּפִי שֶׁרוֹאִים בָּרוּר בְּעִנְיָנֵנוּ, שֶׁאֲפִילוּ הַשְּׁבָטִים, לַמְּרוֹת שֶׁהָיוּ בְּיָדָם הוֹכָחוֹת בְּרוּרוֹת, לִכְאוֹרָה, שֶׁפִּינְחָס עָשָׂה זֹאת שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ, הֲרֵי הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא - אֲשֶׁר "ה' יִרְאֶה לַלֵּבָב" - הֵעִיד עָלָיו שֶׁעָשָׂה זֹאת רַק מִפְּנֵי קִנְאַת ה'.

עִנְיָן נוֹסָף בְּכָךְ:

מִי שֶׁמְּבַטֵּל אֶת הַזּוּלַת הָעוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה טוֹב, בְּטַעֲנָה שֶׁהַלָּה עוֹשֶׂה זֹאת מִמְּנִיעִים אִישִׁיִּים, עָלוּל לִטְעֹן שֶׁהוּא מְבַטְּלוֹ מִצַּד הַקְּדוּשָׁה: כֵּיוָן שֶׁאֲנִי עָנִיו בְּטִבְעִי (־ כָּךְ הוּא חוֹשֵׁב לְעַצְמוֹ), אֵינִי מְסֻגָּל לִסְבֹּל גַּאֲוָה, וְלָכֵן, בִּרְאוֹתִי יְהוּדִי הַלּוֹמֵד תּוֹרָה בְּהִתְלַהֲבוּת אוֹ מְקַיֵּם מִצְוֹת בְּהִדּוּר, בְּאֹפֶן הַיָּכוֹל לְהֵרָאוֹת כְּיוֹהֲרָא - אֵינִי יָכוֹל לִסְבֹּל זֹאת וְלִשְׁתֹּק.

עַל כָּךְ נִלְמֶדֶת הַהוֹרָאָה מִפֵּרוּשׁ רַשִׁ"י זֶה, הַמַּסְבִּיר אֶת לַעֲגָם שֶׁל הַשְּׁבָטִים עַל קַנְּאוּתוֹ שֶׁל פִּינְחָס, שֶׁנִּבְעָה מֵרְצוֹנָם לְהָגֵן עַל כְּבוֹדוֹ שֶׁל מֹשֶׁה, וְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא "יִחֲסוֹ אַחַר אַהֲרֹן" וְהֵעִיד שֶׁהוּא קִנֵּא אֶת קִנְאַת ה', וְלֹא הֵם.

הַדָּבָר מְלַמְּדֵנוּ לֶקַח לְגַבֵּי בִּטּוּל הַזּוּלַת הַלּוֹמֵד בְּהִתְלַהֲבוּת, אוֹ מִתְנַהֵג בְּהִדּוּר וְכוּ', כְּאִלּוּ יֵשׁ כָּאן בִּטּוּי שֶׁל יוֹהֲרָא, מִתּוֹךְ מַחֲשָׁבָה שֶׁלַּעַג זֶה הוּא מִפְּנֵי עֲנָוָה

(הַגָּנָה עַל כְּבוֹדוֹ שֶׁל מֹשֶׁה שֶׁהָיָה "עָנָו מְאֹד מִכֹּל הָאָדָם") - שֶׁלַּאֲמִתּוֹ שֶׁל דָּבָר, הַלּוֹמֵד בְּהִתְלַהֲבוּת וְהַמִּתְנַהֵג בְּהִדּוּר וְכוּ' הוּא הַצּוֹדֵק וְלֹא הַמְּבַטְּלוֹ.

יוֹתֵר מִכָּךְ, יִתָּכֵן שֶׁלְּהֵיפֶךְ, הַמְּבַטֵּל עוֹשֶׂה זֹאת דַּוְקָא מִפְּנֵי גַּאֲוָתוֹ שֶׁלּוֹ:

אֵין הוּא מְסֻגָּל לִסְבֹּל שֶׁהַזּוּלַת נַעֲלֶה מִמֶּנּוּ, וּלְפִיכָךְ הוּא מְקַנֵּא בּוֹ. וְאִלּוּ הָיָה מִתְנַהֵג כָּרָאוּי, הָיְתָה קִנְאָה זוֹ מְעוֹרֶרֶת בּוֹ רָצוֹן לִלְמֹד מֵחֲבֵרוֹ - קִנְאַת סוֹפְרִים תַּרְבֶּה חָכְמָה, אַךְ כֵּיוָן שֶׁיֵּחַד עִם מִדַּת הַגַּאֲוָה יֵשׁ בּוֹ גַּם מִדָּה שֶׁל עַצְלוּת, הֲרֵי הוּא מְבַטֵּל אֶת לִמּוּד הַתּוֹרָה וּמַעֲשָׂיו הַטּוֹבִים שֶׁל הַזּוּלַת.

מִקְּדֻשָּׁה לֹא תִּתָּכֵן מַסְקָנָה הַנּוֹגֶדֶת לָאֱמֶת, וְכֵיוָן שֶׁהַן הָעֲבֵדָה שֶׁהוּא עַצְמוֹ אֵינוֹ לוֹמֵד בְּהִתְלַהֲבוּת, כְּמַאֲמַר חֲזַ"ל "מַה לְּהַלָּן בְּאֵימָה וּבְיִרְאָה וּבְרֶתֶת וּבְזִיעַ, אַף כָּאן..." (לַמְרוֹת שֶׁנִּדְמֶה לוֹ שֶׁאֵין הוּא עֲדַיִן בְּדַרְגָּה שֶׁל לִנְהֹג כָּךְ "לִשְׁמָהּ" בֶּאֱמֶת), בְּנִגּוּד לִפְסַק הַתּוֹרָה "לְעוֹלָם יַעֲסֹק אָדָם בְּתוֹרָה וּמִצְוֹת שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ..."., וְהֵן הִתְנַהֲגוּתוֹ בְּבִטּוּל הַזּוּלַת, לְהֵפֶךְ מֵהַהוֹרָאָה בְּ"תוֹרַת אֱמֶת" "וֶהֱוֵי דָּן אֶת כָּל הָאָדָם לְכַף זְכוּת" - הֲרֵי זֹאת הוֹכָחָה בְּרוּרָה, שֶׁהַגּוֹרֵם לְכָךְ אֵינוֹ רֶגֶשׁ שֶׁל קְדֻשָּׁה, אֶלָּא לְהֵפֶךְ.

משיחת שבת פרשת פינחס, ה'תשכ"ה

(יב) לָכֵן אֱמֹר הִנְנִי נֹתֵן לוֹ אֶת־בְּרִיתִי שָׁלוֹם:

יב בְּכֵן אֱמַר הָא אֲנָא גְּזַר לֵהּ יָת קְיָמִי שְׁלָם:

רש"י ◄ **אֶת־בְּרִיתִי שָׁלוֹם •** (סנהדרין פב) דְּתְהֵא לוֹ לִבְרִית שָׁלוֹם, כְּאָדָם הַמַּחֲזִיק טוֹבָה וְחֵנוּת לְמִי שֶׁעוֹשֶׂה עִמּוֹ טוֹבָה, אַף כָּאן פִּירֵשׁ לוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא שְׁלוֹמוֹתָיו.

(יג) וְהָיְתָה לוֹ וּלְזַרְעוֹ אַחֲרָיו בְּרִית כְּהֻנַּת עוֹלָם תַּחַת אֲשֶׁר קִנֵּא לֵאלֹהָיו וַיְכַפֵּר עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

יג וּתְהֵי לֵהּ וְלִבְנוֹהִי בַּתְרוֹהִי קְיַם כְּהֻנַּת עָלָם חֲלַף דִּי קַנֵּי קֳדָם אֱלָהֵהּ וְכַפַּר עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

רש"י ◄ **וְהָיְתָה לוֹ •** בְּרִיתִי זֹאת. **בְּרִית כְּהֻנַּת עוֹלָם •** שֶׁאַף־עַל־פִּי שֶׁכְּבָר נִתְּנָה כְּהֻנָּה לְזַרְעוֹ שֶׁל אַהֲרֹן, לֹא נִתְּנָה אֶלָּא לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו שֶׁנִּמְשְׁחוּ עִמּוֹ וּלְתוֹלְדוֹתֵיהֶם שֶׁיִּוָּלְדוּ אַחַר הַמְּשָׁחָתָן, אֲבָל פִּינְחָס שֶׁנּוֹלַד קֹדֶם לָכֵן וְלֹא נִמְשַׁח, לֹא בָּא לִכְלַל כְּהֻנָּה עַד כָּאן. וְכֵן שָׁנִינוּ בִּ'זְבָחִים': לֹא נִתְכַּהֵן פִּינְחָס עַד שֶׁהֻרְגוּ לְזִמְרִי. **לֵאלֹהָיו •** בִּשְׁבִיל אֱלֹהָיו, כְּמוֹ (במדבר יא): "הַמְקַנֵּא אַתָּה לִי", (זכריה א): "וְקִנֵּאתִי לְצִיּוֹן" - בִּשְׁבִיל צִיּוֹן.

(יד) וְשֵׁם אִישׁ יִשְׂרָאֵל הַמֻּכֶּה אֲשֶׁר הֻכָּה אֶת־הַמִּדְיָנִית זִמְרִי בֶּן־סָלוּא נְשִׂיא בֵית־אָב לַשִּׁמְעֹנִי:

יד וּשְׁוּם גַּבְרָא בַּר יִשְׂרָאֵל קְטִילָא דִּי אִתְקְטֵל עִם מִדְיָנָתָא זִמְרִי בַּר סָלוּא רַב בֵּית אַבָּא לְבֵית שִׁמְעוֹן:

רש"י ◄ **וְשֵׁם אִישׁ יִשְׂרָאֵל וְגוֹ' •** בַּמָּקוֹם שֶׁיִּחֵס אֶת הַצַּדִּיק לְשֶׁבַח, יִחֵס אֶת הָרָשָׁע לְגָנַאי. **נְשִׂיא בֵית־אָב לַשִּׁמְעֹנִי •** לְאֶחָד מֵחֲמִשֶּׁת בָּתֵּי אָבוֹת שֶׁהָיוּ לְשֵׁבֶט שִׁמְעוֹן. דָּבָר אַחֵר: לְהוֹדִיעַ שִׁבְחוֹ שֶׁל פִּינְחָס, שֶׁאַף־עַל־פִּי שֶׁזֶּה הָיָה נָשִׂיא, לֹא מָנַע אֶת עַצְמוֹ מִלְּקַנֵּא לְחִלּוּל הַשֵּׁם, לְכָךְ הוֹדִיעֲךָ הַכָּתוּב מִי הוּא הַמֻּכֶּה.

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

יא) בְּקַנְאוֹ. קַל הַנּוּ"ן לְהָקֵל עַל הַלָּשׁוֹן וְהַטַּעַם כִּי הוּא קִנֵּא כְּקוֹנוֹ וְכָתוּב עַל הַשֵּׁם כִּי הוּא אֵל קַנָּא בע"א וְלוּלֵי הוּא שֶׁקִּנֵּא הָיִיתִי מְכַלֶּה כָּל יִשְׂרָאֵל בַּדָּבָר בְּקִנְאָתִי: תורה יב

יב) אֶת בְּרִיתִי שָׁלוֹם. טַעְמוֹ אֶת בְּרִיתִי בְּרִית שָׁלוֹם כְּמוֹ כִּסְאֲךָ אֱלֹהִים וְרַבִּים כֵּן וְהַטַּעַם שֶׁלֹּא יָגוּר מֵאֲחֵי זִמְרִי כִּי הוּא נְשִׂיא בֵּית אָב וּשְׁכָרוֹ שֶׁתִּהְיֶה לוֹ וּלְזַרְעוֹ אַחֲרָיו בְּרִית כְּהֻנַּת עוֹלָם וְנָצַח כִּי הַכֹּהֲנִים הַגְּדוֹלִים הָיוּ מִבְּנֵי פִּינְחָס וְיִתָּכֵן שֶׁהָיוּ בָּנִים אֲחֵרִים לְאֶלְעָזָר: וּמִלַּת אַחֲרָיו. לְאוֹת שֶׁמֵּת וְאֵינוֹ אֵלֶיהָ כְּלָל וּכְבָר פֵּירַשְׁתִּיו כִּי נָגִיד הָיָה עֲלֵיהֶם וְגַם שֶׁהָיָה בִּימֵי פִּילֶגֶשׁ בַּגִּבְעָה: תורה יג

יג) אֲשֶׁר קִנֵּא לֵאלֹהָיו. מֵאַהֲבָתוֹ אֶת הַשֵּׁם גַּם עָשָׂה טוֹבָה לְיִשְׂרָאֵל וְדֶרֶךְ דֶּרֶשׁ הָאָב כִּפֵּר וּבָנָיו יְכַפֵּרוּ: תורה יד

יד) אֲשֶׁר הֻכָּה אֶת הַמִּדְיָנִית. עִם וְרַבִּים כֵּן: **נְשִׂיא בֵּית אָב.** אֶחָד מֵחֲמִשֶּׁת אָבוֹת בְּנֵי שִׁמְעוֹן. וְרֹאשׁ לְבֵית אֲבוֹתָיו גָּדוֹל מִמֶּנּוּ: תורה טו

(טו) **וְשֵׁם הָאִשָּׁה הַמֻּכָּה הַמִּדְיָנִית כָּזְבִּי בַת־צוּר רֹאשׁ אֻמּוֹת בֵּית־אָב בְּמִדְיָן הִוא׃ פ**

טו וְשׁוּם אִתְּתָא דְּאִתְקְטִילַת מִדְיָנָתָא כָּזְבִּי בַּת צוּר רֵישׁ אֻמֵּי בֵּית אַבָּא בְּמִדְיָן הוּא׃

רש"י◄ **וְשֵׁם הָאִשָּׁה הַמֻּכָּה וְגוֹ'** • לְהוֹדִיעֲךָ שֶׁנָּאֶתָן שֶׁל מִדְיָנִים, שֶׁהִפְקִירוּ בַּת מֶלֶךְ לִזְנוּת, כְּדֵי לְהַחֲטִיא אֶת יִשְׂרָאֵל. **רֹאשׁ אֻמּוֹת** • אֶחָד מֵחֲמִשָּׁה מַלְכֵי מִדְיָן (במדבר לא): "אֶת־אֱוִי וְאֶת־רֶקֶם וְאֶת־צוּר וְגוֹ'", וְהוּא הָיָה חָשׁוּב מִכֻּלָּם, שֶׁנֶּאֱמַר "רֹאשׁ אֻמּוֹת"; וּלְפִי שֶׁנָּהַג בִּזָּיוֹן בְּעַצְמוֹ לְהַפְקִיר בִּתּוֹ, מְנָאוֹ שְׁלִישִׁי. **בֵּית־אָב** • חֲמִשָּׁה בָּתֵּי אָבוֹת הָיוּ לְמִדְיָן (בראשית כה): עֵיפָה וָעֵפֶר וַחֲנוֹךְ וַאֲבִידָע וְאֶלְדָּעָה, וְזֶה הָיָה מֶלֶךְ לְאֶחָד מֵהֶם.

(טז) **וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃**

טז וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר׃

(יז) **צָרוֹר אֶת־הַמִּדְיָנִים וְהִכִּיתֶם אוֹתָם׃**

יז אָעֵק יָת מִדְיָנָאֵי וְתִתְקְטֵל יָתְהוֹן׃

רש"י◄ **צָרוֹר** • כְּמוֹ: "זָכוֹר", "שָׁמוֹר", לְשׁוֹן הוֹוֶה, עֲלֵיכֶם לְאַיֵּב אוֹתָם.

(יח) **כִּי צֹרְרִים הֵם לָכֶם בְּנִכְלֵיהֶם אֲשֶׁר־נִכְּלוּ לָכֶם עַל־דְּבַר פְּעוֹר וְעַל־דְּבַר כָּזְבִּי בַת־נָשִׂיא מִדְיָן אֲחֹתָם הַמֻּכָּה בְּיוֹם־הַמַּגֵּפָה עַל־דְּבַר פְּעוֹר׃**

יח אֲרֵי מְעִיקִין אִנּוּן לְכוֹן בְּנִכְלֵיהוֹן דִּי נְכִילוּ לְכוֹן עַל עֵסַק פְּעוֹר וְעַל עֵסַק כָּזְבִּי בַּת רַבָּא דְּמִדְיָן אֲחַתְהוֹן דְּאִתְקְטִילַת בְּיוֹמָא דְּמוֹתָנָא עַל עֵסַק פְּעוֹר׃

רש"י◄ **כִּי צֹרְרִים הֵם לָכֶם וְגוֹ' עַל־דְּבַר־פְּעוֹר** • שֶׁהִפְקִירוּ בְּנוֹתֵיהֶם לִזְנוּת, כְּדֵי לְהַטְעוֹתְכֶם אַחַר פְּעוֹר. וְאֶת מוֹאָב לֹא צִוָּה לְהַשְׁמִיד, מִפְּנֵי רוּת שֶׁהָיְתָה עֲתִידָה לָצֵאת מֵהֶם, כִּדְאַמְרִינָן בְּ'בָּבָא קַמָּא' (לח).

כו (א) **וַיְהִי אַחֲרֵי הַמַּגֵּפָה פ וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל אֶלְעָזָר בֶּן־אַהֲרֹן הַכֹּהֵן לֵאמֹר׃**

א וַהֲוָה בָּתַר מוֹתָנָא וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה וּלְאֶלְעָזָר בַּר אַהֲרֹן כַּהֲנָא לְמֵימָר׃

רש"י◄ **וַיְהִי אַחֲרֵי הַמַּגֵּפָה וְגוֹ'** • מָשָׁל לְרוֹעֶה שֶׁנִּכְנְסוּ זְאֵבִים לְתוֹךְ עֶדְרוֹ וְהָרְגוּ בָּהֶן, וְהוּא מוֹנֶה אוֹתָן לֵידַע מִנְיַן הַנּוֹתָרוֹת. דָּבָר אַחֵר: כְּשֶׁיָּצְאוּ מִמִּצְרַיִם וְנִמְסְרוּ לְמֹשֶׁה, נִמְסְרוּ לוֹ בְּמִנְיָן, עַכְשָׁו כְּשֶׁקָּרַב לָמוּת וּלְהַחֲזִיר צֹאנוֹ, מַחֲזִירָם בְּמִנְיָן.

~ נקודות משיחות קודש ~

מָשָׁל לְרוֹעֶה שֶׁמּוֹנֶה הַצֹּאן שֶׁבְּעֶדְרוֹ

וַיְהִי אַחֲרֵי הַמַּגֵּפָה..שְׁאוּ אֶת־רֹאשׁ | כָּל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מָשָׁל לְרוֹעֶה שֶׁנִּכְנְסוּ זְאֵבִים לְתוֹךְ עֶדְרוֹ וְהָרְגוּ בָּהֶן, וְהוּא מוֹנֶה אוֹתָן לֵידַע מִנְיַן הַנּוֹתָרוֹת (כו, א־ב. וכפרש"י)

וּבְסִיּוּם פָּרָשַׁת בָּלָק, כָּתוּב "וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל שׁוֹפְטֵי יִשְׂרָאֵל הִרְגוּ אִישׁ אֲנָשָׁיו וְגוֹ'". וּבְרַשִׁ"י שָׁם: "כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִדַּיָּנֵי יִשְׂרָאֵל הָיָה הוֹרֵג שְׁנַיִם, וְדַיָּנֵי יִשְׂרָאֵל שְׁמוֹנֶה רִבּוֹא וּשְׁמוֹנַת אֲלָפִים".

וְצָרִיךְ בֵּאוּר: מַשְׁמָעוּת הַכָּתוּב בְּפָרָשָׁתֵינוּ (לְפִי הַמּוּבָן מִמְּשָׁלוֹ שֶׁל רַשִׁ"י) הִיא שֶׁהַמִּנְיָן הָיָה לֵידַע מִנְיַן הַנּוֹתָרִים בְּעִקְבוֹת הַמַּגֵּפָה בָּהּ נָפְלוּ כ"ד אֶלֶף מִיִּשְׂרָאֵל, וּלְפִי חֶשְׁבּוֹן

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

(טו) צוּר. אֶחָד מִמַּלְכֵי מִדְיָן וְהִנֵּה גַּם מַלְכֵי מִדְיָן חֲמִשָּׁה אָבוֹת: תורה טו

יז) צָרוֹר. שֵׁם הַפּוֹעַל כְּמוֹ זָכוֹר אֶת יוֹם הַשַּׁבָּת: תורה יח

יח) כִּי צוֹרְרִים הֵם לָכֶם. כִּי הֵצֵרוּ לָכֶם: **בְּנִכְלֵיהֶם.** בְּמַחֲשַׁבְתָּם הָרָעָה מִגְּזֵרַת וַיִּתְנַכְּלוּ אוֹתוֹ: **וְעַל דְּבַר כָּזְבִּי.** וְעוֹד כִּי יַחְשְׁבוּ לַעֲשׂוֹת לָכֶם רַע בַּעֲבוּר כָּזְבִּי אֲחוֹתָם: תורה א

א) וַיְהִי אַחֲרֵי הַמַּגֵּפָה. אָמַר הַשֵּׁם אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אֶלְעָזָר עַל יַד מֹשֶׁה וְכֵן וַיֵּצֵא מֹשֶׁה וְזִקְנֵי יִשְׂרָאֵל אָז יָשִׁיר מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל: **וְטַעַם אַחֲרֵי הַמַּגֵּפָה.** בַּעֲבוּר שֶׁאָמַר הַשֵּׁם לָאֵלֶּה תֵּחָלֵק הָאָרֶץ: תורה ב

הַהֲרוּגִים עַל יְדֵי שׁוֹפְטֵי יִשְׂרָאֵל, נִמְצָא שֶׁהָרְגוּ לְמַעְלָה מִי"ז רִבּוֹא (כְּמוּבָא בְּרַמְבַּ"ן), רִבּוּי מֻפְלָג לְגַבֵּי הַנּוֹפְלִים בַּמַּגֵּפָה, וְשָׁם לֹא מָצִינוּ מִנְיָן?!

הַבֵּאוּר בָּזֶה: תַּפְקִידוֹ שֶׁל רוֹעֶה הוּא לִשְׁמֹר עַל הַצֹּאן. כַּאֲשֶׁר הָרְגוּ זְאֵבִים מִן הַצֹּאן, הוּא מוֹנֶה אֶת הַנּוֹתָרוֹת כְּדֵי לְהַבְטִיחַ שֶׁמַּעֲתָּה יִזָּהֵר יוֹתֵר בִּשְׁמִירָתָם. בְּרָם, הַדָּבָר שַׁיָּךְ רַק בְּהֵזֵק הַתָּלוּי בַּשּׁוֹמֵר, שֶׁהֲרֵי לְגַבֵּי הֵזֵק שֶׁאֵינוֹ בְּאַשְׁמָתוֹ לֹא תּוֹעִיל זְהִירוּת יְתֵרָה בִּשְׁמִירָה.

וּבְנִדּוֹן דִּידָן: הֲרִיגַת הַחוֹטְאִים הָיְתָה כַּדִּין, וְלֹא הָיָה מֹשֶׁה אָשֵׁם בַּהֲרִיגָתָם, וְאֵין טַעַם לִמְנוֹת הַנּוֹתָרִים לְהִזָּהֵר בִּשְׁמִירָתָם. מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן הַמַּגֵּפָה אֵרְעָה כְּתוֹצָאָה מִכָּךְ שֶׁנִּתְעַלְּמָה מִמֹּשֶׁה הַהֲלָכָה דְּ"הַבּוֹעֵל אֲרָמִית קַנָּאִין פּוֹגְעִין בּוֹ", וְאַחַר הֲרִיגַת זִמְרִי עַל יְדֵי פִּנְחָס נֶעֱצְרָה הַמַּגֵּפָה, וְלָכֵן הֻצְרַךְ לִמְנוֹת אֶת הַנּוֹתָרִים אַחַר הַמַּגֵּפָה, בְּדַרְגָּמַת רוֹעֶה שֶׁנִּכְנְסוּ זְאֵבִים בְּצֹאנוֹ.

(עַל־פִּי לִקּוּטֵי שִׂיחוֹת כְּרַךְ יח עמ' 326 וְאִילָךְ - מִתּוֹךְ 'לִקְרַאת שַׁבָּת')

(ב) שְׂאוּ אֶת־רֹאשׁ כָּל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה לְבֵית אֲבֹתָם כָּל־יֹצֵא צָבָא בְּיִשְׂרָאֵל:

ב קַבִּילוּ יָת חֵשְׁבַּן כָּל כְּנִשְׁתָּא דִבְנֵי יִשְׂרָאֵל מִבַּר עַשְׂרִין שְׁנִין וּלְעִלָּא לְבֵית אֲבָהַתְהוֹן כָּל נָפֵק חֵילָא בְּיִשְׂרָאֵל:

רש"י ◄ לְבֵית אֲבֹתָם • עַל שֵׁבֶט הָאָב יִתְיַחֲסוּ, וְלֹא אַחַר הָאֵם.

(ג) וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה וְאֶלְעָזָר הַכֹּהֵן אֹתָם בְּעַרְבֹת מוֹאָב עַל־יַרְדֵּן יְרֵחוֹ לֵאמֹר:

ג וּמַלִּיל מֹשֶׁה וְאֶלְעָזָר כַּהֲנָא אֲמָרוּ לְמִמְנֵי יָתְהוֹן בְּמֵישְׁרַיָּא דְמוֹאָב עַל יַרְדְּנָא דִּירֵיחוֹ לְמֵימָר:

רש"י ◄ וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה וְאֶלְעָזָר הַכֹּהֵן אֹתָם • דִּבְּרוּ עִמָּם עַל זֹאת, שֶׁצִּוָּה הַמָּקוֹם לִמְנוֹתָם. לֵאמֹר • אָמְרוּ לָהֶם: צְרִיכִים אַתֶּם לְהִמָּנוֹת מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה.

(ד) מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הַיֹּצְאִים מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם:

ד מִבַּר עַשְׂרִין שְׁנִין וּלְעִלָּא כְּמָא די פַקִּיד יְיָ יָת מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל די נְפָקוּ מֵאַרְעָא דְמִצְרָיִם:

רש"י ◄ כַּאֲשֶׁר צִוָּה וְגוֹ' • שֶׁיִּהְיֶה מִנְיָנָם מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות ל): "כֹּל הָעֹבֵר עַל הַפְּקֻדִים וְגוֹ'".

~ יום שני י"ד תמוז ~

(ה) רְאוּבֵן בְּכוֹר יִשְׂרָאֵל בְּנֵי רְאוּבֵן חֲנוֹךְ מִשְׁפַּחַת הַחֲנֹכִי לְפַלּוּא מִשְׁפַּחַת הַפַּלֻּאִי:

ה רְאוּבֵן בּוּכְרָא דְיִשְׂרָאֵל בְּנֵי רְאוּבֵן חֲנוֹךְ זַרְעִית חֲנוֹךְ לְפַלּוּא זַרְעִית פַּלּוּא:

רש"י ◄ מִשְׁפַּחַת הַחֲנֹכִי • לְפִי שֶׁהָיוּ הָאֻמּוֹת מְבַזִּין אוֹתָם וְאוֹמְרִים: מָה אֵלּוּ מִתְיַחֲסִין עַל שִׁבְטֵיהֶם, סְבוּרִין הֵם שֶׁלֹּא שָׁלְטוּ הַמִּצְרִים בְּאִמּוֹתֵיהֶם? אִם בְּגוּפָם הָיוּ מוֹשְׁלִים - קַל־וָחֹמֶר בִּנְשׁוֹתֵיהֶם! לְפִיכָךְ הִטִּיל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא שְׁמוֹ עֲלֵיהֶם: הֵ"א מִצַּד זֶה וְיו"ד מִצַּד זֶה, לוֹמַר: מֵעִיד אֲנִי עֲלֵיהֶם שֶׁהֵם

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

ג) **וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה וְאֶלְעָזָר הַכֹּהֵן.** בִּמְקוֹם אָבִיו וְיִתְּכֵן שֶׁהוּא הָיָה פֶּה לְמֹשֶׁה כְּמוֹ אַהֲרֹן: **אֹתָם.** כְּמוֹ דִּבְּרוּ לְשָׁלוֹם: תורה ד

ד) **מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה.** וְהַטַּעַם שֶׁנָּשְׂאוּ אֶת חֶשְׁבּוֹנָם כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה: **וְטַעַם וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הַיֹּצְאִים מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם.** כִּי הָיוּ בַּסְּפוּרִים רַבִּים מִיּוֹצְאֵי מִצְרַיִם וְהַקָּרוֹב לִהְיוֹתָם חֶצְיָם וְהֵחֵל מֵרְאוּבֵן בַּסְּפוּרִים הָרִאשׁוֹנִים בְּמִדְבַּר סִינַי: תורה ה

בְּנֵי אֲבוֹתֵיהֶם. וְזֶה הוּא שֶׁמְּפֹרָשׁ עַל־יְדֵי דָּוִד (תהילים קכב): "שִׁבְטֵי־יָהּ עֵדוּת לְיִשְׂרָאֵל". - הַשֵּׁם הַזֶּה מֵעִיד עֲלֵיהֶם לְשִׁבְטֵיהֶם, לְפִיכָךְ בְּכֻלָּם כְּתִיב: "הַחֲנֹכִי", "הַפַּלְאִי", אֲבָל בִּימִנָה לֹא הֵצְרַךְ לוֹמַר "מִשְׁפַּחַת הַיִּמְנִי" - לְפִי שֶׁהַשֵּׁם קָבוּעַ בּוֹ: יו"ד בָּרֹאשׁ וְהֵ"א בַּסּוֹף.

(ו) לְחֶצְרֹן מִשְׁפַּחַת הַחֶצְרוֹנִי לְכַרְמִי מִשְׁפַּחַת הַכַּרְמִי:

ו לְחֶצְרוֹן זַרְעִית חֶצְרוֹן לְכַרְמִי זַרְעִית כַּרְמִי:

(ז) אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת הָרְאוּבֵנִי וַיִּהְיוּ פְקֻדֵיהֶם שְׁלֹשָׁה וְאַרְבָּעִים אֶלֶף וּשְׁבַע מֵאוֹת וּשְׁלֹשִׁים:

ז אֵלֶּין זַרְעַית רְאוּבֵן וַהֲווֹ מִנְיָנֵיהוֹן אַרְבְּעִין וּתְלָתָא אַלְפִין וּשְׁבַע מְאָה וּתְלָתִין:

(ח) וּבְנֵי פַלּוּא אֱלִיאָב:

ח וּבְנֵי פַלּוּא אֱלִיאָב:

(ט) וּבְנֵי אֱלִיאָב נְמוּאֵל וְדָתָן וַאֲבִירָם הוּא־דָתָן וַאֲבִירָם קְרִיאֵי הָעֵדָה אֲשֶׁר הִצּוּ עַל־מֹשֶׁה וְעַל־אַהֲרֹן בַּעֲדַת־קֹרַח בְּהַצֹּתָם עַל־יְהוָה:

ט וּבְנֵי אֱלִיאָב נְמוּאֵל וְדָתָן וַאֲבִירָם הוּא דָתָן וַאֲבִירָם מְעַרְעֵי כְּנִשְׁתָּא דְּאִתְכְּנָשׁוּ עַל מֹשֶׁה וְעַל אַהֲרֹן בִּכְנִשְׁתָּא דְקֹרַח בְּאִתְכַּנּוּשֵׁיהוֹן עַל יְיָ:

רש"י ◄ אֲשֶׁר הִצּוּ • אֶת יִשְׂרָאֵל עַל מֹשֶׁה. בְּהַצֹּתָם • אֶת הָעָם עַל ה'. הִצּוּ • הִשִּׁיאוּ אֶת יִשְׂרָאֵל לָרִיב עַל מֹשֶׁה, לְשׁוֹן 'הִפְעִילוּ'.

(י) וַתִּפְתַּח הָאָרֶץ אֶת־פִּיהָ וַתִּבְלַע אֹתָם וְאֶת־קֹרַח בְּמוֹת הָעֵדָה בַּאֲכֹל הָאֵשׁ אֵת חֲמִשִּׁים וּמָאתַיִם אִישׁ וַיִּהְיוּ לְנֵס:

י וּפְתָחַת אַרְעָא יָת פּוּמַהּ וּבְלָעַת יָתְהוֹן וְיָת קֹרַח בְּמוֹתָא דִּכְנִשְׁתָּא כַּד אֲכָלַת אֶשָּׁתָא יָת מָאתָן וְחַמְשִׁין גַּבְרָא וַהֲווּ לְאָת:

רש"י ◄ וַיִּהְיוּ לְנֵס • לְאוֹת וּלְזִכָּרוֹן, (במדבר יז) לְמַעַן אֲשֶׁר לֹא יִקְרַב אִישׁ זָר, לַחֲלֹק עוֹד עַל הַכְּהֻנָּה.

(יא) וּבְנֵי־קֹרַח לֹא־מֵתוּ: ס

יא וּבְנֵי קֹרַח לָא מִיתוּ:

רש"י ◄ וּבְנֵי קֹרַח לֹא־מֵתוּ • (במ"ר סנהדרין ק) הֵם הָיוּ בָּעֲצָה תְּחִלָּה, וּבִשְׁעַת הַמַּחֲלֹקֶת הִרְהֲרוּ תְּשׁוּבָה בְּלִבָּם, לְפִיכָךְ (סנהדרין ק) נִתְבַּצֵּר לָהֶם מָקוֹם גָּבֹהַּ בַּגֵּיהִנֹּם וְיָשְׁבוּ שָׁם.

~ נקודות משיחות קודש ~

וּבְנֵי קֹרַח לֹא מֵתוּ (כו, יא)

יֵשׁ לִשְׁאוֹל, סִיפּוּר הַצָּלַת בְּנֵי קֹרַח שַׁיָּךְ לִכְאוֹרָה לְפָרָשַׁת קֹרַח, וּמַה עִנְיָנוֹ לְכָאן?

וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּהִנֵּה לְגַבֵּי קֹרַח וַעֲדָתוֹ, כְּתִיב (קֹרַח טז, לג) יַיאבְדוּ מִתּוֹךְ הַקָּהָל. וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁבְּנֵי קֹרַח נֶעֱנְשׁוּ בְּכָךְ שֶׁנֶּאֱבְדוּ מִתּוֹךְ הַקָּהָל הַהוּא, אוֹתוֹ קָהָל שֶׁרָאָה אוֹתָם מִשְׁתַּתְּפִים בַּמַּחֲלוֹקֶת, וְאִילוּ אֶת תְּשׁוּבָתָם לֹא רָאָה (כִּי הִרְהֲרוּ תְּשׁוּבָה בְּלִבָּם, כְּפֵרוּשׁ רַשִׁ"י), שֶׁלָּכֵן מִן הַהֶכְרֵחַ

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלוס, אברמוביץ

ט) אֲשֶׁר הִצּוּ. כְּטַעַם כִּי יִנָּצוּ אֲנָשִׁים: תורה י

י) וְאֶת קֹרַח. פֵּרַשְׁתִּיו: וַיִּהְיוּ לְנֵס. כְּמוֹ וַיִּהְיוּ לְאוֹת לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל: תורה יא

יא) וּבְנֵי קֹרַח לֹא מֵתוּ. וְהָעֵד שְׁמוּאֵל וּבָנָיו וּבְנֵי בָּנָיו שֶׁהֵם הַמְשׁוֹרְרִים וְהֵם הַנִּקְרָאִים הַקָּרְחִים לִבְנֵי קֹרַח מִזְּמוֹר גַּם בַּתּוֹרָה כְּתִיב מִשְׁפַּחַת הַקָּרְחִי וְהִזְכִּיר הַכָּתוּב וּבְנֵי קֹרַח עִם בְּנֵי רְאוּבֵן בַּעֲבוּר כִּי בְּנֵי דָתָן וַאֲבִירָם גְּדוֹלִים וּקְטַנִּים מֵתוּ וְהִנֵּה רָעַת דָתָן וַאֲבִירָם קָשָׁה מֵרָעַת קֹרַח: תורה יב

שֶׁיֹּאבְדוּ מִתּוֹךְ קָהָל זֶה. מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן קָהָל אַחֵר, שֶׁלֹּא הָיוּ עֵדִים בַּדָּבָר, אֵין סִיבָּה שֶׁיֹּאבְדוּ מִתּוֹכוֹ. לָכֵן מְסוּפָּר עַל בְּנֵי קֹרַח רַק בְּפָרָשָׁתֵנוּ, כִּי לְאַחֲרֵי שֶׁכְּבָר לֹא הָיָה הַקָּהָל שֶׁהָיָה בִּזְמַן הַמַּחְלוֹקֶת (כְּפִי שֶׁפֵּרֵשׁ רַשִׁ"י בְּפָרָשַׁת חוּקַּת (כ, כב) שֶׁכְּבָר כָּלוּ מֵתֵי מִדְבָּר), יָצְאוּ בְּנֵי קֹרַח מִן הַמָּקוֹם שֶׁנִּתְבַּצֵּר לָהֶם (רְאֵה רַשִׁ"י), וְאָז הִתְבָּרֵר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא מֵתוּ.

(לקוטי שיחות כרך לג עמ' 173)

(יב) בְּנֵי שִׁמְעוֹן לְמִשְׁפְּחֹתָם לִנְמוּאֵל מִשְׁפַּחַת הַנְּמוּאֵלִי לְיָמִין מִשְׁפַּחַת הַיָּמִינִי לְיָכִין מִשְׁפַּחַת הַיָּכִינִי:

יב בְּנֵי שִׁמְעוֹן לְזַרְעַיְתְהוֹן לִנְמוּאֵל זַרְעִית נְמוּאֵל לְיָמִין זַרְעִית יָמִין לְיָכִין זַרְעִית יָכִין:

(יג) לְזֶרַח מִשְׁפַּחַת הַזַּרְחִי לְשָׁאוּל מִשְׁפַּחַת הַשָּׁאוּלִי:

יג לְזֶרַח זַרְעִית זָרַח לְשָׁאוּל זַרְעִית שָׁאוּל:

רש"י◄ **לְזֶרַח•** הוּא (שמות ו) צֹחַר, לְשׁוֹן צֹהַר, אֲבָל מִשְׁפַּחַת אֹהַד בָּטְלָה וְכֵן חָמֵשׁ מִשֵּׁבֶט בִּנְיָמִין, שֶׁהֲרֵי בַּעֲשָׂרָה בָּנִים יָרַד לְמִצְרַיִם וְכָאן לֹא מָנָה אֶלָּא חֲמִשָּׁה, וְכֵן אֶצְבֹּן לְגָד, הֲרֵי שֶׁבַע מִשְׁפָּחוֹת. וּמָצָאתִי בִּגְמָרָא יְרוּשַׁלְמִית, (סוטה פ"א. יומא פ"א) שֶׁכְּשֶׁמֵּת אַהֲרֹן נִסְתַּלְּקוּ עַנְנֵי כָּבוֹד, וּבָאוּ הַכְּנַעֲנִים לְהִלָּחֵם בְּיִשְׂרָאֵל, וְנָתְנוּ לֵב לַחֲזֹר לְמִצְרַיִם, וְחָזְרוּ לַאֲחוֹרֵיהֶם שְׁמוֹנָה מַסָּעוֹת מֵהֹר הָהָר לְמוֹסֵרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים י): "וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל נָסְעוּ מִבְּאֵרוֹת בְּנֵי־יַעֲקָן מוֹסֵרָה, שָׁם מֵת אַהֲרֹן". וַהֲלֹא בְּהֹר הָהָר מֵת? וּמִמּוֹסֵרָה עַד הֹר הָהָר, שְׁמוֹנָה מַסָּעוֹת יֵשׁ לְמַפְרֵעַ? אֶלָּא שֶׁחָזְרוּ לַאֲחוֹרֵיהֶם, וְרָדְפוּ בְּנֵי לֵוִי אַחֲרֵיהֶם לְהַחֲזִירָם, וְהָרְגוּ מֵהֶם שֶׁבַע מִשְׁפָּחוֹת, וּמִבְּנֵי לֵוִי נָפְלוּ אַרְבַּע מִשְׁפָּחוֹת: מִשְׁפַּחַת שִׁמְעִי וְעָזִיאֵלִי, וּמִבְּנֵי יִצְהָר לֹא נִמְנוּ כָּאן אֶלָּא מִשְׁפַּחַת הַקָּרְחִי; וְהָרְבִיעִית לֹא יָדַעְתִּי מַה הִיא. וְרַבִּי תַּנְחוּמָא דָּרַשׁ, שֶׁמֵּתוּ בַּמַּגֵּפָה בִּדְבַר בִּלְעָם, אֲבָל לְפִי הַחִסָּרוֹן שֶׁחָסַר מִשֵּׁבֶט שִׁמְעוֹן בְּמִנְיָן זֶה מִמִּנְיָן הָרִאשׁוֹן שֶׁבְּמִדְבַּר סִינַי, נִרְאֶה שֶׁכָּל כ"ד אֶלֶף נָפְלוּ מִשִּׁבְטוֹ שֶׁל שִׁמְעוֹן.

(יד) אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת הַשִּׁמְעֹנִי שְׁנַיִם וְעֶשְׂרִים אֶלֶף וּמָאתָיִם: ס

יד אִלֵּין זַרְעַית שִׁמְעוֹן עַשְׂרִין וּתְרֵין אַלְפִין וּמְאָתָן:

(טו) בְּנֵי גָד לְמִשְׁפְּחֹתָם לְצִפּוֹן מִשְׁפַּחַת הַצְּפוֹנִי לְחַגִּי מִשְׁפַּחַת הַחַגִּי לְשׁוּנִי מִשְׁפַּחַת הַשּׁוּנִי:

טו בְּנֵי גָד לְזַרְעַיְתְהוֹן לְצָפוֹן זַרְעִית צָפוֹן לְחַגִּי זַרְעִית חַגִּי לְשׁוּנִי זַרְעִית שׁוּנִי:

(טז) לְאָזְנִי מִשְׁפַּחַת הָאֶזְנִי לְעֵרִי מִשְׁפַּחַת הָעֵרִי:

טז לְאָזְנִי זַרְעִית אָזְנִי לְעֵרִי זַרְעִית עֵרִי:

רש"י◄ **לְאָזְנִי•** אוֹמֵר אֲנִי שֶׁזּוֹ מִשְׁפַּחַת אֶצְבּוֹן, וְאֵינִי יוֹדֵעַ לָמָּה לֹא נִקְרֵאת מִשְׁפַּחְתּוֹ עַל שְׁמוֹ.

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלוס, אברמוביץ

יב) הַיָּמִינִי. אַל תְּבַקֵּשׁ דִּקְדּוּק בְּשֵׁמוֹת וְכֵן מִן פּוּנִי וּמִן לְשָׁפוּפָם הַשּׁוּפָמִי לְיָמִינָה מִשְׁפַּחַת הַיְּמִינָה וְאֵינֶנּוּ הַיָּמִינִי כְּמוֹ מִן בְּרִיעָה בְּרִיעִי וְשׁוּנִי חָסֵר יוֹ"ד הַיַּחַס אוֹ זֶה יוֹ"ד הַיַּחַס וְשֶׁל הַשֵּׁם חָסֵר וְהוּא הַנָּכוֹן וְאַחַר רְאוּבֵן שִׁמְעוֹן וְגָד הַחוֹנִים עָלָיו רַק מְנַשֶּׁה קוֹדֶם אֶפְרַיִם וּבְמִדְבַּר סִינַי הָפוּךְ וְהַנָּכוֹן שֶׁזֶּה בַּעֲבוּר מִסְפָּרָם כִּי בְּנֵי אֶפְרַיִם יוֹסִיפוּ עַל בְּנֵי מְנַשֶּׁה בְּמִדְבַּר סִינַי שְׁמוֹנַת אֲלָפִים וּשְׁלֹשֶׁת מֵאוֹת וּבְעַרְבוֹת מוֹאָב יוֹסִיפוּ בְּנֵי מְנַשֶּׁה עַל בְּנֵי אֶפְרַיִם עֶשְׂרִים אֶלֶף וּמָאתַיִם וְכֵן זָכָר לַמִּשְׁפָּחוֹת חֲמִשָּׁה בָּנִים לְבִנְיָמִין וְהֵם בֶּכֶר וְגֵרָא וְנַעֲמָן וְרֹאשׁ וָאָרְדִּ: תורה יג

(יז) לַאֲרוֹד מִשְׁפַּחַת הָאֲרוֹדִי לְאֹרְאֵלִי מִשְׁפַּחַת הָאֹרְאֵלִי:

יז לַאֲרוֹד זַרְעִית אֲרוֹדִי לְאַרְאֵלִי זַרְעִית אַרְאֵלִי:

(יח) אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת בְּנֵי־גָד לִפְקֻדֵיהֶם אַרְבָּעִים אֶלֶף וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת: ס

יח אִלֵּין זַרְעַית בְּנֵי גָד לְמִנְיָנֵיהוֹן אַרְבְּעִין אַלְפִין וַחֲמֵשׁ מְאָה:

(יט) בְּנֵי יְהוּדָה עֵר וְאוֹנָן וַיָּמֶת עֵר וְאוֹנָן בְּאֶרֶץ כְּנָעַן:

יט בְּנֵי יְהוּדָה עֵר וְאוֹנָן וּמִית עֵר וְאוֹנָן בְּאַרְעָא דִכְנָעַן:

(כ) וַיִּהְיוּ בְנֵי־יְהוּדָה לְמִשְׁפְּחֹתָם לְשֵׁלָה מִשְׁפַּחַת הַשֵּׁלָנִי לְפֶרֶץ מִשְׁפַּחַת הַפַּרְצִי לְזֶרַח מִשְׁפַּחַת הַזַּרְחִי:

כ וַהֲווֹ בְּנֵי יְהוּדָה לְזַרְעַיְתְהוֹן לְשֵׁלָה זַרְעִית שֵׁלָה לְפֶרֶץ זַרְעִית פֶּרֶץ לְזֶרַח זַרְעִית זָרַח:

(כא) וַיִּהְיוּ בְנֵי־פֶרֶץ לְחֶצְרֹן מִשְׁפַּחַת הַחֶצְרֹנִי לְחָמוּל מִשְׁפַּחַת הַחֲמוּלִי:

כא וַהֲווֹ בְּנֵי פֶרֶץ לְחֶצְרוֹן זַרְעִית חֶצְרוֹן לְחָמוּל זַרְעִית חָמוּל:

(כב) אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת יְהוּדָה לִפְקֻדֵיהֶם שִׁשָּׁה וְשִׁבְעִים אֶלֶף וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת: ס

כב אִלֵּין זַרְעַית יְהוּדָה לְמִנְיָנֵיהוֹן שִׁבְעִין וְשִׁתָּא אַלְפִין וַחֲמֵשׁ מְאָה:

(כג) בְּנֵי יִשָּׂשכָר לְמִשְׁפְּחֹתָם תּוֹלָע מִשְׁפַּחַת הַתּוֹלָעִי לְפֻוָּה מִשְׁפַּחַת הַפּוּנִי:

כג בְּנֵי יִשָּׂשכָר לְזַרְעַיְתְהוֹן תּוֹלָע זַרְעִית תּוֹלָע לְפֻוָּה זַרְעִית פּוּנִי:

(כד) לְיָשׁוּב מִשְׁפַּחַת הַיָּשֻׁבִי לְשִׁמְרֹן מִשְׁפַּחַת הַשִּׁמְרֹנִי:

כד לְיָשׁוּב זַרְעִית יָשׁוּב לְשִׁמְרוֹן זַרְעִית שִׁמְרוֹן:

רש"י ◄ **לְיָשׁוּב** • הוּא יוֹב הָאָמוּר בְּיוֹרְדֵי מִצְרַיִם, כִּי כָּל הַמִּשְׁפָּחוֹת נִקְרְאוּ עַל שֵׁם יוֹרְדֵי מִצְרַיִם. וְהַנּוֹלָדִין מִשָּׁם וָהָלְאָה לֹא נִקְרְאוּ הַמִּשְׁפָּחוֹת עַל שְׁמָם, חוּץ מִמִּשְׁפָּחוֹת אֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה שֶׁנּוֹלְדוּ כֻּלָּם בְּמִצְרַיִם, וְאַרְךְ וְנַעֲמָן בְּנֵי בֶּלַע בֶּן בִּנְיָמִין. וּמָצָאתִי בִּיסוֹדוֹ שֶׁל רַבִּי מֹשֶׁה הַדַּרְשָׁן, שֶׁיָּרְדָה אִמָּן לְמִצְרַיִם כְּשֶׁהָיְתָה מְעֻבֶּרֶת מֵהֶם, לְכָךְ נֶחְלְקוּ לְמִשְׁפָּחוֹת כְּחֶצְרוֹן וְחָמוּל, שֶׁהָיוּ בְּנֵי בָּנִים לִיהוּדָה, וְחֵבֶר וּמַלְכִּיאֵל, שֶׁהָיוּ בְּנֵי בָּנִים שֶׁל אָשֵׁר. וְאִם אַגָּדָה הִיא, הֲרֵי טוֹב, וְאִם לָאו, אוֹמֵר אֲנִי שֶׁהָיוּ לְבֶלַע בְּנֵי בָּנִים הַרְבֵּה, וּמִשְּׁנַיִם הַלָּלוּ אַרְךְ וְנַעֲמָן יָצְאָה מִכָּל אֶחָד מִשְׁפָּחָה רַבָּה, וְנִקְרְאוּ תּוֹלְדוֹת שְׁאָר הַבָּנִים עַל שֵׁם בֶּלַע, וְתוֹלְדוֹת הַשְּׁנַיִם הַלָּלוּ נִקְרְאוּ עַל שְׁמָם. וְכֵן אֲנִי אוֹמֵר בִּבְנֵי מָכִיר שֶׁנֶּחְלְקוּ לִשְׁתֵּי מִשְׁפָּחוֹת: אַחַת נִקְרֵאת עַל שְׁמוֹ, וְאַחַת נִקְרֵאת עַל שֵׁם גִּלְעָד בְּנוֹ. חָמֵשׁ מִשְׁפָּחוֹת חָסְרוּ מִבָּנָיו שֶׁל בִּנְיָמִין. כָּאן נִתְקַיְּמָה מִקְצָת נְבוּאַת אִמּוֹ, שֶׁקָּרָאתוֹ "בֶּן אוֹנִי" - בֶּן אֲנִינוּתִי, וּב'פִילֶגֶשׁ בַּגִּבְעָה' נִתְקַיְּמָה כֻּלָּהּ. זוֹ מָצָאתִי בִּיסוֹדוֹ שֶׁל רַבִּי מֹשֶׁה הַדַּרְשָׁן.

(כה) אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת יִשָּׂשכָר לִפְקֻדֵיהֶם אַרְבָּעָה וְשִׁשִּׁים אֶלֶף וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת: ס

כה אִלֵּין זַרְעַית יִשָּׂשכָר לְמִנְיָנֵיהוֹן שִׁתִּין וְאַרְבְּעָא אַלְפִין וּתְלַת מְאָה:

(כו) בְּנֵי זְבוּלֻן לְמִשְׁפְּחֹתָם לְסֶרֶד מִשְׁפַּחַת הַסַּרְדִּי לְאֵלֹון מִשְׁפַּחַת הָאֵלֹנִי לְיַחְלְאֵל מִשְׁפַּחַת הַיַּחְלְאֵלִי:

כו בְּנֵי זְבוּלֻן לְזַרְעַיְתְהוֹן לְסֶרֶד זַרְעִית סָרֵד לְאֵלוֹן זַרְעִית אֵלוֹן לְיַחְלְאֵל זַרְעִית יַחְלְאֵל:

(כז) אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת הַזְּבוּלֹנִי לִפְקֻדֵיהֶם שִׁשִּׁים אֶלֶף וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת: ס

כז אִלֵּין זַרְעַיַּת זְבוּלֻן לְמִנְיָנֵיהוֹן שִׁתִּין אַלְפִין וַחֲמֵשׁ מְאָה:

(כח) בְּנֵי יוֹסֵף לְמִשְׁפְּחֹתָם מְנַשֶּׁה וְאֶפְרָיִם:

כח בְּנֵי יוֹסֵף לְזַרְעַיְתְהוֹן מְנַשֶּׁה וְאֶפְרָיִם:

(כט) בְּנֵי מְנַשֶּׁה לְמָכִיר מִשְׁפַּחַת הַמָּכִירִי וּמָכִיר הוֹלִיד אֶת־גִּלְעָד לְגִלְעָד מִשְׁפַּחַת הַגִּלְעָדִי:

כט בְּנֵי מְנַשֶּׁה לְמָכִיר זַרְעִית מָכִיר וּמָכִיר אוֹלִיד יָת גִּלְעָד לְגִלְעָד זַרְעִית גִּלְעָד:

(ל) אֵלֶּה בְּנֵי גִלְעָד אִיעֶזֶר מִשְׁפַּחַת הָאִיעֶזְרִי לְחֵלֶק מִשְׁפַּחַת הַחֶלְקִי:

ל אִלֵּין בְּנֵי גִלְעָד אִיעֶזֶר זַרְעִית אִיעֶזֶר לְחֵלֶק זַרְעִית חֵלֶק:

(לא) וְאַשְׂרִיאֵל מִשְׁפַּחַת הָאַשְׂרִיאֵלִי וְשֶׁכֶם מִשְׁפַּחַת הַשִּׁכְמִי:

לא וְאַשְׂרִיאֵל זַרְעִית אַשְׂרִיאֵלִי וְשֶׁכֶם זַרְעִית שֶׁכֶם:

(לב) וּשְׁמִידָע מִשְׁפַּחַת הַשְּׁמִידָעִי וְחֵפֶר מִשְׁפַּחַת הַחֶפְרִי:

לב וּשְׁמִידָע זַרְעִית שְׁמִידָע וְחֵפֶר זַרְעִית חֵפֶר:

(לג) וּצְלָפְחָד בֶּן־חֵפֶר לֹא־הָיוּ לוֹ בָנִים כִּי אִם־בָּנוֹת וְשֵׁם בְּנוֹת צְלָפְחָד מַחְלָה וְנֹעָה חָגְלָה מִלְכָּה וְתִרְצָה:

לג וּצְלָפְחָד בַּר חֵפֶר לָא הֲווֹ לֵהּ בְּנִין אֶלָּהֵן בְּנָן וְשׁוּם בְּנַת צְלָפְחָד מַחְלָה וְנֹעָה חָגְלָה מִלְכָּה וְתִרְצָה:

(לד) אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת מְנַשֶּׁה וּפְקֻדֵיהֶם שְׁנַיִם וַחֲמִשִּׁים אֶלֶף וּשְׁבַע מֵאוֹת: ס

לד אִלֵּין זַרְעִית מְנַשֶּׁה וּמִנְיָנֵיהוֹן חַמְשִׁין וּתְרֵין אַלְפִין וּשְׁבַע מְאָה:

(לה) אֵלֶּה בְנֵי־אֶפְרַיִם לְמִשְׁפְּחֹתָם לְשוּתֶלַח מִשְׁפַּחַת הַשֻּׁתַלְחִי לְבֶכֶר מִשְׁפַּחַת הַבַּכְרִי לְתַחַן מִשְׁפַּחַת הַתַּחֲנִי:

לה אִלֵּין בְּנֵי אֶפְרַיִם לְזַרְעַיְתְהוֹן לְשוּתֶלַח זַרְעִית שׁוּתֶלַח לְבֶכֶר זַרְעִית בָּכֶר לְתַחַן זַרְעִית תָּחַן:

(לו) וְאֵלֶּה בְּנֵי שוּתֶלַח לְעֵרָן מִשְׁפַּחַת הָעֵרָנִי:

לו וְאִלֵּין בְּנֵי שׁוּתֶלַח לְעֵרָן זַרְעִית עֵרָן:

רש"י◄ **וְאֵלֶּה בְּנֵי שוּתֶלַח וְגוֹ'** • שְׁאָר בְּנֵי שוּתֶלַח נִקְרְאוּ תּוֹלְדוֹתֵיהֶם עַל שֵׁם שוּתֶלַח, וּמֵעֵרָן יָצְאָה מִשְׁפָּחָה רַבָּה וְנִקְרֵאת עַל שְׁמוֹ, וְנֶחְשְׁבוּ בְּנֵי שוּתֶלַח לִשְׁתֵּי מִשְׁפָּחוֹת. צֵא וַחֲשֹׁב, וְתִמְצָא בְּפָרָשָׁה זוֹ חֲמִשִּׁים וְשֶׁבַע מִשְׁפָּחוֹת, וּמִבְּנֵי לֵוִי שְׁמוֹנָה, הֲרֵי שִׁשִּׁים וְחָמֵשׁ, וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר (דברים ז): "כִּי אַתֶּם הַמְעַט

וְגוֹ'" ה"א מְעַט, חֲמִשָּׁה אַתֶּם חֲסֵרִים מִמִּשְׁפָּחוֹת כָּל הָעַמִּים שֶׁהֵן שִׁבְעִים. אַף זֶה הֵבַנְתִּי מִיסוֹדוֹ שֶׁל רַבִּי מֹשֶׁה הַדַּרְשָׁן, אַךְ הֵצַרְכְּתִּי לִפְחוֹת וּלְהוֹסִיף בִּדְבָרָיו.

(לז) אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת בְּנֵי־אֶפְרַיִם לִפְקֻדֵיהֶם שְׁנַיִם וּשְׁלֹשִׁים אֶלֶף וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת אֵלֶּה בְּנֵי־יוֹסֵף לְמִשְׁפְּחֹתָם: ס

לז אֵלֶּין זַרְעַית בְּנֵי אֶפְרַיִם לְמִנְיָנֵיהוֹן תְּלָתִין וּתְרֵין אַלְפִין וַחֲמֵשׁ מְאָה אִלֵּין בְּנֵי יוֹסֵף לְזַרְעַיָתְהוֹן:

(לח) בְּנֵי בִנְיָמִן לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֶלַע מִשְׁפַּחַת הַבַּלְעִי לְאַשְׁבֵּל מִשְׁפַּחַת הָאַשְׁבֵּלִי לַאֲחִירָם מִשְׁפַּחַת הָאֲחִירָמִי:

לח בְּנֵי בִנְיָמִן לְזַרְעַיָתְהוֹן לְבֶלַע זַרְעִית בֶּלַע לְאַשְׁבֵּל זַרְעִית אַשְׁבֵּל לַאֲחִירָם זַרְעִית אֲחִירָם:

רש"י◄ **לַאֲחִירָם** • הוּא אָחִי שֶׁיָּרַד לְמִצְרַיִם, וּלְפִי שֶׁנִּקְרָא עַל שֵׁם יוֹסֵף שֶׁהָיָה אָחִיו וְרָם מִמֶּנּוּ, נִקְרָא אֲחִירָם.

(לט) לִשְׁפוּפָם מִשְׁפַּחַת הַשּׁוּפָמִי לְחוּפָם מִשְׁפַּחַת הַחוּפָמִי:

לט לִשְׁפוּפָם זַרְעִית שְׁפוּפָם לְחוּפָם זַרְעִית חוּפָם:

רש"י◄ **שְׁפוּפָם** • הוּא מֵפִים, עַל שֵׁם שֶׁהָיָה יוֹסֵף שָׁפוּף בֵּין הָאֻמּוֹת.

(מ) וַיִּהְיוּ בְנֵי־בֶלַע אַרְדְּ וְנַעֲמָן מִשְׁפַּחַת הָאַרְדִּי לְנַעֲמָן מִשְׁפַּחַת הַנַּעֲמִי:

מ וַהֲווֹ בְּנֵי בֶלַע אַרְדְּ וְנַעֲמָן זַרְעִית הָאַרְדִּי לְנַעֲמָן זַרְעִית נַעֲמִי:

(מא) אֵלֶּה בְנֵי־בִנְיָמִן לְמִשְׁפְּחֹתָם וּפְקֻדֵיהֶם חֲמִשָּׁה וְאַרְבָּעִים אֶלֶף וְשֵׁשׁ מֵאוֹת: ס

מא אִלֵּין בְּנֵי בִנְיָמִן לְזַרְעַיָתְהוֹן וּמִנְיָנֵיהוֹן אַרְבְּעִין וְחַמְשָׁא אַלְפִין וְשִׁית מְאָה:

(מב) אֵלֶּה בְנֵי־דָן לְמִשְׁפְּחֹתָם לְשוּחָם מִשְׁפַּחַת הַשּׁוּחָמִי אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת דָּן לְמִשְׁפְּחֹתָם:

מב אִלֵּין בְּנֵי דָן לְזַרְעַיָתְהוֹן לְשוּחָם זַרְעִית שׁוּחָם אִלֵּין זַרְעַית דָּן לְזַרְעַיָתְהוֹן:

רש"י◄ **לְשוּחָם** • הוּא חֻשִׁים.

(מג) כָּל־מִשְׁפְּחֹת הַשּׁוּחָמִי לִפְקֻדֵיהֶם אַרְבָּעָה וְשִׁשִּׁים אֶלֶף וְאַרְבַּע מֵאוֹת: ס

מג כָּל זַרְעַית שׁוּחָם לְמִנְיָנֵיהוֹן שִׁתִּין וְאַרְבַּע אַלְפִין וְאַרְבַּע מְאָה:

(מד) בְּנֵי אָשֵׁר לְמִשְׁפְּחֹתָם לִימְנָה מִשְׁפַּחַת הַיִּמְנָה לִישְׁוִי מִשְׁפַּחַת הַיִּשְׁוִי לִבְרִיעָה מִשְׁפַּחַת הַבְּרִיעִי:

מד בְּנֵי אָשֵׁר לְזַרְעַיָתְהוֹן לִימְנָה זַרְעִית יִמְנָה לִישְׁוִי זַרְעִית יִשְׁוִי לִבְרִיעָה זַרְעִית בְּרִיעָה:

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

לח) לַאֲחִירָם. הוּא אָחִי שְׁפוּפָם הוּא מוּפִים חוּפָם הוּא חוּפִים וְאֵלֶּה אַרְדְּ וְנַעֲמָן הֵם בְּנֵי בֶלַע וי"א כִּי נַעֲמָן וְאַרְדְּ מִיּוֹרְדֵי מִצְרַיִם הֵם וְהֵם בְּנֵי בֶלַע בֶּן בִּנְיָמִין: תורה לט

מב) לְשוּחָם. הוּא חוּשִׁים: **אֵלֶּה מִשְׁפְּחוֹת דָּן לְמִשְׁפְּחוֹתָם.** כִּי חוּשִׁים נֶחְלָק לְמִשְׁפָּחוֹת רַבּוֹת: תורה מג

(מה) לִבְנֵי בְרִיעָה לְחֵבֶר מִשְׁפַּחַת הַחֶבְרִי לְמַלְכִּיאֵל מִשְׁפַּחַת הַמַּלְכִּיאֵלִי:

מה לִבְנֵי בְרִיעָה לְחֵבֶר זַרְעִית חֵבֶר לְמַלְכִּיאֵל זַרְעִית מַלְכִּיאֵל:

(מו) וְשֵׁם בַּת־אָשֵׁר שָׂרַח:

מו וְשׁוּם בַּת אָשֵׁר סָרַח:

רש"י◄ וְשֵׁם בַּת־אָשֵׁר שָׂרַח• לְפִי שֶׁהָיְתָה קַיֶּמֶת בַּחַיִּים, מְנָאָהּ כָּאן.

(מז) אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת בְּנֵי־אָשֵׁר לִפְקֻדֵיהֶם שְׁלֹשָׁה וַחֲמִשִּׁים אֶלֶף וְאַרְבַּע מֵאוֹת: ס

מז אִלֵּין זַרְעַית בְּנֵי אָשֵׁר לְמִנְיָנֵיהוֹן חַמְשִׁין וּתְלָתָא אַלְפִין וְאַרְבַּע מְאָה:

(מח) בְּנֵי נַפְתָּלִי לְמִשְׁפְּחֹתָם לְיַחְצְאֵל מִשְׁפַּחַת הַיַּחְצְאֵלִי לְגוּנִי מִשְׁפַּחַת הַגּוּנִי:

מח בְּנֵי נַפְתָּלִי לְזַרְעַיָתְהוֹן לְיַחְצְאֵל זַרְעִית יַחְצְאֵל לְגוּנִי זַרְעִית גּוּנִי:

(מט) לְיֵצֶר מִשְׁפַּחַת הַיִּצְרִי לְשִׁלֵּם מִשְׁפַּחַת הַשִּׁלֵּמִי:

מט לְיֵצֶר זַרְעִית יֵצֶר לְשִׁלֵּם זַרְעִית שִׁלֵּם:

(נ) אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת נַפְתָּלִי לְמִשְׁפְּחֹתָם וּפְקֻדֵיהֶם חֲמִשָּׁה וְאַרְבָּעִים אֶלֶף וְאַרְבַּע מֵאוֹת:

נ אִלֵּין זַרְעַית נַפְתָּלִי לְזַרְעַיָתְהוֹן וּמִנְיָנֵיהוֹן אַרְבְּעִין וְחַמְשָׁא אַלְפִין וְאַרְבַּע מְאָה:

(נא) אֵלֶּה פְּקוּדֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שֵׁשׁ־מֵאוֹת אֶלֶף וָאֶלֶף שְׁבַע מֵאוֹת וּשְׁלֹשִׁים:

נא אִלֵּין מִנְיָנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שִׁית מְאָה וְחַד אַלְפִין שְׁבַע מְאָה וּתְלָתִין:

~ יום שלישי ט"ו תמוז ~

(נב) וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר:

נב וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר:

(נג) לָאֵלֶּה תֵּחָלֵק הָאָרֶץ בְּנַחֲלָה בְּמִסְפַּר שֵׁמוֹת:

נג לְאִלֵּין תִּתְפְּלַג אַרְעָא בְּאַחֲסָנָא בְּמִנְיַן שְׁמָהָן:

רש"י◄ לָאֵלֶּה תֵּחָלֵק הָאָרֶץ• וְלֹא לִפְחוּתִים מִבֵּן עֶשְׂרִים, אַף־עַל־פִּי שֶׁבָּאוּ לִכְלַל עֶשְׂרִים בְּטֶרֶם חִלּוּק הָאָרֶץ - שֶׁהֲרֵי שֶׁבַע שָׁנִים כָּבְשׁוּ וְשֶׁבַע חָלְקוּ, לֹא נָטְלוּ חֵלֶק בָּאָרֶץ אֶלָּא אֵלּוּ שֵׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף וָאֶלֶף, וְאִם הָיָה לְאֶחָד מֵהֶם שִׁשָּׁה בָנִים, לֹא נָטְלוּ אֶלָּא חֵלֶק אֲבִיהֶם לְבַדּוֹ.

(נד) לָרַב תַּרְבֶּה נַחֲלָתוֹ וְלַמְעַט תַּמְעִיט נַחֲלָתוֹ אִישׁ לְפִי פְקֻדָיו יִתֵּן נַחֲלָתוֹ:

נד לְסַגִּיאֵי תַּסְגּוּן אַחֲסָנְתְּהוֹן וְלִזְעֵירֵי תַּזְעֵרוּן אַחֲסָנְתְּהוֹן גְּבַר לְפוּם מִנְיָנוֹהִי תִּתְיְהַב אַחֲסָנְתֵּהּ:

רש"י◄ לָרַב תַּרְבֶּה נַחֲלָתוֹ• לְשֵׁבֶט שֶׁהָיָה מְרֻבֶּה בְּאוֹכְלוֹסִין נָתְנוּ חֵלֶק רַב, וְאַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא הָיוּ הַחֲלָקִים שָׁוִים - שֶׁהֲרֵי הַכֹּל לְפִי רִבּוּי הַשֵּׁבֶט חִלְּקוּ הַחֲלָקִים - לֹא עָשׂוּ אֶלָּא עַל־יְדֵי גּוֹרָל. וְהַגּוֹרָל הָיָה עַל־פִּי רוּחַ הַקֹּדֶשׁ, כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ בְּ'בָּבָא בַּתְרָא' (דף קיח): אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן הָיָה מְלֻבָּשׁ בָּאוּרִים וְתֻמִּים, וְאוֹמֵר בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ: אִם שֵׁבֶט פְּלוֹנִי עוֹלֶה, תְּחוּם פְּלוֹנִי עוֹלֶה עִמּוֹ. וְהַשְּׁבָטִים הָיוּ כְּתוּבִים בְּי"ב פְּתָקִין, וְי"ב

גְּבוּלִים בְּי״ב פְּתָקִין, וּבְלָלוּם בְּקַלְפִּי, וְהַנָּשִׂיא מַכְנִיס יָדוֹ לְתוֹכָהּ וְנוֹטֵל שְׁנֵי פְּתָקִין: עוֹלֶה בְּיָדוֹ פֶּתֶק שֶׁל שֵׁם שִׁבְטוֹ וּפֶתֶק שֶׁל גְּבוּל הַמְפֹרָשׁ לוֹ, וְהַגּוֹרָל עַצְמוֹ הָיָה צוֹוֵחַ וְאוֹמֵר: אֲנִי הַגּוֹרָל עָלִיתִי לִגְבוּל פְּלוֹנִי לְשֵׁבֶט פְּלוֹנִי, שֶׁנֶּאֱמַר: ״עַל־פִּי הַגּוֹרָל״. וְלֹא נִתְחַלְּקָה הָאָרֶץ בְּמִדָּה, לְפִי שֶׁיֵּשׁ גְּבוּל מְשֻׁבָּח מֵחֲבֵרוֹ, אֶלָּא בְּשׁוּמָא: בֵּית כֹּר רַע כְּנֶגֶד בֵּית סְאָה טוֹב, הַכֹּל לְפִי הַדָּמִים.

(נה) **אַךְ־בְּגוֹרָל יֵחָלֵק אֶת־הָאָרֶץ לִשְׁמֹות מַטּוֹת־אֲבֹתָם יִנְחָלוּ:**

נה בְּרֵם בְּעַדְבָּא תִּתְפְּלֵג יָת אַרְעָא לִשְׁמָהָן שִׁבְטֵי אֲבָהַתְהוֹן יַחְסְנוּן:

רש״י◄ **לִשְׁמוֹת מַטּוֹת־אֲבֹתָם** • אֵלּוּ יוֹצְאֵי מִצְרַיִם. שִׁנָּה הַכָּתוּב נַחֲלָה זוֹ מִכָּל הַנַּחֲלוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה, שֶׁכָּל הַנַּחֲלוֹת, הַחַיִּים יוֹרְשִׁים אֶת הַמֵּתִים, וְכָאן מֵתִים יוֹרְשִׁים אֶת הַחַיִּים. כֵּיצַד? שְׁנֵי אַחִים מִיּוֹצְאֵי מִצְרַיִם שֶׁהָיוּ לָהֶם בָּנִים בְּבָאֵי הָאָרֶץ, לָזֶה אֶחָד וְלָזֶה שְׁלֹשָׁה. הָאֶחָד נָטַל חֵלֶק אֶחָד, וְהַשְּׁלֹשָׁה נָטְלוּ שְׁלֹשָׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: ״לָאֵלֶּה תֵּחָלֵק הָאָרֶץ״. חָזְרָה נַחֲלָתָן אֵצֶל אֲבִי אֲבִיהֶן וְחָלְקוּ הַכֹּל בְּשָׁוֶה. וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר: ״לִשְׁמוֹת מַטּוֹת־אֲבֹתָם יִנְחָלוּ״, שֶׁאַחַר שֶׁנָּטְלוּ הַבָּנִים, חִלְקוּהָ לְפִי הָאָבוֹת שֶׁיָּצְאוּ מִמִּצְרַיִם. וְאֵלּוּ מִתְחִלָּה חִלְקוּהָ לְמִנְיַן יוֹצְאֵי מִצְרַיִם, לֹא הָיוּ נוֹטְלִין אֵלּוּ הָאַרְבָּעָה אֶלָּא שְׁנֵי חֲלָקִים, עַכְשָׁו נָטְלוּ אַרְבָּעָה חֲלָקִים. **אַךְ בְּגוֹרָל** • יָצְאוּ יְהוֹשֵׁעַ וְכָלֵב, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (שופטים א): ״וַיִּתְּנוּ לְכָלֵב אֶת־חֶבְרוֹן כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר מֹשֶׁה״, וְאוֹמֵר (יהושע יט): ״עַל־פִּי ה׳ נָתְנוּ לוֹ אֶת־הָעִיר אֲשֶׁר שָׁאָל״. **מַטּוֹת־אֲבֹתָם** • יָצְאוּ גֵּרִים וַעֲבָדִים.

~ נקודות משיחות קודש ~

אַךְ בְּגוֹרָל יֵחָלֵק אֶת הָאָרֶץ (כו, נה)

לְכָל יְהוּדִי יֶשְׁנָהּ מִצְוָה אַחַת הַשַּׁיֶּכֶת לוֹ בִּמְיוּחָד, שֶׁבָּהּ הוּא ׳זָהִיר טְפֵי׳ (שַׁבָּת קיח). זוֹהִי הַמַּשְׁמָעוּת הַפְּנִימִית שֶׁל ׳חֲלוּקַת הָאָרֶץ׳ – לְכָל יְהוּדִי נִיתַּן ׳חֶלְקוֹ׳ הַמְיוּחָד לוֹ בַּעֲבוֹדָתוֹ לְקוֹנוֹ. לָכֵן נֶחְלְקָה הָאָרֶץ בְּגוֹרָל דַּוְקָא, כִּי גּוֹרָל הוּא לְמַעְלָה מִטַּעַם וָדַעַת, וְגַם ׳חֲלוּקָה׳ זוּ הִיא לְמַעְלָה מִטַּעַם וָדַעַת. וּבִלְשׁוֹן אַדְמוֹ״ר הַזָּקֵן בְּתַנְיָא (אִגֶּרֶת הַקּוֹדֶשׁ, סוֹף סִימָן ז): יִתְרוֹן הָאוֹר הַזֶּה הַפְּרָטִי לִנְשָׁמוֹת פְּרָטִיּוֹת – אֵינוֹ בְּחִינַת טַעַם וָדַעַת מוּשָׂג, אֶלָּא לְמַעְלָה מִבְּחִינַת הַדַּעַת, שֶׁכָּךְ עָלָה בַּמַּחֲשָׁבָה . . . וְדוּגְמָתוֹ לְמַטָּה הוּא בְּחִינַת הַגּוֹרָל מַמָּשׁ.

(לקוטי שיחות כרך ב עמ' 347)

(נו) **עַל־פִּי הַגּוֹרָל תֵּחָלֵק נַחֲלָתוֹ בֵּין רַב לִמְעָט: ס**

נו עַל פּוּם עַדְבָּא תִּתְפְּלֵג אַחֲסַנְתְּהוֹן בֵּין סַגִּיאֵי לִזְעִירֵי:

רש״י◄ **עַל־פִּי הַגּוֹרָל** • הַגּוֹרָל הָיָה מְדַבֵּר, כְּמוֹ שֶׁפֵּירַשְׁתִּי; מַגִּיד שֶׁנִּתְחַלְּקָה בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ, לָכֵן נֶאֱמַר: ״עַל־פִּי ה׳״.

(נז) **וְאֵלֶּה פְקוּדֵי הַלֵּוִי לְמִשְׁפְּחֹתָם לְגֵרְשׁוֹן מִשְׁפַּחַת הַגֵּרְשֻׁנִּי לִקְהָת מִשְׁפַּחַת הַקְּהָתִי לִמְרָרִי מִשְׁפַּחַת הַמְּרָרִי:**

נז וְאִלֵּין מִנְיָנֵי לֵוָאֵי לְזַרְעֵיתְהוֹן לְגֵרְשׁוֹן זַרְעִית גֵּרְשׁוֹן לִקְהָת זַרְעִית קְהָת לִמְרָרִי זַרְעִית מְרָרִי:

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

נה) יֵחָלֵק אֶת הָאָרֶץ. הַטַּעַם כִּי בְּגוֹרָל יֵחָלֵק הָאָרֶץ לְמַטּוֹת: תורה נו

נו) עַל פִּי הַגּוֹרָל תֵּחָלֵק נַחֲלָתוֹ בֵּין רַב לִמְעָט. לִפְקוּדִים: תורה נז

נז) לְגֵרְשׁוֹן. הֵחֵל מֵהַבְּכוֹר וְהִזְכִּיר בְּנוֹ שֶׁהוּא לִבְנֵי וְלֹא הִזְכִּיר שִׁמְעִי וְיִתָּכֵן שֶׁלֹּא הָיוּ לוֹ בָּנִים אוֹ הָיוּ לוֹ וּמֵתוּ בְּלֹא בָּנִים. וְאַחַר כֵּן הִזְכִּיר הַחֶבְרוֹנִי שֶׁהוּא בֶּן קְהָת וְלֹא הִזְכִּיר עוּזִיאֵל וְאַחַר כֵּן בְּנֵי מְרָרִי וְשָׁב לְהַזְכִּיר בְּנֵי יִצְהָר וְאַחַר כֵּן בְּנֵי עַמְרָם וְאִיחֵר אוֹתָם בַּעֲבוּר שֶׁיְּבָאֵר מַה שֶׁאֵרַע לִבְנֵי בֶּן עַמְרָם: תורה נח

(נח) אֵלֶּה ׀ מִשְׁפְּחֹת לֵוִי מִשְׁפַּחַת הַלִּבְנִי מִשְׁפַּחַת הַחֶבְרֹנִי מִשְׁפַּחַת הַמַּחְלִי מִשְׁפַּחַת הַמּוּשִׁי מִשְׁפַּחַת הַקָּרְחִי וּקְהָת הוֹלִיד אֶת־עַמְרָם:

נח אֵלֵּין זַרְעַיָּת לֵוִי זַרְעִית לִבְנִי זַרְעִית חֶבְרוֹן זַרְעִית מַחְלִי זַרְעִית מוּשִׁי זַרְעִית קָרַח וּקְהָת אוֹלֵד יָת עַמְרָם:

רש"י◄ אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת לֵוִי • חָסֵר כָּאן מִשְׁפַּחַת הַשִּׁמְעִי וְהָעַזִּיאֵלִי, וּקְצָת מִן הַיִּצְהָרִי.

(נט) וְשֵׁם ׀ אֵשֶׁת עַמְרָם יוֹכֶבֶד בַּת־לֵוִי אֲשֶׁר יֻלְּדָה אֹתָהּ לְלֵוִי בְּמִצְרָיִם וַתֵּלֶד לְעַמְרָם אֶת־אַהֲרֹן וְאֶת־מֹשֶׁה וְאֶת מִרְיָם אֲחֹתָם:

נט וְשׁוּם אִתַּת עַמְרָם יוֹכֶבֶד בַּת לֵוִי דִּילִדַת יָתַהּ לְלֵוִי בְּמִצְרָיִם וִילִדַת לְעַמְרָם יָת אַהֲרֹן וְיָת מֹשֶׁה וְיָת מִרְיָם אֲחָתְהוֹן:

רש"י◄ אֲשֶׁר יֻלְּדָה אֹתָהּ לְלֵוִי בְּמִצְרָיִם • (סוטה יב) אִשְׁתּוֹ יְלָדַתְּהּ בְּמִצְרַיִם, [לֵדָתָהּ בְּמִצְרַיִם] וְאֵין הוֹרָתָהּ בְּמִצְרַיִם. כְּשֶׁנִּכְנְסוּ לְתוֹךְ הַחוֹמָה יְלָדַתְּהּ. וְהִיא הִשְׁלִימָה מִנְיַן שִׁבְעִים, שֶׁהֲרֵי בִּפְרָטָן אִי אַתָּה מוֹצֵא אֶלָּא שִׁשִּׁים וְתֵשַׁע.

(ס) וַיִּוָּלֵד לְאַהֲרֹן אֶת־נָדָב וְאֶת־אֲבִיהוּא אֶת־אֶלְעָזָר וְאֶת־אִיתָמָר:

ס וְאִתְיְלִיד לְאַהֲרֹן יָת נָדָב וְיָת אֲבִיהוּא יָת אֶלְעָזָר וְיָת אִיתָמָר:

(סא) וַיָּמָת נָדָב וַאֲבִיהוּא בְּהַקְרִיבָם אֵשׁ־זָרָה לִפְנֵי יְהוָה:

סא וּמִית נָדָב וַאֲבִיהוּא בְּקָרוֹבֵהוֹן אֶשָּׁתָא נוּכְרֵתָא קֳדָם יְיָ:

(סב) וַיִּהְיוּ פְקֻדֵיהֶם שְׁלֹשָׁה וְעֶשְׂרִים אֶלֶף כָּל־זָכָר מִבֶּן־חֹדֶשׁ וָמַעְלָה כִּי ׀ לֹא הָתְפָּקְדוּ בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כִּי לֹא־נִתַּן לָהֶם נַחֲלָה בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

סב וַהֲווֹ מִנְיָנֵיהוֹן עֲשִׂרִין וּתְלָתָא אַלְפִין כָּל דְּכוּרָא מִבַּר יַרְחָא וּלְעֵלָא אֲרֵי לָא אִתְמְנִיוּ בְּגוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲרֵי לָא אִתְיְהִיבַת לְהוֹן אַחֲסָנָא בְּגוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

רש"י◄ כִּי לֹא הָתְפָּקְדוּ בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל • לִהְיוֹת נִמְנִין בְּנֵי עֶשְׂרִים שָׁנָה. וּמַה טַּעַם? כִּי לֹא־נִתַּן לָהֶם נַחֲלָה, וְהַנִּמְנִין מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה הָיוּ בְּנֵי נַחֲלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "אִישׁ לְפִי פְקֻדָיו יֵתַן נַחֲלָתוֹ".

(סג) אֵלֶּה פְקוּדֵי מֹשֶׁה וְאֶלְעָזָר הַכֹּהֵן אֲשֶׁר פָּקְדוּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּעַרְבֹת מוֹאָב עַל יַרְדֵּן יְרִחוֹ:

סג אִלֵּין מִנְיָנֵי מֹשֶׁה וְאֶלְעָזָר כַּהֲנָא דִּי מְנוֹ יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמֵישְׁרַיָּא דְמוֹאָב עַל יַרְדְּנָא דִּירֵחוֹ:

(סד) וּבְאֵלֶּה לֹא־הָיָה אִישׁ מִפְּקוּדֵי מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן הַכֹּהֵן אֲשֶׁר פָּקְדוּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִדְבַּר סִינָי:

סד וּבְאִלֵּין לָא הֲוָה גְּבַר מִמְּנְיָנֵי מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן כַּהֲנָא דִּי מְנוֹ יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמַדְבְּרָא דְסִינָי:

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלוס, אברמוביץ

נח) הַקָּרְחִי. הֵם בְּנֵי קֹרַח. וְהִזְכִּיר שֵׁם יוֹכֶבֶד בַּעֲבוּר כְּבוֹד בָּנֶיהָ וְלֹא הִזְכִּי׳ שֵׁם יוֹלַדְתָּ׳ דֶּרֶךְ קְצָר׳ וְכֵן אַשְׁרִיאֵל אֲשֶׁר יֻלְּדָה: תורה נט

סב) וַיִּהְיוּ פְּקוּדֵיהֶם. פְּקוּדֵי הַלְּוִיִּם בַּמִּסְפָּר הַזֶּה נוֹסְפוּ שְׁבַע מֵאוֹת וְהַתֵּמַהּ כִּי לֹא נוֹסַף בָּהֶם רַק שְׁבַע מֵאוֹת וְהִנֵּה יִשְׂרָאֵל שֶׁמֵּתוּ מִי שֶׁהָיָה מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה הָיָה מִסְפָּרָם בַּפַּעַם הָאַחֲרוֹנָה קָרוֹב מֵהַמִּסְפָּר הָרִאשׁוֹן כִּי הַלְּוִיִּם לֹא נִכְנְסוּ עִם פְּקוּדֵי יִשְׂרָאֵל וְהָעֵד אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן: תורה סג

סד) וּבְאֵלֶּה לֹא הָיָה אִישׁ. זֶה הַפָּסוּק שָׁב אֶל פְּקוּדֵי יִשְׂרָאֵל: תורה סה

רש"י◄ **וּבְאֵלֶּה לֹא־הָיָה אִישׁ וְגוֹ'•** אֲבָל עַל הַנָּשִׁים לֹא נִגְזְרָה גְּזֵרַת הַמְרַגְּלִים, לְפִי שֶׁהֵן הָיוּ מְחַבְּבוֹת אֶת הָאָרֶץ; הָאֲנָשִׁים אוֹמְרִים (במדבר יד):

"נִתְּנָה רֹאשׁ וְנָשׁוּבָה מִצְרָיְמָה", וְהַנָּשִׁים אוֹמְרוֹת: "תִּתְּנָה־לָּנוּ אֲחֻזָּה", לָכֵן נִסְמְכָה פָּרָשַׁת בְּנוֹת צְלָפְחָד לְכָאן.

(סה) כִּי־אָמַר יְהוָה לָהֶם מוֹת יָמֻתוּ בַּמִּדְבָּר וְלֹא־נוֹתַר מֵהֶם אִישׁ כִּי אִם־כָּלֵב בֶּן־יְפֻנֶּה וִיהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן: ס

סה אֲרֵי אֲמַר יְיָ לְהוֹן מֵמַת יְמוּתוּן בְּמַדְבְּרָא וְלָא אִשְׁתְּאַר מִנְּהוֹן אֱנָשׁ אֶלָּהֵן כָּלֵב בַּר יְפֻנֶּה וִיהוֹשֻׁעַ בַּר נוּן:

כז (א) וַתִּקְרַבְנָה בְּנוֹת צְלָפְחָד בֶּן־חֵפֶר בֶּן־גִּלְעָד בֶּן־מָכִיר בֶּן־מְנַשֶּׁה לְמִשְׁפְּחֹת מְנַשֶּׁה בֶן־יוֹסֵף וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֹתָיו מַחְלָה נֹעָה וְחָגְלָה וּמִלְכָּה וְתִרְצָה:

א וְקָרִיבָא בְּנַת צְלָפְחָד בַּר חֵפֶר בַּר גִּלְעָד בַּר מָכִיר בַּר מְנַשֶּׁה לְזַרְעַית מְנַשֶּׁה בַּר יוֹסֵף וְאִלֵּין שְׁמָהַת בְּנָתֵהּ מַחְלָה נֹעָה וְחָגְלָה וּמִלְכָּה וְתִרְצָה:

רש"י◄ **לְמִשְׁפְּחֹת מְנַשֶּׁה בֶן־יוֹסֵף•** לָמָּה נֶאֱמַר? וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר "בֶּן־מְנַשֶּׁה"? אֶלָּא לוֹמַר לְךָ: יוֹסֵף חִבֵּב אֶת הָאָרֶץ, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית נ): "וְהַעֲלִתֶם אֶת־עַצְמֹתַי וְגוֹ'", וּבְנוֹתָיו חִבְּבוּ אֶת הָאָרֶץ, שֶׁנֶּאֱמַר: "תְּנָה־לָּנוּ אֲחֻזָּה". וּלְלַמֶּדְךָ, שֶׁהָיוּ כֻּלָּם צַדִּיקִים, שֶׁכָּל מִי שֶׁמַּעֲשָׂיו וּמַעֲשֵׂה אֲבוֹתָיו סְתוּמִים, וּפֵרֵט לְךָ הַכָּתוּב בְּאֶחָד מֵהֶם לְיַחֲסוֹ לְשֶׁבַח, הֲרֵי זֶה צַדִּיק בֶּן צַדִּיק. וְאִם יְחֻסוֹ לְגָנַאי, כְּגוֹן (מ"ב כה) "בָּא יִשְׁמָעֵאל בֶּן־נְתַנְיָה בֶּן אֱלִישָׁמָע" בְּיָדוּעַ שֶׁכָּל הַנִּזְכָּרִים עִמּוֹ - רְשָׁעִים הָיוּ. **מַחְלָה נֹעָה וְגוֹ'•** וּלְהַלָּן הוּא אוֹמֵר (במדבר לו): "וַתִּהְיֶינָה מַחְלָה תִרְצָה", מַגִּיד שֶׁכֻּלָּן שְׁקוּלוֹת זוֹ כְּזוֹ, לְפִיכָךְ שִׁנָּה אֶת סִדְרָן.

(ב) וַתַּעֲמֹדְנָה לִפְנֵי מֹשֶׁה וְלִפְנֵי אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וְלִפְנֵי הַנְּשִׂיאִם וְכָל־הָעֵדָה פֶּתַח אֹהֶל־מוֹעֵד לֵאמֹר:

ב וְקָמָא קֳדָם מֹשֶׁה וְקֳדָם אֶלְעָזָר כַּהֲנָא וְקֳדָם רַבְרְבַיָּא וְכָל כְּנִשְׁתָּא בִּתְרַע מַשְׁכַּן זִמְנָא לְמֵימָר:

רש"י◄ **לִפְנֵי מֹשֶׁה וְלִפְנֵי אֶלְעָזָר•** מַגִּיד, שֶׁלֹּא עָמְדוּ לִפְנֵיהֶם אֶלָּא בִּשְׁנַת הָאַרְבָּעִים אַחַר שֶׁמֵּת אַהֲרֹן. **לִפְנֵי מֹשֶׁה•** וְאַחַר־כָּךְ לִפְנֵי אֶלְעָזָר? אֶפְשָׁר, אִם מֹשֶׁה לֹא יָדַע, אֶלְעָזָר יוֹדֵעַ? אֶלָּא סָרַס הַמִּקְרָא וְדָרְשֵׁהוּ, דִּבְרֵי רַבִּי יֹאשִׁיָּה. אַבָּא חָנָן מִשּׁוּם רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר: בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ הָיוּ יוֹשְׁבִים, וְעָמְדוּ לִפְנֵי כֻּלָּם (ב"ב קיט, ספרי).

(ג) אָבִינוּ מֵת בַּמִּדְבָּר וְהוּא לֹא־הָיָה בְּתוֹךְ הָעֵדָה הַנּוֹעָדִים עַל־יְהוָה בַּעֲדַת־קֹרַח כִּי־בְחֶטְאוֹ מֵת וּבָנִים לֹא־הָיוּ לוֹ:

ג אֲבוּנָא מִית בְּמַדְבְּרָא וְהוּא לָא הֲוָה בְּגוֹ כְּנִשְׁתָּא דְּאִזְדַּמְּנוּ עַל יְיָ בִּכְנִשְׁתָּא דְּקֹרַח אֲרֵי בְּחוֹבֵהּ מִית וּבְנִין לָא הֲווֹ לֵהּ:

רש"י◄ **וְהוּא לֹא־הָיָה וְגוֹ'•** (שם קיח, ספרי) לְפִי שֶׁהָיוּ בָּאוֹת לוֹמַר: "בְּחֶטְאוֹ מֵת", נִזְקְקוּ לוֹמַר לֹא בְּחֵטְא מִתְלוֹנְנִים וְלֹא בַּעֲדַת קֹרַח שֶׁהִצּוּ עַל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, אֶלָּא בְּחֶטְאוֹ לְבַדּוֹ מֵת וְלֹא הֶחֱטִיא אֶת אֲחֵרִים עִמּוֹ. (שבת צו) רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: מְקוּשָׁשׁ עֵצִים הָיָה. וְרַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: מִן הַמַּעְפִּילִים הָיָה.

(ד) לָמָּה יִגָּרַע שֵׁם־אָבִינוּ מִתּוֹךְ מִשְׁפַּחְתּוֹ כִּי אֵין לוֹ בֵּן תְּנָה־לָּנוּ אֲחֻזָּה בְּתוֹךְ אֲחֵי אָבִינוּ:

ד לְמָה יִתְמְנַע שְׁמָא דְּאָבוּנָא מִגּוֹ זַרְעִיתֵהּ אֲרֵי לֵית לֵהּ בַּר הַב לָנָא אַחֲסָנָא בְּגוֹ אַחֵי אָבוּנָא:

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

סה) כִּי אִם כָּלֵב בֶּן יְפֻנֶּה. קוֹדֶם יְהוֹשֻׁעַ כַּאֲשֶׁר אָמַר הַשֵּׁם: תורה א

ג) וְהוּא לֹא הָיָה. חָשְׁבוּ הַבָּנוֹת כִּי לֹא יִירְשׁוּ בְּנֵי הַנּוֹעָדִים עַל ה': **כִּי בְּחֶטְאוֹ מֵת.** אָמַר ר' יְהוּדָה הַלֵּוִי הַסְּפָרַדִּי כִּי פֵּי' כִּי בְּחֶטְאוֹ מֵת דָּבֵק עִם וּבָנִים לֹא הָיוּ לוֹ כַּאֲשֶׁר יֹאמַר הַיּוֹם בַּעֲוֹנוֹתָיו אֵרַע לְפִלּוֹנִי כָּךְ וְכָךְ וְאֵינֶנּוּ רָחוֹק: תורה ד

ד) כִּי אֵין לוֹ בֵּן. בַּעֲבוּר שֶׁאֵין לוֹ בֵּן: תורה ה

רש"י◄ **לָמָּה יִגָּרַע שֵׁם־אָבִינוּ •** אָנוּ בִּמְקוֹם בֵּן עוֹמְדוֹת, וְאִם אֵין הַנְּקֵבוֹת חֲשׁוּבוֹת זֶרַע, תִּתְיַבֵּם אִמֵּנוּ לְיָבָם (ב"ב קיט). **כִּי אֵין לוֹ בֵּן •** הָא אִם הָיָה לוֹ בֵּן, לֹא הָיוּ תּוֹבְעוֹת כְּלוּם; מַגִּיד, שֶׁחַכְמָנִיּוֹת הָיוּ.

(ה) **וַיַּקְרֵב מֹשֶׁה אֶת־מִשְׁפָּטָן לִפְנֵי יְהוָה: פ**

ה וְקָרֵב מֹשֶׁה יָת דִּינְהֶן קֳדָם יְיָ:

רש"י◄ **וַיַּקְרֵב מֹשֶׁה אֶת־מִשְׁפָּטָן •** (סנהדרין ח) נִתְעַלְּמָה הֲלָכָה מִמֶּנּוּ, וְכָאן נִפְרָע עַל שֶׁנָּטַל 'עֲטָרָה', לוֹמַר (דברים א): "וְהַדָּבָר אֲשֶׁר יִקְשֶׁה מִכֶּם תַּקְרִבוּן אֵלַי" (סנהדרין שם). דָּבָר אַחֵר: רְאוּיָה הָיְתָה פָּרָשָׁה זוֹ לְהִכָּתֵב עַל־יְדֵי מֹשֶׁה, אֶלָּא שֶׁזָּכוּ בְּנוֹת צְלָפְחָד וְנִכְתְּבָה עַל־יָדָן.

~ יום רביעי ט"ז תמוז ~

(ו) **וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר:**

ו וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה לְמֵימָר:

(ז) **כֵּן בְּנוֹת צְלָפְחָד דֹּרְשֹׁת נָתֹן תִּתֵּן לָהֶם אֲחֻזַּת נַחֲלָה בְּתוֹךְ אֲחֵי אֲבִיהֶם וְהַעֲבַרְתָּ אֶת־נַחֲלַת אֲבִיהֶן לָהֶן:**

ז יָאוּת בְּנַת צְלָפְחָד מְמַלְּלָן מִתַּן תִּתֵּן לְהוֹן אֲחוּדַת אַחְסָנָא בְּגוֹ אַחֵי אֲבוּהֶן וְתַעֲבַר יָת אַחְסָנַת אֲבוּהֵן לְהֵן:

רש"י◄ **כֵּן בְּנוֹת צְלָפְחָד דֹּרְשֹׁת •** כְּתַרְגּוּמוֹ: "יָאוּת". כָּךְ כְּתוּבָה פָּרָשָׁה זוֹ לְפָנַי בַּמָּרוֹם; מַגִּיד, שֶׁרָאָתָה עֵינָן מַה שֶּׁלֹּא רָאָתָה עֵינוֹ שֶׁל מֹשֶׁה. **כֵּן בְּנוֹת צְלָפְחָד דֹּרְשֹׁת •** יָפֶה תָּבְעוּ; אַשְׁרֵי אָדָם שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מוֹדֶה לִדְבָרָיו. **נָתֹן תִּתֵּן •** (ב"ב קיח) שְׁנֵי חֲלָקִים: חֵלֶק אֲבִיהֶן שֶׁהָיָה מִיּוֹצְאֵי מִצְרַיִם, וְחֶלְקוֹ עִם אֶחָיו בְּנִכְסֵי חֵפֶר. **וְהַעֲבַרְתָּ •** לְשׁוֹן הַעֲבָרָה (ס"א עֶבְרָה) (ב"ב קטז) הוּא בְּמִי שֶׁאֵינוֹ מַנִּיחַ בֵּן לְיוֹרְשׁוֹ. דָּבָר אַחֵר: עַל שֵׁם שֶׁהַבַּת מַעֲבֶרֶת נַחֲלָה מִשֵּׁבֶט לְשֵׁבֶט, שֶׁבְּנָהּ וּבַעְלָהּ יוֹרְשִׁין אוֹתָהּ; שֶׁלֹּא (ב"ב קכ) תִּסֹּב נַחֲלָה, לֹא נִצְטַוָּה אֶלָּא לְאוֹתוֹ הַדּוֹר בִּלְבַד. וְכֵן "וְהַעֲבַרְתֶּם אֶת־נַחֲלָתוֹ לְבִתּוֹ", בְּכֻלָּן הוּא אוֹמֵר "וּנְתַתֶּם", וּבְבַת הוּא אוֹמֵר: "וְהַעֲבַרְתֶּם".

(ח) **וְאֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תְּדַבֵּר לֵאמֹר אִישׁ כִּי־יָמוּת וּבֵן אֵין לוֹ וְהַעֲבַרְתֶּם אֶת־נַחֲלָתוֹ לְבִתּוֹ:**

ח וְעַם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תְּמַלֵּל לְמֵימָר גְּבַר אֲרֵי יְמוּת וּבַר לֵית לֵהּ וְתַעְבְּרוּן יָת אַחְסָנָתֵהּ לִבְרָתֵהּ:

(ט) **וְאִם־אֵין לוֹ בַּת וּנְתַתֶּם אֶת־נַחֲלָתוֹ לְאָחָיו:**

ט וְאִם לֵית לֵהּ בְּרַתָּא וְתִתְּנוּן יָת אַחְסָנָתֵהּ לַאֲחוֹהִי:

(י) **וְאִם־אֵין לוֹ אַחִים וּנְתַתֶּם אֶת־נַחֲלָתוֹ לַאֲחֵי אָבִיו:**

י וְאִם לֵית לֵהּ אַחִין וְתִתְּנוּן יָת אַחְסָנָתֵהּ לַאֲחֵי אֲבוּהִי:

(יא) **וְאִם־אֵין אַחִים לְאָבִיו וּנְתַתֶּם אֶת־נַחֲלָתוֹ לִשְׁאֵרוֹ הַקָּרֹב אֵלָיו מִמִּשְׁפַּחְתּוֹ וְיָרַשׁ אֹתָהּ וְהָיְתָה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְחֻקַּת מִשְׁפָּט כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה: פ**

יא וְאִם לֵית אַחִין לַאֲבוּהִי וְתִתְּנוּן יָת אַחְסָנָתֵהּ לְקָרִיבֵהּ דְּקָרִיב לֵהּ מִזַּרְעִיתֵהּ וְיֵרֵת יָתַהּ וּתְהֵי לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לִגְזֵרַת דִּין כְּמָא די פַּקִּיד יְיָ יָת מֹשֶׁה:

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

ז) **כֵּן.** אֱמֶת אוֹ הַדָּבָר כֵּן: **וְהַעֲבַרְתָּ.** מַה שֶּׁהָיָה רָאוּי שֶׁיִּקַּח הוּא תִּקַּחְנָה הֵן: תורה ח

ח) **וּבֵן אֵין לוֹ.** הִנֵּה אוֹת כִּי הַבֵּן יִירַשׁ אֶת אָבִיו: תורה ט

ט) **לְאֶחָיו.** מֵאָב אוֹ מֵאֵם: תורה י

יא) **לִשְׁאֵרוֹ הַקָּרוֹב אֵלָיו.** מִכָּל הַמִּשְׁפָּחָה: **וְיָרַשׁ אוֹתָהּ.** הַנַּחֲלָה וּכְבָר פֵּירַשְׁתִּי דֶּרֶךְ חֲז"ל בַּפָּסוּק לְעֵם נָכְרִי.

רש"י◄ לִשְׁאֵרוֹ הַקָּרֹב אֵלָיו מִמִּשְׁפַּחְתּוֹ • (ספרי. ב"ב קט) וְאֵין 'מִשְׁפָּחָה' קְרוּיָה אֶלָּא מִשְׁפַּחַת הָאָב.

(יב) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה עֲלֵה אֶל־הַר הָעֲבָרִים הַזֶּה וּרְאֵה אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל:

יב וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה סַק לְטוּרָא דַעֲבָרָאֵי הָדֵין וַחֲזֵי יָת אַרְעָא דִּי יְהָבִית לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל:

רש"י◄ עֲלֵה אֶל־הַר הָעֲבָרִים • (במדבר רבה) לָמָּה נִסְמְכָה לְכָאן? כֵּיוָן שֶׁאָמַר הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא: "נָתוֹן תִּתֵּן לָהֶם", אָמַר: אוֹתִי צִוָּה הַמָּקוֹם לְהַנְחִיל, שֶׁמָּא הֵתִּירָה הַגְּזֵרָה וְאֶכָּנֵס לָאָרֶץ? אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא: גְּזֵרָתִי בִּמְקוֹמָהּ עוֹמֶדֶת (ספרי). דָּבָר אַחֵר: כֵּיוָן שֶׁנִּכְנַס מֹשֶׁה לְנַחֲלַת בְּנֵי גָד וּבְנֵי רְאוּבֵן, שָׂמַח וְאָמַר: כִּמְדֻמֶּה לִי שֶׁהֵתַּר לִי נִדְרִי. מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁגָּזַר עַל בְּנוֹ שֶׁלֹּא יִכָּנֵס לְפֶתַח פַּלְטִין שֶׁלּוֹ. נִכְנַס לַשַּׁעַר - וְהוּא אַחֲרָיו, לָחָצֵר - וְהוּא אַחֲרָיו, לַטְרַקְלִין - וְהוּא אַחֲרָיו. כֵּיוָן שֶׁבָּא לְכָנֵס לַקִּיטוֹן, אָמַר לוֹ: בְּנִי, מִכָּאן וְאֵילָךְ אַתָּה אָסוּר לִכָּנֵס.

(יג) וְרָאִיתָה אֹתָהּ וְנֶאֱסַפְתָּ אֶל־עַמֶּיךָ גַּם־אַתָּה כַּאֲשֶׁר נֶאֱסַף אַהֲרֹן אָחִיךָ:

יג וְתֶחֱזֵי יָתַהּ וְתִתְכַּנֵּשׁ לְעַמָּיךָ אַף אַתְּ כְּמָא דִּי אִתְכַּנִּישׁ אַהֲרֹן אָחוּךָ:

רש"י◄ כַּאֲשֶׁר נֶאֱסַף אַהֲרֹן אָחִיךָ • מִכָּאן, שֶׁנִּתְאַוָּה מֹשֶׁה לְמִיתָתוֹ שֶׁל אַהֲרֹן. דָּבָר אַחֵר: אֵין אַתָּה טוֹב מִמֶּנּוּ. (דברים לב): "עַל אֲשֶׁר לֹא־קִדַּשְׁתֶּם". הָא אִם קִדַּשְׁתֶּם אוֹתִי, עֲדַיִן לֹא הִגִּיעַ זְמַנְכֶם לְהִפָּטֵר. בְּכָל מָקוֹם שֶׁכָּתַב מִיתָתָם, כָּתַב סִרְחוֹנָם, לְפִי שֶׁנִּגְזְרָה גְּזֵרָה עַל דּוֹר הַמִּדְבָּר לָמוּת בַּמִּדְבָּר בֶּעָוֹן שֶׁלֹּא הֶאֱמִינוּ, לְכָךְ בִּקֵּשׁ מֹשֶׁה שֶׁיִּכָּתֵב סִרְחוֹנוֹ, שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ: אַף הוּא מִן הַמַּמְרִים הָיָה (יומא פ). מָשָׁל לִשְׁתֵּי נָשִׁים שֶׁלּוֹקוֹת בְּבֵית־דִּין: אַחַת קִלְקְלָה וְאַחַת אָכְלָה פַּגֵּי שְׁבִיעִית וְכוּ', אַף כָּאן, בְּכָל מָקוֹם שֶׁהִזְכִּיר מִיתָתָן, הִזְכִּיר סִרְחוֹנָם, לְהוֹדִיעַ שֶׁלֹּא הָיְתָה בָּהֶם אֶלָּא זוֹ בִּלְבַד.

(יד) כַּאֲשֶׁר מְרִיתֶם פִּי בְּמִדְבַּר־צִן בִּמְרִיבַת הָעֵדָה לְהַקְדִּישֵׁנִי בַּמַּיִם לְעֵינֵיהֶם הֵם מֵי־מְרִיבַת קָדֵשׁ מִדְבַּר־צִן: ס

יד כְּמָא דִּי סָרֵבְתּוּן עַל מֵימְרִי בְּמַדְבְּרָא דְצִן בְּמַצּוּת כְּנִשְׁתָּא לְקַדָּשׁוּתִי בְּמַיָּא לְעֵינֵיהוֹן אִנּוּן מֵי מַצּוּת רְקַם מַדְבְּרָא דְצִן:

רש"י◄ הֵם מֵי־מְרִיבַת קָדֵשׁ • הֵם לְבַדָּם, אֵין בָּהֶם עָוֹן אַחֵר. דָּבָר אַחֵר: הֵם שֶׁהִמְרוּ בְּמָרָה, הֵם הָיוּ שֶׁהִמְרוּ בְּיַם־סוּף, הֵם עַצְמָם שֶׁהִמְרוּ בְּמִדְבַּר צִין.

(טו) וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל־יְהוָה לֵאמֹר:

טו וּמַלִּיל מֹשֶׁה עִם יְיָ לְמֵימָר:

רש"י◄ וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל־ה' וְגוֹ' • לְהוֹדִיעַ שִׁבְחָן שֶׁל צַדִּיקִים, שֶׁכְּשֶׁנִּפְטָרִין מִן הָעוֹלָם, מַנִּיחִין צָרְכָּן וְעוֹסְקִין בְּצָרְכֵי צִבּוּר. לֵאמֹר • אָמַר לוֹ: הַשִּׁיבֵנִי אִם אַתָּה מְמַנֶּה לָהֶם פַּרְנָס, אִם לָאו.

(טז) יִפְקֹד יְהוָה אֱלֹהֵי הָרוּחֹת לְכָל־בָּשָׂר אִישׁ עַל־הָעֵדָה:

טז יְמַנֵּי יְיָ אֱלָהּ רוּחַיָּא לְכָל בִּסְרָא גְּבַר עַל כְּנִשְׁתָּא:

רש"י◄ יִפְקֹד ה' • כֵּיוָן שֶׁשָּׁמַע מֹשֶׁה שֶׁאָמַר לוֹ הַמָּקוֹם: "תֵּן נַחֲלַת צְלָפְחָד לִבְנוֹתָיו", (במ"ר) אָמַר: הִגִּיעַ שָׁעָה שֶׁאֶתְבַּע צָרְכִּי, שֶׁיִּרְשׁוּ בָּנַי אֶת גְּדֻלָּתִי. אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא: לֹא כָּךְ עָלְתָה בַּמַּחֲשָׁבָה לְפָנַי,

---

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

וּלְדַעַת הַנַּחֲלוֹ' אִם יִירַשׁ הָאָב אוֹ הָאֵם אֶת הַבֵּן וּמַה שֶׁתִּירַשׁ אִשְׁתּוֹ צְרִיכִים אֲנַחְנוּ לְקַבְּלָה. אָמְרוּ חֲז"ל כִּי נִסְמְכָה פָּרָשַׁת עֲלֵה אֶל הַר הָעֲבָרִים לְדַעַת הַנַּחֲלוֹת כִּי בִּקֵּשׁ מֹשֶׁה לָדַעַת מִי יִנְחַל מַעֲלָתוֹ: תורה יב

יד) לְהַקְדִּישֵׁנִי. דָּבֵק עִם מְרִיתֶם וְהַטַּעַם כִּי מְרִיתֶם לְהַקְדִּישֵׁנִי וְזֶה הוּא עַל אֲשֶׁר לֹא קִדַּשְׁתֶּם כַּאֲשֶׁר פֵּירַשׁ: תורה טו

טז) ה' אֱלֹהֵי הָרוּחוֹת. שֶׁהוּא יוֹדֵעַ הָרוּחוֹת אֵיזֶה רוּחַ רָאוּי: וְטַעַם **יִפְקֹד.** מִגְּזֶרֶת פָּקִיד: תורה יז

כְּדַאי הוּא יְהוֹשֻׁעַ לִטֹּל שְׂכַר שִׁמּוּשׁוֹ, שֶׁלֹּא מָשׁ מִתּוֹךְ הָאֹהֶל. וְזֶהוּ שֶׁאָמַר שְׁלֹמֹה (משלי כז): "נֹצֵר תְּאֵנָה יֹאכַל פִּרְיָהּ". אֱלֹהֵי הָרוּחֹת• לָמָּה נֶאֱמַר? אָמַר לְפָנָיו: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם! גָּלוּי וְיָדוּעַ לְפָנֶיךָ דַּעְתּוֹ שֶׁל כָּל אֶחָד וְאֶחָד, וְאֵינָן דּוֹמִין זֶה לָזֶה; מַנֵּה עֲלֵיהֶם מַנְהִיג שֶׁיְּהֵא סוֹבֵל כָּל אֶחָד וְאֶחָד לְפִי דַּעְתּוֹ.

(יז) אֲשֶׁר־יֵצֵא לִפְנֵיהֶם וַאֲשֶׁר יָבֹא לִפְנֵיהֶם וַאֲשֶׁר יוֹצִיאֵם וַאֲשֶׁר יְבִיאֵם וְלֹא תִהְיֶה עֲדַת יְהוָה כַּצֹּאן אֲשֶׁר אֵין־לָהֶם רֹעֶה:

יז די יִפּוֹק קֳדָמֵיהוֹן וְדִי יֵעוֹל קֳדָמֵיהוֹן וְדִי יַפֵּקְנוּן וְדִי יְעֵלְנוּן וְלָא תְּהֵי כְּנִשְׁתָּא דַיְיָ כְּעָנָא דִּי לֵית לְהֵן רָעֵי:

רש"י◄ אֲשֶׁר־יֵצֵא לִפְנֵיהֶם• לֹא כְּדֶרֶךְ מַלְכֵי הָאֻמּוֹת, שֶׁיּוֹשְׁבִים בְּבָתֵּיהֶם וּמְשַׁלְּחִין אֶת חֵילוֹתֵיהֶם לַמִּלְחָמָה, אֶלָּא כְּמוֹ שֶׁעָשִׂיתִי אֲנִי, שֶׁנִּלְחַמְתִּי בְּסִיחוֹן וְעוֹג, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר כא): "אַל־תִּירָא אֹתוֹ". וּכְדֶרֶךְ שֶׁעָשָׂה יְהוֹשֻׁעַ, שֶׁנֶּאֱמַר (יהושע ה): "וַיֵּלֶךְ יְהוֹשֻׁעַ אֵלָיו וַיֹּאמֶר לוֹ הֲלָנוּ אַתָּה וְגוֹ'". וְכֵן בְּדָוִד הוּא אוֹמֵר (ש"א יח): "כִּי־הוּא יוֹצֵא וָבָא לִפְנֵיהֶם" - יוֹצֵא בָּרֹאשׁ וְנִכְנָס בָּרֹאשׁ. וַאֲשֶׁר יוֹצִיאֵם• בִּזְכֻיּוֹתָיו. וַאֲשֶׁר יְבִיאֵם• בִּזְכֻיּוֹתָיו. דָּבָר אַחֵר: "וַאֲשֶׁר יְבִיאֵם" שֶׁלֹּא תַּעֲשֶׂה לוֹ כְּדֶרֶךְ שֶׁאַתָּה עוֹשֶׂה לִי, שֶׁאֵינִי מַכְנִיסָן לָאָרֶץ.

(יח) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה קַח־לְךָ אֶת־יְהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן אִישׁ אֲשֶׁר־רוּחַ בּוֹ וְסָמַכְתָּ אֶת־יָדְךָ עָלָיו:

יח וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה דְּבַר לָךְ יָת יְהוֹשֻׁעַ בַּר נוּן גְּבַר דִּי רוּחַ נְבוּאָה בֵּהּ וְתִסְמוֹךְ יָת יְדָךְ עֲלוֹהִי:

רש"י◄ קַח־לְךָ• קָחֵנוּ בִּדְבָרִים: אַשְׁרֶיךָ, שֶׁזָּכִיתָ לְהַנְהִיג בָּנָיו שֶׁל מָקוֹם. לְךָ• אֶת שֶׁבָּדוּק לְךָ, אֶת זֶה אַתָּה מַכִּיר. אֲשֶׁר־רוּחַ בּוֹ• כַּאֲשֶׁר שָׁאַלְתָּ, שֶׁיּוּכַל לַהֲלֹךְ כְּנֶגֶד רוּחוֹ שֶׁל כָּל אֶחָד וְאֶחָד. וְסָמַכְתָּ אֶת־יָדְךָ עָלָיו• תֵּן לוֹ מְתֻרְגְּמָן שֶׁיִּדְרֹשׁ בְּחַיֶּיךָ, שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ עָלָיו: לֹא הָיָה לוֹ לְהָרִים רֹאשׁ בִּימֵי מֹשֶׁה.

(יט) וְהַעֲמַדְתָּ אֹתוֹ לִפְנֵי אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וְלִפְנֵי כָּל־הָעֵדָה וְצִוִּיתָה אֹתוֹ לְעֵינֵיהֶם:

יט וּתְקִים יָתֵהּ לְקֳדָם אֶלְעָזָר כַּהֲנָא וְלְקֳדָם כָּל כְּנִשְׁתָּא וּתְפַקֵּד יָתֵהּ לְעֵינֵיהוֹן:

רש"י◄ וְצִוִּיתָה אֹתוֹ• עַל יִשְׂרָאֵל: דַּע, שֶׁטַּרְחָנִין הֵם, סַרְבָנִים הֵם; עַל־מְנָת שֶׁתְּקַבֵּל עָלֶיךָ.

(כ) וְנָתַתָּה מֵהוֹדְךָ עָלָיו לְמַעַן יִשְׁמְעוּ כָּל־עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

כ וְתִתֵּן מִזִּיוָךְ עֲלוֹהִי בְּדִיל דִּי יְקַבְּלוּן מִנֵּהּ כָּל כְּנִשְׁתָּא דִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל:

רש"י◄ וְנָתַתָּה מֵהוֹדְךָ עָלָיו• זֶה קְרוּן עוֹר פָּנִים. מֵהוֹדְךָ• וְלֹא כָּל הוֹדְךָ, נִמְצָאנוּ לְמֵדִין: פְּנֵי מֹשֶׁה כַּחַמָּה, פְּנֵי יְהוֹשֻׁעַ כַּלְּבָנָה. לְמַעַן יִשְׁמְעוּ כָּל־עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל• שֶׁיִּהְיוּ נוֹהֲגִין בּוֹ כָּבוֹד וְיִרְאָה כְּדֶרֶךְ שֶׁנּוֹהֲגִין בְּךָ.

~ נקודות משיחות קודש ~

וּלְהָעִיר, שֶׁגַּם לְאַחֲרֵי שֶׁנִּטְּלָה הָרְשׁוּת מִמֹּשֶׁה וְנִתְּנָה לִיהוֹשֻׁעַ, הִנֵּה עֲדַיִן יְהוֹשֻׁעַ הוּא הַתַּלְמִיד וּמֹשֶׁה הוּא הָרַב, כָּךְ שֶׁכָּל עִנְיָנָיו מְקַבֵּל יְהוֹשֻׁעַ מִמֹּשֶׁה דַּוְקָא, וְעַד שֶׁכָּל מְצִיאוּתוֹ שֶׁל יְהוֹשֻׁעַ (הַתַּלְמִיד) הִיא מְצִיאוּתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה (הָרַב), וּבִלְשׁוֹן רַשִׁ"י בְּסִיּוּם פָּרָשַׁת וַיֵּלֶךְ: "כָּל זְמַן שֶׁיְּהוֹשֻׁעַ חַי, הָיָה נִרְאֶה לְמֹשֶׁה כְּאִילּוּ הוּא חַי". וּכְמוֹ

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

יז) אֲשֶׁר יֵצֵא לִפְנֵיהֶם. בַּמִּלְחָמָה: וַאֲשֶׁר יוֹצִיאֵם. ע"י אַחֵר: תורה יח

יח) אֲשֶׁר רוּחַ בּוֹ. וְכָל אִישׁ חַי יֵשׁ בּוֹ רוּחַ רַק הַטַּעַם כְּמוֹ וְחָזַקְתָּ וְהָיִיתָ לְאִישׁ: וְסָמַכְתָּ אֶת יָדְךָ. לְהַרְאוֹת אֶת יִשְׂרָאֵל שֶׁהוּא בִּמְקוֹמוֹ וְעָלָיו סָמֹךְ: תורה יט

כ) וְנָתַתָּה מֵהוֹדְךָ. לַחֲלוֹק לוֹ כָּבוֹד לִפְנֵי יִשְׂרָאֵל לְמַעַן יִשְׁמְעוּ כִּי הֵם כְּבָר הֶאֱמִינוּ בְּךָ וְכַאֲשֶׁר יִרְאוּ שֶׁאַתָּה כִּבַּדְתּוֹ כֵּן יְכַבְּדוּהוּ כִּי יֵלְכוּ אַחֲרֵי מַעֲשֶׂיךָ: תורה כא

בְּחַמָּה וּלְבָנָה, שֶׁגַּם לְאַחֲרֵי שְׁקִיעַת הַחַמָּה, מְקַבֶּלֶת הַלְּבָנָה אוֹר מֵהַחַמָּה, וְכַמְּבוֹאָר בְּ'אַגֶּרֶת הַקֹּדֶשׁ' (סוֹף סִימָן כז) הַמָּשָׁל מִ"שֶּׁמֶשׁ הַמֵּאִיר לַכּוֹכָבִים מִתַּחַת לָאָרֶץ, כִּדְאִיתָא בְּ'תִּיקוּנִים' (ראה הנסמן בהערות ותיקונים לתניא שם) עַל מֹשֶׁה רַבֵּנוּ עָלָיו־הַשָּׁלוֹם שֶׁאַחַר פְּטִירָתוֹ מִתְפַּשֶּׁטֶת הֶאָרָתוֹ בְּכָל דָּרָא וְדָרָא לְשִׁשִּׁים רִבּוֹא נְשָׁמוֹת, כְּמוֹ שֶׁמֶשׁ הַמֵּאִיר מִתַּחַת לָאָרֶץ לְשִׁשִּׁים רִבּוֹא כּוֹכָבִים". וְלָכֵן, הִנֵּה גַּם מְסִירַת הַנְהָגַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לִיהוֹשֵׁעַ הֲצָרְכָה לִהְיוֹת עַל־יְדֵי מֹשֶׁה רַבֵּנוּ דַּוְקָא (וְלֹא עַל־יְדֵי הַקָּבָּ"ה בְּעַצְמוֹ).

(שיחת שבת פרשת וילך, שבת שובה, וא"ו תשרי, ה'תשכ"ו)

(כא) וְלִפְנֵי אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן יַעֲמֹד וְשָׁאַל לוֹ בְּמִשְׁפַּט הָאוּרִים לִפְנֵי יְהוָה עַל־פִּיו יֵצְאוּ וְעַל־פִּיו יָבֹאוּ הוּא וְכָל־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל אִתּוֹ וְכָל־הָעֵדָה:

כא וְלִקֶּדֶם אֶלְעָזָר כַּהֲנָא יְקוּם וְיִשְׁאַל לֵהּ בְּדִין אוּרַיָּא קֳדָם יְיָ עַל מֵימְרֵהּ יְהוֹן נָפְקִין וְעַל מֵימְרֵהּ יְהוֹן עָלִין הוּא וְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עִמֵּהּ וְכָל כְּנִשְׁתָּא:

רש"י ◄ וְלִפְנֵי אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן יַעֲמֹד• חֲרֵי שְׁאֵלָתְךָ שֶׁשָּׁאַלְתָּ, שֶׁאֵין הַכָּבוֹד הַזֶּה זָז (ס"א נוטל) מִבֵּית אָבִיךָ, שֶׁאַף יְהוֹשֻׁעַ יְהֵא צָרִיךְ לְאֶלְעָזָר. וְשָׁאַל לוֹ• כְּשֶׁיִּצְטָרֵךְ לָצֵאת לְמִלְחָמָה. עַל־פִּיו• שֶׁל אֶלְעָזָר. וְכָל־הָעֵדָה• סַנְהֶדְרִין (יומא עג)•

(כב) וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֹתוֹ וַיִּקַּח אֶת־יְהוֹשֻׁעַ וַיַּעֲמִדֵהוּ לִפְנֵי אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וְלִפְנֵי כָּל־הָעֵדָה:

כב וַעֲבַד מֹשֶׁה כְּמָא די פַּקִּיד יְיָ יָתֵהּ וּדְבַר יָת יְהוֹשֻׁעַ וַאֲקִימֵהּ קֳדָם אֶלְעָזָר כַּהֲנָא וּקֳדָם כָּל כְּנִשְׁתָּא:

רש"י ◄ וַיִּקַּח אֶת־יְהוֹשֻׁעַ• (ספרי) לְקָחוֹ בִּדְבָרִים, וְהוֹדִיעוֹ מַתַּן שְׂכַר פַּרְנְסֵי יִשְׂרָאֵל לָעוֹלָם הַבָּא.

(כג) וַיִּסְמֹךְ אֶת־יָדָיו עָלָיו וַיְצַוֵּהוּ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה בְּיַד־מֹשֶׁה: פ

כג וּסְמַךְ יָת יְדוֹהִי עֲלוֹהִי וּפַקְּדֵהּ כְּמָא די מַלִּיל יְיָ בִּידָא דְמֹשֶׁה:

רש"י ◄ וַיִּסְמֹךְ אֶת־יָדָיו• בְּעַיִן יָפָה, יוֹתֵר וְיוֹתֵר מִמַּה שֶׁנִּצְטַוָּה, שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אָמַר לוֹ: "וְסָמַכְתָּ אֶת־יָדְךָ"; וְהוּא עָשָׂה בִּשְׁתֵּי יָדָיו, וַעֲשָׂאוֹ כִּכְלִי מָלֵא וְגָדוּשׁ, וּמִלְּאוֹ חָכְמָתוֹ בְּעַיִן יָפָה. כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר ה'• אַף לְעִנְיַן הַהוֹד: נָתַן מֵהוֹדוֹ עָלָיו.

~ יום חמישי י"ז תמוז ~

כח (א) וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר:

א וּמַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה לְמֵימָר:

(ב) צַו אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אֶת־קָרְבָּנִי לַחְמִי לְאִשַּׁי רֵיחַ נִיחֹחִי תִּשְׁמְרוּ לְהַקְרִיב לִי בְּמוֹעֲדוֹ:

ב פַּקֵּד יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְתֵימַר לְהוֹן יָת קֻרְבָּנִי לְחֵם סִדּוּר לְקֻרְבָּנִי לְאִתְקַבָּלָא בְּרַעֲוָא תִּטְרוּן לְקָרְבָּא קֳדָמַי בְּזִמְנֵהּ:

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

כא) עַל פִּיו יֵצְאוּ. עַל פִּי אֶלְעָזָר בְּמִשְׁפַּט הָאוּרִים וְי"א עַל פִּי מִשְׁפַּט הָאוּרִים וְהָרִאשׁוֹן יָשָׁר בְּעֵינַי: **הוּא וְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.** בְּדָבָר שֶׁהָיָה כְּלָל לַכֹּל: **וְכָל הָעֵדָה.** בְּדָבָר שֶׁהָיָה פְּרָט לָעֵדָה הֵם הַנּוֹעָדִים בְּאֹהֶל מוֹעֵד: וְטַעַם הִדָּבֵק פָּרָשַׁת הַקָּרְבָּנוֹת שֶׁהַשֵּׁם צִוָּה אָז לְמֹשֶׁה שֶׁיְצַוֶּה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַקָּרְבָּנוֹת שֶׁהֵם חַיָּבִים לַעֲשׂוֹת כִּי הוּא לֹא יִכָּנֵס לָאָרֶץ עִמָּהֶם וְהֵחֵל לְהַזְכִּיר עוֹלַת תָּמִיד וְאִם הִזְכִּירָהּ בִּתְחִלָּה יִתָּכֵן שֶׁהַנִּזְכֶּרֶת הִיא עַל הַר סִינַי אוֹ שֶׁתִּהְיֶה מַעֲרֶכֶת הַקָּרְבָּנוֹת סְדוּרָה: תורה כב

ב) לַחְמִי. פֵּירַשְׁתִּיו: **לְאִשַּׁי.** פֵּירַשְׁתִּיו. וְהַטַּעַם לֶחֶם לְאִשַּׁי לְרֵיחַ נִיחוֹחִי:

רש"י◄ **צַו אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל • מָה אָמוּר לְמַעְלָה? "יִפְקֹד ה'", אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא: עַד שֶׁאַתָּה מְצַוֵּנִי עַל בָּנַי, צַוֵּה אֶת בָּנַי עָלַי. מָשָׁל לְבַת מֶלֶךְ שֶׁהָיְתָה נִפְטֶרֶת מִן הָעוֹלָם, וְהָיְתָה מְפַקֶּדֶת לְבַעְלָהּ עַל בָּנֶיהָ וְכוּ', כִּדְאִיתָא בַּ'סִּפְרֵי'. קָרְבָּנִי • (ספרי) זֶה הַדָּם. לַחְמִי • אֵלּוּ אֵמוּרִין, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (ויקרא ג): "וְהִקְטִירָם הַכֹּהֵן הַמִּזְבֵּחָה לֶחֶם אִשֶּׁה". לְאִשַּׁי • הַנִּתָּנִין לְאִשַּׁי מִזְּבָחַי. תִּשְׁמְרוּ • (ספרי) שֶׁיִּהְיוּ כֹּהֲנִים וּלְוִיִּם וְיִשְׂרְאֵלִים עוֹמְדִין עַל גַּבָּיו, מִכָּאן לָמְדוּ וְתִקְּנוּ מַעֲמָדוֹת (תענית כז). בְּמוֹעֲדוֹ • בְּכָל יוֹם הוּא מוֹעֵד הַתְּמִידִים.**

(ג) **וְאָמַרְתָּ לָהֶם זֶה הָאִשֶּׁה אֲשֶׁר תַּקְרִיבוּ לַיהוָה כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה תְּמִימִם שְׁנַיִם לַיּוֹם עֹלָה תָמִיד:**

ג וְתֵימַר לְהוֹן דֵּין קָרְבָּנָא דִּי תְקָרְבוּן קֳדָם יְיָ אִמְּרִין בְּנֵי שְׁנָא שַׁלְמִין תְּרֵין לְיוֹמָא עֲלָתָא תְּדִירָא:

רש"י◄ **וְאָמַרְתָּ לָהֶם • אַזְהָרָה לְבֵית־דִּין. שְׁנַיִם לַיּוֹם • כִּפְשׁוּטוֹ. וְעִקָּרוֹ בָּא לְלַמֵּד; שֶׁיִּהְיוּ נִשְׁחָטִין כְּנֶגֶד הַיּוֹם, תָּמִיד שֶׁל שַׁחַר בַּמַּעֲרָב, וְשֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם בְּמִזְרָחָן שֶׁל טַבָּעוֹת (יומא סב).**

~ נקודות משיחות קודש ~

עוֹלָה תָמִיד (כח, ג)

קָרְבַּן הַתָּמִיד, הַמְסַמֵּל אֶת כְּלָלוּת הַקָּרְבָּנוֹת, הָיָה עוֹלָה, שֶׁהוּא "כָּלִיל לַה'".

לוֹמַר לְךָ: אִם רְצוֹנְךָ לְהַגִּיעַ לִדְבֵקוּת אֲמִתִּית ('קָרְבָּן' מִלְּשׁוֹן 'קֵרוּב'), עָלֶיךָ לַעֲבֹד אֶת עֲבוֹדָתְךָ "כָּלִיל לַה'" - שֶׁלֹּא עַל־מְנָת לְקַבֵּל פְּרָס.

קָרְבַּן עוֹלָה, שֶׁהָיָה "כָּלִיל לַה'", רוֹמֵז לְבִטּוּל מֵחֶלְט לְהַקָּבָּ"ה; וְ"עוֹלָה תָמִיד" מוֹרֶה שֶׁבִּטּוּל זֶה הוּא תְּמִידִי, בְּמֶשֶׁךְ כָּל הַיּוֹם.

וּבַעֲבוֹדַת הָאָדָם: מִיַּד בְּרֵאשִׁית הַיּוֹם, מְבַטְּאִים בִּטּוּל מֵחֶלְט לְהַקָּבָּ"ה עַל־יְדֵי אֲמִירַת "מוֹדֶה אֲנִי", וּבִטּוּל זֶה מַטְבִּיעַ אֶת חוֹתָמוֹ עַל כָּל הַיּוֹם.

(לקוטי שיחות כרך ג, עמ' 9)

(ד) **אֶת־הַכֶּבֶשׂ אֶחָד תַּעֲשֶׂה בַבֹּקֶר וְאֵת הַכֶּבֶשׂ הַשֵּׁנִי תַּעֲשֶׂה בֵּין הָעַרְבָּיִם:**

ד יָת אִמְּרָא חַד תַּעְבֵּד בְּצַפְרָא וְיָת אִמְּרָא תִּנְיָנָא תַּעְבֵּד בֵּין שִׁמְשַׁיָּא:

רש"י◄ **אֶת־הַכֶּבֶשׂ אֶחָד • אַף־עַל־פִּי שֶׁכְּבָר נֶאֱמַר בְּפָרָשַׁת "וְאַתָּה תְּצַוֶּה" (שמות כט): "וְזֶה אֲשֶׁר־תַּעֲשֶׂה וְגוֹ'" הֵיא הָיְתָה אַזְהָרָה לִימֵי הַמִּלּוּאִים, וְכָאן צִוָּה לְדוֹרוֹת.**

(ה) **וַעֲשִׂירִית הָאֵיפָה סֹלֶת לְמִנְחָה בְּלוּלָה בְּשֶׁמֶן כָּתִית רְבִיעִת הַהִין:**

ה וְחַד מִן עַשְׂרָא בִּתְלַת סְאִין סֹלְתָא לְמִנְחָתָא דְּפִילָא בִּמְשַׁח כְּתִישָׁא רַבְעוּת הִינָא:

רש"י◄ **סֹלֶת לְמִנְחָה • מִנְחַת נְסָכִים.**

(ו) **עֹלַת תָּמִיד הָעֲשִׂיָּה בְּהַר סִינַי לְרֵיחַ נִיחֹחַ אִשֶּׁה לַיהוָה:**

ו עֲלָתָא תְּדִירָא דְּאִתְעֲבִידָא בְּטוּרָא דְּסִינַי לְאִתְקַבְּלָא כְּרַעֲוָא קֳדָם יְיָ:

רש"י◄ **הָעֲשִׂיָּה בְּהַר סִינַי • כְּאוֹתָן שֶׁנַּעֲשׂוּ בִּימֵי הַמִּלּוּאִים. דָּבָר אַחֵר: הָעֲשׂוּיָה בְּהַר סִינַי, הֵקִישׁ עוֹלַת תָּמִיד לְעוֹלַת הַר סִינַי, אוֹתָהּ שֶׁנִּתְקָרְבָה לִפְנֵי מַתַּן־תּוֹרָה שֶׁכָּתוּב בָּהּ (שמות כד): "רַגְלָיו כְּמַעֲשֵׂה לִבְנַת הַסַּפִּיר", מְלַמֵּד שֶׁטְּעוּנָה כְּלִי.**

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

בְּמוֹעֲדוֹ. שֶׁלֹּא יְקַדְּמוּ קוֹדֶם הַבֹּקֶר וְשֶׁלֹּא יְאַחֵר אַחַר הָעֶרֶב: תורה ג

ד) אֶת הַכֶּבֶשׂ אֶחָד. אָמַר רַבִּי מֹשֶׁה הַכֹּהֵן הַסְּפָרַדִּי כִּי הוּא דֶּרֶךְ קְצָרָה וְהַטַּעַם אֶת הַכֶּבֶשׂ א' וְעַל דַּעְתִּי שֶׁאוֹת הֵ"א מוֹשֵׁךְ עַצְמוֹ וְאַחֵר עִמּוֹ וְכֶבֶשׂ הֶרְאִיתִיךָ רַבִּים כֵּן: תורה ה

ו) הָעֲשׂוּיָה בְּהַר סִינַי. הַטַּעַם כַּאֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם בְּהַר סִינַי גַּם זֶה אוֹת שֶׁלֹּא הֶעֱלוּ עוֹלוֹת בַּמִּדְבָּר אַחַר נָסְעָם מִסִּינַי כַּאֲשֶׁר פֵּירַשְׁתִּי בִּרְאָיוֹת גְּמוּרוֹת: תורה ז

~ נקודות משיחות קודש ~

עוֹלַת תָּמִיד הָעֲשׂוּיָה בְּהַר סִינַי (כח, ו)

כְּאוֹתָן שֶׁנַּעֲשׂוּ בִּימֵי הַמִּילוּאִים (רש"י). קָרְבַּן הַתָּמִיד, שֶׁהָיָה כָּלִיל לַה', רוֹמֵז לְכָךְ שֶׁכָּל יְהוּדִי מְסוּגָל לִהְיוֹת בְּהִתְמַסְּרוּת וְהִתְבַּטְּלוּת תְּמִידִית לְהַקָּבָּ"ה. וְהַנְּתִינַת כֹּחַ וְהַסִּיּוּעַ לְעֲבוֹדָה זוּ בָּאָה מִמֹּשֶׁה רַבֵּינוּ, שֶׁהוּא הוּא הַמְעוֹרֵר אֶת כֹּחַ הַבִּיטּוּל שֶׁבַּנְּשָׁמָה. זֶהוּ הַקֶּשֶׁר בֵּין עוֹלַת תָּמִיד לִימֵי הַמִּילוּאִים: בִּימֵי הַמִּילוּאִים שִׁימֵשׁ מֹשֶׁה רַבֵּינוּ בִּכְהוּנָה, וּבְכָךְ שֶׁהוּא הִתְחִיל בְּהַקְרָבַת הַתָּמִיד 'פָּתַח אֶת הַצִּינוֹר' לְכָל יְהוּדִי וְיְהוּדִי.

(לקוטי שיחות כרך ו עמ' 234)

(ז) וְנִסְכּוֹ רְבִיעִת הַהִין לַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד בַּקֹּדֶשׁ הַסֵּךְ נֶסֶךְ שֵׁכָר לַיהוָה׃

ז וְנִסְכֵּהּ רַבְעוּת הִינָא לְאִמְּרָא חַד בְּקוּדְשָׁא יִתְנַסַּךְ נִסּוּךְ דַּחֲמַר עַתִּיק קֳדָם יְיָ׃

רש"י◄ **וְנִסְכּוֹ** • יַיִן. **בַּקֹּדֶשׁ הַסֵּךְ** • (ספרי) עַל הַמִּזְבֵּחַ יִתְנַסְּכוּ. **נֶסֶךְ שֵׁכָר** • (כ"ב צו) יַיִן הַמְשַׁכֵּר, פְּרָט לְיַיִן מִגִּתּוֹ.

(ח) וְאֵת הַכֶּבֶשׂ הַשֵּׁנִי תַּעֲשֶׂה בֵּין הָעַרְבָּיִם כְּמִנְחַת הַבֹּקֶר וּכְנִסְכּוֹ תַּעֲשֶׂה אִשֵּׁה רֵיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה׃

ח וְיָת אִמְּרָא תִּנְיָנָא תַּעְבֵּד בֵּין שִׁמְשַׁיָּא כְּמִנְחַת צַפְרָא וּכְנִסְכֵּהּ תַּעְבֵּד קֻרְבַּן דְּמִתְקַבַּל בְּרַעֲוָא קֳדָם יְיָ׃

רש"י◄ **רֵיחַ נִיחֹחַ** • נַחַת רוּחַ לְפָנַי, שֶׁאָמַרְתִּי וְנַעֲשָׂה רְצוֹנִי.

(ט) וּבְיוֹם הַשַּׁבָּת שְׁנֵי־כְבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה תְּמִימִם וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשָּׁמֶן וְנִסְכּוֹ׃

ט וּבְיוֹמָא דְּשַׁבְּתָא תְּרֵין אִמְּרִין בְּנֵי שְׁנָא שַׁלְמִין וּתְרֵין עִשְׂרוֹנִין סֹלְתָא דְּמִנְחָתָא דְּפִילָא בְּמְשַׁח וְנִסְכֵּהּ׃

(י) עֹלַת שַׁבָּת בְּשַׁבַּתּוֹ עַל־עֹלַת הַתָּמִיד וְנִסְכָּהּ׃

י עֲלַת שַׁבְּתָא דְּתִתְעְבַד בְּשַׁבַּתָּא עַל עֲלָתָא קֳדָם יְיָ תִּדִירָא וְנִסְכַּהּ׃

רש"י◄ **עֹלַת שַׁבָּת בְּשַׁבַּתּוֹ** • וְלֹא עוֹלַת שַׁבָּת זוֹ בְּשַׁבָּת אַחֶרֶת; חֲרִי שֶׁלֹּא הִקְרִיב בְּשַׁבָּת זוֹ, שׁוֹמֵעַ אֲנִי יַקְרִיב שְׁתַּיִם לַשַּׁבָּת הַבָּאָה? תַּלְמוּד לוֹמַר: "בְּשַׁבַּתּוֹ", מַגִּיד, שֶׁאִם עָבַר יוֹמוֹ - בָּטֵל קָרְבָּנוֹ. **עַל־עֹלַת הַתָּמִיד** •

(ספרי) אֵלּוּ מוּסָפִין, לְבַד אוֹתָן שְׁנֵי כְּבָשִׂים שֶׁל עוֹלַת הַתָּמִיד; וּמַגִּיד, שֶׁאֵין קְרֵבִין אֶלָּא בֵּין שְׁנֵי הַתְּמִידִין, וְכֵן בְּכָל הַמּוּסָפִין נֶאֱמַר "עַל־עוֹלַת הַתָּמִיד" לְתַלְמוּד זֶה.

(יא) וּבְרָאשֵׁי חָדְשֵׁיכֶם תַּקְרִיבוּ עֹלָה לַיהוָה פָּרִים בְּנֵי־בָקָר שְׁנַיִם וְאַיִל אֶחָד כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה שִׁבְעָה תְּמִימִם׃

יא וּבְרֵישֵׁי יַרְחֵיכוֹן תְּקָרְבוּן עֲלָתָא קֳדָם יְיָ תּוֹרִין בְּנֵי תּוֹרֵי תְּרֵין וּדְכַר חַד אִמְּרִין בְּנֵי שְׁנָא שַׁבְעָא שַׁלְמִין׃

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

ז) **הַסֵּךְ נֶסֶךְ שֵׁכָר.** נו"ן הַשּׁוֹרֶשׁ מוּבְלָע בַּסָּמֶ"ךְ וּמִן הַפֵּירוּשׁ נִסְמוֹךְ עַל דִּבְרֵי הַקַּדְמוֹנִים זַ"ל: תורה ח

י) **בְּשַׁבַּתּוֹ.** שֶׁב אֶל יוֹם הַשַּׁבָּת אע"פ שֶׁנִּמְצָא כָּל שׁוֹמֵר שַׁבָּת מֵחֲלָלוֹ וְהַטַּעַם כָּל שַׁבָּת וְשַׁבָּת כְּמוֹ יוֹם בְּיוֹמוֹ: **עַל עוֹלַת הַתָּמִיד.** הַטַּעַם אַחֲרֵי הַתָּמִיד שֶׁיָּשִׂים עָלֶיהָ עוֹלַת שַׁבָּת: תורה יא

יא) **וּבְרָאשֵׁי חָדְשֵׁיכֶם.** אָמַר רַבִּי מֹשֶׁה הַכֹּהֵן הַסְּפָרַדִּי נ"ע שֶׁפֵּירוּשׁוֹ חֹדֶשׁ נִיסָן כִּי כֵּן כָּתוּב רִאשׁוֹן הוּא לָכֶם וְאַחַר כֵּן אָמַר זֹאת עוֹלַת חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ שֶׁיַּעֲשׂוּ כֵּן בְּכָל חֹדֶשׁ עַל כֵּן הוֹסִיף לְחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה וּפֵירוּשׁוֹ נָכוֹן הוּא ואע"פ שֶׁיֵּשׁ לִטְעוֹן עַל יו"ד וּבְרָאשֵׁי חָדְשֵׁיכֶם רַק בַּעֲבוּר שֶׁמָּצָאנוּ הִנֵּה חֹדֶשׁ מָחָר יָשָׁר דְּבוּרוֹ: תורה יב

(יב) וּשְׁלִשָׁה עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשָּׁמֶן לַפָּר הָאֶחָד וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשָּׁמֶן לָאַיִל הָאֶחָד:

יב וּתְלָתָא עִשְׂרוֹנִין סֹלְתָא מִנְחָתָא דְּפִילָא בִּמְשַׁח לְתוֹרָא חַד וּתְרֵין עִשְׂרוֹנִין סֹלְתָא מִנְחָתָא דְּפִילָא בִּמְשַׁח לְדִכְרָא חָד:

רש"י◄ **וּשְׁלִשָׁה עֶשְׂרֹנִים** • כְּמִשְׁפַּט נִסְכֵּי פַּר, שֶׁכֵּן הֵן קְצוּבִין בְּפָרָשַׁת נְסָכִים.

(יג) וְעִשָּׂרֹן עִשָּׂרוֹן סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשָּׁמֶן לַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד עֹלָה רֵיחַ נִיחֹחַ אִשֶּׁה לַיהוָה:

יג וְעִשְׂרוֹנָא עִשְׂרוֹנָא סֹלְתָא מִנְחָתָא דְּפִילָא בִּמְשַׁח לְאִמְּרָא חַד עֲלָתָא לְאִתְקַבָּלָא בְּרַעֲוָא קֳרְבָּנָא קֳדָם יְיָ:

(יד) וְנִסְכֵּיהֶם חֲצִי הַהִין יִהְיֶה לַפָּר וּשְׁלִישִׁת הַהִין לָאַיִל וּרְבִיעִת הַהִין לַכֶּבֶשׂ יַיִן זֹאת עֹלַת חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ לְחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה:

יד וְנִסְכֵּיהוֹן פַּלְגוּת הִינָא יְהֵי לְתוֹרָא וְתַלְתּוּת הִינָא לְדִכְרָא וְרַבְעוּת הִינָא לְאִמְּרָא חַמְרָא דָּא עֲלַת רֵישׁ יַרְחָא בְּאִתְחַדָּתוּתֵהּ כֵּן לְכָל רֵישֵׁי יַרְחֵי שַׁתָּא:

רש"י◄ **זֹאת עֹלַת חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ** • שֶׁאִם עָבַר יוֹמוֹ בָּטֵל קָרְבָּנוֹ, וְשׁוּב אֵין לוֹ תַּשְׁלוּמִין.

(טו) וּשְׂעִיר עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת לַיהוָה עַל־עֹלַת הַתָּמִיד יֵעָשֶׂה וְנִסְכּוֹ: ס

טו וּצְפִיר בַּר עִזֵּי חַד לְחַטָּאתָא קֳדָם יְיָ עַל עֲלָתָא תְּדִירָא יִתְעֲבֵד וְנִסְכֵּהּ:

רש"י◄ **וּשְׂעִיר עִזִּים וְגוֹ'** • כָּל שְׂעִירֵי הַמּוּסָפִין בָּאִין לְכַפֵּר עַל טֻמְאַת מִקְדָּשׁ וְקָדָשָׁיו, הַכֹּל כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ בְּמַסֶּכֶת שְׁבוּעוֹת (דף ט). וְנִשְׁתַּנָּה שְׂעִיר רֹאשׁ־חֹדֶשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ "לַה'", תַּלְמוּדוֹ לְלַמֶּדְךָ שֶׁמְּכַפֵּר עַל שֶׁאֵין בּוֹ יְדִיעָה לֹא בִּתְחִלָּה וְלֹא בַּסּוֹף, שֶׁאֵין מַכִּיר בַּחֵטְא אֶלָּא הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בִּלְבַד, וּשְׁאָר הַשְּׂעִירִין לְמֵדִין מִמֶּנּוּ. וּמִדְּרָשׁוֹ בָּאַגָּדָה (חולין ס): אָמַר הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא: הָבִיאוּ כַּפָּרָה עָלַי עַל שֶׁמִּעַטְתִּי אֶת הַיָּרֵחַ. **עַל־עֹלַת הַתָּמִיד יֵעָשֶׂה** • כָּל הַקָּרְבָּן הַזֶּה. **וְנִסְכּוֹ** • אֵין "וְנִסְכּוֹ" מוּסָב עַל הַשָּׂעִיר, שֶׁאֵין נְסָכִים לְחַטָּאת.

... ביום י"ז תמוז ותשעה־באב יש לומדים (אף שמעטים הם ביותר – ולא נתפרסם כלל וכלל) בתורה (בנביאים) פרשת היום על־דבר "צום הרביעי" ו"צום החמישי" (על־דרך שבכל יום אומרים שירו של יום וכיוצא־בזה), ויתירה מזה – התורה היא נצחית גם לעתיד־לבוא, כולל חלקים אלו בנביאים המדברים על־דבר הצומות; אלא **שבתורת אמת** ותורה **אור** – מאיר בגלוי הטוב שבכל דבר, היינו הטוב שבצומות אלו, כפי שייהפכו לששון ולשמחה ולמועדים **טובים** לעתיד־לבוא, ואדרבה – על־ידי הלימוד בנוגע להירידה לפי שעה, הרי־זה מגדיל השמחה וה'יום טוב'.

(משיחות שבת פרשת פינחס ה'תשמ"ח – הערה 36)

עטרת מרים

ו דִּרְשׁוּ יְהוָה בְּהִמָּצְאוֹ בְּעוֹד הוּא מָצוּי בָּכֶם קְרָאֻהוּ בֶּהְיוֹתוֹ קָרוֹב:
ז יַעֲזֹב רָשָׁע דַּרְכּוֹ בְּמַעֲשֶׂה וּבְפֶה וְאִישׁ אָוֶן מַחְשְׁבֹתָיו הָרְעוֹת וְיָשֹׁב אֶל־יְהוָה וְיִרַחֲמֵהוּ

הפטרה לתענית ציבור בישעיה פרק נה

ו דִּרְשׁוּ יְהוָה בְּהִמָּצְאוֹ קְרָאֻהוּ בֶּהְיוֹתוֹ קָרוֹב:
ז יַעֲזֹב רָשָׁע דַּרְכּוֹ וְאִישׁ אָוֶן מַחְשְׁבֹתָיו וְיָשֹׁב אֶל־יְהוָה וִירַחֲמֵהוּ וְאֶל־אֱלֹהֵינוּ כִּי־יַרְבֶּה

עטרת מרים

וְאֶל־אֱלֹהֵינוּ וֵיש תִּקְוָה כִּי־יַרְבֶּה לִסְלוֹחַ: ח כִּי לֹא מַחְשְׁבוֹתַי מַחְשְׁבֹתֵיכֶם כִּי אִם מַרְבֶּה לִסְלוֹחַ וְלֹא יִשָּׁאֵר אֲצִלִי מֵהֶעָוֹן דָּבָר וְלֹא דַרְכֵּיכֶם דְּרָכָי דְּרוּד בְּשָׂר־וְדָם לַעֲנוֹשׁ

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

יד) בְּחָדְשׁוֹ. כְּמוֹ שַׁבָּת בְּשַׁבַּתּוֹ וְלֹא יִתָּכֵן בּוֹ עַל דֶּרֶךְ הַפְּשָׁט פִּי' אַחֵר כִּי אֵין בַּפָּסוּק זֵכֶר לַיָּרֵחַ וְעוֹד כִּי לֹא מָצָאנוּ זֹאת הַמִּלָּה כִּי אִם מֵהַבִּנְיָן הַכָּבֵד הַדָּגוּשׁ וְהַנָּפֵה הַדָּלֶ"ת רָפָה: תורה טו

עטרת מרים

אֶת הַמּוֹרֵד בּוֹ וְאֵין מוֹעִיל תְּשׁוּבָה וּפִיּוּט, אֲבָל דַּרְכֵּי לֹא כֵן הִיא נְאֻם יְהוָה:
ט וְאִין כָּאן רַק הֶבְדֵּל בְּפִחוּת וְיֶתֶר, אֶלָּא כִּי כְּמוֹ גָּבְהוּ שָׁמַיִם מֵאֶרֶץ כֵּן
גָּבְהוּ בְּהֶבְדֵּל רַב דְּרָכַי מִדַּרְכֵיכֶם וּמַחְשְׁבֹתַי מִמַּחְשְׁבֹתֵיכֶם כִּי דֶּרֶךְ
בָּשָׂר־וָדָם שֶׁלֹּא יִמְחוֹל בְּלָל וּכְלָל, וְדַרְכִּי לִמְחוֹל מִכֹּל וָכֹל: י כִּי כַּאֲשֶׁר יֵרֵד
הַגֶּשֶׁם וְהַשֶּׁלֶג מִן־הַשָּׁמַיִם
וְשָׁמָּה לֹא יָשׁוּב רֵיקָם כִּי אִם־
הִרְוָה הִשְׁבִּיעַ אֶת־הָאָרֶץ
וְהוֹלִידָהּ מוֹצִיא הַצֶּמַח מֵהַגַּרְעִין
בְּעוֹמֶק הָאֶרֶץ וְהִצְמִיחָהּ הַצֶּמַח
מִמַּעַל לָאָרֶץ וְנָתַן זֶרַע לַזּוֹרֵעַ וְלֶחֶם
לָאֹכֵל: יא כֵּן יִהְיֶה דְּבָרִי אֲשֶׁר
יֵצֵא מִפִּי לֹא־יָשׁוּב אֵלַי רֵיקָם כִּי
אִם־עָשָׂה אֶת־אֲשֶׁר חָפַצְתִּי
וְהִצְלִיחַ אֲשֶׁר שְׁלַחְתִּיו שֶׁבּוּדַאי
תִּתְקַיֵּם הַבְטָחָתִי: יב וְוֹדֵי הַהַבְטָחָה
כִּי־בְשִׂמְחָה תֵּצֵאוּ מִן הַגָּלוּת
וּבְשָׁלוֹם תּוּבָלוּן תּוּבְאוּ לְאַרְצְכֶם,
הֶהָרִים וְהַגְּבָעוֹת יִפְצְחוּ לִפְנֵיכֶם
רִנָּה דֶּרֶךְ מָשָׁל, וְכָל־עֲצֵי הַשָּׂדֶה
יִמְחֲאוּ־כָף יַכּוּ בְּכַפֵּיהֶם לְשִׂמּוֹחַ, גַּם
זֶה עִנְיַן מְלִיצָה: יג תַּחַת בִּמְקוֹם
הַנַּעֲצוּץ הָרְשָׁעִים יַעֲלֶה בְּרוֹשׁ
יִמְשְׁלוּ צַדִּיקִים וְתַחַת הַסִּרְפָּד
וַנַעֲצוּץ הֵם מִינֵי קוֹצִים יַעֲלֶה הֲדַס
וְהָיָה הַדָּבָר הַזֶּה לַיהוָה לְשֵׁם
גְּבוּרָה לְאוֹת עַד עוֹלָם לֹא יִכָּרֵת:
א אָמַר לִבְנֵי הַגָּלוּת כֹּה אָמַר יְהוָה
שִׁמְרוּ מִשְׁפָּט בֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ
וַעֲשׂוּ צְדָקָה בֵּין אָדָם לַמָּקוֹם,
כִּי־קְרוֹבָה יְשׁוּעָתִי לָבוֹא עַל יְדֵי
זֶה וְצִדְקָתִי לְהִגָּלוֹת וְרַק הַתְּשׁוּבָה
מְעַכֶּבֶת בִּיאַת הַמָּשִׁיחַ: ב אַשְׁרֵי
אֱנוֹשׁ יַעֲשֶׂה־זֹּאת אֶת הָאָמוּר
לְמַטָּה וּבֶן־אָדָם יַחֲזִיק בָּהּ שֹׁמֵר
שַׁבָּת מֵחַלְּלוֹ מִלְּחַלְּלוֹ וְשֹׁמֵר יָדוֹ
מֵעֲשׂוֹת כָּל־רָע: ג וְאַל־יֹאמַר
בֶּן־הַנֵּכָר הַנִּלְוֶה אֶל־יְהוָה
לְהִאַמֵּץ בּוֹ לֵאמֹר הַבְדֵּל יַבְדִּילַנִי

עטרת מרים

יְהוָה מֵעַל עַמּוֹ בְּעֵת יְקַבְּלוּ הַטּוֹבָה וְלֹא אֲקַבֵּל עִמָּהֶם, וְאִם כֵּן לָמָּה אֶצְדַּק
וְאַל־יֹאמַר הַסָּרִיס הֵן אֲנִי עֵץ יָבֵשׁ וְאִינִי מְגַדֵּל פְּרִי, וְלֹא יִשָּׁאֵר שְׁמִי
לְזִכָּרוֹן וְעַל מָה אֲיַשֵּׁר דַּרְכִּי: ד כִּי־כֹה | אָמַר יְהוָה לַסָּרִיסִים אֲשֶׁר
יִשְׁמְרוּ אֶת־שַׁבְּתוֹתַי וּבָחֲרוּ בַּאֲשֶׁר חָפַצְתִּי וּמַחֲזִיקִים אוֹחֲזִים
בִּבְרִיתִי בְּתוֹרָתִי: ה וְנָתַתִּי לָהֶם
בְּבֵיתִי בַּהֵיכָל וּבְחוֹמֹתַי בְּמוֹשַׁב
הַפַּנְהֲדְרִין וְהַזְּקֵנִים יָד מְקוֹם מַעֲלָה
וּשְׁבָח וָשֵׁם שֶׁיְּזַכּוּר לְטוֹבָה, וְהוּא דָּבָר
טוֹב יוֹתֵר מִזִּכָּרוֹן הַבָּא מִבָּנִים
וּמִבָּנוֹת שֵׁם לְטוֹבָה עַד עוֹלָם
אֶתֵּן־לוֹ אֲשֶׁר לֹא יִכָּרֵת זִכָּרוֹן
שְׁמוֹ: ו וּבְנֵי הַנֵּכָר וּבְנֵי הָעַמִּים
הַנִּלְוִים עַל־יְהוָה אֶל ה׳ לְשָׁרְתוֹ
וּלְאַהֲבָה אֶת־שֵׁם יְהוָה לִהְיוֹת
לוֹ לַעֲבָדִים כָּל מִי בָהֶם אֲשֶׁר
שֹׁמֵר שַׁבָּת מֵחַלְּלוֹ וּמַחֲזִיקִים
בִּבְרִיתִי בְּתוֹרָתִי: ז כְּשֶׁיָּבוֹאוּ
לְהִתְגַּיֵּר: וַהֲבִיאוֹתִים אֶת הָעוֹשִׂים
כָּל אֵלֶּה אֶל־הַר קָדְשִׁי אֶל בֵּית
הַמִּקְדָּשׁ וְשִׂמַּחְתִּים אֲשַׂמְּחֵם בְּבֵית
תְּפִלָּתִי בְּבֵית הַמּוּכָן לְהִתְפַּלֵּל שָׁם
לְפָנַי, עוֹלֹתֵיהֶם וְזִבְחֵיהֶם יִהְיוּ
מְקֻבָּלִים לְרָצוֹן עַל־מִזְבְּחִי כִּי
בֵיתִי בֵּית־תְּפִלָּה יִקָּרֵא יִהְיֶה מוּכָן
לְכָל־הָעַמִּים: ח נְאֻם אֲדֹנָי
יֱהוֹה מְקַבֵּץ הַמְקַבֵּץ נִדְחֵי יִשְׂרָאֵל
עָוֹד אֲקַבֵּץ גֵּרִים עָלָיו עַל יִשְׂרָאֵל
לִהְיוֹת נוֹסָפִים לְנִקְבָּצָיו מִיִּשְׂרָאֵל:

לִסְלוֹחַ: ח כִּי לֹא מַחְשְׁבוֹתַי מַחְשְׁבוֹתֵיכֶם
וְלֹא דַרְכֵיכֶם דְּרָכָי נְאֻם יְהוָה: ט כִּי־גָבְהוּ
שָׁמַיִם מֵאָרֶץ כֵּן גָּבְהוּ דְרָכַי מִדַּרְכֵיכֶם
וּמַחְשְׁבֹתַי מִמַּחְשְׁבֹתֵיכֶם: י כִּי כַּאֲשֶׁר יֵרֵד
הַגֶּשֶׁם וְהַשֶּׁלֶג מִן־הַשָּׁמַיִם וְשָׁמָּה לֹא יָשׁוּב כִּי
אִם־הִרְוָה אֶת־הָאָרֶץ וְהוֹלִידָהּ וְהִצְמִיחָהּ
וְנָתַן זֶרַע לַזּוֹרֵעַ וְלֶחֶם לָאֹכֵל: יא כֵּן יִהְיֶה
דְּבָרִי אֲשֶׁר יֵצֵא מִפִּי לֹא־יָשׁוּב אֵלַי רֵיקָם כִּי
אִם־עָשָׂה אֶת־אֲשֶׁר חָפַצְתִּי וְהִצְלִיחַ אֲשֶׁר
שְׁלַחְתִּיו: יב כִּי־בְשִׂמְחָה תֵּצֵאוּ וּבְשָׁלוֹם
תּוּבָלוּן הֶהָרִים וְהַגְּבָעוֹת יִפְצְחוּ לִפְנֵיכֶם רִנָּה
וְכָל־עֲצֵי הַשָּׂדֶה יִמְחֲאוּ־כָף: יג תַּחַת
הַנַּעֲצוּץ יַעֲלֶה בְרוֹשׁ וְתַחַת הַסִּרְפָּד יַעֲלֶה
הֲדַס וְהָיָה לַיהוָה לְשֵׁם לְאוֹת עוֹלָם לֹא
יִכָּרֵת: א כֹּה אָמַר יְהוָה שִׁמְרוּ מִשְׁפָּט וַעֲשׂוּ
צְדָקָה כִּי־קְרוֹבָה יְשׁוּעָתִי לָבוֹא וְצִדְקָתִי לְהִגָּלוֹת: ב אַשְׁרֵי אֱנוֹשׁ
יַעֲשֶׂה־זֹּאת וּבֶן־אָדָם יַחֲזִיק בָּהּ שֹׁמֵר שַׁבָּת מֵחַלְּלוֹ וְשֹׁמֵר יָדוֹ מֵעֲשׂוֹת
כָּל־רָע: ג וְאַל־יֹאמַר בֶּן־הַנֵּכָר הַנִּלְוָה אֶל־יְהוָה לֵאמֹר הַבְדֵּל יַבְדִּילַנִי
יְהוָה מֵעַל עַמּוֹ וְאַל־יֹאמַר הַסָּרִיס הֵן אֲנִי עֵץ יָבֵשׁ: ד כִּי־כֹה | אָמַר
יְהוָה לַסָּרִיסִים אֲשֶׁר יִשְׁמְרוּ אֶת־שַׁבְּתוֹתַי וּבָחֲרוּ בַּאֲשֶׁר חָפַצְתִּי
וּמַחֲזִיקִים בִּבְרִיתִי: ה וְנָתַתִּי לָהֶם בְּבֵיתִי וּבְחוֹמֹתַי יָד וָשֵׁם טוֹב מִבָּנִים
וּמִבָּנוֹת שֵׁם עוֹלָם אֶתֵּן־לוֹ אֲשֶׁר לֹא יִכָּרֵת: ו וּבְנֵי הַנֵּכָר הַנִּלְוִים עַל־יְהוָה לְשָׁרְתוֹ וּלְאַהֲבָה
אֶת־שֵׁם יְהוָה לִהְיוֹת לוֹ לַעֲבָדִים כָּל־שֹׁמֵר שַׁבָּת מֵחַלְּלוֹ וּמַחֲזִיקִים בִּבְרִיתִי: ז וַהֲבִיאוֹתִים אֶל־הַר
קָדְשִׁי וְשִׂמַּחְתִּים בְּבֵית תְּפִלָּתִי עוֹלֹתֵיהֶם וְזִבְחֵיהֶם לְרָצוֹן עַל־מִזְבְּחִי כִּי בֵיתִי בֵּית־תְּפִלָּה יִקָּרֵא
לְכָל־הָעַמִּים: ח נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוֹה מְקַבֵּץ נִדְחֵי יִשְׂרָאֵל עָוֹד אֲקַבֵּץ עָלָיו לִנְקְבָּצָיו:

א וַיְהִי דְּבַר־יְהוָה צְבָאוֹת לֵאמֹר: ב כֹּה אָמַר
יְהוָה צְבָאוֹת קִנֵּאתִי לְצִיּוֹן קִנְאָה גְדוֹלָה וְחֵמָה
גְדוֹלָה קִנֵּאתִי לָהּ: ג כֹּה אָמַר יְהוָה שַׁבְתִּי
אֶל־צִיּוֹן וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹךְ יְרוּשָׁלִָם וְנִקְרְאָה
יְרוּשָׁלַם עִיר־הָאֱמֶת וְהַר־יְהוָה צְבָאוֹת הַר
הַקֹּדֶשׁ: ד כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת עֹד יֵשְׁבוּ
זְקֵנִים וּזְקֵנוֹת בִּרְחֹבוֹת יְרוּשָׁלִָם וְאִישׁ מִשְׁעַנְתּוֹ
בְּיָדוֹ מֵרֹב יָמִים: ה וּרְחֹבוֹת הָעִיר יִמָּלְאוּ
יְלָדִים וְיַלְדוֹת מְשַׂחֲקִים בִּרְחֹבֹתֶיהָ: ו כֹּה אָמַר
יְהוָה צְבָאוֹת כִּי יִפָּלֵא בְּעֵינֵי שְׁאֵרִית הָעָם הַזֶּה
בַּיָּמִים הָהֵם גַּם־בְּעֵינַי יִפָּלֵא נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת:
ז כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת הִנְנִי מוֹשִׁיעַ אֶת־עַמִּי
מֵאֶרֶץ מִזְרָח וּמֵאֶרֶץ מְבוֹא הַשָּׁמֶשׁ: ח וְהֵבֵאתִי
אֹתָם וְשָׁכְנוּ בְּתוֹךְ יְרוּשָׁלִָם וְהָיוּ־לִי לְעָם וַאֲנִי
אֶהְיֶה לָהֶם לֵאלֹהִים בֶּאֱמֶת וּבְצְדָקָה: ט כֹּה־
אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת תֶּחֱזַקְנָה יְדֵיכֶם הַשֹּׁמְעִים
בַּיָּמִים הָאֵלֶּה אֵת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה מִפִּי
הַנְּבִיאִים אֲשֶׁר בְּיֹום יֻסַּד בֵּית־יְהוָה צְבָאוֹת
הַהֵיכָל לְהִבָּנוֹת: י כִּי לִפְנֵי הַיָּמִים הָהֵם שְׂכַר
הָאָדָם לֹא נִהְיָה וּשְׂכַר הַבְּהֵמָה אֵינֶנָּה וְלַיּוֹצֵא
וְלַבָּא אֵין־שָׁלוֹם מִן־הַצָּר וַאֲשַׁלַּח אֶת־כָּל־
הָאָדָם אִישׁ בְּרֵעֵהוּ: יא וְעַתָּה לֹא כַיָּמִים
הָרִאשֹׁנִים אֲנִי לִשְׁאֵרִית הָעָם הַזֶּה נְאֻם יְהוָה
צְבָאוֹת: יב כִּי־זֶרַע הַשָּׁלוֹם הַגֶּפֶן תִּתֵּן פִּרְיָהּ
וְהָאָרֶץ תִּתֵּן אֶת־יְבוּלָהּ וְהַשָּׁמַיִם יִתְּנוּ טַלָּם
וְהִנְחַלְתִּי אֶת־שְׁאֵרִית הָעָם הַזֶּה אֶת־כָּל־אֵלֶּה:

יג וְהָיָה כַּאֲשֶׁר הֱיִיתֶם קְלָלָה בַּגּוֹיִם בֵּית יְהוּדָה
וּבֵית יִשְׂרָאֵל כֵּן אוֹשִׁיעַ אֶתְכֶם וּהְיִיתֶם בְּרָכָה
אַל־תִּירָאוּ תֶּחֱזַקְנָה יְדֵיכֶם: יד כִּי כֹה אָמַר
יְהוָה צְבָאוֹת כַּאֲשֶׁר זָמַמְתִּי לְהָרַע לָכֶם
בְּהַקְצִיף אֲבֹתֵיכֶם אֹתִי אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת וְלֹא
נִחָמְתִּי: טו כֵּן שַׁבְתִּי זָמַמְתִּי בַּיָּמִים הָאֵלֶּה
לְהֵיטִיב אֶת־יְרוּשָׁלִַם וְאֶת־בֵּית יְהוּדָה אַל־
תִּירָאוּ: טז אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּ דַּבְּרוּ
אֱמֶת אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ אֱמֶת וּמִשְׁפַּט שָׁלוֹם
שִׁפְטוּ בְּשַׁעֲרֵיכֶם: יז וְאִישׁ | אֶת־רָעַת רֵעֵהוּ
אַל־תַּחְשְׁבוּ בִּלְבַבְכֶם וּשְׁבֻעַת שֶׁקֶר אַל־תֶּאֱהָבוּ
כִּי אֶת־כָּל־אֵלֶּה אֲשֶׁר שָׂנֵאתִי נְאֻם־יְהוָה:
יח וַיְהִי דְּבַר־יְהוָה צְבָאוֹת אֵלַי לֵאמֹר: יט כֹּה־
אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת צוֹם הָרְבִיעִי וְצוֹם הַחֲמִישִׁי
וְצוֹם הַשְּׁבִיעִי וְצוֹם הָעֲשִׂירִי יִהְיֶה לְבֵית־יְהוּדָה
לְשָׂשׂוֹן וּלְשִׂמְחָה וּלְמֹעֲדִים טוֹבִים וְהָאֱמֶת
וְהַשָּׁלוֹם אֶהֱבוּ: כ כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת עֹד
אֲשֶׁר יָבֹאוּ עַמִּים וְיֹשְׁבֵי עָרִים רַבּוֹת:
כא וְהָלְכוּ יֹשְׁבֵי אַחַת אֶל־אַחַת לֵאמֹר נֵלְכָה
הָלוֹךְ לְחַלּוֹת אֶת־פְּנֵי יְהוָה וּלְבַקֵּשׁ אֶת־יְהוָה
צְבָאוֹת אֵלֵכָה גַּם־אָנִי: כב וּבָאוּ עַמִּים רַבִּים
וְגוֹיִם עֲצוּמִים לְבַקֵּשׁ אֶת־יְהוָה צְבָאוֹת
בִּירוּשָׁלִָם וּלְחַלּוֹת אֶת־פְּנֵי יְהוָה: כג כֹּה אָמַר
יְהוָה צְבָאוֹת בַּיָּמִים הָהֵמָּה אֲשֶׁר יַחֲזִיקוּ עֲשָׂרָה
אֲנָשִׁים מִכֹּל לְשֹׁנוֹת הַגּוֹיִם וֶהֱחֱזִיקוּ בִּכְנַף אִישׁ
יְהוּדִי לֵאמֹר נֵלְכָה עִמָּכֶם כִּי שָׁמַעְנוּ אֱלֹהִים
עִמָּכֶם:

~ יום שישי י"ח תמוז ~

(טז) וּבַחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ פֶּסַח לַיהוָה׃

טז וּבְיַרְחָא קַדְמָאָה בְּאַרְבַּעַת עַשְׂרָא יוֹמָא לְיַרְחָא פִּסְחָא קֳדָם יְיָ׃

(יז) וּבַחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַזֶּה חַג שִׁבְעַת יָמִים מַצּוֹת יֵאָכֵל׃

יז וּבְחַמְשַׁת עַשְׂרָא יוֹמָא לְיַרְחָא הָדֵין חַגָּא שַׁבְעָא יוֹמִין פַּטִּיר יִתְאֲכֵל׃

(יח) בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן מִקְרָא־קֹדֶשׁ כָּל־מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ׃

יח בְּיוֹמָא קַדְמָאָה מְעָרַע קַדִּישׁ כָּל עֲבִידַת פָּלְחַן לָא תַעְבְּדוּן׃

רש"י◄ כָּל־מְלֶאכֶת עֲבֹדָה • אֲפִלּוּ מְלָאכָה הַצְּרִיכָה לָכֶם, כְּגוֹן: דָּבָר הָאָבֵד הַמַּתֶּרֶת בְּחֲלוֹ שֶׁל מוֹעֵד - אֲסוּרָה בְּ"יוֹם טוֹב".

(יט) וְהִקְרַבְתֶּם אִשֶּׁה עֹלָה לַיהוָה פָּרִים בְּנֵי־בָקָר שְׁנַיִם וְאַיִל אֶחָד וְשִׁבְעָה כְבָשִׂים בְּנֵי שָׁנָה תְּמִימִם יִהְיוּ לָכֶם׃

יט וּתְקָרְבוּן קָרְבָּנָא עֲלָתָא קֳדָם יְיָ תּוֹרִין בְּנֵי תּוֹרֵי תְּרֵין וּדְכַר חַד וְשַׁבְעָא אִמְּרִין בְּנֵי שָׁנָא שַׁלְמִין יְהוֹן לְכוֹן׃

רש"י◄ פָּרִים • כְּנֶגֶד אַבְרָהָם, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית יח): "וְאֶל־הַבָּקָר רָץ אַבְרָהָם". אֵילִים • כְּנֶגֶד אֵילוֹ שֶׁל יִצְחָק. כְּבָשִׂים • כְּנֶגֶד יַעֲקֹב (שם ל): "וְהַכְּשָׂבִים הִפְרִיד יַעֲקֹב". בְּיִסּוֹדוֹ שֶׁל רַבִּי מֹשֶׁה הַדַּרְשָׁן רָאִיתִי זֹאת.

(כ) וּמִנְחָתָם סֹלֶת בְּלוּלָה בַשָּׁמֶן שְׁלֹשָׁה עֶשְׂרֹנִים לַפָּר וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים לָאַיִל תַּעֲשׂוּ׃

כ וּמִנְחָתְהוֹן סֹלֶת בְּלִילָא בְּמִשְׁחָא תְּלָתָא עִשְׂרוֹנִין לְתוֹרָא וּתְרֵין עִשְׂרוֹנִין לְדִכְרָא תַּעְבְּדוּן׃

(כא) עִשָּׂרוֹן עִשָּׂרוֹן תַּעֲשֶׂה לַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד לְשִׁבְעַת הַכְּבָשִׂים׃

כא עִשְׂרוֹנָא עִשְׂרוֹנָא תַּעְבֵּד לְאִמְּרָא חַד כֵּן לְשַׁבְעָא אִמְּרִין׃

(כב) וּשְׂעִיר חַטָּאת אֶחָד לְכַפֵּר עֲלֵיכֶם׃

כב וּצְפִירָא דְחַטָּאתָא חַד לְכַפָּרָא עֲלֵיכוֹן׃

(כג) מִלְּבַד עֹלַת הַבֹּקֶר אֲשֶׁר לְעֹלַת הַתָּמִיד תַּעֲשׂוּ אֶת־אֵלֶּה׃

כג בַּר מֵעֲלַת צַפְרָא דְהִיא עֲלַת תְּדִירָא תַּעְבְּדוּן יָת אִלֵּין׃

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

טו) וּשְׂעִיר עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת לַה׳. כְּמוֹ אֲשֶׁר עָלָה עָלָיו הַגּוֹרָל לַה׳ וְעָשָׂהוּ חַטָּאת. וְדַע כִּי חַטָּאת עִם לָמֶ"ד בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ אֵין הַחַטָּאת דָּבֵק כִּי אִם בַּחוֹטֵא הֲלֹא תִּרְאֶה וְחָטָאתִי לְאָבִי וְהִנֵּה זֶה הֵפֶךְ הַדְּרָשׁ רַק יֵשׁ לוֹ סוֹד:

תורה טז

טז) בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ. וְלֹא הִזְכִּיר בֵּין הָעַרְבַּיִם גַּם זֶה חִזּוּק לַמַּעְתִּיקִים אע"פ שֶׁאֵין לָהֶם צוֹרֶךְ:

תורה יז

כב) וּשְׂעִיר חַטָּאת. כְּמוֹ שְׂעִיר עִזִּים וְהוּא דֶּרֶךְ קְצָרָה וְהִנֵּה לֹא הִזְכִּיר עוֹלוֹת בְּשִׁבְעַת יְמֵי הַפֶּסַח כַּאֲשֶׁר לֹא הִזְכִּיר עוֹלַת הַתְּנוּפָה וְאָנוּ צְרִיכִין לְקַבָּלָה כִּי פָּסוּק שַׁבָּת בְּשַׁבַּתּוֹ אָמַר עַל עוֹלַת הַתָּמִיד: תורה כג

(כד) כָּאֵלֶּה תַּעֲשׂוּ לַיּוֹם שִׁבְעַת יָמִים לֶחֶם אִשֵּׁה רֵיחַ־נִיחֹחַ לַיהוָה עַל־עוֹלַת הַתָּמִיד יֵעָשֶׂה וְנִסְכּוֹ:

כד כְּאִלֵּין תַּעְבְּדוּן לְיוֹמָא שַׁבְעָא יוֹמִין לְחֵם קָרְבָּן דְּמִתְקַבַּל בְּרַעֲוָא קֳדָם יְיָ עַל עֲלָתָא תְּדִירָא יִתְעֲבֵד וְנִסְכֵּהּ:

רש"י◄ כָּאֵלֶּה תַּעֲשׂוּ לַיּוֹם • שֶׁלֹּא יִהְיוּ פּוֹחֲתִין וְהוֹלְכִין כְּפָרֵי הֶחָג.

(כה) וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִקְרָא־קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם כָּל־מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ: ס

כה וּבְיוֹמָא שְׁבִיעָאָה מְעָרַע קַדִּישׁ יְהֵי לְכוֹן כָּל עֲבִידַת פָּלְחַן לָא תַעְבְּדוּן:

(כו) וּבְיוֹם הַבִּכּוּרִים בְּהַקְרִיבְכֶם מִנְחָה חֲדָשָׁה לַיהוָה בְּשָׁבֻעֹתֵיכֶם מִקְרָא־קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם כָּל־מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ:

כו וּבְיוֹמָא דְּבִכּוּרַיָּא בְּקָרוּבֵיכוֹן מִנְחָתָא חַדַתָּא קֳדָם יְיָ בְּעַצָּרְתֵיכוֹן מְעָרַע קַדִּישׁ יְהֵי לְכוֹן כָּל עֲבִידַת פָּלְחַן לָא תַעְבְּדוּן:

רש"י◄ וּבְיוֹם הַבִּכּוּרִים • חַג הַשָּׁבוּעוֹת קָרוּי "בִּכּוּרֵי קְצִיר חִטִּים", עַל שֵׁם שְׁתֵּי הַלֶּחֶם, שֶׁהֵם רִאשׁוֹנִים לְמִנְחַת חִטִּים הַבָּאָה מִן הֶחָדָשׁ.

(כז) וְהִקְרַבְתֶּם עוֹלָה לְרֵיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה פָּרִים בְּנֵי־בָקָר שְׁנַיִם אַיִל אֶחָד שִׁבְעָה כְבָשִׂים בְּנֵי שָׁנָה:

כז וּתְקָרְבוּן עֲלָתָא לְאִתְקַבָּלָא בְּרַעֲוָא קֳדָם יְיָ תּוֹרִין בְּנֵי תּוֹרֵי תְּרֵין וּדְכַר חַד שַׁבְעָא אִמְּרִין בְּנֵי שְׁנָא:

(כח) וּמִנְחָתָם סֹלֶת בְּלוּלָה בַשָּׁמֶן שְׁלֹשָׁה עֶשְׂרֹנִים לַפַּר הָאֶחָד שְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים לָאַיִל הָאֶחָד:

כח וּמִנְחַתְהוֹן סֹלֶת דְּפִילָא בְּמִשְׁח תְּלָתָא עִשְׂרוֹנִין לְתוֹרָא חַד תְּרֵין עִשְׂרוֹנִין לְדִכְרָא חָד:

(כט) עִשָּׂרוֹן עִשָּׂרוֹן לַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד לְשִׁבְעַת הַכְּבָשִׂים:

כט עִשְׂרוֹנָא עִשְׂרוֹנָא לְאִמְּרָא חַד לְשַׁבְעָא אִמְּרִין:

(ל) שְׂעִיר עִזִּים אֶחָד לְכַפֵּר עֲלֵיכֶם:

ל צְפִיר בַּר עִזִּין חַד לְכַפָּרָא עֲלֵיכוֹן:

(לא) מִלְּבַד עֹלַת הַתָּמִיד וּמִנְחָתוֹ תַּעֲשׂוּ תְּמִימִם יִהְיוּ־לָכֶם וְנִסְכֵּיהֶם: פ

לא בַּר מֵעֲלַת תְּדִירָא וּמִנְחָתֵהּ תַּעְבְּדוּן שַׁלְמִין יְהוֹן לְכוֹן וְנִסְכֵּיהוֹן:

רש"י◄ תְּמִימִם יִהְיוּ־לָכֶם וְנִסְכֵּיהֶם • אַף הַנְּסָכִים יִהְיוּ תְּמִימִים; לָמְדוּ רַבּוֹתֵינוּ (מנחות פז) מִכָּאן, שֶׁהַיַּיִן שֶׁהֶעֱלָה קְמָחִין - פָּסוּל לְנְסָכִים.

כט (א) וּבַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ מִקְרָא־קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם כָּל־מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ יוֹם תְּרוּעָה יִהְיֶה לָכֶם:

א וּבְיַרְחָא שְׁבִיעָאָה בְּחַד לְיַרְחָא מְעָרַע קַדִּישׁ יְהֵי לְכוֹן כָּל עֲבִידַת פָּלְחַן לָא תַעְבְּדוּן יוֹם יַבָּבָא יְהֵי לְכוֹן:

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

כו) בְּהַקְרִיבְכֶם מִנְחָה חֲדָשָׁה. לֶחֶם הַתְּנוּפָה הוּא הָעִיקָר וְעִמּוֹ שִׁבְעָה כְּבָשִׂים וּפַר בֶּן בָּקָר וְאֵילִים שְׁנֵי׳ וּשְׁנֵי כְּבָשֵׂי שְׁלָמִים וְהָעוֹלָה הַנִּזְכֶּרֶת בַּפָּרָשָׁה הַזֹּאת הִיא חוֹבַת הַיּוֹם וְהָעֵד עַל דִּבְרֵיהֶם כִּי לֹא בֵּאֵר בְּשַׁבָּת וּבְמוֹעֵד דְּבַר כְּלָל רַק הִזְכִּיר בְּחַג הַמַּצּוֹת וְסֻכּוֹת וְיוֹם הֶעָשׂוֹר וְהִקְרַבְתֶּם אִשֶּׁה לַה׳ וְלֹא אָמַר כַּמָּה הַמִּסְפָּר וְכֵן בְּיוֹם תְּרוּעָה וְלֹא הִזְכִּיר עוֹלַת חֹדֶשׁ וְעוֹלַת הַתָּמִיד וּמִנְחָתָהּ הִיא הָעוֹלָה הָרִאשׁוֹנָה:

תורה כז

א) יוֹם תְּרוּעָה. מִצְוָה לְהָרִיעַ כִּי אֵילוּ הָיָה זֶה הַדִּיבּוּר עַל עוֹלַת הַיּוֹם לָמָּה לֹא הִזְכִּיר בִּשְׁאָר הַמּוֹעֲדִים וְעוֹד כִּי כָּל הָעוֹלוֹת צִוָּה לִתְקוֹעַ וְלֹא לְהָרִיעַ:

תורה ב

(ב) וַעֲשִׂיתֶם עֹלָה לְרֵיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה פַּר בֶּן־בָּקָר אֶחָד אַיִל אֶחָד כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה שִׁבְעָה תְּמִימִם:

ב וְתַעְבְּדוּן עֲלָתָא לְאִתְקַבָּלָא בְּרַעֲוָא קֳדָם יְיָ תּוֹר בַּר תּוֹרֵי חַד דְּכַר חַד אִמְּרִין בְּנֵי שְׁנָא שַׁבְעָא שַׁלְמִין:

(ג) וּמִנְחָתָם סֹלֶת בְּלוּלָה בַשָּׁמֶן שְׁלֹשָׁה עֶשְׂרֹנִים לַפָּר שְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים לָאָיִל:

ג וּמִנְחַתְהוֹן סֹלְתָא דְּפִילָא בְּמִשְׁח תְּלָתָא עִשְׂרוֹנִין לְתוֹרָא תְּרֵין עִשְׂרוֹנִין לְדִכְרָא:

(ד) וְעִשָּׂרוֹן אֶחָד לַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד לְשִׁבְעַת הַכְּבָשִׂים:

ד וְעִשְׂרוֹנָא חַד לְאִמְּרָא חַד לְשַׁבְעָא אִמְּרִין:

(ה) וּשְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד חַטָּאת לְכַפֵּר עֲלֵיכֶם:

ה וּצְפִיר בַּר עִזִּי חַד לְחַטָּאתָא לְכַפָּרָא עֲלֵיכוֹן:

(ו) מִלְּבַד עֹלַת הַחֹדֶשׁ וּמִנְחָתָהּ וְעֹלַת הַתָּמִיד וּמִנְחָתָהּ וְנִסְכֵּיהֶם כְּמִשְׁפָּטָם לְרֵיחַ נִיחֹחַ אִשֶּׁה לַיהוָה: ס

ו בַּר מֵעֲלַת יַרְחָא וּמִנְחָתַהּ וַעֲלַת תְּדִירָא וּמִנְחָתַהּ וְנִסְכֵּיהוֹן כִּדְחָזֵי לְהוֹן לְאִתְקַבָּלָא בְּרַעֲוָא קָרְבָּנָא קֳדָם יְיָ:

רש"י◄ מִלְּבַד עֹלַת הַחֹדֶשׁ • מוּסְפֵי רֹאשׁ חֹדֶשׁ, שֶׁהוּא בְּיוֹם רֹאשׁ הַשָּׁנָה.

(ז) וּבֶעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי הַזֶּה מִקְרָא־קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם וְעִנִּיתֶם אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם כָּל־מְלָאכָה לֹא תַעֲשׂוּ:

ז וּבְעַשְׂרָא לְיַרְחָא שְׁבִיעָאָה הָדֵין מְעָרַע קַדִּישׁ יְהֵי לְכוֹן וּתְעַנּוּן יָת נַפְשָׁתֵיכוֹן כָּל עֲבִידְתָּא לָא תַעְבְּדוּן:

(ח) וְהִקְרַבְתֶּם עֹלָה לַיהוָה רֵיחַ נִיחֹחַ פַּר בֶּן־בָּקָר אֶחָד אַיִל אֶחָד כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה שִׁבְעָה תְּמִימִם יִהְיוּ לָכֶם:

ח וּתְקָרְבוּן עֲלָתָא קֳדָם יְיָ לְאִתְקַבָּלָא בְּרַעֲוָא תּוֹר בַּר תּוֹרֵי חַד דְּכַר חַד אִמְּרִין בְּנֵי שְׁנָא שַׁבְעָא שַׁלְמִין יְהוֹן לְכוֹן:

(ט) וּמִנְחָתָם סֹלֶת בְּלוּלָה בַשָּׁמֶן שְׁלֹשָׁה עֶשְׂרֹנִים לַפָּר שְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים לָאָיִל הָאֶחָד:

ט וּמִנְחַתְהוֹן סֹלְתָא דְּפִילָא בְּמִשְׁח תְּלָתָא עִשְׂרוֹנִין לְתוֹרָא תְּרֵין עִשְׂרוֹנִין לְדִכְרָא חָד:

(י) עִשָּׂרוֹן עִשָּׂרוֹן לַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד לְשִׁבְעַת הַכְּבָשִׂים:

י עִשְׂרוֹנָא עִשְׂרוֹנָא לְאִמְּרָא חַד לְשַׁבְעָא אִמְּרִין:

(יא) שְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד חַטָּאת מִלְּבַד חַטַּאת הַכִּפֻּרִים וְעֹלַת הַתָּמִיד וּמִנְחָתָהּ וְנִסְכֵּיהֶם: ס

יא צְפִיר בַּר עִזִּין חַד חַטָּאתָא בַּר מֵחַטָּאתָא דְּכִפּוּרַיָּא וַעֲלַת תְּדִירָא וּמִנְחַתַהּ וְנִסְכֵּיהוֹן:

רש"י◄ מִלְּבַד חַטַּאת הַכִּפֻּרִים • שָׂעִיר הַנַּעֲשָׂה בִּפְנִים הָאָמוּר בְּ"אַחֲרֵי מוֹת", שֶׁגַּם הוּא חַטָּאת. וְעֹלַת הַתָּמִיד • וּמִלְּבַד עוֹלַת הַתָּמִיד, תַּעֲשׂוּ עוֹלוֹת הַלָּלוּ. וְנִסְכֵּיהֶם • מוּסָב עַל הַמוּסָפִין הַכְּתוּבִים וְעַל "תַּעֲשׂוּ"

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

ח) פַּר בֶּן בָּקָר אֶחָד. שֶׁל צִבּוּר וְכֵן אַיִל אֶחָד וְאֵינָם פַּר כֹּהֵן גָּדוֹל וְהָאַיִל שֶׁלּוֹ וּלְפִי דַּעְתִּי כִּי הָאַיִל הַנִּזְכָּר בְּפָרָשַׁת אַחֲרֵי מוֹת שֶׁלָּקַח מִן הָעָם אֵינֶנּוּ זֶה כִּי עַל אֵילוֹ וְאֵיל הָעָם נֶאֱמַר וְעָשָׂה אֶת עוֹלָתוֹ וְאֶת עוֹלַת הָעָם וְהָעֵד שֶׁיֵּשׁ תּוֹסֶפֶת שִׁבְעַת כְּבָשִׂים גַּם זֶה שְׂעִיר עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת אֵינֶנּוּ מִשְּׂעִיר הַגּוֹרָלוֹת עַל כֵּן כָּתוּב מִלְּבַד חַטַּאת הַכִּפּוּרִים הַנִּכְתֶּבֶת בְּפָרָשַׁת אַחֲרֵי מוֹת: תורה ט

וְהוּא לְשׁוֹן צִוּוּי. מִלְּבַד עוֹלַת הַתָּמִיד וּמִנְחָתָהּ, תַּעֲשׂוּ אֶת אֵלֶּה וְנִסְכֵּיהֶם. וְכֵן כָּל "וְנִסְכֵּיהֶם" הָאֲמוּרִים בְּכָל הַמּוֹעֲדוֹת, חוּץ מִשֶּׁל קָרְבְּנוֹת הֶחָג, שֶׁכָּל "וְנִסְכָּהּ",

"וְנִסְכֵּיהֶם", "וּנְסָכֶיהָ" שֶׁבָּהֶם, מוּסָבִים עַל הַתָּמִיד וְאֵינָן לְשׁוֹן צִוּוּי, שֶׁהֲרֵי נִסְכֵּיהֶם שֶׁל מוּסָפִין כְּתוּבִין לְעַצְמָן בְּכָל יוֹם וָיוֹם.

~ שבת קודש י"ט תמוז ~

(יב) וּבַחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי מִקְרָא־קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם כָּל־מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ וְחַגֹּתֶם חַג לַיהוָה שִׁבְעַת יָמִים:

יב וּבְחַמִּשָׁת עַשְׂרָא יוֹמָא לְיַרְחָא שְׁבִיעָאָה מְעָרַע קַדִּישׁ יְהֵי לְכוֹן כָּל עִבִידַת פָּלְחָנָא לָא תַעְבְּדוּן וּתְחַגּוּן חַגָּא קֳדָם יְיָ שַׁבְעָא יוֹמִין:

(יג) וְהִקְרַבְתֶּם עֹלָה אִשֶּׁה רֵיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה פָּרִים בְּנֵי־בָקָר שְׁלֹשָׁה עָשָׂר אֵילִם שְׁנָיִם כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה אַרְבָּעָה עָשָׂר תְּמִימִם יִהְיוּ:

יג וּתְקָרְבוּן עֲלָתָא קֻרְבַּן דְּמִתְקַבֵּל בְּרַעֲוָא קֳדָם יְיָ תּוֹרִין בְּנֵי תּוֹרֵי תְּלַת עֲשַׂר דִּכְרִין תְּרֵין אִמְּרִין בְּנֵי שְׁנָא אַרְבְּעָא עֲשַׂר שַׁלְמִין יְהוֹן:

(יד) וּמִנְחָתָם סֹלֶת בְּלוּלָה בַשָּׁמֶן שְׁלֹשָׁה עֶשְׂרֹנִים לַפָּר הָאֶחָד לִשְׁלֹשָׁה עָשָׂר פָּרִים שְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים לָאַיִל הָאֶחָד לִשְׁנֵי הָאֵילִם:

יד וּמִנְחַתְהוֹן סְלֶת דְּפִילָא בְּמִשְׁח תְּלָתָא עִשְׂרוֹנִין לְתוֹרָא חַד לִתְלָתָא עֲשַׂר תּוֹרִין תְּרֵין עִשְׂרוֹנִין לְדִכְרָא חַד לִתְרֵין דִּכְרִין:

(טו) וְעִשָּׂרוֹן עִשָּׂרוֹן לַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד לְאַרְבָּעָה עָשָׂר כְּבָשִׂים:

טו וְעִשְׂרוֹנָא עִשְׂרוֹנָא לְאִמְּרָא חַד לְאַרְבְּעַת עֲשַׂר אִמְּרִין:

(טז) וּשְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד חַטָּאת מִלְּבַד עֹלַת הַתָּמִיד מִנְחָתָהּ וְנִסְכָּהּ: ס

טז וּצְפִיר בַּר עִזִּין חַד חַטָּאתָא בַּר מֵעֲלַת תְּדִירָא מִנְחָתַהּ וְנִסְכַּהּ:

(יז) וּבַיּוֹם הַשֵּׁנִי פָּרִים בְּנֵי־בָקָר שְׁנֵים עָשָׂר אֵילִם שְׁנָיִם כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה אַרְבָּעָה עָשָׂר תְּמִימִם:

יז וּבְיוֹמָא תִנְיָנָא תּוֹרִין בְּנֵי תּוֹרֵי תְּרֵי עֲשַׂר דִּכְרִין תְּרֵין אִמְּרִין בְּנֵי שְׁנָא אַרְבְּעָא עֲשַׂר שַׁלְמִין:

(יח) וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם לַפָּרִים לָאֵילִם וְלַכְּבָשִׂים בְּמִסְפָּרָם כַּמִּשְׁפָּט:

יח וּמִנְחַתְהוֹן וְנִסְכֵּיהוֹן לְתוֹרִין לְדִכְרִין וּלְאִמְּרִין בְּמִנְיָנֵיהוֹן כִּדְחָזֵי:

רש"י ◄ **וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם לַפָּרִים •** (סוכה נז) פָּרֵי הֶחָג שִׁבְעִים הֵם, כְּנֶגֶד שִׁבְעִים אֻמּוֹת עוֹבְדֵי גִּילּוּלִים שֶׁמִּתְמַעֲטִים וְהוֹלְכִים, סִימַן כְּלָיָה הִיא לָהֶם, וּבִימֵי הַמִּקְדָּשׁ הָיוּ מְגִנִּין עֲלֵיהֶם מִן הַיִּסּוּרִין. **וְלַכְּבָשִׂים •** כְּנֶגֶד יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּקְרְאוּ (ירמיה נ): "שֶׂה פְּזוּרָה", וְהֵם קְבוּעִים. וּמִנְיָנָם תִּשְׁעִים וּשְׁמוֹנָה, לְכַלּוֹת מֵהֶם תִּשְׁעִים וּשְׁמוֹנָה קְלָלוֹת שֶׁבְּמִשְׁנֵה תּוֹרָה. בַּשֵּׁנִי נֶאֱמַר: "וְנִסְכֵּיהֶם" עַל שְׁנֵי תְּמִידֵי הַיּוֹם, וְלֹא שִׁנָּה הַלָּשׁוֹן אֶלָּא לִדְרֹשׁ, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם־לִבְרָכָה (שבת ק"ג ע"ב): בַּשֵּׁנִי — וְנִסְכֵּיהֶם, בַּשִּׁשִּׁי — וּנְסָכֶיהָ, בַּשְּׁבִיעִי — כְּמִשְׁפָּטָם — מֵ"ם יוֹ"ד מֵ"ם, הֲרֵי כָּאן "מַיִם", רֶמֶז לְנִסּוּךְ הַמַּיִם מִן הַתּוֹרָה בֶּחָג.

(יט) וּשְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד חַטָּאת מִלְּבַד עֹלַת הַתָּמִיד וּמִנְחָתָהּ וְנִסְכֵּיהֶם׃ ס

יט וּצְפִיר בַּר עִזִּין חַד חַטָּאתָא בַּר מֵעֲלַת תְּדִירָא וּמִנְחָתַהּ וְנִסְכֵּיהוֹן׃

(כ) וּבַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי פָּרִים עַשְׁתֵּי־עָשָׂר אֵילִם שְׁנָיִם כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה אַרְבָּעָה עָשָׂר תְּמִימִם׃

כ וּבְיוֹמָא תְּלִיתָאָה תּוֹרִין חַד עֲשַׂר דְּכָרִין תְּרֵין אִמְּרִין בְּנֵי שְׁנָא אַרְבְּעָא עֲשַׂר שַׁלְמִין׃

(כא) וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם לַפָּרִים לָאֵילִם וְלַכְּבָשִׂים בְּמִסְפָּרָם כַּמִּשְׁפָּט׃

כא וּמִנְחַתְהוֹן וְנִסְכֵּיהוֹן לְתוֹרִין לְדִכְרִין וּלְאִמְּרִין בְּמִנְיָנֵיהוֹן כִּדְחָזֵי׃

(כב) וּשְׂעִיר חַטָּאת אֶחָד מִלְּבַד עֹלַת הַתָּמִיד וּמִנְחָתָהּ וְנִסְכָּהּ׃ ס

כב וּצְפִירָא דְחַטָּאתָא חַד בַּר מֵעֲלַת תְּדִירָא וּמִנְחָתַהּ וְנִסְכַּהּ׃

(כג) וּבַיּוֹם הָרְבִיעִי פָּרִים עֲשָׂרָה אֵילִם שְׁנָיִם כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה אַרְבָּעָה עָשָׂר תְּמִימִם׃

כג וּבְיוֹמָא רְבִיעָאָה תּוֹרִין עַשְׂרָא דְּכָרִין תְּרֵין אִמְּרִין בְּנֵי שְׁנָא אַרְבְּעָא עֲשַׂר שַׁלְמִין׃

(כד) מִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם לַפָּרִים לָאֵילִם וְלַכְּבָשִׂים בְּמִסְפָּרָם כַּמִּשְׁפָּט׃

כד מִנְחַתְהוֹן וְנִסְכֵּיהוֹן לְתוֹרִין לְדִכְרִין וּלְאִמְּרִין בְּמִנְיָנֵיהוֹן כִּדְחָזֵי׃

(כה) וּשְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד חַטָּאת מִלְּבַד עֹלַת הַתָּמִיד מִנְחָתָהּ וְנִסְכָּהּ׃ ס

כה וּצְפִיר בַּר עִזִּין חַד חַטָּאתָא בַּר מֵעֲלַת תְּדִירָא מִנְחָתַהּ וְנִסְכַּהּ׃

(כו) וּבַיּוֹם הַחֲמִישִׁי פָּרִים תִּשְׁעָה אֵילִם שְׁנָיִם כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה אַרְבָּעָה עָשָׂר תְּמִימִם׃

כו וּבְיוֹמָא חֲמִישָׁאָה תּוֹרִין תְּשַׁע דְּכָרִין תְּרֵין אִמְּרִין בְּנֵי שְׁנָא אַרְבְּעָא עֲשַׂר שַׁלְמִין׃

(כז) וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם לַפָּרִים לָאֵילִם וְלַכְּבָשִׂים בְּמִסְפָּרָם כַּמִּשְׁפָּט׃

כז וּמִנְחַתְהוֹן וְנִסְכֵּיהוֹן לְתוֹרִין לְדִכְרִין וּלְאִמְּרִין בְּמִנְיָנֵיהוֹן כִּדְחָזֵי׃

(כח) וּשְׂעִיר חַטָּאת אֶחָד מִלְּבַד עֹלַת הַתָּמִיד וּמִנְחָתָהּ וְנִסְכָּהּ׃ ס

כח וּצְפִירָא דְחַטָּאתָא חַד בַּר מֵעֲלַת תְּדִירָא וּמִנְחָתַהּ וְנִסְכַּהּ׃

(כט) וּבַיּוֹם הַשִּׁשִּׁי פָּרִים שְׁמֹנֶה אֵילִם שְׁנָיִם כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה אַרְבָּעָה עָשָׂר תְּמִימִם׃

כט וּבְיוֹמָא שְׁתִיתָאָה תּוֹרִין תְּמַנְיָא דְּכָרִין תְּרֵין אִמְּרִין בְּנֵי שְׁנָא אַרְבְּעָא עֲשַׂר שַׁלְמִין׃

(ל) וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם לַפָּרִים לָאֵילִם וְלַכְּבָשִׂים בְּמִסְפָּרָם כַּמִּשְׁפָּט׃

ל וּמִנְחַתְהוֹן וְנִסְכֵּיהוֹן לְתוֹרִין לְדִכְרִין וּלְאִמְּרִין בְּמִנְיָנֵיהוֹן כִּדְחָזֵי׃

(לא) **וּשְׂעִיר חַטָּאת אֶחָד מִלְּבַד עֹלַת הַתָּמִיד מִנְחָתָהּ וּנְסָכֶיהָ: ס**

לא וּצְפִירָא דְחַטָּאתָא חַד בַּר מֵעֲלַת תְּדִירָא מִנְחָתַהּ וְנִסְכָּהָא:

(לב) **וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי פָּרִים שְׁבָעָה אֵילִם שְׁנַיִם כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה אַרְבָּעָה עָשָׂר תְּמִימִם:**

לב וּבְיוֹמָא שְׁבִיעָאָה תּוֹרִין שַׁבְעָא דִּכְרִין תְּרֵין אִמְּרִין בְּנֵי שְׁנָא אַרְבְּעָא עֲשַׂר שַׁלְמִין:

(לג) **וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם לַפָּרִים לָאֵילִם וְלַכְּבָשִׂים בְּמִסְפָּרָם כְּמִשְׁפָּטָם:**

לג וּמִנְחַתְהוֹן וְנִסְכֵּיהוֹן לְתוֹרִין לְדִכְרִין וּלְאִמְּרִין בְּמִנְיָנֵיהוֹן כִּדְחָזֵי לְהוֹן:

(לד) **וּשְׂעִיר חַטָּאת אֶחָד מִלְּבַד עֹלַת הַתָּמִיד מִנְחָתָהּ וְנִסְכָּהּ: ס**

לד וּצְפִירָא דְחַטָּאתָא חַד בַּר מֵעֲלַת תְּדִירָא מִנְחָתַהּ וְנִסְכַּהּ:

(לה) **בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי עֲצֶרֶת תִּהְיֶה לָכֶם כָּל־מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ:**

לה בְּיוֹמָא תְּמִינָאָה כְּנֵשׁ יְהֵי לְכוֹן כָּל עִבִידַת פָּלְחָן לָא תַעְבְּדוּן:

רש"י ◄ **עֲצֶרֶת תִּהְיֶה לָכֶם •** עֲצוּרִים בַּעֲשִׂית מְלָאכָה. (ספרי) דָּבָר אַחֵר: עֲצֶרֶת, עִצְּרוּ מִלָּצֵאת. מְלַמֵּד, שֶׁטָּעוּן לִינָה. וּמִדְּרָשׁוֹ בָּאַגָּדָה (סוכה נה): לְפִי שֶׁכָּל יְמוֹת הָרֶגֶל הִקְרִיבוּ כְּנֶגֶד שִׁבְעִים אֻמּוֹת, וּכְשֶׁבָּאִין לְלֶכֶת, אָמַר לָהֶם הַמָּקוֹם: בְּבַקָּשָׁה מִכֶּם, עֲשׂוּ לִי סְעֻדָּה קְטַנָּה כְּדֵי שֶׁאֵהָנֶה מִכֶּם.

(לו) **וְהִקְרַבְתֶּם עֹלָה אִשֶּׁה רֵיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה פַּר אֶחָד אַיִל אֶחָד כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה שִׁבְעָה תְּמִימִם:**

לו וּתְקָרְבוּן עֲלָתָא קֻרְבַּן דְּמִתְקַבַּל בְּרַעְוָא קֳדָם יְיָ תּוֹר חַד דְּכַר חַד אִמְּרִין בְּנֵי שְׁנָא שַׁבְעָא שַׁלְמִין:

רש"י ◄ **פַּר אֶחָד אַיִל אֶחָד •** (אֵלּוּ) כְּנֶגֶד יִשְׂרָאֵל, הִתְעַכְּבוּ לִי מְעַט עוֹד, וּלְשׁוֹן חִבָּה הוּא זֶה כְּבָנִים הַנִּפְטָרִים מֵאֲבִיהֶם וְהוּא אוֹמֵר לָהֶם: קָשֶׁה עָלַי פְּרִידַתְכֶם, עַכְּבוּ עוֹד יוֹם אֶחָד. מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁעָשָׂה סְעֻדָּה וְכוּ' כִּדְאִיתָא בְּמַסֶּכֶת סֻכָּה (דף נה). וּבְמִדְרַשׁ רַבִּי תַּנְחוּמָא: לִמְּדָה תּוֹרָה דֶּרֶךְ אֶרֶץ, שֶׁמִּי שֶׁיֵּשׁ לוֹ אַכְסְנַאי, יוֹם רִאשׁוֹן מַאֲכִילוֹ פְּטוּמוֹת, לְמָחָר מַאֲכִילוֹ דָּגִים, לְמָחָר מַאֲכִילוֹ בְּשַׂר בְּהֵמָה, לְמָחָר מַאֲכִילוֹ קִטְנִיּוֹת, לְמָחָר מַאֲכִילוֹ יָרָק - פּוֹחֵת וְהוֹלֵךְ כְּפָרֵי הֶחָג.

~ נקודות משיחות קודש ~

פַּר אֶחָד אַיִל אֶחָד (כט, לו)

קָשֶׁה עָלַי פְּרִידַתְכֶם, עַכְּבוּ עוֹד יוֹם אֶחָד (רש"י). לְכָאוֹרָה הָיָה לוֹ לוֹמַר קָשֶׁה עָלַי פְּרִידָתֵנוּ, וּמַהוּ הַלָּשׁוֹן "פְּרִידַתְכֶם"? אֶלָּא רֶמֶז רָמְזוּ לָנוּ, שֶׁהַפֵּירוּד בֵּין הַקָּבָּ"ה וּבְנֵי־יִשְׂרָאֵל בָּא מִצַּד יִשְׂרָאֵל, לֹא מִצַּד הַקָּבָּ"ה. שֶׁכֵּן, פֵּירוּד הַלְּבָבוֹת בֵּין יְהוּדִי אֶחָד לַחֲבֵירוֹ, "פְּרִידַתְכֶם", הוּא הוּא הַגּוֹרֵם לְפֵירוּד, חֲלִילָה, בֵּין יִשְׂרָאֵל לַאֲבִיהֶם שֶׁבַּשָּׁמַיִם. כְּמַאֲמָר: בָּרְכֵנוּ אָבִינוּ - כּוּלָּנוּ כְּאֶחָד.

(לקוטי שיחות כרך ב עמ' 433)

(לז) **מִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם לַפָּר לָאַיִל וְלַכְּבָשִׂים בְּמִסְפָּרָם כַּמִּשְׁפָּט:**

לז מִנְחַתְהוֹן וְנִסְכֵּיהוֹן לְתוֹרָא לְדִכְרָא וּלְאִמְּרִין בְּמִנְיָנֵיהוֹן כִּדְחָזֵי:

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

לה) עֲצֶרֶת. פֵּרַשְׁתִּיו: תורה לו

(לח) **וּשְׂעִיר חַטָּאת אֶחָד מִלְּבַד עֹלַת הַתָּמִיד וּמִנְחָתָהּ וְנִסְכָּהּ:**

לח **וּצְפִירָא דְחַטָּאתָא חַד בַּר מֵעֲלַת תְּדִירָא וּמִנְחָתַהּ וְנִסְכַּהּ:**

(לט) **אֵלֶּה תַּעֲשׂוּ לַיהוָה בְּמוֹעֲדֵיכֶם לְבַד מִנִּדְרֵיכֶם וְנִדְבֹתֵיכֶם לְעֹלֹתֵיכֶם וּלְמִנְחֹתֵיכֶם וּלְנִסְכֵּיכֶם וּלְשַׁלְמֵיכֶם:**

לט **אִלֵּין תַּעְבְּדוּן קֳדָם יְיָ בְּמוֹעֲדֵיכוֹן בַּר מִנִּדְרֵיכוֹן וְנִדְבַתְכוֹן לַעֲלָוָתְכוֹן וּלְמִנְחַתְכוֹן וּלְנִסְכֵּיכוֹן וּלְנִכְסַת קוּדְשֵׁיכוֹן:**

רש"י ◄ **אֵלֶּה תַּעֲשׂוּ לַה' בְּמוֹעֲדֵיכֶם.** דָּבָר הַקָּצוּב לְחוֹבָה. **לְבַד מִנִּדְרֵיכֶם.** אִם בָּאתֶם לִדֹּר קָרְבָּנוֹת בָּרֶגֶל, מִצְוָה הִיא בְּיֶדְכֶם, אוֹ נְדָרִים אוֹ נְדָבוֹת שֶׁנִּדַּרְתֶּם כָּל הַשָּׁנָה, תַּקְרִיבוּם בָּרֶגֶל, שֶׁמָּא יִקְשֶׁה לוֹ לַחֲזוֹר וְלַעֲלוֹת לִירוּשָׁלַיִם וּלְהַקְרִיב נְדָרָיו, וְנִמְצָא עוֹבֵר בְּ"בַל תְּאַחֵר".

ל (א) **וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּכֹל אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה: פפפ**

א **וַאֲמַר מֹשֶׁה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל כְּכֹל דִּי פַקִּיד יְיָ יָת מֹשֶׁה: פ פ פ**

רש"י ◄ **וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.** לְהַפְסִיק הָעִנְיָן, דִּבְרֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל. לְפִי שֶׁעַד כָּאן דִּבָּרָיו שֶׁל מָקוֹם, וּפָרָשַׁת נְדָרִים מַתְחֶלֶת בְּדִבּוּרוֹ שֶׁל מֹשֶׁה, הֵצָרֵךְ לְהַפְסִיק תְּחִלָּה וְלוֹמַר, שֶׁחָזַר מֹשֶׁה וְאָמַר פָּרָשָׁה זוֹ לְיִשְׂרָאֵל; שֶׁאִם לֹא כֵן, יֵשׁ בְּמַשְׁמָע שֶׁלֹּא אָמַר לָהֶם זוֹ, אֶלָּא בְּפָרָשַׁת נְדָרִים הִתְחִיל דְּבָרָיו:

קס"ח פסוקים, לחל"ק סימן. חסלת פרשת פינחס

הפטרה לציבור ולשמו"ת לקמן עמודים רפ - רפב

אבן עזרא על התורה - מהדורת בלום, אברמוביץ

לט) וּלְמִנְחֹתֵיכֶם וּלְנִסְכֵּיכֶם. לְכָל עוֹלָה וְעוֹלָה כְּמִשְׁפָּטָהּ: תורה א

המשך ביאור למס' גיטין ליום שני עמ' א

1 וְרִגְלָיו בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ – לא היה יכול לבאר את שיטת עצמו במקום
2 אחר. ומבאר רב יוסף את דבריו, דְּאָמַר רַבִּי אַפִּי, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן,
3 הָאַחִין שֶׁחָלְקוּ בירושת אביהם, אין החלוקה מבררת שכל אחד
4 קיבל את החלק שהיה ראוי לו מתחילה, אלא 'אין ברירה', ויתכן
5 שכל אחד קיבל את חלק חבירו, וממילא כשחלקו בנכסים
6 'לְקוּחוֹת' הֵן, כאילו כל אח קנה את החלק שבידו תמורת החלק
7 שהגיע לאחיו, וּמַחֲזִירִין את הקרקעות זֶה לָזֶה בְּיוֹבֵל, כדי לקיים
8 מצות יובל. וְאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ – ואם היינו מעלים בדעתינו לומר
9 שלרבי יוחנן קנין פירות לָאו כְּקִנְיַן הַגּוּף דָּמֵי, והקונה קרקע אינו
10 יכול לקרוא פרשת ביכורים, אם כן גם אחים שחלקו בירושת
11 אביהם אינם יכולים לקרוא, וּלָא מַשְׁכַּחַת דְּמַיְיתֵי בִּיכּוּרִים – ואין
12 אדם שיכול להביא ביכורים ולקרוא, אֶלָּא אם הוא חַד בַּר חַד – בן
13 יחיד בנו של בן יחיד עַד האב הראשון שקיבל שדה זו בחלוקת
14 הארץ בזמן יְהוֹשֻׁעַ בִּן נוּן, והרי לא יתכן לומר כן. אך כיון שלרבי
15 יוחנן קנין פירות כקנין הגוף, נמצא שאף שדין האחים כלקוחות,
16 הם יכולים להביא ביכורים ולקרוא. הגמרא מבררת את ההלכה
17 בנידון זה של קנין פירות: אָמַר רָבָא, קְרָא וּמַתְנִיתָא מְסַיְּיעֵי לֵיהּ –
18 פסוק ובריתא מסייעים לְרֵישׁ לָקִישׁ שקנין פירות אינו כקנין הגוף.
19 קְרָא – הפסוק המסייע לו הוא לגבי מכירת קרקע בזמן היובל,
20 שנאמר (ויקרא כה טו)

המשך ביאור למס' גיטין ליום שני עמ' ב

1 שהיו בשדה, חלקן כחושות וחלקן שמנות, מעורבות ללא סדר,
2 וְלָא יָדְעִינַן איזו ערוגה היתה זו, אִי כְּחוּשָׁה אָכַל אִי שְׁמֻנָּה אָכַל,
3 ומספק אומרת התורה דְּמְשַׁלֵּם לֵיהּ מִמֵּיטַב – לפי שויה של הערוגה
4 המשובחת ביותר שהיתה שם.
5 רבא דוחה את תירוצו של רב אידי בר אבין, אָמַר רָבָא הרי אִילּוּ
6 יָדְעִינַן דִּכְחוּשָׁה אָכַל – אילו היינו יודעים בבירור שהשור אכל
7 ערוגה כחושה, אין חולק בדבר שמְשַׁלֵּם כְּחוּשָׁה, הַשְׁתָּא דְּלָא יָדְעִינַן
8 – ועכשיו שאין אנו יודעים איזו ערוגה אכל, היתכן שמְשַׁלֵּם
9 ערוגה שְׁמֻנָּה, והלא קיימא לן מהתורה, שהַמּוֹצִיא מֵחֲבֵרוֹ עָלָיו
10 הָרְאָיָה, כלומר שאם אדם תובע מחבירו דבר מה, ואנו מסופקים
11 בדבר אמיתות התביעה, מקצתה או כולה, עליו להוכיח בעדים
12 את תביעתו.
13 רב אחא בר יעקב מיישב באופן אחר את דברי רבי ישמעאל: אֶלָּא
14 אָמַר רַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב, גם רבי ישמעאל מודה שאין המזיק משלם
15 אלא כמה שהזיק, וכשם שאם הזיק ערוגה שמנה משלם שמנה,
16 כך אם הזיק ערוגה כחושה משלם כחושה, והפסוק לא בא
17 ללמדינו כמה לשלם, אלא ממה לשלם,

לוח תהלים

יום ראשון, י"ג תמוז > פרק כ. מפרק סט עד סוף פרק עא

יום שני, י"ד תמוז > מפרק עב עד סוף פרק עו

יום שלישי, ט"ו תמוז > מפרק עז עד סוף פרק עח

יום רביעי, ט"ז תמוז > מפרק עט עד סוף פרק פב

יום חמישי, י"ז תמוז > מפרק פג עד סוף פרק פז

יום שישי, י"ח תמוז > מפרק פח עד סוף פרק פט

שבת קודש, י"ט תמוז > פרק כ. מפרק צ עד סוף פרק צו

ממכתבי כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ

...בראשית שנת תרפ"ז באתי בבקשה לכללות אנ"ש שי' אשר יקבעו, שבבתי־הכנסת אחר תפילת שחרית בכל מנין מתפללים יאמרו שיעורי תהלים (כמו שנחלק לימי החודש), ולאמר אחר זה קדיש כנהוג. ובקשתי זאת **בתקפה עומדת**, לזכות הרבים, (וראוי הי' לעשות כן בכל בית כנסת, כי איננו ענין פרטי של מפלגת החסידים יחיו בפרט), ובגלל זאת יתברכו ממקור הברכות בכל מילי דמיטב מנפש ועד בשר...

(ט"ו סיון, תרפ"ח)

שמעתי מזקני ארץ שבימיהם היה המנהג שכל אחד היה אומר בכל יום את הקאפיטל [פרק] תהילים לפי שנות חייו. למשל אם מלאו לו כ' שנה ונכנס לשנת הכ"א היה אומר פרק כ"א בתהילים וכן היו אומרים גם את התהילים לפי שנות בניו ובנותיו שזוהי סגולה שלא ייצאו לתרבות רעה...

(תמוז תרס"ו)

תניא יומי

~ יום ראשון י"ג תמוז ~

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 186, פרק ד ואולם כל... עד עמ' 186, בנעימים.

פֶּרֶק ד. וְאוּלָם, כָּל הַנִּזְכָּר לְעֵיל, – בענין התעניות הבאות בשייכות לענין התשובה, ואלו תעניות יש להחמיר לצום אותן בפועל ואלו שיש לפדות בצדקה, **הוּא לִגְמַר הַכַּפָּרָה וּמִרוּק הַנֶּפֶשׁ לַה'** – כל זה בא **אַחַר הַתְּשׁוּבָה, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל**[1] **מֵהַגְּמָרָא פֶּרֶק־קַמָּא דִּזְבָחִים,** – פרק ראשון במסכת זבחים, **דְּעוֹלָה** – שקרבן עולה שהיו מביאים על מצות־עשה, אחרי התשובה, **דּוֹרוֹן הִיא לְאַחַר שֶׁרָצָה הַפְּרַקְלִיט וְכוּ'.** – אז מביאים דורון כדי להיות רצוי וחביב בפני המלך נגדו חטא, כך גם התעניות (או הצדקה) האמורות, הן כאמצעי להיות שוב רצוי וחביב לפני הקב"ה. **אָמְנָם הַתְּחָלַת מִצְוַת הַתְּשׁוּבָה וְעִקָּרָהּ, לָשׁוּב עַד ה'** – כפי שיסביר להלן, הכוונה היא עד שיחזור שם הוי' שבישראל לשלימותו, **בֶּאֱמֶת וּבְלֵב שָׁלֵם, הַהֶכְרֵחַ לְבָאֵר** – זאת **הֵיטֵב בְּהַרְחָבַת הַבֵּאוּר, בְּהַקְדִּים** – לאחר הקדמת, **מַה שֶּׁכָּתוּב בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ**[2] **בְּבֵאוּר מִלַּת "תְּשׁוּבָה" עַל דֶּרֶךְ הַסּוֹד** – ביאורה של המלה "תשובה" על פי דרך הסוד, הוא: **"תָּשׁוּב ה'",** – שהאות ה' משם הוי' תוחזר ותהיה מאוחדת עם המדריגה שלמעלה ממנה, איתה היתה מאוחדת לפני כן, **ה' תַּתָּאָה – "תְּשׁוּבָה תַּתָּאָה",** – הה' התחתונה שבשם הוי', כלומר, הה' האחרונה שבשם הוי' (י' ה' ו' ה'), כשהיא מוחזרת אל האות וא"ו של שם הוי', זה נקרא "תשובה תתאה" – המדריגה התחתונה שבתשובה, **ה' עִלָּאָה – "תְּשׁוּבָה עִלָּאָה".** – הה' הראשונה שבשם הוי' כשהיא מוחזרת אל האות יו"ד שבשם הוי', זה נקרא "תשובה עילאה" – תשובה עליונה, המדריגה העליונה שבתשובה. **וְגַם** – צריך להקדים, **מַה שֶּׁכָּתוּב בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ בִּקְצָת מְקוֹמוֹת**[3], **שֶׁאֵין תְּשׁוּבָה מוֹעֶלֶת לְפוֹגֵם בְּרִיתוֹ וּמוֹצִיא זֶרַע לְבַטָּלָה, וְהוּא** – מה שאומר באותם מקומות בזוהר, שאין תשובה מועילה על חטא זה, הרי זה **דָּבָר תָּמוּהַּ מְאֹד, שֶׁאֵין לְךָ דָּבָר עוֹמֵד בִּפְנֵי הַתְּשׁוּבָה**[4], – שגם תשובה לא תועיל, **וַאֲפִלּוּ** – העבירות החמורות ביותר של **עֲבוֹדָה־זָרָה וְגִלּוּי עֲרָיוֹת וְכוּ'.** – שיש בהם החומרה המיוחדת של "יהרג ואל יעבור", שעל האדם ליהרג ובלבד שלא יעבור עבירות אלה, ובכל זאת מועילה בהם תשובה. כיצד, איפוא, אומר בזוהר הקדוש, שעל חטא פגם הברית והוצאת זרע לבטלה, אין תשובה מועילה? **וּפֵרַשׁ בְּ'רֵאשִׁית חָכְמָה'**[5], **שֶׁכַּוָּנַת הַזֹּהַר** – היא: **שֶׁאֵין מוֹעֶלֶת** – על חטא זה, **תְּשׁוּבָה תַּתָּאָה כִּי־אִם תְּשׁוּבָה עִלָּאָה וְכוּ'.** – לכך מתכוון הזוהר, שתשובה סתם, שהיא "תשובה תתאה" אין בה מן המועיל, אך המדריגה העליונה יותר של תשובה, "תשובה עילאה" – מועילה לחטא זה. **הִנֵּה לְהָבִין זֹאת** – לפחות, **מְעַט מִזְּעֵיר**[6], – מעט מן המקצת, **צָרִיךְ לְהַקְדִּים מַה שֶּׁמְּבֹאָר מֵהַכָּתוּב וּמִדִּבְרֵי רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם־לִבְרָכָה עִנְיַן הַכָּרֵת וּמִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם,** – באיזה אופן בוצע עונש כרת ועונש מיתה בידי שמים: **כְּשֶׁעָבַר עֲבֵרָה שֶׁחַיָּבִים עָלֶיהָ כָּרֵת – הָיָה מֵת מַמָּשׁ**[7] **קֹדֶם** – לפני מלאת לחוטא, **חֲמִשִּׁים שָׁנָה**[8], **וּבְמִיתָה בִּידֵי**

אגרת התשובה

פרק ד ואולם כל הנ"ל הוא לגמר הכפרה ומירוק הנפש לה' אחר התשובה כמ"ש לעיל מהגמ' פ"ק דזבחים דעולה דורון היא לאחר שריצה הפרקליט וכו'. אמנם התחלת מצות התשובה ועיקרה לשוב עד ה' באמת ובלב שלם. ההכרח לבאר היטב בהרחבת הביאור. בהקדים מ"ש בזוה"ק בביאור מלת תשובה ע"ד הסוד. תשוב ה'. ה' תתאה תשובה תתאה. ה' עילאה תשובה עילאה. וגם מ"ש בזוה"ק בקצת מקומות שאין תשובה מועלת לפוגם בריתו ומוציא ז"ל. והוא דבר תמוה מאד שאין לך דבר עומד בפני התשובה ואפי' ע"ז וג"ע וכו'. ופי' בר"ח שכונת הזהר שאין מועלת תשובה תתאה כ"א תשובה עילאה וכו'. הנה להבין זאת מעט מזעיר צריך להקדים מה שמבואר מהכתוב ומדברי רז"ל ענין הכרת ומיתה בידי שמים כשעבר עבירה שחייבי' עלי' כרת הי' מת ממש קודם חמשים שנה. ובמיתה בידי

---

1. רפ"ב. וראה לקוטי שיחות חלק י"ט עמוד 401 הערה 12 ובשולי הגליון. 2. ח"ג קכב, א. 3. זח"א ס, א. ריט, ב. זח"ב ריד, ב. 4. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "רמב"ם תשובה ספ"ג. ע"פ ירושלמי פאה פ"א, א. ובז"ח ס"פ בראשית". 5. שער הקדושה פי"ז. 6. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "וי"ל: מעט (בכמות) מזעיר (באיכות) – משא"כ בל' מעט מן המעט וכיו"ב)". 7. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "אולי שולל דעת הרמב"ן ס"פ אחרי". 8. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "כירוש' ביכורים רפ"ב – כפי' תוד"ה כרת שבת

שָׁמַיִם — כשאחד עובר עבירה שעונשה מיתה בידי שמים, היה **מֵת מַמָּשׁ** — לא מיתה רוחנית של הנפש, אלא מיתה גשמית של הגוף — **קֹדֶם** — לפני שמלאו לו **שִׁשִּׁים שָׁנָה**[9], **כַּחֲנַנְיָה בֶּן עַזּוּר הַנָּבִיא בְּירְמְיָה**[10] — שאמר נבואת שקר, והקב"ה אמר לו "הנני משלחך מעל פני האדמה גו'", ובתור עונש מת ממש[11], (**וְלִפְעָמִים גַּם בְּמִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם נִפְרָעִין לְאַלְתָּר**, — נענשים מיד, **כְּמוֹ שֶׁמְּצִינוּ בְּעֵר וְאוֹנָן**). — שהיו חייבים מיתה בידי שמים (**הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א**: ראה לעיל ספ"א), על החטא שחטאו, ועונשם בא עליהם מיד. על־כל־פנים, כפי שמוצאים אנו בפסוקים ובמאמרי חכמינו ז"ל, הרי בכרת ובמיתה בידי שמים, שמי שהיה חייב בהם, מת בפועל ממש, לפני שמלאו לו חמשים או ששים שנה, ומתעוררת השאלה: **וַהֲרֵי נִמְצָאוּ בְּכָל דּוֹר כַּמָּה וְכַמָּה חַיָּבֵי כְּרִיתוֹת וּמִיתוֹת**, — ובכל זאת, **וְהֶאֱרִיכוּ יְמֵיהֶם (וּשְׁנֵיהֶם) [וּשְׁנוֹתֵיהֶם] בַּנְּעִימִים**[12]?

אגרת התשובה

שמים מת ממש קודם ששים שנה כחנניה בן עזור הנביא בירמי' (ולפעמי' גם במיתה בידי שמים נפרעין לאלתר כמו שמצינו בער ואונן) והרי נמצאו בכל דור כמה וכמה חייבי כריתות ומיתות והאריכו ימיהם (ושניהם) [ושנותיהם] בנעימים.

~ יום שני י"ד תמוז ~

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 186, אך הענין יובן... עד עמ' צד, האותיות.

אַךְ הָעִנְיָן יוּבָן, עַל־פִּי מַה שֶּׁכָּתוּב[13]: **"כִּי חֵלֶק ה' עַמּוֹ וְכוּ'"**, — בני ישראל הם חלק הוי', הם **חֵלֶק מִשֵּׁם הָוָיָ"ה בָּרוּךְ־הוּא, כִּדְכְתִיב:** — כמו שכתוב[14]: **"וַיִּפַּח בְּאַפָּיו נִשְׁמַת חַיִּים"**, — הרי כתוב כאן "ויפח", **וּמֵאַן דְּנָפַח מִתּוֹכוֹ נָפַח**[15] **וְכוּ'**[16]. — הנופח, נופח מתוכיותו ומפנימיותו. כך, שהנשמה עליה כתוב "ויפח", היא מפנימיות האלקות, והיא שם הוי', כפי שיסביר מיד להלן: **וְאַף שֶׁאֵין לוֹ** — להקב"ה, **דְּמוּת הַגּוּף וְכוּ'**[17] **חַס־וְשָׁלוֹם**, — כיצד, איפוא, מתאים לומר על כך "ויפח", ושעם ישראל הם חלק מהקב"ה? **אַךְ דִּבְּרָה תּוֹרָה כִּלְשׁוֹן בְּנֵי אָדָם**[18], **כִּי כְּמוֹ שֶׁיֵּשׁ הֶפְרֵשׁ וְהֶבְדֵּל גָּדוֹל בָּאָדָם הַתַּחְתּוֹן עַל־דֶּרֶךְ־מָשָׁל, בֵּין הַהֶבֶל שֶׁיּוֹצֵא מִפִּיו בְּדִבּוּרוֹ לַהֶבֶל הַיּוֹצֵא עַל־יְדֵי נְפִיחָה**, שבהבל **שֶׁבַּיּוֹצֵא בְּדִבּוּרוֹ מְלֻבָּשׁ בּוֹ כֹּחַ וְחַיּוּת מְעַט מִזְעִיר**, — מעט מן הקצת, **וְהוּא בְּחִינַת חִיצוֹנִיּוּת מִנֶּפֶשׁ הַחַיָּה שֶׁבְּקִרְבּוֹ, אֲבָל בַּיּוֹצֵא בַּכֹּחַ הַנּוֹפֵחַ,**

אגרת התשובה

אך הענין יובן עפ"י מ"ש כי חלק ה' עמו וכו' חלק משם הוי' ב"ה כדכתיב ויפח באפיו נשמת חיים ומאן דנפח מתוכו נפח וכו'. ואף שאין לו דמות הגוף וכו' ח"ו. אך דברה תורה כלשון בנ"א. כי כמו שיש הפרש והבדל גדול באדם התחתון עד"מ בין ההבל שיוצא מפיו בדיבורו להבל היוצא ע"י נפיחה. שביוצא בדיבורו מלובש בו כח וחיות מעט מזעיר והוא בחי' חיצוניות מנפש החיה שבקרבו. אבל ביוצא בכח הנופח דמתוכו נפח מלובש

כה, סע"א". **9. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א**: "כנ"ל". — בנוגע לכרת (בהערה 7). **10.** פכ"ח. **11. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א**: "1) הרי דינו מיתה בידי אדם (סנה' פט, א). 2) לא נתפרש בכלל בן כמה שנים הי'. וי"ל דהראי' היא דמיתה ביד"ש מת ממש (דזהו חידוש אדה"ז כאן) וכמש"נ בחנני' כה אמר ה' הנני משלחך (**ביד"ש**) מעל פני האדמה השנה אתה מת גו' וימת חנני' גו'. ועפ"ז מובן הבא בחצע"ג תיכף לאח"ז "ולפעמים גם במיתה ביד"ש נפרעין לאלתר" - מהי 1) השייכות לכאן, 2) פי' "גם" - וע"פ הנ"ל: מתרץ, - דלכאורה ענין דחנני' אינו דומה לידה"ש דנדו"ד שהרי מיתתו ביד"א (ובזה - פשיטא שהכוונה מת ממש) ומיתתו **בפועל** באה תחת זה. וע"ז מתרץ "**בירמי'**" - דאף **שדינו** מיתה ביד"א **כבש"ס** - **לא** דנוהו ע"ז, כ"א כמסופר **בירמי'**: **הבטחת** מת גו' **לכן** גו' - עונש מה' (לא תמורת יד"א) על **שהבטיח** כו' ומת ממש. וא"ת הרי מת לאלתר - לפעמים גם כו'. בהמשך להנ"ל יל"פ גם ההדגשה **הנביא** - לא רק שלא דנוהו **בפועל** ביד"א, אלא שאא"פ הי' לדונו למיתה ביד"א (ובמילא - אין מקום לענשו תמורת זה), כי המדובר בחנני' **הנביא** (היינו שנביא אמת הי'. וכ"כ בירושל' סנהדרין פי"א ה"ה. ורק לאחרי שיעברו **שנתיים** ולא תתקיים **הבטחתו** אפשר לדונו ביד"א". - ראה שיעורים בספר התניא עמוד 1188 ואילך. **12.** על השאלה: מה מציין רבנו הזקן בקושיא, בהוסיפו המלה "**בנעימים**" ("שהאריכו ימיהם ושנותיהם **בנעימים**") - ענה הרבי שליט"א: "שאאל"פ (בדוחק עכ"פ) שנתקיים ע"י עונש עוני וכו' שנק' מתו בל' "הכתוב" (שמות ד, יט) ו"בדברי רז"ל" (הובא בפרש"י עה"ת שם)". **13.** האזינו לב, ט. **14.** בראשית ב, ז. **15.** הובא לעיל ח"א רפ"ב בשם הזהר. **16. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א**: "אולי הכוונה להמשך בזה ח"א רפ"ב". **17. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א**: "**וכו'** — ולא גוף — שיר יגדל. וראה לקו"ת לג"פ בתחלתו". **18.** ברכות לא, ב.

דְּמוּתוֹכוֹ נָפַח, מְלֻבָּשׁ בּוֹ – באותו הבל, **כֹּחַ וְחַיּוּת פְּנִימִית מִבְּחִינַת הַנֶּפֶשׁ הַחַיָּה וְכוּ'** – הרי כפי שהדבר הוא באדם, שקיים הבדל בין דיבור לבין נפיחה, שההבל שבדיבור הוא חיצוניות, וההבל שבנפיחה הוא פנימיות – **כָּכָה מַמָּשׁ עַל־דֶּרֶךְ־מָשָׁל, הַמַּבְדִּיל הַבְדָּלוֹת לְאֵין קֵץ, יֵשׁ הֶפְרֵשׁ עָצוּם מְאֹד לְמַעְלָה, בֵּין כָּל צְבָא הַשָּׁמַיִם, וַאֲפִלּוּ הַמַּלְאָכִים, שֶׁנִּבְרְאוּ מֵאַיִן לְיֵשׁ,** – שלפני שנבראו לא היו קיימים כלל, ולאחר מכן הם קיימים, **וְחַיִּים וְקַיָּמִים, מִבְּחִינַת חִיצוֹנִיּוּת הַחַיּוּת וְהַשֶּׁפַע שֶׁמַּשְׁפִּיעַ אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא לְהַחֲיוֹת הָעוֹלָמוֹת, וּבְחִינָה זוֹ** – של שפע וחיות, **נִקְרֵאת בְּשֵׁם "רוּחַ פִּיו" עַל־דֶּרֶךְ־מָשָׁל,** – כמו רוח הפה שיוצא מהאדם בשעה שהוא מדבר, **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[19]**: "וּרְוּחַ פִּיו** – נבראו, **כָּל צְבָאָם", וְהִיא בְּחִינַת חַיּוּת הַמְלֻבָּשֶׁת בָּאוֹתִיּוֹת שֶׁבַּעֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת** (שֶׁהֵן – האותיות, **בְּחִינַת כֵּלִים וְהַמְשָׁכוֹת וְכוּ'**, – מהחיות האלקית, **כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּלִקּוּטֵי אֲמָרִים** – ספר ה"תניא", **חֵלֶק ב** – "שער היחוד והאמונה", **פֶּרֶק יא); וּבֵין נִשְׁמַת הָאָדָם, שֶׁנִּמְשְׁכָה תְּחִלָּה מִבְּחִינַת פְּנִימִיּוּת הַחַיּוּת וְהַשֶּׁפַע שֶׁמַּשְׁפִּיעַ אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב:** – לגבי הנשמה, הלשון "וַיִּפַּח וְגוֹ'", – שכאמור לעיל, מורה המלה "ויפח" על פנימיות החיות והשפע, כי הנופח – נופח מתוכו ומפנימיותו, הרי שהנשמה נמשכה תחלה מפנימיות החיות והשפע של אין־סוף ברוך־הוא. אלא, שלאחר מכן, בגלל כניסת הנשמה בגוף – **וְאַחַר־כָּךְ יָרְדָה בְּסֵתֶר הַמַּדְרֵגָה, גַּם כֵּן, עַל־יְדֵי בְּחִינַת הָאוֹתִיּוֹת** – כפי שהדבר במלאכים המתהווים מאותיות, אלא שכאן הן האותיות **שֶׁבְּמַאֲמָר: "נַעֲשֶׂה אָדָם וְכוּ'"**[20], – מהן נברא האדם, **כְּדֵי לְהִתְלַבֵּשׁ** – הנשמה, **בְּגוּף** – האדם, **שבעוֹלָם הַזֶּה הַתַּחְתּוֹן.** – הרי שהנשמה נמשכה תחילה, מפנימיות החיות והשפע, ורק מפאת התלבשותה בגוף, נמשכה על־ידי בחינת האותיות, שהן בחינה של חיצוניות. הרי שההבדל בין מלאכים לנשמות הוא, שנשמות הן מפנימיות האלקות, היא שם הוי' (כפי שיוסבר להלן), ומלאכים הם מבחינה של חיצוניות – שם אלקים. **וְלָכֵן נִקְרְאוּ הַמַּלְאָכִים בְּשֵׁם "אֱלֹקִים" בַּכָּתוּב, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב**[21]**: "כִּי ה' אֱלֹקֵיכֶם** [הוא[22]] **אֱלֹקֵי הָאֱלֹקִים גוֹ'"**[23], – האלו־ה של המלאכים, **"הוֹדוּ לֵאלֹקֵי הָאֱלֹקִים גוֹ'"**[24], – של המלאכים, **"וַיָּבֹאוּ בְּנֵי הָאֱלֹקִים לְהִתְיַצֵּב גוֹ'"**[25], – המלאכים באו להתייצב לפני הקב"ה, הרי שהמלאכים נקראים בשם "אלקים". **לְפִי שֶׁיְּנִיקַת חַיּוּתָם** – של המלאכים, **הִיא מִבְּחִינַת חִיצוֹנִיּוּת** – האלקות, **שֶׁהִיא בְּחִינַת הָאוֹתִיּוֹת לְבַד, וְשֵׁם אֱלֹקִים הוּא בְּחִינַת חִיצוֹנִיּוּת לְגַבֵּי שֵׁם הַוָּיָ"ה בָּרוּךְ־הוּא. אֲבָל נִשְׁמַת הָאָדָם, שֶׁהִיא מִבְּחִינַת פְּנִימִיּוּת הַחַיּוּת,** – האלקית, **הִיא חֵלֶק מִשֵּׁם הַוָּיָ"ה בָּרוּךְ־הוּא, כִּי שֵׁם הַוָּיָ"ה מוֹרֶה עַל פְּנִימִיּוּת הַחַיּוּת, שֶׁהִיא לְמַעְלָה מַעְלָה מִבְּחִינַת הָאוֹתִיּוֹת.**

אגרת התשובה

בו כח וחיות פנימי' מבחי' הנפש החיה וכו'. ככה ממש עד"מ המבדיל הבדלות לאין קץ. יש הפרש עצום מאד למעלה בין כל צבא השמים ואפי' המלאכי' שנבראו מאין ליש וחיים וקיימי' מבחי' חיצוניות החיות והשפע שמשפיע א"ס ב"ה להחיות העולמות ובחי' זו נקראת בשם רוח פיו עד"מ כמ"ש וברוח פיו כל צבאם והיא בחי' חיות המלובשת באותיות שבעשרה מאמרות (שהן בחי' כלים והמשכות וכו' כמ"ש בלק"א ח"ב פי"א). ובין נשמת האדם שנמשכה תחלה מבחי' פנימי' החיות והשפע שמשפיע א"ס ב"ה כמ"ש ויפח וכו' ואח"כ ירדה בסתר המדרגה ג"כ ע"י בחי' האותיות שבמאמר נעשה אדם וכו' כדי להתלבש בגוף עוה"ז התחתון. ולכן נקראו המלאכי' בשם אלקים בכתוב וכמ"ש כי ה' אלקיכם אלקי האלקי' כו' הודו לאלקי האלקי' כו' ויבאו בני האלקי' להתייצב כו'. לפי שיניקת חיותם היא מבחי' חיצוניות שהיא בחי' האותיות לבד ושם אלקים הוא בחי' חיצוניות לגבי שם הוי' ב"ה. אבל נשמת האדם שהיא מבחי' פנימי' החיות היא חלק שם הוי' ב"ה. כי שם הוי' מורה על פנימי' החיות שהיא למעלה מעלה מבחי' האותיות.

---

19. תהלים לג, ו. **20.** בראשית א, כו. **21.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "ג' פסוקים. וי"ל כנגד ג' דרגות מלאכים – דבי"ע: הקרובה לדרגת הנשמות שכולם עלו במח' (ח"א רפ"ב) בריאה. וכל' פסוק הא' "ה' אלקיכם (דנשמות) אלקי האלקים (מלאכים), למטה מזה – לא נזכר לא ה' ולא אלקיכם, כ"א (פסוק הב') אלהאל"ק. וי"ל יצירה, למטה מזה (פסוק הג') בני (ונמשכים מ)האלקים להתייצב גו' (דין עניני עוה"ז וסיפורם "משוט בארץ") וי"ל עשי'". **22.** המלה "הוא" נוסף על ידי כ"ק אדמו"ר שליט"א, וכך כתוב בפסוק. **23.** עקב י, יז. **24.** תהלים קלו, ב. **25.** איוב א, ו.

~ יום שלישי ט"ו תמוז ~

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' צד, וביאור הענין... עד עמ' צה, אלו).

וּבֵאוּר הָעִנְיָן, — איזה ענין יש בנשמה, שבו נראה שהיא חלק משם הוי' — כלומר, שאותם בחינות וענינים שישנם בשם הוי', ישנם גם ב"חלק" זה — בנשמה? רבנו הזקן מסביר להלן, שבשם הוי' נכללות עשר הספירות, ובמקביל ישנם בנשמה עשרה כוחות שהם כמו עשר הספירות: **כַּנּוֹדַע מִמַּאֲמַר אֵלִיָּהוּ:** — ב"פתח אליהו" שבהקדמת 'תיקוני זוהר': **"אַנְתְּ הוּא דְּאַפִּיקַת** — אתה הוא זה שהוצאת, האצלת, **עֲשַׂר תִּקּוּנִין,** — עשרה תיקונים, **וְקָרִינָן לְהוֹן** — וקוראים להם, **עֲשַׂר סְפִירָן,** — עשר ספירות, **לְאַנְהָגָא בְּהוֹן עָלְמִין סְתִימִין וְכוּ',** — להנהיג בהם עולמות סתומים (עלומים) שאינם מתגלים, ועולמות גלויים וכו'[26], **אַנְתְּ חַכִּים וְלָא בְּחָכְמָה יְדִיעָא,** — אתה חכם, אתה בעל החכמה, אבל לא בחכמה הידועה לנבראים, **אַנְתְּ מֵבִין וְלָא בְּבִינָה יְדִיעָא וְכוּ'".** — אתה מבין, אתה בעל כוח הבינה, אבל לא בבינה הידועה לנבראים, וכך הלאה, כל עשר הספירות, **וְכָל הָעֶשֶׂר סְפִירוֹת נִכְלְלוֹת וְנִרְמָזוֹת בְּשֵׁם הַוָ"ה בָּרוּךְ־הוּא. כִּי הַיּוּ"ד,** — של שם הוי', **שֶׁהִיא בְּחִינַת נְקֻדָּה לְבַד,** — האות יו"ד מורכבת מנקודה בלבד בלי התפשטות באורך ורוחב, **מְרַמֶּזֶת לְחָכְמָתוֹ יִתְבָּרֵךְ,** — ספירת החכמה, **שֶׁהִיא** — בחינת וספירת החכמה, היא **בִּבְחִינַת הֶעְלֵם וְהֶסְתֵּר,** קֹדֶם — לפני, **שֶׁבָּאָה לִבְחִינַת הִתְפַּשְּׁטוּת וְגִלּוּי הַהַשָּׁגָה וְהַהַבְנָה** (וְהַקּוֹץ שֶׁעַל[27] הַיּוּ"ד רוֹמֵז לִבְחִינַת רְצוֹן הָעֶלְיוֹן בָּרוּךְ־הוּא, — בחינת כתר, **שֶׁלְּמַעְלָה מַעֲלָה מִמַּדְרֵגַת בְּחִינַת חָכְמָה עִלָּאָה, כַּנּוֹדַע). וְאַחַר שֶׁבָּאָה לִבְחִינַת הִתְפַּשְּׁטוּת וְגִלּוּי הַהַשָּׁגָה וְהַהַבְנָה לְעָלְמִין סְתִימִין** — לעולמות סתומים — כשהיא במדריגה שהעולמות הסתומים יכולים ל"תפוס" אותה בהשגה והבנה, שהיא מדריגת וספירת הבינה, **נִכְלֶלֶת וְנִרְמֶזֶת** — בחינת וספירת בינה, **בְּאוֹת הֵ"א,** — של שם הוי', **שֶׁיֵּשׁ לָהּ** — לאות ה', **בְּחִינַת הִתְפַּשְּׁטוּת לְרֹחַב, הַמּוֹרֶה וּמְרַמֵּז עַל הַרְחָבַת הַבֵּאוּר וְהַהַבְנָה,** — ענינה של "בינה", **וְגַם לְאֹרֶךְ,** — לאות ה' יש גם התפשטות לאורך, **הַמּוֹרֶה עַל בְּחִינַת הַהַמְשָׁכָה וְהַהַשְׁפָּעָה מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה לְעָלְמִין סְתִימִין.** — לעולמות סתומים (עלומים) — שנמשכת ויורדת אליהם השפעה מספירת הבינה, שתהיה להם השגה והבנה באלקות. **וְאַחַר־כָּךְ, כְּשֶׁנִּמְשֶׁכֶת הַמְשָׁכָה וְהַשְׁפָּעָה זוֹ יוֹתֵר לְמַטָּה לְעָלְמִין דְּאִתְגַּלְיָן,** — לעולמות הגלויים, **וּכְמוֹ** — למשל, **הָאָדָם שֶׁרוֹצֶה[28] לְגַלּוֹת חָכְמָתוֹ לַאֲחֵרִים עַל־יְדֵי דִּבּוּרוֹ עַל־דֶּרֶךְ־מָשָׁל — נִכְלֶלֶת וְנִרְמֶזֶת הַמְשָׁכָה זוֹ בְּאוֹתִיּוֹת ו"ה** — של שם הוי', **כִּי הַוָ"ו מוֹרָה עַל הַהַמְשָׁכָה מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה,** — כציור האות ו' בכתב בגשמיות, קו מלמעלה למטה, **וְגַם** — מטעם נוסף יש לכך שייכות לאות ו', שכן **הַמְשָׁכָה זוֹ** — הנמשכת ל"עלמין דאתגליין", **הִיא עַל־יְדֵי מִדַּת חַסְדּוֹ וְטוּבוֹ** — של הקב"ה, **וּשְׁאָר מִדּוֹתָיו הַקְּדוֹשׁוֹת, הַנִּכְלָלוֹת בְּדֶרֶךְ כְּלָל בְּמִסְפַּר שֵׁשׁ,** — כמספר האות ו', **שֶׁבַּפָּסוּק[29]: "לְךָ ה' הַגְּדֻלָּה וְכוּ'" עַד "לְךָ ה' הַמַּמְלָכָה וְכוּ'", וְלֹא "עַד" בִּכְלָל.** — בחינת

אגרת התשובה

וביאור הענין

כנודע ממאמר אליהו אנת הוא דאפיקת עשר תיקונין וקרינן להון עשר ספירן לאנהגא בהון עלמין סתימין וכו'. אנת חכים ולא בחכמה ידיעא אנת מבין ולא בבינה ידיעא וכו'. וכל הי' ספירות נכללות ונרמזות בשם הוי' ב"ה. כי היו"ד שהיא בחי' נקודה לבד מרמזת לחכמתו ית' שהיא בבחי' העלם והסתר קודם שבאה לבחי' התפשטות וגילוי ההשגה וההבנה (והקו"ץ שעל היו"ד רומז לבחי' רצון העליון ב"ה שלמעלה מעלה ממדרגת בחי' חכמה עילאה כנודע). ואחר שבאה לבחי' התפשטות וגילוי ההשגה וההבנה לעלמין סתימין נכללת ונרמזת באות ה"א שיש לה בחי' התפשטות לרוחב המורה ומרמז על הרחבת הביאור וההבנה וגם לאורך המורה על בחי' ההמשכה וההשפעה מלמעלה למטה לעלמין סתימין. ואח"כ כשנמשכת המשכה והשפעה זו יותר למטה לעלמין דאתגליין. וכמו האדם שרוצה לגלות חכמתו לאחרים ע"י דיבורו עד"מ. נכללת ונרמזת המשכה זו באותיות ו"ה. כי הוי"ו מורה על ההמשכה מלמעלה למטה. וגם המשכה זו היא ע"י מדת חסדו וטובו ושאר מדותיו הקדושות הנכללות בדרך כלל במספר שש שבפסוק לך ה' הגדולה וכו' עד לך ה' הממלכה וכו' ולא עד

---

26. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ולכאורה סתירה להנ"ל דהוי' למע' מעלה מבחי' האותיות וכאן "לאנהגא בהון עלמין" ומתורץ במש"כ לקמן "ולא בחכמה ידיעא . . ולא בבינה ידיעא". אותיות ה"ה מודיעים ומגלים (כדלעיל בח"ב בכ"מ) — ולכן התחלת "לאנהגא" היא דעלמין סתימין (לא ידיעא)". **27.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "מדייק "שעל" — כי יש קוץ למטה מעצם היו"ד ורומז לענין אחר". **28.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "מוסיף שרוצה במדת חסדו וטובו דלקמן". **29.** דברי הימים א. כט, יא.

"לך ה' הממלכה" איננה בכלל המדות, **כִּי מִדַּת מַלְכוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ נִקְרֵאת בְּשֵׁם "דִּבַּר ה'"**, — ענין של דיבור, ולא מדה כמו שאר המדות, **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[30]: **"בַּאֲשֶׁר דְּבַר מֶלֶךְ שִׁלְטוֹן"**, — וכך, בחינת מלכות למעלה, היא ענין של דיבור, **וְנִכְלֻלֶת וְנִרְמֶזֶת** — מדת המלכות, **בְּאוֹת הֵ"א אַחֲרוֹנָה שֶׁל שֵׁם הֲוָיָ"ה**, — כיצד מרמזת האות ה' על בחינת המלכות? — **כִּי פְּנִימִיּוּת וּמְקוֹר הַדִּבּוּר, הוּא הַהֶבֶל הָעוֹלֶה מִן הַלֵּב וּמִתְחַלֵּק לְה' מוֹצָאוֹת הַפֶּה: אחה"ע מֵהַגְּרוֹן וְכוּ'**, — הרי שפנימיות הדיבור, היא הענין של הבל, **וְגַם הֲבָרַת הַהֵ"א הִיא בְּחִינַת הֶבֶל לְבַד, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[31]: **"אָתָא קַלִּילָא דְּלֵית בָּהּ מְשָׁשָׁא"**. — אות קלה שאין אפשרות למשש אותה, היא הבל בלבד. לכן מרמזת האות ה' על בחינת מלכות ודיבור שפנימיותו הוא ענין ההבל. **וְאַף שֶׁאֵין לוֹ** — להקב"ה, **דְּמוּת הַגּוּף חַס־וְשָׁלוֹם**, — כיצד, איפוא, מתאים לייחס למעלה הבדל מאותיות שיש בהן ממשות לאות שאין בה ממשות? — **אַךְ דִּבְּרָה תּוֹרָה כִּלְשׁוֹן בְּנֵי אָדָם**, — באדם הרי קיים הבדל כזה, כך גם למעלה מציינים הבדל זה, כי ברוחניות הענינים יש גם למעלה הבדל בין האות ה' לבין שאר האותיות. **כְּשֶׁגַּם**, — וכן מטעם נוסף מתאים המשל — אף שאין לו דמות הגוף חס־ושלום, **שֶׁגַּם "דִּבַּר ה'"** — מורכב כביכול, **מכ"ב אוֹתִיּוֹת, הַמִּתְחַלְּקוֹת לְה' חֶלְקֵי הַמּוֹצָאוֹת**, — מהן באות האותיות שלמטה, **וּבָהֶן נִבְרָא כָּל הַיְצוּר** — כל הנבראים, **(וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּלִקּוּטֵי אֲמָרִים** — ספר ה"תניא", **חֵלֶק ב** — "שער היחוד והאמונה" **פֶּרֶק יא, בֵּאוּר עִנְיַן אוֹתִיּוֹת אֵלּוּ)**. — על־כל־פנים, הסביר כאן רבנו הזקן, איך כל עשר הספירות נכללות ונרמזות בשם הוי'. — להלן יסביר, איך גם בנשמה, להבדיל, שהיא חלק משם הוי', ישנם עשר בחינות וכוחות, שענינם דומה לעשר הספירות.

אגרת התשובה

בכלל. כי מדת מלכותו ית' נק' בשם דבר ה' כמ"ש באשר דבר מלך שלטון ונכללת ונרמזת באות ה"א אחרונה של שם הוי'. כי פנימי' ומקור הדיבור הוא ההבל העולה מן הלב ומתחלק לה' מוצאות הפה אחה"ע מהגרון וכו'. וגם הברת הה"א היא בחי' הבל לבד כמ"ש אתא קלילא דלית בה מששא. ואף שאין לו דמות הגוף ח"ו. אך דברה תורה כלשון בני אדם. בשגם שגם דבר ה' כ"ב אותיות המתחלקות לה' חלקי המוצאות ובהן נברא כל היצור (וכמ"ש בלק"א ח"ב פי"א ביאור ענין אותיות אלו).

~ יום רביעי ט"ז תמוז ~

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' צה, וככה ממש... עד עמ' צה, הוי' וכו'.

וְכָכָה מַמָּשׁ עַל־דֶּרֶךְ־מָשָׁל, הַמַּבְדִּיל הַבְדָּלוֹת לְאֵין קֵץ, — בין ה"למעלה" לבין נשמה שהיא נברא, כך הדבר גם **בְּנִשְׁמַת הָאָדָם, שֶׁהִיא בְּחִינַת נֶפֶשׁ הָאֲלֻקִּית דְּמִתּוֹכִיהּ נָפַח** — על כך כתוב הלשון "ויפח" המורה, שהיא באה מפנימיות האלקות, שהרי הקב"ה נופח את הנשמה מתוכיותו ומפנימיותו, הרי כיוון שהנשמה היא מפנימיות האלקות, הוא שם הוי', הרי כשם שבשם הוי' ישנן עשר ספירות, כך גם בנשמה: **יֵשׁ בָּהּ** — בנשמה **בְּחִינַת שֵׂכֶל הַנֶּעְלָם**, — בחינת וכוח החכמה, **הַמְרֻמָּז בְּאוֹת יו"ד**, — שהרי כשם שהאות יו"ד היא בלי התפשטות של אורך ורוחב (היא נקודה בלבד), כך גם כוח ובחינת החכמה, הוא כוח שאין בו עדיין שום התפשטות של שכל והשגה, אלא זאת בלבד, **שֶׁבְּכֹחוֹ לָצֵאת אֶל הַגִּלּוּי, לְהָבִין וּלְהַשְׂכִּיל בַּאֲמִתָּתוֹ יִתְבָּרֵךְ** — באמיתת יחודו, **וּבְגֻדְלָתוֹ וְכוּ', כָּל חַד וְחַד לְפוּם שִׁעוּרָא דִּילֵהּ**, — כל אחד ואחד לפי שיעורו, **לְפִי רֹחַב שִׂכְלוֹ וּבִינָתוֹ**. — עד כדי כך הוא מבין את אמיתת גדלותו של הקב"ה. עצם הכוח, ש"יונח" בו ענין אמיתת וגדלות הקב"ה, זהו כוח החכמה, עליו מרמזת האות יו"ד. **וּכְפִי אֲשֶׁר מַעֲמִיק שִׂכְלוֹ וּמַרְחִיב דַּעְתּוֹ וּבִינָתוֹ לְהִתְבּוֹנֵן**

אגרת התשובה

וככה ממש עד"מ

המבדיל הבדלות לאין קץ בנשמת האדם שהיא בחי' נפש האלקי' דמתוכיה נפח יש בה בחי' שכל הנעלם המרומז באות יו"ד שבכחו לצאת אל הגילוי להבין ולהשכיל באמתתו ית' ובגדולתו וכו' כל חד וחד לפום שיעורא דילי' לפי רוחב שכלו ובינתו. וכפי אשר מעמיק שכלו ומרחיב דעתו ובינתו להתבונן בגדולתו

---

30. קהלת ח, ד. **31.** נוסח "אקדמות".

בְּגִדְלָתוֹ יִתְבָּרֵךְ, אֲזַי מְרֻמָּזֶת בִּינָתוֹ – כוח הבינה, **בְּאוֹת הֵ"א, שֶׁיֵּשׁ לָהּ רֹחַב,** – המרמז על רוחב ההבנה, **וְגַם אֹרֶךְ,** – לאות ה"א יש גם אורך, **הַמּוֹרֶה עַל הַהַמְשָׁכָה מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה,** – כדי **לְהוֹלִיד מִבִּינָתוֹ וְהִתְבּוֹנְנוּתוֹ בְּגִדְלַת ה' אַהֲבָה וְיִרְאָה וְתוֹלְדוֹתֵיהֶן** – שאר המדות הנקראות "תולדות" ו"ענפים" של אהבה ויראה, **בְּמֹחוֹ וְתַעֲלוּמוֹת לִבּוֹ,** – כך הדבר בתחילת הולדת המדות, כשהן ישנן במוח ובתעלומות הלב בלבד. אבל, באופן גלוי אין הוא מרגיש עדיין אהבה או יראה בלבו, **וְאַחַר־כָּךְ** – יביא להולדת המדות **בְּבְחִינַת הִתְגַּלּוּת לִבּוֹ.** ענין זה, שיורד מהשכל וההבנה להיות ענין של מדות – זו הרי ירידה מלמעלה למטה (שכן, השכל הוא הרי למעלה ממדות), על כך מורה האורך שבאות ה"א, על הירידה מלמעלה למטה, שמהשכל יתהוו מדות. **וּמִזֶּה** – מהמדות אהבה ויראה וכו', **נִמְשָׁכָה עֲבוֹדָה הָאֲמִתִּית בְּעֶסֶק הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת, בְּקוֹל וְדִבּוּר אוֹ מַעֲשֶׂה,** – לקיים מצוות במעשה, העבודה האמיתית בלימוד תורה וקיום מצוות, היא הרי כשזה בא מתוך אהבת ה' ויראת ה' שלו (כפי שהוסבר בפרק ד' בחלק הראשון של ספר ה"תניא"), וכשזה יורד למטה ומתבטא בלימוד תורה ובקיום מצוות בדיבור ובמעשה, הרי **הֵן אוֹתִיּוֹת וָא"ו הֵ"א וְכוּ'.** – שכן, האות וא"ו היא ענין הקול והדיבור, והאות ה"א היא ענין המעשה. **וְגַם הַהִתְבּוֹנְנוּת לְהָבִין וּלְהַשְׂכִּיל בַּאֲמִתָּתוֹ וּגְדֻלָּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, נִמְשָׁכָה גַּם־כֵּן מֵהַתּוֹרָה,** – שכן, עליו הרי ללמוד בתורה ענינים שיביאו אותו להבנת אמיתת וגדלות הקב"ה, **דְּאוֹרַיְתָא מֵחָכְמָה נָפְקָא,** – תורה באה מספירת החכמה, **הִיא בְּחִינַת יו"ד שֶׁל שֵׁם הַוָּיָ"ה וְכוּ':**

אגרת התשובה

ית' אזי מרומזת בינתו באות ה"א שיש לה רוחב וגם אורך המורה ההמשכה מלמעלה למטה להוליד מבינתו והתבוננותו בגדולת ה' אהבה ויראה ותולדותיהן במוחו ותעלומות לבו ואח"כ בבחי' התגלות לבו. ומזה נמשכה עבודה האמיתית בעסק התורה והמצות בקול ודבור או מעשה הן אותיות וא"ו ה"א וכו'. וגם ההתבוננות להבין ולהשכיל באמתתו וגדולתו ית' נמשכה ג"כ מהתורה דאורייתא מחכמה נפקא היא בחי' יו"ד של שם הוי' וכו':

~ יום חמישי י"ז תמוז ~

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' צה, פרק ה והנה המשכת... עד עמ' 190, כדלקמן):

פֶּרֶק ה. בפרק הקודם, פרק ד', הסביר רבנו הזקן, שנשמתו של יהודי, היא חלק משם הוי', כלומר, היא באה מפנימיות האלקות שהיא שם הוי', שלא כמו שאר הנבראים שבאים משם אלקים ומהדיבור שלמעלה, שהוא חיצוניות. אלא, כדי שתוכל הנשמה להתלבש בגוף שבעולם־הזה, היה עליה לרדת בסתר המדריגות, על־ידי ה"דיבור" שלמעלה, במאמר "נעשה אדם". כלומר, הנשמה גם כן עברה אחר־כך דרך הדיבור שלמעלה, אבל היא באה בתחילה מפנימיות האלקות. לכן כתוב על הנשמה הלשון "ויפח", שהכוונה ב"ויפח" היא, שזה בא מהפנימיות, שכן "מאן דנפח מתוכיה נפח" (הנופח – נופח מתוכו ומפנימיותו). וכיוון שהנשמה היא חלק משם הוי', לכן קיימים גם בה עשרה כוחות, בדוגמה לעשר ספירות הכלולות בשם הוי'. בפרק הנוכחי יסביר רבנו הזקן, שגם מה שהנשמה נמשכת למטה בגוף (שעל כך הוסבר לעיל, שזה) על־ידי הדיבור "נעשה אדם", ודיבור הוא הרי חיצוניות, אך, מאיזו מדריגה בדיבור נמשכה הנשמה – מפנימיות הדיבור, שזה הענין של הבל (שלא כמו בשאר הנבראים, כולל מלאכים, שהם באים מחיצוניות הדיבור), כך, שגם פנימיות הנשמה וגם חיצוניות הנשמה באות מהפנימיות שלמעלה: פנימיות הנשמה באה מהפנימיות שלמעלה (שהיא שם הוי'), וחיצוניות הנשמה באה מפנימיות הדיבור שלמעלה (כלומר, מהפנימיות של החיצוניות, שכן, דיבור בכלל הוא הרי חיצוניות).

וְהִנֵּה, הַמְשָׁכַת יְרִידַת הַנֶּפֶשׁ הָאֱלֹקִית לָעוֹלָם הַזֶּה לְהִתְלַבֵּשׁ בְּגוּף הָאָדָם, – שזה בא מהדיבור שלמעלה, מהמאמר "נעשה אדם", **נִמְשָׁכָה מִבְּחִינַת פְּנִימִיּוּת וּמְקוֹר הַדִּבּוּר, הוּא הֶבֶל הָעֶלְיוֹן, הַמְרֻמָּז בְּאוֹת הֵ"א תַּתָּאָה** – האות ה' האחרונה של שם הוי', **כַּנִּזְכָּר לְעֵיל,** – שייכותה

אגרת התשובה

פרק ה והנה המשכת וירידת הנפש האלקי' לעוה"ז להתלבש בגוף האדם נמשכה מבחי' פנימי' ומקור הדיבור הוא הבל העליון המרומז באות ה"א תתאה כנ"ל וכמ"ש ויפח באפיו

של האות ה' ל"הבל", **וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב**[1]: **"וַיִּפַּח בְּאַפָּיו נִשְׁמַת חַיִּים, וַיְהִי הָאָדָם לְנֶפֶשׁ חַיָּה"**, — הקב"ה נפח נשמה בגוף, שזו משמעות "ויהי האדם לנפש חיה", נשמה בגוף — "ויפח באפיו נשמת חיים" — שהיה זה באופן של "ויפח", **וּמַאן דְּנָפַח וְכוּ'**. — הנופח — נופח מתוכיותו ומפנימיותו. הרי, שגם ההמשכה של הנשמה בגוף (חיצוניות הנשמה) היא באופן של פנימיות, אלא שהמדובר כאן הוא על פנימיות הדיבור, שהיא הפנימיות של החיצוניות, שלא כפנימיות של הנשמה עצמה הבאה מהפנימיות שלמעלה ממש, **וְזֶהוּ שֶׁכָּתוּב**[2]: **"כִּי חֵלֶק ה' עַמּוֹ, יַעֲקֹב חֶבֶל נַחֲלָתוֹ"**, — כלומר, שישנן בנשמה שתי מדריגות: מדריגה אחת — "חלק מהוי'", פנימיות הנשמה, ומדריגה שניה — "חבל נחלתו", חיצוניות הנשמה. **פֵּרוּשׁ**, — המלה "חבל", הוא **כְּמוֹ חֶבֶל, עַל־דֶּרֶךְ־מָשָׁל, שֶׁרֹאשׁוֹ אֶחָד קָשׁוּר לְמַעְלָה וְקָצֵהוּ לְמַטָּה.** — כך הנשמה, הקצה העליון של הנשמה קשור ב"למעלה" והקצה השני מלובש בגוף. **כִּי הִנֵּה, פְּשַׁט** — פירוש, **הַכָּתוּב**[3] **מַה שֶׁכָּתוּב**[1] — לגבי הנשמה: **"וַיִּפַּח", הוּא לְהוֹרוֹת לָנוּ, כְּמוֹ שֶׁעַל־דֶּרֶךְ־מָשָׁל כְּשֶׁהָאָדָם נוֹפֵחַ לְאֵיזֶה מָקוֹם, אִם יֵשׁ אֵיזֶה דָּבָר חוֹצֵץ וּמַפְסִיק בֵּינְתַיִם** — בין האדם הנופח לבין הדבר שעליו הוא נופח, **אֵין הֶבֶל הַנּוֹפֵחַ עוֹלֶה וּמַגִּיעַ כְּלָל לְאוֹתוֹ מָקוֹם,** — עליו הוא נופח[4] **כָּכָה מַמָּשׁ** — בנמשל, **אִם יֵשׁ דָּבָר חוֹצֵץ וּמַפְסִיק בֵּין גּוּף הָאָדָם לִבְחִינַת הֶבֶל הָעֶלְיוֹן.** — אינו מגיע אז ההבל שלמעלה שעליו נאמר "ויפח". **אַךְ בֶּאֱמֶת, אֵין שׁוּם דָּבָר גַּשְׁמִי וְרוּחָנִי חוֹצֵץ לְפָנָיו יִתְבָּרֵךְ, כִּי** — הרי כתוב[5]: **"הֲלֹא אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ אֲנִי מָלֵא", וּ"מְלֹא כָל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ"**[6], **וְ"לֵית אֲתַר פָּנוּי מִנֵּיהּ"**, — אין מקום שהוא פנוי ממנו יתברך, **"בַּשָּׁמַיִם מִמַּעַל וְעַל הָאָרֶץ מִתָּחַת אֵין עוֹד"**, — בלעדי הקב"ה, **וְ"אֵיהוּ מְמַלֵּא כָּל עָלְמִין וְכוּ'"**, — הוא יתברך ממלא את כל העולמות וכו', הרי שהקב"ה נמצא בכל מקום ובכל דבר, כך שלא שייך שום דבר שיסתיר עליו יתברך, **אֶלָּא כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בִּישַׁעְיָה**[7]: **"כִּי אִם עֲוֹנוֹתֵיכֶם הָיוּ מַבְדִּילִים בֵּינֵיכֶם לְבֵין אֱלֹקֵיכֶם". וְהַטַּעַם,** — מדוע יש בכוח העוונות לכסות ולהבדיל בין הנשמה לאלקות, הוא: **לְפִי שֶׁהֵם** — העוונות, **נֶגֶד רְצוֹן הָעֶלְיוֹן בָּרוּךְ־הוּא הַמְחַיֶּה אֶת הַכֹּל, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[8]: **"כֹּל אֲשֶׁר חָפֵץ ה' עָשָׂה בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ"** — הכל, מהשמים עד הארץ, נברא ברצונו של הקב"ה, **(וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל,** — בפרק ד', **שֶׁהוּא** — הרצון העליון, **מְקוֹר הַשְׁפָעַת שֵׁם הַוָיָ"ה, וְנִרְמָז בְּקוּצוֹ שֶׁל יוּ"ד).** — של שם הוי', וכיוון ששם הוי' הוא מקור ההשפעה לכל הנבראים, הרי דבר שהוא נגד מקור ההשפעה של שם הוי' (והוא ענין העוונות), הוא מנוגד לחיות האלקית ומכסה עליה. ואם כך — הרי העוונות הם דבר המכסה ואינו נותן לחיות האלקית שמה"הבל העליון" (עליה נאמר "ויפח") להגיע אל גוף האדם. **וְזֶהוּ עִנְיַן הַכְּרֵת, שֶׁנִּכְרַת וְנִפְסַק חֶבֶל הַהַמְשָׁכָה מִשֵּׁם הַוָיָ"ה בָּרוּךְ־הוּא,**

אגרת התשובה

נשמת חיים ויהי האדם לנפש חיה ומאן דנפח וכו'. וז"ש כי חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו פי' כמו חבל עד"מ שראשו א' קשור למעלה וקצהו למטה. כי הנה פשט הכתוב מ"ש ויפח הוא להורות לנו כמו שעד"מ כשהאדם נופח לאיזה מקום אם יש איזה דבר חוצץ ומפסיק בינתיים אין הבל הנופח עולה ומגיע כלל לאותו מקום ככה ממש אם יש דבר חוצץ ומפסיק בין גוף האדם לבחי' הבל העליון. אך באמת אין שום דבר גשמי ורוחני חוצץ לפניו ית' כי הלא את השמים ואת הארץ אני מלא ומלא כל הארץ כבודו ולית אתר פנוי מיני' בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד ואיהו ממלא כל עלמין וכו' אלא כמ"ש בישעי' כי אם עוונותיכם היו מבדילים ביניכם לבין אלקיכם. והטעם לפי שהם נגד רצון העליון ב"ה המחי' את הכל כמ"ש כל אשר חפץ ה' עשה בשמים ובארץ (וכמש"ל שהוא מקור השפעת שם הוי' ונרמז בקוצו של יו"ד). וזהו ענין הכרת. שנכרת ונפסק חבל ההמשכה משם הוי' ב"ה שנמשכה מה"א תתאה

---

1. בראשית א, כו. **2.** האזינו לב, ט. **3.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "היתור ל' "פשט הכתוב כו' לנו" (מה הי' חסר בהבנת הענין - בהשמטתם?!) - י"ל דמבואר וגם מתרץ מה שלכאורה אינו מובן כלל: ע"פ משנת"ל הסדר בהמשכת הנשמה מלמעלמ"ט - פנימיות החיות, אח"כ פני' הדבור (ושניהם נלמדים מל' ויפח - כנ"ל) ואח"כ אותיות הדבור (ולא בנפיחה) "נעשה אדם", ורק אח"כ "נעשה" הבפועל - התלבשות הנשמה בגוף - היינו ד"באפיו" נמשך מדיבור ולא מ"ויפח"!! ולזה מבאר דפשט הכתוב מה שבא להורות (דלכאורה הי' צ"ל "פירושו" "תוכנו" וכיו"ב או להשמיט התיבה) - על השינוי גם לאחרי הפעולה ד"נעשה אדם", דגם אז (אף שאינו מפנימי') ה"ז עד"מ כשאדם נופח כו' (משא"כ דיבורו נשמע - היינו מגיע — גם כשיש חציצה, ולכן בשאר הנבראים אין ענין הכרת וכו') וענין זה דויפח ישנו בכל הדרגות דהמשכת הנשמה עד לגוף וגם לאח"ז — כל משך היותם "אדם" נשמה וגוף יחד. **4.** ב"אגרת התשובה" מהדורא קמא, מביא כאן רבנו הזקן משל — "כגון בריאה של בהמה" — מהניפוח ב"ריאה" של בהמה. הרבי שליט"א הסביר פעם, שבכך רוצה רבנו הזקן להביא משל מתורה (שכן, ע"פ תורה (שו"ע יו"ד רסל"ט) צריכה להיות בדיקת הריאה על ידי ניפוח).
5. ירמיה כג, כד. **6.** ישעיה ו, ג. **7.** נט, ב. **8.** תהלים קלה, ו.

שֶׁנִּמְשְׁכָה מֵהֵ"א תַּתָּאָה – האות ה׳ האחרונה של שם הוי׳, **כַּנִּזְכָּר לְעֵיל,** – הרי שאין הנשמה שבגוף מקבלת חיות ממקורה שבשם הוי׳, ובשעה שחיותו של יהודי היא מהקדושה בלבד (כפי שהיה למשל בזמן בית המקדש – כך יסביר להלן), מביא אז דבר זה למיתה גשמית של הגוף, **וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּפָרָשַׁת אֱמֹר**[9]: **"וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִיא מִלְּפָנַי, אֲנִי ה'"** – כלומר, משמעות ענין ה"כרת" היא, שהוא נכרת מהוי׳, ובלשון רבנו הזקן: **"מִלְּפָנַי" דַּיְקָא.** – ממני דוקא, משמעות הכריתה היא שהוא נכרת מפנימיות האלקות, שהיא (כאמור לעיל) שם הוי׳.

אגרת התשובה

כנ"ל. וכמ"ש בפ' אמור ונכרתה הנפש ההיא מלפני אני ה'. מלפני דייקא. ובשאר עבירות שאין בהן כרת עכ"פ הן פוגמין הנפש כנודע. ופגם הוא מלשון פגימת הסכין והוא עד"מ מחבל עב שזור מתרי"ג חבלים דקים ככה חבל ההמשכה הנ"ל כלול מתרי"ג מצות וכשעובר ח"ו על אחת מהנה נפסק חבל הדק וכו'. אך גם בחייב כרת ומיתה נשאר עדיין בו הרשימו מנפשו האלקי' ועי"ז יכול לחיות עד נ' או ס' שנה ולא יותר (ומ"ש בשם האריז"ל שנכנסה בו בחי' המקיף וכו' אינו ענין לחיי גשמיות הגוף ומיירי עד נ' שנה או בזמן הזה כדלקמן):

וּבִשְׁאָר עֲבֵרוֹת שֶׁאֵין כָּהֵן כָּרֵת – עַל־כָּל־פָּנִים הֵן פּוֹגְמִין – את **הַנֶּפֶשׁ, כַּנּוֹדָע; וּפְגַם, הוּא מִלְּשׁוֹן פְּגִימַת הַסַּכִּין.** – סכין שחיטה פגום, היינו שחסר משהו באותו מקום; כך גם בענייננו, שחסר משהו מחבל ההמשכה שמשם הוי׳ אל הנשמה, כפי שרבנו הזקן מסביר מיד להלן: **וְהוּא עַל־דֶּרֶךְ־מָשָׁל, מֵחֶבֶל עָב שָׁזוּר מִתַּרְיַ"ג** – 613, **חֲבָלִים דַּקִּים, כָּכָה חֶבֶל הַהַמְשָׁכָה הַנִּזְכָּר־לְעֵיל כָּלוּל מִתַּרְיַ"ג** – 613, **מִצְוֹת**[10], – כל מצוה היא חבל דק מהחבל הכללי, **וּכְשֶׁעוֹבֵר חַס־וְשָׁלוֹם עַל אַחַת מֵהֵנָּה** – על אחת מתרי"ג המצוות, **נִפְסַק חֶבֶל הַדַּק** – שכנגד אותה מצוה, **וְכוּ'.** – וכשנפסקים מספר מרובה יותר של חבלים דקים, על־ידי שהוא עובר חס־ושלום על כמה וכמה מצוות, נגרמת חלישות גדולה בחבל. ואילו "כרת" הוא ענין שהחבל כולו נכרת ונפסק רחמנא־ליצלן. **אַךְ גַּם בְּחַיָּב כָּרֵת וּמִיתָה, נִשְׁאַר עֲדַיִן בּוֹ הָרְשִׁימוּ** – הרושם, **מִנַּפְשׁוֹ הָאֱלֹקִית, וְעַל־יְדֵי־זֶה יָכוֹל לִחְיוֹת עַד נ'** – אם הוא חייב כרת, **אוֹ ס'** – אם הוא חייב מיתה בידי שמים, **שָׁנָה וְלֹא יוֹתֵר** – מזמן נקוב זה. (**וּמַה שֶׁכָּתוּב בְּשֵׁם הָאַרִיז"ל שֶׁנִּכְנְסָה בּוֹ** – במי שעובר על חטא שיש בו כרת או מיתה בידי שמים, **בְּחִינַת הַמַּקִּיף וְכוּ'** – כלומר, למרות שאין הוא יכול לקבל חיות פנימית, כי נשמתו נכרתה משרשה, אבל הרי הוא מקבל חיות מבחינת ה"מקיף", משם יכול הוא לקבל חיות גם כשנשמתו נכרתה מההשפעה הפנימית של שם הוי׳ (ולכאורה, מבחינה זו, הרי היה יכול לחיות יותר מחמשים או ששים שנה? – אלא, האמור לעיל בשם האריז"ל) **אֵינוֹ עָנְיָן לְחַיֵּי נִשְׁמִיּוּת הַגּוּף**[11], – שמבחינת ה"מקיף" יוכל לחיות גם כשלא נשאר שום רושם מהנפש האלקית, **וּמַיְרֵי** – ומדובר, **עַד נ' שָׁנָה,** – כשעדיין קיים הרושם מהנפש האלקית, שבגלל כך הוא חי בגופו – אז ישנה בו בחינת ה"מקיף", **אוֹ בַּזְּמַן הַזֶּה כִּדְלִקַּמָּן):** – כפי שיוסבר להלן, שבזמן הזה, כשחיותו של יהודי באה על־ידי התלבשות בענינים שאינם קדושה, הרי ביכולתו לקבל ממילא את חיותו גם אז, כשנשמתו כרותה משרשה בשם הוי׳, שלכן בזמן הזה יכול גם מי שחייב כרת או מיתה, לחיות יותר מאשר חמשים או ששים שנה, ואז, חיות הקדושה שמוכרח שתהיה ליהודי, נמצאת בו מבחינת ה"מקיף" (כמאמר האריז"ל).

~ יום שישי י"ח תמוז ~

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 190, פרק ו אמנם... עד עמ' צו, כנודע לי"ח.

פֶּרֶק ו. בפרק ד׳, בו החל רבנו הזקן לפרש ענין התשובה על פי דרך הסוד, הקדים להסביר מה שמהפסוק ומדברי חכמינו ז"ל אנו יודעים, שב"כרת" היה האדם מת לפני שימלאו לו חמשים שנה, וב"מיתה בידי שמים" היה מת ממש לפני שימלאו לו ששים שנה, ומתעוררת על כך השאלה: הרי ראינו הרבה חייבי כריתות ומיתה בידי שמים שחיו את שנותיהם באריכות ימים ו"בנעימים"? כדי להבהיר שאלה זו, הסביר רבנו הזקן, שהנשמה היא חלק משם הוי׳, וגם פנימיות הנשמה וגם חיצוניותה הן שתיהן באופן של "ויפח" ("ויפח באפיו נשמת חיים"), כלומר, מפנימיות האלקות: פנימיות הנשמה באה מפנימיות שם הוי׳, ושם הוי׳ הוא הרי הפנימיות שבאלקות. וכן חיצוניות הנשמה הנמשכת (בגוף) על־ידי

---

9. כב, ג. **10.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "חידוש נפלא – דכאו"א מקבל חיות בפועל בעוה"ז ע"י תרי"ג חבלים, אף שמצות כהנים אין שייכות לזרים, כו"כ מצות א"א שתהיינה בב"א ועוד. ואולי מובן עפמשנ"ת בקו"א ד"ה ולהבין פרטי הלכות (קנט, ב)". **11.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "להעיר מלקו"ת דברים סב, סע"ג. פג, סע"ב".

הדיבור "נעשה אדם", היא גם כן באה מפנימיות הדיבור. ושתיהן — פנימיות וחיצוניות הנשמה — הן באופן של "ויפח". שבזה נכללות כל מדריגות ההמשכה של הנשמה כפי שהיא נמשכת בגופו של יהודי, וכפי שהיא כבר נמצאת בתוך גופו של יהודי. על כל זה נאמר "ויפח". דבר המלמד אותנו, שאופן המשכת החיות של נשמה, הנמשכת מאלקות, היא באופן של "נפיחה". שבשעה שקיים דבר החוצץ ומפסיק בין הנופח לבין הדבר אליו הוא נופח, אין הבל הנופח מגיע למקום אליו הוא נופח (שלא כמו בדיבור, שגם אם יש דבר המפסיק, אפשר לשמוע את הדיבור, כלומר, הדיבור מגיע לתעודתו למרות הדבר המפסיק). בכך הסביר רבנו הזקן ענין ה"כרת", בדרך כלל הרי "יעקב חבל נחלתו" שגם בחיצוניות הנשמה ישנו "חבל ההמשכה" של החיות הנמשכת מהנשמה בגוף; אך בשעה שישנו דבר המפסיק, במיוחד ענין של כרת רחמנא־ליצלן החותך את חבל ההמשכה — עלולה אז החיות שמה"ויפח" שלא להגיע לנשמה שבגוף, וממילא היה משפיע הדבר להיות "מת ממש", שמי שהיה חייב כרת מת ממש לפני שימלאו לו חמשים שנה, או מי שהיה חייב מיתה בידי שמים היה מת לפני שימלאו לו ששים שנה. בפרק הנוכחי, פרק ו', יסביר רבנו הזקן, שכך היה רק בשעה שהשכינה שרתה בישראל בבית המקדש, אז היתה כל חיותם של בני ישראל רק מצד הקדושה, מהשפע הפנימי שהשפיע הקב"ה על־ידי שם הוי'. ואילו בזמן הגלות, כשהשכינה בגלות, ואף חיותם של בני ישראל יכולה להימשך באמצעות "קליפה" (כלומר, שחיות הקדושה מתלבשת בלבוש של קליפה), אז, גם מי שחייב כרת או מיתה בידי שמים, מקבל חיותו, למרות שנכרת ונפסק חבל ההמשכה של שם הוי'. ולכן אין בזמן הגלות הסדר של "מת ממש" בחייבי כריתות ומיתה בידי שמים. אלא אפשר הדבר שהם יאריכו ימים, דבר המאפשר, אגב, הזדמנות לחזור בתשובה ולתקן את ענין הכרת או המיתה בידי שמים, וכיוצא בזה.

אגרת התשובה

פרק ו אמנם זהו בזמן שהיו ישראל במדרגה עליונה כשהיתה השכינה שורה בישראל בבהמ"ק. ואז לא היו מקבלים חיות לגופם רק ע"י נפש האלקי' לבדה מבחי' פנימי' השפע שמשפיע א"ס ב"ה ע"י שם הוי' ב"ה כנ"ל. אך לאחר שירדו ממדרגתם וגרמו במעשיהם סוד גלות השכינה כמ"ש ובפשעיכם שולחה אמכם דהיינו שירדה השפעת בחי' ה"א תתאה הנ"ל ונשתלשלה ממדרגה למדרגה למטה מטה עד שנתלבשה השפעתה בי"ם דנוגה המשפיעות שפע וחיות ע"י המזלות וכל צבא השמים והשרים שעליהם לכל החי הגשמי שבעוה"ז וגם לכל הצומח כמארז"ל אין לך כל עשב מלמטה שאין לו

אָמְנָם, זֶהוּ בִּזְמַן שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל בְּמַדְרֵגָה עֶלְיוֹנָה, כְּשֶׁהָיְתָה הַשְּׁכִינָה שׁוֹרָה בְּיִשְׂרָאֵל[1] בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ[2], וְאָז לֹא הָיוּ מְקַבְּלִים חַיּוּת לְגוּפָם[3] רַק עַל־יְדֵי נֶפֶשׁ הָאֱלֹקִית לְבַדָּהּ, מִבְּחִינַת פְּנִימִיּוּת הַשֶּׁפַע שֶׁמַּשְׁפִּיעַ אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא עַל־יְדֵי שֵׁם הַוָי"ה בָּרוּךְ־הוּא, כַּנִּזְכָּר לְעֵיל. — וממילא, אם נפסק "חבל ההמשכה" משם הוי', לא היתה יכולת להמשיך לחיות, כאמור, שבשעה שעל־ידי ענין של כרת נכרת ונפסק "חבל ההמשכה" משם הוי' לנשמתו של יהודי, היה "מת ממש", שכן לא היתה לו אפשרות לקבל חיותו. **אַךְ לְאַחַר שֶׁיָּרְדוּ מִמַּדְרֵגָתָם, וְגָרְמוּ בְּמַעֲשֵׂיהֶם סוֹד גָּלוּת הַשְּׁכִינָה,** — שהשכינה היא בגלות בקליפות וסטרא־אחרא, שזה ענין של סוד, כיצד יתכן הדבר שהשכינה תהיה בגלות בקליפות[4], **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב:[5] "וּבְפִשְׁעֵיכֶם שֻׁלְּחָה אִמְּכֶם"[6],** — "אמכם" היינו השכינה, "אם הבנים" (כמבואר בחלק א' ריש פרק נ"ב), כנסת ישראל, מקור נשמות ישראל, בחינת מלכות דאצילות. ובשם הוי' זה "ה' תתאה" של שם הוי' שכאמור לעיל — משם בא "חבל ההמשכה" לנשמה, **דְּהַיְנוּ שֶׁיָּרְדָה הַשְּׁפָעַת בְּחִינַת הֵ"א תַּתָּאָה** — של שם הוי', **הַנִּזְכָּר לְעֵיל,[7] וְנִשְׁתַּלְשְׁלָה מִמַּדְרֵגָה לְמַדְרֵגָה לְמַטָּה מַטָּה, עַד שֶׁנִּתְלַבְּשָׁה הַשְּׁפָעָתָהּ בְּעֶשֶׂר סְפִירוֹת דְּנוּגָה,** — בקליפת "נוגה" שהיא הקליפה שיש בה גם טוב, יש בה עשר ספירות לעומת עשר ספירות הקדושה[8], **הַמַּשְׁפִּיעוֹת[9] שֶׁפַע וְחַיּוּת עַל־יְדֵי הַמַּזָּלוֹת וְכָל צְבָא הַשָּׁמַיִם וְהַשָּׂרִים שֶׁעֲלֵיהֶם, לְכָל הַחַי הַגַּשְׁמִי שֶׁבָּעוֹלָם הַזֶּה,** — שחיותם באה מקליפת "נוגה" על־ידי המזלות וצבא השמים והשרים, **וְגַם לְכָל הַצּוֹמֵחַ,** — שגם חיותם, המתבטאת בענין של צמיחה, שהם צומחים מקטן לגדול — באה גם כן מקליפת "נוגה" על־ידי המזלות וצבא השמים והשרים, **כְּמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם־לִבְרָכָה[10]: "אֵין לְךָ כָּל עֵשֶׂב מִלְּמַטָּה שֶׁאֵין לוֹ מַזָּל וְכוּ'".** — "למעלה — המכה בו ואומר לו גדל", המשפיע בו ענין הצמיחה מקטנות לגדלות. ומאחר שכל אלה מקבלים חיותם

---

1. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "שזהו מראה מדרי' ישראל אז". **2.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "זהו בכללות העולם, ובנוגע לשכינה, וכן בפרט ובנוגע לאדם - עוד ענין". **3.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "היינו גם כאו"א בפ"ע". **4.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ועיין לקמן קמ, ב". **5.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "דלכאורה אינו מובן שע"י מעשה בני אדם יבוא גלות השכינה"?! וע"ז מביא ראי' וגם ביאור: א) ראי' — שכן הוא ב) ביאור — מפני שהיא אמכם". **6.** ישעי' נ, א. **7.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "בפ"ד — בנוגע לכללות העולם. בפ"ה — בנוגע לנשמה דכאו"א". **8.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "כבח"א פ"ו". **9.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "בלאה"כ (ולא ע"י הגלות שבגדו"ד, כי אם מחטא עה"ד. ראה קמ, רע"א)". **10.** ב"ר פ"י, ו.

על־ידי קליפת "נוגה", לכן — **וַאֲזַי יָכוֹל גַּם הַחוֹטֵא וּפוֹשֵׁעַי**[11] **יִשְׂרָאֵל לְקַבֵּל חִיּוּת לְגוּפָם וְנַפְשָׁם הַבַּהֲמִיּוֹת** — גם כן מקליפת "נוגה", **כְּמוֹ שְׁאָר בַּעֲלֵי־חַיִּים מַמָּשׁ,** — המקבלים חיותם על־ידי קליפת "נוגה", **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[12]: — שקיים מצב שהאדם הוא **"נִמְשָׁל כַּבְּהֵמוֹת נִדְמוּ".** — משולים ודומים לבהמות, **וְאַדְרַבָּה** — להיפך, לא זו בלבד שהוא **גם** יכול לקבל חיותו מקליפה, כמו בהמה ושאר דברים חיים או צומחים שבעולם הזה, אלא הוא מקבל חיותו משם **בְּיֶתֶר שְׂאֵת וְיֶתֶר עֹז,** — יותר מאלה, **עַל־פִּי הַמְּבֹאָר מִזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ פָּרָשַׁת פְּקוּדֵי, שֶׁכָּל שֶׁפַע וְחִיּוּת הַנִּשְׁפָּעוֹת לָאָדָם הַתַּחְתּוֹן בְּשָׁעָה וְרֶגַע שֶׁעוֹשֶׂה הָרַע בְּעֵינֵי ה' בְּמַעֲשֶׂה אוֹ בְּדִבּוּר אוֹ בְּהִרְהוּרֵי עֲבֵרָה וְכוּ'**[13] — בשלשה לבושי מחשבה דיבור ומעשה, **הַכֹּל** — כל השפע והחיות הללו, **נִשְׁפָּע לוֹ מֵהֵיכְלוֹת הַסִּטְרָא־אָחֳרָא הַמְּכֹאָרִים שָׁם בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ.** — וישנם היכלות שונים של קליפה וסטרא־אחרא, מהם באה החיות למעשים, דיבורים ומחשבות השונים שחיותם היא מקליפה. **וְהָאָדָם הוּא 'בַּעַל בְּחִירָה' אִם לְקַבֵּל הַשְׁפָּעָתוֹ מֵהֵיכָלוֹת הַסִּטְרָא־אָחֳרָא,** — זאת כשהוא חושב, מדבר או עושה ענינים של רע, **אוֹ מֵהֵיכָלוֹת הַקְּדֻשָּׁה**[14] **שֶׁמֵּהֶם נִשְׁפָּעוֹת כָּל מַחֲשָׁבוֹת טוֹבוֹת וּקְדוֹשׁוֹת וְכוּ',** — כלומר, גם דיבורים ומעשים טובים, שכל אלה מקבלים חיותם מהיכלות הקדושה. **כִּי "זֶה לְעֻמַּת זֶה עָשָׂה הָאֱלֹקִים" וְכוּ'**[15]. — לעומת כל דבר שבקדושה, יש כנגדו בקליפה וסטרא־אחרא, **וְהֵיכָלוֹת הַסִּטְרָא־אָחֳרָא מְקַבְּלִים וְיוֹנְקִים חִיּוּתָם מֵהִתְלַבְּשׁוּת וְהִשְׁתַּלְשְׁלוּת הַשֶּׁפַע דְּעֲשֶׂר סְפִירוֹת דְּנֹגַהּ,** — איך השפע בא ויורד ממדריגה למדריגה עד שהשפע יורד בהיכלות ה"סטרא אחרא", **הַכְּלוּלָה** — קליפת "נוגה" כלולה, **מִבְּחִינַת טוֹב וְרַע, הִיא בְּחִינַת "עֵץ הַדַּעַת" וְכוּ',** — בחינת "עץ הדעת טוב ורע", שיש בו טוב ורע, **כַּנּוֹדָע לְיוֹדְעֵי חֵן.** — ליודעי חכמת הקבלה. הרי, כיוון שיש בו טוב ורע, נמשך משם אחרי ריבוי השתלשלות, הרע של היכלות ה"סטרא־אחרא", שמשם מקבל האדם שפע כשהוא עושה ענינים של רע במחשבה, דיבור או מעשה. להלן יסביר רבנו הזקן, מדוע האדם החוטא — לא זו בלבד שהוא יכול לקבל חיות מ"סטרא־אחרא" כשאר בעלי חיים, אלא שהוא יכול לקבל זאת ביתר שאת ויתר עז, מפני שהוא ממשיך לקליפות תוספת יניקה מהשפעת הקדושה, ומפני שהוא הוא הממשיך להן זאת, לכן הוא מקבל החלק הראשון מההשפעה שהן משפיעות לאחר מכן,

אגרת התשובה

מזל וכו'. ואזי יכול גם החוטא ופושעי ישראל לקבל חיות לגופם ונפשם הבהמיות כמו שאר בע"ח ממש כמ"ש נמשל כבהמות נדמו. ואדרבה ביתר שאת ויתר עז עפ"י המבואר מזוה"ק פ' פקודי שכל שפע וחיות הנשפעת לאדם התחתון בשעה ורגע שעושה הרע בעיני ה' במעשה או בדיבור או בהרהורי עבירה וכו' הכל נשפע לו מהיכלות הסט"א המבוארים שם בזוה"ק. והאדם הוא בעל בחירה אם לקבל השפעתו מהיכלות הסט"א או מהיכלות הקדושה שמהם נשפעות כל מחשבות טובות וקדושות וכו'. כי זה לעו"ז עשה האלקי' וכו'. והיכלות הסט"א מקבלים ויונקים חיותם מהתלבשות והשתלשלות השפע די"ס דנוגה הכלולה מבחי' טו"ר היא בחי' עה"ד וכו' כנודע לי"ח.

---

11. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "לכאורה צ"ל "ופושע" ל' יחיד". **12.** תהלים מט, יב. **13.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "וצע"ק מאי מרבה ב"וכו'" — ואולי הכוונה ל"וגם אם אינו כו'" (שבח"א פי"א) דל' "וגם" משמע דאינו ענין בפ"ע לגמרי (דלכן אינו מפרטו בפ"ע — באגה"ת), אבל בכ"ז צריך ריבוי (ולכן מוסיף "וכו'"). **14.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "לכאורה מאי קמ"ל?! והביאור — שאדרבא הוא חידוש גדול, דאף דשולחה אמכם כו' ונתלבשה בי"ס דנוגה (כנ"ל), בכ"ז בבחירתו — יכול לקבל מהיכלות דקדושה! ואולי יש לבאר: דאז אף שנתלבשה בי"ס דנוגה — קליפת נוגה (הלבוש — בטל להמלובש, מתהפך לטוב ו)נכללת בקדושה — עדמש"כ לעיל נד, סע"ב [וא"כ — אינו כמש"כ בס' הרר"י שי' קארף. וצ"ע]. ועוד י"ל (ואולי שייך יותר לכאן, ממש"כ לעיל אך לאחר כו' האדם הוא בעל בחירה כו') דרק כשירדו ממדרי' האדם בעל בחירה לקבל חיותו מהיכלות דסט"א, משא"כ בזמן הבית, וכדלעיל ספ"ה". **15.** קהלת ז, יד.

~ שבת קודש י"ט תמוז ~

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' צו, והנה יעקב חבל... עד עמ' 192, נאמר וכו':

ובלשון רבנו הזקן: **וְהִנֵּה, "יַעֲקֹב חֶבֶל נַחֲלָתוֹ"**[16] **כְּתִיב**[17], – נשמתו של יהודי היא כמו חבל, **עַל "דֶּרֶךְ־מָשָׁל, כְּמוֹ הַחֶבֶל שֶׁרֹּאשׁוֹ אֶחָד לְמַעֲלָה וְרֹאשׁוֹ הַשֵּׁנִי לְמַטָּה, אִם יִמְשֹׁךְ אָדָם בְּרֹאשׁוֹ הַשֵּׁנִי – יִנְעַנֵּעַ וְיִמָּשֵׁךְ אַחֲרָיו גַּם רֹאשׁוֹ הָרִאשׁוֹן כַּמָּה שֶׁאֶפְשָׁר לוֹ לְהִמָּשֵׁךְ. וְכָכָה מַמָּשׁ בְּשֹׁרֶשׁ נִשְׁמַת הָאָדָם וּמְקוֹרָהּ מִבְּחִינַת הַ"א תַּתְּאָה** – ה' אחרונה של שם הוי', **הַנִּזְכָּר לְעֵיל,** – שבשעה שהוא עושה עבירה, **הוּא מַמְשִׁיךְ וּמוֹרִיד הַשְׁפָּעָתָהּ** – של "ה' תתאה", משם שרשו ומקורו, **עַל־יְדֵי מַעֲשָׂיו הָרָעִים וּמַחְשְׁבוֹתָיו עַד תּוֹךְ הֵיכָלוֹת הַסִּטְרָא־אָחֳרָא כִּבְיָכוֹל, שֶׁמִּשָּׁם** – מהיכלות הסטרא־אחרא, הוא **מְקַבֵּל מַחְשְׁבוֹתָיו וּמַעֲשָׂיו.** – ולמרות שהסביר לעיל, שבחייבי כריתות נפסק "חבל ההמשכה" משם הוי', אם־כן כיצד הוא יכול על־ידי חבל זה להמשיך תוספת יניקה לסטרא־אחרא? – אלא שמובא בחסידות, שרושם מהחבל (חיצוניות החבל) נשאר, ולכן הוא יכול על־ידי־זה להמשיך תוספת יניקה ב"סטרא־אחרא". **וּמִפְּנֵי שֶׁהוּא הוּא הַמַּמְשִׁיךְ לָהֶם הַהַשְׁפָּעָה, לָכֵן הוּא נוֹטֵל חֵלֶק בָּרֹאשׁ,** – חלק גדול יותר. אשר לכן, לא זו בלבד שהחוטא יכול לקבל השפעתו מקליפות וסטרא־אחרא, אלא הוא מקבל יותר השפעה **וְדַי לַמֵּבִין.** – אלא, אף־על־פי־כן כתוב בחסידות[18], שסוף סוף מן ההכרח שההשפעה תיפסק, כי יהודי יכול רק באופן זמני לקבל השפעתו מסטרא־אחרא, ולא לזמן ממושך, כי אין זה המקום שממנו עליו לקבל חיות. הרבי שליט"א הזכיר דבר זה בשיחה קדושה, בשייכות לחיזוק שמירת שבת בבני ישראל, שיש להסביר ליהודי, שהריווח שהוא רואה ר"ל מחילול שבת, עליו לדעת, שהסוף של ריווח זה וניצול הריווח לא יכול להיות טוב, כי ברכה והצלחה בבני ישראל הן דוקא על־ידי פרנסה בשמירת שבת ודיני התורה בכלל. **וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם־לִבְרָכָה**[19]**: "אֵין בְּיָדֵינוּ לֹא מִשַּׁלְוֵת הָרְשָׁעִים וְכוּ'"**[20] – שהם חיים בטוב, **"בְּיָדֵינוּ" דַּוְקָא, כְּלוֹמַר בִּזְמַן הַגָּלוּת אַחַר הַחֻרְבָּן.** – מפני שמקבלים אז חיות מהקליפות. **וְזוֹהִי בְּחִינַת גָּלוּת הַשְּׁכִינָה כִּבְיָכוֹל,** – כשמ"ה' תתאה" של שם הוי' נמשך בקליפות, **לְהַשְׁפִּיעַ לְהֵיכָלוֹת הַסִּטְרָא־אָחֳרָא אֲשֶׁר שָׂנְאָה נַפְשׁוֹ יִתְבָּרֵךְ.** – יצטרך הקב"ה להשפיע להן תוספת השפעה, יותר מאשר הוקצב להן מראש לינוק מקדושה, וזאת – כדי שיהיה ענין הבחירה וענין העבודה. **וּכְשֶׁהָאָדָם עוֹשֶׂה תְּשׁוּבָה נְכוֹנָה – אֲזַי מְסַלֵּק מֵהֶם** – מהקליפות, **הַהַשְׁפָּעָה שֶׁהִמְשִׁיךְ** – בהן, **בְּמַעֲשָׂיו וּמַחְשְׁבוֹתָיו, כִּי בִּתְשׁוּבָתוֹ מַחֲזִיר הַשְׁפָּעַת הַשְּׁכִינָה לִמְקוֹמָהּ.** – והריהו נוטל מהן ההשפעה שנמשכה בהן על־ידי "גלות השכינה" בתוכן. **וְזֶהוּ**

אגרת התשובה

והנה יעקב חבל נחלתו כתיב. עד"מ כמו החבל שראשו א' למעלה וראשו השני למטה אם ימשוך אדם בראשו השני ינענע וימשך אחריו גם ראשו הראשון כמה שאפשר לו להמשך. וככה ממש בשרש נשמת האדם ומקורה מבחי' ה"א תתאה הנ"ל הוא ממשיך ומוריד השפעתה ע"י מעשיו הרעים ומחשבותיו עד תוך היכלות הסט"א כביכול שמשם מקבל מחשבותיו ומעשיו. ומפני שהוא הוא הממשיך להם ההשפעה לכן הוא נוטל חלק בראש וד"ל. וזהו שאמרו רז"ל אין בידינו לא משלות הרשעים וכו' בידינו דוקא כלומר בזמן הגלות אחר החורבן. וזוהי בחי' גלות השכינה כביכול להשפיע להיכלות הסט"א אשר שנאה נפשו ית'. וכשהאדם עושה תשובה נכונה אזי מסלק מהם ההשפעה שהמשיך במעשיו ומחשבותיו. כי בתשובתו מחזיר השפעת השכינה למקומה. וזהו

---

16. האזינו לב, ט. **17.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "לכאורה הסגנון דדבר חדש קמ"ל - קשה, שהרי כל הפרק שלפ"ז מדבר בענין זה?! אבל באמת כן הוא, שבא לבאר ענין חדש ואף הפכי מהקודם - ועפ"ז מובנים כמה שינוים מפרק לפרק. - שזהו (**כסיום** הענין דהכתוב - ע"י) שיעקב - חבל נחלתו, סיום וקצה ההמשכה (ולכן קאמר ראשו כו' וקצהו), מלמעלמ"ט ע"י החבל. בפ"ו - הכתוב יעקב חבל נחלתו (כענין בפ"ע (ולכן הוסיף כאן: יעקב חבל נחלתו **כתיב** (ולכן בפמ"ה שא"צ לשלול ענין וביאור שקדמו - **לא** הוסיף "כתיב") **והפכי** מהנ"ל) - שהלמטה, "**ראשו** (בנוגע לפעולה) השני", פועל על הראש (בנוגע לחיות) דלמע' וממשיך (**ועוד** ענין חדש) ומוריד כו' (היכלות כו') (שבזה ב' פרטים חדשים: דהחבל ממשיך **לאחרים** (ולא כבפ"ה - **ליעקב**) - ירידה למטה **מיעקב** חבל - עד תוך היכלות כו' - שלזה מוכרח לתרץ: איך אפשר **לחבל** שתוריד למטה **מהחבל**? ולזה כופל שמשם **מקבל** כו', היינו שבאותו ענין יעקב **מקבל** (למטה מהמשפיע כו')". **18.** קונטרס ומעין ע' 80-77. **19.** אבות ד, טו. **20.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "דלשני הפי' (דהרע"ב) קשה **הבידינו** דוקא: 1) דרך רשעים צלחה - ה"ז שאלת ירמי' (יב, א) ומרע"ה (ברכות ז, א). 2) השלוה דבשביל **לטרדן** כו' - למה זה לזמן הגלות דוקא? משא"כ להמבואר בפנים - דבזמן הגלות דוקא - הרשע מקבל חיות (וגם יכול להיות **בנעימים** – כדלעיל רפ"ד -) ומקבל – **בראש** (וגם באיכות – היינו – **שלוה**) ובכ"ז אין בידינו כו' כלומר יצאנו כו'". ראה להלן עמוד 1239.

אגרת התשובה

תשוב ה"א תתאה מבחי' גלות וכמ"ש ושב ה' אלקיך את שבותך כלומר עם שבותך וכמאמר רז"ל והשיב לא נאמר וכו':

– מה שהמלה "תשובה" היא "תשוב ה'" (כמובא לעיל בפרק ד' מהזהר הקדוש), ושובה של "ה' תתאה" היא "תשובה תתאה", **תָּשׁוּב הֵ"א תַּתָּאָה** – היא שבה **מִבְּחִינַת גָּלוּת, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב**[21]: **"וְשָׁב ה' אֱלֹקֶיךָ** – מקור נשמתך, **אֶת שְׁבוּתְךָ"**, כְּלוֹמַר **"עִם שְׁבוּתְךָ"**, – הוא עצמו ישוב עם שובך, **וּכְמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה**[22]: **"וְהֵשִׁיב לֹא נֶאֱמַר וְכוּ'":** – אלא "ושב", והכוונה היא שהוא עצמו ישוב מהגלות, על־ידי שיהודי שב מגלות, – שב "אלקיך" מקור נשמתו, השכינה, מגלות.

21. נצבים ל, ג. **22.** מגילה כט, א.

המשך ביאור למס' גיטין ליום רביעי עמ' ב

שהמזונות כְּתוּבִין הֵן בשטר הכתובה, רק כדי לגבות **אַצֵּל בְּנֵי חוֹרִין, וְאֵין כְּתוּבִין הֵן** בשטר הכתובה, כדי לגבות **אַצֵּל מְשׁוּעְבָּדִין.** והטעם, כיון שיש חשש שאדם לא ירצה לעולם לקנות קרקע אם אלמנתו ובנותיו של המוכר יבואו לעולם לגבות ממנו מזונות שזה דבר שאין לו קצבה.

וְכֵן אָמַר רַבִּי אַסִּי אָמַר רַב יוֹחָנָן, שאין גובים לאכילת פירות ממשועבדים, **לְפִי שֶׁאֵין כְּתוּבִין** בשטר המכירה, ואין לזה קול. **אָמַר לֵיהּ רַבִּי זֵירָא לְרַבִּי אַסִּי, וְהָא מְזוֹן הָאִשָּׁה וְהַבָּנוֹת** שהבעל מתחייב לתת אחרי מותו, **דִּכְמַאן דִּכְתִיבִי דָּמוּ** – שהם כתובים בשטר הכתובה ויש לזה קול שהבעל משתעבד להם, **וְקָתָנֵי** במשנה שאֵין מוֹצִיאִין אותם ממשועבדים.

אָמַר לֵיהּ רב אסי לרב זירא, מזון האשה והבנות, **מַעֲיָקָרָא הָכִי אִתְּקוּן** – לכתחילה כך היתה התקנה, **שכְּתוּבִין הֵן** לגבייה **אַצֵּל בְּנֵי חוֹרִין, וְאֵין כְּתוּבִין הֵן** לגבייה **אַצֵּל מְשׁוּעְבָּדִין.**

רַבִּי חֲנִינָא אָמַר, אין מוציאים לאכילת פירות מנכסים משועבדים, **לְפִי שֶׁאֵין** כמויות הפירות **קְצוּבִין,** פעמים שכמות הפירות גדולה ופעמים קטנה, ואין הלקוחות יודעים להזהר. **אִיכַּעְיָא לְהוּ** – הגמרא מסתפקת, **לְרַבִּי חֲנִינָא קְצוּבִין וּכְתוּבִין כָּעֵי** – האם רבי חנינא סובר שכדי לגבות ממשועבדים צריך שיהיו גם קצובין וגם כתובים,

---

המשך ביאור למס' גיטין ליום חמישי עמ' א

אוֹמֵר לֹא מָצָאתִי אֶלָּא אֶחָד, נִשְׁבָּע המוצא שבועת מודה במקצת. אבל אם היה המעשה בשני שוורים, והמאבד טוען **שְׁנֵי שְׁוָרִים קְשׁוּרִין מָצָאתָ** ששייכים **לִי וְהַלָּה** – והמוצא **אוֹמֵר לֹא הָיָה אֶלָּא אֶחָד,** המוצא **אֵינוֹ נִשְׁבָּע** שבועת מודה במקצת.

שואלת הגמרא, **מַאי מַעְמָא** – מה ההבדל בין כיסים לבין שוורים. עונה הגמרא, **שְׁוָרִין מְנַתְּחֵי מֵהֲדָדֵי** – דרך השוורים להתנתק זה מזה, והמאבד לא יכול לטעון טענה ודאית שהמוצא מצא שנים ולא אחד, נמצאת טענתו טענת שמא, ואין נשבעים על טענת שמא. אבל **כִּיסִין, לֹא מְנַתְּחֵי מֵהֲדָדֵי** – אין הדרך שיתנתקו זה מזה, ולכן טענת המאבד שחבירו מצא שני כיסים, היא טענת ברי, ועל המוצא מוטלת שבועה.

דין נוסף אמר רבי יצחק, אם טען המאבד, **שְׁנֵי שְׁוָרִין קְשׁוּרִין מָצָאתָ, וְהַלָּה אוֹמֵר** אמנם **מָצָאתִי** שני שוורים, **וְהֶחֱזַרְתִּי לְךָ אֶחָד מֵהֶן, הֲרֵי זֶה נִשְׁבָּע** שבועת מודה במקצת.

מקשה הגמרא, **וְכִי** רַבִּי יִצְחָק לֵית לֵיהּ – אינו סובר את דין המשנה **שהַמּוֹצֵא מְציאָה לֹא יִשָּׁבַע מִפְּנֵי תִּיקּוּן הָעוֹלָם,**

המשך ביאור למס' גיטין ליום שישי עמ' ב

משיבה הגמרא, **אָמַר לְךָ** שמואל, **מְנַסֵּךְ** ממש, כיון שעבד עבודה זרה חייב מיתה ואינו חייב לשלם, שהרי כל העושה דבר שעל ידו יש לחייבו גם עונש מיתה וגם עונש ממון, אנו אומרים **קָם לֵיהּ כִּדְרַבָּה מִינֵיהּ** – נענש רק בעונש החמור, דהיינו עונש מיתה, ופטור מעונש ממון, ולכן בהכרח לפרש שמה שחייבה המשנה את המנסך במזיד בתשלומין, הכוונה למערב. שואלת הגמרא, **וְאִידָּךְ** – היאך פירש רב מנסך ממש, והרי המנסך חייב מיתה ואין לחייבו בתשלומין. משיבה הגמרא, שרב סבר **כִּדְרַבִּי יִרְמְיָה** שנתן טעם מדוע אין לפוטרו מתשלומין באופן זה, **דְּאָמַר רַבִּי יִרְמְיָה, מִשְּׁעַת הַנְּגִיבָה הוּא דְּקָנָה** – משעה שהגביה את החבית כדי לגוזלה, כבר קנאה לענין שנתחייב בהחזרתה כגזלן, **וּמִתְחַיֵּיב בְּנַפְשׁוֹ לֹא הֲוֵי** – וחיוב המיתה אין חל עליו **עַד שְׁעַת נִיסּוּךְ** שאז הוא עובד עבודה זרה, ונמצא שקודם שנתחייב מיתה כבר נתחייב בהחזרת החבית, ואין חיוב מיתה הבא עליו לאחר מכן פוטרו מתשלומין.

שואלת הגמרא, **וּלְמַאן דְּאָמַר מְנַסֵּךְ מַאי מַעְמָא לֹא אָמַר מְעָרֵב.** משיבה הגמרא, **אָמַר לְךָ** רב, **מְעָרֵב**

לוח היום יום...

יום ראשון

יום שישי — **יג תמוז, חג הגאולה** — ה'תש"ג

אֵין אוֹמְרִים תַּחֲנוּן.

שיעורים. חומש: בלק, ששי עם פירש"י.
תהלים: סט־עא.
תניא: פרק ב. אך כל . . . יום רצון.

יוֹם בּוֹ יָצָא כְּבוֹד קְדֻשַּׁת אַדְמוֹ"ר שְׁלִיטָ"א [אַדְמוֹ"ר מְהוֹרַיי"צ נִשְׁמָתוֹ־עֵדֶן] לְחֵרוּת.

הַמַּאֲסָר הֵתְחֵל רֵבַע עַל שָׁעָה הַשְּׁלִישִׁית אוֹר לְיוֹם רְבִיעִי חֲמִשָּׁה עָשָׂר בְּסִיוָן תרפ"ז. הִתְעַכֵּב בַּגָּלוּת – בָּעִיר קַאסְטְרַאמַא – עַד חֲצִי שָׁעָה אַחַר חֲצוֹת הַיּוֹם, יוֹם הָרְבִיעִי שְׁלִשָּׁה עָשָׂר בְּתַמּוּז תרפ"ז.

מִמִּכְתַּב כְּבוֹד קְדֻשַּׁת אַדְמוֹ"ר שְׁלִיטָ"א [הָרַיי"צ נִשְׁמָתוֹ־עֵדֶן] לְחַג הַגְּאֻלָּה: הִנְנִי שׁוֹלֵחַ מַאֲמָר... הִשְׁתַּתְּפוּתִי עִם יְדִידֵנוּ אַנַ"שׁ שֶׁיִּחְיוּ בְּכָל מְקוֹם מוֹשְׁבוֹתֵיכֶם לְהַצְלָחָה, וְלִהְיוֹת אִתְּכֶם עִמָּכֶם בְּהִתְוַעֲדוּתְכֶם בְּדֶבֶר חִזּוּק דַּרְכֵי הַחֲסִידוּת בִּקְבִיעוּת וּשְׁמִירַת זְמַנֵּי לִמּוּדֵי דאַ"ח [=חֲסִידוּת, דִּבְרֵי אֱלוֹקִים חַיִּים] וּלְהִתְעוֹרֵר בְּקִיּוּם עִנְיְנֵי הַלִּמּוּד... אֶלֹקֵינוּ וֵאלֹקֵי אֲבוֹתֵינוּ יְבָרֵךְ אֶת כְּלָלוּת אַנַ"שׁ, הֵם בֵּיתָם זַרְעָם וְזֶרַע זַרְעָם בְּתוֹךְ כְּלָל אַחֵינוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, ה' עֲלֵיהֶם יִחְיוּ, בְּכָל מִלֵּי דְּמֵיטַב, מִנֶּפֶשׁ וְעַד בָּשָׂר.

יום שני

שבת — **יד תמוז** — ה'תש"ג

שיעורים. חומש: בלק, שביעי עם פירש"י.
תהלים: עב־עו.
תניא: פרק ג'. והנה . . . 184 ג"פ כו'.

זֶה לְשׁוֹן הַ"צְּמַח צֶדֶק" בְּאֶחָד מִדְּרוּשָׁיו: רַבֵּנוּ זַ"ל [אַדְמוֹ"ר הַזָּקֵן] בְּאִמְרוֹתָיו לְבָנָיו יוֹם ג' פָּרָשַׁת בָּלָק שְׁנַת תקס"ב אָמַר, וְזֶה דְּבָרָיו: לְהָבִין קֻשְׁיַת הַתּוֹכְנִים, מֵאַחַר שֶׁהָאָרֶץ הִיא כַּדּוּרִית וַעֲגֻלָּה כְּתַפּוּחַ, לָמָּה אֵינָם נוֹפְלִים אוֹתָם בְּנֵי אָדָם הַדָּרִים כְּנֶגְדֵּנוּ מִלְּמַטָּה בְּאַמֶעֲרִיקָא... וְתֵרוּצָם אֵינוֹ אֱמֶת... וְרַבֵּנוּ זַ"ל אָמַר, כִּי הַתֵּרוּץ הוּא, דְּהִנֵּה מְבֹאָר בְּ'עֵץ חַיִּים' שֶׁהַתִּשְׁעָה גַּלְגַּלִּים מְקַבְּלִים מִבְּחִינַת עִגּוּלִים, וּבְהָעִגּוּל אֵין בּוֹ מַעְלָה וּמַטָּה, וּמֵהַאי טַעְמָא [מִסִּבָּה זוֹ] הִנֵּה אוֹתָם בְּנֵי אָדָם שֶׁהֵם כְּנֶגְדֵּנוּ לְמַטָּה, הֲרֵי הָרָקִיעַ שֶׁעֲלֵיהֶם הוּא לְמַעְלָה בְּהַשְׁוָאָה אַחַת עִם הָרָקִיעַ שֶׁעָלֵינוּ, וְהָאָרֶץ דְּשָׁם הִיא מַטָּה לְגַבֵּי הָרָקִיעַ שֶׁעָלֶיהָ.

יום שלישי

יום ראשון — **טו תמוז** — ה'תש"ג

שיעורים. חומש: פנחס, פרשה ראשונה עם פירש"י.
תהלים: עז־עח.
תניא: אכן כל . . . 184 תענית.

אֲדֹנִי אָבִי מוֹרִי וְרַבִּי [הָרַשַּׁ"ב] כּוֹתֵב בְּאֶחָד מִמַּאֲמָרָיו: בְּתַעֲנוּג נַפְשִׁי עַל אֶלֹקוּת יָכוֹל לִהְיוֹת מִזֶּה שֶׁמְּנוּנִית בַּגּוּף. אוֹמְרִים עַל הָרַב נָחוּם מִטְשֶׁרְנָאבִּיל, שֶׁהָיָה שָׁמֵן בְּגוּפוֹ מֵעֲנַיַּת "אָמֵן יְהֵא שְׁמֵיהּ רַבָּא".

יום רביעי

יום שני **טז תמוז** ה'תש"ג

שיעורים. חומש: פנחס, שני עם פירש"י.
תהלים: עט־פב.
תניא: ומ"מ . . . צג בהצדקה.

אַהֲבַת יִשְׂרָאֵל שֶׁל הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב – אֵין לְשַׁעֵר.

הָרַב הַמַּגִּיד אָמַר: הַלְוַאי הָיוּ נוֹשְׁקִים הַסֵּפֶר־תּוֹרָה בְּאוֹתָהּ הָאַהֲבָה שֶׁהָיָה מוֹרִי מְנַשֵּׁק אֶת הַיְלָדִים בְּהוֹלִיכוֹ אוֹתָם אֶל הַ"חֶדֶר" כְּשֶׁהָיָה "בַּאַהֲעֶלְפֶעֶר" [="עוֹזֵר (לַמְלַמֵּד)"].

יום חמישי

יום שלישי **יז תמוז** ה'תש"ג

תַּעֲנִית. סְלִיחוֹת. אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ.

שיעורים. חומש: פנחס, שלישי עם פירש"י.
תהלים: פג־פז.
תניא: אכן מספר . . . לא תמנו.

חִלּוּק [=הַהֶבְדֵּל שֶׁבֵּין] לוּחוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת וְלוּחוֹת הָאַחֲרוֹנוֹת:

בַּלֵּחוֹת עַצְמָן – הָרִאשׁוֹנוֹת מַעֲשֵׂה אֱלֹקִים, הַשְּׁנִיּוֹת פְּסָל לְךָ. הַמִּכְתָּב – חָרוּת עַל הַלֵּחוֹת, שֶׁכִּדְרָשַׁת רַז"ל עֵירוּבִין (נד, א) הוּא רַק בַּלֵּחוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת. בְּמַעֲלַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל – בַּלֵּחוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת צַדִּיקִים, כְּשֶׁעָמְדוּ עַל הַר סִינַי פְּסָקָה זֵהֲמָתָן, בַּשְּׁנִיּוֹת בַּעֲלֵי תְּשׁוּבָה. בְּמַעֲלַת מֹשֶׁה – בְּמַתַּן תּוֹרָה נִתָּן לְמֹשֶׁה אֶלֶף אוֹרוֹת בְּמַתְּנָה, וּבְחֵטְא הָעֵגֶל נִטְּלוּ מִמֶּנּוּ וְלֹא חָזְרוּ בְּלוּחוֹת שְׁנִיּוֹת (רַק בְּשַׁבָּת נוֹתְנִים לוֹ, כִּדְאִיתָא [כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב] בְּ'פְּרִי עֵץ חַיִּים'). מַעֲלַת לוּחוֹת הַשְּׁנִיּוֹת שֶׁנִּתָּן גַּם כֵּן הֲלָכוֹת מִדְּרָשׁ אַגָּדוֹת כוּ', כִּפְלַיִם לְתוּשִׁיָּה כִּדְאִיתָא [כְּמוֹ שֶׁנִּמְצָא] בְּשֵׁמ"ר מ"ו [בְּמִדְרָשׁ שְׁמוֹת רַבָּה תְּחִלַּת פָּרָשָׁה מו], וְקִירוּן עוֹר פְּנֵי מֹשֶׁה.

יום שישי

יום רביעי **יח תמוז** ה'תש"ג

שיעורים. חומש: פנחס, רביעי עם פירש"י.
תהלים: פח־פט.
תניא: פרק ד. ואולם . . . בנעימים.

דער אלטער רבי האָט געזאָגט אויף ר' משה ווילענקער: משה האָט מוחין דגדלות, און אין די צען יאָר וואס ער האָט געהאָרעוועט, האָט ער אויסגעהאָרעוועט מוחין רחבים.

דריי יאָר האָט ר' משה ווילענקער זיך מכין געווען צו יחידות באַם אלטען רבי'ן, און נאָכדעם איז ער געבליבען זיבען יאָר אין ליאַזנא אויף ברייגען די יחידות אין עבודה בפועל.

תרגום

אַדְמוֹ"ר הַזָּקֵן הִתְבַּטֵּא עַל ר' מֹשֶׁה וִוילֶענְקֶער: לְמֹשֶׁה יֵשׁ מוֹחִין דְּגַדְלוּת, וּבְעֶשֶׂר הַשָּׁנִים שֶׁהִתְיַגֵּעַ הוּא יָגַע [=הִשִּׂיג] מוֹחִין רְחָבִים.

שָׁלֹשׁ שָׁנִים הֵכִין ר׳ מֹשֶׁה וִוילֶעֶנְקִעֶר אֶת עַצְמוֹ לִ׳יְחִידוּת׳ אֵצֶל אַדְמוֹ״ר הַזָּקֵן, וְאַחַר־כָּךְ נִשְׁאַר שֶׁבַע שָׁנִים בְּלִיאָזְנָא כְּדֵי לְיַשֵּׁם אֶת הַ׳יְחִידוּת׳ בַּעֲבוֹדָה בְּפֹעַל.

שבת קודש

יום חמישי יט תמוז ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: פנחס, חמישי עם פירש״י.
תהלים: צ־צו.
תניא: אך הענין . . . צד החי׳ וכו׳.

מֵהַנְהָגוֹת אֲדֹנִי אָבִי מוֹרִי וְרַבִּי [הָרַשַׁ״ב] כְּשֶׁנָּסַע מִבֵּיתוֹ, אַף שֶׁנִּשְׁאַר בְּמָקוֹם אֶחָד כַּמָּה חֳדָשִׁים, הָיָה אוֹמֵר בְּכָל יוֹם אַחַר הַתְּפִלָּה תְּפִלַּת הַדֶּרֶךְ – בְּלֹא שֵׁם וּמַלְכוּת.

אגרות קודש

ב״ה, כ״ו תמוז, תשי״ג
ברוקלין.

שלום וברכה!

בנועם קבלתי מכתבו מיום ב׳ פנחס - לאחר שתיקתו הארוכה - ושמחתי לקרות בו אשר ממשיך הוא בלימוד תורת החסידות ברבים ובטח יוסיף בזה וכפסק רז״ל מעלין בקדש. ומה שכותב שהיו מנגדים על לימוד זה, הנה בטח לא הי׳ בזה אלא ענין של נסיון לנסותו אם לא יבוש מפני המלעיגים כדרישת תוה״ק בתחלת אורח חיים (הן בטור והן ברמ״א רשכבה״ג) ולמרות ההעלמות יפיץ שם מאור שבתורה זוהי תורת החסידות, ואשרי חלקו שעמד בנסיון, ובודאי ישמש זה מופת ג״כ לאחרים שאם רק ירצו באמת חפץ ה׳ בידם יצליח להביא אור וחיות וחמימות החסידות לבני ובנות ישראל בכל מקום שהם.

ובמענה על שאלתו שעד עתה הי׳ נזהר להתפלל עם נץ החמה אבל מכאן ולהבא רוצה להתפלל באריכות קצת וכן להכון להתפלה ע״י טבילה והתבוננות קודם התפלה,

הנה כבר ידוע הפסק דהכון לקראת אלקיך ישראל ובפרט בענין התפלה אשר ענינה הוא עבודה שבלב ואין הדבר תלוי אלא בכוונה (כמתאים להפסק שאם חסרה כוונה העיקרית של התפלה הרי זה תפלה בטלה), ואופן הכוונה אינה שוה בכל האנשים ובכל העתים, כי לפום גמלא שיחנא, וכיון שנתעורר במחשבה טהורה הנ״ל הרי בטח צריך לעשות כזה. וליתר שאת ויתר עז יאמר ק״ש קטנה עם הנץ החמה וכן גם יתיר נדר בפני שלשה, ואף שכנ״ל אין זה אלא ליתר שאת ובהתאם לענין התפלה דרחמנא לבא בעי ותפלה רחמי היא...

בברכה לבריאות הנכונה בריאות בגשמיות ובריאות ברוחניות.

הלכה יומית לעיון ברמב"ם

~ יום ראשון י"ג תמוז ~

האם עובר נחשב כ'מי שלא בא לעולם'?

הלכות אישות פרק ז, הלכה טז: הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ: 'אִם יָלְדָה אִשְׁתְּךָ נְקֵבָה חֲרֵי הִיא מְקֻדֶּשֶׁת לִי בָּזֶה' – לֹא אָמַר כְּלוּם. וְאִם הָיְתָה אֵשֶׁת חֲבֵרוֹ מְעֻבֶּרֶת וְחָכַר הָעֻבָּר – חֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת.

הקידושין אינם חלים על העובר כי 'אין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם' (הל' מכירה פכ"ב ה"א), אך אם העובר ניכר – הקידושין חלים.

ולדעת כמה ראשונים, מסקנת הגמרא (קידושין סב, ב) שאם הוכר העובר מקודשת, היא רק לדעת רבי אליעזר בן יעקב הסובר ש'אדם מקנה דבר שלא בא לעולם', אבל לדעת חכמים (וכן ההלכה) ש'אין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם' – אינה מקודשת אפילו כשהוכר העובר (מאירי קידושין. שם. הראב"ד כאן. ועוד).

אך לדעת הרמב"ם, אם הוכר העובר הרי זו מקודשת, ואף שלהלכה 'אין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם' – אם הוכר העובר מקודשת (מגיד משנה. לחם משנה) כי כשהוכר העובר הרי זה כדבר שבא לעולם (ר"ן קידושין שם).

והקשה ה'לחם משנה':

בהלכות מכירה (פכ"ב ה"י) כתב הרמב"ם: "כשם שאין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם, כך אין אדם מקנה למי שלא בא לעולם. ואפילו עובר הרי הוא כמי שלא בא לעולם, והמזכה לעובר – לא קנה". ולפי דבריו כאן, שאם הוכר העובר הרי הוא נחשב כדבר שבא לעולם, היה צריך לפסוק שהמזכה לעובר שהוכר חל הקנין!

ותירץ ה'פני יהושע' (קידושין שם ד"ה כמאן):

אמנם, אפשר לקדש עובר שהוכר (נקבה) כי נחשב כ'דבר שבא לעולם', אך אי אפשר להקנות לו, כי אפשר להקנות לאדם שלא מדעתו ("זכין לאדם שלא בפניו", הל' זכיה מתנה פ"ד ה"ב) משום שזכיה היא מדין שליחות (רש"י גיטין ט, ב. תוס' כתובות יא, א) ואילו לעובר אין דין שליחות ואי אפשר לזכות לו. ואף שחכמים תיקנו שאפשר לזכות עבור קטן – "לעובר לא תיקנו זכיה, דמילתא דלא שכיחא היא" (תוס' שם).

~ יום שני י"ד תמוז ~

חופת נדה

הלכות אישות פרק י, הלכה ב: אִם הָיְתָה נִדָּה, אַף עַל פִּי שֶׁנִּכְנְסָה לְחֻפָּה וְנִתְיַחֵד עִמָּהּ – לֹא גָּמְרוּ הַנִּשּׂוּאִין, וַהֲרֵי הִיא כַּאֲרוּסָה עֲדַיִן.

הגמרא (כתובות נו, א) מסתפקת האם חופת נדה קונה או כיון שאינה ראויה לביאה אינה קונה, ולא נפשט הספק.

וכתבו הרא"ש והר"ן (שם) שספק הגמרא האם חופת נדה קונה הוא לענין 'תוספת כתובה' (שהאשה גובה אותה רק אם נתאלמנה או נתגרשה מן הנשואין) שהיא רק לאחר שנכנסה לחופה כי חיבת חופה קונה, ויש להסתפק שמא רק חופה הראויה לביאה קונה, אבל לענין שאר הדברים שבנשואין כמו ירושת הבעל, ההיתר להיטמא לה אם הוא כהן וכד', גם חופת נדה קונה.

אבל לדעת הרמב"ם הספק הוא לכל הענינים שבנשואין, וכיון שלא נפשט הספק אין חופת נדה קונה ואין הבעל יורשה ואינו מיטמא לה, כי "אף על פי שנכנסה לחופה... לא גמרו הנישואין והרי היא כארוסה עדיין" (מגיד משנה, כסף משנה).

והתוספות (יומא יג, ב ד"ה לחודא) הביאו מירושלמי שכהן גדול שמתה אשתו ביום הכפורים, מקדש ביום הכפורים את האשה שזימנו לו מערב יום הכפורים.

ומקשה ה'שער המלך' (חופת חתנים ס"ד): כיון שעבודת יום הכיפורים כשרה רק בכהן גדול נשוי ("וכפר בעדו ובעד ביתו – ביתו זו אשתו"), צריך לומר שגם מכניסה לחופה בו ביום. ונשאלת השאלה, הרי ביום הכפורים אין זו חופה הראויה לביאה, ואם כן היא עדיין ארוסה ולא נשואה?

אמנם, לפי הדעות (תוספות יומא עז, א ד"ה דתנן, רא"ש שם פ"ח ה"א) שאכילה ושתיה ביום הכפורים אסורים מן התורה אבל שאר העינויים הם מדרבנן, יש לומר שרק חופה שאינה ראויה לביאה מדאורייתא אינה קונה, אבל אם מדרבנן אינה ראויה לביאה (ואיסור ביאה ביום כיפור הוא מדרבנן) הרי זו חופה, אך לשיטת הרמב"ם כל חמשת העינויים ביום כיפור הם מן התורה (ראה במפרשי הרמב"ם הל' שביתת עשור פ"א ה"ה).

ומבאר ה'שער המלך': 'חופה שאינה ראויה לביאה' היא רק כאשר האיסור הוא מחמת האשה. ואילו ביום הכפורים, ה'יום' הוא גורם האיסור ואינו אלא 'מחוסר זמן', ולכן אין זו 'חופה שאינה ראויה לביאה' (וראה חתם סופר כתובות נו, א).

~ יום שלישי ט"ו תמוז ~

חיוב האב בפרנסת ילדיו

הלכות אישות פרק יב, הלכה יד: כְּשֵׁם שֶׁאָדָם חַיָּב בְּמְזוֹנוֹת אִשְׁתּוֹ, כָּךְ הוּא חַיָּב בְּמְזוֹנוֹת בָּנָיו וּבְנוֹתָיו הַקְּטַנִּים עַד שֶׁיִּהְיוּ בְּנֵי שֵׁשׁ שָׁנִים. מִכָּאן וָאֵילָךְ, מַאֲכִילָן עַד שֶׁיִּגְדְּלוּ כְּתַקָּנַת חֲכָמִים.

בגדר חיובו של האב במזונות ילדיו, נחלקו ראשונים.

יש אומרים שחיוב זה הוא חלק מחיובי הבעל כלפי האשה, שמאחר ומטבעה היא דואגת לילדיה, הרי אם לא יספק להם האב מזונות היא עלולה לחסוך מפיה כדי להאכיל אותם, ולכן נקבע ששיעור חיוב המזונות שלה יכלול גם את מזונות הבנים (ר"ן על הרי"ף כתובות כח, ב בדפי הרי"ף).

ולפי זה, לדעת הסוברים שחיוב הבעל במזונות אשתו הוא מדאורייתא (וכדעת הרמב"ם לעיל הל' ב) — גם החיוב במזונות בניו הוא מדאורייתא.

אך יש ראשונים שכתבו כי זהו דין נפרד מתקנת חכמים, והוא חיוב של האב כלפי ילדיו ואינו תלוי בחובתו לאם (ראה 'משנת הכתובה' א עמ' תרנ).

ויש שדייקו מלשון הרמב"ם כדעה הראשונה, שכן כתב: "כשם שאדם חייב במזונות אשתו כך הוא חייב במזונות בניו ובנותיו", ומההשוואה ביניהם משמע שבחיוב מזונות אשתו כלולים מזונות בניו (הגהה למשנה למלך), וכן נראה מהמשך לשונו "מכאן ואילך (לאחר גיל שש) — מאכילן עד שיגדלו כתקנת חכמים", ומשמע שקודם גיל זה החיוב הוא מדאורייתא כדין מזונות אשתו.

אחת ההשלכות לשאלה זו, היא לגבי שיעור המזונות שחייב האב לספק לילדיו: אם הוא חלק מחיוב המזונות לאשה מסתבר ששיעורו שווה לזה של האשה שהוא בהתאם למעמדו ולמעמדה, אולם אם זוהי תקנה בפני עצמה לדאוג לילדים הקטנים שאינם יכולים להתפרנס בכוחות עצמם, החיוב כולל רק את ההכרחי לקיומם ולא יותר (חלקת מחוקק סי' עא ס"א, אגרות משה אהע"ז א, סי' קו).

והגר"מ פיינשטיין (אג"מ שם) הוסיף לחדש על פי זה, כי אף שמעיקר הדין חובת האב במזונות הבנים היא עד גיל שש בלבד, אולם כפי אורח החיים בימינו שאף הילדים הבוגרים יותר דרים עם ההורים ואינם יוצאים לעבוד ולהרוויח בעצמם ובפועל האם דואגת לצורכיהם גם לאחר גיל שש, האב מחויב בכך מן הדין כחלק ממזונות אשתו.

~ יום רביעי ט"ז תמוז ~

מצות פריה ורביה ברוחניות

הלכות אישות פרק טו, הלכה טז: אַף עַל פִּי שֶׁקִּיֵּם אָדָם מִצְוַת פְּרִיָּה וּרְבִיָּה, הֲרֵי הוּא מְצֻוֶּה מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים שֶׁלֹּא יִבְטֵל מִלִּפְרוֹת וְלִרְבּוֹת כָּל זְמַן שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כֹּחַ – שֶׁכָּל הַמּוֹסִיף נֶפֶשׁ אַחַת בְּיִשְׂרָאֵל, כְּאִלּוּ בָּנָה עוֹלָם.

מצות פריה ורביה ישנה גם ברוחניות, והכוונה ללימוד התורה עם תלמידים וקירוב בני ישראל לתורה ומצוותיה, שהרי "כל המלמד בן חבירו תורה מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו" (סנהדרין יט, ב). וכמו בפריה ורביה כפשוטה מצוה "שלא יבטל מלפרות ולרבות כל זמן שיש בו כח", וכמאמר חז"ל (יבמות סב, ב) "נשא אדם אשה בילדותו ישא אשה בזקנותו, היו לו בנים בילדותו יהיו לו בנים בזקנותו, שנאמר בבוקר זרע את זרעך ולערב אל תנח ידך", כך גם ברוחניות מצוה זו אין בה הבדל בין זמן ה'ילדות' לעת ה'זקנה'.

ומוסיף הרמב"ם בהסבר ההלכה "שכל המוסיף נפש אחת בישראל כאילו בנה עולם", כי גם אם עסק והתייגע בהשפעה על הזולת בשנות הבחרות וגיל העמידה בתכלית השלימות, אין לו להסתפק בכך כי על ידי כל פעולה נוספת, הרי זה "כאילו בנה עולם".

ויש לבאר בפנימיות הענין:

תכלית הבריאה היא כדי לעשות לו יתברך דירה בתחתונים (תנחומא, נשא, טז. תניא פל"ו). וזה תוכנו הפנימי של 'בנין העולם'. העולם מצד עצמו הוא במצב של העלם והסתר ולא ניכר בו שהתהוותו וקיומו הוא מ'אמיתת המצאו' ("כל הנמצאים מן שמים וארץ... לא נמצאו אלא מאמיתת המצאו" – לעיל ריש הל' יסודי התורה) וצריך 'לבנותו' ולגלות בו את 'אמיתת המצאו'.

וגילוי זה בעולם נעשה על ידי שינוי במצבם של בני ישראל; כי כל זמן שלא ניכר בכל אחד ואחת מישראל שהוא בן אברהם יצחק ויעקב והיא בת שרה רבקה רחל ולאה — לא ניכר בעולם מקורו ושורשו. וכאשר מגלים בכל אחד ואחת מישראל את שייכותו והתקשרותו לקב"ה ולתורתו ולמצוותיו — כל העולם כולו נעשה דירה לו יתברך ו"כאילו בנה עולם".

(לקוטי שיחות כט עמ' 29)

~ יום חמישי י"ז תמוז ~

חיוב האב במזונות הילדים אינו מדין צדקה

הלכות אישות פרק יט, הלכה יד: בַּת הַיַּבָּמָה, וּבַת הַשְּׁנִיָּה, וּבַת הָאֲרוּסָה, וּבַת הָאֲנוּסָה – אֵין לָהֶן מְזוֹנוֹת אַחַר מִיתַת אֲבִיהֶן בִּתְנַאי זֶה; אֲבָל בְּחַיֵּי אֲבִיהֶן, הוּא חַיָּב בִּמְזוֹנוֹתָן, כְּדִין שְׁאָר הַבָּנִים וְהַבָּנוֹת בְּחַיֵּי אֲבִיהֶן.

לדעת הר"ן (כתובות כח, ב בדפי הרי"ף), חיוב האב לזון את בניו ובנותיו הקטנים הוא מדין חיוב מזונות האשה "שכיון שהן נגררים אחריה אי אפשר לה להעמיד עצמה שלא תזון אותם", וכשם שהבעל חייב לזון את אשתו כך חייב לזון את בניה. ולפי זה, החיוב לזונם הוא רק כשהיא קיימת אבל כשאין אשתו קיימת אין האב חייב במזונותיהם.

וה'משנה למלך' (לעיל פי"ב הי"ד) הביא שהרא"ש והריב"ש כתבו שהאב חייב לזון גם את בנו מן הפנויה, אף שאין עליו חובה לזון את אמו, כי לדעתם חיוב מזונות הבנים הוא חיוב בפני עצמו ואינו מדין חיוב מזונות אמם.

והוסיף: לשון הרמב"ם (שם) הוא "כשם שאדם חייב במזונות אשתו, כך הוא חייב במזונות בניו ובנותיו הקטנים" – ומהשוואת חיוב מזונות בניו ובנותיו לחיוב מזונות אשתו, משמע שסובר (כדעת הר"ן) שחיוב מזונות בניו ובנותיו הוא מדין חיוב מזונות אמם.

אך ה'אבני מלואים' כתב כי מדברי הרמב"ם כאן, שחובת האב לזון גם את בתו משניה לעריות ('בת השניה'), אף שאינו חייב במזונות אמה – משמע שחיוב האב במזונות הבנים והבנות אינו משום חיובו לזון את אמם.

והשוואת דין מזונות הבנים לדין מזונות אשתו ('כשם...') אינה משום שחיוב האב לזון את בניו הוא מדין מזונות האשה, אלא כדי שלא נאמר שחיוב האב לזון את בניו הוא מדין צדקה, ואם יש להם נכסים שיכולים להתפרנס מהם אינו חייב לזונם – אלא חיוב גמור הוא וכמו שחייב לזון את אשתו, ובשניהם אינו מדין צדקה ולכן אף כשיש להם נכסים להתפרנס מהם, חייב במזונותיהם.

(אבני מלואים סי' עא ס"א)

~ יום שישי י"ח תמוז ~

צער האשה מול סכנת הוולד

הלכות אישות פרק כא, הלכה יא: וְאֵין הַבַּעַל יָכוֹל לְעַכֵּב וְלוֹמַר, שֶׁאִם תֹּאכַל יוֹתֵר מִדַּי, אוֹ תֹּאכַל מַאֲכָל רַע, יָמוּת הַוָּלָד – מִפְּנֵי שֶׁצַּעַר גּוּפָהּ קוֹדֵם.

דברי הרמב"ם צריכים ביאור: כיצד יתכן שההתחשבות בצער האשה תדחה את חיי התינוק?

יש שביארו כי מדובר באופן שצערה של האשה עלול להביא אותה לידי סכנה ולכן חייה קודמים. ואע"פ שאסור להרוג את חברו כדי להציל את עצמו, אולם כאן אין היא הורגת את העובר בידיים אלא רק גורמת לכך ע"י האכילה ולכן אינה חייבת להימנע מכך (ראה חלקת מחוקק אהע"ז סי' פ ס"ק כב, בית מאיר שם ס"ק יב).

ויש שפירשו כי אמנם מדובר רק בצער לאשה ולא בסכנה, אולם גם התינוק אינו נתון בסכנה ודאית עקב אכילת מאכלים אלו אלא זהו רק ספק וחשש רחוק שיגיע לידי סכנה, ולכן איננה צריכה לסבול צער כדי למנוע חשש זה (ראה בית שמואל אהע"ז שם ס"ק טו, ובית אפרים אהע"ז סי' סו).

אך יש להקשות: אשה מינקת שהתאלמנה אסורה להינשא במשך עשרים וארבעה חודשים כדי שלא תתעבר וייפסק החלב (ראה הל' גירושין פי"א הל' כד), הרי שעליה להצטער ולהימנע מנישואין כדי שלא יגיע הוולד לספק סכנה, ומה ההבדל בין דין זה לאכילה העלולה למנוע את החלב?

ויש לומר: אמנם אין אדם חייב להצטער בעצמו כדי למנוע ספק סכנה מזולתו, ולכן האשה עצמה אינה צריכה למנוע עצמה מאכילה ולהצטער כדי למנוע ספק סכנה לוולד, אולם כאשר היא באה להינשא חל איסור על האיש להינשא לה, כדי שלא לגרום בכך סכנה לוולד (שואל ומשיב ח"א סי' כב).

ויש שפירשו את כוונת הרמב"ם ע"פ דיוק לשונו "ואין הבעל יכול לעכב ולומר שאם תאכל יותר מדאי או תאכל מאכלים רעים ימות הולד", ולכאורה מה ענין הבעל לכאן, וכי החובה לדאוג לחיי התינוק מוטלת עליו יותר מאחרים? אלא שבאמת אם ייפסק החלב ניתן יהיה לדאוג לקיום התינוק באמצעות תחליפים רק שההוצאה על התחליפים תיפול על האב ולכן הוא דורש מהאם להימנע מאכילה הגורמת להפסקת החלב, ועל כך נפסק שהיא איננה משועבדת לו לסבול צער על מנת להניק את הוולד, ואם ייפסק החלב יהא עליו לדאוג למזון אחר לתינוק (מאמר מרדכי סי' פד).

~ שבת קודש י"ט תמוז ~

האם צריך לשלם על מכשול?

הלכות אישות פרק כד, הלכה ב: הַנּוֹשֵׂא אִשָּׁה, וְלֹא הִכִּיר בָּהּ, וְנִמְצֵאת אַיְלוֹנִית אוֹ מֻחַיְּבֵי לָאוִין... בֵּין הִכִּיר בָּהּ בֵּין לֹא הִכִּיר בָּהּ – אֵין לָהֶן עִקַּר כְּתֻבָּה... אֲבָל תּוֹסֶפֶת יֵשׁ לָהֶן.

בהלכות מכירה (פט"ז הי"ב-יד) נפסק שהמוכר לחברו מאכל ולאחר שהלוקח אכלו התברר שהיה אסור באכילה מהתורה, פטור הלוקח מתשלום, ואם כבר שילם צריך המוכר להחזיר לו את הדמים. וצריך ביאור: אם כן, מדוע צריך הבעל לשלם את דמי הכתובה כאשר התברר שהאשה הכשילה אותו באיסור?

ויתכן לומר: מעיקר הדין אין סיבה לפטור את הלוקח מתשלום, שהרי קיבל את החפץ ונהנה ממנו, אלא שחכמים קנסו את המוכר שהכשיל את הלוקח באיסור. וכיון שאין זה מצוי שהאשה תכשיל את הבעל בביאה אסורה כי גם היא עצמה עוברת איסור, לא ראו חכמים צורך לגזור על כך, אך במוכר מאכל אסור, המוכר עצמו אינו נכשל באכילה אסורה, ואע"פ שעובר על 'לפני עור לא תיתן מכשול', איסור זה אינו חמור כל כך בעיני אנשים ויש יותר מקום לחשש שהמוכר יכשיל את הלוקח, ועל כן ראו חז"ל לקנוס במקרה זה.

אך הסמ"ע (חו"מ סי' רלד סק"ד) ביאר שהלוקח פטור מתשלום מעיקר הדין, ולא מצד קנס למוכר, כי אכילת איסור אינה חשובה הנאה כלל, ולמה אם־כן כאן הבעל חייב בדמי הכתובה?

ויש לומר: באכילת איסור אין הלוקח נהנה, כי אע"פ שהעבירה היתה באונס, מאכל אסור גורם לטמטום הלב "ומוליד טבע רע" (רמ"א יו"ד סי' פא ס"ד. וראה תניא פ"ח: "מכל מאכל ומשקה נעשה תיכף דם ובשר מבשרו") ונמצא שנגרם לו נזק, מה שאין כן בביאה אסורה.

ועוד יש לחלק על פי דברי הרמב"ם בהלכה הבאה שהאשה אינה מפסידה את תוספת הכתובה, כי היא עצמה מוכנה לקיים את חלקה בהסכם והמניעה איננה מצידה: "הרי היא עומדת לפניו, אבל התורה אסרה אותה עליו ומה היא יכולה לעשות?", כלומר שהקנתה לו את עצמה ואי קיום ההסכם איננו בגללה, ועל הבעל לשלם לה את דמי הכתובה. מה־שאין־כן במאכל אסור, הלוקח לא ביקש לקנות חתיכת בשר מסוימת אלא חתיכה סתם, וכאשר המוכר נותן לו חתיכה אסורה הרי לא מילא את חלקו בהסכם ואינו זכאי לתשלום.

(חתם סופר כתובות ק, ב ד"ה אין לה)

המשך ביאור למס' גיטין ליום ראשון עמ' א

מביאה הגמרא ראיה לרבי אלעזר שקרקע העובד כוכבים חייבת במעשר: **תָּא שְׁמַע**, שנינו בברייתא יִשְׂרָאֵל שֶׁלָּקַח שָׂדֶה זרועה **מֵעוֹבֵד כּוֹכָבִים עַד שֶׁלֹּא הֵבִיאָה** – לא צמחה התבואה שֶׁלִּישׁ מכל צמיחתה, **וְחָזַר וּמְכָרָהּ** לוֹ לעובד כוכבים **מִשֶּׁהֵבִיאָה שֶׁלִּישׁ**, וקנה ישראל את התבואה ומירחה, **חַיֶּבֶת בְּמַעֲשֵׂר**, כיון **שֶׁכְּבָר נִתְחַיְּבָה** במעשר כשהיתה ברשות ישראל. ומשמע שרק אם **נִתְחַיְּבָה** ברשות ישראל **אִין** – כן, כלומר חייבת במעשר, אך אם **לֹא נִתְחַיְּבָה** ברשות ישראל, היא **לֹא** חייבת במעשר, ומוכח שקרקע העובד כוכבים פטורה ממעשר.

דוחה הגמרא, **הָכָא בְּמַאי עָסְקִינָן** – הברייתא עוסקת בקרקע **שבְּסוּרְיָא**, שכבשה דוד המלך לבדו, **וְקָסָבַר** התנא ש'**כִּיבּוּשׁ יָחִיד**' שלא נעשה עם כל ישראל, **לֹא שְׁמֵיהּ כִּיבּוּשׁ** – מהתורה אינו נחשב כיבוש ואין לסוריא דין ארץ ישראל, ואף שמדרבנן התבואה חייבת במעשר, יש כח לקנין העובד כוכבים להפקיע חיוב זה.

הגמרא מביאה ראיה לרבי אלעזר: **תָּא שְׁמַע** מתוספתא בתרומות (פ"ב ה"י), יִשְׂרָאֵל **וְעוֹבֵד כּוֹכָבִים שֶׁלָּקְחוּ שָׂדֶה בְּשׁוּתָּפוּת**, אף אם חלקו בתבואה, עדיין היא מורכבת

המשך ביאור למס' גיטין ליום ראשון עמ' ב

שמתה בדרך הוא רשאי לקרוא, ויבואו לומר שאף כששליח התחיל את ההבאה והבעלים סיימה יוכל הבעלים לקרוא פרשת ביכורים, **קָא מַשְׁמַע לָן** – השמיעה הברייתא שאין מקום לגזירה זו, כיון שאף קודם שמתה אשתו היה קורא מחמת שקנין פירות כקנין הגוף, ואין זה דומה להבאת ביכורים על ידי שליח שלא היתה כל ההבאה על ידי הבעלים.

הגמרא מביאה מקרה אחר שנחלקו בו רבי יוחנן וריש לקיש האם קנין פירות כקנין הגוף:

וְאַזְדּוּ לְטַעְמַיְיהוּ – רבי יוחנן וריש לקיש שנחלקו בדין הקונה שדה לפירות, האם מביא ביכורים וקורא או שמביא ואינו קורא, הלכו כל אחד לשיטתו בנידון אחר. **דְּאִיתְּמַר** – נאמר בבית המדרש, אדם **הַמּוֹכֵר** את **שָׂדֵהוּ**

~ יום ראשון י"ג תמוז ~

הִלְכוֹת אִישׁוּת

פֶּרֶק חֲמִישִׁי[1]

1) נתבארו בו דיני קידושין באיסורי הנאה, בהקדש, בטובת הנאה, בגזל ובגנבה ואבדה, בפקדון, במלוה, בהנאת מתנה שנתן לאחרים בפקודתה, או שקיבל מאחרים ברצונה, במשכון, במתנה על מנת להחזיר, שתיקה לאחר מתן מעות.

א. הַמְקַדֵּשׁ בְּדָבָר שֶׁהוּא אָסוּר בַּהֲנָאָה, כְּגוֹן חָמֵץ בְּפֶסַח אוֹ בָּשָׂר בְּחָלָב[2] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן מִשְּׁאָר אִסּוּרֵי הֲנָאָה - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת[3]. וַאֲפִלּוּ הָיָה אָסוּר בַּהֲנָאָה מִדִּבְרֵיהֶם, כְּגוֹן חָמֵץ[4] בְּשָׁעָה שִׁשִּׁית מִיּוֹם אַרְבָּעָה עָשָׂר[5] - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת.

2) שנתבשל בחלב. 3) שהרי אינה יכולה ליהנות מכסף קידושיו, נמצא שלא נתן לה כלום. 4) היינו חמץ גמור שאסור בהנאה מן התורה ולפיכך אינה מקודשת, אף על פי שבשעה ששית אינו אסור אלא מדרבנן, אבל חמץ שאינו אסור אלא מדרבנן, קידושיו קידושין. 5) בניסן. שמן התורה אין החמץ אסור אלא מתחילת שעה שביעית ביום.

ב. עָבַר וּמָכַר דָּבָר הָאָסוּר בַּהֲנָאָה וְקִדֵּשׁ בְּדָמָיו - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת; חוּץ מֵעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת, שֶׁאִם קִדֵּשׁ בְּדָמֶיהָ - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת, מִפְּנֵי שֶׁדְּמֵי עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת אֲסוּרִין בַּהֲנָאָה כָּמוֹהָ. הַמְקַדֵּשׁ בְּפֶרֶשׁ עֶגְלֵי עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת; שֶׁהַכֹּל מֵעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת אָסוּר בַּהֲנָאָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְלֹא יִדְבַּק בְּיָדְךָ מְאוּמָה מִן הַחֵרֶם. אֲבָל הַמְקַדֵּשׁ בְּפֶרֶשׁ שׁוֹר הַנִּסְקָל[6] - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת. אַף־עַל־פִּי שֶׁשּׁוֹר הַנִּסְקָל אָסוּר בַּהֲנָאָה - פִּרְשׁוֹ אֵינוֹ אָסוּר בַּהֲנָאָה, שֶׁאֵינוֹ דָּבָר חָשׁוּב לְגַבֵּי הַשּׁוֹר.

6) שור שהמית אדם, ודינו להיסקל ומשנגמר דינו אסור בהנאה.

ג. הַמְקַדֵּשׁ בְּפֵרוֹת שְׁבִיעִית אוֹ בְּאֵפֶר פָּרָה אֲדֻמָּה אוֹ בְּמַיִם שֶׁמִּלְּאָן לַעֲשׂוֹתָן מֵי נִדָּה - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת. הַמְקַדֵּשׁ בְּהֶקְדֵּשׁ שֶׁל בֶּדֶק הַבַּיִת[7] בְּשׁוֹגֵג[8] - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת[9], וְהוּא יְשַׁלֵּם קֶרֶן וָחֹמֶשׁ לְהֶקְדֵּשׁ, וְיָבִיא אֲשָׁמוֹ, כְּדִין כָּל מוֹעֵל בִּשְׁגָגָה. וְאִם קִדֵּשׁ בּוֹ אִשָּׁה בְּמֵזִיד - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת[10].

7) כסף הניתן לגזבר בית המקדש לצרכי תיקון הבית. 8) שלא ידע בו שהוא של הקדש. 9) כי על ידי מעילתו נתחללה קדושתו ויצא הכסף לחולין. 10) כי אין הקדש מתחלל אלא בשוגג שנאמר בו מעילה.

ד. קִדְּשָׁהּ בְּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי[11], בֵּין בְּשׁוֹגֵג בֵּין בְּמֵזִיד - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת; לְפִי שֶׁאֵין לוֹ לַעֲשׂוֹת בּוֹ שְׁאָר חֲפָצָיו עַד שֶׁיִּתְחַלֵּל, שֶׁנֶּאֱמַר בְּמַעֲשֵׂר: לַיְיָ הוּא.

11) הוא החלק העשירי מהתבואה, הנאכל בירושלים בקדושה. —

ה. כֹּהֵן שֶׁקִּדֵּשׁ בְּחֶלְקוֹ[12] מִקָּדְשֵׁי קָדָשִׁים[13] אוֹ מִקָּדָשִׁים קַלִּים[14] - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הֻתְּרוּ אֶלָּא לַאֲכִילָה בִּלְבַד[15]. אֲבָל כֹּהֵן שֶׁקִּדֵּשׁ בִּתְרוּמָה גְּדוֹלָה[16] וּבִתְרוּמַת מַעֲשֵׂר וּבְבִכּוּרִים[17], וְכֵן לֵוִי שֶׁקִּדֵּשׁ בְּמַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן[18], וְיִשְׂרָאֵל שֶׁקִּדֵּשׁ בְּמַעֲשַׂר עָנִי[19] - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת[20].

~ נקודות משיחות קודש ~

"כֹּהֵן שֶׁקִּדֵּשׁ בְּחֶלְקוֹ מִקָּדְשֵׁי קָדָשִׁים אוֹ מִקָּדָשִׁים קַלִּים – אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת כו'".

כבר נתבארה שיטת הרמב"ם בענין שמחה ביו"ט שיש בה שני קיומי מצות שמחה:

א) חיוב של קרבן שלמים — הבאת הקרבן ואכילתו. ב) אכילת בשר חולין ושתיית יין. אלא שאם נאמר בזה "בכלל מאתיים מנה" (ולא שבטלה המנה) אזי לדעת הרמב"ם יוצאים ידי מצות אכילת בשר סתם גם באכילת בשר שלמים. וצ"ע שהרי בשלמים משולחן גבוה קאכיל (ב"ק יב, ב: אבל לאחר שחיטה כו'. פרש"י שם).

וצריך לומר שסבר הרמב"ם כתוס' ב"ק שם, שחלק הכהן בשלמים נחשב כממון גבוה, אבל חלק בעלים אפילו לאחר שחיטה הוי ממון בעלים.

וכבר שקו"ט בזה שממה שכתב כאן נראה דס"ל כהתוס' שם ולכן כהן שקידש בחלקו מקדשי קדשים או מקדשים קלים אינה מקודשת כיון שנחשב ממון גבוה.

(לקוטי שיחות חלק לג עמוד 66 והערה 39
מתוך רמב"ם "פרדס המלך")

12) שחולק עם אחיו הכוהנים. 13) כגון קרבנות החטאת והאשם. 14) כגון שלמים שקדושתם קלה. 15) כי אין הם ממונו הפרטי של הכהן, אלא משולחן גבוה (שולחנו של הקב"ה) זכה בהם לאכילה. 16) אחד מחמישים (לאדם ממוצע) בפירות ובתבואה שהישראל מפריש לכהן, ונקראת גדולה, שהיא ראשית כל ההפרשות אחרי מריחת הכרי, בניגוד לתרומת מעשר הניתנת לכהן מידי הלוי המפריש מעשר מן המעשר, שהוא [=הלוי] קיבל, ואינה אלא אחד ממאה. 17) הניתנים אף הם לכהן ונאכלים בירושלים. 18) שקיבל מהישראל ונקרא ראשון, בהבדל

ממעשר שני הבא אחריו שהוא נאכל לבעליו בירושלים. 19) בשנה השלישית והשישית לשמיטה מפרישים מעשר עני. ובשנה הראשונה, השנייה הרביעית והחמישית – מעשר שני. 20) שכל אלה הם קניינו של המקבל וממונו.

ו. מַתָּנוֹת[21] שֶׁלֹּא הוּרְמוּ[22], הֲרֵי הֵם כְּמוֹ שֶׁהוּרְמוּ[23]. לְפִיכָךְ, יִשְׂרָאֵל שֶׁנָּפְלוּ לוֹ[24] טְבָלִים[25] מִבֵּית אָבִי אִמּוֹ כֹּהֵן, וְהִפְרִישׁ[26] מֵהֶן תְּרוּמָה וּמַעְשְׂרוֹת - הֲרֵי הֵן כִּתְרוּמוֹת וּמַעְשְׂרוֹת שֶׁנָּפְלוּ לוֹ בִּירֻשָּׁה מֵאָבִי אִמּוֹ[27]. וְאִם קִדֵּשׁ בָּהֶן אִשָּׁה - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת; שֶׁאַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינָן רְאוּיִן לוֹ לַאֲכִילָה[28], יֵשׁ לוֹ לְמָכְרָן לְמִי שֶׁהֵן רְאוּיִן לוֹ[29]. אֲבָל יִשְׂרָאֵל שֶׁקִּדֵּשׁ בִּתְרוּמָה שֶׁהִפְרִישׁ מִגָּרְנוֹ[30] - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת; שֶׁהֲרֵי אֵין לוֹ לְמָכְרָהּ[31], וְאֵין לוֹ בָּהּ אֶלָּא טוֹבַת הַנָּאָה, לְפִי שֶׁנּוֹתְנָהּ לְכָל כֹּהֵן שֶׁיִּרְצֶה[32], וְטוֹבַת הַנָּאָה אֵינָהּ מָמוֹן[33].

21) התרומות והמעשרות הנזכרות לעיל, הניתנות במתנה לכהן, ללוי ולעני. 22) שלא הופרשו על ידי בעליהן ועדיין מעורבות הן בין הפירות. 23) הואיל ועומדים להרים כמורמים הם. 24) בירושה. 25) תבואה שלא הופרשו ממנה מתנותיה הרי היא טבל ואסורה באכילה, ולשון טבל, טב־לא, מלה מורכבת. 26) הישראל, הנכד. 27) כי כבר זכה בהן זקנו הכהן בחייו שלא הוטל עליו אלא להפרישן ולקיימן לעצמו, ואף יורש זה יפרישן וימכרן לכוהנים. 28) כי תרומה אסורה באכילה לזר (ישראל). 29) והכסף הוא שלו. 30) שלא נפל לו בירושה מזקנו הכהן. 31) אלא לתיתה מתנה לכהן. 32) שרשאי ליטול דבר מועט מאוהבו [=הכהן] בשביל שיתנה לו [=ולא לכהן אחר]. 33) לקדש בו אשה.

ז. הַמְקַדֵּשׁ אֶת הָאִשָּׁה בְּגָזֵל אוֹ בִּגְנֵבָה אוֹ בְּחָמָס[34], אִם נִתְיָאֲשׁוּ הַבְּעָלִים וְנוֹדַע[35] שֶׁקָּנָה אוֹתוֹ דָּבָר בְּיֵאוּשׁ[36] - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת, וְאִם לַאו - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת.

34) שנתן דמי החפץ לבעליו ולקחו ממנו בעל כורחו. 35) לעדי הקידושין, בשעת מעשה הקידושין. כי אם לא ידעו עדי הקידושין את דבר היאוש (אפילו נתייאשו בעליו) הרי זה כמקדש ללא עדים שאינה מקודשת. 36) ואף על פי שהלכה היא: יאוש בלבד אינו קונה – אך מכיוון שהגיע החפץ ליד האשה, יש כאן יאוש ושינוי רשות וקנאתו האשה, וממילא קנה אותה הבעל.

ח. הַנִּכְנָס לְבֵית חֲבֵרוֹ וְלָקַח לוֹ כְּלִי אוֹ אֹכֶל וְכִיּוֵּצָא בָּהֶן וְקִדֵּשׁ בּוֹ אִשָּׁה, וּבָא בַּעַל הַבַּיִת, אַף־עַל־פִּי שֶׁאָמַר לוֹ: לָמָּה לֹא נָתַתָּ לָהּ דָּבָר זֶה, שֶׁהוּא טוֹב מִמַּה שֶׁנָּתַתָּ לָהּ? - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת; שֶׁלֹּא אָמַר לוֹ דָּבָר זֶה אֶלָּא כְּדֵי שֶׁלֹּא לְהִתְבַּיֵּשׁ עִמּוֹ, וְהוֹאִיל וְקִדֵּשׁ בְּמָמוֹן חֲבֵרוֹ שֶׁלֹּא מִדַּעַת חֲבֵרוֹ - הֲרֵי זֶה גָּזֵל וְאֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת. וְאִם קִדְּשָׁהּ בְּדָבָר שֶׁאֵין בַּעַל הַבַּיִת מַקְפִּיד עָלָיו, כְּגוֹן תְּמָרָה אוֹ אֱגוֹז - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת מִסָּפֵק[37].

37) כי שמא בכל זאת הקפיד בעל הבית.

ט. הָיְתָה סְחוֹרָה בֵּינוֹ וּבֵין חֲבֵרוֹ[38], וְחָלְקָהּ שֶׁלֹּא מִדַּעַת חֲבֵרוֹ, וְקִדֵּשׁ בְּחֶלְקוֹ - הוֹאִיל וּצְרִיכָה שׁוּמַת בֵּית דִּין[39], אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת; שֶׁאֵין זֶה נוֹטֵל לְעַצְמוֹ מַה שֶּׁיִּרְצֶה וְיַנִּיחַ[40] מַה שֶּׁיִּרְצֶה[41].

38) בשותפות. 39) "של שלושה ואפילו הם הדיוטות ובלבד שיהו נאמנים ויודעים בשומא". 40) לשותף חברו. 41) ואפילו נתן לה שווה שתי פרוטות שמגיע לחלקו לפחות שוה פרוטה – אינה מקודשת, לפי שרצונה להתקדש בכל הסכום ולא בחציו, אלא אם כן פירש לה: "התקדשי לי במה שיש לי בו".

י. גָּזַל אֶת הָאִשָּׁה אוֹ גָּנַב מִמֶּנָּה אוֹ חָמַסָּהּ, וְחָזַר וְקִדְּשָׁהּ בַּגָּזֵל וּבַגְּנֵבָה וּבְחָמָס שֶׁלָּהּ, וְאָמַר לָהּ: הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת בּוֹ - אִם קֹדֶם בֵּינֵיהֶן שִׁדּוּכִין[42], וְנָטְלָה וְשָׁתְקָה - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת[43]; וְאִם לֹא שִׁדֵּךְ אוֹתָהּ מֵעוֹלָם[44], אַף־עַל־פִּי שֶׁשָּׁתְקָה כְּשֶׁנָּתַן לָהּ דְּבָרִים אֵלּוּ בְּתוֹרַת קִדּוּשִׁין - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת[45]; וְאִם אָמְרָה: הֵן[46] - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת.

42) דברי שידול וריצוי להסכים להצעת נישואיו. ואפילו היו אלה לפני שגזל ממנה. 43) מתוך שנטלתו ושתקה סימן שמחלה לו וקבלתו לשם קידושין. 44) אפילו לפני הגזילה. 45) כי שלה לקחה, ולא לשם קידושין. 46) בשעת הקידושין.

יא. וְכֵן אִם נָתַן לָהּ פִּקָּדוֹן, וְאָמַר לָהּ: כִּנְסִי פִּקָּדוֹן זֶה, וְחָזַר וְאָמַר לָהּ: הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בּוֹ - אִם אָמַר לָהּ קֹדֶם שֶׁנְּטָלַתּוּ, וּנְטָלַתּוּ וְשָׁתְקָה - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת[47]; וְאִם אַחַר שֶׁנְּטָלַתּוּ בְּתוֹרַת פִּקָּדוֹן אָמַר לָהּ: הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת בּוֹ, וְשָׁתְקָה - אֵין זֶה כְּלוּם, שֶׁכָּל שְׁתִיקָה שֶׁלְּאַחַר מַתַּן מָעוֹת אֵינָהּ מוֹעֶלֶת[48]; אֲבָל אִם אָמְרָה 'הֵן' אַחַר שֶׁנְּטָלָהּ - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת[49].

47) ואפילו לא קדם ביניהם שידוכין. כי קבלת הפיקדון הייתה לשם קידושין. 48) כי לא איכפת לה כלום באמירתו, הואיל ומתחילתו קיבלתו רק לשם פיקדון. 49) הואיל והפיקדון קיים, הרי זה כאומר התקדשי לי בפיקדון שיש לי בידך – שמקודשת.

יב. הֶחֱזִיר לָהּ חוֹב שֶׁהָיָה לָהּ אֶצְלוֹ, וְאָמַר לָהּ[50] 'הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת בּוֹ'[51] קֹדֶם שֶׁתִּטְּלֶנּוּ, וּנְטָלַתּוּ וְשָׁתְקָה: אִם הָיָה בֵּינֵיהֶן שִׁדּוּכִין[52] - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת[53], וְאִם לֹא שִׁדֵּךְ - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת, עַד שֶׁתֹּאמַר 'הֵן'. וְאִם אָמַר לָהּ אַחַר שֶׁנְּטָלָהּ הַחוֹב שֶׁלָּהּ 'הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת בּוֹ' - אֲפִלּוּ אָמְרָה 'הֵן', אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת[54]; שֶׁהֲרֵי לֹא הִגִּיעַ לְיָדָהּ מִמֶּנּוּ כְּלוּם, אֶלָּא שֶׁלָּהּ נָטְלָה, וּכְבָר נִפְרַע חוֹבוֹ מִשָּׁעָה שֶׁנְּטָלָהּ, וְאֵינָהּ יְכוֹלָה לַחֲזֹר וּלְתָבְעוֹ בַּחוֹב פַּעַם אַחֶרֶת[55].

50) בשעת החזרת החוב. 51) ודעתו שתתקדש וגם תהיה נפרעת בכסף זה. 52) ונתרצית לו. 53) כי קבלתו לשם קידושין ואת החוב מחלה לו. 54) כי יכולה לומר: בתורת פירעון חובי קיבלתיו. ואם לא הזכיר לה בתחילה אודות הפירעון, אלא שהוא חייב לה כסף והגיע זמנו לפרוע, ואמר הרי את מקודשת לי בכסף זה ונטלתו ושתקה מקודשת אף על פי שלא שידך, ואפילו תאמר אחרי כן לא לקידושין נתכוונתי אלא לפירעון חובי קבלתי, אינה נאמנת. 55) נמצא שלא נתן לה כלום לשם קידושין.

יג. הַמְקַדֵּשׁ בְּמִלְוָה, אֲפִלּוּ הָיְתָה בִּשְׁטָר - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת. כֵּיצַד? כְּגוֹן שֶׁהָיָה לוֹ אֶצְלָהּ חוֹב דִּינָר, וְאָמַר לָהּ: הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בַּדִּינָר שֶׁיֵּשׁ לִי בְּיָדֵךְ - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת; מִפְּנֵי שֶׁהַמִּלְוָה לְהוֹצָאָה נִתְּנָה[56], וְאֵין כָּאן שׁוּם דָּבָר קַיָּם[57] לְהָנוֹת בּוֹ מְעַתָּה, שֶׁכְּבָר הוֹצִיאָה אוֹתוֹ דִּינָר[58] וְעָבְרָה הֲנָאָתוֹ[59].

56) הלווה רשאי להוציאה [=להשתמש בה] ואינו חייב להעמידה שתהא מצוייה בכל עת שיתבענו המלווה. 57) הנמצא מול עינינו. 58) ואפילו המעות עדיין בידה הרי הן כאילו כבר הוציאתן. 59) וקידושי כסף נלמדים מקניין שדה עפרון שנאמר בו: "נתתי כסף השדה קח ממני" הרי שבשעת הקניין צריך ליתן הכסף. ואפילו החזיר לה השטר [=חוב] ויש בנייר שווה פרוטה, אינה מקודשת, מפני שעיקר דעתה על כסף המלווה.

יד. הָיָה לוֹ אֶצְלָהּ מִלְוָה עַל הַמַּשְׁכּוֹן[60], וְקִדְּשָׁהּ בְּאוֹתָהּ הַמִּלְוָה, וְהֶחֱזִיר לָהּ הַמַּשְׁכּוֹן - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת; שֶׁהֲרֵי הִיא נֶהֱנֵית בַּמַּשְׁכּוֹן מֵעַתָּה, וַהֲרֵי הִגִּיעַ הֲנָאָה לְיָדָהּ.

60) בין שמשכנה בשעת ההלוואה, בין שלא בשעת ההלוואה, אלא כשהגיע זמן הפירעון תבע מעותיו ומשכנה על ידי בית דין.

טו. הַמְקַדֵּשׁ בַּהֲנָאַת מִלְוָה - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת. כֵּיצַד? כְּגוֹן שֶׁהִלְוָה אוֹתָהּ עַתָּה[61] מָאתַיִם זוּז, וְאָמַר לָהּ: הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בַּהֲנָאַת זְמַן שֶׁאַרְוִיחַ[62] לָךְ בְּמִלְוָה זוֹ, שֶׁתְּהֶיֶה בְּיָדֵךְ כָּךְ וְכָךְ יוֹם, וְאֵינִי תּוֹבְעָהּ מִמֵּךְ עַד זְמַן פְּלוֹנִי - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת; שֶׁהֲרֵי יֵשׁ לָהּ הֲנָאָה מֵעַתָּה לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בְּמִלְוָה זוֹ עַד סוֹף זְמַן שֶׁקָּבַע. וְאָסוּר לַעֲשׂוֹת כֵּן, מִפְּנֵי שֶׁהִיא כְּרִבִּית[63]. וּפֵרְשׁוּ רַבּוֹתַי בַּהֲנָאַת מִלְוָה דְּבָרִים שֶׁאֵין רָאוּי לְשָׁמְעָן[64].

61) בשעת הקידושין. 62) שארחיב (כלומר שאאריך). 63) שבשכר המתנתו בגביית כספו מקדשה, אולם אין זו ריבית גמורה אלא "כריבית", שהרי כשנושא אשה נתחייב לה בעשרה דברים, נמצא שאין זו הנאה גמורה, והרי היא הערמת ריבית. והרב המאירי סובר, הואיל וההנאה מגעת לשניהם אין כאן ריבית גמורה. 64) הכוונה לרבנו יצחק אלפסי [=הרי"ף] המפרש: הנאת מלווה – כגון שהלווה לה מכבר, והגיע עכשיו זמן הפירעון, ואמר לה, התקדשי לי באותה הנאה שאסכים להאריך לך את זמן הפירעון עד יום פלוני. אולם רבינו דוחה פירושו הואיל ואינו נותן לה עכשיו כל כסף, אינה יכולה להתקדש כי הרווחת זמן הפירעון אינה עדיפה ממחילת המלווה גופא שכבר אמרנו שאינה מקודשת.

טז. אָמַר לָהּ: הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בִּפְרוּטָה זוֹ וּבְחוֹב שֶׁיֵּשׁ לִי אֶצְלֵךְ - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת. וְכֵן אִם אָמַר לָהּ: בְּמִלְוָה שֶׁיֵּשׁ לִי אֶצְלֵךְ וּבִפְרוּטָה זוֹ - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת[65].

65) אף על פי שהקדים את דבר המלווה לנתינת הפרוטה אין זה נחשב כמקדש במלווה, הואיל ונתן לה פרוטה בשעת הקידושין – דעתה לפרוטה שהיא מקבלת כעת בזמן מעשה הקידושין.

יז. הָיָה לוֹ חוֹב בְּיַד אֲחֵרִים וְאָמַר לָהּ: הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בַּחוֹב שֶׁיֵּשׁ לִי בְּיַד זֶה בְּמַעֲמַד שְׁלָשְׁתָּם[66] - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת[67].

66) 1) הלווה 2) המקדש 3) המתקדשת. 67) ההלכה היא שעל ידי מעמד שלושתן אפשר להקנות את החוב למקבל, ללא כל הקנאה נוספת.

יח. קִדְּשָׁהּ בַּפִּקָּדוֹן שֶׁיֵּשׁ לוֹ בְּיָדָהּ אוֹ בִּשְׁאֵלָה[68] שֶׁהִשְׁאִילָהּ, אִם הָיָה הַפִּקָּדוֹן וְהַשְּׁאֵלָה פְּרוּטָה אוֹ שָׁוֶה פְּרוּטָה בְּאֶחָד מֵהֶן קַיָּם בִּרְשׁוּתָהּ[69] - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת.

68) שאלת כלים וכדומה, שאינם ניתנים להוצאה, אלא חוזרים לבעליהם בעינם. 69) שלא נגנב או אבד, כי אם אבד הרי זה כמו "מלווה" ואינה מקודשת.

יט. אָמַר לָהּ: הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בִּשְׁכָר שֶׁאֲדַבֵּר עָלַיִךְ[70] לַשִּׁלְטוֹן[71], וְדִבֵּר עָלֶיהָ לַשִּׁלְטוֹן, וְהִנִּיחַ הַשִּׁלְטוֹן וְלֹא תְּבָעָהּ[72] - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת, אֶלָּא אִם נָתַן לָהּ פְּרוּטָה מִשֶּׁלּוֹ; שֶׁהַהֲנָאָה שֶׁבָּאָה לָהּ מִדְּבָרָיו הֲרֵי הִיא כְּמִלְוָה, וְהַמְקַדֵּשׁ בְּמִלְוָה - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת.

70) לטובתך. 71) מושל. 72) למשפט.

כ. הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בִּמְלָאכָה זוֹ שֶׁאֲעַשֶּׂה עִמָּךְ[73], וְעָשָׂה - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת, אֶלָּא אִם כֵּן נָתַן לָהּ פְּרוּטָה מִשֶּׁלּוֹ; לְפִי שֶׁהַשְּׂכִירוּת יְזִכֶּה בָּהּ הַפּוֹעֵל מִתְּחִלָּה וְעַד סוֹף, כָּל זְמַן שֶׁיַּעֲשֶׂה מִקְצָת מִן הַמְּלָאכָה זוֹכֶה בְּמִקְצָת מִן הַשָּׂכָר, וְנִמְצָא הַשָּׂכָר כֻּלּוֹ מִלְוָה אֶצְלָהּ, וְהַמְקַדֵּשׁ בְּמִלְוָה - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת.

73) למענך, וכגון שנתנה לו זהב ואמרה לו: עשה לי ממנו נזמים וטבעות.

כא. הָאִשָּׁה שֶׁאָמְרָה: תֵּן דִּינָר לִפְלוֹנִי מַתָּנָה וְאֶתְקַדֵּשׁ אֲנִי לָךְ, וְנָתַן, וְאָמַר לָהּ: הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בַּהֲנָאַת מַתָּנָה זוֹ שֶׁנָּתַתִּי עַל פִּיךְ - הֲרֵי זוֹ

מְקֻדֶּשֶׁת. אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא הִגִּיעַ לָהּ כְּלוּם - הֲרֵי נֶהֱנֵית בִּרְצוֹנָהּ שֶׁנַּעֲשָׂה, וְנֶהֱנָה פְּלוֹנִי בִּגְלָלָהּ. וְכֵן אִם אָמְרָה לוֹ: תֵּן דִּינָר לִפְלוֹנִי מַתָּנָה וְאֶתְקַדֵּשׁ לוֹ, וְנָתַן לוֹ, וְקִדְּשָׁהּ אוֹתוֹ פְּלוֹנִי וְאָמַר לָהּ: הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בַּהֲנָאַת מַתָּנָה זוֹ שֶׁקִּבַּלְתִּי בִּרְצוֹנֵךְ - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת.

כב. אָמַר לָהּ: הֵילָךְ דִּינָר זֶה בְּמַתָּנָה וְהִתְקַדְּשִׁי לִפְלוֹנִי, וְקִדְּשָׁהּ אוֹתוֹ פְּלוֹנִי וְאָמַר לָהּ: הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בַּהֲנָאָה זוֹ הַבָּאָה לִיךְ בִּגְלָלִי - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת, אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא נָתַן לָהּ הַמְקַדֵּשׁ כְּלוּם. אָמְרָה לוֹ: הֵילָךְ דִּינָר זֶה מַתָּנָה וְאֶתְקַדֵּשׁ לְךָ, וּלְקָחוֹ, וְאָמַר לָהּ: הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בַּהֲנָאָה זוֹ שֶׁקִּבַּלְתִּי מִמְּךָ מַתָּנָה - אִם אָדָם חָשׁוּב הוּא, הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת; שֶׁהֲנָאָה יֵשׁ לָהּ בִּהְיוֹתוֹ נֶהֱנֶה מִמְּנָּה, וּבַהֲנָאָה זוֹ הִקְנָת עַצְמָהּ לוֹ.

כג. הָאוֹמֵר לְאִשָּׁה: הִתְקַדְּשִׁי לִי בְּדִינָר, וַהֲרֵי זֶה הַמַּשְׁכּוֹן בְּיָדֵךְ עַד שֶׁאֶתֵּן הַדִּינָר - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת לוֹ; לְפִי שֶׁלֹּא הִגִּיעַ הַדִּינָר לְיָדָהּ, וְלֹא הַמַּשְׁכּוֹן נָתַן לִהְיוֹתוֹ שֶׁלָּהּ. הָיָה בְּיָדוֹ מַשְׁכּוֹן עַל חוֹב שֶׁיֵּשׁ לוֹ אֵצֶל אֲחֵרִים, וְקִדֵּשׁ בּוֹ אִשָּׁה - אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ, הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת; לְפִי שֶׁבַּעַל חוֹב יֵשׁ לוֹ מִקְצָת קִנְיָן בְּגוּפוֹ שֶׁל מַשְׁכּוֹן.

כד. הָאוֹמֵר לְאִשָּׁה: הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בְּדִינָר זֶה עַל מְנָת שֶׁתַּחֲזִירֵהוּ לִי - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת, בֵּין הֶחֱזִירָה בֵּין לֹא הֶחֱזִירָה; שֶׁאִם לֹא הֶחֱזִירַתּוּ - לֹא נִתְקַיֵּם הַתְּנַאי, וְאִם הֶחֱזִירַתּוּ - הֲרֵי לֹא נֶהֱנֵית וְלֹא הִגִּיעַ לְיָדָהּ כְּלוּם.

כה. נָתַן לָהּ אַגֻּדָּה שֶׁל הֲדַס וְכַיּוֹצֵא בָהּ וְאָמַר לָהּ: הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בְּזוֹ, וְקִבְּלָהּ אוֹתוֹ, אָמְרוּ לוֹ: וַהֲלֹא אֵין בָּהּ שָׁוֶה פְּרוּטָה, וְאָמַר: תִּתְקַדֵּשׁ בְּאַרְבָּעָה זוּזִים הַמַּחְבְּאִים בְּתוֹךְ הָאַגֻּדָּה - אִם אָמְרָה ׳הֵן׳ - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת, וְאִם שָׁתְקָה - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת בְּמָעוֹת אֵלּוּ, שֶׁהַשְׁתִּיקָה שֶׁלְּאַחַר מַתַּן מָעוֹת אֵינָהּ מוֹעֶלֶת כְּלוּם; וְתִהְיֶה מְקֻדֶּשֶׁת בְּסָפֵק מִפְּנֵי הָאַגֻּדָּה, שֶׁמָּא שָׁוֶה פְּרוּטָה בְּמָקוֹם אַחֵר.

כו. הָאוֹמֵר לְאִשָּׁה: הִתְקַדְּשִׁי לִי בִּתְמָרָה זוֹ, הִתְקַדְּשִׁי לִי בְּזוֹ, הִתְקַדְּשִׁי לִי בְּזוֹ - אִם יֵשׁ בְּאַחַת מֵהֶן שָׁוֶה פְּרוּטָה - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת, וְאִם לַאו - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת אֶלָּא מִסָּפֵק, שֶׁמָּא תִּשְׁוֶה תְּמָרָה אַחַת פְּרוּטָה בְּמָקוֹם אַחֵר.

כז. אָמַר לָהּ: הִתְקַדְּשִׁי לִי בְּזוֹ וּבְזוֹ וּבְזוֹ - אִם יֵשׁ בְּכֻלָּם שָׁוֶה פְּרוּטָה - מְקֻדֶּשֶׁת[74], וְאִם לַאו - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת אֶלָּא מִסָּפֵק. הָיְתָה אוֹכֶלֶת רִאשׁוֹנָה רִאשׁוֹנָה אִם יֵשׁ בָּאַחֲרוֹנָה שָׁוֶה פְּרוּטָה - מְקֻדֶּשֶׁת, וְאִם לַאו - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת אֶלָּא מִסָּפֵק; שֶׁאוּתָן תְּמָרִים שֶׁאָכְלָה הֲרֵי הֵן כְּמִלְּוָה, וְהַמְקַדֵּשׁ בְּמִלְּוָה - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת, וְנִמְצָא שֶׁאֵין הַקִּדּוּשִׁין אֶלָּא בִּתְמָרָה אַחֲרוֹנָה.

74) כיוון שלא הזכיר בכל אחת מהן – קידושין – נתכוון לקדשה בכולן כאחת. ולפיכך מצטרפות לשווה פרוטה.

כח. אָמַר לָהּ: הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בְּאֵלּוּ, אִם יֵשׁ בְּכֻלָּן שָׁוֶה פְּרוּטָה - מְקֻדֶּשֶׁת; אַף־עַל־פִּי שֶׁהִיא אוֹכֶלֶת רִאשׁוֹנָה רִאשׁוֹנָה - שֶׁלָּהּ הִיא אוֹכֶלֶת, וּמְקֻדֶּשֶׁת.

כט. הָאוֹמֵר לְאִשָּׁה: הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בְּכוֹס זֶה - אִם הָיָה מָלֵא מַיִם - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת בּוֹ וּבְמַה שֶּׁבְּתוֹכוֹ, וְאִם הָיָה מָלֵא יַיִן - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת בּוֹ וְלֹא בְּמַה שֶּׁבְּתוֹכוֹ, וְאִם הָיָה מָלֵא שֶׁמֶן - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת בְּמַה שֶּׁבְּתוֹכוֹ וְלֹא בּוֹ. לְפִיכָךְ: אִם לֹא הָיָה בַּשֶּׁמֶן שָׁוֶה פְּרוּטָה - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת בְּסָפֵק, וְאִם הָיָה בַּשֶּׁמֶן שָׁוֶה פְּרוּטָה - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת וַדַּאי. וְאֵין מַשְׁגִּיחִין עַל הַכּוֹס.

פֶּרֶק שִׁשִּׁי[1]

1) כלל בו רבינו דיני תנאי וארבעה דברים הצריכים לו, המתנה על מה שכתוב בתורה, דין תנאי שבממון, דין ״מעכשיו״ ו״על מנת״.

א. הַמְקַדֵּשׁ עַל, תְּנַאי[2] אִם נִתְקַיֵּם הַתְּנַאי - מְקֻדֶּשֶׁת, וְאִם לַאו - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת. בֵּין שֶׁיִּהְיֶה הַתְּנַאי מִן הָאִישׁ[3], בֵּין שֶׁיִּהְיֶה מִן הָאִשָּׁה[4]. וְכָל תְּנַאי שֶׁבָּעוֹלָם - בֵּין בְּקִדּוּשִׁין, בֵּין בְּגֵרוּשִׁין[5], בֵּין בְּמִקָּח, בֵּין בִּמְמִכָּר[6], בֵּין בִּשְׁאָר דִּינֵי מָמוֹן[7] - צָרִיךְ לִהְיוֹת בַּתְּנַאי אַרְבָּעָה דְּבָרִים[8].

2) כגון שאמר לאשה: אם תתני לי מאתיים זוז, הרי את מקודשת לי בדינר זה. 3) לטובת האיש (׳פרישה׳ סי׳ לח אות א). 4) לטובת האשה (׳פרישה׳ שם). 5) כגון שאמר לה הרי זה גיטך על־מנת שתתני לי מאתים זוז. 6) בנוסח כת״י התימנים: ״בין במקח וממכר״. 7) כגון מתנות. השווה דברי רבינו הל׳ זכיה ומתנה פ״ג ה״ז. 8) לענין תנאי כפול בממון. ראה להלן הי״ד.

ב. וְאֵלּוּ הֵן הָאַרְבָּעָה דְּבָרִים שֶׁל כָּל תְּנַאי: שֶׁיִּהְיֶה כָּפוּל[9], וְשֶׁיִּהְיֶה הֵן שֶׁלּוֹ קוֹדֵם לַשֶּׁלָּו[10], וְשֶׁיִּהְיֶה הַתְּנַאי קוֹדֵם לַמַּעֲשֶׂה[11], וְשֶׁיִּהְיֶה הַתְּנַאי דָּבָר שֶׁאֶפְשָׁר לְקַיְּמוֹ[12]. וְאִם חָסַר הַתְּנַאי אֶחָד מֵהֶן - הֲרֵי הַתְּנַאי בָּטֵל, וּכְאִלּוּ אֵין שָׁם תְּנַאי כְּלָל; אֶלָּא תִּהְיֶה זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת אוֹ מְגֹרֶשֶׁת מִיָּד, וְיִתְקַיֵּם הַמִּקָּח אוֹ הַמַּתָּנָה

מִיָּד, וּכְאִלּוּ לֹא הִתְנָה כְּלָל, הוֹאִיל וְחָסֵר הַתְּנַאי אֶחָד מִן הָאַרְבָּעָה[13].

9) מפורש בסמוך ה"ה. 10) בסמוך ה"ו. 11) בסמוך ה"ד. 12) בסמוך ה"ז. 13) כל ארבעה דברים אלו, למדו חכמים מתנאי בני גד ובני ראובן (במדבר לב, כט-ל) שנאמר בו: "ויאמר משה אליהם, אם יעברו בני גד ובני ראובן אתכם את הירדן . . . ונתתם להם את ארץ הגלעד לאחוזה, ואם לא יעברו אתכם ונאחזו בתוככם בארץ כנען", הרי שהוצרך משה לכפול ולומר: "אם יעברו" "ואם לא יעברו" . . . ונאחזו בתוככם, ואילו לא היה כופל את תנאו היו נוחלים את ארץ הגלעד אע"פ שלא היו עוברים, ואין אומרים מכלל "הן אתה שומע לאו". מכאן אומר רבי מאיר (קידושין סא.): כל תנאי שאינו כפול כתנאי בני גד ובני ראובן – אינו תנאי, והוא-הדין לשאר הדברים המעכבים בתנאי – כולם מתנאי בני גד ובני ראובן הם למדים, וכמבואר בסמוך כל דבר במקומו.

ג. כֵּיצַד? הָאוֹמֵר לְאִשָּׁה: אִם תִּתְּנִי לִי מָאתַיִם זוּז הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בְּדִינָר זֶה, וְאִם לֹא תִּתְּנִי לִי לֹא תִּהְיִי מְקֻדֶּשֶׁת, וְאַחַר שֶׁהִתְּנָה תְּנַאי זֶה נָתַן לָהּ הַדִּינָר - הֲרֵי הַתְּנַאי קַיָּם, וַהֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת עַל תְּנַאי; וְאִם נָתְנָה לוֹ מָאתַיִם זוּז - תִּהְיֶה מְקֻדֶּשֶׁת, וְאִם לֹא נָתְנָה לוֹ - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת.

ד. אֲבָל אִם אָמַר לָהּ: הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בְּדִינָר זֶה, וְנָתַן הַדִּינָר בְּיָדָהּ, וְהִשְׁלִים הַתְּנַאי[14] וְאָמַר: אִם תִּתְּנִי לִי מָאתַיִם זוּז תִּהְיִי מְקֻדֶּשֶׁת, וְאִם לֹא תִּתְּנִי לִי לֹא תִּהְיִי מְקֻדֶּשֶׁת - הֲרֵי הַתְּנַאי בָּטֵל, מִפְּנֵי שֶׁהִקְדִּים הַמַּעֲשֶׂה[15] וְנָתַן בְּיָדָהּ וְאַחַר כָּךְ הִתְנָה[16]. וְאַף-עַל-פִּי שֶׁהַכֹּל בְּתוֹךְ כְּדֵי דִבּוּר - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת מִיָּד, וְאֵינָהּ צְרִיכָה לִתֵּן לוֹ כְּלוּם[17].

14) אחרי נתינתו. 15) מעשה הקידושין [וראה להלן הערה נד]. 16) בבא-מציעא צד, א. וגיטין עה, א. כי גם בתנאי בני גד ובני ראובן, הודגש התנאי קודם למעשה "אם יעברו" – זהו התנאי, "ונתתם להם" – זהו המעשה, וכן כתוב ביעקב אבינו (בראשית ל, לא) "אם תעשה לי הדבר הזה, אשובה ארעה צאנך". הקדים התנאי למעשה (רש"י ב"מ צד.). 17) ולדעת הראב"ד (למעלה ה"א) אפילו לא הקדים את המעשה בפועל ממש, אלא גמר את כל תנאו ואח"כ נתן הדינר, כל שהקדים בניסוח תנאו את אמירת המעשה לאמירת התנאי, הרי תנאו בטל, כי אין זה דומה לתנאי בני גד ובני ראובן, שנאמר בו: אם יעברו . . . ונתתם להם, הרי שאמירת התנאי קדמה לאמירת המעשה. ולדבריו, אם יאמר: הרי את מקודשת לי בדינר זה, אם תתני לי מאתים זוז. ואם לא תתני לי, לא תהיי מקודשת. ואח"כ נתן לה הדינר, הרי זו מקודשת מיד, כי כך הוא מפרש את דברי המשנה (בבא-מציעא צד.): "כל תנאי שיש מעשה בתחילתו, תנאו בטל" וכן פירשו הרמב"ן והרשב"א ז"ל. וכן דעת ה'תוספות' בקידושין סב, א. אולם לשון המשניות והתלמוד מכמה מקומות בדיני תנאי, מסייעת לדברי רבינו, שהרי שנינו: הרי זה גיטך אם תתני לי מאתים זוז (גיטין עד.), וכן הרי זה גיטך אם לא באתי מכאן ועד י"ב חודש (שם עו:) תנאו קיים. הרי שאפילו הקדים אמירת המעשה להתנאת תנאו, התנאי קיים – ואין זה בכלל: "כל תנאי שיש מעשה בתחילתו" (מגיד-משנה).

ה. וְכֵן אִם אָמַר לָהּ: אִם תִּתְּנִי לִי מָאתַיִם זוּז הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בְּדִינָר זֶה, וְאַחַר כָּךְ נָתַן הַדִּינָר בְּיָדָהּ - הֲרֵי הַתְּנַאי בָּטֵל, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא כָּפַל תְּנָאוֹ[18]; שֶׁהֲרֵי לֹא אָמַר לָהּ: וְאִם לֹא תִּתְּנִי לֹא תִּהְיִי מְקֻדֶּשֶׁת. וַהֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת מִיָּד, וְאֵינָהּ צְרִיכָה לִתֵּן לוֹ כְּלוּם.

18) קידושין סא, א. גיטין עו, א. שאינו דומה לתנאי בני גד וראובן שהיה כפול, כמפורש לעיל ה"ב.

ו. וְכֵן אִם אָמַר לָהּ: אִם לֹא תִּתְּנִי לִי מָאתַיִם זוּז לֹא תִּהְיִי מְקֻדֶּשֶׁת לִי, וְאִם תִּתְּנִי לִי מָאתַיִם זוּז הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בְּדִינָר זֶה, וְאַחַר כָּךְ נָתַן הַדִּינָר בְּיָדָהּ - הֲרֵי הַתְּנַאי בָּטֵל, לְפִי שֶׁהִקְדִּים לַאו לְהֵן[19]. וַהֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת מִיָּד, וְאֵינָהּ צְרִיכָה לִתֵּן לוֹ כְּלוּם.

19) ובתנאי בני גד וראובן, הקדים משה הן ללאו, שאמר תחילה: אם יעברו – ונתתם, ואח"כ: ואם לא יעברו וגו' (גיטין עה: וברש"י שם). וכתב הר"ן שם: "צריך שלא יסיים דבריו ב"הן", הואיל ובגמר דבריו אדם נתפס – והרי גמר ב"הן".

ז. וְכֵן אִם אָמַר לָהּ: אִם תַּעֲלִי לָרָקִיעַ אוֹ תֵּרְדִי לַתְּהוֹם הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בְּדִינָר זֶה, וְאִם לֹא תַּעֲלִי לָרָקִיעַ וְלֹא תֵּרְדִי לַתְּהוֹם לֹא תִּהְיִי מְקֻדֶּשֶׁת, וְאַחַר כָּךְ נָתַן הַדִּינָר בְּיָדָהּ - הֲרֵי הַתְּנַאי בָּטֵל[20] וַהֲרֵי הִיא מְקֻדֶּשֶׁת מִיָּד; שֶׁהַדָּבָר יָדוּעַ שֶׁאִי אֶפְשָׁר לָהּ לְקַיֵּם תְּנַאי זֶה, וְאֵין זֶה אֶלָּא כְּמַפְלִיגָהּ[21] בִּדְבָרִים דֶּרֶךְ שְׂחוֹק וְהִתּוּל.

20) שאין תנאו קיים אא"כ היה כתנאי בני גד וראובן, שאפשר היה להם לעבור חלוצים למלחמה. 21) בבא-מציעא צד, א. וגיטין פד, א. שאין בלבו לשום תנאי אלא להקניטה בדברי הבאי (רש"י שם).

ח. הֲרֵי שֶׁהִתְנָה בְּדָבָר שֶׁאֶפְשָׁר לַעֲשׂוֹתוֹ אֶלָּא שֶׁהַתּוֹרָה אָסְרָה אוֹתוֹ, כְּגוֹן שֶׁאָמַר לְאִשָּׁה: אִם תֹּאכְלִי חֵלֶב וָדָם הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בְּדִינָר זֶה, וְאִם לֹא תֹּאכְלִי לֹא תִּהְיִי מְקֻדֶּשֶׁת; אִם תֹּאכְלִי בְּשַׂר חֲזִיר הֲרֵי זֶה גִּטֵּךְ, וְאִם לֹא תֹּאכְלִי לֹא יְהֵא גֵּט[22]; וְאַחַר שֶׁהִתְנָה נָתַן הַדִּינָר אוֹ הַגֵּט בְּיָדָהּ - הֲרֵי הַתְּנַאי קַיָּם; וְאִם עָבְרָה וְאָכְלָה - תִּהְיֶה מְקֻדֶּשֶׁת אוֹ מְגֹרֶשֶׁת, וְאִם לֹא אָכְלָה - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת וְאֵינָהּ מְגֹרֶשֶׁת. וְאֵין אוֹמְרִים בָּזֶה: הֲרֵי הִתְנָה עַל מַה שֶׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה[23],

שֶׁהֲרֵי בְּיָדָהּ שֶׁלֹּא תֹּאכַל וְשֶׁלֹּא תִּתְקַדֵּשׁ וְלֹא תִּתְגָּרֵשׁ[24].

22) גיטין פד, א. 23) ותנאו בטל. 24) ואין כאן עקירה ודאית (שם).

ט. וּבַמֶּה אָמְרוּ חֲכָמִים[25]: כָּל הַמַּתְנֶה עַל מַה שֶּׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה - תְּנָאוֹ בָּטֵל, חוּץ מִדָּבָר שֶׁבְּמָמוֹן שֶׁתְּנָאוֹ קַיָּם?[26] כְּגוֹן שֶׁקִּדֵּשׁ אוֹ גֵרַשׁ אוֹ נָתַן אוֹ מָכַר עַל תְּנַאי, שֶׁהוּא רוֹצֶה בִּתְנָאוֹ שֶׁיַּזְכֶּה עַצְמוֹ בְּדָבָר שֶׁלֹּא זִכְּתָה לוֹ תּוֹרָה וּמָנְעָה מִמֶּנּוּ[27], אוֹ יִפְטֹר עַצְמוֹ בִּתְנָאוֹ מִדָּבָר שֶׁחִיְּבָה אוֹתוֹ בּוֹ הַתּוֹרָה[28]; שֶׁאוֹמְרִין לוֹ: תְּנָאֲךָ בָּטֵל, וּכְבָר נִתְקַיְּמוּ מַעֲשֶׂיךָ, וְאֵין אַתָּה נִפְטָר מִדָּבָר שֶׁחִיְּבָה אוֹתְךָ בּוֹ הַתּוֹרָה, וְלֹא תִּזְכֶּה בְּדָבָר שֶׁמָּנְעָה אוֹתְךָ מִמֶּנּוּ.

25) קידושין יט, ב. 26) כגון שקידש אשה על תנאי שאין לה עליו כסות, כמבואר בסמוך ה"א. 27) כגון להתעמר ביפת תואר, כמבואר בסמוך. 28) כגון עונה.

י. כֵּיצַד? כְּגוֹן שֶׁקִּדֵּשׁ אִשָּׁה עַל תְּנַאי שֶׁאֵין לָהּ עָלָיו שְׁאֵר[29] כְּסוּת וְעוֹנָה[30]; שֶׁאוֹמְרִין לוֹ: בִּכְסוּת וּשְׁאֵר, שֶׁהוּא תְּנַאי שֶׁבְּמָמוֹן - תְּנָאֲךָ קַיָּם[31], אֲבָל בְּעוֹנָה - תְּנָאֲךָ בָּטֵל[32], שֶׁהַתּוֹרָה חִיְּבָה אוֹתְךָ בְּעוֹנָה, וַהֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת, וְאַתָּה חַיָּב בְּעוֹנָתָהּ, וְאֵין בְּיָדְךָ לִפְטֹר עַצְמְךָ בִּתְנָאֲךָ[33]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה. וְכֵן הַמְקַדֵּשׁ יְפַת תֹּאַר[34] עַל תְּנַאי שֶׁיִּתְעַמֵּר בָּהּ[35] - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת, וְאֵין לוֹ לְהִתְעַמֵּר בָּהּ; שֶׁהֲרֵי הַתּוֹרָה מָנְעָה אוֹתוֹ מִלְּהִשְׁתַּעְבֵּד בָּהּ[36] אַחַר שֶׁנִּבְעֲלָה[37], וְלֹא מִפְּנֵי תְּנָאוֹ יִזְכֶּה בְּדָבָר שֶׁמָּנְעָה אוֹתוֹ תּוֹרָה, אֶלָּא תְּנָאוֹ בָּטֵל[38]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה[39].

29) מזונות. 30) חיי אישות, והתורה אמרה (שמות כא, י): שארה כסותה ועונתה לא יגרע. 31) לפי שדבר בממון ניתן למחילה. 32) שהוא צער הגוף ואינו ניתן למחילה (רש"י לקידושין יט:). 33) רש"י בב"מ צד, א כתב: "המקדש את האשה, משאמר לה התקדשי לי – הרי היא מקודשת. וכשאמר לה על־מנת שאין לך עלי מתנה על מה שכתוב בתורה כי אין אישות לחצאין, וכשתפסו הקידושין לגמרי תפסו". 34) שהביאה לביתו משבי־המלחמה ונתגיירה. ככתוב בתורה (דברים כב, יב). 35) שישתמש בה כשפחה. 36) שנאמר (שם שם, יד): לא תתעמר בה תחת אשר עניתה. 37) בגיותה, בשעת השביה, ראה הל' מלכים פ"ח ה"ה. 38) שאם מחיוב עונה אינה יכולה להפטר ותנאו בטל, כל־שכן זה שבא לזכות במה שאינו רשאי (מגיד־משנה). 39) כגון המוכר את בתו ופסק על האדון על־מנת שלא לייעד אותה (להלן פ"ד מהל' מלכים הט"ז).

יא. הִתְנָה עַל הָאִשָּׁה בִּשְׁעַת קִדּוּשִׁין אוֹ בִּשְׁעַת גֵּרוּשִׁין שֶׁתִּבְעַל לְאָבִיהָ וּלְאָחִיהָ אוֹ לִבְנָהּ וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה - הֲרֵי זֶה כְּמִי שֶׁהִתְנָה עָלֶיהָ שֶׁתַּעֲלֶה לָרָקִיעַ אוֹ שֶׁתֵּרֵד לְתְהוֹם, וּתְנָאוֹ בָּטֵל; שֶׁאֵין בְּיָדָהּ שֶׁיַּעַבְרוּ אֲחֵרִים וְיָבוֹאוּ עַל הָעֶרְוָה[40], וְנִמְצָא שֶׁהִתְנָה עִמָּהּ בְּדָבָר שֶׁאֵינוֹ בְּיָדָהּ לְקַיְּמוֹ[41]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

40) שאפילו היא מסכימה לחטוא, הם לא יסכימו לבוא עליה בעבירה. 41) גיטין פד, א.

יב. אֲבָל אִם הִתְנָה עָלֶיהָ שֶׁיִּתֵּן לִי פְּלוֹנִי חֲצֵרוֹ אוֹ שֶׁיַּשִּׂיא בִּתּוֹ לִבְנִי וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה - תְּנָאוֹ קַיָּם; שֶׁהֲרֵי אֶפְשָׁר בְּיָדָהּ לְקַיְּמוֹ, וְתִתֵּן לִפְלוֹנִי מָמוֹן רַב[42] עַד שֶׁיִּתֵּן לוֹ חֲצֵרוֹ וְעַד שֶׁיַּשִּׂיא בִּתּוֹ לִבְנוֹ; שֶׁהֲרֵי אֵין כָּאן עֲבֵרָה. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

42) גיטין, שם. "פלוני אפשר לשחדו בממון", וכביאור הגר"א אהע"ז סי' לח ס"ק ח.

יג. שִׂים כָּל אֵלּוּ הַדְּבָרִים שֶׁל תְּנָאִים לְנֶגֶד עֵינֶיךָ תָּמִיד, וְכָל מָקוֹם שֶׁאַתָּה שׁוֹמֵעַ: הַמְקַדֵּשׁ עַל תְּנַאי כָּךְ וָכָךְ, אוֹ הַנּוֹתֵן גֵּט עַל תְּנַאי כָּךְ וָכָךְ, אוֹ הַמּוֹכֵר אוֹ הַנּוֹתֵן עַל תְּנַאי - תֵּדַע, שֶׁהַתְּנַאי יֵשׁ בּוֹ אַרְבָּעָה דְּבָרִים אֵלּוּ שֶׁבֵּאַרְנוּ, כְּדֵי שֶׁלֹּא נִהְיֶה צְרִיכִין לְפָרֵשׁ אוֹתָן בְּכָל מָקוֹם[43], וְאִם חָסֵר אֶחָד מֵהֶן - אֵין כָּאן תְּנַאי[44].

43) כעין זה לעיל פ"ב הכ"ז. 44) ויש להעיר, כי יש דברים שאין תנאי מועיל בהם לגמרי, כגון במעשה שאי־אפשר לקיימו על ידי שליח, דוגמא לכך: מצות חליצה שאין התנאי מועיל בה, ואם אמר ליבמתו הריני חולץ לך על־מנת שתתני לי מאתים זוז, חליצתה כשרה אע"פ שלא נתנה (ראה הל' חליצה ויבום פ"ד הכ"ד), מפני שמצות חליצה אי אפשר לקיים על־ידי שליח, כי רק היבם בעצמו צריך לחלוץ, לפיכך אין התנאי מועיל בה, כי אינה דומה לתנאי בני גד ובני ראובן, שמעשה נתינת ארץ הגלעד אפשר לקיים ע"י שליח, שהרי משה ציוה ליהושע שליחו לתת להם את הארץ, והדבר מפורש בכתובות עד, א. ורבינו כאן אינו עוסק אלא בדברים שהתנאי מועיל בהם, לפרש מה הם הדינים המעכבים ביסוד התנאי (מגיד־משנה ה"ב).

יד. יֵשׁ מִקְצָת גְּאוֹנִים אַחֲרוֹנִים[45] שֶׁאָמְרוּ, שֶׁאֵין צָרִיךְ אָדָם לִכְפֹּל תְּנָאוֹ אֶלָּא בְּגִטִּין וְקִדּוּשִׁין בִּלְבַד, אֲבָל בְּדִינֵי מָמוֹן - אֵינוֹ צָרִיךְ לִכְפֹּל[46]. וְאֵין רָאוּי לִסְמֹךְ עַל דָּבָר זֶה, שֶׁכְּפִילַת הַתְּנַאי עִם שְׁאָר הָאַרְבָּעָה דְּבָרִים מִתְּנַאי בְּנֵי גָד וּבְנֵי רְאוּבֵן לָמְדוּ אוֹתָן חֲכָמִים: אִם יַעַבְרוּ בְּנֵי גָד וְגוֹ' וְאִם לֹא יַעַבְרוּ, וּתְנַאי זֶה לֹא הָיָה לֹא בְּגִטִּין וְלֹא בְּקִדּוּשִׁין. וְכָזֶה הוֹרוּ גְּדוֹלֵי הַגְּאוֹנִים הָרִאשׁוֹנִים[47], וְכֵן רָאוּי לַעֲשׂוֹת[48].

45) רבינו אלפסי בתשובותיו סי' לא (הובאת בר"ן קידושין פ"ג) וכן רבינו שמואל בן חפני הכהן. 46) וגם הרשב"ם

בבבא־בתרא קלז: סובר כן, ולדעתו אין הלכה כרבי מאיר (קידושין סא.) המצריך תנאי כפול בכל מקום, אלא כחכמים החולקים עליו ואינם לומדים כלל מתנאי בני גד ובני ראובן כמפורש במשנה שם, אלא שבגיטין וקידושין החמירו חכמים להצריך בהם תנאי כפול משום גזירה, כי אם לא יכפול תנאו, אולי יש בית־דין הסובר כרבי מאיר, ולדעתו אין זה תנאי והמעשה קיים, נמצא שהגט כשר ויתיר אשת־איש להנשא לאחרים, בעוד שמעיקר הדין התנאי קיים אע"פ שאינו כפול, וממילא אם לא נתקיים התנאי הגט בטל ועדיין אשת איש היא, לפיכך החמירו להצריך בו תנאי כפול, שהתנאי יהא קיים אפילו לרבי מאיר, ואז אם לא יתקיים התנאי לא תינשא, ואם לא כפל תנאו בגירושין או בקידושין חוששים לה ואינה לא מגורשת ודאי, לא מקודשת ודאי, כל עוד שלא קויים התנאי, כי הולכים בזה להחמיר (מגיד־משנה). 47) בעל ה"שאילתות" פרשת מטות וכן ב'הלכות גדולות', ולדעתם הלכה כרבי מאיר (קידושין שם) להצריך תנאי כפול בכל מקום. 48) וכן דעת ה'תוספות' בקידושין מט, ב. והרא"ש בבא־בתרא פ"ח אות מח, ובתשובותיו כלל פא. ורבינו בהל' זכיה ומתנה פ"ג ה"ט, כותב: "ורבותי הורו שאין צריך לכפול התנאי ולהקדים הן ללאו אלא בגיטין וקידושין בלבד, ואין לדבר זה ראיה", והראב"ד שם מעיר: אע"פ שאין ראיה לדבר – זכר לדבר, כי איך יתכן שזה מוכר קרקעו או נותנה, ומתנה איני מוכרה אלא בתנאי זה, ואע"פ שלא כפלו, איך נוציא הקרקע ממנו כל עוד שלא עשה הלוקח כפי שהותנה עליו, אבל בגיטין וקידושין אומדנא היא, מכיון שנתן דעתו לגרש או לקדש אינו אלא כמפליג בדברים, ואין התנאי מועיל בהן אלא אם חזקו בכפילו ובשאר הדברים המעכבים בו כי כולם חיזוק לתנאיהם, ואל תשיבני מנחלת בני גד ובני ראובן כי לא היתה מוחזקת ביד ישראל, ואינה דומה לקרקע המוחזקת לו לאדם בירושתו או ממקחו.

טו. הַמְקַדֵּשׁ עַל תְּנַאי - כְּשֶׁיִּתְקַיֵּם הַתְּנַאי, תְּהְיֶה מְקֻדֶּשֶׁת מִשָּׁעָה שֶׁנִּתְקַיֵּם הַתְּנַאי, לֹא מִשָּׁעָה שֶׁנִּתְקַדְּשָׁה. כֵּיצַד? הָאוֹמֵר לְאִשָּׁה: אִם אֶתֵּן לִיךְ מָאתַיִם זוּז בְּשָׁנָה זוֹ הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בְּדִינָר זֶה אִם אֶתֵּן לִיךְ מָאתַיִם זוּז, וְאִם לֹא אֶתֵּן לִיךְ תִּהְיִי מְקֻדֶּשֶׁת, וְנָתַן הַדִּינָר לְיָדָהּ בְּנִיסָן, וְנָתַן לָהּ הַמָּאתַיִם זוּז שֶׁהִתְנָה עִמָּהּ בֶּאֱלוּל - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת מֵאֱלוּל. לְפִיכָךְ, אִם קִדְּשָׁהּ אַחַר קֹדֶם שֶׁיִּתְקַיֵּם הַתְּנַאי שֶׁל רִאשׁוֹן - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת לַשֵּׁנִי[49]. וְכֵן הַדִּין בְּגִטִּין[50] וּבְמָמוֹנוֹת[51]: בְּשָׁעָה שֶׁיִּתְקַיֵּם הַתְּנַאי, הוּא שֶׁיִּהְיֶה גֵּט אוֹ יִתְקַיֵּם הַמִּקָּח אוֹ הַמַּתָּנָה.

49) קידושין ס, א. וממילא אין קידושי הראשון תופסים בה אפילו כשהראשון יקיים תנאו אח"כ, כי הרי אשת־איש היא מהשני ואין קידושין תופסין באשת איש. 50) ראה לקמן הל' גירושין פ"ח, ה"א. 51) כל זה במתנה שבעל־פה, אבל במתנה בשטר ויש תאריך בשטר, זמנו של השטר מוכיח עליו, והרי זה כאומר מהיום או מעכשיו, בבא־בתרא קלו, א. וכן פסק רבינו בהל' זכיה ומתנה פי"ב הט"ו, ויש אומרים שאפילו בגט אם יש בו זמן, זמנו מוכיח עליו והרי מגורשת למפרע (מגיד־משנה), וראה לקמן הל' גירושין פ"ח ה"א, שבגיטין אין רבינו מסכים להם.

טז. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁהָיָה שָׁם תְּנַאי וְלֹא אָמַר 'מֵעַכְשָׁו'; אֲבָל אִם אָמַר לָהּ: הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי מֵעַכְשָׁיו בְּדִינָר זֶה אִם אֶתֵּן לִיךְ מָאתַיִם זוּז, וּלְאַחַר זְמַן נָתַן לָהּ מָאתַיִם זוּז - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת לְמַפְרֵעַ מִשְּׁעַת הַקִּדּוּשִׁין[52], אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא נַעֲשָׂה תְּנָאוֹ אֶלָּא לְאַחַר זְמַן מְרֻבֶּה. לְפִיכָךְ, אִם קִדְּשָׁהּ הַשֵּׁנִי קֹדֶם שֶׁיֵּעָשֶׂה הַתְּנַאי[53] - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת. וְכֵן הַדִּין בְּגִטִּין וּבְמָמוֹן.

52) קידושין ס, ב. 53) ואח"כ הראשון תנאו.

יז. כָּל הָאוֹמֵר 'מֵעַכְשָׁיו', לֹא יִצְטָרֵךְ לִכְפֹּל תְּנָאוֹ[54] וְלֹא לְהַקְדִּים הַתְּנַאי עַל הַמַּעֲשֶׂה, אֶלָּא אַף־עַל־פִּי שֶׁהִקְדִּים הַמַּעֲשֶׂה[55] - תְּנָאוֹ קַיָּם. אֲבָל צָרִיךְ לְהַתְנוֹת בְּדָבָר שֶׁאֶפְשָׁר לְקַיְּמוֹ, וְאִם הִתְנָה בְּדָבָר שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְקַיְּמוֹ - הֲרֵי זֶה כְּמַפְלִיג בְּדְבָרִים, וְאֵין שָׁם תְּנַאי[56]. וְכָל הָאוֹמֵר 'עַל מְנָת' - כְּאוֹמֵר 'מֵעַכְשָׁו'[57], וְאֵינוֹ צָרִיךְ לִכְפֹּל הַתְּנַאי וְלֹא לְהַקְדִּימוֹ לַמַּעֲשֶׂה.

54) דעת רב האי גאון הובאה ברא"ש לגיטין פ"ו אות ט, וכן ברי"ף שם פ"ז, וראייתם מלשון המשניות בגיטין פ"ז, ה"ו שהוזכר בהם תנאי בלשון "על מנת" – שהוא כאומר "מעכשיו" – כמבואר בסמוך, ולא הוזכר בהם כפל התנאי, מכאן – שב"על מנת" ו"מעכשיו" אין צורך בכפל התנאי (ראה במוספנו "תשובות רבינו"), והטעם יתבאר בהלכה יח בסמוך. וה'תוספות' בגיטין עה, א חולקים על זה. ולדעתם כל המשניות הללו עוסקות בתנאי כפול אע"פ שלא הוזכר בהן. וכן דעת רבינו חננאל והרא"ש בגיטין פ"ו אות ט' ובתשובותיו כלל פא. 55) [לפי דעת רבינו (למעלה ה"ד) שמעשה קודם לתנאי, היינו שהקדים ונתן הקידושין בידה ואחר־כך התנה – קשה מאד כאן באומר מעכשיו, היאך מועיל התנאי לאחר המעשה, והרי אמרו בנדרים פז, א – שבקידושין לא אמרו "תוך כדי דבור כדיבור" ואי אפשר לחזור בו. והרגיש בזה הרמ"ך בהגהותיו לרמב"ם (למעלה שם) כת"י אוקספורד]. 56) שכן שנינו בגיטין פד, א – הרי זה גיטך על־מנת שתעלי לרקיע, רבי יהודה בן תימא אומר הרי זה גט, ופסקו שם הלכה כרבי יהודה, הרי שאפילו ב"על מנת" צריך להתנות בדבר שאפשר לקיימו. 57) שכוונתו, מעכשיו יהא המעשה קיים על־מנת שתקיים התנאי (גיטין עד.) וכן פסקו רבינו אלפסי (גיטין פז) ורב האי גאון הובא ברא"ש הנ"ל.

יח. כֵּיצַד? הָאוֹמֵר לְאִשָּׁה: הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי עַל מְנָת שֶׁתִּתְּנִי לִי מָאתַיִם זוּז, הֲרֵי זֶה גִּטִּיךְ עַל מְנָת שֶׁתִּתְּנִי לִי מָאתַיִם זוּז, הֲרֵי חָצֵר זוֹ נְתוּנָה לִיךְ בְּמַתָּנָה עַל מְנָת שֶׁתִּתְּנִי לִי מָאתַיִם זוּז - הֲרֵי הֵן נִתְקַדְּשָׁה אוֹ נִתְגָּרְשָׁה וְזָכְתָה זוֹ בְּחָצֵר, וְהֵם

יִתְּנוּ הַמְּאַתַּיִם זוּז; וְאִם לֹא נָתְנוּ - לֹא תִּהְיֶה זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת וְלֹא מְגֹרֶשֶׁת וְלֹא תִּזְכֶּה זוֹ בֶּחָצֵר. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא כָּפַל תְּנָאוֹ, וְאַף־עַל־פִּי שֶׁהִקְדִּים הַמַּעֲשֶׂה לַתְּנַאי וְנָתַן הַקִּדּוּשִׁין אוֹ הֵגִּט בְּיָדָהּ וְהֶחֱזִיקָה זוֹ בֶּחָצֵר וְאַחַר כָּךְ הִשְׁלִים תְּנָאוֹ; שֶׁהֲרֵי כְּשֶׁיִּתְקַיֵּם הַתְּנַאי, תִּזְכֶּה זוֹ בֶּחָצֵר וְתִתְקַדֵּשׁ זוֹ וְתִתְגָּרֵשׁ מִשָּׁעָה רִאשׁוֹנָה שֶׁבָּהּ נַעֲשָׂה הַמַּעֲשֶׂה כְּאִלּוּ לֹא הָיָה שָׁם תְּנַאי כְּלָל[58].

58) שהרי כל דיני תנאי, אנו לומדים מתנאי בני גד ובני ראובן, ושם המדובר בתנאי של "אם" (רי"ף בגיטין פ"ז) ופירש הראב"ד ז"ל (הובא ברשב"א גיטין עה. ובר"ן שם פ"ז, ובראב"ש שם פ"ו ס"ט). שתנאי בעל־מנת או של מעכשיו, כיון שישנה אפשרות שהמעשה יתקיים עכשיו, כגון אם תקיים התנאי, נמצא שאין התנאת התנאי מבטלת לגמרי את המעשה, ולכן אין צריך לכפילות התנאי וליתר פרטי התנאי, אבל בתנאי של "אם" שהתנאת התנאי באה לבטל לגמרי את המעשה – שהרי הוא אומר "הרי את מקודשת לי" ונותן לה הקידושין והם צריכים לחול מיד, ובתנאו הוא עוקר את דבריו הראשונים, שהרי הוא אומר "אם תתני לי מאתים זוז", שלפי־זה אף אם תתן לו – לא יחולו הקידושין מעכשיו אלא משעה שתתן – באופן זה של ביטול המעשה, צריך לחזק את התנאי בכפילות ובכל יתר הפרטים.

פֶּרֶק שְׁבִיעִי[1]

1) נתבארו בו המשך דיני תנאי: המקדש על מנת שירצה אביו, שיש לו ממון, שאין עליה נדרים או מומין, מעכשיו לאחר שלושים יום, המקדש חוץ מפלוני, המקדש אשתו לאחר שיגרשנה, המקדש אשה שאסורה לו עכשיו לכשתותר לו, או אשה שלא באה לעולם, דברים הצריכים שומא, דין ודברים בינם בסכום כסף הקידושין, שליח ותנאי, חזרה בקידושין.

א. הָאוֹמֵר לְאִשָּׁה: הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי עַל מְנָת שֶׁיִּרְצֶה אָבִי[2]: רָצָה הָאָב[3] - מְקֻדֶּשֶׁת; לֹא רָצָה, אוֹ שֶׁשָּׁתַק[4], אוֹ שֶׁמֵּת קֹדֶם שֶׁיִּשְׁמַע הַדָּבָר[5] - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת[6]. עַל מְנָת שֶׁלֹּא יְמַחֶה אָבִי[7]: שָׁמַע וּמִחָה - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת; לֹא מִחָה[8], אוֹ שֶׁמֵּת[9] - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת. מֵת הַבֵּן וְאַחַר כָּךְ שָׁמַע הָאָב[10] - מְלַמְּדִין הָאָב שֶׁיֹּאמַר: אֵינִי רוֹצֶה[11], כְּדֵי שֶׁלֹּא יְהוּ קִדּוּשִׁין וְלֹא תִּפֹּל לִפְנֵי יָבָם[12].

2) שיאמר בפירוש: "הן" כשישמע. 3) שאמר "הן" כששמע. 4) בשעה ששמע. 5) והרי לא יוכל לעולם לומר: "הן", ואם כן לא נתקיים תנאו. 6) שהכל תלוי בשעת השמיעה, ואם אמר אז "הן" נתקיימו הקידושין. אבל אם שתק באותה שעה אע"פ שנתרצה אחר־כך או שלא שמע ומת, שלא יתקיים התנאי לעולם – אינה מקודשת (כסף־משנה). 7) בשעת השמיעה. 8) בשעת השמיעה, ואפילו מיחה אחר־כך (כסף־משנה). 9) קודם ששמע. 10) שאם שמע לפני שמת ולא מיחה, הרי זו מקודשת כנ"ל. 11) כל זמן שעסוקים בשמיעת דבר הקידושין, או בתוך כדי דיבור, אבל אם בשעת השמיעה שתק – לא תועיל לו מחאתו אח"כ (כסף־משנה). 12) קידושין סג, א. ולדעת הראב"ד, שמע קודם שמת הבן ולא מיחה, יוכל אח"כ למחות כשמת בנו, הואיל ולא קבע זמן למחאתו יוכל למחות לעולם, ולפיכך כשמת הבן – מלמדים אותו למחות אפילו אם שמע קודם מיתת הבן.

ב. הָאוֹמֵר לְאִשָּׁה: הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בָּזֶה עַל מְנָת שֶׁיֵּשׁ לִי מָאתַיִם זוּז אוֹ בֵּית כּוֹר עָפָר[13]: אִם יֵשׁ שָׁם עֵדִים[14] שֶׁיֵּשׁ לוֹ - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת; וְאִם אֵין לוֹ - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת מִסָּפֵק, שֶׁמָּא יֵשׁ לוֹ, וְהוּא אוֹמֵר 'אֵין לִי' כְּדֵי לְקַלְקְלָהּ[15].

13) קרקע הראוי לזרוע עליו "כור", שהוא שלושים סאה תבואה, וזהו שטח של מאתים ושבעים וארבע אמות על מאתים ושבעים וארבע אמות בקירוב, כמו שכתב רבינו בפ"ד מהל' ערכין ה"ד. 14) כן כתב הרא"ש (קידושין פ"ג סימן ד) על־פי ה'תוספתא' שם (שצריך עדים במתנה על־מנת שאדבר עליך לשלטון, והוא־הדין כאן). 15) להכשילה, כי בינתיים היא תינשא לאחרים ותלד בנים, והוא יטען אח"כ שיש לו כסף או קרקע, נמצא שאסרה על הבעל השני ובניה ממנו ממזרים, כי היתה אשת איש בשעת נישואיה (קידושין ס, ב – אלא ששם לא נאמר הטעם: "כדי לקלקלה"). ואחרים מפרשים הטעם, שמא נתחרט אח"כ, ולפיכך הוא אומר: אין לי, כי מאחר שקידש מתחילה על דעת כן, חזקה היא שיש לו, ועכשיו הוא מתחרט (ר"ן ורא"ש שם) והשווה דברי רבינו בהל' גירושין פ"י, הי"ג.

ג. הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בָּזֶה עַל מְנָת שֶׁיֵּשׁ לִי מָאתַיִם זוּז אוֹ בֵּית כּוֹר עָפָר בִּמְקוֹם פְּלוֹנִי, אִם יֵשׁ לוֹ בְּאוֹתוֹ מָקוֹם - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת[16]; וְאִם אֵין לוֹ בְּאוֹתוֹ מָקוֹם שֶׁאוֹמֵר - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת מִסָּפֵק, שֶׁמָּא יֵשׁ לוֹ שָׁם, וְהוּא מִתְכַּוֵּן לְקַלְקְלָהּ[17].

16) קידושין ס, ב. ודין מאתים זוז במקום פלוני, מקורו ב'תוספתא' שם, פ"ג. ויש סוברים שבנוגע לכסף אין קפידא, שאפילו אינם באותו מקום ונמצאים במקום אחר, הרי זו מקודשת קידושי ודאי, כי בקל אפשר להעבירם ממקום למקום (רא"ש שם). 17) בגמרא שם, לא מפורש דין זה. ורבינו למדו ממה שאמרו בעל־מנת שיש לי בית כור עפר (למעלה ה"ב). והרא"ש (שם) חולק, וסובר שאפילו קידושי ספק אין כאן, כי אילו היה לו בית כור במקום פלוני, היה הדבר ידוע, כי קרקע אי אפשר להטמין, ויש קול לדבר. וכן נראה ב'תוספתא' שם גם בענין מאתים זוז (וראה ב'תוספות' המיוחסות לר"י שם).

ד. הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בָּזֶה עַל מְנָת שֶׁאַרְאֶךָּ מָאתַיִם זוּז אוֹ בֵּית כּוֹר עָפָר - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת, וְיַרְאֶנָּה[18]. הֶרְאָה הַזּוּזִים בְּיַד אֲחֵרִים, אוֹ שֶׁהֶרְאָה בֵּית כּוֹר עָפָר בִּשְׂדֵה אֲחֵרִים - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת, עַד שֶׁיַּרְאֶנָּה מִשֶּׁלּוֹ[19].

לָקַח הַמָּעוֹת בְּהַלְוָאָה אוֹ בְּשֻׁתָּפוּת, אוֹ שֶׁשָּׂכַר הַשָּׂדֶה אוֹ לְקָחָהּ בַּאֲרִיסוּת[20], וְהֵרְאָהּ - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת, עַד שֶׁיַּרְאֶנָּה מִשֶּׁלּוֹ; שֶׁמַּשְׁמַע ׳שֶׁאַרְאֶךָּ׳ - שֶׁאַרְאֶךָּ מִשֶּׁל עַצְמִי דָּבָר זֶה שֶׁאָמַרְתִּי לָךְ[21].

18) ואפילו יביא עדים שיש לו, אינה מקודשת עד שיראנה (׳טור׳ אהע״ז סי׳ לח). 19) ואם לא הראה לה, אינה מקודשת אפילו מספק (׳טור׳, שם). 20) שמעבד שדה אחרים לקבל ממנה חלק בפירותיה, שליש או רביע, כפי מנהג המדינה. 21) קידושין ס, ב.

ה. הָיָה לוֹ בֵּית כּוֹר עָפָר, וְהָיָה בוֹ נְקָעִים[22] עֲמֻקִּים עֲשָׂרָה טְפָחִים, אוֹ סְלָעִים[23] גְּבוֹהִים עֲשָׂרָה טְפָחִים, אִם הָיוּ הַנְּקָעִים מְלֵאִים מַיִם - חֲרֵי הֵן כִּסְלָעִים, וְאֵין נִמְדָּדִין עִמּוֹ, מִפְּנֵי שֶׁאֵינָן רְאוּיִין לִזְרִיעָה[24]; וְאִם אֵינָן מְלֵאִין מַיִם - נִמְדָּדִין עִמּוֹ, מִפְּנֵי שֶׁהֵן רְאוּיִין לִזְרִיעָה[25].

22) חפירות, יתקבצו שם המים (רבינו בפירושו למשנה כלאים פ״ה, מ״ד). 23) אדמה קשה כאבן ואינה ראויה לזריעה. 24) קידושין סא, א. אבל אם אין הנקעים עמוקים עשרה טפחים, אפילו הם מלאים מים נמדדים עמו, מפני שהם נקראים ״אגנות הקרקע״ שהמים מתמצים לתוכם ובטלים הם לגבי השדה (שם). והוא־הדין בסלעים שאינם גבוהים עשרה טפחים — שהם נקראים ״שדראות הקרקע״ והם בטלים על גבה. 25) שם, והשווה דברי רבינו הל׳ ערכין פ״ד, הי״ג. ולענין רוחב הנקעים לא נתפרש השיעור, וברשב״ם לבבא־בתרא קב, ב — פירש: שיש ברחבם ארבעה טפחים על ארבעה. וכתב הרשב״א: בור מלא מים אע״פ שאינו בר זריעה, הואיל ומשקים ממנו את השדה, הריהו משמש צורך השדה ונמדד עמו (מגיד־משנה).

ו. הָאוֹמֵר לְאִשָּׁה: חֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בָּזֶה עַל מְנָת שֶׁאֵין עָלַיִךְ נְדָרִים, וְנִמְצָא עָלֶיהָ אֶחָד מִשְּׁלֹשָׁה נְדָרִים אֵלּוּ: שֶׁלֹּא תֹּאכַל בָּשָׂר, אוֹ שֶׁלֹּא תִּשְׁתֶּה יַיִן, אוֹ שֶׁלֹּא תִּתְקַשֵּׁט בְּמִינֵי צִבְעוֹנִין[26] - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת[27]. נִמְצָא עָלֶיהָ נֶדֶר חוּץ מֵאֵלּוּ, אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא אוֹמֵר: מַקְפִּיד אֲנִי אֲפִלּוּ עַל זֶה - חֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת[28]. וְאִם אָמַר לָהּ: עַל מְנָת שֶׁאֵין עָלַיִךְ כָּל נֶדֶר - אֲפִלּוּ נִמְצֵאת שֶׁנָּדְרָה שֶׁלֹּא תֹּאכַל חָרוּבִין, אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת[29].

26) ״והוא־הדין לשאר המינים שדרך כל נשי המקום להתקשט בהן״ (לשון רבינו לקמן פכ״ה, ה״א). 27) כתובות עב, ב. כי אלו הם דברים שיש בהם עינוי נפש (כי אם לא תתקשט, גנאי הוא לה ומתגנה עליו) והמקדש מקפיד עליהם. 28) שם. הואיל ואין אנשים רגילים להקפיד על זה, אין קפידתו קפידא. 29) ״ירושלמי״ כתובות פ״ז, ה״ז. רמז רבינו לדבריו (הל׳ דעות פ״ד, הי״א): ״והחרובים רעים לעולם״, והייתי סבור שאין הבעל מקפיד על נדר זה, ואדרבה מרוצה הוא שלא תאכל דברים המזיקים לגופה — לפיכך משמיענו שכיון שאמר ״כל נדר״, אף זה בכלל (׳מעשה רוקח׳).

ז. חֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בָּזֶה עַל מְנָת שֶׁאֵין בָּךְ מוּמִין, וְנִמְצָא בָהּ אֶחָד מִן הַמּוּמִין הַפּוֹסְלִין בַּנָּשִׁים - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת. נִמְצָא בָהּ מוּם אַחֵר חוּץ מֵאוֹתָן הַמּוּמִין, אַף־עַל־פִּי שֶׁאָמַר: מַקְפִּיד אֲנִי אֲפִלּוּ עַל זֶה - חֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת[30]. וּמָה הֵן הַמּוּמִין הַפּוֹסְלִין בַּנָּשִׁים? כָּל הַמּוּמִין הַפּוֹסְלִין בְּכֹהֲנִים[31] פּוֹסְלִין בַּנָּשִׁים. וּבְהִלְכוֹת בִּיאַת מִקְדָּשׁ[32] יִתְבָּאֲרוּ כָּל מוּמִין שֶׁל כֹּהֲנִים. וְיוֹתֵר עֲלֵיהֶן בְּנָשִׁים: רֵיחַ רָע[33]. וְזִיעָה[34]. וְרֵיחַ הַפֶּה[35]. וְקוֹל עָבֶה[36]. וְדַדִּין גַּסִּין מֵחַבְרוֹתֶיהָ טָפֵח. וְטֶפַח בֵּין דַּד לְדַד. וּנְשִׁיכַת כֶּלֶב וְנַעֲשָׂה הַמָּקוֹם צַלֶּקֶת[37]. וְשׁוּמָא[38] שֶׁעַל הַפַּדַּחַת[39] - אֲפִלּוּ הָיְתָה קְטַנָּה בְּיוֹתֵר, וַאֲפִלּוּ קְרוּבָה לִשְׂעַר רֹאשָׁהּ[40], וְאַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין בָּהּ שֵׂעָר. וְזוֹ הִיא[41] הַשּׁוּמָא שֶׁיִּתְּרָה אִשָּׁה עַל הַכֹּהֲנִים. אֲבָל אִם הָיְתָה שׁוּמָא שֶׁיֵּשׁ בָּהּ שֵׂעָר בִּשְׂאָר הַפָּנִים, אוֹ שׁוּמָא גְּדוֹלָה כְּאִיסָּר[42] אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין בָּהּ שֵׂעָר - חֲרֵי זֶה מוּם בֵּין בְּכֹהֲנִים בֵּין בְּנָשִׁים[43].

30) כתובות עב, ב. 31) שלא יכנסו למקדש מן המזבח ולפנים, כשהם בעלי מום, וכן אם עבדו במקדש, עבודתם פסולה כמפורש בתורה (ויקרא כא, כג). 32) פ״ח, הי״ז: ״נמצאו כל המומים הפסולים בכהנים מאה וארבעים״. 33) מגופה. 34) שמזיעה תמיד. 35) כתובות עה, א. וכגירסת הרי״ף שם המוסיף: ״ריח רע״. ובנוסח כת״י (הובא בספר ׳מעשה רוקח׳) כתוב: ״ריח החוטם״. במקום ״ריח רע״ (ועי׳ בשו״ע אהע״ז סי׳ לט ס״ד). 36) שהרי הכתוב משבחה בקול ערב (שיר השירים ב, יד): ״כי קולך ערב ומראך נאוה״. 37) שאחרי שנתרפאה המכה, נשאר רושם בעור. 38) בליטה בעור כעין יבלת. 39) המצח. 40) שפעמים נראית ופעמים אינה נראית. 41) הקטנה ואין בה שיער. 42) מטבע קטן איטלקי, ונזכר במשנה (קידושין א, א). ורבינו מפרש שם: שזהו הנקרא דרה״ם בערבית, ומשקלו ארבעה גרעיני שעורה. 43) כתובות עה, א. אלא שלענין מומי נשים הנמצאים על הפנים, יש לומר שהיא מקודשת, שהרי ראה ונתפייס, אם לא במקום שהבנות יוצאות ופניהן רעולות, ואז אפילו היתה השומא בשאר הפנים — אינה מקודשת. וכן אמרו שם במשנה: ״במה דברים אמורים, במומים שבסתר. אבל במומים שבגלוי, אינו יכול לטעון״, שידע ונתפייס. והשווה דברי רבינו לקמן פכ״ה ה״ב.

ח. הַמְקַדֵּשׁ אִשָּׁה סְתָם[44], וְנִמְצָא עָלֶיהָ אֶחָד מִן הַמּוּמִין הַפּוֹסְלִין בְּנָשִׁים, אוֹ נִמְצָא עָלֶיהָ אֶחָד מִשְּׁלֹשָׁה נְדָרִים[45] - חֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת מִסָּפֵק[46]. קִדְּשָׁהּ עַל מְנָת שֶׁאֵין עָלֶיהָ נְדָרִים, וְהָיוּ עָלֶיהָ נְדָרִים, וְהָלְכָה אֵצֶל חָכָם וְהִתִּיר לָהּ - חֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת[47].

44) שלא התנה עמה כלום. 45) האמורים לעיל ה״ו.

46) ולא תוכל להנשא לאחרים עד שתקבל הימנו גט (כתובות עג:). ספק בידינו אם סתם אדם מקפיד על כך, ואי אפשר לו באשה נדרנית או בעלת מום – או אינו מקפיד.
47) שהחכם עוקר את הנדר למפרע כאילו לא היה מעולם, כמבואר בהל' נדרים פ"ד, ה"ה.

ט. קִדְּשָׁהּ עַל מְנָת שֶׁאֵין בָּהּ מוּמִין, וְהָיוּ בָהּ מוּמִין, וְהָלְכָה אֵצֶל רוֹפֵא וְרִפֵּא אוֹתָהּ - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת[48]. אֲבָל אִם הִתְנָה הָאִישׁ שֶׁאֵין עָלָיו נְדָרִים וְשֶׁאֵין בּוֹ מוּמִין, וְהָיוּ עָלָיו נְדָרִים וְהָיוּ בּוֹ מוּמִין, וְהָלַךְ אֵצֶל חָכָם וְהִתִּירוֹ, אֵצֶל רוֹפֵא וְרִפְּאוֹ - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת; שֶׁאֵין גְּנַאי לְאִישׁ בְּמוּמִין שֶׁכְּבָר נִרְפְּאוּ, וְהָאִשָּׁה אֵינָהּ מַקְפֶּדֶת עַל זֹאת[49].

48) כתובות עד, ב: "ומה בין חכם לרופא, חכם עוקר את הנדר מעיקרו (והרי זה כאילו לא נדרה כלל ולא הטעתו בשעת קידושיה), ורופא אינו מרפא אלא מכאן ולהבא" (ונמצא שבשעת תנאו הטעתו, רש"י שם). ולדעת ה'תוספות' שם, הטעם: כי גם לאחר שנתרפאה היא מאוסה בעיניו כשזוכר שהיו בה מומים, וכן נראה מדברי רבינו בסמוך.
49) שם עה, א: "טב למיתב טן דו, מלמיתב ארמלו". משל הדיוט הוא: טוב לשבת עם גופים שנים, משבת אלמנה (רש"י, שם).

י. הָאוֹמֵר לְאִשָּׁה: הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בָּזֶה עַל מְנָת שֶׁאֶתֵּן לִיךְ מָאתַיִם זוּז מִכָּן וְעַד שְׁלֹשִׁים יוֹם: אִם נָתַן לָהּ בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם - מְקֻדֶּשֶׁת, וְאִם עָבְרוּ שְׁלֹשִׁים יוֹם וְלֹא נָתַן לָהּ - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת[50]. הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בְּזוּזִים אֵלּוּ לְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם[51], אַף־עַל־פִּי שֶׁנִּתְאַכְּלוּ הַמָּעוֹת בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת לְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם[52]. וְאִם חָזַר בּוֹ בְּתוֹךְ הַשְּׁלֹשִׁים אוֹ חָזְרָה הִיא - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת[53].

50) ואפילו יתן לה אח"כ, כי לא קיים תנאו. ואין אומרים לא נתכוין זה אלא לזרז עצמו, ואין זה תנאי ממש, אלא הרי זה תנאי כשאר כל התנאים (קידושין ס:). 51) שלא יחולו הקידושין עכשיו, אלא לאחר שלושים יום.
52) ואין זה דומה למקדש במלוה שאינה מקודשת, כי כאן קיבלה את הכסף מתחילה לא בתורת הלואה אלא לשם קידושין, ולא ניתנו לה להוציאן אלא על־מנת שתתקדש בהן, נמצא כשאכלה – שלו אכלה, ובהגיע הזמן המדובר מתקדשת באותה הנאה, שאינה צריכה להחזיר לו הכסף (קידושין נט. וברש"י שם, וב'פרישה' לאהע"ז סי' מ).
53) כי כל זמן שלא חלו הקידושין, אין כאן מעשה אלא 'דיבור' בלבד, ובא הדיבור השני (חזרתם) ומבטל הדיבור הראשון (שם).

יא. בָּא שֵׁנִי וְקִדְּשָׁהּ בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת לַשֵּׁנִי לְעוֹלָם. לְפִי שֶׁבַּשָּׁעָה שֶׁקִּדְּשָׁהּ הַשֵּׁנִי לֹא הָיְתָה מְקֻדֶּשֶׁת, וְתָפְסוּ בָּהּ קִדּוּשֵׁי שֵׁנִי, וְנַעֲשָׂת אֵשֶׁת אִישׁ; וּלְאַחַר הַשְּׁלֹשִׁים יוֹם, כְּשֶׁיָּבוֹאוּ קִדּוּשֵׁי רִאשׁוֹן, יִמְצְאוּ אוֹתָהּ אֵשֶׁת אִישׁ, וְנִמְצָא הָרִאשׁוֹן כְּמִי שֶׁקִּדֵּשׁ אֵשֶׁת אִישׁ[54], שֶׁאֵין הַקִּדּוּשִׁין תּוֹפְסִין בָּהּ[55].

54) קידושין נט, ב. ומדברי רבינו משמע שאם גירשה השני בתוך שלשים יום או מת, חלו קידושי ראשון לאחר שלושים יום, שהרי לא מצאו אותה "אשת־איש" באותה שעה. וכן מבואר ב'ירושלמי' קידושין פ"ג, ה"א. והרשב"א והרא"ש חולקים, ולדעתם כל שקיבלה קידושיה משני, הרי הוכיחה שחזרה בה מקידושי ראשון (כמו שאמרו (יבמות קח.): "קידושיה הן־הן מיאוניה") ובאותה שעה נפקעו לגמרי קידושי ראשון, ושוב אינן חלין. ולדעת הרא"ש יש שיבוש ב'ירושלמי' הנ"ל, ועי' בשו"ע אהע"ז סי' מ ס"ב.
55) כמבואר לעיל פ"ד, יב.

יב. הָאוֹמֵר לְאִשָּׁה: הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי מֵעַכְשָׁיו וּלְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם בְּדִינָר זֶה, וּבָא אַחֵר וְקִדְּשָׁהּ בְּתוֹךְ הַשְּׁלֹשִׁים יוֹם - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת מִסָּפֵק לִשְׁנֵיהֶם[56]. לְפִיכָךְ שְׁנֵיהֶם נוֹתְנִין גֵּט[57], בֵּין בְּתוֹךְ הַשְּׁלֹשִׁים יוֹם[58] בֵּין לְאַחַר הַשְּׁלֹשִׁים יוֹם. הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי מֵעַכְשָׁיו וּלְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם, וּבָא אַחֵר וְאָמַר: הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי מֵעַכְשָׁיו וּלְאַחַר עֶשְׂרִים יוֹם, וּבָא אַחֵר וְאָמַר: הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי מֵעַכְשָׁיו וּלְאַחַר עֲשָׂרָה יָמִים, אֲפִלּוּ הֵן מֵאָה עַל הַסֵּדֶר הַזֶּה[59] - קִדּוּשֵׁי כֻּלָּן תּוֹפְסִין בָּהּ, וּצְרִיכָה גֵּט מִכָּל אֶחָד וְאֶחָד, מִפְּנֵי שֶׁהִיא סָפֵק מְקֻדֶּשֶׁת לְכֻלָּן[60].

56) מסופקים אנו בדברי הראשון: "מעכשיו ולאחר שלשים יום" מה משמעותם? – אם "תנאי" הם, כלומר אם לא אחזור בי בתוך שלושים, יחולו הקידושין מעכשיו, נמצא שאם לא חזר בו בתוך ל', הרי היא מקודשת מעכשיו, וקידושי השני מתבטלים למפרע, או "חזרה" הם, שחזר בו המקדש הראשון ממה שאמר: "מעכשיו" אלא דעתו לקדשה לאחר ל' יום (כי אולי דעתו על אחרת וימלך בתוך ל', רש"י שם) ועד אז הרי היא כפנויה וקידושי השני בתוך ל' יום חלים כדין. לפיכך היא מקודשת לשניהם מספק (קידושין נט:). 57) אם רוצה להנשא לאחרים או שאחד מהם יתן גט ותהא מותרת לשני ('טור' אהע"ז סי' מ).
58) ואף הראשון יכול לגרשה אף־על־פי שעדיין לא נתקדשה לו. ואין זה דומה לדבר שלא בא לעולם, כיון שאינו מחוסר מעשה, והזמן של שלושים יום ממילא הוא בא (משנה־למלך בפ"ו מהלכות גירושין ה"ג).
59) שקדושי האחרון כלים בתוך זמנו של קידושי קודמו.
60) כי לשון "מעכשיו ולאחר שלושים יום" ספק הוא, אם הוא 'תנאי' או 'חזרה' כנ"ל בהערה נה, שאם היא 'חזרה', חלים קידושי שני. ואם 'תנאי', אין קידושי שני חלים כלל. ומספק הרי היא מקודשת לשניהם, וכן לכולם. אבל אם קידשה האחרון "מעכשיו ולאחר ארבעים יום" שזמנו כלה לאחר זמן הראשון, אז אינה מקודשת לאחרון אפילו מספק, כי אפילו אם נניח שלשון המקדש הראשון משמעו 'חזרה' הרי כשגמרו שלושים יום נתקדשה לו ואין קידושי האחרון

תופסים בה. ורבינו פסק כאן כרבי יוחנן בקידושין ס. (כסף־משנה).

יג. הָאוֹמֵר לְאִשָּׁה: הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי חוּץ מִפְּלוֹנִי, כְּלוֹמַר, שֶׁלֹּא תֵּאָסֵר עָלָיו, אֶלָּא תִּהְיֶה אֵשֶׁת אִישׁ עַל כָּל הָעוֹלָם וְלִפְלוֹנִי כִּפְנוּיָה - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת מִסָּפֵק[61]. אֲבָל אִם אָמַר לָהּ: הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי עַל מְנָת שֶׁתִּהְיִי מֻתֶּרֶת לִפְלוֹנִי - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת[62], וְתִהְיֶה אֲסוּרָה עָלָיו כִּשְׁאָר הָעָם[63], מִפְּנֵי שֶׁהִתְנָה בְּדָבָר שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְקַיְּמוֹ[64].

61) אם אפשר לקדש אשה ולהשאיר שיור בקנינה, או עלינו להקיש קידושין לגירושין, שנאמר (דברים כד, ב): "ויצאה . . . והיתה לאיש אחר", השווה הכתוב הויה (קידושין) ליציאה (גירושין), מה גירושין אינם ניתנים לשיור, שהרי כתוב בהם "ספר כריתות", וכל ששייר בגיטו אין זה "כריתות" – אף קידושין אינם ניתנים לשיור (גיטין סב:). ואין זה דומה ל"מקדש מעכשיו ועד שלושים" האמור לעיל הי"ב, כי שם אין השיור אלא עד שלושים יום, וכאן נעשה השיור בעצם מהות הקידושין (ה'מאירי'). 62) כאן לא שייר בעצם הקידושין כלום, אלא שהתנה עמה תנאי מסויים, והרי זה כשאר תנאי בקידושין שאפשר להתנות (גיטין, שם). 63) שאין אשה ראויה לשני אנשים כאחד (לעיל פ"ג, ה"ט). 64) מחמת איסור תורה, והמתנה על מה שכתוב בתורה תנאו בטל והמעשה קיים, כמבואר לעיל פ"ו ה"ט־י.

יד. הַנּוֹתֵן שְׁתֵּי פְּרוּטוֹת לְאִשָּׁה וְאָמַר לָהּ: הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי הַיּוֹם בְּאַחַת, וּבְאַחַת לְאַחַר שֶׁאֲגָרְשֵׁךְ[65] - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת[66], וּכְשֶׁיְּגָרֵשׁ אוֹתָהּ תִּהְיֶה מְקֻדֶּשֶׁת, עַד שֶׁיְּגָרֵשׁ אוֹתָהּ פַּעַם שְׁנִיָּה מִן קִדּוּשֵׁי פְּרוּטָה שְׁנִיָּה. אֲבָל אִם אָמַר לְאִשָּׁה: הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בָּזֶה לְאַחַר שֶׁאֶתְגַּיֵּר[67], לְאַחַר שֶׁתִּתְגַּיְּרִי, לְאַחַר שֶׁאֶשְׁתַּחֲרֵר[68], לְאַחַר שֶׁתִּשְׁתַּחֲרְרִי, לְאַחַר שֶׁיָּמוּת בַּעְלִיךְ, לְאַחַר שֶׁתָּמוּת אֲחוֹתִיךְ[69] - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת, לְפִי שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל עַתָּה לְקַדְּשָׁהּ[70].

65) אחרי קידושין אלו. 66) בעיה היא בקידושין סב, ב –אם יכול לקדשה עכשיו לאחר שיגרשנה, ולא נפשטה, אלא שרבינו למדה מדין הש"ס (כתובות נט.): "האומר שדה זו שאני מוכר לך לכשאקחנה ממך תיקדש (תימסר לרשות ההקדש) הרי זו מקודשת כשיקחנה, שהרי עתה בידו להקדישה (ראה הל' ערכין פ"ו, ה"ט) ואף בקידושי אשה הדין כן (מגיד־משנה בשם רשב"א, וכן כתב ה'מאירי' בדעת רבינו). ויש מפרשים מה שכתב רבינו מקודשת – מקודשת מספק (כסף־משנה ותוס' ר"י שם). וכן נראה ממה שכתב רבינו בסמוך: "וכשיגרש אותה תהיה מקודשת עד שיגרש אותה פעם שניה", הרי שאין הקידושין ודאיים (כסף־משנה). 67) ועכשיו הוא גוי ואין לו קידושין. 68) ועכשיו הוא עבד כנעני ואין קידושיו תופסין, כמבואר לעיל פ"ד, הט"ו. 69) היא אשתי. ואין קידושין תופסין באחות אשתו בחייה. 70) והרי אלו כדברים שלא באו עדיין לעולם, ואין אדם קונה או מקנה דבר שלא בא לעולם (קידושין סב.).

טו. הָאוֹמֵר לִיבָמָה[71]: הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בָּזֶה לְאַחַר שֶׁיַּחֲלֹץ לִיךְ יְבָמִיךְ - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת[72]; הוּאִיל וְאִלּוּ קִדְּשָׁהּ עַתָּה, הָיוּ קִדּוּשִׁין תּוֹפְסִין בָּהּ מִסָּפֵק[73].

71) אשה שמת בעלה בלא בנים ולו אח, הרי היא זקוקה ליבם (אחי בעלה) ואסור לה להנשא לאחרים עד שיבמה יחלוץ לה. 72) בנוסח כת"י התימנים וב'מעשה רוקח', נוספה כאן המילה: "מספק". 73) כמבואר לעיל פ"ד, הי"ד ובביאורנו שם, ע"פ הסוגיא ביבמות צב, ב.

טז. הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ: אִם יָלְדָה אִשְׁתְּךָ נְקֵבָה הֲרֵי הִיא מְקֻדֶּשֶׁת לִי בָּזֶה - לֹא אָמַר כְּלוּם[74]. וְאִם הָיְתָה אֵשֶׁת חֲבֵרוֹ מְעֻבֶּרֶת וְהֵכַּר הָעֻבָּר - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת[75]. וְיִרְאָה לִי, שֶׁצָּרִיךְ לַחֲזֹר וּלְקַדֵּשׁ אוֹתָהּ אַחַר שֶׁתֵּלֵד עַל יְדֵי אָבִיהָ[76], כְּדֵי שֶׁיַּכְנִיס אוֹתָהּ[77] בְּקִדּוּשִׁין שֶׁאֵין בָּהֶן דֹּפִי[78].

74) שעדיין לא נתעברה האשה, והרי זה דבר שלא בא לעולם. 75) קידושין סב, ב. והרי זה כמזכה לעובר שלו – שקנה, הואיל ודעתו של אדם קרובה אצל בנו (פכ"ב מהל' מכירה ה"י) והוא־הדין כאן דעתו של האב קרובה אצל בתו וגמר ומקנה (תוס' המיוחסות לר"י קידושין סג. בדעת רבינו). 76) בנוסח כת"י התימנים: "מאביה אחר שתולד". 77) ישאנה ויכניסה לביתו. 78) חסרון ופגם. מלשון הכתוב (תהלים נ, כ): "בבן אמך תתן דופי". ורבינו בפירוש המשנה (קידושין פ"ג, ה) אומר: "ומה שמתחזק אצלי, שצריך שיקדש אותה אחר שנולדה ואז מותר לבוא עליה, לפי שמן העיקרים שבידינו אין אדם מקנה לחבירו דבר שלא בא לעולם, ואמנם אמרנו: דבריו קיימים, להחמיר שהיא נעשית כאשת־איש".

יז. הָאוֹמֵר לְאִשָּׁה: הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בְּמֵאָה דִינָרִין, וְנָתַן לָהּ אֲפִלּוּ דִינָר אֶחָד - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת[79] מִשֶּׁלָּקְחָה הַדִּינָר. וְהוּא[80], שֶׁיַּשְׁלִים לָהּ הַשְּׁאָר. שֶׁזֶּה כְּמִי שֶׁאָמַר: הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בְּדִינָר זֶה עַל מְנָת שֶׁאַשְׁלִים לִיךְ מֵאָה דִינָרִים, שֶׁהִיא מְקֻדֶּשֶׁת לוֹ מֵעַכְשָׁיו. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁאָמַר לָהּ 'בְּמֵאָה דִינָרִים' סְתָם; אֲבָל אִם פֵּרֵשׁ וְאָמַר לָהּ: הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בְּמֵאָה דִינָרִין אֵלּוּ, וְהִתְחִיל לִמְנוֹת לְתוֹךְ יָדָהּ - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת עַד שֶׁיַּשְׁלִים [לָהּ מֵאָה[81]], וַאֲפִלּוּ בַּדִּינָר הָאַחֲרוֹן שֶׁגַּיְּהֶם יְכוֹלִים לַחֲזֹר זֶה בָּזֶה[82]. וְכֵן אִם נִמְצָא מָנֶה חָסֵר דִּינָר[83], אוֹ נִמְצָא מֵהֶן דִּינָר נְחֹשֶׁת[84] - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת[85]. נִמְצָא בָּהֶם דִּינָר רַע[86]: אִם יְכוֹלָה לְהוֹצִיאוֹ עַל יְדֵי הַדְּחָק - יַחֲלִיפֶנּוּ[87], וְאִם לַאו - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת.

79) ואין אחד מהם יכול לחזור בו. 80) ובלבד. 81) כיון

שראתה אותו מונה והולך – דעתה על כל הסכום המדובר (קידושין ח. וברש"י). 82) שעדיין לא חלו הקידושין. 83) כגון שנתן לה הכסף בלילה, ולא הרגישה בחסרון הדינר. 84) וסתם דינר הוא של כסף. 85) שהרי הטעה אותה, ואפילו אם יחליפנו אינה מקודשת, שהרי סמכה דעתה על־מנת שהראה לה והריהו חסר (תוספות' שם). 86) שנשחק וחסר ממשקלו. 87) חייב להחליפו מדין חוב, אבל אין זה מעכב את הקידושין, ואפילו לא החליפו לה מקודשת, הואיל ויוצא ע"י הדחק אינה מקפדת (קידושין שם, ובר"ן).

יח. אָמַר לָהּ: הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בִּבְגָדִים אֵלּוּ שֶׁהֵן שָׁוִין חֲמִשִּׁים דִּינָרִים, וְהָיוּ שֶׁל מֶשִׁי וְכַיּוֹצֵא בָהֶן שֶׁהָאִשָּׁה מִתְאַוָּה לָהֶן[88]: אִם הָיוּ שָׁוִין חֲמִשִּׁים - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת מִשְּׁעַת לְקִיחָה, וְאֵינָן צְרִיכִין שׁוּמָא בַּשּׁוּק וְאַחַר כָּךְ תִּהְיֶה מְקֻדֶּשֶׁת, כְּדֵי שֶׁתִּסְמֹךְ דַּעְתָּהּ, אֶלָּא הוֹאִיל וְהֵן שָׁוִין כְּמוֹ שֶׁאָמַר לָהּ - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת מִשָּׁעָה רִאשׁוֹנָה[89]; וְאִם אֵינָן שָׁוִין - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת[90].

88) הערכה ע"י שמאים. 89) קידושין ז, ב. וכן אמרו שם (ט.): "שיראי (משי) אינם צריכים שומא". וסובר רבינו, דוקא משי וכיוצא בו שהאשה מתאוית להם. אבל יש סוברים, דוקא משי אינו צריך שומא לפני הקידושין הואיל ושומתו ידועה במקצת, ואין רגילים לטעות בו טעות גדולה, אבל שאר דברים כגון אבנים טובות ומרגליות, שיש שאינן טובות אלא מעט, ורגילים לטעות בהן בהרבה יותר משווין – צריכות שומא לפני הקידושין, כי אין האשה סומכת דעתה עליהם בלא שומא. ומכאן נהגו לקדש בטבעת שאין בה אבן (רבינו־תם שם. וכן בשו"ע אהע"ז סי' לא ס"ב).
90) קידושין ז, ב.

יט. אִישׁ וְאִשָּׁה שֶׁהָיוּ עֲסוּקִין בְּדִבְרֵי אֵרוּסִין, הוּא אוֹמֵר: בְּמֵאָה דִינָרִים אֲקַדֵּשׁ אוֹתָךְ, וְהִיא אוֹמֶרֶת: אֵינִי מִתְקַדֶּשֶׁת לְךָ אֶלָּא בְּמָאתַיִם, וְהָלַךְ זֶה לְבֵיתוֹ וְזוֹ לְבֵיתָהּ[91], וְאַחַר כָּךְ תָּבְעוּ זֶה אֶת זֶה וְקִדְּשׁוּ סְתָם[92]: אִם הָאִישׁ תָּבַע אֶת הָאִשָּׁה - יַעֲשׂוּ דִּבְרֵי הָאִשָּׁה[93], וְאִם הָאִשָּׁה תָּבְעָה אֶת הָאִישׁ - יַעֲשׂוּ דִּבְרֵי הָאִישׁ[94].

91) ולא הסכימו ביניהם. 92) ונתן לה מעות צרורות, ולא ידעה כמה. 93) שהיא סברה מאתים הן, וכל שאין שם מאתים אינה מקודשת. 94) ואפילו אין שם אלא מאה הרי זו מקודשת, כי על דעת הצעתו הקודמת היא תבעתו לקדש (תוספתא קידושין פ"ב הי"א. וכפירוש ה'מאירי' לקידושין ח, א. והשווה דברי רבינו הל' מכירה פ"ב, ה"א).

כ. הָעוֹשֶׂה שָׁלִיחַ לְקַדֵּשׁ לוֹ אִשָּׁה[95], וְהָלַךְ הַשָּׁלִיחַ וְקִדְּשָׁהּ עַל תְּנַאי - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת. וְכֵן אִם אָמַר לוֹ לְקַדְּשָׁהּ עַל תְּנַאי, וְהָלַךְ וְקִדְּשָׁהּ סְתָם, אוֹ עַל תְּנַאי אַחֵר, אוֹ שֶׁשִּׁנָּה אֶת הַתְּנַאי - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת[96].

95) ללא כל תנאי. 96) כלל הוא: "שליח שעבר על דברי משלחו, לא עשה כלום" (לשון רבינו הל' שלוחין פ"א, ה"ב. ומקורו בכתובות צט:).

כא. אָמַר לוֹ: קַדְּשָׁהּ לִי בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי, וְהָלַךְ וְקִדְּשָׁהּ בְּמָקוֹם אַחֵר - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת[97]. קַדְּשָׁהּ לִי וַהֲרֵי הִיא בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי, וְהָלַךְ וְקִדְּשָׁהּ בְּמָקוֹם אַחֵר - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת, מִפְּנֵי שֶׁמַּרְאֶה מָקוֹם הוּא לוֹ[98]. וְכֵן הִיא שֶׁאָמְרָה לִשְׁלוּחָהּ: קַבֵּל לִי קִדּוּשַׁי בִּמְקוֹם פְּלוֹנִי, וְקִבְּלָם לָהּ בְּמָקוֹם אַחֵר - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת. הֲרֵי הַבַּעַל בִּמְקוֹם פְּלוֹנִי, וְקִבֵּל לָהּ בְּמָקוֹם אַחֵר - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת, מִפְּנֵי שֶׁמַּרְאֶה מָקוֹם הִיא לוֹ[99].

97) הקפיד המקדש לומר במקום פלוני שיש לו שם אוהבים, ואם מישהו יאמר עליו דברים בפניה – ימחו בידו (קידושין נ. וברש"י). 98) "שם תמצאנה", ואין זו הקפדה (שם).
99) נלמד מדין האיש עם שליחו, שלשניהם דין אחד. וכן מוכח בקידושין מח, ב: "שאמרה היא לשלוחה צא וקבל לי קידושי מפלוני, שאמר לי התקדשי לי בדינר של כסף, והלך ונתן לו דינר של זהב . . . מראה מקום היא לו" (הגר"א לאהע"ז סי' לו ס"ק ז).

כב. הַמְקַדֵּשׁ אֶת הָאִשָּׁה וְחָזְרוּ בּוֹ מִיָּד הוּא אוֹ הִיא, אַף־עַל־פִּי שֶׁחָזְרוּ בְּתוֹךְ כְּדֵי דִּבּוּר[100] - אֵין חֲזָרָתָם כְּלוּם, וַהֲרֵי הִיא מְקֻדֶּשֶׁת[101].

100) שאילת תלמיד לרב: "שלום עליך רבי" (הל' שבועות פ"ב, יז ע"פ הסוגיא בנזיר כ:). 101) נדרים פז, א: "והלכה תוך כדי דיבור כדיבור, חוץ מעובד ע"ז ומקדש ומגרש". ופירש הר"ן שם: בכל דבר רגיל שאדם עושה, לא בגמר דעתו הוא עושה אלא בהסכמה גמורה מראש, ולפיכך לא מועילה בהם חזרה.

כג. הַמְקַדֵּשׁ עַל תְּנַאי, וְחָזַר אַחַר כַּמָּה יָמִים וּבִטֵּל הַתְּנַאי, אַף־עַל־פִּי שֶׁבִּטְּלוֹ בֵּינוֹ לְבֵינָהּ שֶׁלֹּא בִּפְנֵי עֵדִים - בָּטֵל הַתְּנַאי, וַהֲרֵי הִיא מְקֻדֶּשֶׁת סְתָם[102]. וְכֵן אִם הָיָה הַתְּנַאי[103] מִן הָאִשָּׁה, וּבִטְּלָה אוֹתוֹ אַחַר כָּךְ בֵּינָהּ וּבֵינוֹ - בָּטֵל הַתְּנַאי. לְפִיכָךְ, הַמְקַדֵּשׁ עַל תְּנַאי, וְכָנַס סְתָם[104] אוֹ בָּעַל[105] סְתָם - הֲרֵי זוֹ צְרִיכָה גֵּט[106], אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא נִתְקַיֵּם הַתְּנַאי; שֶׁמָּא בִּטֵּל הַתְּנַאי כְּשֶׁבָּעַל אוֹ כְּשֶׁכָּנַס[107]. וְכֵן הַמְקַדֵּשׁ בְּפָחוֹת מִשָּׁוֶה פְּרוּטָה אוֹ בְּמִלְוָה[108], וְחָזַר וּבָעַל סְתָם בִּפְנֵי עֵדִים[109] - צְרִיכָה גֵּט; שֶׁעַל בְּעִילָה זוֹ סָמַךְ[110], וְלֹא עַל אוֹתָן הַקִּדּוּשִׁין הַפְּסוּלִין[111]. חֲזָקָה הִיא, שֶׁאֵין אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל הַכְּשֵׁרִים עוֹשֶׂה בְּעִילָתוֹ בְּעִילַת זְנוּת[112], וַהֲרֵי בְּיָדוֹ עַתָּה לַעֲשׂוֹתָהּ בְּעִילַת מִצְוָה[113].

102) כתובות עג, א. וסובר רבינו שביטול התנאי אינו צריך עדים כל שהקידושין עצמם היו בעדים, וכמו שגילה דעתו לעיל פ"ג, טז: שליח הבעל לקדש לו אשה אינו צריך

לעשותו בעדים. "שאין מקום לעדים בשליחות הבעל". והוא־הדין לביטול התנאי או קיומו, כל שהקידושין עצמם היו בעדים. 103) כנסה לביתו לשם נישואין, כמבואר לקמן פ"י, ה"א. 104) ולא דיבר כלום אודות התנאי. 105) כתובות עד, א. 106) מספק. 107) והראב"ד מצריך שיכניסנה בעדים, ואז הריהו כביטל התנאי בעדים. וכשיטתו לעיל פ"ג הט"ז, שגם שליח הבעל צריך להעשות בעדים. ע"פ הכלל: כל דבר שבערוה, אינו פחות משנים. 108) שאינה מקודשת בהן. 109) שנתייחד עמה בעדים "שכל המקדש בביאה, אינו צריך לבעול בפני עדים אלא יתייחד בפניהם ויבעול" ש"הן הן עדי יחוד, הן הן עדי ביאה" (מלשון רבינו להלן הל' גירושין פ"י הי"ח, וכן נראה למעלה פ"ג ה"ה). 110) לקדשה בה. 111) כתובת עד, א. ומובן שבשני הדינים האחרונים: מקדש בפחות משוה פרוטה, ומקדש במלוה, צריך שהבעילה (כלומר היחוד) תהיה בעדים, שהוא עיקר קידושיו, אבל במקדש על תנאי אין צריך לבעול בעדים, כי אם רק ביטל תנאו כשבעל, אזי מתקיימים קידושיו הראשונים שהיו בעדים (מגיד־משנה). 112) הילכך ודאי בעל לשם קידושין ומקודשת ודאי, אבל במקדש על תנאי אפילו כשבעל אינה אלא מקודשת מספק, כי שמא בעל על סמך תנאו, וסבור היה שתנאו נתקיים ואין ביאתו ביאת זנות (מגיד־משנה). 113) וכתב רבינו בתשובתו: "ולעולם כל ישראל בחזקה זו, עד שיתבאר שנאף דרך זנות. ואין אנו אומרים בו חזקה, שאם־כן נמצא כל מי שזנה עם פנויה בעדים צריכה ממנו גט". השווה דברי רבינו לקמן הל' גירושין פ"י, הי"ט. וראה במוספנו 'תשובות רבינו'. וב'מעשה רוקח' דקדק מזה, אם בבעילתו זו הוא עושה איסור אחר, כגון שהיתה נדה, או שבעל ביום־הכיפורים (שאסור בביאה) לא נאמרה בו חזקה זו, – שאין זה מישראל הכשרים.

~ יום שני י"ד תמוז ~

פֶּרֶק שְׁמִינִי[1]

1) כולל המשך תנאים בקידושין ואם נתגלה שלא קוים התנאי.

א. הָאוֹמֵר לְאִשָּׁה: הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בְּכוֹס זֶה שֶׁל יַיִן, וְנִמְצָא שֶׁל דְּבַשׁ; שֶׁל דְּבַשׁ, וְנִמְצָא שֶׁל יַיִן[2]; בְּדִינָר זֶה שֶׁל כֶּסֶף, וְנִמְצָא שֶׁל זָהָב; שֶׁל זָהָב, וְנִמְצָא שֶׁל כֶּסֶף[3]; עַל מְנָת שֶׁאֲנִי כֹּהֵן, וְנִמְצָא לֵוִי; לֵוִי, וְנִמְצָא כֹּהֵן; נָתִין, וְנִמְצָא מַמְזֵר; מַמְזֵר, וְנִמְצָא נָתִין; בֶּן עִיר, וְנִמְצָא בֶּן כְּרַךְ; בֶּן כְּרַךְ, וְנִמְצָא בֶּן עִיר; עַל מְנָת שֶׁאֲנִי עָנִי, וְנִמְצָא עָשִׁיר; עָשִׁיר, וְנִמְצָא עָנִי; עַל מְנָת שֶׁבֵּיתִי קָרוֹב לַמֶּרְחָץ, וְנִמְצָא רָחוֹק; רָחוֹק, וְנִמְצָא קָרוֹב; עַל מְנָת שֶׁיֵּשׁ לִי שִׁפְחָה אוֹ בַּת גּוֹדֶלֶת[4] אוֹ אוֹפָה, וְאֵין לוֹ; עַל מְנָת שֶׁאֵין לוֹ, וְיֵשׁ לוֹ[5]; עַל מְנָת שֶׁיֵּשׁ לִי אִשָּׁה וּבָנִים, וְאֵין לוֹ; עַל מְנָת שֶׁאֵין לִי, וְיֵשׁ לוֹ - בְּכָל אֵלּוּ וְכָל הַדּוֹמֶה לָהֶן[6] אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת. וְכֵן הִיא שֶׁהִטְעַתּוּ.

~ נקודות משיחות קודש ~

"הָאוֹמֵר לְאִשָּׁה: הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי בְּכוֹס זֶה שֶׁל יַיִן, וְנִמְצָא שֶׁל דְּבַשׁ; שֶׁל דְּבַשׁ, וְנִמְצָא שֶׁל יַיִן . . בְּכָל אֵלּוּ וְכָל הַדּוֹמֶה לָהֶן אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת. וְכֵן הִיא שֶׁהִטְעַתּוּ".

הלכה זו יש לפרשה בפנימיות הענינים, שענין האישות בכלל שייך לגאולה, ע"פ המבואר במדרשי חז"ל שהנישואין של הקב"ה וכנסת ישראל ("המקדש עמו ישראל") לאמיתו ובשלימותו יהיה לימות המשיח, "של העוה"ז היו אירוסין . . אבל לימות המשיח יהיו נישואין".

וזהו הרמז בדוגמאות שהביא מכוס יין או דבש שכידוע "יין" ו"דבש" מורים על רזין דאורייתא שבזה מרומזים הנישואין דלעתיד לבא, גילוי פנימיות התורה שלעתיד לבא.

(יין מלכות ספר נשים סימן ח
מתוך רמב"ם "פרדס המלך")

2) כגון שהיה מכוסה ולא הכירה עד אחרי הקידושין. 3) כתוב ב"הגהות מיימוניות": אחד קידש בטבעת שהייתה נראית באותה שעה בפני עדי הקידושין שהיא של זהב וגם בעיני הצורף נראתה כן, ואחרי כן קרוב לחצי שנה נמצאת של נחושת – הרי זה דומה להתקדשי לי במנה ונמצא חסר דינר, או נמצא בו דינר נחושת שאינה מקודשת, ואף על פי שהמקדש עצמו לא אמר שהוא של זהב אלא העדים אמרוהו, אלא שלמעשה יש להחמיר לא להתירה בלי גט. ומטעם זה "נוהגין תחת החופה לשאול לעדים אם הטבעת שווה פרוטה, כדי שתדע הכלה שאינו מקדשה אלא בשווה פרוטה". 4) קולעת שערות. 5) כי לפעמים אם יש לו גודלת זהו חיסרון, כי הגודלת מתוך שהיא מצוייה בבתי שכינותיה תלך לספר עליה דברים שהם נגד רצונה. וכן הדין באופה שמצוייה אצל הרבה אנשים. 6) בין למעלה בין לחיסרון. כי אפילו בשבח אחרים אינה מרוצה, שאומרת: "מנעל הגדול ממידת רגלי איני חפצה בו".

ב. וּבְכֻלָּם, אַף־עַל־פִּי שֶׁאָמְרָה: בְּלִבִּי הָיָה לְהִתְקַדֵּשׁ לוֹ אַף־עַל־פִּי שֶׁהִטְעַנִי וְאֵין הַדָּבָר כְּמוֹ שֶׁאָמַר, וְכֵן אִם אָמַר הוּא: בְּלִבִּי הָיָה לְקַדְּשָׁהּ אַף־עַל־פִּי שֶׁהִטְעַתְנִי - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת, לְפִי שֶׁהַדְּבָרִים שֶׁבַּלֵּב אֵינָם דְּבָרִים[7].

7) כי היה לה לפרש בפה בשעת הקידושין.

ג. הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי עַל מְנָת שֶׁאֲנִי בַּסָּם[8], וְנִמְצָא בַּסָּם וּבַרְסִי[9]; עַל מְנָת שֶׁאֲנִי בֶּן עִיר, וְנִמְצָא בֶּן עִיר וּבֶן כְּרַךְ; עַל מְנָת שֶׁשְּׁמִי יוֹסֵף, וְנִמְצָא שְׁמוֹ יוֹסֵף וְשִׁמְעוֹן - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת. אֲבָל אִם אָמַר לָהּ: עַל מְנָת שֶׁאֵין שְׁמִי אֶלָּא יוֹסֵף, וְנִמְצָא שְׁמוֹ יוֹסֵף וְשִׁמְעוֹן; שֶׁאֵינִי אֶלָּא בַּסָּם, וְנִמְצָא בַּסָּם וּבַרְסִי; שֶׁאֵינִי אֶלָּא בֶּן עִיר, וְנִמְצָא בֶּן כְּרַךְ וּבֶן עִיר - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת.

8) מוכר בשמים. 9) מעבד עורות וריחו רע.

ד. הָאוֹמֵר לְאִשָּׁה: הֲרֵי אַתְּ מְקֻדֶּשֶׁת לִי עַל מְנָת שֶׁאֲנִי יוֹדֵעַ לִקְרוֹת, צָרִיךְ שֶׁיִּקְרָא הַתּוֹרָה וִיתַרְגֵּם אוֹתָהּ תַּרְגּוּם אֻנְקְלוֹס הַגֵּר. וְאִם אָמַר לָהּ: עַל מְנָת שֶׁאֲנִי קוֹרֵא, צָרִיךְ לִהְיוֹת יוֹדֵעַ לִקְרוֹת תּוֹרָה נְבִיאִים וּכְתוּבִים בְּדִקְדּוּק יָפֶה. עַל מְנָת שֶׁאֲנִי יוֹדֵעַ לִשְׁנוֹת, צָרִיךְ לִהְיוֹת יוֹדֵעַ לִקְרוֹת הַמִּשְׁנָה. וְאִם אָמַר: עַל מְנָת שֶׁאֲנִי תַּנָּאָה, צָרִיךְ לִהְיוֹת יוֹדֵעַ לִקְרוֹת הַמִּשְׁנָה וְסִפְרָא[10] וְסִפְרֵי[11] וְתוֹסֶפְתָּא[12] שֶׁל רַבִּי חִיָּא[13].

10) תורת כהנים, וחיברו רב. 11) מדרשי הלכה לספרים: במדבר ודברים. 12) תוספת למשנה לבאר ענייניה השנויים בלשון קצרה. 13) שהיא מוסמכת ביותר.

ה. עַל מְנָת שֶׁאֲנִי תַּלְמִיד - אֵין אוֹמְרִין: כְּבֶן עַזַּאי וּבֶן זוֹמָא, אֶלָּא כֹּל שֶׁשּׁוֹאֲלִין אוֹתוֹ דָּבָר אֶחָד בְּתַלְמוּדוֹ וְאוֹמְרוֹ; וַאֲפִלּוּ בְּהִלְכוֹת הֶחָג, שֶׁמְּלַמְּדִין אוֹתָן דָּבָרִים מִדְּבָרִים הַקַּלִּים סָמוּךְ לֶחָג, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ כָּל הָעָם בְּקִיאִין בָּהֶן. עַל מְנָת שֶׁאֲנִי חָכָם - אֵין אוֹמְרִין: כְּרַבִּי עֲקִיבָא וַחֲבֵרָיו, אֶלָּא כֹּל שֶׁשּׁוֹאֲלִין אוֹתוֹ בְּכָל מָקוֹם דְּבַר חָכְמָה[14] וְאוֹמֵר. עַל מְנָת שֶׁאֲנִי גִּבּוֹר - אֵין אוֹמְרִין: כְּאַבְנֵר בֶּן נֵר[15] וּכְיוֹאָב[16], אֶלָּא כֹּל שֶׁחֲבֵרָיו מִתְיָרְאִים מִמֶּנּוּ מִפְּנֵי גְבוּרָתוֹ. עַל מְנָת שֶׁאֲנִי עָשִׁיר - אֵין אוֹמְרִין: [כְּרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן חַרְסוֹם[17]] וּכְרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה[18], אֶלָּא כֹּל שֶׁבְּנֵי עִירוֹ מְכַבְּדִין אוֹתוֹ מִפְּנֵי עָשְׁרוֹ. עַל מְנָת שֶׁאֲנִי צַדִּיק - אֲפִלּוּ רָשָׁע גָּמוּר, הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת מִסָּפֵק, שֶׁמָּא הִרְהֵר תְּשׁוּבָה בְּלִבּוֹ[19]. עַל מְנָת שֶׁאֲנִי רָשָׁע - אֲפִלּוּ צַדִּיק גָּמוּר, הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת מִסָּפֵק, שֶׁמָּא הִרְהֵר בַּעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת בְּלִבּוֹ; שֶׁעָוֹן עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת גָּדוֹל הוּא, וּמִשֶּׁיַּהְרְהֵר לַעֲבֹד בְּלִבּוֹ נַעֲשָׂה רָשָׁע, שֶׁנֶּאֱמַר: פֶּן יִפְתֶּה לְבַבְכֶם, וְכָתוּב: לְמַעַן תְּפַשֵּׁ אֶת בֵּית יִשְׂרָאֵל בְּלִבָּם.

14) דבר התלוי בסברא. 15) שר צבא של שאול המלך. 16) בן צרויה, שר צבא של דוד המלך. 17) היה עשיר גדול ואביו הניח לו אלף עיירות ביבשה וכנגדן אלף ספינות בים. 18) אף הוא היה עשיר גדול והיה מפריש מעשר מעדרו שנים עשר אלף עגל בכל שנה ושנה. 19) ובכל זאת, המקדש בפסולי עדים [=רשעים] אינה מקודשת ואין חוששים שמא הרהרו תשובה בליבם, כי רק כאן שאומר בפירוש לפנינו: "על מנת שאני צדיק", יש לחוש שמא הרהר בליבו, אבל כאשר אין העדים אומרים כלום למה נחוש להם.

ו. הַמְקַדֵּשׁ אֶת הָאִשָּׁה, וְאָמַר: הָיִיתִי סָבוּר שֶׁהִיא כֹּהֶנֶת, וַהֲרֵי הִיא לְוִיָּה; לְוִיָּה, וַהֲרֵי הִיא כֹּהֶנֶת; עֲנִיָּה, וַהֲרֵי הִיא עֲשִׁירָה; עֲשִׁירָה, וַהֲרֵי הִיא עֲנִיָּה - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הִטְעָתוּ[20]. וְכֵן הִיא שֶׁאָמְרָה: סְבוּרָה הָיִיתִי שֶׁהוּא כֹּהֵן, וַהֲרֵי הוּא לֵוִי; לֵוִי, וַהֲרֵי הוּא כֹּהֵן; עָשִׁיר, וַהֲרֵי הוּא עָנִי; עָנִי, וַהֲרֵי הוּא עָשִׁיר - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הִטְעָה אוֹתָהּ.

20) אלא הוא הטעה את עצמו ודברים שבלב אינם דברים.

פֶּרֶק תְּשִׁיעִי[1]

1) נתבארו בו דין קדושין שלא נמסרו לביאה, שליח שמת בדרך, קידש אחת מבנותיו סתם, נאמנות האב על בתו בקידושין, האומר לאשה קידשתיך והיא כופרת, ושליח שקידש האשה לעצמו, ביטול השליחות, קול בקידושין, והכחשות בהם.

א. הַמְקַדֵּשׁ שְׁתֵּי נָשִׁים, שֶׁאָסוּר לִשָּׂא שְׁתֵּיהֶן מִשּׁוּם עֶרְוָה, כְּאַחַת[2] - אֵינָן מְקֻדָּשׁוֹת. כֵּיצַד? כְּגוֹן שֶׁקִּדֵּשׁ אִשָּׁה וּבִתָּהּ אוֹ שְׁתֵּי אֲחָיוֹת כְּאַחַת - אֵין אַחַת מֵהֶן מְקֻדֶּשֶׁת[3].

2) שאמר: הרי שתיכן מקודשות לי. 3) קידושין ג, ב. כלל הוא: "כל שאינו בזה אחר זה – אפילו בבת אחת אינו", והואיל ואין קידושין תופסין באחות אשתו, שנאמר בה (ויקרא יח, יח): "ואשה אל אחותה לא תקח" (=לא תקדשנה, עי' קידושין סז:) – אף כשקידשן כאחת, אין קידושין תופסין אף באחת מהן.

ב. קִדֵּשׁ נָשִׁים רַבּוֹת כְּאַחַת, וְאָמַר: הֲרֵי כֻּלְּכֶם מְקֻדָּשׁוֹת לִי[4], וְהָיוּ בָּהֶן שְׁתֵּי אֲחָיוֹת אוֹ אִשָּׁה וּבִתָּהּ וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - אֵין אַחַת מִכֻּלָּן מְקֻדֶּשֶׁת[5]. וְאִם אָמַר לָהֶן: הְרָאוּיָה מִכֶּם לִי לְבִיאָה מְקֻדֶּשֶׁת לִי - הֲרֵי כֻּלָּן מְקֻדָּשׁוֹת לוֹ, חוּץ מֵאֲחָיוֹת אוֹ אִשָּׁה וּבִתָּהּ[6] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן. וְכֵן אִם אָמַר לָהֶן: הֲרֵי כֻּלְּכֶם מְקֻדָּשׁוֹת לִי, וְהָיְתָה בָּהֶן שִׁפְחָה אוֹ עַכּוּ"ם אוֹ אִשָּׁה אַחַת עֶרְוָה, כְּגוֹן אֵשֶׁת אִישׁ אוֹ בִּתּוֹ אוֹ אֲחוֹתוֹ וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - אֵין אַחַת מִכֻּלָּם מְקֻדֶּשֶׁת. וְאִם אָמַר: הְרָאוּיָה מִכֶּם לִי לְבִיאָה תִּהְיֶה מְקֻדֶּשֶׁת לִי - הֲרֵי כֻּלָּן מְקֻדָּשׁוֹת לוֹ[7], חוּץ מֵאוֹתָהּ אִשָּׁה שֶׁאֵין קִדּוּשִׁין תּוֹפְסִין בָּהּ.

4) ונתן לאחת מהן כסף קידושין עבור כולן. 5) קידושין נא, א. הואיל ואמר "כולכן" והדבר ידוע שהאחיות אינן מקודשות – לא חלו הקידושין גם על האחרות, שהרי כלל כולן בדיבור אחד, ומתוך שלא קנה את האחיות – לא קנה גם את הנכריות. דוגמא לכך: "קנה אתה וחמור (אתה ובהמה זו תקנו נכסי) לא קנה כלום" (בבא־בתרא קמג.) כיון שבקנין אחד שיתף שניהם – מתוך שהחמור לא קנה, אף הוא לא קנה. 6) שאי־אפשר לו לבוא על אחת מהן, כמבואר בסמוך ה"ג. 7) כאן לא נתכוין מתחילה לקדש אלא את הנשים הכשרות לו, ואלה שאינן ראויות לו לא נכללו באמירתו (קידושין נא:).

ג. אָמַר לִשְׁתֵּי אֲחָיוֹת: הֲרֵי אַחַת מִכֶּם מְקֻדֶּשֶׁת לִי בָּזֶה, וְנָתַן לָהֶן פְּרוּטָה[8] אוֹ שֶׁקִּבְּלַתָּה אַחַת עַל יַד חֲבֵרְתָּהּ; וְכֵן הָאוֹמֵר לְאָב: אַחַת מִבְּנוֹתֶיךָ מְקֻדֶּשֶׁת לִי, וְקִבֵּל הָאָב קִדּוּשֶׁיהָ[9] - כֻּלָּן צְרִיכוֹת גֵּט מִמֶּנּוּ,

וְאָסוּר לוֹ לָבוֹא עַל אַחַת מֵהֶן[10], מִפְּנֵי שֶׁהַקִּדּוּשִׁין תּוֹפְסִין בָּהֶן אַף־עַל־פִּי שֶׁאִי אֶפְשָׁר לָבוֹא עַל אַחַת מֵהֶן[11].

8) שנתן לשתיהן יחד (לשון רבינו בפירושו למשנה, קידושין פ"ב, מ"ז). 9) שהאב זכאי לקבל את קידושי בתו עד שתיבגר, כמפורש לעיל פ"ג, הי"א. 10) הואיל ולא פירש איזו מהן קידש, אינו יכול לישא אף אחת מהן, שמא הוא פוגע באחות אשתו. 11) קידושין נא, א. נב, א.) כאביי לגבי רבא, האומר: קידושין שאינן מסורין לביאה הם קידושין. והיא אחת מההלכות המסומנות ביע"ל קג"ם שהלכה כאביי. ואם שידך אחת מבנותיו תחילה, ואח"כ בשעת קידושין אמר המשודך לאב: "בתך מקודשת לי", ולא פירש: "פלונית בתך", אומר רבינו־תם שהמשודכת מקודשת, כיון שחל עליו חרם ותקנת הקהילות (לא לחזור בו משידוכו) לא עזב זו ומקדש אחרת, ואפילו במקום שאין בו תקנת הקהילות – שארית ישראל לא יעשו עולה ולא ידברו כזב ('הגהות מיימוניות', אולם ראה 'תוספות' לקידושין נב. ובשו"ע אהע"ז סי' לז, סט"ז).

ד. הָעוֹשֶׂה שָׁלִיחַ לְקַדֵּשׁ לוֹ אִשָּׁה פְּלוֹנִית, וְהָלַךְ וְקִדְּשָׁהּ[12] לוֹ, וְקִדֵּשׁ הַמְשַׁלֵּחַ בְּעַצְמוֹ לְאִמָּהּ אוֹ לְבִתָּהּ אוֹ לַאֲחוֹתָהּ, וְאֵין יָדוּעַ אֵי זוֹ מֵהֶן נִתְקַדְּשָׁה רִאשׁוֹנָה - שְׁתֵּיהֶן צְרִיכוֹת גֵּט, וַאֲסוּרוֹת עָלָיו[13]. וְכֵן אִשָּׁה שֶׁעָשְׂתָה שָׁלִיחַ לְקַדְּשָׁהּ, וְהָלַךְ וְקִדְּשָׁהּ, וְהָלְכָה וְקִדְּשָׁה הִיא עַצְמָהּ לְאַחֵר, וְאֵין יָדוּעַ אֵי זוֹ מֵהֶן קוֹדֶם[14] - שְׁנֵיהֶן נוֹתְנִין לָהּ[15] גֵּט. וְאִם רָצוּ, אֶחָד נוֹתֵן גֵּט וְאֶחָד כּוֹנֵס[16].

12) בכת"י התימנים: "לקדשה". 13) כי אסור לו לקחת קרובות גרושתו. 14) שאם קידושיה קדמו, הרי ביטלה את מעשה שלוחה, והיתה מקודשת לאחר. 15) אם רוצה להנשא לאחר. 16) כי אינה עוד אשת איש מהאחד, וממילא מותרת לו (קידושין עט.).

ה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[17] בִּרְחוֹקִין; אֲבָל אִם קִדְּשָׁהּ הַשָּׁלִיחַ לָאָב, וְקִדְּשָׁהּ הִיא עַצְמָהּ לַבֵּן אוֹ לָאָח וְכַיּוֹצֵא בָהֶן - שְׁנֵיהֶם נוֹתְנִין גֵּט, וְהִיא אֲסוּרָה לִשְׁנֵיהֶם[18].

17) שמותרת להנשא לשני, לאחר הגט. 18) שהרי גרושת האב אסורה על הבן, וגרושת הבן אסורה על האב, וגרושת האח – על אחיו (להלן פ"ב מהל' איסורי ביאה ה"א).

ו. הָאוֹמֵר לִשְׁלוּחוֹ: צֵא וְקַדֵּשׁ לִי אִשָּׁה, וּמֵת הַשָּׁלִיחַ, וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ אִם קִדֵּשׁ אִם לֹא קִדֵּשׁ לוֹ אִשָּׁה - הֲרֵי זֶה בְּחֶזְקַת שֶׁקִּדֵּשׁ, שֶׁחֶזְקַת שָׁלִיחַ לַעֲשׂוֹת שְׁלִיחוּתוֹ[19]. וְהוֹאִיל וְאֵין יָדוּעַ אֵי זוֹ אִשָּׁה קִדֵּשׁ לוֹ[20] - הֲרֵי זֶה אָסוּר בְּכָל אִשָּׁה שֶׁיֵּשׁ לָהּ קְרוֹבוֹת שֶׁהֵן עֲרָוָה עִמָּהּ[21], כְּגוֹן אִשָּׁה שֶׁיֵּשׁ לָהּ בַּת אוֹ אֵם אוֹ אָחוֹת וְכַיּוֹצֵא בָהֶן; שֶׁאִם תֹּאמַר יִשָּׁא זוֹ, שֶׁמָּא אִמָּהּ קִדֵּשׁ לוֹ שְׁלוּחוֹ אוֹ אֲחוֹתָהּ אוֹ בִּתָּהּ. וּמֵתָּר בְּאִשָּׁה שֶׁאֵין לָהּ קְרוֹבוֹת כְּגוֹן אֵלּוּ[22]. הָיְתָה לָהּ קְרוֹבָה, כְּגוֹן אֵם אוֹ אָחוֹת וְכַיּוֹצֵא בָהֶן, וְהָיְתָה הַקְּרוֹבָה אֵשֶׁת אִישׁ בְּשָׁעָה שֶׁעָשָׂה הוּא שָׁלִיחַ, אַף־עַל־פִּי שֶׁנִּתְגָּרְשָׁה קֹדֶם שֶׁיָּמוּת הַשָּׁלִיחַ - הֲרֵי זֶה מֻתָּר בָּהּ; וְאֵין אוֹמְרִים: שֶׁמָּא קִדֵּשׁ הַשָּׁלִיחַ אֶת קְרוֹבָתָהּ אַחַר שֶׁנִּתְגָּרְשָׁה, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הָיְתָה רְאוּיָה בַּשָּׁעָה שֶׁעָשָׂה הַשָּׁלִיחַ, וְאֵין אָדָם עוֹשֶׂה שָׁלִיחַ לְקַדֵּשׁ לוֹ אֶלָּא אִשָּׁה שֶׁיָּכוֹל הוּא לְקַדְּשָׁהּ בִּשְׁעַת הַשְּׁלִיחוּת[23].

19) ובוודאי קידש (נזיר יב.). 20) שלא פירש לו איזו אשה רוצה לקדש. 21) שהמקדש את האשה, הרי זה אוסר עליו שבע עריות: אמה, אם אמה, ואם אביה, בתה ובת בנה ובת בתה ואחותה בזמן שהיא קיימת (מסכת דרך ארץ, א, א). 22) נזיר, שם. 23) שם. ומכאן יש להוכיח שהשליח יכול לקדש קרובתו למשלחו אע"פ שאינו יכול לקדשה לעצמו, שאם לא כן למה לא אמרו שמותר המשלח בקרובות השליח (מגיד־משנה).

ז. מִי שֶׁהָיוּ לוֹ חֲמִשָּׁה בָּנִים, וְעָשׂוּ כֻּלָּן שָׁלִיחַ אֶת אֲבִיהֶם לְקַדֵּשׁ לָהֶם אִשָּׁה[24], וְאָמַר אֲבִי הַבָּנִים לְאִישׁ שֶׁיֵּשׁ לוֹ חָמֵשׁ בָּנוֹת: אַחַת מִבִּנּוֹתֶיךָ מְקַדֶּשֶׁת לְאֶחָד מִבָּנַי[25], וְקִבֵּל הָאָב[26] הַקִּדּוּשִׁין[27] - כָּל אַחַת מֵהֶן צְרִיכָה חֲמִשָּׁה גִטִּין מִכָּל הָאַחִין, הוֹאִיל וְכֻלָּן[28] נָתְנוּ רְשׁוּת לָאָב לְקַדֵּשׁ לָהֶן אִשָּׁה[29]. מֵת אֶחָד מֵהֶם - כָּל אַחַת מֵהֶן צְרִיכָה אַרְבָּעָה גִטִּין[30], וַחֲלִיצָה מֵאֶחָד מֵהֶם[31].

24) וכגון שהם גדולים הראויים לעשות שליח ולקדש אשה (קידושין נב.). 25) ולא פירש איזה בן, והלה לא פירש איזו בת. 26) אבי הבנות. 27) אפילו לא עשאוהו הבנות שליח, יכול הוא לקבל קידושיהן, הואיל ועדיין לא בגרו ורשותן בידו, כמבואר לעיל פ"ג הי"א. 28) כל הבנים. 29) ואינו ידוע מי הוא המקדש ומי זאת המקודשת. 30) מארבעת האחים הנשארים. 31) שמא ארוסת המת היא וזקוקה ליבום. ואינה יכולה להנשא לאחרים עד שתחלוץ (קידושין נב.) ולהתייבם אינה ראויה כי שמא היא ארוסה לאחד האחים החיים, ונמצא זה נושא אשת אחיו החי.

ח. הָאָב שֶׁהָיְתָה לוֹ בַּת קְטַנָּה אוֹ נַעֲרָה, שֶׁהִיא בִּרְשׁוּתוֹ, וּבַת בּוֹגֶרֶת[32], וְנָתְנָה לוֹ הַבּוֹגֶרֶת רְשׁוּת לְקַדְּשָׁהּ, וְקִדֵּשׁ בִּתּוֹ סְתָם לְאֶחָד - אֵין הַבּוֹגֶרֶת בִּכְלָל, עַד שֶׁיְּפָרֵשׁ וְיֹאמַר: בִּתִּי הַבּוֹגֶרֶת שֶׁעָשָׂת אוֹתִי שָׁלִיחַ. לְפִיכָךְ אֵין הַבּוֹגֶרֶת מְקֻדֶּשֶׁת[33] (וַאֲחוֹתָהּ מְקֻדֶּשֶׁת).

32) בת י"ב שנה עד י"ב וששה חדשים נקראת נערה, ומתחילת יום גמר הששה חדשים ומעלה נקראת בוגרת, כמפורש לעיל פ"ב ה"ב. 33) קידושין נא, ב: "אין אדם

עוזב מצוה המוטלת עליו (קידושי בתו הנערה) ועושה מצוה שאינה מוטלת עליו", וראה שם סד, ב וברש"י.

ט. מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ שְׁתֵּי כִּתֵּי[34] בָּנוֹת מִשְׁתֵּי נָשִׁים, וְכֻלָּן בִּרְשׁוּתוֹ[35], וְקִדֵּשׁ אַחַת מֵהֶן, וּבִשְׁעַת הַקִּדּוּשִׁין אָמַר לַבַּעַל: קִדַּשְׁתִּי לְךָ אֶת בִּתִּי הַגְּדוֹלָה, אַף־עַל־פִּי שֶׁיֵּשׁ לוֹמַר: שֶׁמָּא גְדוֹלָה שֶׁבַּגְּדוֹלוֹת[36] קִדֵּשׁ לוֹ אוֹ גְדוֹלָה שֶׁבַּקְּטַנּוֹת[37], אוֹ קְטַנָּה שֶׁבַּגְּדוֹלוֹת שֶׁהִיא גְדוֹלָה מִן הַגְּדוֹלָה שֶׁבַּקְּטַנּוֹת[38] - הֲרֵי כֻּלָּן מֻתָּרוֹת[39] חוּץ מִן הַגְּדוֹלָה שֶׁבַּגְּדוֹלוֹת, שֶׁהִיא לְבַדָּהּ הַמְקֻדֶּשֶׁת. וְכֵן אִם קִדֵּשׁ בִּתּוֹ הַקְּטַנָּה, אַף־עַל־פִּי שֶׁיֵּשׁ לוֹמַר: שֶׁמָּא קְטַנָּה שֶׁבַּקְּטַנּוֹת אוֹ קְטַנָּה שֶׁבַּגְּדוֹלוֹת, אוֹ גְדוֹלָה שֶׁבַּקְּטַנּוֹת שֶׁהִיא קְטַנָּה מִן הַקְּטַנָּה שֶׁבַּגְּדוֹלוֹת - הֲרֵי כֻּלָּן מֻתָּרוֹת חוּץ מִן הַקְּטַנָּה שֶׁבַּקְּטַנּוֹת, וְהִיא לְבַדָּהּ הַמְקֻדֶּשֶׁת. שֶׁמַּשְׁמַע בִּתּוֹ הַגְּדוֹלָה - שֶׁאֵין בִּבְנוֹתָיו גְּדוֹלָה מִמֶּנָּה, וּמַשְׁמַע בִּתּוֹ הַקְּטַנָּה - שֶׁאֵין בָּהֶן קְטַנָּה מִמֶּנָּה[40].

34) קבוצות. 35) שעדיין לא בגרו ויכול לקדשן שלא מדעתן. 36) מהאשה הראשונה שילדה לו תחילה. 37) מאשתו השניה שילדה לו אח"כ. 38) שהיא נולדה לו טרם שילדה אשתו השניה את בתה הראשונה. 39) להנשא לאחרים. 40) שם. אין אדם עשוי לדבר בלשון המביאה לידי ספק (קידושין סד: כרבי יוסי).

י. נֶאֱמָן הָאָב לוֹמַר עַל בִּתּוֹ קֹדֶם שֶׁתִּבְגַּר שֶׁהִיא מְקֻדֶּשֶׁת, וְאוֹסְרָהּ עַל הַכֹּל[41].

41) ואע"פ שאינה כל־כך בידו לקדשה, כי שמא לא ימצא אדם שיסכים לקדשה – בכל זאת נאמן מחמת הכתוב (דברים כב, טז): "את בתי נתתי לאיש הזה". באמרו "לאיש" – אסרה לכל העולם, שאין אנו יודעים למי קדשה, ובאמרו "הזה" – התירה לזה (קידושין סד.) ובנערה הכתוב מדבר.

יא. הָאָב שֶׁאָמַר: קִדַּשְׁתִּי אֶת בִּתִּי וְאֵינִי יוֹדֵעַ לְמִי קִדַּשְׁתִּיהָ - הֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה לְעוֹלָם עַל כָּל אָדָם, עַד שֶׁיֹּאמַר הָאָב: נוֹדַע לִי שֶׁלִּפְלוֹנִי קִדַּשְׁתִּיהָ, וְתִהְיֶה צְרִיכָה מִמֶּנּוּ גֵּט בִּלְבַד[42]. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁנּוֹדַע לוֹ אַחַר שֶׁבָּגְרָה[43].

42) כלומר, רק ממנו תתגרש ואז תהיה מותרת לכל אדם. 43) ואז כבר אינה ברשותו. בכל זאת נאמן משום "שהפה שאסר הוא הפה שהתיר", ונימוק זה מועיל אפילו כשהדיבור השני בא לאחר כדי דיבור של האמירה הראשונה, כיון שהאיסור אינו אלא מפי האב, הוא נאמן להתירה אפילו לאחר מכאן. כי אין הדיבור האחרון סותר כלום את הדיבור הראשון, כי יתכן שמתחילה לא ידע מי קידשה, ועכשיו נודע לו (מגיד־משנה, הל' גירושין פי"ב ה"א) והרי אפילו אדם אחר נאמן להתירה, כמבואר בסמוך – כל־שכן שהאב בעצמו נאמן לכך (מגיד־משנה).

יב. אָמַר הָאָב: אֵינִי יוֹדֵעַ לְמִי קִדַּשְׁתִּיהָ, וּבָא אֶחָד וְאָמַר: אֲנִי הוּא שֶׁקִּדַּשְׁתִּיהָ - נֶאֱמָן[44] אַף לִכְנֹס[45], וְאֵינוֹ צָרִיךְ קִדּוּשִׁין אֲחֵרִים.

44) שאינו חצוף לומר לפני האב שקידשה, כי מתיירא הוא שמא יכחישנו האב ויאמר: "לא ממך קבלתי כסף הקידושין". 45) ואין אומרים שמא יצרו תקפו (קידושין סג:).

יג. בָּאוּ שְׁנַיִם, זֶה אוֹמֵר: אֲנִי קִדַּשְׁתִּיהָ, וְזֶה אוֹמֵר: אֲנִי קִדַּשְׁתִּיהָ - שְׁנֵיהֶן נוֹתְנִין גֵּט[46]. וְאִם רָצוּ, אֶחָד נוֹתֵן גֵּט וְאֶחָד כּוֹנֵס[47]. כְּנָסָהּ, וְאַחַר כָּךְ בָּא אַחֵר וְאָמַר: אֲנִי הוּא שֶׁקִּדַּשְׁתִּיהָ - אֵינוֹ נֶאֱמָן, וְאֵינוֹ אוֹסְרָהּ עַל בַּעְלָהּ[48].

46) להתירה להנשא לאחרים. 47) שם. ואפשר שיצטרך לקדשה קידושין אחרים כשיכנסנה, שהרי הראשון טען שהיא מקודשת לו, ושמא באמת לא נתקדשה לשני העומד לכנסה עכשיו (רשב"א). 48) כי מאחר שכנסה בהיתר ובהסכמת החכמים, אין השני הבא יחידי נאמן לאסרה עליו. ולדעת הרשב"א אפילו עדיין לא כנסה, אלא כיון שהתירוה לכונסה – אין השני נאמן להוציאה מהיתרה הראשון, והשווה כתובות כג, א.

יד. הָאִשָּׁה שֶׁאָמְרָה: נִתְקַדַּשְׁתִּי וְאֵינִי יוֹדַעַת לְמִי נִתְקַדַּשְׁתִּי, וּבָא אֶחָד וְאָמַר: אֲנִי הוּא שֶׁקִּדַּשְׁתִּיךְ - נֶאֱמָן לִתֵּן גֵּט, וְתִהְיֶה מֻתֶּרֶת לְכָל אָדָם חוּץ מִמֶּנּוּ[49]; אֲבָל אֵינוֹ נֶאֱמָן לִכְנֹס, שֶׁמָּא יִצְרוֹ תְּקָפוֹ וְהִיא תַּרְגִּיל[50] לוֹ כְּדֵי לְהַתִּירָהּ[51].

49) אפילו אחר שיגרשנה, כי אם תתירנה לו לאחר הגירושין, יש לחוש לקנוניא והערמה מצד שניהם. 50) תחפה עליו ותשדלנו אחריה. 51) ואינו מתיירא ממנה שתכחישנו, ואפילו אם יבוא עוד אחר לומר אני קדשתיה, היא תכחישנו (קידושין סג: וברש"י).

טו. הָאוֹמֵר לְאִשָּׁה: קִדַּשְׁתִּיךְ, וְהִיא אוֹמֶרֶת: לֹא קִדַּשְׁתַּנִי - הוּא אָסוּר בִּקְרוֹבוֹתֶיהָ[52], וְהִיא מֻתֶּרֶת בִּקְרוֹבָיו[53]. קִדַּשְׁתַּנִי, וְהוּא אוֹמֵר: לֹא קִדַּשְׁתִּיךְ - הוּא מֻתָּר בִּקְרוֹבוֹתֶיהָ, וְהִיא אֲסוּרָה בִּקְרוֹבָיו[54]. קִדַּשְׁתִּיךְ, וְהִיא אוֹמֶרֶת: לֹא קִדַּשְׁתָּ אֶלָּא בִּתִּי - הוּא אָסוּר בִּקְרוֹבוֹת גְּדוֹלָה[55], וּגְדוֹלָה מֻתֶּרֶת בִּקְרוֹבָיו; וּמֻתָּר בִּקְרוֹבוֹת הַבַּת, וְהַבַּת מֻתֶּרֶת בִּקְרוֹבָיו[56]. קִדַּשְׁתִּי אֶת בִּתֵּךְ, וְהִיא אוֹמֶרֶת: לֹא קִדַּשְׁתָּ אֶלָּא אוֹתִי - הוּא אָסוּר בִּקְרוֹבוֹת הַבַּת, וְהַבַּת מֻתֶּרֶת בִּקְרוֹבָיו; וּמֻתָּר בִּקְרוֹבוֹת הָאֵם, וְהָאֵם אֲסוּרָה עַל קְרוֹבָיו[57].

52) שבהודאתו עשה אותן עליו כחתיכת איסור, ש"כיון שקידש אדם אשה, נאסרו עליו מקרובותיה שש נשים . . . בין בחיי אשתו בין לאחר מותה, ואלו הן: אמה ואם אמה ואם אביה, ובתה ובת בתה ובת בנה . . . וכן אחות אשתו ערוה עליו עד שתמות אשתו" (הל' איסורי ביאה פ"ב,

ה"ז־ט). 53) שהיא מכחישתו. 54) אביו, אבי אביו, בנו, בנו ובן בנו, אחיו ובן אחיו (יבמות מ:), שעשאתם עליה כחתיכת איסור בהודאתה (כנ"ל הערה נא). 55) האם. 56) ואין האם נאמנת על בתה. 57) קידושין סה, א.

טז. וְכָל אֵלּוּ שֶׁטּוֹעֲנִין הַקִּדּוּשִׁין[58], בְּשֶׁטָּעַן הַטּוֹעֵן שֶׁהָיוּ שָׁם קִדּוּשִׁין בִּפְנֵי עֵדִים וְהָלְכוּ לִמְדִינָה אַחֶרֶת אוֹ מֵתוּ; אֲבָל אִם הוֹדוּ שֶׁהָיוּ הַקִּדּוּשִׁין בְּלֹא עֵדִים - אֵין כָּאן קִדּוּשִׁין, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[59]. וְכָל מָקוֹם שֶׁתֹּאמַר אִשָּׁה לְאִישׁ: קִדַּשְׁתַּנִי, וְהוּא אוֹמֵר: לֹא קִדַּשְׁתִּיךְ - מְבַקְּשִׁים מִמֶּנּוּ שֶׁיִּכְתֹּב לָהּ גֵּט לְהַתִּירָהּ לִשְׁאָר הָעָם[60], שֶׁאֵין לוֹ בָּזֶה הֶפְסֵד[61]. וְאִם נָתַן לָהּ גֵּט מֵעַצְמוֹ - כּוֹפִין אוֹתוֹ לִתֵּן כְּתֻבָּה[62].

58) בין הוא בין היא. 59) לעיל פ"ד, ה"ו. 60) כי אם לא תקבל גט, הרי נאסרה להנשא לכל העולם – ע"פ דבריה. 61) הפסד ממון, כי לא יצטרך לתת לה כתובה, ואע"פ שאם יגרשנה יאסר בקרובותיה – אין בזה הפסד גדול, כי הרבה נשים יוכל לישא חוץ מקרובותיה (מגיד־משנה) אבל לכופו אי אפשר, שיוכל לטעון כי אינו רוצה להאסר בקרובותיה. 62) קידושין סה, א. כי גילה דעתו שקידשה, ואע"פ שרבינו סובר אין לארוסה כתובה אלא־אם־כן כתב לה (ראה לקמן פ"י הי"א) ואם כן היאך יכול לטעון שמעולם לא קידשה – הרי כתובתה בידה?! אולם כאן ידובר במקום שכותבים כתובה קודם שמקדשים (ראה לקמן הכ"ט), ואם כן אין כל הוכחה מכתובתה שאולי לא נתקיימו הקידושין אח"כ (מגיד־משנה).

יז. הָעוֹשֶׂה שָׁלִיחַ לְקַדֵּשׁ לוֹ אִשָּׁה, וְהָלַךְ וְקִדְּשָׁהּ לְעַצְמוֹ - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת לַשָּׁלִיחַ[63]. וְאָסוּר לַעֲשׂוֹת כֵּן[64]. וְכָל הָעוֹשֶׂה דָּבָר זֶה וְכַיּוֹצֵא בּוֹ בִּשְׁאָר דִּבְרֵי מִקָּח וּמִמְכָּר - נִקְרָא רָשָׁע[65].

63) ודוקא אם קידשה בכוונה, אבל אם רצה לקדשה למשלחו וטעה ואמר: "הרי את מקודשת לי" אינה צריכה גט מהשליח, כי קידושין בטעות אינם קידושין (הגהות מיימוניות' ושו"ע אהע"ז סי' לה, ס"ט). 64) קידושין נח, ב: "מה שעשה עשוי – אלא שנהג בו מנהג רמאות". 65) שם נט, א: "עני המהפך בחררה (עוגה דקה), ובא אחר ונטלה הימנו – נקרא רשע" שיורד לחיי חבירו. השווה הל' מכירה פ"ז, ה"י.

יח. הָעוֹשֶׂה שָׁלִיחַ לְקַדֵּשׁ לוֹ אִשָּׁה, וְהָלַךְ וְקִדְּשָׁהּ, הַשָּׁלִיחַ אוֹמֵר: לְעַצְמִי קִדַּשְׁתִּיהָ[66], וְהָאִשָּׁה אוֹמֶרֶת: לָרִאשׁוֹן שֶׁשְּׁלָחוֹ נִתְקַדַּשְׁתִּי[67] - אִם לֹא עָשָׂה הַשָּׁלִיחַ בְּעֵדִים[68] - הֲרֵי הַשָּׁלִיחַ אָסוּר בִּקְרוֹבוֹתֶיהָ[69], וְהִיא מֻתֶּרֶת בִּקְרוֹבָיו; וְהָאִשָּׁה אֲסוּרָה בִּקְרוֹבֵי הַמְשַׁלֵּחַ[70], וְהַמְשַׁלֵּחַ מֻתָּר בִּקְרוֹבוֹתֶיהָ[71]; וְאִם הֶחְזִיק הַשָּׁלִיחַ בְּעֵדִים[72] - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת לָרִאשׁוֹן[73].

66) כגון שאמר לה השליח מתחילה: "פלוני שלחני לקדשך בשבילו", ולאחר שעה קידשה סתם. 67) הוא אומר: לעצמי נתכוונתי. והיא אומרת: למשלח נתכוונתי. 68) רבינו לשיטתו לעיל פ"ג, הט"ו: "האיש שעשה שליח לקדש לו אשה אין צריך לעשותו בעדים, שאין מקום לעדים בשליחות האיש אלא להודיע אמיתת הדבר". 69) כי לדבריו הרי היא מקודשת לו, ועשאן עליו חתיכת איסור בהודאתו, כמבואר לעיל הט"ו. 70) שלדבריה נתקדשה לו. 71) שהרי שלוחו צווח שלא קידשה למשלח. 72) שעשאו המשלח שליח במעמד שני עדים. 73) והוא אסור בקרובותיה ('ירושלמי' קידושין פ"ג, ה"א) ובכל זאת גם השליח אסור בקרובותיה (מגיד־משנה).

יט. אָמְרָה: אֵינִי יוֹדַעַת לְמִי נִתְקַדַּשְׁתִּי, אִם לַשּׁוֹלֵחַ אוֹ לִשְׁלוּחוֹ: אִם לֹא הֶחֱזִיק הַשָּׁלִיחַ בְּעֵדִים - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת לַשֵּׁנִי[74], וְאִם הֶחְזִיק שֶׁהוּא שְׁלוּחוֹ - שְׁנֵיהֶן נוֹתְנִין גֵּט[75]; וְאִם רָצוּ, אֶחָד נוֹתֵן גֵּט וְאֶחָד כּוֹנֵס[76].

74) הואיל ואין כאן עדות, וגם המשלח אינו כאן בשעת קידושין, אין האשה סומכת כל־כך על שליחות זו, שהרי המשלח יכול לכפור בכל, ואין עדים לדבר. 75) כאן סמכה דעתה על שליחותו, שהרי המשלח לא יוכל לכפור במקום עדים אלא מכיון שאומרת "איני יודעת" הרי היא בספק קידושין לשניהם. 76) 'ירושלמי' שם. ולדעת הראב"ד אי אפשר לעשות שליח לקדש אשה – בלי עדים, כמפורש לעיל פ"ג, הט"ו. והוא מפרש: הוחזק השליח בעדים – שהיתה השליחות מפורסמת במקום האשה – ולפיכך אף הראשון אסור בקרובותיה, שאין מחאת השליח מועילה לבטל שליחות מפורסמת. לא הוחזק השליח – שלא היתה השליחות מפורסמת – כאן אם השליח מוחה וצווח שלעצמו קידשה מועלת מחאתו והראשון מותר בקרובותיה.

כ. הָאִשָּׁה שֶׁעָשְׂתָה שָׁלִיחַ לְקַדְּשָׁהּ, וְהָלַךְ וְקִדְּשָׁהּ, וּבְעֵת הַלִּיכָתוֹ בִּטְּלָה הַשְּׁלִיחוּת וְחָזְרָה בָּהּ[77], וְאֵין יָדוּעַ אִם קֹדֶם שֶׁקִּבֵּל לָהּ הַקִּדּוּשִׁין חָזְרָה אוֹ אַחַר הַקִּדּוּשִׁין - הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת מִסָּפֵק[78]. וְכֵן הָאִישׁ שֶׁעָשָׂה שָׁלִיחַ וְחָזַר בּוֹ[79].

77) וחזרתה מועילה, כי בא הדיבור השני ומבטל הדיבור הראשון (קידושין נט:) ואפילו שלא בפני השליח, כמפורש ברש"י שם. 78) וצריכה גט (שם עט.). 79) שם עח, ב.

כא. הַמְקַדֵּשׁ אַחַת מֵחָמֵשׁ נָשִׁים וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ אֵי זוֹ מֵהֶן קִדֵּשׁ, וְכָל אַחַת וְאַחַת אוֹמֶרֶת: אוֹתִי קִדֵּשׁ - אָסוּר בִּקְרוֹבוֹת כֻּלָּן[80], וְנוֹתֵן גֵּט לְכָל אַחַת וְאַחַת[81], וּמַנִּיחַ כְּתֻבָּה[82] אַחַת בֵּינֵיהֶן וּמִסְתַּלֵּק[83]. וְאִם קִדֵּשׁ בְּבִיאָה[84] - קָנְסוּ אוֹתוֹ חֲכָמִים[85], שֶׁיִּתֵּן כְּתֻבָּה לְכָל אַחַת וְאַחַת[86]. וְהַדָּבָר יָדוּעַ שֶׁכְּתֻבָּה שֶׁכָּתַב לְאַחַת מֵהֶן אָבְדָה, וְכָל אַחַת וְאַחַת אוֹמֶרֶת: אֲנִי הִיא שֶׁקִּדַּשְׁתַּנִי וְכָתַבְתָּ לִי כְּתֻבָּה וְאָבְדָה כְּתֻבָּתִי[87].

80) שלכן אסורות עליו מספק. 81) אם אינו רוצה לישא את כולן. 82) סכום כתובה. 83) ואינו חייב לשלם לכל

אחת ואחת מספק. 84) עשה בה מעשה וגינה אותה (רש"י ליבמות קיח:). 85) על שעבר על דבריהם שלא לקדש בביאה כמבואר לעיל פ"ג הכ"א. 86) יבמות קיח, ב: "רבי עקיבא אומר, אין זו דרך מוציאתו מידי עבירה עד שיתן גט וכתובה לכל אחת ואחת". השווה הל' גזילה פ"ד, ה"ט. 87) כלומר, דין זה לא יתואר אלא כשכתב לאחת מהן כתובה, כי אם לא כתב כלל, הלכה היא: "אין לארוסה כתובה כלל" כמבואר לקמן פ"י, הי"א. אבל באשה נשואה, אפילו לא כתב לה כתובה אלא נשאה סתם, חייב לתת לה כתובתה מתנאי בית־דין כמפורש לקמן פי"ב, ה"ה.

כב. הָאִשָּׁה שֶׁיָּצָא עָלֶיהָ קוֹל שֶׁהִיא מְקֻדֶּשֶׁת לְפְלוֹנִי - הֲרֵי זוֹ בְּחֶזְקַת מְקֻדֶּשֶׁת, אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין שָׁם רְאָיָה בְּרוּרָה. וְכָל קוֹל שֶׁלֹּא הֶחֱזַק בְּבֵית דִּין, אֵין חוֹשְׁשִׁין לוֹ[88]. וְכֵיצַד הוּא הַקּוֹל שֶׁתֻּחְזַק זוֹ בּוֹ שֶׁהִיא מְקֻדֶּשֶׁת? כְּגוֹן שֶׁבָּאוּ שְׁנַיִם וְהֵעִידוּ, שֶׁרָאוּ הַנֵּרוֹת דּוֹלְקוֹת[89], וּמִטּוֹת מֻצָּעוֹת, וּבְנֵי אָדָם נִכְנָסִין וְיוֹצְאִין, וְנָשִׁים שְׂמֻחוֹת לָהּ וְאוֹמְרוֹת: נִתְקַדְּשָׁה פְּלוֹנִית הַיּוֹם. שָׁמְעוּ אוֹתָן אוֹמְרוֹת: פְּלוֹנִית תִּתְקַדֵּשׁ הַיּוֹם - אֵין חוֹשְׁשִׁין לָהּ, שֶׁמָּא נִזְדַּמְּנוּ לְקַדֵּשׁ וְלֹא נִתְקַדְּשָׁה, עַד שֶׁיִּשְׁמְעוּ שֶׁנִּתְקַדְּשָׁה[90]. וְכֵן אִם בָּאוּ שְׁנַיִם וְאָמְרוּ: רָאִינוּ כְּמוֹ שִׂמְחַת אֲרוּסִין, וְשָׁמַעְנוּ קוֹל הֲבָרָה[91], וְשָׁמַעְנוּ מִפְּלוֹנִי שֶׁשָּׁמַע מִפְּלוֹנִי שֶׁנִּתְקַדְּשָׁה פְּלוֹנִית בִּפְנֵי פְּלוֹנִי וּפְלוֹנִי, וְהָלְכוּ לָהֶם הָעֵדִים לְמְדִינָה אַחֶרֶת אוֹ מֵתוּ - הֲרֵי זֶה קוֹל שֶׁמַּחֲזִיק אוֹתָהּ מְקֻדֶּשֶׁת[92].

88) גיטין פט, ב: "שהרבה אומרים: פלוני שמע מפלוני, והם אומרים: שמענו מפלוני ופלוני שהלכו למדינת הים, ואילו יבואו לבית־דין ויחקרו, יאמרו: לא שמענו ולא ראינו" (ר"ן שם). 89) נוהגים היו להדליק נר בשעת שמחה, כמו שמצינו (סנהדרין לב:): "אור הנר ב"ברור־חיל" משתה שם". 90) גיטין פט, א. 91) המולה ושאון. 92) אע"פ שאלו השנים לא שמעו אלא מפי עד אחד – הואיל והקול מוליך וגומר בשנים שהלכו, הרי זה קול (גיטין פט.). אבל לפנינו בגמרא: "פלוני מהיכן שמע – מפלוני, ופלוני מפלוני, והלכו להם למדינת הים", היינו שראובן שמע מלוי, ושמעון שמע מיהודה, ולוי ויהודה הלכו להם, ולפנינו באו ראובן ושמעון ואישרו את הקול, יוצא שגם העדים שלפני האחרונים שנים הם, וכל אחד מהם מעיד בשם אחד, ולא מפי שנים, וביחד הם מצטרפין לשנים. ורבינו היתה לו גירסא אחרת בגמרא: "פלוני מהיכן שמע? מפלוני ופלוני והלכו להם", ולפי זה מעידים שבאו לפנינו על אחד ששמע מפי אחד ששמע מפי שנים.

כג. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[93] שֶׁלֹּא הָיְתָה שָׁם אֲמַתְּלָא[94]; אֲבָל אִם הָיְתָה שָׁם אֲמַתְּלָא, וְשָׁמְעוּ הָאֲמַתְּלָא כְּשֶׁשָּׁמְעוּ שֶׁנִּתְקַדְּשָׁה - לֹא הֶחֱזְקָה מְקֻדֶּשֶׁת. כֵּיצַד הִיא הָאֲמַתְּלָא? פְּלוֹנִית נִתְקַדְּשָׁה עַל תְּנַאי[95], אוֹ קִדּוּשֵׁי סָפֵק[96] - לֹא הֶחֱזְקָה, אֶלָּא שׁוֹאֲלִין אוֹתָהּ, וְסוֹמְכִין עַל דְּבָרֶיהָ, הוֹאִיל וְאֵין שָׁם רְאָיָה בְּרוּרָה וְלֹא קוֹל חָזָק[97].

93) שהוחזקה מקודשת. 94) משל וטעם השובר את הקול (רש"י שם פח:) = תירוץ לשם התנצלות. 95) ושמא לא נתקיים התנאי, והרי זה קול ושוברו עמו. 96) שלא ידוע אם היו בקידושין שוה פרוטה או לא. או שמא קטן היה בעת שקידש. או זרק לה קידושיה ברשות הרבים, ספק קרובים לו, ספק קרובים לה (לעיל פ"ד, הכ"ב). 97) גיטין פח, ב.

כד. יָצָא עָלֶיהָ קוֹל שֶׁנִּתְקַדְּשָׁה לְפְלוֹנִי, וּלְאַחַר יָמִים אָמְרוּ אֲמַתְּלָא[98], אִם נִרְאִין הַדְּבָרִים לְבֵית דִּין שֶׁהוּא כֵּן[99] - סוֹמְכִין עַל הָאֲמַתְּלָא, וְלֹא תֻּחְזַק מְקֻדֶּשֶׁת; וְאִם לַאו - הוֹאִיל וְלֹא נִשְׁמְעָה הָאֲמַתְּלָא בְּעֵת שֶׁנִּשְׁמְעוּ הַקִּדּוּשִׁין, אֵין חוֹשְׁשִׁין לָאֲמַתְּלָא.

98) שמתחילה יצא הקול: "פלוני זרק קידושין לפלונית", ולאחר ימים אמרו: "שהקידושין היו קרובים לו". 99) שרגלים לדבר שהאמתלא אמת היא, שהרי מתחילה אמרו שזרק לה הקידושין, ואחר־כך אמרו שנפלו קרובים לו, והרי כמה פעמים קורה דבר כזה (שם פט: וכדעת רב זביד).

כה. מַעֲשֶׂה בְּאַחַת, שֶׁיָּצָא עָלֶיהָ קוֹל שֶׁנִּתְקַדְּשָׁה לִבְנוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי, וּלְאַחַר זְמַן שָׁאֲלוּ לְאָבִיו וְאָמַר: עַל תְּנַאי כָּךְ נִתְקַדְּשָׁה לוֹ וְלֹא נִתְקַיֵּם הַתְּנַאי. וְלֹא סָמְכוּ חֲכָמִים עַל דְּבָרָיו, אֶלָּא אָמְרוּ: הֲרֵי זוֹ סָפֵק מְקֻדֶּשֶׁת, וּכְאִלּוּ אֵין שָׁם אֲמַתְּלָא[100].

100) כיון שמתחלה יצא הקול בלי אמתלא בצדו, ורק אחר־כך נשמעה האמתלא (שם פט.). ואין אמתלא זו דומה לזו שלמעלה בהלכה כד (ראה הערה הקודמת).

כו. יָצָא עָלֶיהָ קוֹל שֶׁהִיא מְקֻדֶּשֶׁת לְפְלוֹנִי, וּבָא שֵׁנִי וְקִדְּשָׁהּ בְּפָנֵינוּ[101] - בּוֹדְקִין עַל קִדּוּשֵׁי רִאשׁוֹן שֶׁהֵן בְּקוֹל: אִם בָּאוּ עֵדִים בִּרְאָיָה בְּרוּרָה שֶׁהִיא מְקֻדֶּשֶׁת לָרִאשׁוֹן - אֵין קִדּוּשֵׁי שֵׁנִי כְּלוּם[102]; וְאִם לַאו - מְגָרֵשׁ רִאשׁוֹן שֶׁקִּדּוּשָׁיו בְּקוֹל, וְנוֹשֵׂא הַשֵּׁנִי שֶׁקִּדּוּשָׁיו וַדַּאי. וְאִם גֵּרֵשׁ הַשֵּׁנִי - לֹא יִכְנֹס הָרִאשׁוֹן, שֶׁמָּא יֹאמְרוּ: הֶחֱזִיר גְּרוּשָׁתוֹ מִן הָאֲרוּסִין[103] אַחַר שֶׁנִּתְאָרְסָה לְאַחֵר[104].

101) קידושי ודאי. 102) ואינה צריכה ממנו גט. 103) שם פט, ב וכרב הונא. שאנו חששים שיטעו לומר: "על ידי שגירשה ראשון תחילה, קידשה שני, ועכשיו הוא מחזירה" (רש"י שם). 104) ואסורה עליו, כמבואר לקמן הל' גירושין פי"א, הי"ב.

כז. יָצָא עָלֶיהָ קוֹל שֶׁהִיא מְקֻדֶּשֶׁת לְפְלוֹנִי, וְיָצָא קוֹל אַחֵר כְּמוֹתוֹ שֶׁהִיא מְקֻדֶּשֶׁת לְאַחֵר - אֶחָד כּוֹתֵב גֵּט וְאֶחָד כּוֹנֵס, בֵּין רִאשׁוֹן בֵּין אַחֲרוֹן[105].

105) גיטין, שם. כיון שגם קידושי שני אינם ברורים, לא חששו שמא יאמרו: "החזיר גרושתו מן האירוסין" וכו', כי לא יגיעו לטעות זו אלא־אם־כן יאמרו ששני הקולות אמת הם, וכל־כך לא החמירו ('תוספות' שם צ.).

כח. מְקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ[106] לִשְׁלֹחַ סִבְלוֹנוֹת[107] לַאֲרוּסָה אַחַר שֶׁתִּתְאָרֵס, וּבָאוּ עֵדִים שֶׁרָאוּ סִבְלוֹנוֹת שֶׁהוּבְלוּ לָהּ - חוֹשְׁשִׁין לָהּ שֶׁמָּא נִתְקַדְּשָׁה, וּצְרִיכָה גֵּט מִסָּפֵק, אַף־עַל־פִּי שֶׁרֹב אַנְשֵׁי הָעִיר אֵין מְשַׁלְּחִין סִבְלוֹנוֹת אֶלָּא קֹדֶם הָאֵרוּסִין[108]. וּמְקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ כֻּלָּן לִשְׁלֹחַ סִבְלוֹנוֹת בַּתְּחִלָּה וְאַחַר כָּךְ מְקַדְּשִׁין, וְרָאוּ סִבְלוֹנוֹת - אֵין חוֹשְׁשִׁין לָהּ[109].

106) מיעוט אנשי העיר. 107) מתנות. וראה למעלה פ"ד ה"כ. 108) עלינו לחוש למיעוט אנשי העיר המארסים ואח"כ מסבלים (קידושין ג: וכגירסת רבינו חננאל והרי"ף שם), ושמא גם זה נהג כמוהם. ומכיון ששלח לה סבלונות – כבר קידשה מקודם. ואין הולכים בזה אחר הרוב, כי אין זו רוב קבוע ומחוייב מצד טבע העולם, אלא מצד המנהג, והמנהג עשוי להשתנות (ר"ן שם, וראה 'תוספות' ר"י הזקן לקידושין שם). 109) כי בוודאי עדיין לא הוקדשה.

כט. הֶחְזֵק שְׁטַר כְּתֻבָּתָהּ[110]: אִם דֶּרֶךְ מִקְצָת אַנְשֵׁי הַמָּקוֹם שֶׁמְּקַדְּשִׁין וְאַחַר כָּךְ כּוֹתְבִין - חוֹשְׁשִׁין לָהּ[111]; וְאַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין שָׁם סוֹפֵר, אֵין אוֹמְרִין: שֶׁמָּא מִפְּנֵי הַסּוֹפֵר שֶׁמָּצָא הִקְדִּים וְכָתַב[112]; וְאִם דֶּרֶךְ כָּל אַנְשֵׁי הַמָּקוֹם שֶׁכּוֹתְבִין הַכְּתֻבָּה קֹדֶם הַקִּדּוּשִׁין - אֵין חוֹשְׁשִׁין לָהּ[113].

110) ראו שטר כתובתה אע"פ שלא הגיע לידה. 111) להצריכה גט אם רוצה להנשא לאחרים. מכיון שהמיעוט מקדשים ואחר־כך כותבים הכתובה, שמא גם זה נהג כן, וקידשה לפני כתיבת הכתובה. 112) ועדיין לא קידש. 113) שבוודאי עדיין לא נתקדשה (קידושין נ:).

ל. שְׁנַיִם אוֹמְרִין: רְאִינוּהָ שֶׁנִּתְקַדְּשָׁה בְּיוֹם פְּלוֹנִי, וּשְׁנַיִם אוֹמְרִין: לֹא רְאִינוּהָ - אַף־עַל־פִּי שֶׁכֻּלָּם שְׁכֵנִים בְּחָצֵר אַחַת, הֲרֵי זוֹ מְקֻדֶּשֶׁת; שֶׁאֵין [טַעֲנַת 'לֹא רְאִינוּהָ' רְאָיָה, שֶׁדֶּרֶךְ הָעָם לְקַדֵּשׁ בְּצִנְעָה[114].

114) ואפשר שנתקדשה ולא ראו (כתובות כג.).

לא. אָמַר עֵד אֶחָד: מְקֻדֶּשֶׁת הִיא זוֹ, וְהִיא אוֹמֶרֶת: לֹא נִתְקַדַּשְׁתִּי - הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת[115]. אֶחָד אוֹמֵר: מְקֻדֶּשֶׁת, וְאֶחָד אוֹמֵר: אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת - לֹא תִּנָּשֵׂא[116]; וְאִם נִשֵּׂאת - לֹא תֵּצֵא, שֶׁהֲרֵי הִיא אוֹמֶרֶת: לֹא נִתְקַדַּשְׁתִּי. אָמְרָה: מְקֻדֶּשֶׁת אֲנִי, וּלְאַחַר זְמַן עָמְדָה וְקִדְּשָׁה עַצְמָהּ: אִם נָתְנָה אֲמַתְּלָא[117] לִדְבָרֶיהָ, וְאָמְרָה: מִפְּנֵי כָךְ וָכָךְ אָמַרְתִּי בַּתְּחִלָּה שֶׁאֲנִי מְקֻדֶּשֶׁת, וְרָאִינוּ בִּדְבָרֶיהָ מַמָּשׁ - הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת לַשֵּׁנִי[118]; וְאִם לֹא נָתְנָה אֲמַתְּלָא, אוֹ שֶׁנָּתְנָה וְאֵין בָּהֶן מַמָּשׁ - הֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה, וְקִדּוּשֵׁי שֵׁנִי קִדּוּשֵׁי סָפֵק. לְפִיכָךְ נוֹתֵן לָהּ גֵּט, וְתִהְיֶה אֲסוּרָה עָלָיו וְעַל הַכֹּל עַד שֶׁיָּבוֹא אֲרוּסָהּ[119]. וְכֵן הָאִשָּׁה שֶׁבָּאת וְאָמְרָה: אֵשֶׁת אִישׁ אֲנִי, וְחָזְרָה וְאָמְרָה: פְּנוּיָה אֲנִי - אִם נָתְנָה אֲמַתְּלָא לִדְבָרֶיהָ וְיֵשׁ בִּדְבָרֶיהָ מַמָּשׁ, הֲרֵי זוֹ נֶאֱמֶנֶת[120].

115) להנשא לאחרים (קידושין סה:), כי עד אחד אינו נאמן לומר שנתקדשה, במקום שהאשה מכחישה אותו – חזקה היא בידינו שלא תעיז פניה בפני העד להכחישו (מגיד־משנה). 116) אפילו כשאומרת לא נתקדשתי, שמכיון שיש עד המסייע לדבריה, היא מעיזה לכפור להכחיש את העד, ואין כל ערך להכחשתה. 117) טעם למה אמרה תחילה: "מקודשת אני". 118) כתובות כב, א: "מעשה באשה אחת גדולה שהיתה גדולה בנוי, וקפצו עליה בני אדם לקדשה, ואמרה: מקודשת אני, לימים עמדה וקידשה את עצמה. אמרו לה חכמים: מה ראית לעשות כן? אמרה: בתחילה שבאו עלי אנשים שאינם מהוגנים, אמרתי: מקודשת אני, עכשיו שבאו עלי אנשים מהוגנים – עמדתי וקידשתי את עצמי". 119) הראשון. וגם לו אינה מותרת עד שיגרשנה השני שקידשה קידושי ספק (מגיד־משנה). 120) להתירה לשני, ואף־על־פי שלא נתקדשה עוד – סומכים עליה להתירה להתקדש לו (כתובות, שם).

פֶּרֶק עֲשִׂירִי[1]

1) כלל בו רבינו איסור ביאה על ארוסתו, נישואין, ברכת חתנים, כתובה, ימי המשתה ושמחת הנישואין, באיזה יום האשה נשאת ובאיזה ימים אסורה להנשא וקביעת זמן הנישואין.

א. הָאֲרוּסָה[2] אֲסוּרָה לְבַעְלָהּ מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[3] כָּל זְמַן שֶׁהִיא בְּבֵית אָבִיהָ[4]. וְהַבָּא עַל אֲרוּסָתוֹ בְּבֵית חָמִיו - מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת[5]. וַאֲפִלּוּ אִם קִדְּשָׁהּ בְּבִיאָה - אָסוּר לוֹ לָבוֹא עָלֶיהָ בִּיאָה שְׁנִיָּה בְּבֵית אָבִיהָ[6], עַד שֶׁיָּבִיא אוֹתָהּ[7] לְתוֹךְ בֵּיתוֹ[8] וְיִתְיַחֵד עִמָּהּ וַיַּפְרִישֶׁנָּה[9] לוֹ. וְיִחוּד זֶה הוּא הַנִּקְרָא כְּנִיסָה לְחֻפָּה[10] וְהוּא הַנִּקְרָא נִשּׂוּאִין בְּכָל מָקוֹם[11]. וְהַבָּא עַל אֲרוּסָתוֹ לְשֵׁם נִשּׂוּאִין אַחַר שֶׁקִּדְּשָׁהּ[12] - מִשֶּׁיַּעֲרֶה בָּהּ[13] קְנָאָה, וְנַעֲשֵׂית נְשׂוּאָה[14], וְהֲרֵי הִיא אִשְׁתּוֹ לְכָל דָּבָר[15].

2) המקודשת לבעלה באחד משלשה דברים המנויים למעלה (פ"א ה"ב), נקראת מקודשת או מאורסת, כמפורש שם. 3) מדברי חכמים. 4) כתובות ז, ב: "ואסר לנו את הארוסות". ושנינו במסכת כלה בהתחלתה: "כלה בלא ברכה (ברכת חתנים) אסורה לבעלה כנדה". ו"בלא ברכה" פירושו בלי חופה, לפי שהברכות נאמרות בשעת החופה, והברכות אינן מעכבות, ראה להלן הלכה ו. וכבר כתב רבינו בתשובתו (מובאת במוספנו): "וכלה בלא ברכה, אסורה לבעלה מדרבנן, וזה שאמרו "כנדה" לחזק הדבר בלבד". 5) 'ירושלמי' פסחים פ"י, ה"א. 6) אם אין כוונתי לשם נישואין. ועל־ידי ביאה ראשונה אינה אלא מאורסת בלבד, כי ביאה אינה עושה נישואין. וכן דעת אביי ורבא בקידושין

י, א. 7) מבית אביה. 8) לדור עמו בקביעות. 9) להיות עמו בביתו כל הימים, "אבל הביאה לביתו לפי שעה ובא עליה שלא לשם נישואין ואח"כ שלחה לבית אביה – אין אלו נישואין" (חלקת מחוקק' לאהע"ז סי' נה, ס"א). 10) ראה סוכה כה, ב. 11) ובאהע"ז סי' נה, מביא הרמ"א כמה דעות בענין זה, ומסיים: "והמנהג פשוט עכשיו לקרות חופה מקום שמכניסים יריעה פרוסה על גבי כלונסות, ומכניסים תחתיה החתן והכלה ברבים . . . ואח"כ מוליכין אותם לביתם ואוכלים ביחד במקום צנוע". ובסוטה מט, ב – אמרו: "מאי חופת חתנים – זהורית המוזהבת", ומפרש רש"י: "טלית צבועה שני, ובה קבועים טסי זהב עד שמעמידים אותה כמין כיפה". 12) נוסף על קידושיה מכבר, יבוא עליה כעת לשם נישואין. 13) "המכניס ראש העטרה בלבד, הוא הנקרא מערה, מלשון את מקורה הערה" (לשון רבינו הל' איסורי ביאה פ"א, ה"י). 14) אפילו בלא כניסה לחופה. שאם חופה שאינה אלא מפני צורך ביאה – קונה, ביאה עצמה לא כל־שכן (ר"ן לקידושין פ"א). ומה שכתב רבינו למעלה (פ"ג, ה"ה): "וכשיגמור ביאתו תהיה מקודשת" – שם מדובר בביאה של קידושין, שלא היו שם קידושין אחרים אלא ביאה, וכאן מדובר בביאה של נישואין שאחר הקידושין. וכך אמרו ביבמות נה, ב: "אשה לבעלה, מניין שנקנית בהעראה? אתיא קיחה־קיחה". ופירש ה'אלפסי' שם, שהכוונה לביאה שאחר הקידושין. הואיל ויש לו בה קנין מכבר, ביאה כל שהיא גומרת בה. וראה לעיל פ"ג ה"ה בביאורנו. 15) לירושה (אם מתה), ולהטמא לה אם כהן הוא, וכן להפרת נדריה. שאשתו ארוסה אינו יורשה ואינו מיטמא לה וכו' כמבואר ביבמות כט, ב וקידושין י, א.

ב. כֵּיצַד שֶׁנִּכְנְסָה הָאֲרוּסָה לְחֻפָּה - הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת לָבוֹא עָלֶיהָ בְּכָל עֵת שֶׁיִּרְצֶה, וַהֲרֵי הִיא אִשְׁתּוֹ גְּמוּרָה לְכָל דָּבָר[16]. וּמִשֶּׁתִּכָּנֵס לְחֻפָּה נִקְרֵאת נְשׂוּאָה, אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא נִבְעֲלָה[17]. וְהוּא, שֶׁתִּהְיֶה רְאוּיָה לִבְעִילָה; אֲבָל אִם הָיְתָה נִדָּה, אַף־עַל־פִּי שֶׁנִּכְנְסָה לְחֻפָּה וְנִתְיַחֵד עִמָּהּ - לֹא גָּמְרוּ הַנִּשּׂוּאִין, וַהֲרֵי הִיא כַּאֲרוּסָה עֲדַיִן[18].

16) כתובות מח, ב. וכן בקידושין ה, ב. אלא שצריך לכתוב לה כתובה קודם כניסה לחופה, כמבואר בסמוך ה"ז. 17) כתובות נו, א. 18) שם, כדעת הרי"ף המסיים: "הלכך אינה קונה". ויש חולקים על זה. ראה בשו"ע אהע"ז סי' סא ס"א. ובסעיף ב שם, מסיים הרמ"א: "ועכשיו המנהג שלא לדקדק ואין ממתינים, ומ"מ טוב להודיע לחתן תחילה שהיא נדה".

ג. וְצָרִיךְ לְבָרֵךְ בִּרְכַּת חֲתָנִים[19] בְּבֵית הֶחָתָן קֹדֶם הַנִּשּׂוּאִין. וְהֵן שֵׁשׁ בְּרָכוֹת, וְאֵלּוּ הֵן: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שֶׁהַכֹּל בָּרָא לִכְבוֹדוֹ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, יוֹצֵר הָאָדָם. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר יָצַר אֶת הָאָדָם בְּצַלְמוֹ, בְּצֶלֶם דְּמוּת תַּבְנִיתוֹ, וְהִתְקִין לוֹ מִמֶּנּוּ בִּנְיַן עֲדֵי עַד. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, יוֹצֵר הָאָדָם. שׂוֹשׂ תָּשִׂישׂ וְתָגֵל עֲקָרָה בְּקִבּוּץ בָּנֶיהָ לְתוֹכָהּ בְּשִׂמְחָה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ[20]. שַׂמֵּחַ תְּשַׂמַּח רֵעִים הָאֲהוּבִים[21], כְּשַׂמֵּחֲךָ יְצִירְךָ בְּגַן עֵדֶן מִקֶּדֶם. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְשַׂמֵּחַ חָתָן וְכַלָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּרָא שָׂשׂוֹן וְשִׂמְחָה, חָתָן וְכַלָּה, גִּילָה רִנָּה דִּיצָה וְחֶדְוָה, אַהֲבָה אַחֲוָה שָׁלוֹם וְרֵעוּת. מְהֵרָה יְיָ אֱלֹהֵינוּ יִשָּׁמַע בְּעָרֵי יְהוּדָה וּבְחוּצוֹת יְרוּשָׁלַיִם קוֹל שָׂשׂוֹן קוֹל שִׂמְחָה קוֹל חָתָן וְקוֹל כַּלָּה, קוֹל מִצְהֲלוֹת חֲתָנִים מֵחֻפָּתָם וּנְעָרִים מִמִּשְׁתֵּה מַנְגִּינָתָם. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְשַׂמֵּחַ חָתָן עִם הַכַּלָּה[22].

19) נוסף לברכת אירוסין שמברכים קודם הקידושין, כמבואר לעיל פ"ג, הכ"ג־כד. 20) ובכת"י התימנים, הנוסח: משמח עמו ובונה ירושלים. 21) בנוסח כת"י התימנים, ובדפוס שונצינו: "ואהובים". 22) ובסוף ברכה חמישית, הוא חותם: "משמח חתן וכלה" לפי שהברכה הקודמת אינה עוסקת בשמחת חתונה אלא תפילה היא שמתפללים ומברכים שיהיו שמחים בהצלחה כל ימיהם, לפיכך אין לחתום בה משמח חתן עם הכלה שמשמעה שמחת איש באשה, אלא ברוך ה' משמח את שניהם לעולם בסיפוק מזונות וכל טוב, ואילו בברכה האחרונה הוא משבח את ה' שברא חתונת דיבוק איש באשה ע"י שמחה וחדוה, לפיכך חותם בה: משמח חתן עם הכלה – לשון שמחת איש באשה (כתובות ח. וברש"י שם). וראה בביאורנו בהל' ברכות פ"ב, הי"א.

ד. וְאִם יִהְיֶה שָׁם יַיִן - מֵבִיא כּוֹס שֶׁל יַיִן, וּמְבָרֵךְ עַל הַיַּיִן[23] תְּחִלָּה, וּמְסַדֵּר אֶת כֻּלָּן עַל הַכּוֹס, וְנִמְצָא מְבָרֵךְ שֶׁבַע בְּרָכוֹת. וְיֵשׁ מְקוֹמוֹת, שֶׁנָּהֲגוּ לְהָבִיא הֲדַס[24] עִם הַיַּיִן, וּמְבָרֵךְ עַל הַהֲדַס אַחַר הַיַּיִן[25], וְאַחַר כָּךְ מְבָרֵךְ הַשֵּׁשׁ[26].

23) "שהיין גורם ברכה לעצמו" (ברכות מב.). פירש רש"י: "בכמה מקומות הוא בא ומברכים עליו, ואע"פ שלא היו צריכים לשתייתו", ואם אין לו יין מברך על השכר כמו שמבואר בתשובת רבינו המובאת במוספנו. והשווה לעיל פ"ג, כד. 24) להריח בו. וכן מצינו (שבת קי.): כשנפטר רב, גזרו שלא להביא הדס לחופה, שימעטו בשמחה כל אותה שנה, הרי שהיו רגילים להביא הדס לחופה. 25) שהיין תדיר יותר, והוא קודם [וכן כתב רבינו למעלה פ"ז מהל' ברכות הי"ד]. 26) אבל אין היין וההדס מעכבים ברכת חתנים, ואפילו אין לו יין והדס מברכים אותה. וראה 'טור' אהע"ז סי' סב.

ה. וְאֵין מְבָרְכִין בִּרְכַּת חֲתָנִים אֶלָּא בַּעֲשָׂרָה גְּדוֹלִים[27] וּבְנֵי חוֹרִין[28], וְחָתָן מִן הַמִּנְיָן[29].

27) כתובות ז, ב: שנאמר (רות ד, ב): "ויקח עשרה אנשים מזקני העיר". אנשים ולא קטנים. 28) פרט לעבדים

כנענים (כמבואר בברכות מז:). 29) מגילה כג, ב. כתובות ח, ב.

ו. הַמְאָרֵס אֶת הָאִשָּׁה וּבֵרֵךְ בִּרְכַּת חֲתָנִים וְלֹא נִתְיַחֵד עִמָּהּ בְּבֵיתוֹ - עֲדַיִן אֲרוּסָה הִיא; שֶׁאֵין בִּרְכַּת חֲתָנִים עוֹשָׂה הַנִּשּׂוּאִין, אֶלָּא כְּנִיסָה לְחֻפָּה[30]. אֵרֵס וְכָנַס לְחֻפָּה וְלֹא בֵּרֵךְ בִּרְכַּת חֲתָנִים - הֲרֵי זוֹ נְשׂוּאָה גְּמוּרָה[31], וְחוֹזֵר וּמְבָרֵךְ אֲפִלּוּ אַחַר כַּמָּה יָמִים[32]. וְלֹא תִּנָּשֵׂא נִדָּה עַד שֶׁתִּטְהַר, וְאֵין מְבָרְכִין לָהּ בִּרְכַּת חֲתָנִים עַד שֶׁתִּטְהַר[33]. וְאִם עָבַר וְנָשָׂא וּבֵרֵךְ - אֵינוֹ חוֹזֵר וּמְבָרֵךְ[34].

30) כתובות ז, ב: "אמר אביי, וביהודה שנו (שמברכים ברכת חתנים בבית האירוסין) מפני שמתייחד עמה". אבל בלי יחוד, דהיינו חופה, אין לברך ברכת חתנים, הרי שהייחוד עושה הנישואין, ואין הברכות עושות את הנישואין. 31) כי אין הברכה מעכבת את הנישואין. ומה שאמרו (מסכת כלה): "כלה בלא ברכה אסורה לבעלה כנדה" הכוונה בלא חופה, כי עיקר הברכה היא בשעת חופה. 32) כי "כל מצוה שעדיין עשייתה קיימת, מברך אחר עשייה" (הל' ברכות פי"א, ה"ה) ועדיין זה נקרא "עובר לעשייתן" כי מצות נישואין היא כל הימים אשר הוא דבוק באשתו (ב"ח לאהע"ז סי' סב). 33) שתטבול במי מקוה, או במעיין או בימים שהם כמעיין (הל' איסורי ביאה פי"א, הט"ז) דכיון שאסור לו להתייחד עמה – אין ראוי שתיכנס לחופה, שהיא משום ביאה. 34) אף־על־פי שלא גמרו הנישואין, והרי היא כארוסה עדיין (למעלה ה"ב). ועיין בשו"ע אבן־העזר סי' סא ס"א בהגהה, ובביאורי הגר"א שם סק"ז.

ז. וְצָרִיךְ לִכְתֹּב כְּתֻבָּה[35] קֹדֶם כְּנִיסָה לַחֻפָּה[36], וְאַחַר כָּךְ יִהְיֶה מֻתָּר בְּאִשְׁתּוֹ[37]. וְהֶחָתָן נוֹתֵן שְׂכַר הַסּוֹפֵר[38]. וְכַמָּה הוּא כּוֹתֵב לָהּ? אִם הָיְתָה בְּתוּלָה - אֵין כּוֹתְבִין לָהּ פָּחוֹת מִמָּאתַיִם דִּינָרִים; וְאִם בְּעוּלָה - אֵין כּוֹתְבִין לָהּ פָּחוֹת מִמֵּאָה דִּינָרִים. וְזֶה הוּא הַנִּקְרָא עִקַּר כְּתֻבָּה. וְאִם רָצָה לְהוֹסִיף לָהּ, אֲפִלּוּ כְּפַר[39] זָהָב - מוֹסִיף[40]. וְדִין הַתּוֹסֶפֶת וְדִין הָעִקָּר אֶחָד הוּא לְרֹב הַדְּבָרִים. לְפִיכָךְ, כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ כְּתֻבָּה סְתָם, הוּא הָעִקָּר וְהַתּוֹסֶפֶת כְּאֶחָד[41]. וַחֲכָמִים הֵם שֶׁתִּקְּנוּ כְּתֻבָּה לְאִשָּׁה, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּהְיֶה קַלָּה בְּעֵינָיו לְהוֹצִיאָהּ[42].

35) סכום כסף שחייב ליתן לה אם יגרשנה. 36) כדי שתהא חופה הראויה לביאה, כמבואר בסמוך ה"ט־י. 37) כי בלי כתובה, בעילתו זנות. ונוסח טופס הכתובה, הביאו רבינו בהל' יבום וחליצה פ"ד, הל"ג. וראה במוספנו: נוסח הכתובה שבזמננו. 38) בבא־בתרא קסז, ב. שהרי הוא קונה וגם מרויח בקבלת הנדוניא ('נמוקי יוסף'). 39) משקל עתיק לזהב, מלשון (שמות כה, לט) "ככר זהב טהור יעשה אותה". 40) כתובות נד, ב: ואין אומרים שאינו רשאי, כדי שלא לבייש את מי שאין לו (שם). ובלשון המשנה שם: "אם רצה להוסיף אפילו מאה מנה – יוסיף". 41) כתובות, שם. לדוגמה: התובעת כתובתה בבית־דין אין לה מזונות (לקמן פי"ח, ה"א). הוא־הדין אם לא תבעה אלא תוספת – אין לה מזונות. 42) (כתובות יא, א. פב, ב. והעיר הרמ"א (אהע"ז סי' סו, ס"ג): "בזמן הזה במדינות אלה שאין מגרשים בעל־כרחה של אשה משום 'חרם רבינו גרשום', היה אפשר להקל בכתיבת הכתובה. אבל אין המנהג כן". אמנם יש פוסקים כרבן שמעון בן גמליאל שכתובה היא מן התורה, והוא מסתמך על הפסוק (שמות כב, טז): "כסף ישקול כמוהר הבתולות", משמע שהתורה קבעה מוהר לבתולה. ובהתאם לזה אנו קוראים בנוסח הכתובה שכותבים לבתולה: "ויהיבנא ליכי כסף זוזי מאתן דחזי ליכי מדאורייתא" (ואתן לך כסף מאתים זוז הראויים לך מן התורה). ראה ב'תוספות' לכתובות י, א. וכדאי להעיר שגם בנוסח הכתובה לרבינו בפ"ד מהל' יבום וחליצה, כתוב: "דחזי ליכי מדאורייתא". אלא שבכמה מקורות חסרה שם המילה "מדאורייתא". ובכת"י אחד כתוב: "מדרבנן". וזהו כשיטתו כאן שכתובה מדרבנן.

ח. דִּינָרִים אֵלּוּ לֹא תִּקְּנוּ אוֹתָם מִן הַכֶּסֶף הַטָּהוֹר, אֶלָּא מִמַּטְבֵּעַ שֶׁהָיָה בְּאוֹתָן הַיָּמִים, שֶׁהָיָה שִׁבְעָה חֲלָקִים נְחֹשֶׁת וְאֶחָד כֶּסֶף, עַד שֶׁיִּהְיֶה בְּסֶלַע[43] חֲצִי זוּז כֶּסֶף[44]. וְנִמְצָא מָאתַיִם דִּינָרִים שֶׁל בְּתוּלָה - חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים זוּזִין שֶׁל כֶּסֶף טָהוֹר, וּמֵאָה דִּינָרִים שֶׁל בְּעוּלָה - שְׁנֵים עָשָׂר זוּזִים וּמֶחֱצָה[45]. וּמִשְׁקַל כָּל זוּז - שֵׁשׁ וְתִשְׁעִים שְׂעוֹרוֹת, כְּמוֹ שֶׁבַּאַרְנוּ בִּתְחִלַּת עֵרוּבִין[46]. וְהַדִּינָר הוּא הַנִּקְרָא זוּז בְּכָל מָקוֹם, בֵּין שֶׁיִּהְיֶה מִן הַכֶּסֶף הַטָּהוֹר בֵּין שֶׁיִּהְיֶה מִמַّטְבֵּעַ אוֹתָן הַיָּמִים.

43) שהוא ארבעים דינרים. 44) טהור. 45) מקור דברים אלו הוא מה שאמרו (בקידושין יא.): "כל כסף האמור בתורה כסף צורי, ושל דבריהם כסף מדינה". וכסף מדינה הוא שמינית שבכסף צורי, והרי חיוב כתובה אינו אלא מדבריהם כמו שכתב רבינו למעלה ה"ז. 46) פ"א הי"ב, "מנה האמור בכל מקום – מאה דינר, והדינר שש מעות, והמעה משקל ט"ז שעורות".

ט. אֵין פּוֹחֲתִין לִבְתוּלָה מִמָּאתַיִם וְלִבְעוּלָה מִמֵּאָה, וְכָל הַפּוֹחֵת - בְּעִילָתוֹ בְּעִילַת זְנוּת[47]. אֶחָד הַכּוֹתֵב אֶת הַכְּתֻבָּה בִּשְׁטָר וְאֶחָד שֶׁהֵעִידוּ עָלָיו עֵדִים[48] וְקָנוּ מִיָּדוֹ[49] שֶׁהוּא חַיָּב לָהּ מֵאָה אוֹ מָאתַיִם - הֲרֵי זֶה מֻתָּר[50]. וְכֵן אִם נָתַן לָהּ מִטַּלְטְלִין כְּנֶגֶד כְּתֻבָּתָהּ - הֲרֵי זֶה מֻתָּר לִבְעֹל עַד שֶׁיִּהְיֶה לוֹ פְּנַאי לִכְתֹּב[51].

47) כי כל מה שהיא קלה בעיניו להוציאה, אין דעתה סומכת על קשר נישואיה, וחוששת שמחר יכעס עליה ויוציאנה, ומתוך שאין בטחון באישותה – בעילתה כבעילת זנות (כתובות נו:). 48) שהתחייב בפניהם לתת לה כתובה. 49) בקנין חליפין "ועיקר הדרך הזו, שיתן הקונה למקנה כלי כל שהוא, ויאמר לו קנה כלי זה חלף החצר או

היין . . . שמכרת לי בכך וכך, כיון שהגביה המוכר את הכלי וקנהו, קנה הלוקח אותה הקרקע או אותן המטלטלין אע"פ שעדיין לא משכן ולא נתן הדמים . . . וזהו הנקרא קנין" (מדברי רבינו הל' מכירה פ"ה, ה"ה). 50) כתובות נה, א. סתם קנין לכתיבה עומד, ועל סמך הקנין יכולים העדים לכתוב כתובה ואינם צריכים להמלך בו שנית. 51) כתובות ז, א. אבל כשיהיה לו פנאי חייב לכתוב, כי חכמים תיקנו שיהא כותב לה: "כל נכסי אחראין לכתובתך" – ולא ייחד לה מטלטלין לכתובתה, כדי שלא יאמר לה (לכשיכעס) טלי כתובתך וצאי (כתובות פב:).

י. הַכּוֹנֵס אֶת הָאִשָּׁה וְלֹא כָּתַב לָהּ כְּתֻבָּה, אוֹ שֶׁכָּתַב וְאָבַד שְׁטַר הַכְּתֻבָּה[52], אוֹ שֶׁמָּחֲלָה כְּתֻבָּתָהּ לְבַעְלָהּ, אוֹ שֶׁמָּכְרָה לוֹ כְּתֻבָּתָהּ - חוֹזֵר וְכוֹתֵב לָהּ עִקַּר כְּתֻבָּה[53], אִם רָצָה לְקַיְּמָהּ, לְפִי שֶׁאָסוּר לוֹ לְאָדָם לִשְׁהוֹת עִם אִשְׁתּוֹ אֲפִלּוּ שָׁעָה אַחַת בְּלֹא כְּתֻבָּה. אֲבָל הַמּוֹכֶרֶת כְּתֻבָּתָהּ לַאֲחֵרִים בְּטוֹבַת הֲנָאָה[54] - אֵינוֹ צָרִיךְ לִכְתֹּב לָהּ כְּתֻבָּה אַחֶרֶת; שֶׁלֹּא תִּקְּנוּ כְּתֻבָּה אֶלָּא כְּדֵי שֶׁלֹּא תְּהֵא קַלָּה בְּעֵינָיו לְהוֹצִיאָהּ, וְאִם הוֹצִיא זֶה[55] - מְשַׁלֵּם כְּתֻבָּתָהּ לַלּוֹקֵחַ כְּדֶרֶךְ שֶׁהָיָה מְשַׁלֵּם לָהּ אִם לֹא מָכְרָה[56].

52) כתובות נז, א. 53) ולא התוספת. וזה מוסב על מחלה או מכרה כתובתה. אבל אם אבד שטר הכתובה, צריך לכתוב לה גם התוספת, ככל הכתוב בכתובה הראשונה ('בית שמואל' סי' סו סק"י). 54) אם ימות הוא או יגרשנה, יגבו הם את הכתובה. ואם תמות היא – בעלה יורשה, וכספם אבוד. ולכן אינה יכולה למכור את הכתובה לפי שוויה אלא בפחות מזה, וזוהי "טובת הנאה" שכתב רבינו. 55) את אשתו. 56) בבא־קמא פט, ב.

יא. הַמְאָרֵס אֶת הָאִשָּׁה, וְכָתַב לָהּ כְּתֻבָּה, וְלֹא נִכְנְסָה לַחֻפָּה - עֲדַיִן אֲרוּסָה הִיא, וְאֵינָהּ נִשּׂוּאָה; שֶׁאֵין הַכְּתֻבָּה עוֹשָׂה נִשּׂוּאִין[57]. וְאִם מֵת אוֹ גֵּרְשָׁהּ - גּוֹבָה עִקַּר כְּתֻבָּתָהּ מִבְּנֵי חוֹרִין[58], וְאֵינָהּ גּוֹבָה תּוֹסֶפֶת כְּלָל, הוֹאִיל וְלֹא כְּנָסָהּ[59]. אֲבָל אִם אֵרַס אִשָּׁה וְלֹא כָּתַב לָהּ כְּתֻבָּה, וּמֵת אוֹ גֵּרְשָׁהּ וְהִיא אֲרוּסָה - אֵין לָהּ כְּלוּם, וַאֲפִלּוּ הָעִקָּר; שֶׁלֹּא תִּקְּנוּ לָהּ עִקַּר כְּתֻבָּה עַד שֶׁתִּנָּשֵׂא אוֹ עַד שֶׁיִּכְתֹּב[60]. וְהַמְאָרֵס אֶת בִּתּוֹ, וְכָתַב לָהּ[61] כְּתֻבָּה, וּמֵת אוֹ גֵּרְשָׁהּ כְּשֶׁהִיְּתָה נַעֲרָה - כְּתֻבָּתָהּ לְאָבִיהָ[62], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ [לְמַעְלָה בְּפֶרֶק שְׁלִישִׁי][63].

57) כתובות נד, ב: "שלא כתב לה אלא על־מנת לכנסה". ומפרש רבינו שהכתובה אינה כלום כל זמן שלא כנסה (רא"ש, שם). 58) מנכסים שיש לו תחת ידו, ולא מנכסיו שמכר, ואפילו אחרי שכתב לה אינם משועבדים לה (שם, מג:): "מאימת גובה – אחד זה ואחד זה (בין עיקר בין תוספת) מן הנישואין". כלומר אינה טורפת ממשועבדים כלל. וכן דעת רב שרירא גאון. 59) כדעת רבי אלעזר בן עזריה (כתובות נד:): שלא כתב לה ממונו חנם אלא משום חיבת ביאה (רש"י שם נה.). 60) כתובות פט, ב. בבא־מציעא יז, ב־יח, א. 61) הבעל. 62) כתובות מג, ב. 63) הי"א.

יב. וְכֵן תִּקְּנוּ חֲכָמִים, שֶׁכָּל הַנּוֹשֵׂא בְּתוּלָה יִהְיֶה שָׁמֵחַ עִמָּהּ שִׁבְעַת יָמִים[64]. אֵינוֹ עוֹסֵק בִּמְלַאכְתּוֹ, וְלֹא נוֹשֵׂא וְנוֹתֵן בַּשּׁוּק, אֶלָּא אוֹכֵל וְשׁוֹתֶה וְשָׂמֵחַ. בֵּין שֶׁהָיָה בָּחוּר, בֵּין שֶׁהָיָה אַלְמוֹן. וְאִם הָיְתָה בְּעוּלָה[65] - אֵין פָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה יָמִים. שֶׁתַּקָּנַת חֲכָמִים הִיא לִבְנוֹת יִשְׂרָאֵל, שֶׁיִּהְיֶה שָׂמֵחַ עִם הַבְּעוּלָה שְׁלֹשָׁה יָמִים, בֵּין בָּחוּר בֵּין אַלְמוֹן[66].

64) כתובות ז, ב. וב"ירושלמי" שם, פ"א ה"א): "משה תיקן שבעת ימי המשתה". 65) אבל אלמנה מן האירוסין, שאינה בעולה – ישמח עמה שבעה ימים ('בית שמואל' סי' סד סק"ג). 66) כתובות ז, ב: "שקדו חכמים על תקנת בנות ישראל שיהא שמח עמה שלשה ימים". ויש אומרים שבבחור שנשא אלמנה כיון שמברכים שבע ברכות כל שבעת ימי המשתה (למעלה פ"ב מהל' ברכות ה"ט) – אינו בדין שיברכו לו ברכות חתנים כל שבעה והוא יעסוק במלאכתו (מגיד־משנה).

יג. יֵשׁ לוֹ[67] לְאָדָם לִשָּׂא נָשִׁים רַבּוֹת כְּאַחַת בְּיוֹם אֶחָד, וּמְבָרֵךְ בִּרְכַּת חֲתָנִים לְכֻלָּן כְּאַחַת[68]. אֲבָל לְשִׂמְחָה - צָרִיךְ לִשְׂמֹחַ עִם כָּל אַחַת שִׂמְחָה הָרְאוּיָה לָהּ: עִם בְּתוּלָה - שִׁבְעָה, עִם בְּעוּלָה - שְׁלֹשָׁה; וְאֵין מְעָרְבִין שִׂמְחָה בְּשִׂמְחָה[69].

67) רשאי. 68) תוספתא ברכות פ"ט: "היו עושים כולם מצוה אחת, אחד מברך לכולם" (הגר"א לאהע"ז סי' סב ס"ק ו). 69) שמחתה של זו בזו (מועד קטן ח:). והטעם יתבאר להלן הי"ד. וב'הגהות מיימוניות' הורו שלא לברך לשני חתנים כאחד משום עין רעה. וראה שו"ע אהע"ז סי' סב ס"א ש"אין לעשות שתי חופות כאחת משום איבה, שמא יכבדו אחת יותר מחברתה, ואין נזהרין מזה. ואדרבה יש מכוונים לעשות חופות עניות עם חופות עשירות משום מצוה".

יד. מֻתָּר לְאָרֵס בְּכָל יוֹם חוֹל[70], אֲפִלּוּ בְּתִשְׁעָה בְּאָב[71], בֵּין בַּיּוֹם בֵּין בַּלַּיְלָה. אֲבָל אֵין נוֹשְׂאִין נָשִׁים לֹא בְּעֶרֶב שַׁבָּת וְלֹא בְּאֶחָד בְּשַׁבָּת, גְּזֵרָה שֶׁמָּא יָבוֹא לִידֵי חִלּוּל שַׁבָּת בְּתִקּוּן הַסְּעֻדָּה, שֶׁהֶחָתָן טָרוּד בַּסְּעֻדָּה[72]. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁאָסוּר לִשָּׂא אִשָּׁה בְּשַׁבָּת[73]. וַאֲפִלּוּ בְּחֵלּוֹ שֶׁל מוֹעֵד אֵין נוֹשְׂאִין נָשִׁים, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[74], לְפִי שֶׁאֵין מְעָרְבִין שִׂמְחָה בְּשִׂמְחָה, שֶׁנֶּאֱמַר: מַלֵּא שְׁבֻעַ זֹאת וְנִתְּנָה לְךָ גַּם אֶת זֹאת[75]. וּשְׁאָר הַיָּמִים מֻתָּר לִשָּׂא אִשָּׁה בְּכָל יוֹם שֶׁיִּרְצֶה. וְהוּא, שֶׁיִּטְרַח בִּסְעֻדַּת נִשּׂוּאִין שְׁלֹשָׁה יָמִים קֹדֶם הַנִּשּׂוּאִין[76].

~ נקודות משיחות קודש ~

". . לְפִי שֶׁאֵין מְעָרְבִין שִׂמְחָה בְּשִׂמְחָה, שֶׁנֶּאֱמַר: מַלֵּא שְׁכֶוַע זֹאת".

ואף שאין למדין מקודם מתן־תורה, הנה במפרשים נאמרו בזה כמה תירוצים, יש שאמרו שבדבר שיש בו טעם וסברא למדים גם מקודם מתן תורה ומה שאין למדים היינו מצוה בלי טעם וגזירת הכתוב, ויש שכתבו שלימודים שהם בתורת "גילוי מילתא" כן למדים מקודם מתן תורה.

(לקוטי שיחות כ"ה עמוד 124
מתוך רמב"ם "פרדס המלך")

70) ואפילו בחול המועד (למעלה פ"ז מהל' יום־טוב הט"ז). אבל בשבתות וימים טובים אסור לקדש, שמא יבוא לכתוב שטר אירוסין (ביצה לז. והשווה דברי רבינו בהל' שבת פכ"ג, הי"ד). 71) 'ירושלמי' כתובות פ"א, ה"א: "שלא יקדמנו אחר בתפילה". 72) כתובות ה, א. ובשו"ע אהע"ז סי' סד ס"ג, פוסק: "ויש מתירים. וכן פשט המנהג לישא נשים בערב שבת והוא שיטרח בסעודת הנישואין שלושה ימים קודם הנישואין". 73) שבחופתה הוא קונה אותה, ואין קונים קנין בשבת (ירושלמי כתובות פ"א, ה"א). 74) פ"ז מהל' יום־טוב שם, מהגמרא במועד קטן ח, ב. 75) ולא נתן לו שתיהן בשבוע אחד, שאין מערבין שמחה בשמחה ('ירושלמי' מועד קטן פ"א, ה"ז). וכתבו ה'תוספות' במועד קטן ח, ב – שצריך שיהא לבו פנוי למצוה אחת ולא יפנה עצמו הימנה – ולפיכך אין עושין מצוות חבילות־חבילות – וכך יהא לבו פנוי לשמחה זו. 76) כתובות ג, ב.

טו. מְקוֹם שֶׁאֵין בֵּתֵי דִינִים יוֹשְׁבִין בּוֹ אֶלָּא בְּשֵׁנִי וּבַחֲמִישִׁי בִּלְבַד[77], בְּתוּלָה נִשֵּׂאת בְּיוֹם רְבִיעִי; שֶׁאִם הָיְתָה לוֹ טַעֲנַת בְּתוּלִים[78], יַשְׁכִּים לְבֵית דִּין[79]. וּמִנְהַג חֲכָמִים, שֶׁהַנּוֹשֵׂא אֶת הַבְּעוּלָה יִשְׂאֶנָּה בַּחֲמִישִׁי, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה שָׁמֵחַ עִמָּהּ חֲמִישִׁי וְעֶרֶב שַׁבָּת וְשַׁבָּת, וְיוֹצֵא לְמְלַאכְתּוֹ יוֹם רִאשׁוֹן[80].

77) כתקנת עזרא שיהא בית־דין יושב בכל עיר ועיר בימים אלו שיש בהם קריאת התורה, שאז העם מתכנס מהכפר לעיר לשמוע קריאת התורה (בבא־קמא פב.). 78) שלא מצאה בתולה, כמבואר לקמן פי"א ה"ט. 79) בעוד כעסו עליו, ואם יש שהות בינתיים, יש לחוש שמא יתפייס ותתקרר דעתו ויקיימנה ושמא זינתה תחתיו ונאסרה עליו (לשון רש"י לכתובות ב.) ואינה נשאת ביום ראשון, כי "שקדו חכמים על תקנת בנות ישראל שיהא (החתן) טורח בסעודה שלושה ימים, אחד בשבת ושני בשבת ושלישי בשבת, ורביעי כונסה" (שם). 80) שם, ה. שמכיון שבאלמן שנשא אלמנה אין מברכים שבע ברכות אלא ביום ראשון (למעלה פ"ב מהל' ברכות ה"ט) חששו שמא יעזבנה ויצא למלאכתו למחר (רש"י שם).

טז. הַמְאָרֵס אֶת בִּתּוֹ קְטַנָּה, וּתְבָעָהּ הַבַּעַל לְנִשּׂוּאִין - בֵּין הִיא בֵּין אָבִיהָ יְכוֹלִין לְעַכֵּב שֶׁלֹּא תִּנָּשֵׂא עַד שֶׁתַּגְדִּיל[81] וְתִתְעַשֶּׂה נַעֲרָה. וְאִם רָצָה לְכָנְסָהּ[82] - כּוֹנֵס[83]. וְאֵין רָאוּי לַעֲשׂוֹת כֵּן[84].

81) כתובות נז, ב: שאף אביה יכול לעכב בטענה שמא תמרוד בבעלה ותחזור לבית אביה. 82) כלומר אם כנסה, על אף ההתנגדות שלה ושל אביה – הנישואין קיימים (ועי' 'חלקת מחוקק' סי' נו סק"ו). 83) אפילו בעודה קטנה. 84) מאחר שהם מתנגדים לנישואין. ובקידושין אסור אפילו שניהם רוצים – "עד שתגדיל ותאמר בפלוני אני רוצה" (קידושין מא. ולעיל פ"ג, הי"ט).

יז. אֵרְסָהּ[85] וְשָׁהָה כַּמָּה שָׁנִים וּתְבָעָהּ לְנִשּׂוּאִין וַהֲרֵי הִיא נַעֲרָה - נוֹתְנִין לָהּ שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ מִיּוֹם הַתְּבִיעָה לְפַרְנֵס אֶת עַצְמָהּ[86] וּלְתַקֵּן מַה שֶּׁהִיא צְרִיכָה לָהּ, וְאַחַר כָּךְ תִּנָּשֵׂא. תְּבָעָהּ אַחַר שֶׁבָּגְרָה - נוֹתְנִין לָהּ שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ מִיּוֹם הַבֶּגֶר[87]. וְכֵן אִם קִדְּשָׁהּ בְּיוֹם הַבֶּגֶר - נוֹתְנִין לָהּ שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ מִיּוֹם הַקִּדּוּשִׁין, שֶׁהוּא יוֹם הַבֶּגֶר. קִדְּשָׁהּ אַחַר שֶׁבָּגְרָה, אִם עָבְרוּ עָלֶיהָ שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ בְּבַגְרוּתָהּ וּלְאַחַר כָּךְ נִתְקַדְּשָׁה - אֵין נוֹתְנִין לָהּ אֶלָּא שְׁלֹשִׁים יוֹם מִיּוֹם הַתְּבִיעָה. וְכֵן הַמְאָרֵס אֶת הַבְּעוּלָה[88] - נוֹתְנִין לָהּ שְׁלֹשִׁים יוֹם מִיּוֹם הַתְּבִיעָה[89].

85) כשהיא קטנה. 86) במלבושים ותכשיטים (כתובות נז:). 87) שמיום שבגרה מתחילה להכין לה תכשיטיה. 88) אלמנה מן הנישואין (שם, וב'ירושלמי' כתובות פ"ה, ה"ג). 89) שאינה צריכה לטרוח הרבה בתכשיטין שכבר יש בידה (רש"י שם עמ' א).

יח. כְּשֵׁם שֶׁנּוֹתְנִין זְמַן לָאִשָּׁה מִשֶּׁתְּבָעָהּ הַבַּעַל לְפַרְנֵס אֶת עַצְמָהּ וְאַחַר כָּךְ תִּנָּשֵׂא, כָּךְ נוֹתְנִין זְמַן לָאִישׁ לְפַרְנֵס אֶת עַצְמוֹ[90] מִשֶּׁתְּבָעָה הָאִשָּׁה אוֹתוֹ. וְכַמָּה נוֹתְנִין לוֹ? כְּמוֹ שֶׁנּוֹתְנִין לָהּ: אִם שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ - שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ, וְאִם שְׁלֹשִׁים יוֹם - שְׁלֹשִׁים יוֹם[91].

90) בצרכי סעודה וחופה. 91) כתובות נז, א. ואין משגיחין בו אם הוא בחור או אלמן – אלא בה, אם היא בתולה נותנין לה י"ב חודש, ואפילו הוא אלמן. ואם היא בעולה אין לו אלא ל' יום, ואפילו הוא בחור. וב'ירושלמי' כתובות פ"ה ה"ג, משמע שנותנים לו זמן לפי מה שהוא: לבחור – י"ב חודש, לאלמן – ל' יום (מגיד־משנה).

יט. הִגִּיעַ זְמַן שֶׁנָּתְנוּ לָאִישׁ וְלֹא נִשָּׂאָה - נִתְחַיֵּב בִּמְזוֹנוֹתֶיהָ, אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא כָּנַס[92]. וְאִם הִגִּיעַ הַזְּמַן בְּאֶחָד בְּשַׁבָּת אוֹ בְּעֶרֶב שַׁבָּת - אֵינוֹ מַעֲלֶה לָהּ מְזוֹנוֹת בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם, מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לִכְנֹס[93]. וְכֵן אִם חָלָה הוּא אוֹ הִיא אוֹ שֶׁפֵּרְסָה נִדָּה כְּשֶׁהִגִּיעַ הַזְּמַן - אֵינוֹ מַעֲלֶה לָהּ מְזוֹנוֹת; שֶׁהֲרֵי אֵינָהּ רְאוּיָה לְהִנָּשֵׂא עַד שֶׁתִּטְהַר אוֹ עַד שֶׁתַּבְרִיא, וְכֵן הוּא אֵינוֹ יָכוֹל לִשָּׂא אִשָּׁה עַד שֶׁיַּבְרִיא[94].

92) כתובות נז, א. 93) כמבואר לעיל הי"ד. 94) כתובות ב, א. שכל זמן שעיכוב הנישואין הוא מחמת אונס – אינה אוכלת משלו.

~ יום שלישי ט"ו תמוז ~

פֶּרֶק אַחַד עָשָׂר[1]

1) ביאר בו רבינו כמה היא כתובת בתולה, אלמנה וגרושה, בעולה, ומוכת עץ, בוגרת, אילונית, סומא חרשת ושוטה, וחרש שוטה וקטן שנשאו נשים, גר וגיורת, טענת בתולים או פתח פתוח.

א. הַנּוֹשֵׂא בְּתוּלָה שֶׁנִּתְאַלְמְנָה אוֹ שֶׁנִּתְגָּרְשָׁה אוֹ נֶחְלְצָה. אִם מִן הָאֲרוּסִין נִתְאַלְמְנָה אוֹ נִתְגָּרְשָׁה אוֹ נֶחְלְצָה - כְּתֻבָּתָהּ[2] מָאתַיִם, וְאִם מִן הַנִּשּׂוּאִין - כְּתֻבָּתָהּ מֵאָה, שֶׁמִּשֶּׁנִּשֵּׂאת הֲרֵי הִיא כִּבְעוּלָה[3]. וְכֵן הַנּוֹשֵׂא בְּתוּלָה מְשֻׁחְרֶרֶת[4] אוֹ גִּיּוֹרֶת אוֹ שְׁבוּיָה: אִם נִשְׂתַּחְרְרָה הַשִּׁפְחָה וְנִתְגַּיְּרָה הַכּוּתִית וְנִפְדֵּית הַשְּׁבוּיָה וְהֵן פְּחוּתוֹת מִבַּת שָׁלֹשׁ שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד - כְּתֻבָּתָן מָאתַיִם[5], וְאִם הָיוּ בְּנוֹת שָׁלֹשׁ שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד וָמַעְלָה - כְּתֻבָּתָן מֵאָה.

2) מהבעל השני. 3) אפילו יש עדים שלא נסתרה (נתייחדה) עם הראשון או שנכנסה לחופה ומת בעלה מייד. 4) שהייתה שפחה כנענית ושוחררה. 5) שאפילו נבעלו, סופן שיחזרו להיות בתולות כשאר הבתולות.

ב. וּמִפְּנֵי מָה תִּקְּנוּ חֲכָמִים לְאֵלּוּ כְּתֻבָּה מֵאָה וְאַף־עַל־פִּי שֶׁהֵן בְּתוּלוֹת? הוֹאִיל וְחֶזְקַת הַנִּשּׂוּאָה שֶׁתִּבָּעֵל, וְחֶזְקַת הַשִּׁפְחָה וְהַכּוּתִית וְהַשְּׁבוּיָה שֶׁתִּבָּעֵל[6], תִּקְּנוּ לְאֵלּוּ מֵאָה בֵּין נִבְעֲלוּ בֵּין לֹא נִבְעֲלוּ, וַהֲרֵי הֵן כִּבְעוּלוֹת לְכָל דָּבָר.

6) כיוון שראויות לביאה בחזקת הפקר הן ונבעלות בנכריותן והשבוייה בשבייתה.

ג. מֻכַּת עֵץ[7] - כְּתֻבָּתָהּ מֵאָה. אֲפִלּוּ נִשֵּׂאת עַל מְנָת שֶׁהִיא בְּתוּלָה שְׁלֵמָה, וְנִמְצֵאת מֻכַּת עֵץ - כְּתֻבָּתָהּ מֵאָה. קְטַנָּה מִבַּת שָׁלֹשׁ שָׁנִים וּלְמַטָּה שֶׁנִּבְעֲלָה, אֲפִלּוּ בָּא עָלֶיהָ אָדָם גָּדוֹל - כְּתֻבָּתָהּ מָאתַיִם; סוֹפָהּ שֶׁתַּחֲזֹר בְּתוּלָה כִּשְׁאָר הַבְּתוּלוֹת. וְכֵן גְּדוֹלָה שֶׁבָּא עָלֶיהָ קָטָן מִבֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וּלְמַטָּה - כְּתֻבָּתָהּ מָאתַיִם, כְּאִלּוּ לֹא נִבְעֲלָה כְּלָל; שֶׁבִּיאַת בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד - בִּיאָתוֹ בִּיאָה, פָּחוֹת מִזֶּה - אֵין בִּיאָתוֹ בִּיאָה.

7) שנפלה והכה אותה עץ והלכו בתוליה.

ד. בְּתוּלָה שֶׁהִיא בּוֹגֶרֶת אוֹ סוֹמָא אוֹ אֵילוֹנִית[8] - כְּתֻבָּתָן מָאתַיִם. אֲבָל הַחֵרֶשֶׁת וְהַשּׁוֹטָה לֹא תִּקְּנוּ לָהֶן כְּתֻבָּה. הַשּׁוֹטָה - לֹא תִּקְּנוּ לָהּ נִשּׂוּאִין כְּלָל; וְהַחֵרֶשֶׁת, אַף־עַל־פִּי שֶׁיֵּשׁ לָהּ נִשּׂוּאִין מִדִּבְרֵיהֶם - לֹא תִּקְּנוּ לָהּ כְּתֻבָּה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִמָּנְעוּ מִלְּשֵׂאת אוֹתָהּ. וּכְשֵׁם שֶׁאֵין לָהּ כְּתֻבָּה, כָּךְ אֵין לָהּ מְזוֹנוֹת וְלֹא תְּנַאי מִתְּנָאֵי כְּתֻבָּה[9]. וְאִם כָּנַס הַחֵרֶשֶׁת וְנִתְפַּקְּחָה[10] - יֵשׁ לָהּ כְּתֻבָּה[11] וּתְנָאֵי כְּתֻבָּה, וּכְתֻבָּתָהּ מֵאָה.

8) וכגון שידע בה, ומתחילה נשאה לשם איילונית, אבל לא הכיר בה שהיא איילונית אין לה כתובה. 9) כגון רפואה או פדיונה אם נשבית. 10) שחזרה לשמוע ולדבר. 11) אם רוצה לקיימה אחר שנתפקחה, שאיך תשב עם בעלה – והיא בת דעת – בלא כתובה.

ה. נָשָׂא חֵרֶשֶׁת אוֹ שׁוֹטָה וְכָתַב לָהֶן מֵאָה מָנֶה - כְּתֻבָּתָן קַיֶּמֶת, מִפְּנֵי שֶׁרָצָה לְהַזִּיק נְכָסָיו[12].

12) אף על פי שלא תקנו לה חכמים כתובה הרי הוא כתב לה, הואיל ורצה להפסיד ולהיות נזוק מנכסיו – תנאו קיים.

ו. חֵרֵשׁ אוֹ שׁוֹטֶה שֶׁנִּשְׂאוּ נָשִׁים פִּקְחוֹת, אַף־עַל־פִּי שֶׁנִּתְפַּקֵּחַ הַחֵרֵשׁ וְנִשְׁתַּפֶּה[13] הַשּׁוֹטֶה - אֵין לִנְשֵׁיהֶם עֲלֵיהֶם כְּלוּם. רָצוּ לְקַיְּמָן אַחַר שֶׁהִבְרִיאוּ - יֵשׁ לָהֶן כְּתֻבָּה, וּכְתֻבָּתָן מֵאָה. וְאִם בֵּית דִּין הֵם שֶׁהִשִּׂיאוּ הַחֵרֵשׁ וְכָתְבוּ לָהּ כְּתֻבָּתָהּ עַל נְכָסָיו - נוֹטֶלֶת כָּל מַה שֶּׁכָּתְבוּ לָהּ בֵּית דִּין. אֲבָל הַשּׁוֹטֶה אֵין בֵּית דִּין מַשִּׂיאִין אוֹתוֹ בְּכָל מָקוֹם. וּמִפְּנֵי שֶׁאֵין תַּקָּנַת חֲכָמִים עוֹמֶדֶת בּוֹ, לֹא תִּקְּנוּ לוֹ נִשּׂוּאִין. וְכֵן הַקָּטָן לֹא תִּקְּנוּ לוֹ חֲכָמִים נִשּׂוּאִין, הוֹאִיל וְסוֹפוֹ לָבוֹא לִידֵי נִשּׂוּאִין גְּמוּרִין. וּמִפְּנֵי מָה תִּקְּנוּ נִשּׂוּאִין לִקְטַנָּה וְאַף־עַל־פִּי שֶׁהִיא בָּאָה לִידֵי נִשּׂוּאִין גְּמוּרִין? כְּדֵי שֶׁלֹּא יִנְהַגּוּ בָּהּ מִנְהַג הֶפְקֵר[14]. וְאֵין מַשִּׂיאִין אֶת הַקָּטָן[15] עַד שֶׁבּוֹדְקִין אוֹתוֹ וְיוֹדְעִים שֶׁהֵבִיא סִימָנִין[16].

13) נצטללה דעתו. 14) אם לא תינשא אין מי שישמרנה וינהגו בה מנהג הפקר בזנות. 15) שזוהי כביאת זנות. 16) סימני בגרות המפורשים למעלה.

ז. קָטָן, אֲפִלּוּ בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד[17], שֶׁנָּשָׂא אִשָּׁה - אֵין לָהּ כְּתֻבָּה[18]. וְאִם הִגְדִּיל וְקִיְּמָהּ אַחַר שֶׁהִגְדִּיל[19] - יֵשׁ לָהּ עִקַּר כְּתֻבָּה. וְכֵן גֵּר שֶׁנִּתְגַּיֵּר הוּא וְאִשְׁתּוֹ - כְּתֻבָּתָהּ מָנֶה, שֶׁעַל מְנָת כֵּן קִיְּמָהּ[20].

17) שביאתו ביאה. 18) "שאין קניין קטן כלום עד שיביא שתי שערות". 19) ובא עליה כשהגדיל. 20) כתובתה מנה – שהרי עכשיו בעולה היא.

ח. כָּל בְּתוּלָה שֶׁכְּתֻבָּתָהּ מָאתַיִם - יֵשׁ לָהּ טַעֲנַת בְּתוּלִים[21]; וְכֹל שֶׁכְּתֻבָּתָהּ מֵאָה[22], אוֹ שֶׁלֹּא תִּקְּנוּ לָהּ חֲכָמִים כְּתֻבָּה[23] - אֵין לָהּ טַעֲנַת בְּתוּלִים[24]. וְהַמִּתְיַחֵד עִם אֲרוּסָתוֹ קֹדֶם נִשּׂוּאִין - אֵין לָהּ טַעֲנַת בְּתוּלִים[25].

21) שאם טען לא מצאתיה בתולה הפסידה כל כתובתה. 22) כגון אלמנה מן הנישואין שאף על פי שעדיין לא נתייחדה עם בעלה הראשון – הרי היא כבעולה. 23) כגון

חרשת ושוטה והוא כתב להן כתובה. 24) שאין טענת בתולים אלא להפסידה ממה שהוא תנאי בית דין (=מאתיים לבתולה) אבל במה שהוא עצמו כתב להן אין לו טענה כלל. 25) שמא בא עליה ושכח.

ט. וּמַה הִיא טַעֲנַת בְּתוּלִים? זֶה שֶׁנִּשָּׂא אִשָּׁה שֶׁחֲזָקָתָהּ שֶׁהִיא בְּתוּלָה, וְטוֹעֵן וְאוֹמֵר: לֹא מְצָאתִיהָ בְּתוּלָה. וּשְׁנֵי סִימָנִין הֵן לִבְתוּלָה: הָאֶחָד - דָּמִים שֶׁשּׁוֹתְתִין מִמֶּנָּה בְּסוֹף בִּיאָה רִאשׁוֹנָה. וְהַשֵּׁנִי - הַדֹּחַק שֶׁיִּמְצָא בָּהּ בְּבִיאָה רִאשׁוֹנָה בִּשְׁעַת תַּשְׁמִישׁ[26].

26) וכל הטענה [=היא רק כדי] להפסידה כתובתה. אבל לבעלה מותרת אם אינה אשת כהן שיש כאן שני ספיקות שמא נבעלה לפני הקידושין ואפילו אם נבעלה לאחר הקידושין – שמא באונס.

י. הַנּוֹשֵׂא אֶת הַבְּתוּלָה שֶׁכְּתֻבָּתָהּ מָאתַיִם, וְטָעַן וְאָמַר: לֹא מְצָאתִיהָ בְּתוּלָה - שׁוֹאֲלִין אוֹתָהּ: אִם אָמְרָה: אֱמֶת הוּא, לֹא מְצָאנִי בְּתוּלָה, מִפְּנֵי שֶׁנָּפַלְתִּי וְהִכַּנִי עֵץ אוֹ קַרְקַע וְהָלְכוּ בְּתוּלַי - הֲרֵי זוֹ נֶאֱמֶנֶת, וְתַחֲזֹר כְּתֻבָּתָהּ לְמָנֶה[27]. אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא טוֹעֵן וְאוֹמֵר: שֶׁמָּא אִישׁ בָּא עָלַיִךְ וְאֵין לָךְ כְּלוּם[28] - אֵין מַשְׁגִּיחִין בְּטַעֲנָתוֹ[29]. וְיֵשׁ לוֹ לְהַחֲרִים סְתָם שֶׁלֹּא בָּא עָלֶיהָ אִישׁ, שֶׁאֵין הַדָּבָר יָדוּעַ לוֹ[30].

27) קידשה בחזקת בתולה ונמצאת מוכת עץ כתובתה מנה. 28) נמצאת בעולה מקחה טעות. 29) כי טענתה – וודאי, וטענתו – ספק, וברי ושמא ברי עדיף. 30) כלומר, אינו יכול להשביעה מספק, אבל יכול להחרים סתם ולומר בחרם יהיה מי שמוציא ממני ממון שאיני חייב בו.

יא. אָמְרָה הִיא: אֱמֶת אָמַר, שֶׁלֹּא מְצָאנִי בְּתוּלָה, וְאִישׁ בָּא עָלַי בְּאֹנֶס אַחַר שֶׁנִּתְאָרַסְתִּי לוֹ[31] - הֲרֵי זוֹ נֶאֱמֶנֶת, וּכְתֻבָּתָהּ מָאתַיִם כְּמוֹ שֶׁהָיְתָה. וְאִם טָעַן וְאָמַר: שֶׁמָּא עַד שֶׁלֹּא אֵרַסְתִּיךְ נֶאֱנַסְתְּ וּמִקָּחִי מִקַּח טָעוּת[32], אוֹ אַחַר שֶׁאֵרַסְתִּיךְ נִבְעַלְתְּ בִּרְצוֹנֵךְ - הֲרֵי זֶה מַחֲרִים סְתָם עַל מִי שֶׁטּוֹעֵן שֶׁקֶר כְּדֵי לְחַיְּבֵנִי מָמוֹן שֶׁאֵינִי חַיָּב בּוֹ[33].

31) וכתובתי מאתיים שהרי בתולה נתארסתי ומזלך גרם שנתקלקלתי. 32) ואין לך כלום. 33) אבל להשביעה אינו יכול כי היא טוענת – וודאי, והוא טוען – שמא, וגם יש לכל אשה חזקת הגוף המסייעת לה, שהרי בתולה נולדה ונעמידנה על חזקתה ובתולה נתארסה ואחרי כן נאנסה.

יב. טָעַן וְאָמַר: לֹא מְצָאתִיהָ בְּתוּלָה, וְהִיא אוֹמֶרֶת: לֹא בָּא עָלַי וַעֲדַיִן אֲנִי בְּתוּלָה - בּוֹדְקִין אוֹתָהּ[34], אוֹ חוֹזֵר וּבוֹעֵל בִּפְנֵי עֵדִים[35]. אָמְרָה: בָּא עָלַי וּבְתוּלָה מְצָאנִי כְּכָל הַבְּתוּלוֹת, וְשֶׁקֶר הוּא טוֹעֵן - שׁוֹאֲלִין אוֹתוֹ וְאוֹמְרִין לוֹ: מֶה הָיָה הַדָּבָר עַד שֶׁאָמַרְתָּ שֶׁאֵינָהּ בְּתוּלָה? אִם אָמַר: מִפְּנֵי שֶׁלֹּא מְצָאתִי לָהּ דָּם - בּוֹדְקִין בְּמִשְׁפַּחְתָּהּ, שֶׁמָּא אֵין לָהֶם דָּם כְּלָל, לֹא דַּם נִדָּה וְלֹא דַּם בְּתוּלִים. אִם נִמְצְאוּ כֻּלָּן כֵּן - הֲרֵי זוֹ בְּחֶזְקָתָהּ; לֹא נִמְצְאוּ בְּנוֹת מִשְׁפַּחְתָּהּ כֵּן - בּוֹדְקִין אוֹתָהּ, שֶׁמָּא חֹלִי גָּדוֹל יֵשׁ בָּהּ שֶׁיִּבֵּשׁ לַחְלוּחִית הָאֵיבָרִים, אוֹ שֶׁהָיְתָה מִתְעַנֶּגֶת בָּרָעָב. מַרְטִיבִין אוֹתָהּ[36] וּמַאֲכִילִין אוֹתָהּ וּמַשְׁקִין אוֹתָהּ עַד שֶׁתַּבְרִיא, וְתִבָּעֵל שֵׁנִית, וְנִרְאֶה אִם תּוֹצִיא דָּם אִם לַאו. וְאִם אֵין שָׁם חֹלִי וְלֹא רָעָב וְלֹא כַּיּוֹצֵא בּוֹ - הֲרֵי זוֹ טַעֲנַת בְּתוּלִים. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁמָּצָא דֹּחַק בְּעֵת תַּשְׁמִישׁ - הוֹאִיל וְלֹא יָצָא דָּם, אֵין כָּאן בְּתוּלִים; שֶׁכָּל בְּתוּלָה יֵשׁ לָהּ דָּם - בֵּין קְטַנָּה בֵּין גְּדוֹלָה, בֵּין נַעֲרָה בֵּין בּוֹגֶרֶת - אֶלָּא מִפְּנֵי הַחֹלִי, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ. וְאִם אָמַר: מִפְּנֵי שֶׁלֹּא מָצָאתִי דֹּחַק, אֶלָּא פֶּתַח פְּתוּחַ מָצָאתִי - שׁוֹאֲלִין עַל שְׁנוֹתֶיהָ, שֶׁמָּא בּוֹגֶרֶת הִיא; שֶׁרֹב הַבּוֹגְרוֹת אֵין לָהֶן דֹּחַק שֶׁמַּרְגִּישִׁין בּוֹ הַרְבֵּה, שֶׁהֲרֵי גָּדְלָה וְנִתְרַפּוּ אֵיבָרֶיהָ וְכָלוּ בְּתוּלֶיהָ. וְאִם לֹא בָּגְרָה עֲדַיִן - אוֹמְרִין לוֹ: שֶׁמָּא הִטִּיתָהּ אוֹ בְּעַלְתָּהּ בְּנַחַת וּלְפִיכָךְ לֹא הִרְגַּשְׁתָּ בְּדֹחַק? אִם אָמַר: לֹא כִּי, אֶלָּא וַדַּאי פֶּתַח פָּתוּחַ הָיָה - הֲרֵי זוֹ טַעֲנַת בְּתוּלִים לְכָל בְּתוּלָה שֶׁלֹּא בָּגְרָה, בֵּין קְטַנָּה בֵּין נַעֲרָה, בֵּין בְּרִיאָה בֵּין חוֹלָה; שֶׁכָּל נַעֲרָה בְּתוּלָה - פִּתְחָהּ סָתוּם הוּא. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁיָּצָא הַדָּם - הוֹאִיל וּמָצָא פֶּתַח פָּתוּחַ, אֵין כָּאן בְּתוּלִים.

34) "אמר רבן גמליאל בר רבי הביאו לי שתי שפחות אחת בתולה ואחת בעולה, הושיבן על פי חבית של יין, בעולה ריחה נודף (מפיה מריחים ריח יין) בתולה – אין ריחה נודף, אף זו הושיבה ולא היה ריחה נודף, אמר לו: לך זכה במקחך". 35) שרק מתייחד בפני עדים ומכינים לה מפה לראות טיפי דמים שאחר הביאה. אבל לבעול ממש בפניהם אסור. 36) מכניסים אותה למרחץ.

יג. יֵשׁ גְּאוֹנִים שֶׁהוֹרוּ, שֶׁהַבּוֹגֶרֶת אֵין לָהּ טַעֲנַת דָּמִים וְיֵשׁ לָהּ טַעֲנַת פֶּתַח פָּתוּחַ. וְאֵין דֶּרֶךְ הַגְּמָרָא מַרְאֶה דָּבָר זֶה, וְטָעוּת הָיָה בַּנַּסְחָאוֹת שֶׁלָּהֶם. וּכְבָר בָּדַקְתִּי עַל סְפָרִים רַבִּים וְקַדְמוֹנִים, וּמָצָאתִי שֶׁהַדָּבָר כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ, שֶׁאֵין לַבּוֹגֶרֶת אֶלָּא טַעֲנַת דָּמִים בִּלְבַד.

יד. חֲכָמִים הֵם שֶׁתִּקְּנוּ עִקַּר כְּתֻבָּה לָאִשָּׁה, וְהֵם הִתְקִינוּ וְאָמְרוּ, שֶׁכָּל הַטּוֹעֵן טַעֲנַת בְּתוּלִים וְהָאִשָּׁה מַכְחֶשֶׁת אוֹתוֹ - נֶאֱמָן[37], וְעָלֶיהָ לְהָבִיא רְאָיָה, לֹא עַל הָאִישׁ; שֶׁחֲזָקָה הִיא, שֶׁאֵין אָדָם טוֹרֵחַ בִּסְעֻדָּה וּמַפְסִידָהּ[38], וְהוֹפֵךְ שִׂמְחָתוֹ אֵבֶל.

37) להפסידה כתובתה. 38) "שאם היה שונא אותה מתחילה לא היה טורח בסעודה וכונסה ומפסיד סעודתו חינם אלא היה מגרשה תחילה". משמע מזה אילו לא טרח

בסעודה אינו נאמן. ואף על פי שיש לו חזקת ממון (הממון נמצא אצלו), אך חזקת גופה עדיפא, שהרי בתולה נולדה.

טו. וְעַד מָתַי יֵשׁ לוֹ לִטְעֹן טַעֲנַת בְּתוּלִים? אִם נִסְתְּרָה - מִיָּד[39], וְאִם לֹא נִסְתְּרָה - אֲפִלּוּ לְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם.

39) אבל אינו יכול לטעון לאחר זמן, כי מכיוון שנתייחד איתה בוודאי בעל אותה ומכיוון ששתק עד עכשיו ודאי מצאה בתולה ולפיכך שתק ורק עכשיו הוא כועס ומעליל עליה.

טז. הוֹרוּ כָּל הַגְּאוֹנִים, שֶׁזֶּה שֶׁאָמְרוּ חֲכָמִים שֶׁהוּא נֶאֱמָן אִם הִכְחִישַׁתּוּ אִשְׁתּוֹ - לְהַפְסִידָהּ עִקַּר הַכְּתֻבָּה[40], אֲבָל הַתּוֹסֶפֶת - יֵשׁ לָהּ[41]; אֶלָּא אִם כֵּן נוֹדַע בִּרְאָיָה בְּרוּרָה שֶׁהָיְתָה בְּעוּלָה, אוֹ שֶׁהוֹדָת לוֹ שֶׁהִיא בְּעוּלָה קֹדֶם שֶׁתִּתְאָרֵס וְהִטְעָתוּ[42]. לְפִיכָךְ[43] יֵשׁ לוֹ לְהַשְׁבִּיעָהּ בִּנְקִיטַת חֵפֶץ[44], כְּדִין כָּל הַנִּשְׁבָּעִין וְנוֹטְלִין, וְאַחַר כָּךְ תִּגְבֶּה הַתּוֹסֶפֶת. וְאֵין לָהּ לְהַשְׁבִּיעוֹ שֶׁלֹּא מְצָאָהּ בְּתוּלָה וְאַחַר כָּךְ תַּפְסִיד עִקַּר כְּתֻבָּה, שֶׁחֲזָקָה הִיא שֶׁאֵין אָדָם טוֹרֵחַ בִּסְעֻדָּה וּמַפְסִידָהּ; וְיֵשׁ לָהּ לְהַחֲרִים סְתָם עַל מִי שֶׁטָּעַן עָלֶיהָ שֶׁקֶר.

40) שהוא תקנת חכמים והם אמרו שיהיה נאמן. 41) שאינה מחמת תקנה אלא שנתחייב מרצונו והרי הוא כשאר החייבים שאינם יכולים להפקיע את חיובם בלי ראייה ברורה. 42) וכל שכינסה בחזקת בתולה ונמצאת בעולה הרי זה מקח טעות. 43) הואיל וכל כוח גבייתה הוא מחמת השטר שכתב לה תוספת זו. 44) באחיזת חפץ קדוש.

יז. הֲרֵי שֶׁרָצָה לְקַיְּמָהּ אַחַר שֶׁהִפְסִידָהּ עִקַּר הַכְּתֻבָּה[45] - חוֹזֵר וְכוֹתֵב לָהּ מֵאָה, לְפִי שֶׁאָסוּר לְאָדָם לִשְׁהוֹת עִם אִשְׁתּוֹ שָׁעָה אַחַת בְּלֹא כְּתֻבָּה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

45) ויש שאסור לו לקיימה אפילו כשירצה כגון אם אשת כהן היא ובעלה טועה שמצאה בעולה נאסרה עליו.

פֶּרֶק שְׁנֵים עָשָׂר[1]

1) כלל בו רבינו עשרה דברים שחייב האיש לאשתו ושזכאי בה, מזונותיה ומעשה ידיה, מזונות בניו ובנותיו הקטנים, הלך הבעל למדינת הים, הדיר את אשתו או שנדרה היא.

א. כְּשֶׁנּוֹשֵׂא אָדָם אִשָּׁה - בֵּין בְּתוּלָה בֵּין בְּעוּלָה, בֵּין גְּדוֹלָה בֵּין קְטַנָּה, אַחַת בַּת יִשְׂרָאֵל וְאַחַת הַגִּיּוֹרֶת אוֹ הַמְשֻׁחְרֶרֶת[2] - יִתְחַיֵּב לָהּ בַּעֲשָׂרָה דְּבָרִים, וְיִזְכֶּה בְּאַרְבָּעָה דְּבָרִים.

2) שפחה כנענית שרבה שחררה, ומשהטבילוה לשם שחרור הרי היא כישראלית.

ב. וְהָעֲשָׂרָה - שְׁלֹשָׁה מֵהֶן מִן הַתּוֹרָה, וְאֵלּוּ הֵן: שְׁאֵרָהּ, כְּסוּתָהּ, וְעוֹנָתָהּ. שְׁאֵרָהּ - אֵלּוּ מְזוֹנוֹתֶיהָ[3]. כְּסוּתָהּ - כְּמַשְׁמָעוֹ. עוֹנָתָהּ[4] - לָבוֹא עָלֶיהָ כְּדֶרֶךְ כָּל הָאָרֶץ[5]. וְהַשִּׁבְעָה מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים. וְכֻלָּן תְּנָאֵי בֵּית דִּין הֵם[6]. הָאֶחָד מֵהֶם - עִקַּר כְּתֻבָּה[7], וְהַשְּׁאָר - הֵם הַנִּקְרָאִין תְּנָאֵי כְּתֻבָּה[8], וְאֵלּוּ הֵן: לְרַפֵּאתָהּ אִם חָלְתָה[9], וְלִפְדּוֹתָהּ אִם נִשְׁבֵּית[10], לְקָבְרָהּ אִם מֵתָה[11], וְלִהְיוֹת נִזּוֹנֶת מִן נְכָסָיו[12] וְיוֹשֶׁבֶת בְּבֵיתוֹ אַחַר מוֹתוֹ כָּל זְמַן אַלְמְנוּתָהּ[13], וְלִהְיוֹת בְּנוֹתֶיהָ מְמֻנּוּ נִזּוֹנוֹת מִנְּכָסָיו אַחֲרֵי מוֹתוֹ עַד שֶׁתִּתְאָרַסְנָה[14], וְלִהְיוֹת בָּנֶיהָ הַזְּכָרִים מְמֻנּוּ יוֹרְשִׁין כְּתֻבָּתָהּ יוֹתֵר עַל חֶלְקָם בַּיְּרֻשָּׁה שֶׁעִם אֲחֵיהֶם[15].

3) כתובות מז, ב. וכן הוא אומר (מיכה ג, ג): "ואשר אכלו שאר עמי". 4) עונתה – לשון "עת דודים", מלת "עת" בחסרו נו"ן, כלומר שרשה: "ענת" (אבן־עזרא לשמות כא, י). 5) כל אלה מן התורה הם, שנאמר באמה עבריה (שמות כא, י): "שארה כסותה ועונתה לא יגרע", ולמעלה מזה נאמר (שם, ט): "כמשפט הבנות יעשה לה". ואמרו במכילתא פ' משפטים: "וכי מה למדנו במשפט הבנות, אלא הרי זה בא ללמד ונמצא למד", כלומר, מאמה עבריה למדנו שמשפט כל בנות ישראל באלה שלשה דברים הוא כמשפטה (ראה 'ספר המצוות' לרבינו, ל"ת רסב). 6) שתיקנו שכל הנושא אשה סתם, תזכה האשה בכל הדברים דלהלן, אע"פ שלא כתב לה שום כתובה, כמבואר בסמוך ה"ה. 7) מנה – לבעולה, ומאתים – לבתולה. 8) חיובים הנכתבים בשטר הכתובה. ומתוך שבית־דין התנה שאפילו לא נרשמו בשטר הכתובה יהיה תקפם קיים כאילו נכתבו – נקראים משום כך תנאי כתובה. 9) כתובות נא, א. 10) שם. 11) שם מו, ב. 12) שם נב, ב. 13) שם. 14) שם. 15) שם. "כיצד, נשא אשה, כתובתה ונדוניתה אלף (דינר), וילדה בן ומתה בחייו, ואח"כ נשא אשה אחרת כתובתה ונדונייתה מאתים וילדה בן ומתה בחייו, ואח"כ מת הוא והניח אלפיים, בנו מן הראשונה יורש אלף שבכתובת אמו, ובנו מן השניה יורש מאתיים שבכתובת אמו, והשאר – יורשים אותו בשוה, נמצא ביד בן הראשונה אלף וארבע מאות, וביד בן השניה שש מאות" (מאתים – כסף כתובה, וארבע מאות – חלק הירושה) מלשון רבינו לקמן פי"ט, ה"ב.

ג. וְהָאַרְבָּעָה שֶׁזּוֹכֶה בָּהֶן - כֻּלָּם מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, וְאֵלּוּ הֵן: לִהְיוֹת מַעֲשֵׂה יָדֶיהָ שֶׁלּוֹ[16], וְלִהְיוֹת מְצִיאָתָהּ שֶׁלּוֹ[17], וְשֶׁיִּהְיֶה אוֹכֵל כָּל פֵּרוֹת נְכָסֶיהָ בְּחַיֶּיהָ[18], וְאִם מֵתָה בְּחַיָּיו - יִירָשֶׁנָּה[19], וְהוּא קוֹדֵם לְכָל אָדָם בַּיְּרֻשָּׁה[20].

16) כתובות מז, ב: "ומה היא עושה לו? הכל כמנהג המדינה. מקום שדרכן לארוג – אורגת, לרקום – רוקמת" וכו' (לקמן פכ"א, ה"א). 17) כתובות סה, ב.

18) מבואר לקמן פכ"ב ה"ז (כתובות מו:). 19) שם פג, ב. 20) אפילו לאביה, והשווה הל' נחלות פ"א, ה"ח.

ד. וְעוֹד תִּקְּנוּ חֲכָמִים, שֶׁיִּהְיוּ מַעֲשֵׂה יְדֵי הָאִשָּׁה כְּנֶגֶד מְזוֹנוֹתֶיהָ[21], וּפִדְיוֹנָהּ - כְּנֶגֶד אֲכִילַת פֵּרוֹת נְכָסֶיהָ, וּקְבוּרָתָהּ - כְּנֶגֶד יְרֻשָּׁתוֹ לִכְתֻבָּתָהּ. לְפִיכָךְ[22], אִם אָמְרָה הָאִשָּׁה: אֵינִי נִזּוֹנֶת וְאֵינִי עוֹשָׂה - שׁוֹמְעִין לָהּ, וְאֵין כּוֹפִין אוֹתָהּ[23]. אֲבָל אִם אָמַר הַבַּעַל: אֵינִי זָנָךְ וְאֵינִי נוֹטֵל כְּלוּם מִמַּעֲשֵׂה יָדַיִךְ - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ, שֶׁמָּא לֹא יְסַפְּקוּ לָהּ מַעֲשֵׂה יָדֶיהָ בִּמְזוֹנוֹתֶיהָ[24]. וּמִפְּנֵי תַּקָּנָה זוֹ[25] יֵחָשְׁבוּ הַמְּזוֹנוֹת מִתְּנָאֵי הַכְּתֻבָּה[26].

21) הואיל והוא מעלה לה מזונות, עליה לתת לו מעשה ידיה שלא תהיה לו עליה איבה (כתובות נח:). 22) הואיל ועיקר התקנה הוא לטובתה, שהרי בתחילה תיקנו לה מזונות ואחר־כך נתנו לו מעשה ידיה משום איבה. 23) שם פג, א: "כל האומר אי אפשי בתקנת חכמים, שומעים לו" כלומר: "אני איני צריכה לכך, מעונגת אני ואי אפשי לעשות מלאכה, אמצא לי מזונות, או יש לי אומנות יקרה יתר על כדי מזונותי" (רש"י שם). 24) שם ע, ב. והוא־הדין לענין פדיונה וקבורתה, שאין הבעל יכול להשתמט מחיובו אפילו הסכים לוותר על פירותיה וירושתה. 25) של מעשה ידיה כנגד מזונותיה. 26) אע"פ שעיקרה הוא מדין תורה, כמבואר לעיל ה"ב.

ה. כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ, אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא נִכְתְּבוּ בִּשְׁטַר הַכְּתֻבָּה, וַאֲפִלּוּ לֹא כָּתְבוּ כְּתֻבָּה אֶלָּא נָשָׂא סְתָם - כֵּיוָן שֶׁנִּשָּׂאָהּ, זָכָה בְּאַרְבָּעָה דְּבָרִים שֶׁלּוֹ, וְזָכְתָה הָאִשָּׁה בַּעֲשָׂרָה דְּבָרִים שֶׁלָּהּ, וְאֵינָן צְרִיכִין לְפָרֵשׁ[27].

27) כתובות נא, א. וכל אלו הדברים מפורשים לפרטיהם בפרקים הבאים, מכאן עד סוף פרק כג.

ו. הִתְנָה הַבַּעַל שֶׁלֹּא יִתְחַיֵּב בְּאֶחָד מִן הַדְּבָרִים שֶׁהוּא חַיָּב בָּהֶן, אוֹ שֶׁהִתְנָת הָאִשָּׁה שֶׁלֹּא יִזְּכֶה הַבַּעַל בְּאֶחָד מִן הַדְּבָרִים שֶׁהוּא זוֹכֶה בָּהֶם - הַתְּנָאי קַיָּם[28]; חוּץ מִשְּׁלֹשָׁה דְּבָרִים, שֶׁאֵין הַתְּנָאי מוֹעִיל בָּהֶן, וְכָל הַמַּתְּנָה עֲלֵיהֶן - תְּנָאוֹ בָּטֵל. וְאֵלּוּ הֵן: עוֹנָתָהּ, וְעִקַּר כְּתֻבָּתָהּ, וִירֻשָּׁתָהּ.

28) אפילו במזונות וכסות שהם מן התורה (קידושין יט:): "רבי יהודה אומר, בדבר שבממון – תנאו קיים", ממון ניתן למחילה (רש"י).

ז. כֵּיצַד? הִתְנָה עִם הָאִשָּׁה שֶׁאֵין לָהּ עָלָיו עוֹנָה - תְּנָאוֹ בָּטֵל, וְחַיָּב בְּעוֹנָתָהּ; שֶׁהֲרֵי הִתְנָה עַל מַה שֶּׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה, וְאֵינוֹ תְּנַאי מָמוֹן[29].

29) אלא צער הגוף, וצער הגוף אינו ניתן למחילה (רש"י שם), וראה לעיל פ"ו ה"י.

ח. הִתְנָה עִמָּהּ לִפְחֹת מֵעִקַּר כְּתֻבָּה, אוֹ שֶׁכָּתַב לָהּ מָאתַיִם אוֹ מֵאָה עִקַּר כְּתֻבָּה, וְכָתְבָה לוֹ שֶׁנִּתְקַבְּלָה מֵהֶן כָּךְ וָכָךְ, וְהִיא לֹא נִתְקַבְּלָה[30] - תְּנָאוֹ בָּטֵל; שֶׁכָּל הַפּוֹחֵת לַבְּתוּלָה מִמָּאתַיִם וּלְאַלְמָנָה מִמֵּאָה - הֲרֵי בְּעִילָתוֹ בְּעִילַת זְנוּת[31].

30) שמחלה לו וכתבה לו שובר על כך. 31) כתובות נד, ב. כי חכמים תיקנו לה כתובה כדי שלא תהא קלה בעיניו להוציאה, וכל שנפחתה כתובתה הרי קלה בעיניו להוציאה, וממילא בעילתו היא ביאת זנות, שהרי למחר יכעס עליה ויוציאנה, ואין כאן אישות יציבה. ומתוך שבעילתו היא זנות – הרי זה הופך ל'דבר איסור' ולא "דבר שבממון" גרידא. ועל איסור אינו יכול להתנות (לחם־משנה). וכל זה כשרוצה לקיימה, אבל אם אינו רוצה לקיימה – תנאו קיים, כדין כל תנאי שבממון, שהרי מצינו בכמה מקומות שהאשה יכולה למחול כתובתה (ראה כתובות נג. ובבא קמא פט: ולקמן פי"ז הי"ט) – כשאינו רוצה לקיימה (מגיד־משנה).

ט. הִתְנָה עִמָּהּ אַחַר שֶׁנִּשְׂאָהּ שֶׁלֹּא יִירָשֶׁנָּה - תְּנָאוֹ בָּטֵל[32]. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁיִּרֵשַׁת הַבַּעַל מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, עָשׂוּ חִזּוּק לְדִבְרֵיהֶם כְּשֶׁל תּוֹרָה[33]. וְכָל תְּנַאי שֶׁבִּירֻשָּׁה בָּטֵל וְאַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא מָמוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר בָּהּ: לְחֻקַּת מִשְׁפָּט[34]. וּבִשְׁאָר הַדְּבָרִים - תְּנָאוֹ קַיָּם. כְּגוֹן שֶׁהִתְנָה עִמָּהּ שֶׁאֵין לָהּ שְׂאֵר וּכְסוּת, עַל מְנָת שֶׁלֹּא יֹאכַל פֵּרוֹת נְכָסֶיהָ, וְכֹל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה - תְּנָאוֹ קַיָּם[35].

32) אבל קודם שישאנה יכול להתנות כרצונו, שנחלה הבאה לאדם שלא ממשפחתו מתנה עליה שלא יירשנה קודם שתהא ראוייה לו (לקמן פכ"ג, ה"ו). 33) כתובות פד, א. 34) "לומר שחוקה זו לא תשתנה ואין התנאי מועיל בה" (לשון רבינו הל' נחלות פ"ו, ה"א) וכן הוא במדרש הגדול כ"י פרשת פינחס: "לחוקת משפט, מכאן אמרו: כל תנאי שבממון – קיים, חוץ מתנאי שבירושה שנאמר לחוקת משפט" (וראה מש"כ הרב י. ל. מיימון בקובץ הרמב"ם עמ' ע). וכן מצאנו בכמה מקומות ש"כל מקום שנאמר בו חוקה, אינו אלא לעכב", ראה מנחות יט, א. קידושין יד, א. ועוד. וכדברי רבינו כאן, כתב גם בתשובותיו (פריימן סי' שיט). וראה גם להלן פכ"ג ה"ו. 35) כתובות נו, ב. פג, א.

י. כַּמָּה מְזוֹנוֹת פּוֹסְקִין לְאִשָּׁה?[36] פּוֹסְקִין לָהּ לֶחֶם שְׁתֵּי סְעֻדּוֹת בְּכָל יוֹם. סְעֻדָּה בֵּינוֹנִית שֶׁל כָּל אָדָם בְּאוֹתָהּ הָעִיר, כְּאָדָם שֶׁאֵינוֹ לֹא חוֹלֶה וְלֹא גַּרְגְּרָן[37]. וּמְאוֹתוֹ מַאֲכָל שֶׁל אַנְשֵׁי אוֹתָהּ הָעִיר: אִם חִטִּים - חִטִּים, וְאִם שְׂעוֹרִים - שְׂעוֹרִים, וְכֵן אֹרֶז וְדֹחַן אוֹ מִשְׁאָר מִינִין שֶׁנְּהֲגוּ בָּהֶן. וּפוֹסְקִין לָהּ פַּרְפֶּרֶת[38] לֶאֱכֹל בָּהּ אֶת הַפַּת, כְּגוֹן קִטְנִית אוֹ יְרָקוֹת וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן[39]. וְשֶׁמֶן לַאֲכִילָה, וְשֶׁמֶן לְהַדְלָקַת הַנֵּר, וּפֵרוֹת, וּמְעַט יַיִן לִשְׁתּוֹת, אִם הָיָה מִנְהַג הַמָּקוֹם שֶׁיִּשְׁתּוּ הַנָּשִׁים יַיִן[40]. וּפוֹסְקִין לָהּ שָׁלֹשׁ סְעֻדּוֹת בְּשַׁבָּת[41], וּבָשָׂר[42] אוֹ דָגִים כְּמִנְהַג הַמָּקוֹם[43]. וְנוֹתֵן לָהּ בְּכָל שַׁבָּת וְשַׁבָּת מָעָה כֶּסֶף[44] לִצְרָכֶיהָ, כְּגוֹן פְּרוּטָה[45] לְכִבּוּס אוֹ לְמֶרְחָץ וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן.

36) אע"פ שהיא אוכלת עמו יחד, אפשר שהוא כילי (קמצן) ואוכל פת חריבה. או אולי מדובר כאן כשהבעל אינו בביתו ועושה מלאכה במקום אחר, וצריך לפסוק לה מזונות ('פרישה' ל'טור' אהע"ז סי' ע, וב'חלקת מחוקק' לשו"ע שם ס"ק ג). 37) רעבתן. 38) מאכל לתיבול הפת. 39) כתובות פד, ב. 40) שם, סה, א. אבל אם אין שם מנהג זה, אין פוסקין לאשה יין, שהיין מרגיל לתאוה, ואמרו שם: "כוס אחד יפה לאשה, שנים ניוול הוא, שלשה תובעת בפה וכו'". 41) שהאשה חייבת בשלוש סעודות בשבת כמו האיש ('שולחן ערוך' או"ח סי' רצא ס"ו). 42) בכת"י תימן: "בשר". וכן הביא ה'טור' סי' ע בדברי רבינו. והב"ח שם הניח כלפנינו. 43) וראה שבת קיח, ב־קיט, א. 44) כתובות סד, ב. ושיעור המעה אחד מששה בדינר, שהוא שלושים ושתים פרוטה (קידושין יב.). 45) [תיבת "פרוטה" אינה מובנת. ובכת"י תימן איננה. וכן הוא ב'מאירי' שם עמוד 275].

יא. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּעָנִי שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל; אֲבָל אִם הָיָה עָשִׁיר - הַכֹּל לְפִי עָשְׁרוֹ. אֲפִלּוּ הָיָה מָמוֹנוֹ רָאוּי לַעֲשׂוֹת לָהּ כַּמָּה תַּבְשִׁילֵי בָּשָׂר בְּכָל יוֹם - כּוֹפִין אוֹתוֹ וּפוֹסְקִין לָהּ מְזוֹנוֹת כְּפִי מָמוֹנוֹ[46]. וְאִם הָיָה עָנִי בְּיוֹתֵר וְאֵינוֹ יָכוֹל לִתֵּן לָהּ אֲפִלּוּ לֶחֶם שֶׁהִיא צְרִיכָה לוֹ - כּוֹפִין אוֹתוֹ לְהוֹצִיא, וְתִהְיֶה כְּתֻבָּתָהּ חוֹב עָלָיו עַד שֶׁתִּמְצָא יָדוֹ וְיִתֵּן[47].

46) כתובות סד, ב: "שאם בעבד עברי אמרו (דברים טו, טז) "כי טוב לו עמך" [עמך במאכל, עמך במשתה] קל־וחומר באשתו" (קידושין כב. 'מאירי'). 47) שם עז, א. ומשמע מדברי רבינו שאין כופים אותו להשתכר כפועל ולזון את אשתו, אלא כופים אותו להוציא. ויש אומרים: ש"חייב אדם להשכיר עצמו ללמד תינוקות או לעשות מלאכה אחרת כדי לזון את אשתו" ('תוספות' לכתובות סג. וראה באהע"ז סי' ע ס"ג).

יב. בַּעַל שֶׁרָצָה לִתֵּן לְאִשְׁתּוֹ מְזוֹנוֹתֶיהָ הָרְאוּיוֹת לָהּ, וְתִהְיֶה אוֹכֶלֶת וְשׁוֹתָה לְעַצְמָהּ, וְהוּא שׁוֹתֶה וְאוֹכֵל לְעַצְמוֹ - הָרְשׁוּת בְּיָדוֹ[48]; וּבְלִבַּד שֶׁיֹּאכַל עִמָּהּ מְלֵילֵי שַׁבָּת לְלֵילֵי שַׁבָּת[49].

48) כתובות סד, ב. וכדעת רב נחמן (שם סה:). 49) שהוא זמן עונת תלמידי חכמים, כמבואר לקמן פי"ד ה"א. ומחמת עונג שבת מחוייבת בו העונה לכל אדם, כדברי רבינו בפירושו למשנה נדרים פ"ח מ"ו.

יג. הָאִשָּׁה שֶׁפָּסְקוּ לָהּ מְזוֹנוֹת, וְהוֹתִירוּ - הַמּוֹתָר לַבַּעַל[50]. הָיָה בַּעְלָהּ כֹּהֵן - אֵינוֹ נוֹתֵן לָהּ כָּל מְזוֹנוֹתֶיהָ תְּרוּמָה, מִפְּנֵי שֶׁטֹּרַח גָּדוֹל הוּא לָהּ לְשָׁמְרָן מִדְּבָרִים הַמְטַמְּאִין[51] וּלְאָכְלָן בְּטָהֳרָה[52]; אֶלָּא נוֹתֵן לָהּ מֶחֱצָה חֵלִין וּמֶחֱצָה תְּרוּמָה[53].

50) כתובות סה, ב. 51) כי תרומה טמאה אסורה באכילה. 52) טהרת הגוף, כי בימי טומאתה אסורה בתרומתה. 53) שם נז, א במשנה. ונח, א בגמרא. והחולין תאכל בימי טומאתה.

יד. כֵּשֵׁם שֶׁאָדָם חַיָּב בִּמְזוֹנוֹת אִשְׁתּוֹ, כָּךְ הוּא חַיָּב בִּמְזוֹנוֹת בָּנָיו וּבְנוֹתָיו הַקְּטַנִּים, עַד שֶׁיִּהְיוּ בְּנֵי שֵׁשׁ שָׁנִים[54]; מִכָּאן וְאֵילָךְ - מַאֲכִילָן עַד שֶׁיִּגְדְּלוּ, כְּתַקָּנַת חֲכָמִים[55]. וְאִם לֹא רָצָה - גּוֹעֲרִין בּוֹ, וּמַכְלִימִין אוֹתוֹ, וּפוֹצְרִין[56] בּוֹ. וְאִם לֹא רָצָה - מַכְרִיזִין עָלָיו בַּצִּבּוּר וְאוֹמְרִים: פְּלוֹנִי אַכְזָרִי הוּא, וְאֵינוֹ רוֹצֶה לָזוּן בָּנָיו, וַהֲרֵי פְּחוּת הוּא מֵעוֹף טָמֵא שֶׁהוּא זָן אֶת אֶפְרוֹחָיו[57]. וְאֵין כּוֹפִין אוֹתוֹ[58] לְזוּנָם אַחַר שֵׁשׁ.

54) שם סה, ב. [ומפשטות הדברים נראה שכשם שחיוב מזונות אשתו הוא מן התורה (למעלה הלכה ב), כמו כן החיוב במזונות בניו ובנותיו הקטנים — הוא מן התורה, ובכלל מזונות אשתו הוא "שכיון שהן נגררים אחריה, אי אפשר לה להעמיד עצמה שלא תזון אותם" — ר"ן סוף פ"ה]. 55) שם מט, ב. תקנת אושא, כשישבה סנהדרין באושא אחרי שגלתה מלשכת הגזית. 56) מרבים לבקש. 57) אע"פ שהוא אכזרי, שהרי הוא דורס ואוכל. 58) אין בית־דין יורד לנכסיו (שם).

טו. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[59] בְּאִישׁ שֶׁאֵינוֹ אָמוּד[60], וְאֵין יָדוּעַ אִם רָאוּי לִתֵּן צְדָקָה אוֹ אֵינוֹ רָאוּי; אֲבָל אִם הָיָה אָמוּד[61] שֶׁיֵּשׁ לוֹ מָמוֹן הָרָאוּי לִתֵּן מִמֶּנּוּ צְדָקָה הַמְסַפֶּקֶת לָהֶן - מוֹצִיאִין מִמֶּנּוּ בְּעַל כָּרְחוֹ מִשּׁוּם צְדָקָה[62], וְזָנִין אוֹתָן עַד שֶׁיִּגְדְּלוּ[63].

59) שאין כופים אותו. 60) אינו מוחזק לבעל ממון. 61) משוער. 62) שכופים עליה, כלשון רבינו: "מי שאינו רוצה ליתן צדקה . . . בית־דין כופין אותו ומכים אותו מכת מרדות עד שיתן מה שאמדוהו ליתן, ויורדים לנכסיו בפניו" (הל' מתנות עניים פ"ז ה"י). 63) כתובות מט, ב. אבל שלא בפניו אין יורדים לנכסיו, כמבואר בסמוך הי"ז. ורבינו בהל' מתנות עניים פ"י הט"ז, כותב: "הנותן מזונות לבניו ולבנותיו הגדולים שאינו חייב במזונותיהם כדי ללמד הזכרים תורה ולהנהיג הבנות בדרך ישרה ולא יהיו מבוזות . . . הרי זה בכלל הצדקה, וצדקה גדולה היא שהקרוב קודם". ועי' כתובות נ, א.

טז. מִי שֶׁהָלַךְ לִמְדִינָה אַחֶרֶת, וּבָאָה אִשְׁתּוֹ לְבֵית דִּין לִתְבַּע מְזוֹנוֹת: שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים הָרִאשׁוֹנִים מִיּוֹם הֲלִיכָתוֹ - אֵין פּוֹסְקִין לָהּ בָּהֶן מְזוֹנוֹת, שֶׁחֲזָקָה[64] שֶׁאֵין אָדָם מַנִּיחַ בֵּיתוֹ רֵיקָן; מִכָּאן וְאֵילָךְ - פּוֹסְקִין לָהּ מְזוֹנוֹת[65]. וְאִם הָיוּ לוֹ נְכָסִים - בֵּית דִּין יוֹרְדִין לִנְכָסָיו וּמוֹכְרִין לִמְזוֹנוֹתֶיהָ. וְאֵין מְחַשְּׁבִין עִמָּהּ עַל מַעֲשֵׂה יָדֶיהָ[66], עַד שֶׁיָּבוֹא בַּעְלָהּ; אִם מְצָאָהּ שֶׁעָשְׂתָה - הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁלּוֹ. וְכֵן אִם לֹא עָמְדָה בַּדִּין, אֶלָּא מָכְרָה לְעַצְמָהּ[67] לִמְזוֹנוֹת - מִכְרָהּ קַיָּם. וְאֵינָהּ צְרִיכָה הַכְּרָזָה[68]

וְלֹא שְׁבוּעָה[69], עַד שֶׁיָּבוֹא בַּעְלָהּ וְיִטְעָן[70], אוֹ עַד שֶׁתָּבוֹא לִגְבּוֹת כְּתֻבָּתָהּ אַחַר מוֹתוֹ[71] - מְגַלְגְּלִין עָלֶיהָ[72] שֶׁלֹּא מָכְרָה אֶלָּא לִמְזוֹנוֹת שֶׁהִיא צְרִיכָה לָהֶן[73].

64) ניתן לשער. 65) כתובות קז, א. 66) ולדעת הרא"ש (שם): אין פוסקין לה מזונות עד שידקדקו אם לא יספיקו לה מעשי־ידיה, שכשנפרעים מנכסיו של אדם שלא בפניו – ראוי הוא להפך בזכותו ('הגהות מיימוניות'). 67) שלא בהוראת בית־דין. 68) הוא שמכריזים כמה ימים על מכירה פומבית כפי מה שיראה הבית־דין עד שיפסקו המוסיפים. ראה בפכ"ב מהל' מלוה ולוה ה"ו ובמגיד־משנה שם. 69) שאין בידה משל בעלה כלום. 70) הנחתי לה כסף למזונות. 71) ואז היא נשבעת שלא הניח לה בעלה כלום, כמבואר לקמן פט"ז ה"ד. 72) מוסיפה בשבועתה גם מענין המזונות (שם, קה. קז.). 73) שלא ביזבזה במכירה. דעת רבינו שדין מזונות אשה שהלך בעלה, שוה לדין מזונות האלמנה, כמבואר בכתובות קז, א לדעת רב, ובמזונות האלמנה אין צורך בהכרזה, כמבואר שם צח, א.

יז. וּכְשֵׁם שֶׁבֵּית דִּין מוֹכְרִין לִמְזוֹן הָאִשָּׁה שֶׁהָלַךְ בַּעְלָהּ, כָּךְ מוֹכְרִין לִמְזוֹן בָּנָיו וּבְנוֹתָיו כְּשֶׁהֵן בְּנֵי שֵׁשׁ שָׁנִים אוֹ פָּחוֹת; אֲבָל יָתֵר עַל שֵׁשׁ - אֵינָן זָנִין אוֹתָן מִנְּכָסָיו שֶׁלֹּא בְּפָנָיו, אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא אָמוּד[74]. וְכֵן מִי שֶׁנִּשְׁתַּטָּה[75] - בֵּית דִּין יוֹרְדִין לִנְכָסָיו וּמוֹכְרִים, וְזָנִין אִשְׁתּוֹ וּבָנָיו וּבְנוֹתָיו שֶׁהֵן בְּנֵי שֵׁשׁ שָׁנִים אוֹ פָּחוֹת[76], וּמְפַרְנְסִין[77] אוֹתָן.

74) שהרי אין כופים אותו אלא משום צדקה, ומכיון שהלך ממדינה זו בדעה צלולה ולא צוה שיפרנסום – אין יורדים לנכסיו שלא בפניו (כתובות מח.). 75) יצא מדעתו. 76) אפילו שאינו אמוד ואינו ידוע לנו אם ראוי ליתן צדקה, שהרי הוא חייב לזונם בעל כרחו שלא בתורת צדקה (שם). ואם הוא אמוד, בית־דין יורד לנכסיו וזן את בניו שהם למעלה משש עד שיגדלו – בתורת צדקה, שכיון שיצא מדעתו, אנו אומדים רצונו כי ודאי מסכים היה לפרנסם, וכן פוסק רבינו (הל' נחלות פי"א, יא) "מי שנשתטה . . . בית־דין פוסקים עליו צדקה אם היה ראוי", ולא יהיו בניו אלה גרועים מאדם אחר (מגיד־משנה). 77) בלבוש ובכסות (כתובות מח.).

יח. יֵשׁ מִן הַגְּאוֹנִים שֶׁהוֹרָה, שֶׁאֵין פּוֹסְקִין מְזוֹנוֹת לְאִשָּׁה שֶׁהָלַךְ בַּעְלָהּ לְמְדִינַת הַיָּם אוֹ שֶׁמֵּת בַּעְלָהּ, עַד שֶׁיְּהֵא שְׁטַר כְּתֻבָּה יוֹצֵא מִתַּחַת יָדָהּ, וְאִם לֹא תּוֹצִיא שְׁטַר כְּתֻבָּה - אֵין לָהּ מְזוֹנוֹת; שֶׁמָּא נָטְלָה כְּתֻבָּתָהּ מִבַּעְלָהּ[78] אוֹ מָחֲלָה לוֹ כְּתֻבָּתָהּ, שֶׁאֵין לָהּ מְזוֹנוֹת, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[79]. וְיֵשׁ מִי שֶׁהוֹרָה, שֶׁפּוֹסְקִין לָהּ מְזוֹנוֹת בְּחֶזְקַת שֶׁלֹּא נָטְלָה וְלֹא מָחֲלָה, וְאֵין מַצְרִיכִין אוֹתָהּ לְהָבִיא כְּתֻבָּה. וְדַעְתִּי נוֹטָה לָזֶה בְּמִי שֶׁהָלַךְ בַּעְלָהּ, הוֹאִיל וְיֵשׁ לָהּ מְזוֹנוֹת מִן הַתּוֹרָה[80]; אֲבָל אִם מֵת בַּעְלָהּ - אֵין לָהּ מְזוֹנוֹת עַד שֶׁתָּבִיא כְּתֻבָּה, מִפְּנֵי שֶׁהִיא אוֹכֶלֶת בְּתַקָּנַת חֲכָמִים[81]. וְעוֹד, שֶׁנִּזּוֹנֶת מִנִּכְסֵי יוֹרְשִׁים, וּלְעוֹלָם טוֹעֲנִין לְיוֹרֵשׁ[82].

78) ראה לקמן פי"ח ה"א: "אלמנה ניזונת – עד שתיטול כתובתה". 79) לקמן פי"ז הי"ט: "המוחלת כתובתה לבעלה, איבדה כל תנאי כתובתה ואפילו מזונות אין לה עליו". ואפילו בשבועה אינה נאמנת ('קרבן נתנאל' לרא"ש פי"ג דכתובות סו אות קטן כ). 80) כמבואר לעיל ה"ב, ולפיכך חמור שעבודה, וניזונית בחזקת שלא נטלה. 81) שתיקנו לה בתנאי כתובה, כמפורש לעיל ה"ב. 82) בית־דין פותח פה וטענה לטובת היורש (בבא־בתרא כג.) אף כאן אנו שוקדים על תקנת היורשים שמא מחלה כתובתה לאביהם והם אינם יודעים.

יט. הָלַךְ בַּעְלָהּ, וְלִוְתָה וְאָכְלָה - כְּשֶׁיָּבוֹא חַיָּב לְשַׁלֵּם[83]. עָמַד אֶחָד מִדַּעַת עַצְמוֹ וְזָנָהּ מִשֶּׁלּוֹ[84] - אִם יָבוֹא הַבַּעַל, אֵינוֹ חַיָּב לְשַׁלֵּם לוֹ; וַהֲרֵי זֶה אִבֵּד אֶת מְעוֹתָיו, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא צִוָּהוּ לְזוּנָהּ וְהִיא לֹא לָוְתָה מִמֶּנּוּ[85].

83) כתובות קז, ב. ואפילו כאן אין הבעל מחשב עמה על מעשה ידיה (ראה למעלה הט"ז) אלא פורע הקפותיה (מגיד־משנה). 84) לא בתורת הלואה. 85) כי אילו לוותה ממנו כסף למזונותיה על־מנת שתשלם לו, יכול הוא לתובעה, והיא תובעת הבעל וישלם. אבל עכשיו שפירנסה שלא לשם הלואה – הניח מעותיו על קרן הצבי (שם ברש"י). והרי זה כפורע חובו של חבירו שלא מדעתו, שאינו חוזר ונפרע ממנו כלום (מגיד־משנה). ולדעת הרשב"א לא הפסיד אלא כשאמר מפורש שמחמת מזונות שחייב לה בעלה הוא מפרנסה, במקום בעלה, ולפיכך יכול הבעל לטעון ולומר לו: "לא אמרתי לך לפרוע בשבילי". אבל כשפרנסה סתם – חוזר וגובה, כי כל המפרנס סתם – אינו מפרנס בתורת מתנה אלא בתורת הלואה.

כ. הַבַּעַל שֶׁאָמַר[86] לְאִשְׁתּוֹ בְּשָׁעָה שֶׁהָלַךְ: טְלִי מַעֲשֵׂה יָדַיִךְ בִּמְזוֹנוֹתַיִךְ[87] - אֵין לָהּ מְזוֹנוֹת; שֶׁאִלּוּ לֹא רָצְתָה בְּדָבָר זֶה וְלֹא סָמְכָה דַּעְתָּהּ - הָיָה לָהּ לְתָבְעוֹ[88], אוֹ לוֹמַר לוֹ: אֵין מַעֲשֵׂה יָדַי מַסְפִּיקִין לִי.

86) כתובות קז, א. 87) והיא שתקה ולא הגיבה בשעת מעשה. 88) אפילו כשמעשי ידיה מספיקים לה, יכולה להתנגד לו ('בית שמואל' לאהע"ז סי' סט ס"ק ד), וזהו פירוש "לתבעו" להתנגד אפילו כשמעשיה מספיקים לה. שהרי עיקר התקנה לטובתה שיהיו לה מזונותיה, ושוב תיקנו מעשי ידיה תחת מזונותיה, ולפיכך אינו יכול לומר לה, בעל כרחה, איני זנך ואיני נוטל כלום ממעשה ידיך, כמפורש למעלה בה"ד.

כא. הֲרֵי שֶׁעָמְדָה בַּדִּין וּפָסְקוּ לָהּ מְזוֹנוֹת, וּמָכְרוּ בֵּית דִּין[89] וְנָתְנוּ לָהּ, אוֹ שֶׁמָּכְרָה הִיא לְעַצְמָהּ, וּבָא הַבַּעַל וְאָמַר: הִנַּחְתִּי לָהּ מְזוֹנוֹת - הֲרֵי זוֹ נִשְׁבַּעַת

בִּנְקִיטַת חֵפֶץ[90] שֶׁלֹּא הִנִּיחַ לָהּ[91]. לֹא תָּבְעָה וְלֹא מָכְרָה, אֶלָּא שֶׁהֲתָה עַד שֶׁבָּא, הוּא אוֹמֵר: הִנַּחְתִּי, וְהִיא אוֹמֶרֶת: לֹא הִנַּחְתָּ, אֶלָּא לָוִיתִי מִזֶּה וְנִתְפַּרְנַסְתִּי[92] - נִשְׁבָּע שְׁבוּעַת הֶסֵּת[93] שֶׁהִנִּיחַ לָהּ וְנִפְטָר, וְיִשָּׁאֵר הַחוֹב עָלֶיהָ[94].

89) מנכסי בעלה. 90) מבואר למעלה פי"א הט"ז. 91) משנה, כתובות קה, א: "חנן אומר תשבע בסוף". ומפרש רבינו: בסוף – כשיבוא הבעל לטעון כנגדה: "הנחתי לך מזונות". ודין שבועת המשנה בנקיטת חפץ (מגיד־משנה). 92) כאן היא תובעת שישלם חובה והוא כופר בכל. 93) כדין כופר בכל שפטור משבועה מן התורה, אלא שחכמי הגמרא תיקנו שישבע, ואינה בנקיטת חפץ כמבואר בהל' טוען ונטען פ"א ה"ג. ובהל' שבועות פי"א הי"ג. היסת – לשון שימה ששמו חכמים עליו שבועה, כמו (שמואל־א כו, יט): "אם ה' הסיתך בי" (רש"י לשבועות מ':) וראה ברש"י לאלפסי ב"מ פ"א: "שהשיאו חכמים לכך להסיתו להודות". וגאון פירש היסט בטי"ת, לשון כבידות שהכבידו עליו להשבע ('הערוך' ערך הסת). 94) וכשתשיג ידה תשלם למלוה. והמקור לדברי רבינו, הברייתא בכתובות קז, א: "ואם בא ואמר פסקתי לה מזונות – נאמן" ומפרש רבינו נאמן בשבועת היסת, במקרה שלותה ורוצה להפקיע ממנו (מגיד־משנה).

כב. מָכְרָה מִטַּלְטְלִין וְאָמְרָה: לִמְזוֹנוֹת מָכַרְתִּי, וְהוּא טוֹעֵן וְאוֹמֵר: מְזוֹנוֹתַיִךְ הִנַּחְתִּי - נִשְׁבַּעַת שְׁבוּעַת הֶסֵּת שֶׁלֹּא הִנִּיחַ[95]. הֲרֵי שֶׁלֹּא תָּבְעָה[96] וְלֹא לָוְתָה וְלֹא מָכְרָה, אֶלָּא דָּחֲקָה עַצְמָהּ בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה וְעָשְׂתָה וְאָכְלָה - אֵין לָהּ כְּלוּם[97].

95) הואיל והיתה יכולה להבריח את המטלטלין ולומר אין לך בידי כלום, שנאבדו וכיוצא בזה, ואז היתה פטורה משבועת המשנה, שהרי היא "כופרת בכל" – אף כשטוענת מכרתים למזונות – אינה נשבעת בנקיטת חפץ אלא 'שבועת היסת' בעלמא. 96) מזונות על־ידי בית־דין. 97) כדברי הברייתא ע"פ גירסת רבינו: "מי שהלך למדינת הים ואשתו תובעת מזונות, ואמר הוציאו לה מעשה ידיה במזונותיה – רשאי". וסובר רבינו: אחר חזרתו – אשתו תובעת מזונות – שכבר אכלה על ידי מעשה ידיה שדחקה עצמה. רשאי הבעל לומר יצאו מעשי ידיה במזונותיה ואין לה כלום עליו. ומובן שאם עשתה והותירה – הכל שלה, הואיל ולא העלה לה מזונותיה, זכתה במעשי ידיה (רמב"ן).

כג. הַמַּדִּיר אֶת אִשְׁתּוֹ מִלֵּהָנוֹת[98] לוֹ - בֵּין שֶׁפֵּרֵשׁ עַד זְמַן פְּלוֹנִי, בֵּין שֶׁלֹּא פֵּרֵשׁ אֶלָּא סָתַם - מַמְתִּינִין לוֹ שְׁלֹשִׁים יוֹם: אִם תַּמּוּ יְמֵי נִדְרוֹ[99] אוֹ שֶׁלֹּא תַּמּוּ[100] וְהִתִּיר נִדְרוֹ - הֲרֵי זֶה מוּטָב, וְאִם לַאו - יוֹצִיא וְיִתֵּן כְּתֻבָּה[101]. וּבְאוֹתָן הַשְּׁלֹשִׁים יוֹם תִּהְיֶה הִיא עוֹשָׂה וְאוֹכֶלֶת, וְיִהְיֶה אֶחָד מֵחֲבֵרָיו מְפַרְנֵס אוֹתָהּ[102] דְּבָרִים שֶׁהִיא צְרִיכָה לָהֶן יָתֵר עַל מַעֲשֵׂה יָדֶיהָ, אִם אֵין מַעֲשֵׂה יָדֶיהָ מַסְפִּיקִין לַכֹּל.

98) מממונו ומנכסיו. 99) שלא הדירה יותר משלושים יום. 100) שהדירה יותר משלושים יום. 101) כתובות ע, ב. עד שלושים יום לא שמעו אנשים על כך, ואין זה בזיון בשבילה. יותר משלושים, כבר נודע הדבר ברבים והיא מתבזה מזה שבעלה הדיר אותה מנכסיו. ואע"פ שהוא משועבד לתת לה מזונותיה – יכול הוא להדירה מנכסיו, כי הלכה היא (כתובות נט:): "קונמות מפקיעים מידי שעבוד" קונמות – זהו נדר שאדם אסר על עצמו איזה דבר כ'הקדש'. "קונם" כינוי לקרבן הוא בלשון עלגים, וכל הקדש שאינו לכל אלא על אדם אחד, נקרא "קונם". ומתוך שנדר זה אינו ניתן לפדיון כשאר קדושת דמים, אלא אסור הוא על האדם המודר כקדושת מזבח שהיא קדושת הגוף שאין לה פדיון, הוא חמור ביותר שמפקיע מידי שעבוד, ולפיכך חל הנדר לאסור את אשתו מליהנות מממונו (ר"ן לכתובות פ"ז). 102) ואין הוא נקרא שלוחו של הבעל המדיר, כיון שהבעל לא אמר לו לפרנסה, אלא הודיע ברבים: "כל הזן אינו מפסיד" (כתובות ע': והל' נדרים פ"ז, הי"ב).

כד. הַמַּדִּיר אֶת אִשְׁתּוֹ שֶׁלֹּא תִּטְעַם אֶחָד מִכָּל הַפֵּרוֹת[103] - מַמְתִּינִין לוֹ עַד שְׁלֹשִׁים יוֹם; יָתֵר עַל כֵּן - יוֹצִיא וְיִתֵּן כְּתֻבָּה[104]. אֲפִלּוּ הִדִּירָהּ שֶׁלֹּא תֹּאכַל מַאֲכָל רַע, אֲפִלּוּ הִדִּירָהּ מִמִּין שֶׁלֹּא אָכְלָה אוֹתוֹ מִיָּמֶיהָ - יוֹצִיא אַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם וְיִתֵּן כְּתֻבָּה[105]. נָדְרָה הִיא שֶׁלֹּא תֹּאכַל אֶחָד מִכָּל הַפֵּרוֹת, וְקִיֵּם לָהּ הוּא אֶת נִדְרָהּ[106], אוֹ נָדְרָה בְּנָזִיר[107] וְלֹא הֵפֵר לָהּ: אִם רָצָה[108] שֶׁתִּשְׁב תַּחְתָּיו וְלֹא תֹּאכַל פֵּרוֹת אוֹ תִּהְיֶה נְזִירָה - תֵּשֵׁב, וְאִם אָמַר: אֵינִי רוֹצֶה בְּאִשָּׁה נַדְרָנִית - יוֹצִיא וְיִתֵּן כְּתֻבָּה; שֶׁהֲרֵי הָיָה בְּיָדוֹ לְהָפֵר, וְהוּא קִיֵּם לָהּ בִּרְצוֹנוֹ[109].

103) שאסר הנאת ממונו עליה אם תטעם מין פירות פלוני, אבל אם אמר לה הריני אוסר עליך מין פלוני לא אמר כלום, כי אין אדם יכול לאסור על חבירו אכילת פירות שאינם שלו (מגיד־משנה). 104) אם לא התיר נדרו. 105) כתובות עא, א. לדעת שמואל. 106) שהחריש ביום שמעו הנדר, ולא הפרו, וממילא הנדר קיים, מלשון הכתוב (במדבר ל, ח): "ושמע אישה ביום שמעו והחריש לה וקמו נדריה". 107) שאמרה הריני נזירה. 108) הבעל. 109) לפיכך עליו לתת כתובתה, בלשון הגמרא (כתובות עא.): "הוא נתן אצבע בין שיניה" להנשך, ועל כרחו ישלם לה כתובתה. בדין זה לא הזכיר רבינו על המתנת שלושים יום, הואיל וקיים לה ברצונו אין לצפות שיפר נדרו, כי אינו רשאי ואינו זכאי לכך, ולפיכך ביום השני לשמיעת נדרה, יוציא אם אינו רוצה באשה נדרנית (שם). אלא שהר"ן העיר כי לפי סוגיית הגמרא (שם:) עליו להוציא אפילו אם ירצה לקיימה, שהיא אומרת: "הואיל ולא הפר את נדרי, ודאי שונא אותי ואיני יכולה עוד לדור עמו, שהרי לא נדר בשעת כעסו, אלא

החריש לי מתוך ישוב הדעת, ודאי שנאה כבושה לו בלבו עלי, ומה יש לי עוד להמתין".

פֶּרֶק שְׁלִשָׁה עָשָׂר[1]

1) יבאר בו הכסות, הדירה וכלי הבית שחייב לאשתו ולבניו ולבנותיו הקטנים, ואם הדיר אותה מלהתקשט. הרחיקו זה את זה מקרוביהם, בעל שהתנגד לדירה מפני הפרוצים, שלש ארצות לענין נשואין, ואם כופין אותה לצאת עם בעלה למקום שירצה.

א. כַּמָּה הַכְּסוּת שֶׁהוּא חַיָּב לִתֵּן לָהּ? בְּגָדִים שֶׁל חֲמִשִּׁים זוּז מִשָּׁנָה לְשָׁנָה, מִמַּטְבֵּעַ אוֹתָן הַיָּמִים, שֶׁנִּמְצְאוּ הַחֲמִשִּׁים - שִׁשָּׁה דִינָרִין וּרְבִיעַ דִּינָר כֶּסֶף[2]. נוֹתְנִין לָהּ חֲדָשִׁים בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים, וְלוֹבֶשֶׁת בְּלָאוֹתֵיהֶן[3] בִּימוֹת הַחַמָּה[4]. וְהַשְּׁחָקִים, וְהֵם מוֹתַר הַכְּסוּת[5] - חֲרֵי הֵן שֶׁלָּהּ, כְּדֵי שֶׁתִּתְכַּסֶּה בָּהֶם בִּימֵי נִדָּתָהּ[6]. וְנוֹתְנִין לָהּ חֲגוֹרָה לְמָתְנֶיהָ וְכִפָּה לְרֹאשָׁהּ וּמִנְעָל מִמּוֹעֵד לְמוֹעֵד[7].

2) טהור, כי מטבע של ימיהם היה שבעה חלקים נחושת ואחד כסף, נמצא שדינר אותם הימים הוא אחד משמונה בדינר הכסף, וחמשים דינרים פשוטים אינם אלא ששה דינרי כסף ורבע. ראה לעיל פ"י ה"ח. 3) הבגדים שנתיישנו. 4) כי בגדים חדשים מחממים יותר, ויפים לה בימות הגשמים וקשים לה בימות החמה. 5) שבלתה ונשתחקה. 6) שלא תתגנה על בעלה כשתלבש בימי טהרתה בגדים שלבשה בימי נדתה (כתובות סד: סה: וברש"י). 7) שם, במשנה. ואותו תנא ישב במקום הרים שהנעליים בלות בהם מהר, והיא צריכה שלשה זוגות נעלים לשנה, ומכוין ליתנן לה מרגל לרגל כדי לשמחה ברגל (שם סה:).

ב. כַּמָּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּאוֹתָן הַיָּמִים וּבְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל; אֲבָל בִּשְׁאָר זְמַנִּים וּשְׁאָר הַמְּקוֹמוֹת - אֵין הַדָּמִים עִקָּר. יֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁיִּהְיוּ שָׁם הַבְּגָדִים בִּיקָּר הַרְבֵּה אוֹ בְּזוֹל הַרְבֵּה. אֶלָּא הָעִקָּר שֶׁסּוֹמְכִין עָלָיו, שֶׁמְּחַיְּבִין אוֹתוֹ לִתֵּן לָהּ בְּגָדִים הָרְאוּיִים בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים וּבִימוֹת הַחַמָּה, בְּפָחוֹת[8] שֶׁלּוֹבֶשֶׁת כָּל אִשָּׁה בַּעֲלַת בַּיִת שֶׁבְּאוֹתָהּ הַמְּדִינָה.

8) רבינו מדבר בעני שבישראל, ואילו בעשיר הכל לפי עשרו כמבואר בסמוך ה"ה.

ג. וּבִכְלַל הַכְּסוּת - שֶׁהוּא חַיָּב לִתֵּן לָהּ כְּלֵי בַּיִת, וּמָדוֹר[9] שֶׁיּוֹשֶׁבֶת בּוֹ. וּמָה הֵן כְּלֵי בַּיִת? מִטָּה מֻצַּעַת[10], וּמַפָּץ[11] אוֹ מַחֲצֶלֶת לִישֵׁב עָלֶיהָ, וּכְלֵי אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה, כְּגוֹן קְדֵרָה וּקְעָרָה וְכוֹס[12] וּבַקְבּוּק וְכַיּוֹצֵא בָהֶן. וְהַמָּדוֹר? שֶׁשּׁוֹכֵר לָהּ בַּיִת שֶׁל אַרְבַּע אַמּוֹת עַל אַרְבַּע אַמּוֹת[13], וְתִהְיֶה רְחָבָה[14] חוּצָה לָהּ כְּדֵי לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהּ, וְיִהְיֶה לוֹ בֵּית הַכִּסֵּא חוּץ מִמֶּנּוּ.

9) בית דירה (כתובות קג.). 10) משנה, כתובות סד, ב. [וה'מאירי' שם (עמ' 274) הביא בשם רבינו: "מטה מוצעת לשכב [עליה]". וראה בפרק ל' מהל' שבת ה"ה, ובבבא־מציעא קיג:]. 11) מצע גס כעין מחצלת של קנים. 12) 'ירושלמי' שם. 13) כי אין בית פחות מארבע אמות (סוכה ג:). 14) "רחבה" היא חצר שמאחורי הבית.

ד. וְכֵן מְחַיְּבִין אוֹתוֹ לִתֵּן לָהּ תַּכְשִׁיטִים, כְּגוֹן בִּגְדֵי צִבְעוֹנִין לְהַקִּיף עַל רֹאשָׁהּ וּפַדַּחְתָּהּ[15], וּפוּךְ[16] וְשָׁרָק[17] וְכַיּוֹצֵא בָהּ, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּתְגַּנֶּה עָלָיו.

15) מצחה. 16) צבע כחול שהנשים צובעות בו את עפעפי עיניהם. ככתוב (מלכים־ב ט, ל): "ואיזבל שמעה ותשם בפוך עיניה". 17) צבע אדום ללחייה (רש"י לכתובות יז.). וחיוב תכשיטין מקורו שם מח, א: "מי שנשתטה בית־דין נותנים . . . תכשיטין לאשתו".

ה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּעָנִי שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל; אֲבָל בְּעָשִׁיר - הַכֹּל לְפִי עָשְׁרוֹ[18]. וַאֲפִלּוּ הָיָה רָאוּי לִקְנוֹת לָהּ כְּלֵי מֶשִׁי וְרִקְמָה וּכְלֵי זָהָב - כּוֹפִין אוֹתוֹ וְנוֹתֵן. וְכֵן הַמָּדוֹר - לְפִי עָשְׁרוֹ, וְהַתַּכְשִׁיט וּכְלֵי הַבַּיִת - הַכֹּל לְפִי עָשְׁרוֹ. וְאִם קָצְרָה יָדוֹ לִתֵּן לָהּ אֲפִלּוּ כְּעָנִי שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל - כּוֹפִין אוֹתוֹ לְהוֹצִיא[19], וְתִהְיֶה הַכְּתֻבָּה עָלָיו חוֹב עַד שֶׁיַּעֲשִׁיר.

18) שם סד, ב. 19) שם עז, א. וכמבואר לעיל פי"ב הי"א. והרמ"ך תמה על זה, למה נכפנו להוציא, ובשאר חובות אין כופין ללוה אם אין לו לפרוע, וטוב שתתגלגל האשה עמו עד שירחמו עליהם מן השמים ('מעשה רוקח').

ו. וְלֹא הָאִשָּׁה בִּלְבַד, אֶלָּא בָּנָיו וּבְנוֹתָיו הַקְּטַנִּים, בְּנֵי שֵׁשׁ אוֹ פָּחוֹת - חַיָּב לִתֵּן לָהֶם כְּסוּת הַמַּסְפֶּקֶת לָהֶם[20], וּכְלֵי תַּשְׁמִישׁ, וּמָדוֹר לִשְׁכֹּן בּוֹ. וְאֵינוֹ נוֹתֵן לָהֶם לְפִי עָשְׁרוֹ, אֶלָּא כְּפִי צָרְכָּן בִּלְבַד. זֶה הַכְּלָל: כָּל מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ עָלָיו מְזוֹנוֹת בֵּין בְּחַיָּיו בֵּין אַחַר מוֹתוֹ[21] - יֵשׁ לוֹ כְּסוּת[22] וּכְלֵי בַּיִת וּמָדוֹר; וְכֹל שֶׁבַּיִת דִּין מוֹכְרִין לִמְזוֹנוֹתָיו[23], כָּךְ מוֹכְרִין לִכְסוּתוֹ וּכְלֵי בֵּיתוֹ וּמְדוֹרוֹ.

20) כי כלל הוא: פרנסה (הלבשה) הרי היא כמזונות (כתובות סח.). 21) כגון אשתו ובנותיו עד שתתארסנה. 22) 'ירושלמי' כתובות פי"ב ה"א: "ומתכסיין בכסותי". והשווה לקמן פי"ט, הי"א. 23) למעלה פי"ב הט"ז.

ז. הָאִשָּׁה שֶׁהָלַךְ בַּעְלָהּ, וּפָסְקוּ לָהּ בֵּית דִּין מְזוֹנוֹת וּכְסוּת וּכְלֵי בַּיִת וּשְׂכַר מָדוֹר - אֵין פּוֹסְקִין לָהּ תַּכְשִׁיט, שֶׁהֲרֵי אֵין לָהּ בַּעַל שֶׁתִּתְקַשֵּׁט לוֹ[24]; אֲבָל מִי שֶׁנִּשְׁתַּטָּה בַּעְלָהּ אוֹ שֶׁנִּתְחָרֵשׁ - פּוֹסְקִין לָהּ תַּכְשִׁיט[25]. וְדִין הַבַּעַל עִם אִשְׁתּוֹ בְּטַעֲנַת הַכְּסוּת וְהַכֵּלִים וּשְׂכַר הַמָּדוֹר - כְּדִינָם בְּטַעֲנַת הַמְּזוֹנוֹת. אִם אָמַר הוּא: נָתַתִּי, וְהִיא אוֹמֶרֶת: לֹא נָתַתָּ - דִּין אֶחָד לַכֹּל[26].

24) כתובות מח, א. 25) שם, כי אומדים דעתו אילו היה בריא לא היה רוצה שתתנוול אשתו. אבל בהלך, הואיל ויצא לדעת היה לו לצוות, ומתוך שלא ציוה – גילה שאין רצונו בכך (רש"י שם). 26) כמבואר לעיל פי"ב, הכ"א־כב.

ח. הַמַּדִּיר אֶת אִשְׁתּוֹ שֶׁלֹּא תִּתְקַשֵּׁט בְּאֶחָד מִכָּל הַמִּינִין[27] - בַּעֲנִיּוּת[28]: שָׁנָה אַחַת - יְקַיֵּם, יָתֵר עַל כֵּן - אוֹ יַתִּיר אֶת נִדְרוֹ אוֹ יוֹצִיא וְיִתֵּן כְּתֻבָּה[29]; וּבַעֲשִׁירוּת: שְׁלֹשִׁים יוֹם - יְקַיֵּם[30], יָתֵר עַל כֵּן - יַתִּיר אֶת נִדְרוֹ אוֹ יוֹצִיא וְיִתֵּן כְּתֻבָּה.

27) שאמר לה: אם תתקשטי, תהא הנאת ממוני אסורה עליך. כי אחרת – אין הוא יכול לאסרה להתקשט, כמבואר למעלה בפי"ב הכ"ד. 28) שאינן מרבות להתקשט. 29) כתובות עא, ב. 30) שם: "שכן אשה חשובה נהנית מריח קישוטיה שלושים יום".

ט. הִדִּירָהּ שֶׁלֹּא תֵּלֵךְ לְמֶרְחָץ: בִּכְרַכִּים[31] - שַׁבָּת אַחַת, בִּכְפָרִים שְׁתֵּי שַׁבָּתוֹת[32]. שֶׁלֹּא תִּנְעַל מִנְעָל: בִּכְפָרִים - שְׁלֹשָׁה יָמִים, וּבִכְרַכִּים - מֵעֵת לְעֵת[33]. יָתֵר עַל זֶה - יַתִּיר אֶת נִדְרוֹ אוֹ יוֹצִיא וְיִתֵּן כְּתֻבָּה.

31) בערים גדולות שמנהגן להתרחץ תכופות. 32) 'ירושלמי' כתובות פ"ז, ה"ד. 33) שם.

י. הִדִּירָהּ שֶׁלֹּא תִּשְׁאַל וְלֹא תַּשְׁאִיל מִכְּלֵי הַבַּיִת שֶׁדַּרְכָּן כָּל הַשְּׁכֵנוֹת לִשְׁאֹל אוֹתָן וּלְהַשְׁאִילָן, כְּגוֹן נָפָה וּכְבָרָה[34], רֵחַיִם וְתַנּוּר וְכַיּוֹצֵא בָהֶם - יַתִּיר אֶת נִדְרוֹ אוֹ יוֹצִיא וְיִתֵּן כְּתֻבָּה, מִפְּנֵי שֶׁמַּשִּׁיאָהּ[35] שֵׁם רַע בִּשְׁכֵנוֹתֶיהָ[36]. וְכֵן הִיא שֶׁנָּדְרָה שֶׁלֹּא תִּשְׁאַל וְלֹא תַּשְׁאִיל נָפָה וּכְבָרָה וְרֵחַיִם וְתַנּוּר וְכַיּוֹצֵא בָהֶם, וְשֶׁלֹּא תֵּאָרֵג בְּגָדִים נָאִים לַבָּנִים, בְּמָקוֹם שֶׁדַּרְכָּן לֶאֱרֹג אוֹתָם לַבָּנִים - תֵּצֵא בְּלֹא כְּתֻבָּה, מִפְּנֵי שֶׁמַּשִּׁיאַתּוּ שֵׁם רַע בִּשְׁכוּנָתוֹ שֶׁהוּא כִּילַי[37].

34) נפה לקמח, וכברה – לנקות התבואה (רבינו בפירושו למשנה שביעית פ"ה, מ"ט). 35) כלומר, מביא עליה. 36) שהיא קמצנית (כתובות עב.). 37) שם. כילי – קמצן. מלשון הכתוב (ישעיה לב, ה) "ולכילי לא יאמר שוע".

יא. מָקוֹם שֶׁדַּרְכָּן שֶׁלֹּא תֵּצֵא אִשָּׁה לַשּׁוּק בִּכְפָּה שֶׁעַל רֹאשָׁהּ בִּלְבַד, עַד שֶׁיִּהְיֶה עָלֶיהָ רְדִידוֹ[38] הַחוֹפֶה אֶת כָּל גּוּפָהּ כְּמוֹ טַלִּית - נוֹתֵן לָהּ בִּכְלַל הַכְּסוּת רְדִידוֹ[39] הַפָּחוּת מִכָּל הָרְדִידִין. וְאִם הָיָה עָשִׁיר - נוֹתֵן לָהּ לְפִי עָשְׁרוֹ. כְּדֵי שֶׁתֵּצֵא בּוֹ לְבֵית אָבִיהָ אוֹ לְבֵית הָאֵבֶל אוֹ לְבֵית הַמִּשְׁתֶּה[40]. לְפִי שֶׁכָּל אִשָּׁה יֵשׁ לָהּ לָצֵאת וְלֵילֵךְ לְבֵית אָבִיהָ לְבַקְּרוֹ, וּלְבֵית הָאֵבֶל וּלְבֵית הַמִּשְׁתֶּה לִגְמֹל חֶסֶד לְרֵעוֹתֶיהָ אוֹ לִקְרוֹבוֹתֶיהָ, כְּדֵי שֶׁיָּבוֹאוּ הֵם לָהּ[41], שֶׁאֵינָהּ בְּבֵית הַסֹּהַר עַד שֶׁלֹּא תֵּצֵא וְלֹא תָּבוֹא. אֲבָל גְּנַאי הוּא לְאִשָּׁה שֶׁתִּהְיֶה יוֹצְאָה תָּמִיד, פַּעַם בַּחוּץ פַּעַם בָּרְחוֹבוֹת. וְיֵשׁ לַבַּעַל לִמְנֹעַ אִשְׁתּוֹ מִזֶּה, וְלֹא יַנִּיחֶנָּה לָצֵאת אֶלָּא כְּמוֹ פַּעַם אַחַת בְּחֹדֶשׁ אוֹ כְּמוֹ פַּעֲמַיִם בְּחֹדֶשׁ, לְפִי הַצֹּרֶךְ[42]. שֶׁאֵין לִפְי לְאִשָּׁה אֶלָּא לֵישֵׁב בְּזְוִיתִ בֵּיתָהּ[43], שֶׁכָּךְ כָּתוּב: כָּל כְּבוּדָּה בַת מֶלֶךְ פְּנִימָה[44].

38) צעיף, כלשון הכתוב (ישעיה ג, כג): "והצניפות והרדידים". וראה להלן פכ"ד הי"ב, ובהל' סוטה פ"ג ה"ה. 39) אע"פ שבבית אינה לובשת רדיד, הואיל והיא יוצאת בו לשוק כמנהג המקום, חייב ליתנו לה. 40) כתובות עא, ב. 41) שם עב, א: "למחר היא מתה ואין כל בריה סופדה". היה רבי מאיר אומר: "והחי יתן אל לבו" – דברים של מיתה, אם ספד – יספדוהו. אם ליוה – ילווהו וכו' (שם). 42) ובמדרש רבה (בראשית פרשה ח) אמרו: "וכבשוה" – וכבשה כתוב. האיש כובש את אשתו שלא תצא לשוק, שכל אשה שיוצאה לשוק סופה להכשל, מדינה שנאמר בה: "ותצא דינה" ולבסוף נכשלה. וב'ספרי' פרשת כי־תצא אות רמב, דרשו על הפסוק: "ומצאה איש בעיר" – "אילו לא יצאת בעיר, לא היה מסתקף לה. מגיד שפירצה קוראת לגנב". 43) ובילקוט שמעוני (תהלים קכח, ד) דרשו על הפסוק: אשתך כגפן פוריה. אימתי אשתך כגפן פוריה – כשהיא צנועה בירכתי ביתך". 44) יבמות עז, א.

יב. הַמַּדִּיר אֶת אִשְׁתּוֹ שֶׁלֹּא תֵּלֵךְ לְבֵית אָבִיהָ - בִּזְמַן שֶׁהוּא[45] עִמָּהּ בָּעִיר, חֹדֶשׁ אֶחָד - מַמְתִּינִין[46] לוֹ, שְׁנַיִם[47] - יוֹצִיא וְיִתֵּן כְּתֻבָּה[48]; וּבִזְמַן שֶׁהוּא בְּעִיר אַחֶרֶת: רֶגֶל אֶחָד - מַמְתִּינִין[49] לוֹ, שְׁנַיִם - יוֹצִיא וְיִתֵּן כְּתֻבָּה[50].

45) אביה. 46) אולי יתיר את נדרו. 47) יום אחד בחודש השני נחשב כשני חדשים. 48) יותר מחודש אינה יכולה להעמיד עצמה שלא ללכת לבית אביה (כתובות עא:). 49) דרך הבת ללכת לבית אביה ברגלים. 50) שם.

יג. הַמַּדִּיר אֶת אִשְׁתּוֹ שֶׁלֹּא תֵּלֵךְ לְבֵית הָאֵבֶל[51] אוֹ לְבֵית הַמִּשְׁתֶּה - אוֹ יַתִּיר אֶת נִדְרוֹ[52] אוֹ יוֹצִיא[53] וְיִתֵּן כְּתֻבָּה; שֶׁזֶּה כְּמִי שֶׁאַסָּרָהּ בְּבֵית הַסֹּהַר וְנָעַל בְּפָנֶיהָ[54]. וְאִם הָיָה טוֹעֵן מִפְּנֵי בְּנֵי אָדָם פְּרוּצִים[55] שֶׁיֵּשׁ בְּאוֹתוֹ בֵּית הָאֵבֶל אוֹ בְּבֵית הַמִּשְׁתֶּה, וְהֶחֱזִקוּ שָׁם פְּרוּצִים - שׁוֹמְעִין לוֹ[56].

51) שאמר לה: אם תלכי לבית האבל, תיאסר הנאת ממוני עליך. 52) בתוך שלושים יום, כדין המדיר את אשתו מליהנות לו שממתינים לו שלושים יום, כמבואר לעיל פי"ב הכ"ג. 53) לאחר שלושים יום, כדברי רבינו למעלה פי"ב שם (מגיד־משנה). 54) כתובות עא, ב. 55) שאינם מרחיקים את עצמם מעריות. 56) שם עב, א.

יד. הָאוֹמֵר לְאִשְׁתּוֹ: אֵין רְצוֹנִי שֶׁיָּבוֹאוּ לְבֵיתִי אָבִיךָ וְאִמֶּךָ, אַחֶיךָ וְאַחְיוֹתֶיךָ - שׁוֹמְעִין לוֹ. וְתִהְיֶה הִיא הוֹלֶכֶת לָהֶם כְּשֶׁיֵּאָרַע לָהֶם דָּבָר, וְתֵלֵךְ לְבֵית אָבִיהָ

פַּעַם בְּחֹדֶשׁ וּבְכָל רֶגֶל וָרֶגֶל; וְלֹא יִכָּנְסוּ הֵם לָהּ אֶלָּא אִם אַרַע לָהּ דָּבָר, כְּגוֹן חֹלִי אוֹ לִדָּה. שֶׁאֵין כּוֹפִין אֶת הָאָדָם שֶׁיִּכָּנְסוּ אֲחֵרִים בִּרְשׁוּתוֹ[57]. וְכֵן הִיא שֶׁאָמְרָה: אֵין רְצוֹנִי שֶׁיִּכָּנְסוּ אֶצְלִי אִמְּךָ וְאַחְיוֹתֶיךָ, וְאֵינִי שׁוֹכֶנֶת עִמָּהֶם בְּחָצֵר אַחַת, מִפְּנֵי שֶׁמְּרַעִין לִי וּמְצָרִין לִי - שׁוֹמְעִין לָהּ; שֶׁאֵין כּוֹפִין אֶת הָאָדָם שֶׁיֵּשְׁבוּ[58] אֲחֵרִים עִמּוֹ בִּרְשׁוּתוֹ[59].

57) כן כתבו הגאונים (מגיד־משנה). ומקורו במשנה (כתובות עא:): "ואם היה טוען משום דבר אחר – רשאי" (הגר"א באבן־העזר סי' עד ס"ק ג). 58) פתח ב"כניסה" – שיכסנו אצלי, וסיים ב"ישיבה", כי כך דרכן של נשים הנכנסות לזמן מה ומתעכבות שעות מרובות ('מעשה רוקח'). 59) תשובת הרי"ף סימן טו. והראב"ד טוען: אימתי בזמן שהן באות בגבולה, אבל אם היא באה לגבולן אין מוציאים אותן בשבילה, אע"פ שהמדור שלו הוא, הואיל ובעלה רוצה בישיבתן, אבל מבקשים מהן שלא יצערו אותה בישיבתן. וכנגד זה סובר ה'מגיד משנה': אין אדם דר עם נחש בכפיפה אחת, ואם נראה לבית־דין שהן גורמות לה קטטה עם בעלה – הדין עמה, ובאהע"ז סי' עד סעיף י, מסכם הרמ"א: ונוהגים להושיב עמהם איש או אשה נאמנים לדור עמהם עד שיתברר על־ידי מי נתגלגל הריב והקטטה.

טו. הָאִישׁ שֶׁאָמַר: אֵינִי דָּר בְּמָדוֹר זֶה, מִפְּנֵי שֶׁבְּנֵי אָדָם רָעִים אוֹ פְּרוּצִים אוֹ עַכּוּ"ם בִּשְׁכוּנָתִי וַאֲנִי מִתְיָרֵא מֵהֶם - שׁוֹמְעִים לוֹ, וְאַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא הֶחֱזִקוּ בִּפְרִיצוּת, שֶׁכָּךְ צִוּוּ חֲכָמִים[60]: הַרְחֵק מִשָּׁכֵן רָע. וַאֲפִלּוּ הָיָה הַמָּדוֹר שֶׁלָּהּ - מוֹצִיאִין אוֹתָהּ מִמְּנוּ, וְשׁוֹכֵן בֵּין בְּנֵי אָדָם כְּשֵׁרִים[61]. וְכֵן הִיא שֶׁאָמְרָה כֵּן, אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא אוֹמֵר: אֲנִי אֵינִי מַקְפִּיד עֲלֵיהֶם - שׁוֹמְעִין לָהּ, מִפְּנֵי שֶׁהִיא אוֹמֶרֶת: אֵין רְצוֹנִי שֶׁיֵּצֵא עָלַי שֵׁם רַע בִּשְׁכֵנוֹת אֵלּוּ.

60) אבות פ"א, מ"ז. 61) השווה דברי רבינו הל' דעות פ"ו, ה"א.

טז. כָּל הַיִּשּׁוּב אַרְצוֹת אֲרָצוֹת הוּא[62], כְּגוֹן אֶרֶץ כְּנַעַן וְאֶרֶץ מִצְרַיִם וְאֶרֶץ תֵּימָן וְאֶרֶץ כּוּשׁ וְאֶרֶץ שִׁנְעָר[63] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן. וְכָל אֶרֶץ וְאֶרֶץ - מִמְּדִינוֹת[64] וּכְפָרִים. וְעָרֵי יִשְׂרָאֵל[65] לְעִנְיַן נִשּׂוּאִין שָׁלֹשׁ אֲרָצוֹת הָיוּ[66]: יְהוּדָה, וְעֵבֶר הַיַּרְדֵּן, וְהַגָּלִיל.

62) חלוק לארצות. 63) בבל. 64) ערים גדולות ומוקפות חומה (רבינו בפיה"מ לכתובות פי"ג מ"י). 65) שבארץ ישראל. 66) כתובות קי, א.

יז. אִישׁ שֶׁהָיָה מֵאֶרֶץ מִן הָאֲרָצוֹת, וְנָשָׂא אִשָּׁה בְּאֶרֶץ אַחֶרֶת - כּוֹפִין אוֹתָהּ וְיוֹצְאָה עִמּוֹ לְאַרְצוֹ, אוֹ תֵּצֵא בְּלֹא כְּתֻבָּה; שֶׁעַל מְנָת כֵּן נְשָׂאָהּ, אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא פֵּרֵשׁ[67]. אֲבָל הַנּוֹשֵׂא אִשָּׁה בְּאַחַת מִן הָאֲרָצוֹת, וְהִיא[68] מֵאַנְשֵׁי אוֹתָהּ הָאָרֶץ - אֵינוֹ יָכוֹל לְהוֹצִיאָהּ לְאֶרֶץ אַחֶרֶת; אֲבָל מוֹצִיאָהּ מִמְּדִינָה לְמְדִינָה וּמִכְּפָר לְכָפָר בְּאוֹתָהּ הָאָרֶץ. וְאֵינוֹ יָכוֹל לְהוֹצִיאָהּ מִמְּדִינָה לְכָפָר, וְלֹא מִכְּפָר לְמְדִינָה; שֶׁיֵּשׁ דְּבָרִים שֶׁיִּשְׁיֵבַת הַמְּדִינָה טוֹבָה לָהֶם, וְיֵשׁ דְּבָרִים שֶׁיִּשְׁיֵבַת הַכְּפָרִים טוֹבָה לָהֶם[69].

67) תוספתא כתובות פי"ב, יא. 68) בכת"י תימן: "והוא". וכן הוא ב'שולחן ערוך' אהע"ז סי' עה ס"א. 69) כתובות קי, ב.

יח. וּכְשֶׁמּוֹצִיאָהּ מִמְּדִינָה לְמְדִינָה וּמִכְּפָר לְכָפָר בְּאוֹתָהּ הָאָרֶץ - אֵינוֹ יָכוֹל לְהוֹצִיאָהּ מִנָּוֶה הַיָּפֶה לְנָוֶה הָרַע, וְלֹא מֵרַע לְיָפֶה[70]; מִפְּנֵי שֶׁהִיא צְרִיכָה לְהִטַּפֵּל[71] וְלִבְדֹּק עַצְמָהּ בַּנָּוֶה הַיָּפֶה, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּהְיֶה בּוֹ קַלָּה[72] וּכְעוּרָה. וְכֵן לֹא יוֹצִיאָהּ מִמָּקוֹם שֶׁרֵבּוּ יִשְׂרָאֵל לְמָקוֹם שֶׁרֵבּוּ עַכּוּ"ם[73]. וּבְכָל מָקוֹם[74] מוֹצִיאִין מִמָּקוֹם שֶׁרֵבּוּ עַכּוּ"ם לְמָקוֹם שֶׁרֵבּוּ יִשְׂרָאֵל.

70) נוף יפה ומקום נאה, ולא נתכוין רבינו לדירה יפה, שאם כן היה לו לומר אפילו באותה עיר לא יוציאה, מבית רע לבית יפה ('מעשה רוקח'). 71) להשתדל ולטפל בעצמה. 72) נקלה ובלתי חשובה, ובכתובות קי, שנינו: "שהנוה היפה בודק". ומפרש רש"י: בודק את הגוף למי שבא מנוה רע, ומתוך כך חלאים באים עליו. וכן אמר שמואל (שם): "שינוי וסת (אפילו לטובה) – תחילת חולי מעיים". 73) אפילו מכפר לכפר (תוספתא שם). 74) אפילו מנוה היפה לנוה הרע.

יט. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[75] מֵחוּצָה לָאָרֶץ לְחוּצָה לָאָרֶץ, אוֹ מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל; אֲבָל מֵחוּצָה לָאָרֶץ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל - כּוֹפִין אוֹתָהּ לַעֲלוֹת. אֲפִלּוּ מִנָּוֶה הַיָּפֶה לְנָוֶה הָרַע, וַאֲפִלּוּ מִמָּקוֹם שֶׁרֵבּוּ יִשְׂרָאֵל לְמָקוֹם שֶׁרֵבּוּ עַכּוּ"ם - מַעֲלִין[76]. וְאֵין מוֹצִיאִין מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לְחוּצָה לָאָרֶץ, וַאֲפִלּוּ מִנָּוֶה הָרַע לְנָוֶה הַיָּפֶה, [וַאֲפִלּוּ מִמָּקוֹם] שֶׁרֵבּוּ עַכּוּ"ם לְמָקוֹם שֶׁרֵבּוּ יִשְׂרָאֵל.

75) שיש לחלק בין מדינה לעיר, ובין נוה יפה לרע, או בין רוב ישראל לרוב גויים. 76) כתובות קי, ב. ובתוספתא שם. ובהל' מלכים פ"ה הי"ב, כתב רבינו: "לעולם ידור אדם בארץ ישראל אפילו בעיר שרובה גויים, ואל ידור בחוץ לארץ ואפילו בעיר שרובה ישראל, שכל היוצא לחוץ לארץ כאילו עובד עבודה־זרה" (ומקורו מדברי הגמרא בכתובות שם).

כ. אָמַר הָאִישׁ לַעֲלוֹת לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְהִיא אֵינָהּ רוֹצָה - תֵּצֵא בְּלֹא כְּתֻבָּה[77]. אָמְרָה הִיא לַעֲלוֹת, וְהוּא אֵינוֹ רוֹצֶה - יוֹצִיא וְיִתֵּן כְּתֻבָּה. וְהוּא הַדִּין לְכָל מָקוֹם מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל עִם יְרוּשָׁלַיִם. שֶׁהַכֹּל[78] מַעֲלִין לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל[79], וְאֵין הַכֹּל מוֹצִיאִין מִשָּׁם; הַכֹּל מַעֲלִין לִירוּשָׁלַיִם[80], וְאֵין הַכֹּל מוֹצִיאִין מִשָּׁם.

77) כתובות, שם. ומה שכתבו ב'תוספות' שם בשם רבינו חיים: "שעכשיו אין מצוה לדור בא"י כי יש כמה מצוות התלויות בארץ, וכמה עונשים שאין אנו יכולים ליזהר מהם ולעמוד עליהם" כבר העיר רבי יוסף טראני (מהרי"ט) בתשובותיו סימן כח, שאיזה תלמיד טועה כתב הדברים על שם ה'תוספות', ואין לסמוך עליהן, וראה ב"פתחי תשובה" לאהע"ז סי' עה ס"ק ז', ובשו"ע שם סעיף ה'. 78) אחד האנשים ואחד הנשים (כתובות, שם). 79) "מחרימים בשם על כל מי שעושה זה בדרך עלילה על אשתו שלא לעשותו זולתי ללכת להתברך בארץ ישראל לא זולת זה ויענה הבעל אמן, ואז יכריחו האשה ללכת עמו". מדברי תשובת רבינו, וראה בתשובת רבינו בסוף הספר. 80) ב'מרדכי' סוף מסכת כתובות, הביא דעת רבינו מאיר: שרק בזמן שבית המקדש היה קיים – יש מצוה לדור בירושלים יותר מבשאר הארץ, אבל בזמן הזה אין חילוק בין ירושלים לשאר א"י. וכהגהת מהר"ם מטיקטין שם: "שבעוונותינו אין שם היום מעלות לקדושה, ואין הוא יכול לדחותה מקדושה לקדושה . . . והרי עתה כולן שווין למצוה, ירושלים ושאר א"י.

~ יום רביעי ט"ז תמוז ~

פֶּרֶק אַרְבָּעָה עָשָׂר[1]

1) כלולים בו דיני עונה, ואם יכולה לעכבו שלא יעזוב ביתו, דין תלמידים היוצאים ללמוד, אם יכולה האשה לעכב שלא ישא בעלה אשה אחרת, שלא ישא אדם יותר מארבע נשים, המדיר אשתו מחיי משפחה, דיני מורדת או מורד, פדיונה וקבורתה.

א. עוֹנָה הָאֲמוּרָה בַּתּוֹרָה[2] - לְכָל אִישׁ וָאִישׁ כְּפִי כֹּחוֹ וּכְפִי מְלַאכְתּוֹ. כֵּיצַד? בְּנֵי אָדָם הַבְּרִיאִים וְהָרַכִּים וְהָעֲנֻגִּים[3], שֶׁאֵין לָהֶם מְלָאכָה שֶׁמַּכְשֶׁלֶת כֹּחָן, אֶלָּא אוֹכְלִין וְשׁוֹתִין וְיוֹשְׁבִין בְּבָתֵּיהֶן - עוֹנָתָן בְּכָל לַיְלָה. הַפּוֹעֲלִין, כְּגוֹן הַחַיָּטִין וְהָאוֹרְגִין וְהַבּוֹנִים וַכַּיּוֹצֵא בָהֶן, אִם הָיְתָה מְלַאכְתָּן בָּעִיר - עוֹנָתָן פַּעֲמַיִם בְּשַׁבָּת, וְאִם הָיְתָה מְלַאכְתָּן בְּעִיר אַחֶרֶת - עוֹנָתָן פַּעַם אַחַת בְּשַׁבָּת. הַחַמָּרִים[4] - פַּעַם אַחַת בְּשַׁבָּת. וְהַגַּמָּלִים[5] - אַחַת לְשִׁלְשִׁים יוֹם. וְהַמַּלָּחִין[6] - אַחַת לְשִׁשָּׁה חֳדָשִׁים. תַּלְמִידֵי חֲכָמִים - עוֹנָתָן פַּעַם אַחַת בְּשַׁבָּת, מִפְּנֵי שֶׁתַּלְמוּד תּוֹרָה מַתִּישׁ כֹּחָן. וְדֶרֶךְ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים לְשַׁמֵּשׁ מִטָּתָן מִלֵּילֵי שַׁבָּת לְלֵילֵי שַׁבָּת.

2) חיי אישות. 3) מפונקים. 4) מוליכים תבואה על חמורים מכפרים לשוק שבעיר. 5) מביאים סחורות על הגמלים ממקום רחוק. 6) פורשים לים הגדול ולקצווי ארץ.

ב. יֵשׁ[7] לְאִשָּׁה לְעַכֵּב עַל בַּעְלָהּ שֶׁלֹּא יֵצֵא לִסְחוֹרָה אֶלָּא לְמָקוֹם קָרוֹב, שֶׁלֹּא יִמְנַע מֵעוֹנָתָהּ וְלֹא יֵצֵא אֶלָּא בִּרְשׁוּתָהּ. וְכֵן יֵשׁ לָהּ לְמָנְעוֹ לָצֵאת מִמְּלַאכָה שֶׁעוֹנָתָהּ קְרוֹבָה לִמְלָאכָה שֶׁעוֹנָתָהּ רְחוֹקָה, כְּגוֹן חַמָּר שֶׁבִּקֵּשׁ לְהֵעָשׂוֹת גַּמָּל, אוֹ גַּמָּל לְהֵעָשׂוֹת מַלָּח[8]. וְתַלְמִידֵי חֲכָמִים יוֹצְאִין לְתַלְמוּד תּוֹרָה שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת נְשׁוֹתֵיהֶן שְׁתַּיִם וְשָׁלֹשׁ שָׁנִים. וְכֵן רַךְ וְעָנֹג שֶׁנַּעֲשָׂה תַּלְמִיד חָכָם - אֵין אִשְׁתּוֹ יְכוֹלָה לְעַכֵּב.

7) יכולה. 8) ואף על פי שהמלאכה השנייה מפרנסת יותר, כי "רוצה אשה בקב ותיפלות (להיות בעלה עימה) מעשרה קבים ופרישות".

ג. נוֹשֵׂא אָדָם כַּמָּה נָשִׁים, אֲפִלּוּ מֵאָה, בֵּין בְּבַת אַחַת בֵּין בְּזוֹ אַחַר זוֹ, וְאֵין אִשְׁתּוֹ יְכוֹלָה לְעַכֵּב[9]. וְהוּא, שֶׁיִּהְיֶה יָכוֹל לִתֵּן שְׁאֵר כְּסוּת וְעוֹנָה כָּרָאוּי לְכָל אַחַת וְאַחַת. וְאִינוֹ יָכוֹל לָכוֹף אוֹתָן לִשְׁכֹּן בְּחָצֵר אַחַת, אֶלָּא כָּל אַחַת וְאַחַת לְעַצְמָהּ[10].

9) "ובמקום שנהגו שלא לישא אלא אשה אחת אינו רשאי לישא אשה אחרת על אשתו" ואחרי תקנת "חרם דרבינו גרשום" אסור לישא אשה שנייה אפילו אם הראשונה מסכימה. 10) כדי שלא יתקנאו זו בזו.

ד. וְכַמָּה הִיא עוֹנָתָן? לְפִי מִנְיָן[11]. כֵּיצַד? פּוֹעֵל[12] שֶׁהָיוּ לוֹ שְׁתֵּי נָשִׁים - יֵשׁ לָזוֹ עוֹנָה אַחַת בְּשַׁבָּת, וְיֵשׁ לָזוֹ עוֹנָה אַחַת בְּשַׁבָּת[13]. הָיוּ לוֹ אַרְבַּע נָשִׁים - נִמְצָא עוֹנַת כָּל אַחַת מֵהֶן פַּעַם אַחַת בִּשְׁתֵּי שַׁבָּתוֹת[14]. וְכֵן אִם הָיָה מַלָּח וְיֵשׁ לוֹ אַרְבַּע נָשִׁים - תִּהְיֶה עוֹנַת כָּל אַחַת מֵהֶן פַּעַם אַחַת בִּשְׁתֵּי שָׁנִים. לְפִיכָךְ[15] צִוּוּ חֲכָמִים, שֶׁלֹּא יִשָּׂא אָדָם[16] יוֹתֵר עַל אַרְבַּע נָשִׁים, אַף־עַל־פִּי שֶׁיֵּשׁ לוֹ מָמוֹן הַרְבֵּה, כְּדֵי שֶׁתַּגִּיעַ לָהֶן עוֹנָה פַּעַם אַחַת בְּחֹדֶשׁ[17].

11) לפי מספר הנשים. 12) שמלאכתו בעיר ועונתו פעמים בשבוע. 13) ואף על פי שעונתה מתמעטת, הואיל והמנהג במקום לישא עוד נשים הרי זה כאילו התנה עימה ליקח עוד נשים. 14) כי העונה שקבעו חכמים אינה לאשה אחת אלא שהאיש לא יימנע מלפרות ולרבות פחות מהזמן שקבעו לו. 15) הואיל ועונתן לפי מניינן. 16) המתנהג כתלמיד חכם שעונתו פעם בשבוע. 17) אבל הענוגים הבטלים ממלאכתם שעונתם בכל לילה יכולים לישא יותר מארבע נשים.

ה. הַמַּדִּיר אֶת אִשְׁתּוֹ שֶׁתֹּאמַר לַאֲחֵרִים מַה שֶּׁאָמַר לָהּ אוֹ מַה שֶּׁאָמְרָה לוֹ מִדִּבְרֵי שְׂחוֹק וְקַלּוּת רֹאשׁ שֶׁמְּדַבֵּר אָדָם עִם אִשְׁתּוֹ עַל עִסְקֵי תַּשְׁמִישׁ - הֲרֵי זֶה יוֹצִיא וְיִתֵּן כְּתֻבָּה; שֶׁאֵין זוֹ יְכוֹלָה לְהָעֵז פָּנֶיהָ וְלוֹמַר לַאֲחֵרִים דִּבְרֵי קָלוֹן. וְכֵן אִם הִדִּירָהּ שֶׁתְּהֵיֶה פּוֹעֶלֶת בְּעֵת תַּשְׁמִישׁ שֶׁלֹּא תִּתְעַבֵּר, אוֹ שֶׁהִדִּירָהּ שֶׁתַּעֲשֶׂה מַעֲשֵׂה שׁוֹטִים וּדְבָרִים שֶׁאֵין בָּהֶן מַמָּשׁ אֶלָּא כִּשְׁטוּת - הֲרֵי זֶה יוֹצִיא וְיִתֵּן כְּתֻבָּה.

ו. הַמַּדִּיר אֶת אִשְׁתּוֹ מִתַּשְׁמִישׁ הַמִּטָּה: שַׁבָּת אַחַת[18]

- מַמְתִּינִין לוֹ[19], יָתֵר עַל כֵּן - יוֹצִיא וְיִתֵּן כְּתֻבָּה אוֹ יָפֵר נִדְרוֹ. אֲפִלּוּ הָיָה מַלָּח, שֶׁעוֹנָתוֹ לְשִׁשָּׁה חֳדָשִׁים; שֶׁכֵּיוָן שֶׁנָּדַר - הֲרֵי צִעֲרָהּ וְנִתְיָאֲשָׁה. וְכֵיצַד מַדִּירָהּ? אִם אָמַר לָהּ: תַּשְׁמִישִׁי אָסוּר עָלַיִךְ, אוֹ שֶׁנִּשְׁבַּע שֶׁלֹּא יְשַׁמֵּשׁ מִטָּתוֹ - לֹא נָדַר כְּלוּם, וְאִם נִשְׁבַּע - נִשְׁבַּע לַשָּׁוְא, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְשֻׁעְבָּד לָהּ[20]. אָמַר לָהּ: הֲנָאַת תַּשְׁמִישֵׁךְ אֲסוּרָה עָלַי[21] - הֲרֵי זֶה נֶדֶר, וְאָסוּר לְשַׁמֵּשׁ; שֶׁאֵין מַאֲכִילִין לְאָדָם דָּבָר הָאָסוּר לוֹ[22].

18) שבוע אחד. 19) שמא יתיר את נדרו. 20) מן התורה. והנדר והשבועה אינם יכולים להפקיע שעבוד זה. 21) כאן לא אסר הנאת תשמישו עליה אלא להיפך: הנאת תשמישה עליו. 22) ושעבודו בטל מאליו כיוון שאסור הוא.

ז. אָסוּר לְאָדָם לִמְנֹעַ אִשְׁתּוֹ מֵעוֹנָתָהּ. וְאִם עָבַר וּמָנַע כְּדֵי לְצַעֲרָהּ - עָבַר בְּלֹא תַעֲשֶׂה שֶׁבַּתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: שְׁאֵרָהּ כְּסוּתָהּ וְעוֹנָתָהּ לֹא יִגְרָע. וְאִם חָלָה אוֹ תָּשַׁשׁ כֹּחוֹ וְאֵינוֹ יָכוֹל לִבְעֹל - יַמְתִּין שִׁשָּׁה חֳדָשִׁים שֶׁמָּא יַבְרִיא, שֶׁאֵין לְךָ עוֹנָה גְּדוֹלָה מִזּוֹ[23], וְאַחַר כָּךְ אוֹ יִטֹּל מִמֶּנָּה רְשׁוּת אוֹ יוֹצִיא וְיִתֵּן כְּתֻבָּה.

23) זוהי העונה הרחוקה ביותר הנוהגת במלח.

ח. הָאִשָּׁה שֶׁמָּנְעָה בַּעְלָהּ מִתַּשְׁמִישׁ הַמִּטָּה, הִיא הַנִּקְרֵאת מוֹרֶדֶת. וְשׁוֹאֲלִין אוֹתָהּ מִפְּנֵי מָה מָרְדָה. אִם אָמְרָה: מְאַסְתִּיהוּ וְאֵינִי יְכוֹלָה לְהִבָּעֵל לוֹ מִדַּעְתִּי[24] - כּוֹפִין אוֹתוֹ לִשְׁעָתוֹ[25] לְגָרְשָׁהּ, לְפִי שֶׁאֵינָהּ כִּשְׁבוּיָה שֶׁתִּבָּעֵל לְשָׁנוּא לָהּ. וְתֵצֵא בְּלֹא כְּתֻבָּה כְּלָל[26]. וְתִטֹּל בְּלָאוֹתֶיהָ[27] הַקַּיָּמִין - בֵּין מִנְּכָסִים שֶׁהִכְנִיסָה לְבַעְלָהּ וְנִתְחַיֵּב בְּאַחֲרָיוּתָן[28], בֵּין מִנְּכְסֵי מְלוֹג שֶׁלֹּא נִתְחַיֵּב בְּאַחֲרָיוּתָן[29]. וְאֵינָהּ נוֹטֶלֶת בְּשֶׁל בַּעַל כְּלוּם. וַאֲפִלּוּ מִנְעָל שֶׁבְּרַגְלֶיהָ וּמִטְפַּחַת שֶׁבְּרֹאשָׁהּ שֶׁלְּקָחָן לָהּ, פּוֹשֶׁטֶת וְנוֹתֶנֶת לוֹ. וְכָל מַה שֶּׁנָּתַן לָהּ מַתָּנָה מַחֲזֶרֶת אוֹתוֹ, שֶׁלֹּא נָתַן לָהּ עַל מְנָת שֶׁתִּטֹּל וְתֵצֵא.

24) מרצוני. 25) מיד, ללא כל שהיות ודחיות. 26) כי במרדה זה ביטלה תנאי האישות שקבעו לה חכמים. 27) בגדים שבלו או נשחקו מרוב שימוש. והוא הדין לשאר נכסים שנפחתו מרוב שימוש. 28) ונקראים: "נכסי צאן ברזל". 29) אלא הרי הם ברשות האשה אם פחתו - פחתו לה, אם הותירו - הותירו לה. מלוג - על שם שהבעל אוכל פירות אותם נכסים ומולג אותם כמליגת התרנגולים.

ט. וְאִם מָרְדָה מִתַּחַת בַּעְלָהּ כְּדֵי לְצַעֲרוֹ, וְאָמְרָה: הֲרֵינִי מְצַעֶרֶת אוֹתוֹ בְּכָךְ מִפְּנֵי שֶׁעָשָׂה לִי כָּךְ וָכָךְ, אוֹ מִפְּנֵי שֶׁקִּלְלַנִי, אוֹ מִפְּנֵי שֶׁעָשָׂה עִמִּי מְרִיבָה, וְכַיּוֹצֵא בִּדְבָרִים אֵלּוּ - שׁוֹלְחִים לָהּ מִבֵּית דִּין וְאוֹמְרִין לָהּ: הֲוִי יוֹדַעַת, שֶׁאִם אַתְּ עוֹמֶדֶת בְּמִרְדֵּךְ - אֲפִלּוּ כְּתֻבָּתֵךְ מֵאָה מָנֶה, הִפְסַדְתְּ אוֹתָהּ. וְאַחַר כָּךְ מַכְרִיזִין עָלֶיהָ בְּבָתֵּי כְנֵסִיּוֹת וּבְבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת בְּכָל יוֹם, אַרְבַּע שַׁבָּתוֹת זוֹ אַחַר זוֹ, וְאוֹמְרִים: פְּלוֹנִית מָרְדָה עַל בַּעְלָהּ.

י. וְאַחַר הַהַכְרָזָה שׁוֹלְחִין לָהּ בֵּית דִּין פַּעַם שְׁנִיָּה וְאוֹמְרִים לָהּ: אִם אַתְּ עוֹמֶדֶת בְּמִרְדֵּךְ, הִפְסַדְתְּ כְּתֻבָּתֵךְ. אִם עָמְדָה בְּמִרְדָּהּ וְלֹא חָזְרָה - נִמְלָכִין בָּהּ, וְתֹאבַד כְּתֻבָּתָהּ, וְלֹא יִהְיֶה לָהּ כְּתֻבָּה כְּלָל. וְאֵין נוֹתְנִין לָהּ גֵּט עַד שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ, וְאֵין לָהּ מְזוֹנוֹת כָּל שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ. וְאִם מֵתָה קֹדֶם הַגֵּט - בַּעְלָהּ יוֹרְשָׁהּ.

יא. כַּסֵּדֶר הַזֶּה עוֹשִׂין לָהּ אִם מָרְדָה כְּדֵי לְצַעֲרוֹ. וַאֲפִלּוּ הָיְתָה נִדָּה אוֹ חוֹלָה, שֶׁאֵינָהּ רְאוּיָה לְתַשְׁמִישׁ. וַאֲפִלּוּ הָיָה בַּעְלָהּ מַלָּח, שֶׁעוֹנָתוֹ לְשִׁשָּׁה חֳדָשִׁים. וַאֲפִלּוּ יֵשׁ לוֹ אִשָּׁה אַחֶרֶת.

יב. וְכֵן אֲרוּסָה שֶׁהִגִּיעַ זְמַנָּהּ לְהִנָּשֵׂא, וּמָרְדָה כְּדֵי לְצַעֲרוֹ וְלֹא נִשֵּׂאת - הֲרֵי זוֹ מוֹרֶדֶת מִתַּשְׁמִישׁ. וְכֵן יְבָמָה שֶׁלֹּא רָצְתָה לְהִתְיַבֵּם כְּדֵי לְצַעֲרוֹ, כַּסֵּדֶר הַזֶּה עוֹשִׂין לָהּ.

יג. הַמּוֹרֶדֶת הַזֹּאת, כְּשֶׁהִיא יוֹצֵאת אַחַר שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ בְּלֹא כְּתֻבָּה, תַּחֲזִיר כָּל דָּבָר שֶׁהוּא שֶׁל בַּעַל. אֲבָל נְכָסִים שֶׁהִכְנִיסָה לוֹ וּבְלָאוֹתֶיהָן קַיָּמִים, אִם תָּפְסָה - אֵין מוֹצִיאִים מִיָּדָהּ, וְאִם תְּפָסָן הַבַּעַל - אֵין מוֹצִיאִין מִיָּדוֹ. וְכֵן כָּל מַה שֶּׁאָבַד מִנְּכָסֶיהָ שֶׁקִּבֵּל הַבַּעַל אַחֲרָיוּתָן עָלָיו, אֵינוֹ מְשַׁלֵּם לָהּ כְּלוּם. זֶה הוּא דִּין הַגְּמָרָא בְּמוֹרֶדֶת.

יד. וְאָמְרוּ הַגְּאוֹנִים, שֶׁיֵּשׁ לָהֶם בְּבָבֶל מִנְהָגוֹת אֲחֵרוֹת בְּמוֹרֶדֶת. וְלֹא פָּשְׁטוּ אוֹתָן הַמִּנְהָגוֹת בְּרֹב יִשְׂרָאֵל, וְרַבִּים וּגְדוֹלִים חוֹלְקִין עֲלֵיהֶם בְּרֹב הַמְּקוֹמוֹת. וּכְדִין הַגְּמָרָא רָאוּי לִתְפֹּס וְלָדוּן.

טו. הַמּוֹרֵד עַל אִשְׁתּוֹ וְאָמַר: הֲרֵינִי זָן וּמְפַרְנֵס אוֹתָהּ, אֲבָל אֵינִי בָּא עָלֶיהָ מִפְּנֵי שֶׁשְּׂנֵאתִיהָ - מוֹסִיפִין לָהּ עַל כְּתֻבָּתָהּ מִשְׁקַל שֵׁשׁ וּשְׁלֹשִׁים שְׂעוֹרוֹת שֶׁל כֶּסֶף בְּכָל שַׁבָּת וְשַׁבָּת. וְיֵשֵׁב וְלֹא יְשַׁמֵּשׁ כָּל זְמַן שֶׁתִּרְצֶה הִיא לֵישֵׁב. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁכְּתֻבָּתָהּ הוֹלֶכֶת וְנוֹסֶפֶת, הֲרֵי הוּא עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא יִגְרָע. שֶׁאִם שְׂנֵאָהּ - יְשַׁלְּחֶהָ, אֲבָל לְעַנּוֹת - אָסוּר. וְלָמָּה לֹא יִלְקֶה עַל לַאו זֶה? מִפְּנֵי שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה.

טז. אִישׁ וְאִשְׁתּוֹ שֶׁבָּאוּ לְבֵית דִּין, הוּא אוֹמֵר: זוֹ

מוֹרֶדֶת מִתַּשְׁמִישׁ, וְהִיא אוֹמֶרֶת: לֹא כִּי, אֶלָּא כְּדֶרֶךְ כָּל הָאָרֶץ אֲנִי עִמּוֹ; וְכֵן אִם טָעֲנָה הִיא וְאָמְרָה שֶׁהוּא מוֹרֵד מִתַּשְׁמִישׁ, וְהוּא אוֹמֵר: לֹא כִּי, אֶלָּא כְּדֶרֶךְ כָּל הָאָרֶץ אֲנִי עִמָּהּ - מַחֲרִימִין בַּתְּחִלָּה עַל מִי שֶׁהוּא מוֹרֵד וְלֹא יוֹדֶה בְּבֵית דִּין, וְאַחַר כָּךְ, אִם לֹא הוֹדוּ, אוֹמְרִין לָהֶם: הִתְיַחֲדוּ[30] בִּפְנֵי עֵדִים. נִתְיַחֲדוּ, וַעֲדַיִן הֵם טוֹעֲנִין[31] - מְבַקְּשִׁין מִן הַנִּטְעָן וְעוֹשִׂין פְּשָׁרָה כְּפִי כֹּחַ הַדַּיָּן[32]. אֲבָל לִבְעֹל בִּפְנֵי בְּנֵי אָדָם אִי אֶפְשָׁר, לְפִי שֶׁאָסוּר לִבְעֹל בִּפְנֵי כָּל בְּרִיָּה.

30) לשם ביאה. 31) שאחד מורד על השני מתשמיש. 32) "השמים ביני לבינך יעשו דרך בקשה" ופירשו בירושלמי: שהאשה טוענת "כשם שהשמים רחוקים מעל הארץ כן אשה זו הורחקה מבעלה". יעשו דרך בקשה - "יעשו סעודה והם מתרגלים לבוא דרך סעודה". וסובר רבינו "דרך בקשה" - הכוונה לפשרה, ועשיית סעודה היא אחת מדרכי הפשרה. ורבינו בפירוש המשנה אומר: דרך בקשה - שתתפייס, אין כופין על הגירושין וגם אין מכריחין שתישאר עימו ואין דנים אותה דין מורדת על בעלה אלא מאריכים העניין וממצעים ביניהם על דרך השלום, ואין פוסקים ביניהם דין עד שיתרצו שניהם על מה שיתרצו.

יז. הָאִשָּׁה שֶׁחָלְתָה - חַיָּב לְרַפֵּאת אוֹתָהּ עַד שֶׁתַּבְרִיא. רָאָה שֶׁהַחֹלִי אָרֹךְ וְיַפְסִיד מָמוֹן הַרְבֵּה לִרְפוּאָה, וְאָמַר לָהּ: הֲרֵי כְּתֻבָּתִיךְ[33] מֻנַּחַת, אוֹ רַפְּאִי עַצְמֵךְ מִכְּתֻבָּתִיךְ אוֹ הֲרֵינִי מְגָרְשֵׁךְ וְנוֹתֵן כְּתֻבָּה וְהוֹלֵךְ - שׁוֹמְעִין לוֹ[34]. וְאֵין רָאוּי לַעֲשׂוֹת כֵּן, מִפְּנֵי דֶּרֶךְ אֶרֶץ[35].

33) כסף כתובתך. 34) ובזמן הזה שאין מגרשים בעל כורחה, משום חרם דרבינו גרשום, וודאי שמחוייב לרפאותה ואינו מועיל מה שנותן לה גיטה וכתובתה. 35) שָׁנִינוּ: "ושלחתה לנפשה" - "שאם הייתה (אשת יפת תואר) חולה ימתין לה עד שתבריא, קל וחומר לבנות ישראל שהן קדושות וטהורות".

יח. נִשְׂבֵּית[36] - חַיָּב לִפְדּוֹתָהּ. וְאִם הָיָה כֹּהֵן, שֶׁכְּבָר נֶאֱסְרָה עָלָיו[37] - פּוֹדֶה אוֹתָהּ[38] וּמַחֲזִירָהּ לְבֵית אָבִיהָ. אֲפִלּוּ הָיָה בְּעִיר אַחֶרֶת - מְטַפֵּל לָהּ עַד שֶׁמַּחֲזִירָהּ לִמְדִינָתָהּ. וּמְגָרְשָׁהּ וְנוֹתֵן לָהּ כָּל כְּתֻבָּתָהּ. הָיָה בַּעְלָהּ יִשְׂרָאֵל, שֶׁהַשְּׁבוּיָה מֻתֶּרֶת לוֹ[39], מַחֲזִירָהּ לוֹ לְאִשָּׁה כְּמוֹ שֶׁהָיְתָה. וְאִם רָצָה אַחַר כָּךְ, מְגָרְשָׁהּ[40] וְנוֹתֵן לָהּ כְּתֻבָּתָהּ.

36) בין הגויים. 37) כי אשת כהן אפילו נאנסה אסורה לבעלה. 38) שלא תיטמע בין הגויים. 39) כי אפילו נבעלה בשבי, אשת ישראל שנאנסה מותרת לבעלה. 40) שרוצה להחמיר על עצמו אולי נבעלה ברצון, או שהיא מאוסה עליו אפילו כשנאנסה. וכיום שאין מגרשים בעל כורחה, אינו יכול לגרשה.

יט. אֵין מְחַיְּבִין אֶת הַבַּעַל לִפְדּוֹת אֶת אִשְׁתּוֹ יוֹתֵר עַל דָּמֶיהָ, אֶלָּא כַּמָּה שֶׁהִיא שָׁוָה[41] כִּשְׁאָר הַשְּׁבוּיוֹת[42]. הָיוּ דָּמֶיהָ יוֹתֵר עַל כְּדֵי כְּתֻבָּתָהּ, וְאָמַר: הֲרֵינִי מְגָרְשָׁהּ, וְזוֹ כְּתֻבָּתָהּ, וְתֵלֵךְ וְתִפְדֶּה אֶת עַצְמָהּ - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ, אֶלָּא כּוֹפִין אוֹתוֹ וּפוֹדֶה אוֹתָהּ. אֲפִלּוּ הָיוּ דָּמֶיהָ עַד עֲשָׂרָה בִּכְתֻבָּתָהּ, וַאֲפִלּוּ אֵין לוֹ אֶלָּא כְּדֵי פִּדְיוֹנָהּ. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּפַעַם רִאשׁוֹנָה; אֲבָל אִם פִּדָּאָהּ וְנִשְׁבֵּית פַּעַם שְׁנִיָּה, וְרָצָה לְגָרְשָׁהּ - הֲרֵי זֶה מְגָרְשָׁהּ וְנוֹתֵן כְּתֻבָּה, וְהִיא תִּפְדֶּה אֶת עַצְמָהּ[43].

41) כשפחה העומדת להימכר בשוק. 42) שאין פודים אותן יותר מכדי שוויין מפני תיקון העולם שלא יהיו האויבים רודפים אחריהן לשבותן. 43) פדיון אחד תקנו לה חכמים ולא שניים.

כ. מִי שֶׁנִּשְׁבֵּית אִשְׁתּוֹ וְהוּא בִּמְדִינַת הַיָּם - בֵּית דִּין יוֹרְדִין לִנְכָסָיו[44] וּמוֹכְרִין בְּהַכְרָזָה[45], וּפוֹדִין אוֹתָהּ כְּדֶרֶךְ שֶׁהַבַּעַל פּוֹדֶה.

44) על כל תנאי בית דין שבכתובתה מוכרין. 45) שמכריזים על מכירה פומבית עד שיפסקו המוסיפים.

כא. הַמַּדִּיר אֶת אִשְׁתּוֹ נֶדֶר שֶׁהוּא חַיָּב בְּגִלְּלוֹ לְגָרְשָׁהּ וְלִתֵּן כְּתֻבָּה, וְנִשְׁבֵּית אַחַר שֶׁהִדִּירָהּ - אֵינוֹ חַיָּב לִפְדּוֹתָהּ; שֶׁמִּשָּׁעָה שֶׁהִדִּירָהּ נִתְחַיֵּב לְגָרְשָׁהּ וְלִתֵּן לָהּ כְּתֻבָּה.

כב. הָאִשָּׁה שֶׁהָיְתָה אֲסוּרָה עַל בַּעְלָהּ מֵאִסּוּרֵי לָאוִין[46], וְנִשְׁבֵּית - אֵינוֹ חַיָּב לִפְדּוֹתָהּ, אֶלָּא נוֹתֵן לָהּ כְּתֻבָּתָהּ וְהִיא תִּפְדֶּה אֶת עַצְמָהּ. וַהֲלֹא הַשְּׁבוּיָה אֲסוּרָה לְכֹהֵן וַהֲרֵי הוּא פּוֹדֶה אוֹתָהּ? מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הָיְתָה אֲסוּרָה מִקֹּדֶם, וְאִסּוּר הַשְּׁבִיָּה הוּא שֶׁגָּרַם לָהּ[47].

46) כגון אלמנה לכהן גדול, גרושה לכהן הדיוט, או ממזרת לישראל וכן גרושתו אחר שנשאת לאחר. 47) "כל שאיסור שבייה גורם לה חייב לפדותה, איסור דבר אחר (כגון אלו שמנינו בהערה הקודמת) גורם לה אינו חייב לפדותה".

כג. מֵתָה אִשְׁתּוֹ - חַיָּב בִּקְבוּרָתָהּ, וְלַעֲשׂוֹת לָהּ מִסְפֵּד וְקִינִים[48] כְּדֶרֶךְ כָּל הַמְּדִינָה. וַאֲפִלּוּ עָנִי שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל לֹא יִפְחֲתוּ לוֹ מִשְּׁנֵי חֲלִילִין[49] וּמְקוֹנֶנֶת[50]. אִם הָיָה עָשִׁיר - הַכֹּל לְפִי כְּבוֹדוֹ. וְאִם הָיָה כְּבוֹדוֹ יוֹתֵר מִכְּבוֹדוֹ - קוֹבְרִין אוֹתָהּ לְפִי כְּבוֹדָהּ; שֶׁהָאִשָּׁה עוֹלָה עִם בַּעְלָהּ, וְאֵינָהּ יוֹרֶדֶת אֲפִלּוּ לְאַחַר מִיתָה.

48) שירי אבל ויגון על ידי מקוננת. 49) כלי ניגון חלולים שקולם מעורר בכי. 50) אשה מקוננת בקול דברי הספד.

כד. לֹא רָצָה לִקְבֹּר אֶת אִשְׁתּוֹ, וְעָמַד אֶחָד מִדַּעַת עַצְמוֹ וּקְבָרָהּ - מוֹצִיאִין מִבַּעְלָהּ עַל כָּרְחוֹ וְנוֹתְנִין

לָזֶה, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּהְיֶה זוֹ מֻשְׁלֶכֶת לַכְּלָבִים. הָיָה בִּמְדִינָה אַחֶרֶת כְּשֶׁמֵּתָה אִשְׁתּוֹ - בֵּית דִּין יוֹרְדִין לִגְנָסָיו וּמוֹכְרִין בְּלֹא הַכְרָזָה[51], וְקוֹבְרִין אוֹתָהּ לְפִי מָמוֹן הַבַּעַל וּלְפִי כְּבוֹדוֹ אוֹ לְפִי כְּבוֹדָהּ[52].

51) כי אין פנאי להמתין להכרזה. ואפילו אם מישהו הלווה לצורך קבורה, הרי כשבא בית דין לפרעו מוכרים בלא הכרזה כדי שלא תנעל דלת בפני גומלי חסדים. 52) אם הוא יותר מכבודו.

פֶּרֶק חֲמִשָּׁה עָשָׂר[1]

1) נתבארו בו דין מחלה על עונתה, מצות פריה ורביה, עמד עם אשתו עשר שנים ולא ילדה, הטוענת על בעלה שאינו יכול להוליד, שלא ישב בלא אשה ולא היא בלא איש, שחייב לקנא לאשתו, שלא יבעול אלא מדעתה, שתהא האשה צנועה בביתה ותשמע לבעלה, שיכבדו זה את זה.

א. הָאִשָּׁה שֶׁהִרְשָׁת אֶת בַּעְלָהּ אַחַר הַנִּשּׂוּאִין שֶׁיִּמְנַע עוֹנָתָהּ - הֲרֵי זֶה מֻתָּר[2]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁהָיוּ לוֹ בָּנִים, שֶׁכְּבָר קִיֵּם מִצְוַת פְּרִיָּה וּרְבִיָּה; אֲבָל לֹא קִיֵּם - חַיָּב לִבְעֹל בְּכָל עוֹנָה[3] עַד שֶׁיִּהְיוּ לוֹ בָּנִים[4], מִפְּנֵי שֶׁהִיא מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: פְּרוּ וּרְבוּ[5].

> **~ נקודות משיחות קודש ~**
>
> "שֶׁנֶּאֱמַר: פְּרוּ וּרְבוּ . .".
>
> הפסוק פרו ורבו מופיע גם בפרשת בראשית לאדם הראשון וגם בפרשת נח כציווי לנח, ויש לומר שהרמב"ם כאן מתכוון ל"פרו ורבו" שבפרשת בראשית כיון שמדבר על החיוב במי שאין לו עדיין בנים, לכן הביא הפסוק המדבר באדם וחוה כשעדיין לא היו להם בנים, אבל הציווי לנח היה כשיצא מהתיבה וכבר היו לו שלושה בנים, ויש לומר ששם הציווי הוא על ההוספה בבנים.
>
> (ספר השיחות תנש"א חלק א' עמוד 75
> מתוך רמב"ם "פרדס המלך")

2) כתובות סא, ב. ואינו עובר על הכתוב: "שארה . . . ועונתה לא יגרע", אלא־אם־כן מנע עונתה שלא ברשותה, כמבואר לעיל פי"ד ה"ז. 3) הראויה לו כפי כוחו ומלאכתו, כמבואר לעיל פי"ד, ה"א. 4) יבמות סא, ב. כי מצות עונה היא התחייבות של הבעל לאשתו, ואת זה היא יכולה למחול לו. אבל מצות פריה ורביה - אינו יכול לבטל. 5) פסוק זה הובא במשנה (יבמות סה:), וכן ב'ספר המצוות' מהדורת הליר, 'עשה' רי"ב. אבל בסנהדרין נט: הובא הפסוק (בראשית ט, ז) "ואתם פרו ורבו". וכן הוא בשאילתות סי' ה וקסה.

ב. הָאִישׁ מְצֻוֶּה עַל פְּרִיָּה וּרְבִיָּה, אֲבָל לֹא הָאִשָּׁה[6]. וְאֵימָתַי הָאִישׁ נִתְחַיֵּב בְּמִצְוָה זוֹ? מִבֶּן שְׁבַע עֶשְׂרֵה[7]. וְכֵיוָן שֶׁעָבְרוּ עֶשְׂרִים שָׁנָה וְלֹא נָשָׂא אִשָּׁה - הֲרֵי זֶה עוֹבֵר וּמְבַטֵּל מִצְוַת עֲשֵׂה[8]. וְאִם הָיָה עוֹסֵק בַּתּוֹרָה וְטָרוּד בָּהּ, וְהָיָה מִתְיָרֵא מִלִּשָּׂא אִשָּׁה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִטְרַח בְּמִזּוֹנוֹת בַּעֲבוּר אִשְׁתּוֹ וְיִבָּטֵל מִן הַתּוֹרָה - הֲרֵי זֶה מֻתָּר לְהִתְאַחֵר[9]; שֶׁהָעוֹסֵק בְּמִצְוָה פָּטוּר מִן הַמִּצְוָה[10], וְכָל שֶׁכֵּן בְּתַלְמוּד תּוֹרָה[11].

6) יבמות, שם: שנאמר (בראשית א, כח): "פרו ורבו ומלאו את הארץ וכבשוה" - "איש דרכו לכבוש [את הארץ], ואין אשה דרכה לכבוש [את הארץ]". 7) משמלאו לו י"ז שנה ונכנס לשנתו הי"ח. וכמו ששנינו (אבות פ"ה מכ"א): "בן שמונה־עשרה לחופה". ולדעת ה'מגיד משנה' הנוסחה האמיתית היא הכתובה בקצת ספרים "מבן שמונה־עשרה". 8) קידושין כט, ב: "עד עשרים שנה יושב הקב"ה ומצפה לאדם מתי ישא אשה, כיון שהגיע עשרים ולא נשא, אומר: תיפח עצמותיו". 9) שם. 10) ברכות יא, א. 11) השקולה כנגד כל המצוות. וראה הל' תלמוד תורה פ"ג ה"ג. [ואף־על־פי שלא פטרו את העוסק בתלמוד תורה ממצוה שאי־אפשר לעשותה על־ידי אחרים (מועד קטן ט.) ולא אמרו בזה: "עוסק במצוה פטור מ המצוה". משום שכל עיקר תלמוד תורה הוא "לשמור ולעשות" (וראה 'מאירי' שם עמוד מז) - מצות פריה ורביה אף־על־פי שאי־אפשר לעשותה על ידי אחרים, אינה בכלל זה, שהרי אינה מצוה עוברת ואפשר לקיימה אחר כך. וראה בשיטת רבינו ידידיה, למועד קטן שם עמ' סח].

ג. מִי שֶׁחָשְׁקָה נַפְשׁוֹ בַּתּוֹרָה תָּמִיד וְשׁוֹגֶה[12] בָּהּ כְּבֶן עַזַּאי[13], וְדָבַק בָּהּ כָּל יָמָיו וְלֹא נָשָׂא אִשָּׁה - אֵין בְּיָדוֹ עָוֹן. וָהוּא, שֶׁלֹּא יִהְיֶה יִצְרוֹ מִתְגַּבֵּר עָלָיו; אֲבָל אִם הָיָה יִצְרוֹ מִתְגַּבֵּר עָלָיו - חַיָּב לִשָּׂא אִשָּׁה, וַאֲפִלּוּ הָיוּ לוֹ בָּנִים, שֶׁמָּא יָבוֹא לִידֵי הִרְהוּר[14].

12) עוסק בה תמיד, מלשון הכתוב (משלי ה, יט): "באהבתה תשגה תמיד". ורבי משה הדרשן (הובא ברש"י שם) אומר: שבערבית, שגייה - פירושה עסק. ורבותינו פירשו, לשון משנה כמשמעו, בעבור אהבת התורה הוא שוגג בשאר עסקיו ומסיח דעתו מהם, כמו שאמרו (עירובין נד:) על רבי אלעזר בן פדת שהיה יושב ועוסק בתורה בשוק התחתון של ציפורי, וסדינו מוטל בשוק העליון. פעם בא אדם ליטלו ומצא נחש כרוך עליו (רש"י שם). וגם הראב"ד בהל' תשובה פ"י ה"ו פירש כן. 13) שנשא אשה ופירש ממנה (סוטה ד: ויבמות סג:) ואמר לחבריו: "כל שאינו עוסק בפריה ורביה, כאילו שופך דמים וממעט הדמות . . . ומה אעשה שנפשי חשקה בתורה? אפשר לעולם שיתקיים ע"י אחרים". 14) והרהורי עבירה קשים מעבירה עצמה (יומא כט.).

ד. כַּמָּה בָּנִים יִהְיוּ לְאִישׁ וְתִתְקַיֵּם מִצְוָה זוֹ בְּיָדוֹ? זָכָר וּנְקֵבָה[15]. שֶׁנֶּאֱמַר: זָכָר וּנְקֵבָה בְּרָאָם. הָיָה הַבֵּן סָרִיס, אוֹ שֶׁהָיְתָה הַבַּת אֵילוֹנִית - לֹא קִיֵּם מִצְוָה זוֹ[16].

15) יבמות סא, ב. 16) יבמות סב, ב. ו'ירושלמי' שם פ"ו ה"ו), שהרי אלו אינם ראויים להוליד, והכתוב אומר (ישעיה מה, יח): "לא תוהו בראה לשבת יצרה", ליישב העולם. סריס ואילונית - מפורשים לעיל פ"ב ה"ז, והלכות יב-יג.

ה. נוֹלְדוּ לוֹ וָמֵתוּ וְהִנִּיחוּ בָּנִים - הֲרֵי זֶה קַיֵּם מִצְוַת פְּרִיָּה וּרְבִיָּה. בְּנֵי בָּנִים הֲרֵי הֵם כְּבָנִים[17]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁהָיוּ בְּנֵי הַבָּנִים זָכָר וּנְקֵבָה, וְהָיוּ בָּאִים מִזָּכָר וּנְקֵבָה. אַף־עַל־פִּי שֶׁהַזָּכָר בֵּן בִּתּוֹ וְהַנְּקֵבָה בַּת בְּנוֹ - הוֹאִיל וְהֵם מִשְּׁנֵי בָנָיו הֵן בָּאִים, הֲרֵי קַיֵּם מִצְוַת פְּרִיָּה וּרְבִיָּה. אֲבָל אִם הָיוּ לוֹ בֵּן וּבַת וָמֵתוּ, וְהִנִּיחַ אֶחָד מֵהֶן זָכָר וּנְקֵבָה - עֲדַיִן לֹא קַיֵּם הַמִּצְוָה[18].

17) יבמות, שם. וגם הכתוב אומר (דברים ז, ג-ד): "בתך לא תתן לבנו . . . כי יסיר את בנך מאחרי", הרי שבן בתו קרוי בנו. 18) יבמות, שם. אלה השנים שמבנו, אינם נחשבים אלא כאחד, ובמקום בתו שמתה - לא נשאר כלום.

ו. הָיוּ לוֹ בָּנִים בְּנִיּוּתוֹ, וְנִתְגַּיֵּר הוּא וָהֵם - הֲרֵי זֶה קַיֵּם מִצְוָה זוֹ[19]. הָיוּ לוֹ בָּנִים וְהוּא עֶבֶד[20], וְנִשְׁתַּחְרֵר הוּא וָהֵם - לֹא קַיֵּם מִצְוַת פְּרִיָּה וּרְבִיָּה עַד שֶׁיּוֹלִיד אַחַר שֶׁנִּשְׁתַּחְרֵר; שֶׁהָעֶבֶד אֵין לוֹ יִחוּס[21].

19) יבמות סב, ב ובכורות מז, א לדעת רבי יוחנן. אבל אם לא נתגיירו בניו עמו, עדיין לא קיים המצוה, שהכתוב אומר "לשבת יצרה" וישיבת גויים אינה ישוב. 20) כנעני. 21) שאין בניו הנולדים לו בעבודתו מתייחסים אחריו, שנאמר (בראשית כב, ה): "שבו לכם פה עם החמור", ודרשו חכמים (יבמות סב.) "עם החמור" (עַם בעי"ן פתוחה) - עם הדומה לחמור, ואליעזר עבד אברהם היה. ולא כן הגוי שבניו מתייחסין אחריו בגיותו, שנאמר (מלכים-ב כ, יב): "בעת ההיא שלח בראדך בלאדן בן בלאדן מלך בבל", הרי שהזכיר שמו ושם אביו. ולמעלה מזה מצאנו (מלכים-א טו, יח): "וישלחם המלך אסא אל בן הדד בן טברימון בן חזיון מלך ארם", הרי שאפילו שם אבי אביו הוזכר בייחוסן (שם).

ז. לֹא יִשָּׂא אָדָם עֲקָרָה וּזְקֵנָה וְאֵילוֹנִית[22] וּקְטַנָּה[23] שֶׁאֵינָהּ רְאוּיָה לִילֵד, אֶלָּא אִם כֵּן קַיֵּם מִצְוַת פְּרִיָּה וּרְבִיָּה, אוֹ שֶׁהָיְתָה לוֹ אִשָּׁה אַחֶרֶת לִפְרוֹת וְלִרְבּוֹת מִמֶּנָּה. נָשָׂא אִשָּׁה וְשָׁהֲתָה עִמּוֹ עֶשֶׂר שָׁנִים וְלֹא יָלְדָה - הֲרֵי זֶה יוֹצִיא[24] וְיִתֵּן כְּתֻבָּה, אוֹ יִשָּׂא אִשָּׁה הָרְאוּיָה לִילֵד. וְאִם לֹא רָצָה לְהוֹצִיא - כּוֹפִין אוֹתוֹ וּמַכִּין אוֹתוֹ בְּשׁוֹט עַד שֶׁיּוֹצִיא[25]. וְאִם אָמַר: אֵינִי בּוֹעֲלָהּ, וַהֲרֵינִי שׁוֹכֵן עִמָּהּ בִּפְנֵי עֵדִים כְּדֵי שֶׁלֹּא אֶתְיַחֵד עִמָּהּ - בֵּין שֶׁאָמְרָה הִיא, בֵּין שֶׁאָמַר הוּא - אֵין שׁוֹמְעִין[26], אֶלָּא יוֹצִיא אוֹ יִשָּׂא אִשָּׁה הָרְאוּיָה לִילֵד[27].

22) שם, סא, א: "כהן הדיוט לא ישא איילונית אלא-אם-כן יש לו אשה ובנים", והוא-הדין לישראל, כפירוש הגמרא שם, אלא משמיענו בכהן משום פלוגתא דרבי יהודה שם.

23) כל אלו מפורשים בתוספתא שם פ"ח. 24) שמא לא זכה להבנות ממנה. זכר לדבר, ש"מקץ עשר שנים לשבת אברם בארץ כנען" (בראשית טז, ג) לקח את הגר להבנות ממנה (ולא לקחה קודם לכן - כי אין ישיבת חוץ-לארץ עולה מן המנין. יבמות סד.) וכל שילדה לו בן אחד אע"פ שעדיין לא קיים בזה מצות פריה ורביה, אין כופין אותם להתגרש, שהרי בפירוש אמרה משנתנו (יבמות סד.) "ושהה עמה עשר שנים ולא ילדה" (ר"ן שם בשם הרשב"א). 25) כתובות עז, א. כדי שיקיים מצות פריה ורביה. 26) ובכת"י התימנים: "אין שומעין להן". 27) כתובות, שם. כי על עוד שלא יגרשה, אולי לא תתרצה אשה שניה להנשא לו, אבל אם נשא שניה אינו חייב להוציא את הראשונה.

ח. שָׁהֲתָה עֶשֶׂר שָׁנִים וְלֹא יָלְדָה, וַהֲרֵי הוּא יוֹרֶה כְּחֵץ[28] שִׁכְבַת זֶרַע[29] - חֶזְקַת הַחֹלִי מִמֶּנָּה[30], וְתֵצֵא שֶׁלֹּא בִּכְתֻבָּה. וְיֵשׁ לָהּ תּוֹסֶפֶת. לֹא תִּהְיֶה זוֹ פְּחוּתָה מֵאֵילוֹנִית שֶׁלֹּא הִכִּיר בָּהּ[31], שֶׁיֵּשׁ לָהּ תּוֹסֶפֶת, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[32]. וְאִם אֵינוֹ יוֹרֶה כְּחֵץ[33] - חֶזְקַת הַחֹלִי מִמֶּנּוּ בִּלְבַד[34], וְיוֹצִיא וְיִתֵּן הַכְּתֻבָּה כֻּלָּהּ, עִקָּר וְתוֹסֶפֶת[35].

28) ובכת"י התימנים: "שכבת זרע כחץ". 29) וראוי להוליד. 30) הואיל ואינה מכחישתו. 31) כשנשאה. 32) לקמן פכ"ד ה"ב-ג. "ולמה אין להם עיקר (כתובה) ויש להם תוספת? העיקר, שהוא תקנת חכמים . . . הואיל ולא הכיר בה אין לה. אבל תוספות שהוא חייב עצמו בה, כל זמן שתרצה ותעמוד לפניו (לשמשו) הרי עמדה בתנאי שלה, והרי הקנית לו הנאתה . . . אבל התורה אסרה עליו, ומה היא יכולה לעשות?". ורש"י בכתובות קא, א אומר: "תוספת - מתנה היא שנתן לה בחיבת ביאה". 33) "כל שכבת זרע שאינו יורה כחץ - אינו מזרעת" (חגיגה טו.). 34) הואיל ומודה או שותק לטענת האשה. 35) יבמות סה, א.

ט. הוּא אוֹמֵר: מִמֶּנָּה נִמְנַע הוֹלָדָה[36], וְהִיא אוֹמֶרֶת: מִמֶּנּוּ נִמְנָע, מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ יוֹרֶה כְּחֵץ - נֶאֱמֶנֶת[37]. וְיֵשׁ לוֹ לְהַחֲרִים סְתָם[38] עַל מִי שֶׁטּוֹעֶנֶת דָּבָר שֶׁאֵינָהּ יוֹדַעַת בּוֹ בְּוַדַּאי, וְאַחַר כָּךְ יִתֵּן כְּתֻבָּה. וְאִם אָמְרָה: אֵינִי יוֹדַעַת אִם מִמֶּנִּי אִם מִמֶּנּוּ - אֵין לָהּ עִקָּר כְּתֻבָּה, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ[39]. הַעֲמֵד מָמוֹן בְּחֶזְקַת בְּעָלָיו, עַד שֶׁתִּטְעַן בְּוַדַּאי שֶׁאֵינוֹ יוֹרֶה כְּחֵץ. וְלָמָּה נֶאֱמֶנֶת הִיא בְּטַעֲנָה זוֹ? מִפְּנֵי שֶׁהִיא מַרְגֶּשֶׁת אִם יוֹרֶה כְּחֵץ אִם לֹא יוֹרֶה כְּחֵץ, וְהוּא אֵינוֹ מַרְגִּישׁ[40].

36) דין זה עוסק ג"כ בשהתה עשר שנים ולא ילדה, והוא טוען שממנה נמנע הולדה כדי להפסידה כתובתה. 37) כמבואר בסמוך. 38) מפורש לעיל פ"י, ה"י. 39) לעיל ה"ח. ותוספת יש לה, כמבואר שם. 40) יבמות סה, א.

י. הָאִשָּׁה שֶׁבָּאָה לִתְבֹּעַ מִבַּעְלָהּ לְגָרְשָׁהּ אַחַר עֶשֶׂר שָׁנִים מִפְּנֵי שֶׁלֹּא יָלְדָה[41], וְהִיא אוֹמֶרֶת שֶׁאֵינוֹ יוֹרֶה

כְּחֵץ[42] - שׁוֹמְעִין לָהּ. אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינָהּ מְצַוָּה עַל פְּרִיָּה וּרְבִיָּה, צְרִיכָה הִיא לְבָנִים לְזִקְנוּתָהּ[43]. וְכוֹפִין אוֹתוֹ לְהוֹצִיא[44], וְיִתֵּן עִקַּר כְּתֻבָּה בִּלְבַד; שֶׁלֹּא כָּתַב לָהּ הַתּוֹסֶפֶת עַל מְנָת שֶׁתֵּצֵא לִרְצוֹנָהּ וְתִטֹּל.

41) והוא כבר קיים מצות פריה ורביה מאשה אחרת, שאם לא כן - מה לנו ולטענתה, הרי כופין אותו להוציא וליתן כתובה, כמבואר לעיל ה"ז. או אפילו גם הוא לא קיים המצוה, אלא שהוא טוען: אשא אשה אחרת עליה, ואינו רוצה לגרשה. והיא תובעת גירושין (׳מעשה רוקח׳). 42) ולפיכך לא ילדה ממנו. ואף־על־פי שפעם הוליד בנים מאשה אחרת (כנ"ל בהערה הקודמת) - שוב נתקלקל ואינו מוליד. 43) שיחזיקו בה לעת זקנתה, וביום מותה יטפלו בקבורתה. 44) שם סה, ב וב׳אלפסי׳ שם). וכתב הר"ן שם, אם ילדה בן אחד ואפילו בת אחת, אינה יכולה לטעון עוד: רוצה אני בבן או בבן ובת, ואין כופין אותו להוציא.

יא. הָלַךְ בִּסְחוֹרָה[45] בְּתוֹךְ עֶשֶׂר שָׁנִים, אוֹ שֶׁהָיָה הַבַּעַל חוֹלֶה, אוֹ שֶׁהָיְתָה הִיא חוֹלָה[46], אוֹ שֶׁהָיוּ חֲבוּשִׁין בְּבֵית הָאֲסוּרִין[47] - אֵין עוֹלֶה לָהֶן אוֹתוֹ זְמַן מִן הַמִּנְיָן[48].

45) ׳ירושלמי׳ יבמות פ"ו, ה"ו. 46) ואפילו לא מנעם החולי מחיי אישות. 47) ואפילו שימשו מיטותיהם בבית האסורים. 48) של עשר שנים (יבמות סד.). ופירש הרא"ש שם: שאנו תולים כי העוון שגרם להם לחלות או להחבש בבית האסורים, מנעם גם־כן מלהוליד, כמו שמצאנו באברהם אבינו שבעוון שיצא מארץ ישראל לחוצה־לארץ, נענש ולא הוליד, ולא מנו לו את ישיבתו בחוץ־לארץ.

יב. הִפִּילָה - מוֹנֶה[49] מִיּוֹם שֶׁהִפִּילָה[50]. אִם הִפִּילָה וְחָזְרָה וְהִפִּילָה שָׁלֹשׁ פְּעָמִים - הֵחֵזִקָה לִנְפָלִים, וְשֶׁמָּא לֹא זָכָה לְהִבָּנוֹת מִמֶּנָּה, וְיוֹצִיא וְיִתֵּן כְּתֻבָּה[51].

49) עשר שנים. 50) יבמות, שם. 51) אפילו בתוך עשר שנים (יבמות סה:).

יג. הוּא אוֹמֵר: הִפִּילָה בְּתוֹךְ עֶשֶׂר, כְּדֵי שֶׁיִּשְׁהֶה עִמָּהּ[52], וְהִיא אוֹמֶרֶת: לֹא הִפַּלְתִּי[53] - נֶאֱמֶנֶת, שֶׁאֵינָהּ מַחֲזֶקֶת עַצְמָהּ בַּעֲקָרוּת[54]. הוּא אוֹמֵר: הִפִּילָה שְׁנַיִם[55], וְהִיא אוֹמֶרֶת: הִפַּלְתִּי שְׁלֹשָׁה[56] - נֶאֱמֶנֶת, שֶׁאֵינָהּ מַחֲזֶקֶת עַצְמָהּ בְּמַפֶּלֶת, וְיוֹצִיא וְיִתֵּן כְּתֻבָּה. וּבְכָל זֶה מַשְׁבִּיעָהּ שְׁבוּעַת הֶסֵּת[57] שֶׁלֹּא הִפִּילָה אוֹ שֶׁהִפִּילָה שְׁלֹשָׁה, שֶׁבְּטַעֲנָה זוֹ יִתְחַיֵּב לִתֵּן כְּתֻבָּה[58].

52) כשאנו באים לכופו להוציא - הוא טוען שעדיין לא הגיע הזמן, הואיל ומונים לה מיום שהפילה. 53) ואין כאן חשש שמא נתנה עיניה באחר, שהרי היא לא תבעה להתגרש, ורק כשכפו אותו לגרשה וטען שהפילה, אמרה היא שלא הפילה. 54) שם, סה, ב. ויוציא ויתן כתובה. 55) ולא אוציא. 56) והיא לא תבעה להתגרש כדלעיל (ר"ן שם). 57) מפורש לעיל פי"ב הכ"א. 58) והרי הוא מכחישה וטוען נגדה טענת ודאי שאינו חייב להוציאה, וממילא אינו חייב ליתן כתובתה, והרי זה דומה למוציא שטר חוב על חבירו, וטוען הלוה: "קבעת לי זמן", שנשבע המלוה שבועת היסת ונוטל, כמו שכתב רבינו בפי"ג מהל׳ מלוה ולוה ה"ז (׳כסף משנה׳). ולעיל ה"ט כתב רבינו: "ויש לו להחרים סתם", ולא כתב "להשביע" - כי שם אינו טוען טענת ודאי, שהרי אינו מרגיש ואין נשבעין שבועת היסת על טענת ספק (׳מגיד משנה׳).

יד. נִשֵּׂאת לָרִאשׁוֹן וְשָׁהֲתָה עִמּוֹ עֶשֶׂר שָׁנִים וְלֹא יָלְדָה וְהוֹצִיאָהּ - מֻתֶּרֶת לְהִנָּשֵׂא לְשֵׁנִי[59]. שָׁהֲתָה עִם הַשֵּׁנִי עֶשֶׂר שָׁנִים וְלֹא יָלְדָה - לֹא תִּנָּשֵׂא לִשְׁלִישִׁי[60]. וְאִם נִשֵּׂאת לִשְׁלִישִׁי - תֵּצֵא[61] שֶׁלֹּא בִּכְתֻבָּה[62], אֶלָּא אִם כֵּן יֵשׁ לוֹ אִשָּׁה אַחֶרֶת אוֹ שֶׁקִּיֵּם מִצְוַת פְּרִיָּה וּרְבִיָּה[63].

59) שעדיין לא הוחזקה זו עקרה, כי שמא הראשון לא זכה להבנות ממנה (יבמות סד.). 60) שכבר הוחזקה עקרה. 61) לאלתר. 62) ודוקא שלא הכיר בה כשנשאה, אבל אם הכיר בה כשנשאה - לא תהא זו פחותה מאיילונית שהכיר בה שיש לה כתובה מפני שרצה ליזוק בנכסיו, כמבואר לקמן פכ"ד ה"א (׳מגיד משנה׳). 63) יבמות סה, א.

טו. הָאִשָּׁה שֶׁבָּאָה לְבֵית דִּין וְאָמְרָה: בַּעְלִי אֵינוֹ יָכוֹל לְשַׁמֵּשׁ כְּדֶרֶךְ כָּל הָאָרֶץ[64] שִׁמּוּשׁ שֶׁמּוֹלִיד, אוֹ[65] שֶׁאֵינוֹ יוֹרֶה כְּחֵץ - יַעֲשׂוּ הַדַּיָּנִין פְּשָׁרָה[66]. וְאוֹמְרִים לָהּ: רָאוּי לִיךְ שֶׁתִּנְהֲגִי עִם בַּעְלִיךְ עַד שֶׁתִּשְׁהִי עֶשֶׂר שָׁנִים וְלֹא תּוֹלִידִי, וְאַחַר כָּךְ תִּתְבָּעִי[67]. וּמְגַלְגְּלִין[68] עִמָּהּ בְּדָבָר זֶה. וְאֵין כּוֹפִין אוֹתָהּ לֵישֵׁב, וְלֹא דָּנִין אוֹתָהּ כְּדִין הַמּוֹרֶדֶת[69], אֶלָּא מַאֲרִיכִין בְּדָבָר זֶה עַד שֶׁיַּעֲשׂוּ פְּשָׁרָה[70].

64) שאין לו גבורת אנשים, והיא רוצה להתגרש מיד. 65) בנוסח כת"י קדום שהובא ב׳כנסת הגדולה׳ וב׳מעשה רוקח׳ חסירה תיבת "או", ולפ"ז אין כאן אלא טענה אחת. 66) פיצוי על־ידי ויתור מסויים מכל צד. פשרה - לשון פושרים, לא חם ולא קר (רבינו בפירושו למשנה, כתובות פ"י, מ"ו). 67) גט. 68) מטפלים ומתעסקים. 69) השנוי לעיל פי"ד, ה"ח. 70) נדרים צ, ב במשנה: "השמים ביני לבינך (שאינו יורה כחץ - גמרא שם) יעשו דרך בקשה". וכל זה כשהוא מכחיש, אבל אם הבעל מודה שאין לו גבורת אנשים - יתן גט וכתובה מיד (׳תוספות׳ יבמות סה: דיבור־המתחיל: "כי הא").

טז. אַף־עַל־פִּי שֶׁקִּיֵּם אָדָם מִצְוַת פְּרִיָּה וּרְבִיָּה, הֲרֵי הוּא מְצֻוֶּה מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים שֶׁלֹּא יְבַטֵּל מִלִּפְרוֹת וְלִרְבּוֹת כָּל זְמַן שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כֹּחַ[71]; שֶׁכָּל הַמּוֹסִיף נֶפֶשׁ אַחַת בְּיִשְׂרָאֵל - כְּאִלּוּ בָּנָה עוֹלָם[72]. וְכֵן מִצְוַת חֲכָמִים הִיא, שֶׁלֹּא יֵשֵׁב אָדָם בְּלֹא אִשָּׁה[73], שֶׁלֹּא יָבוֹא לִידֵי הִרְהוּר[74]; וְלֹא תֵּשֵׁב אִשָּׁה בְּלֹא אִישׁ, שֶׁלֹּא תִּתְחַשֵּׁד[75].

71) ביבמות סב, ב למדו כן ממה שנאמר (קהלת יא, ו): "בבוקר זרע את זרעך, ולערב אל תנח ידך". 72) כעין זה בסנהדרין לז, א: "כל המקיים נפש אחת מישראל - כאילו קיים עולם מלא". וביבמות סג, ב: "כל שאינו עוסק בפריה ורביה, כאילו שופך דמים וממעט הדמות". 73) שם, סא, ב. משום שנאמר (בראשית ב, יח): "לא טוב היות האדם לבדו". 74) יבמות סג, א: "דיינו שמגדלות את בנינו, ומצילות אותנו מן החטא". 75) ראה בבא־מציעא עא, א. אבל מצד הדין מותר לה לשבת בלא איש (הל' איסורי ביאה פכ"א, הכ"ו).

יז. וְחוֹבָה עַל כָּל אִישׁ לְקַנֵּאת[76] לְאִשְׁתּוֹ. אָמְרוּ חֲכָמִים: אֵין אָדָם מְקַנֵּא לְאִשְׁתּוֹ אֶלָּא אִם כֵּן נִכְנְסָה בּוֹ רוּחַ טָהֳרָה[77]. וְלֹא יְקַנֵּא לָהּ בְּיוֹתֵר מִדַּאי[78]. וְלֹא יֶאֱנֹס אוֹתָהּ וְיִבְעֹל בְּעַל כָּרְחָהּ[79], אֶלָּא בְּדַעְתָּהּ וּמִתּוֹךְ שִׂיחָה[80] וְשִׂמְחָה[81].

76) להתרות בה שלא להתנהג בפריצות. והכתוב אומר (במדבר ה, יד): "וקנא את אשתו", ואמרו חכמינו (סוטה ג.): "אין קינוי אלא לשון התראה". ורבינו בפירוש המשנה, סוטה פ"א מ"א, אומר: הקינוי - היא המניעה מהדברים הדומים להביא החשד. וב'תוספות יו"ט' שם, מפרש: קינוי - לשון כעס שמכעיסה ומקניטה, כמו: (דברים לב, כא): "הם קנאוני בלא אל", וכן (משלי ו, לד): "כי קנאה חמת־גבר". 77) סוטה ג, א. ששונא את הפרוצות (רש"י שם). 78) ראה דברים נכוחים בזה הל' סוטה פ"ד, הי"ח. ושם הלכה יט, כותב רבינו: "אין ראוי לקפוץ ולקנאות בפני עדים תחילה, אלא בינו לבינה בנחת ובדרך טהרה ואזהרה כדי להדריכה בדרך ישרה ולהסיר המכשול". 79) עירובין ק, ב: "כל הכופה אשתו לדבר מצוה, יהיו לו בנים שאינם מהוגנים, שנאמר (משלי יט, ב): וגם בלא דעת נפש לא טוב". - "לא טובים הבנים הנעשים בלא דעת האשה, שהיה בעלה אץ ברגלים" (רש"י שם). 80) חגיגה ה, ב. 81) פסחים עב, ב: "חייב אדם לשמח את אשתו בדבר מצוה". והשווה הל' דעות פ"ה ה"ד, והל' איסורי ביאה פכ"א הי"ב, וראה נדרים כ: "אלו בני תשע מדות . . . בני מריבה", שמשמש במריבה (רש"י). והר"ן שם מפרש: אע"פ שאינו שונאה אלא שהיתה מריבה ביניהם לפי שעה.

יח. וְכֵן צִוּוּ חֲכָמִים עַל הָאִשָּׁה, שֶׁתִּהְיֶה צְנוּעָה בְּתוֹךְ בֵּיתָהּ[82], וְלֹא תַּרְבֶּה שְׂחוֹק וְקַלּוּת רֹאשׁ בִּפְנֵי בַּעְלָהּ[83]. וְלֹא תִּתְבַּע תַּשְׁמִישׁ הַמִּטָּה בְּפִיהָ[84], וְלֹא תִּהְיֶה מְדַבֶּרֶת[85] בְּעֵסֶק זֶה. וְלֹא תִּמְנַע מִבַּעְלָהּ כְּדֵי לְצַעֲרוֹ[86] עַד שֶׁיּוֹסִיף בְּאַהֲבָתָהּ, אֶלָּא נִשְׁמַעַת לוֹ בְּכָל עֵת שֶׁיִּרְצֶה. וְתִזָּהֵר מִקְּרוֹבָיו וּבְנֵי בֵּיתוֹ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יַעֲבֹר עָלָיו רוּחַ קִנְאָה. וְתִתְרַחֵק מִן הַכִּעוּר[87] וּמִן הַדּוֹמֶה לְכִעוּר[88].

82) יומא מז, א: "מימי לא ראו קורות ביתי קלעי שערי". וב'ירושלמי' מגילה פ"א ה"י, אמרו (תהלים מה, יד): "כל כבודה בת מלך פנימה ממשבצות זהב". 83) "תחילת קלות ראש בנשים - פתח לניאוף" (דרך ארץ זוטא פ"ג).

84) נדרים כ, ב: "בני חצופה". 85) עירובין ק, ב: "והוא ימשול בך" - מלמד שהאשה תובעת בלב . . . זוהי מידה טובה בנשים. 86) המונעת כדי לצערו נקראת מורדת. 87) דברים המראים שיש שם עבירה, אלא שאין שם עדות ברורה על זנותה, ראה לקמן פכ"ד, הט"ו. 88) חולין מד, ב. ו'אבות דרבי נתן' פ"ב).

יט. וְכֵן צִוּוּ חֲכָמִים[89], שֶׁיְּהֵא אָדָם מְכַבֵּד אֶת אִשְׁתּוֹ[90] יוֹתֵר מִגּוּפוֹ, וְאוֹהֲבָהּ כְּגוּפוֹ. וְאִם יֵשׁ לוֹ מָמוֹן, מַרְבֶּה בְּטוֹבָתָהּ כְּפִי מָמוֹנוֹ. וְלֹא יָטִיל עָלֶיהָ אֵימָה יְתֵרָה[91]. וְיִהְיֶה דִּבּוּרוֹ עִמָּהּ בְּנַחַת. וְלֹא יִהְיֶה עָצֵב וְלֹא רַגְזָן[92].

89) יבמות סב, ב. 90) במלבושים ובתכשיטים, כי זלזול האשה קשה יותר מזלזול האיש (רש"י שם). 91) גיטין ו, ב: "שהרי פילגש בגבעה הטיל עליה בעלה אימה יתירה, והפילה כמה רבבות מישראל". 92) בבא־מציעא נט, א: "לעולם יהא אדם זהיר באונאת אשתו (אונאת דברים לצערה, רש"י) שמתוך שדמעתה מצויה, אונאתה קרובה" - פורענות אונאתה ממהרת לבוא (רש"י).

כ. וְכֵן צִוּוּ עַל הָאִשָּׁה, שֶׁתִּהְיֶה מְכַבֶּדֶת אֶת בַּעְלָהּ בְּיוֹתֵר מִדַּאי, וְיִהְיֶה עָלֶיהָ מוֹרָא מִמֶּנּוּ[93], וְתַעֲשֶׂה כָּל מַעֲשֶׂיהָ עַל פִּיו[94]. וְיִהְיֶה בְּעֵינֶיהָ כְּמוֹ שַׂר אוֹ מֶלֶךְ[95], מְהַלֶּכֶת בְּתַאֲוַת לִבּוֹ וּמְרַחֶקֶת כָּל מַה שֶּׁיִּשְׂנָא[96]. וְזֶה דֶּרֶךְ בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הַקְּדוֹשִׁים וְהַטְּהוֹרִים בְּזִוּוּגָן. וּבְדַרְכִּים אֵלּוּ יִהְיֶה יִשּׁוּבָן נָאֶה וּמְשֻׁבָּח.

93) [בקידושין לא, א אמרו: "אתה ואמך חייבים בכבוד אביך" - הרי השוו האם לבן. ואם כן, כשם שהבן חייב בכבוד אביו ובמוראו, כן גם האם (=האשה) חייבת בשניהם]. 94) "וכי מה טיבה של יעל שבאת תשועה גדולה על ידה? אמרו, אשה כשרה היתה ועושה רצון בעלה - מכאן אמרו: אין לך אשה כשרה בנשים אלא אשה שהיא רוצה רצון בעלה" ('תנא דבי אליהו' סוף פרק יא, וביתר דיוק ב'ילקוט שמעוני' שופטים ד, סוף אות מב). 95) מגילה יב, ב: "אפילו קרח בביתו, פקיד ונגיד הוא". מקביל שם לפסוק (אסתר א, כב): "להיות כל איש שורר בביתו". 96) וחילופיהן באשה רעה. ראה יבמות סג, א שאשתו של רב מצערתו; כשאמר לה עשי לי תבשיל עדשים - עשתה לו קטנית, קטנית - עשתה לו עדשים.

פֶּרֶק שִׁשָּׁה עָשָׂר[1]

1) ביאר בו רבינו מה הם כתובה, נדוניא, נכסי צאן ברזל ונכסי מלוג, פרעון כתובתה והשבועה. מזון הבנות, תקנת הגאונים שתגבה כתובה ממטלטלין, קודם שתשבע וכיצד משביעין אותה, ייחד לה קרקע בכתובתה, הפוגמת כתובתה, הנפרעת שלא בפניו או הפוחתת כתובתה, מקום שאין כותבין כתובה, עד מתי גובה כתובתה, היא אומרת בתולה נשאתי והיורשים אומרים בעולה, אם נאמן הקטן להעיד בגודלו, כתובה בלי גט או איפכא, שני גיטין ושתי כתובות.

א. הַנְּכָסִים שֶׁמַּכְנֶסֶת הָאִשָּׁה לְבַעְלָהּ - בֵּין קַרְקַע, בֵּין מְטַלְטְלִין[2], בֵּין עֲבָדִים - אַף־עַל־פִּי שֶׁהֵן נִכְתָּבִין בִּשְׁטַר הַכְּתֻבָּה, אֵין נִקְרָאִין כְּתֻבָּה, אֶלָּא נְדוּנְיָא[3] שְׁמָם. וְאִם קִבֵּל הַבַּעַל אַחֲרָיוּת הַנְּדוּנְיָא עָלָיו וְנַעֲשֵׂית בִּרְשׁוּתוֹ - אִם פָּחֲתָה[4] פָּחֲתָה לוֹ[5], וְאִם הוֹתִירָה[6] הוֹתִירָה לוֹ[7] - הֲרֵי זוֹ נִקְרֵאת נִכְסֵי צֹאן בַּרְזֶל[8]. וְאִם לֹא קִבֵּל אַחֲרָיוּת הַנְּדוּנְיָא עָלָיו, אֶלָּא הֲרֵי הִיא בִּרְשׁוּת הָאִשָּׁה - אִם פָּחֲתָה[9] פָּחֲתָה לָהּ, וְאִם הוֹתִירָה הוֹתִירָה לָהּ - הֲרֵי זוֹ נִקְרֵאת נִכְסֵי מְלוֹג[10].

2) חפצים שאפשר לטלטלם ולהעבירם ממקום למקום, 'נכסי דניידי', בניגוד לקרקעות שהם: 'נכסי דלא ניידי'. 3) מלשון הפסוק (יחזקאל טז, לג): "ואת נתת את נדניך". 4) תפסד או תוזל. 5) לחובתו, והוא אחראי לשלם לה כשיגרשנה את כל התמורה כפי שהוערכה בשטר הכתובה. 6) השביחה, הוקרה. 7) לזכותו, ואינו מחזיר לה את השבח. 8) יבמות פ"ז, מ"א. שהקרן קיימת כברזל, שאפילו כלתה או נגנבה כולה - חייב לשלם, ולפי שהיו רגילים לשום הצאן בשומת כך וכך, והיה הרועה חייב באחריותן כפי השומא אפילו אם מתו כל הצאן, לכך נקראו הנכסים שהבעל מקבל עליו אחריותם: "נכסי צאן ברזל" ('ברטנורא' שם). 9) או נגנבה. 10) אמרו ב'בראשית רבה' פמ"ה (וכן ב'ירושלמי' יבמות פ"ז, ה"א): "מהו עבדי מלוג? כמו שאתה אומר: מלוג מלוג". כענין מליגת (מריטת) הראש, שתולשים השיער ועוזבים הראש, כך הבעל אוכל הפירות ומניח הקרן ואין לו רשות בה ('הערוך' ערך מלג).

ב. וְכֵן כָּל נְכָסִים שֶׁיֵּשׁ לָאִשָּׁה, שֶׁלֹּא הִכְנִיסָה אוֹתָן לְבַעְלָהּ וְלֹא כָּתְבוּ אוֹתָן בַּכְּתֻבָּה[11], אֶלָּא נִשְׁאֲרוּ לְעַצְמָהּ, אוֹ נָפְלוּ לָהּ בִּירֻשָּׁה אַחַר שֶׁנִּתְאָרְסָה, אוֹ נָתְנוּ לָהּ בְּמַתָּנָה - הַכֹּל נִקְרָאִין נִכְסֵי מְלוֹג, שֶׁכֻּלָּן בִּרְשׁוּתָהּ[12] הֵן. וְאֵין נִקְרָאִין כְּתֻבָּה אֶלָּא עִקַּר כְּתֻבָּה, שֶׁהוּא מֵאָה[13] אוֹ מָאתַיִם[14], עִם הַתּוֹסֶפֶת[15] בִּלְבַד.

11) בשעת האירוסין לא רשמו אותן בשטר הכתובה. 12) ואין לבעל רשות לכלותם או למכרם כי־אם לאכול פירותיהם בלבד, כפי שיתבאר לקמן פכ"ב ה"ז. 13) זוז - לאלמנה. 14) זוז - לבתולה. 15) שהוא מוסיף לה משלו (למעלה פ"י ה"ז), וראה להלן הערה טז. וסובר רבינו שאין לנדוניא דין כתובה, כדין כל חוב שבין מלוה ולוה. כי מה שתיקנו חכמים לתת לאשה כסף שלא הכניסה לבעלה, זהו ראוי להקרא כתובה. אבל מה שהאשה הכניסה משלה, זה עדיף מ'כתובה' ודינו כשאר חוב בעולם. והמקור לדעת רבינו הוא מהמשנה (כתובות פ:): "מתה, מה יעשו בכתובתה ובנכסים הנכנסים והיוצאים עמה?" (הם נכסי מלוג - רש"י שם). וכן (שם ק:): "אין להם כתובה. . . ולא בלאות". וכן בסוגיא דמורדת (כתובות סג:) חילקו בין כתובה לנכסי נדוניתה (מגיד־משנה). וראה במוספנו 'תשובת רבינו'.

ג. כְּבָר הוֹדַעְנוּ[16], שֶׁחֲכָמִים תִּקְּנוּ כְּתֻבָּה לְאִשָּׁה, וְדִין הַתּוֹסֶפֶת כְּדִין הָעִקָּר[17]. וְלֹא תִּקְּנוּ לִגְבּוֹתָהּ כָּל זְמַן שֶׁתִּרְצֶה, אֶלָּא הֲרֵי הִיא כְּחוֹב שֶׁיֵּשׁ[18] לוֹ זְמַן, וְאֵין הַכְּתֻבָּה נִגְבֵּית אֶלָּא לְאַחַר מִיתַת הַבַּעַל אוֹ אִם גֵּרְשָׁהּ[19]. וְכֵן הִתְקִינוּ, שֶׁאִם הָיוּ לַבַּעַל שָׂדוֹת טוֹבוֹת וְרָעוֹת וּבֵינוֹנִיּוֹת, וּבָאָה הָאִשָּׁה לִגְבּוֹת כְּתֻבָּתָהּ מִמֶּנּוּ, שֶׁלֹּא תִּגְבֶּה אֶלָּא מִן הָרָעָה שֶׁבְּנִכְסָיו[20], וְהִיא הַנִּקְרֵאת זִבּוּרִית[21].

16) לעיל פ"י ה"ז. 17) לרוב הדברים (פרט למקומות שנאמר בהם מפורש שיש חילוק בין עיקר לתוספת. ראה לעיל פט"ו ה"ח, ולקמן פכ"ד ה"ב וה"ה). וכן מפורש בכתובות נד, ב ש"תנאי כתובה (=היינו התוספת) ככתובה". 18) ובכת"י התימנים: "שקבוע". 19) כתובות פא, א: "לא ניתנה כתובה לגבות מחיים". 20) גיטין מח, ב. ואין לחוש שתימנע משום כך להנשא, כי "יותר ממה שאיש רוצה לישא - האשה רוצה להנשא" (שם נ.). וב'תוספות יו"ט' שם מפרש: כי חשו חכמים שמא תקניטנו כדי שיגרשנה ותגבה כתובתה, לפיכך דינה בזיבורית. 21) מילה ערבית, ופירושה: שדה מלאה אבנים ('ערוך השלם'). והרמ"א בהגהותיו לשו"ע חו"מ סי' קא ס"ה, אומר "זיבורית - החלק הגרוע שבקרקע, מלשון זבורא (דבורה) שהוא מין מבעלי־חיים העוקצים". אבל הנדוניא הרי היא ככל חוב, ונגבית מן הבינונית.

ד. וְכֵן הִתְקִינוּ, שֶׁכְּשֶׁתָּבוֹא לִגְבּוֹת כְּתֻבָּתָהּ אַחַר מוֹתוֹ - לֹא תִּגְבֶּה עַד שֶׁתִּשָּׁבַע בִּנְקִיטַת חֵפֶץ[22] שֶׁלֹּא הִנִּיחַ אֶצְלָהּ כְּלוּם, וְלֹא מָכְרָה לוֹ כְּתֻבָּתָהּ, וְלֹא מָחֲלָה אוֹתָהּ. וְשֶׁמִּין לָהּ כָּל מַה שֶׁעָלֶיהָ[23], וּפוֹחֲתִין אוֹתוֹ מִכְּתֻבָּתָהּ[24]. אֲבָל אִם גֵּרְשָׁהּ לִרְצוֹנוֹ - גּוֹבָה בְּלֹא שְׁבוּעָה[25], וְאֵין שָׁמִין כְּסוּת שֶׁעָלֶיהָ; שֶׁהֲרֵי לְקָחָן לָהּ וְזָכְתָה בָּהֶן, וְהוּא רוֹצֶה לְהוֹצִיאָהּ, לֹא הִיא[26].

22) "הנשבע אוחז ספר־תורה בזרועו, והוא עומד ונשבע בשם או בכינוי" (לשון רבינו הל' שבועות פי"א ה"ח). כי כלל הוא: "הבא להפרע מנכסי יתומים, לא יפרע אלא בשבועה" (כתובות פז.). והוא הדין לנדוניא שאינה נגבית מן היתומים אלא בשבועה, כדין כל חוב, וכמבואר בהל' מלוה ולוה פי"ד ה"א. וכתב רבנו יצחק אלפסי בהלכותיו לכתובות שם, ששבועה זו היא בנקיטת חפץ. 23) הבגדים שעל גופה שקנה לה בחייו. 24) כתובות נד, א. כי לא הקנה לה דברים אלו על דעת שתקחם ותלך ממנו. 25) שהרי יודע הוא אם מכרה או מחלה לו כתובתה. ואם הוא אינו טוען כלום, מי יטען לו? אולם, אם טען: "תשבע לי על טענתי" - דינו מפורש לקמן הי"ט. 26) ולפיכך אין שמין כסות שעל גופה (רי"ף בהלכותיו סוף פ"ד דכתובות). אולם, כל אלה שכופים אותם להוציא (ראה כתובות עז.

ולעיל פט"ו, ה"ז) - שמין כל מה שעליה, הואיל ואינו מגרשה לרצונו (מגיד־משנה).

ה. וְכֵן הִתְקִינוּ, שֶׁלֹּא תִּגְבֶּה הָאַלְמָנָה כְּתֻבָּתָהּ אֶלָּא מִן הַקַּרְקַע[27]. וְאֵינָהּ גּוֹבָה מִשֶּׁבַח שֶׁשָּׁבְחוּ נְכָסִים לְאַחַר מִיתַת הַבַּעַל[28]. וְאֵין הַבָּנוֹת נִזּוֹנוֹת לְאַחַר מִיתַת אֲבִיהֶן מִשֶּׁבַח שֶׁשָּׁבְחוּ נְכָסִים לְאַחַר מִיתָתוֹ. וְאֵינָהּ טוֹרֶפֶת[29] בִּכְתֻבָּתָהּ בְּשֶׁבַח שֶׁהִשְׁבִּיחַ הַלּוֹקֵחַ[30], אַף־עַל־פִּי שֶׁבַּעַל חוֹב גּוֹבֶה אֶת הַשֶּׁבַח. וּדְבָרִים אֵלּוּ מִקֻּלֵּי כְּתֻבָּה הֵם[31].

27) כתובות נא, א. ודף פא, ב. כרבנן דרבי מאיר. ולפי נוסח זה: "שלא תגבה האלמנה", רק אלמנה אינה גובה מפני שמטלטלין של היתומים אינם משועבדים לה, כשם שאינה משועבדים לבעל־חוב אחר (פ"ח מהל' נזקי ממון הי"א). אבל גרושה שגובה כתובתה מהבעל עצמו, גובה היא אפילו מן המטלטלין, כמו בעל־חוב אחר (שם ה"י). וכן נראה מלשון רבינו להלן ה"ז בתקנת הגאונים שתיקנו שתגבה "אחרי מות בעלה" - הרי שבחייו אין צורך לתקנה, וכמו כן בה"ח: "ונמצא האלמנה גובה מן המטלטלין" ('מעשה רוקח'). אבל הרשב"א בתשובה הביא בדברי רבינו: "התקינו שלא תגבה האשה כתובתה אלא מן הקרקע" - "האשה" משמע בין אלמנה ובין גרושה. וכתב הר"ן (נדרים סה:) שכתובה גרועה בזה מבעל־חוב אחר מפני שאין זמן פרעונה ידוע, ויתכן גם שלא תגבה אותה לעולם (כשתמות לפני בעלה) ולפיכך אינה סומכת אלא על הקרקע. וראה גם להלן הערה כט. 28) בכורות נב, א. אם הנכסים לא היו שוים בשעת מיתת בעלה כדי שיעור כתובתה, ואח"כ השביחו - אינה גובה אלא כמה שהיו שוים בשעת מיתת הבעל (רש"י שם). 29) חוטפת, תופסת. 30) שלקח קרקעות מבעלה בחייו שהם משועבדים לכתובתה, כמבואר בסמוך ה"י. 31) בכורות, שם. קל הוא שהקילו חכמים בגביית כתובתה, הואיל ויותר משאיש רוצה לישא - אשה רוצה להנשא, ולא עשתה עמו טובה כ"כ, אבל בעל־חוב עשה טובה ללוה - אין לו לאבד זכויותיו מן השבח ולא מקילים בו (רשב"ם לבבא־בתרא קלב:). [ומסתימת לשון רבינו: "ודברים אלו מקולי כתובה", נראה שזה מוסב גם על הדין הראשון, שאינה גובה כתובתה אלא מן הקרקע - הרי שדין כתובה גרוע מדין בעל־חוב אחר, וכדעת הרשב"א למעלה הערה כה].

ו. וְכֵן מִקֻּלֵּי כְּתֻבָּה, שֶׁתִּטֹּל הָאִשָּׁה בִּכְתֻבָּתָהּ מִן הַפְּחוֹת[32] שֶׁבַּמַּטְבְּעוֹת. כֵּיצַד? נָשָׂא אִשָּׁה בְּמָקוֹם אֶחָד, וְגֵרְשָׁהּ בְּמָקוֹם אַחֵר: אִם הָיוּ מָעוֹת מְקוֹם הַנִּשּׂוּאִין טוֹבִים מִמָּעוֹת מְקוֹם הַגֵּרוּשִׁין - נוֹתֵן לָהּ מִמָּעוֹת מְקוֹם הַגֵּרוּשִׁין; וְאִם הָיוּ מָעוֹת מְקוֹם הַגֵּרוּשִׁין טוֹבִים מִמָּעוֹת מְקוֹם הַנִּשּׂוּאִין - נוֹתֵן לָהּ מִמָּעוֹת מְקוֹם הַנִּשּׂוּאִין[33]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁהָיָה בִּכְתֻבָּתָהּ מָעוֹת סְתָם; אֲבָל אִם פֵּרֵשׁ בָּהּ מַטְבֵּעַ יָדוּעַ, בֵּין בָּעִקָּר בֵּין בַּתּוֹסֶפֶת[34] - הֲרֵי הִיא כְּדִין הַמַּלְוֶה אֶת חֲבֵרוֹ מַטְבֵּעַ יָדוּעַ, שֶׁנּוֹתֵן לוֹ כַּמָּה שֶׁהִלְוָהוּ, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּהִלְכוֹת הַלְוָאָה[35].

32) בגדלן ובמשקלן. 33) כתובות קי, ב: "מפני שהכתובה היא מדרבנן, הקילו בה שיפרע פעם לפי מקום הנישואין ופעם לפי מקום הגירושין, וכוונתנו בכל זה להקל עליו הפרעון" (פירוש המשנה לרבינו, שם). וכל זה כשיש בשווי המטבע כדי מאתיים ומנה שתיקנו לה חכמים, שהם חמשה ועשרים דינר של כסף טהור, כמבואר לעיל פ"י, ה"ח. אבל פחות מזה אין הוא יכול לפרוע, שהרי אין פוחתין לבתולה ממאתיים. . . וכל הפוחת - בעילתו בעילת זנות (שם, ה"ט). 34) ובלבד שלא יהיה בו פחות משיעור החכמים, מאתיים ומנה כדלעיל. 35) פ"ד, הי"א. ודין הנדוניא כדין החוב, שהולכים בו אחרי מקום כתיבת השטר, וכמבואר בהל' מלוה ולוה פי"ז, ה"ט.

ז. תִּקְּנוּ הַגְּאוֹנִים בְּכָל הַיְשִׁיבוֹת[36], שֶׁתְּהֶיה הָאִשָּׁה גּוֹבָה כְּתֻבָּתָהּ אַחֲרֵי מוֹת בַּעְלָהּ אַף מִן הַמַּטַּלְטְלִין[37], כְּדֶרֶךְ שֶׁהִתְקִינוּ[38] לְבַעַל חוֹב לִגְבּוֹת מִן הַמַּטַּלְטְלִין[39]. וּפָשְׁטָה תַּקָּנָה זוֹ בְּרֹב יִשְׂרָאֵל[40]. וְכֵן שְׁאָר תְּנָאֵי כְּתֻבָּה[41] - כֻּלָּן כַּכְּתֻבָּה הֵן, וְיֶשְׁנָן בְּמַטַּלְטְלִין כְּבְקַרְקַע. חוּץ מִכְּתֻבַּת 'בְּנִין דִּכְרִין'[42], שֶׁלֹּא מָצָאנוּ מִנְהַג יְרֻשָּׁתָן פָּשׁוּט[43] בְּכָל הַיְשִׁיבוֹת[44]. לְפִיכָךְ אֲנִי אוֹמֵר: מַעֲמִידִין אוֹתָהּ עַל דִּין הַגְּמָרָא, שֶׁאֵין יוֹרְשִׁין כְּתֻבַּת אִמָּן אֶלָּא מִן הַקַּרְקַע.

36) ראה ב'אוצר הגאונים' לכתובות, חלק התשובות עמ' 210 ואילך, ברי"ף לכתובות פ"ו, ב'תוספות' כתובות נא, א. ודף סז, א. ורא"ש פ"ג דקידושין סי' יד. 37) מפני שהרבה אנשים עוסקים בעיקר במסחר מטלטלין בלבד, ואשה סומכת דעתה עליהם. וגם משום שבזמנם כבר היו אנשים שאין להם קרקעות כלל (מגיד־משנה, ורש"י לכתובות סז.). וראה בפירוש המשניות לרבינו (בכורות פ"ח מ"ט) שכתב שבכלל תקנה זו שגובה אף מן השבח. ועי' 'בית שמואל' סי' ק סקי"ב. 38) הגאונים. 39) של היתומים. שמדין תורה אין הם משועבדים לבעל־חוב (ראה פסחים לא.) וכביאור רש"י (ב"מ סז:): "בעוד הלוה קיים, אפילו מגלימה שעל כתפו גובה בעל־חוב, שהרי לו הלוה מעותיו ונשתעבד, והתורה אמרה: יבוא שליח בית־דין ויכנס לביתו ויטול משכונו, שנאמר (דברים כד, יא): "והאיש אשר אתה נושה בו, יוציא אליך את העבוט החוצה". אבל כשמת הלוה, מה לו וליתומים? הרי לא לוו ממנו, ואילו ירשו קרקעות, משועבדים הנכסים מחיים, כדין ערב, כי נכסיו של אדם הם ערביו, וכשהלוה לו - עליהם סמך, אבל מטלטלים אין להם דין ערב, שהרי לא עליהם סמך המלוה, הואיל וביד הלוה להצניעם ולאבדם". ותקנת הגאונים בבעל־חוב, כתבה בפ"ח מהל' נזקי ממון הי"ב. 40) כן כתב רבינו גם בהל' נזקי ממון, שם. וכן הוא ב'תשובות הגאונים' (אוצר הגאונים שם, עמ' 211). 41) מזונות הבנות, רפואתה ועוד (לעיל פי"ב, ה"ב). ראה ברי"ף וב'תוספות' שם. 42) מפורשת לקמן פי"ט, ה"א־ב. בנין דכרין - בנים

הזכרים. 43) נפוץ ומקובל. 44) וקצת גאונים ביטלוה (׳מאירי׳ לכתובות נ: עמ׳ 186, ורא"ש כתובות פ"ד, סי׳ כד).

ח. כְּבָר נָהֲגוּ בְּכָל הַמְּקוֹמוֹת שֶׁיַּדַּעְנוּ וְשֶׁשָּׁמַעְנוּ שִׁמְעָן, שֶׁיִּכְתְּבוּ בַּכְּתֻבָּה: בֵּין מִמְּקַרְקְעֵי בֵּין מִמְּטַלְטְלֵי[45]. וְדָבָר זֶה תִּקּוּן גָּדוֹל הוּא, וַאֲנָשִׁים גְּדוֹלִים וּנְבוֹנִים הִנְהִיגוּ דָּבָר זֶה; שֶׁהֲרֵי זֶה תְּנַאי שֶׁבְּמָמוֹן[46], וְנִמְצָא הָאַלְמָנָה גּוֹבָה מִן הַמְּטַלְטְלִין בִּתְנַאי זֶה, לֹא בְּתַקָּנַת אַחֲרוֹנִים[47].

45) שכותב: "אחריות כתובה זו . . . קיבלתי עלי ועל יורשי אחרי . . . ועל מה שעתיד אני לקנות מקרקעות וממטלטלין". ראה נוסח הכתובה לרבינו פ"ד מהל׳ יבום הל"ג. וכן הוא ב׳אוצר הגאונים׳ שם. 46) שאפשר להתנותו אפילו על מה שכתוב בתורה, ראה לעיל פ"ו, ה"ט. 47) וההבדל בין זה לזה, מתבאר בסמוך ה"ט.

ט. הֲרֵי שֶׁלֹּא כָּתַב[48] כָּךְ בִּשְׁטַר הַכְּתֻבָּה, אֶלָּא נָשָׂא סְתָם: אִם הָיָה יוֹדֵעַ בְּתַקָּנָה זוֹ שֶׁל גְּאוֹנִים - גּוֹבָה[49], וְאִם לַאו, אוֹ שֶׁנִּסְתַּפֵּק לָנוּ הַדָּבָר - מִתְיַשְּׁבִין בַּדָּבָר הַרְבֵּה; שֶׁאֵין כֹּחַ בְּתַקָּנַת הַגְּאוֹנִים לָדוּן בָּהּ אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא נִתְפָּרְשָׁה, כְּדִין תְּנָאֵי כְּתֻבָּה שֶׁהֵם תַּקָּנַת הַסַּנְהֶדְרִין[50] הַגְּדוֹלָה, עַד שֶׁנּוֹצִיא בָּהּ[51] מָמוֹן מִן הַיּוֹרְשִׁים[52].

48) "בין ממקרקעי בין ממטלטלי". 49) שכיון שידע בתקנה זו - שעבד לה כל נכסיו, אפילו המטלטלין שישארו לאחר מותו. 50) ובהם אנו אומרים: אע"פ שלא נכתבו בשטר הכתובה - כאילו נכתבו, שזהו תנאי בית־דין (כתובות נא., ולעיל פי"ב, ה"ה). 51) בכח תקנת הגאונים. 52) כשלא ידע בתקנה זו, וגם לא כתב כן בשטר הכתובה. וזהו ה"תיקון הגדול" שהזכיר רבינו בהלכה ח׳, שתגבה מכח ה׳תנאי׳ לא מכח ׳תקנת האחרונים׳. והשווה דברי רבינו הל׳ מלוה ולוה פי"א, הי"א: "אבל במערב היו כותבים בשטרי חובות שיש לגבות מן הקרקע ומן המטלטלין, בין בחייו בין אחר מותו, ונמצא גובה על תנאי זה יותר מן התקנה . . . שמא לא ידע הלוה בתקנה זו, ונמצא ממון יתומים יוצא שלא כדין, שאין כח בתקנת האחרונים לחייב בה יתומים".

י. וְעוֹד תִּקְּנוּ חֲכָמִים, שֶׁיִּהְיוּ כָּל נִכְסֵי הַבַּעַל אַחֲרָאִין וְעַרְבָּאִין[53] לַכְּתֻבָּה. אֲפִלּוּ כְּתֻבָּתָהּ מָנֶה[54], וְיֵשׁ לוֹ קַרְקַע בַּאֲלָפִים זְהוּבִים - הַכֹּל תַּחַת שִׁעְבּוּד[55] הַכְּתֻבָּה. וְכָל שֶׁיִּמְכֹּר אַחַר הַנִּשּׂוּאִין מִנְּכָסָיו, אַף־עַל־פִּי שֶׁמִּמְּכָרוֹ קַיָּם וְיֵשׁ לוֹ[56] לִמְכֹּר כָּל נְכָסָיו אִם יִרְצֶה - יֵשׁ לָהּ לִטְרֹף[57] אוֹתָן בִּכְתֻבָּתָהּ כְּשֶׁיִּגְרְשֶׁנָּה אוֹ כְּשֶׁיָּמוּת, אִם לֹא תִּמְצָא נְכָסִים בְּנֵי חוֹרִין[58]. וּכְשֶׁתִּטְרֹף - לֹא תִּטְרֹף אֶלָּא בִּשְׁבוּעָה[59] בִּנְקִיטַת חֵפֶץ[60], כְּדִין כָּל בַּעֲלֵי חוֹבוֹת[61]. וְתַקָּנָה זוֹ, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּהְיֶה כְּתֻבָּה קַלָּה בְּעֵינָיו[62].

53) ערבים. 54) מאה זוז. 55) משכון. 56) ויכול. 57) לקחת בחזקה. 58) שלא נמכרו למישהו, בניגוד לנכסים שנמכרו ללקוח, הנקראים: "נכסים משועבדים". וכן מצינו במשנה (גיטין פ"ח, מ"ב): "אין נפרעים מנכסים משועבדים מקום שיש נכסים בני חורין", שהרי הלוקח אומר למלוה: "הנחתי לך מקום לגבות הימנו". 59) כתובות פז, א. 60) רי"ף לכתובות מ"ט. וראה למעלה ה"ד. 61) שבועות מה, א. ובהל׳ מלוה ולוה פי"ד, ה"א. 62) כתובות פב, ב: בראשונה היו כותבים לבתולה מאתיים (ולא היו משעבדים נכסיהם לאחריות הכתובה). . . ועדיין כשהיה כועס עליה, אומר לה טלי כתובתך וצאי (לפי שהיתה מיוחדת לכך), עד שבא שמעון בן שטח ותיקן שיהא כותב לה כל נכסי אחראין לכתובתה (ולא ייחד לה כתובתה במטלטלין, וסומכת על כל נכסיו, שעתה יהיה קשה עליו להוציא מעות וליתן לה – ׳תוספות׳ שם.).

יא. כְּשֶׁמַּשְׁבִּיעִין בֵּית דִּין אוֹ הַיּוֹרְשִׁין אֶת הָאַלְמָנָה כְּשֶׁהָבוּא לִגְבּוֹת כְּתֻבָּתָהּ - אֵין מַשְׁבִּיעִין אוֹתָהּ אֶלָּא חוּץ לְבֵית דִּין; מִפְּנֵי שֶׁבָּתֵּי דִינִין הָיוּ נִמְנָעִין מִלְּהַשְׁבִּיעָהּ, שֶׁחוֹשְׁשִׁין לָהּ שֶׁמָּא לֹא תִּדַּקְדֵּק עַל עַצְמָהּ בַּשְּׁבוּעָה[63]. וְאִם רָצוּ הַיְתוֹמִים לְהַדִּירָהּ - נוֹדֶרֶת לָהֶן כָּל מַה שֶׁיִּרְצוּ[64], וּמַדִּירִין אוֹתָהּ בְּבֵית דִּין, וְאַחַר כָּךְ נוֹטֶלֶת כְּתֻבָּתָהּ.

63) מפני שהיא טורחת לפני היתומים, תורה היתר לעצמה לישבע שלא לקחה כלום, בעוד שלקחה דבר מועט, וסוברת שזה בשכר טרחתה (גיטין לה.), והשבועה כשהיא חוץ לבית־דין היא קלה שאינה בשם או בכינוי אלא בקללת ארור, ואין עונשה חמור כל כך (ראה רש"י ו׳תוספות׳ שם). ושמא שלשה הדיוטות השביעוה חוץ לבית־דין (׳מעשה רוקח). 64) שתאמר לפני בית־דין: "יאסרו עלי מיני מזונות אלו, אם קיבלתי כלום מכתובתי", ואפילו תעבור על נדרה אין ענשה חמור כל כך כעונש שבועת שקר (׳תוספות׳ שם).

יב. מֵתָה הָאַלְמָנָה קֹדֶם שֶׁתִּשָּׁבַע - אֵין יוֹרְשֶׁיהָ[65] יוֹרְשִׁין מִכְּתֻבָּתָהּ כְּלוּם; שֶׁאֵין לָהּ כְּתֻבָּה עַד שֶׁתִּשָּׁבַע[66]. וְאִם נִשֵּׂאת[67] קֹדֶם שֶׁתִּשָּׁבַע - הֲרֵי זוֹ נִשְׁבַּעַת אַחַר הַנִּשּׂוּאִין, וְנוֹטֶלֶת כָּל זְמַן שֶׁתִּרְצֶה; אֲבָל אֵינָהּ נוֹדֶרֶת וְנוֹטֶלֶת, שֶׁמָּא יָפֵר לָהּ הַבַּעַל[68].

65) בניה מבעל אחר. 66) "ואין אדם מוריש שבועה לבניו" (שבועות מח.). לפי שאין הבנים יכולים להשבע שבועה זו שנתחייב אביהם (רש"י שם). השווה הל׳ מלוה ולוה פי"ז, ה"ג. 67) לבעל שני. 68) והיא סומכת על זה ונודרת וגובה על שקר (גיטין לה: וברש"י). אבל כשנדרה לפני נישואיה - אין בעלה השני יכול להפר ש"אין הבעל מיפר בקודמין" (שם).

יג. יִחֵד לָהּ קַרְקַע[69] בִּכְתֻבָּתָהּ - בֵּין שֶׁיִּחֵד לָהּ בְּאַרְבַּעַת הַמְּצָרִים[70], בֵּין בְּמְצָר אֶחָד[71] - גּוֹבָה אֶת כְּתֻבָּתָהּ מִמֶּנָּה בְּלֹא שְׁבוּעָה[72]. וְכֵן אִם כָּתַב לָהּ מִטַּלְטְלִין, וְהֵן עַצְמָן קַיָּמִין - נוֹטֶלֶת אוֹתָן בְּלֹא

שְׁבוּעָה. וְכֵן אִם נִמְכְּרוּ וְנִלְקַח בָּהֶן מִטַּלְטְלִין אֲחֵרִים, וְנוֹדַע שֶׁאִלּוּ הַשְּׁנַיִּים מִדְּמֵי הַמִּטַּלְטְלִין הָרִאשׁוֹנִים - נוֹטַלְתָּן[73] בְּלֹא שְׁבוּעָה[74].

69) שכתב לה: "שדה פלונית תהא לכתובתך". 70) הגבולים. 71) ואין אומרים: מתוך שלא סימן את כל מצריה, אין זו מיוחדת כל צרכה, ואינה סומכת דעתה עליה. 72) כתובות נה, א. כי כל עיקר השבועה הוא מחשש שמא התפיסה צרור כסף לכתובתה, אבל זו שייחד לה שדה - היא היא הצרור שהתפיסה (רש"י שם). 73) ובכת"י התימנים: נוטלת. 74) שם. וכדעת הרי"ף, שהראשונים לא נאבדו אלא נמכרו. והוא־הדין בנכסי נדונייתה כל זמן שהם קיימים, נוטלתם בלא שבועה שהם מיוחדים ועומדים לרשותה. שהרי יכולה לומר: "כלי אני נוטלת" ואין הבעל יכול לסלקה בדמיהם - משום שבח בית אביה. ראה יבמות סו, ב (כסף־משנה בשם הריב"ש).

יד. הַפּוֹגֶמֶת כְּתֻבָּתָהּ - לֹא תִּפְרַע אֶלָּא בִּשְׁבוּעָה. כֵּיצַד? הוֹצִיאָה שְׁטַר כְּתֻבָּה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אֶלֶף זוּז, הַבַּעַל אוֹמֵר: נִתְקַבַּלְתִּי הַכֹּל, וְהִיא אוֹמֶרֶת: לֹא נִתְקַבַּלְתִּי אֶלָּא כָּךְ וָכָךְ[75]. וַאֲפִלּוּ יֵשׁ עָלֶיהָ עֵדִים בַּמִּקְצָת[76] שֶׁנְּטָלָה, וַאֲפִלּוּ דִּקְדְּקָה עַצְמָהּ בְּחֶשְׁבּוֹן מַה שֶּׁנְּטָלָה בַּחֲצִי פְּרוּטָה[77] - לֹא תִּטֹּל הַשְּׁאָר אֶלָּא בִּשְׁבוּעָה[78].

75) כתובות פז, ב. הנפרע מחבירו אינו מדקדק לשון לב לכל מה שקיבל מחברו (והפורע מדייק). וזו הואיל ונפרעה במקצת, אפשר שנפרעה הכל - הטילו עליה שבועה כדי שתדייק. 76) אין אנו אומרים: אילו היה פורע לה יותר, היה מזמין עדים כדרך שעשה בפרעון הראשון. 77) אין זה מוכיח שהיא דייקנית ותיטול משום כך שלא בשבועה. ובכת"י התימנים הנוסח: בחצי חצי פרוטה", מקביל ללשון התלמוד שם: "פחות פחות משוה פרוטה", ומפרש רש"י: במנה שקיבלה עושה עמו חשבון, כך נתת לי ביום פלוני, וכך ביום פלוני, ומצרפת בחשבון אפילו פחות משוה פרוטה. 78) וכן הדין בנדונייתה, שגם בשאר חוב הדין כך, כמבואר בהל' מלוה ולוה פי"ד, ה"א.

טו. אָמַר הַבַּעַל: נִתְקַבַּלְתִּי הַכֹּל, וְהִיא אוֹמֶרֶת: לֹא נִתְקַבַּלְתִּי כְּלוּם, וְעֵד אֶחָד מֵעִיד עָלֶיהָ שֶׁנִּתְקַבְּלָה הַכֹּל אוֹ מִקְצָת - לֹא תִּפְרַע כָּל הַכְּתֻבָּה אֶלָּא בִּשְׁבוּעָה[79].

79) כתובות, שם. ותקנת חכמים היא כדי להפיס דעתו של בעל. ואין זו שבועת התורה ש"עד אחד מחייב את המכחיש - שבועה", שהרי כל הנשבעים שבתורה נשבעים ולא משלמין, וזו נשבעת ונוטלת, אלא תקנת חכמים היא כנ"ל.

טז. הַנִּפְרַעַת שֶׁלֹּא בְּפָנָיו - לֹא תִּפְרַע אֶלָּא בִּשְׁבוּעָה. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁגֵּרַשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ וְהָלַךְ לוֹ - בֵּית דִּין יוֹרְדִין לִנְכָסָיו אַחַר שֶׁתִּשָּׁבַע וּמַגְבִּין אוֹתָהּ כְּתֻבָּתָהּ[80]. וְהוּא, שֶׁיִּהְיֶה בְּמָקוֹם רָחוֹק, שֶׁיֵּשׁ לָהֶן טֹרַח לְהוֹדִיעוֹ; אֲבָל אִם הָיָה בְּמָקוֹם קָרוֹב לְהוֹדִיעוֹ - שׁוֹלְחִין לוֹ וּמוֹדִיעִין[81] אוֹתוֹ, וְאִם לֹא יָבוֹא - תִּשָּׁבַע וְתִטֹּל[82].

80) שם פח, א. 81) הרי"ף שם. ומקורו בבבא־בתרא קעד, א שנכסיו של אדם הם ערביו, והמלוה את חבירו לא יתבע את הערב תחילה. 82) ואפילו בבעל־חוב הדין כן, "שלא יהא כל אחד ואחד נוטל מעותיו של חבירו והולך ויושב במדינת הים, ואתה נועל דלת בפני לווין" (שם פח.).

יז. הַפּוֹחֶתֶת כְּתֻבָּתָהּ - נִפְרַעַת שֶׁלֹּא בִּשְׁבוּעָה. כֵּיצַד? הוֹצִיאָה שְׁטַר כְּתֻבָּה בְּאֶלֶף זוּז, הוּא אוֹמֵר: נִתְקַבַּלְתִּ הַכֹּל, וְהִיא אוֹמֶרֶת: לֹא נִתְקַבַּלְתִּי כְּלוּם, וְאֵין לִי אֶלָּא חֲמֵשׁ מֵאוֹת זוּז; וְזֶה שֶׁכָּתַב לִי אֶלֶף, אֲמָנָה[83] הָיְתָה בֵּינִי לְבֵינוֹ - הֲרֵי זוֹ נִפְרַעַת שֶׁלֹּא בִּשְׁבוּעָה[84]. אֲבָל אִם אָמְרָה: אֵין בִּשְׁטַר כְּתֻבָּתִי אֶלָּא חֲמֵשׁ מֵאוֹת - אֵינָהּ נִפְרַעַת בִּשְׁטָר זֶה שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אֶלֶף זוּז כְּלוּם, שֶׁהֲרֵי בִּטְלָה אוֹתוֹ וּכְאִלּוּ הוֹדָת שֶׁהוּא שֶׁקֶר. לְפִיכָךְ נִשְׁבָּע שְׁבוּעַת הֶסֵּת וְנִפְטָר[85].

83) הוא האמין בי שלא אתבענו אלא חמש מאות זוז. 84) כתובות פז, ב. 85) כדין הטוען את חבירו מאה זוז - והלה כופר בכל, שנשבע שבועת היסת מדרבנן (ראה שבועות מ: והל' טוען ונטען פ"א, ה"ג).

יח. כָּל מָקוֹם שֶׁאָמַרְנוּ: לֹא תִּפְרַע אֶלָּא בִּשְׁבוּעָה - אוֹמְרִים לָהּ בֵּית דִּין: הִשָּׁבְעִי וּטְלִי; וּמָקוֹם שֶׁאָמַרְנוּ: תִּפְרַע שֶׁלֹּא בִּשְׁבוּעָה - אוֹמְרִים לַבַּעַל: עֲמֹד וְתֵן לָהּ[86], וְאֵין אַתָּה נֶאֱמָן בְּטַעֲנָה זוֹ עַד שֶׁתָּבִיא רְאָיָה לִדְבָרֶיךָ.

86) ואין אנו משביעים אותה כדי להפיס דעת בעלה.

יט. אָמַר הַבַּעַל מַעֲצָמוֹ: תִּשָּׁבַע לִי עַל טַעֲנָתִי - אוֹמְרִין לָהּ: הִשָּׁבְעִי וּטְלִי[87], וְתִשָּׁבַע בִּנְקִיטַת חֵפֶץ. הִתְנֵית עִמּוֹ שֶׁתִּגְבֶּה כְּתֻבָּתָהּ שֶׁלֹּא בִּשְׁבוּעָה[88], אוֹ שֶׁתְּהֵא נֶאֱמֶנֶת בְּכָל מַה שֶּׁתִּטְעַן[89] - גּוֹבָה מִמֶּנּוּ בְּלֹא שְׁבוּעָה כְּלָל. אֲבָל אִם בָּאָה לִגְבּוֹת מִיּוֹרְשָׁיו - תִּשָּׁבַע[90] וְאַחַר כָּךְ תִּטֹּל.

87) שבועות מא, א. וברי"ף שם, וכן הוא בדברי רבינו בפי"ד מהל' מלוה ולוה ה"ב בענין שטר חוב, ומשם למד רבינו לענין כתובת אשה. 88) אף־על־פי שיאמר לה: "השבעי וטלי". 89) כגון פוגמת (דלעיל ה"יד) שאינה נפרעת אלא בשבועה. 90) שלא פטרה אלא ממנו, אם תגבה כתובתה בחייו (כתובות פו:).

כ. הִתְנָת עִמּוֹ שֶׁתִּגְבֶּה כְּתֻבָּתָהּ מִיּוֹרְשָׁיו בְּלֹא שְׁבוּעָה[91], אוֹ שֶׁתְּהֵיֶה נֶאֱמֶנֶת בְּכָל מַה שֶּׁתִּטְעַן עַל יוֹרְשָׁיו - הֲרֵי זוֹ נוֹטֶלֶת מֵהֶן בְּלֹא שְׁבוּעָה[92]. אֲבָל אִם בָּאָה לִטְרֹף מִנְּכָסִים מְשֻׁעְבָּדִים[93] - לֹא תִּטְרֹף אֶלָּא בִּשְׁבוּעָה[94], וְאַף־עַל־פִּי שֶׁהֶאֱמִינָהּ הַבַּעַל; שֶׁאֵין

תְּנַאי הַבַּעַל מוֹעִיל אֶלָּא עָלָיו וְעַל יוֹרְשָׁיו, אֲבָל לְהַפְסִיד מָמוֹן אֲחֵרִים אֵינוֹ מוֹעִיל[95].

91) אף־על־פי שמן הדין עליה להשבע, שאין נפרעים מנכסי יתומים אלא בשבועה (כתובות פז.). 92) שם. 93) שנמכרו ללקוחות בחיי הבעל אחרי נישואיה, והרי הם משועבדים ואחראים לפרעון כתובתה, אם אין שם נכסים בני חורין, כדלעיל ה"י. 94) ללקוחות, שלא נתקבלה כתובתה עדיין, כדלעיל ה"ד. 95) כן כתב רבינו בפט"ו מהל' מלוה ולוה ה"ז. וכן דעת הרי"ף בכתובות פ"ט. והראב"ד סובר שכל שקדמה נאמנות הבעל למקח הלוקח, היא גובה שלא בשבועה, שהלוקח לא היה לו לקנות נכסים אלה. ואיהו אפסיד אנפשיה (והוא הפסיד לעצמו).

כא. אַלְמָנָה שֶׁהָיָה שְׁטַר כְּתֻבָּה יוֹצֵא מִתַּחַת יָדָהּ - נִשְׁבַּעַת וְגוֹבָה כְּתֻבָּתָהּ לְעוֹלָם, אֲפִלּוּ אַחַר מֵאָה שָׁנָה[96]. בֵּין שֶׁהָיְתָה בְּבֵית בַּעְלָהּ, בֵּין שֶׁהָיְתָה בְּבֵית אָבִיהָ[97]. וְאִם אֵין שְׁטַר כְּתֻבָּה יוֹצֵא מִתַּחַת יָדָהּ - אֵין לָהּ כְּלוּם, וַאֲפִלּוּ עִקַּר כְּתֻבָּה[98], וַאֲפִלּוּ תָּבְעָה בְּיוֹם מִיתַת בַּעְלָהּ[99]. וְכֵן הַגְּרוּשָׁה, אֲפִלּוּ עִקַּר כְּתֻבָּה אֵין לָהּ[100] עַד שֶׁתּוֹצִיא שְׁטַר כְּתֻבָּה[101].

96) כתובות קד, א. כי אילו מחלה הכתובה ליורשים, היתה מוסרת להם שטר הכתובה. 97) ראה בסמוך הכ"ג. 98) מאתיים זוז לבתולה, ומאה זוז לאלמנה. 99) שמא נתקבלה כתובתה או מחלתה, והחזירה לו שטרה. 100) כשטוען הבעל פרעתי או מחלה לי, אבל אם הוא מודה - חייב לפורעה. 101) שם פט, א. וכן ברי"ף שם.

כב. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּמָקוֹם שֶׁדַּרְכָּן לִכְתֹּב כְּתֻבָּה; אֲבָל בְּמָקוֹם שֶׁאֵין דַּרְכָּן לִכְתֹּב כְּתֻבָּה, אֶלָּא סוֹמְכִין עַל תְּנַאי בֵּית דִּין - הֲרֵי זוֹ גוֹבָה עִקַּר כְּתֻבָּה אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין בְּיָדָהּ שְׁטַר כְּתֻבָּה - בֵּין נִתְגָּרְשָׁה בֵּין נִתְאַלְמְנָה, בֵּין שֶׁהָיְתָה בְּבֵית בַּעְלָהּ בֵּין שֶׁהָיְתָה בְּבֵית אָבִיהָ[102], אֲבָל תּוֹסֶפֶת אֵין לָהּ בְּכָל מָקוֹם אֶלָּא בִּרְאָיָה בְּרוּרָה[103].

102) שם. 103) שאינה מתנאי בית־דין שנאמר בה אע"פ שלא נכתבה הרי היא כנכתבה. אלא מרצונו הטוב הוא מתחייב, והואיל ואין כתובתה בידה - אינה נאמנת.

כג. וְעַד כַּמָּה תִּגְבֶּה הָאַלְמָנָה הָעִקָּר בְּמָקוֹם שֶׁאֵין כּוֹתְבִין כְּתֻבָּה? אִם הָיְתָה בְּבֵית בַּעְלָהּ - גּוֹבָה לְעוֹלָם[104], וְאִם הָיְתָה בְּבֵית אָבִיהָ - עַד עֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ שָׁנָה. וְאִם בָּאָה לִתְבַּע אַחַר עֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ שָׁנָה - אֵין לָהּ כְּלוּם; שֶׁאִלּוּ לֹא מָחֲלָה - לֹא שָׁתְקָה כָּל זְמַן זֶה[105], וַהֲרֵי אֵינָהּ עִם הַיּוֹרְשִׁים כְּדֵי שֶׁתֹּאמַר: נִכְלַמְתִּי מִלְּתָבְעָן וְהֵן עִמִּי בַּבַּיִת.

104) כי אין שתיקתה ראיה שמחלה להם כתובתה, אלא מפני שמכבדים אותה ונותנים לה פרנסתה, בושה היא לתבוע כתובתה. 105) אע"פ שהיא ניזונית משלהם, הואיל ואינם מטפלים בה ביחוד, אינה בושה מלתבוע כתובתה (כתובות קד. וראה ב'תוספות יו"ט' למשנה שם).

כד. לְפִיכָךְ[106], אִם הָיָה הַיּוֹרֵשׁ עַצְמוֹ מוֹלִיךְ מְזוֹנוֹתֶיהָ לְבֵית אָבִיהָ וּמְטַפֵּל בָּהּ - יֵשׁ לָהּ לִתְבַּע כְּתֻבָּתָהּ וַאֲפִלּוּ אַחַר עֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ שָׁנָה; מִפְּנֵי שֶׁזּוֹ שֶׁשָּׁתְקָה וְלֹא הָבְעָה, מִפְּנֵי שֶׁהִיא בּוֹשָׁה מִן הַיּוֹרֵשׁ[107].

106) הואיל ובשעה שהיא בושה, אין שתיקתה ראיה על מחילתה. 107) מחמת הכבוד הגדול שנהג בה (שם קד:). בטרחו בעצמו להוליך מזונותיה לביתה, ודין התוספת כדין הכתובה, שאפילו היתומים מודים בסכום התוספת, אלא שטוענים שמחלה להם, כל שעברו עליה כ"ה שנה והיא בבית אביה, הפסידה גם התוספת. ודין נדונייתה כדין חוב שלעולם לא דנים בו דין מחילה, כמבואר בגמרא (שם קד.). וכן הגרושה גובה כתובתה לעולם, שדינה כדין בעל־חוב (שם).

כה. הִיא אוֹמֶרֶת: בְּתוּלָה נִשֵּׂאתִי וְעִקַּר כְּתֻבָּתִי מָאתַיִם, וְהַבַּעַל אוֹ יוֹרְשָׁיו[108] אוֹמְרִים: בְּעוּלָה נִשָּׂאת וְאֵין לָהּ אֶלָּא מֵאָה - אִם יֵשׁ עֵדִים שֶׁרָאוּ שֶׁעָשׂוּ לָהּ הַמִּנְהָגוֹת שֶׁנָּהֲגוּ אַנְשֵׁי אוֹתָהּ הָעִיר לַעֲשׂוֹתָן לִבְתוּלָה, כְּגוֹן מִינֵי שִׂמְחָה[109] אוֹ כְּתָרִים אוֹ מַלְבּוּשׁ[110] יָדוּעַ, אוֹ שְׁאָר דְּבָרִים שֶׁאֵין עוֹשִׂין כָּךְ אֶלָּא לִבְתוּלָה[111] - הֲרֵי זוֹ נוֹטֶלֶת מָאתַיִם; וְאִם אֵין לָהּ עֵדִים בָּזֶה - הֲרֵי זוֹ נוֹטֶלֶת מָנֶה[112]. וְאִם הָיָה הַבַּעַל קַיָּם - יֵשׁ לָהּ לְהַשְׁבִּיעוֹ שְׁבוּעַת הַתּוֹרָה, שֶׁהֲרֵי הוֹדָה בְּמִקְצָת הַטַּעֲנָה[113]. וְנֶאֱמָן הַקָּטָן לְהָעִיד בְּגָדְלוֹ וְלוֹמַר: זָכוּר אֲנִי כְּשֶׁהָיִיתִי קָטָן שֶׁנַּעֲשָׂה לִפְלוֹנִית מִנְהַג הַבְּתוּלוֹת[114]. וְכֹל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ - בְּמָקוֹם שֶׁאֵין כּוֹתְבִין כְּתֻבָּה[115], כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ.

108) אם נתאלמנה. 109) כתובות טז, ב: "רקדו לפניה, העבירו לפניה כוס של בשורה", כוס של יין תרומה, כלומר זו ראשית כתרומת ראשית. 110) "הינומא" צעיף על ראשה משורבב על עיניה, ומתוך שאין עיניה מגולות, מנמנמת לפעמים בתוכו, הינומא - על שם תנומה (שם יז: וברש"י). 111) כגון חילוק קליות לתינוקות (שם טו: במשנה). 112) שם טז, א: "רוב נשים - בתולות נישאות. וכל הנישאת בתולה יש לה קול (יודעים שיצאת בהינומא), וזו הואיל ואין לה קול - נתערער רובה". 113) במנה, ומודה במקצת חייב שבועה מן התורה (שבועות לח: ומב:). ואף־על־פי שאין נשבעים על כפירת שעבוד קרקעות? - הואיל ותקנת הגאונים היא לגבות מן המטלטלים, חייב הוא בשבועה (ה'מאירי' לכתובות טז. עמ' 72, בראב"ד ובלחם־משנה). וההבדלים בין שבועת התורה לשבועת החכמים, מנויים בשבועות מא, א. ואחד מהם: בשבועות התורה יורדים לנכסי הנתבע (אם אמר איני נשבע ואיני משלם) ונותנים לתובע. ובשבועה דרבנן - אין יורדים לנכסיו אלא מנדים אותו שלשים יום, ואם לא בא ולא תבע נידויו,

מלקים אותו מכת מרדות (מלשון רבינו הל' טוען ונטען פ"א ה"ד־ה). 114) הואיל ורוב נשים - בתולות נישאות, אין אנו צריכים לעדות גמורה (כתובות כח.). ומכיון שכתב למעלה "אם יש עדים" נראה שצריך שנים, אלא שאפילו שניהם קטנים נאמנים ('מאירי' שם עמ' 132, ועי' כסף־משנה). 115) כתובות טז, ב. כי במקום שכותבים הרי אפשר לראות בכתובה אם נשאת כבתולה או כאלמנה, אם לא שנאבדה הכתובה, והבעל או היורשים מודים שלא נפרעה, אלא שטוענים: "בעולה נשאת" (מגיד־משנה).

כו. הָאִשָּׁה שֶׁאָמְרָה לְבַעְלָהּ: גֵּרַשְׁתַּנִי - נֶאֱמֶנֶת, שֶׁאֵינָהּ מְעִזָּה פָּנֶיהָ בִּפְנֵי בַּעְלָהּ[116]. לְפִיכָךְ, הָאִשָּׁה שֶׁהוֹצִיאָה שְׁטַר כְּתֻבָּה וְאֵין עִמָּהּ גֵּט, וְאָמְרָה לְבַעְלָהּ: גֵּרַשְׁתַּנִי וְאָבַד גִּטִּי, תֵּן לִי כְּתֻבָּתִי, וְהוּא אוֹמֵר: לֹא גֵּרַשְׁתִּיךְ - חַיָּב לִתֵּן לָהּ עִקַּר כְּתֻבָּה; אֲבָל אֵינוֹ נוֹתֵן לָהּ הַתּוֹסֶפֶת, עַד שֶׁתָּבִיא רְאָיָה שֶׁגֵּרַשָׁהּ, אוֹ שֶׁיֵּצֵא גֵּט עִם הַכְּתֻבָּה מִתַּחַת יָדָהּ[117].

116) יבמות קטז, א. 117) הראב"ד משיג על רבינו, ואומר: דברים אלו במות טלואות הם (מלשון הכתוב יחזקאל טז, טז) שאם אינה מעיזה פניה, וכאילו גט יוצא מתחת ידה, למה לא תהיה נאמנת גם על התוספת. ועוד הוא חולק על דברי רבינו וסובר, שאין היא נאמנת לגבות כתובתה, וגם אינה נאמנת להנשא לאחר לכתחילה אלא שאם נשאת לא תצא. שאם תאמר תינשא לכתחילה "לא הנחת בת לאברהם אבינו יושבת תחת בעלה". וה'מגיד משנה' מצדיק את רבינו, ומשיב על דברי הראב"ד במליצה: "במות אלו, כבר הקריבו עליהן קרבן הרבה מפרשים" הסוברים ג"כ שנאמנת להנשא לכתחילה, ומביאים ראיות לכך מכמה סוגיות בש"ס, ומכיון שמותרת להנשא לכתחילה, ממילא מקבלת כתובתה, שכך כתב לה בשטר כתובתה: "אם תנשאי לאחר, תטלי מה שכתוב לך" (יבמות קיז.). ובמה שהקשה הראב"ד: "א"כ תקבל גם תוספת כתובתה?" - יפה השיב ה'מגדל עוז': "לא מצינו מתגרשת בעל כרחו ולרצונה שתגבה תוספת, שלא כתב לה על־מנת שתצא ממנו ותלך ותאכל עם אחר" (השווה לעיל פט"ו ה"י). ובמה שהשיג הראב"ד: אם כן לא הנחת בת לאברהם אבינו יושבת תחת בעלה? תמה ה'מגדל עוז', ואמר: "בת אברהם אבינו איך תעיז פניה, והלא סימן לזרע אברהם אבינו ביישנים?!" (כמבואר ביבמות עט.). וכדעת רבינו, קיבלו גם רבותינו בעלי התוספות והרשב"א ז"ל. אלא שב'תוספות' ליבמות קטז, א העירו שאינה נאמנת אלא כשאינה תובעת כתובתה, אבל אם תבעה כתובתה - אינה נאמנת, וכמבואר בסמוך הלכה לא. ואילו לדעת רבינו, נאמנת אפילו כשתובעת כתובתה, כמבואר לפנינו. וראה שו"ע אהע"ז סי' יז ס"ב.

כז. אָמַר לָהּ הַבַּעַל: כָּךְ הָיָה, גֵּרַשְׁתִּי וְנָתַתִּי לָהּ כָּל הַכְּתֻבָּה, עִקָּר וְתוֹסֶפֶת, וְכָתְבָה לִי שׁוֹבַר[118], וְאָבַד שׁוֹבְרִי - מִתּוֹךְ שֶׁיָּכוֹל לוֹמַר 'לֹא גֵּרַשְׁתִּי' וְלֹא יִתְחַיֵּב בַּתּוֹסֶפֶת[119], נֶאֱמָן. וּמַשְׁבִּיעָהּ בִּנְקִיטַת חֵפֶץ[120], וְנוֹתֵן לָהּ אֶת הָעִקָּר, וְנִשְׁבַּע הוּא שְׁבוּעַת הֶסֵּת[121] עַל הַתּוֹסֶפֶת.

118) שטר קבלה. 119) כמבואר למעלה הלכה כו. 120) על עיקר כתובתה. 121) שהרי היא תובעתו טענת ודאי והוא כופר, עליו להשבע שבועת היסת ויפטר.

כח. הוֹצִיאָה גֵּט וְאֵין בְּיָדָהּ שְׁטַר כְּתֻבָּה, אִם דֶּרֶךְ אוֹתוֹ מָקוֹם שֶׁלֹּא יִכְתְּבוּ כְּתֻבָּה - גּוֹבָה עִקַּר כְּתֻבָּתָהּ בַּגֵּט שֶׁבְּיָדָהּ[122]; וְאִם דַּרְכָּן לִכְתֹּב כְּתֻבָּה - אֲפִלּוּ עִקָּר אֵין לָהּ עַד שֶׁתּוֹצִיא שְׁטַר כְּתֻבָּה[123], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[124]. וְנִשְׁבַּע הַבַּעַל שְׁבוּעַת הֶסֵּת עַל טַעֲנָתָהּ, וְנִפְטָר.

122) ואינו נאמן לומר שיניתי מנהג בני עירי וכתבתי לה (כתובות פט.). 123) שיכול לומר: אם אשלם לה עכשיו, שמא אחרי מותי תוציא כתובתה ותגבה בתורת אלמנה, לומר לא נתגרשתי ולא נפרעתי (רש"י שם). ואם יש עדים שאבדה הכתובה או נשרפה - הרי זה כמקום שאין כותבים כתובה, וגובה בגט שבידה (רמ"א אהע"ז סי' ק ס"ו). 124) לעיל הכ"א.

כט. הוֹצִיאָה שְׁתֵּי גִטִּין וּשְׁתֵּי כְּתֻבּוֹת[125] - גּוֹבָה שְׁתֵּי כְּתֻבּוֹת[126]. הוֹצִיאָה שְׁתֵּי כְּתֻבּוֹת וְגֵט אֶחָד[127] - אֵינָהּ גּוֹבָה אֶלָּא כְּתֻבָּה אַחַת. וְאֵי זוֹ מֵהֶן גּוֹבָה? אִם שְׁתֵּיהֶן שָׁוּוֹת[128] - בִּטְלָה הָאַחֲרוֹנָה אֶת הָרִאשׁוֹנָה, וְאֵינָהּ טוֹרֶפֶת[129] אֶלָּא מִזְּמַן הָאַחֲרוֹנָה[130]; וְאִם הָיָה בְּאַחַת מִשְּׁתֵיהֶן תּוֹסֶפֶת עַל חֲבֶרְתָּהּ[131] - גּוֹבָה בְּאֵיזֶה מֵהֶן שֶׁתִּרְצֶה[132], וּתְבָטֵל הַשְּׁנִיָּה.

125) שגירשה פעמיים. וזמן כתובה ראשונה קודם לזמן גט ראשון, וזמן כתובה שניה קודם לגט שני. 126) משני נישואיה (כתובות פט:). 127) וזמן שתיהן קודם לגט, הרי שלא נתגרשה אלא פעם אחת. 128) סכום שתיהן. 129) מהלקוחות שקנו נכסים מבעלה המגרש. 130) שלפיכך כתב לה כתובה שניה שתמחול לו על שעבודה של כתובה ראשונה, וכל מה שקנו הלקוחות בין זמן הכתובה הראשונה לכתיבת השניה - אינו משועבד לכתובתה. 131) שבשניה כתב לה סכום יותר גדול מסכום הראשונה. 132) אם רוצה בכתובה המרובה אינה טורפת אלא מזמן האחרונה, ואם רוצה לטרוף מזמן שבראשונה, אין לה זכות לגבות את הסכום שבשניה. והרי כאילו אמר לה מתחילה: "אם תתרצי למחול שעבוד על ראשונה - גבי כתובה שניה שהיא מרובה. ואם לא - גבי הראשונה המועטת" (שם וברש"י). אבל כשסכום שתיהן שוה, בהכרח בטלה שניה את הראשונה, שאם לא כן למה כתבה.

ל. הוֹצִיאָה שְׁתֵּי גִטִּין וּכְתֻבָּה אַחַת[133] - אֵין לָהּ אֶלָּא כְּתֻבָּה אַחַת; שֶׁהַמְגָרֵשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ וְהֶחֱזִירָהּ סְתָם[134] - עַל כְּתֻבָּתָהּ הָרִאשׁוֹנָה הֶחֱזִירָהּ[135]. הוֹצִיאָה גֵּט וּכְתֻבָּה אַחַר מִיתַת הַבַּעַל[136]: אִם גֵּט קוֹדֵם לַכְּתֻבָּה[137] - גּוֹבָה בְּגֵט זֶה עִקַּר כְּתֻבָּה, אִם אֵין דַּרְכָּן לִכְתֹּב כְּתֻבָּה, וְגוֹבָה כָּל מַה שֶּׁיֵּשׁ בִּכְתֻבָּתָהּ זוֹ, שֶׁהֲרֵי זָכְתָה

בָּהּ בְּמִיתָתוֹ; וְאִם כְּתֻבָּה קָדְמָה אֶת הַגֵּט[138] - אֵין לָהּ אֶלָּא כְּתֻבָּה אַחַת, שֶׁעַל כְּתֻבָּתָהּ הָרִאשׁוֹנָה הֶחֱזִירָהּ[139].

133) אחרי שגירשה, נשאה שנית ולא כתב לה כתובה, והיא לא גבתה משום מה כתובתה הראשונה, ואח"כ גירשה שנית, הרי בידה שני גיטין וכתובה אחת. 134) ולא כתב לה כתובה חדשה, והיא לא גבתה את כתובתה הראשונה. 135) שם. 136) שגירשה וחזר ונשאה ומת. 137) שכתב לה עם נישואיו השניים. 138) שכשנשאה שנית, לא כתב לה כתובה. 139) שם צ, א.

לא. הָאִשָּׁה נֶאֱמֶנֶת לוֹמַר ״מֵת בַּעְלִי״ כְּדֵי שֶׁתִּנָּשֵׂא, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּהִלְכוֹת גֵּרוּשִׁין[140]. וּמִתְּנָאֵי הַכְּתֻבָּה - שֶׁאִם תִּנָּשֵׂא לְאַחֵר אַחַר מוֹתוֹ, תִּטֹּל כָּל מַה שֶּׁכָּתַב לָהּ בִּכְתֻבָּתָהּ[141]. לְפִיכָךְ, אִם בָּאָה לְבֵית דִּין וְאָמְרָה: מֵת בַּעְלִי, הַתִּירוּנִי לְהִנָּשֵׂא, וְלֹא הִזְכִּירָה שֵׁם כְּתֻבָּה בָּעוֹלָם - מַתִּירִין אוֹתָהּ לְהִנָּשֵׂא, וּמַשְׁבִּיעִין אוֹתָהּ[142] וְנוֹתְנִין לָהּ כְּתֻבָּתָהּ. בָּאָה וְאָמְרָה: מֵת בַּעְלִי, תְּנוּ לִי אֶת כְּתֻבָּתִי - אַף לְהִנָּשֵׂא אֵין מַתִּירִין אוֹתָהּ; שֶׁעַל עִסְקֵי הַכְּתֻבָּה בָּאָה, וַהֲרֵי זֶה בְּחֶזְקַת שֶׁלֹּא מֵת, וְאֵין דַּעְתָּהּ לְהִנָּשֵׂא, אֶלָּא לִטֹּל כְּתֻבָּה מֵחַיִּים בִּלְבַד[143]. בָּאָה וְאָמְרָה: מֵת בַּעְלִי, הַתִּירוּנִי לְהִנָּשֵׂא וּתְנוּ לִי אֶת כְּתֻבָּתִי - מַתִּירִין אוֹתָהּ לְהִנָּשֵׂא וְנוֹתְנִין לָהּ כְּתֻבָּתָהּ, מִפְּנֵי שֶׁעִקַּר דְּבָרֶיהָ עַל עִסְקֵי הַנִּשּׂוּאִין בָּאָה; אֲבָל אִם בָּאָה וְאָמְרָה: תְּנוּ לִי אֶת כְּתֻבָּתִי וְהַתִּירוּנִי לְהִנָּשֵׂא - מַתִּירִין אוֹתָהּ, וְאֵין נוֹתְנִין לָהּ כְּתֻבָּה. וְאִם תָּפְשָׂה - אֵין מוֹצִיאִין מִיָּדָהּ[144].

140) פי"ב הט"ו. 141) אע"פ שאין ממון נגבה אלא בעדות שנים, וכאן אין שום עדות בלעדה, בכל זאת תיטול כתובתה, שכך כתב לה בשטר הכתובה: "אם תנשאי לאחר, תטלי מה שכתוב לך" והרי הותרה להנשא (יבמות קיז.). 142) שבועת האלמנה, שלא הניח אצלה כלום ולא מחלה לו כתובתה, כמבואר לעיל ה"ד. 143) שם. 144) מסופקים אנו, אם על עסקי הכתובה באה, ולפיכך הקדימה לומר: "תנו כתובתי", או על עסקי נישואין באה אלא שאינה יודעת לנסח דבריה כראוי, וכל ספק שבממון - אם תפש אין מוציאין מידו, כי שמא זכה בממונו ואין לך רשות להוציאו מידו. ואע"פ שאין נותנים לה כתובתה, מתירים אותה להנשא הואיל ומצד הדין אשה נאמנת לומר מת בעלי, מחמת "חזקה שאינה מקלקלת עצמה ותאסור עצמה על בעלה הראשון ועל השני . . . שאם הוא חי, סופו לבוא או ייודע שהוא חי" (לשון רבינו לקמן הל' גירושין פי"ב הט"ז), וכל הספק שנתעורר בדבריה אינו אלא ספק דרבנן - ולהקל (כסף־משנה). ובשו"ע (אהע"ז סי' יז, סמ"ד): "יש אומרים, בין בזו ובין בזו, אין מתירים אותה כיון שהזכירה כתובה".

~ יום חמישי י"ז תמוז ~

פֶּרֶק שִׁבְעָה עָשָׂר[1]

1) ביאר בו רבינו שהקודמת לנישואין קודמת לגבות כתובתה, טענות בנכסי צאן ברזל, הניח נשים רבות ואין לו כדי כל הכתובות, ערב כתובת אשה, מכר בעלה בהסכמתה, מכירת קרקעות לצורך הכתובה, מוכרת או מוחלת כתובתה.

א. מִי שֶׁהָיָה נָשׂוּי נָשִׁים רַבּוֹת וָמֵת - כָּל שֶׁנִּשֵּׂאת בַּתְּחִלָּה[2] קוֹדֶמֶת לִטֹּל כְּתֻבָּתָהּ. וְאֵין אַחַת מֵהֶן נוֹטֶלֶת אֶלָּא בִּשְׁבוּעָה[3]. וְאֵין לָאַחֲרוֹנָה אֶלָּא מַה שֶּׁשִּׁיְּרָה שֶׁלְּפָנֶיהָ, וְגַם הִיא[4] נִשְׁבַּעַת[5] וְנוֹטֶלֶת הַשְּׁאָר. וְכֵן אִם הָיָה עָלָיו שְׁטַר חוֹב: אִם הָיָה הַחוֹב קוֹדֵם - גּוֹבֶה בַּעַל חוֹב תְּחִלָּה; וְאִם הַכְּתֻבָּה קָדְמָה[6] - גּוֹבָה הָאִשָּׁה בַּתְּחִלָּה[7], וְהַנִּשְׁאָר לְבַעַל חוֹב.

2) שזמן כתובתה קודם לזמן כתובת השנייה. 3) אף באופן שאין יתומים שישביעון, בכל זאת נשבעת הראשונה לשנייה, כי השנייה טוענת: "השבעי לי שלא גבית משל בעלי כלום כי אולי לא יישאר לי ממה לגבות כתובתי", וכן השנייה לשלישית והשלישית לרביעית מאותו הטעם, שמא לא יישאר למאוחרת ממה לגבות כתובתה. 4) האחרונה. 5) כי שמא תימצא שדה אחת מאלו השדות, שגבו שלוש הנשים הראשונות - שאינה שלו (של הבעל) כי גזלה, וסוף שיבואו הבעלים ויטלוה ממנה, ואף על פי שתחזור ותוציא מידי האחרונה את השדה שגבתה, שהרי בעל חוב מאוחר שקדם מוציאים מידו - יכולה היא לטעון כי זאת האחרונה כבר קבלה כתובתה ויודעת היא כי סוף סוף יטלו ממנה שדה זו ולא תשים עין על השדה לעובדה ולשמרה כראוי ותיפסד, ולכן תשבע שלא קבלה עוד את כתובתה. 6) שנשא אשה וכתב לה כתובה ואחרי כן לווה. 7) כי שעבודה על הקרקע קדם לשעבוד בעל חוב.

ב. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁהָיְתָה הַקַּרְקַע שֶׁבָּאוּ לִגְבּוֹת מִמֶּנָּה קְנוּיָה לוֹ בִּשְׁעַת נִשּׂוּאִים וּבְשָׁעָה שֶׁלָּוָה הוּא; שֶׁהַדִּין נוֹתֵן, שֶׁכָּל הַקּוֹדֵם בִּשְׁטָר תְּחִלָּה זָכָה תְּחִלָּה. אֲבָל אִם נָשָׂא נָשִׁים זוֹ אַחַר זוֹ וְלָוָה, בֵּין קֹדֶם נִשּׂוּאִין בֵּין אַחַר נִשּׂוּאִין, וְאַחַר שֶׁנָּשָׂא וְלָוָה קָנָה קַרְקַע - כֻּלָּן חוֹלְקִין כְּאֶחָד; שֶׁשַּׁעְבּוּד כֻּלָּן כְּאֶחָד בָּא, שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁקָּנָה הָיָה מְשֻׁעְבָּד לַכֹּל[8], וְאֵין כָּאן דִּין קְדִימָה[9].

8) בשעה שקנה הקרקע כבר היה חייב לשניהם, ונשתעבדה לשניהם כאחד. 9) כל זה כשהנכסים מספיקים לכולם, אבל אם אינם מספיקים - המלווה קודם לאשה, והיא נדחית לגמרי.

ג. וְכֵן אִם הָיָה זְמַן הַכְּתֻבּוֹת וְהַשְּׁטָרוֹת כֻּלָּן יוֹם אֶחָד אוֹ שָׁעָה אַחַת, בְּמָקוֹם שֶׁכּוֹתְבִין שָׁעוֹת[10] - חוֹלְקִין כְּאֶחָד, שֶׁאֵין שָׁם קוֹדֵם. וּלְעוֹלָם, כָּל שֶׁקָּדַם וְזָכָה

בְּמִטַּלְטְלִין כְּדֵי חוֹבוֹ אוֹ כְּדֵי כְּתֻבָּתָהּ - אֵין מוֹצִיאִין מִיָּדוֹ, שֶׁאֵין דִּין קְדִימָה בְּמִטַּלְטְלִין[11].

> ~ נקודות משיחות קודש ~
>
> "שֶׁאֵין דִּין קְדִימָה בְּמִטַּלְטְלִין".
>
> יש לבאר דין זה על פי פנימיות הענינים שכאשר אדם מחשיב ועושה את עצמו ואת עניניו החומריים כ"מטלטלין" היינו כדברים חשובים פחות, הרי ש"אין דין קדימה במטלטלין" וממילא מתבטלת טענת היצה"ר שהוא "אקדמי' טענתי'" שכיון שמדובר במטלטלין אין בהם דין קדימה ואין יצה"ר שולט בהם בטענת "אקדמי' טענתי".
>
> (יין מלכות ספר נשים סימן יא
> מתוך רמב"ם "פרדס המלך")

10) כגון ירושלים, שהיו כותבים בשטרותיהם ביום פלוני בשעה פלונית. 11) שאין המטלטלין משועבדים לבעל חוב. כי אילו נשתעבדו, אין לך אדם שיקנה מטלטלים מחבירו שמא יטרפו ממנו בעלי חוב של המוכר, שהרי אין להם קול, שידעו הלקוחות להיזהר בקנייתם.

ד. מִי שֶׁגֵּרֵשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ וְעָלָיו שְׁטַר חוֹב, וּבָא בַּעַל חוֹב וְהָאִשָּׁה לִגְבּוֹת, וְהָיוּ לוֹ מָעוֹת וְקַרְקַע כְּדֵי הַחוֹב וְהַכְּתֻבָּה - בַּעַל חוֹב נוֹטֵל מָעוֹת[12], וְהָאִשָּׁה נוֹטֶלֶת כְּתֻבָּתָהּ מִן הַקַּרְקַע[13]. וְאִם אֵין לוֹ אֶלָּא קַרְקַע שֶׁאֵין בָּהּ כְּדֵי לִגְבּוֹת שְׁנֵיהֶם, וְלֹא הָיָה בָּהּ דִּין קְדִימָה[14] - נוֹתְנִין אוֹתוֹ לְבַעַל חוֹב. וְאִם נִשְׁאַר לָאִשָּׁה כְּלוּם - תִּטֹּל, וְאִם לַאו - תִּדָּחֶה מִפְּנֵי בַּעַל חוֹב. שֶׁהֲרֵי בַּעַל חוֹב הִפְסִיד וְהוֹצִיא מְעוֹתָיו, וְהָאִשָּׁה לֹא חָסְרָה דָּבָר; שֶׁיּוֹתֵר מִשֶּׁהָאִישׁ רוֹצֶה לִשָּׂא, אִשָּׁה רוֹצָה לְהִנָּשֵׂא.

12) שהרי הלווה לו מעות. 13) שהרי לא נתנה לו כלום, וסמכה רק על שיעבוד הקרקע. 14) כגון שהיה זמן הכתובה והשטר חוב מיום אחד. או שנשא ולווה ואחרי כן קנה קרקע.

ה. וְכֵן מִי שֶׁמֵּת[15] וְהִנִּיחַ אִשָּׁה וּבַעַל חוֹב וְקַרְקַע שֶׁאֵין בָּהּ דִּין קְדִימָה - הָאִשָּׁה נִדְחֵית מִפְּנֵי בַּעַל חוֹב, וְהוּא גּוֹבֶה חוֹבוֹ תְּחִלָּה.

15) אף על פי שבמקרה זה לא היינו צריכים לייפות את כוחו של בעל חוב, כי אין לחוש לנעילת דלת בפני לווין, הואיל ומיתה אינה שכיחה, ולא יעלה המלווה על דעתו שמא ימות הלווה ואשתו תחלוק עימו בנכסים - משמיענו רבינו שגם בזה נדחית האלמנה, הואיל והפסיד כנ"ל.

ו. וְכֵיצַד שֶׁתִּקְּנוּ הַגְּאוֹנִים, שֶׁתִּגְבֶּה הָאִשָּׁה וּבַעַל חוֹב מִן הַמִּטַּלְטְלִין[16], וְהַדָּבָר יָדוּעַ שֶׁאֵין דִּין קְדִימָה בְּמִטַּלְטְלִין, אִם לֹא הִנִּיחַ מִטַּלְטְלִין כְּדֵי לִתֵּן לִשְׁנֵיהֶם - נוֹתְנִין לְבַעַל חוֹב כָּל חוֹבוֹ תְּחִלָּה[17]; וְאִם נִשְׁאַר לָאִשָּׁה מַה שֶּׁתִּטֹּל בִּכְתֻבָּתָהּ - תִּטֹּל, וְאִם לַאו - תִּדָּחֶה[18].

16) של היתומים. 17) כי הוא הפסיד והוציא מעותיו. 18) וכתב הטור: אם כתב לה בעלה בכתובתה "אחריות כתובה זו . . . ממקרקעי ואגבן ממטלטלין" שהקנה לה מטלטלין אגב קרקע - כשם שהשעבוד חל על הקרקע כך חל הוא על המטלטלין, אזי יהיה גם במטלטלין דין קדימה. ואם הכתובה קודמת לחוב תגבה הכתובה והחוב יידחה.

ז. הָיוּ כְּתוּבִין בִּכְתֻבָּתָהּ נִכְסֵי צֹאן בַּרְזֶל, וְטָעֲנָה שֶׁאָבְדוּ אוֹ שֶׁלְּקָחָם הַבַּעַל[19] - הֲרֵי הִיא בְּנִכְסֵי צֹאן בַּרְזֶל שֶׁלָּהּ כִּשְׁאָר בַּעֲלֵי חוֹבוֹת, וְנִשְׁבַּעַת שֶׁלֹּא לָקְחָה אוֹתָן וְלֹא נָתְנָה וְלֹא מָחֲלָה, וְחוֹלֶקֶת עִם בַּעֲלֵי חוֹבוֹת[20].

19) לעצמו. 20) שנכסי צאן ברזל אינם ככתובה, אלא כחוב אחר, שהרי הפסידה מעותיה.

ח. מִי שֶׁמֵּת אוֹ גֵּרֵשׁ, וְיֵשׁ לוֹ נָשִׁים רַבּוֹת, וְאֵין שָׁם דִּין קְדִימָה[21], וְאֵין לוֹ כְּדֵי כָּל הַכְּתֻבּוֹת - כֵּיצַד הֵן חוֹלְקוֹת? רוֹאִים: אִם כְּשֶׁיֵּחָלֵק הַמָּמוֹן עַל מִנְיַן הַנָּשִׁים, יַגִּיעַ לַפְּחוּתָה שֶׁבָּהֶן[22] כְּדֵי כְּתֻבָּתָהּ אוֹ פָּחוֹת - חוֹלְקוֹת בְּשָׁוֶה[23]; וְאִם הָיָה הַמָּמוֹן יוֹתֵר עַל זֶה - חוֹלְקִים מִמֶּנּוּ כְּדֵי שֶׁיַּגִּיעַ לַפְּחוּתָה שֶׁבָּהֶן כְּשִׁעוּר כְּתֻבָּתָהּ, וְחוֹזְרוֹת וְחוֹלְקוֹת אֶת הַמּוֹתָר בֵּין הַנּוֹתָרוֹת עַל דֶּרֶךְ הָרִאשׁוֹן. כֵּיצַד? מִי שֶׁהָיָה נָשׂוּי אַרְבַּע נָשִׁים, כְּתֻבָּתָהּ שֶׁל רִאשׁוֹנָה אַרְבַּע מֵאוֹת, וְשֶׁל שְׁנִיָּה שְׁלֹשׁ מֵאוֹת, וְשֶׁל שְׁלִישִׁית מָאתַיִם, וְשֶׁל רְבִיעִית מֵאָה, נִמְצָא הַכֹּל אֶלֶף, וְגֵרֵשׁ כֻּלָּן אוֹ מֵת: אִם הִנִּיחַ אַרְבַּע מֵאוֹת אוֹ פָּחוֹת - חוֹלְקוֹת בְּשָׁוֶה, וְכָל אַחַת נוֹטֶלֶת מֵאָה אוֹ פָּחוֹת[24]. הִנִּיחַ שְׁמוֹנֶה מֵאוֹת - אִם תְּחַלֵּק בֵּין כֻּלָּן בְּשָׁוֶה, נִמְצֵאת הָרְבִיעִית נוֹטֶלֶת מָאתַיִם, וַהֲרֵי אֵין בִּכְתֻבָּתָהּ אֶלָּא מֵאָה. אֶלָּא כֵּיצַד עוֹשִׂין? לוֹקְחִין אַרְבַּע מֵאוֹת זוּז וְחוֹלְקִין אוֹתָן בֵּינֵיהֶן בְּשָׁוֶה מֵאָה מֵאָה[25], נִמְצֵאת הָרְבִיעִית נָטְלָה כְּדֵי כְּתֻבָּתָהּ וְהָלְכָה לָהּ. נִשְׁאַר כָּאן אַרְבַּע מֵאוֹת זוּז וְשָׁלֹשׁ נָשִׁים, שֶׁבְּיַד כָּל אַחַת מִשְּׁלָשְׁתָּן מֵאָה זוּז. אִם תַּחֲלֹק הָאַרְבַּע מֵאוֹת בֵּין שְׁלָשְׁתָּן בְּשָׁוֶה, נִמְצָא הַשְּׁלִישִׁית נוֹטֶלֶת מָאתַיִם וּשְׁלֹשִׁים וְשָׁלֹשׁ וּשְׁלִישׁ, וַהֲרֵי אֵין בִּכְתֻבָּתָהּ אֶלָּא מָאתַיִם. לְפִיכָךְ לוֹקְחִין מֵאַרְבַּע הַמֵּאוֹת שְׁלֹשׁ מֵאוֹת, וְחוֹלְקִין בֵּין שְׁלָשְׁתָּן בְּשָׁוֶה, שֶׁנִּמְצֵאת הַשְּׁלִישִׁית שֶׁנָּטְלָה מָאתַיִם שֶׁלָּהּ[26] וְהָלְכָה לָהּ. נִשְׁאַר כָּאן מֵאָה וּשְׁתֵּי נָשִׁים. חוֹלְקִין אֶת הַמֵּאָה בְּשָׁוֶה בֵּין רִאשׁוֹנָה וּשְׁנִיָּה. נִמְצָא בְּיַד הָרִאשׁוֹנָה מָאתַיִם וַחֲמִשִּׁים, וְכֵן בְּיַד הַשְּׁנִיָּה, וְנִמְצָא בְּיַד הַשְּׁלִישִׁית מָאתַיִם, וּבְיַד הָרְבִיעִית מֵאָה. וְעַל דֶּרֶךְ זוֹ חוֹלְקוֹת לְעוֹלָם, אֲפִלּוּ הֵן מֵאָה.

21) כי נישאו כולן ביום אחד וזמן כתובותיהן שווה. או שלא נשארו אלא מטלטלין שאין בהם דין קדימה. 22) בעלת הכתובה הפחותה. 23) שכל הכסף משועבד לבעלת המאה כדרך שמשועבד לשאר חברותיה. 24) אם הניח פחות מארבע מאות זוז. 25) שלזכות כל אחת משלושתן מגיע סכום של לא פחות ממאה זוז. 26) יחד עם המאה שלקחה בחלוקה הראשונה.

ט. הֶעָרֵב לְאִשָּׁה בִּכְתֻבָּתָהּ[27] - אַף־עַל־פִּי שֶׁקָּנוּ מִיָּדוֹ[28], אֵינוֹ חַיָּב לְשַׁלֵּם; שֶׁמִּצְוָה עָשָׂה[29], וַהֲרֵי לֹא חָסְרָה כְּלוּם[30]. וְאִם עָרֵב שֶׁל כְּתֻבַּת בְּנוֹ הוּא, וְקָנוּ מִיָּדוֹ - חַיָּב לְשַׁלֵּם; שֶׁהָאָב בִּגְלַל בְּנוֹ מְשַׁעְבֵּד עַצְמוֹ וְגוֹמֵר וּמַקְנֶה[31]. וְקַבְּלָן שֶׁל כְּתֻבָּה - חַיָּב לְשַׁלֵּם, אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא קָנוּ מִיָּדוֹ. וְאֵי זֶה הוּא קַבְּלָן? זֶה שֶׁאָמַר לְאִשָּׁה: הִנָּשְׂאִי לָזֶה, וַאֲנִי נוֹתֵן[32] כְּתֻבָּה זוֹ. אֲבָל אִם אָמַר לָהּ: הֲרֵינִי עָרֵב כְּתֻבָּה זוֹ, אֲנִי פּוֹרֵעַ כְּתֻבָּה זוֹ, אֲנִי חַיָּב בָּהּ, וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה - פָּטוּר, אֶלָּא אִם כֵּן הָיָה אָבִיו. הַמְגָרֵשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ - יַדִּירֶנָּה הֲנָאָה[33] וְאַחַר כָּךְ תִּפָּרַע כְּתֻבָּתָהּ מִן הַקַּבְּלָן אוֹ מֵאָבִיו, אִם הָיָה עָרֵב; שֶׁמָּא יַחֲזִירֶנָּה, וְנִמְצְאוּ עוֹשִׂין קְנוּנְיָא[34] עַל נְכָסָיו שֶׁל זֶה.

27) שאמר לאשה: "הנשאי לפלוני ואני ערב בעד תשלומי כתובתך אם בעלך לא ישלם לך". 28) קבלו קניין על התחייבותו. 29) אין דעתו לפרוע ערבותו אבל מתכוון לזווגן שעל ידי ערבותו מתרצין. 30) שלא הוציאה משלה. ואמנם, אם ערב לנדוניה שהכניסה לבעלה, הרי הוא חייב כשאר ערב. 31) לחיבת חיתוני בנו גמר בליבו ומקנה עצמו לעמוד בהתחייבותו. 32) לא "ואני ערב" אלא "ואני נותן" ועדיף קבלן מערב, כי בקבלן - מאיזה שירצה ייפרע תחילה, ואילו ב"ערב" לא יתבע את הערב תחילה, אלא כשתבע את הלווה ולא נפרע חוזר אצל הערב ונפרע ממנו. שקבלנות, משמעותה שהמלווה עשה שליחותו של הקבלן ולפיכך יכול הוא לתבעו תחילה. 33) על דעת רבים, שאין הפרה מועילה לנדר כזה. 34) הערמה, שלא התכוונה להתגרש אלא להוציא את הכתובה מידי הקבלן. אבל כשנדר הבעל הנאה מאשתו לא יחזירנה עולמית.

י. וְכֵן הַמַּקְדִּישׁ נְכָסָיו[35] וְגֵרַשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ - יַדִּירֶנָּה הֲנָאָה וְאַחַר כָּךְ תִּפָּרַע מִן הַפּוּדֶה מִיַּד הַהֶקְדֵּשׁ[36]; שֶׁמָּא יַעֲשׂוּ קְנוּנְיָא עַל הַהֶקְדֵּשׁ. אֲבָל הַמְגָרֵשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ וּבָאָה לִטְרֹף מִן הַלָּקוּחוֹת - אֵין מְחַיְּבִין אוֹתוֹ לְהַדִּירָהּ, אֶלָּא נִשְׁבַּעַת וְטוֹרֶפֶת. וְאִם רָצְתָה, תַּחֲזֹר לְבַעְלָהּ. שֶׁכְּבָר יָדְעוּ הַלָּקוּחוֹת שֶׁיֵּשׁ עָלָיו כְּתֻבַּת אִשָּׁה, וְהֵם הִפְסִידוּ עַל עַצְמָם שֶׁלָּקְחוּ נְכָסִים שֶׁתַּחַת שִׁעְבּוּדָהּ.

35) לתיקון בדק הבית. 36) אין היא גובה מההקדש עצמו שהלכה היא "הקדש מפקיע השעבוד שקדם, אלא כאשר ימכור גזבר ההקדש קרקע זו ותצא לחולין יש לאשה לגבות מן הפודה שהרי שעבודה עומד על קרקע זו.

יא. הַבַּעַל שֶׁמָּכַר נְכָסָיו[37], וְאַחַר כָּךְ כָּתְבָה אִשְׁתּוֹ לַלּוֹקֵחַ: דִּין וּדְבָרִים אֵין לִי עִמְּךָ, וְהִסְכִּימָה לְמַעֲשָׂיו[38] - אַף־עַל־פִּי שֶׁקָּנוּ מִמֶּנָּה[39], הֲרֵי זוֹ טוֹרֶפֶת[40]; שֶׁלֹּא כָּתְבָה לוֹ אֶלָּא שֶׁלֹּא תִּהְיֶה בֵּינָהּ לְבֵין בַּעְלָהּ קְטָטָה, וְיֵשׁ לָהּ לוֹמַר: נַחַת רוּחַ עָשִׂיתִי לְבַעְלִי[41]. אֲבָל אִם קָנוּ מִיַּד הָאִשָּׁה תְּחִלָּה שֶׁאֵין לָהּ שִׁעְבּוּד עַל מָקוֹם זֶה, וְאַחַר כָּךְ מָכַר אוֹתוֹ הַבַּעַל - אֵינָהּ טוֹרֶפֶת אוֹתוֹ[42]. וְכֵן אִם מָכַר הַבַּעַל, וְאָמַר לְאִשְׁתּוֹ לִכְתֹּב לַלּוֹקֵחַ: דִּין וּדְבָרִים אֵין לִי עִמְּךָ, וְלֹא כָּתְבָה וְלֹא הִסְכִּימָה לְמַעֲשָׂיו, וְנִפְסַד הַמֶּכֶר[43], וְחָזַר הַבַּעַל וּמָכַר לְאִישׁ אַחֵר, בֵּין אוֹתָהּ שָׂדֶה בֵּין שָׂדֶה אַחֶרֶת, וְאַחַר שֶׁמָּכַר הַבַּעַל הִסְכִּימָה לְמַעֲשָׂיו, וְקָנוּ מִיָּדָהּ שֶׁאֵין לָהּ שִׁעְבּוּד עַל שָׂדֶה זוֹ - אֵינָהּ יְכוֹלָה לִטְרֹף; שֶׁאֵינָהּ יְכוֹלָה לוֹמַר 'נַחַת רוּחַ עָשִׂיתִי לְבַעְלִי', שֶׁהֲרֵי בָּרִאשׁוֹנָה, כְּשֶׁלֹּא רָצְתָה, לֹא הָלְכָה בִּרְצוֹן בַּעְלָהּ[44].

37) המשועבדים לכתובתה "שאפילו כתובתה מנה ויש לו קרקע באלפים זהובים הכול תחת שעבוד הכתובה". 38) למעשה המכירה. 39) קבלו קניין ממנה על כתיבתה זו. 40) לכשתתגרש או תתאלמן ולא יהיו לבעלה נכסים בני חורין הרי זו גובה כתובתה מהנכסים המכורים. 41) אבל עד בוא שעת גבייתה המכירה קיימת. ויש נכסים שמכירתם בטלה לאלתר והם: "קרקע שהכניסה לו אשתו בכתובתה, קרקע שהכניס לה (בכתובה) שום משלו, קרקע שייחד לה (לגבות) בכתובתה, אף על פי שקנו מיד האשה אחר שקיימה מעשיו, כל מה שעשה בטל מפני שהיא אומרת: נחת רוח עשיתי לבעלי". 42) שאינה יכולה לומר נחת רוח עשיתי לבעלי שהרי קנו מידה קודם שבעלה מכר. 43) נתבטל המכר בגלל סירובה לכתוב. 44) ואין אומרים הואיל ונפסד המכר בראשונה, ודאי התקוטט עמה בעלה על כך והוכרחה להודות לו במכירתו השנייה, והרי זו אנוסה, אלא מתוך שהסכימה בשנייה, המכירה קיימת.

יב. מִי שֶׁהָיוּ לוֹ שְׁתֵּי נָשִׁים[45], וּמָכַר אֶת שָׂדֵהוּ, וְקָנוּ מִיַּד הָרִאשׁוֹנָה שֶׁאֵין לָהּ שִׁעְבּוּד עַל שָׂדֶה זוֹ וְאֵינָהּ טוֹרֶפֶת אוֹתוֹ מִן הַלּוֹקֵחַ, וְהָיָה הַקִּנְיָן הַמּוֹעִיל[46] שֶׁאֵינָהּ יְכוֹלָה לִטְעֹן בּוֹ 'נַחַת רוּחַ עָשִׂיתִי לְבַעְלִי', וְאַחַר כָּךְ מֵת הַבַּעַל אוֹ גֵרַשׁ שְׁתֵּיהֶן - הַשְּׁנִיָּה מוֹצִיאָה מִיַּד הַלּוֹקֵחַ, שֶׁהֲרֵי לֹא קָנוּ מִיָּדָהּ לַלּוֹקֵחַ, וְהָרִאשׁוֹנָה מוֹצִיאָה מִיַּד הַשְּׁנִיָּה, מִפְּנֵי שֶׁהִיא קֶדְמָה, וְלֹא הֵסִירָה שִׁעְבּוּדָהּ אֶלָּא מֵעַל הַלּוֹקֵחַ. וּכְשֶׁתַּחֲזֹר הַשָּׂדֶה לָרִאשׁוֹנָה, חוֹזֵר הַלּוֹקֵחַ וּמוֹצִיאָהּ מִיָּדָהּ, שֶׁהֲרֵי קָנוּ לוֹ. וְחוֹזְרוֹת חֲלִילָה[47], עַד שֶׁיַּעֲשׂוּ פְּשָׁרָה בֵּינֵיהֶן.

45) וקדמו נישואי הראשונה לשנייה. 46) כגון שקנו ממנה תחילה ואחרי כן מכר הבעל כמבואר לעיל. 47) סביב, שוב ושוב, באותו אופן. חלילה - מגזרת חול (משורש זה "מחול") ועניינו היקף וסיבוב.

יג. אַלְמָנָה, בֵּין מִן הַנִּשּׂוּאִין בֵּין מִן הָאֵרוּסִין, נִשְׁבַּעַת[48] וּמוֹכֶרֶת מִקַּרְקַע.בַּעְלָהּ וְנִפְרַעַת כְּתֻבָּתָהּ בֵּין בְּבֵית דִּין מֻמְחִין בֵּין שֶׁאֵינָן מֻמְחִין[49]. וְהוּא, שֶׁיִּהְיוּ הַשְּׁלֹשָׁה הָאֲנָשִׁים נֶאֱמָנִין וְיוֹדְעִין בְּשׁוּמַת הַקַּרְקַע. וְאַחֲרָיוּת הַמֶּכֶר עַל נִכְסֵי יְתוֹמִים[50]. אֲבָל הַגְּרוּשָׁה לֹא תִּמְכֹּר אֶלָּא בְּבֵית דִּין מֻמְחִין[51]. וְכָל הַמּוֹכֶרֶת בְּבֵית דִּין - לֹא תִּמְכֹּר אֶלָּא בְּהַכְרָזָה[52]. וּבְהִלְכוֹת הַלְוָאָה[53] יִתְבָּאֵר מִשְׁפַּט מְכִירַת בֵּית דִּין הֵיאַךְ הִיא. אֲבָל הַמּוֹכֶרֶת שֶׁלֹּא בְּבֵית דִּין - אֵינָהּ צְרִיכָה הַכְרָזָה[54]. וְאַף־עַל־פִּי־כֵן צָרִיךְ שְׁלֹשָׁה שֶׁהֵם נֶאֱמָנִים וְיוֹדְעִים בְּשׁוּמָא.

48) שלא הניח לה בעלה כלום לכתובתה. 49) שאין אדם רוצה שתתבזה אשתו בבית דין ואם בכתובה אמרו כן קל וחומר בנכסי צאן ברזל שהביאה מבית אביה. 50) אם נמצאת השדה גזולה וטרפה הנגזל מהלוקח, חוזר הלוקח על היתומים יורשי בעלה שהאלמנה הייתה שליח היתומים. 51) כי לא אכפת לו לאדם אם תתבזה גרושתו בבית דין. 52) שמכריזים על שדה זו העומדת למכירה, בכמה היא שומה, ומפני מה רוצים למכרה. 53) פרק יב, הלכה ח'. ושם הלכה י' מבואר: "בית דין שמכר שלא בהכרזה נעשה כמי שטעה בדבר משנה וחוזר ומוכר בהכרזה". 54) כי אם טעה בית דין בפחות משישית המקח - המקח קיים לפיכך צריך הכרזה לדקדק בשומה ובמכירה, אבל כאשר אלמנה מוכרת שלא בבית דין אפילו מכרה שווה מנה ודינר, במנה - מכרה בטל, ואין היתומים מפסידים על ידה.

יד. אַלְמָנָה שֶׁמָּכְרָה קַרְקַע בִּכְתֻבָּתָהּ[55] בֵּינָהּ לְבֵין עַצְמָהּ[56], אִם מָכְרָה שָׁוֶה בְּשָׁוֶה[57] - מִכְרָהּ קַיָּם, וְנִשְׁבַּעַת שְׁבוּעַת אַלְמָנָה אַחַר שֶׁמָּכְרָה. וְהוּא, שֶׁמָּכְרָה לְאַחֵר; אֲבָל אִם שָׁמָה לְעַצְמָהּ[58] - לֹא עָשְׂתָה כְּלוּם, וַאֲפִלּוּ הִכְרִיזָה[59].

55) לצורך גביית כתובתה. 56) שלא נכחו אפילו שלושה הדיוטות האמורים בהלכה הקודמת. 57) שלא טעתה במכירה. 58) לקחת שדה היתומים לעצמה בשומת כתובתה. 59) על מכירה פומבית ולא טעתה בשומתה, בכל זאת אם רצו היתומים להגבותה מעות לאחר זמן חוזרים ונוטלים השדה ממנה. והטעם, מפרש הרשב"א, כי לא נעשתה אלא שליח למכור לאחרים, וכל שליח שנתמנה למכור לאחרים אינו יכול לזכות ולקנות באותו מכר, שאין המכר אלא הוצאת דבר מרשות זו לרשות אחרת, ולגבי השליח אין כאן הוצאה מרשות, כי הוא עומד במקום הבעלים, ו"אין אדם מקנה לעצמו".

טו. הָיְתָה כְּתֻבָּתָהּ מָאתַיִם, וּמָכְרָה שָׁוֶה מֵאָה בְּמָאתַיִם, אוֹ שָׁוֶה מָאתַיִם בְּמֵאָה - נִתְקַבְּלָה כְּתֻבָּתָהּ וְאֵין לָהּ כְּלוּם[60], וּבִלְבַד שֶׁתִּשְׁבַּע שְׁבוּעַת אַלְמָנָה. הָיְתָה כְּתֻבָּתָהּ מֵאָה, וּמָכְרָה שָׁוֶה מֵאָה וְדִינָר בְּמֵאָה - מִכְרָהּ בָּטֵל[61], וַאֲפִלּוּ אָמְרָה: אֲנִי אַחֲזִיר אֶת הַדִּינָר לַיּוֹרְשִׁים.

60) כי היתומים אומרים לה: "את הפסדת לעצמך", ואין אומרים ייבטל המכר, כי אין דין אונאה לקרקעות. וכשמכרה שווה מאה במאתיים, אינה יכולה לומר אני הרווחתי והריווח שלי, כי הלכה היא: השולח שליח לשוק לסחורה ולקח בזול, הכול לבעל המעות - בדבר שאין לו קצבה, כמו קרקע הנמכרת באומד, זה בפחות וזה ביוקר. 61) שאותו דינר אין לה רשות למכור, נמצא שכל המכר טעות, שהרי בבת אחת היה.

טז. הָיְתָה כְּתֻבָּתָהּ אַרְבַּע מֵאוֹת זוּז, וּמָכְרָה לָזֶה בְּמָנֶה וְלָזֶה בְּמָנֶה שָׁוֶה בְּשָׁוֶה, וְלָאַחֲרוֹן שָׁוֶה מֵאָה וְדִינָר בְּמֵאָה - שֶׁל אַחֲרוֹן בָּטֵל, וְשֶׁל כֻּלָּם קַיָּם[62].

62) ואם מכרה לראשון שווה מאה ודינר במאה אין המכר בטל, אלא ההפסד על חשבונה.

יז. יֵשׁ[63] לְאִשָּׁה לִמְכֹּר כְּתֻבָּתָהּ[64] אוֹ לִתְּנָהּ בְּמַתָּנָה. אִם מֵת הַבַּעַל אוֹ גֵּרְשָׁהּ - יָבוֹא הַלָּה וְיִטֹּל[65]; וְאִם מֵתָה הִיא בְּחַיֵּי בַּעְלָהּ[66] אוֹ קֹדֶם שֶׁנִּשְׁבְּעָה[67] - אֵין לוֹ כְּלוּם[68].

63) יכולה, רשאית. 64) העיקר והתוספת. 65) הלוקח יטול את הראוי להינתן לאשה בתור אלמנה או גרושה. 66) לא באה לידי גוביינא שהרי לא ניתנה כתובה ליגבות מחיים. 67) שאין לה כלום עד שתישבע, ואין אדם מוריש שבועה ליורשיו. 68) והפסיד מעותיו. ולפיכך נותן הלוקח בעד מכר זה דבר מועט.

יח. הֲרֵי שֶׁמָּכְרָה מִקְצָת כְּתֻבָּתָהּ, אוֹ מִשְׁכְּנָה מִקְצָת כְּתֻבָּתָהּ, אוֹ נָתְנָה לְאַחֵר מִקְצָת כְּתֻבָּתָהּ - מוֹכֶרֶת מִקַּרְקַע בַּעְלָהּ[69] וְתִגְבֶּה הַשְּׁאָר בֵּין בְּבֵית דִּין מֻמְחִין בֵּין בִּשְׁלֹשָׁה נֶאֱמָנִים. וּמוֹכֶרֶת לִכְתֻבָּתָהּ אֲפִלּוּ פְּעָמִים רַבּוֹת בֵּין בְּבֵית דִּין בֵּין בִּשְׁלֹשָׁה נֶאֱמָנִים וְיוֹדְעִים שׁוּמַת הַקַّרְקַע.

69) מוכרת קרקע לגבוי כתובתה.

יט. הַמּוֹכֶרֶת כְּתֻבָּתָהּ[70], בֵּין לַאֲחֵרִים בֵּין לְבַעְלָהּ[71], לֹא אִבְּדָה שְׁאָר תְּנָאֵי כְּתֻבָּה[72]. וְאִם הָיָה לָהּ בֵּן זָכָר - יוֹרֵשׁ כְּנֶגֶד הַכְּתֻבָּה הַזֹּאת שֶׁנִּמְכְּרָה מִנִּכְסֵי אָבִיו[73] יוֹתֵר עַל חֶלְקוֹ, כְּדִין תְּנַאי זֶה[74]. אֲבָל הַמּוֹחֶלֶת כְּתֻבָּתָהּ לְבַעְלָהּ - אִבְּדָה כָּל תְּנָאֵי כְּתֻבָּתָהּ, וַאֲפִלּוּ מְזוֹנוֹת אֵין לָהּ עָלָיו[75]. וּמוֹחֶלֶת כְּתֻבָּתָהּ אֵינָהּ צְרִיכָה קִנְיָן[76] וְלֹא עֵדִים[77]; כִּשְׁאָר כָּל הַמּוֹחֲלִים, שֶׁאֵינָן צְרִיכִין לֹא עֵדִים וְלֹא קִנְיָן, אֶלָּא בִּדְבָרִים בִּלְבַד[78]. וְהוּא, שֶׁיִּהְיוּ דְּבָרִים שֶׁהַדַּעַת סוֹמֶכֶת עֲלֵיהֶן[79], וְלֹא

יִהְיוּ דִּבְרֵי שְׁחוֹק וְהִתּוּל אוֹ דִּבְרֵי תִּמַּהּ[80], אֶלָּא בְּדַעַת נְכוֹנָה.

70) כלומר כל כתובתה. 71) שאם ימות או יגרשנה לא תגבה כתובתה. 72) כגון רפואתה ופדיונה ושאר התנאים המנויים לעיל. וכשתתאלמן אבדה מזונותיה כיוון שמכרה כל כתובתה. 73) כשימות. 74) "שיהיו הבנים הזכרים יורשים כתובת אמם ונדונייתה שהכניסה בתורת נכסי צאן ברזל, ואחרי כן חולקים שאר הירושה עם אחיהם (בני נשים אחרות) בשווה". 75) ונראה מדברי רבינו שאפילו בחייו אינה ניזונת ממנו. 76) קבלת קניין הדרושה במכירה או במתנה. 77) אלא אם היא מודה - מחילתה מחילה, "כי לא הצריכה התורה עדים בדיני ממונות אלא לכופר". 78) "יש דברים הרבה שאינם צריכים קניין ואין לקניין טעם בהם, כגון המשחרר את עבדו והמגרש את אשתו . . . או המוחל לחברו חוב או פיקדון שש לו בידו . . . נהגו רוב המקומות להקנות למקצת אלו הדברים . . . קניין זה אינו מועיל כלום אלא להודיע שאינו אומר דברים אלו כמשחק ומהתל, אלא שגמר בליבו ואחרי כן אמר, לפיכך אם אמר בלב שלם אני אמרתי וגמרתי לעשות דבר זה אינו צריך דבר אחר כלל". 79) ואין המוחלת יכולה לטעון: "נחת רוח עשיתי לבעלי שמחלתי לו כתובתי", שהרי כל הנשים יש להן כתובה ואין כאן איבה אם לא תמחול לו, ואדרבה היא יכולה לומר לו: "עיניך נתת בגירושין שאתה מבקש ממני שאמחול לך כתובתי". 80) ש"יש הן שהוא כלאו ויש לאו שהוא כהן", שאם אמר "הן" בלשון תמיהה, הרי זה לאו.

פֶּרֶק שְׁמוֹנֶה עָשָׂר[1]

1) ביאר בו רבינו זכויות האלמנה כלפי היורשים וזכויותיהם אצלה, מתה ולא נשבעה, דיני תפיסה, אלמנה שנפלה לפני היבם ממי ניזונת, ייחד קרקע במזונותיה, אלמנה שבאה לבית דין לתבוע מזונות, מעשה ידיה, עניה או עשירה ששהו זמן ולא תבעו מזונות, אלמנה שתבעה מזונות מהיורשים.

א. אַלְמָנָה נִזּוֹנֶת מִנִּכְסֵי יוֹרְשִׁין[2] כָּל זְמַן אַלְמְנוּתָהּ[3] עַד שֶׁתִּטֹּל כְּתֻבָּתָהּ[4]. וּמִשֶּׁתִּתְבַּע כְּתֻבָּתָהּ בְּבֵית דִּין, אֵין לָהּ מְזוֹנוֹת[5]. וְכֵן אִם מָכְרָה כְּתֻבָּתָהּ[6] כֻּלָּהּ, אוֹ מִשְׁכְּנָה כְּתֻבָּתָהּ, אוֹ עָשְׂתָה כְּתֻבָּתָהּ[7] אַפּוֹתִיקִי[8] לְאַחֵר, וְהוּא שֶׁתֹּאמַר לוֹ: פֹּה תִּגְבֶּה חוֹבְךָ[9] - בֵּין שֶׁעָשְׂתָה דְּבָרִים אֵלּוּ בְּבֵית דִּין מֵמְחִין בֵּין שֶׁלֹּא בְּבֵית דִּין, בֵּין שֶׁעָשְׂתָה בְּחַיֵּי בַּעְלָהּ בֵּין שֶׁעָשְׂתָה לְאַחַר מִיתַת בַּעְלָהּ - אֵין לָהּ מְזוֹנוֹת מִן הַיּוֹרְשִׁים[10]. אֲבָל אִם מָכְרָה מִקְצָתָהּ - יֵשׁ לָהּ מְזוֹנוֹת[11]. וּמִשֶּׁתִּתְאָרֵס הָאַלְמָנָה אֹבְדָה מְזוֹנוֹתֶיהָ[12].

2) שירשו מבעלה. 3) שכן התחייב לה בכתובתה, כמבואר לעיל פי"ב ה"ב. ותנאי בית־דין הוא שאע"פ שלא נכתב בכתובה, הרי זה כאילו נכתב (כתובות נב:). 4) אבל אין היורשים יכולים לפרוע לה כתובתה ולסלקה מן המזונות (שם נד.). 5) שגילתה דעתה שרוצה להינשא, והוא לא כתב לה אלא: "את תהי יושבת בביתי ותתזני מנכסי כל ימי משך אלמנותיך" שהיא אלמנה בשביל כבודו (רש"י גיטין לה.). 6) העיקר והתוספת, ראה לקמן הכ"ח. 7) קרקע המיוחדת לכתובתה (רש"י כתובות נד.). 8) מילה יוונית: היפותיקו, משכנתא, שעבוד קרקע או בנין - שאמרה לבעל־חובה: "לא יהא לך פרעון אלא מזה". ובפירוש רש"י (בבא־קמא יא:): "אפותיקי - אפה תהא קאי". 9) כתובות נד, א. שבכל אלה הרי היא כאילו גבתה כתובתה, וכל שגבתה הסתלקה מבית בעלה ואין לה מזונות (ר"ן כתובות פי"א). 10) אבל בחיי בעלה יש לה מזונות, שהרי חיוב מזונות הוא מן התורה (למעלה פי"ב ה"ב). ומוחלת שזלזלה בכתובתה - אין לה מזונות אף בחיי בעלה (למעלה פי"ז הי"ט והערה פג). וראה 'בית שמואל' סי' צג סקי"ח. 11) כתובות צז, ב: "ואם רצו היורשים, פורעים לה מותר כתובתה ומסלקים אותה . . . שאם לא כן כל אשה תמכור כתובתה עד תשלום דינר ותתפרנס כל ימיה בחסכון הדינר" (הרא"ש שם, וכן באהע"ז סי' צג ס"י). 12) כיון שנתארסה, "אשת איש" היא, ופסקה מלהיות אלמנה, והוא לא כתב לה אלא: "כל ימי משך אלמנותיך" (מגיד־משנה). וכתב ה'בית יוסף' אהע"ז סי' צג, שהוא־הדין אם רק נשתדכה, "אבל ששידכה עצמה לאחר, הפקיעה מעליה כבוד בעלה הראשון, ואיך יתכן שתהא ניזונית מנכסיו, ד"ימי אלמנותיך" משמע כל זמן ששם בעלה הראשון נקרא עליה, שאומרים "זו אלמנתו של פלוני", ומשנשתדכה נקראת "משודכת של פלוני". וכיוצא בזה אמרו (כתובות נד.): תבעוה להנשא ולא נתפייסה יש לה מזונות, כיצד? אמרה: "מחמת פלוני בעלי (מתעכבת מלהנשא) - יש לה מזונות. מחמת בני אדם שאינם מהוגנים לי - אין לה מזונות", כי אין זה מחמת כבוד בעלה אלא שלא היה תובעה הגון לה. ואין אני קורא בה "משך אלמנותיך" (רש"י שם).

ב. כִּשֵּׁם שֶׁנִּזּוֹנֶת אַחַר מוֹתוֹ מִנְּכָסָיו, כָּךְ נוֹתְנִין לָהּ כְּסוּת וּכְלֵי תַּשְׁמִישׁ, וּמָדוֹר (אוֹ יוֹשֶׁבֶת בַּמָּדוֹר[13]) שֶׁהָיְתָה בּוֹ בְּחַיֵּי בַּעְלָהּ, וּמִשְׁתַּמֶּשֶׁת בַּכֵּרִים וּכְסָתוֹת בָּעֲבָדִים וּבַשְּׁפָחוֹת שֶׁנִּשְׁתַּמְּשָׁה בָהֶן בְּחַיֵּי בַּעְלָהּ[14]. נָפַל הַמָּדוֹר - אֵין הַיּוֹרְשִׁין חַיָּבִין לִבְנוֹתוֹ[15]. וְאִם אָמְרָה: הַנִּיחוּ לִי וַאֲנִי אֶבְנֶנּוּ מִשֶּׁלִּי - אֵין שׁוֹמְעִין לָהּ[16]. וְכֵן לֹא תְּחַזֵּק בִּדְקוֹ[17] וְלֹא תִּטְחֶה אוֹתוֹ[18], אֶלָּא תֵּשֵׁב בּוֹ כְּמָה שֶׁהוּא אוֹ תֵּצֵא. וְיוֹרְשִׁין שֶׁמָּכְרוּ מָדוֹר אַלְמָנָה - לֹא עָשׂוּ וְלֹא כְּלוּם[19].

13) בדפוסים קדומים, אין תיבות אלו מוקפות. ובכת"י התימנים הנוסח: "ומדור, יושבת במדור וכו'". 14) כתובות קג, א. ושם הוסיפו: בכלי כסף וכלי זהב כדרך שמשתמשת בחיי בעלה. 15) אלא שוכרים לה מדור לפי כבודה, כדלהלן הלכה ג. 16) שמכיון שנפל, נסתלקה זכותה ממנו (כתובות, שם). 17) תתקן סדקו ובקיעו. מלשון הכתוב (מלכים־ב יב, ו): "והם יחזקו את בדק הבית". 18) תטוחנו בטיח של טיט וסיד וכדומה.

19) שהמדור משועבד לאלמנה עוד מחיי בעלה (כתובות, שם) שהרי ישבה בו לפני מותו.

ג. נָפַל הַבַּיִת אוֹ שֶׁלֹּא הָיָה לְבַעְלָהּ בַּיִת אֶלָּא בְּשָׂכָר[20] - נוֹתְנִין לָהּ[21] מָדוֹר לְפִי כְּבוֹדָהּ. וְכֵן מְזוֹנוֹתֶיהָ וּכְסוּתָהּ - לְפִי כְּבוֹדָהּ[22]. וְאִם הָיָה כְּבוֹד הַבַּעַל גָּדוֹל מִכְּבוֹדָהּ - נוֹתְנִין לָהּ לְפִי כְּבוֹדוֹ; מִפְּנֵי שֶׁעוֹלָה עִמּוֹ, וְאֵינָהּ יוֹרֶדֶת אֲפִלּוּ לְאַחַר מִיתָה[23].

20) שגר בדירה שכורה. 21) שוכרים לה ('ירושלמי' כתובות פ"ד, הי"ג). והטעם שאין מתקנים לה המדור שנפל, וגם מעכבים עליה מלבנותו, כי אם תדור בבית הראשון, לעולם לא תצא ממנו. אבל כששוכרים לה בית אפילו לפי כבודה, שמא לא יהיה נוח לה ותצא לבית אביה (רש"ל, הובא בט"ז אהע"ז סי' צד). 22) כשם שהיתה גרה וניזונית ובעלה במדינת הים ('ירושלמי' כתובות פי"ב, ה"ג). 23) כתובות מח, א.

ד. בִּרְכַּת הַבַּיִת מֵרֶבָּה. כֵּיצַד? חֲמִשָּׁה שֶׁהָיָה מְזוֹנוֹת כָּל אֶחָד מֵהֶן קַב[24] בְּשֶׁיֹּאכַל לְבַדּוֹ, אִם הָיוּ חֲמִשְׁתָּן בְּבַיִת אֶחָד וְאוֹכְלִין בְּעֵרוּב - מַסְפִּיק לָהֶן אַרְבַּע קַבִּין. וְהוּא הַדִּין לִשְׁאָר צָרְכֵי הַבַּיִת. לְפִיכָךְ, אַלְמָנָה שֶׁאָמְרָה: אֵינֶנִּי זָזָה מִבֵּית אָבִי, פִּסְקוּ לִי מְזוֹנוֹת וּתְנוּ לִי שָׁם - יְכוֹלִין הַיּוֹרְשִׁין לוֹמַר לָהּ: אִם אַתְּ אֶצְלֵנוּ - יֵשׁ לָךְ מְזוֹנוֹת, וְאִם לַאו - אֵין אָנוּ נוֹתְנִים לָךְ אֶלָּא כְּפִי בִּרְכַּת הַבַּיִת. וְאִם הָיְתָה טוֹעֶנֶת: מִפְּנֵי שֶׁהִיא יַלְדָּה[25] וְהֵם יְלָדִים - נוֹתְנִין לָהּ מְזוֹנוֹת הַמַּסְפִּיקִין לָהּ לְבַדָּהּ וְהִיא בְּבֵית אָבִיהָ[26]. וּמוֹתַר מְזוֹנוֹת הָאַלְמָנָה וּמוֹתַר הַכְּסוּת - לַיּוֹרְשִׁין[27].

24) מדת היבש, והוא ששית הסאה, ונזכר במלכים־ב ו, כה. 25) צעירה. ושמא יצא עליה שם רע, אם תדור עמהם. 26) כתובות קג, א. 27) שם סה, ב. והראב"ד חולק.

ה. אַלְמָנָה שֶׁחָלְתָה: אִם צְרִיכָה לִרְפוּאָה שֶׁאֵין לָהּ קִצְבָּה[28] - הֲרֵי זוֹ כְּמְזוֹנוֹת[29] וְיוֹרְשִׁין חַיָּבִין בָּהּ; וְאִם הִיא צְרִיכָה רְפוּאָה שֶׁיֵּשׁ לָהּ קִצְבָּה - הֲרֵי זוֹ מִתְרַפְּאָה מִכְּתֻבָּתָהּ[30]. נִשְׁבֶּית - אֵין הַיּוֹרְשִׁין חַיָּבִין לִפְדּוֹתָהּ[31]. אֲפִלּוּ הָיְתָה יְבָמָה[32], וַאֲפִלּוּ נִשְׁבֵּית בְּחַיֵּי בַּעְלָהּ וּמֵת וְהִיא בַּשִּׁבְיָה - אֵין חַיָּבִין לִפְדּוֹתָהּ מִנְּכָסָיו[33]; אֶלָּא נִפְדֵּית מִשֶּׁל עַצְמָהּ, אוֹ תִּטֹּל כְּתֻבָּתָהּ וְתִפְדֶּה עַצְמָהּ.

28) שהיא חולה תדיר, וזקוקה תמיד לטיפול רפואי. 29) שגם להן אין קצבה. 30) כתובות נב, ב. וכתב הרא"ש (שם): רפואה שיש לה קצבה דומה לפדיונה הבא בבת אחת, וכשם שהיורשים פטורים מלפדותה, כך הם פטורים מרפואתה. וראה לעיל פי"ד, הי"ז. 31) כתובות נב, א: "שאין אני קורא בה ואחזירך לי לאשה". 32) הזקוקה לאחד מן האחים שייבמו אותה לאשה - בכל זאת אינם חייבים לפדותה כל זמן שלא ייבמו אותה. וזהו לפי נוסחאות מדוייקות בגמרא כתובות שם (הרמב"ן בספר ה'מלחמות' יבמות פ"ד, ד"ה ועוד מתניתין), וכן הוא ברי"ף שם. 33) כתובות, שם. ולפי שאין חייבים לפדותה, אינם אוכלים פירות נכסיה. שלא תיקנו "פירותיה אלא משום פדיונה". ראה לעיל פי"ב, ה"ד. ובסמוך ה"ח.

ו. מֵתָה הָאַלְמָנָה[34] - יוֹרְשֵׁי הַבַּעַל חַיָּבִין בִּקְבוּרָתָהּ[35]. וְאִם נִשְׁבְּעָה שְׁבוּעַת אַלְמָנָה וְאַחַר כָּךְ מֵתָה - יוֹרְשֶׁיהָ יוֹרְשִׁין כְּתֻבָּתָהּ[36] וְהֵן חַיָּבִין בִּקְבוּרָתָהּ, אֲבָל לֹא יוֹרְשֵׁי הַבַּעַל. מַעֲשֵׂה יְדֵי הָאַלְמָנָה - לַיּוֹרְשִׁין[37]. וְיוֹרֵשׁ שֶׁאָמַר לְאַלְמָנָה: טְלִי מַעֲשֵׂה יָדַיִךְ בִּמְזוֹנוֹתַיִךְ - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ[38]; אֲבָל הִיא שֶׁרָצְתָה בָּזֶה - שׁוֹמְעִין לָהּ[39].

34) ולא גבתה כתובה מהיורשים, וגם לא הספיקה להשבע שבועת אלמנה. 35) כתובות צה, ב. וכן שנינו לעיל (יב, ד) "וקבורתה תחת ירושתו לכתובתה". 36) כמבואר לעיל (פט"ז, הי"ב. ובשבועות מח.). וגובים אותה מיורשי הבעל. והראב"ד חולק, ולדעתו אפילו כשלא נשבעה האלמנה - אין יורשי בעלה חייבים בקבורתה, כי שבועתה היא שלא נפרעה מבעלה ולא התפיסה צרור כסף בחייו, וכל עוד שלא נשבעה אומרים יורשי הבעל שמא כבר נפרעה והורישה הכסף ליורשיה - ועליהם לקוברה, ומה גם שהם נוטלים נדונייתה בלא שבועה, כמבואר בסמוך ה"ט. 37) כתובות, שם. 38) במשנה, שם: "אלמנה ניזונת מנכסי יתומים" - וזהו ענין ניזונת שהיא ניזונת מהם על־כל־פנים, מבלי שיוכלו להפטר ('מאירי' שם) כשם שהבעל אינו יכול לומר כן לאשתו, שמא לא יספיקו מעשי ידיה למזונותיה, כמבואר למעלה פי"ב ה"ד. 39) כי המזונות לטובתה תוקנו כנגד מעשי ידיה, ואם היא מוותרת על תקנת חכמים שומעים לה ('ירושלמי' כתובות פי"א, ה"א).

ז. וְכָל מְלָאכוֹת שֶׁהָאִשָּׁה עוֹשָׂה לְבַעְלָהּ[40], אַלְמָנָה עוֹשָׂה לַיְּתוֹמִים, חוּץ מִמְּזִיעַת הַכּוֹס וְהַצָּעַת הַמִּטָּה וְהַרְחָצַת פָּנָיו יָדָיו וְרַגְלָיו[41].

40) המנויות לקמן פכ"א, ה"ז. 41) כתובות צו, א. שהן מלאכות המקרבות חיבה והרגל דבר (רש"י) וראה לקמן פכ"א, ה"ח.

ח. מְצִיאַת הָאַלְמָנָה וּפֵרוֹת נְכָסִים שֶׁהִכְנִיסָה לַבַּעַל - לְעַצְמָהּ, וְאֵין לַיּוֹרֵשׁ בָּהֶם[42] כְּלוּם.

42) שהרי כל הטעם שתיקנו מציאת אשה לבעלה הוא כדי שלא תהא איבה בינה לבין בעלה, וזה לא שייך בנוגע ליורשים, שעל כרחם הם נותנים לה מזונותיה (כתובות צו.). ואשר לפירות נכסיה, הואיל ואינם חייבים בפדיונה אין להם פירות, שהרי "תיקנו פירותיה כנגד פדיונה" (רי"ף כתובות פ"ד), וראה למעלה הערה לב.

ט. וְהַנְּכָסִים עַצְמָם שֶׁהֵם נְדוּנְיָתָהּ[43] - נוֹטֶלֶת אוֹתָן בְּלֹא שְׁבוּעָה, וְאֵין לַיּוֹרְשִׁים בָּהֶם דִּין לְעוֹלָם[44], אֶלָּא אִם כֵּן הוֹתִירוּ[45] בְּחַיֵּי הַבַּעַל וְהָיוּ נְכָסֵי צֹאן בַּרְזֶל

שֶׁהַמּוֹתָר לַבַּעַל[46]. וְאִם מֵתָה הָאַלְמָנָה בְּלֹא שְׁבוּעָה - יוֹרְשֶׁיהָ יוֹרְשִׁים נְדוּנְיָתָהּ, אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא נִכְסֵי צֹאן בַּרְזֶל[47]. וְאִם הָיָה בָּהֶן מוֹתָר - הַמּוֹתָר לְיוֹרְשֵׁי הַבַּעַל.

43) ועדיין קיימים. 44) שהרי שלה הם. 45) נתייקרו או נשתבחו. 46) כמבואר לעיל פט"ז, ה"א. וממילא יש ליורשים דין בו. ומובן שאם אבדה הנדוניא או פחתה ובאה לגבות מן היורשין מה שפחתה צריכה להשבע, שאינה עדיפה משאר בעל־חוב הבא להפרע מנכסי יתומים, שדינו להשבע (מגיד־משנה). 47) ושמו אותם בסכום כסף, וקיבל עליו אחריות על אותו סכום - בכל זאת אינם חשובים כנכסיו, שיצטרכו להשבע ליתומים - אלא בחזקת האלמנה הם, וממילא היא מורישתם ליורשיה. ואם ייחד לה בעלה קרקע לכתובתה או מטלטלין ועדיין הם קיימים - נוטלתם בלא שבועה, וממילא מורישתם לבניה, כמבואר לעיל פט"ז, הי"ג.

י. אַלְמָנָה שֶׁתָּפְסָה מִטַּלְטְלִין כְּדֵי שֶׁתִּזּוֹן מֵהֶן[48] - בֵּין שֶׁתָּפְסָה מֵחַיִּים בֵּין שֶׁתָּפְסָה אַחַר מוֹתוֹ[49], אֲפִלּוּ תָּפְסָה כִּכַּר[50] זָהָב - אֵין מוֹצִיאִין מִיָּדָהּ; אֶלָּא כּוֹתְבִין עָלֶיהָ בֵּית דִּין מַה שֶׁתָּפְסָה, וּפוֹסְקִין לָהּ מְזוֹנוֹת, וּמְחַשְׁבִין עִמָּהּ, וְהִיא נִזּוֹנֶת מִמַּה שֶׁבִּיָּדָהּ עַד שֶׁתָּמוּת אוֹ עַד שֶׁלֹּא יִהְיוּ לָהּ מְזוֹנוֹת[51], וְיִקְחוּ הַיּוֹרְשִׁין אֶת הַשְּׁאָר[52].

48) אע"פ שמצד הדין אין המזונות נגבים מן המטלטלין (כתובות סט:) תפיסתה מועילה לה (שם צו.). 49) שכבר זכו בהם היתומים, ומטלטלין של יתומים אינם משועבדים לשום חוב. 50) מפורש לעיל פ"י, ה"ז. ואע"פ שהוא יתר מכדי כתובתה או מכדי מזונותיה הראויים להנתן לה בכל שלשים יום, כמבואר להלן הכ"א. 51) כגון אם תגבה כתובתה או אם תתארס, כמבואר לעיל ה"א. 52) וכן אמרו ב"ירושלמי" (כתובות פי"א, ה"א): שעליה להראות ליתומים מה תפסה, כדי שנדע לחשב עמה כנ"ל.

יא. וְכֵן אִם תָּפְסָה מִטַּלְטְלִין בִּכְתֻבָּתָהּ בְּחַיֵּי בַּעְלָהּ[53], וּמֵת - גּוֹבָה מֵהֶן; אֲבָל אִם תָּפְסָה אַחַר מוֹתוֹ לִכְתֻבָּתָהּ - אֵינָהּ גּוֹבָה מֵהֶן[54], אַף־עַל־גַּב[55] שֶׁתִּקְּנוּ הַגְּאוֹנִים[56] שֶׁתִّגְבֶּה הַכְּתֻבָּה וּתְנָאֵי הַכְּתֻבָּה מִן הַמִּטַּלְטְלִין. לְפִיכָךְ[57] תִּזּוֹן הָאַלְמָנָה מִן הַמִּטַּלְטְלִין אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא תָּפְסָה.

53) שעדיין לא זכו בהם יורשים. 54) שכבר זכו בהם יורשים, ואין תפיסתה מועילה כלפי היורשים, שכבר אמרנו אין מטלטלין של יתומים משועבדים לבעל־חוב, כמבואר בפסחים לא, א. והטעם שלמזונות מועילה תפיסתה, משום שהמזונות אינם נגבים מנכסים משועבדים (נכסים שנמכרו) כמבואר להלן הי"ג, לפיכך תיקנו לה תפיסה, אבל כתובה נגבית מנכסים משועבדים, כמבואר לעיל פט"ז הי"ד, ויכולה לטרוף מן הלקוחות, ולפיכך תפיסתה מהיתומים לא מועילה לה ("תוספות" כתובות צו. ד"ה: אלמנה שתפסה). ורבינו נמשך כאן אחרי דעת הרי"ף בכתובות פי"א בהבנת סוגיית הש"ס בכתובות שם, ויש שיטות אחרות בדינים אלו, ראה ברי"ף וב"תוספות" שם צו. 55) בכת"י התימנים, כאן התחלת הלכה. ובדפוסים שלפנינו, משפט זה מחובר עם ההלכה הקודמת, ואין לו כל מובן. וב"כנסת הגדולה" סי' צג אות ט, שיער מדעתו שזהו משפט חדש, וכיוון לכת"י התימנים. 56) לעיל פט"ז, ה"ז. 57) בכת"י התימנים: "ולפיכך", וזה מחובר למה שלמעלה.

יב. וְאִם[58] הִנִּיחַ בַּעְלָהּ מִטַּלְטְלִין וְלֹא תָּפְסָה אוֹתָן - הַיּוֹרְשִׁין נוֹטְלִין אוֹתָן[59] וְהֵן מַעֲלִין לָהּ מְזוֹנוֹת, וְאֵינָהּ יְכוֹלָה לְעַכֵּב עֲלֵיהֶן וְלוֹמַר: יִהְיוּ הַמִּטַּלְטְלִין מֻנָּחִין בְּבֵית דִּין עַד שֶׁאִזּוֹן מֵהֶן, שֶׁמָּא יֹאבְדוּ וְלֹא יִהְיוּ לִי מְזוֹנוֹת[60]. וַאֲפִלּוּ הִתְנְתָה עָלָיו בְּפֵרוּשׁ[61] שֶׁתִּזּוֹן מִן הַמִּטַּלְטְלִין - אֵינָהּ מְעַכֶּבֶת. וְכָזֶה דָּנִין תָּמִיד בְּכָל בָּתֵּי דִינִין.

58) בכת"י התימנים: "אם" וכן בדפוס רומי. ואין כאן התחלת הלכה, והכל מחובר למה שלמעלה: "אע"ג שתיקנו כו' ולפיכך תזון כו' אם הניח" כו'. 59) לעצמם. 60) שאם בקרקע שניזונת ממנה מדין התלמוד - אם מכרוה היתומים אינה טורפת (ראה להלן הי"ג) - במטלטלין שאינה אלא תקנת הגאונים - ודאי אינה יכולה לעכב מכירתם (מגיד־משנה). 61) בשעת כתיבת כתובתה.

יג. אֲבָל אִם הִנִּיחַ קַרְקַע - יְכוֹלָה הִיא לְעַכֵּב עֲלֵיהֶן שֶׁלֹּא יִמְכְּרוּ[62]. וְאִם מָכְרוּ - אֵינָהּ מוֹצִיאָה מִיַּד הַלָּקוֹחוֹת; שֶׁאֵין הָאִשָּׁה וְהַבָּנוֹת נִזּוֹנוֹת אֶלָּא מִנְּכָסִים בְּנֵי חוֹרִין[63].

62) תשובת הגאונים (הובאה בספר "העיטור"). 63) כתובות סט, א. וכתב הרשב"א: אם קנו מידו באופן מיוחד על מזונות האשה לאחר מותו, היא טורפת מיד הלקוחות. וקבלת קנין הנזכרת בשטר כתובה שלנו אינה מועילה לכך, כי היא מכוונת למזונותיה בחיי הבעל (מגיד־משנה).

יד. הִנִּיחַ נָשִׁים רַבּוֹת, אַף־עַל־פִּי שֶׁנִּשָּׂאָן זוֹ אַחַר זוֹ - נִזּוֹנוֹת בְּשָׁוֶה[64], שֶׁאֵין דִּין קְדִימָה בְּמִטַּלְטְלִין[65].

64) ואין אומרים: הקודמת בזמן קודמת במזונות ("ירושלמי" פ"י, ה"א). 65) לפי שהלווה יכול למכרם ולהפקיעם מידי שעבוד המלוה, כך אין דין קדימה במזונות, שהרי הוא יכול למכור נכסיו ולהפקיעה משעבוד מזונותיה (מגיד־משנה), ובדפוס רומי, הנוסח: "שאין דין קדימה במזונות", ותיבת "כמו" חסרה שם. וכן הביא ה"בית יוסף" אבן־העזר סי' צג מספרי הרמב"ם שהיו בידו.

טו. אַלְמָנָה שֶׁנָּפְלָה לִפְנֵי יָבָם, בִּשְׁלֹשָׁה חֲדָשִׁים הָרִאשׁוֹנִים[66] - נִזּוֹנֶת מִשֶּׁל בַּעַל[67]. וְאִם הֵכַּר הָעֻבָּר[68], וְכֵן אִם הִנִּיחָהּ מְעֻבֶּרֶת[69] - נִזּוֹנֶת וְהוֹלֶכֶת עַד שֶׁתֵּלֵד[70]. יָלְדָה בֵּן שֶׁל קַיָּמָא[71] - נִזּוֹנֶת וְהוֹלֶכֶת כָּל יְמֵי אַלְמְנוּתָהּ, כִּשְׁאָר כָּל הַנָּשִׁים[72]. לֹא נִמְצֵאת

מְעֻבֶּרֶת אַחַר שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים, אוֹ שֶׁהִפִּילָה[73] - אֵינָהּ נִזּוֹנֶת לֹא מִשֶּׁל בַּעַל[74] וְלֹא מִשֶּׁל יָבָם[75], אֶלָּא תּוֹבַעַת יְבָמָהּ לִכְנֹס אוֹ לַחֲלֹץ.

66) שאינה ראויה אז ליבום ולא לחליצה, כמבואר בהל' יבום וחליצה פ"א הי"ט, וממילא שאינה יכולה להנשא לאחרים. 67) יבמות מא, ב. שהרי מעוכבת היא להנשא בגללו. 68) אחרי שלושת החדשים הראשונים (יבמות לז.). 69) שבמותו כבר ידעו שהיא מעוברת. ובכת"י אברבנאל, הנוסח: "משל בעל, אם לא הוכר העובר, ואם הניחה". 70) שעד אז אינה ראויה לא ליבום ולא לחליצה (כמבואר שם לו.). וקל־וחומר שאינה יכולה להנשא לאחר, והואיל ומעוכבת היא מבעלה - ניזונת ממנו. 71) ראוי לחיות, שאינו נפל. 72) שאין זו זקוקה ליבום, והרי היא כאלמנה אחרת. 73) ומעתה ודאי שהיא זקוקה ליבם, שהרי נתברר שבעלה המת לא הניח אחריו בן. 74) שכבר אינה מעוכבת להנשא ממנו, אלא מחמת שאגודה היא ביבם ואין לה על נכסי בעלה כלום, ואינה דומה לשאר אלמנה שכל זמן שלא נשאת לאחר ואומרת: "מחמת פלוני בעלי שכבודו גדול עלי" - ניזונת מנכסיו, וכאן כל העיכוב הוא רק מצד היבם (יבמות מא: וברש"י). 75) שעדיין לא נתייבמה לו.

טז. תָּבְעָה יְבָמָהּ לִכְנֹס אוֹ לַחֲלֹץ, וְעָמַד בְּבֵית דִּין, וּבָרַח[76] אוֹ שֶׁחָלָה, אוֹ שֶׁהָיָה הַיָּבָם בִּמְדִינַת הַיָּם[77] - הֲרֵי זוֹ נִזּוֹנֶת מִשֶּׁל יָבָם בְּלֹא שְׁבוּעָה כְּלָל[78].

76) אחר שעמד בבית־דין ('ירושלמי' כתובות פ"ה, ה"ד). 77) ושם תבעתו לדין מעצמה או ע"י שליחה, מיד חייב במזונותיה ואפילו לא ברח, הואיל והוא במדינה אחרת (כסף־משנה). 78) כי אין לחוש שהניח לה צרור כסף, שעדיין אין היא מקורבת לו, וגם מעשי ידיה אינם משועבדים לו (כתובות קז:).

יז. נָפְלָה לִפְנֵי יָבָם קָטָן[79] - אֵין לָהּ מְזוֹנוֹת עַד שֶׁיִּגְדַּל וְיִהְיֶה כִּשְׁאָר הַיְבָמִין[80].

79) ואינו ראוי ליבם או לחלוץ עד שיהיה בן שלש־עשרה ויביא שתי שערות. 80) יבמות שם, א. וגם מבעלה אין לה, "כי משמים קנסוה" (שם). ואם הכניסה נדוניא משלה, והיא ביד שליש, או שהיא אומרת ינתנו הנכסים לידי, ואני אקיים הקרן עד שיגדל הנער ואזון מן הריוח, נותנים הכסף לידה (אהע"ז סי' קס, ס"ג בשם הרי"ף).

יח. מִי שֶׁיִּחֵד קַרְקַע לְאִשְׁתּוֹ בִּמְזוֹנוֹתֶיהָ בִּשְׁעַת מִיתָה[81], וְאָמַר: יִהְיֶה מָקוֹם פְּלוֹנִי לַמְּזוֹנוֹת - הֲרֵי רִבָּה לָהּ מְזוֹנוֹת. וְאִם הָיָה שְׁכָרוֹ[82] פָּחוֹת מִמְּזוֹנוֹת הָרְאוּיוֹת לָהּ - נוֹטֶלֶת הַשְּׁאָר מִשְּׁאָר נְכָסִים; וְאִם הָיָה שְׁכָרוֹ יוֹתֵר מִן הָרָאוּי לָהּ - נוֹטֶלֶת הַכֹּל[83]. אֲבָל אִם אָמַר לָהּ: יִהְיֶה בְּמָקוֹם[84] פְּלוֹנִי בִּמְזוֹנוֹתֶיהָ[85], וְשָׁתְקָה[86] - אֵין לָהּ אֶלָּא פֵּרוֹת אוֹתוֹ מָקוֹם בִּלְבַד, שֶׁהֲרֵי קָצַץ[87] לָהּ מְזוֹנוֹת.

81) ובעדים, כדין מתנת שכיב־מרע (חולה סמוך למיתתו) שאינה צריכה קבלת קנין ולא תעודה בכתב, שדבריו ככתובים וכמסורים הם, מתקנת חכמים כדי שלא תטרף דעתו עליו כשידע שאין דבריו קיימים (מלשון רבינו הל' זכיה פ"ח, ה"ב). 82) ריוח המקום. 83) לא נתכוין זה אלא ליתן לה מזונות בריוח מהמקום ההוא. 84) ובכת"י התימנים: "מקום". וכן בדפוס רומי. 85) משמעה: בחוב מזונות שיש לך עלי, תהא זו פרעון לכך. 86) ולא מיחתה, כי אילו לא עמדה שם, או נכחה ומיחתה - אינו יכול לגרוע ממזונותיה שלא בהסכמתה. 87) קצב (כתובות נד:).

יט. אַלְמָנָה שֶׁבָּאָה לְבֵית דִּין לִתְבֹּעַ מְזוֹנוֹת - יֵשׁ מִי שֶׁהוֹרָה, שֶׁפּוֹסְקִין לָהּ מְזוֹנוֹת וְאֵין מַשְׁבִּיעִים אוֹתָהּ[88]. וְאֵין רָאוּי לִסְמֹךְ עַל הוֹרָאָה זוֹ, מִפְּנֵי שֶׁנִּתְחַלֵּף לוֹ הַדָּבָר בְּאִשָּׁה שֶׁהָלַךְ בַּעְלָהּ לִמְדִינַת הַיָּם[89]. וְרַבּוֹתַי הוֹרוּ, שֶׁאֵין לָהּ מְזוֹנוֹת מִבֵּית דִּין עַד שֶׁתִּשָּׁבַע; שֶׁהֲרֵי זוֹ בָּאָה לְהָפֵרַע מִנִּכְסֵי יְתוֹמִים, וְכָל הַנִּפְרָע מִנִּכְסֵי יְתוֹמִים - לֹא תִּפָּרַע אֶלָּא בִּשְׁבוּעָה[90]. וְלָזֶה דַּעְתִּי נוֹטָה, וְכֵן רָאוּי לָדוּן[91].

88) שלא עיכבה משל בעלה כלום. 89) שאמרו (כתובות קה.): "תשבע בסוף (בשעת גביית כתובתה או כשיבוא בעלה) ולא תשבע בתחילה". ואין מכאן ראיה לאלמנה, כי יש לחוש שהניח לה צרור לאחר מותו כדי שלא תתבזה אצל היתומים, וגם מזונות אשה בחיי בעלה הם מן התורה, ומזונות אלמנה אינם אלא תקנת חכמים (ראה לעיל פי"ב, הי"ח). 90) כתובות פז, א. 91) וכן אמרו (שם צח.): "והלכתא, צריכא שבועה". וכל הסוגיא עוסקת שם במזונות (הגר"א אהע"ז סי' צג ס"ק לא).

כ. אַלְמָנָה שֶׁבָּאָה לְבֵית דִּין לִתְבֹּעַ מְזוֹנוֹת - מַשְׁבִּיעִין אוֹתָהּ בַּתְּחִלָּה[92], וּמוֹכְרִין בְּלֹא הַכְרָזָה[93], וְנוֹתְנִין לָהּ מְזוֹנוֹת. וְכֵן יֵשׁ לָהּ לִמְכֹּר לִמְזוֹנוֹת שֶׁלֹּא בְּבֵית דִּין מֵמְחִין[94], אֶלָּא בִּשְׁלֹשָׁה אֲנָשִׁים נֶאֱמָנִים, בְּלֹא הַכְרָזָה. וְכֵן אִם מָכְרָה לִמְזוֹנוֹת בֵּינָהּ לְבֵין עַצְמָהּ שָׁוֶה בְּשָׁוֶה[95] - מִכְרָהּ קַיָּם. וּכְשֶׁיָּבוֹאוּ הַיּוֹרְשִׁין לְהַשְׁבִּיעַ אוֹתָהּ - נִשְׁבַּעַת[96].

92) ולא כדעת אחרים הסוברים שתשבע "בסוף" בשעת גביית כתובתה. 93) מכירה פומבית, כמבואר לעיל פי"ז הי"ג. וכן אמרו (כתובות ק:): שאין צורך להכרזה במזונות האלמנה, שאי־אפשר לעכב מזונותיה עד תום ימי ההכרזה. 94) שם צז, ב. 95) השווה לעיל פי"ז, יד. 96) שבועת אלמנה שלא עיכבה משל בעלה כלום, הואיל ולא נשבעה לפני המכירה.

כא. וְכַמָּה מוֹכְרִין לִמְזוֹנוֹת? כְּדֵי לָזוּן מֵהֶם שִׁשָּׁה חֳדָשִׁים, לֹא יוֹתֵר עַל זֶה[97]. וּמוֹכְרִין עַל מְנָת שֶׁיִּהְיֶה הַלּוֹקֵחַ נוֹתֵן לָהּ מְזוֹן שְׁלֹשִׁים יוֹם[98]. וְחוֹזֶרֶת וּמוֹכֶרֶת פַּעַם שְׁנִיָּה לְשִׁשָּׁה חֳדָשִׁים. וְכֵן מוֹכֶרֶת וְהוֹלֶכֶת לְעוֹלָם, עַד שֶׁיִּשָּׁאֵר מִן הַנְּכָסִים כְּדֵי כְּתֻבָּתָהּ, גּוֹבָה כְּתֻבָּתָהּ[99] מִן הַשְּׁאָר וְהוֹלֶכֶת לָהּ.

97) כתובות צז, א. שמא תתארס או תתבע כתובתה ותפסיד מזונותיה. 98) שאם תינשא לאחר, יחזיר מה שבידו ליורשים (רש"י שם). 99) ואפילו כתובתה עולה יותר ממזון כדי ששה חדשים - מוכרת השאר ביחד (שם).

כב. אַלְמָנָה שֶׁפָּסְקוּ לָהּ בֵּית דִּין מְזוֹנוֹת - אֵין מְחַשְּׁבִין עִמָּהּ[100] עַל מַעֲשֵׂה יָדֶיהָ, עַד שֶׁיָּבוֹאוּ הַיּוֹרְשִׁים וְיִתְבָּעוּהָ. אִם מָצְאוּ לָהּ מַעֲשֵׂה יָדֶיהָ - נוֹטְלִין אוֹתוֹ[101], וְאִם לַאו - הוֹלְכִין לְדַרְכָּם[102]. וַאֲנִי אוֹמֵר, שֶׁאִם הָיוּ הַיּוֹרְשִׁים קְטַנִּים - בֵּית דִּין מְחַשְּׁבִין עִמָּהּ[103], וּפוֹסְקִין מַעֲשֵׂה יָדֶיהָ[104], כְּדֶרֶךְ שֶׁפּוֹסְקִין לָהּ מְזוֹנוֹת.

100) לבדוק אם מעשי ידיה מספיקים למזונותיה. 101) שהוא שלהם תחת מזונותיה, כמבואר לעיל ה־ו. 102) כדרך ששנינו באשה שהלך בעלה למדינת הים, לעיל פי"ב הט"ז. וכן נראה (כתובות קז.) שבאלמנה הכל מודים שפוסקים לה מזונותיה מבלי לדקדק על מעשה ידיה. 103) בודקים אחריה אם היא עושה המוטל עליה לעשות, ואם היא נותנת אותו ליורשים. 104) כלל הוא: "בית־דין אביהם של יתומים הוא" (גיטין לז.) וצריך לשקוד על טובתם. וביחוד כשהם קטנים ואינם יודעים לטעון. וראיה לדברי רבינו מסוגיית התלמוד (ערכין כב:) שאמרו שם: אין נזקקים לנכסי יתומים (קטנים) למכרם אלא . . . לכתובת אשה, משום מזונות שאם לא תגבה כתובתה היא תפסידם באכילת מזונותיה מממונם. ושאלו שם, הלא מעשי ידיה שלהם ואינה מפסידתם, ותירצו: לפעמים אין מעשי ידיה מספיקים, ויש הפסד במזונותיה. ואם נאמר שאין מחשבין על מעשי ידיה ואין ליתומים עליה כלום, אם־כן תמיד יש להם הפסד. מכאן, שבית־דין מחשב על מעשה ידיה כשפוסק לה מזונות ('אבני מילואים' סי' ע ס"ק ג).

כג. אַלְמָנָה שֶׁאֵין שְׁטַר כְּתֻבָּה יוֹצֵא מִתַּחַת יָדָהּ - אֵין לָהּ מְזוֹנוֹת; שֶׁמָּא מְחֻלָּה כְּתֻבָּתָהּ, אוֹ מָכְרָה אוֹ מִשְׁכְּנָה אוֹתָהּ[105]. אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא טָעַן יוֹרֵשׁ - טוֹעֲנִין אָנוּ לוֹ וְאוֹמְרִים לָהּ: הָבִיאִי כְּתֻבָּתֵךְ וְהִשָּׁבְעִי[106] וּטְלִי מְזוֹנוֹתַיִךְ. אֶלָּא אִם אֵין דַּרְכָּם לִכְתֹּב כְּתֻבָּה.

105) ובכל אלה אין לה מזונות, כמבואר להלן הכ"ח. 106) שלא עיכבת משל בעלך כלום, כדין הבא להפרע מנכסי יתומים, כמבואר לעיל הי"ט. וראה למעלה פי"ב, הי"ח: "ולעולם טוענים ליורש".

כד. הָאִשָּׁה שֶׁהָלְכָה הִיא וּבַעְלָהּ לִמְדִינַת הַיָּם, וּבָאָה וְאָמְרָה: מֵת בַּעְלִי - רָצְתָה - נִזּוֹנֶת כְּדִין כָּל הָאַלְמָנוֹת, רָצְתָה - נוֹטֶלֶת כְּתֻבָּה[107]. אָמְרָה: גֵּרְשַׁנִי בַּעְלִי - אֵינָהּ נֶאֱמֶנֶת[108], וְנִזּוֹנֶת מִנְּכָסָיו עַד כְּדֵי כְּתֻבָּתָהּ מִכָּל פָּנִים: שֶׁאִם עַדַיִן הִיא אִשְׁתּוֹ - יֵשׁ לָהּ מְזוֹנוֹת, וְאִם גֵּרְשָׁהּ כְּמוֹ שֶׁאָמְרָה - יֵשׁ לָהּ כְּתֻבָּה, שֶׁהֲרֵי כְּתֻבָּתָהּ בְּיָדָהּ. לְפִיכָךְ נוֹטֶלֶת מְזוֹנוֹת עַד כְּדֵי כְּתֻבָּתָהּ וְהוֹלֶכֶת לָהּ[109].

107) כתובות קז, ב. שהאשה נאמנת לומר מת בעלי להנשא, שאם הוא חי עשוי הדבר להגלות (להלן פי"ב מהל' גירושין הט"ו), ומכיון שנאמנת להנשא - נאמנת גם ליטול כתובתה (למעלה פט"ז הל"א). 108) שבזה היא יכולה לשקר, שאין הדבר עשוי להגלות כמו ב"מת בעלי" שלמעלה. 109) כתובות, שם.

כה. הָאִשָּׁה שֶׁהָיָה לָהּ סְפֵק גֵּרוּשִׁין[110] וּמֵת בַּעְלָהּ - אֵינָהּ נִזּוֹנֶת מִנְּכָסָיו, שֶׁאֵין מוֹצִיאִין מִיַּד הַיּוֹרֵשׁ מִסָּפֵק. אֲבָל בְּחַיֵּי בַּעְלָהּ - יֵשׁ לָהּ מְזוֹנוֹת[111] עַד שֶׁתִּתְגָּרֵשׁ גֵּרוּשִׁין גְּמוּרִין.

110) כגון זרק לה גיטה ספק קרוב לו (ואינה מגורשת) ספק קרוב לה (ומגורשת). 111) שעדיין אסורה להנשא לאחרים - שמא אינה מגורשת, וכל שמעוכבת להנשא מחמתו - יש לה מזונות (כתובות צז: וברש"י, וכן ברשב"ם לב"ב מז:).

כו. אַלְמָנָה עֲנִיָּה שֶׁשָּׁהֲתָה שְׁתֵּי שָׁנִים וְלֹא תָּבְעָה מְזוֹנוֹת, אוֹ עֲשִׁירָה שֶׁשָּׁהֲתָה שָׁלֹשׁ שָׁנִים וְלֹא תָּבְעָה - וְתִרָּה[112], וְאֵין לָהּ מְזוֹנוֹת בַּשָּׁנִים שֶׁעָבְרוּ, אֶלָּא מִשָּׁעָה שֶׁתִּבְעָה. וְאִם שָׁהֲתָה פָּחוֹת מִזֶּה אֲפִלּוּ בְּיוֹם אֶחָד - לֹא וִתְּרָה, אֶלָּא תּוֹבַעַת וְנוֹטֶלֶת מְזוֹן הַשָּׁנִים שֶׁעָבְרוּ.

112) מחלה (כתובות צו. וברש"י) וב'ירושלמי' (שם פי"א, ה"ב) אמרו: במה דברים אמורים כשלא לוותה, אבל לוותה גובה, וכן אם יש בידה משכון (שתפסתו בתוך שלש שנים) גובה למפרע. אבל אם תפסה לאחר שלש שנים אין תפיסת משכונה כלום, כי כבר מחלה (מגיד־משנה בשם הרשב"א).

כז. אַלְמָנָה שֶׁתָּבְעָה מְזוֹנוֹת מִן הַיּוֹרְשִׁים, הֵם אוֹמְרִים: נָתַנּוּ, וְהִיא אוֹמֶרֶת: לֹא נָטַלְתִּי - כָּל זְמַן שֶׁלֹּא נִשְׁאַת - עַל הַיְתוֹמִים לְהָבִיא רְאָיָה, אוֹ תִּשָּׁבַע שְׁבוּעַת הֶסֵּת[113] וְתִטֹּל; מִשֶּׁנִּשְׂאַת - עָלֶיהָ לְהָבִיא רְאָיָה, אוֹ יִשָּׁבְעוּ הַיּוֹרְשִׁים שְׁבוּעַת הֶסֵּת שֶׁנָּתְנוּ לָהּ[114].

113) אם לא הביאו ראיה שכבר נטלה, שהרי היא מוחזקת בנכסים והם באים להוציא ממנה, והרי זה כטוען את חבירו: "מנה לי בידך", והלה כופר בכל, נשבע הנתבע שבועת היסת ונפטר (הל' טוען ונטען פ"א, ה"ג) אף כאן היא נשבעת שלא נטלה והנכסים נשארים בחזקתה. שבועת היסת - מפורשת לעיל פט"ו הי"ג. 114) משנישאת עברו הנכסים לרשות היתומים והיא באה להוציא מידם, ישבעו שבועת היסת ויפטרו (כתובות צו: ובמגיד־משנה).

כח. דִּין תּוֹסֶפֶת כְּתֻבָּה כְּדִין הָעִקָּר[115]. לְפִיכָךְ, אַלְמָנָה שֶׁתָּבְעָה[116] אוֹ מָכְרָה אוֹ מָחֲלָה אוֹ מִשְׁכְּנָה תּוֹסֶפֶת כְּתֻבָּתָהּ[117] עִם הָעִקָּר - אֵין לָהּ מְזוֹנוֹת[118]. וְאִם תָּבְעָה מִקְצָת וְהִנִּיחָה מִקְצָת[119] - הֲרֵי זוֹ כְּמִי שֶׁתָּבְעָה מִקְצָת הָעִקָּר וְהִנִּיחָה מִקְצָתוֹ. וְכָל הַמּוֹכֶרֶת

אוֹ הַמּוֹחֶלֶת סְתָם - מָכְרָה וּמָחֲלָה הַתּוֹסֶפֶת עִם הָעִקָּר[120]; שֶׁשְּׁנֵיהֶם כְּתֻבָּה שְׁמָם בְּכָל מָקוֹם.

115) מנה לאלמנה, ומאתיים לבתולה (כתובות נד:). 116) בבית־דין כמבואר לעיל ה"א. 117) בין בחיי בעלה בין לאחר מותו, כמבואר שם. 118) באלמנותה, ואם מחלה - אפילו בחייו אין לה מזונות, כמבואר לעיל פי"ז הי"ט. 119) תבעה העיקר והניחה התוספת ('לחם משנה'), וכן פירשו ה'תוספות' (כתובות נד: ד"ה "ולתובעת"). 120) שם נד, ב. השווה לעיל פט"ז ה"ב: "ואין נקראים כתובה אלא עיקר כתובה שהוא מאה או מאתיים עם התוספת בלבד".

פֶּרֶק תִּשְׁעָה עָשָׂר[1]

1) ביאר בו רבינו דין "כתובת בנין דיכרין", זכויות הבנות מנכסי אביהן, שאין לעקור תנאי הכתובה, בת הממאנת. בת היבמה, בת הארוסה, ובת השנייה לענין מזונות, הבנים והבנות לענין מזונות.

א. מִתְּנָאֵי הַכְּתֻבָּה, שֶׁיִּהְיוּ בָּנִים הַזְּכָרִים יוֹרְשִׁים כְּתֻבַּת אִמָּן[2] וּנְדוּנְיָתָהּ שֶׁהִכְנִיסָה בְּתוֹרַת נִכְסֵי צֹאן בַּרְזֶל[3], וְאַחַר כָּךְ חוֹלְקִין שְׁאָר הַיְרֻשָּׁה[4] עִם אֲחֵיהֶם[5] בְּשָׁוֶה[6].

2) העיקר והתוספת שכתב לה אביהם. 3) מפורש לעיל פט"ז ה"א, והיא מתה בחיי אביהם וירש אותה אביהם כדין בעל היורש את אשתו, ואח"כ מת גם האב. 4) שנשארה מעזבון האב. 5) שנולדו לאביהם מנשים אחרות. 6) כתובות נב, ב. ראה לעיל פי"ב ה"ב, וזוהי הנקראת: "כתובת בנין דכרין" (הבנים הזכרים) לעיל פט"ז, ה"ז.

ב. כֵּיצַד נָשָׂא אִשָּׁה, כְּתֻבָּתָהּ[7] וּנְדוּנְיָתָהּ[8] אֶלֶף, וְיָלְדָה בֵּן וּמֵתָה בְּחַיָּיו[9]. וְאַחַר כָּךְ נָשָׂא אִשָּׁה אַחֶרֶת[10] כְּתֻבָּתָהּ וּנְדוּנְיָתָהּ מָאתַיִם, וְיָלְדָה בֵּן, וּמֵתָה בְּחַיָּיו. וְאַחַר כָּךְ מֵת הוּא, וְהִנִּיחַ אַלְפַּיִם. בְּנוֹ מִן הָרִאשׁוֹנָה יוֹרֵשׁ אֶלֶף שֶׁבִּכְתֻבַּת אִמּוֹ[11], וּבְנוֹ מִן הַשֵּׁנִיָּה יוֹרֵשׁ מָאתַיִם שֶׁבִּכְתֻבַּת אִמּוֹ, וְהַשְּׁאָר[12] יוֹרְשִׁים אוֹתוֹ בְּשָׁוֶה[13]. נִמְצָא בְּיַד בֶּן הָרִאשׁוֹנָה אֶלֶף וְאַרְבַּע מֵאוֹת[14], וּבְיַד בֶּן הַשֵּׁנִיָּה שֵׁשׁ מֵאוֹת[15].

7) שכתב לה משלו. 8) שהכניסה לו משלה. 9) הרי ירש בעלה את נדונייתה, וכתובתה לא באה לידי גבייה. 10) לאו דוקא אחרי מות הראשונה, אלא אפילו נשא שתיהן כאחת - הדין כן, כמבואר בסמוך ה"ד. 11) בתורת 'בנין דכרין'. 12) שמונה מאות זוז. 13) כדין בנים היורשים את אביהם. 14) אלף מכתובת האם, וארבע מאות מירושת האב. 15) מאתיים מכתובת האם, וארבע מאות בירושה מהאב (כתובות צא.), וטעם תקנת 'כתובת בנין דכרין' "כדי שיקפוץ אדם ויתן לבתו כבנו" (שם נב:) שאם ידע האב שבני בתו יירשו את מתנת נדונייתו, הוא ירבה לתת נדוניא לבתו לקראת נישואיה. וממילא תיקנו שגם כתובת הבעל - עיקר ותוספת - יירשוה בניה, כדי שלא יאמר האב אם זה מקפיד על שלו, מלהוריש לבני בתי, אף אני אמשוך ידי מלהרבות לו נדוניא (רש"י שם).

ג. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁהִנִּיחַ יוֹתֵר עַל כְּדֵי שְׁתֵּי כְּתֻבּוֹת דִּינָר אֶחָד אוֹ יוֹתֵר כְּדֵי שֶׁיַּחְלְקוּ הַשְּׁאָר[16] בְּשָׁוֶה[17]; אֲבָל אִם לֹא הִנִּיחַ יוֹתֵר דִּינָר - חוֹלְקִים הַכֹּל בְּשָׁוֶה. שֶׁאִם יִירְשׁוּ אֵלּוּ כְּתֻבַּת אִמָּן וְאֵלּוּ כְּתֻבַּת אִמָּן, וְלֹא יִשְׁאַר דִּינָר אֶחָד לַחֲלֹק אוֹתוֹ בֵּין הַיּוֹרְשִׁים, נִמְצָא תְּנַאי זֶה מְבַטֵּל חִלּוּק יְרֻשָּׁה בֵּין הַבָּנִים בְּשָׁוֶה שֶׁהוּא מִן הַתּוֹרָה[18].

16) את הדינר הנשאר. 17) לפי הגולגולת, ובו מקיימים דין ירושה האמורה בתורה (במדבר כז, ח־יא). 18) ולא תיקנו חכמים כתובת 'בנין דכרין' במקום שנעקרת נחלה שבתורה על־ידם (כתובות נב:).

ד. וְהוּא הַדִּין לְמִי שֶׁנָּשָׂא נָשִׁים רַבּוֹת, בֵּין בְּזוֹ אַחַר זוֹ בֵּין בְּבַת אַחַת, וּמֵתוּ כֻּלָּן בְּחַיָּיו, וְלוֹ מֵהֶן בָּנִים זְכָרִים, אִם הָיָה שָׁם יוֹתֵר עַל כְּדֵי כָּל הַכְּתֻבּוֹת דִּינָר - כָּל אֶחָד וְאֶחָד יוֹרֵשׁ כְּתֻבַּת אִמּוֹ[19], וְהַשְּׁאָר חוֹלְקִין בְּשָׁוֶה[20].

19) ואפילו סכום הכתובות שוה זה כזה, רוצים הבנים ליטול כתובת אמם ולא לחלוק בשוה, כגון שבני אשה אחת מועטים, והשניה בניה מרובים, וטוב למועטים ליטול לעצמם כתובת אמם ולא לחלוק עם אחיהם בשוה לפי הגולגולת (רש"י שם). 20) כדין ירושה של תורה. והעיד רבינו לעיל פט"ז ה"ז "שלא מצאנו מנהג ירושתן (של 'בנין דכרין') פשוט בכל הישיבות". והרא"ש לכתובות פ"ד סימן כד, כתב בשם הגאונים: "שאין דנין כתובת בנין דכרין בזמן הזה, כיון שאין הטעם אלא שיקפוץ אדם ויתן לבתו כבנו, ועכשיו נהגו ליתן יותר ויותר. . . הלוואי שיתן אדם לבנו כבתו, וכמה הוצרך הדבר לנדות כל מי שירבה במתנת בתו". וגם הרמ"א באהע"ז סי' קיא, סט"ז כתב: שאין כתובת 'בנין דכרין' נוהגת במדינות אלו.

ה. אָמְרוּ הַיְתוֹמִים[21]: הֲרֵי אָנוּ מַעֲלִין עַל נִכְסֵי אָבִינוּ יוֹתֵר דִּינָר[22], כְּדֵי שֶׁיִּטְּלוּ כְּתֻבַּת אִמָּן - אֵין שׁוֹמְעִין לָהֶם, אֶלָּא שָׁמִין אֶת הַנְּכָסִים בְּבֵית דִּין כַּמָּה שֶׁהָיוּ שָׁוִין בִּשְׁעַת מִיתַת אֲבִיהֶן. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁנִּתְרַבּוּ אוֹ נִתְמַעֲטוּ[23] אַחֲרֵי מִיתַת אֲבִיהֶן קֹדֶם שֶׁיָּבוֹאוּ לַחֲלֹק - אֵין שָׁמִין אוֹתָן אֶלָּא כִּשְׁעַת מִיתַת אֲבִיהֶן[24].

21) בני הכתובה הגדולה. 22) מעלים דמיהם לקבלם עלינו ביוקר, שישאר דינר לחלוק בשוה. 23) שהוקרו או שהוזלו. 24) כתובות צא, א.

ו. הָיָה שָׁם יוֹתֵר עַל כְּדֵי כָּל הַכְּתֻבּוֹת דִּינָר אוֹ יוֹתֵר, אַף־עַל־פִּי שֶׁיֵּשׁ עָלָיו[25] שְׁטַר חוֹב כְּנֶגֶד הַיּוֹתֵר - אֵינוֹ מְמַעֵט[26], אֶלָּא כָּל אֶחָד מֵהֶן יוֹרֵשׁ כְּתֻבַּת אִמּוֹ.

25) על אביהם, שחייב דינר או יותר למלוה. 26) אין לך ירושה גדולה מזו, שכשמת נפלו נכסים לפני יורשים

וכשיצא שטר חוב על אביהם, אלו ואלו עושים מצוה לפרוע חוב אביהם, והיא היא ירושתם (שם צ: וברש"י).

ז. מִי שֶׁהָיָה נָשׂוּי שְׁתֵּי נָשִׁים, וּמֵתָה אַחַת מֵהֶן בְּחַיָּיו וְאַחַת אַחַר מוֹתוֹ[27], וְלוֹ בָּנִים מִשְׁתֵּיהֶן, אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא הִנִּיחַ יָתֵר עַל שְׁתֵּי הַכְּתֻבּוֹת: אִם נִשְׁבְּעָה הַשְּׁנִיָּה שְׁבוּעַת אַלְמָנָה[28] קֹדֶם שֶׁתָּמוּת - בָּנֶיהָ קוֹדְמִים לִירֵשַׁת[29] כְּתֻבָּתָהּ[30], מִפְּנֵי שֶׁאֵינָן יוֹרְשִׁין כְּתֻבַּת אִמָּן בִּתְנַאי זֶה[31], אֶלָּא יֵרֵשָׁה שֶׁל תּוֹרָה, וְאַחַר כָּךְ יוֹרְשִׁין בְּנֵי הָרִאשׁוֹנָה כְּתֻבַּת אִמָּן בִּתְנַאי זֶה[32]. וְאִם נִשְׁאַר שָׁם כְּלוּם - חוֹלְקִין אוֹתוֹ בְּשָׁוֶה. וְאִם מֵתָה קֹדֶם שֶׁתִּשָּׁבַע[33] - בְּנֵי הָרִאשׁוֹנָה יוֹרְשִׁים כְּתֻבַּת אִמָּן בִּלְבַד[34], וְהַשְּׁאָר חוֹלְקִין בְּשָׁוֶה.

27) ולא הספיקה לגבות כתובתה עד שמתה. 28) שלא הניח אצלה כלום, ולא מכרה לו כתובתה, כמבואר לעיל פט"ז ה"ד. 29) ובכת"י התימנים: "לירש". 30) המגיעה לאמם מנכסי אביהם. 31) של 'בנין דכרין' הזקוק ל'מותר דינר' (שם צא.). 32) ואע"פ שאין כאן 'מותר דינר' על שתי הכתובות - הכתובה הנפרעת לבני השניה היא עצמה נעשית 'מותר לחברתה', הואיל ונגבית כחוב - אין לך ירושה גדולה מזו, שהרי על כל הבנים לפרוע הכתובה שהיא חובת אביהם והיא היא ירושתם. כמבואר לעיל בענין שטר חוב (שם צ:). 33) שאין לבני השניה כתובת אמם, כי אין אדם מוריש ממון שחייב עליו שבועה - לבניו, כמבואר לעיל פט"ז הי"ב. 34) ויש כאן 'מותר הרבה' - סכום הכתובה של האשה השניה שלא נשבעה עליה.

ח. הָיָה נָשׂוּי שְׁתֵּי נָשִׁים, וְהָיוּ לוֹ בָּנִים מֵהֶן, וָמֵת[35], וְאַחַר כָּךְ מֵתוּ הַנָּשִׁים: אִם נִשְׁבְּעוּ וְאַחַר כָּךְ מֵתוּ - כָּל אֶחָד וְאֶחָד יוֹרֵשׁ כְּתֻבַּת אִמּוֹ בִּירֻשָּׁה שֶׁל תּוֹרָה[36], וְלֹא בִּתְנַאי זֶה. לְפִיכָךְ אֵין מַשְׁגִּיחִין אִם יֵשׁ שָׁם מוֹתָר אוֹ אֵין שָׁם. וְיוֹרְשֵׁי הָרִאשׁוֹנָה קוֹדְמִין לְיוֹרְשֵׁי הַשְּׁנִיָּה[37]. וְאִם לֹא נִשְׁבְּעוּ - חוֹלְקִין הַבָּנִים הַכֹּל בְּשָׁוֶה; וְאֵין שָׁם יְרֻשַּׁת כְּתֻבָּה, לְפִי שֶׁאֵין לְאַלְמָנָה כְּתֻבָּה עַד שֶׁתִּשָּׁבַע[38].

35) ועל שתיהן לגבות כתובתן מיורשי הבעל שלהן. 36) העוברת ישר מהאם לבנים. 37) שהרי חובה קדם בזמן לחוב השניה, וכמבואר לעיל פי"ז, ה"א. 38) וגם כתובת 'בנין דכרין' אין כאן, כי לא מתו הנשים בחיי הבעל ולא ירש מהן כלום. וממילא לא הוריש לבניו כלום.

ט. אַחַת נִשְׁבְּעָה וְאַחַת לֹא נִשְׁבְּעָה - זוֹ שֶׁנִּשְׁבְּעָה בָּנֶיהָ יוֹרְשִׁין כְּתֻבָּתָהּ תְּחִלָּה[39], וְהַשְּׁאָר חוֹלְקִין אוֹתוֹ בְּשָׁוֶה. וְכָל הַיּוֹרֵשׁ כְּתֻבַּת אִמּוֹ שֶׁמֵּתָה בְּחַיֵּי אָבִיו - אֵינוֹ טוֹרֵף מִנְּכָסִים מְשֻׁעְבָּדִים[40], אֶלָּא מִבְּנֵי חוֹרִין, כְּכָל הַיּוֹרְשִׁין[41].

39) כדין בעל חוב, שהוא קודם לירושת הבנים. 40) שנמכרו לאחר בחיי האב. 41) כשם שאין היורש זוכה במה שמכר אביו, כך כתובת 'בנין דכרין' אינה אלא מבני חורין. כתובה זו, אין לה דין 'חוב' הטורף ממשועבדים אלא היא כירושה, שכך כתב לה: "בנים זכרים שיולדו לך ממני, הם יירשו כסף כתובתך, יותר על חלקם בירושה עם שאר אחיהם" (כתובות נב:).

י. וּמִתְּנָאֵי כְּתֻבָּה, שֶׁתְּהִיֶּינָה הַבָּנוֹת נִזּוֹנוֹת מִנִּכְסֵי אֲבִיהֶן אַחַר מוֹתוֹ[42] עַד שֶׁיִּתְאָרְסוּ[43] אוֹ עַד שֶׁיִּבְגְּרוּ. בָּגְרָה הַבַּת אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא נִתְאָרְסָה, אוֹ נִתְאָרְסָה אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא בָּגְרָה - אֵין לָהּ מְזוֹנוֹת. וּבַת הַנִּזּוֹנֶת מִנִּכְסֵי אָבִיהָ לְאַחַר מוֹתוֹ - מַעֲשֵׂה יָדֶיהָ וּמְצִיאָתָהּ לְעַצְמָהּ, לֹא לָאַחִים[44].

42) אע"פ שבחיי האב אין הוא חייב לזונן אלא עד שיהיו בנות שש שנים (למעלה פי"ב הי"ד), משמת - ניזונות מנכסיו מכח בית־דין אף על פי שלא כתב לה (למעלה פ"ב ה"ה). 43) כתובות נג, ב. ומשנתארסה - אפילו עודה קטנה, אינה ניזונת מנכסי אביה, כמבואר להלן הט"ו. 44) שם, מג, א. נוח לו לאב שתרויח מעשה ידיה לעצמה. וכן דרשו שם (ויקרא כה, מו): "והתנחלתם אותם לבניכם אחריכם" - אותם (עבדים כנענים) לבניכם ולא בנותיכם לבניכם, מגיד שאין אדם מוריש זכות בתו לבנו. וכן מציאתה לעצמה, שאפילו בחיי אביה לא זכה בה אלא משום 'איבה', שאם לא תתן לו מציאתה ימנע מלזונה, שהרי אינו חייב לזון אותה, אבל האחים זנים אותה בעל כרחם מנכסי אביהם המשועבדים למזונותיה ואין לחוש לאיבה (שם וברש"י).

יא. פּוֹסְקִין לַבַּת מְזוֹנוֹת וּכְסוּת[45] וּמָדוֹר מִנִּכְסֵי אָבִיהָ, כְּדֶרֶךְ שֶׁפּוֹסְקִין לָאַלְמָנָה[46]. וּמוֹכְרִין לִמְזוֹן הַבָּנוֹת וּכְסוּתָן בְּלֹא הַכְרָזָה[47], כְּדֶרֶךְ שֶׁמּוֹכְרִין לִמְזוֹן הָאַלְמָנָה וּכְסוּתָהּ. אֶלָּא שֶׁהָאִשָּׁה פּוֹסְקִין לָהּ לְפִי כְּבוֹדָהּ וּכְבוֹד הַבַּעַל[48], וְלַבָּנוֹת פּוֹסְקִין לָהֶן דָּבָר הַמַּסְפִּיק לָהֶן בִּלְבַד[49]. וְאֵין הַבָּנוֹת נִשְׁבָּעוֹת[50].

45) 'ירושלמי' כתובות פי"ב ה"א, שהכל בכלל מזונות. 46) למעלה פי"ח ה"ב. 47) כתובות פז, א. שאי־אפשר לעכב מזונותיהן עד תום ימי ההכרזה. הכרזה - מכירה פומבית, ומבוארת למעלה בהרבה מקומות, ראה לעיל פי"ב הט"ז. 48) שאם בעלה עשיר היא עולה עמו וניזונת לפי כבודו, כמבואר למעלה פי"ח, ה"ג. 49) 'ירושלמי' כתובות פי"ב, ה"א: "הבת לא עולה ולא יורדת". 50) אף־על־פי שאלמנה נשבעת על מזונותיה (למעלה פי"ח הי"ט) - בבנות אין לחוש שאביהן התפיס להן צרור כסף, שאין מתפיסין כסף לקטנה (כתובות קז: - 'בית שמואל' סי' קיב ס"ק טו), אבל לפי זה נערה צריכה להשבע, ומדברי רבינו נראה שגם נערה אינה צריכה להשבע. ולדעת ה'מגיד משנה' מקור דברי רבינו בכתובות סט, א. שאמרו: שיש לבת, דין בעלת חוב של האחים, ואינה נשבעת להם כדרך שאין בעל־חוב נשבע ללווה. ולא אמרו: "הבא להפרע מנכסי יתומים, לא יפרע אלא בשבועה" - אלא בבא להפרע

חוב אביהם. אולם זה נאמר שם, לענין פרנסת הבת (נדונייתה) ולא לענין מזונותיה (וראה ב'תוספות' גיטין נא, א. דיבור־המתחיל: אימור צררי אתפסה).

יב. אֵין הַבָּנִים יוֹרְשִׁין כְּתֻבַּת אִמָּן וְלֹא הַבָּנוֹת נִזּוֹנוֹת בִּתְנָאִים אֵלּוּ, עַד שֶׁיִּהְיֶה שְׁטַר כְּתֻבָּה יוֹצֵא מִתַּחַת יָדָם. אֲבָל אִם אֵין שָׁם שְׁטַר כְּתֻבָּה - אֵין לָהֶן כְּלוּם, שֶׁמָּא מָחֲלָה אִמָּן כְּתֻבָּתָהּ[51]. וְאִם אֵין דַּרְכָּם לִכְתֹּב כְּתֻבָּה - יֵשׁ לָהֶן כְּפִי הַתְּנָאִים.

51) ו"המוחלת כתובתה, איבדה כל תנאי כתובתה" (לעיל יז, יט). והראב"ד מתפלא: וכי מזון הבנות תלוי בפרעון כתובתה, והלא המחילה אינה אלא כפרעון, ואם פרע הבעל כתובת אשתו (כשגירשה) לא יטלו בנותיו מזונותיהן? אולם רבינו סובר שיש לחוש שמא מחלה כתובתה, ואמרה בפירוש שמוחלת על מזון הבנות אבל בפירעון לא מחלה כלום (לחם־משנה). וה'מגדל עוז' מגין על רבינו, הואיל ואמרו (כתובות נג.): מוחלת כתובתה אין לה מזונות, והלא ידוע שאלמנתו עדיפה לו מבתו, שכן אמרו (שם מג.): הניח אלמנה ובת (ונכסים מועטים) האלמנה ניזונת והבת תשאל על הפתחים, שזלזול אלמנתו קשה לו ביותר, מעתה במוחלת - שאיבדה מזונותיה, כל־שכן שאין הבנות ניזונות.

יג. מִי שֶׁצִּוָּה בִּשְׁעַת מִיתָתוֹ לַעֲקֹר אֶחָד מִתְּנָאֵי כְּתֻבָּה, כְּגוֹן שֶׁאָמַר אַל יִזּוֹנוּ בְּנוֹתָיו מִנְּכָסָיו, אוֹ אַל תִּזּוֹן אַלְמְנָתוֹ מִנְּכָסָיו, אוֹ אַל יִירְשׁוּ בָּנָיו כְּתֻבַּת אִמָּן[52] - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ[53]. נָתַן כָּל נְכָסָיו בְּמַתָּנָה לַאֲחֵרִים[54] - הוֹאִיל וּמַתְּנַת שְׁכִיב מְרַע[55] אֵינָהּ קוֹנָה אֶלָּא לְאַחַר מִיתָה[56], כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[57], הֲרֵי הַמַּתָּנָה[58] וְחִיּוּב הַנְּכָסִים בִּתְנָאַיִן אֵלּוּ בָּאִין כְּאֶחָד, וּלְפִיכָךְ אַלְמְנָתוֹ וּבְנוֹתָיו נִזּוֹנוֹת מִנְּכָסָיו, וּבָנָיו יוֹרְשִׁים כְּתֻבַּת אִמָּן שֶׁמֵּתָה בְּחַיֵּי בַּעְלָהּ[59].

52) שמתה בחייו, והיא 'כתובת בנין דכרין' (למעלה ה"א). 53) כתובות סח, ב. שהרי משועבד הוא בתנאי בית־דין משעה שנשאה. 54) בשעת מיתתו אמר ליתן נכסיו לאחרים, ולא קנו מידו, ואין לה תוקף כמתנת בריא שהיא בקנין. 55) שכוב חולה, "חולה שתשש כח כל הגוף, וכשל כוחו מחמת החולי עד שאינו יכול להלך על רגליו בשוק, והרי הוא נופל על המיטה הוא הנקרא שכיב מרע" (לשון רבינו הל' זכיה פ"ח, א). 56) כי לא נתכוין זה ליתן אלא לאחר מותו. 57) הל' זכיה פ"ח, ה"ח. 58) לאחרים. 59) מתנת שכיב מרע אינה אלא מדברי חכמים, כדי שלא תטרף דעתו עליו (בבא־בתרא קמז:) - כי מדין תורה אין למתנה תוקף אם לא קנו מיד הנותן או שיכתוב שטר מתנה וימסור למקבל - ואינה קונה אלא לאחר מיתה, ותנאי כתובה ג"כ תקנת חכמים היא והואיל וחלים בבת אחת לאחר מיתה אין האחת דוחה את חברתה (רי"ף לב"ב פ"ח). וכן אמרו (ב"ב קלג.): אם בירושה של תורה אלמנה ניזונת. ורבינו בהל' נחלות פ"ח ה"ט, מסכם: "לפיכך מוציאים לכתובת האשה. . . ומזון הבנות מיד אלו שצוה לתת להם, שהרי במיתתו נתחייבו הנכסים בכתובה ומזונות, ואלו שנתן להם לא יקנו אלא לאחר מיתה", כוונתו שהתחייבות הבעל לכתובה ומזונות קדמה למתנת שכיב מרע, אבל חלות החיוב באה כאחד, כמו שכתב כאן (לחם־משנה שם).

יד. בַּת הַמְמָאֶנֶת[60] - הֲרֵי הִיא כִּשְׁאָר הַבָּנוֹת וְיֵשׁ לָהּ מְזוֹנוֹת[61]. אֲבָל בַּת הַיְבָמָה[62] וּבַת הַשְּׁנִיָּה[63] וּבַת הָאֲרוּסָה[64] וּבַת הָאֲנוּסָה[65] - אֵין לָהֶן מְזוֹנוֹת אַחַר מִיתַת אֲבִיהֶן בִּתְנָאֵי זֶה[66]. אֲבָל בְּחַיֵּי אֲבִיהֶן - הוּא חַיָּב בִּמְזוֹנוֹתָן, כְּדִין שְׁאָר הַבָּנִים וְהַבָּנוֹת בְּחַיֵּי אֲבִיהֶן[67].

60) הנושא קטנה יתומה ונתעברה (ראה בהערה הבאה) ומיאנה בבעל ואחר־כך ילדה בת. 61) לאחר מות האב. ואע"פ שהממאנת אין לה כתובה, כמבואר לקמן פכ"ד ה"ה, ואם כן אין לה גם תנאי כתובה המחייבים מזונות הבת? (כמבואר בכתובות נד. לענין שניה שאין לה כתובה, ולפיכך אין לבתה מזונות) אפשר לדון, שממאנת זו קיבלה כתובה בעת קידושיה עם כל תנאי כתובה, אלא שאח"כ גרמה לעצמה הפסד ע"י מיאונה ואבדה כתובתה, אולם בתה לא הפסידה זכותה, כי אם אשה שזנתה והפסידה כתובתה (לקמן פכ"ד ה"ו), האם תפסיד בתה את זכות מזונותיה? ('בית שמואל' אהע"ז סי' קיב ס"ק יא). ולדעת הראב"ד כל הלכה זו אינה מציאותית, שהרי קטנה הממאנת אינה יכולה עדיין ללדת ובת מנין לה? (ראה יבמות יב:). אולם רבינו סובר שאפשר לה להתעבר בקטנותה ולמאן, ואח"כ תלד ולד של קיימא (מגיד־משנה). וראה לעיל פ"ב ה"ט, ובביאורנו שם. ועדיין לא נמצא מקור נאמן לדין זה. 62) שכנס יבמתו וילדה לו בת, ומת. 63) שניה לעריות, ואסורה להנשא לו מדברי סופרים, כמבואר לעיל פ"א, ה"ו. 64) בא על ארוסתו, וילדה לו בת - ומת. 65) אנס את הנערה ונשאה אח"כ, וילדה לו בת - ומת. 66) כל אלה הן בעיות שלא נפשטו בתלמוד (כתובות נג: נד.) ומספק אין להוציא ממון מנכסי אחי הבת. וטעם הספק, ביבמה - הואיל וכתובתה על נכסי בעלה הראשון, אם כן גם תנאי כתובתה אינם על נכסי היבם. בשניה - כיון שאין לה כתובה (ראה לקמן פכ"ד, ה"ב) ממילא אין לה תנאי כתובה. בארוסה - כיון שלא תיקנו לה חכמים כתובה עד שעת נישואין, ממילא אין לה תנאי כתובה. באנוסה - הואיל ואין לה כתובה - כי יצא כסף קנסה בכתובתה - (ראה לקמן הל' נערה פ"א, ה"ד) ממילא נפקעו ממנה דיני תנאי כתובה, ואפילו אם ילדה לו (האנוסה) בת באישות, שנשאה אח"כ - הדין כן. 67) עד גיל שש, כמבואר לעיל פי"ב, הי"ד.

טו. הַמְאֹרֶס בַּת הַנִּזּוֹנֶת מִן הָאַחִין - חַיָּב בִּמְזוֹנוֹתֶיהָ מִשְּׁעַת הָאֵרוּסִין; שֶׁהֲרֵי אֵין לָהּ מְזוֹנוֹת מֵאַחֶיהָ (אֶלָּא עַד שֶׁתִּתְאָרֵס אוֹ עַד שֶׁתִּבְגַּר, וְזוֹ) אֵינָהּ בּוֹגֶרֶת כְּדֵי שֶׁתָּזוּן עַצְמָהּ, אֶלָּא קְטַנָּה אוֹ נַעֲרָה[68], וְאֵין אָדָם רוֹצֶה שֶׁתִּתְבַּזֶּה אֲרוּסָתוֹ וְתֵלֵךְ וְתִשְׁאַל עַל הַפְּתָחִים[69].

68) נמצא שהוא גרם לה להפסיד מזונותיה באירוסיו (ר"ן

כתובות פ"ד). 69) כתובות נג, ב. ובוודאי על דעת כן אירסה מתחילה.

טז. נִשֵּׂאת הַבַּת וּמֵאֲנָה[70] אוֹ נִתְגָּרְשָׁה אוֹ נִתְאַלְמְנָה[71], אֲפִלּוּ הִיא שׁוֹמֶרֶת[72] יָבָם - הוֹאִיל וְחָזְרָה לְבֵית אָבִיהָ וַעֲדַיִן לֹא בָּגְרָה, הֲרֵי זוֹ נִזּוֹנֶת מִנִּכְסֵי אָבִיהָ עַד שֶׁתִּבְגַּר אוֹ עַד שֶׁתִּתְאָרֵס[73].

70) שעקרה קידושיה למפרע. 71) לדעת ה'מאירי' (כתובות שם, עמ' 201) גם בנתגרשה או נתאלמנה, המדובר בקידושי קטנה שאינם אלא מדרבנן, ולפיכך היא ניזונת מנכסי אביה, אבל נערה שנתקדשה ושוב נתגרשה או נתאלמנה - אינה ניזונת מנכסי אביה (ועי' כסף־משנה). 72) מצפה וממתנת ליבם שייבמה. 73) שנית (כתובות נג:).

יז. מִי שֶׁמֵּת וְהִנִּיחַ בָּנִים וּבָנוֹת - יִירְשׁוּ הַבָּנִים כָּל הַנְּכָסִים[74], וְהֵם זָנִין אֶת אַחְיוֹתֵיהֶם[75] עַד שֶׁיִּבְגְּרוּ אוֹ עַד שֶׁיִּתְאָרְסוּ. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁהִנִּיחַ נְכָסִים שֶׁאֶפְשָׁר שֶׁיִּזּוֹנוּ מֵהֶם הַבָּנִים וְהַבָּנוֹת כְּאַחַת עַד שֶׁיִּבְגְּרוּ הַבָּנוֹת. וְאֵלּוּ הֵן הַנִּקְרָאִין נְכָסִים מְרֻבִּין. אֲבָל אִם אֵין בַּנְּכָסִים שֶׁהִנִּיחַ אֶלָּא פָּחוֹת מִזֶּה - מוֹצִיאִין מֵהֶם מְזוֹנוֹת לַבָּנוֹת עַד שֶׁיִּבְגְּרוּ[76], וְנוֹתְנִין הַשְּׁאָר לַבָּנִים. וְאִם אֵין שָׁם אֶלָּא כְּדֵי מְזוֹן הַבָּנוֹת בִּלְבַד - הַבָּנוֹת נִזּוֹנוֹת מֵהֶן עַד שֶׁיִּבְגְּרוּ אוֹ עַד שֶׁיִּתְאָרְסוּ, וְהַבָּנִים יִשְׁאֲלוּ עַל הַפִּתְחִים[77].

74) ונושאים ונותנים בהם כרצונם. 75) מזונות יום ביומו, ואינם חייבים להקציב בבת אחת עבור כל מזונותיהן מעתה עד שיבגרו. 76) מפרישים בבת אחת כל הסכום הדרוש למזונותיהן עד שיבגרו, ומניחים אותו ביד בית־דין או ביד אפוטרופוס. 77) בבא־בתרא קלט, ב. וכן אמרו בכתובות סז, א שיתום ויתומה שבאו להתפרנס (מזונות של צדקה) מפרנסים את היתומה ואח"כ מפרנסים את היתום, מפני שהאיש דרכו לחזור על הפתחים ואין האשה דרכה לחזור על הפתחים.

יח. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁהִנִּיחַ קַרְקַע; אֲבָל אִם לֹא הִנִּיחַ אֶלָּא מִטַּלְטְלִין - הוֹאִיל וּבְתַקָּנַת הַגְּאוֹנִים הוּא שֶׁיִּזּוֹנוּ הַבָּנוֹת מִן הַמִּטַּלְטְלִין[78], הֲרֵי הַבָּנִים וְהַבָּנוֹת נִזּוֹנוֹת כְּאֶחָד מִן הַנְּכָסִים הָאֵלּוּ הַמּוּעָטִין, שֶׁלֹּא תִּקְּנוּ לָהֶם בְּמִטַּלְטְלִין אֶלָּא שֶׁיִּהְיוּ כַּבָּנִים. וְכָזֶה הוֹרוּ הַגְּאוֹנִים[79].

78) ראה לעיל פט"ז, ה"ז. 79) הובאה דעתם בריי"ף לבבא־בתרא תחילת פרק ט'.

יט. הִנִּיחַ קַרְקַע, וְהָיוּ הַנְּכָסִים מְרֻבִּין[80], וְנִתְמַעֲטוּ אַחַר כֵּן[81] - כְּבָר זָכוּ בָּהֶן יוֹרְשִׁים[82]. הָיוּ מוּעָטִין בִּשְׁעַת מִיתָה, וְנִתְרַבּוּ אַחַר כָּךְ - הַבָּנִים יוֹרְשִׁין אוֹתָן[83]. וַאֲפִלּוּ לֹא נִתְרַבּוּ, אִם קָדְמוּ הַבָּנִים וּמָכְרוּ נְכָסִים מוּעָטִין - מִכְרָן קַיָּם[84].

80) בשעת מיתה. 81) אפילו קודם שבאו לבית־דין. 82) והם זנים את אחיותיהם עד שיכלו הנכסים לשניהם יחד. 83) כי יש לבנים חלק ותפיסת־יד בנכסים, וזכותם בהם לעולם עומדת. 84) בבא־בתרא קמ, א. כי אין מוציאים למזון הבנות מנכסים משועבדים, ולדעת רש"י (כתובות קג. וסוטה כא:) הכוונה שקדמו ומכרו קודם שיבואו לבית־דין, אבל לאחר שבאו וזיכה בית־דין את הבנות - אין לאחר מעשה בית־דין כלום, ולדעת ה'תוספות' (יבמות סז:) אפילו כשכבר באו לפני בית־דין, אם מכרו קודם שיאכלו הבנות - מכרם קיים.

כ. הָיוּ הַנְּכָסִים מְרֻבִּין וְיֵשׁ עָלָיו[85] חוֹב, אוֹ שֶׁהִתְנָה עִם אִשְׁתּוֹ[86] שֶׁיְּזוֹן אֶת בִּתָּהּ[87] - אֵין הַחוֹב וְלֹא מְזוֹנוֹת בַּת אִשְׁתּוֹ מְמַעֲטִין בַּנְּכָסִים[88]; אֶלָּא יִירְשׁוּ הַבָּנִים הַכֹּל, וְיִתְּנוּ לְבַעַל חוֹב חוֹבוֹ, וְיַזּוּנוּ בַּת אִשֶּׁת אֲבִיהֶן עַד זְמַן שֶׁיִּפָּסֵק, וְיַזּוּנוּ אַחְיוֹתֵיהֶן עַד שֶׁיִּבְגְּרוּ אוֹ עַד שֶׁיִּתְאָרְסוּ[89] וְיֵצְאוּ מִתַּחַת יְדֵיהֶם.

85) על האב שמת. 86) בשעת נישואיה. 87) מאיש אחר, ראה לקמן פכ"ג, יז. 88) להוציא מהם מזונות הבנות עד שיבגרו, והבנים ישאלו על הפתחים. 89) וגם הבנים יזונו עד שיכלו הנכסים לשניהם כאחד. כל זה בבבא־בתרא קמ, א בעיות שלא נפשטו ונשארו בתיקו, ודינן: חומרא לתובע וקולא לנתבע, והבנים הם הנתבעים כי הנכסים בחזקתם עומדים מדין ירושה (רי"ף שם).

כא. הִנִּיחַ אַלְמָנָה וּבַת, מְמֻנָּה אוֹ מְאֹשָׂה אַחֶרֶת, וְאֵין בַּנְּכָסִים כְּדֵי שֶׁיִּזּוֹנוּ שְׁתֵּיהֶן - הָאַלְמָנָה נִזּוֹנֶת, וְהַבַּת תִּשְׁאַל עַל הַפִּתְחִים[90]. וְכֵן אֲנִי אוֹמֵר, שֶׁמְּזוֹנוֹת הַבַּת קוֹדְמִין לִירֻשַּׁת הַבֵּן אֶת כְּתֻבַּת אִמּוֹ[91] שֶׁמִּמָּתָה בְּחַיֵּי אָבִיו, וְאַף־עַל־פִּי שֶׁשְּׁנֵיהֶם מִתְּנָאֵי הַכְּתֻבָּה. וְקַל וָחֹמֶר הַדְּבָרִים: אִם נִדְּחַת יְרֻשַּׁת שֶׁל תּוֹרָה[92] מִפְּנֵי מְזוֹנוֹת הַבַּת[93], לֹא תִּדָּחֶה יְרֻשַּׁת הַכְּתֻבָּה, שֶׁהִיא תְּנַאי בֵּית דִּין, מִפְּנֵי מְזוֹנוֹת הַבַּת?

90) כבוד אלמנתו עדיף לו מכבוד בנותיו (ב"ב שם, ובכתובות מג.) ומוציאים לאלמנה מזונות עד זמן שראויה לחיות, הכל לפי שנותיה וכפי אומד בית־דין, ומעמידים את הנכסים ביד שליש, והוא מפרנסה אחד לשלושים יום, כמבואר לעיל פי"ח, הכ"א. ולפי זה, כל אלמנה ממעטת בנכסים מאחר שמוציאים לה מזונותיה בתחילה (מגיד־משנה). 91) היא כתובת 'בנין דכרין' הנזכרת לעיל ה"א־ב. 92) הראויה לבנים הזכרים. 93) שהיא ניזונת, והבנים ישאלו על הפתחים, כדלעיל הי"ז.

כב. מִי שֶׁמֵּת וְהִנִּיחַ בָּנוֹת גְּדוֹלוֹת וּקְטַנּוֹת, וְלֹא הִנִּיחַ בֵּן - אֵין אוֹמְרִים: יִזּוֹנוּ הַקְּטַנּוֹת עַד שֶׁיִּבְגְּרוּ וַיַּחְלְקוּ שְׁאָר הַנְּכָסִים בְּשָׁוֶה, אֶלָּא כֻּלָּן חוֹלְקוֹת בְּשָׁוֶה[94].

94) כי במקום שכל הבנות יורשות כל הנכסים כאחד, לא תיקן להן בית־דין תנאי מיוחד למזונות, שאינו אלא בזמן שיש בנים, הם היורשים, והבנות ניזונות (בבא־בתרא קלט.).

~ יום שישי י"ח תמוז ~

פֶּרֶק עֲשִׂרִים[1]

1) נתבאר בו שחייב האב לתת מעות לבתו להנשא, מת האב והניח בת, ואם צוה בשעת מיתה שלא יתפרנסו בנותיו מנכסיו, אלמנה ובת אי זו קודמת למזונות, יתומה קטנה שהשיאוה אחיה ואמה לענין מזונות.

א. צִוּוּ חֲכָמִים, שֶׁיִּתֵּן אָדָם מִנְּכָסָיו מְעַט לְבִתּוֹ כְּדֵי שֶׁתִּנָּשֵׂא בּוֹ. וְזֶה הוּא הַנִּקְרָא פַּרְנָסָה[2]. הַמַּשִּׂיא אֶת בִּתּוֹ סְתָם - לֹא יִפְחֹת לָהּ מִכְּסוּת שֶׁפּוֹסְקִין לְאִשֶּׁת עָנִי שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל[3], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁהָיָה הָאָב עָנִי; אֲבָל אִם הָיָה עָשִׁיר - הֲרֵי זֶה רָאוּי לִתֵּן לָהּ כְּפִי עָשְׁרוֹ[4].

2) והיא נדוניה. 3) "לא יפחות לה מחמשים זוז". 4) אבל אין כופים אותו. ולכן דקדק רבנו וכתב "הרי זה ראוי ליתן".

ב. פֵּרֵשׁ עַל הַבַּעַל שֶׁאֵין לָהּ כְּלוּם וְשֶׁיַּכְנִיסֶנָּה עֲרֻמָּה - אֵין לָהּ כְּלוּם. וְלֹא יֹאמַר הַבַּעַל: כְּשֶׁתָּבוֹא לְבֵיתִי אֲכַסֶּנָּה, אֶלָּא מְכַסֶּנָּה וְהִיא בְּבֵית אָבִיהָ.

ג. הָאָב שֶׁמֵּת וְהִנִּיחַ בַּת - אוֹמְדִין דַּעְתּוֹ כַּמָּה הָיָה בְּלִבּוֹ לִתֵּן לָהּ לְפַרְנָסָה וְנוֹתְנִין לָהּ[5]. וּמִנַּיִן יוֹדְעִין אֶמְדַּן דַּעְתּוֹ? מֵרָעָיו וּמְיֻדָּעָיו וּמַשָּׂאוֹ וּמַתָּנוֹ וּכְבוֹדוֹ. וְכֵן אִם הִשִּׂיא בַּת בְּחַיָּיו - אוֹמְדִין בָּהּ[6]. וְאִם לֹא יָדְעוּ לוֹ בֵּית דִּין אֶמְדַּן דַּעַת[7] - נוֹתְנִין לָהּ מִנְּכָסָיו עִשּׂוּר[8] לְפַרְנָסָתָהּ.

5) אפילו אם היה יותר מעישור נכסיו. 6) יינתן לשנייה כדרך שנתן לראשונה בחייו. 7) שלא גר בינינו ולא עמדנו על סוף דעתו אם ווותרן או קמצן היה. 8) חלק עשירי.

ד. הִנִּיחַ בָּנוֹת רַבּוֹת - כֹּל שֶׁתָּבוֹא לְהִנָּשֵׂא[9], נוֹתְנִין לָהּ עִשּׂוּר הַנְּכָסִים. וְשֶׁלְּאַחֲרֶיהָ - עִשּׂוּר מַה שֶּׁשִּׁירָה רִאשׁוֹנָה. וְשֶׁל אַחֲרֶיהָ - עִשּׂוּר מַה שֶּׁשִּׁירָה שְׁנִיָּה. וְאִם בָּאוּ כֻּלָּן לְהִנָּשֵׂא כְּאַחַת - רִאשׁוֹנָה נוֹטֶלֶת עִשּׂוּר, וְהַשְּׁנִיָּה - עִשּׂוּר מַה שֶּׁשִּׁירָה רִאשׁוֹנָה, וְהַשְּׁלִישִׁית - עִשּׂוּר מַה שֶּׁשִּׁירָה שְׁנִיָּה, וְכֵן אֲפִלּוּ הֵן עֶשֶׂר, וְחוּזְרוֹת וְחוֹלְקוֹת כָּל הָעִשּׂוּרִים בְּשָׁוֶה[10], וּשְׁאָר הַנְּכָסִים לָאַחִים.

9) כי אין הבת נוטלת לפרנסתה אלא לזמן נישואיה. 10) וכל זה כדי לברר חלק הבנים ולהניח להם ירושה כדין תורה, כי אילו היו הבנות נוטלות כל אחת עישור נכסים ממש לא היה נשאר לבנים כלום ונמצאת ירושה של תורה נדחית מפני פרנסת הבנות שאינה אלא תקנת חכמים.

ה. עִשּׂוּר זֶה שֶׁהוּא לְפַרְנָסָה אֵינוֹ מִתְּנָאֵי כְּתֻבָּה. לְפִיכָךְ, אֲפִלּוּ לְפִי תַּקָּנַת חֲכָמִים (הָרִאשׁוֹנִים) וְאַחֲרוֹנִים, אֵינָהּ נוֹטֶלֶת אֶלָּא מִן הַקַּרְקַע[11]. וְיֵשׁ לָהּ[12] לִגְבּוֹת עִשּׂוּר זֶה מִשְּׁכִירוּת הַקַּרְקַע[13]. וְאִם רָצוּ הָאַחִין לִתֵּן לָהּ מָעוֹת כְּנֶגֶד עִשּׂוּר הַקַּרְקַע - נוֹתְנִין[14].

11) אף על פי שהחכמים האחרונים (הגאונים) תקנו להגבות הכתובה ושאר תנאיה גם מן המטלטלין, - עישור זה, שאינו מ"תנאי כתובה", אינו אלא מן הקרקע. וכל זה אינו אלא ב"עישור נכסים", אבל כשאומדין דעת האב - גובה היא אפילו מן המטלטלין. 12) יכולה. 13) העומדת להגבות (שזה שכבר נגבה הוא מטלטלין). ואף על פי שכבר עברה חצי שנה מיום שהשכיר האב - כיון שעדיין לא נגבה השכר, הרי זה כקרקע, כי אין שכירות משתלמת אלא בסוף השנה. 14) כדין כל בעל חוב הגובה את חובו מהלווה בחייו. ואילו הייתה בעלת חוב של אביהם, הייתה נוטלת רק מהזיבורית ובשבועה כדין הבא להיפרע מנכסי יתומים.

ו. הַבַּת בְּעִשּׂוּר זֶה כְּבַעַל חוֹב שֶׁל אַחִין הִיא, לְפִיכָךְ נוֹטֶלֶת אוֹתוֹ מִן הַבֵּינוֹנִית בְּלֹא שְׁבוּעָה. וְאִם מֵתוּ הָאַחִין - נוֹטֶלֶת אוֹתוֹ מִן בְּנֵיהֶם מִזִּבּוּרִית וּבִשְׁבוּעָה[15]; שֶׁהֲרֵי הִיא נִפְרַעַת מִנִּכְסֵי יְתוֹמִים, וְהַבָּא לִפְרַע מִנִּכְסֵי יְתוֹמִים - לֹא יִפְרַע אֶלָּא מִזִּבּוּרִית וּבִשְׁבוּעָה, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּהִלְכוֹת הַלְוָאָה.

15) שלא נטלה מן הנכסים כלום.

ז. וְהָאַחִים שֶׁמָּכְרוּ אוֹ מִשְּׁכְנוּ קַרְקַע אֲבִיהֶם - הַבַּת טוֹרֶפֶת מִן הַלָּקוּחוֹת פַּרְנָסָתָהּ[16], כְּדֶרֶךְ שֶׁטּוֹרְפִים כָּל בַּעֲלֵי חוֹבוֹת מִן הַלָּקוּחוֹת[17], כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּהִלְכוֹת הַלְוָאָה.

16) ובשבועה. 17) הואיל ופרנסה דבר קצוב הוא, היה להם להיזהר שלא לקנות קרקעות שהם כסכום פרנסתה (אבל מזונות האשה והבנות הואיל ואין להם קצבה אין מוציאים להם מנכסים משועבדים מפני תיקון העולם).

ח. מִי שֶׁהִשִּׂיא בָּנוֹת גְּדוֹלוֹת וְנִשְׁאֲרוּ קְטַנּוֹת וּמֵת בְּלֹא בֵּן - אֵין נוֹטְלִין פַּרְנָסָה לַקְּטַנּוֹת וְאַחַר כָּךְ חוֹלְקוֹת הַנְּכָסִים, אֶלָּא חוֹלְקוֹת כֻּלָּן בְּשָׁוֶה[18].

18) כי לא תוקנה פרנסה לבנות אלא כשיש שם בנים, שהבנות אינן יורשות כלום. אבל בשעה שיורשות - כולן שוות.

ט. מִי שֶׁמֵּת וְהִנִּיחַ שְׁתֵּי בָּנוֹת וָבֵן, וְקָדְמָה רִאשׁוֹנָה וְנָטְלָה עִשּׂוּר נְכָסִים[19], וְלֹא הִסְפִּיקָה הַשֵּׁנִית לִגְבּוֹת עַד שֶׁמֵּת הַבֵּן וְנָפְלוּ כָּל הַנְּכָסִים לִשְׁתֵּיהֶן[20] - אֵין הַשְּׁנִיָּה נוֹטֶלֶת עִשּׂוּר, אֶלָּא חוֹלְקוֹת בְּשָׁוֶה[21], וְזָכְתָה הָרִאשׁוֹנָה בָּעִשּׂוּר שֶׁלָּהּ.

19) כדינה, שהרי הבן יורש הכול. 20) ושתיהן יורשות בשווה. 21) ואין אומרים תיטול השנייה עישור נכסים תחילה כמו שנטלה ראשונה ואחרי כן יחלוקו אלא ראשונה

זכתה, ובת על הבת אין לה עישור נכסים שהרי שתיהן שוות בירושה.

י. מִי שֶׁצִּוָּה בִּשְׁעַת מִיתָה: אַל תְּפַרְנְסוּ בְּנוֹתַי מִנְּכָסַי - שׁוֹמְעִים לוֹ, שֶׁאֵין זֶה מִתְּנָאֵי כְּתֻבָּה[22].

22) אלא חוב על היתומים, ולפיכך אם ציווה האב שלא לפרנסן אין עליהם חוב כלל.

יא. מִי שֶׁמֵּת וְהִנִּיחַ אַלְמָנָה וּבַת - כְּבָר בֵּאַרְנוּ שֶׁמְּזוֹנוֹת הָאַלְמָנָה קוֹדְמִין לְמְזוֹנוֹת הַבַּת. וְכֵן אִם נִשֵּׂאת הַבַּת - אֵינָהּ נוֹטֶלֶת עִשּׂוּר נְכָסִים מִפְּנֵי מְזוֹנוֹת הָאַלְמָנָה[23]. וַאֲפִלּוּ מֵתָה הַבַּת אַחַר שֶׁנִּשֵּׂאת - אֵין הַבַּעַל יוֹרֵשׁ פַּרְנָסָה הָרְאוּיָה לְהִנָּתֵן לָהּ[24]; שֶׁהֲרֵי הַנְּכָסִים כֻּלָּן בְּחֶזְקַת הָאַלְמָנָה שֶׁתְּהֵא נִזּוֹנֶת מֵהֶן.

23) נלמד מדין מזונות הנ"ל, שאם במזונותיה שהן מתנאי כתובה אמרו כן, קל וחומר לעישור נכסים שאינו אלא תקנת חכמים. וטעם הדבר: מפני שהאלמנה היא בעלת חוב של האב ואילו הבת היא בעלת חוב של האחים. 24) ואין אומרים איש נכרי הוא זה, ואינו יורש של אב אלא של אשתו, ויש לו דין לוקח, ואין מוציאים למזון האלמנה מנכסים משועבדים, אלא לטובת האשה, עשאוהו כיורש. ומיורש מוציאים למזון האלמנה.

יב. קְטַנָּה יְתוֹמָה שֶׁהִשִּׂיאַתָּה אִמָּהּ אוֹ אַחֶיהָ לְדַעְתָּהּ[25], וְנָתְנוּ לָהּ מֵאָה אוֹ חֲמִשִּׁים זוּז - יְכוֹלָה הִיא מִשֶּׁתַּגְדִּיל לְהוֹצִיא מִיָּדָם פַּרְנָסָה הָרְאוּיָה לָהּ, אוֹ בְּאֶמְדַּן דַּעַת[26] הָאָב אוֹ בְּעִשּׂוּר הַקַּרְקָעוֹת[27]. וַאֲפִלּוּ לֹא הָיוּ הָאַחִין זָנִין אוֹתָהּ[28], וְאַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא מָחֲתָה[29] בִּשְׁעַת נִשּׂוּאִין, מִפְּנֵי שֶׁהַקְּטַנָּה אֵינָהּ בַּת מֶחָאָה[30].

25) בהסכמתה. 26) כמה היה בדעתו ליתן לה לפרנסה. 27) אם לא ידע לו בית דין אומדן דעת. 28) ולא היה לה להתבייש ולמחות. 29) התנגדה, מלשון הכתוב (דניאל ד, לב): "וְלָא אִיתַי דִּי יְמַחֵא בִידִהּ". 30) אינה יודעת למחות ואין מחילתה מחילה ואפילו גדלה משנשאת ולא תבעה תיכף, לא אבדה פרנסתה כשתמחה, שכל שלא אבדה בשעת נשואיה שוב אינה צריכה למחות.

יג. נִשֵּׂאת הַבַּת אַחַר שֶׁגְּדְלָה, בֵּין נַעֲרָה בֵּין בּוֹגֶרֶת, וְלֹא תָּבְעָה פַּרְנָסָתָהּ - אִבְּדָה פַּרְנָסָתָהּ[31]. וְאִם מִחֲתָה בְּעֵת נִשּׂוּאֶיהָ[32] - הֲרֵי זוֹ מוֹצִיאָה אֶת הָרָאוּי לָהּ כָּל זְמַן שֶׁתִּרְצֶה. בָּגְרָה וְעוֹדָהּ בְּבֵית אָבִיהָ, בֵּין שֶׁבָּגְרָה אַחַר מוֹתוֹ בֵּין שֶׁהִנִּיחָהּ בּוֹגֶרֶת, אִם פָּסְקוּ הָאַחִין מִלְּתֵת מְזוֹנוֹתֶיהָ, שֶׁהֲרֵי אֵין לָהּ מְזוֹנוֹת כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ, וְשָׁתְקָה וְלֹא תָּבְעָה פַּרְנָסָתָהּ אָבְדָה פַּרְנָסָתָהּ; לֹא פָּסְקוּ הָאַחִים מְזוֹנוֹתֶיהָ וְזָנוּ אוֹתָהּ בַּבֶּגֶר[33], אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא מִחֲתָה, לֹא אִבְּדָה פַּרְנָסָתָהּ כָּל זְמַן שֶׁהֵן זָנִין אוֹתָהּ; שֶׁיֵּשׁ לָהּ לִטְעֹן: מִפְּנֵי שֶׁהֵן זָנִין אוֹתָהּ אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינָן חַיָּבִין, וְהִיא עֲדַיִן לֹא נִשֵּׂאת[34], מִפְּנֵי זֶה לֹא תָּבְעָה פַּרְנָסָתָהּ[35].

31) שתיקתה זוהי מחילתה. 32) בנערותה. 33) מרצונם הטוב, ולא מחמת חיוב. 34) אבל אם בגרה ונשאה צריכה למחות אף על פי שהם זנים אותה. 35) מפני הבושה.

יד. מִי שֶׁצִּוָּה לָתֵת לִבְתּוֹ כָּךְ וְכָךְ מָעוֹת לְפַרְנָסָתָהּ לִקַּח בָּהֶן קַרְקַע, בֵּין שֶׁהָיָה שְׁכִיב מְרַע בֵּין שֶׁהָיָה בָּרִיא, וָמֵת, וַהֲרֵי הַמָּעוֹת בְּיַד הַשָּׁלִישׁ[36], וְאָמְרָה הַבַּת: תְּנוּ אוֹתָם לְבַעְלִי, כָּל מַה שֶּׁיִּרְצֶה יַעֲשֶׂה בָּהֶן - אִם הָיְתָה גְּדוֹלָה וְנִשֵּׂאת - הָרְשׁוּת בְּיָדָהּ[37], וְאִם עֲדַיִן מְאֹרֶסֶת הִיא - יַעֲשֶׂה שָׁלִישׁ מַה שֶּׁהֵשִׁלַּשׁ בְּיָדוֹ[38], וְאִם עֲדַיִן קְטַנָּה הִיא - אֲפִלּוּ נִשֵּׂאת, אֵין שׁוֹמְעִין לָהּ[39], אֶלָּא יַעֲשֶׂה שָׁלִישׁ כְּמוֹ שֶׁצִּוָּה הָאָב[40].

36) אדם שלישי הנאמן על שני הצדדים. 37) "שאף האב לא עלה בדעתו למסרן ביד שליש אלא עד שתינשא שמשנשאת הבעל זכאי לאכול פירות". 38) יקנה השדה, ואין שומעים לה, שמצוה לקיים דברי המת בין אם המְצַוֶּה שכיב מרע ובין אם הוא בריא. 39) "אין מעשה קטנה כלום". 40) ליקח בהן קרקע. כי לטובתה נתכוון שלא יוציא בעלה המעות ויפסיד. ואפילו אומרת: נאמן בעלי עלי שלא יעכבן לעצמו, תנו אותן לו, והוא יקנה לי שדה כאשר ארצה, - אין שומעין לה.

פֶּרֶק אֶחָד וְעֶשְׂרִים[1]

1) כולל דיני מציאת האשה ומעשה ידיה, מלאכות שעושה לבעלה, המדיר אשתו שלא תעשה מלאכה, השימוש שהאשה עושה בעצמה לבעלה, מלאכות שהנדה עושה לבעלה, האשה ששברה כלים בשעת מלאכתה, אשה שמנעה עצמה מכל המלאכות, דיני מינקת וחיובי הנקה, התובעת בנה או בתה עמה אחרי שגמלתו.

א. מְצִיאַת הָאִשָּׁה וּמַעֲשֵׂה יָדֶיהָ לְבַעְלָהּ[2]. וּמַה הִיא עוֹשָׂה לוֹ? הַכֹּל כְּמִנְהַג הַמְּדִינָה[3]. מָקוֹם שֶׁדַּרְכָּן לֶאֱרֹג - אוֹרֶגֶת, לִרְקֹם[4] - רוֹקֶמֶת, לִטְווֹת צֶמֶר אוֹ פִּשְׁתִּים - טוֹוָה. וְאִם לֹא הָיָה דֶּרֶךְ נְשֵׁי הָעִיר לַעֲשׂוֹת כָּל הַמְּלָאכוֹת הָאֵלּוּ - אֵינוֹ כּוֹפֶהָ אֶלָּא לִטְווֹת[5] הַצֶּמֶר בִּלְבַד[6], שֶׁהַפִּשְׁתָּן מַזִּיק אֶת הַפֶּה וְאֶת הַשִּׂפָתַיִם[7]. וְהַטְּוִיָּה הִיא הַמְּלָאכָה הַמְיֻחֶדֶת לַנָּשִׁים[8], שֶׁנֶּאֱמַר: וְכָל אִשָּׁה חַכְמַת לֵב בְּיָדֶיהָ טָווּ.

2) משנה, כתובות סה, ב. מציאה - משום איבה, שהרי בעלה נותן לה מזונות, ואם תעכב מציאתה לעצמה יבואו לידי קטטה (כתובות צו. ובבא־מציעא יב:). וב"ירושלמי" (כתובות פ"ו ה"א) אמרו: "שלא תהא מברחת משל בעלה, ואומרת מציאה מצאתי". מעשה ידיה - תחת מזונותיה (כתובות נח:), וכמבואר לעיל פי"ב ה"ד. 3) תוספתא כתובות פ"ה ה"ג. 4) תפירת צורות שונות על האריג בחוטים צבעוניים לשם נוי וקישוט. 5) ראה להלן הערה

ז. 6) תוספתא, שם. 7) כתובות סא, ב: "מסריח את הפה ומשרבט את השפתיים", משרבט - פושטן כמין שרביט עד שנעשות גדולות ע"י שצריכה לשרות החוט תמיד ברוק (רש"י שם). 8) ולפיכך אינו כופה אלא על הטויה, אבל לא על האריגה והרקמה, אע"פ שהן מלאכות חשובות וקלות ('מעשה רוקח'). [וכן אמרו ביומא סו, ב: "אין חכמה לאשה אלא בפלך, וכן הוא אומר וכל אשה חכמת לב בידיה טוו". וכן נראה במשנה (כתובות סד:) שאמרו: "ומה היא עושה לו, משקל חמשה סלעים שתי ביהודה, שהם עשרה סלעים בגליל. או משקל עשרה סלעים ערב ביהודה, שהן עשרים סלעים בגליל" - הרי שכל המדובר בטוויית החוטים]. ורבינו השמיט שיעורים אלו, מפני שסובר שאין קצבה זו בכל המקומות אלא הכל כמנהג המדינה (מגיד־משנה).

ב. דָּחֲקָה[9] עַצְמָהּ וְעָשְׂתָה יוֹתֵר מִן הָרָאוּי לָהּ - הַמּוֹתָר לַבַּעַל[10]. הָיָה לוֹ[11] מָמוֹן הַרְבֵּה, אֲפִלּוּ הָיָה לָהּ[12] כַּמָּה שְׁפָחוֹת - אֵינָהּ יוֹשֶׁבֶת לְבַטָּלָה בְּלֹא מְלָאכָה, שֶׁהַבַּטָּלָה מְבִיאָה לִידֵי זִמָּה[13]. אֲבָל אֵין כּוֹפִין אוֹתָהּ לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה כָּל הַיּוֹם כֻּלּוֹ, אֶלָּא לְפִי רֹב הַמָּמוֹן מְמַעֶטֶת בִּמְלָאכָה[14].

9) התאמצה. 10) כתובות סו, א. 11) ובכת"י התימנים: "לה". 12) ובכת"י התימנים: "היו להם". 13) משנה בכתובות נט, ב. כרבי אליעזר, והלכה כמותו (שם סא:). זמה - פריצות, זנות. 14) שם, וכמבואר בסמוך ה"ו.

ג. הַמַּדִּיר[15] אֶת אִשְׁתּוֹ שֶׁלֹּא תַּעֲשֶׂה מְלָאכָה כְּלָל[16] - יוֹצִיא וְיִתֵּן כְּתֻבָּה, שֶׁהַבַּטָּלָה מְבִיאָה לִידֵי זִמָּה[17]. וְכֵן כָּל אִשָּׁה רוֹחֶצֶת לְבַעְלָהּ פָּנָיו יָדָיו וְרַגְלָיו, וּמוֹזֶגֶת לוֹ אֶת הַכּוֹס[18], וּמַצַּעַת לוֹ אֶת הַמִּטָּה[19], וְעוֹמֶדֶת וּמְשַׁמֶּשֶׁת בִּפְנֵי בַּעְלָהּ, כְּגוֹן שֶׁתִּתֵּן לוֹ מַיִם אוֹ כְּלִי אוֹ תִּטֹּל מִלְּפָנָיו וְכַיּוֹצֵא בִּדְבָרִים אֵלּוּ. אֲבָל אֵינָהּ עוֹמֶדֶת וּמְשַׁמֶּשֶׁת בִּפְנֵי אָבִיו אוֹ בִּפְנֵי בְּנוֹ[20].

15) בכת"י התימנים: "והמדיר", והוא מקושר לסוף ה"ב. והלכה הבאה, מתחילה: וכן כל אשה וכו'. 16) שאסר הנאתו עליה אם תעשה מלאכה, אבל אם אמר: הריני אוסר עליך לעשות מלאכה, אין בדבריו כלום, וכמבואר בביאורנו לעיל פי"ב הכ"ד. ואפילו לא אסר עליה לשחק בכלבים, שאין חשש שתבוא לידי שעמום - יש חשש שתבוא לידי זימה. 17) משנה בכתובות נט, ב. וכרבי אליעזר (שם, סא:). ראה למעלה הערה יב. 18) שם סא, א. מוזגת - יוצקת. 19) פורסת סדין ולבדין, דבר שאינו טורח כדי שתתחבב עליו (רש"י שם). ורבינו בפירוש המשנה (כתובות פ"ה מ"ו) אומר: "שאלו הענינים אינו מותר לו לאדם שישתמש לו אלא מאשתו, לפי . . . שאין משתמשים באשה ואין הפרש בין שפחה או זולתה, בין גדולה בין קטנה". ושני הטעמים מובאים ב'ירושלמי' שם. 20) כתובות סא, ב.

ד. וּמְלָאכוֹת אֵלּוּ עוֹשָׂה אוֹתָן הִיא בְּעַצְמָהּ. וַאֲפִלּוּ הָיוּ לָהּ כַּמָּה שְׁפָחוֹת - אֵין עוֹשִׂין מְלָאכוֹת אֵלּוּ לַבַּעַל אֶלָּא אִשְׁתּוֹ[21].

21) כבר ביאר רבינו בפירושו למשנה הנ"ל, שאין משתמשים באשה אלא באשתו. ורש"י בכתובות סא, א מפרש: "חכמים השיאוה עצה טובה להנהיג זאת בישראל" כדי שתתחבב עליו.

ה. יֵשׁ מְלָאכוֹת אֲחֵרוֹת שֶׁהָאִשָּׁה עוֹשָׂה לְבַעְלָהּ בִּזְמַן שֶׁהֵן עֲנִיִּים, וְאֵלּוּ הֵן: אוֹפָה הַפַּת בַּתַּנּוּר[22]. וְעֶזְרָא תִּקֵּן, שֶׁתִּהְיֶה אִשָּׁה מַשְׁכֶּמֶת וְאוֹפָה, כְּדֵי שֶׁתִּהְיֶה הַפַּת מְצוּיָה לַעֲנִיִּים[23]. וּמְבַשֶּׁלֶת אֶת הַתַּבְשִׁילִין. וּמְכַבֶּסֶת אֶת הַבְּגָדִים. וּמְנִיקָה אֶת בְּנָהּ[24]. וְנוֹתֶנֶת תֶּבֶן לִפְנֵי בְּהֶמְתּוֹ, אֲבָל לֹא לִפְנֵי בְּקָרוֹ[25]. וּמַטְחֶנֶת. כֵּיצַד מַטְחֶנֶת? יוֹשֶׁבֶת בָּרְחַיִם[26] וּמְשַׁמֶּרֶת[27] הַקֶּמַח, וְאֵינָהּ טוֹחֶנֶת[28]. אוֹ מְחַמֶּרֶת אַחַר הַבְּהֵמָה[29], כְּדֵי שֶׁלֹּא יִבְטְלוּ הָרְחַיִם. וְאִם הָיָה דַרְכָּן לִטְחֹן בְּרְחַיִם שֶׁל יָד - טוֹחֶנֶת[30].

22) אבל לא באלפס או על גבי גחלים, שאין זה מנהג העולם ('מעשה רוקח'). 23) בבא־קמא פב, א. 24) כתובות נט, ב. 25) שם, סא, ב. וכגירסת ספרי ספרד, וכן הוא ברי"ף שם. והטעם בזה הוא: לפי שבהמה מיוחדת לו לרכיבה, ולכן נותנת היא תבן לפניה, שזהו לצורך גופו של הבעל, אבל לפני בקרו העומד לחרוש שאינו לצורך גופו של הבעל - אינה נותנת תבן ('שיטה מקובצת' שם). 26) בבית הטחנה. 27) מנפה. ולדעת ה'טור' (אהע"ז סי' ס) הכוונה לשמירה ממש. 28) אין היא בעצמה טוחנת בריחיים גדולים במקום בהמה - שזה טורח גדול, אלא "מטחנת" מכינה צרכי טחינה. ובכת"י התימנים, הנוסח: "ואצה בטוחנת". 29) מנהיגה את הבהמה המסובבת את הריחיים. 30) כתובות נט, ב.

ו. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בַּעֲנִיִּים; אֲבָל אִם הִכְנִיסָה לוֹ שִׁפְחָה אַחַת אוֹ נְכָסִים שֶׁרָאוּי לִקְנוֹת מֵהֶן שִׁפְחָה אַחַת, אוֹ שֶׁהָיְתָה לוֹ שִׁפְחָה אַחַת אוֹ שֶׁהָיָה לוֹ מָמוֹן כְּדֵי לִקְנוֹת מִמֶּנּוּ שִׁפְחָה אַחַת[31] - אֵינָהּ מַטְחֶנֶת, וְלֹא אוֹפָה, וְלֹא מְכַבֶּסֶת[32], וְלֹא נוֹתֶנֶת תֶּבֶן לִפְנֵי בְּהֶמְתּוֹ[33]. הִכְנִיסָה לוֹ שְׁתֵּי שְׁפָחוֹת אוֹ נְכָסִים הָרְאוּיִין לִקְנוֹת מֵהֶן שְׁתֵּי שְׁפָחוֹת, אוֹ שֶׁהָיוּ לוֹ שְׁתֵּי שְׁפָחוֹת אוֹ שֶׁהָיָה רָאוּי לִקְנוֹת שְׁתֵּי שְׁפָחוֹת - אֵינָהּ מְבַשֶּׁלֶת, וְאֵינָהּ מְנִיקָה אֶת בְּנָהּ[34], אֶלָּא נוֹתֶנֶת אוֹתוֹ לַשִּׁפְחָה לְהָנִיק.

31) שם, סא, א: "אחד שהכניסה לו משלה, ואחד שמצאה לו משלו" - לפי גירסת הרי"ף, וגרסתנו: "ואחד שצמצמה לו משלה", וראה ב'תוספות' שם. 32) שם נט, ב. 33) ובר"ן לנדרים פא, ב מבואר שאינה פטורה מנתינת תבן עד שיהיו לה ארבע שפחות, וכן בראב"ש שם. 34) כתובות, שם.

ז. נִמְצְאוּ כָּל הַמְּלָאכוֹת שֶׁכָּל אִשָּׁה[35] עוֹשָׂה אוֹתָן לְבַעְלָהּ - חָמֵשׁ מְלָאכוֹת: טוֹוָה, וְרוֹחֶצֶת פָּנָיו יָדָיו וְרַגְלָיו, וּמוֹזֶגֶת אֶת הַכּוֹס, וּמַצַּעַת אֶת הַמִּטָּה, וְעוֹמֶדֶת וּמְשַׁמֶּשֶׁת בְּפָנָיו. וְהַמְּלָאכוֹת שֶׁמִּקְצָת הַנָּשִׁים עוֹשׂוֹת אוֹתָן וּמִקְצָתָן אֵינָן עוֹשׂוֹת[36] - שֵׁשׁ מְלָאכוֹת: מַטְחֶנֶת, וּמְבַשֶּׁלֶת, וְאוֹפָה, וּמְכַבֶּסֶת, וּמְנִיקָה, וְנוֹתֶנֶת תֶּבֶן לִפְנֵי בְּהֶמְתּוֹ.

35) בין עניה בין עשירה. 36) כשיש להן שפחה.

ח. כָּל מְלָאכוֹת שֶׁהָאִשָּׁה עוֹשָׂה לְבַעְלָהּ - נְדָה עוֹשָׂה לְבַעְלָהּ. חוּץ מִמְּזִיגַת הַכּוֹס, וְהַצָּעַת הַמִּטָּה, וְהַרְחָצַת פָּנָיו יָדָיו וְרַגְלָיו[37]. גְּזֵרָה מִשּׁוּם הִרְהוּר שֶׁמָּא יָבֹא לִבְעֹל. לְפִיכָךְ מַצַּעַת מִטָּתוֹ כְּשֶׁהִיא נִדָּה שֶׁלֹּא בְּפָנָיו וּמוֹזֶגֶת אֶת הַכּוֹס וְאֵינָהּ נוֹתֶנֶת אוֹתוֹ בְּיָדוֹ כְּדַרְכָּהּ תָּמִיד אֶלָּא מַנַּחַת אוֹתוֹ עַל הָאָרֶץ אוֹ עַל הַכְּלִי אוֹ עַל הַשֻּׁלְחָן וְהוּא נוֹטְלוֹ[38].

37) כתובות סא, א. כי אלו הם דברים של קירוב וחיבה. הרחצת פניו - אפילו הוא רוחץ והיא יוצקת המים שאינה נוגעת בגופו, כי נגיעת גופו אפילו בלא רחיצת פניו אסורה, כמבואר בהל' איסורי ביאה פי"א הי"ח (והשווה שם הי"ט). ודברים אלו אסורים אפילו בעת ספירת שבעה ימים נקיים, כמבואר שם (מגיד־משנה). 38) כתובות, שם.

ט. הָאִשָּׁה שֶׁשָּׁבְרָה כֵּלִים בְּעֵת שֶׁעָשְׂתָה מַלְאַכּוֹתֶיהָ[39] בְּתוֹךְ בֵּיתָהּ - פְּטוּרָה. וְאֵין זֶה מִן הַדִּין, אֶלָּא תַּקָּנָה. שֶׁאִם אֵין אַתָּה אוֹמֵר כֵּן - אֵין שָׁלוֹם בְּתוֹךְ הַבַּיִת לְעוֹלָם, אֶלָּא נִמְצֵאת נִזְהֶרֶת וְנִמְנַעַת מֵרֹב הַמְּלָאכוֹת, וְנִמְצֵאת קְטָטָה בֵּינֵיהֶם[40].

39) [ב'ירושלמי' (כתובות פ"ט ה"ד) לא מפורש ששברה בעת מלאכה ('חלקת מחוקק' סי' פ ס"ק כט). ונראה שכוונת רבינו היא שהשבירה היתה בלי כוונה, ועי' משנה־למלך]. 40) 'ירושלמי' כתובות, שם.

י. כָּל אִשָּׁה שֶׁתִּמְּנַע מִלַּעֲשׂוֹת מְלָאכָה מִן הַמְּלָאכוֹת שֶׁהִיא חַיֶּבֶת לַעֲשׂוֹתָן - כּוֹפִין אוֹתָהּ[41] וְעוֹשָׂה, אֲפִלּוּ בַּשּׁוּט[42]. טָעַן הוּא שֶׁאֵינָהּ עוֹשָׂה, וְהִיא אוֹמֶרֶת שֶׁאֵינָהּ נִמְנַעַת מִלַּעֲשׂוֹת - מוֹשִׁיבִין אִשָּׁה בֵּינֵיהֶן[43] אוֹ שְׁכֵנִים. וְדָבָר זֶה כְּפִי מַה שֶּׁיִּרְאֶה הַדַּיָּן שֶׁאֶפְשָׁר בַּדָּבָר.

41) ואפילו אומרת: "איני ניזונת ואיני עושה" שאין כופים אותה לעשות, כמבואר לעיל פי"ב ה"ד, אינה פטורה אלא מטוויית הצמר, אבל שאר מלאכות שאשה עושה לבעלה לצרכי הבית חייבת בהן, כמו שכתב 'מגיד משנה' לעיל שם (כסף־משנה כאן). ואין דנים אותה כמורדת (למעלה פי"ד ה"ח) שאינה נקראת מורדת אלא אם מרדה מתשמיש (כתובות סג:). 42) ראה למעלה פט"ו ה"ז. וכן כתב הר"ן ברי"ף (כתובות סג:) בשם גאון. והראב"ד כותב: "מעולם לא שמעתי ייסור שוטים לנשים". 43) ואף־על־פי שאשה פסולה לעדות - האמינו כאן לאשה משום שלום בית, ומטעם זה לא חייבוה להשבע ('חלקת מחוקק' סי' פ ס"ק כח).

יא. הָאִשָּׁה כָּל זְמַן שֶׁהִיא מְנִיקָה אֶת בְּנָהּ - פּוֹחֲתִין לָהּ מִמַּעֲשֵׂה יָדֶיהָ, וּמוֹסִיפִין לָהּ עַל מְזוֹנוֹתֶיהָ יַיִן וּדְבָרִים שֶׁיָּפִין לֶחָלָב[44]. פָּסְקוּ לָהּ מְזוֹנוֹת הָרְאוּיוֹת לָהּ[45], וַהֲרֵי הִיא מִתְאַוָּה לֶאֱכֹל יוֹתֵר אוֹ לֶאֱכֹל מַאֲכָלוֹת אֲחֵרוֹת מִפְּנֵי חֳלִי הַתַּאֲוָה שֶׁיֵּשׁ לָהּ בְּבִטְנָהּ - הֲרֵי זוֹ אוֹכֶלֶת מִשֶּׁלָּהּ[46] כָּל מַה שֶּׁתִּרְצֶה. וְאֵין הַבַּעַל יָכוֹל לְעַכֵּב וְלוֹמַר, שֶׁאִם תֹּאכַל יוֹתֵר מִדַּאי אוֹ תֹּאכַל מַאֲכָלִים רָעִים - יָמוּת הַיָּלָד[47], מִפְּנֵי שֶׁצַּעַר גּוּפָהּ קוֹדֵם[48].

44) כתובות סד, ב. ודף סה, ב. 45) [ראה למעלה פי"ב ה"י שפוסקים לאשה מזונות כלאדם בינוני, ולא כלחולה וגרגרן]. 46) כן מפרש רבינו מה שאמרו בברייתא (כתובות ס:) "פסקה קמעא אוכלת הרבה - משלה", ועיי"ש ברש"י ולהלן בדברי רבינו בהלכה יב. 47) בברייתא שם, מפורש להיפך: "לא תאכל עמו דברים הרעים לחלב". ואולי היתה לרבינו נוסחא אחרת שם. 48) כן אמר רבי יוסי בנדרים פ, ב - במעין של בני העיר שאינו מספיק לכביסת בני העיר וגם לשתיה לבני עיר אחרת, שכביסתם של בני העיר קודמת לשתייתם של בני העיר האחרת, שצער גופם קודם לחיי אחרים ('בית שמואל' סי' פ ס"ק טו).

יב. יָלְדָה תְּאוֹמִים - אֵין כּוֹפִין אוֹתָהּ לְהָנִיק שְׁנֵיהֶם, אֶלָּא מְנִיקָה אֶחָד וְשׂוֹכֵר הַבַּעַל מְנִיקָה לַשֵּׁנִי[49]. הֲרֵי שֶׁרָצְתָה הָאִשָּׁה לְהָנִיק בֶּן חֲבֵרְתָּהּ עִם בְּנָהּ - הַבַּעַל מְעַכֵּב, וְאֵינוֹ מַנִּיחָהּ אֶלָּא לְהָנִיק בְּנוֹ בִּלְבַד[50].

49) 'ירושלמי' כתובות פ"ה ה"ו. 50) שם, מדקדוק לשון המשנה "ומניקה את בנה", בנה - ולא שנים, בנה - ולא בן חברתה.

יג. נָדְרָה שֶׁלֹּא לְהָנִיק אֶת בְּנָהּ - כּוֹפָה אוֹתָהּ[51] וּמְנִיקָתוֹ עַד שֶׁיִּהְיֶה בֶּן אַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים חֹדֶשׁ[52], אֶחָד הַזָּכָר וְאֶחָד הַנְּקֵבָה. הִיא אוֹמֶרֶת: אֲנִי אָנִיק אֶת בְּנִי, וְהוּא אֵינוֹ רוֹצֶה שֶׁתָּנִיק אִשְׁתּוֹ כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּתְנַוֵּל - אַף־עַל־פִּי שֶׁיֵּשׁ לָהּ כַּמָּה שְׁפָחוֹת, שׁוֹמְעִין לָהּ; שֶׁצַּעַר הוּא לָהּ לִפְרֹשׁ מִבְּנָהּ[53].

51) שהיא משועבדת להניק, ואין הנדר חל כלל (כתובות נט:). 52) שהוא סוף זמן ההנקה (שם ס.). 53) שם סא, א. ולפי זה, אפילו אם בעלה יתן לה תינוק אחר להניק (שאין לה צער חלב) ג"כ שומעים לה משום צער פרישותה מבנה ('בית שמואל' אהע"ז סי' פב, ס"ב). ורש"י פירש: החלב רב בדדיה ומצערה.

יד. הָיְתָה עֲנִיָּה שֶׁהִיא חַיֶּבֶת לְהָנִיק אֶת בְּנָהּ, וַהֲרֵי הוּא עָשִׁיר שֶׁרָאוּי לוֹ שֶׁלֹּא תָּנִיק אִשְׁתּוֹ[54], אַף־עַל־פִּי

שֶׁאֵין לוֹ שְׁפָחוֹת, אִם לֹא רָצְתָה לְהָנִיק - שׁוֹכֵר מְנִיקָה אוֹ קוֹנֶה שִׁפְחָה; מִפְּנֵי שֶׁהָאִשָּׁה עוֹלָה עִם בַּעְלָהּ, וְאֵינָהּ יוֹרֶדֶת[55].

54) כגון שיש לו נכסים הראויים לקנות מהם שתי שפחות, כמבואר לעיל ה"ו. 55) כתובות סא, א. שנאמר (בראשית ג, כ): "כי היא היתה אם כל חי - לחיים ניתנה ולא לצער ניתנה".

טו. הִיא אוֹמֶרֶת: רָאוּי הוּא לִשְׂכֹּר אוֹ לִקְנוֹת שִׁפְחָה, וְהוּא אוֹמֵר אֵינוֹ רָאוּי - עָלֶיהָ לְהָבִיא רְאָיָה, וְאֵין כָּאן מָקוֹם לִשְׁבוּעָה[56].

56) לומר לו השבע שבועת היסת ותפטר, שהוא אינו חייב לה כלום, אלא היא משועבדת להניק את בנה, וכל שהיא רוצה להפקיע עצמה משעבודה - עליה להביא ראיה (מגיד־משנה).

טז. הָאִשָּׁה שֶׁנִּתְגָּרְשָׁה - אֵין כּוֹפִין אוֹתָהּ לְהָנִיק[57]. אֶלָּא: אִם רָצְתָה - נוֹתֵן לָהּ שְׂכָרָהּ וּמְנִיקָתוֹ, וְאִם לֹא רָצְתָה - נוֹתֶנֶת לוֹ אֶת בְּנוֹ וְהוּא מְטַפֵּל בּוֹ. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? שֶׁלֹּא הֵנִיקָה אוֹתוֹ עַד שֶׁהִכִּירָהּ; אֲבָל אִם הִכִּירָהּ, וַאֲפִלּוּ הוּא סוֹמֵא - אֵין מַפְרִישִׁין אוֹתוֹ מֵאִמּוֹ, מִפְּנֵי סַכָּנַת הַוְלָד[58], אֶלָּא כּוֹפִין אוֹתָהּ וּמְנִיקָה אוֹתוֹ בְּשָׂכָר עַד אַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים חֹדֶשׁ[59].

57) שאינה משועבדת לו יותר (כתובות נט:). 58) עא"פ שאינו מכירה בראיה, מכירה בטעם ובריח (שם ס.), ואינו רוצה לינוק מאשה אחרת. ולא נתן רבינו שיעור לזמן ההכרה, שאין כל התינוקות שוים בזה, אלא כל אחד לפי חריפותו, וכמו שאמרו ב'ירושלמי' (שם): שמואל אמר מכיר אני את מילדתי, שהבחנתי בה בצאתי מרחם אמי, ומאז אני מכירה. 59) "ואם אין לו, כופים אותה ומניקתו" (אהע"ז סי' פב ס"ה). והטעם, שהרי גם אשה חייבת במצות צדקה, וכשם שעשירה חייבת לזון את בנה מחמת צדקה, וכופין על הצדקה, כך זו שהיא עשירה בחלב שבדדיה, כופים אותה להניק את בנה משום צדקה (בני אהובה).

יז. הַגְּרוּשָׁה אֵין לָהּ מְזוֹנוֹת[60] אַף־עַל־פִּי שֶׁהִיא מְנִיקָה אֶת בְּנָהּ, אֲבָל נוֹתֵן לָהּ יוֹתֵר עַל שְׂכָרָהּ דְּבָרִים שֶׁהַקָּטָן צָרִיךְ לָהֶן מִכְּסוּת וּמַאֲכָל וּמַשְׁקֶה וְסִיכָה וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה[61]. אֲבָל הַמְעֻבֶּרֶת - אֵין לָהּ כְּלוּם[62]. שָׁלְמוּ חֲדָשָׁיו[63] וּגְמָלַתּוּ, אִם רָצְתָה הַמְגָרֶשֶׁת שֶׁיִּהְיֶה בְּנָהּ אֶצְלָהּ - אֵין מַפְרִישִׁין אוֹתוֹ מִמֶּנָּה עַד שֶׁיִּהְיֶה בֵּן שֵׁשׁ שָׁנִים גְּמוּרוֹת[64], אֶלָּא כּוֹפִין אֶת אָבִיו וְנוֹתֵן לוֹ מְזוֹנוֹת וְהוּא אֵצֶל אִמּוֹ. וְאַחַר שֵׁשׁ שָׁנִים, יֵשׁ לָאָב לוֹמַר: אִם הוּא אֶצְלִי - אֶתֵּן לוֹ מְזוֹנוֹת, וְאִם הוּא אֵצֶל אִמּוֹ - לֹא אֶתֵּן לוֹ מְזוֹנוֹת[65]. וְהַבַּת אֵצֶל אִמָּהּ לְעוֹלָם[66], וַאֲפִלּוּ לְאַחַר שֵׁשׁ.

60) כתובות טו, ב. 61) שחייב הוא במזונות בניו עד שיהיו בני שש, כמבואר למעלה יב, יד. 62) ולכשתלד, יתן לה בעלה שכר הנקה. ואם רצתה, נותנת לו בנו והולכת לה. 63) כ"ד חדשי ההנקה. 64) כתובות סה, ב. שעד גיל זה הוא כרוך אחרי אמו וצריך לה, וכן אמרו (עירובין פב:): "בן שש בצוות אמו נוח לו". והראב"ד חולק: "אין הדעת סובלת שנכוף את האב להפריש בנו ממנו עד שיהא בן שש, והלא הוא חייב לחנכו בתורה בן ארבע ובן חמש, ואיך יחנכנו והוא גדל בין הנשים". אולם רבינו בהלכות תלמוד תורה (ב, ב) כותב: "מכניסים את התינוקות להתלמד כבן שש. . . ופחות מבן שש אין מכניסים אותו". ואם כוונת הראב"ד למה שאמרו (סוכה מב.): "קטן היודע לדבר, אביו מלמדו תורה וקריאת שמע", ומבואר ג"כ בהל' תלמוד תורה (א, ו) שמלמדו פסוקים בודדים, דבר זה יכול הוא לחנכו אצל אמו כשיבוא אצלו לפעמים (מגיד־משנה). 65) שמאז והלאה, עליו לחנכו וללמדו תורה. 66) כתובות קב, ב. שהיא צריכה לאמה לטפל בה בגידוליה ובתמרוקי הבנות, שאין האב מצוי בהם, וגם פטורה מתלמוד תורה, כמבואר בהל' תלמוד תורה (א, יג), ולפיכך טובת הבת להתגדל אצל אמה ('פרישה', אהע"ז סי' פב ס"ח). והשווה פירוש המשנה (כתובות פי"ב מ"א): "לה הבחירה בבת - ולאב הבחירה בבן".

יח. כֵּיצַד? הָיָה הָאָב רָאוּי לִצְדָקָה - מוֹצִיאִין מִמֶּנּוּ הָרָאוּי לוֹ בְּעַל כָּרְחוֹ[67] וְזָנִין אוֹתָהּ[68] וְהִיא אֵצֶל אִמָּהּ[69]. וַאֲפִלּוּ נִשֵּׂאת הָאֵם לְאַחֵר - בִּתָּהּ אֶצְלָהּ, וְאָבִיהָ זָן אוֹתָהּ מִשּׁוּם צְדָקָה עַד שֶׁיָּמוּת הָאָב. וְתִזּוֹן מִנְּכָסָיו אַחַר מוֹתוֹ בִּתְנָאֵי כְּתֻבָּה וְהִיא אֵצֶל אִמָּהּ. וְאִם לֹא רָצְתָה הָאֵם שֶׁיִּהְיוּ בָּנֶיהָ אֶצְלָהּ אַחַר שֶׁגִּמְלָתַן, אֶחָד זְכָרִים וְאֶחָד נְקֵבוֹת - הָרְשׁוּת בְּיָדָהּ. וְנוֹתֶנֶת אוֹתָן לַאֲבִיהֶן[70], אוֹ מַשְׁלֶכֶת אוֹתָן לַקָּהָל - אִם אֵין לָהֶן אָב - וְהֵן מְטַפְּלִין[71] בָּהֶן.

67) בתורת צדקה. כמבואר לעיל (פי"ב, הט"ו). 68) עד שתבגר, כמבואר למעלה פי"ב הט"ו. 69) כתובות קב, ב. "ואם נראה לבית־דין שטוב לה יותר לישב עם בית אביה, אין האם יכולה לכוף שתשב עמה" (שו"ע אהע"ז סי' פב ס"ז). 70) או ליורשי האב, כמבואר ביבמות מב, ב. 71) שאין חיוב לאשה לגדל בניה (מגיד־משנה). ולדעת בעל 'מעשה רוקח' מחוייבת היא לפרנס בניה משום צדקה, כי גם האשה חייבת בצדקה (ראה קידושין ח:), אלא הואיל ורוצה להנשא, והדבר ידוע שאנשים ימנעו מלישאנה מכח משא הבן, ואפילו היא עשירה אין אדם נוטה לגדל בנים אחרים, לפיכך היא רוצה למסרו לאביו או להשליכו לקהל, אבל זה ודאי שהיא חייבת בהחזקתו, כפי עשרה וממונה.

פֶּרֶק שְׁנַיִם וְעֶשְׂרִים[1]

1) ביאר בו רבינו דין ירושת הבעל בנכסי אשתו ואשה האסורה לו, וקטנה וחרשת לענין זה, דיני נכסי מלוג ונכסי צאן ברזל לענין מכירת האיש, ומכירת האשה ושומרת־יבם, כתובת יבמה, מתנה לאשה על מנת שלא יאכל הבעל פירות, מוכרת כתובתה בטובת הנאה, כפל שמשלם הגנב עבור ולד

בהמת מלוג. החובל באשתו, נזק וצער ובושת למי. פקדונות מנשים, עבדים, קטנים.

א. הַבַּעַל קוֹדֵם לְכָל אָדָם בִּירֻשַּׁת אִשְׁתּוֹ[2]. וּמֵאֵימָתַי יִזְכֶּה בִּירֻשָּׁתָהּ? מִשֶּׁתֵּצֵא מֵרְשׁוּת הָאָב, וְאַף־עַל־פִּי שֶׁעֲדַיִן לֹא נִכְנְסָה לְחֻפָּה[3]. הוֹאִיל וְנַעֲשֵׂית בִּרְשׁוּת בַּעְלָהּ - יִרְשֶׁנָּה.

2) כן כתב רבינו למעלה פי"ב ה"ג, ובפ"א מהל' נחלות ה"ח. וראה יבמות פט. ב. ובבא־בתרא קנח, א. 3) היא ההבאה לביתו והייחוד עמה (למעלה פ"י ה"א).

ב. כֵּיצַד? הָאִשָּׁה שֶׁנִּתְאָרְסָה, וּמְסָרָהּ אָבִיהָ לְבַעְלָהּ אוֹ לִשְׁלוּחֵי בַּעְלָהּ, אוֹ מְסָרוּהָ שְׁלוּחֵי הָאָב לְבַעְלָהּ אוֹ לִשְׁלוּחָיו[4], וּמֵתָה קֹדֶם שֶׁתִּכָּנֵס לְחֻפָּה - אַף־עַל־פִּי שֶׁכִּתֻּבָּתָהּ[5] עֲדַיִן בְּבֵית אָבִיהָ, בַּעְלָהּ יוֹרְשָׁהּ[6]. וְכֵן אִם הָלַךְ הָאָב אוֹ שְׁלוּחֵי הָאָב עִם הַבַּעַל, וְנִכְנַס עִמָּהּ בַּעְלָהּ בַּדֶּרֶךְ לְחָצֵר וְנִתְיַחֵד עִמָּהּ שָׁם לְשֵׁם נִשּׂוּאִין, וּמֵתָה - הֲרֵי זֶה יִרְשֶׁנָּה בַּעְלָהּ[7]. אֲבָל אִם עֲדַיִן הָאָב עִם הַבַּעַל לְהוֹלִיכָהּ לְבֵית בַּעְלָהּ, אוֹ שֶׁהָלְכוּ שְׁלוּחֵי הָאָב עִם שְׁלוּחֵי הַבַּעַל אוֹ עִם הַבַּעַל, אֲפִלּוּ נִכְנַס הַבַּעַל עִמָּהּ לְחָצֵר לָלוּן כְּדֶרֶךְ שֶׁלָּנִין עוֹבְרֵי דְּרָכִים בְּפֻנְדָּק אֶחָד - הוֹאִיל וְהָאָב אוֹ שְׁלוּחָיו עִמָּהּ, וַעֲדַיִן לֹא נִתְיַחֵד עִמָּהּ לְשֵׁם נִשּׂוּאִין, אִם מֵתָה - יִרְשֶׁנָּה אָבִיהָ[8], אַף־עַל־פִּי שֶׁכִּתֻּבָּתָהּ בְּבֵית בַּעְלָהּ.

4) שהיה האב משלחה לו ע"י שלוחיו, ופגעו בשלוחי הבעל ומסרוה להם. 5) מטלטלין שייחד אביה לנדונייתה. 6) כתובות מח, ב. 7) שמשנתייחדה עמו לשם נישואין, הרי היא ברשות בעלה. 8) שם. ובתלמוד שם הגדירו, כל שהחצר היא שלו, סתם כניסתו עמה היא לשם נישואין, וכל שהחצר היא שלה, סתם כניסתם היא ללון, אם לא שפירשו שהיא לשם נישואין. ורבינו השמיט כל זה מפני שנמשך אחרי הרי"ף, שלא ירד לחלק בזה. ובוודאי כל שנכנסה לחצר שלו ונתייחדה עמו אפילו בסתם הרי היא כנשואה, וזה נכלל במה שכתב למעלה (ה"א): "הואיל ונעשית ברשות בעלה יירשנה", וכאן עוסק רבינו בסתם חצר שאינה שלה ולא שלו. ולפיכך סתמה - ללון, עד שיתייחד עמה לשם נישואין.

ג. וְכֵן אִם הָיְתָה בּוֹגֶרֶת[9] אוֹ יְתוֹמָה אוֹ אַלְמָנָה[10], וְהָלְכָה הִיא בְּעַצְמָהּ מִבֵּית אָבִיהָ לְבֵית בַּעְלָהּ, וְאֵין עִמָּהּ לֹא בַּעְלָהּ וְלֹא שְׁלוּחָיו, וּמֵתָה בַּדֶּרֶךְ - אֵין הַבַּעַל יוֹרֵשׁ אוֹתָהּ[11].

9) שאין לאביה רשות בה. 10) אע"פ שהיא קטנה, כל שנתאלמנה משנשאת אין לאביה רשות בה, כמבואר למעלה (פ"ג, הי"ב). 11) אע"פ שנתארסה אין בעלה יורשה, כמבואר בכתובות נג, א. ואם בעלה או שלוחיו עמה בדרך לבית בעלה, נעשית ברשותו לענין ירושה אע"פ שעדיין לא נכנסה לחופה. והשווה הל' נדרים (פי"א, הכ"ב).

ד. הַנּוֹשֵׂא אִשָּׁה שֶׁהִיא אֲסוּרָה לוֹ[12] - הוֹאִיל וְיֵשׁ לוֹ בָּהּ קִדּוּשִׁין[13], אִם מֵתָה תַּחְתָּיו - יִרְשֶׁנָּה[14]. וְכֵן הַנּוֹשֵׂא אֶת הַקְּטַנָּה[15], אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין קִדּוּשֶׁיהָ קִדּוּשִׁין גְּמוּרִים[16], אִם מֵתָה תַּחְתָּיו - יִרְשֶׁנָּה[17]. אֲבָל הַפִּקֵּחַ שֶׁנָּשָׂא חֵרֶשֶׁת, אִם מֵתָה - לֹא יִרְשֶׁנָּה. וְהַחֵרֵשׁ שֶׁנָּשָׂא פִּקֵּחַת וּמֵתָה - יִרְשֶׁנָּה[18]; שֶׁהֲרֵי הִיא בַּת דַּעַת, וּלְדַעְתָּהּ נִשֵּׂאת, וְזִכְּתָה לוֹ מָמוֹנָהּ[19].

12) איסור לאו או איסור עשה, וכן ה'שניות' המנויות למעלה (פ"א, ה"ז). 13) בכל אלה קידושין תופסין, כמבואר למעלה (פ"ד הי"ד), פרט לעריות שחייב על ביאתן עונש כרת שאין קידושין תופסין בהן, כמבואר שם הי"ב. 14) תוספתא יבמות פ"ב. 15) יתומה או שיצאת מרשות אביה, כמבואר למעלה (פ"ד, ה"ז). 16) מן התורה, אלא מדברי סופרים, ויכולה למאן ויוצאה בלא גט, כמבואר שם ה"ח. 17) יבמות קח, א. אבל "הנושא את הקטנה שאינה צריכה מיאון (כגון שהיא פחותה מבת שש, ראה למעלה פ"ד, ה"ז) אינו יורשה, שהרי אין כאן שום אישות" (לשון רבינו בהל' נחלות פ"א ה"י). 18) כשם שאין לה כתובה (למעלה פי"א ה"ד), כך אינו יורשה. והיא אינה בת דעת שתוכל לזכותו בנכסיה. חרש וחרשת - מפורשים למעלה (פ"ב הכ"ו). 19) ולפעמים יש לה כתובה ממנו, כגון שהשיאה בית־דין, כמבואר למעלה (פי"א ה"ו). ומקור הדברים ב'ירושלמי' כתובות (פ"א ה"ב).

ה. קְטַנָּה שֶׁנִּתְקַדְּשָׁה לְדַעַת אָבִיהָ[20], וְנִשֵּׂאת שֶׁלֹּא לְדַעַת אָבִיהָ, בֵּין בְּפָנָיו[21] בֵּין שֶׁלֹּא בְּפָנָיו[22] - יָכוֹל הָאָב לִמְחוֹת, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[23]. וַאֲפִלּוּ שָׁתַק הָאָב, אִם מֵתָה - אֵין הַבַּעַל יוֹרְשָׁהּ[24], אֶלָּא אִם כֵּן רָצָה הָאָב בְּנִשּׂוּאֶיהָ[25].

20) שלא הודיעתו. 21) שהוא כאן. 22) שהלך לעיר רחוקה. 23) לעיל פ"ג, הי"ג. 24) שאין שתיקתו מוכיחה כלום, כי כועס הוא עליה ושותק (קידושין מה:). 25) בחייה, שהסכים להם בפירוש. והשווה הל' תרומות (פ"ח, הט"ז).

ו. הוֹרוּ הַגְּאוֹנִים, שֶׁהָאִשָּׁה שֶׁחָלְתָה וּבִקְּשָׁה מִבַּעְלָהּ שֶׁיְּגָרְשֶׁנָּה וְתֵצֵא בְּלֹא כְּתֻבָּה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִרְשֶׁנָּה - אֵין שׁוֹמְעִין לָהּ. וַאֲפִלּוּ אָמְרָה: אֲנִי שׁוֹנְאָה אוֹתוֹ וְאֵינִי רוֹצָה לַעֲמֹד עִמּוֹ - אֵין שׁוֹמְעִין לָהּ. וְאֵין דָּנִין אוֹתָהּ כְּדִין מוֹרֶדֶת[26]. וְדִין יָפֶה הוּא זֶה[27].

26) המבואר למעלה פי"ד ה"ח, שכופין אותה לגרשה מיד. 27) שלא נכתוונה זו אלא להבריח נכסיה מבעליה (רי"ף כתובות פ"ה). וכן אם נתן עיניו לגרשה, ועדיין לא גירשה - יורשה (אהע"ז סי' צ ס"ה).

ז. כָּל נְכָסִים שֶׁיֵּשׁ לָאִשָּׁה, בֵּין נִכְסֵי צֹאן בַּרְזֶל[28] בֵּין נִכְסֵי מְלוֹג[29] - הַבַּעַל אוֹכֵל כָּל פֵּרוֹתֵיהֶן בְּחַיֶּיהָ. וְאִם מֵתָה בְּחַיֵּי בַּעְלָהּ - יוֹרֵשׁ בַּעְלָהּ הַכֹּל. לְפִיכָךְ, אִם מָכְרָה הָאִשָּׁה נִכְסֵי מְלוֹג אַחַר שֶׁנִּשֵּׂאת, אַף־עַל־פִּי

שֶׁאוֹתָן הַנְּכָסִים נָפְלוּ לָהּ קֹדֶם שֶׁתִּתְאָרֵס[30] - הַבַּעַל מוֹצִיא הַפֵּרוֹת מִיַּד הַלָּקוֹחוֹת[31] כָּל יְמֵי חַיֶּיהָ, אֲבָל לֹא גּוּף הַקַּרְקַע; שֶׁאֵין לוֹ כְּלוּם בְּגוּף נִכְסֵי מְלוֹג עַד שֶׁתָּמוּת[32]. מֵתָה בְּחַיָּיו - מוֹצִיא הַגּוּף מִיַּד הַלָּקוֹחוֹת בְּלֹא דָמִים[33]. וְאִם הַדָּמִים שֶׁלָּקְחָה מִיַּד הַלָּקוֹחוֹת קַיָּמִין בְּעַצְמָן - מַחֲזִירָן לַלָּקוֹחוֹת, וְאֵינוֹ יָכוֹל לוֹמַר: שֶׁמָּא מְצִיאָה הֵן[34].

28) שקיבל הבעל אחריות הנכסים עליו. 29) שלא קיבל עליו אחריותם, ואם פחתו פחתו לה, כמבואר למעלה (פט"ז ה"א). 30) ובזכותה נפלו, שעדיין לא זכה בה. 31) כתובות עח, ב. שהפירות משועבדים לו ואינה זכאית למכרם. 32) ואם ימות הבעל בחייה, זכו הלקוחות בכל. 33) שעשאוהו חכמים כלוקח, והרי הוא לוקח ראשון (שם נ. וברש"י). ולענין מכירתה בנכסי צאן ברזל, ראה לקמן הלכה טו. 34) רי"ף כתובות פ"ד. וכתב רבינו אפרים, שאם מכרה ברשות בעלה מכירתה קיימת, ואם הלוקח רוצה יכול הוא להחרים את הבעל אם לא הערים במכירה זו, ושמא הכל היה לדעתו ולהנאתו, להפסיד את הלוקח (מגיד־משנה).

ח. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּנְכָסִים הַיְּדוּעִין לַבַּעַל[35]; אֲבָל אִם נָפְלוּ לָהּ נְכָסִים בִּמְדִינָה אַחֶרֶת, וְלֹא יָדַע בָּהֶן הַבַּעַל, וּמָכְרָה אוֹתָן - מִכְרָהּ קַיָּם[36]. וְכֵן אֲרוּסָה שֶׁמָּכְרָה קֹדֶם הַנִּשּׂוּאִין - מִכְרָהּ קַיָּם[37]; שֶׁאֵין לַבַּעַל בִּנְכְסֵי אֲרוּסָתוֹ כְּלוּם עַד שֶׁיִּכְנֹס.

35) שעל מנת כן נשאה, שהיה מצפה שיפלו לה לירושה. 36) כתובות עח, ב. 37) שם.

ט. הָאִשָּׁה שֶׁכָּתְבָה כָּל נְכָסֶיהָ לְאַחֵר, בֵּין קָרוֹב[38] בֵּין רָחוֹק, קֹדֶם שֶׁתִּנָּשֵׂא[39] - אַף־עַל־פִּי שֶׁאִם נִתְגָּרְשָׁה אוֹ נִתְאַלְמְנָה תִּבָּטֵל הַמַּתָּנָה, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּהִלְכוֹת מַתָּנָה[40], אֵין הַבַּעַל אוֹכֵל פֵּרוֹתֵיהֶן, וְאִם מֵתָה בְּחַיָּיו - אֵינוֹ יוֹרְשָׁן; שֶׁהֲרֵי נָתְנָה אוֹתָן קֹדֶם שֶׁתִּנָּשֵׂא[41]. וּכְשֶׁתָּמוּת בְּחַיֵּי בַּעְלָהּ, יִקְנֶה מְקַבֵּל הַמַּתָּנָה מַתְּנָתוֹ קִנְיָן גָּמוּר[42]. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא אֲפִלּוּ נָתְנָה מִקְצַת נְכָסֶיהָ אוֹ כֻּלָּם קֹדֶם נִשּׂוּאֶיהָ, וְכָתְבָה לַמְקַבֵּל: קְנֵה מֵהַיּוֹם וְלִכְשֶׁאֶרְצֶה[43], שֶׁהֲרֵי לֹא קָנָה קִנְיָן גָּמוּר עַד שֶׁתִּרְצֶה - אֵין הַבַּעַל אוֹכֵל פֵּרוֹת אוֹתָהּ הַמַּתָּנָה, וְאִם מֵתָה - אֵינוֹ יוֹרְשָׁהּ[44].

38) קרבת משפחה. 39) נתכוונה להבריח נכסיה מבעלה, שלא יזכה בהם ובפירותיהם. 40) פ"ו הי"ב, "שזו מברחת היא, ולא כתבה כל נכסיה אלא להבריח מבעלה שלא יירשנה, וכשתהיה צריכה להם יחזרו לה". וכביאור התלמוד (כתובות עט.) אין אדם עוזב את עצמו ונותן ממונו לאחרים. 41) והרי הם כנכסים שאינם ידועים לבעל, שהרי סבור היה שהמתנה גמורה, ועל־מנת שאין לה נכסים נשאה (שם וברש"י). 42) הואיל ויש לו שטר מתנה, הוא קודם לכל. ואם היתה כותבת לו רק מקצת נכסיה, היה המקבל זוכה בהם מיד, ואפילו נתגרשה או נתאלמנה - אין המתנה חוזרת. כי הואיל ושיירה לעצמה מקצת נכסים, גמרה להקנות נכסיה בלב שלם (שם). 43) אם ארצה, ואומר אח"כ: הן. ויש כאן הברחה מבעלה, שאם יבוא לזכות, תאמר אני רוצה במתנה ונמצאת קיימת למפרע, ואם המקבל יבוא להחזיק, תאמר איני רוצה (שם, וברש"י). 44) שם: "עשאום כנכסים שאינם ידועים לבעל", שלא סמכה דעתו עליהם.

י. שׁוֹמֶרֶת יָבָם[45] יֵשׁ לָהּ[46] לִמְכֹּר וְלִתֵּן בְּמַתָּנָה נְכָסִים שֶׁנָּפְלוּ לָהּ כְּשֶׁהִיא שׁוֹמֶרֶת יָבָם[47]. וְאֵין לַיָּבָם פֵּרוֹת, אֲפִלּוּ בְּנִכְסֵי צֹאן בַּרְזֶל[48] שֶׁהִכְנִיסָה לְאָחִיו, עַד שֶׁיִּכְנֹס. מֵתָה כְּשֶׁהִיא שׁוֹמֶרֶת יָבָם[49] - יוֹרְשֶׁיהָ מֵאָבִיהָ יוֹרְשִׁין בְּנִכְסֵי מְלוֹג שֶׁלָּהּ[50] וַחֲצִי נִכְסֵי צֹאן בַּרְזֶל[51], וְיוֹרְשֵׁי הַבַּעַל יוֹרְשִׁים כְּתֻבָּתָהּ[52] וַחֲצִי נִכְסֵי צֹאן בַּרְזֶל[53]. וְיוֹרְשֵׁי הַבַּעַל חַיָּבִין בִּקְבוּרָתָהּ[54].

45) שבעלה מת בלא בנים, והיא ממתנת ליבם שייבמה, או שיחלוץ לה. 46) יכולה. 47) אע"פ שארוסה שנפלו לה נכסים אינה מוכרתם לכתחילה, מפני שסתם ארוסה לנישואין עומדת, אבל שומרת יבם, עומדת לחליצה כמו ליבום, ולפיכך עצמאית היא בנכסיה ('תוספות' כתובות עח.). 48) ואין צורך לומר שאין לו כלום בפירות נכסי מלוג שהכניסה לאחיו, שהם עומדים לרשותה לגמרי שאם מתה, יורשי אביה יורשים אותם, כמבואר לפנינו. 49) והיבם רוצה ליורשה, מכיון שהיתה זקוקה לו, הרי היא כנשואתו. וגם יורשי אביה באים בטענה, הואיל ו'זיקה זו', אינה אלא כספק נשואה (שהרי אפשר שהיתה חולצת) ושמא אינה נשואה, הרי הם יורשיה החוקיים (יבמות לח:). 50) שהם ברשותה המוחלטת, שאם פחתו - פחתו לה, ואם הוסיפו - הוסיפו לה, ויוצאים עמה כשהיא יוצאת מבעלה, כמבואר לעיל (פט"ז ה"א). 51) מספק, שמא אינה כנשואה. 52) עיקר ותוספת, שהם בחזקת הבעל, ועלינו להעמיד ממון בחזקתו. 53) מספק, שמא היא כנשואה, הרי הם בחזקת הבעל שאם פיחתו - פיחתו לו, והוא אחראי להם, ושמא אינה כנשואה, הרי הם בחזקת יורשי האשה שהביאה נכסים אלו מבית אביה, ו"הואיל והללו באים לירש והללו באים לירש - יחלוקו" (כתובות פ: ובבא־בתרא קנח:). והשווה הל' נחלות (פ"ג, ה"ט. ופ"ה ה"ו). 54) שהרי תיקנו קבורתה תחת כתובתה (כתובות מז:), והואיל ויורשי הבעל יורשים כתובתה - העיקר והתוספת - עליהם לקברה (שם פא.).

יא. שׁוֹמֶרֶת יָבָם - כְּתֻבָּתָהּ עַל כָּל נִכְסֵי בַּעְלָהּ[55]. לְפִיכָךְ אֵין הַיָּבָם יָכוֹל לִמְכֹּר בְּנִכְסֵי אָחִיו, בֵּין קֹדֶם יִבּוּם בֵּין אַחַר יִבּוּם. וְאִם מָכַר אוֹ נָתַן מַתָּנָה אוֹ חָלַק עִם אֶחָיו בְּנִכְסֵי הַמֵּת, בֵּין קֹדֶם יִבּוּם בֵּין אַחַר יִבּוּם - לֹא עָשָׂה כְּלוּם; שֶׁכְּבָר נִתְחַיְּבוּ נְכָסִים אֵלּוּ לָאַלְמָנָה לִגְבּוֹת מֵהֶן כְּתֻבָּתָהּ[56].

55) הראשון, שכל נכסיו אחראים לכתובה, והיבם אינו כותב לה כתובה. 56) כתובות פא, ב. ואפילו כתובתה

מנה, והניח נכסים במאה מנה - אינו יכול למכור (שם), כדי שלא תצטרך לחזור ולטרוח ולטרוף מן הלקוחות, ואפילו ישאיר לה כנגד כתובה, חוששים אנו שמא יאבדו או ישתדפו השדות שישאיר (׳תוספות׳ שם עמוד א, ד"ה הרוצה). אבל כל בעל אחר הכותב כתובה לאשתו ומתחייב לפרוע לה מהנכסים שקנה ושעתיד לקנות, אין אשתו מעכבתו מלמכור נכסיו, שהרי שעבודה עליו ועל כל נכסיו (רש"י שם). וראה ב׳תוספות׳ יבמות לט, א.

יב. כָּנַס אֶת יְבִמְתּוֹ וְהִנִּיחַ אָחִיו פֵּרוֹת מְחֻבָּרִין לַקַּרְקַע[57] - יִמָּכְרוּ, וְיִלָּקַח בָּהֶן קַרְקַע, וְהַיָּבָם אוֹכֵל פֵּרוֹתֵיהֶן[58].

57) דינם כקרקע, ואף הם משועבדים לכתובתה (משנה, שם פ: וכריש לקיש שם פב.). 58) שאפילו הקרקע שלה ממש, הרי בעלה זוכה בפירות.

יג. הִנִּיחַ פֵּרוֹת תְּלוּשִׁין מִן הַקַּרְקַע, וְכֵן אִם הִנִּיחַ מָעוֹת וּמִטַּלְטְלִין - הַכֹּל שֶׁל יָבָם, וּמִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן כְּמוֹ שֶׁיִּרְצֶה, וְאֵינָהּ יְכוֹלָה לְעַכֵּב. שֶׁהַמִּטַּלְטְלִין אֵין הַכְּתֻבָּה נִגְבֵּית מֵהֶן[59] אֶלָּא בְּתַקָּנַת הַגְּאוֹנִים[60], וְאֵין כֹּחַ בְּתַקָּנָה זוֹ לְמָנְעוֹ מִנִּכְסֵי אָחִיו וּלְאָסְרָן עָלָיו בְּאַחֲרָיוּת זוֹ שֶׁלֹּא יִשָּׂא וְיִתֵּן בָּהֶם.

59) כחכמים במשנה שם, וגם אם תפסה לאחר מות בעלה הראשון - אין התפיסה מועילה (למעלה פי"ח הי"א). 60) כמבואר למעלה (פט"ז ה"ז). ואם היה כתוב בכתובתה: "בין מקרקעות בין ממטלטלין", שאז גובה מהמטלטלין מצד הדין (כמבואר למעלה שם ה"ח) אף הם משועבדים לכתובתה ומוכרים אותם ולוקחים בדמיהם קרקע (מגיד־משנה).

יד. יְבָמָה שֶׁלֹּא הָיְתָה לָהּ כְּתֻבָּה[61], אוֹ שֶׁמָּחֲלָה כְּתֻבָּתָהּ - זָכָה בְּנִכְסֵי אָחִיו, וּמוֹכֵר וְנוֹתֵן כְּחֶפְצוֹ. וּכְשֶׁיִּכְנַס אֶת יְבִמְתּוֹ, יִכְתֹּב לָהּ כְּתֻבָּה מֵאָה, וְיִהְיוּ כָּל נְכָסָיו אַחֲרָאִין לִכְתֻבָּתָהּ, כִּשְׁאָר כָּל הַנָּשִׁים שֶׁיֵּשׁ לָהֶן כְּתֻבָּה[62].

61) כגון שהיתה ארוסה ולא כתב לה בעלה כתובה, שאינה גובה כלום (למעלה פ"י הי"א). 62) כדי שלא תהא קלה בעיניו להוציאה (כתובות פב:).

טו. הָאִשָּׁה שֶׁמָּכְרָה אוֹ שֶׁנָּתְנָה אַחַר שֶׁנִּשֵּׂאת בְּנִכְסֵי צֹאן בַּרְזֶל, בֵּין לְבַעְלָהּ בֵּין לַאֲחֵרִים - לֹא עָשְׂתָה כְּלוּם[63]. וְכֵן בַּעַל שֶׁמָּכַר קַרְקַע בְּנִכְסֵי אִשְׁתּוֹ, בֵּין נִכְסֵי צֹאן בַּרְזֶל בֵּין נִכְסֵי מְלוֹג - לֹא עָשָׂה כְּלוּם[64].

63) כשנתנה לבעלה, יכול לטעון: נחת רוח עשיתי לבעלי, ולא בלב שלם (בבא־בתרא נ. וכפירוש הרי"ף שם). וכשנתנה או מכרה לאחרים, ודאי שאין מעשיה כלום בלי רשות הבעל, שהרי הם שלו ובאחריותו (גיטין נה:). וראה בפ"ל מהל׳ מכירה ה"ג, שאם קיים הבעל מכירתה או מתנתה - הכל קיים. 64) ובטלה מכירתו לאלתר, אף־על־פי שעדיין לא הגיעה לידי גביית כתובתה מנכסי צאן ברזל (ועי׳ ראב"ד) - לפי שאין דרכה של אשה לחזר אחר בתי דינים, לאחר מותו או בשעת גירושין כשתבוא לגבות כתובתה מידי הלקוחות (׳ירושלמי׳ יבמות פ"ז ה"א, ומגיד־משנה פ"ל מהל׳ מכירה ה"ג). ונכסי מלוג שלה הם ואינו יכול למכרם (בבא־בתרא נ. וראה בכתובות פ. בענין "בעל שמכר קרקע לפירות").

טז. מָכַר מִטַּלְטְלִין שֶׁל נִכְסֵי צֹאן בַּרְזֶל, אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינוֹ רַשַּׁאי[65], אִם מָכַר - מִמְּכָרוֹ מִמְּכָר[66]. מָכְרוּ שְׁנֵיהֶם בְּנִכְסֵי מְלוֹג - בֵּין שֶׁלָּקַח מִן הָאִישׁ תְּחִלָּה וְחָזַר וְלָקַח מִן הָאִשָּׁה, בֵּין שֶׁלָּקַח מִן הָאִשָּׁה וְחָזַר וְלָקַח מִן הָאִישׁ - מִכְרָן קַיָּם[67].

65) שהרי אם יגרשנה תטלם לעצמה. 66) שאינם דומים לקרקע שאינה כלה ונפסדת ודעתה סומכת עליה, ולפיכך מקחו בטל, אבל מטלטלין שיכול לכלותם ולהפסידם לגמרי, אין דעתה סומכת עליהם כל כך, וזהו שאמרו ב׳ירושלמי׳ (כתובות פ"ו ה"ג), שאין אדם רשאי למכור כלי אשתו, ולא אמרו: לא עשה כלום (מגיד־משנה פ"ל מהל׳ מכירה ה"ה). 67) בבא־בתרא נ, א. ואין היא יכולה לטעון: נחת רוח עשיתי לבעלי, כמבואר בסמוך.

יז. וְכֵן הָאִשָּׁה שֶׁמָּכְרָה אוֹ נָתְנָה נִכְסֵי מְלוֹג לְבַעְלָהּ - מִמְּכָרָהּ וּמַתְּנָתָהּ קַיָּמִין; וְאֵינָהּ יְכוֹלָה לוֹמַר בְּנִכְסֵי מְלוֹג: נַחַת רוּחַ עָשִׂיתִי לְבַעְלִי[68]. אֲבָל בִּשְׁאָר נְכָסִים - יֵשׁ לָהּ לוֹמַר.

68) כיון שהם שלה ממש, לא תהיה לו איבה אם לא תמכרם לו או לאחרים, ואינה יריאה מבעלה למחות בו, ואם בכל זאת מכרה לו או לאחרים ממכרה קיים (בבא־בתרא שם).

יח. כֵּיצַד? הָאִשָּׁה שֶׁמָּכְרָה אוֹ נָתְנָה לְבַעְלָהּ מִנִּכְסֵי צֹאן בַּרְזֶל, בֵּין קַרְקַע בֵּין מִטַּלְטְלִין, אוֹ שָׂדֶה שֶׁיִּחֵד לָהּ בִּכְתֻבָּתָהּ[69], אוֹ שָׂדֶה שֶׁכָּתַב לָהּ בִּכְתֻבָּתָהּ[70], אוֹ שָׂדֶה שֶׁהִכְנִיס לָהּ שׁוּם מִשֶּׁלּוֹ[71] - לֹא קָנָה בַּעְלָהּ. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁקָּנוּ מִיַּד הָאִשָּׁה בִּרְצוֹנָהּ - חוֹזֶרֶת בְּכָל עֵת שֶׁתִּרְצֶה[72]. שֶׁלֹּא נָתְנָה וְלֹא מָכְרָה אֶלָּא מִפְּנֵי שְׁלוֹם בֵּיתָהּ. לְפִיכָךְ אֵין לַבַּעַל רְאָיָה[73] בְּנִכְסֵי אִשְׁתּוֹ כְּלָל חוּץ מִנִּכְסֵי מְלוֹג, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[74].

69) לאחר נישואין ייחד לה שדה שתשמש אפותיקי ופרעון לגביית כתובתה. 70) שהכניסה לו שדה נדוניא, ושמוה ורשמוה בכתובתה. 71) כנגד נדוניתה הכניס לה שדה משלו ורשמה בכתובתה, כמבואר לקמן פכ"ג הי"א. והשווה פ"ל מהל׳ מכירה ה"ג. 72) כי ודאי לא גמרה בלבה להקנות לו שדות המשועבדות לכתובתה, ומה שחתמה לו - מפני שיראה ממנו, שמא יטעון: עיניך נתת במיתה או בגירושין, לפיכך את מסרבת לחתום (בבא־בתרא מט: נ.). 73) בעדים או בשטר, ואפילו מחלה לו אותם נכסים אין מחילתה מועילה לו, כי אין מחילתה מועילה אלא לעיקר כתובה ותוספת (כמבואר למעלה פי"ח הכ"ח), שבאלה לא

תהיה לו איבה אם לא תמחלם לו, שהיא יכולה לומר לו: עיניך נתת בגירושין, ולפיכך אתה מבקש למחול לך - ואם בכל זאת מחלה, מחילתה מחילה (מגיד־משנה). 74) למעלה הי"ד.

יט. נִכְסֵי צֹאן בַּרְזֶל שֶׁאָבְדוּ אוֹ שֶׁנִּגְנְבוּ, וּמָחֲלָה הָאִשָּׁה אוֹתָם לְבַעְלָהּ, וְקָנוּ מִמֶּנָּה[75] בָּעֵדִים - יְרָאָה לִי, שֶׁאֵינָהּ יְכוֹלָה לוֹמַר: נַחַת רוּחַ עָשִׂיתִי לְבַעְלִי. הָא לְמָה זֶה דּוֹמֶה? לְמִי שֶׁקָּנוּ מִיָּדָהּ שֶׁאֵין לָהּ אַחֲרָיוּת, שֶׁהֶחֱזִירָהּ[76] נְכָסִים אֵלּוּ נִכְסֵי מְלוֹג[77]. שֶׁהֲרֵי אֵין הַבַּעַל מֵבִיא רְאָיָה לִטֹּל כְּלוּם וְלֹא לְהַחֲזִיק בַּנְּכָסִים, אֶלָּא לְהִפָּטֵר מִתְּבִיעָתָהּ מִלְּשַׁלֵּם[78]. אֲבָל אִם נָתְנָה לוֹ מַתָּנָה מִטַּלְטְלֵי צֹאן בַּרְזֶל הַקַּיָּמִין - לֹא קָנָה, מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ לָהּ לוֹמַר: נַחַת רוּחַ עָשִׂיתִי לְבַעְלִי[79].

75) בקנין סודר (כמבואר למעלה פ"י ה"ט). 76) שהפכה. 77) שאין אחריותם עליו (כמבואר למעלה פט"ז ה"א). 78) אין כאן מתנה אלא מחילת שעבוד. 79) מבואר בהלכה הקודמת.

כ. בַּעַל שֶׁמָּכַר קַרְקַע לְפֵרוֹת[80] - לֹא עָשָׂה כְּלוּם; מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הִתְקִינוּ פֵּרוֹת לָאִישׁ אֶלָּא כְּדֵי לְהַרְוִיחַ בְּהוֹצָאַת הַבַּיִת[81]. לְפִיכָךְ, אִם מָכַר לַפֵּרוֹת וְלָקַח אוֹתָן הַמָּעוֹת לְסִחוֹרָה[82] - שׁוֹמְעִין לוֹ[83].

80) מכר נכסי מלוג שיאכל הלוקח פירותיהם, וגוף הקרקע ישאר לאשה. 81) שיהא מזון הבית מצוי וייטיב לה (כתובות פ: וברש"י). 82) לישא וליתן בהן, והריוח יהיה להוצאת הבית. 83) שם.

כא. הָיוּ לָאִשָּׁה כְּסָפִים: אִם נִכְסֵי צֹאן בַּרְזֶל הֵן[84] - הֲרֵי זֶה נוֹשֵׂא וְנוֹתֵן בָּהֶן[85]; וְאִם נִכְסֵי מְלוֹג הֵן[86] - בֵּין שֶׁהִכְנִיסָה אוֹתָן לוֹ[87], בֵּין שֶׁנָּפְלוּ לָהּ בִּירֻשָּׁה אוֹ נָתְנוּ לָהּ בְּמַתָּנָה, אוֹ נָפְלוּ לָהּ מִטַּלְטְלִין אוֹ נָתְנוּ לָהּ - הֲרֵי אֵלּוּ יִמָּכְרוּ, וְיִלָּקַח בָּהֶן קַרְקַע, וְהוּא אוֹכֵל פֵּרוֹתֵיהֶן[88].

84) שקיבל בעלה אחריותם עליו. 85) כדי להרויח (ירושלמי כתובות פ"ו ה"ג). 86) שלא קיבל הבעל אחריותם עליו, והם ברשות האשה אם פחתו, פחתו לה וכו' (כמבואר למעלה פט"ז ה"א). 87) בעת הנישואין. 88) כי אם יוציא הכספים או המטלטלין, הרי הוא מכלה את הקרן ולא ישאר לה כלום, לפיכך יקח בהם קרקע שתשאר קרן קיימת לרשות האשה (כתובות עט.).

כב. וְכֵן הָאִשָּׁה שֶׁחָבְלוּ[89] בָּהּ אֲחֵרִים - כָּל הַמָּעוֹת הָרְאוּיוֹת לָתֵת לָהּ[90] יִלָּקַח בָּהֶן קַרְקַע, וְהַבַּעַל אוֹכֵל פֵּרוֹתֵיהֶן כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּהִלְכוֹת חוֹבֵל[91].

89) שהיכו אותה והזיקוה. 90) כתשלומי נזקה, כגון: צער, בושת ופגם (כמבואר בכתובות סה:). 91) פ"ד הט"ו. וראה להלן הלכה כח.

כג. נָפְלוּ לָהּ עֲבָדִים, אַף־עַל־פִּי שֶׁהֵם זְקֵנִים[92], לֹא יִמָּכְרוּ מִפְּנֵי שֶׁבַח בֵּית אָבִיהָ[93]. נָפְלוּ לָהּ זֵיתִים וּגְפָנִים וְלֹא הָיָה בְּגוּף הַקַּרְקַע שֶׁהָאֵילָנוֹת בָּהּ כְּלוּם[94] - אִם עוֹשִׂין כְּדֵי טִפּוּלָם[95] - לֹא יִמָּכְרוּ, מִפְּנֵי שֶׁבַח בֵּית אָבִיהָ[96]; וְאִם לָאוּ - הֲרֵי אֵלּוּ יִמָּכְרוּ לְעֵצִים, וְיִלָּקַח בָּהֶן קַרְקַע, וְהוּא אוֹכֵל פֵּרוֹת[97].

92) ונמצא שהקרן כלה מהר. 93) כי כל זמן שהם קיימים אצלה - הרי הם לשם ולתפארת לה ולבית אביה, ולפיכך היא יכולה לעכב (כתובות עט:). 94) שאביה קנה זיתים בלא קרקע על־מנת שיהיו בקרקע המוכר, והוא יאכל פירות עד שייבשו (שם וברש"י). 95) שמכניסים דמי הוצאתם. 96) שכל עוד שלא יבשו, הרי הם לה לשבח ('ירושלמי' כתובות פ"ח ה"ו, וכן ברי"ף). 97) הואיל ואינם עושים כדי טיפולם, אין להתחשב עם 'שבח בית אביה', ומוטב לקנות בהם קרקע, שהקרן תשאר לרשות האשה. ואם האילנות היו בקרקע שלה והם זקנים - לא ימכרו, משום שבח בית אביה, שהרי הקרקע אינה כלה והיא תשמש לה קרן (כתובות עט:).

כד. נָפְלוּ לָהּ פֵּרוֹת מְחֻבָּרִין לַקַּרְקַע - הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁל בַּעַל[98]; תְּלוּשִׁין מִן הַקַּרְקַע - שֶׁלָּהּ, וְיִמָּכְרוּ, וְיִלָּקַח בָּהֶן קַרְקַע[99], וְהוּא אוֹכֵל פֵּרוֹת. אֲבָל הַמְגָרֵשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ וְהָיוּ לָהּ פֵּרוֹת מְחֻבָּרִין לַקַּרְקַע בִּשְׁעַת גֵּרוּשִׁין - הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁלָּהּ[100]; וְאִם הָיוּ תְּלוּשִׁין - הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁלּוֹ[101].

98) אע"פ שלא גדלו ברשותו, תורת 'פירות' להם ויאכלם, הואיל והקרקע קיימת לה. 99) שאם יאכלם, הרי הקרן כלה, ומה ישאר לאשה? (כתובות עט.). 100) הואיל ולא תשלם בעודה תחתיו, לא זכה בהם. 101) שם, שמשתלשם זכה בהם מדין פירות נכסי מלוג.

כה. עַבְדֵי נִכְסֵי מְלוֹג וּבְהֵמַת נִכְסֵי מְלוֹג - הַבַּעַל חַיָּב בִּמְזוֹנוֹת שֶׁלָּהֶן וּבְכָל צָרְכֵיהֶם[102], וְהֵן עוֹשִׂין לוֹ, וְהוּא אוֹכֵל פֵּרוֹתֵיהֶם. לְפִיכָךְ: וְלַד שִׁפְחַת מְלוֹג - לַבַּעַל[103], וְלַד בְּהֵמַת מְלוֹג - לַבַּעַל. וְאִם גֵּרְשָׁהּ, וְרָצְתָה הָאִשָּׁה לִתֵּן דָּמִים וְלִטֹּל וְלַד הַשִּׁפְחָה מִפְּנֵי שֶׁבַח בֵּית אָבִיהָ - שׁוֹמְעִין לָהּ[104].

102) יבמות סו, א: "שעל מנת כן הכניס אותם, שאם לא יזון אותם, ימותו ויברחו - והרי אינו חייב באחריותם" (לשון רבינו, פ"ט מהל' עבדים ה"ז). 103) מדין פירות. 104) כתובות עט, ב.

כו. הִכְנִיסָה לוֹ שְׁנֵי כֵּלִים אוֹ שְׁתֵּי שְׁפָחוֹת בְּתוֹרַת נִכְסֵי צֹאן בַּרְזֶל, וְשָׁמוּ אוֹתָן עָלָיו בְּאֶלֶף זוּז, וְהוּקְרוּ[105] וְעָמְדוּ בְּאַלְפַּיִם, וְגֵרְשָׁהּ - נוֹטֶלֶת אֶחָד בָּאֶלֶף שֶׁלָּהּ. וְהַשֵּׁנִי, אִם רָצְתָה שֶׁתִּתֵּן דָּמָיו וְתִטֹּל מִשּׁוּם שֶׁבַח בֵּית אָבִיהָ - שׁוֹמְעִין לָהּ[106].

105) ונתייקרו. 106) יבמות סז, א.

כז. הַנּוֹתֵן מַתָּנָה לְאִשְׁתּוֹ, בֵּין שֶׁנָּתַן לָהּ קַרְקַע בֵּין

שֶׁנְּתַן לָהּ מָעוֹת, וְלָקְחָה בָּהֶן קַרְקַע - אֵין לַבַּעַל פֵּרוֹת בְּמַתָּנָה זוֹ[107]. וְכֵן הַנּוֹתֵן מַתָּנָה לְאִשָּׁה עַל מְנָת שֶׁלֹּא יִהְיֶה הַבַּעַל אוֹכֵל פֵּרוֹתֶיהָ, אֶלָּא יִהְיוּ פֵּרוֹתֶיהָ לָאִשָּׁה לְמַה שֶּׁתִּרְצֶה - אֵין הַבַּעַל אוֹכֵל פֵּרוֹת מַתָּנָה זוֹ[108]. וְכֵן הַמּוֹכֶרֶת כְּתֻבָּתָהּ בְּטוֹבַת הֲנָאָה[109] - אוֹתָן הַדָּמִים לָאִשָּׁה, וְאֵין הַבַּעַל אוֹכֵל פֵּרוֹתֵיהֶן[110].

107) בבא־בתרא נא, ב: "נותן, בעין יפה נותן" (רשב"ם שם). אולם אם מתה, הבעל יורשה, שהרי זה דומה לאב שנתן לבנו מתנה שאין לאב בה אכילת פירות, ואם מת הבן - האב יורשו (רשב"א, הובא במגיד־משנה). 108) נדרים פח, א. ונזיר כד, ב. והשווה פ"ג מהל' זכיה הי"ג. 109) שאם ימות בעלה בחייה, יהיה כסף כתובתה ללוקח, ואם היא תמות בחיי בעלה - אין ללוקח כלום, שהרי לא באה לידי גבייה ובעלה יורשה (כמבואר למעלה פי"ז הי"ד). 110) בבא־קמא פט, א: "פירות תקנו לו חכמים, פירי פירות לא תקנו לו", שלא תקנו לו חכמים אלא פירי־פירות היוצאים מגופם, אבל הבאים ממקום אחר - לא תקנו חכמים ('תוספות' שם ד"ה פירא). והוא הטעם למה שכתב להלן הלכה כח.

כח. וְלַד בְּהֵמַת מְלוֹג שֶׁנִּגְנַב, וְנִמְצָא הַגַּנָּב וְשִׁלֵּם שְׁנַיִם - הַכֹּל לָאִשָּׁה; שֶׁאֵין זֶה פְּרִי שֶׁתִּקְּנוּ לוֹ חֲכָמִים[111]. הַחוֹבֵל בְּאִשְׁתּוֹ - כָּל הַנֶּזֶק[112] וְהַצַּעַר וְהַבּשֶׁת שֶׁלָּהּ, וְאֵין הַבַּעַל אוֹכֵל פֵּרוֹת, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּהִלְכוֹת חוֹבֵל[113].

111) כתובות עט, ב. שגם כפל הוא פירי פירות שבאים ממקום אחר (ראה הלכה הקודמת). 112) הפחת שנפחתה משוויה בגלל חבלת גופה (ראה פ"א מהל' חובל, ה"ב). 113) פ"ד הט"ז, ע"פ הוראת הגאונים. והטעם, כי מצד הדין היה ראוי שבושתה ופגמה יהיו שלה, אפילו כשאחר חבל בה, אלא מתוך שגם הוא מתבייש בבשתה ומצטער בפגמה, לפיכך פירות מעותיה שלו. אבל זה שחבל באשתו, ציער את עצמו ובייש את עצמו ולמה יטול פירותיה (הרשב"א, הובא במגיד־משנה שם). ולדעת הראב"ד (שם) אין הוא אוכל פירות ממה שראוי ליתן לה, משום קנס, הוא עשה שלא כהוגן - דין הוא שלא יהא חוטא נשכר.

כט. הַמּוֹכֵר קַרְקַע לְאִשְׁתּוֹ: אִם הָיוּ הַמָּעוֹת שֶׁלָּקְחָה בָּהֶן אֶת הַקַּרְקַע מִבַּעֲלָהּ גְּלוּיִין וִידוּעִין לַבַּעַל - קָנְתָה, וְהַבַּעַל אוֹכֵל פֵּרוֹת אוֹתָהּ הַקַּרְקַע[114]; וְאִם הָיוּ מָעוֹת טְמוּנִין - לֹא קָנְתָה, שֶׁהַבַּעַל אוֹמֵר: לֹא מָכַרְתִּי אֶלָּא כְּדֵי לְהַרְאוֹת הַמָּעוֹת שֶׁטְּמֻנָּה. וְאוֹתָן הַמָּעוֹת שֶׁנִּרְאוּ - יִלָּקַח בָּהֶן קַרְקַע, וְהַבַּעַל אוֹכֵל פֵּרוֹת[115].

114) בבא־בתרא נא, ב. כיון שנקנתה ממעות שלה שהן נכסי מלוג. 115) שם. ונאמנת היא לומר שהמעות שלה, כמבואר בסמוך. ולפיכך יקחו בהן קרקע בשבילה.

ל. הֲרֵי שֶׁנִּמְצְאוּ מָעוֹת אוֹ מִטַּלְטְלִין בְּיַד הָאִשָּׁה, הִיא אוֹמֶרֶת: בְּמַתָּנָה נִתְּנוּ לִי, וְהוּא אוֹמֵר: מִמַּעֲשֶׂה יָדַיִךְ הֵם שֶׁהֵם שֶׁלִּי[116] - הֲרֵי זוֹ נֶאֱמֶנֶת[117]. וְיֵשׁ לוֹ לְהַחֲרִים[118] עַל מִי שֶׁטּוֹעֶנֶת דָּבָר שֶׁאֵינוֹ כֵּן. וְיִלָּקַח בָּהֶן קַרְקַע, וְהוּא אוֹכֵל פֵּרוֹת. וְאִם אָמְרָה: עַל מְנָת כֵּן נָתְנוּ לִי, עַל מְנָת שֶׁלֹּא יִהְיֶה לְבַעְלִי רְשׁוּת בָּהֶן, אֶלָּא אֶעֱשֶׂה בָּהֶן כָּל מַה שֶּׁאֶרְצֶה - עָלֶיהָ לְהָבִיא רְאָיָה[119]; שֶׁכָּל מָמוֹן שֶׁנִּמְצָא בְּיַד הָאִשָּׁה - בְּחֶזְקַת הַבַּעַל הוּא שֶׁיֹּאכַל פֵּרוֹתָיו[120], עַד שֶׁתָּבִיא רְאָיָה.

116) כמבואר למעלה פכ"א ה"א. 117) 'ירושלמי' כתובות פ"ו ה"א: "קול יוצא למתנה", כלומר יֵרָאֶה לשקר, לפי שיש לעמוד על השקר ע"י חקירה, ולפיכך נאמנת. וכן אמרו (בבא־בתרא נב:): "האשה שהיא נושאת ונותנת בתוך הבית, והיו שטרות יוצאים על שמה ואמרה שלי הם, . . . עליה להביא ראיה". משמע מזה שאילו לא היתה נושאת ונותנת בתוך הבית - נאמנת לומר במתנה נתנו לי (כסף־משנה). 118) מבואר לעיל פי"א ה"י. אבל אינו יכול להשביעה שבועת היסת, הואיל ואינו טוען טענת ברי (ודאי), ואין נשבעים שבועת היסת על תביעת ספק, וכמבואר לעיל פט"ו הי"ג. 119) כי אע"פ שקול יוצא למתנה, אין קול יוצא שזו מתנה על מנת שאין לבעלה רשות בה, ולפיכך יכולה היא להעיז ולשקר ואינה נאמנת ('מעשה רוקח'). 120) ואין צורך לומר שבעלה יורשה, וכמבואר בסמוך בהל"ב (כסף־משנה בשם בעל ה'תרומות').

לא. אָמְרָה לוֹ: אַתָּה נָתַתָּ לִי בְּמַתָּנָה - נִשְׁבַּעַת שְׁבוּעַת הֶסֵּת שֶׁנָּתַן לָהּ הַבַּעַל[121], וְאֵינוֹ אוֹכֵל פֵּרוֹתֵיהֶן[122].

121) שהרי בעלה טוען טענת ודאי שלא נתן לה מעות אלו. שבועת היסת - מפורשת לעיל בביאורנו פט"ז הי"ז. 122) הואיל ואין אשה מעיזה פניה בפני בעלה בכל דבר שהוא יודע האמת כמוה, נאמנת היא לומר מתנה הן, ואין לו פירות, כמבואר למעלה הכ"ז. וגדולה מזו מצינו, שהאשה נאמנת לומר לבעלה בפניו, גרשתני, חזקה אינה מעיזה פניה בפני בעלה (למעלה פ"ד הי"ג).

לב. אֵין מְקַבְּלִין פִּקְדּוֹנוֹת לֹא מִן הַנָּשִׁים וְלֹא מִן הָעֲבָדִים וְלֹא מִן הַקְּטַנִּים[123]. וְאִם עָבַר וְקִבֵּל מִן הָאִשָּׁה - יַחֲזִיר לָאִשָּׁה[124]. מֵתָה - יַחֲזִיר לְבַעְלָהּ[125]. קִבֵּל מִן הָעֶבֶד - יַחֲזִיר לָעֶבֶד. וְאִם מֵת - יַחֲזִיר לְרַבּוֹ[126]. קִבֵּל מִן הַקָּטָן - יִקְנֶה לוֹ בּוֹ סֵפֶר תּוֹרָה[127] אוֹ דָּבָר שֶׁאוֹכֵל פֵּרוֹתֵיהֶם. וְכֻלָּם שֶׁאָמְרוּ בִּשְׁעַת מִיתָתָן: פִּקָּדוֹן זֶה שֶׁל פְּלוֹנִי הוּא - אִם הָיוּ בְּחֶזְקַת נֶאֱמָנִין אֵצֶל זֶה שֶׁהַפִּקָּדוֹן אֶצְלוֹ - יַעֲשֶׂה כְּמוֹ שֶׁצִּוּוּ, וְאִם לַאו - יִתֵּן לְיוֹרְשֵׁיהֶם[128].

123) שיש לחוש שמא גנבום מבעליהם או מאדוניהם, ואסור לסייע ידי עוברי עבירה. וכשלא יקבלו מהם יחזירו למקום שגנבו שם (בבא־בתרא נא:). 124) שאין להחזיקה כגנבה. 125) שאפילו הכסף שלה, בעלה יורשה. 126) שכל מה שקנה עבד, קנה רבו (שם). 127) לא יחזיר

לקטן שאינו יודע לשמור, והרי זה כמשליך לאיבוד, אלא יקנה לו ספר־תורה ללמוד בו - הרי פירות, והקרן קיימת (שם נב.). 128) שם. מכאן ראיה למה שכתב רבינו למעלה בהלכה ל, שאין האשה נאמנת לומר ניתן לי במתנה על מנת שלא יהיה לבעל רשות בו, כי אם בחייה היתה נאמנת להפקיע ממונה מבעלה שלא יאכל פירותיו, אף לאחר מיתה תהא נאמנת להפקיעו מירושתה, שהרי היה בידה להפקיעו בחייה (מגיד־משנה). והשווה פ"ז מהל' שאלה ופקדון ה"י.

לג. הָאִשָּׁה שֶׁהָיוּ לָהּ כְּסָפִים הָרְאוּיוֹת[129] לַבַּעַל לֶאֱכֹל פֵּרוֹתֵיהֶם, הוּא אוֹמֵר: כָּךְ וָכָךְ יִלָּקַח בָּהֶם, וְהִיא אוֹמֶרֶת: אֵינִי לוֹקַחַת בָּהֶן אֶלָּא כָּךְ וָכָךְ - לוֹקְחִים דָּבָר שֶׁפֵּרוֹתָיו מְרֻבִּים וִיצִיאָתוֹ מְעוּטָה[130], בֵּין שֶׁהָיָה הַדָּבָר כִּרְצוֹנוֹ אוֹ שֶׁהָיָה כִּרְצוֹנָהּ. וְאֵין לוֹקְחִין אֶלָּא דָּבָר שֶׁגִּזְעוֹ מַחֲלִיף[131], שֶׁמָּא יֹאכַל הַכֹּל וְנִמְצָא הַקֶּרֶן אָבֵד.

129) כצ"ל. ובדפוסים "הראויות". 130) כגון שהוא רוצה לקנות קרקע לזריעה והיא רוצה לקנות בתים, קונים קרקע ששכרה מרובה והיא מתקיימת (כתובות עט. וברש"י). 131) שפירותיו נאכלים, והגזע אינו כלה אלא מתחלף ובא לשנה הבאה, כגון יער וכדומה (שם).

לד. הָאִשָּׁה שֶׁהִכְנִיסָה לְבַעְלָהּ עֵז לַחֲלָבָהּ[132] וְרָחֵל לְגִזָּתָהּ וְדֶקֶל לְפֵרוֹתָיו, אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין לָהּ אֶלָּא פֵּרוֹת אֵלּוּ בִּלְבַד. הֲרֵי זֶה אוֹכֵל וְהוֹלֵךְ עַד שֶׁתִּכְלֶה הַקֶּרֶן. וְכֵן אִם הִכְנִיסָה לוֹ כְּלֵי תַשְׁמִישׁ[133] בְּתוֹרַת נִכְסֵי מְלוֹג, הֲרֵי זֶה מִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן וְלוֹבֵשׁ וּמַצִּיעַ וּמְכַסֶּה עַד שֶׁיִּכְלֶה הַקֶּרֶן. וּכְשֶׁיִּגָּרֵשׁ - אֵינוֹ חַיָּב לְשַׁלֵּם הַבְּלָאוֹת[134] שֶׁל נִכְסֵי מְלוֹג.

132) שלא העז היתה שלה אלא החלב היה שלה, וכן כולם. 133) כגון בגד ללבוש. 134) השחקים, אע"פ שהקרן כלה, כיון שאין בילויו ניכר כל שעה, אין חוששים לו (כתובות עט: ע"פ רבינו אלפס ור"ן שם).

לה. הוֹרוּ הַגְּאוֹנִים[135], שֶׁנִּכְסֵי צֹאן בַּרְזֶל, אַף־עַל־פִּי שֶׁפִּחִיתָתָן עַל הַבַּעַל[136], אִם הָיוּ הַבְּלָאוֹת קַיָּמִין וְהָיוּ עוֹשִׂין מֵעֵין מְלַאכְתָּן[137] - נוֹטֶלֶת כֵּלֶיהָ כְּמָה שֶׁהֵן[138]; וְאִם לֹא הָיוּ עוֹשִׂין מֵעֵין מְלַאכְתָּן - הֲרֵי הֵן כְּמוֹ שֶׁנִּגְנְבוּ אוֹ אָבְדוּ, שֶׁהוּא חַיָּב לְשַׁלֵּם בִּדְמֵיהֶם שֶׁשָּׁמוּ אוֹתָן עָלָיו בִּשְׁעַת נִשּׂוּאִין. וּמִנְהָג[139] פָּשׁוּט הוּא זֶה, וְכָל הַנּוֹשֵׂא - עַל מִנְהָג זֶה קִבֵּל עָלָיו אַחֲרָיוּת הַנְּדוּנְיָא. וּכְשֵׁם שֶׁאֵינוֹ מְשַׁלֵּם הַפְּחָת, כָּךְ אֵינוֹ נוֹטֵל אֶת הַשֶּׁבַח, אִם הוֹתִירוּ דְּמֵיהֶן, לְפִי מִנְהָג זֶה. יֵשׁ לַבַּעַל לָכוֹף מִקְצָת עַבְדֵי אִשְׁתּוֹ וְאַמְהוֹתֶיהָ שֶׁיִּהְיוּ מְשַׁמְּשִׁין אוֹתוֹ בְּבֵית אִשָּׁה אַחֶרֶת[140] שֶׁנָּשָׂא, בֵּין שֶׁהָיוּ עַבְדֵי מְלוֹג בֵּין שֶׁהָיוּ עַבְדֵי צֹאן בַּרְזֶל. אֲבָל אֵינוֹ יָכוֹל לְהוֹלִיכָן לְעִיר אַחֶרֶת שֶׁלֹּא מִדַּעַת אִשְׁתּוֹ[141].

135) הובאה דעתם ברי"ף יבמות ריש פ"ז. 136) כגון שמתו, או פחתו באופן שאין עושים מלאכתם. 137) דומה למלאכתם. 138) ואינו משלם את ההפרש. 139) נפוץ ומקובל. שאע"פ שמצד דין התלמוד, היה ראוי לשלם הפחת, כמו שכתב רבינו למעלה פט"ז ה"א - נהגו העולם כשיטת הגאונים הנ"ל. וכתב ה'מגיד משנה' ש"אין מנהג ארצותינו כן (כמנהגו של הרמב"ם) אלא כדין הגמרא, ונכסי צאן ברזל הרי הם כחוב גמור על הבעל". 140) כי בשעה שמשמשים אותו בבית אחר יש לה ריוח בבית, כי אינה צריכה לשמשו אז, ומה לה אם ישמשוהו בביתה או בבית אחר, ואמנם אם אינם משמשים אותו, אלא את אשתו השניה בלבד, ודאי יכולה בעלת העבדים לעכב (כתובות פ:). 141) כי אם הוא בעיר אחרת, אין כאן שום "ריוח בית" שאין שימושו מוטל עליה (כסף־משנה).

~ שבת קודש י"ט תמוז ~

פֶּרֶק שְׁלִשָׁה וְעֶשְׂרִים[1]

1) נתבאר בו דיני תנאי להפקעת זכויות האיש באשתו, זכויות הבעל בנכסי מלוג שלה, מנהגי הנדונייא, פיסוק המעות בשידוכין, מזון בת אשתו.

א. הָאִשָּׁה שֶׁהִתְנִית עַל בַּעְלָהּ לְבַטֵּל זְכוּת מִדְּבָרִים שֶׁזּוֹכֶה בָּהֶן הַבַּעַל[2]: אִם כָּתַב לָהּ[3] וְעוֹדָהּ אֲרוּסָה קֹדֶם הַנִּשּׂוּאִין - אֵינוֹ צָרִיךְ לִקְנוֹת מִיָּדוֹ[4], אֶלָּא כָּל מַה שֶׁכָּתַב לָהּ קַיָּם[5]; וְאִם כָּתַב לָהּ אַחַר הַנִּשּׂוּאִין - צָרִיךְ לִקְנוֹת מִיָּדוֹ[6].

2) כגון אכילת פירות נכסיה או ירושתה שהוא זוכה בהן. 3) כתב ויתור על זכויותיו. 4) להקנות לו סודר, ועם קבלת הסודר הוא מקנה לאשתו את זכותו, 5) הואיל ואז עדיין לא זכה בנכסים יכול הוא להתנות שלא יזכה בהם לכשישאנה. 6) כי אז כבר זכה בנכסים והרי הוא כשותף עמה, ואינו יכול להסתלק מהם בלי קניין, כדין כל שותף המסתלק משותפותו שאין סילוקו מועיל אלא כאשר יקנו מידו.

ב. הִתְנָה עִמָּהּ[7] שֶׁלֹּא יִהְיוּ לוֹ דִּין וּדְבָרִים בִּנְכָסֶיהָ[8], אִם מָכְרָה וְנָתְנָה - מִכְרָהּ וּמַתְּנָתָהּ קַיָּם, אֲבָל אוֹכֵל פֵּרוֹתֵיהֶן כָּל זְמַן שֶׁהֵן בִּרְשׁוּתָהּ[9]. וְאִם קָנוּ מִיָּדוֹ כְּשֶׁהִיא אֲרוּסָה שֶׁאֵין לוֹ דִּין וּדְבָרִים בִּנְכָסֶיהָ - הֲרֵי סֶלַע עַצְמוֹ מִגּוּף הַקַּרְקַע, וְאֵין לוֹ בִּנְכָסֶיהָ פֵּרוֹת לְעוֹלָם. וַאֲפִלּוּ עֵרְעֵר עַל קִנְיָנוֹ וְאָמַר: לֹא עָלָה בְּדַעְתִּי שֶׁאֵין לִי פֵּרוֹת מִפְּנֵי קִנְיָן זֶה, אֶלָּא שֶׁאִם מָכְרָה - מִכְרָהּ קַיָּם, שֶׁאֵין אָדָם נוֹשֵׂא אִשָּׁה בְּלֹא נְכָסִים - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ, אֶלָּא כְּבָר סֶלַע עַצְמוֹ מִגּוּף הַקַּרְקַע.

7) עם הארוסה בלא קניין, או אחרי הנישואין וקנו מידו. 8) ולא פירש ממה הסתלק, שהרי בשלושה דברים זוכה הבעל בנכסי אשתו, אכילת הפירות, ושאם תמכור מכרה בטל, ואם תמות יירשנה. 9) שלא ויתר אלא על הפחות

שבזכיותיו, והיא: תוקף מכירתה, כי חשב שמא לא תמכור כלל כי אין זה מצוי שתמכור נכסיה. וכלל הוא: "יד בעל השטר על התחתונה" - כל המוציא שטר על המוחזק בדבר אם השטר סתום מורידים אותו לפחות שבמשמעות השטר. וכן אם מתה - יורשה.

ג. הִתְנָה עִמָּהּ[10] שֶׁלֹּא יֹאכַל פֵּרוֹת נְכָסֶיהָ - הֲרֵי זֶה אֵינוֹ אוֹכֵל פֵּרוֹתֵיהֶן, אֲבָל מוֹכְרִין אֶת הַפֵּרוֹת[11], וְלוֹקְחִין[12] בָּהֶן קַרְקַע, וְהוּא אוֹכֵל פֵּרוֹתֶיהָ; שֶׁלֹּא סִלֵּק עַצְמוֹ אֶלָּא מִפֵּרוֹת נְכָסִים אֵלּוּ בִּלְבַד[13].

10) עם הארוסה ואפילו בלא קניין. 11) בעל כורחה. 12) וקונים. 13) ולא מפירי פירותיהם.

ד. הִתְנָה עִמָּהּ שֶׁלֹּא יֹאכַל פֵּרוֹת נְכָסֶיהָ וְלֹא פֵּרֵי פֵּרוֹתֵיהֶן - לוֹקְחִין הַפֵּרוֹת וְקוֹנִין בָּהֶם קַרְקַע, וְלוֹקְחִין פֵּרוֹת קַרְקַע זוֹ וְקוֹנִין בָּהֶם קַרְקַע שְׁנִיָּה, וְהוּא אוֹכֵל פֵּרוֹת אֵלּוּ שֶׁהֵן פֵּרֵי פֵּרֵי פֵּרוֹת[14]. וְכֵן הַדָּבָר תָּמִיד, עַד שֶׁיַּתְנֶה עִמָּהּ שֶׁלֹּא יִהְיוּ לוֹ לֹא פֵּרוֹת וְלֹא פֵּרֵי פֵּרוֹתֵיהֶן עַד לְעוֹלָם. וְאַחַר כָּךְ לֹא יִהְיוּ לוֹ פֵּרוֹת בְּחַיֶּיהָ, אֲבָל אִם מֵתָה - יִירַשׁ הַכֹּל.

14) כי לא הזכיר בויתורו אלא סילוקו מפירי פירות בלבד, ועל מה שלא הזכיר - זכותו קיימת.

ה. הִתְנָה עִמָּהּ שֶׁלֹּא יִירָשֶׁנָּה - הֲרֵי זֶה לֹא יִירָשֶׁנָּה, אֲבָל אוֹכֵל פֵּרוֹת בְּחַיֶּיהָ. וְכֵן אִם הִתְנָה עִמָּהּ שֶׁיִּירַשׁ מִקְצָת נְכָסִים, וְכֵן אִם הִתְנָה עִמָּהּ שֶׁאִם מֵתָה בְּלֹא בָּנִים יַחְזְרוּ נְכָסִין לְבֵית אָבִיהָ - הַכֹּל קַיָּם.

ו. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[15]? שֶׁהִתְנָה עִמָּהּ קֹדֶם שֶׁתִּנָּשֵׂא, שֶׁהַנַּחֲלָה הַבָּאָה לוֹ לְאָדָם שֶׁלֹּא מִמִּשְׁפַּחְתּוֹ[16] מַתְנֶה עָלֶיהָ שֶׁלֹּא יִירָשֶׁנָּה קֹדֶם שֶׁתְּהֵא רְאוּיָה לוֹ[17]; אֲבָל אִם הִתְנָה עִמָּהּ אַחַר שֶׁנִּשֵּׂאת - תְּנָאוֹ בָּטֵל[18] וְיִירָשֶׁנָּה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[19].

15) שאינו יורשה. 16) מירושת אבותיו, אלא על ידי מעשיו, כגון נחלת אשתו הבאה לו על ידי נישואיו. 17) לפני הנישואין, כי עד הנישואין אפילו אם מתה אינו ראוי ליורשה. ולפיכך יכול הוא לומר לה: לא יהיה לי חלק באותו ממון העתיד לבוא לו. שאין מזכים לאדם בעל כורחו. 18) כיוון שהירושה ראוייה לו אילו מתה עכשיו, אינו יכול לוותר עליה. 19) "כל תנאי שבירושה בטל אף על פי שהוא ממון, שנאמר בה: "לחוקת משפט".

ז. הִתְנָה עִמָּהּ אַחַר נִשּׂוּאִין[20] שֶׁלֹּא יִהְיוּ לוֹ דִּין וּדְבָרִים בִּנְכָסֶיהָ, וְלֹא בְּפֵרֵי פֵּרוֹתֶיהָ עַד עוֹלָם, בְּחַיֶּיהָ וּבְמוֹתָהּ - הֲרֵי זֶה אֵינוֹ אוֹכֵל פֵּרוֹת כְּלָל; אֲבָל אִם מֵתָה - יִירָשֶׁנָּה[21], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

20) וגם קנו מידו. 21) וכן אם מכרה או נתנה, מכרה ומתנתה קיימים.

ח. הַבַּעַל שֶׁהוֹצִיא הוֹצָאוֹת עַל נְכָסֵי מְלוֹג - בֵּין שֶׁהוֹצִיא מְעַט וְאָכַל פֵּרוֹת הַרְבֵּה, בֵּין שֶׁהוֹצִיא הַרְבֵּה וְאָכַל פֵּרוֹת מְעַט, וַאֲפִלּוּ אָכַל גְּרוֹגֶרֶת[22] אַחַת דֶּרֶךְ כָּבוֹד[23], אוֹ שֶׁאָכַל דִּינָר אֶחָד[24] אֲפִלּוּ שֶׁלֹּא דֶּרֶךְ כָּבוֹד, וַאֲפִלּוּ לֹא לָקַח בַּפֵּרוֹת מִמַּה שֶׁהוֹצִיא אֶלָּא חֲבִילָה אַחַת שֶׁל זְמוֹרוֹת[25] - מַה שֶׁהוֹצִיא הוֹצִיא, וּמַה שֶׁאָכַל אָכַל[26].

22) תאנה יבשה. 23) בביתו על שולחנו, ולא בשוק או בשדה דרך עראי. 24) שווה דינר. 25) ענפי הגפן, שהם מאכל לפילים, והאכיל מהם את בהמתו. ומכל מקום צריך שתהא החבילה שווה דינר, כי אכילת בהמה אינה אכילת כבוד. 26) וכשהוא מגרשה אינו יכול לתבוע את הוצאותיו.

ט. וְכֵן אִם נָפְלוּ לָהּ כְּסָפִים בְּמָקוֹם רָחוֹק, וְהוֹצִיא עֲלֵיהֶן הוֹצָאוֹת עַד שֶׁהֲבִיאָן אוֹ עַד שֶׁהוֹצִיאָן מִיַּד מִי שֶׁהָיוּ אֲצָלוֹ, וְלָקַח בָּהֶן קַרְקַע וְאָכַל פֵּרוֹתֶיהָ כַּשִּׁעוּר - מַה שֶׁהוֹצִיא הוֹצִיא, וּמַה שֶׁאָכַל אָכַל. הוֹצִיא וְלֹא אָכַל, אוֹ שֶׁאָכַל פָּחוֹת מִכַּשִּׁעוּר - שָׁמִין כַּמָּה שֶׁהִשְׁבִּיחוּ, וְשׁוֹאֲלִין אוֹתוֹ כַּמָּה הוֹצִיא. אִם הַשֶּׁבַח יָתֵר עַל הַהוֹצָאָה - יִשָּׁבַע בִּנְקִיטַת חֵפֶץ[27] כַּמָּה הוֹצִיא, וְנוֹטֵל הַהוֹצָאָה; וְאִם הַהוֹצָאָה יְתֵרָה עַל הַשֶּׁבַח - אֵין לוֹ מִן הַהוֹצָאָה אֶלָּא כְּשִׁעוּר הַשֶּׁבַח, וּבִשְׁבוּעָה.

27) "הנשבע אוחז ספר תורה בזרועו ועומד ונשבע".

י. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[28]? בִּמְגֻרָשׁ; אֲבָל הָאִשָּׁה שֶׁמָּרְדָה עַל בַּעְלָהּ[29] - אֲפִלּוּ אָכַל הַרְבֵּה, שָׁמִין לוֹ כַּמָּה אָכַל, וּפוֹחֵת אוֹתוֹ מִמַּה שֶׁרָאוּי לִתֵּן לוֹ מִן הַהוֹצָאָה אַחַר שֶׁיִּשָּׁבַע וְנוֹטְלוֹ; שֶׁלֹּא הִקְנָה לָהּ כְּדֵי שֶׁתִּטֹּל וְתֵצֵא מֵעַצְמָהּ. וְכֵן הַמּוֹצִיא הוֹצָאוֹת עַל נְכָסֵי אִשְׁתּוֹ קְטַנָּה, וּמֵאֲנָה בּוֹ - רוֹאִין כַּמָּה אָכַל וְכַמָּה הוֹצִיא וְכַמָּה הִשְׁבִּיחַ, וְשָׁמִין לוֹ כְּאָרִיס; שֶׁהֲרֵי בִּרְשׁוּת יָרֵד.

28) שאנו אומרים: מה שהוציא הוציא ומה שאכל אכל. 29) והיא דורשת גט.

יא. מִנְהָגוֹת רַבּוֹת יֵשׁ בִּנְדוּנְיָא. יֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁנָּהֲגוּ, שֶׁיִּכְתְּבוּ בַּכְּתֻבּוֹת הַנְּדוּנְיָא יָתֵר עַל דָּמֶיהָ בִּשְׁלִישׁ אוֹ בְּחֹמֶשׁ אוֹ בְּמֵחֲצָה, כְּגוֹן שֶׁתִּהְיֶה הַנְּדוּנְיָא מֵאָה וְכוֹתְבִים שֶׁהִכְנִיסָה מֵאָה וַחֲמִשִּׁים, כְּדֵי לְהַרְבּוֹת בִּפְנֵי הָעָם. וּכְשֶׁתְּבוֹא לִגְבּוֹת - לֹא תִּגְבֶּה אֶלָּא הַמֵּאָה. וְיֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁנָּהֲגוּ לִכְתֹּב פָּחוֹת, וְאִם פָּסְקָה לְהָבִיא לוֹ בְּמֵאָה כֵּלִים - נוֹתֶנֶת שָׁוֶה מֵאָה וְעֶשְׂרִים אוֹ מֵאָה וַחֲמִשִּׁים, וְכוֹתְבִין שֶׁהִכְנִיסָה לוֹ מֵאָה. וְיֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁנָּהֲגוּ לִכְתֹּב שָׁוֶה מָנֶה בְּמָנֶה. וְיֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁנָּהֲגוּ, שֶׁיִּתֵּן הָאִישׁ מָעוֹת לְפִי הַנְּדוּנְיָא דָּבָר קָצוּב, שֶׁתִּתְקַשֵּׁט בּוֹ הַכַּלָּה וְתִקָּנֶה בּוֹ בְּשָׂמִים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן.

וְיֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁיַּכְנִיס הָאִישׁ שׁוּם מִשֶּׁלּוֹ לְאִשָּׁה וְיִצְטָרֵף לְנִדּוּנְיָתָהּ לְהִתְנָאוֹת בּוֹ.

יב. הַנּוֹשֵׂא סְתָם - כּוֹתֵב וְנוֹתֵן כְּמִנְהַג הַמְּדִינָה. וְכֵן הִיא שֶׁפָּסְקָה לְהַכְנִיס - נוֹתֶנֶת כְּמִנְהַג הַמְּדִינָה. וּכְשֶׁתָּבוֹא לִגְבּוֹת כְּתֻבָּתָהּ - מַגְבִּין לָהּ מַה שֶּׁבִּכְתֻבָּתָהּ כְּמִנְהַג הַמְּדִינָה. וּבְכָל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, מִנְהַג הַמְּדִינָה עִקָּר גָּדוֹל הוּא וְעַל פִּיו דָּנִין. וְהוּא, שֶׁיִּהְיֶה אוֹתוֹ מִנְהָג פָּשׁוּט בְּכָל הַמְּדִינָה.

יג. אִישׁ וְאִשָּׁה שֶׁהָיוּ בֵּינֵיהֶם שִׁדּוּכִין, וְאָמַר לָהּ: כַּמָּה אַתְּ מַכְנֶסֶת לִי? כָּךְ וָכָךְ! וְאָמְרָה לוֹ: וְכַמָּה אַתָּה נוֹתֵן לִי אוֹ כּוֹתֵב לִי? כָּךְ וָכָךְ! וְכֵן הָאָב שֶׁפָּסַק עַל יְדֵי בְּנוֹ וּבִתּוֹ: כַּמָּה אַתָּה נוֹתֵן לְבִנְךָ? כָּךְ וָכָךְ! וְכַמָּה אַתָּה נוֹתֵן לְבִתְּךָ? כָּךְ וָכָךְ! עָמְדוּ וְקִדְּשׁוּ - קָנוּ אוֹתָן הַדְּבָרִים, וְאַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא הָיָה בֵּינֵיהֶן קִנְיָן. וְאֵלּוּ הֵן הַדְּבָרִים הַנִּקְנִים בַּאֲמִירָה.

יד. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁפָּסַק הָאָב לְבִתּוֹ, בֵּין קְטַנָּה וּבֵין גְּדוֹלָה, וּפָסַק הָאָב לִבְנוֹ, וּבְנִשּׂוּאִין רִאשׁוֹנִים; שֶׁדַּעְתּוֹ שֶׁל אָדָם קְרוֹבָה אֵצֶל בְּנוֹ, וּמֵרֹב שִׂמְחָתוֹ בַּנִּשּׂוּאִין הָרִאשׁוֹנִים גָּמַר וּמַקְנֶה לוֹ בַּאֲמִירָה. אֲבָל אָח שֶׁפָּסַק לַאֲחוֹתוֹ אוֹ אִשָּׁה שֶׁפָּסְקָה לְבִתָּהּ וְכֵן שְׁאָר קְרוֹבִים, וְכֵן הָאָב שֶׁפָּסַק לִבְנוֹ אוֹ לְבִתּוֹ בְּנִשּׂוּאִין שְׁנִיִּים - לֹא קָנוּ אוֹתָן הַדְּבָרִים עַד שֶׁיִּקְנוּ מִידֵי הַפּוֹסֵק שֶׁיִּתֵּן כָּךְ וָכָךְ.

טו. הָאָב שֶׁפָּסַק עַל יַד בִּתּוֹ - לֹא קָנְתָה הַבַּת אוֹתָהּ הַמַּתָּנָה עַד שֶׁיִּכְנֹס אוֹתָהּ בַּעְלָהּ. וְכֵן הַבֵּן לֹא קָנָה עַד שֶׁיִּכְנֹס. שֶׁכָּל הַפּוֹסֵק אֵינוֹ פּוֹסֵק אֶלָּא עַל מְנָת לִכְנֹס. לְפִיכָךְ, הַפּוֹסֵק מָעוֹת לַחֲתָנוֹ, וּמֵת קֹדֶם שֶׁיִּכְנֹס, וְנָפְלָה לִפְנֵי אָחִיו לְיִבּוּם - יָכוֹל הָאָב לוֹמַר לַיָּבָם: לְאָחִיךָ הָיִיתִי רוֹצֶה לִתֵּן, וּלְךָ אֵינִי רוֹצֶה לִתֵּן. וַאֲפִלּוּ הָיָה הָרִאשׁוֹן עַם הָאָרֶץ וְהַשֵּׁנִי חָכָם, וְאַף־עַל־פִּי שֶׁהַבַּת רוֹצָה בּוֹ.

טז. הַפּוֹסֵק מָעוֹת לַחֲתָנוֹ, וְהָלַךְ הָאָב לִמְדִינָה אַחֶרֶת[30] - יְכוֹלָה הִיא לוֹמַר לַבַּעַל: אֲנִי לֹא פָּסַקְתִּי עַל עַצְמִי, מָה אֲנִי יְכוֹלָה לַעֲשׂוֹת? אוֹ כְּנֹס בְּלֹא נְדוּנְיָא אוֹ פָּטְרֵנִי בְּגֵט. אֲבָל אִם פָּסְקָה הִיא עַל עַצְמָהּ וְלֹא הִגִּיעָה יָדָהּ - הֲרֵי זוֹ יוֹשֶׁבֶת עַד שֶׁתִּמְצָא מַה שֶּׁפָּסְקָה אוֹ עַד שֶׁתָּמוּת[31]. וְלָמָּה לֹא תִּפְטֹר עַצְמָהּ בְּמַרְדּוּת[32]? שֶׁהַמּוֹרֶדֶת וְהִיא אֲרוּסָה - הַבַּעַל רוֹצֶה לְכָנְסָהּ וְהִיא אֵינָהּ רוֹצָה; אֲבָל זוֹ - אֵין הַבַּעַל רוֹצֶה בָּהּ עַד שֶׁתִּתֵּן הַנְּדוּנְיָא שֶׁפָּסְקָה, וְהִיא רוֹצָה בּוֹ, שֶׁהֲרֵי אוֹמֶרֶת לוֹ: אוֹ כְּנֹס אוֹ פְּטֹר[33]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּגְדוֹלָה; אֲבָל בִּקְטַנָּה שֶׁפָּסְקָה עַל עַצְמָהּ - כּוֹפִין אוֹתוֹ לִתֵּן גֵּט, אוֹ יִכְנֹס בְּלֹא נְדוּנְיָא[34].

30) ולא הניח כאן נכסים, אבל אם יש לו כאן נכסים, בית דין יורד לנכסיו ונותן לו. 31) "תשב עד שילבין ראשה". 32) שכל אשה המורדת בבעלה ואומרת מאסתיהו . . . כופים אותו לגרשה מייד. 33) ודעת הרי"ף שם שדינה כמורדת. 34) שאין תנאה כלום.

יז. הַנּוֹשֵׂא אִשָּׁה וּפָסְקָה עִמּוֹ שֶׁיִּהְיֶה זָן אֶת בִּתָּהּ[35] כָּךְ וְכָךְ שָׁנִים - חַיָּב לְזוֹן אוֹתָם שָׁנִים שֶׁקִּבֵּל עַל עַצְמוֹ. וְהוּא, שֶׁיַּתְנוּ עַל דָּבָר זֶה בִּשְׁעַת הַקִּדּוּשִׁין[36]; אֲבָל שֶׁלֹּא בִּשְׁעַת הַקִּדּוּשִׁין[37] - עַד שֶׁיִּקְנוּ מִיָּדוֹ אוֹ עַד שֶׁיִּכְתֹּב בִּשְׁטָר וְכַיּוֹצֵא בּוֹ, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּהִלְכוֹת מִקָּח וּמִמְכָּר. נִתְגָּרְשָׁה בְּתוֹךְ הַשָּׁנִים שֶׁקִּבֵּל עַל עַצְמוֹ לָזוּן אֶת בִּתָּהּ, וְנִשֵּׂאת לְאַחֵר וּפָסְקָה גַּם עִמּוֹ שֶׁיִּהְיֶה זָן אוֹתָהּ הַבַּת כָּךְ וְכָךְ שָׁנִים - לֹא יֹאמַר רִאשׁוֹן: אִם תָּבוֹא לְבֵיתִי אֲזוּנָהּ[38], אֶלָּא מוֹלִיךְ מְזוֹנוֹתֶיהָ לַמָּקוֹם שֶׁהִיא שָׁם אִמָּהּ[39]. וְכֵן לֹא יֹאמְרוּ שְׁנֵיהֶם: הֲרֵי אָנוּ זָנִין אוֹתָהּ כְּאַחַת, אֶלָּא אֶחָד זָנָהּ וְאֶחָד נוֹתֵן לָהּ דְּמֵי מְזוֹנוֹת.

35) מאיש אחר. 36) שמתוך שמחת חתונתם גמר ומקנה. 37) ולפני הנישואין ואז מועיל הקניין. 38) כלומר, אם הייתי מקיים את אמה הייתי זן אותה. 39) כלומר, במקום ששם האמא שלה.

יח. נִשֵּׂאת הַבַּת בְּתוֹךְ זְמַן זֶה - הַבַּעַל חַיָּב בִּמְזוֹנוֹתֶיהָ, וּבַעֲלֵי אִמָּהּ שְׁנֵיהֶם כָּל אֶחָד וְאֶחָד נוֹתֵן לָהּ דְּמֵי מְזוֹנוֹת. מִתּוּ אֵלּוּ שֶׁפָּסְקוּ לָזוּן אוֹתָהּ: אִם קָנוּ מִיָּדָן אוֹ שֶׁחִיֵּב עַצְמוֹ בִּשְׁטָר - הֲרֵי זוֹ כְּבַעַל חוֹב בִּשְׁטָר, וְטוֹרֶפֶת מְזוֹנוֹתֶיהָ מִנִּכְסֵיהֶן הַמְשֻׁעְבָּדִים[40] עַד סוֹף הַזְּמַן שֶׁפָּסְקוּ; וְאִם פָּסְקוּ בִּשְׁעַת הַקִּדּוּשִׁין וְלֹא הָיָה שָׁם קִנְיָן - הֲרֵי הֵם דְּבָרִים שֶׁלֹּא נִתְּנוּ לִכְתֹּב, וְאֵינָהּ טוֹרֶפֶת בִּמְזוֹנוֹתֶיהָ[41].

40) שנמכרו ללקוחות על ידי בעלי אמה. 41) מנכסים משועבדים, אבל גובה היא מן היורשים כדין מלווה בעל פה.

פֶּרֶק אַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים[1]

1) כולל בו דין אילונית, ממאנת, ונשים האסורות עליו - לענין כתובה. היוצאת משום שם רע, העוברת על דת אם כופין בעלה להוציאה, האשה שאמרה לבעלה שזנתה תחתיו ברצון, אשת ישראל שזנתה תחת בעלה בשגגה או באונס, אשת כהן שנבעלה בשוגג או באונס, ואשת כהן שאמרה לבעלה נאנסתי.

א. הַנּוֹשֵׂא אֶת הָאֵילוֹנִית[2], וְלֹא הָיוּ לוֹ בָּנִים וְלֹא אִשָּׁה אַחֶרֶת לִפְרוֹת וְלִרְבּוֹת מִמֶּנָּה - אַף־עַל־פִּי שֶׁכּוֹפִין אוֹתוֹ וּמוֹצִיא[3], הֲרֵי הִיא כְּכָל הַנָּשִׁים, וְיֵשׁ

לָהּ כְּתֻבָּה[4] וּשְׁאָר תְּנָאֵי כְּתֻבָּה[5]. וְכֵן זוֹכֶה הַבַּעַל בְּמַה שֶׁזָּכָה בִּשְׁאָר הַנָּשִׁים[6].

2) אשה עקרה שאינה מסוגלת ללדת, וסימניה מפורשים לעיל פ"ב, ה"ו. 3) כדי שישא אשה הראויה לילד, כמבואר לעיל פט"ו ה"ז. 4) הואיל והכיר בה מתחילה, ואין כאן מקח טעות (כתובות ק: במשנה). 5) כגון מזונותיה, רפואתה ופדיונה, המנויים לעיל פי"ב ה"ב. 6) מעשה ידיה וירושתה וכו' לעיל פי"ב ה"ג.

ב. אֲבָל הַנּוֹשֵׂא אִשָּׁה וְלֹא הִכִּיר בָּהּ, וְנִמְצֵאת אֵילוֹנִית אוֹ מֵחַיָּבֵי לָאוִין[7], וְכֵן הַנּוֹשֵׂא שְׁנִיָּה[8], בֵּין הִכִּיר בָּהּ בֵּין לֹא הִכִּיר בָּהּ - אֵין לָהּ עִקַּר כְּתֻבָּה[9] וְלֹא תְּנַאי מִתְּנָאֵי כְּתֻבָּה, אֲבָל תּוֹסֶפֶת יֵשׁ לָהּ[10]. וְאֵין לָהּ מְזוֹנוֹת, וַאֲפִלּוּ לְאַחַר מוֹתוֹ[11]. וּכְשֶׁכּוֹפִין אוֹתוֹ וּמַפְרִישִׁין בֵּינֵיהֶם - אֵין מוֹצִיאִין מִן הַבַּעַל פֵּרוֹת שֶׁאָכַל[12].

7) כגון גרושה לכהן, ולא הכיר בה כשנשאה. 8) שניה לעריות, האסורה מדברי סופרים. ועשרים נשים הן, כמבואר לעיל פ"א ה"ו. 9) כתובות ק, ב. קנסו אותה חכמים, מפני שהיא מרגילה ומשדלת את האיש לישאנה, שאינה מפסדת כלום בנישואיה, שאינה נפסלת וגם ולדה ממנו כשר, ולפיכך אפילו הכיר בה הפסידה הכל, אבל אלמנה וחייבי לאוין שהן נפסלות, וולדן פסול ואינן מרגילות אותו, אלא הוא מרגיל אותה - לא הפסידו כתובתן אלא כשלא הכיר בהן מתחילה, משום מקח טעות. 10) שם קא, א. שמתנה היא שנתן לה בחיבת ביאה (רש"י שם). 11) ואין צורך לומר בחיי בעליהן אין להן מזונות, שהרי יושבות בעבירה וחייבות לצאת, ואם יקבלו מזונות יתעכבו בבית בעליהן (יבמות פה.). 12) ואע"פ שאינו חייב לפדותה - ולא תקנו פירות לבעל אלא משום פדיונה - בכל זאת אינו משלם פירות שאכל - משום קנס.

ג. וְלָמָּה אֵין לָהֶם עִקָּר[13] וְיֵשׁ לָהֶן תּוֹסֶפֶת? הָעִקָּר, שֶׁהִיא תַּקָּנַת חֲכָמִים כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּהְיֶה קַלָּה בְּעֵינָיו לְהוֹצִיאָהּ[14] - הוֹאִיל וְלֹא הִכִּיר בָּהּ, אֵין לָהּ עִקָּר[15]; אֲבָל תּוֹסֶפֶת, שֶׁהוּא חַיָּב עַצְמוֹ בָּהּ כָּל זְמַן שֶׁתִּרְצֶה וְתַעֲמֹד לְפָנָיו[16] - הֲרֵי עָמְדָה בִּתְנַאי שֶׁלָּהּ, וַהֲרֵי הִקְנִית לוֹ הֲנָאָתָהּ, וַהֲרֵי הִיא עוֹמֶדֶת [לְפָנָיו], אֲבָל הַתּוֹרָה אָסְרָה אוֹתָהּ[17] עָלָיו, וּמַה הִיא יְכוֹלָה לַעֲשׂוֹת? לְפִיכָךְ יֵשׁ לָהּ תּוֹסֶפֶת[18], שֶׁאֵין מַעֲשֶׂיהָ הֵן הַגּוֹרְמִין לָהּ[19] לְהֵאָסֵר אַחַר הַנִּשּׂוּאִין, אֶלָּא אֲסוּרָה הָיְתָה מִקֹּדֶם.

13) מנה לאלמנה, ומאתיים לבתולה. 14) כמבואר לעיל פי"ו ה"ו. 15) ואין כאן תקנת חכמים, שגם הם רוצים שתצא מהר. 16) כי אילו היא רוצה לצאת, ודאי שאין לה תוספת, כי לא הקנה לה על דעת שתצא לרצונה ותיטול את שלו. 17) ובשניה, החכמים אסרוה עליו. 18) ואפילו איילונית שלא הכיר בה יש לה תוספת, כיון שהוסיף לה מדעתו ולא חשש שמא תמצא איילונית רצה ליזוק בנכסיו (ר"ן כתובות, פרק יא). 19) = שלא מעשיה הביאוה לידי כך.

ד. וְלָמָּה לֹא חָלְקוּ בַּשְּׁנִיָּה בֵּין שֶׁהִכִּיר בָּהּ בֵּין שֶׁלֹּא הִכִּיר בָּהּ, אֶלָּא אָמְרוּ: אֵין לָהּ עִקָּר כְּתֻבָּה בְּכָל מָקוֹם?[20] מִפְּנֵי שֶׁהִיא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, עָשׂוּ בָּהּ חִזּוּק[21]. אֲבָל אִם נָשָׂא אַחַת מֵחַיָּבֵי לָאוִין וְהִכִּיר בָּהּ, אוֹ אַחַת מֵחַיָּבֵי עֲשֵׂה, בֵּין הִכִּיר בָּהּ בֵּין שֶׁלֹּא הִכִּיר בָּהּ - יֵשׁ לָהּ כְּתֻבָּה; שֶׁחַיָּבֵי לָאוִין שֶׁהִכִּיר בָּהּ - רָצָה לָזוּן[22] בִּנְכָסָיו, וְחַיָּבֵי עֲשֵׂה[23] - אִסּוּרָן קַל. וְיֵשׁ לִשְׁתֵּיהֶן מְזוֹנוֹת לְאַחַר מוֹתוֹ[24]. וְכֵן אִם לָוְתָה וְאָכְלָה[25] - חַיָּב לְשַׁלֵּם. וּכְשֶׁכּוֹפִין אוֹתָן לְהוֹצִיא - מוֹצִיאִין מִן הַבַּעַל כָּל פֵּרוֹת שֶׁאָכַל מִכָּל נְכָסֶיהָ[26].

20) ואפילו הכיר בה. 21) יבמות פה, ב. אבל דברי תורה אינם צריכים חיזוק. 22) לזון אותה מנכסיו, ובכת"י התימנים: ליזוק. וכן בדפוס שונצינו. 23) כגון בעולה לכהן גדול (ראה לעיל פ"א ה"ח), לפיכך יש להן כתובה אפילו לא הכיר בהן, ואינן צריכות חיזוק שהרי מן התורה הן. ולפי זה, חלוצה לכהן הדיוט אין לה כתובה, שהרי איסורה מדברי סופרים (הל' איסורי ביאה פי"ז, ה"ז) ועשו בה חיזוק (כסף־משנה). 24) יבמות פה, א. אבל בחייו אין להן מזונות כי עליהן לצאת מבעליהן, משום עבירה. 25) שהלך בעלה למדינת הים ולא הניח לה מזונות. 26) יבמות פה, א. שהרי לא כדין אכלם, שאין לו בהן נישואין, וכן ראוי לקנסם - כשהכירו בהן - שהם הרגילו ושידלו את הנשים לנישואי עבירה.

ה. הַמְמָאֶנֶת[27] - אֵין לָהּ כְּתֻבָּה[28], אֲבָל תּוֹסֶפֶת יֵשׁ לָהּ[29]. וְאֵין מוֹצִיאִין מִן הַבַּעַל פֵּרוֹת שֶׁאָכַל. וְאִם לָוְתָה כְּשֶׁהָיְתָה תַּחְתָּיו וְאָכְלָה, וְאַחַר כָּךְ מֵאֲנָה - אֵין מוֹצִיאִין אוֹתָן מְזוֹנוֹת מִן הַבַּעַל[30].

27) קטנה יתומה שהשיאוה אמה או אחיה, ויכולה למאן ולצאת בלא גט, כמבואר לעיל פ"ד ה"ח. 28) שמעצמה יוצאת נגד רצונו. 29) כתובות קא, א. מתנה הוא שנתן לה בחיבת ביאה (רש"י שם) והרי ידע מראש שהיא קטנה ויכולה למאן. 30) שם קז, ב. כשם שאין לה כתובה, כך אין לה מזונות שהם תנאי כתובה.

ו. מִי שֶׁזִּנְתָה תַּחַת בַּעְלָהּ - אֵין לָהּ כְּתֻבָּה[31], לֹא עִקָּר וְלֹא תּוֹסֶפֶת[32] וְלֹא אֶחָד מִתְּנָאֵי כְּתֻבָּה; שֶׁהֲרֵי מַעֲשֶׂיהָ גָּרְמוּ לָהּ לְהֵאָסֵר עַל בַּעְלָהּ.

31) כתובות קא, א. ויבמות פז, ב. 32) שהרי לא עמדה בתנאי שלה שתהיה נאמנת לו, כמבואר לעיל ה"ג.

ז. וְהֵיאַךְ דִּין נָשִׁים אֵלּוּ[33] בַּגְּדוּנְיָא שֶׁלָּהֶם?[34] כָּל אִשָּׁה שֶׁגְּדוּנְיָתָהּ קַיֶּמֶת - אֲפִלּוּ זִנְּתָה, נוֹטֶלֶת שֶׁלָּהּ וְהוֹלֶכֶת[35]. וְאִם הָיְתָה שְׁנִיָּה אוֹ אֶחָד מֵחַיָּבֵי עֲשֵׂה, בֵּין הִכִּיר בָּהּ בֵּין שֶׁלֹּא הִכִּיר בָּהּ, אוֹ שֶׁהָיְתָה אֵילוֹנִית

אוֹ מֵחַיָּבֵי לָאוִין וְהִכִּיר בָּהּ - הֲרֵי הִיא בִּנְדוּנְיָתָהּ כְּכָל הַנָּשִׁים.

33) הנידונות בפרק זה כל אחת לעצמה. 34) שהכניסו לבעליהן. 35) כתובות קא, א.

ח. נִכְסֵי צֹאן בַּרְזֶל, חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתָן[36]; וְנִכְסֵי מְלוֹג, מַה שֶּׁנִּגְנַב אוֹ שֶׁאָבַד - אָבַד לָהּ, וְאֵינוֹ חַיָּב לְשַׁלֵּם[37]. הָיְתָה אֵילוֹנִית אוֹ מֵחַיָּבֵי לָאוִין וְלֹא הִכִּיר בָּהּ: כָּל מַה שֶּׁאָבַד אוֹ נִגְנַב אוֹ בָּלָה אוֹ שֶׁנִּשְׁחַק מִנִּכְסֵי צֹאן בַּרְזֶל - אֵין הַבַּעַל חַיָּב לְשַׁלֵּם, שֶׁהֲרֵי הִיא נָתְנָה לוֹ רְשׁוּת לְהִיוֹתָן אֶצְלוֹ[38]; וְכָל מַה שֶּׁאָבַד אוֹ נִגְנַב מִנִּכְסֵי מְלוֹג - חַיָּב לְשַׁלֵּם. הִפְךְ מִכָּל הַנָּשִׁים. מִפְּנֵי שֶׁאֵין שָׁם אִישׁוּת גְּמוּרָה, לֹא זָכָה בְּנִכְסֵי מְלוֹג[39].

36) שאם נגנבו או אבדו, חייב לשלם. 37) כאן הוא סוף ההלכה, לפי כת"י התימנים ודפוסים קדומים. ובדפוסים המאוחרים, מתחלת הלכה ח' במילים: "נכסי צאן ברזל חייב באחריותם", וזהו סדר משובש. והטעם בכל אלה, הואיל ויש להן כתובה כשאר הנשים, כמבואר לעיל ה"ד, ממילא גם דין נדונייתן כשאר הנשים. והשניה – אע"פ שאין לה כתובה (ראה לעיל ה"ב) - קנסוהו חכמים לשלם לה מה שנגנב מנכסי צאן ברזל, כדי לעקור מהם תורת נישואין, אף־על־פי שמצד הדין ברשותו הם עומדים, ומותר לו להוציאם, ועל מנת כן קבלם, שלא יפרע אלא אם יגרשנה מדעתו (ר"ן כתובות, שם). ונכסי מלוג שמצד הדין הם שלה וברשותה הם, קנסוה חכמים שלא תטול בהם כלום אם נאבדו, ועשאוה כשאר נשים, שאם אבדו - אבדו לה. נמצא קנסו אותו בשלו, ואותה בשלה (כתובות קא. והשווה פירוש המשנה לרבינו, יבמות פ"ט מ"ג).
38) וידעה שאסורה לו, אם כן מחלתם לו מתחילה. ואע"פ שקיבל אחריותם, עם ביטול הקידושין שהיו בטעות - בטלה ממילא אחריותו. 39) והרי זה כאילו קיבלם אחר להנאתו שחייב באחריותם (כתובות קא.). והשוו דין אלמנה לכהן גדול - שהיא מחייבי לאוין - לדין איילונית שלא הכיר בה (שם קא:), וכן מבואר ברי"ף שם, וראה ט"ז לאהע"ז סי' קטז ס"ה.

ט. וְהַמְמָאֶנֶת - אֵין לָהּ בְּלָיוֹת[40] כְּלָל. שֶׁאֵין מוֹצִיאִין מִן הַבַּעַל דָּבָר מִמַּה שֶּׁאָבַד אוֹ נִגְנַב מִנִּכְסֶיהָ, בֵּין מִנִּכְסֵי מְלוֹג בֵּין מִנִּכְסֵי צֹאן בַּרְזֶל[41], אֶלָּא נוֹטֶלֶת הַנִּמְצָא לָהּ וְיוֹצְאָה.

40) נכסיה שבלו ואפסו לגמרי. 41) כתובות, שם. שהרי ברשות בית־דין נשאה, וכשהוציא את נכסיה יכול הוא לומר: כשאגרשנה מדעתי אחזיר לה מה שקיבלתי עלי באחריות. ונכסי מלוג אע"פ שלא ברשות הוציאם, יכול הוא לומר: אין עלי להחזירם עד שאגרשנה, שמא תמות בחיי ואירשנה (רש"י שם).

י. מִי שֶׁזִּנְּתָה תַּחַת בַּעְלָהּ - אֵין לָהּ כְּתֻבָּה, לֹא עִקָּר וְלֹא תּוֹסֶפֶת[42]. וְאֵין מוֹצִיאִין מֵהַבַּעַל דָּבָר מִמַּה שֶּׁאָבַד אוֹ נִגְנַב מִנִּכְסֵי צֹאן בַּרְזֶל שֶׁלָּהּ, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר נִכְסֵי מְלוֹג[43]. וְלֹא הַמְזַנָּה בִּלְבַד, אֶלָּא אַף הָעוֹבֶרֶת עַל דַּת מֹשֶׁה[44] אוֹ עַל דַּת יְהוּדִית[45], אוֹ הַיּוֹצֵאת מִשּׁוּם שֵׁם רָע[46] - אֵין לָהּ כְּתֻבָּה, לֹא עִקָּר וְלֹא תּוֹסֶפֶת וְלֹא תְּנַאי מִתְּנָאֵי כְּתֻבָּה[47]. וְכָל אַחַת מֵהֶן נוֹטֶלֶת הַנִּמְצָא לָהּ מִנְּדוּנְיָתָהּ וְיוֹצְאָה, וְאֵין הַבַּעַל חַיָּב לְשַׁלֵּם כְּלוּם, לֹא מַה שֶּׁפִּחֵת וְלֹא מַה שֶּׁאָבַד.

42) כבר ביאר רבינו כל זה למעלה בה"ו, ולא כתבו כאן אלא לסמוך אליו ענין עוברת על דת וחברותיה.
43) כתובות קא, א. 44) הכתובה בתורת משה [וראה מש"כ להלן בהערה סד]. 45) מנהג הצניעות שנהגו בנות ישראל, ראה להלן הי"ב. 46) שעשתה דברים מכוערים ביותר, אלא שאין עדות ברורה בזנות. כמבואר בסמוך הט"ו. 47) כתובות שם, וב'ירושלמי' כתובות פ"ז ה"ו.

יא. וְאֵלּוּ הֵן הַדְּבָרִים שֶׁאִם עָשְׂתָה אַחַת מֵהֶן עֲבָרָה עַל דַּת מֹשֶׁה: יוֹצְאָה בַּשּׁוּק וּשְׂעַר רֹאשָׁהּ גָּלוּי[48]. אוֹ שֶׁנּוֹדֶרֶת אוֹ שֶׁנִּשְׁבַּעַת וְאֵינָהּ מְקַיֶּמֶת[49]. אוֹ שֶׁשִּׁמְּשָׁה מִטָּתָהּ וְהִיא נִדָּה[50]. אוֹ שֶׁאֵינָהּ קוֹצָה[51] לָהּ חַלָּה[52]. אוֹ שֶׁהֶאֱכִילָה אֶת בַּעְלָהּ דְּבָרִים אֲסוּרִים. אֵין צָרִיךְ לוֹמַר שְׁקָצִים וּרְמָשִׂים וּנְבֵלוֹת[53], אֶלָּא דְּבָרִים שֶׁאֵינָן מְעַשָּׂרִין[54]. וְהֵיאַךְ יְוֻדַּע דָּבָר זֶה? כְּגוֹן שֶׁאָמְרָה לוֹ: פֵּרוֹת אֵלּוּ פְּלוֹנִי כֹּהֵן[55] תִּקְּנָם לִי, וְעִפָּה זוֹ פְּלוֹנִית הִפְרִישָׁה לִי חַלָּתָהּ, וּפְלוֹנִי הֶחָכָם טִהֵר לִי אֶת הַכְּתֻבִּים[56]; וְאַחַר שֶׁאָכַל אוֹ בָּא עֲלֶיהָ שָׁאַל אוֹתוֹ פְּלוֹנִי, וְאָמַר: לֹא הָיוּ דְּבָרִים מֵעוֹלָם. וְכֵן אִם הֶחֱזִקָה נִדָּה בִּשְׁכֵנוֹתֶיהָ[57] וְאָמְרָה לְבַעְלָהּ: טְהוֹרָה אֲנִי, וּבָא עָלֶיהָ.

48) והכתוב אומר (במדבר ה, יח): "ופרע את ראש האשה", מכלל שבאותה שעה לא עמדה פרועה - מכאן אתה למד שאסור לבנות ישראל לצאת פרועות ראש (כתובות עב. וברש"י). 49) והתורה אמרה (במדבר ל, ג): "לא יחל דברו". ולא עוד אלא שבעוון נדרים - בנים מתים (כתובות, שם). 50) ואמרה לבעלה: טהורה אני. 51) חותכת ומפרשת, מלשון המשנה (חלה ב, ג). 52) מעיסתה.
53) שאיסורם מן התורה. 54) שאין איסורו בזמן הזה אלא מדרבנן (פ"א מהל' תרומות הכ"ו) – 'מגיד משנה'.
55) כהן לאו דוקא, אלא שדרך הכהן לתקן את הפירות וליטול את הראוי לו ('מאירי' ורש"י במהדורה קמא הוצ' רי"נ אפשטיין, עמ' 45). 56) שנמצא על בשרה או על בגדה, וטיהרו החכם אחרי שקבע שזה מדם מכה שנתגעלה והוציאה דם וכיוצא בזה, כמבואר בהל' איסורי ביאה פ"ט הכ"ב. ובגמרא לפנינו הנוסחא: "טיהר לי את הדם". וכנוסחת רבינו, כ"ה גם ברי"ף. וראה בפ"ט מהל' איסורי ביאה ה"ב, שכתמים מדרבנן כיון שהם בלי הרגשה, ועי' להלן הערה סד. 57) שראוה לובשת בגדי נידות, ולבעלה אמרה טהורה אני (כתובות שם, וברש"י).

יב. וְאֵי זוֹ הִיא דַּת יְהוּדִית? הוּא מִנְהַג הַצְּנִיעוּת

שֶׁנְּהֲגוּ בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל. וְאֵלּוּ הֵן הַדְּבָרִים שֶׁאִם עָשְׂתָה אַחַת מֵהֶן עָבְרָה עַל דַּת יְהוּדִית: יוֹצְאָה לַשּׁוּק אוֹ לְמָבוֹי[58] מְפֻלָּשׁ[59] וְרֹאשָׁהּ פָּרוּעַ וְאֵין עָלֶיהָ רְדִידוֹ[60] כְּכָל הַנָּשִׁים, אַף־עַל־פִּי שֶׁשְּׂעָרָהּ מְכֻסֶּה בְּמִטְפַּחַת. אוֹ שֶׁהָיְתָה טוֹוָה בַּשּׁוּק וּוֹרֵד וְכַיּוֹצֵא בּוֹ כְּנֶגֶד פָּנֶיהָ, עַל פַּדַּחְתָּהּ[61] אוֹ עַל לֶחָיֶיהָ, כְּדֶרֶךְ שֶׁעוֹשׂוֹת הָעַכּוּ"ם הַפְּרוּצוֹת[62]. אוֹ שֶׁטּוֹוָה בַּשּׁוּק וּמַרְאַת זְרוֹעוֹתֶיהָ לִבְנֵי אָדָם. אוֹ שֶׁהָיְתָה מְשַׂחֶקֶת עִם הַבַּחוּרִים. אוֹ שֶׁהָיְתָה תּוֹבַעַת הַתַּשְׁמִישׁ בְּקוֹל רָם מִבַּעְלָהּ, עַד שֶׁשְּׁכֵנוֹתֶיהָ שׁוֹמְעוֹת אוֹתָהּ מְדַבֶּרֶת עַל עִסְקֵי תַּשְׁמִישׁ. אוֹ שֶׁהָיְתָה מְקַלֶּלֶת אֲבִי בַעְלָהּ בִּפְנֵי בַעְלָהּ.

58) רחוב צר. 59) פתוח לרשות הרבים. 60) צעיף, מלשון הכתוב (ישעיה ג, כג): "והצניפות והרדידים". 61) מצחה. 62) כתובות עב, ב. וב'תוספות' שם הביאו בשם רבינו חננאל: "טווה ורד, צמר אדום היא טווה שיפול על פניה מזהרוריתו, וזוהי עזות מצח ופריצות".

יג. עֶזְרָא תִּקֵּן שֶׁתִּהְיֶה אִשָּׁה חוֹגֶרֶת בְּסִינָר[63] תָּמִיד בְּתוֹךְ בֵּיתָהּ, מִשּׁוּם צְנִיעוּת[64]. וְאִם לֹא חָגְרָה - אֵינָהּ עוֹבֶרֶת עַל דַּת מֹשֶׁה[65], וְלֹא הִפְסִידָה כְּתֻבָּתָהּ. וְכֵן אִם יָצְתָה בְּרֹאשָׁהּ פָּרוּעַ מֵחָצֵר לְחָצֵר בְּתוֹךְ הַמָּבוֹי - הוֹאִיל וּשְׂעָרָהּ מְכֻסֶּה בְּמִטְפַּחַת, אֵינָהּ עוֹבֶרֶת עַל דָּת[66].

63) מכנסים (רש"י). או חגורה (פירוש המשנה לרבינו, שבת פ"י מ"ד). 64) בבא־קמא פב, א. וב'ירושלמי' פ"ד דמגילה ה"א: "מפני מעשה שאירע שבעלה קוף מכדרכה ושלא כדרכה". ומטעם זה צריכה לחגור סינר אפילו בביתה (הגהות הגרצ"ה חיות בב"ק שם). 65) בכת"י התימנים, תיבה זו אינה. וכן הוא ב'כסף משנה'. וב'מגיד משנה' הביא: "דת יהודית", וכן הגיה ב'מעשה רוקח' [ולפי נוסחתנו נראה שתקנות חכמים הן "דת משה" שהרי נצטוינו בתורה לשמור ולעשות ככל תקנותיהם (ספר המצוות שורש א', ומ"ע קעד) ושלפיכך נכללו חלה ומעשרות שהם בזמן הזה מדרבנן (ראה במגיד־משנה) וכתם שאף הוא מדרבנן - בכלל דת משה (למעלה הי"א). ודת יהודית היא מנהג שנהגו בנות ישראל ולא תקנוהו חכמים]. 66) כתובות עב, ב.

יד. הָעוֹבֶרֶת עַל דָּת - צְרִיכָה הַתְּרָאָה[67] וְעֵדִים[68], וְאַחַר כָּךְ תַּפְסִיד כְּתֻבָּתָהּ[69]. עָבְרָה בֵּינוֹ לְבֵינָהּ[70], וְיָדַע שֶׁהִיא עוֹבֶרֶת עַל דָּת, וְהִתְרָה בָּהּ בְּלֹא עֵדִים, וְחָזְרָה וְעָבְרָה, הוּא טוֹעֵן וְאוֹמֵר: אַחַר הַתְּרָאָה עָבְרָה, וְהִיא אוֹמֶרֶת: לֹא עָבַרְתִּי כְּלָל, אוֹ: לֹא הִתְרָה בִּי, אִם רָצָה לְהוֹצִיא - הֲרֵי זֶה נוֹתֵן כְּתֻבָּה אַחַר שֶׁתִּשְׁבַּע שֶׁלֹּא עָבְרָה[71]; שֶׁאִם תּוֹדֶה שֶׁעָבְרָה אַחַר הַתְּרָאָה זוֹ - אֵין לָהּ כְּלוּם.

67) שמא תחזור בה. ואם תחזור לא תפסיד כתובתה. 68) על ההתראה ועל העבירה. 69) סוטה כה, א. ותוספתא כתובות פ"ז. הוצאת צוקמ. עמ' 12, 269). 70) שלא היו עדים בדבר. 71) אחר ההתראה (מגיד־משנה). והרי זה דומה למוציא שטר חוב על חבירו, והלה טוען פרוע הוא, שבעל השטר צריך שבועה ('בית יוסף' אהע"ז סי' קטו). [רוצה לומר, שמה שכתב רבינו "נותן כתובה אחר שתשבע" היינו שהבעל תובע ממנה שתשבע כמפורש בפי"ד מהל' מלוה ולוה ה"ב, שאז צריכה להשבע, וראה להלן הערה פא].

טו. כֵּיצַד הִיא יוֹצְאָה מִשּׁוּם שֵׁם רַע? כְּגוֹן שֶׁהָיוּ שָׁם עֵדִים שֶׁעָשְׂתָה דָּבָר מְכֹעָר בְּיוֹתֵר, שֶׁהַדְּבָרִים מַרְאִין שֶׁהָיְתָה שָׁם עֲבֵרָה, אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין שָׁם עֵדוּת בְּרוּרָה בִּזְנוּת. כֵּיצַד? כְּגוֹן שֶׁהָיְתָה בְּחָצֵר לְבַדָּהּ, וְרָאוּ רוֹכֵל יוֹצֵא[72], וְנִכְנְסוּ מִיָּד בִּשְׁעַת יְצִיאָתוֹ, וּמָצְאוּ אוֹתָהּ עוֹמֶדֶת מֵעַל הַמִּטָּה וְהִיא לוּבֶשֶׁת הַמִּכְנָסַיִם אוֹ חוֹגֶרֶת אֲזוֹרָהּ, אוֹ שֶׁמָּצְאוּ רֹק לַח לְמַעְלָה מִן הַכִּילָה[73]. אוֹ שֶׁהָיוּ יוֹצְאִים מִמָּקוֹם אָפֵל, אוֹ מַעֲלִין זֶה אֶת זֶה מִן הַבּוֹר וְכַיּוֹצֵא בּוֹ. אוֹ שֶׁרָאוּהוּ מְנַשֵּׁק עַל פִּי חֲלוּקָהּ, אוֹ שֶׁרָאוּ אוֹתָן מְנַשְּׁקִין זֶה אֶת זֶה אוֹ מְגַפְּפִין[74] זֶה אֶת זֶה. אוֹ שֶׁנִּכְנְסוּ זֶה אַחַר זֶה וְהֵגִיפוּ[75] דְּלָתוֹת. וְכַיּוֹצֵא בִּדְבָרִים אֵלּוּ. אִם רָצָה הַבַּעַל לְהוֹצִיאָהּ - תֵּצֵא בְּלֹא כְּתֻבָּה. וְאֵין זוֹ צְרִיכָה הַתְּרָאָה[76].

72) ב'ירושלמי' כתובות פ"ז ה"ו, הגירסא: רוכל יוצא מתוך ביתה. רוכל - מוכר בשמים לנשים להתקשט בהם. 73) רשת, שפורשים על המיטה להגן על הישן בה מיתושים וזבובים. מי זרק הרוק למעלה? כי אם השוכב ופניו למעלה, הלכך זינתה זו ורקקה בשעת תשמיש (יבמות כד: וברש"י). 74) מחבקים. 75) סגרו. וכל זה מוזכר ביבמות כד, ב. וב'ירושלמי' כתובות פ"ז ה"ו. 76) כיון שעברה, כבר נאסרה על בעלה, ואין עוד צורך בהתראה (כסף־משנה).

טז. עוֹבֶרֶת עַל דַּת מֹשֶׁה אוֹ עַל דַּת יְהוּדִית, וְכֵן זֹאת שֶׁעָשְׂתָה דָּבָר מְכֹעָר - אֵין כּוֹפִין אֶת הַבַּעַל לְהוֹצִיא, אֶלָּא אִם רָצָה - לֹא יוֹצִיא[77]. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא הוֹצִיא - אֵין לָהֶן כְּתֻבָּה[78]. שֶׁהַכְּתֻבָּה תַּקָּנַת חֲכָמִים הִיא כְּדֵי שֶׁלֹּא תְּהֵא קַלָּה בְּעֵינָיו לְהוֹצִיאָהּ, וְלֹא הִקְפִּידוּ אֶלָּא עַל בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל הַצְּנוּעוֹת; אֲבָל אֵלּוּ הַפְּרוּצוֹת אֵין לָהֶן תַּקָּנָה [זוֹ], אֶלָּא תְּהֵא קַלָּה בְּעֵינָיו לְהוֹצִיאָהּ[79].

77) עוברת על דת - דינה מבואר בסוטה כה, א. ויוצאה משום שם רע, אע"פ שאמר רבי (יבמות כד:) הואיל ומכוער הדבר, תצא - אין הכוונה אלא מן הבועל הנטען, אבל מבעלה אין מוציאים אותה אלא בעדי טומאה ממש, וכמו שאמרו (מכות ז.): "במנאפים - משיראו כמנאפים" (רי"ף פ"ב דיבמות). 78) לכשיוציאון אחר־כך. 79) ואם חזרה ממעשיה הראשונים ומתנהגת מכאן ואילך בדרכי צניעות, צריך לכתוב לה כתובה אחרת, שהכתובה הראשונה בטלה,

כשעברה על התראתו (׳חלקת מחוקק׳ אהע"ז סי׳ קטו, סי"ח).

יז. מִי שֶׁרָאָה אִשְׁתּוֹ שֶׁזִּנְּתָה, אוֹ שֶׁאָמְרָה לוֹ אַחַת מִקְּרוֹבוֹתָיו אוֹ מִקְּרוֹבוֹתֶיהָ, שֶׁהוּא מַאֲמִינָם וְסוֹמֶכֶת דַּעְתּוֹ עֲלֵיהֶם, שֶׁזִּנְּתָה אִשְׁתּוֹ, בֵּין שֶׁהָיָה הָאוֹמֵר אִישׁ בֵּין שֶׁהָיְתָה אִשָּׁה - הוֹאִיל וְסָמְכָה דַּעְתּוֹ לְדָבָר זֶה שֶׁהוּא אֱמֶת, הֲרֵי זֶה חַיָּב לְהוֹצִיא, וְאָסוּר לוֹ לָבוֹא עָלֶיהָ[80], וְיִתֵּן כְּתֻבָּה[81]. וְאִם הוֹדָת לוֹ שֶׁזִּנְּתָה - תֵּצֵא בְּלֹא כְּתֻבָּה. לְפִיכָךְ מַשְׁבִּיעָה[82] בִּנְקִיטַת חֵפֶץ[83] שֶׁלֹּא זִנְּתָה תַּחְתָּיו, אִם רָאָה אוֹתָהּ בְּעַצְמוֹ, וְאַחַר כָּךְ תִּגְבֶּה כְּתֻבָּתָהּ. אֲבָל בְּדָבָר[84] אַחֵר - אֵינוֹ יָכוֹל לְהַשְׁבִּיעָהּ[85] אֶלָּא עַל יְדֵי גִּלְגּוּל[86].

80) קידושין סו, א. 81) אע"פ שהוא מאמין לדברי העד, אין הוא יכול להפסידה ממון בפחות משני עדים. 82) תובע ממנה שתשבע שאז חייבת להשבע, כמפורש בפי"ד מהל׳ מלוה ולוה ה"ב (כסף־משנה, ועי׳ לעיל הערה ע). 83) מפורש למעלה פכ"ג ה"ט. 84) בכת"י התימנים: "בדברי אחר", והכוונה אם הוא בעצמו לא ראה, אלא הוא סומך על דברי עד אחר. 85) שהרי אינו טוען טענת ודאי, ואין נשבעים על טענת ספק. 86) אם נתחייבה לו שבועה ממקום אחר, הוא מגלגל ומוסיף עליה גם שבועה זו שלא זנתה תחתיו.

יח. אָמְרָה לוֹ אִשְׁתּוֹ שֶׁזִּנְּתָה תַּחְתָּיו בִּרְצוֹנָהּ - אֵין מַשְׁגִּיחִין לִדְבָרֶיהָ, שֶׁמָּא עֵינֶיהָ נָתְנָה בְּאַחֵר[87]. אֲבָל אִבְּדָה כְּתֻבָּתָהּ, עִקָּר וְתוֹסֶפֶת, וְאִבְּדָה הַבְּלָאוֹת[88]; שֶׁהֲרֵי הוֹדָת בַּזְּנוּת[89]. וְאִם הָיָה מַאֲמִינָהּ וְסוֹמֵךְ דַּעְתּוֹ עַל דְּבָרֶיהָ - הֲרֵי זֶה חַיָּב לְהוֹצִיאָהּ. וְאֵין בֵּית דִּין כּוֹפִין אֶת הָאִישׁ לְגָרֵשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ בְּדָבָר מִדְּבָרִים אֵלּוּ, עַד שֶׁיָּבוֹאוּ שְׁנֵי עֵדִים[90] וְיָעִידוּ שֶׁזִּנְּתָה אִשְׁתּוֹ זֹאת בִּפְנֵיהֶם בִּרְצוֹנָהּ, וְאַחַר כָּךְ כּוֹפִין אוֹתוֹ לְהוֹצִיא.

87) נדרים צ, ב. ואחרי תקנת רבינו גרשום, שאינו יכול לגרש אשתו בעל כרחה, גם הבעל אינו נאמן לומר שאשתו זנתה - שמא עיניו נתן באחרת (׳הגהות מיימוניות׳). 88) מה שאבד או נגנב מנכסי נדוניתה, כמבואר לעיל הלכה י. 89) והודאתה דומה כמאה עדים (נדרים צא.). 90) ביבמות כד, ב: "בית דין - בעדים הוא מוציא".

יט. הָאִשָּׁה שֶׁזִּנְּתָה תַּחַת בַּעְלָהּ בִּשְׁגָגָה[91] אוֹ בְּאֹנֶס - הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת לְבַעְלָהּ. שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִיא לֹא נִתְפָּשָׂה; הָא נִתְפְּשָׂה - מֻתֶּרֶת. בֵּין שֶׁאֲנָסָהּ עַכּוּ"ם[92] בֵּין שֶׁאֲנָסָהּ יִשְׂרָאֵל. וְכֹל שֶׁתְּחִלַּת בִּיאָתָהּ בְּאֹנֶס, אַף־עַל־פִּי שֶׁסּוֹפָהּ בִּרְצוֹן, וַאֲפִלּוּ אָמְרָה: הַנִּיחוּ לוֹ, שֶׁאִלְמָלֵי לֹא אָנַס אוֹתִי הָיִיתִי שׁוֹכַרְתּוֹ - הֲרֵי זוֹ מֻתֶּרֶת; שֶׁהֵיֵּצֶר לְבֵשָׂהּ, וּמִתְּחִלָּה [הָיְתָה] בְּאֹנֶס[93].

91) כגון אשתו ואשת איש עמו בבית, ונתכוון לאשתו ונזדמנה לו זו, ואף היא שגגה כסבורה שהוא בעלה (סוטה כח, וברש"י). וכן מצינו: "שנים שקידשו שתי נשים, ובשעת כניסתם לחופה החליפו (הוחלפו) את של זה לזה, ואת של זה לזה" (יבמות לג:), אבל האומרת זניתי מפני שסברתי מותר לזנות, הרי זו כמזידה ואסורה לבעלה ישראל (שו"ע אהע"ז סי׳ קעח, ס"ג). 92) כתובות ג, ב. 93) כתובות נא, ב.

כ. נָשִׁים שֶׁגְּנָבוּ אוֹתָן לִסְטִים[94] - הֲרֵי הֵן כִּשְׁבוּיוֹת[95], שֶׁהֵן אֲנוּסוֹת, וּמֻתָּרוֹת לְבַעֲלֵיהֶן. וְאִם הִנִּיחוּם[96], וְהָלְכוּ לַלִּסְטִים מֵעַצְמָן - הֲרֵי אֵלּוּ בְּרָצוֹן, וַאֲסוּרוֹת לְבַעֲלֵיהֶן[97]. וְדִין הַשּׁוֹגֶגֶת וְדִין הַנֶּאֱנֶסֶת אֶחָד הוּא, שֶׁהַשִּׁגְגָה צַד אֹנֶס יֵשׁ בָּהּ.

94) שודדים, מתחת בעליהן. 95) שנשבו במלחמה ע"י חיל האויב. 96) ללכת לבעליהן. 97) כתובות, שם.

כא. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁהָיָה בַּעְלָהּ יִשְׂרָאֵל; אֲבָל אִשֶּׁת כֹּהֵן שֶׁשָּׁגְגָה אוֹ שֶׁנֶּאֱנְסָה - אֲסוּרָה לְבַעְלָהּ, שֶׁהֲרֵי נַעֲשָׂת זוֹנָה[98] מִכָּל מָקוֹם, וְהוּא אָסוּר בְּזוֹנָה, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּהִלְכוֹת אִסּוּרֵי בִּיאָה[99].

98) יבמות נו, ב. 99) פי"ז ה"א, ופי"ח ה"א. ושם בה"ז כותב רבינו: אשת כהן שנאנסה, בעלה לוקה עליה משום טומאה, שנאמר (דברים כד, ד): "לא יוכל בעלה הראשון. . . . לשוב לקחתה. . . . אחרי אשר הוטמאה", הכל בכלל, שאם נבעלו אסורות על בעליהן, פירט לך הכתוב באשת ישראל שנאנסה שהיא מותרת לבעלה, שנאמר: "והיא לא נתפשה", אבל אשת כהן באיסורה עומדת, שהרי היא זונה".

כב. אֶחָד אִשֶּׁת יִשְׂרָאֵל אוֹ אִשֶּׁת כֹּהֵן שֶׁנֶּאֱנְסָה - כְּתֻבָּתָהּ קַיֶּמֶת, הָעִקָּר וְהַתּוֹסֶפֶת, וְלֹא הִפְסִידָה מִכְּתֻבָּתָהּ כְּלוּם[100]. וְכוֹפִין אֶת הַכֹּהֵן[101] לִתֵּן לָהּ כְּתֻבָּתָהּ וּלְגָרְשָׁהּ.

100) נדרים צא, א. 101) שהרי אסור בזונה, והתורה אמרה (ויקרא כא, ח): "וקדשתו . . . קדוש יהיה לך", וקדשתו - בעל כרחו, שאם לא רצה דפנו (הכהו) - יבמות פה, ב.

כג. אֵשֶׁת כֹּהֵן שֶׁאָמְרָה לְבַעְלָהּ: נֶאֱנַסְתִּי, אוֹ שָׁגַגְתִּי וְנִבְעַלְתִּי לְאַחֵר - אֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ לִדְבָרֶיהָ, שֶׁמָּא עֵינֶיהָ נָתְנָה בְּאַחֵר[102]. וְאִם הָיְתָה נֶאֱמֶנֶת לוֹ, אוֹ שֶׁאָמַר לוֹ אָדָם שֶׁהוּא סוֹמֵךְ עַל דְּבָרָיו - יוֹצִיא[103] וְיִתֵּן כְּתֻבָּה.

102) נדרים צ, ב. צא, א. 103) אונס ביחס לכהן, כרצון ביחס לאשת ישראל, ובאשת ישראל - יוציא, כמבואר לעיל הי"ז־יח.

כד. הָאוֹמֵר לְאִשְׁתּוֹ בִּפְנֵי שְׁנַיִם: אַל תִּסָּתְרִי עִם אִישׁ פְּלוֹנִי, וְנִכְנְסָה עִמּוֹ לֵסֵתֶר בִּפְנֵי שְׁנֵי עֵדִים, וְשָׁהֲתָה כְּדֵי טֻמְאָה[104] - הֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה עַל בַּעְלָהּ עַד שֶׁיַּשְׁקֶנָּה מֵי הַמָּרִים, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּהִלְכוֹת סוֹטָה[105]. וְאִם מֵת קֹדֶם שֶׁיַּשְׁקֶנָּה - אֵין לָהּ כְּתֻבָּה[106]. וְאַף־עַל־

פִּי שֶׁלֹּא מָצְאוּ דָּבָר מְכֹעָר, שֶׁאֵין לְךָ דָּבָר יוֹתֵר מְכֹעָר מִזֶּה[107]. וְהַיּוֹם שֶׁאֵין שָׁם[108] מִי סוֹטָה[109] - נֶאֱסְרָה עָלָיו אִסּוּר עוֹלָם[110]. וְתֵצֵא בְּלֹא כְּתֻבָּה, לֹא עִקָּר וְלֹא תּוֹסֶפֶת, שֶׁהֲרֵי מַעֲשֶׂיהָ הָרָעִים גָּרְמוּ לָהּ לְהֵאָסֵר.

104) כדי צליית ביצה וגמיעתה (הל' סוטה פ"א ה"ב). 105) שם. 106) שמא נטמאה ונאסרה עליו, ולהשקותה אי־אפשר, שהכתוב אומר (במדבר ה, טו): "והביא האיש את אשתו". והרי הוא מת (סוטה כה. וכן פסק רבינו בפ"ב מהל' סוטה ה"ז). 107) שנסתתרה עם החשוד אחרי שבעלה התרה בה. 108) ראה בביאור מילה זו בפ"א מהל' יסודי התורה ה"א, ועי' עוד בפ"ד מהל' אישות ה"ז, הערה מג. 109) לבדקה אם טהורה היא. 110) סוטה ב, ב.

כה. אָמַר לָהּ בִּינוֹ לְבִינָהּ: אַל תִּסָּתְרִי עִם אִישׁ פְּלוֹנִי, וְרָאָה אוֹתָהּ שֶׁנִּסְתְּרָה עִמּוֹ וְשָׁהֲתָה כְּדֵי טֻמְאָה - הֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה עָלָיו[111] בַּזְּמַן הַזֶּה שֶׁאֵין שָׁם מֵי סוֹטָה. וְחַיָּב לְהוֹצִיא, וְיִתֵּן כְּתֻבָּה[112]. וְאִם הוֹדֵית שֶׁנִּסְתְּרָה אַחַר שֶׁהִתְרָה בָּהּ - תֵּצֵא בְּלֹא כְּתֻבָּה[113]. וּלְפִיכָךְ מַשְׁבִּיעָהּ[114] עַל זֶה, וְאַחַר כָּךְ יִתֵּן כְּתֻבָּה.

111) כי יש לחוש לדעת רבי יוסי ברבי יהודה הסובר שאפילו קנא לה בעלה בינו לבינה, הרי זה קינוי והתראה (סוטה ב:). 112) כי אינו נאמן להפסידה כתובתה על פי עצמו. 113) הודאת בעל דין כמאה עדים. 114) ראה למעלה הלכה יז, והערה פא.

פֶּרֶק חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים[1]

1) ביאר בו רבינו דין הנושא אשה סתם ונמצאו עליה נדרים, או מומים. הרואה דם בשעת תשמיש, או שנולדו בה מומים אחרים, האיש שנולדו בו מומין אחרי הנישואין, היבם שנמצא בו אותו המום שהיה לבעלה.

א. הַנּוֹשֵׂא אִשָּׁה סְתָם, וְנִמְצְאוּ עָלֶיהָ נְדָרִים - תֵּצֵא בְּלֹא כְּתֻבָּה[2], לֹא עִקָּר וְלֹא תּוֹסֶפֶת[3]. בְּאֵלּוּ נְדָרִים אָמְרוּ? שֶׁלֹּא תֹּאכַל בָּשָׂר, אוֹ שֶׁלֹּא תִּשְׁתֶּה יַיִן, אוֹ שֶׁלֹּא תִּתְקַשֵּׁט בְּמִינֵי צִבְעוֹנִין[4], וְהוּא הַדִּין לִשְׁאָר הַמִּינִים שֶׁדֶּרֶךְ כָּל נְשֵׁי הַמָּקוֹם לְהִתְקַשֵּׁט בָּהֶן[5]; אֲבָל נִמְצָא עָלֶיהָ נֶדֶר אַחֵר חוּץ מֵאֵלּוּ - לֹא הִפְסִידָה כְּלוּם[6].

2) כתובות עב, ב במשנה, וכפירוש שמואל שם בגמרא עג, ב שאפילו בקידשה סתם (שלא התנה עמה על־מנת שאין עליך נדרים) תצא בלא כתובה, אבל גט צריכה, הואיל וקידשה סתם. 3) שם קא, א: "נשים שאמרו חכמים יוצאות שלא בכתובה. . . אין להן תוספות, וכל־שכן מנה־מאתים", כי היה לה לגלות לבעלה על נדריה. 4) שם עב, ב. שיש בהן עינוי נפש ומתגנה עליו (רש"י). 5) וכמו שאמרו ב"ירושלמי" כתובות פ"ז, ה"ז: "כלי פשתן דקים הבאים מבית שאן, ככלי צבעונים הם". 6) כל שאין בו עינוי נפש אינו מקפיד, והשווה לעיל פ"ז ה"ו.

ב. וְכֵן הַכּוֹנֵס אִשָּׁה סְתָם, וְנִמְצָא בָּהּ מוּם מִמּוּמֵי הַנָּשִׁים שֶׁכְּבָר בְּאַרְנוּם[7], וְלֹא יָדַע הַבַּעַל בְּמוּם זֶה וְלֹא שָׁמַע בּוֹ וְרָצָה[8] - הֲרֵי זוֹ תֵּצֵא בְּלֹא כְּתֻבָּה, לֹא עִקָּר וְלֹא תּוֹסֶפֶת[9]. כֵּיצַד? הָיָה מֻרְחָץ בָּעִיר וְהָיוּ לוֹ קְרוֹבִים - אֵינוֹ יָכוֹל לוֹמַר: לֹא יָדַעְתִּי מוּמִין אֵלּוּ, וַאֲפִלּוּ מוּמִין שֶׁבַּסֵּתֶר; מִפְּנֵי שֶׁהוּא בּוֹדֵק בִּקְרוֹבוֹתָיו, וַחֲזָקָה שֶׁשָּׁמַע וְרָצָה[10]. וְאִם אֵין שָׁם מֻרְחָץ אוֹ שֶׁלֹּא הָיוּ לוֹ קְרוֹבִים - טוֹעֵן בְּמוּמִין שֶׁבַּסֵּתֶר. וְנִכְפֶּה[11] בְּעִתִּים יְדוּעִים[12] - הֲרֵי הוּא מִמּוּמֵי[13] סֵתֶר. אֲבָל בְּמוּמִין שֶׁבַּגָּלוּי - אֵינוֹ יָכוֹל לִטְעוֹן; שֶׁהֲרֵי הַכֹּל רוֹאִין אוֹתָן וְאוֹמְרִין לוֹ, וְחֶזְקָתוֹ שֶׁשָּׁמַע וְנִתְפַּיֵּס[14]. דָּבָר יָדוּעַ הוּא, שֶׁאֵין דִּין זֶה אֶלָּא בְּאוֹתָן הַמְּקוֹמוֹת שֶׁהָיָה מִנְהַג הַנָּשִׁים שָׁם לְהַלֵּךְ בַּשּׁוּק וּפְנֵיהֶן גְּלוּיוֹת, וְהַכֹּל יוֹדְעִין אוֹתָן וְאוֹמְרִין: זוֹ הִיא בִּתּוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי, וְזוֹ הִיא אֲחוֹתוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי, כְּמוֹ עָרֵי אֱדוֹם בַּזְּמַן הַזֶּה. אֲבָל מְקוֹמוֹת שֶׁאֵין דֶּרֶךְ הַבָּנוֹת שָׁם לָצֵאת לַשּׁוּק כְּלָל, וְאִם תֵּצֵא הַבַּת לַמֻּרְחָץ - בַּנֶּשֶׁף תֵּצֵא, מִתְנַכֶּרֶת[15], וְלֹא יִרְאֶה אוֹתָהּ אָדָם חוּץ מִקְּרוֹבוֹתֶיהָ - הֲרֵי זֶה טוֹעֵן אַף בְּמוּמִין שֶׁבַּגָּלוּי. וְהוּא, שֶׁלֹּא הָיָה שָׁם מֻרְחָץ וְשֶׁלֹּא הָיְתָה לוֹ קְרוֹבָה לִבְדֹּק בָּהּ; אֲבָל הָיָה שָׁם מֻרְחָץ בְּעִיר זוֹ שֶׁאֵין דֶּרֶךְ הַנָּשִׁים לָצֵאת בָּהּ וּפְנֵיהֶם מְגֻלּוֹת, אִם יֵשׁ לוֹ קְרוֹבָה - אֵינוֹ יָכוֹל לִטְעוֹן, שֶׁהֲרֵי הַכֹּל רוֹאִין אוֹתָהּ עֲרֻמָּה בַּמֻּרְחָץ. וְאִם דַּרְכָּן לְהִתְנַכֵּר וּלְהִתְחַבֵּא אַף בַּמֻּרְחָץ, וְשֶׁתְּהִיֶּה הַבַּת רוֹחֶצֶת בַּלַּיְלָה[16] אוֹ בְּבֵית קָטָן בַּמֻּרְחָץ לְבַדָּהּ, עַד שֶׁלֹּא תֵּרָאֶה וְלֹא תִּוָּדַע - הֲרֵי זֶה טוֹעֵן אַף בְּמוּמִין שֶׁבַּגָּלוּי. וְהַדְּבָרִים אֵלּוּ דְּבָרִים שֶׁל טַעַם הֵם, וְאֵינָם גְּזֵרַת הַכָּתוּב[17].

7) למעלה פ"ז ה"ז. 8) והסכים (כלומר, שלא שמע עליו, ולא הסכים). 9) כתובות עב, ב. וכנ"ל הערה א'. 10) שם עה, ב. 11) חולי שממנו נופלת לארץ (אפילפסיה). 12) שהמחלה תוקפתה בזמנים קבועים, ונזהרת אז מלצאת בין הבריות (רש"י כתובות עז.). 13) ובנוסח כת"י: "כמומי". 14) כתובות עה, ב. 15) מעלימה את זהותה, מלשון הכתוב (מלכים־א יד, ה): "והיא מתנכרה". 16) ואין שם אור. ומקור דברים אלו בדברי הגאונים שהובאו ברא"ש כתובות פ"ז סי' טו. 17) אילו היו גזירת הכתוב, לא היינו מחלקים בין מקום למקום, כיון שכך גזרה תורה (כסף־משנה).

ג. הוֹרוּ מִקְצָת הַגְּאוֹנִים[18], שֶׁזֶּה שֶׁאָמְרוּ חֲכָמִים 'מִפְּנֵי שֶׁהוּא בּוֹדֵק בִּקְרוֹבוֹתָיו', אֵינוֹ[19] קְרוֹבוֹתָיו בִּלְבַד, אֶלָּא אֲפִלּוּ מְיֻדָּעָיו. וַאֲפִלּוּ הָיָה גָּר בָּעִיר שֶׁאֵין לוֹ קָרוֹב כְּלָל, אִם יֵשׁ שָׁם מֻרְחָץ - אֵינוֹ יָכוֹל לִטְעוֹן; שֶׁאִי אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא יִהְיוּ לוֹ רֵעִים, וְאוֹמֵר לְאֶחָד מֵרֵעָיו שֶׁתִּבְדֹּק לוֹ אִשְׁתּוֹ אוֹ אֲחוֹתוֹ עַל פְּלוֹנִית, וּלְפִיכָךְ חֶזְקָתוֹ שֶׁשָּׁמַע וְנִתְפַּיֵּס. וְלֹא יֵרָאֶה

לִי דִּין זֶה. שֶׁאֵין כָּל אָדָם מוֹצִיא כָּל מַה שֶּׁיֵּשׁ בְּלִבּוֹ מִדְּבָרִים אֵלּוּ לַכֹּל, אֶלָּא לִקְרוֹבָיו. וְעוֹד, שֶׁאֵין דַּעְתּוֹ סוֹמֶכֶת אֶלָּא לְדִבְרֵי קְרוֹבָיו בְּיוֹתֵר.

18) הובאו דבריהם ברא"ש, כתובות שם. 19) ובכת"י התימנים: אינן.

ד. כֵּיצַד הִיא טַעֲנַת הַמּוּמִין? אִם הָיוּ הַמּוּמִין שֶׁנִּמְצְאוּ בָּהּ מוּמִין שֶׁוַּדַּאי הָיוּ בָהּ קֹדֶם שֶׁתִּתְאָרֵס, כְּגוֹן אֶצְבַּע יְתֵרָה וְכַיּוֹצֵא בּוֹ[20] - עַל הָאָב לְהָבִיא רְאָיָה שֶׁיָּדַע בָּהֶן הַבַּעַל וְרָצָה, אוֹ שֶׁחֶזְקָתוֹ שֶׁיָּדַע[21]; וְאִם לֹא הֵבִיא רְאָיָה - תֵּצֵא בְּלֹא כְּתֻבָּה כְּלָל. הָיוּ מוּמִים שֶׁאֶפְשָׁר שֶׁנּוֹלְדוּ בָהּ אַחַר הָאֵרוּסִין: אִם נִמְצְאוּ בָהּ אַחַר שֶׁנִּכְנְסָה לְבֵית הַבַּעַל - עַל הַבַּעַל לְהָבִיא רְאָיָה שֶׁעַד שֶׁלֹּא נִתְאָרְסָה הָיוּ בָהּ, וְהָיָה מִקָּחוֹ מִקַּח טָעוּת; וְאִם נִמְצְאוּ בָהּ וְהִיא בְּבֵית אָבִיהָ - עַל הָאָב לְהָבִיא רְאָיָה שֶׁאַחַר הָאֵרוּסִין נוֹלְדוּ[22], וְנִסְתַּחֲפָה שָׁדֵהוּ[23].

20) שנולדו עמה. ובכת"י התימנים: וכיוצא בה. 21) כגון שהיה המום בפניה, חזקה היא שידע בו הבעל ונתרצה, ואינו נאמן לומר שעצם עיניו או השפילן ולא הכיר באותו מום עד עתה ('בית יוסף' לאהע"ז סי' לט). 22) כי עלינו לומר: "כאן נמצאנו וכאן היו" - כאן היו קודם האירוסין, ולפיכך עליו להביא ראיה (כתובות עה:). 23) מזלו של בעל גרם שתומם. נסתחפה - לשון מטר סוחף (משלי כח, ג), נשטפה שדהו (רש"י לכתובות ב.).

ה. הֵבִיא הַבַּעַל רְאָיָה שֶׁעַד שֶׁלֹּא תִּתְאָרֵס הָיוּ בָהּ, אוֹ שֶׁהוֹדָה לוֹ בְּכָךְ, וְהֵבִיא הָאָב רְאָיָה שֶׁרָאָה וְשָׂתַק וְנִתְפַּיֵּס[24], אוֹ שֶׁחֶזְקָתוֹ שֶׁיָּדַע בָּהֶן וְנִתְפַּיֵּס[25] - הֲרֵי זֶה חַיָּב בַּכְּתֻבָּה[26].

24) ונתרצה. 25) כגון שהיה המום בפניה, חזקה שידע בו, או שיש שם מרחץ, וכמבואר לעיל ה"ב. 26) כתובות עו, א.

ו. בָּא עַל אִשְׁתּוֹ, וְשָׁהָה[27] כַּמָּה יָמִים, וְטָעַן שֶׁמּוּם זֶה לֹא נִרְאָה לִי עַד עַתָּה - אֲפִלּוּ הָיָה בְּתוֹךְ הַקְּמָטִים אוֹ בְּכַף הָרֶגֶל, אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ. חֲזָקָה שֶׁאֵין אָדָם שׁוֹתֶה בַּכּוֹס אֶלָּא אִם כֵּן בּוֹדְקוֹ יָפֶה, וְחֶזְקָתוֹ שֶׁיָּדַע וְרָצָה[28].

27) לדעת ה'מגיד משנה' הכוונה שבעל וגם שהה, ורק אז אין שומעים לו, ולדעת ה'פרישה' בשו"ע אהע"ז סי' לט סכ"ח, באחד משניהם מספיק, כי אם שהה אפילו אם לא יודעים שבעל - אין שומעים לו. 28) דבר זה למד רבינו מדין טענת בתולים, שאינו יכול לטעון לאחר זמן, כמבואר לעיל פי"א, הט"ו. והוא מהש"ס יבמות קיא, ב. אף כאן כל ששהה ולא טען, חזקה ידע ונתרצה, ועכשיו כועס עליה בגלל דבר אחר ומבקש לו תואנה (ראה רש"י יבמות שם).

ז. הַנּוֹשֵׂא אִשָּׁה וְנִמְצָא שֶׁאֵין לָהּ וֶסֶת קָבוּעַ[29] לְנִדָּתָהּ, אֶלָּא לֹא תַּרְגִּישׁ בְּעַצְמָהּ עַד שֶׁתֵּרֵד דַּם נִדָּה - הֲרֵי זוֹ לֹא תְּשַׁמֵּשׁ אֶלָּא בִּשְׁנֵי עֵדִים[30], שֶׁבּוֹדֶקֶת בָּהֶן עַצְמָהּ: אֶחָד לִפְנֵי תַּשְׁמִישׁ[31], וְאֶחָד לְאַחַר תַּשְׁמִישׁ[32]. חוּץ מִן הָעֵד שֶׁל אִישׁ, שֶׁמְּקַנֵּחַ בּוֹ עַצְמוֹ[33], כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּהִלְכוֹת אִסּוּרֵי בִּיאָה[34].

29) אורח נשים, הפרשה עונתית של דם נדה, ובדפוסים קדומים: "וסת קבועה". 30) מטליות שהאשה מקנחת עצמה בהן, כמבואר בהל' איסורי ביאה פ"ד הי"ד, מלשון הכתוב (ישעיה סד, ה) "וכבגד עדים כל צדקותינו", ומפרש רש"י שם: "כבגד מאוס". 31) לבדוק בו אם ראתה דם נדה ותפרוש מבעלה. 32) שמא ראתה דם בשעת תשמיש (נדה יב:). 33) אחר תשמיש. 34) פ"ד הט"ז: "אבל אחר תשמיש, הכל צריכים שני עדים, אחד לו ואחד לה".

ח. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁמּוּם גָּדוֹל הוּא זֶה[35] - לֹא הִכְסִידָה כְּלוּם[36], שֶׁהֲרֵי בּוֹדֶקֶת עַצְמָהּ תְּחִלָּה וּמְשַׁמֶּשֶׁת. הֲרֵי שֶׁבָּדְקָה עַצְמָהּ וְנִבְעֲלָה, וּבְעֵת שֶׁקִּנְּחָה עַצְמָהּ הִיא וָהוּא נִמְצָא דָּם עַל עֵד שֶׁלָּהּ אוֹ עַל עֵד שֶׁלּוֹ, אִם אֵרַע זֶה פַּעַם אַחַר פַּעַם שָׁלֹשׁ פְּעָמִים סְמוּכוֹת זוֹ לָזוֹ - הֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה לֵישֵׁב עִם בַּעְלָהּ[37]. וְתֵצֵא בְּלֹא כְּתֻבָּה, לֹא עִקָּר וְלֹא תּוֹסֶפֶת[38], וְאֵין לָהּ תְּנַאי מִתְּנָאֵי כְּתֻבָּה; שֶׁהֲרֵי אֵינָהּ רְאוּיָה לְתַשְׁמִישׁ. וְיוֹצִיא וְלֹא יַחֲזִיר לְעוֹלָם[39]; שֶׁמָּא תִּתְרַפֵּא, וְנִמְצָא שֶׁלֹּא גָּמַר לְגָרְשָׁהּ[40] בִּשְׁעַת גֵּרוּשִׁין. וּמֻתֶּרֶת לְהִנָּשֵׂא לְאַחֵר[41], כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּעִנְיַן הַנִּדָּה[42].

35) שאסורה לשמש עד שתבדוק בעד. 36) מכתובתה ומשאר זכויותיה. 37) שהרי הוחזקה לראות דם בשעת תשמיש, ומשמשתו נדה. 38) שאין לך מום גדול מזה. 39) נדה יב, ב. 40) ובינתיים תנשא לאחר, ויבוא לערער ולומר: "אילו הייתי יודע שכך היה . . . לא הייתי מגרשה, ונמצא גט בטל ובניה (מבעלה השני) ממזרים", לפיכך אומרים לו: גמור בלבך לגרשה שאין זו חוזרת לך לעולם (נדה שם, והשווה הל' גירושין פ"י, הי"ב־יג). 41) שאין כל ה'אצבעות' שוות, ושמא לא תראה אצל בעלה השני (נדה פו.). 42) הל' איסורי ביאה פ"ד, הכ"א.

ט. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁהָיְתָה כָּךְ מִתְּחִלַּת נִשּׂוּאֶיהָ, וּמִבְּעִילָה רִאשׁוֹנָה רָאֲתָה דָּם; אֲבָל אִם אֵרַע לָהּ חֹלִי זֶה אַחַר שֶׁנִּשֵּׂאת - נִסְתַּחֲפָה שָׁדֵהוּ[43]. לְפִיכָךְ, אִם בָּעַל פַּעַם אַחַת וְלֹא נִמְצָא דָּם, וְאַחַר כָּךְ חָזְרָה לִהְיוֹת רוֹאָה דָּם בְּכָל עֵת תַּשְׁמִישׁ - יוֹצִיא[44] וְיִתֵּן כְּתֻבָּה כֻּלָּהּ[45]. וְלֹא יַחֲזִיר עוֹלָמִית, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[46].

43) מזלו הרע גרם לו, וראה למעלה הערה כב. 44) שהרי אינה ראויה לעמוד תחתיו מחמת איסור נדה. 45) כמבואר בסמוך הלכה י. 46) בהלכה הקודמת.

י. וְכֵן אִשָּׁה שֶׁנּוֹלְדוּ בָּהּ מוּמִין אַחַר שֶׁנִּשֵּׂאת, אֲפִלּוּ נַעֲשֵׂית מֻכַּת שְׁחִין[47]: אִם רָצָה לְקַיֵּם - יְקַיֵּם, וְאִם רָצָה לְהוֹצִיא - יִתֵּן כְּתֻבָּה[48].

47) מצורעת. 48) שנסתחפה שדהו (כתובות עה.). וכן שנינו (שם נא.): "לקתה חייב לרפאותה. אמר הרי גיטה וכתובתה, תרפא את עצמה - רשאי", והשווה לעיל פי"ד הי"ז.

יא. הָאִישׁ שֶׁנּוֹלְדוּ בּוֹ מוּמִין אַחַר שֶׁנָּשָׂא, אֲפִלּוּ נִקְטָעָה יָדוֹ אוֹ רַגְלוֹ אוֹ נִסְמֵית[49] עֵינוֹ, וְלֹא רָצְתָה אִשְׁתּוֹ לֵישֵׁב עִמּוֹ - אֵין כּוֹפִין אוֹתוֹ לְהוֹצִיא וְלִתֵּן כְּתֻבָּה. אֶלָּא: אִם רָצְתָה - תֵּשֵׁב, וְאִם לֹא רָצְתָה - תֵּצֵא בְּלֹא כְּתֻבָּה, כְּדִין כָּל מוֹרֶדֶת[50]. אֲבָל אִם נוֹלַד לוֹ רֵיחַ הַפֶּה אוֹ רֵיחַ הַחֹטֶם, אוֹ שֶׁחָזַר[51] לִלְקֹט צוֹאַת כְּלָבִים[52] אוֹ לַחְצַב נְחֹשֶׁת מֵעֶקְרוֹ[53] אוֹ לְעַבֵּד עוֹרוֹת - כּוֹפִין אוֹתוֹ לְהוֹצִיא וְלִתֵּן כְּתֻבָּה[54]. וְאִם רָצְתָה - תֵּשֵׁב עִם בַּעְלָהּ.

49) נתעוורה. "איש עור" (ויקרא כא, יח) מתרגם ה"ירושלמי": גבר סמי. 50) המבואר לעיל פי"ד ה"ח (כתובות עז.). 51) הפך. 52) ששורים בה הבגדים לפני כיבוסם יום או יומיים (רש"י שם). ובברכות כה, א - פירש"י: "שדרכן לתתן בעיבוד עורות". 53) ממקום מוצאו. 54) כל אלה - מלאכות מאוסות ומסריחות, ויכולה לומר איני יכולה לקבל ריח רע (שם). ומשמע מדברי רבינו, שאם ידעה בכל אלה לפני הנישואין ונישאה לו - אינה יכולה לטעון, שהרי סברה וקיבלה. ואפילו אמרה: כסבורה הייתי שאני יכולה לקבל, ועכשיו איני יכולה לקבל - אין שומעים לה (מגיד־משנה).

יב. נַעֲשָׂה הָאִישׁ מֻכֵּה שְׁחִין - כּוֹפִין אוֹתוֹ לְהוֹצִיא וְלִתֵּן כְּתֻבָּה. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁהִיא רוֹצָה לֵישֵׁב - אֵין שׁוֹמְעִין לָהּ, אֶלָּא שֶׁמַּפְרִישִׁין אוֹתָן בְּעַל כָּרְחָן, מִפְּנֵי שֶׁהִיא מְמַקֶּתוּ[55]. וְאִם אָמְרָה: אֵשֵׁב עִמּוֹ בְּעֵדִים כְּדֵי שֶׁלֹּא יָבוֹא עָלֶיהָ[56] - שׁוֹמְעִין לָהּ.

55) ממסמסתו, בשרו נופל חתיכות חתיכות אם תשמש עמו. "ממיקתו" - מלשון הכתוב (זכריה יד, יב): "המק בשרו" (כתובות עז. במשנה). 56) כמו שאמרו חכמים (כתובות עז:): "עשרים וארבעה מוכי שחין הם, וכולם - אמרו חכמים - תשמיש קשה להם".

יג. מִי שֶׁהָיָה בַּעְלָהּ בַּעַל רֵיחַ הַפֶּה אוֹ רֵיחַ הַחֹטֶם אוֹ מְלַקֵּט צוֹאַת כְּלָבִים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, וָמֵת, וְנָפְלָה לִפְנֵי אָחִיו, וְיֵשׁ בּוֹ אוֹתוֹ מוּם שֶׁהָיָה בְּבַעְלָהּ - יְכוֹלָה הִיא לוֹמַר: לְאָחִיךָ הָיִיתִי יְכוֹלָה לְקַבֵּל, וּלְךָ אֵינִי יְכוֹלָה לְקַבֵּל. וַיַּחֲלֹץ וְיִתֵּן כְּתֻבָּה[57]. וּרְאֵה[58] בָּנִים לְבָנֶיךָ, שָׁלוֹם עַל יִשְׂרָאֵל.

~ נקודות משיחות קודש ~

וּרְאֵה בָּנִים לְבָנֶיךָ, שָׁלוֹם עַל יִשְׂרָאֵל".

יש מפרשים שאת הסיום כתב כדי לסיים בדבר טוב, אבל לכאורה קשה שהרי סיום צריך להיות בהמשך לענין הקודם ואילו כאן הוא בסתירה גמורה לו כי "וראה בנים כו'" יכול להיות רק על ידי יבום וכאן פסק "מי שהיה בעלה בעל ריח הפה . . ויוצא בהן (מומין שכופין אותו להוציא) יכולה לומר לאחיך הייתי יכולה לקבל ולך איני יכולה לקבל, ויחלוץ ויתן כתובה".

יתרה מזו: הרי על הפסוק וראה בנים לבניך, אומרת הגמרא "כיון שבנים לבניך – שלום על ישראל דלא אתי לידי חליצה ויבום", ששולל אפילו יבום ואיך מביא פסוק זה כהמשך לדין "יחלוץ ויתן כתובה".

והביאור הוא: בפסוק זה מרמז הרמב"ם חידוש דין בהלכה.

בפרקים שלפנ"ז (פט"ו הט"ו) כתב: "האשה שבאה לבית דין ואמרה בעלי אינו יכול לשמש כדרך כל הארץ כו' יעשו הדיינין פשרה" ואומרים לה שתשאר עמו עוד עשר שנים ואם לא תלד תתבע שנית. "ומגלגלין עמה זה . . עד שיעשו פשרה".

ועפ"ז נשאלת השאלה מדוע בדין שלנו שטוענת שאינה יכולה לקבל, אומרים "יחלוץ ויתן כתובה" ולא עושים פשרה ובפרט שמאחיו יכלה לקבל ולמה שלא יגלגלו עמה ואולי תוכל לקבל גם מאחיו בינתיים.

ויש לומר שזוהי כוונת הרמב"ם בפסוק שהביא "וראה בנים לבניך שלום על ישראל" לחדש שגם כאן יש להשתדל לשכנעה לקבל ממנו, על ידי שמסבירים לה שעל ידי זה יהיה "וראה בנים לבניך" ובמילא – "שלום על ישראל".

(יין מלכות ספר נשים סימן יד
מתוך רמב"ם "פרדס המלך")

57) ואינו יכול לכופה להתייבם או להפסיד כתובתה (שם).
58) בכת"י התימנים, ובדפוסים קדומים, כל הפיסקה הזו אינה. וכנראה שזוהי תוספת מאוחרת בכדי לסיים ההלכה בדבר טוב, לרמז למה שאמרו (כתובות נ.): "כיון שבנים לבניך - שלום על ישראל, שלא יבואו לידי חליצה ויבום". כי אם הניח בנך בן, אין האלמנה זקוקה ליבום וחליצה, ושלום על ישראל.

סְלִקוּ הִלְכוֹת אִישׁוּת.

שיעורי רמב"ם - פרק אחד ליום

~ יום ראשון י"ג תמוז ~

הִלְכוֹת תְּפִלָּה[1] וּבִרְכַּת כֹּהֲנִים

פֶּרֶק תְּשִׁיעִי[1]

1) סדר תפילת הציבור בחול ובשבת; את מי משתקים באמצע התפילה; חזרת תפילת מעין שבע – בשבת, למה תיקנוה.

א. סֵדֶר תְּפִלּוֹת הַצִּבּוּר[2] כָּךְ הוּא: בַּשַּׁחַר כָּל הָעָם יוֹשְׁבִים, וּשְׁלִיחַ־צִבּוּר יוֹרֵד[3] לִפְנֵי הַתֵּבָה[4], וְעוֹמֵד בְּאֶמְצַע הָעָם[5], וּמַתְחִיל וְאוֹמֵר קַדִּישׁ[6], וְכָל הָעָם עוֹנִים: "אָמֵן, יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא[7] מְבָרַךְ לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא"[8] בְּכָל כֹּחָן[9], וְעוֹנִין 'אָמֵן' בְּסוֹף קַדִּישׁ[10]. וְאַחַר־כָּךְ אוֹמֵר: "בָּרְכוּ אֶת יְיָ הַמְבֹרָךְ", וְהֵם עוֹנִים: "בָּרוּךְ יְיָ הַמְבֹרָךְ לְעוֹלָם וָעֶד". וּמַתְחִיל וּפוֹרֵס[11] עַל שְׁמַע בְּקוֹל רָם, וְהֵם עוֹנִים 'אָמֵן' אַחַר כָּל בְּרָכָה וּבְרָכָה. וְהַיּוֹדֵעַ לְבָרֵךְ וְלִקְרוֹת עִמּוֹ קוֹרֵא, עַד שֶׁמְּבָרֵךְ 'גָּאַל יִשְׂרָאֵל'.

2) לעיל (בפרק ז, ה"יז) דיבר רבינו בסדר תפילה של יחיד, וכאן הוא מרצה על סדר תפילות הציבור. 3) לפי שמצוה להתפלל במקום נמוך, כמבואר לעיל (פ"ה, ה"ו), נופלת בו לשון "יורד" (ר"ה לב. ברש"י שם). 4) נוסף להיכל שבו נמצאים כל ספרי־תורה שבבית־הכנסת, היתה תיבה ארוכה וצרה ובה רק ספר־תורה אחד, ולפניה הש"ץ יורד להתפלל (ב"ח לאו"ח סימן ק"נ). ותיבה זו מוציאים לרחובה של עיר בתענית ציבור, כמפורש במשנה (תענית פ"ב, מ"א). וראה לקמן (פ"יא, הלכה ג־ד) ובביאורנו שם. ואין מנהגנו כיום להניח ספר־תורה ב"תיבה" אלא כל הספרים בהיכל מונחים. 5) כלומר: במקום האמצעי שבין צפון לדרום. 6) על שם שתפילה זו כוללת דברי שבח לה' וקידוש שמו ברבים. ונזכרת תפילה זו בשם "קדיש" במסכת סופרים (פ"טז, ה"יב). 7) שמו הגדול. 8) לעולם ועד. וכן תרגם אונקלוס את הפסוק: ה' ימלוך לעולם ועד (שמות טו, יח). וראה בסוף ספר זה ב"נוסח הקדיש" לרבינו, ובביאורנו שם. 9) בכל כוונתם (שבת קיט:). ויש מפרשים: בקול רם ('תוספות' שם). ואמרו שם: כל העונה אמן בכל כחו פותחים לו שערי גן עדן, שנאמר: "פתחו שערים ויבוא גוי צדיק שומר אמונים". אל תקרא אמונים אלא שאומרים אמן. מאי אמן? "אל "מלך "נאמן (שמעיד על בוראו שהוא אל מלך נאמן). 10) רבינו מונה ב"נוסח הקדיש" שלו, חמשה "אמנים" שעונים בכל קדיש וקדיש; וכאן כנראה, סמך רבינו על מה שמבאר שם (לחם־משנה). 11) ראה לעיל (פ"ח, ה"ה).

ב. וְהַכֹּל עוֹמְדִין מִיָּד וּמִתְפַּלְּלִים בְּלַחַשׁ[12]. וּמִי שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ לְהִתְפַּלֵּל - עוֹמֵד וְשׁוֹתֵק, עַד שֶׁיִּתְפַּלֵּל שְׁלִיחַ־צִבּוּר בְּלַחַשׁ[13] עִם שְׁאָר הָעָם. וְכָל מִי שֶׁיִּגְמֹר תְּפִלָּתוֹ עִם הַצִּבּוּר, יַפְסִיעַ שָׁלֹשׁ פְּסִיעוֹת לַאֲחוֹרָיו, וְיַעֲמֹד בַּמָּקוֹם שֶׁהִגִּיעַ אֵלָיו[14] בָּעֵת שֶׁיַּפְסִיעַ[15].

12) משום שאסור להגביה קול בתפילת "שמונה־עשרה", כמבואר לעיל (פ"ה, ה"ט). 13) ורבינו אברהם בנו של הרמב"ם מעיד בחידושיו, שכבר נודע מה שתיקן אביו והסכימו עמו חכמי דורו: "שראה כשיחזור הש"ץ על התפילה בקול רם, לא יתנו כל העם אוזן קשובה לשמוע ממנו באימה, אלא יעמדו כעומד בעל כרחו וישיחו זה עם זה שיחה בטילה, בהיות שכבר יצאו ידי חובתם בהתפללם בלחש. וראה אבא מארי ז"ל, שיש בזה זלזול גדול בכבוד שמים – לפיכך תיקן שיגביה הש"ץ קולו מתחילה ולא יתפלל הש"ץ בלחש כלל, וינהוג המנהג בתפילה כמו שנוהג בפריסה על שמע, שמגביה את קולו להוציא מי שאינו בקי. והבקיאים להתפלל יתפללו עמו בלחש, או בקול נמוך מקולו להוציא עצמם בתפילתם. ויסיים הש"ץ והציבור תפילתם כאחד, ופשט המנהג הזה בארץ מצרים כל ימי חייו, ואחרי פטירתו ז"ל". וראה במוספנו "תשובות רבינו". 14) יומא נג, ע"ב: "משל לתלמיד הנפטר מרבו אם חוזר לאלתר" וכו' שסופו מוכיח על תחילתו שלא פסע לאחוריו כדי להפטר מרבו, כיון שחוזר אליו מיד ('טור' או"ח סי' קכ"ג). 15) עד שיגיע ש"ץ לקדושה כמבואר בסמוך (ה"ד).

ג. וְאַחַר שֶׁיַּפְסִיעַ שְׁלִיחַ־צִבּוּר שָׁלֹשׁ פְּסִיעוֹת לַאֲחוֹרָיו וְיַעֲמֹד[16], מַתְחִיל וּמִתְפַּלֵּל בְּקוֹל רָם מִתְּחִלַּת הַבְּרָכוֹת, לְהוֹצִיא אֶת מִי שֶׁלֹּא הִתְפַּלֵּל. וְהַכֹּל עוֹמְדִים וְשׁוֹמְעִים וְעוֹנִין 'אָמֵן' אַחַר כָּל בְּרָכָה וּבְרָכָה - בֵּין אֵלּוּ שֶׁלֹּא יָצְאוּ יְדֵי חוֹבָתָן, בֵּין אֵלּוּ שֶׁכְּבָר יָצְאוּ יְדֵי חוֹבָתָן[17].

16) להתפלל במקום שכלו שלש פסיעותיו, וזה בניגוד למנהגנו כיום: שהש"ץ חוזר למקומו ומתחיל להתפלל (כסף־משנה). אולם אפשר לפרש דברי רבינו שכוונתו לומר: שיעמוד ויחכה מעט, ומיד חוזר למקומו ומתחיל להתפלל. וכן דעת הרשב"א בתשובותיו סימן תל"ו הובאת ב'בית יוסף' או"ח סימן קכג (מעשה רוקח). וברמב"ם כת"י התימנים, תיבת "ויעמוד" איננה. 17) כדעת רב כהן צדק גאון, הובאה ב'תוספות' לסוכה (נב.) וב"ערוך" ערך "אמן".

ד. וְאוֹמֵר קְדֻשָּׁה בִּבְרָכָה שְׁלִישִׁית. וְכֵיוָן שֶׁהִגִּיעַ שְׁלִיחַ־צִבּוּר לִקְדֻשָּׁה, יֵשׁ רְשׁוּת לְכָל אֶחָד וְאֶחָד לַחֲזֹר בַּמָּקוֹם שֶׁעָמַד בּוֹ בַּתְּפִלָּה[18]. וּכְשֶׁיַּגִּיעַ שְׁלִיחַ־צִבּוּר לְ'מוֹדִים' וְכוֹרֵעַ - כָּל הָעָם שׁוֹחִין[19] מְעַט, וְלֹא יִשְׁחוּ יוֹתֵר מִדַּאי[20], וְאוֹמְרִים: "מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי כָל בָּשָׂר, יוֹצְרֵנוּ יוֹצֵר בְּרֵאשִׁית.

בְּרָכוֹת וְהוֹדָאוֹת לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ עַל שֶׁהֶחֱיִיתָנוּ וְקִיַּמְתָּנוּ, כֵּן תְּחַיֵּינוּ וּתְחָנֵּנוּ וְתֶאֱסֹף גָּלֻיּוֹתֵינוּ לְחַצְרוֹת קָדְשֶׁךָ[21], לִשְׁמֹר חֻקֶּיךָ וּלְעָבְדְךָ בֶּאֱמֶת וְלַעֲשׂוֹת רְצוֹנְךָ בְּלֵבָב שָׁלֵם[22], עַל שֶׁאֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ"[23]. וְכָל הָאוֹמֵר: 'מוֹדִים מוֹדִים', מְשַׁתְּקִין אוֹתוֹ[24].

18) הרי"ף לברכות (סוף פ"ה). 19) ירושלמי ברכות (פ"א, ה"ה) "הכל שוחים עם ש"ץ בהודאה". 20) שם. מפני שכבר התפללו בלחש, ואינם שוחים עכשיו אלא כדי שלא יראו ככופרים (אם לא ישחו יחד עם הש"ץ) – לפיכך די שישחו מעט; ומי ששוחה יותר מדאי, הרי זה נראה כיהיר וגאה (כסף־משנה). 21) לחצרות ירושלים עיר הקודש, כלשון הכתוב (ישעיה סב, ט): "ומקבציו ישתהו בחצרות קדשי". 22) כל הנוסח הזה נמצא במסכת סוטה דף מ, ע"א. ונקרא "מודים דרבנן" מפני שהוא מורכב מכמה "מודים" שאמרו רבנן. 23) שנתת בלבנו להיות דבקים בך ומודים לך (מפירוש רש"י, שם). ויש מפרשים: "בעבור ההודאה", כלומר: בזכות ההודאה שאנו מודים לך תחיינו ותקיימנו (סדר "עבודת ישראל"). ובירושלמי (ברכות פ"א, ה"ה) חותם בה: "ברוך אתה ה' אל ההודאות". 24) גוערים בו, מפני שנראה כמקבל עליו שתי רשויות: שמודה לאלוה, אחר אלוה (מגילה כה. וברש"י שם). ובירושלמי (ברכות פרק א, ה"ה) אומר: במה דברים אמורים בציבור, אבל ביחיד אין אנו מקפידים עליו, ולכן כתב רבינו דין זה בסדר תפילות הציבור.

ה. וְאַחַר שֶׁיַּשְׁלִים כָּל הַתְּפִלָּה, יֵשֵׁב וְיִפֹּל עַל פָּנָיו וְיִשָּׁה[25] מְעַט, הוּא וְכָל הַצִּבּוּר, וְיִתְחַנֵּן וְהוּא נוֹפֵל[26]. וְיֵשֵׁב וַיַּגְבִּיהַּ רֹאשׁוֹ, הוּא וּשְׁאָר הָעָם, וּמִתְחַנֵּן מְעַט בְּקוֹל רָם מִיֹּשֵׁב. וְאַחַר־כָּךְ יַעֲמֹד שְׁלִיחַ־צִבּוּר לְבַדּוֹ וְאוֹמֵר קַדִּישׁ פַּעַם שְׁנִיָּה, וְהֵם עוֹנִים, כְּדֶרֶךְ שֶׁעוֹנִין בַּתְּחִלָּה[27]. וְאוֹמֵר 'וְהוּא רַחוּם'[28] וְכוּ', 'תְּהִלָּה' וְכוּ' - הוּא עוֹמֵד וְהֵם יוֹשְׁבִים, וְהֵם קוֹרְאִים עִמּוֹ. וְאַחַר־כָּךְ אוֹמֵר 'וּבָא לְצִיּוֹן גּוֹאֵל' וְכוּ', 'וַאֲנִי זֹאת' וְכוּ', 'וְאַתָּה קָדוֹשׁ... וְקָרָא זֶה אֶל זֶה וְאָמַר קָדוֹשׁ', וְגוֹמֵר הַקְּדֻשָּׁה, וְהֵם עוֹנִין 'קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ' שָׁלֹשׁ פְּעָמִים, וְחוֹזֵר וְקוֹרֵא הַקְּדֻשָּׁה תַּרְגּוּם, וְאוֹמֵר 'וַתִּשָּׂאֵנִי רוּחַ' וְכוּ' וְקוֹרֵא אוֹתוֹ תַּרְגּוּם, וְאוֹמֵר "יְיָ יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד" וְקוֹרְאֵהוּ תַּרְגּוּם, כְּדֵי לְהָבִין הָעָם[29].

25) ראה לעיל (פ"ה, הי"ד) ובביאורנו שם. 26) כלומר: בשעה שפניו מטים למטה. 27) בקדיש שלפני ברכו, כמבואר לעיל ה"א. 28) אנו נוהגים לאמרו רק ביום שני וחמישי בלבד שהם ימי רצון: שארבעים יום של קבלת לוחות האחרונות בהם נתרצה ה' למשה, ומחל לישראל על חטא העגל – התחילו ביום ה' בו עלה משה ונגמרו ביום ב' בו ירד משה מן ההר, כמבואר במדרש תנחומא פ' וירא אות טז (הוצאת בובר) הובא ב'תוספות' לבבא־קמא (פב.).

ויש להעיר, שבנוסח ה"קדיש" לרבינו בסוף ספר זה, כתוב: "מנהגנו להתחנן בנפילת פנים בדברים ופסוקים אלו פעמים בכולם ופעמים במקצתם". ואולי נתכוין להבדיל בין שני וחמישי לשאר הימים. 29) שלא שמעו אז אלא ארמית בלבד.

ו. וְאֵלּוּ הַפְּסוּקִים שֶׁלִּפְנֵי קְדֻשָּׁה וְשֶׁל אַחֲרֶיהָ עִם תַּרְגּוּמָן, הֵם הַנִּקְרָאִין סִדֶּר קְדֻשָּׁה[30]. וְאַחַר־כָּךְ מִתְחַנֵּן בְּדִבְרֵי תַּחֲנוּנִים וּבִפְסוּקֵי[31] רַחֲמִים וְאוֹמֵר קַדִּישׁ, וְכָל הָעָם עוֹנִין כְּדַרְכָּן וְנִפְטָרִין.

30) הקדושה שבסדר "ובא לציון" המלוקט מפסוקים שונים. וכך אמרו חז"ל (סוטה מט.): "מיום שחרב בית־המקדש אין יום שאין בו קללה, וכל יום קללתו מרובה משל חבירו. ואלא עולם בזכות מה קיים? בזכות "קדושה דסדרא". ובאר רש"י: "שלא תקנוה אלא שיהו כל ישראל עוסקים בתורה בכל יום דבר מועט: שאומר קריאתו ותרגומו – והם כעוסקים בתורה. וכיון שנוהג בכל ישראל בתלמידים ובעמי הארץ; ויש כאן שתים: קדושת השם ותלמוד תורה – חביב הוא. 31) והם ערוכים לקמן ב"סדר תפילות כל השנה" שבסוף הספר.

ז. מִי שֶׁאָמַר בַּתַּחֲנוּנִים: "מִי שֶׁרִחֵם עַל קַן־צִפּוֹר, שֶׁלֹּא לִקַּח הָאֵם עַל הַבָּנִים[32], אוֹ שֶׁלֹּא לִשְׁחֹט אֹתוֹ וְאֶת בְּנוֹ בְּיוֹם אֶחָד[33], יְרַחֵם עָלֵינוּ", וְכֵיוֹצֵא בְּעִנְיָן זֶה - מְשַׁתְּקִין אוֹתוֹ, מִפְּנֵי שֶׁמִּצְוֹת אֵלּוּ גְּזֵרַת הַכָּתוּב הֵן וְאֵינָן רַחֲמִים[34]; שֶׁאִלּוּ הָיוּ מִפְּנֵי רַחֲמִים, לֹא הָיָה מַתִּיר לָנוּ שְׁחִיטָה כָּל־עִקָּר. וְכֵן לֹא יַרְבֶּה בְּכִנּוּיִים שֶׁל שֵׁם וְיֹאמַר: "הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא וְהֶחָזָק וְהָאַמִּיץ וְהָעִזּוּז"[35], שֶׁאֵין כֹּחַ בְּאָדָם לְהַגִּיעַ בְּסוֹף שְׁבָחָיו; אֶלָּא אוֹמֵר מַה שֶׁאָמַר מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, עָלָיו הַשָּׁלוֹם[36].

32) ככתוב בתורה (דברים כב, ו). 33) ככתוב ב"ויקרא" (כב, כח). 34) ברכות לג, ע"ב. וכפי פירוש רש"י שם, שה' הטיל על ישראל חוקי גזרותיו אף בדברים שיש לשטן ולגויים להשיב עליהם ולומר: מה צורך במצוה זו? ודוקא כשאומר כך בתפילתו דרך תחנונים – אסור, שכשאומר כך בתפילה מחליט הדבר בכל הוודאות; אבל כשאומר כך דרך דרש, או פירוש לפסוק – אין משתקים אותו. וזהו שהדגיש רבינו ואמר: מי שאמר בתחנונים וכו'. ובפירוש מצינו ל"תרגום יונתן בן עוזיאל" על הפסוק: ושור או שה אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד (ויקרא כב, כח) שמתרגם: עמי בני ישראל! כמו שאבינו שבשמים רחמן, אף אתם בארץ תהיו רחמנים ולא תשחטו שור ובנו ביום אחד. ורבינו בספרו מו"נ (ח"ג פ"מח) יאמר: "וכן אסר לשחוט אותו ואת בנו ביום אחד להשמר ולהרחיק לשחוט משניהם הבן לעיני האם, כי צער בעלי־חיים בזה גדול מאד". וראה ברמב"ן (דברים כב, ו) האומר שם: "כי טעם לשתי המצוות אלו, הוא: לבלתי היות לנו לב אכזרי ולא נרחם. 35) ברכות לג, ע"ב. שמראה כאילו כבר סיים את כל שבחי ה' ותוארי

– ועדיין לא הגיע אפילו למקצת שבחו. "משל למלך בשר־ודם שהיו לו אלף אלפים דינרי זהב והיו מקלסים אותו בשל כסף, והלא גנאי הוא לו". וראה במו"נ (ח"א, פ"נט) פירוש יפה בכוונת המשל הזה. 36) האל הגדול הגבור והנורא (דברים י, יז). וכן תיקנו אנשי כנסת הגדולה בתפילתם, כמו שמצינו בעזרא הסופר (נחמיה ט, לב).

ח. בְּמִנְחָה אוֹמֵר שְׁלִיחַ־צִבּוּר 'אַשְׁרֵי יוֹשְׁבֵי בֵיתֶךָ' וְכוּ', 'תְּהִלָּה[37] לְדָוִד' וְכוּ', קוֹרֵא הוּא וְהָעָם מִישֶׁב, וְעוֹמֵד שְׁלִיחַ־צִבּוּר וְאוֹמֵר קַדִּישׁ, וְהֵם עוֹמְדִים אַחֲרָיו וְעוֹנִין כְּדַרְכָּן, וּמִתְפַּלְּלִין כֻּלָּם בְּלַחַשׁ. וְאַחַר־כָּךְ חוֹזֵר שְׁלִיחַ־צִבּוּר וּמִתְפַּלֵּל בְּקוֹל רָם, כְּדֶרֶךְ שֶׁעָשָׂה בְּשַׁחֲרִית, עַד שֶׁיַּשְׁלִים כָּל הַתְּפִלָּה. וְנוֹפְלִים עַל פְּנֵיהֶם, וּמִתְחַנֵּן וּמַגְבִּיהַּ רֹאשׁוֹ, הוּא וָהֵם, וּמִתְחַנֵּן מְעַט מִישֶׁב כְּדֶרֶךְ שֶׁעָשָׂה בְּשַׁחֲרִית, וְעוֹמֵד וְאוֹמֵר קַדִּישׁ, וְכָל הָעָם עוֹנִין כְּדַרְכָּן וְנִפְטָרִין לְמַעֲשֵׂיהֶן.

37) תיקנו להשלים אמירת מזמור זה ג' פעמים ביום, שכן אמרו חז"ל (ברכות ד:): "כל האומר 'תהלה לדוד' שלש פעמים ביום, מובטח לו שהוא בן העולם הבא".

ט. בָּעֶרֶב כָּל הָעָם יוֹשְׁבִין, וְהוּא עוֹמֵד וְאוֹמֵר 'וְהוּא[38] רַחוּם' וְכוּ', "בָּרְכוּ אֶת יְיָ הַמְבֹרָךְ" וְכוּ', וְהֵם עוֹנִין "בָּרוּךְ יְיָ הַמְבֹרָךְ לְעוֹלָם וָעֶד". וּמַתְחִיל לִפְרֹס עַל שְׁמַע[39], וְאוֹמֵר קַדִּישׁ, וְאַחַר־כָּךְ הַכֹּל עוֹמְדִים וּמִתְפַּלְּלִין בְּלַחַשׁ, וּכְשֶׁמַּשְׁלִימִין אוֹמֵר קַדִּישׁ, וְהֵם נִפְטָרִין. וְאֵינוֹ חוֹזֵר לְהִתְפַּלֵּל בְּקוֹל רָם עַרְבִית, לְפִי שֶׁאֵין תְּפִלַּת עַרְבִית חוֹבָה[40]; לְפִיכָךְ לֹא יְבָרֵךְ בְּרָכוֹת לְבַטָּלָה, שֶׁאֵין כָּאן אָדָם שֶׁנִּתְחַיֵּב בָּהֶם, כְּדֵי לְהוֹצִיאוֹ יְדֵי חוֹבָתוֹ[41].

38) וטעם אמירתו – לפי שבשחרית ובמנחה יש קרבינות התמיד שהם מכפרים; אבל ערבית שאין בה קרבן לכפר, תיקנו לומר: "והוא רחום יכפר עון" ('רוקח' סימן שי"ט). ועוד, שכל היום אדם חוטא, ולערב צריך לומר: והוא רחום וגו' ('כל בו'. הובא בב"י או"ח סימן רל"ז). 39) שתי ברכות שלפניה ושתים שלאחריה. וב"סדר תפילות כל השנה" שבסוף ספר זה, כותב רבינו, שאומר פסוקים שונים אחרי ברכת "השכיבנו", כגון: "ברוך ה' לעולם אמן ואמן" וחותם בברכה נוספת. 40) מצד הדין, כמבואר לעיל (פ"א, ה"ז), ולכן לא תיקנו מתחילה חזרת הש"ץ בקול. ואף־על־פי שקבלוה אחר כך כתפילת חובה, כמבואר לעיל (שם), בכל זאת התקנה הראשונה במקומה עומדת (ב"ח או"ח, רל"ז). 41) ע"י חזרת הש"ץ.

י. בְּלֵילֵי שַׁבָּתוֹת חוֹזֵר[42] שְׁלִיחַ־צִבּוּר, אַחַר שֶׁמִּתְפַּלֵּל בְּלַחַשׁ עִם הַצִּבּוּר, וּמִתְפַּלֵּל בְּקוֹל רָם. אֲבָל אֵינוֹ מִתְפַּלֵּל שֶׁבַע, אֶלָּא בְּרָכָה אַחַת מֵעֵין שֶׁבַע[43]. וְכֵן הוּא אוֹמֵר: "בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב, הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא אֵל עֶלְיוֹן, קֹנֵה בְרַחֲמָיו שָׁמַיִם וָאָרֶץ[44]. מָגֵן אָבוֹת[45] בִּדְבָרוֹ, מְחַיֵּה מֵתִים[46] בְּמַאֲמָרוֹ, הָאֵל הַקָּדוֹשׁ שֶׁאֵין כָּמוֹהוּ. הַמַּנִּיחַ[47] לְעַמּוֹ בְּיוֹם שַׁבַּת קָדְשׁוֹ, כִּי בָם רָצָה[48] לְהָנִיחַ לָהֶם. לְפָנָיו נַעֲבֹד בְּיִרְאָה וָפַחַד, וְנוֹדֶה לִשְׁמוֹ בְּכָל יוֹם תָּמִיד מֵעֵין[49] הַבְּרָכוֹת. אֵל הַהוֹדָאוֹת, אֲדוֹן הַשָּׁלוֹם[50], מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת וּמְבָרֵךְ הַשְּׁבִיעִי, וּמֵנִיחַ בִּקְדֻשָּׁה[51] לְעַם מְדֻשְּׁנֵי עֹנֶג[52], זֵכֶר לְמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית[53]. אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ רְצֵה נָא בִּמְנוּחָתֵנוּ וְכוּ'. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת".
וְאוֹמֵר קַדִּישׁ, וְנִפְטָרִין כָּל הָעָם.

42) טעם חזרה זו, מבואר בסמוך הלכה י"א. 43) הכוללת תמצית שבע הברכות שבתפילה בלחש. 44) מלשון הכתוב (בראשית יד, כב), על שם שביום השביעי השלים ה' מלאכתו וקנה שמים וארץ (אבודרהם). 45) כנגד ברכת "אבות", וכן הכתוב אומר (בראשית טו, א): אל תירא אברם, אנכי מגן לך. 46) כנגד "ברכת התחיה", וכן כולן. 47) הנותן מנוחה. 48) כנגד "רצה במנוחתנו". 49) ע"פ דברי חז"ל (סוכה מו.) על הפסוק "ברוך ה' יום יום": "וכי ביום מברכים אותו, ובלילה אין מברכים אותו? אלא בכל יום תן לו מעין ברכותיו": "של שבת מעין של שבת; של חול מעין של חול; של יו"ט מעין של יו"ט – הכל מעין המאורע" (רש"י, שם). וברמב"ם כת"י התימנים, כתוב: "מעון הברכות", והכוונה להקב"ה, שהוא מעון הברכות ומקורן. 50) כנגד "שלום רב". 51) השבת היא יום מנוחה וקדושה לישראל. 52) מלשון הכתוב (ישעיה נה, ב): ותתענג בדשן נפשכם, והם המענגים את נפשם ביום השבת יום העונג, ככתוב (שם נח, יג): וקראת לשבת עונג. 53) השבת היא זכר לחידוש העולם.

יא. וְלָמָּה תִּקְּנוּ חֲכָמִים זֶה? מִפְּנֵי שֶׁרֹב הָעָם בָּאִין לְהִתְפַּלֵּל עַרְבִית בְּלֵילֵי שַׁבָּתוֹת, וְיִהְיֶה שָׁם מִי שֶׁנִּתְאַחֵר לָבֹא וְלֹא הִשְׁלִים תְּפִלָּתוֹ, וְיִשָּׁאֵר לְבַדּוֹ בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת וְיָבֹא לִידֵי סַכָּנָה[54]. לְפִיכָךְ חוֹזֵר שְׁלִיחַ־צִבּוּר וּמִתְפַּלֵּל, כְּדֵי שֶׁיִּתְעַכְּבוּ כָּל הָעָם, עַד שֶׁיַּשְׁלִים הַמִּתְאַחֵר וְיֵצֵא עִמָּהֶם.

54) סכנת מזיקים המצויים מחוץ לישוב; שבתי כנסיות שלהם היו מחוץ לעיר. (לבית־הכנסת באו רק בלילי שבתות, ובלילות החול היו עסוקים במלאכתם והתפללו ערבית בבתיהם) (שבת כד: וברש"י שם). ובדורותינו שאין סכנת מזיקים מצויה, אין אנו אומרים אותה אלא משום מנהג אבותינו בידינו ('טור' או"ח סי' רס"ח).

יב. לְפִיכָךְ יוֹם־טוֹב שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת אוֹ יוֹם־הַכִּפּוּרִים אוֹ רֹאשׁ־חֹדֶשׁ, אֵין שְׁלִיחַ־צִבּוּר הַיּוֹרֵד עַרְבִית לִפְנֵי הַתֵּבָה מַזְכִּיר עִנְיַן הַיּוֹם בִּבְרָכָה זוֹ, אֲבָל חוֹתֵם בָּהּ 'מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת' בִּלְבָד, לְפִי שֶׁלֹּא נִתְחַיֵּב הַיּוֹם בִּבְרָכָה זוֹ[55].

55) שאלמלא שבת, אין ש"ץ אומר ברכה זו בליל יו"ט שחל

בחול, שהרי לא תקנוה לאמרה אלא משום סכנה, ולא מחמת חובת היום (שבת, שם). והטעם שלא חשו חכמים בלילי יו"ט לסכנה, מפני שביו"ט כולם מקדימים לבוא ואין מאחרים (סמ"ג עשין יט).

יג. בְּשַׁבָּתוֹת וְיָמִים טוֹבִים, כְּשֶׁגּוֹמֵר שְׁלִיחַ־צִבּוּר תְּפִלַּת שַׁחֲרִית בְּקוֹל רָם, אוֹמֵר קַדִּישׁ, וְאַחַר־כָּךְ ׳תְּהִלָּה לְדָוִד׳ וְכוּ׳ וְאוֹמֵר קַדִּישׁ, וּמִתְפַּלְּלִין מוּסָף בְּלַחַשׁ, וְאַחַר־כָּךְ מִתְפַּלֵּל מוּסָף בְּקוֹל רָם, כְּדֶרֶךְ שֶׁעָשָׂה בְּשַׁחֲרִית. וְאוֹמֵר קַדִּישׁ אַחַר תְּפִלַּת מוּסָף, וְהָעָם נִפְטָרִין. וְאֵין אוֹמְרִין קְדֻשָּׁה[56] וְתַחֲנוּנִים אַחַר תְּפִלַּת שַׁחֲרִית כִּשְׁאָר הַיָּמִים[57], אֶלָּא אוֹמֵר אוֹתָהּ קֹדֶם תְּפִלַּת הַמִּנְחָה. כֵּיצַד? קוֹרֵא ׳תְּהִלָּה לְדָוִד׳ וְאוֹמֵר סֵדֶר הַיּוֹם[58], וְדִבְרֵי תַחֲנוּנִים[59], וְאוֹמֵר קַדִּישׁ, וּמִתְפַּלְּלִין מִנְחָה, וְחוֹזֵר וּמַשְׁמִיעַ תְּפִלַּת מִנְחָה בְּקוֹל רָם, וְאוֹמֵר קַדִּישׁ.

56) סדר קדושה הנזכר לעיל (ה"ה). 57) מפני שהאריכו הרבה בתפילת שחרית, לא רצו להכביד יותר והניחוה עד המנחה (׳רוקח׳ סימן שס"ב). וכבר השיב רבי אברהם בנו של רבינו על סדר קדושה שאנו אומרים אותה בשבת וביו"ט בתפילת מנחה "כי היא תמורה למה שאין אנו אומרים אותה בבוקר אחרי שחרית" (תשובות רבי אברהם בן הרמב"ם ז"ל, הוצאת מק"נ ירושלים תרצ"ח, סימן פ"ח).
58) הנזכר לעיל הלכה ו'. נוסחנו כנוסח (שוינצינו, מנטובה ועוד). ובדפוסים אחרים: "סדר היום". 59) ומוסיפים: "ואני תפלתי" וגו' ע"פ המדרש (הובא ב'טור' או"ח סימן רצ"ב): "ישיחו בי יושבי שער ונגינות שותי שכר (תהלים סט, יג). וכתוב אחריו (שם סט, יד): ואני תפלתי לך ה' עת רצון וגו'. אמר דוד לפני הקב"ה: רבונו של עולם! אין אומה זו כשאר אומות העולם, כששותים ומשתכרים הולכים ופוחזים; ואנו לא כן, אלא אע"פ ששתינו אנו באים להתפלל לפניך ולשאול ממך עת רצון לכפר על העולם".

יד. בְּרָאשֵׁי חֳדָשִׁים וּבְחֻלּוֹ שֶׁל מוֹעֵד אוֹמֵר סֵדֶר קְדֻשָּׁה קֹדֶם תְּפִלַּת מוּסָף. בְּמוֹצָאֵי־שַׁבָּת אוֹמֵר סֵדֶר הַיּוֹם[60] גַּם אַחַר תְּפִלַּת הָעֶרֶב[61], וְאוֹמְרִים קַדִּישׁ, וְאַחַר־כָּךְ מַבְדִּיל.

60) כנוסח מנטובה ועוד. ונוסח אחר: "סדר היום".
61) ה'טור' או"ח סימן רצ"ח מביא בשם רב עמרם גאון בסידורו: לפי שהוא זמן חזרת רשעים לגיהנם ששבתו בשבת, ע"כ מאריכים בנעימה ב"סדר קדושה" כדי שישתהו ישראל בהשלמת פדריהם, ולא ימהרו הרשעים לחזור, שבמוצאי שבת צועק הממונה על הרוחות: חזרו לגיהנם שכבר השלימו ישראל את סדריהם.

~ יום שני י"ד תמוז ~

פֶּרֶק עֲשִׂירִי[1]

1) המתפלל בלא כוונה אימתי חייב לחזור ולהתפלל בכוונה; טעה ולא הזכיר גשם וטל בתפילתו מה דינו; המתפלל של חול בשבת, או שלא הזכיר "יעלה ויבוא" בראש חודש מה דינו.

א. מִי שֶׁהִתְפַּלֵּל וְלֹא כִּוֵּן אֶת לִבּוֹ - יַחֲזֹר וְיִתְפַּלֵּל בְּכַוָּנָה[2]; וְאִם כִּוֵּן אֶת לִבּוֹ בִּבְרָכָה רִאשׁוֹנָה[3], שׁוּב אֵינוֹ צָרִיךְ[4]. מִי שֶׁטָּעָה בְּאַחַת מִשָּׁלֹשׁ בְּרָכוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת - חוֹזֵר לָרֹאשׁ[5]. וְאִם טָעָה בְּאַחַת מִשָּׁלֹשׁ בְּרָכוֹת אַחֲרוֹנוֹת - יַחֲזֹר לְ׳עַבּוֹדָה׳[6]. וְאִם טָעָה בְּאַחַת מִן הָאֶמְצָעִיּוֹת - חוֹזֵר לִתְחִלַּת בְּרָכָה שֶׁטָּעָה בָהּ, וּמַשְׁלִים תְּפִלָּתוֹ עַל הַסֵּדֶר[7]. וְכֵן שְׁלִיחַ־צִבּוּר שֶׁטָּעָה כְּשֶׁהוּא מִתְפַּלֵּל בְּקוֹל רָם - עַל דֶּרֶךְ זוֹ הוּא חוֹזֵר[8].

2) ברכות ל, ע"ב. 3) "ברכת אבות". 4) לחזור ולהתפלל בכוונה (שם, לד:). והטעם שהכוונה ב"ברכת אבות" מעכבת, הוא: "מפני שהיא הברכה הראשונה, ובשעת הכניסה לתפילה צריכה שקידה בכוונה. ועוד: כי תכלית ברכה זו היא קבלת עול מלכות שמים, והיא ראויה ביותר לכוונה (מלשון תשובת רבי אברהם בן הרמב"ם סימן ע"ט הוצאת מק"נ ירושלים תרצ"ח). "וכיום אין אנו חוזרים בשביל חסרון כוונה – שאף בחזרה קרוב הוא שלא יכוין, א"כ למה יחזור"? (׳טור׳ או"ח סימן קא). 5) שם לד, ע"א. מכיון שכולן ענין אחד הם: לסדר שבחו של הקב"ה לפני הבקשה בתפילה, יש להן דין של ברכה אחת ארוכה.
6) שם. שהיא הברכה הראשונה מהשלוש האחרונות. וגם אלה האחרונות ענין אחד להן: שהן "כעבד שקיבל פרס מרבו ומשבחו והולך לו", לפיכך דינן כברכה אחת (כסף־משנה). 7) (שם) וממשיך תפילתו ממנה והלאה על הסדר. וסובר רבינו, שאם שכח איזו ברכה ונזכר בה אחרי שעבר מקומו, שאינה אומרה במקום שזוכרה ודיו, אלא מוכרח הוא לחזור למקומה הראוי ולחזור ולהתפלל משם ואילך כדי שיתפלל על הסדר. 8) שכיון שחזרתו מכוונת להוציא את שאינו בקי, ראה לעיל (פ"ח, ה"ט), דינו בחזרה כדין יחיד שטעה (׳מעשה רוקח׳).

ב. אֲבָל אִם טָעָה שְׁלִיחַ־צִבּוּר כְּשֶׁהוּא מִתְפַּלֵּל בְּלַחַשׁ - אֲנִי אוֹמֵר, שֶׁאֵינוֹ חוֹזֵר וּמִתְפַּלֵּל פַּעַם שְׁנִיָּה[9], מִפְּנֵי טֹרַח צִבּוּר, אֶלָּא סוֹמֵךְ עַל הַתְּפִלָּה שֶׁמִּתְפַּלֵּל בְּקוֹל רָם. וְהוּא, שֶׁלֹּא טָעָה בְּשָׁלֹשׁ רִאשׁוֹנוֹת; שֶׁאִם טָעָה בָהֶם, לְעוֹלָם חוֹזֵר, כְּמוֹ שֶׁהַיָּחִיד חוֹזֵר[10].

9) בלחש. 10) והחילוק בין "שלש ראשונות" לשאר הברכות, מיוסד על דברי התלמוד (מגילה יז:) שאמרו: מנין שאומרים אבות? – שנאמר: הבו לה' בני אלים (הזכירו לפניו את אילי הארץ – האבות). ומנין שאומרים גבורות? שנאמר: הבו לה' כבוד ועוז. קדושות מנין? שנאמר: הבו לה'... בהדרת קודש" – הרי שכולן נאמרו בלשון ציווי שמשמעה חיוב בהחלט, בעוד ששאר הברכות נשענות על פסוקים שאין בהם ציווי אלא רמז בעלמא, כמו שמבואר שם, לפיכך לא הקפידו בהן כל־כך (׳אור שמח׳), והכסף־

משנה מעיר שה'טור' או"ח קכ"ו מביא דברי רבינו בגירסא אחרת לגמרי, ושם נאמר: "ואם טעה באותה שמתפלל בקול רם – חוזר לעולם; אבל טעה בתפילתו בלחש אינו חוזר, אפילו בטעות של השלש הראשונות". ואמנם בכת"י התימנים, הגירסא: "סומך על התפילה שהוא מתפלל בקול רם. והיא אם טעה בה לעולם חוזר" – הרי שאין ההקפדה אלא על התפילה בקול.

ג. שְׁלִיחַ־צִבּוּר שֶׁטָּעָה וְנִבְהַל וְלֹא יָדַע מֵהֵיכָן יַתְחִיל, וְשָׁהָה שָׁעָה[11] - יַעֲמֹד אַחַר תַּחְתָּיו[12]. וְאִם טָעָה בְּבִרְכַּת הָאֶפִּיקוֹרְסִין, אֵין מַמְתִּינִין לוֹ, אֶלָּא מִיָּד[13] יַעֲמֹד אַחַר תַּחְתָּיו, שֶׁמָּא אֶפִּיקוֹרְסוּת נִזְרְקָה[14] בּוֹ; וְהוּא, שֶׁלֹּא הִתְחִיל בָּהּ; אֲבָל אִם הִתְחִיל בָּהּ - מַמְתִּינִין לוֹ[15] שָׁעָה. וְלֹא יְהֵא הַשֵּׁנִי סַרְבָּן[16] בְּאוֹתָהּ שָׁעָה[17].

11) זמן ממושך. 12) ואין אנו ממתינים לו עד שתשוב דעתו עליו (ברכות לד.). 13) אפילו אם לא שהה כלל. 14) ולפיכך אינו רוצה לומר ברכה זו שענינה: אבדן המינים, כי אינו רוצה לקלל את עצמו. וראוי להעיר שב'ירושלמי' ברכות ה"ג (לפי גירסת ה'טור' או"ח סי' קכו) אמרו: "לכל אין מסלקים אותו חוץ ממי שלא אמר 'מחיה המתים, מכניע זדים, ובונה ירושלים' כי בכל אלה יש לחוש שמא מין הוא ואינו מאמין בתחיית המתים או בביאת המשיח". 15) כי מאחר שהתחיל בה מתברר שאינו מין, ואינו אלא כטועה בשאר הברכות (שם, כט.). 16) ממאן לרדת לפני התיבה, משום שאין זה כבוד הציבור לעמוד ולחכות באמצע התפילה (שם, לד.). 17) אבל שלא בשעת טעות באמצע התפילה – ראוי לו לסרב, ולעשות עצמו כאילו אינו כדאי, ואינו יורד לפני התיבה (אם אינו ש"ץ קבוע), אלא אחרי שהפצירו בו שלש פעמים. (שם).

ד. וּמֵהֵיכָן הוּא מַתְחִיל? מִתְּחִלַּת בְּרָכָה שֶׁטָּעָה בָהּ רִאשׁוֹן, אִם טָעָה בְּאַחַת מִן הָאֶמְצָעִיּוֹת. אֲבָל אִם טָעָה בְּאַחַת מִן הַשָּׁלֹשׁ רִאשׁוֹנוֹת, מַתְחִיל הַשֵּׁנִי מִן הָרֹאשׁ. וְאִם טָעָה בְּאַחַת מִן הָאַחֲרוֹנוֹת, יַתְחִיל הַשֵּׁנִי מִן הָ'עֲבוֹדָה'[18].

18) ברכות לד, ע"א. כדין יחיד הטועה, וכאמור לעיל ה"א.

ה. הָאוֹמֵר: אֵינִי יוֹרֵד לִפְנֵי הַתֵּבָה, מִפְּנֵי שֶׁבְּגָדַי צְבוּעִים! - אַף בִּלְבָנִים לֹא יַעֲבֹר[19] בְּאוֹתָהּ תְּפִלָּה[20]. אָמַר: אֵינִי עוֹבֵר, מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בְּרַגְלַי סַנְדָּל! - אַף יָחֵף לֹא יַעֲבֹר[21].

19) מגילה כד, ע"ב. חוששים שמא נזרקה בו מינות, שדרך המינים להקפיד בכך. ועוד כיון שאין דרכם של ישראל להקפיד בכך, חוששים שמא הרהורי שטות נכנסו בלבו ומינות נזרקה בו (ר"ן שם). 20) אבל לתפילה אחרת ראוי הוא לעבור לפני התיבה, כי אין זה אלא חשש בעלמא, ודי לנו לחוש לו בשעתו ולא שנחזיקהו כמין גמור לעולם (ריב"ש סימן רכד). ולדעת הראב"ד, אינו יורד לפני התיבה לעולם. 21) מגילה, שם.

ו. מִי שֶׁנִּסְתַּפֵּק לוֹ אִם הִתְפַּלֵּל אִם לֹא הִתְפַּלֵּל - אֵינוֹ חוֹזֵר וּמִתְפַּלֵּל[22], אֶלָּא־אִם־כֵּן מִתְפַּלֵּל תְּפִלָּה זוֹ עַל דַּעַת שֶׁהִיא נְדָבָה[23]; שֶׁאִם רָצָה יָחִיד לְהִתְפַּלֵּל כָּל הַיּוֹם תְּפִלַּת נְדָבָה, יִתְפַּלֵּל[24]. מִי שֶׁהָיָה עוֹמֵד בִּתְפִלָּה, וְנִזְכַּר שֶׁכְּבָר הִתְפַּלֵּל - פּוֹסֵק, וַאֲפִלּוּ בְּאֶמְצַע בְּרָכָה[25]. וְאִם הָיְתָה תְּפִלַּת עַרְבִית - אֵינוֹ פּוֹסֵק, שֶׁלֹּא הִתְפַּלֵּל אוֹתָהּ מִתְּחִלָּה, אֶלָּא עַל דַּעַת שֶׁאֵינָהּ חוֹבָה[26].

22) כי שמא כבר התפלל אסור לו להתפלל שנית – שהרי הוא כמקריב שני תמידים בשחרית (כי התפילות כנגד תמידים תוקנו), ועובר על: לא תוסיפו על הדבר אשר אנכי מצוה אתכם (דברים ד, ב). 23) ויכול אדם להביא קרבינותיו דרך נדבה כרצונו. 24) ברכות כא, ע"א: "ולואי שיתפלל אדם כל היום כולו" ובתנאי שיחדש איזה דבר באחת הברכות כדי להודיע שהיא נדבה, כמבואר לעיל (פ"א, ה"ט). ובספק התפלל, אפילו חידוש אינו צריך (לחם־משנה). 25) שם. כי מאחר שהתחיל להתפלל על דעת שהיא חובה, אסור לו להתפלל עוד. 26) כי כבר נתבאר לעיל (פ"א, ה"ו) שתפילת ערבית רשות, והראב"ד משיג ואומר: "אין כאן נחת רוח", כלומר: אפילו בתפילת ערבית עליו לפסוק, הואיל וכבר קבלנוה עלינו כתפילת חובה. אבל הרמב"ם סובר שעלינו להתחשב עם תחילת תיקון תפלה זו שלא ניתקנה אלא על דרך רשות בלבד (כסף־משנה).

ז. מִי שֶׁטָּעָה וְהִתְפַּלֵּל שֶׁל חֹל בְּשַׁבָּת - לֹא יָצָא[27]. וְאִם נִזְכַּר וְהוּא בְּתוֹךְ הַתְּפִלָּה - גּוֹמֵר[28] בְּרָכָה שֶׁהִתְחִיל בָּהּ, וְחוֹזֵר וּמִתְפַּלֵּל שֶׁל שַׁבָּת. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[29]? בְּעַרְבִית אוֹ בְשַׁחֲרִית אוֹ בְּמִנְחָה; אֲבָל בְּמוּסָף פּוֹסֵק אֲפִלּוּ בְּאֶמְצַע הַבְּרָכָה[30]. וְכֵן אִם הִשְׁלִים תְּפִלָּה שֶׁל חֹל עַל דַּעַת[31] שֶׁהוּא מוּסָף - חוֹזֵר וּמִתְפַּלֵּל מוּסָף. אֶחָד שַׁבָּת וְאֶחָד יוֹם־טוֹב וְאֶחָד רֹאשׁ־חֹדֶשׁ.

27) שהרי לא הזכיר של שבת בתפילתו. 28) ברכות כא, ע"א. ואינו מחוייב להפסיק באמצע הברכה, הואיל ובדין הוא שגם בשבת יתפלל י"ח ברכות, אלא משום כבוד שבת לא הטריחוהו החכמים להאריך כל כך, לפיכך לא חייבוהו להפסיק באמצע. 29) שגומר את ברכתו שנזכר בה. 30) הואיל ואין תפלת מוסף של י"ח ברכות אפילו בחול, כגון ר"ח וחוה"מ, לפיכך יפסיק כי אין זה ממין חיובו. 31) בחשבו.

ח. מִי שֶׁטָּעָה בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים וְלֹא אָמַר 'מוֹרִיד הַגֶּשֶׁם' וְלֹא 'מוֹרִיד הַטָּל' - חוֹזֵר לָרֹאשׁ[32]; וְאִם הִזְכִּיר הַטַּל[33], אֵינוֹ חוֹזֵר[34]. וְאִם טָעָה בִּימוֹת הַחַמָּה וְאָמַר 'מוֹרִיד הַגֶּשֶׁם' - חוֹזֵר לָרֹאשׁ[35]; וְאִם לֹא הִזְכִּיר טַל - אֵין מַחֲזִירִין אוֹתוֹ, שֶׁאֵין הַטַּל נֶעֱצָר[36] וְאֵין צָרִיךְ בַּקָּשָׁה[37].

32) ל"ברכת אבות" שהיא התחלת התפילה. 33) אע"פ שלא הזכיר "מוריד הגשם" שזו עיקר חיובה. 34) שגם הטל מסמל גבורתו של הקב"ה המשפיע מים על הארץ, והוא ממלא במדה ידועה את חסרון הזכרת "ירידת הגשם" (ירושלמי תענית פ"א, ה"א). 35) שהגשמים בימות החמה סימן קללה הם, ואין זה מברך אלא מקלל (שם). 36) שאלמלי נעצר לא היה העולם מתקיים (תענית ג.) ולמדוהו מדברי אליהו שאמר לאחאב (מלכים־א יז, א): חי ה'... אם יהיה השנים האלה טל ומטר כי אם לפי דברי, ואחרי ימים רבים היה דבר ה' אל אליהו לאמור: לך הראה אל אחאב ואתנה מטר על פני האדמה (שם, יח, א) ולא הזכיר טל כלל, סימן מזה שאין הטל נעצר, ואפילו באותן השנים שלא ירד מטר. 37) אבל לכתחילה מזכיר אותו, בלי דרך בקשה, וכן קבעו רבינו ב"נוסח תפילות כל השנה" שבסוף הספר. וראה לעיל (פ"ב, הלכה ט"ו), שאומר: "בימות החמה: מוריד הטל". ובירושלמי תענית (פ"א, ה"א) אמרו: התפלל ואינו יודע אם הזכיר מוריד הגשם, כל שלשים יום הראשונים חזקה שלא למוד לאמרו (וצריך לחזור ולהזכיר), מכאן ואילך, למוד הוא לומר, וחזקה אליו שהזכיר. וכן בכל הדברים שצריך להזכירם מתקופה לתקופה, וספק בידו אם הזכירם אם לא, הכל על דרך זו הולך ("הגהות מיימוניות").

ט. מִי שֶׁשָּׁכַח שְׁאֵלָה בְּבִרְכַּת[38] הַשָּׁנִים: אִם נִזְכַּר קֹדֶם 'שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה' - שׁוֹאֵל אֶת הַגְּשָׁמִים בְּ'שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה'[39]; וְאִם אַחַר שֶׁבֵּרֵךְ 'שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה' - חוֹזֵר לְבִרְכַּת הַשָּׁנִים[40]; וְאִם לֹא נִזְכַּר עַד שֶׁהִשְׁלִים כָּל תְּפִלָּתוֹ - חוֹזֵר לָרֹאשׁ וּמִתְפַּלֵּל שְׁנֵיהֶם[41].

38) ששואל בה: "ותן טל ומטר לברכה". 39) שהיא סוף ברכות האמצעיות והיא כוללת כל מיני בקשות, כמבואר לעיל (פרק ו, הלכה ג). 40) ברכות כט, ע"א. 41) ואין הדברים אמורים אלא כשמתפלל ביחיד, אבל המתפלל בציבור אינו חוזר, שהרי שומעה מתפילת שליח ציבור בקול (כסף־משנה בשם ר' משה כהן). וכן מבואר מסוגיית התלמוד (ברכות, שם).

י. טָעָה וְלֹא הִזְכִּיר 'יַעֲלֶה וְיָבוֹא'[42]: אִם נִזְכַּר קֹדֶם שֶׁיַּשְׁלִים תְּפִלָּתוֹ - חוֹזֵר לְ'עֲבוֹדָה' וּמַזְכִּיר; וְאִם נִזְכַּר אַחַר שֶׁהִשְׁלִים תְּפִלָּתוֹ - חוֹזֵר לָרֹאשׁ[43]; וְאִם הָיָה רָגִיל לוֹמַר תַּחֲנוּנִים אַחַר תְּפִלָּתוֹ[44], וְנִזְכַּר אַחַר שֶׁהִשְׁלִים תְּפִלָּתוֹ, קֹדֶם שֶׁיַּעֲקֹר רַגְלָיו - חוֹזֵר לְ'עֲבוֹדָה'[45].

42) בברכת ה"עבודה". 43) ברכות כט, ע"ב. 44) כגון: "אלהי נצור לשוני מרע" שאנו אומרים בעמידה אחר התפילה. 45) (שם) אבל אם אינו רגיל, אפילו לא עקר עדיין רגליו – הרי הוא כהשלים תפילתו וחוזר לראש (כסף־משנה).

יא. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּחֻלּוֹ שֶׁל מוֹעֵד, אוֹ בְשַׁחֲרִית וּבְמִנְחָה שֶׁל רָאשֵׁי חֳדָשִׁים; אֲבָל עַרְבִית שֶׁל רֹאשׁ־חֹדֶשׁ, אִם לֹא הִזְכִּיר, אֵינוֹ חוֹזֵר[46].

46) לפי שאין בית־דין מקדשים את החודש בלילה (ברכות ל:). וכתב ב"הלכות גדולות" וכן ב"שאילתות דרב אחאי": מי ששכח ולא אמר "יעלה ויבוא", או כל דבר שצריך לחזור בשבילו ולהתפלל – יכוין דעתו וישמע מהשליח־ציבור י"ח ברכות מראש ועד סוף ויוצא ידי חובתו בהתאם לדברי רבן גמליאל האומר (ר"ה לד:): ש"ץ מוציא את הבקי להתפלל, כשם שמוציא את שאינו בקי; ומה גם את זה שהתפלל בעצמו אלא ששכח דבר מתפילתו ('הגהות מיימוניות'), וכן נפסק להלכה בשו"ע או"ח (סי' קכד ס"י).

יב. כָּל מָקוֹם שֶׁהַיָּחִיד חוֹזֵר וּמִתְפַּלֵּל, שְׁלִיחַ־צִבּוּר חוֹזֵר וּמִתְפַּלֵּל, אִם טָעָה כְּמוֹתוֹ בְּעֵת שֶׁמִּתְפַּלֵּל בְּקוֹל רָם, חוּץ מִשַּׁחֲרִית שֶׁל רֹאשׁ־חֹדֶשׁ, שֶׁאִם שָׁכַח שְׁלִיחַ־צִבּוּר וְלֹא הִזְכִּיר 'יַעֲלֶה וְיָבוֹא' עַד שֶׁהִשְׁלִים תְּפִלָּתוֹ[47] - אֵין מַחֲזִירִין אוֹתוֹ, מִפְּנֵי טֹרַח צִבּוּר[48]; שֶׁחֲרֵי תְּפִלַּת הַמּוּסָפִין לְפָנָיו, שֶׁהוּא מַזְכִּיר בָּהּ רֹאשׁ־חֹדֶשׁ[49].

47) אבל אם עדיין לא השלים תפילתו, הואיל ואינו חוזר אלא לעבודה, אין זה טורח מרובה ויחזור לעבודה. 48) ברכות ל, ע"ב: טעה ולא הזכיר של ר"ח בשחרית, אין מחזירים אותו מפני שיכול לאמרה במוסף. אמר רבי יוחנן **ובציבור שנינו**. ופירוש הרי"ף: בשליח ציבור שנינו, משום טורח הצבור. 49) אבל כשטעה במוסף – מחזירים אותו, ואין אומרים הרי מנחה לפניו, מפני שאין נוהגים להתפלל מוסף ומנחה כאחד, ולא שייך לומר בזה: "הרי מנחה לפניו" (הרא"ש לברכות שם). וגירסת התלמוד שלפנינו משובשת, ודברינו מכוונים ע"פ גירסת הרי"ף שם. ומכאן המקור לדברי רבינו (לעיל, ה"א) שגם: "ש"ץ שטעה כשהוא מתפלל בקול רם – חוזר", וכמו שרמזנו בביאורנו שם.

יג. עֲשָׂרָה יָמִים שֶׁמֵּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה עַד יוֹם־הַכִּפּוּרִים, טָעָה וְחָתַם בָּהֶם בִּבְרָכָה שְׁלִישִׁית 'הָאֵל הַקָּדוֹשׁ'[50] - חוֹזֵר לָרֹאשׁ. טָעָה וְחָתַם בְּעַשְׂתֵּי־עֶשְׂרֵה 'מֶלֶךְ אוֹהֵב צְדָקָה וּמִשְׁפָּט'[51] - חוֹזֵר לִתְחִלַּת הַבְּרָכָה, וְחוֹתֵם בָּהּ 'הַמֶּלֶךְ הַמִּשְׁפָּט', וּמִתְפַּלֵּל וְהוֹלֵךְ עַל הַסֵּדֶר; וְאִם לֹא נִזְכַּר אֶלָּא עַד שֶׁהִשְׁלִים כָּל תְּפִלָּתוֹ, חוֹזֵר לָרֹאשׁ[52]. אֶחָד יָחִיד וְאֶחָד שְׁלִיחַ־צִבּוּר.

50) במקום "המלך הקדוש". 51) במקום "המלך המשפט", ראה לעיל (פרק ב, הלכה יח). 52) ברכות יב, ע"ב. ואם שכח ולא אמר בימים אלה "זכרנו", או "וכתוב", או "בספר חיים" אין מחזירין אותו כי לא נזכרו בתלמוד: ואין מחזירים אלא על דברים שהוזכרו בתלמוד בפירוש ('הגהות מיימוניות' לעיל פרק ב אות כ').

יד. טָעָה וְלֹא הִזְכִּיר הַבְדָּלָה בְּ'חוֹנֵן'[53] הַדָּעַת' - מַשְׁלִים תְּפִלָּתוֹ וְאֵינוֹ צָרִיךְ לַחֲזֹר[54]. וְכֵן מִי שֶׁלֹּא הִזְכִּיר 'עַל הַנִּסִּים' בַּחֲנֻכָּה וּבְפוּרִים, וַ'עֲנֵנוּ' בְּתְפִלַּת תַּעֲנִית - אֵינוֹ חוֹזֵר וּמִתְפַּלֵּל[55]. אֶחָד יָחִיד וְאֶחָד שְׁלִיחַ־צִבּוּר. וְאִם נִזְכַּר קֹדֶם שֶׁיַּעֲקֹר אֶת רַגְלָיו,

אוֹמֵר: "עֲנֵנוּ[56] כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה, פּוֹדֶה וּמַצִּיל בְּכָל עֵת צָרָה וְצוּקָה - יְהִיוּ לְרָצוֹן אִמְרֵי פִי" וְגוֹ'[57].

53) בתפילת מעריב למוצאי שבת ויום־טוב שאומר בה "אתה חוננתנו", או "אתה הבדלת" וכו' כנוסח התפילות לרבינו, וכמבואר לעיל (פרק ב, הלכה יב). 54) שהרי יכול לאמרה אחר־כך על הכוס (ברכות כט.). 55) שכלל הוא, ימים שאין בהם קרבן מוסף, כגון: חנוכה ופורים אם לא אמר מעין המאורע אין מחזירים אותו (שבת כד.). והטעם: מפני שאינם מן התורה, אלא מתקנת חכמים. 56) כדעת הרי"ף (תענית פ"א). 57) ואינו חותם בברכה, כי לא תוקנה הברכה אלא כשאומרים אותה במקומה, אבל כשאומרים אותה אחר התפילה, שלא במקומה הקבוע – הרי זו ברכה לבטלה (מהרל"ח, ו'טור' או"ח סימן תקס"ה). אבל "על הנסים" אינו אומר אפילו כשנזכר קודם שיעקור רגליו, משום שאינה אלא הודאה ושבח; לא כן "תפלת עננו" שהיא בקשה מאת ה', אנו מקפידים בה יותר ('מעשה רוקח').

טו. שָׁכַח וְלֹא הִתְפַּלֵּל מִנְחָה בְּעֶרֶב־שַׁבָּת - יִתְפַּלֵּל עַרְבִית שְׁתַּיִם שֶׁל שַׁבָּת, וְכֵן בְּיוֹם־טוֹב. שָׁכַח וְלֹא הִתְפַּלֵּל מִנְחָה בְּשַׁבָּת אוֹ בְיוֹם־טוֹב, מִתְפַּלֵּל בְּמוֹצָאֵיהֶן עַרְבִית שְׁתַּיִם שֶׁל חֹל[58] - מַבְדִּיל בָּרִאשׁוֹנָה[59] וְאֵינוֹ מַבְדִּיל בַּשֵּׁנִיָּה[60]; וְאִם הִבְדִּיל בִּשְׁתֵּיהֶן אוֹ לֹא הִבְדִּיל בְּאַחַת מֵהֶן[61] - יָצָא[62]; אֲבָל אִם לֹא הִבְדִּיל בָּרִאשׁוֹנָה וְהִבְדִּיל בַּשֵּׁנִיָּה[63] - חוֹזֵר וּמִתְפַּלֵּל תְּפִלָּה שְׁלִישִׁית, מִפְּנֵי שֶׁהָרִאשׁוֹנָה לֹא עָלְתָה לוֹ, מִפְּנֵי שֶׁהִקְדִּימָהּ לִתְפִלַּת עַרְבִית[64]. וְכָל הַמִּתְפַּלֵּל שְׁתֵּי[65] תְּפִלּוֹת, אֲפִלּוּ שַׁחֲרִית וּמוּסָף[66] - לֹא יִתְפַּלֵּל זוֹ אַחַר זוֹ, אֶלָּא יִשְׁהֶה בֵּין תְּפִלָּה לִתְפִלָּה כְּדֵי שֶׁתִּתְחַוֵּן[67] דַּעְתּוֹ עָלָיו.

58) ברכות כו, ע"ב. 59) שם. שהיא תפילת מעריב בזמנה. 60) שאינה אלא לתשלום תפילת שבת, שאין בה הבדלה. 61) שלא הבדיל בתפילה כלל. 62) שהרי עתיד להבדיל על הכוס. וכאמור לעיל ה"יד. 63) גילה דעתו שהיא לחובת תפילת מעריב בזמנה. 64) וכלל הוא שתפילת התשלומין באה לבסוף, כמבואר לעיל (פ"ג, ה"ח). 65) כגון ששכח להתפלל, ומתפלל עכשיו שתים. 66) שמתפלל שתים כרגיל, לא מחמת טעות. 67) שתהא דעתו מיושבת לערוך תפילתו דרך תחינה (ברכות ל:). ובירושלמי (שם, פ"ד, ה"ו) נתנו לה שיעור: כדי הילוך ארבע אמות.

טז. אָסוּר לוֹ לַמִּתְפַּלֵּל בְּצִבּוּר שֶׁיַּקְדִּים תְּפִלָּתוֹ לִתְפִלַּת הַצִּבּוּר[68]. הַנִּכְנָס לְבֵית־הַכְּנֶסֶת וּמְצָא צִבּוּר שֶׁמִּתְפַּלְּלִין בְּלַחַשׁ: אִם יָכוֹל לְהַתְחִיל וְלִגְמֹר עַד שֶׁלֹּא יַגִּיעַ שְׁלִיחַ־צִבּוּר לְקְדֻשָּׁה - יִתְפַּלֵּל; וְאִם לָאו - יַמְתִּין[69] עַד שֶׁיַּתְחִיל שְׁלִיחַ־צִבּוּר לְהִתְפַּלֵּל בְּקוֹל רָם, וְיִתְפַּלֵּל עִמּוֹ בְּלַחַשׁ מִלָּה בְמִלָּה עַד שֶׁיַּגִּיעַ שְׁלִיחַ־צִבּוּר לִקְדֻשָּׁה, וְעוֹנֶה קְדֻשָּׁה עִם הַצִּבּוּר[70], וּמִתְפַּלֵּל שְׁאָר תְּפִלָּה לְעַצְמוֹ. וְאִם הִתְחִיל לְהִתְפַּלֵּל קֹדֶם שְׁלִיחַ־צִבּוּר, וְהִגִּיעַ שְׁלִיחַ־צִבּוּר לִקְדֻשָּׁה - לֹא יַפְסִיק וְלֹא יַעֲנֶה קְדֻשָּׁה עִמָּהֶן. וְכֵן לֹא יַעֲנֶה 'אָמֵן' יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ'[71] וְהוּא בְּאֶמְצַע הַתְּפִלָּה, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר בִּשְׁאָר הַבְּרָכוֹת[72].

68) אלא ימתין כדי שיתפלל עם הציבור, שתפילת הציבור רצויה יותר לפני ה' (ברכות כח:). 69) כי אם לא ימתין לא יוכל לענות קדושה עם הצבור שאסור לו להפסיק באמצע תפילתו, וגם ביחיד לא יוכל לאמרה שאין אומרים קדושה פחות מעשרה (שם, כא:). 70) כדעת רב האי גאון, הובאה ברי"ף לברכות שם. 71) שבתפילת קדיש (שם). 72) כשהוא עומד באמצע איזו ברכה שהיא מברכות המצוות, או ברכות הנהנין שאסור לו להפסיק לעניית אמן וכו'. שאם באמצע תפילה אסור לו להפסיק אפילו בין ברכה לברכה, באמצע הברכה לא כל־שכן (כסף־משנה). ויש מפרשים: שלא יפסיק בתפילתו לעניית אמן לשאר הברכות (לחם־משנה).

~ יום שלישי ט"ו תמוז ~

פֶּרֶק אַחַד־עָשָׂר[1]

1) איזה מקום חייב בבניין בית הכנסת; סדר בניינו; קדושת בית הכנסת ואיך נוהגים בכבודו אם מותר לסתור בית כנסת כדי לבנות אחר במקומו; מה בין בית כנסת של כפרים לשל כרכים.

א. כָּל מָקוֹם שֶׁיֵּשׁ־בּוֹ עֲשָׂרָה מִיִּשְׂרָאֵל, צָרִיךְ לְהָכִין לוֹ בַּיִת שֶׁיִּכָּנְסוּ בוֹ לִתְפִלָּה בְּכָל עֵת תְּפִלָּה[2], וּמָקוֹם זֶה נִקְרָא בֵּית־הַכְּנֶסֶת. וְכוֹפִין בְּנֵי הָעִיר זֶה אֶת זֶה לִבְנוֹת לָהֶם בֵּית־הַכְּנֶסֶת[3], וְלִקְנוֹת לָהֶם סֵפֶר־תּוֹרָה, נְבִיאִים וּכְתוּבִים[4].

2) כי אין תפילה בציבור פחות מעשרה, וכן אמרו חז"ל (סנהדרין דף לט עמוד א): "כל בֵּי (בין) עשרה השכינה שורה". 3) (תוספתא בבא מציעא פרק י"א). 4) (שם) כדי שיקרא בהם כל מי שירצה לקרוא מן הציבור (לשון רבינו בהלכות שכנים פרק ו, הלכה א). ודווקא בימיהם שלא הותר לכתוב אלא תורה נביאים וכתובים בלבד, אבל בימינו מחוייבים לקנות גם ספרי התלמוד ללמד בהם לקטנים ולגדולים (במגן אברהם אורח חיים סימן ק"נ סעיף א).

ב. כְּשֶׁבּוֹנִין בֵּית־הַכְּנֶסֶת, אֵין בּוֹנִין אוֹתָהּ אֶלָּא בְּגָבְהָהּ שֶׁל עִיר[5], שֶׁנֶּאֱמַר: "בְּרֹאשׁ הֲמוּיוֹת תִּקְרָא". וּמַגְבִּיהִין[6] אוֹתָהּ עַד שֶׁתְּהֵא גְבוֹהָה מִכָּל חַצְרוֹת הָעִיר, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּלְרוֹמֵם אֶת בֵּית אֱלֹהֵינוּ". וְאֵין פּוֹתְחִין פִּתְחֵי הַכְּנֶסֶת אֶלָּא בַּמִּזְרָח, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהַחֹנִים לִפְנֵי הַמִּשְׁכָּן קֵדְמָה"[7]. וּבוֹנִין בּוֹ הֵיכָל, שֶׁמַּנִּיחִין בּוֹ סֵפֶר־תּוֹרָה. וּבוֹנִין הֵיכָל זֶה בָּרוּחַ[8]

שֶׁמִּתְפַּלְּלִין כְּנֶגְדּוֹ בְּאוֹתָהּ הָעִיר, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ פְּנֵיהֶם אֶל מוּל הַהֵיכָל כְּשֶׁיַּעַמְדוּ לַתְּפִלָּה.

5) (תוספתא, מגילה פרק ג). 6) שבונים אותו בניין גבוה (שבת יא). ראה (במגן אברהם אורח חיים סימן ק"נ סעיף קטן ב). 7) שהיה המשכן פתוח למזרח (תוספתא פרק ג דמגילה). והטעם: כדי שיהיו משתחווים מן הפתח נגד הארון שהיה במערב. ודווקא בימיהם שהיו מתפללים למערב, אבל יושבי ארצות המערב שהם מתפללים לצד ארץ ישראל שהיא במזרח – אין עושים הפתח אלא במערב, כדי שיהיו משתחווים נגד ההיכל העומד במזרח בית הכנסת (טור סימן ק"נ). 8) שאם מתפללים למזרח בונים אותו בצד מזרח, כמו שביארנו.

ג. וּמַעֲמִידִין בִּימָה בְּאֶמְצַע הַבַּיִת[9], כְּדֵי שֶׁיַּעֲלֶה עָלֶיהָ הַקּוֹרֵא בַתּוֹרָה, אוֹ מִי אֲשֶׁר אוֹמֵר לָעָם דִּבְרֵי כִבּוּשִׁין[10], כְּדֵי שֶׁיִּשְׁמְעוּ כֻּלָּם. וּכְשֶׁמַּעֲמִידִין הַתֵּבָה שֶׁיֵּשׁ־בָּהּ סֵפֶר־תּוֹרָה[11], מַעֲמִידִין אוֹתָהּ בָּאֶמְצַע[12], וַאֲחוֹרֵי הַתֵּבָה כְּלַפֵּי הַהֵיכָל וּפָנֶיהָ כְּלַפֵּי הָעָם.

9) (סוכה דף נא עמוד ב) וכן בירושלמי (שם, פרק ה, הלכה א). 10) דברי מוסר ותוכחה הכובשים את ליבו של האדם ומכניעים אותו. 11) מנהגם היה להעמיד תיבה ובה ספר תורה (נוסף על ספרי תורה שמונחים בהיכל), כדי שיהא מוכן להעלותו משם לבימה לקריאת התורה; וגם שיהא מוכן ליחידים לקרוא בו "שניים מקרא ואחד תרגום", שמצוה בספר תורה יותר משאר החומשים, ולא יצטרך העם לטרוח ולהוציא ספר־תורה מן ההיכל (רדב"ז חלק ב, לשונות הרמב"ם סימן קנ"ז). 12) בין צפון לדרום. וסמוך להיכל הייתה עומדת, ולפניה היה השליח־ציבור עומד ומתפלל, כמו שמבואר בסמוך (רדב"ז שם).

ד. כֵּיצַד הָעָם יוֹשְׁבִין בְּבָתֵּי־כְנֵסִיּוֹת? הַזְּקֵנִים יוֹשְׁבִין וּפְנֵיהֶם כְּלַפֵּי הָעָם, וַאֲחוֹרֵיהֶם כְּלַפֵּי הַהֵיכָל[13]; וְכָל הָעָם יוֹשְׁבִין שׁוּרָה לִפְנֵי שׁוּרָה, וּפְנֵי הַשּׁוּרָה לַאֲחוֹרֵי הַשּׁוּרָה שֶׁלְּפָנֶיהָ, עַד שֶׁיִּהְיוּ פְּנֵי כָל הָעָם כְּלַפֵּי הַקֹּדֶשׁ[14] וּכְלַפֵּי הַזְּקֵנִים וּכְלַפֵּי הַתֵּבָה. וּבְעֵת שֶׁשְּׁלִיחַ־צִבּוּר עוֹמֵד לִתְפִלָּה, עוֹמֵד בָּאָרֶץ לִפְנֵי הַתֵּבָה[15], וּפָנָיו לִפְנֵי הַקֹּדֶשׁ כִּשְׁאָר הָעָם.

13) (תוספתא מגילה פרק ג). והרמ"א בהגהותיו (אורח חיים סימן ק"נ סעיף ה) העתיק את כל הלכה זו, והשמיט המלים "ואחוריהם כלפי ההיכל" בהתאם למנהגנו היום שרק צידיהם מכוונים כלפי ההיכל, ולא אחוריהם. 14) הוא ההיכל. 15) ולא היה מתפלל על הבימה, משום שנאמר: ממעמקים קראתיך ה' (תהילים פרק קל, פסוק א), מכאן שאל יעמוד אדם במקום גבוה ויתפלל (ברכות דף י עמוד ב). וזהו הטעם בלשון רבותינו: "יורד לפני התיבה" (ראש השנה דף לב עמוד א ועוד), שהיה הקורא בתורה יורד מעל הבימה לעבור לפני התיבה להתפלל.

ה. בָּתֵּי־כְנֵסִיּוֹת וּבָתֵּי־מִדְרָשׁוֹת[16], נוֹהֲגִין בָּהֶן כָּבוֹד, וּמְכַבְּדִים[17] אוֹתָן וּמַרְבִּיצִין[18] אוֹתָן. וְנוֹהֲגִין כָּל יִשְׂרָאֵל בִּסְפָרַד וּבַמַּעֲרָב[19] וּבְשִׁנְעָר[20] וּבְאֶרֶץ הַצְּבִי[21] לְהַדְלִיק עֲשָׂשִׂיּוֹת[22] בְּבָתֵּי־כְנֵסִיּוֹת, וּלְהַצִּיעַ בְּקַרְקָעָן מַחְצְלָאוֹת[23] כְּדֵי לֵישֵׁב עֲלֵיהֶם. וּבְעָרֵי אֱדוֹם[24] יוֹשְׁבִין בָּהּ עַל הַכִּסְאוֹת.

16) שלומדים בהם תורה ברבים. 17) מטאטאים אותם, ורבינו יעקב בן רבי יקר היה מכבד בזקנו לפני ארון הקודש (ספר חסידים סימן קכ"ח). 18) אחרי הכיבוד מזלפים אותם במים כדי להרביץ ולהשכיב את האבק, מגילה דף כח עמוד ב וברש"י שם. 19) הארצות שמעבר לים התיכון מערבה. 20) היא ארץ בבל. 21) היא ארץ ישראל, מלשון הכתוב: נחלת צבי צבאות גויים (ירמיה פרק ג, פסוק יט; וכן בדניאל פרק ח, פסוק ט). צבי – חמדה וחפץ. 22) מנורות, משום כבוד, כלשון הכתוב: על כן באורים כבדו ה' (ישעיה פרק כד, פסוק טו), וכן שנינו במשנה (תרומות פרק י"א, משנה י). 23) שטיחים עשויים קש, או קנים דקים. 24) בארצות הנוצרים.

ו. בָּתֵּי־כְנֵסִיּוֹת וּבָתֵּי־מִדְרָשׁוֹת, אֵין נוֹהֲגִין בָּהֶן קַלּוּת־רֹאשׁ, כְּגוֹן שְׂחוֹק וְהִתּוּל וְשִׂיחָה בְטֵלָה; וְאֵין אוֹכְלִין בָּהֶן, וְאֵין שׁוֹתִין[25] בָּהֶן, וְאֵין נֵאוֹתִין[26] בָּהֶן, וְאֵין מְטַיְּלִין[27] בָּהֶן; וְאֵין נִכְנָסִין בָּהֶן בַּחֲמָה מִפְּנֵי הַחַמָּה[28] וּבַגְּשָׁמִים מִפְּנֵי הַגְּשָׁמִים. וַחֲכָמִים וְתַלְמִידֵיהֶם מֻתָּרִין לֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת[29] בָּהֶן מִדַּחַק[30].

25) (מגילה דף כח עמוד א). 26) אין מתקשטין בהם כפירוש רש"י שם; וכן אמרו (יומא דף יא עמוד א): "מאי ניאותות – מתקשטות". נאות – קבלת הנאה, מלשון: אך בזאת נאות לכם (בראשית פרק לד, פסוק טו). 27) שאם יש לאדם קוצר רוח אל ייכנס לתוכם לטייל כדי להרחיב את ליבו שאין נכנסין שם אלא או להתפלל, או לקרות בתורה (כסף משנה). 28) להיות למחסה מחום השמש. 29) (מגילה דף כח עמוד ב). למה נקרא בית המדרש "בֵּי רבנן? – "ביתא דרבנן" לפי שביתם הוא לכל דבר. 30) אבל שלא מדוחק, לא, כפי שמסופר שם: רבינא ורב אדא היו עומדים ושואלים דבר הלכה מפי רבא, ירד גשם עז ונכנסו לבית הכנסת. אמרו: נכנסנו לבית הכנסת לא להתגונן מפני הגשם אלא משום שדבר הלכה דורש דיעה צלולה ומיושבת, כלומר: אלמלא היינו עוסקים בהלכה הדורשת דיעה צלולה לא היינו נכנסים לבית הכנסת מפני הגשם בלבד (כסף משנה). ולצורך מצוה מותר לאכול בבית הכנסת, כמו שאמרו בירושלמי (פסחים פרק א, הלכה א): "בתי כנסיות ובתי מדרשות צריכין בדיקה (בדיקת חמץ בערב פסח) שכן מכניסים לשם (חמץ) בראשי חדשים", שהיו סועדים שם סעודת מצוה בעיבור החודש, ומה גם לצורך בית הכנסת עצמו וודאי שמותר לישון. ומכאן התירו לישון בבית הכנסת בליל יום הכיפורים כדי לשמור הנרות ("הגהות מיימוניות").

ז. וְאֵין מְחַשְּׁבִין בָּהֶן חֶשְׁבּוֹנוֹת, אֶלָּא־אִם־כֵּן הָיוּ

חֶשְׁבּוֹנוֹת שֶׁל מִצְוָה, כְּגוֹן קֻפָּה שֶׁל צְדָקָה וּפִדְיוֹן שְׁבוּיִים וְכַיּוֹצֵא בָהֶן, וְאֵין מַסְפִּידִין בָּהֶן, אֶלָּא הֶסְפֵּד שֶׁל רַבִּים[31], כְּגוֹן שֶׁיִּהְיֶה שָׁם הֶסְפֵּד גְּדוֹלֵי חַכְמֵי אוֹתָהּ הָעִיר, שֶׁכָּל הָעָם מִתְקַבְּצִין וּבָאִין בִּגְלָלָן[32].

31) (מגילה שם). 32) בין שהגדול בעצמו נפטר, בין שמת אחד ממשפחתו והגדול עומד להספידו שבגללו מתקבצים העם (שם; ראש השנה דף כה עמוד א) "אותו היום מתה אימו של בן זזא והספידה רבן גמליאל הספד גדול, לא מפני שראוייה לכך אלא כדי שידעו העם שלא קידשו בית דין את החודש כי בראש חודש אין מספידין" – הרי שבאו כולם לכבודו של המספיד, אף שהנפטר לא היה ראוי לכך (מעשה רוקח).

ח. הָיָה לְבֵית־הַכְּנֶסֶת אוֹ לְבֵית־הַמִּדְרָשׁ שְׁנֵי פְּתָחִין - לֹא יַעֲשֶׂנּוּ קַפֶּנְדַּרְיָא[33], כְּדֵי שֶׁיִּכָּנֵס בְּפֶתַח זֶה וְיֵצֵא בַּפֶּתַח שֶׁכְּנֶגְדּוֹ לְקָרֵב הַדֶּרֶךְ, שֶׁאָסוּר לִכָּנֵס בָּהֶן אֶלָּא לִדְבַר מִצְוָה[34].

33) שביל המקצר את הדרך, בלשון רומית. ורבותינו (מגילה דף כט עמוד א) דרשוה בדרך נוטריקון: "אדמקיפנא אדרי איעול בהא, – בעוד שאקיף שורות של בתים הללו אכנס דרך הבית הזה ואקצר דרכי. 34) שלא יזלזל במוראו, והכתוב אומר: ומקדשי תיראו (ויקרא פרק יט פסוק ל) וכל בית כנסת מעין מקדש הוא, כמו שדרשו חכמינו ז"ל (מגילה דף כט עמוד א) על הפסוק: ואהי להם למקדש מעט (יחזקאל פרק יא, פסוק טז) – אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות שבבבל.

ט. מִי שֶׁצָּרִיךְ לִכָּנֵס לְבֵית־הַכְּנֶסֶת לִקְרוֹת תִּינוֹק אוֹ חֲבֵרוֹ, יִכָּנֵס וְיִקְרָא מְעַט אוֹ יֹאמַר שְׁמוּעָה[35], וְאַחַר־כָּךְ יִקְרָא חֲבֵרוֹ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִכָּנֵס בִּשְׁבִיל חֲפָצָיו בִּלְבָד. וְאִם אֵינוֹ יוֹדֵעַ - יֹאמַר לְתִינוֹק מִן הַתִּינוֹקוֹת: קְרָא לִי הַפָּסוּק שֶׁאַתָּה קוֹרֵא בוֹ; אוֹ יִשְׁהֶה מְעַט בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת וְאַחַר־כָּךְ יֵצֵא[36], שֶׁהַיְשִׁיבָה שָׁם מֵעִסְקֵי הַמִּצְוֹת הִיא, שֶׁנֶּאֱמַר: "אַשְׁרֵי יוֹשְׁבֵי בֵיתֶךָ" וְגוֹ'.

35) דבר הלכה. 36) (מגילה דף כח עמוד ב).

י. מִי שֶׁנִּכְנַס לְהִתְפַּלֵּל אוֹ לִקְרוֹת, מֻתָּר לוֹ לָצֵאת בַּפֶּתַח שֶׁכְּנֶגְדּוֹ כְּדֵי לְקָרֵב אֶת הַדֶּרֶךְ[37]. וּמֻתָּר לְאָדָם לִכָּנֵס לְבֵית־הַכְּנֶסֶת בְּמַקְלוֹ, בְּמִנְעָלוֹ וּבַאֲפֻנְדָּתוֹ[38] וּבְאָבָק שֶׁעַל רַגְלָיו[39]. וְאִם הָיָה צָרִיךְ לָרֹק, יָרֹק בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת[40].

37) (שם, דף כט עמוד א) וסמכוהו על הפסוק (יחזקאל פרק מו, פסוק ט): ובבוא עם הארץ לפני ה' במועדים הבא דרך שער צפון להשתחוות יצא דרך שער הנגב. ודווקא שנכנס מתחילה שלא על מנת לעשותו קפנדריא; אבל אם מתחילה נכנס כדי לעשותו קפנדריא אין התפילה או הקריאה מועילות בזה, ואף על פי שכדי לקרוא לחבירו מותר להיכנס לבית הכנסת בתנאי שיקרא בו מעט כמבואר בהלכה ט', אבל לעשותו קפנדריא אין זה מועיל. וזוהי הסיבה שאיחר רבינו לכתוב הלכה זו, ולא סמכה אחרי הלכה ח' אף על פי שלכאורה שם מקומה – כי כיוון בזה לומר: שאין שום היתר מועיל להיכנס לבית הכנסת מתחילה על מנת לעשותו קפנדריא (אור שמח). 38) מפורש לעיל פרק ה הלכה ה. 39) (ברכות דף סג עמוד א). בית הכנסת כביתו: מה ביתו אין אדם מקפיד בכל אלה חוץ מקפנדריא – אף בית הכנסת כן. 40) ובלבד שישפשפנו ברגליו, כמבואר בירושלמי ברכות (פרק ג, הלכה ה), או שיהיה שם גמי שאין הרוק נראה בתוכו (שולחן ערוך אורח חיים סימן קנא), אבל אם הרוק נראה – אסור, כמו שאמרו בירושלמי שם: "הרוקק בבית הכנסת כרוקק בבבת עינו".

יא. בָּתֵּי־כְנֵסִיּוֹת וּבָתֵּי־מִדְרָשׁוֹת שֶׁחָרְבוּ - בִּקְדֻשָּׁתָן הֵן עוֹמְדוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַהֲשִׁמֹּתִי אֶת מִקְדְּשֵׁיכֶם" - אַף־עַל־פִּי שֶׁהֵן שׁוֹמֵמִין, בִּקְדֻשָּׁתָן הֵן עוֹמְדִין[41]. וּכְשֵׁם שֶׁנּוֹהֲגִין בָּהֶן כָּבוֹד בְּיִשּׁוּבָן, כָּךְ נוֹהֲגִין בָּהֶן בְּחָרְבָּנָם, חוּץ מִכִּבּוּד וְרִבּוּץ, שֶׁאֵין מְכַבְּדִין אוֹתָן וְאֵין מַרְבִּיצִין אוֹתָן. עָלוּ בָהֶן עֲשָׂבִים - תּוֹלְשִׁין אוֹתָם וּמַנִּיחִין אוֹתָן בִּמְקוֹמָן[42], כְּדֵי שֶׁיִּרְאוּ אוֹתָן הָעָם וְתֵעוֹר רוּחָם[43] וְיִבְנוּם.

41) (מגילה פרק ג, משנה ג) כי לא אמר הכתוב: ואת מקדשיכם אשומם – אלא הקדים "שממה" ל"קדושה" לומר לך: אף על פי ששמם – בקדושתו הוא עומד (מפירוש ה"תוספות יום טוב", שם). 42) (מגילה דף כח עמוד ב). 43) מחמת עגמת נפש (שם).

יב. אֵין סוֹתְרִין בֵּית־הַכְּנֶסֶת כְּדֵי לִבְנוֹת אַחֵר בִּמְקוֹמוֹ אוֹ בִּמָּקוֹם אַחֵר; אֲבָל בּוֹנִין אַחֵר וְאַחַר־כָּךְ סוֹתְרִין אֶת זֶה; שֶׁמָּא יֵאָרַע לָהֶם אֹנֶס וְלֹא יִבְנוּ[44]. אֲפִלּוּ כֹּתֶל אֶחָד מִמֶּנּוּ, בּוֹנֶה הֶחָדָשׁ בְּצַד הַיָּשָׁן, וְאַחַר־כָּךְ סוֹתֵר הַיָּשָׁן.

44) (בבא בתרא דף ג עמוד ב).

יג. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[45]? שֶׁלֹּא חָרְבוּ יְסוֹדוֹתָיו, אוֹ שֶׁלֹּא נָטוּ כְתָלָיו לִפֹּל; אֲבָל אִם חָרְבוּ יְסוֹדוֹתָיו אוֹ שֶׁנָּטוּ כְתָלָיו לִפֹּל - סוֹתְרִין אוֹתוֹ מִיָּד, וּמַתְחִילִין לִבְנוֹת בִּמְהֵרָה[46] בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה, שֶׁמָּא תִּדְחַק הַשָּׁעָה וְיִשָּׁאֵר חָרֵב.

45) שאין סותרים טרם שבונים. 46) (שם) "רב אשי ראה בקיעים בבית הכנסת שבעירו (מתא מחסיא) סתרו והכניס מיטתו שם – מחשש שמא יתעצל בבניינו, והואיל והחמה והגשמים יצערוהו יזדרז בבניינו – ולא הוציאה עד שגמר כל הבניין לרבות המרזבים".

יד. מֻתָּר לַעֲשׂוֹת בֵּית־הַכְּנֶסֶת[47] בֵּית־הַמִּדְרָשׁ[48]; אֲבָל בֵּית־הַמִּדְרָשׁ אָסוּר לַעֲשׂוֹתוֹ בֵּית־הַכְּנֶסֶת; שֶׁקְּדֻשַּׁת בֵּית־הַמִּדְרָשׁ יְתֵרָה עַל קְדֻשַּׁת בֵּית־הַכְּנֶסֶת, וּמַעֲלִין בַּקֹּדֶשׁ וְלֹא מוֹרִידִין[49]. וְכֵן בְּנֵי הָעִיר שֶׁמָּכְרוּ בֵּית־

הַכְּנֶסֶת, יֵשׁ לָהֶן לִקַּח בְּדָמָיו תֵּבָה[50]; מָכְרוּ תֵּבָה - יֵשׁ לָהֶן לִקַּח בְּדָמֶיהָ מִטְּפָחוֹת[51] אוֹ תִּיק לְסֵפֶר־תּוֹרָה; מָכְרוּ מִטְּפָחוֹת אוֹ תִּיק - לוֹקְחִים בְּדָמָיו חֲמָשִׁים[52]; מָכְרוּ חֲמָשִׁין - לוֹקְחִין בְּדָמָיו סֵפֶר־תּוֹרָה; אֲבָל אִם מָכְרוּ סֵפֶר־תּוֹרָה[53], אֵין לוֹקְחִין בְּדָמָיו אֶלָּא סֵפֶר־תּוֹרָה אַחֵר[54], שֶׁאֵין שָׁם קְדֻשָּׁה לְמַעְלָה מִקְּדֻשַּׁת סֵפֶר־תּוֹרָה; וְכֵן בְּמוֹתָרֶיהָ[55].

47) המיוחד לתפילה בלבד. 48) המיוחד ללימוד תורה ברבים (מגילה דף כז עמוד א). 49) תוספתא, (מובאת ברש"י למגילה דף כו עמוד א): ויקם משה את המשכן (שמות פרק מ, פסוק יח) בצלאל עשהו, ומשה שהיה גדול ממנו הקימו – מכאן שמעלין בקודש, ואין מורידין – שנאמר (שם): ויתן את אדניו וישם את קרשיו וגו' ולא סייעוהו אחיו הכהנים בהקמת קרשיו ואדניו, מפני שאין מורידין (מנחות דף צט עמוד א). 50) מבואר לעיל (הלכה ג). 51) מעילים. 52) גליונות קלף שכתוב בהם חומש אחד מחמשת חומשי תורה, ואין קדושתם חמורה כקדושת ספר תורה שכל חמישה חומשי תורה כתובים בו. 53) על תנאי היתר מכירת ספר תורה, ראה לקמן הלכות ספר תורה (פרק י, הלכה ב). 54) (מגילה דף כו עמוד א). 55) גירסת דפוס רומי – "במותריהם" ובדפוסים אחרים: כפי שאצלנו. אם מכרו חומשים וקנו ממקצת הדמים ספר תורה, אל יקנו ממותר הכסף דבר שקדושתו פחותה (שם).

טו. וְכֵן אִם גָּבוּ הֶעָם מָעוֹת לִבְנוֹת בֵּית־הַמִּדְרָשׁ אוֹ לְבֵית־הַכְּנֶסֶת, אוֹ לִקְנוֹת תֵּבָה אוֹ מִטְּפָחוֹת וְתִיק אוֹ סֵפֶר־תּוֹרָה, וְרָצוּ לְשַׁנּוֹת כָּל מַה שֶׁגָּבוּ - אֵין מְשַׁנִּין אוֹתָן, אֶלָּא מִקְּדֻשָּׁה קַלָּה לִקְדֻשָּׁה חֲמוּרָה מִמֶּנָּה[56]. אֲבָל אִם עָשׂוּ מַה שֶׁגָּבוּ וְהוֹתִירוּ - מְשַׁנִּין הַמּוֹתָר לְכָל מַה שֶׁיִּרְצוּ[57]. וְכָל כְּלֵי בֵּית־הַכְּנֶסֶת[58] - כְּבֵית־הַכְּנֶסֶת. פָּרֹכֶת[59] שֶׁעַל הָאָרוֹן שֶׁמַּנִּיחִים בּוֹ הַסְּפָרִים - כְּמִטְּפְחוֹת הַסְּפָרִים; וְאִם הִתְנוּ עֲלֵיהֶם[60], הֲרֵי הֵן כְּפִי הַתְּנַאי[61].

56) (מגילה דף כז עמוד א) ולא מפני שיש קדושה במעות הללו, שהרי עדיין לא באו לשימוש קדושה; אלא מחמת נדר שנדר הציבור לבנות בית הכנסת על ידי הנתינה הזאת – מוטל עליו לקיימו, כדין כל נודר נדר לדבר שבקדושה. ואמנם אם רצו להוציא את המעות הללו לצורך מצוה אחרת, ויקיימו את נדרם להקים בית הכנסת אחר, הרשות בידם, כי אין שום קדושה בגוף המעות (ט"ז לאורח חיים סימן קנג סעיף קטן ב). 57) שהרי קיימו מה שקיבלו עליהם, והמעות כשלעצמן אין בהם כל קדושה. 58) כגון הבימה שעולים עליה לקריאת התורה וכיוצא בזה (ירושלמי מגילה פרק ג, הלכה א). וראה לקמן הלכות ספר תורה פרק י, הלכה ד. 59) (מגילה דף כו עמוד ב) מפני שלפעמים פורסים אותה תחת ספר תורה, לפיכך קדושתה כקדושת מעילי הספרים. 60) מתחילה כשייחדום לספר תורה התנו שיהו מותרים להשתמש בהם תשמישי חול. 61) ומותר להשתמש בהם כרצונם (ירושלמי מגילה פרק ג, הלכה א).

טז. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שֶׁמֻּתָּר לִמְכֹּר בֵּית־הַכְּנֶסֶת? בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת שֶׁל כְּפָרִים[62], שֶׁלֹּא עָשׂוּ אוֹתוֹ אֶלָּא עַל דַּעַת בְּנֵי הַכְּפָר לְבַדָּם, שֶׁיִּהְיֶה לָהֶם לְהִתְפַּלֵּל בּוֹ, שֶׁאִם רָצוּ כֻּלָּם לִמְכֹּרוֹ, מֻתָּרִין; אֲבָל בֵּית־הַכְּנֶסֶת שֶׁל כְּרַכִּין[63] - הוֹאִיל וְעַל דַּעַת כָּל אַנְשֵׁי הָעוֹלָם נַעֲשָׂה, שֶׁיָּבוֹא וְיִתְפַּלֵּל בּוֹ כָּל הַבָּא אֶל הַמְּדִינָה, נַעֲשָׂה שֶׁל כָּל יִשְׂרָאֵל, וְאֵין מוֹכְרִין אוֹתוֹ לְעוֹלָם[64].

62) שאין אנשים ממקומות אחרים רגילים לבוא שם. 63) עיר גדולה, "עיר ואם בישראל" (שמואל־ב פרק כ, פסוק יט) מתרגם יונתן: כרך רב. 64) (מגילה דף כו עמוד א) שאין בני הכרך הבעלים המיוחדים של בית כנסת זה, כי כל ישראל בעליו הם, ואפילו בידוע שלא סייעו אנשים מחוץ לעיר בהוצאות בניינו, בכל זאת הואיל ועל דעת מתפללי כל אנשי העולם נעשה שיבואו בו הרי קדושתו חמורה, ואין רשות לאנשי העיר למכרו (תוספות למגילה דף כו עמוד א, והרא"ש שם).

יז. בְּנֵי הַכְּפָר שֶׁרָצוּ לִמְכֹּר בֵּית־הַכְּנֶסֶת שֶׁלָּהֶן אוֹ לִבְנוֹת בְּדָמָיו בֵּית־הַכְּנֶסֶת אַחֵר, אוֹ לִקְנוֹת בְּדָמָיו תֵּבָה אוֹ סֵפֶר־תּוֹרָה - צְרִיכִין לְהַתְנוֹת עַל הַלּוֹקֵחַ שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת אוֹתוֹ, לֹא מֶרְחָץ, וְלֹא בֵּרְסְקִי, וְהוּא הַמָּקוֹם שֶׁמְּעַבְּדִין בּוֹ אֶת הָעוֹרוֹת, וְלֹא בֵּית הַטְּבִילָה, וְלֹא בֵּית הַמַּיִם[65]; וְאִם הִתְנוּ שִׁבְעָה טוֹבֵי[66] הָעִיר בְּמַעֲמַד אַנְשֵׁי הָעִיר[67] בִּשְׁעַת מְכִירָה, שֶׁיְּהֵא הַלּוֹקֵחַ מֻתָּר לַעֲשׂוֹת בּוֹ כָּל אֵלּוּ - מֻתָּר[68].

65) לכביסה; או למי רגליים (מגילה דף כו עמוד ב), כי אף על פי שקדושת בית הכנסת פקעה וחלה על הדמים – אין מזלזלים בו כל כך. רמז לזה דברי הכתוב (דברי הימים־ב פרק ח פסוק יא): כי אמר לא תשב אשה לי בבית דוד מלך ישראל כי קודש המה אשר באה אליהם ארון ה' – והרי כבר עלה משם הארון והוכנס לבית קודש הקדשים, ובכל זאת לא נתנה שלמה לשבת שם מחמת קדושת הבית הקודמת (אור שמח). 66) נכבדי העיר העוסקים בצרכיה על דעת הציבור. 67) אם פירסמו את המכירה – הרי זה נידון כמעמד אנשי העיר, אף שלא נכחו בה (רמ"א אורח חיים סימן קנ"ג סעיף ז). 68) (מגילה דף כו עמוד א) וכגירסת רבינו בגמרא שם: אבל מכרו שבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר אפילו למשתי ביה שיכרא ולמשטח ביה פירי מותר. והראב"ד חולק וסובר: שאין לדמות שטיחת פירות לארבעת הדברים הללו שהם מגונים ביותר, ולדבריו אין להשתמש בו לדברים אלו בכל מעמד מכירה שהוא (טורי אבן, בכוונת השגת הראב"ד).

יח. וְכֵן אִם הִתְנוּ שִׁבְעָה טוֹבֵי הָעִיר[69] בְּמַעֲמַד אַנְשֵׁי הָעִיר עַל מוֹתַר הַדָּמִים שֶׁיִּהְיוּ חֵלִין - הֲרֵי הֵן חֵלִין. וּכְשֶׁלּוֹקְחִין הַדָּמִים וּבוֹנִין מֵהֶן בֵּית־הַכְּנֶסֶת אַחֵר, אוֹ

שֶׁיִּקְנוּ מֵהֶם תֵּבָה אוֹ מִטְפָּחוֹת וְתִיק אוֹ חֲמָשִׁין אוֹ סֵפֶר־תּוֹרָה - הַשְּׁאָר יְהֵא חֲלִין כְּמוֹ שֶׁהִתְנוּ, וַיַּעֲשׂוּ בָהֶן מַה שֶּׁיִּרְצוּ[70].

69) בשעת מכירת בית הכנסת. מתבאר בסמוך בדברי רבינו. 70) אפילו תשמישי חול (מגילה דף כז עמוד א).

יט. וְכֵן אִם קִבְּלוּ עֲלֵיהֶן כָּל אַנְשֵׁי הָעִיר[71] אוֹ רֻבָּם אָדָם אֶחָד[72] - כָּל מַה שֶּׁעָשָׂה עָשׂוּי, וְהוּא מוֹכֵר וְנוֹתֵן לְבַדּוֹ כְּפִי מַה שֶּׁיִּרְאֶה, וַיַּתְנֶה כְּפִי מַה שֶּׁיִּרְאֶה[73].

71) אפילו כרך גדול (כדעת המער"ק). 72) שהוא יהיה המפקח על עסקי בית הכנסת ויעשה בו מה שירצה. 73) ירושלמי מגילה (פרק ג, הלכה ב) וכן בבבלי (מגילה דף כו עמוד א) "אמר רב אשי בית הכנסת של 'מתא מחסיא' אף על פי שמכל העולם באים אליו להתפלל, כיוון שנתנו את הכסף לבניינו על דעתי, שאעשה בו כרצוני – הרשות בידי למכרו אם ארצה".

כ. כְּשֵׁם שֶׁמֻּתָּר לָהֶם לִמְכֹּר בֵּית־הַכְּנֶסֶת, כָּךְ נוֹתְנִין אוֹתוֹ בְּמַתָּנָה; שֶׁאִלּוּ לֹא הָיָה לָהֶם לַצִּבּוּר הֲנָיָה בְּמַתָּנָה זוֹ, לֹא נְתָנוּהוּ[74]. אֲבָל לֹא מַשְׁכִּירִין אוֹתוֹ וְלֹא מְמַשְׁכְּנִין אוֹתוֹ[75]. וְכֵן כְּשֶׁסּוֹתְרִין בָּתֵּי־כְנֵסִיּוֹת לִבְנוֹתָן, מֻתָּרִין לִמְכֹּר וּלְהַחֲלִיף וְלָתֵת בְּמַתָּנָה הַלְּבֵנִים וְהָעֵצִים וְהֶעָפָר שֶׁלָּהֶן; אֲבָל לְהַלְווֹתָן אָסוּר, שֶׁאֵין הַקְּדֻשָּׁה עוֹלָה[76] מֵהֶן אֶלָּא בְּדָמִים, אוֹ בַּהֲנָיָה, שֶׁהִיא כְּדָמִים.

74) והרי היא כמכירה (מגילה דף כו עמוד ב). 75) (שם) שמאחר שנשאר בקדושתו, איך ישתמש בו הלוקח לצרכיו החילוניים? מה שאין כן במכירה גמורה שאז פקעה הקדושה מבית הכנסת וחלה על דמיו. ודווקא בדרך שמורידים אותו מקדושתו, אבל להשאיל ספר תורה לקרוא בה אפילו משל רבים ליחיד – מותר (רמ"א אורח חיים סימן קנג סעיף יא). 76) מסתלקת (מגילה שם).

כא. רְחוֹבָהּ שֶׁל עִיר[77], אַף־עַל־פִּי שֶׁהָעָם מִתְפַּלְּלִין בּוֹ בַּתַּעֲנִיּוֹת[78] וּבַמַּעֲמָדוֹת[79], מִפְּנֵי שֶׁהַקִּבּוּץ רַב וְאֵין בָּתֵּי־כְנֵסִיּוֹת מְכִילִין אוֹתָן - אֵין בּוֹ קְדֻשָּׁה, מִפְּנֵי שֶׁהוּא עֲרַאי וְלֹא נִקְבַּע לִתְפִלָּה[80]. וְכֵן בָּתִּים וַחֲצֵרוֹת שֶׁהָעָם מִתְקַבְּצִין בָּהֶם לִתְפִלָּה - אֵין בָּהֶם קְדֻשָּׁה, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא קָבְעוּ אוֹתָם לִתְפִלָּה בִּלְבַד, אֶלָּא עֲרַאי מִתְפַּלְּלִים בָּהֶם, כְּאָדָם שֶׁמִּתְפַּלֵּל בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ.

77) כיכר עירונית רחבה ופנוייה. 78) ציבור (תענית פרק ב, משנה א). 79) כל ישראל לעריהם (בארץ ישראל) נחלקו לעשרים וארבעה מעמדות, מעמד לשבוע, השולחים את שליחיהם הממונים לעמוד על קרבן תמיד בירושלים, והם הנקראים: "אנשי מעמד", וכשהגיע שבוע של אותו מעמד, היו אנשי המעמד הנמצאים בירושלים בקביעות נכנסים למקדש לעמוד על קרבנם. והרחוקים מירושלים היו מתכנסים לבתי הכנסת שבעריהם ומתפללים על קרבן אחיהם שיתקבל ברצון ועמידתם זו לתפילה ולבקשה נקרא: "מעמד" (הלכות כלי המקדש פרק ו, הלכה ה). וייתכן שבית הכנסת שלהם היה ברחובה של עיר, אלא מתוך שלא היו מתכנסים שם אלא פעם אחת לחצי שנה אין בו קדושה, כי לא היה בית תפילה קבוע (רש"י למגילה דף כו עמוד א). וראה במשנה (תענית פרק ד, משנה א). 80) (מגילה דף כו עמוד א).

~ יום רביעי ט"ז תמוז ~

פֶּרֶק שְׁנֵים־עָשָׂר[1]

1) קריאת התורה בחול ובשבת מי תיקנה; אם מותר לקורא לדלג מעניין לעניין, איך יתנהג המתורגמן המתרגם את קריאת התורה; המפטיר בנביא ודינו; סדר העולים לקרוא בתורה; אם מותר לקרוא בחומשים בבית הכנסת; הגולל ספר תורה איך יתנהג.

א. מֹשֶׁה רַבֵּנוּ תִּקֵּן לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁיְּהוּ קוֹרִין בַּתּוֹרָה בָּרַבִּים בְּשַׁבָּת וּבְשֵׁנִי וּבַחֲמִישִׁי בְּשַׁחֲרִית, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִשְׁהוּ שְׁלֹשָׁה יָמִים בְּלֹא שְׁמִיעַת תּוֹרָה[2]. וְעֶזְרָא תִּקֵּן, שֶׁיְּהוּ קוֹרִין כֵּן בְּמִנְחָה בְּכָל שַׁבָּת, מִשּׁוּם יוֹשְׁבֵי קְרָנוֹת[3]. וְגַם הוּא תִּקֵּן, שֶׁיְּהוּ קוֹרִין בְּשֵׁנִי וּבַחֲמִישִׁי שְׁלֹשָׁה בְּנֵי־אָדָם[4], וְלֹא יִקְרְאוּ פָּחוֹת מֵעֲשָׂרָה פְּסוּקִים[5].

2) בבא־קמא פב. שנאמר: וילכו שלשת ימים במדבר ולא מצאו מים (שמות טו, כב) "דורשי רשומות אמרו: אין מים אלא תורה... כיון שהלכו שלשת ימים בלא תורה – נלאו. עמדו נביאים שביניהם ותיקנו להם שיהו קוראים בשבת, ומפסקים באחד בשבת וקוראים בשני ומפסיקים שלישי ורביעי וקוראים בחמישי... כדי שלא ילינו שלשה ימים בלא תורה". וסובר רבינו, שודאי לא עשו נביאי הדור ההוא בלי הסכמת משה רבינו שהוא גדול הנביאים, וכל נביאי דורו חברי בית דינו הם, לפיכך ראוי לייחס תקנה זו למשה רבינו (כסף־משנה). אולם בירושלמי (מגילה פ"ד, ה"א) נאמר בפירוש: "משה התקין את ישראל שיהו קוראים בתורה בשבתות ובימים טובים... שנאמר: וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל". וכן במסכת סופרים (פ"י, ה"א). וקבעו לקרוא בשני וחמישי, משום שהם ימי רחמים ורצון ('תוספות' לבבא־קמא פב.). וראה לעיל (פ"ט, ה"ה בביאורנו אות יא). 3) שם. יושבי חנויות כל ימות חול עוסקים בסחורה ואין קוראים בשני וחמישי, תיקנו בגללם קריאה יתירה בשבת (רש"י שם). וב'ערוך' פירש: קרנות – זויות, יושבי קרנות – אנשים שאינם רגילים לבוא לבית־המדרש אלא יושבים בקרנות העיר ועוסקים בדברי שיחה ובטילה. ישיחו בי יושבי שער (תהלים סט, יג) מתורגם: ימללון עלי יתבי תרעא בית קרנתא. 4) כי משה רבינו לא תיקן אלא שיקרא אדם אחד שלשה פסוקים ולא יותר או שלשה אנשים שלשה פסוקים (בבא־קמא, שם). 5) כנגד

עשרת הדברות שנאמרו למשה מסיני (מגילה כא:). ובכת"י התימנים, הנוסח: פיסוקים.

ב. וְאֵלּוּ הֵן הַיָּמִים שֶׁקּוֹרִין בָּהֶם בַּתּוֹרָה בְּצִבּוּר: בַּשַּׁבָּתוֹת, וּבַמּוֹעֲדִים, וּבְרָאשֵׁי־חֳדָשִׁים, וּבַתַּעֲנִיּוֹת, וּבַחֲנֻכָּה וּבְפוּרִים, וּבְשֵׁנִי וַחֲמִישִׁי שֶׁבְּכָל שָׁבוּעַ וְשָׁבוּעַ. וְאֵין מַפְטִירִין בַּנְּבִיאִים, אֶלָּא בְּשַׁבָּתוֹת וְיָמִים טוֹבִים[6] וְתִשְׁעָה בְּאָב[7] בִּלְבָד.

6) מגילה, שם. כי ימי החול הם ימי מלאכה וקשה להכביד על הציבור להאריך הרבה בקריאה. וכן בשבת במנחה אין אנו מפטירים, מפני שכבר סמוך לחשכה שהרי כל היום לפני המנחה רגילים היו לדרוש (מפירוש רש"י, שם). ובכת"י התימנים, הנוסח: וביום הכיפורים ובתשעה באב, וראה כס"מ. 7) (שם לא, ע"ב). וראה לקמן (פי"ג, הי"ח). וגם בתשעה באב אע"פ שמצד הדין מותר במלאכה – אבל כבר נהגו לא לעשות בו מלאכה עד חצות היום, ואמרו (תענית ל:): "כל העושה מלאכה בתשעה באב אינו רואה סימן ברכה לעולם – לפיכך אפשר להפטיר בו ללא הכבדה על הציבור.

ג. אֵין קוֹרִין בַּתּוֹרָה בְּצִבּוּר בְּפָחוֹת מֵעֲשָׂרָה[8] אֲנָשִׁים גְּדוֹלִים[9], בְּנֵי־חוֹרִין[10]. וְאֵין קוֹרִין פָּחוֹת מֵעֲשָׂרָה פְּסוּקִים[11]; 'וַיְדַבֵּר' עוֹלֶה מִן הַמִּנְיָן[12]. וְלֹא יִהְיוּ הַקּוֹרִין פָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה אֲנָשִׁים[13]. וְאֵין מַתְחִילִין בְּפָרָשָׁה פָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה פְּסוּקִים[14], וְאֵין מְשַׁיְּרִין בְּפָרָשָׁה פָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה פְּסוּקִים[15], וְלֹא יִקְרָא הַקּוֹרֵא פָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה פְּסוּקִים[16].

8) כי אין דבר שבקדושה פחות מעשרה, כמבואר לעיל (פ"ח, ה"ד). 9) פרט לקטנים שהם פחותים משלש עשרה שנה. 10) פרט לעבדים כנענים, וכן אמרו: מעשה ברבי אליעזר שנכנס לבית הכנסת ולא מצא עשרה, שחרר עבדו והשלימו לעשרה (ברכות מז:). 11) מגילה כא, ע"ב: "כנגד עשרת הדברות שנאמרו למשה בסיני". לבד בפורים שקוראים רק תשעה פסוקים: מן "ויבא עמלך" (שמות יז, ח) עד סוף הפרשה ('הגהות מיימוניות' בשם הסמ"ג). 12) "וידבר ה' אל משה לאמור" מצטרף למנין עשרה פסוקים, אע"פ שאין ללמוד ממנו כלום (מלשון רש"י מגילה כא:). 13) כנגד כהנים לוים וישראלים (שם). 14) שם כב, ע"א: הקורא בתורה והגיע לפרשה חדשה, אינו פוסק בה עד שיקרא ממנה שלשה פסוקים, גזירה משום הנכנסים, שלא נכחו בקריאת הפרשה הקודמת, ואם יפסיק הקורא בסוף שני הפסוקים הראשונים יחשבו שלא קרא זה אלא שני פסוקים בלבד, והרי אין קוראים פחות משלשה פסוקים. 15) מי שקרא והגיע לסוף פרשה, אל יפסיק קריאתו לפני שני הפסוקים האחרונים של הפרשה, גזירה משום היוצאים מבית הכנסת, שיסברו שהעולה אחריו לא יקרא אלא שני פסוקים האחרונים בלבד (שם). 16) שם כד, ע"א. כנגד תורה נביאים וכתובים. ואפילו פרשה שלמה, אם אין בה אלא שני פסוקים, כגון: וביום השבת (במדבר כח, ט-י), אינו קוראה בפני עצמה.

ד. שְׁלֹשָׁה שֶׁקָּרְאוּ עֲשָׂרָה פְּסוּקִים - שְׁנַיִם קוֹרְאִין שְׁלֹשָׁה שְׁלֹשָׁה, וְאֶחָד אַרְבָּעָה; וּבֵין שֶׁהָיָה הַקּוֹרֵא אַרְבָּעָה רִאשׁוֹן אוֹ אַחֲרוֹן אוֹ אֶמְצָעִי, הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח[17].

17) אין אנו מקפידים לומר דוקא האחרון יקרא ארבעה פסוקים משום "מעלין בקודש ואין מורידין", אלא כל אחד מהם הרשות בידו לקרותם (שם, כא:).

ה. כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִן הַקּוֹרִין פּוֹתֵחַ סֵפֶר־תּוֹרָה וּמַבִּיט לַמָּקוֹם שֶׁהוּא קוֹרֵא בוֹ, וְאַחַר־כָּךְ אוֹמֵר: "בָּרְכוּ[18] אֶת יְיָ הַמְבֹרָךְ", וְכָל הָעָם עוֹנִין: "בָּרוּךְ יְיָ הַמְבֹרָךְ לְעוֹלָם וָעֶד"[19], וְחוֹזֵר וּמְבָרֵךְ: "בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, נוֹתֵן הַתּוֹרָה"[20], וְכָל הָעָם עוֹנִין 'אָמֵן'. וְאַחַר־כָּךְ קוֹרֵא עַד שֶׁיַּשְׁלִים לִקְרוֹת, וְגוֹלֵל הַסֵּפֶר וּמְבָרֵךְ[21]: "בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר נָתַן לָנוּ תּוֹרָתוֹ[22] תּוֹרַת אֱמֶת[23], וְחַיֵּי עוֹלָם נָטַע[24] בְּתוֹכֵנוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, נוֹתֵן הַתּוֹרָה"[25].

18) ואינו חייב לגלול את הספר טרם שיברך, אלא עם פתיחתו הוא מברך (שם לב.). ובירושלמי (מגילה פ"ג, ה"ז) סמכוה על הפסוק: וכפתחו עמדו כל העם ויברך עזרא את ה' וגו' (נחמיה ח, ה-ו) – משמע: שבירך מיד אחר פתיחתו. 19) וחוזר ואומר: ברוך ה' המבורך וגו' כדי לכלול את עצמו בין המברכים, כמו שאמרו (ברכות מט:): לעולם אל יוציא אדם את עצמו מן הכלל. ואף-על-פי שלא פירשו רבינו, סמך על דבריו לקמן הל' ברכות (פ"ה, ה"ב) ('מעשה רוקח'). 20) ברכות כא, ע"א: "מנין לברכת התורה לפניה מן התורה? – שנאמר: כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלהינו". אמר משה לישראל: אני אברך תחלה, ואתם ענו אחרי אמן (ע"פ פירוש רש"י שם). וכבר ביארנו לעיל (פ"ז, ה"יד) שענית אמן של הציבור עולה לו למניין מאה ברכות, ולפיכך ראוי לקורא לברך ברכות אלו בקול כדי שישמעו העם ויענו אחריו ('הגהות מיימוניות'). 21) ואינו מברך קודם שיגלול כדי שלא יאמרו העם "ברכות התורה כתובות בספר". ומכיון שאין טורח הציבור בגלילתו – שהרי בין כה וכה הוא גוללו בין עולה לעולה – תיקנו שיגלול לפני ברכתו, אבל בברכה ראשונה אינו גולל משום טורח הציבור, וכדברי רבינו מבואר במס' סופרים פי"ג, ה"ח (כסף-משנה). 22) בכת"י התימנים, תיבה זו איננה. 23) היא התורה שבכתב. 24) היא התורה שבעל-פה שכתוב בה (קהלת יב, יא): דברי חכמים... וכמשמרות **נטועים** ('טור' או"ח סי' קלט). 25) ומנין לברכת התורה לאחריה? "קל-וחומר מברכת המזון: על חיי שעה מברכים – על חיי עולם הבא, לא כל-שכן" (ברכות מח:).

ו. אֵין הַקּוֹרֵא בַּתּוֹרָה רַשַּׁאי לִקְרוֹת בַּתּוֹרָה עַד שֶׁיִּכְלֶה 'אָמֵן'[26] מִפִּי הַצִּבּוּר. קָרָא וְטָעָה, אֲפִלּוּ בִּדְקִדּוּק אוֹת אַחַת, מַחֲזִירִין אוֹתוֹ, עַד שֶׁיִּקְרָאֶנָּה

בְּדִקְדּוּק[27]. וְלֹא יִקְרְאוּ שְׁנַיִם בַּתּוֹרָה[28], אֶלָּא הָאֶחָד לְבַדּוֹ. קָרָא וְנִשְׁתַּתֵּק - יַעֲמֹד אַחֵר תַּחְתָּיו, וְיַתְחִיל מִמָּקוֹם שֶׁהִתְחִיל הָרִאשׁוֹן[29] שֶׁנִּשְׁתַּתֵּק, וּמְבָרֵךְ בַּסּוֹף[30].

26) סוטה לט, ע"ב. אמן של ברכת התורה, כי רק אז ישמעו את קריאת הקורא. 27) ירושלמי מגילה פ"ד, ה"א: "אע"פ שאמרו אין התרגום מעכב, טעה (בתרגום) מחזירים אותו". ואם בתרגום כך – בתורה עצמה לא כל־שכן ('הגהות מיימוניות'). וכן אמרו (סנהדרין צט.): "כל האומר כל התורה כולה מן השמים חוץ מדקדוק זה (חסרות ויתרות, כפירוש רש"י שם) – הרי הוא בכלל כי דבר ה' בזה (במדבר טו, לא). 28) מגילה כא, ע"ב. כי כלל הוא: "אין שני קולות נשמעים כאחד" (ראש השנה כז.). ומכאן המנהג שהעולה לתורה אינו קורא עם המקריא אלא בלחש, כדי שלא להפריע לציבור בשמיעת הקריאה מפי המקריא (כסף־משנה). 29) ואינו מתחיל ממקום שפסק הראשון, שא"כ נמצא שהפסוקים הראשונים לא נתברכו לאחריהם; שהרי הראשון נשתתק ולא בירך לאחריהם, והכתוב אומר (תהלים יט, ח): תורת ה' תמימה – שתהא כולה תמימה בברכותיה (ירושלמי ברכות פ"ה, ה"ג). 30) ואינו מברך לפניה, שכבר בירך הראשון, ואע"פ שהראשון בירך בתחלתה והשני בסופה, אין בכך כלום, שאין הקפידא על העולים שיברכו אלא על הפסוקים שיתברכו לפניהם ולאחריהם. תדע: שמתחילה לא תיקנו אלא שראשון לקרואים מברך לפניה והאחרון מברך לאחריה, והאמצעיים לא בירכו כלום: אלא משום גזירה תיקנו החכמים שכולם יברכו, (ראה מגילה כא:). ובדבר שאינו מצוי, כגון זה שנשתתק שהוא מקרה בלתי שכיח – לא גזרו בו (תשובות הרמב"ם הוצאת פריימן סימן מ"ז).

ז. אֵין הַקּוֹרֵא בַתּוֹרָה רַשַּׁאי לִקְרוֹת[31] עַד שֶׁיֹּאמַר לוֹ גָּדוֹל שֶׁבַּצִּבּוּר לִקְרוֹת; וַאֲפִלּוּ חַזָּן[32] הַכְּנֶסֶת אוֹ רֹאשׁ הַכְּנֶסֶת[33] אֵינוֹ קוֹרֵא מֵעַצְמוֹ, עַד שֶׁיֹּאמְרוּ לוֹ הַצִּבּוּר אוֹ גָּדוֹל שֶׁבָּהֶם לִקְרוֹת[34]. וְצָרִיךְ אֶחָד לַעֲמֹד עִמּוֹ בִּשְׁעַת קְרִיאָה, כְּדֶרֶךְ חַזָּן הָעוֹמֵד עִם הַקּוֹרְאִין[35].

31) מנהגם היה שכל העולה לתורה היה קורא בעצמו לפני הציבור, וכיום שאין הכל בקיאים בטעמי הקריאה ובדקדוקיה, אין הציבור יוצאים בקריאות אלו; ומפני שכל אחד בעיניו כיודע, ואם לא ירשוהו לקרוא יבוא להתקוטט עם הש"ץ – לפיכך תיקנו שאינו קורא אלא הש"ץ הבקי בקריאה. ומכל־מקום גם העולה קורא בנחת עם הש"ץ, כדי שלא תהא ברכתו לבטלה ('טור' או"ח סימן קמ"א). 32) ש"ץ. 33) מנהיג הציבור בביהכ"נ. ורש"י ביומא (סח:) מפרש: "ראש הכנסת – על פיו נחתכים צרכי הכנסת: מי מפטיר... מי עובר לפני התיבה". 34) תוספתא מגילה פ"ג: "שאין אדם מבזבז לו" שלא יהא נראה כאילו נוטל חלק לעצמו בשביל גדולתו. 35) כלומר: אפילו כשהחזן בעצמו קורא, אינו עומד לבדו לפני התורה, כי כשם שניתנה (התורה) ע"י סרסור, שנאמר (דברים ה, ה): אנכי עומד בין ה' וביניכם... להגיד לכם את דבר ה', כך אנו צריכים לנהוג בה ע"י סרסור (מקשר ומתווך), ירושלמי מגילה (פ"ד, ה"א).

ח. הַקּוֹרֵא, יֵשׁ־לוֹ[36] לְדַלֵּג מִמָּקוֹם לְמָקוֹם בְּעִנְיָן אֶחָד, כְּגוֹן 'אַחֲרֵי מוֹת', וְ'אַךְ בְּעָשׂוֹר', שֶׁבְּפָרָשַׁת 'אֱמֹר אֶל הַכֹּהֲנִים'[37]. וְהוּא[38], שֶׁלֹּא יִקְרָא עַל־פֶּה, שֶׁאָסוּר לִקְרוֹת שֶׁלֹּא מִן הַכְּתָב אֲפִלּוּ תֵּבָה אֶחָת[39]. וְלֹא יִשְׁהֶה בַּדִּלּוּג, אֶלָּא כְּדֵי שֶׁיַּשְׁלִים הַתֶּרְגְּמָן[40] תַּרְגּוּם הַפָּסוּק[41].

36) מותר לו. 37) שהיה הכהן הגדול קורא ביום הכיפורים בבית המקדש, כמפורש במס' יומא (פ"ז, מ"א) ושתיהן מדברות בענין יום הכיפורים, אחרי מות – ויקרא טז, א־לד; אך בעשור – שם, כג, כו־לב. ואנו נוהגים היום לדלג בקריאת "ויחל משה" בתענית ציבור. אבל בשני ענינים לא ידלג "לפי שדברי תורה הם אזהרות ועונשים ומצוות, וצריך שיכנסו בלב השומעים, וכשאדם יוצא מענין לענין אחר אינו נוח להתכונן" (מלשון רש"י יומא סט:). 38) ובלבד. 39) גיטין ס, ע"ב: "כתב לך את הדברים האלה" – דברים שבכתב, אי אתה רשאי לאמרם על־פה. 40) ראה בסמוך הלכה י. 41) שאם ישהה יותר, נמצא הציבור יושב בטל ומצפה ואין זה כבוד הציבור (יומא סט:).

ט. כֵּיוָן שֶׁהִתְחִיל הַקּוֹרֵא לִקְרוֹת בַּתּוֹרָה, אָסוּר לְסַפֵּר אֲפִלּוּ בִּדְבַר הֲלָכָה[42], אֶלָּא הַכֹּל שׁוֹמְעִין וְשׁוֹתְקִין וּמְשִׁימִין לִבָּם לְמַה שֶׁהוּא קוֹרֵא, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאָזְנִי כָל הָעָם אֶל סֵפֶר הַתּוֹרָה". וְאָסוּר לָצֵאת מִן הַכְּנֶסֶת בְּשָׁעָה שֶׁהַקּוֹרֵא קוֹרֵא[43]; וּמֻתָּר לָצֵאת בֵּין אִישׁ לְאִישׁ[44]. וּמִי שֶׁהוּא עוֹסֵק בַּתּוֹרָה תָּמִיד וְתוֹרָתוֹ אֻמָּנוּתוֹ - מֻתָּר לוֹ לַעֲסֹק בְּתַלְמוּד־תּוֹרָה בְּשָׁעָה שֶׁהַקּוֹרֵא קוֹרֵא בַתּוֹרָה[45].

42) סוטה לט, ע"א. 43) ברכות ח, ע"א: ועוזבי ה' יכלו (ישעיה א, כח) – זה המניח ספר תורה כשהוא פתוח ויוצא. 44) (שם). אבל לסַפֵּר, אפילו בין איש לאיש אסור (כסף־משנה). 45) שם: "רב ששת היה מחזיר פניו ולומד, אמר: הם בשלהם, ואנחנו בשלנו". ולדעת הרי"ף (ברכות שם) אם אין בביהכ"נ עשרה אנשים המבינים בתורה, חוץ ממנו – אסור לו לעסוק בתלמוד תורה ('הגהות מיימוניות').

י. מִימוֹת עֶזְרָא נָהֲגוּ, שֶׁיְּהֵא שָׁם תַּרְגְּמָן מְתַרְגֵּם לָעָם מַה שֶּׁהַקּוֹרֵא קוֹרֵא בַתּוֹרָה, כְּדֵי שֶׁיָּבִינוּ עִנְיַן הַדְּבָרִים[46]. וְהַקּוֹרֵא קוֹרֵא פָּסוּק אֶחָד בִּלְבַד, וְשׁוֹתֵק עַד שֶׁיְּתַרְגֵּם אוֹתוֹ הַתֶּרְגְּמָן, וְחוֹזֵר וְקוֹרֵא פָּסוּק שֵׁנִי. וְאֵין הַקּוֹרֵא רַשַּׁאי לִקְרוֹת לַמְּתַרְגְּמָן יוֹתֵר מִפָּסוּק אֶחָד[47].

46) כי לא היו מבינים אלא ארמית בלבד, והתורגמן היה מתרגם דברי הקורא בארמית. שנאמר: ויקראו בספר בתורת אלהים מפרש... ויבינו במקרא (נחמיה ח, ח) "תורת

אלהים" – זה מקרא; "מפרש" – זה תרגום, שהוא מפרש את המקרא (מגילה ג.). 47) כדי שלא יטעה התורגמן המתרגם על־פה (שם, פ"ד, מ"ד). וכיום אין אנו נוהגים לתרגם בעת קריאת התורה, כיון שאין העם מבין ארמית ואין תועלת בתרגום זה. ותרגום אחר אין בו אותה קדושה של תרגום אונקלוס שנתקן ברוח הקודש (ʼטורʼ או"ח קמה). וגם בימיהם לא היה התרגום מעכב, כמבואר בירושלמי מגילה (פ"ד, ה"א).

יא. אֵין הַקּוֹרֵא רַשַּׁאי לְהַגְבִּיהַּ קוֹלוֹ יוֹתֵר מִן הַמְתַרְגֵּם, וְהַמְתַרְגֵּם לֹא יַגְבִּיהַּ קוֹלוֹ יוֹתֵר מִן הַקּוֹרֵא[48]. וְאֵין הַמְתַרְגֵּם רַשַּׁאי לְתַרְגֵּם עַד שֶׁיִּכְלֶה הַפָּסוּק מִפִּי הַקּוֹרֵא[49]; וְאֵין הַקּוֹרֵא רַשַּׁאי לִקְרוֹת פָּסוּק אַחֵר עַד שֶׁיִּכְלֶה הַתַּרְגּוּם מִפִּי הַתַּרְגְּמָן. וְאֵין הַתַּרְגְּמָן נִשְׁעָן, לֹא לָעַמּוּד וְלֹא לַקּוֹרָה, אֶלָּא עוֹמֵד בְּאֵימָה וּבְיִרְאָה[50]. וְלֹא יְתַרְגֵּם מִתּוֹךְ הַכְּתָב, אֶלָּא עַל־פֶּה[51]. וְאֵין הַקּוֹרֵא רַשַּׁאי לְסַיֵּעַ לַתַּרְגְּמָן, שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ תַּרְגּוּם כָּתוּב בַּתּוֹרָה[52]. וְהַקָּטָן מְתַרְגֵּם עַל־יְדֵי גָּדוֹל[53], וְאֵין כָּבוֹד לַגָּדוֹל שֶׁיְּתַרְגֵּם עַל־יְדֵי קָטָן. וְלֹא יִהְיוּ הַמְתַרְגְּמִין שְׁנַיִם כְּאֶחָד, אֶלָּא אֶחָד קוֹרֵא וְאֶחָד מְתַרְגֵּם[54].

48) ברכות מה, ע"א. כדי שיחלקו כבוד זה לזה, ויתקבלו דבריהם באזני השומעים. וראה הל' תלמוד תורה (פ"ד, ה"ג) ובביאורנו שם. 49) סוטה לט, ע"ב. שאין שני קולות נשמעים כאחד, והרי מחוייבים לשמוע לקול הקורא, ככתוב: "ואזני כל העם אל ספר התורה". 50) "כשם שניתנה (התורה) באימה וביראה, כך צריכים אנו לנהוג בה באימה וביראה" (ירושלמי מגילה פ"ד, ה"א). וגם הקורא אסור לו להשען (ʼתוספותʼ זבחים יט:). 51) ירושלמי מגילה פ"ד, ה"א: "דברים שנאמר בפה – בפה". 52) מגילה לב, ע"א. 53) תוספתא מגילה פ"ג. קטן וגדול האמורים כאן, הם לא בשנים אלא במעלה ובחשיבות. 54) מגילה כא, ע"ב. וכבר ביארנו הטעם, כי אין שני קולות נשמעים.

יב. וְלֹא כָּל הַמִּקְרָאוֹת מְתַרְגְּמִינַן בְּצִבּוּר: מַעֲשֵׂה רְאוּבֵן[55], וּבִרְכַּת כֹּהֲנִים[56], וּמַעֲשֵׂה הָעֵגֶל[57] - מִן "וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל אַהֲרֹן" עַד "וַיַּרְא מֹשֶׁה אֶת הָעָם" וְגוֹ', וְעוֹד פָּסוּק אֶחָד: "וַיִּגֹּף ה' אֶת הָעָם[58]" - כֻּלָּם נִקְרָאִין וְלֹא מִתַּרְגְּמִין; וּבְמַעֲשֵׂה אַמְנוֹן[59] - בְּמָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר: "אַמְנוֹן בֶּן דָּוִד", נִקְרָא[60] וְלֹא מִתַּרְגֵּם.

55) בראשית לה, כב. משום גנותו של ראובן, וכן חוששים אנו לכבודו של יעקב אבינו (מגילה כה:). 56) שנאמר בה (במדבר ו, כו) ישא ה' פניו אליך. והרי זה סותר למה שכתוב "אשר לא ישא פנים"? והם אינם יודעים שכדאי הם ישראל לישא להם פנים, כמאמרם (ברכות כ:): "אמר הקב"ה, וכי לא אשא פנים לישראל שכתבתי להם בתורה "ואכלת ושבעת וברכת" והם מדקדקים על עצמם עד כזית" שמברכים ברכת המזון אפילו כשאינם שבעים. 57) שמות לב, כא־כה. 58) שם, לה. כי חוששים אנו לכבודו של אהרן שגינהו משה בפסוקים הללו לאזני הציבור, וכן בפסוק ויגוף ה' וגו' נאמר "על אשר עשו את העגל אשר עשה אהרן" תלה הכתוב חטא העגל ועשייתו באהרן, ולפיכך אין מגלים גנותו ברבים, ואע"פ שאנו מתרגמים גנותו של עם ישראל שחטא בעגל, אינו דומה גנאי ציבור בציבור לגנאי יחיד בציבור, שזה האחרון חמור יותר (מגילה שם, ובירושלמי שם פ"ד, ה"א). 59) שמואל־ב, יג. 60) כגירסת דפוס רומי ו'מעשה רוקח', ובדפוסים אחרים: "נקרא ולא מתרגם" ונוסח המשנה במגילה (פ"ד, מ"י) כנוסח רומי שלפנינו. והטעם שאינו מתרגם? משום כבודו של דוד. וכן אינו נקרא לגמרי לפני הציבור, שהרי אפשר להפטיר בענין אחר, אבל פסוקי התורה נקראים, כי אסור לדלגם ולחסרם (ʼתוספות יום טובʼ שם).

יג. הַמַּפְטִיר בַּנָּבִיא[61], צָרִיךְ לִקְרוֹת בַּתּוֹרָה תְּחִלָּה[62], אֲפִלּוּ שְׁלֹשָׁה פְּסוּקִים[63]; חוֹזֵר וְקוֹרֵא מַה שֶּׁקָּרָא לְפָנָיו[64]. וְלֹא יַפְטִיר בַּנָּבִיא עַד שֶׁיִּגְלֹל סֵפֶר־תּוֹרָה[65]. וְלֹא יִפְחֹת מֵעֶשְׂרִים וְאֶחָד פְּסוּקִים[66]; וְאִם שָׁלַם הָעִנְיָן בִּפְחוֹת מֵאֵלּוּ, אֵינוֹ צָרִיךְ לְהוֹסִיף; וְאִם קָרָא עֲשָׂרָה פְּסוּקִים וְתִרְגְּמָן הַמְתַרְגֵּם - דַּיּוֹ, וַאֲפִלּוּ לֹא שָׁלַם הָעִנְיָן[67]. וּבַנָּבִיא, אֶחָד קוֹרֵא, וַאֲפִלּוּ שְׁנַיִם מְתַרְגְּמִין[68]. וּמְדַלֵּג מֵעִנְיָן לְעִנְיָן[69] אַחֵר; וְאֵינוֹ מְדַלֵּג מִנָּבִיא לְנָבִיא[70], אֶלָּא בַּנְּבִיאִים שֶׁל שְׁנֵים־עָשָׂר[71] בִּלְבָד; וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יְדַלֵּג מִסּוֹף הַסֵּפֶר לִתְחִלָּתוֹ[72]. וְכָל הַמְדַלֵּג, לֹא יִשְׁהֶה בַּדִּלּוּג, אֶלָּא כְּדֵי שֶׁיַּשְׁלִים הַמְתַרְגֵּם תַּרְגּוּמוֹ[73].

61) תיקנו להפטיר בנביא משום מעשה שהיה: שפעם אחת גזרו על ישראל שלא יקראו בתורה; עמדו וקראו בנביאים שבעה אנשים כנגד שבעה קרואים העולים לתורה. ואע"פ שהגזירה בטלה, לא בטל המנהג לגמרי (ʼאבודרהם', ובלבוש סימן רפ"ד). ונקראת קריאה זו: "הפטרה", לפי שבשעת גזירה נפטרו בקריאה זו מקריאת התורה. (ʼאבודרהם'). 62) משום כבוד התורה, שלא יהא כבוד תורה וכבוד נביא שוה, לפיכך מקדים לקרוא בתורה להראות שגדולה היא התורה מהנביא (מגילה כג.). 63) שאל תאמר כיון שאין זה אלא משום כבוד התורה, אל יקרא אלא פסוק אחד, משום טורח הציבור, כבימי תקנת משה רבינו עד לעזרא. (ב"ק פב.) – לפיכך משמיענו שאפילו שלשה פסוקים מותר לקרוא לו (מער"ק). 64) אחרי שקראו לפניו שבעה קרואים בשבת ידובר כאן שמותר להוסיף בה על מנין הקרואים, כי ביום תענית אין מוסיפים על מנין הקרואים, כמבואר בסמוך (ה"טז) ואז המפטיר הוא ממנין הקרואים, והטעם שהמפטיר חוזר וקורא בשבת מה שקראו מלפניו, מפני שנהגו לומר "קדיש" אחר קריאת התורה לפני קריאת המפטיר, כדי להפסיק בין קריאת חובה לקריאת מפטיר שאינה אלא משום כבוד התורה. ולפיכך גומר כל הסדר לפני ה"קדיש", שאין זה מקובל לומר "קדיש" באמצע הסדר, ולא נשאר ל"מפטיר"

אלא לחזור ולקרות מה שקראו לפניו. אבל ביום־טוב שקוראים בשני ספרים ובשני סדרים נפרדים, אומר "קדיש" אחרי גמר הסדר הראשון, והמפטיר קורא מחדש בספר השני שהוא סדר אחר (רא"ש למגילה פ"ד). 65) כדי שיוכל גם הגולל לשמוע ההפטרה מפי המפטיר (סוטה לט.). 66) מגילה כג, ע"א. כנגד שבעה שקראו בתורה, שכל אחד אינו פוחת משלשה פסוקים. 67) שם, כי יחד עם תרגומו של התורגמן הרי עשרים, ופסוק אחרון חוזר וקוראו עברית פעם שנית הרי עשרים ואחד (ר"ן, שם). 68) שם כא, ע"ב. שהתרגום אינו אלא להשמיע לנשים ועמי הארץ, ובשל נביאים שאין בהם מצוות ואזהרות אין אנו מקפידים כל־כך בשמיעתם (רש"י, שם). 69) מותר לדלג, כי אפילו לא יכוין השומע כל־כך, אין אנו מקפידים בו (שם כד.). 70) שיש כאן טירוף הכוונה יותר מדאי (שם). 71) כי הם נחשבים כספר אחד. 72) לא רק מסוף 'שנים עשר' לתחילתו, שבזה אפילו מתחילתו לסופו אסור, כי יש כאן הפסק רב ואסור, כמבואר בסמוך, אלא אפילו מסוף אותו הספר לתחילתו – אסור (תוספות ליומא ע.), כי אין קוראים למפרע. (ראה 'מגן אברהם' סימן קמ"ד, ס"ק ד). 73) מגילה כד, ע"א. משום כבוד הציבור.

יד. הַקּוֹרֵא בַּנָּבִיא, יֶשׁ־לוֹ לִקְרוֹת לַתַּרְגְּמָן שְׁלֹשָׁה פְּסוּקִים, וְהַמְתַרְגֵּם מְתַרְגֵּם שְׁלָשְׁתָּן זֶה אַחַר זֶה[74]. וְאִם הָיוּ שְׁלֹשָׁה הַפְּסוּקִים שָׁלֹשׁ פָּרָשִׁיּוֹת - לֹא יִקְרָא לַתַּרְגְּמָן אֶלָּא אֶחָד בִּלְבָד[75].

74) ולא איכפת לנו אם המתרגם יטעה, מכיון שאין הוראה יוצאת מדברי נביא (שם, וברש"י). 75) כי מאחר ששלשה ענינים הם, צריך לתרגם כל אחד לחוד. ובגמרא שם אמרו: שלשה פסוקים שהם שלש פרשיות, כיצד? כגון: כי כה אמר ה' חנם נמכרתם (ישעיה נב, ג); כי כה אמר ה' מצרים ירד עמי (שם, ד); ועתה מה לי פה (שם, ה).

טו. הַמַּפְטִיר בַּנָּבִיא, מְבָרֵךְ לְפָנָיו בְּרָכָה אֶחָת: "בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר בִּנְבִיאִים[76]" וְכוּ'; וּמְבָרֵךְ לְאַחֲרָיו אַרְבַּע בְּרָכוֹת[77]: בְּרָכָה רִאשׁוֹנָה, חוֹתֵם בָּהּ: "הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל דְּבָרָיו"; שְׁנִיָּה, חוֹתֵם בָּהּ: "בּוֹנֵה יְרוּשָׁלַיִם[78]"; שְׁלִישִׁית, חוֹתֵם בָּהּ: "מָגֵן דָּוִד"; רְבִיעִית, חוֹתֵם בָּהּ עִנְיַן קְדֻשַּׁת הַיּוֹם, כְּמוֹ שֶׁחוֹתֵם בַּתְּפִלָּה[79]; וְכֵן אִם חָל רֹאשׁ־חֹדֶשׁ לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת[80] - הַמַּפְטִיר בַּנָּבִיא מַזְכִּיר רֹאשׁ־חֹדֶשׁ בִּבְרָכָה זוֹ, כְּמוֹ שֶׁמַּזְכִּיר בַּתְּפִלָּה[81].

76) מס' סופרים פ"יג, ה"ט. וראה פירוש כל הברכות האלו, בביאורנו ל"סדר התפילות" שבסוף הספר. 77) ויחד עם שתי הברכות לקריאתו בתורה לפניה ולאחריה – הרי שבע, כנגד שבעה קרואים שקראו בתורה (מס' סופרים פ"יד, ה"א). 78) ואנו נוהגים לחתום: "משמח ציון בבניה" (כסף־משנה). 79) כפי המבואר לעיל (פ"ב, ה"ה). 80) אע"פ שיש לדון ולומר, שאין להזכיר בה ענין ראש חודש, שאלמלא שבת אין קריאת ההפטרה בראש חודש שחל להיות בחול. 81) **כי יום הוא שנתחייב בהפטרה**, והוא גורם להזכיר גם של ראש חודש (שבת כד:). אבל אינו חותם את הברכה בשל ראש חודש, אלא רק **מזכיר** מעין המאורע באמצע הברכה שאומר: על התורה ועל הנביאים... ועל יום ראש החודש הזה וכו' וחותם בשל שבת בלבד, כי לא יפה כחו של ראש חודש בהפטרה שאינה אלא לשבת בלבד, יותר משלש תפילות הקבועות בכל ראש חדש שאינו חותם בהן משל ר"ח, כי אין חתימת ר"ח קיימת אלא בתפילת מוסף בלבד (כסף־משנה).

טז. כַּמָּה הֵן הַקּוֹרְאִין? בְּשַׁבָּת בְּשַׁחֲרִית קוֹרְאִין שִׁבְעָה, וּבְיוֹם־הַכִּפּוּרִים שִׁשָּׁה, וּבְיָמִים טוֹבִים חֲמִשָּׁה - אֵין פּוֹחֲתִין מֵהֶן, אֲבָל מוֹסִיפִין עֲלֵיהֶם. בְּרָאשֵׁי חֳדָשִׁים וּבְחֹלוֹ שֶׁל מוֹעֵד קוֹרִין אַרְבָּעָה[82]; בְּשַׁבָּת וּבְיוֹם־הַכִּפּוּרִים בְּמִנְחָה, וּבְשֵׁנִי וּבַחֲמִישִׁי שֶׁל כָּל הַשָּׁנָה, וּבַחֲנֻכָּה וּבְפוּרִים בְּשַׁחֲרִית, וּבִימֵי הַתַּעֲנִית[83] בְּשַׁחֲרִית וּבְמִנְחָה, קוֹרִין שְׁלֹשָׁה[84]; אֵין פּוֹחֲתִין מִמְּנָיָן זֶה וְאֵין מוֹסִיפִין עֲלֵיהֶן[85].

82) מגילה פ"ד, מ"א. שלא להכביד על הציבור מפני שהם ימי מלאכה, ומתוך שיש בהם קרבן מוסף – מוסיפים עליהם קורא יתר על ימי שני וחמישי. 83) בתעניות שאנו מתענים על מה שאירע לאבותינו – כגון עשרה בטבת, או י"ז בתמוז וכיוצא בהן – ידובר פה, כי רק בהן קוראים בשחרית ובמנחה. ראה לקמן (פ"יג, ה"יח; ובהל' תעניות פ"ה, ה"ה), אבל בתעניות שגוזרים על הציבור מפני הצרות, כגון: הבצורת והדבר והחרב – אין קוראים בהם אלא במנחה בלבד. תדע שבהל' תעניות (פ"א, ה"יז) המדבר בתעניות מסוג זה, לא הזכיר אלא הקריאה שקוראים אחר חצות היום לעת ערב. ובזה סרה פליאת הכסף־משנה על רבינו, שבמס' תענית (יב:) מבואר שלא היו קוראים אלא במנחה בלבד? כי שם מדובר בתעניות שגזרו על הציבור בגלל הצרות, וכאן בתעניות הקבועות לזכר מה שאירע לאבותינו (מער"ק). 84) זה הכלל: כל שקדושתו מרובה מחבירו, הוסף עליו איש לתורה. לפיכך ראש־חודש וחול־המועד שיש בהם קרבן מוסף – קוראים ארבעה; יום־טוב שאסור בעשיית מלאכה – חמשה; יום־הכיפורים שענוש כרת על חילולו – ששה; שבת שיש בה סקילה – שבעה (מגילה כב:). 85) כי כל אלה ימי מלאכה הם, ואין להכביד בהם על הציבור יותר מדאי משום ביטול מלאכה. ושבת במנחה כבר סמוך לחשכה היא, שהיו רגילים לדרוש כל היום לפני מנחה, לפיכך אין מאחרין בה כל־כך בקריאות נוספות (מגילה כא, ברש"י שם). ואם יש בביהכ"נ שלשה חתנים ביום אחד, שנים ישראלים ואחד כהן, והרי לוי מוכרח לקרוא אחר כהן, אז מוסיפים עליה נוספת לחתן השלישי, שיום חופתו הוא כמועד אצלו, כמבואר בכתובות ד. ('הגהות מיימוניות').

יז. אִשָּׁה לֹא תִקְרָא בְּצִבּוּר, מִפְּנֵי כְּבוֹד[86] הַצִּבּוּר. קָטָן הַיּוֹדֵעַ לִקְרוֹת וְיוֹדֵעַ לְמִי מְבָרְכִין - עוֹלֶה מִמְּנָיָן הַקּוֹרְאִים[87]. וְכֵן מַפְטִיר עוֹלֶה מֵהַמְּנָיָן[88], שֶׁהֲרֵי הוּא

קוֹרֵא בַּתּוֹרָה; וְאִם הִפְסִיק שְׁלִיחַ־צִבּוּר בְּקַדִּישׁ בֵּין מַשְׁלִים[89] וּבֵין הַמַּפְטִיר - אֵינוֹ עוֹלֶה מִן הַמִּנְיָן[90]. צִבּוּר שֶׁלֹּא הָיָה בָּהֶם יוֹדֵעַ לִקְרוֹת אֶלָּא אֶחָד[91] - עוֹלֶה וְקוֹרֵא וְיוֹרֵד, וְחוֹזֵר וְקוֹרֵא שְׁנָיָה וּשְׁלִישִׁית, עַד שֶׁיִּגְמֹר מִנְיַן הַקּוֹרְאִים שֶׁל אוֹתוֹ הַיּוֹם[92].

86) מגילה כג, ע"א. 87) ירושלמי, ברכות פ"ז, ה"ב. ובזמן הזה אין קטן עולה לתורה אלא למפטיר בלבד (׳מגן אברהם׳ או"ח סי׳ רפב ס"ק ו׳, וראה ב׳פרישה׳ ל׳טור׳ שם). 88) שאפילו לא קראו לפניו אלא ששה אנשים, הרי הוא עולה למנין שבעה, אע"פ שאין הוא קורא בתורה אלא משום כבוד התורה בלבד, כמבואר לעיל ה"יג (מגילה, שם). 89) במקום שנהגו לומר קדיש לפני המפטיר כמנהגנו. 90) תשובת רב נטרונאי גאון, הובאת בריי"ף למגילה (פ"ד): כי הקדיש הפסיק בין הקרואים הקודמים למפטיר, ואין הלה מצטרף למנין, אלא אם יאמרו קדיש אחרי המפטיר, כמבואר בסמוך (ה"כ). 91) בימיהם שהיה העולה קורא בעצמו – ידובר; אבל כיום נהגו שש"ץ קורא בקול, והעולה אינו אלא עונה אחריו בלחש, כמבואר בביאורנו לעיל (ה"ז). 92) תוספתא מגילה, פ"ג. כדי להבחין בין קריאה לקריאה, כאילו קראו שבעה עולים נפרדים. שכך היה דרכם לעמוד ממקומם לעלות לתורה (כסף־משנה).

יח. בְּכָל קְרִיאָה וּקְרִיאָה מֵאֵלּוּ, כֹּהֵן קוֹרֵא רִאשׁוֹן, וְאַחֲרָיו לֵוִי, וְאַחֲרָיו יִשְׂרָאֵל[93]. וּמִנְהָג פָּשׁוּט הוּא הַיּוֹם[94], שֶׁאֲפִלּוּ כֹּהֵן עַם־הָאָרֶץ קוֹדֵם לִקְרוֹת לִפְנֵי חָכָם גְּדוֹל יִשְׂרָאֵל. וְכָל מִי שֶׁהוּא גָּדוֹל מֵחֲבֵרוֹ בְּחָכְמָה קוֹדֵם לִקְרוֹת[95]. וְהָאַחֲרוֹן, שֶׁגּוֹלֵל סֵפֶר־תּוֹרָה, נוֹטֵל שָׂכָר כְּנֶגֶד הַכֹּל[96]; לְפִיכָךְ עוֹלֶה וּמַשְׁלִים אֲפִלּוּ גָּדוֹל שֶׁבַּצִּבּוּר[97].

93) גיטין נט, ע"א. 94) אבל בימי חכמי התלמוד לא היה כהן עולה ראשון כשהיה שם ישראל חכם גדול ממנו. וכך לשון רבינו בפירוש המשנה (גיטין פ"ה, מ"ח): "דע שזה הדבר... שיהיה הכהן קורא בביהכ"נ ראשון בין שיהיה תלמיד חכם או עם הארץ, הוא דבר שאין לו שורש בתורה ולא נזכר זה בש"ס... ואני נפלאתי הפלא ופלא מערי הגלות שנוהגים בזה המנהג, אחרי היותם בריאים מחולאי המנהגות... ואיני יודע מאיזה מקום בא להם ההפסד הזה, ואמנם צורת הענין לפי מה שבא לנו בקבלה היא: שהכהן קודם ללוי ולישראל, לפי שנאמר (ויקרא כא, ה): וקדשתו כי את לחם אלהיך הוא מקריב. "וקדשתו" – לכל דבר שבקדושה: לפתוח ראשון (בכל דבר כבוד) ולברך ראשון... וזה כולו כשאין שם חכם גדול ממנו, כגון שיהיה שם כהן ולויים וישראלים, ויהיו כולם במדריגה אחת בחכמה... וכן אמרו (הוריות פ"ג, מ"ח): "אימתי – בזמן שכולם שוים; אבל אם היה ממזר תלמיד חכם וכהן־גדול עם הארץ – ממזר תלמיד חכם קודם לכ"ג עם הארץ", וכבר אמרו רז"ל (מגילה כב.): "רב קרא בכהני" – קרא ראשון כמו הכהן, לפי שהיה יותר חכם מן הכהנים המצויים שם, וראה במוספנו "תשובות רבינו". ובכל זאת הסכים כאן רבינו למנהגנו היום, מפני שבדורות האחרונים אין אדם יכול לומר חכמתי גדולה מחכמתך... וראוי לוותר לומר שכהן עם הארץ קודם לישראל תלמיד חכם, כדי שלא יבואו לריב לומר אני חכם גדול ממך (׳תוספות יום טוב׳ לגיטין פ"ה מ"ח, ע"פ המשנה שם). 95) כמו שאמרו (גיטין ס.): "אחריהם (אחרי כהן ולוי) קוראים תלמידי חכמים הממונים פרנסים על הציבור; ואחריהם חכמים הראויים למנותם פרנסים על הציבור; ואחריהם בני תלמידי חכמים שאבותיהם ממונים פרנסים על הציבור; ואחריהם ראשי כנסיות וכל אדם". 96) מגילה לב, ע"א. 97) מדברי רבינו נראה שהאחרון המשלים את הקרואים לתורה הוא גם הגולל, ולא כנהוג בימינו שאין הגולל מן העולים לקריאת התורה, וראה ׳בית יוסף׳ סימן קמז.

יט. אֵין שָׁם כֹּהֵן - עוֹלֶה יִשְׂרָאֵל[98]; וְלֹא יַעֲלֶה אַחֲרָיו[99] לֵוִי כְּלָל. אֵין שָׁם לֵוִי - כֹּהֵן שֶׁקָּרָא רִאשׁוֹן חוֹזֵר וְקוֹרֵא הוּא עַצְמוֹ פַּעַם שְׁנִיָּה בִּמְקוֹם לֵוִי[100]; אֲבָל לֹא יִקְרָא אַחֲרָיו כֹּהֵן אַחֵר, שֶׁמָּא יֹאמְרוּ הָרִאשׁוֹן פָּסוּל[101], וּלְפִיכָךְ עוֹלֶה כֹּהֵן אַחֵר. וְכֵן לֹא יִקְרָא לֵוִי אַחַר לֵוִי, שֶׁמָּא יֹאמְרוּ אֶחָד מִשְּׁנֵיהֶם פָּסוּל[102].

98) גיטין נט, ע"ב: "אם אין שם כהן – נתפרדה החבילה", נפסק הקשר ואיבד הלוי את זכותו, ויכול ישראל לעלות ראשון ואין הלוי מעכבו. אבל ודאי שגם הלוי יכול לעלות ראשון שאינו גרוע מישראל אחר שאינו עולה עליו בחשיבות (׳בית יוסף׳, ו׳דרכי משה׳ סימן קלה בדעת רבינו). 99) אחרי שקרא ישראל ראשון, אסור ללוי לעלות אחריו, כי יאמרו: ודאי הראשון כהן היה, ולפיכך קרא אחריו לוי (גיטין נט, ע"ב; ובכתובות כה:). 100) ומברך שנית. 101) ואפילו אם אנו יודעים באביו של ראשון שכהן היה – שמא גרושה נשא והוליד ממנה בן זה וחיללו מקדושת כהונה. 102) שאביו לקח אשה פסולה לו, והרי הבן מחולל מקדושת לויה. וקורא בתורה כישראל פסול, ודקדק רבינו לומר בלוי: "שמא יאמרו אחד משניהם פסול". ובנוגע לכהן אחר כהן, חשש רק לכבודו של הראשון? כי באמת אין מקום לחוש לכבודו של כהן שני: שאיך אתה חושש בו שהוא בן גרושה ונפסל מכהונה, אם כן מדוע קרא שני במקום לוי אע"פ שאיננו לוי? ולפיכך כל החשש נופל על הכהן הראשון בלבד שפסול הוא, ולכן עלה אחריו כהן זה (גיטין שם).

כ. כֵּיצַד סֵדֶר הַקְּרִיאָה בַּתּוֹרָה? אַחַר הַתְּפִלָּה - כָּל יוֹם שֶׁיֵּשׁ־בּוֹ תְּפִלַּת מוּסָף[103], אַחַר שֶׁיִּגְמֹר שְׁלִיחַ־צִבּוּר תְּפִלַּת־שַׁחֲרִית, אוֹמֵר קַדִּישׁ וּמוֹצִיא סֵפֶר־תּוֹרָה, וְקוֹרֵא לְאֶחָד אֶחָד מִן הַצִּבּוּר, וְעוֹלִין וְקוֹרִין בַּתּוֹרָה; וּכְשֶׁגּוֹמְרִין, מַחֲזִיר סֵפֶר־תּוֹרָה לִמְקוֹמָהּ וְאוֹמֵר[104] קַדִּישׁ, וּמִתְפַּלְּלִין תְּפִלַּת מוּסָף[105]. וְיָמִים שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם מַפְטִיר וּמוּסָף, נָהֲגוּ לוֹמַר קַדִּישׁ קֹדֶם[106]

שֶׁיַּעֲלֶה הַמַּפְטִיר; וְיֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁנָּהֲגוּ לוֹמַר קַדִּישׁ אַחַר הַמַּפְטִיר.

103) כגון ראש־חודש וחול־המועד. 104) ע"פ מס' סופרים פכ"א, ה"ו. ואנו נוהגים לומר קדיש אחר גמר הקריאה לפני חזרת הספר. 105) וכבר כתב רבינו לעיל (פ"ט, ה"יד): שאומרים "סדר קדושה" קודם תפילת מוסף, נמצא שהקדיש עולה לשתיהן כאחד. 106) מס' סופרים, שם. והטעם, כדי להבחין בין קריאת חובה, לקריאת המפטיר בתורה, שאינה אלא משום כבוד התורה, כמבואר לעיל הל' י"ג ובביאורנו.

כא. וּבְמִנְחָה שֶׁל שַׁבָּת וְשֶׁל יוֹם־הַכִּפּוּרִים - אַחַר שֶׁיִּגְמֹר שְׁלִיחַ־צִבּוּר 'תְּהִלָּה לְדָוִד' וְסֵדֶר הַיּוֹם[107], אוֹמֵר קַדִּישׁ, וּמוֹצִיא סֵפֶר־תּוֹרָה וְעוֹלִין וְקוֹרִין בּוֹ, וּמַחֲזִירוֹ, וְאוֹמֵר קַדִּישׁ וּמִתְפַּלְּלִין מִנְחָה. וְכֵן בְּתַעֲנִית קוֹרְאִין בְּמִנְחָה, וְאַחַר־כָּךְ אוֹמֵר קַדִּישׁ וּמִתְפַּלְּלִין תְּפִלַּת מִנְחָה. אֲבָל בְּיוֹם־טוֹב לֹא נָהֲגוּ לִקְרוֹת בְּמִנְחָה.

107) מפורש לעיל פ"ט, הלכות ה־ו. ואנו נוהגים שלא לומר ביום הכיפורים "סדר קדושה" בתפילת המנחה, אלא לאחריה, כדי להפסיק בינה ובין תפילת נעילה ('הגהות מיימוניות').

כב. וְיוֹם שֶׁאֵין בּוֹ מוּסָף - כְּשֶׁגּוֹמֵר תְּפִלַּת שַׁחֲרִית, אוֹמֵר קַדִּישׁ, וּמוֹצִיא סֵפֶר־תּוֹרָה, וְקוֹרְאִין בּוֹ, וּמַחֲזִירוֹ, וְאוֹמֵר קַדִּישׁ, וְאַחַר־כָּךְ אוֹמֵר 'תְּהִלָּה לְדָוִד' וְסֵדֶר הַיּוֹם, כְּדֶרֶךְ שֶׁאוֹמְרִים בְּכָל יוֹם, וְאוֹמֵר קַדִּישׁ, וְכָל הָעָם נִפְטָרִין.

כג. אֵין קוֹרְאִין בַּחֲמִשִּׁין[108] בְּבָתֵּי־כְנֵסִיּוֹת, מִשּׁוּם כְּבוֹד הַצִּבּוּר[109]. וְאֵין גּוֹלְלִין סֵפֶר־תּוֹרָה בְּצִבּוּר, מִפְּנֵי טֹרַח הַצִּבּוּר, שֶׁלֹּא יַטְרִיחַ עֲלֵיהֶם לִהְיוֹתָן עוֹמְדִין עַד שֶׁיִּגְלֹל סֵפֶר־תּוֹרָה; לְפִיכָךְ אִם יִצְטָרְכוּ לִקְרוֹת שְׁנֵי עִנְיָנִים[110] - מוֹצִיאִין שְׁנֵי סִפְרֵי־תּוֹרָה. וְלֹא יִקְרָא אִישׁ אֶחָד עִנְיָן אֶחָד בִּשְׁתֵּי תּוֹרוֹת[111], שֶׁמָּא יֹאמְרוּ סֵפֶר רִאשׁוֹן פָּגוּם הָיָה, וּלְפִיכָךְ קוֹרֵא בַּשֵּׁנִי.

108) יש כותבים להם חמשה חומשים – על הקלף ובגלילה כספר־תורה – כל חומש לבדו, ומתוך שאין כל החומשים ביחד – אין קדושתם ספר־תורה המכיל כל החומשים כאחד. 109) גיטין ס, ע"א. אבל בחומשים שלנו הנדפסים בדפוס ואינם נגללים כגליון – אפילו מצד הדין אין קוראים בהם בביהכ"נ בברכה (שו"ע או"ח סימן קמ"ג ס"ב). 110) כגון בשבת ראש־חודש. ולפעמים יצטרכו לקרוא גם שלשה ענינים, כגון ראש חודש טבת שחל להיות בשבת, שמוציאים בו שלשה ספרי־תורה, ראה לקמן פרק יג הלכה כג. 111) כגון כהן גדול ביום הכיפורים שהיה קורא במקדש בפרשת "אחרי מות" מתוך הספר, ובפרשת "ובעשור לחודש" שבחומש במדבר (כט, ז־יא). היה קורא בעל־פה, ולא היה מוציא ספר־תורה שני משום פגמו של ראשון (יומא ע.). ודוקא בענין אחד, אבל בשני ענינים – מותר אפילו לאיש אחד לקרוא. תדע: שהרי ציבור שאין בו יודע לקרות אלא אחד, אותו האחד קורא וגומר מנין כל הקרואים. ראה לעיל (ה"יז). ומה יעשה בראש־חודש טבת שחל להיות בשבת שמוציאים בו שלשה ספרים? על־כרחך האחד קורא בשלשתן, ואין לחוש משום פגמו של ספר ראשון, מפני שהם ענינים נפרדים ('מרכבת המשנה').

כד. כָּל הַגּוֹלֵל סֵפֶר־תּוֹרָה, גּוֹלְלוֹ מִבַּחוּץ[112]; וּכְשֶׁהוּא מְהַדְּקוֹ, מְהַדְּקוֹ מִבִּפְנִים[113]. וְצָרִיךְ לְהַעֲמִידוֹ עַל הַתֵּפֶר[114], כְּדֵי שֶׁלֹּא יִקָּרַע. מָקוֹם שֶׁמּוֹצִיאִין סֵפֶר־תּוֹרָה אַחַר שֶׁקּוֹרְאִין בּוֹ וּמוֹלִיכִין אוֹתוֹ לְבֵית אַחֵר לְהַצְנִיעוֹ[115] - אֵין הַצִּבּוּר רַשָּׁאִין לָצֵאת עַד שֶׁיֵּצֵא סֵפֶר־תּוֹרָה וִילַוּוּ אוֹתוֹ, וְהֵם אַחֲרָיו, עַד הַמָּקוֹם שֶׁמַּצְנִיעִין אוֹתוֹ בּוֹ[116].

112) מגילה לב, ע"א. מנהגם היה שמגביה הספר היה גם הגולל, והיה מעמידו בעמודיו התחתונים על ברכיו, ואיש אחר היה אוחז בראשו ב'עצי חיים' העליונים, וזה שהגביה היה גולל את הספר וקושרו בחגורה. ולפיכך כשהוא קושר את הספר בחגורתו צריך להתחיל בקשירתו מבחוץ שהוא הצד שמאחורי הכתב, כי אם יתחיל הקשירה מבפנים כלפי חוץ, הרי הוא כדוחה את הספר מפניו ממנו והלאה ('פרישה', ל'טור' או"ח סי' קמז). 113) שם. הוא צד הכתב – כדי שבקריאה הבאה כשיפתחו את הספר לא יצטרכו להפכו על הכתב להתיר את הקשר כי אין זה דרך כבוד. 114) שם. מקום תפירת יריעות הספר, שאפילו אם יקרע שם אפשר לחזור ולתפרו מחדש. 115) ששם משתמר יותר. 116) סוטה לט, ע"ב. שנאמר: אחרי ה' אלהיכם תלכו (דברים יג, ה). וגם כיום שמצניעים את הספר בהיכל שבבית הכנסת, אנו נוהגים שלא לצאת מביהכ"נ עד שיכניסו את הספר בהיכל (או"ח סי' קמט).

~ יום חמישי י"ז תמוז ~

פֶּרֶק שְׁלִשָּׁה־עָשָׂר[1]

1) מנהגי קריאת התורה ומשך זמן השלמתה; סדר קריאתה בכל מאורעות השנה; ארבע פרשיות שלפני הפסח וסדר הפסקתן.

א. הַמִּנְהָג הַפָּשׁוּט[2] בְּכָל יִשְׂרָאֵל, שֶׁמַּשְׁלִימִין אֶת הַתּוֹרָה בְּשָׁנָה אַחַת. מַתְחִילִין בְּשַׁבָּת שֶׁאַחַר חַג־הַסֻּכּוֹת וְקוֹרִין בְּסֵדֶר 'בְּרֵאשִׁית', בַּשְּׁנִיָּה - 'אֵלֶּה תּוֹלְדֹת'[3], בַּשְּׁלִישִׁית - 'וַיֹּאמֶר ה' אֶל אַבְרָם'[4], וְקוֹרְאִין וְהוֹלְכִין עַל הַסֵּדֶר הַזֶּה, עַד שֶׁגּוֹמְרִין אֶת הַתּוֹרָה בְּחַג־הַסֻּכּוֹת. וְיֵשׁ מִי שֶׁמַּשְׁלִים אֶת הַתּוֹרָה בְּשָׁלֹשׁ שָׁנִים[5], וְאֵינוֹ מִנְהָג פָּשׁוּט.

2) שנתפשט ונתקבל. 3) בראשית ו, ט. 4) שם, יב, א.

5) הכוונה לבני ארץ ישראל שנהגו כן בתקופת התלמוד (מגילה כט:).

ב. עֶזְרָא תִּקֵּן לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁיְּהוּ קוֹרִין קְלָלוֹת שֶׁבְּסֵפֶר 'וַיִּקְרָא'[6] קֹדֶם עֲצֶרֶת[7], וְשֶׁבְּמִשְׁנֵה־תּוֹרָה[8] קֹדֶם רֹאשׁ־הַשָּׁנָה[9]. וְהַמִּנְהָג הַפָּשׁוּט, שֶׁיְּהוּ קוֹרְאִין 'בְּמִדְבַּר סִינַי'[10] קֹדֶם עֲצֶרֶת, 'וָאֶתְחַנַּן' אַחַר תִּשְׁעָה בְּאָב, 'אַתֶּם נִצָּבִים'[11] קֹדֶם רֹאשׁ־הַשָּׁנָה, 'צַו אֶת אַהֲרֹן' קֹדֶם הַפֶּסַח בְּשָׁנָה פְּשׁוּטָה[12]. לְפִיכָךְ יֵשׁ שַׁבָּתוֹת שֶׁקּוֹרִין שַׁחֲרִית שְׁנֵי סִדְרִים[13], כְּגוֹן 'אִשָּׁה כִּי תַזְרִיעַ' וְ'זֹאת תִּהְיֶה תּוֹרַת הַמְּצֹרָע'[14], 'אִם בְּחֻקֹּתַי' עִם 'בְּהַר סִינַי'[15] וְכֵיוָצֵא בָהֶן[16], כְּדֵי שֶׁיַּשְׁלִימוּ בְּשָׁנָה[17], וְיִקְרְאוּ אוֹתָן הַסִּדָרִים בְּעוֹנָתָן[18].

6) היא פרשת התוכחה בסדר "בחוקותי" (ויקרא כו, יד־מו). 7) חג השבועות, שאז נידונים על פירות האילן וקוראים פרשה זו, לומר: "תכלה שנה וקללותיה" (מגילה לא:). 8) שבפרשת "כי תבוא" (דברים כח, טו־פט). 9) מהטעם הנ"ל, שאז האדם נידון, כלשון המשנה (ר"ה פ"א, מ"ב): "בר"ה כל באי עולם עוברים לפניו כבני מרון" (מגילה, שם). 10) היא הפרשה שאחרי "בחוקותי", כדי להפסיק בה בין הקללות שבסדר "בחוקותי" לעצרת (שם, ב'תוספות'). 11) כדי להפסיק בה בין הקללות שבפרשת "כי תבוא" לראש־השנה וכאמור. 12) שאין בה אלא שנים־עשר חודש. ובשנה מעוברת קוראים "זאת תהיה תורת המצורע" קודם הפסח. וסימן לקריאות אלו: פקוד ופסח, מנה ועצור, צום וצלי, קום ותקע. וזה פירושו: קרא פרשת "צו" ואח"כ תעשה פסח; קרא פרשת במדבר המדברת במנין ישראל ופקודיהם, ואח"כ תחוג חג העצרת; צום תענית תשעה באב ואח"כ קרא פרשת ואתחנן, שהיא תרגום צֶלֶי שפירושה בקשה ותחנונים; קרא פרשת נצבים ואח"כ תקע בראש־השנה ('הגהות מיימוניות' בשם סדר רב עמרם גאון). וה'טור' או"ח סי' תכח הוסיף סימן לשנה מעוברת "סגרו ופסחו", קראו פרשת מצורע הטעון הסגר ואח"כ תעשו פסח. 13) הואיל וצריך לקרוא סדרים מסויימים בזמנים קבועים, ונוהגים להשלים את התורה בשנה אחת. 14) ששתיהן מדברות בענין אחד בתורת הטמאים וסדר טהרתם. 15) פרשת "בהר" היא קטנה במספר פסוקיה, וראויה להצטרף לקריאת פרשת "בחוקותי", וכן משותפות הן בענין השמיטה הנאמר בפרשת "בהר" וחוזר ונזכר בפרשת "בחוקותי", ככתוב: אז תרצה הארץ את שבתותיה וגו' (ויקרא כו, לד־לה). 16) כגון סדר "חוקת ובלק", או "מטות ומסעי". 17) שהרי בשנה פשוטה שמספר שבתותיה עולה לחמישים, לא תוכל לגמור כל התורה שסדריה עולים למספר חמישים וארבעה; ומה גם ששבת החלה בתוך החג אין קוראים בה בסדר הרגיל אלא מענין המועדות. 18) כי אם תחבר סדרי "בהר ובחוקותי" כאחד, תוכל לכוין לקרוא "במדבר סיני" לפני העצרת כדרוש.

ג. מָקוֹם שֶׁמַּפְסִיקִין בְּשַׁבָּת בְּשַׁחֲרִית, שָׁם קוֹרְאִין בְּמִנְחָה וּבְשֵׁנִי וּבַחֲמִישִׁי[19] וּלְשַׁבָּת הַבָּאָה. כֵּיצַד? שַׁבָּת רִאשׁוֹנָה קוֹרִין בְּשַׁחֲרִית בְּסֵדֶר 'בְּרֵאשִׁית' - בְּמִנְחָה קוֹרִין 'אֵלֶּה תּוֹלְדֹת נֹחַ', עֲשָׂרָה פְּסוּקִים אוֹ יוֹתֵר, וְכֵן בְּשֵׁנִי וּבַחֲמִישִׁי, וְכֵן לְשַׁבָּת הַבָּאָה בְּשַׁחֲרִית מַתְחִילִין מֵ'אֵלֶּה תּוֹלְדֹת נֹחַ', וְקוֹרֵא עַד סוֹף הַסִּדֶר[20], וְעַל דֶּרֶךְ זוֹ קוֹרִין כָּל הַשָּׁנָה. וּמַפְטִירִין בְּכָל שַׁבָּת וְשַׁבָּת בַּנָּבִיא מֵעֵין שֶׁקָּרָא בַּתּוֹרָה[21].

19) לשלשה עולים בלבד, כמבואר לעיל (פ"יב, ה"א). 20) מגילה לא, ע"ב. 21) כגון: בסדר "בראשית" הוא מפטיר: כה אמר... ה' בורא השמים ונוטיהם רוקע הארץ וצאצאיה (ישעיה מב, ה) המתאים למעשה בראשית; וכן בסדר "נח" הוא מפטיר (בישעיה נד) על שם הפסוק הנאמר בה: כי מי נח זאת לי וגו' (שם, ט) וכן כולן. ובספר "תשבי" שורש "פטר" נאמר: אנטיוכס מלך יון גזר על ישראל שלא יקראו בתורה ברבים, מה עשו ישראל לקחו פרשה אחת מנביאים שענינה דומה לפרשת השבוע וקראו בה. ועתה אף שבטלה הגזירה – המנהג הזה לא בטל.

ד. וּבְרָאשֵׁי חֳדָשִׁים - הָרִאשׁוֹן קוֹרֵא שְׁלֹשָׁה פְּסוּקִים מִפָּרָשַׁת 'צַו'[22], וְהַשֵּׁנִי חוֹזֵר וְקוֹרֵא פָּסוּק שְׁלִישִׁי שֶׁקָּרָא הָרִאשׁוֹן, וּשְׁנֵי פְּסוּקִים שֶׁאַחֲרָיו, כְּדֵי שֶׁיְּשַׁיֵּר בַּפָּרָשָׁה שְׁלֹשָׁה פְּסוּקִים[23], וְהַשְּׁלִישִׁי קוֹרֵא שְׁלֹשָׁה פְּסוּקִים שֶׁשִּׁיֵּר הַשֵּׁנִי עִם 'וּבְיוֹם הַשַּׁבָּת', וְהָרְבִיעִי קוֹרֵא 'וּבְרָאשֵׁי חָדְשֵׁיכֶם'[24]. וְאִם חָל רֹאשׁ־חֹדֶשׁ לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת, מוֹצִיאִין שְׁנֵי סְפָרִים בְּשַׁחֲרִית: בָּאֶחָד קוֹרִין בּוֹ סֵדֶר אוֹתָהּ שַׁבָּת, וּבַשֵּׁנִי קוֹרֵא בּוֹ הַמַּשְׁלִים[25] 'וּבְרָאשֵׁי חָדְשֵׁיכֶם', וְהַמַּפְטִיר קוֹרֵא[26] עִנְיַן רֹאשׁ־חֹדֶשׁ, וּמַפְטִירִין 'וְהָיָה מִדֵּי חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ'[27]. וְרֹאשׁ־חֹדֶשׁ אָב שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת, מַפְטִירִין 'חָדְשֵׁיכֶם וּמוֹעֲדֵיכֶם שָׂנְאָה נַפְשִׁי'[28]. וְרֹאשׁ־חֹדֶשׁ שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּאֶחָד בְּשַׁבָּת, מַפְטִירִין בְּשַׁבָּת שֶׁלְּפָנָיו 'וַיֹּאמֶר לוֹ יְהוֹנָתָן מָחָר חֹדֶשׁ'[29].

22) צו את בני ישראל... את קרבני לחמי (במדבר כח). 23) וכבר נתבאר לעיל (פרק י"ב, הלכה ג') שאין משיירים בפרשה פחות משלשה פסוקים. 24) ואע"פ שפרשה זו יש בה חמשה פסוקים, אין אנו אומרים שיקרא השלישי מ"וביום השבת" המכילה שני פסוקים, ויוסיף עוד פסוק מ"ובראשי חדשיכם" ואז יוכל השני לקרוא כרגיל ולא יצטרך לחזור על מה שקרא הראשון – כי כלל הוא: אין מתחילין בפרשה פחות משלשה פסוקים, לפיכך יצטרך השלישי לקרוא מ"ובראשי חדשיכם" שלשה פסוקים וישייר ממנה שני פסוקים בלבד; וכבר אמרנו: "אין משיירים בפרשה פחות משלשה פסוקים" (מגילה כא:). 25) שם, כט, ע"ב. העולה השביעי המשלים את מנין הקרואים. 26) חוזר וקורא מה שקרא המשלים (כסף־משנה). ולדעת הרדב"ז ח"א ב"לשונות הרמב"ם" סח, הכוונה בדברי רבינו: "קורא בו המשלים" – אם רוצה להיות מפטיר, שהרי המפטיר עולה מהמנין (לעיל פ"יב, הי"ז) וזה שחזר ואמר: "והמפטיר קורא" – לומר בין שיהיה משלים בין

שלא יהיה, תמיד המפטיר קורא בענין ראש־חודש. ואנו נוהגים לקרוא שבעה קרואים בסדר של שבת, ובספר השני קורא המפטיר מ"וביום השבת", ו"בראשי חדשיכם" עד סוף הפרשה ('טור' סי' תכה). 27) הוא הפסוק האחרון של ההפטרה, המתחילה ב"כה אמר ה' השמים כסאי" (ישעיה סו, א־כד). 28) שם, א, יד. ואנו לא נוהגים כן, אלא מפטירים: "השמים כסאי" ('הגהות מיימוניות').
29) מגילה לא, ע"א.

ה. כָּל הָעוֹלֶה לִקְרוֹת בַּתּוֹרָה, פּוֹתֵחַ בְּדָבָר טוֹב וּמְסַיֵּם בְּדָבָר טוֹב[30]. אֲבָל פָּרָשַׁת 'הַאֲזִינוּ', קוֹרֵא הָרִאשׁוֹן עַד 'זְכֹר יְמוֹת עוֹלָם', וְהַשֵּׁנִי מַתְחִיל מִ'זְכֹר יְמוֹת עוֹלָם' עַד 'יַרְכִּיבֵהוּ', וְהַשְּׁלִישִׁי מִ'יַרְכִּיבֵהוּ' עַד 'יַרְא ה' וַיִּנְאָץ', וְהָרְבִיעִי מִן 'וַיַּרְא ה' וַיִּנְאָץ' עַד 'לוּ חָכְמוּ', וְהַחֲמִישִׁי מִן 'לוּ חָכְמוּ' עַד 'כִּי אֶשָּׂא אֶל שָׁמַיִם יָדִי', וְהַשִּׁשִּׁי מִ'כִּי אֶשָּׂא אֶל שָׁמַיִם יָדִי' עַד סוֹף הַשִּׁירָה[31]; וְלָמָּה פּוֹסְקִין בָּהּ בְּעִנְיָנוֹת אֵלּוּ[32]? מִפְּנֵי שֶׁהֵן תּוֹכֵחָה, כְּדֵי שֶׁיַּחֲזְרוּ הָעָם בִּתְשׁוּבָה.

30) ירושלמי שם, (פ"ג, ה"ז). וכן לא יסיים במי שעשה מעשה רע ('מגן אברהם' סי' קלח סק"ד, ע"פ פירוש המשנה לרבינו, ידים פ"ד, מ"ח). 31) ע"פ הרי"ף מגילה פ"ד; וכן דעת רב פלטוי גאון מובאת ב'טור' (או"ח סימן תכח). וסימן קריאות אלו הזי"ו ל"ך (ראש השנה לא.). 32) שתחילתם וסופם דברים קשים.

ו. שְׁמוֹנָה פְּסוּקִים שֶׁבְּסוֹף הַתּוֹרָה[33], מֵתָּר לִקְרוֹת אוֹתָם בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת בְּפָחוֹת מֵעֲשָׂרָה[34]; אַף־עַל־פִּי שֶׁהַכֹּל תּוֹרָה הִיא וּמֹשֶׁה מִפִּי הַגְּבוּרָה אֲמָרָם[35] - הוֹאִיל וּמַשְׁמָעָן שֶׁהֵם אַחַר מִיתַת מֹשֶׁה, הֲרֵי נִשְׁתַּנּוּ, וּלְפִיכָךְ מֻתָּר לְיַחִיד לִקְרוֹת אוֹתָן.

33) המתחילים בפסוק: וימת שם משה עבד ה' (דברים לד, ה). 34) מנחות ל, ע"א: "יחיד קורא אותם בבית הכנסת" – ומפרש רבינו שהכוונה לומר שיכולים לקרותם בביהכ"נ בברכה תחילת וסוף אפילו כשאין שם עשרה, והראב"ד חולק על רבינו ומפרש את דברי התלמוד: "יחיד קורא אותם" לומר: שאדם אחד קוראם ואין הפסקה בהם להזמין עולה אחר לקרות, ומסתמך על דברי ה'ירושלמי' (מגילה פ"ג, ה"ז). וכן פירש רש"י (מנחות, שם). 35) שם: "הקב"ה אומר ומשה כותב בדמע".

ז. קְלָלוֹת שֶׁבְּתוֹרַת כֹּהֲנִים[36] אֵין מַפְסִיקִין בָּהֶן, אֶלָּא אֶחָד קוֹרֵא אוֹתָן[37] - מַתְחִיל בְּפָסוּק שֶׁלְּפָנֵיהֶם, וּמְסַיֵּם בְּפָסוּק שֶׁל אַחֲרֵיהֶם[38]. וּקְלָלוֹת שֶׁבְּמִשְׁנֵה־תּוֹרָה - אִם רָצָה לִפְסֹק בָּהֶן, פּוֹסֵק[39]; וּכְבָר נָהֲגוּ הָעָם שֶׁלֹּא לִפְסֹק בָּהֶן, אֶלָּא אֶחָד קוֹרֵא אוֹתָן.

36) ויקרא כו, יד־מד. 37) מגילה לא, ע"ב. שנאמר (משלי ג, יא): מוסר ה' בני אל תמאס, והמפסיק בהן מראה עצמו שקשה לו לקרותן, וב'ירושלמי' (מגילה פ"ג, ה"ז) אמרו: אמר הקב"ה: "אינו בדין שיהו בני מתקללים ואני מתברך".
38) מגילה, שם. כי אין אומרים ברכה על הפורענות, ופסוק אחד לאו דוקא, שהרי אין מתחילים ומשיירים בפרשה פחות משלשה פסוקים, אלא קורא שלשה פסוקים אחריהם שבהם נגמרת הפרשה, וכן לפניהן ('תוספות', שם).
39) מגילה, שם. ומה בין ראשונות לאחרונות? הראשונות – משה מפי הגבורה אמרן, כלומר: נעשה שליח להקב"ה לאמרן, ובלשון רבים נאמרו, שהרי נאמר בהן: ונתתי פני בכם... והבאתי עליכם חרב... ונתתי את עריכם... והאחרונות – משה מפי עצמן אמרן (ברוח הקודש), כלומר: אם תעברו על מצוות ה' הוא יקפיד עליכם כך וכך ובלשון יחיד: יככה ה'... יתן ה'... ולפיכך אין תוכחתן קשה כבראשונות.

ח. מַפְסִיקִין לַמּוֹעֲדוֹת וּלְיוֹם־הַכִּפּוּרִים[40] וְקוֹרְאִין בְּעִנְיַן הַמּוֹעֵד, לֹא בְּסֵדֶר שַׁבָּת. וּמֹשֶׁה תִּקֵּן לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁיִּהוּ קוֹרְאִין בְּכָל מוֹעֵד עִנְיָנוֹ[41], וְשׁוֹאֲלִין וְדוֹרְשִׁין בְּעִנְיָנוֹ שֶׁל יוֹם בְּכָל מוֹעֵד וּמוֹעֵד[42]. וּמַה הֵן קוֹרִין? בַּפֶּסַח - בְּפָרָשַׁת מוֹעֲדוֹת שֶׁבְּתוֹרַת כֹּהֲנִים[43]. וּכְבָר נָהֲגוּ הָעָם לִקְרוֹת בְּיוֹם רִאשׁוֹן מִשְּׁכוּ וּקְחוּ לָכֶם[44], וּמַפְטִירִין בְּפֶסַח גִּלְגָּל[45], וּבְיוֹם־טוֹב שֵׁנִי[46] - 'שׁוֹר אוֹ כֶשֶׂב'[47], וּמַפְטִירִין בְּפֶסַח יֹאשִׁיָּהוּ[48], בַּשְּׁלִישִׁי - 'קַדֶּשׁ לִי כָל בְּכוֹר'[49], בָּרְבִיעִי - 'אִם כֶּסֶף תַּלְוֶה'[50], בַּחֲמִישִׁי - 'פְּסָל לְךָ'[51], בַּשִּׁשִּׁי - 'וַיַּעֲשׂוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַפֶּסַח בְּמוֹעֲדוֹ'[52], בְּיוֹם־טוֹב אַחֲרוֹן - 'וַיְהִי בַּשַּׁלַּח' עַד סוֹף הַשִּׁירָה[53], עַד 'כִּי אֲנִי ה' רֹפְאֶךָ', וּמַפְטִירִין 'וַיְדַבֵּר דָּוִד'[54], וּבַשְּׁמִינִי - 'כָּל הַבְּכוֹר'[55], וּמַפְטִירִין 'עוֹד הַיּוֹם'[56].

40) מגילה פ"ג, משנה ד. מפני שיום הכיפורים נקרא: "שבת שבתון" (ויקרא כג, לב) ואסור במלאכה כשבת, הייתי אומר שלא נפסיק בו מסדרי שבת, וכן הואיל ויום הכיפורים שונה משאר המועדות שקוראים בו בשחרית ובמנחה, הייתי אומר שבשחרית יקראו בסדר השבת, ובמנחה יקראו מענין יום הכיפורים ('תוספות יום טוב', שם). 41) מגילה פ"ג, מ"ו. שנאמר (ויקרא כג, מד): וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל. וכי כל המצוות לא אמרן משה לישראל? אלא מלמד שתיקן להם לקרוא בכל מועד מענינו. 42) מגילה לב, ע"א. מן הפסוק הנזכר: "מלמד שהיה משה מדבר עמהם הלכות כל מועד בזמנו להודיעם חוקי האלהים ותורותיו (רש"י, שם). 43) ויקרא כג, א־מד. 44) שמות יב, כא־נא. 45) יהושע ה, ב; שם, ו, א. 46) בגולה מדובר כאן, שיש שם שני ימים־טובים, ובארץ אנו קוראים ככל הסדר הזה אלא שאין אצלנו קריאת יום השמיני כלל, שהרי הוא חול. 47) ויקרא כב, כו־לג; כג, א־מד. 48) מלכים־ב כג, א־כה. 49) שמות יג, א־טז. 50) שם, כב, כד־ל; כג, א־יט. 51) שם, לד, א־כו. 52) במדבר ט, א־יד. ובכל הפרשיות האלה ידובר על חג הפסח, וסדר קריאתן כסדר כתיבתן בתורה.
53) שמות יג, יז עד פרק טו פסוק כז. לפי שבשביעי של פסח אמרו אבותינו שירה על הים בצאתם ממצרים.

54) תהלים יח, א־נא, שגם הוא שירה ומדובר בה מיציאת מצרים, ככתוב: עלה עשן באפו – וישלח חציו ויפיצם, המכוונים למכות ה׳ במצרים (רש"י, מגילה לא.). 55) דברים טו, יט עד פרק טז, א־יז, שמדובר בו בענין המועדות. וסימן קריאות אלו: "משך "תורא "קדש "בכספא "פסל "במדברא "שלח "בוכרא [שם]. 56) ישעיה י, לב עד סוף פרק יב המדבר במפלת סנחריב שהיתה בליל פסח, ועל גאולתנו העתידה (מגילה, שם). ואם חל יום שמיני להיות בשבת, מתחילים מ"עשר תעשר" (דברים יד, כב) עד סוף פרשת "ראה" כדי להספיק לשבעה קרואים העולים לתורה בשבת, וכן ביו"ט שני של העצרת, וכן בשמיני העצרת שחל בשבת, ראה בסמוך ה"ט יב (׳הגהות מיימוניות׳). וכל הסדר האמור כאן בהלכה זו לא ישתנה, אלא־אם־כן כשחל הפסח להיות ביום חמישי, אז אנו קוראים "פסל לך" ביום השבת, וביום א׳ קוראים "קדש לי כל בכור" כי כלל הוא שבת שחלה להיות בחולו של מועד בין בפסח בין בסוכות קוראים בה "פסל לך" כמבואר בסמוך ה"טז. ומתחילים מ"ראה אתה אומר אלי" (שמות לג, יב) כדי לספק לכל ז׳ הקרואים, ומפני שיש בקריאה זו מענין שבת ורגלים וחוה"מ, קוראים אותה בשבת שהיא יום אסיפת ציבור הבא להתפלל (מגילה לא. וברש"י שם).

ט. בָּעֲצֶרֶת קוֹרִין בְּ׳שִׁבְעָה שָׁבוּעוֹת׳[57]. וּמִנְהָג פָּשׁוּט, שֶׁקּוֹרִים בְּיוֹם־טוֹב הָרִאשׁוֹן ׳בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁלִישִׁי׳[58], וּמַפְטִירִין בַּמֶּרְכָּבָה[59], וּבַשֵּׁנִי[60] קוֹרִין בְּפָרָשַׁת מוֹעֲדוֹת ׳כָּל הַבְּכוֹר׳, וּמַפְטִירִין בַּחֲבַקּוּק[61].

57) דברים טז, ט. 58) שמות יט, א׳ עד סוף פרק כ׳, לפי שביום הזה שהוא ששה בסיון ניתנה תורה לישראל, ופרשה זו מדברת במתן תורה. 59) האמורה ביחזקאל פרק א׳, על שם שירד הקב"ה על הר סיני בהוד מרכבתו. 60) בגולה שעושים שני ימים־טובים. 61) פרק ג׳, המדבר במתן תורה שכתוב בו: "אלוה מתימן יבוא וקדוש מהר פארן" וכו׳ ורבותינו דרשוהו (ע"ז ב:): בענין מתן תורה.

י. בְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה קוֹרִין ׳בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ׳[62]. וּמִנְהָג פָּשׁוּט, שֶׁקּוֹרִין בְּיוֹם רִאשׁוֹן ׳וַיְיָ פָּקַד אֶת שָׂרָה׳[63], וּמַפְטִירִין ׳וַיְהִי אִישׁ אֶחָד מִן הָרָמָתַיִם׳[64], וּבַשֵּׁנִי קוֹרִין ׳וְהָאֱלֹהִים נִסָּה אֶת אַבְרָהָם׳[65], וּמַפְטִירִין ׳הֵבֵן יַקִּיר לִי אֶפְרַיִם׳[66].

62) במדבר כט, א. 63) בראשית כא, א. 64) שמואל־א, א. כי בראש־השנה נפקדו שרה וחנה (ר"ה יא.). 65) בראשית כב, עד סוף הפרק כדי להזכיר ענין עקידת יצחק. 66) ירמיה לא, יט. שנאמר בו: "זכור אזכרנו עוד... רחם ארחמנו" וחובת היום להזכיר בו "זכרונות" של טובה, (כמבואר בראש השנה לב:).

יא. בְּיוֹם־הַכִּפּוּרִים בְּשַׁחֲרִית קוֹרִין ׳אַחֲרֵי מוֹת׳[67], וּמַפְטִירִין ׳כֹּה אָמַר רָם וְנִשָּׂא׳[68], בְּמִנְחָה קוֹרִין בָּעֲרָיוֹת שֶׁבְּ׳אַחֲרֵי מוֹת׳[69], כְּדֵי שֶׁיִּזְכֹּר וְיִכָּלֵם כָּל מִי שֶׁנִּכְשַׁל בְּאַחַת מֵהֶן וְיַחֲזֹר בִּתְשׁוּבָה[70], וְהַשְּׁלִישִׁי קוֹרֵא בַתּוֹרָה וּמַפְטִיר בְּיוֹנָה[71].

67) ויקרא פרק טז, המדבר בעבודת יום הכיפורים. 68) ישעיה נז, טו עד סוף פרק נה, המדבר בענין התשובה והתענית, ככתוב שם פסוק ו׳ "הלא זה צום אבחרהו" וגו׳. 69) ויקרא פרק יח. 70) תשובת הגאונים. (מובאת ב"אוצר הגאונים" למגילה אות רב"ז). 71) כל ספר יונה, ומדובר בו בענין תשובת אנשי נינוה, ושקיבל הקב"ה תשובתם ככתוב: וינחם האלהים על הרעה אשר דבר לעשות להם ולא עשה (שם, ג, י).

יב. בְּסֻכּוֹת, בְּשְׁנֵי יָמִים טוֹבִים הָרִאשׁוֹנִים, קוֹרִין בְּפָרָשַׁת הַמּוֹעֲדוֹת, שֶׁהִיא ׳שׁוֹר אוֹ כֶשֶׂב אוֹ עֵז׳ וְגוֹ׳, וּמַפְטִירִין בְּיוֹם רִאשׁוֹן ׳הִנֵּה יוֹם בָּא לַיְיָ׳[72], וּבְיוֹם שֵׁנִי - ׳וַיַּקְהֵלוּ אֶל הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה׳[73], וּבְיוֹם־טוֹב אַחֲרוֹן[74] קוֹרִין ׳כָּל הַבְּכוֹר׳, וּמַפְטִירִין ׳וַיְהִי כְּכַלּוֹת שְׁלֹמֹה׳[75], וּלְמָחָר קוֹרִין ׳וְזֹאת הַבְּרָכָה׳[76], וּמַפְטִירִין ׳וַיַּעֲמֹד שְׁלֹמֹה׳[77], וְיֵשׁ מִי שֶׁמַּפְטִירִין ׳וַיְהִי אַחֲרֵי מוֹת[78] מֹשֶׁה׳. וּבִשְׁאָר יְמוֹת הֶחָג קוֹרִין בְּקָרְבְּנוֹת הֶחָג[79].

72) זכריה יד, עד סוף הפרק. ומדובר בו על חג הסוכות, ככתוב: ועלו מדי שנה בשנה... ולחוג את חג הסוכות (שם, טז). 73) מלכים־א, ח, ב־כב. לפי שאותה אסיפה היתה בחג הסוכות. 74) הוא חג שמיני העצרת. 75) מלכים־א ח, נד־סו. ונאמר שם: ביום השמיני שלח את העם ויברכו את המלך. 76) לפי שהוא סוף כל המועדות, חותמים בו בברכת משה רבינו שבירך את ישראל (ר"ן למגילה פ"ג). 77) מלכים־א ח, כב־נג. המדבר בתפילת שלמה – ביום שמיני העצרת – לשלום העם וקיומו. וכל אלה הדברים מקורם במס׳ מגילה דף לא, ע"א. 78) יהושע פרק א. דעת רב האי גאון מובאת ב׳תוספות׳ (שם). ולדעת ה׳טור׳ או"ח סי׳ תרסט, מקורו ב"ירושלמי". והטעם: לפי שחתמנו בפטירתו של משה רבינו, מפטירים במה שציוה הקב"ה לאחר פטירתו ליהושע תלמידו (ר"ן שם פ"ג). ואנו נוהגים להוציא שלשה ספרי תורה, וקוראים בראשון "וזאת הברכה" עד סוף התורה; ובשני "בראשית ברא" עד "אשר ברא אלהים לעשות" (בראשית ב, ג), כדי שלא יהא פתחון פה לשטן לקטרג ולומר: כבר סיימו את התורה ואינם רוצים לקרותה עוד. ובשלישי קוראים ב"סדר הקרבנות", כמבואר בסמוך הל׳ יד. וקוראים ליום־טוב זה, האחרון לחג: "שמחת תורה", לפי ששמחים בו ועושים סעודה לכבוד סיום התורה ע"פ המדרש ב"קהלת רבה" פרק א, על הפסוק: ויעש משתה לכל עבדיו (מלכים־א ג, טו) "מכאן שעושים סעודה לגמרה של תורה (שו"ע או"ח סי׳ תרסט).
79) האמורים בפרשת פנחס (במדבר כט, יז־לד).

יג. כֵּיצַד? בְּכָל יוֹם וָיוֹם מֵחֲלוֹ שֶׁל מוֹעֵד קוֹרֵא שְׁתֵּי פָרָשִׁיּוֹת[80]. בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי, שֶׁהוּא חֲלוֹ שֶׁל מוֹעֵד, קוֹרֵא הַכֹּהֵן ׳וּבַיּוֹם הַשֵּׁנִי׳[81], וְלֵוִי קוֹרֵא ׳וּבַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי׳[82], וְיִשְׂרָאֵל קוֹרֵא בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי, וְהָרְבִיעִי חוֹזֵר וְקוֹרֵא בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי וּבַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי[83]. וְכֵן בַּיּוֹם הָרְבִיעִי, שֶׁהוּא שֵׁנִי שֶׁל חֲלוֹ שֶׁל מוֹעֵד, קוֹרִין ׳וּבַיּוֹם

הַשְּׁלִישִׁי, וּבַיּוֹם הָרְבִיעִי, וְעַל דֶּרֶךְ זוֹ בְּכָל יוֹם וָיוֹם.

80) בחוץ לארץ ידובר, שהיו מסופקים בקביעות היום המדוייק של ראש־חודש, אשר על כן היו עושים שני ימים־טובים מספק, ולפיכך ביום השלישי שהוא חול־המועד הם מסופקים שמא זה רק שני לחג, כי יתכן שיום ט"ו בתשרי שהוא התחלת חג הסוכות חל ביום־טוב השני, ויתכן גם שט"ו בתשרי חל ביום־טוב הראשון ויום זה הוא כבר השלישי לחג. ובנוגע למנהג ארץ ישראל – ראה בסמוך בסוף ההלכה. 81) סוכה נה, ע"א. כי שמא שני הוא. 82) כי שמא שלישי לחג הוא. 83) שהוא בא לכבוד היום – שהרי בכל יום חול קוראים רק שלשה – ולפיכך הוא חשוב לקרוא את ספיקי היום. אבל ביו"ט שני עצמו, אין אנו קוראים אלא "ובחמשה עשר יום" בלבד, אע"פ שגם הוא ספק שני, אין אנו מזלזלים בו לקרוא בו "וביום השני" כדי שלא יבואו להקל בקדושת יו"ט שני (ר"ן למגילה פ"ג). ויש להעיר שבנוסח דפוס רומי ושוינצינו, כתוב: "וישראל קורא וביום הרביעי". אבל מרן הכסף־משנה סובר שגירסא משובשת היא, ונימוקו עמו כי מה לנו לקרוא בהתחלת חול־המועד "וביום הרביעי" שאינו מספיקי היום כלל, ומשום כך הוא מאשר את גירסתנו שבספר, ואמנם כך כתוב ברי"ף למגילה פ"ג על־פי דעת הגאונים. ובארץ ישראל שאין שם "ספיקא דיומא" אין קוראים בכל יום אלא קרבן היום בלבד, כי ביום שני לחג שהוא ראשון לחול־המועד קורא כהן "וביום השני" והשלשה העולים אחריו חוזרים וקוראים אותה פרשה עצמה (שו"ע או"ח סי' תרסג סעיף א').

יד. בְּכָל יוֹם וָיוֹם מִיָּמִים טוֹבִים, וְכֵן בְּיוֹם־הַכִּפּוּרִים וּבְשִׁבְעַת יְמֵי הַפֶּסַח, מוֹצִיאִין שְׁנֵי סְפָרִים בְּשַׁחֲרִית[84]: הָרִאשׁוֹן - קוֹרֵא בוֹ אֵלּוּ הָעִנְיָנוֹת שֶׁאָמַרְנוּ, וְהַשֵּׁנִי - קוֹרֵא בוֹ קָרְבַּן אוֹתוֹ הַיּוֹם הָאָמוּר בְּחֻמַּשׁ הַפְּקוּדִים[85] בַּתּוֹרָה, וְהַקּוֹרֵא עִנְיַן הַקָּרְבָּן[86] הוּא מַפְטִיר בַּנָּבִיא.

84) לפי שהזכיר שבימי חול־המועד סוכות אנו קוראים בקרבנות החג, הוא משמיענו שבכל ימים־טובים ואף בחול־המועד פסח אנו קוראים בקרבנות היום נוסף על הקריאה בענין היום שהזכיר לעיל, ותפס יום הכיפורים ופסח לדוגמא בעלמא. 85) הוא חומש "במדבר" המתחיל במנין בני ישראל ופקודיהם, בפרשת פנחס פרקים כח־כט. ודבר זה שאנו קוראים בקרבנות היום בכל המועדים, אינו מפורש בתלמוד אלא מקובל בידינו מימי הגאונים ונזכר בסדר רב עמרם גאון ('הגהות מיימוניות'). ויש סומכים מנהג זה בקשר עם דברי התלמוד (מגילה לא:) "אמר אברהם לפני הקב"ה: רבונו של עולם! שמא חס־ושלום ישראל חוטאים לפניך, ואתה עושה להם כדור המבול וכדור הפלגה... אמר לו: כבר תיקנתי להם סדר קרבנות – כל זמן שקוראים בהם, מעלה אני עליהם כאילו מקריבים לפני קרבן ומוחל אני על כל עוונותיהם". ובשבת אין אנו קוראים בסדר הקרבנות, כי אין קרבן מוסף של שבת תופס בתורה אלא שני פסוקים בלבד (ראה במדבר כח, ט־י) ואין לקרוא בתורה פחות משלשה פסוקים, ועוד שאין קרבן מוסף של שבת בא **לכפר** אלא **לרצות** בלבד, שהרי לא נאמר בו "לכפר" כבשאר קרבנות החג, לפיכך אין בו הטעם של "מחילת עוונות" שבאגדה הנ"ל (ר"ן למגילה פ"ג). הוא שאנו אומרים בתפילת מוסף לשבת: "תכנת שבת **רצית** קרבנותיה" "למה רצית קרבנותיה? שבשאר ימים־טובים באים הקרבנות – **חטאת**, ובשבת – כולם באים **עולות**" ('טור' או"ח סי' רפג). 86) שבו הקריאה נגמרת.

טו. וּבְכָל יוֹם שֶׁמּוֹצִיאִין שְׁנֵי סְפָרִים אוֹ שְׁלֹשָׁה[87], אִם הוֹצִיאוּ זֶה אַחַר זֶה[88] - כְּשֶׁמַּחֲזִיר אֶת הָרִאשׁוֹן, אוֹמֵר קַדִּישׁ[89] וּמוֹצִיא הַשֵּׁנִי, וּכְשֶׁמַּחֲזִיר אֶת הָאַחֲרוֹן אוֹמֵר קַדִּישׁ[90]. וּכְבָר אָמַרְנוּ[91], שֶׁהַמִּנְהָג הַפָּשׁוּט לוֹמַר קַדִּישׁ אַחַר שֶׁקּוֹרֵא הַמַּשְׁלִים לְעוֹלָם[92], וְאַחַר־כָּךְ מַפְטִירִין בַּנָּבִיא.

87) ראה בסמוך הלכה כ"ג. 88) כלומר, שלא כמנהגנו היום שאנו מוציאים את כולם בבת אחת. 89) שבו קראו וגמרו סדר היום, וחשוב הוא לומר עליו קדיש. 90) כי אחרי גמר הקריאה באופן סופי, ראוי לומר קדיש. 91) לעיל (פ"יב, ה"כ). 92) אפילו ביום שאין מוציאים אלא ספר אחד, שעדיין עתיד המפטיר לקרוא באותו ספר. כל־שכן כשמוציאים שני ספרים נפרדים, וגמרו לקרוא בספר הראשון ואין המפטיר עתיד לקרוא בו – שצריך לומר עליו קדיש, אפילו כשיוציאו שני הספרים כאחד (כסף־משנה). ואנו נוהגים לומר קדיש לפני קריאת המפטיר בין כשקוראים בספר אחד בין כשקוראים בשלשה ספרים, ואין אנו אומרים אלא קדיש אחד בלבד (רמ"א או"ח סי' רפב ס"ד).

טז. שַׁבָּת שֶׁחָלָה לִהְיוֹת בְּחֹלוֹ שֶׁל מוֹעֵד - בֵּין בְּפֶסַח, בֵּין בְּסֻכּוֹת - קוֹרִין בְּאוֹתָהּ שַׁבָּת 'רְאֵה אַתָּה אֹמֵר אֵלַי'[93], וּמַפְטִירִין בַּפֶּסַח - הָעֲצָמוֹת הַיְבֵשׁוֹת[94], וְאִם חָלָה בְּתוֹךְ הֶחָג[95] - 'בְּיוֹם בֹּא גוֹג'[96].

93) נתבאר לעיל (ה"ח). 94) יחזקאל לז. 95) זה חג הסוכות. 96) שם, לח, יח, – לט, טז. וכתב ה'טור' (או"ח סי' תצ) שאמר רב האי גאון: שמעתי מפי חכמים כי תחיית המתים עתידה להיות בניסן, ונצחון גוג ומגוג בתשרי – לפיכך אנו מפטירים כסדר הזה.

יז. בַּחֲנֻכָּה - בְּיוֹם רִאשׁוֹן קוֹרִין מִבִּרְכַּת כֹּהֲנִים[97] עַד סוֹף קָרְבַּן הַמַּקְרִיב בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן[98], וּבַיּוֹם הַשֵּׁנִי קוֹרִין קָרְבַּן נָשִׂיא שֶׁהִקְרִיב בַּשֵּׁנִי[99], וְכֵן עַד יוֹם הַשְּׁמִינִי; בְּיוֹם שְׁמִינִי קוֹרִין עַד סוֹף הַקָּרְבָּנוֹת, עַד סוֹף הַסֵּדֶר[100]. וּמַפְטִירִין בְּשַׁבָּת שֶׁל חֲנֻכָּה בְּגֵרוֹת זְכַרְיָה[101]; וְאִם הָיוּ שְׁתֵּי שַׁבָּתוֹת[102] בַּחֲנֻכָּה - מַפְטִירִין בְּשַׁבָּת רִאשׁוֹנָה בְּגֵרוֹת זְכַרְיָה, וּבַשְּׁנִיָּה בְּגֵרוֹת שְׁלֹמֹה[103]. וְהַקּוֹרֵא בְּעִנְיַן חֲנֻכָּה הוּא שֶׁמַּפְטִיר בַּנָּבִיא[104]. בְּפוּרִים קוֹרִין בְּשַׁחֲרִית 'וַיָּבֹא עֲמָלֵק'[105].

97) מגילה ל, ע"ב: "בחנוכה קוראים בנשיאים" והטעם מפורש בפסיקתא רבתי, פסקא ו' (מובאת ב'טור' או"ח סי' תרפד), כי נשלמה מלאכת המשכן ביום כ"ה בכסלו, שהוא א' דחנוכה, ומתחילים מברכת כהנים, לפי שנס חנוכה נעשה על ידי כהנים. ובספר "מכבי" כתוב: שכשניצחו החשמונאים, מצאו את המזבח משוקץ מתקרובת היוונים, שהקטירו עליו לעבודה־זרה, סתרו אותו ובנאוהו מחדש, וחנכו אותו בכ"ה בכסלו, לפיכך אנו קוראים בימי חנוכה על חנוכת המזבח וכליו ('תוספות יום טוב' מגילה פ"ג, מ"ו). 98) במדבר ו, כב, עד פרק ז, יז, כהן קורא עד ביום הראשון (שם, ז, יב) ולוי וישראל כל פרשת קרבן היום ('הגהות מיימוניות'). 99) כהן קורא עד "פר אחד בן בקר" (שם, כא). לוי עד "ביום השלישי", וישראל חוזר וקורא "ביום השני", ועל דרך זו בכל יום (שו"ע או"ח סי' תרפד ס"א). 100) כהן ולוי קוראים בקרבן היום, וישראל קורא מ"ביום התשיעי" עד "כן עשה את המנורה" ('הגהות מיימוניות'). 101) זכריה ב, יד עד פרק ד, ז. ע"ש הכתוב שם "ראיתי והנה מנורת זהב". 102) כגון שחל יום א' של חנוכה בשבת. 103) מלכים־א ז, מ־נ. על שם הכתוב שם "ואת המנורות חמש מימין" וגו' והטעם שאנו מפטירים בנרות זכריה תחילה, אע"פ שנכתבו אחרי "נרות שלמה", כי נבואת זכריה נאמרה על העתיד, וראויה להעדיפה על "נרות שלמה" שנכתבו לשעבר (ר"ן). 104) שהרי אנו קוראים של חנוכה בספר האחרון. וכלל הוא: שהקורא אחרון בספר הוא המפטיר בנביא. 105) שמות יז, ח־טז. כי המן מזרעו של עמלק הוא.

יח. בְּתִשְׁעָה בְּאָב קוֹרִין בְּשַׁחֲרִית 'כִּי תוֹלִיד בָּנִים'[106], וּמַפְטִירִין 'אָסוֹף אֲסִיפֵם נְאֻם יְיָ'[107], וּבְמִנְחָה קוֹרִין 'וַיְחַל מֹשֶׁה', כְּשֶׁאָר יְמֵי הַתַּעֲנִיּוֹת. וּבְשֶׁאָר הַתַּעֲנִיּוֹת, שֶׁאָנוּ מִתְעַנִּים עַל מַה שֶּׁאֵרַע לַאֲבוֹתֵינוּ[108], קוֹרִין בְּשַׁחֲרִית וּבְמִנְחָה: הָרִאשׁוֹן קוֹרֵא 'וַיְחַל מֹשֶׁה' אַרְבַּע פְּסוּקִים[109], וְקוֹרֵא הַשֵּׁנִי וְהַשְּׁלִישִׁי מִ'פְּסֶל לְךָ' עַד 'אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה עִמָּךְ'[110]. וּבַתַּעֲנִיּוֹת שֶׁגּוֹזְרִין אוֹתָן הַצִּבּוּר מִפְּנֵי הַצָּרוֹת, כְּגוֹן בַּצֹּרֶת[111] וְדֶבֶר וְכַיּוֹצֵא בָהֶן, קוֹרִין בְּרָכוֹת וּקְלָלוֹת[112], כְּדֵי שֶׁיָּשׁוּבוּ הָעָם וְיִכָּנַע לְבָבָם כְּשֶׁיִּשְׁמְעוּ אוֹתָם[113].

106) דברים ד, כד־מ. המדובר שם בפורעניות ישראל אם יכעיסו את ה'. 107) ירמיה ח, יג – ט, כג. המדובר שם בחורבן ציון, ככתוב: "כי קול נהי נשמע מציון איך שדדנו". 108) כגון י"ז בתמוז, ותענית "צום גדליה". 109) שמות לב, יא־מד. 110) שם לד, א־י. והמקור לקריאה זו, במסכת סופרים פרק י"ז ה"ז. 111) עצירת גשמים, מלשון הכתוב (ירמיה יז, ח): ובשנת בצורת לא ידאג. 112) שבסדר "בחוקותי". (מגילה לא.) וההבדל בקריאה בין תענית לתענית, מקורו בדברי רב האי גאון ("אוצר הגאונים" שם). ואנו נוהגים היום לקרוא: "ויחל משה" (או"ח סי' תקסז). 113) וכלשון רש"י (שם) "להודיע שעל עסקי חטא באה פורענות לעולם, ויחזרו בתשובה וינצלו מצרה שהם מתענים עליה".

יט. נָהֲגוּ הָעָם לִהְיוֹת מַפְטִירִין קֹדֶם תִּשְׁעָה בְּאָב בְּשָׁלֹשׁ שַׁבָּתוֹת בְּדִבְרֵי תּוֹכָחוֹת: שַׁבָּת רִאשׁוֹנָה מַפְטִירִין בְּ'דִּבְרֵי יִרְמְיָהוּ'[114], שְׁנִיָּה - 'חֲזוֹן יְשַׁעְיָהוּ'[115], שְׁלִישִׁית - 'אֵיכָה הָיְתָה לְזוֹנָה'[116]. וְכֵן שַׁבָּת שֶׁאַחַר תִּשְׁעָה בְּאָב מַפְטִירִין 'נַחֲמוּ נַחֲמוּ עַמִּי'[117]. וּמִנְהָג פָּשׁוּט בְּעִירֵנוּ לִהְיוֹת מַפְטִירִין בְּנֶחָמוֹת יְשַׁעְיָהוּ מֵאַחַר תִּשְׁעָה בְּאָב עַד רֹאשׁ־הַשָּׁנָה. וְשַׁבָּת שֶׁבֵּין רֹאשׁ־הַשָּׁנָה וְיוֹם־הַכִּפּוּרִים מַפְטִירִין 'שׁוּבָה יִשְׂרָאֵל'[118].

114) ירמיה פרק א. 115) ישעיה פרק א. 116) שם, כא. ואנו נוהגים לקרוא דברי ירמיהו – לשבת ראשונה, שמעו דבר ה' (ירמיה ב, ד) – לשבת שניה, חזון ישעיה – לשבת שלישית. 117) ישעיה פרק מ. 118) וזה סדר ההפטרות לפי מנהגנו ע"פ ה"פסיקתא דרב כהנא": שלש של פורענות, שבע של נחמה ושתים של תשובה, המתחיל מפרשת פינחס שאחרי י"ז בתמוז, ומסיים בשבת שבין ר"ה ליום הכיפורים וסימנן: דש"ח גו"ע אר"ק שד"ש, וזה פירושו: "דברי ירמיהו", "שמעו דבר ה'", "חזון ישעיה" – אלו שלש פורענות; "נחמו נחמו עמי", "ותאמר ציון עזבני ה'" (ישעיה מט, יד), "עניה סוערה" (שם, נד, יא), "אנכי אנכי הוא מנחמכם" (שם נא, יב), "רני עקרה" (שם, נד, א), "קומי אורי" (שם, ס), "שוש אשיש בה'" (שם סא, י) – אלו שבע של נחמה; "דרשו ה' בהמצאו" – לתענית גדליהו, בשלישי לתשרי – (שם, נה, ו), "שובה ישראל עד ה' אלהיך" (הושע יד, ב) לשבת שבין ר"ה ליום הכיפורים. ע"פ ה'בית יוסף' (או"ח סי' תכח).

כ. רֹאשׁ־חֹדֶשׁ אֲדָר שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת, קוֹרִין בְּפָרָשַׁת שְׁקָלִים[119] וּמַפְטִירִין בִּיהוֹיָדָע הַכֹּהֵן[120]. וְכֵן אִם חָל רֹאשׁ־חֹדֶשׁ אֲדָר לִהְיוֹת בְּתוֹךְ הַשַּׁבָּת[121], וַאֲפִלּוּ בְּעֶרֶב־שַׁבָּת, מַקְדִּימִין וְקוֹרִין בְּשַׁבָּת שֶׁלְּפָנָיו בְּפָרָשַׁת שְׁקָלִים[122]. בַּשְּׁנִיָּה קוֹרִין 'זָכוֹר'[123] וּמַפְטִירִין 'פָּקַדְתִּי אֵת אֲשֶׁר עָשָׂה עֲמָלֵק'[124]; אֵי־זוֹ הִיא שַׁבָּת שְׁנִיָּה? כָּל שֶׁחָל פּוּרִים לִהְיוֹת בְּתוֹכָהּ[125], וַאֲפִלּוּ בְּעֶרֶב־שַׁבָּת. בַּשְּׁלִישִׁית קוֹרִין פָּרָה אֲדֻמָּה[126], וּמַפְטִירִין 'וְזָרַקְתִּי עֲלֵיכֶם'[127]; וְאֵי־זוֹ הִיא שַׁבָּת שְׁלִישִׁית? הַסְּמוּכָה לָרְבִיעִית[128]. בָּרְבִיעִית קוֹרִין 'הַחֹדֶשׁ הַזֶּה'[129], וּמַפְטִירִין 'בָּרִאשׁוֹן בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ'[130]; וְאֵי־זוֹ הִיא רְבִיעִית? כָּל שֶׁחָל רֹאשׁ־חֹדֶשׁ נִיסָן לִהְיוֹת בְּתוֹכָהּ, וַאֲפִלּוּ בְּעֶרֶב־שַׁבָּת.

119) היא פרשת "כי־תשא" (שמות ל, יא־טז) הנאמר בה: "העשיר לא ירבה והדל לא ימעיט ממחצית השקל" וגו'. 120) מלכים־ב, יב. וכתוב בה: "כל כסף הקדשים אשר יובא בית ה' כסף עובר" וגו'. 121) באמצע השבוע. 122) מגילה כט־ל, ע"א, להודיע שיביאו שקלים במשך חדש אדר, כדי שיקריבו במקדש את הקרבנות באחד בניסן מהכסף החדש, שנאמר: זאת עולת חודש בחדשו (במדבר כח, יד) אמרה תורה: חדש והבא קרבן מתרומה חדשה, הוא

ששנינו (שקלים פ"א, מ"א): "באחד באדר משמיעים על השקלים". 123) דברים כה, יז. זכור את אשר עשה לך עמלק וגו' כדי לסמוך מחיית עמלק למחיית המן שהוא מזרעו. 124) שמואל־א טו, ב. 125) אבל אם אין פורים חל להיות בתוכה, אין קוראים בה "פרשת זכור" למרות שהיא שניה לשבת פרשת שקלים, כגון: שחל ר"ח אדר להיות בתוך השבת, כי אז אין פורים שהוא בי"ד באדר חל בשבת שאחריה אלא לאחר מכאן – לפיכך מפסיקים בשבת זו, וקוראים פרשת זכור בשבת הבאה שהיא סמוכה לפורים. אבל אם חל ר"ח אדר בשבת, אז השבת הבאה היא סמוכה לפורים וקוראים בה "פרשת זכור", ואין הפסקה בין שבת "פרשת שקלים" לשבת "פרשת זכור". 126) במדבר יט, א־כב. שהיא מטהרת את הטמאים, ומזהירים בקריאתה את ישראל לטהר עצמם כדי שיעשו קרבן הפסח בטהרה (מגילה כט, וברש"י). 127) יחזקאל לו, כה. שמדבר בטהרת הטמאים. 128) שקוראים בה "פרשת החודש", כמבואר בסמוך, ואם אינה סמוכה לרביעית מפסיקים בה וקוראים "פרשת פרה" בשבת הבאה שהיא סמוכה לרביעית, וכפי שיתבאר בסמוך. 129) שמות יב, א־כ. שמדברת בקרבן פסח. 130) יחזקאל מה, יח עד פרק מו א־טו.

כא. נִמְצֵאתָ אוֹמֵר, שֶׁפְּעָמִים תִּהְיֶה הַפְּסָקָה בֵּין שַׁבָּת רִאשׁוֹנָה וּשְׁנִיָּה[131] אוֹ בֵּין שְׁנִיָּה[132] וּשְׁלִישִׁית, וּפְעָמִים יִהְיוּ שְׁתֵּי הַפְּסָקוֹת[133]: בֵּין רִאשׁוֹנָה לִשְׁנִיָּה וּבֵין שְׁנִיָּה וּשְׁלִישִׁית; אֲבָל בֵּין שְׁלִישִׁית לָרְבִיעִית אֵין מַפְסִיקִין[134].

131) כגון שחל ר"ח אדר ביום שני, כי אז השבת שאחריו ביום ו' באדר ואינה סמוכה לפורים ומפסיקים בה. 132) כגון שחל ר"ח אדר בשבת, כי אז קוראים בשבת שאחריו ב"פרשת זכור" כי היא סמוכה לפורים, ובשבת שאחריה שהיא בט"ו באדר מפסיקים, וקוראים "פרשת פרה" בשבת שאחריה. 133) כגון שחל ר"ח אדר ביום שישי, אז מפסיקים בשבת שאחריו שהיא ב' באדר, וקוראים "פרשת זכור" בשבת לאחריה שהיא ט' באדר, וכן מפסיקים לקרוא "פרשת פרה" בשבת שאחריה שהיא ט"ז באדר הואיל ואינה סמוכה ל"פרשת החודש". וסימן ההפסקות ב"ו, ז' ט"ו, ו' ב' ט"ז. וזה פירושו: חל ר"ח אדר ביום ב', אז ההפסקה בשבת השניה שהיא בששה לאדר. חל ר"ח אדר ביום ז', אז מפסיקים בשבת השלישית שהיא בחמשה עשר לאדר. חל ר"ח אדר ביום ו', מפסיקים בשבת השניה, שהיא בשני לאדר, וגם בשבת השלישית שהיא בששה עשר לחודש. וכן אם חל ר"ח אדר ביום ד', מפסיקים בשבת שניה שהיא ד' לחודש, וסימנו ד"ד. אבל בשאר הימים אין ראש־חודש אדר חל בהם, כי הימים הראויים לקביעות ראש־חודש אדר הם: ז', ב', ד, ז'. 134) ירושלמי מגילה (פ"ג, ה"ה): "בדין הוא שתקדים "החודש" ל"פרה", שבאחד בניסן הוקם המשכן ובשני נשרפה הפרה, (שהרי לא היו יכולים לשרוף פרה אדומה לטהר באפר את הטמאים עד שהוקם המשכן, נמצא פרה מאוחרת לר"ח ניסן) ולמה פרה קודמת? – שהיא טהרתם של ישראל", ולפיכך אין מפסיקים בין "פרה" ל"החודש" כדי שלא להקדימה כ"כ אחרי שהיתה ראויה להיות מאוחרת.

כב. כָּל פָּרָשָׁה מֵאַרְבַּע פָּרָשִׁיּוֹת הָאֵלּוּ, אֶחָד קוֹרֵא אוֹתָהּ בְּסֵפֶר שֵׁנִי, אַחַר שֶׁקּוֹרִין סֵדֶר אוֹתָהּ שַׁבָּת בַּסֵּפֶר שֶׁהוֹצִיאוּ רִאשׁוֹן. חָל רֹאשׁ־חֹדֶשׁ אֲדָר לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת[135], וְהָיָה סֵדֶר אוֹתָהּ שַׁבָּת[136] בִּ'וְאַתָּה תְּצַוֶּה' - קוֹרִין שִׁשָּׁה מִ'וְאַתָּה תְּצַוֶּה' עַד 'וְעָשִׂיתָ כִּיּוֹר נְחֹשֶׁת', וְהַשְּׁבִיעִי חוֹזֵר וְקוֹרֵא[137] מִ'כִּי תִשָּׂא' עַד 'וְעָשִׂיתָ כִּיּוֹר'[138]; וְאִם הָיָה סֵדֶר אוֹתָהּ שַׁבָּת 'כִּי תִשָּׂא' עַצְמוֹ - קוֹרִין שִׁשָּׁה מִ'כִּי תִשָּׂא' עַד 'וַיַּקְהֵל', וְהַשְּׁבִיעִי חוֹזֵר וְקוֹרֵא בְּסֵפֶר שֵׁנִי[139] מִ'כִּי תִשָּׂא' עַד 'וְעָשִׂיתָ כִּיּוֹר נְחֹשֶׁת'[140].

135) גירסא זו נמשכת אחרי גירסת הרי"ף במס' מגילה פ"ג, אבל בנוסח התלמוד (מגילה ל.) שלפנינו לא נזכר ר"ח כלל. וכבר החליט ה"קרבן נתנאל" לרא"ש שם, שיש כאן טעות הדפוס, וכן החליט ה"נחל אשכול" בפירושו ל"האשכול" ח"ב עמ' 66. וכן הדעת נותנת. 136) של פרשת שקלים. 137) באותו ספר, כמבואר ב'טור' או"ח סי' תרפה. 138) ואין אנו אומרים יקראו הששה עד "כי־תשא" והשביעי ימשיך הלאה, כי אז לא יהיה הדבר ניכר שמצות היום ב"פרשת שקלים", ויחשבו שפרשת "ואתה תצוה" מסתיימת עד "ועשית כיור" (מגילה ל.). 139) שאי־אפשר לקרוא בספר הראשון הואיל ויצטרך לגלול ולדלג חזרה לראש פרשת "כי־תשא" ואין מדלגים בשני ענינים, כמבואר לעיל פרק י"ב, ה"ה והלכה כ"ג. 140) ואין אנו אומרים שיתחילו הששה מ"ועשית כיור נחושת", והשביעי יקרא מ"כי־תשא" עד "ועשית", כי זה נראה כקורא למפרע (המאחר את המוקדם), לפיכך מוטב שהשביעי יחזור על מה שכבר קראו (מגילה שם). ויש להעיר שלפי חלוקת קריאת הסדרים שבימינו, לא יארע לעולם ש"פרשת שקלים" תחול ב"ואתה תצוה" או ב"כי־תשא" (ר"ן למגילה פרק ג).

כג. רֹאשׁ־חֹדֶשׁ אֲדָר שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת, מוֹצִיאִין שְׁלֹשָׁה סְפָרִים: הָרִאשׁוֹן - קוֹרֵא בּוֹ סֵדֶר הַיּוֹם, וְהַשֵּׁנִי - קוֹרֵא בּוֹ עִנְיַן רֹאשׁ־חֹדֶשׁ, וְהַשְּׁלִישִׁי - קוֹרִין בּוֹ 'כִּי תִשָּׂא'[141]. וְכֵן רֹאשׁ־חֹדֶשׁ נִיסָן שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת, מוֹצִיאִין שְׁלֹשָׁה סְפָרִים: קוֹרִין סֵדֶר הַיּוֹם בָּרִאשׁוֹן, וְעִנְיַן רֹאשׁ־חֹדֶשׁ בַּשֵּׁנִי, וְ'הַחֹדֶשׁ הַזֶּה' בַּשְּׁלִישִׁי[142].

141) מגילה כט, ע"ב. 142) דבר זה נלמד מהדין הקודם המפורש בתלמוד כאמור, ועדיף ממנו. כי בדין הקודם אין ב"הפטרת שקלים" שום רמז לראש־חודש, ובכל זאת נדחית הפטרת ר"ח מפניה, אע"פ שהיא תדירה, ואילו בהפטרת "החודש הזה" (יחזקאל מה, יח) יש בה פסוק מפורש המדבר בענין ראש־חודש, ככתוב (שם, מו, ג): והשתחוו עם הארץ... בשבתות ובחדשים לפני ה', ואין ענין ר"ח נדחה כלל ('אור שמח').

כד. רֹאשׁ־חֹדֶשׁ טֵבֵת שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת, מוֹצִיאִין

שְׁלֹשָׁה סְפָרִים: הָרִאשׁוֹן - קוֹרֵא בוֹ סֵדֶר הַיּוֹם, וְהַשֵּׁנִי - קוֹרֵא בוֹ עִנְיַן רֹאשׁ־חֹדֶשׁ, וְהַשְּׁלִישִׁי - קוֹרֵא בוֹ עִנְיַן חֲנֻכָּה[143]. חָל לִהְיוֹת בְּאֶמְצַע הַשַּׁבָּת - שְׁלֹשָׁה קוֹרִין בְּעִנְיַן רֹאשׁ־חֹדֶשׁ, וְהָרְבִּיעִי קוֹרֵא בְּעִנְיַן חֲנֻכָּה[144].

143) מגילה, שם. 144) (שם) ראש־חודש תדיר מחנוכה, לפיכך קוראים בענין ראש־חודש תחילה, כי כלל הוא: "תדיר ושאינו תדיר – תדיר קודם".

כה. אַף־עַל־פִּי שֶׁאָדָם שׁוֹמֵעַ כָּל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ בְּכָל שַׁבָּת בְּצִבּוּר, חַיָּב לִקְרוֹת לְעַצְמוֹ בְּכָל שָׁבוּעַ וְשָׁבוּעַ סֵדֶר שֶׁל אוֹתָהּ שַׁבָּת[145] שְׁנַיִם מִקְרָא וְאֶחָד תַּרְגּוּם. וּפָסוּק שֶׁאֵין בּוֹ תַּרְגּוּם[146], קוֹרְאֵהוּ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים, עַד שֶׁיַּשְׁלִים פָּרָשִׁיוֹתָיו עִם הַצִּבּוּר[147].

145) ברכות ח, ע"ב: "שכל המשלים פרשיותיו עם הציבור, מאריכים לו ימיו ושנותיו", וזמן הקריאה מתחיל מתחילת השבוע מיום הראשון. ובמכילתא פ' בא על הפסוק "והיה כי יאמרו אליכם בניכם" נאמר: שלשה דברים ציוה רבינו הקדוש לבנו לפני פטירתו... שלא תאכלו לחם בשבת עד שתגמרו כל הפרשה. 146) כגון "ראובן שמעון" וגו' (שמות א, ב), או "את דיבון ואת עטרות" (במדבר לב, לד). 147) זה מאמר חוזר לתחילת ההלכה, באופן ש"בשמיני העצרת" השלים פרשיות כל התורה יחד עם קריאת הציבור בבית הכנסת. וכתב ה'טור' (סימן רפ"ה) שאם לומד הפרשה עם פירוש רש"י, הרי זה חשוב כמו תרגום, שאין כוונת התרגום אלא שיבין הענין. אלא שדעת רב עמרם גאון מובאת ב'הגהות מיימוניות' שתרגום יש בו חשיבות יתירה שניתן בסיני. וירא־שמים יוצא ידי שניהם, וקורא תרגום ופירוש רש"י (שו"ע סי' רפ"ה ס"ב). והטעם של "שנים מקרא ואחד תרגום" כנגד התורה שניתנה בסיני, ונשנתה באהל מועד, ונשתלשה ב"ערבות מואב" ע"י משה לישראל ('מעשה רוקח'). ולדעת 'הגהות מיימוניות', שנים מקרא – כנגד העולה לתורה הקורא בעזרת הש"ץ, ואחד תרגום – כנגד המתרגם בביהכ"נ את הקריאה לארמית.

~ יום שישי י"ח תמוז ~

פֶּרֶק אַרְבָּעָה־עָשָׂר[1]

1) בכמה תפילות הכוהנים נושאים את כפיהם; סדר עליית הכוהנים לדוכן; נשיאת כפיים בבית המקדש ובמדינה.

א. בְּשַׁחֲרִית, בְּמוּסָף וּבִנְעִילָה, הַכֹּהֲנִים נוֹשְׂאִים אֶת כַּפֵּיהֶם[2]. אֲבָל בְּמִנְחָה אֵין נְשִׂיאַת כַּפַּיִם, מִפְּנֵי שֶׁבְּמִנְחָה כְּבָר סָעֲדוּ כָּל הָעָם, וְשֶׁמָּא שָׁתוּ הַכֹּהֲנִים יַיִן, וְשִׁכּוֹר אָסוּר בִּנְשִׂיאַת כַּפַּיִם[3]. וַאֲפִלּוּ בְּיוֹם תַּעֲנִית[4], אֵין נוֹשְׂאִין כַּפֵּיהֶן בְּמִנְחָה - גְּזֵרָה מִנְחַת תַּעֲנִית מִפְּנֵי מִנְחַת כָּל יוֹם[5].

2) לברך את ישראל, שכן מצינו באהרן הכהן שבירך את העם בנשיאת כפיים, שנאמר (ויקרא פרק ט, פסוק כב): וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם. 3) (תענית דף כו עמוד ב), שנאמר: לשרתו ולברך בשמו (דברים פרק י פסוק ח) הוקשה ברכה לשירות (עבודה במקדש): מה שירות אסור בשיכור שהרי מקרא מלא הוא: יין ושכר אל תשת... בבואכם אל אוהל מועד וכו' אף ברכה אסורה בשיכור. 4) שאין בו אכילה ושתייה כלל. 5) (שם).

ב. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[6]? בְּתַעֲנִית שֶׁמִּתְפַּלְּלִין בּוֹ מִנְחָה וּנְעִילָה, כְּגוֹן צוֹם כִּפּוּר וְתַעֲנִית צִבּוּר[7]; אֲבָל תַּעֲנִית שֶׁאֵין בּוֹ נְעִילָה, כְּגוֹן תִּשְׁעָה בְּאָב[8] וְשִׁבְעָה־עָשָׂר בְּתַמּוּז - הוֹאִיל וּתְפִלַּת מִנְחָה שֶׁלָּהֶם סָמוּךְ לִשְׁקִיעַת הַחַמָּה[9], הֲרֵי נִרְאֵית כִּנְעִילָה, וְאֵינָהּ מִתְחַלֶּפֶת בְּמִנְחָה שֶׁל כָּל יוֹם[10], וּלְפִיכָךְ יֶשׁ־בָּהּ נְשִׂיאַת כַּפַּיִם[11]. וְכֹהֵן שֶׁעָבַר וְעָלָה לַדּוּכָן בְּמִנְחָה שֶׁל יוֹם־הַכִּפּוּרִים - הוֹאִיל וְהַדָּבָר יָדוּעַ שֶׁאֵין שָׁם שִׁכְּרוּת, הֲרֵי זֶה נוֹשֵׂא כַּפָּיו וְאֵין מוֹרִידִין אוֹתוֹ, מִפְּנֵי הַחֲשָׁד, שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ פָּסוּל הָיָה לְפִיכָךְ הוֹרִידוּהוּ[12].

6) שאין נשיאת כפיים במנחה. 7) שגוזרים על הציבור מפני הצרות, כגון: בַּצּוֹרֶת וְדֶבֶר, כמבואר לעיל (פרק י"ב, הלכה י"ח). ונוהגים היו להתפלל תפילת נעילה בתעניות אלו כמו ביום הכיפורים (תענית דף כו עמוד א, וברש"י). 8) (פסחים דף נד עמוד ב): "תשעה באב אינו כתענית ציבור לעניין תפילת נעילה". 9) שהרי אין תפילת נעילה אחריה שיצטרכו להקדים תפילת מנחה בגללה. 10) שמקדימים בתפילתה. 11) (תענית דף כו עמוד ב). והטעם שאין תפילת נעילה בט' באב וכיוצא בו, כי אלו התעניות אינן אלא משום אֵבֶל ולא לתפילה. אֲבָל תעניות הציבור נגזרו על הציבור לתפילה ולרחמים, לפיכך מוסיפים בהם תפילת נעילה (בית יוסף סימן תקע"ט). 12) ולפיכך המנהג לומר ביום הכיפורים במנחה בחזרת הש"ץ: "אלקינו ואלוקי אבותינו ברכנו בברכה" וגו', כי אף על פי שאין בה נשיאת כפיים, אבל הואיל ואם "עלה הכהן לא ירד, הרי זה נקרא: "ראוי לנשיאת כפיים" (הגהות מיימוניות" לקמן פרק ט"ו בדפוס קושטא).

ג. כֵּיצַד הִיא נְשִׂיאַת כַּפַּיִם בִּגְבוּלִין[13]? בְּעֵת שֶׁיַּגִּיעַ שְׁלִיחַ־צִבּוּר לְ'עֲבוֹדָה', כְּשֶׁיֹּאמַר 'רְצֵה', כָּל הַכֹּהֲנִים הָעוֹמְדִים בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת נֶעֱקָרִין מִמְּקוֹמָן וְהוֹלְכִין וְעוֹלִין לַדּוּכָן[14], וְעוֹמְדִים שָׁם, פְּנֵיהֶם לַהֵיכָל וַאֲחוֹרֵיהֶם כְּלַפֵּי הָעָם, וְאֶצְבְּעוֹתֵיהֶם כְּפוּפוֹת לְתוֹךְ כַּפֵּיהֶם, עַד שֶׁיַּשְׁלִים שְׁלִיחַ־צִבּוּר הַ'הוֹדָאָה'[15], וּמַחֲזִירִין פְּנֵיהֶם כְּלַפֵּי הָעָם, וּפוֹשְׁטִין אֶצְבְּעוֹתֵיהֶן, וּמַגְבִּיהִין יְדֵיהֶם[16] כְּנֶגֶד כִּתְפֵיהֶם וּמַתְחִילִין[17] "יְבָרֶכְךָ", וּשְׁלִיחַ־צִבּוּר מַקְרֵא אוֹתָם מִלָּה מִלָּה, וְהֵם עוֹנִין, שֶׁנֶּאֱמַר: "אָמוֹר לָהֶם" - עַד שֶׁיֹּאמַר[18]. כְּשֶׁמַּשְׁלִימִין פָּסוּק רִאשׁוֹן[19], כָּל הָעָם עוֹנִין 'אָמֵן'. וְחוֹזֵר שְׁלִיחַ־צִבּוּר וּמַקְרֵא אוֹתָן פָּסוּק שֵׁנִי מִלָּה

מִלָּה, וְהֵם עוֹנִים, עַד שֶׁמַּשְׁלִימִין פָּסוּק שֵׁנִי, וְכָל הָעָם עוֹנִין ׳אָמֵן׳, וְכֵן בְּפָסוּק שְׁלִישִׁי.

13) בכל הארץ לגבולותיה חוץ למקום המקדש. 14) מקום גבוה ובולט המיוחד לכך. ונזכר במשנה (מידות פרק ב, משנה ו). 15) ברכת ההודאה, והיא: "הטוב שמך ולך נאה להודות". 16) והמנהג שחולקים אצבעותיהם ומכוונים לעשות חמישה רווחים ביניהם, בין שתי אצבעות לשתי אצבעות ריווח אחד, בין אצבע לגודל, ובין גודל לגודל לקיים מה שנאמר (שיר השירים פרק ב פסוק ט): מציץ מן החרכים, ה"חרכים (סדקים) וכן המדרש אומר (שיר רבה ב') "מציץ מן החרכים, – מבין אצבעותיהם של כהנים (טור אורח חיים סימן קכ"ח). 17) מעצמם, טרם שהש"ץ מקריא אותם מילה מילה (כסף משנה). והטעם: כי אחרי שהכוהנים גמרו את ברכתם: "אשר קדשנו במצוותיו" וגו' המפורשת בסמוך הלכה י"ב, אין להם לחכות להקראת הש"ץ שנראה כעין הפסק בין הברכה לעשיית המצוה – אלא עליהם לברך את העם סמוך לברכתם מייד ("קרית ספר"). וראוי להעיר, שרבינו בפירושו למשנה (ברכות פרק ה, משנה ד) אומר: ש"ץ אומר: "יברכך" ויענו הכוהנים יברכך וכו' – הרי שאין הכוהנים מתחילים לומר "יברכך" עד שהש"ץ יקריא אותם שלא כדבריו כאן, אלא שמרן רבי יוסף קארו מעיד שבארץ ישראל ומצרים נוהגים כעת כדעת רבינו כאן ואומרים שכך הם דבריו בפירוש המשנה בנוסחת ערב שהיא האמיתית. והוא מנמק את דעת רבינו: הואיל ואין הש"ץ מקריא את הכוהנים אלא כדי שלא יטעו – במלה הראשונה שבברכה שאין לחוש לטעות, אין מקום לכך (בית יוסף אורח חיים סימן קכ"ח). ורבים חולקים על הכסף משנה בדעת רבינו וסוברים שאין זה הכרח לפרש כך בדברי רבינו וייתכן שכוונתו שהכוהנים יענו "יברכך" אחרי שהש"ץ יקריא אותם (רא"ם בתשובותיו חלק א, סימן ג'; "מרכבת המשנה", ועוד). 18) "ספרי" פרשת נשא, אות ל"ט לפי הבנת הטור סימן קכ"ח. 19) של ברכת כהנים המשולשת בשלושה פסוקים הכתובים בתורה (במדבר פרק ו, פסוקים כד-כו). וכל הלכה זו מקורה במסכת סוטה (דפים לח-לט).

ד. כְּשֶׁשִּׁלִּימוּ הַכֹּהֲנִים שְׁלֹשָׁה פְּסוּקִים, מַתְחִיל שְׁלִיחַ־צִבּוּר בְּרָכָה אַחֲרוֹנָה שֶׁל תְּפִלָּה, שֶׁהִיא ׳שִׂים שָׁלוֹם׳, וְהַכֹּהֲנִים מַחֲזִירִין פְּנֵיהֶם כְּלַפֵּי הַקֹּדֶשׁ וְקוֹפְּצִין[20] אֶצְבְּעוֹתֵיהֶן, וְעוֹמְדִין שָׁם בַּדּוּכָן עַד שֶׁיִּגְמֹר הַבְּרָכָה, וְחוֹזְרִין לִמְקוֹמָן.

20) כופפים אצבעותיהם כרגיל.

ה. אֵין הַמַּקְרֵא רַשַּׁאי (לְהַקְרוֹת[21] לַכֹּהֲנִים) עַד שֶׁיִּכְלֶה ׳אָמֵן׳ מִפִּי הַצִּבּוּר[22]; וְאֵין הַכֹּהֲנִים רַשָּׁאִים לְהַתְחִיל בַּבְּרָכָה [23]עַד שֶׁיִּכְלֶה הַדִּבּוּר[24] מִפִּי הַמַּקְרֵא; וְאֵין הַצִּבּוּר עוֹנִין ׳אָמֵן׳ עַד שֶׁתִּכְלֶה הַבְּרָכָה מִפִּי הַכֹּהֲנִים; וְאֵין הַכֹּהֲנִים מַתְחִילִין בִּבְרָכָה אַחֶרֶת[25] עַד שֶׁיִּכְלֶה ׳אָמֵן׳ מִפִּי הַצִּבּוּר. וְאֵין שְׁלִיחַ־צִבּוּר רַשַּׁאי לַעֲנוֹת ׳אָמֵן׳ אַחַר הַכֹּהֲנִים כִּשְׁאָר הָעָם, שֶׁמָּא תִּטָּרֵף[26] דַּעְתּוֹ וְלֹא יֵדַע אֵיזוֹ בְּרָכָה מַקְרֵא אוֹתָן[27], אִם פָּסוּק שֵׁנִי אוֹ פָּסוּק שְׁלִישִׁי.

21) גירסת הכסף משנה ו"מעשה רוקח": "לקרות: כהנים", ופירושו: שאין הש"ץ הקורא לכהנים שיחזירו את פניהם לעם לברכו, ראה בסמוך (הלכה ח), רשאי לקרוא: "כהנים"! ובדפוסים אחרים (כמו אצלנו) כתוב: "להקרות לכהנים" וזה מוסב על ההקראה, שהש"ץ מקריא את "ברכת כהנים" מלה מלה. 22) שעונים אחרי ברכת "הודאה". 23) ברכת "אשר קדשנו בקדושתו של אהרן וציוונו" וכו' המובאת בסמוך הלכה י"ב. 24) "כהנים". 25) היא "יברכך" וטעם כל אלה: כדי שיהיה קולם נשמע, שאין שני קולות נשמעים כאחד (סוטה דף לט עמוד ב וברש"י שם). 26) תתבלבל. 27) (ברכות דף לד עמוד א).

ו. אֵין הַכֹּהֲנִים רַשָּׁאִין לְהַחֲזִיר פְּנֵיהֶם[28] מִן הַצִּבּוּר עַד שֶׁיַּתְחִיל שְׁלִיחַ־צִבּוּר ׳שִׂים שָׁלוֹם׳. וְאֵין הַכֹּהֲנִים רַשָּׁאִין לַעֲקֹר מִמְּקוֹמָן[29] עַד שֶׁיִּגְמֹר שְׁלִיחַ־צִבּוּר ׳שִׂים שָׁלוֹם׳. וְאֵין רַשָּׁאִין לָכֹף קִשְׁרֵי אֶצְבְּעוֹתֵיהֶם עַד שֶׁיַּחֲזִירוּ פְּנֵיהֶם מִן הַצִּבּוּר. וּמִתַּקָּנוֹת [עֶזְרָא[30]], שֶׁלֹּא יַעֲלוּ הַכֹּהֲנִים לַדּוּכָן בְּסַנְדְּלֵיהֶן[31], אֶלָּא עוֹמְדִין יְחֵפִין[32].

28) כלפי ההיכל, אחרי שגמרו לברך את העם. 29) מן הדוכן. 30) כך מופיע בדפוסים שונים וטעות הוא, שבתלמוד (סוטה דף מ עמוד א; ראש השנה דף לא עמוד ב) מנו תקנה זו בין תשע תקנות שהתקין רבן יוחנן בן זכאי, לכן צריך להיות כאן לכאורה: "ומתקנות רבן יוחנן בן זכאי". 31) והטעם: שמא תיפסק רצועה בסנדלו ויתבייש כשיראה שמתלוצצים עליו על שהותר סנדלו ויתעכב לקשרו; ובינתיים יברכו הכהנים ויאמרו אנשים: פסול הוא שאינו ראוי לנשיאת כפיים (סוטה דף מ עמוד א וברש"י שם). 32) ובגרביים מותר. ואין נכון להניח הנעליים לפני הציבור בגלוי אלא יניחם במקום מוצנע ("שיורי כנסת הגדולה").

ז. כְּשֶׁיִּהְיוּ הַכֹּהֲנִים מְבָרְכִין אֶת הָעָם, לֹא יַבִּיטוּ בָּעָם וְלֹא יַסִּיחוּ דַעְתָּן[33], אֶלָּא יִהְיוּ עֵינֵיהֶם כְּנֶגֶד הָאָרֹן, כְּעוֹמֵד בִּתְפִלָּה. וְאֵין אָדָם רַשַּׁאי לְהִסְתַּכֵּל בִּפְנֵי הַכֹּהֲנִים בְּשָׁעָה שֶׁהֵן מְבָרְכִין אֶת הָעָם, כְּדֵי שֶׁלֹּא יַסִּיחוּ דַעְתָּם[34]; אֶלָּא כָּל הָעָם מִתְכַּוְּנִין לִשְׁמֹעַ הַבְּרָכָה[35], וּמְכַוְּנִים פְּנֵיהֶם כְּנֶגֶד פְּנֵי הַכֹּהֲנִים וְאֵינָם מַבִּיטִים בִּפְנֵיהֶם.

33) מברכת הכהנים (ירושלמי מגילה פרק ד, הלכה ח). 34) וחז"ל אמרו (חגיגה דף טז עמוד א): "המסתכל בכהנים בזמן שבית המקדש קיים שהיו עומדים על דוכנם ומברכים את ישראל בשם המפורש – עיניו כהות" (כי במקדש הייתה השכינה שורה על קשרי אצבעות הכהנים בשעת ברכתם) וכתבו שם התוספות, שאפילו בגבולין אסור משום היסח

הדעת. 35) ומטעם זה אין לומר את הפסוקים הנדפסים בסידורים שהעם אומרים בשעת ברכת כהנים, כי בזה הם מסיחים דעתם מברכת הכהנים, ואמרו (סוטה דף מ עמוד א): "כל האומרם אינו אלא טועה, כלום יש לך עבד שמברכים אותו ואינו מאזין" ("הגהות מיימוניות").

ח. אִם הָיָה הַכֹּהֵן הַמְבָרֵךְ אֶחָד, מַתְחִיל לְבָרֵךְ מֵעַצְמוֹ[36], וּשְׁלִיחַ־צִבּוּר מַקְרֵא אוֹתוֹ מִלָּה מִלָּה כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ. הָיוּ שְׁנַיִם אוֹ יוֹתֵר - אֵינָן מַתְחִילִין לְבָרֵךְ עַד שֶׁיִּקְרָא לָהֶם שְׁלִיחַ־צִבּוּר[37] וְאוֹמֵר לָהֶם: כֹּהֲנִים! וְהֵם עוֹנִין וְאוֹמְרִים "יְבָרֶכְךָ", וְהוּא מַקְרֵא אוֹתָן מִלָּה מִלָּה עַל הַסֵּדֶר שֶׁאָמַרְנוּ.

36) אין הש"ץ קורא לו: כהן! או: כהנים! (סוטה דף לח עמוד א) שנאמר: "אמור להם" – לשניים, ולא לאחד. ומפסוק זה אנו למדים שהש"ץ מזמין את הכהנים לברך. 37) ורבינו תם סובר שאין הש"ץ אומר להם "כהנים" כי אסור לו להפסיק בתפילתו. ומה שאמרו (סוטה דף לח עמוד א): "לשניים קורא כהנים" – הכוונה שאחד מן הקהל יקרא זה, או חזן הכנסת שהוא השמש יזמינם. כי חזן לחוד ושליח ציבור לחוד. והוא מסתמך על דברי ה"ספרי" פרשת נשא (אות ל"ט): "ומניין שהחזן צריך לומר להם 'אמרו'? תלמוד לומר אמור להם". וכן פירש רש"י (סוטה דף מ עמוד ב) "חזן הכנסת – שמש הכנסת שטורח בעסקי הכנסת". ולהקריא ברכת כהנים מותר לש"ץ, מפני שזה צורך תפילה הוא. אולם ב"ערוך" פירש: חזן – זה שליח ציבור, "רואה" – מתרגם אונקלוס (בראשית פרק לא, פסוק ה) חזי, שהשליח ציבור צריך לראות מה יקרא, ואת מי יקרא לעלות לתורה. ולפי זה דברי ה"ספרי" מסייעים לרבינו ("הגהות מיימוניות" ותוספות לברכות דף לד עמוד א). ורבינו בתשובתו כותב: "וודאי שאם היה הקורא להם: כהנים! אחר – אין בכך כלום; אבל זה לא ראינוהו מעולם ולא שמענו במקום שעושין כך, ובכגון זה נאמר: 'פוק חזי מאי עמא דבר' (צא וראה איך העם נוהג), וששאלת איך הש"ץ מפסיק? הואיל ומעניין התפילה הוא, אינו הפסקה" (תשובות הרמב"ם).

ט. כֵּיצַד בִּרְכַּת כֹּהֲנִים בַּמִּקְדָּשׁ? הַכֹּהֲנִים עוֹלִין לַדּוּכָן[38] אַחַר שֶׁיַּשְׁלִימוּ הַכֹּהֲנִים עֲבוֹדַת תָּמִיד שֶׁל שַׁחַר, וּמַגְבִּיהִין יְדֵיהֶם לְמַעְלָה עַל־גַּבֵּי רָאשֵׁיהֶן[39] וְאֶצְבְּעוֹתֵיהֶן פְּשׁוּטוֹת, חוּץ מִכֹּהֵן גָּדוֹל, שֶׁאֵין מַגְבִּיהַּ יָדָיו לְמַעְלָה מִן הַצִּיץ[40], וְאֶחָד מַקְרֵא אוֹתָן מִלָּה מִלָּה כְּדֶרֶךְ שֶׁעוֹשִׂין בַּגְּבוּלִין, עַד שֶׁיַּשְׁלִימוּ שְׁלֹשָׁה הַפְּסוּקִים. וְאֵין הָעָם עוֹנִין[41] אַחַר כָּל פָּסוּק, אֶלָּא עוֹשִׂין אוֹתָהּ בַּמִּקְדָּשׁ בְּרָכָה אֶחָת. וּכְשֶׁיַּשְׁלִימוּ, כָּל הָעָם עוֹנִים: "בָּרוּךְ יְיָ אֱלֹהִים אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מִן הָעוֹלָם וְעַד הָעוֹלָם"[42].

38) מעזרת ישראל היו עולים לעזרת כהנים במעלה אחת גבוהה אמה, ועליה דוכן בו היו שלוש מעלות רום כל מעלה חצי אמה (מידות פרק ב, משנה ו; והלכות בית הבחירה פרק ו, הלכה ג). 39) כי במקדש היו הכהנים מברכים את העם בשם המפורש, ושכינה למעלה מקשרי אצבעותיהם ואין כבוד לשכינה שיהיה הראש למעלה הימנה, לפיכך מגביהים ידיהם על גבי ראשיהם. 40) הוא נזר הקודש שהיה הכהן הגדול נושא בראשו על מצחו כמפורש בתורה (שמות פרק כח, פסוק לז) והיה חקוק עליו שם ה', ולפיכך לא היה מרים ידו מעל הציץ לרוב קדושתו (סוטה פרק ז, משנה ו). 41) אמן (שם, דף מ עמוד ב). 42) שנאמר (נחמיה פרק ט, פסוק ה): קומו ברכו את ה' אלוקיכם מן העולם ועד העולם. וב"מעשה רוקח" מעיר: שבתלמוד (שם) מבואר שזה היה המברך עצמו אומר בסוף כל ברכה שבתפילה וכן מפורש (תענית דף טז עמוד א) ורק העם היה עונה "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד" וכך מפורש גם בדברי רבינו (הלכות תענית פרק ד, הלכה ט"ו). אלא מאחר שבתלמוד (סוטה, שם) הוכיחו שבכל ברכה צריך להדגיש תהילת ה' ולברכו, מן העולם ועד העולם וברוב המקרים אמנם הש"ץ בעצמו חותם בברכתו כך אבל בברכת כהנים שאסור להם להוסיף שום דבר על נוסח שלושת הפסוקים הכתובים בתורה, כמבואר בסמוך (הלכה י"ב) – לפיכך העם אומרו במקום הכהנים כדי להשמיע תהילת ה' מן העולם ועד העולם ("מעשה רוקח").

י. וְאוֹמֵר אֶת הַשֵּׁם כִּכְתָבוֹ, וְהוּא הַשֵּׁם הַנֶּהְגֶּה[43] מִיּוּ"ד הֵ"א וָא"ו הֵ"א, וְזֶה הוּא הַשֵּׁם הַמְפֹרָשׁ הָאָמוּר בְּכָל מָקוֹם[44]; וּבַמְּדִינָה אוֹמְרִים אוֹתוֹ בְּכִנּוּיוֹ, וְהוּא בְּאָלֶ"ף דָּלֶ"ת, שֶׁאֵין מַזְכִּירִין אֶת הַשֵּׁם כִּכְתָבוֹ אֶלָּא בַּמִּקְדָּשׁ בִּלְבָד[45]; וּמִשֶּׁמֵּת שִׁמְעוֹן הַצַּדִּיק[46], פָּסְקוּ הַכֹּהֲנִים מִלְּבָרֵךְ בַּשֵּׁם הַמְפֹרָשׁ אֲפִלּוּ בַּמִּקְדָּשׁ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִלְמַד אוֹתוֹ אָדָם שֶׁאֵינוֹ חָשׁוּב וְשֶׁאֵינוֹ הָגוּן; וְלֹא הָיוּ חֲכָמִים הָרִאשׁוֹנִים מְלַמְּדִין שֵׁם זֶה לְתַלְמִידֵיהֶם וּבְנֵיהֶם הַהֲגוּנִים, אֶלָּא פַּעַם אַחַת לְשֶׁבַע שָׁנִים; כָּל זֶה גְּדֻלָּה לִשְׁמוֹ הַנִּכְבָּד וְהַנּוֹרָא[47].

43) המבוטא. 44) (סוטה דף לח עמוד א; סנהדרין דף ס עמוד א ועוד). 45) (סוטה, שם) וכן אמרו (קידושין דף עא עמוד א): "לא כשאני נכתב אני נקרא, נכתב אני ביו"ד ה"א, ונקרא באל"ף דל"ת. וסמכו חכמינו על הפסוק: בכל מקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתיך (זה בית המקדש, שיש שם גילוי שכינה) שם אזכיר את שמי – שם אני מצווך להזכיר את שמי המפורש (סוטה, שם). 46) (יומא דף לט עמוד ב) ומאז לא זכו לגילוי שכינה, שעם מותו פסקו הניסים בבית המקדש, כמפורש שם. 47) (קידושין דף עא עמוד א) שנאמר (שמות פרק ג פסוק טו): זה שמי לעלם קרא לְעֹלֵם, כלומר: להעלים.

יא. אֵין בִּרְכַּת כֹּהֲנִים נֶאֱמֶרֶת בְּכָל מָקוֹם אֶלָּא בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: "כֹּה תְבָרְכוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל". כָּךְ לָמְדוּ מִפִּי הַשְּׁמוּעָה[48] מִמֹּשֶׁה רַבֵּנוּ, עָלָיו הַשָּׁלוֹם: "כֹּה תְבָרְכוּ" - בַּעֲמִידָה, "כֹּה תְבָרְכוּ" - בִּנְשִׂיאַת כַּפַּיִם, "כֹּה תְבָרְכוּ" - בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ[49], "כֹּה תְבָרְכוּ" - פָּנִים כְּנֶגֶד פָּנִים[50], "כֹּה תְבָרְכוּ" - בְּקוֹל רָם[51],

"כֹּה תְבָרְכוּ" - בַּשֵּׁם הַמְּפֹרָשׁ[52], וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה בַּמִּקְדָּשׁ[53], כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ[54].

48) מפורש לעיל (פרק א, הלכה א). 49) כל הדינים האלה נלמדים בתלמוד (סוטה דף לח עמוד א) בדרך "גזירה שווה": נאמר כאן: "כה תברכו" ונאמר להלן (דברים פרק כז, פסוק יב): "אלה יעמדו לברך את העם". מה שם בלשון הקודש שכתוב שם: וענו הלויים... קול רם ובמתן תורה נאמר (שמות פרק יט, פסוק יט): משה ידבר והאלוקים יעננו בקול, והתורה וודאי ניתנה בלשון הקודש – אף ברכת כהנים בלשון הקודש. מה שם בעמידה שנאמר: אלה יעמדו לברך – אף כאן בעמידה, נאמר כאן: כה תברכו, ונאמר להלן (ויקרא פרק ט, פסוק כב): וישא אהרן את ידיו... ויברכם. כשם ששם בנשיאת כפיים, אף כאן בנשיאת כפיים.

50) שיהיו פני הכהנים מול פני העם בשעת ברכתם שנאמר: "אמור להם" כאדם האומר לחבירו. 51) שנאמר: "אמור להם" – שיהיה כל העם שומע (ספרי נשא). 52) שנאמר "ושמו את שמי" וגו' שמי המיוחד לי. 53) זה מוסב רק על הברכה בשם המפורש, אבל כל הדינים השנויים בהלכה זו נוהגים גם במדינה. 54) לעיל הלכה ט, ומקור כל הלכה זו (סוטה דף לח עמוד א).

יב. אֵין הַכֹּהֲנִים רַשָּׁאִין בְּכָל מָקוֹם לְהוֹסִיף בְּרָכָה עַל שְׁלֹשֶׁת הַפְּסוּקִים[55], כְּגוֹן: "ה' אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיכֶם יֹסֵף עֲלֵיכֶם כָּכֶם אֶלֶף פְּעָמִים", וְכַיּוֹצֵא בָהּ - לֹא בְקוֹל רָם וְלֹא בְלַחַשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תֹסִפוּ עַל הַדָּבָר". בְּשָׁעָה שֶׁכָּל כֹּהֵן עוֹלֶה לַדּוּכָן, כְּשֶׁהוּא עוֹקֵר רַגְלָיו לַעֲלוֹת, אוֹמֵר: "יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ, שֶׁתְּהֵיֶה בְרָכָה זוֹ שֶׁצִּוִּיתָנוּ לְבָרֵךְ אֶת עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בְּרָכָה שְׁלֵמָה, וְאַל יְהִי בָהּ מִכְשׁוֹל[56] וְעָוֹן מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם"[57]. וְקֹדֶם שֶׁיַּחֲזִיר פָּנָיו לְבָרֵךְ אֶת הָעָם, מְבָרֵךְ: "בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בִּקְדֻשָּׁתוֹ שֶׁל אַהֲרֹן וְצִוָּנוּ לְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בְּאַהֲבָה"[58], וְאַחַר־כָּךְ מַחֲזִיר פָּנָיו לַצִּבּוּר וּמַתְחִיל לְבָרְכָם. וּכְשֶׁמַּחֲזִיר פָּנָיו מִן הַצִּבּוּר אַחַר שֶׁמַּשְׁלִים, אוֹמֵר: "עָשִׂינוּ מַה שֶּׁגָּזַרְתָּ[59] עָלֵינוּ, עֲשֵׂה עִמָּנוּ מַה שֶּׁהִבְטַחְתָּנוּ - הַשְׁקִיפָה מִמְּעוֹן קָדְשְׁךָ מִן הַשָּׁמַיִם וּבָרֵךְ אֶת עַמְּךָ אֶת יִשְׂרָאֵל".

55) (ראש השנה דף כח עמוד ב). 56) שלא אטרד בשעת ברכתי במחשבות אחרות המפסידות את כוונת הברכה וכן שלא אטעה בנוסח הברכה ובדיניה הכרוכים בה (פירוש מהרז"ו למדרש במדבר רבה פרשה י"א). 57) (סוטה דף לט עמוד א) והתיבות: "מעתה ועד עולם" הן הוספת הרי"ף למגילה פרק ד. 58) מכוון על פי דברי הזוהר (במדבר דף קמז עמוד ב) כל כהן שאינו אוהב את עמו, או שאינו אהוב לעם אל ישא ידיו לברך את העם, שנאמר (משלי פרק כב, פסוק ט): טוב עין הוא יברך, אל תקרי יבורך אלא יברך ("מגן אברהם" אורח חיים סימן קכח, סעיף קטן יח. וראה סוטה דף לח עמוד ב מעין זה). וכן הכתוב אומר: "אמור להם" כתיב מלא. בפה מלא ובלב שלם (מדרש במדבר רבה פרשה יא). 59) כי מאחר שאין הברכה תלוייה בכהנים עצמם אלא בהקדוש־ברוך־הוא, כעדות הכתוב: ואני אברכם" וכמבואר (חולין דף מט עמוד א) אם כן ברכת כהנים למה? – אינה אלא גזירת המלך עליהם שיברכו את ישראל והקדוש־ברוך־הוא מתאווה לברכת כהנים (מהרש"א לסוטה דף לט עמוד א). ויש מבארים גזירה זו, היות והכהנים החזירו אחוריהם להיכל הקודש ופניהם לעם כמבואר לעיל (הלכה ג) והרי זה גנאי גדול כלפי ההיכל שבו ספרי תורה מונחים, והכתוב קובל נגד "עשרים וחמישה איש אחוריהם אל היכל ה' ופניהם קדמה" (יחזקאל פרק ח, פסוק ט"ז) וראה (סוכה פרק ה, משנה ד) אלא שהתורה גזרה על הכהנים שיברכו את ישראל פנים כנגד פנים, לפיכך הכהנים מתנצלים אחרי ברכתם ואומרים: "עשינו מה שגזרת עלינו" כל מה שעשינו בהכרח עשינו על פי גזירתך העליונה.

יג. כְּשֶׁמַּחֲזִירִין הַכֹּהֲנִים אֶת פְּנֵיהֶם לַצִּבּוּר לְבָרְכָם, וּכְשֶׁמַּחֲזִירִין פְּנֵיהֶם מִן הַצִּבּוּר אַחַר שֶׁמְּבָרְכִין - לֹא יַחֲזִירוּ אֶלָּא עַל דֶּרֶךְ יָמִין בְּכָל מָקוֹם. וְכֵן כָּל פִּנּוֹת שֶׁיִּהְיֶה אָדָם פּוֹנֶה, לֹא יִהְיוּ אֶלָּא עַל דֶּרֶךְ יָמִין[60].

60) (זבחים דף סב עמוד ב) שנאמר בים שעשה שלמה: עומד על שנים עשר בקר, שלושה פונים צפונה ושלושה פונים ימה ושלושה פונים נגבה ושלושה פונים מזרחה (דברי הימים־ב פרק ד, פסוק ד) וכשאתה מקיף איזה דבר ופניך אליו ואתה סובבו מצפון למערב לימינך אתה הולך.

יד. בַּמִּקְדָּשׁ מְבָרְכִין בִּרְכַּת כֹּהֲנִים פַּעַם אַחַת בַּיּוֹם - אַחַר תָּמִיד שֶׁל שַׁחַר, בָּאִין וְעוֹמְדִין עַל מַעֲלוֹת הָאוּלָם[61] וּמְבָרְכִין, כַּדֶּרֶךְ שֶׁאָמַרְנוּ[62]. אֲבָל בַּמְּדִינָה מְבָרְכִין אוֹתָהּ אַחַר כָּל תְּפִלָּה, חוּץ מִמִּנְחָה, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ[63]. בְּכָל מָקוֹם מִשְׁתַּדְּלִין[64] שֶׁיְּהֵא הַמַּקְרֵא אוֹתָן יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: "אָמוֹר לָהֶם" - מִכְּלָל שֶׁאֵין הַמַּקְרֵא מֵהֶם.

61) הוא בית שער, ומבוא להיכל שבמקדש, ושתים עשרה מעלות היו בכניסתו (תמיד פרק ז, משנה ב). 62) לעיל הלכות ט־י, ונשאל הרדב"ז, שלמעלה בהלכה ט אומר רבינו: הכהנים עולים לדוכן וכו' וכאן הוא אומר: שעל מעלות האולם היו מברכים, והלא דוכן ומעלות האולם שני דברים נפרדים הם, כמו שביארנו, וכמבואר בהלכות "בית הבחירה" (פרק ו, הלכות ג־ד) והשיב: היות ושנינו במשנה (כלים פרק א, משנה ט) "בין האולם ולמזבח מקודש... שאין בעלי מומים נכנסים לשם" יוצא שכהן בעל מום לא היה יכול לגשת למעלות האולם לברך עם אחיו הכהנים, ועל כורחו היה מברך על הדוכן שקדושתו פחותה ממעלות האולם, נמצא, בשעה שהכהנים היו נושאים כפיהם על מעלות האולם היו הכהנים בעלי מומין (שאין מום בידיהם, וכמבואר לקמן פרק ט"ו, הלכה ב) נושאים כפיהם על הדוכן, ואין כל סתירה בדברי רבינו (רדב"ז חלק ב, לשונות הרמב"ם פרק ד), 63) לעיל (הלכה א). 64) ירושלמי ברכות (פרק ה, הלכה ד). אבל אין זה מעכב, כמבואר

במשנה (שם). והורה רבי מאיר מרוטנברג שכשהחזן כהן, יעמוד ישראל אצלו ויקרא "כהנים" ויקריא אותם כל סדר הברכות, והחזן שותק עד התחלת "שים שלום" ("הגהות מיימוניות").

~ שבת קודש י"ט תמוז ~

פֶּרֶק חֲמִשָּׁה־עָשָׂר[1]

1) שישה דברים המונעים נשיאת כפיים; בית הכנסת שכולו כהנים או אין בו כהן כלל כיצד יתנהגו.

א. שִׁשָּׁה דְּבָרִים מוֹנְעִין נְשִׂיאַת כַּפַּיִם: הַלָּשׁוֹן, וְהַמּוּמִין, וְהָעֲבֵרָה, וְהַשֵּׁנַיִם, וְהַיַּיִן, וְטֻמְאַת הַיָּדַיִם. הַלָּשׁוֹן כֵּיצַד? הָעִלְּגִים שֶׁאֵין מוֹצִיאִין אֶת הָאוֹתִיּוֹת כְּתִקּוּנָן, כְּגוֹן שֶׁקּוֹרִין לְאַלְפֵי"ן עַיְנֵי"ן[2] וּלְעַיְנֵי"ן אַלְפֵי"ן, אוֹ לְ'שִׁבֹּלֶת' 'סִבֹּלֶת'[3], וְכַיּוֹצֵא בָהֶן - אֵין נוֹשְׂאִין אֶת כַּפֵּיהֶן. וְכָךְ כִּבְדֵי־פֶה וְכִבְדֵי־לָשׁוֹן, שֶׁאֵין דִּבְרֵיהֶם נִכָּרִים לַכֹּל, אֵין נוֹשְׂאִין אֶת כַּפֵּיהֶן.

2) מגילה כד, ע"ב. וראה בביאורנו לעיל פ"ח, ה"יב. בימיהם היו יודעים להבחין בין אלפי"ן לעיינ"ן, אבל בימינו רוב עמינו אינו מבחין במבטאן, ולפיכך אין זה פסול אצלנו (ט"ז, לאו"ח סי' קכח, ס"ק ל). 3) על־פי דברי הכתוב (שופטים יב, ו).

ב. הַמּוּמִין כֵּיצַד? כֹּהֵן שֶׁיֵּשׁ מוּמִין בְּפָנָיו אוֹ בְיָדָיו אוֹ בְרַגְלָיו, כְּגוֹן שֶׁהָיוּ אֶצְבְּעוֹתָיו עֲקֻמּוֹת[4] אוֹ עֲקוּשׁוֹת[5], אוֹ שֶׁהָיוּ יָדָיו בָּהֶקְנִיּוֹת[6] - לֹא יִשָּׂא אֶת כַּפָּיו, לְפִי שֶׁהָעָם מִסְתַּכְּלִין בּוֹ[7]. מִי שֶׁהָיָה רִירוֹ יוֹרֵד עַל זְקָנוֹ[8] בְּשָׁעָה שֶׁהוּא מְדַבֵּר, וְכֵן הַסּוּמָא בְּאַחַת מֵעֵינָיו - לֹא יִשָּׂא אֶת כַּפָּיו; וְאִם הָיָה דָשׁ[9] בְּעֵינוֹ וְהַכֹּל הָיוּ רְגִילִים בְּזֶה הַסּוּמָא בְּאַחַת מֵעֵינָיו אוֹ בְּזֶה שֶׁרִירוֹ זָב - מֻתָּר, לְפִי שֶׁאֵין מִסְתַּכְּלִין בּוֹ. וְכֵן מִי שֶׁהָיוּ יָדָיו צְבוּעוֹת אִסְטִיס[10] וּפוּאָה[11], לֹא יִשָּׂא אֶת כַּפָּיו; וְאִם רֹב אַנְשֵׁי הָעִיר מְלֻאכְתָּן בְּכָךְ - מֻתָּר, לְפִי שֶׁאֵין מִסְתַּכְּלִין בּוֹ.

4) כפופות. 5) עקומות לצידיהן. 6) שידיו מלאות בהרות לבנות מבהיקות. "בוהק הוא" (ויקרא יג, לט) מבאר רש"י: כאיש עדשן, שבין עדשה לעדשה מבהיק הבשר בלובן צח. 7) ויסיחו דעתם מן הברכות, כמבואר לעיל פ"יד, ה"ז. 8) מגילה כד, ע"ב: "זבלגן לא ישא את כפיו" ומפרש רבינו: שרירו יורד על זקנו, כפירוש ה'ערוך'. ורש"י פירש שם: עיניו זולפות דמעה. ומרן הכסף־משנה חוקר לדעת, בזמן הזה שנוהגים הכהנים לכסות את פניהם וידיהם בטליתם, בשעת ברכתם, ואין לחוש איפוא להסתכלות העם במומי הכהנים, א"כ לא יהיו מומים אלה מעכבים נשיאת כפיהם, או אולי לא חילקו החכמים בין מגולים למכוסים. ובפירושו 'בית יוסף' (או"ח סימן קכח) מעלה להיתר. 9) רגיל וידוע לבני עירו. 10) צבע כעין התכלת. 11) שרשים דקים שצובעים בהם אודם (מפירוש המשנה לרבינו מגילה פ"ד). ושניהם נזכרים במשנה (שביעית פ"ז, מ"א־ב) ומקור כל דיני הלכה זו במס' מגילה כד:).

ג. הָעֲבֵרָה כֵּיצַד? כֹּהֵן שֶׁהָרַג אֶת הַנֶּפֶשׁ, אַף־עַל־פִּי שֶׁעָשָׂה תְּשׁוּבָה, לֹא יִשָּׂא אֶת כַּפָּיו[12], שֶׁנֶּאֱמַר: "יֶדֵיכֶם דָּמִים מָלֵאוּ", וּכְתִיב: "וּבְפָרְשְׂכֶם כַּפֵּיכֶם"[13] וְגוֹ'. וְכֹהֵן שֶׁעָבַד כּוֹכָבִים - בֵּין בְּאֹנֶס, בֵּין בִּשְׁגָגָה[14] - אַף־עַל־פִּי שֶׁעָשָׂה תְּשׁוּבָה, אֵינוֹ נוֹשֵׂא אֶת כַּפָּיו לְעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "אַךְ לֹא יַעֲלוּ כֹּהֲנֵי הַבָּמוֹת" וְגוֹ'[15]; וּבְרָכָה כַּעֲבוֹדָה הִיא, שֶׁנֶּאֱמַר: "לְשָׁרְתוֹ וּלְבָרֵךְ בִּשְׁמוֹ"[16]. וְכֵן כֹּהֵן שֶׁהִמִּיר[17] לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת - אַף־עַל־פִּי שֶׁחָזַר בּוֹ, אֵינוֹ נוֹשֵׂא אֶת כַּפָּיו לְעוֹלָם[18]. וּשְׁאָר הָעֲבֵרוֹת אֵין מוֹנְעִין.

12) ברכות לב, ע"ב. 13) כיון רבינו לומר שידיים המלאות דם, אינן ראויות לישא כפים, כי "אין קטיגור נעשה סניגור" (ר"ה כו.) וכסברת ה'תוספות' (סנהדרין לה, ע"ב). וכהן שמל את התינוק ומת, מותר לו לישא כפיו, שהרי נתכוין במולו לשם מצוה ולא לרצוח, ועוד שמא היה התינוק "נפל" (שלא כלו לו חדשיו), או שמא הרוח בלבלתו, והיא גרמה למותו, לא המילה כשלעצמה ('הגהות מיימוניות'). 14) שלא ידע שעבודה זו אסורה. 15) הרי שלא נתנם יאשיהו המלך לעבוד עבודת המקדש, למרות שחזרו למוטב כמפורש שם. 16) הוקשה ברכה לשירות (סוטה לח.). ומרן הכסף־משנה מתלבט לדעת מקור דברי רבינו שאפילו "עבד ע"ז באונס" נאסר לברך, כי לדעתו כהני הבמות לבעל לא עבדו מאונס, אולם כדברי רבינו מפורש (במס' ע"ז נד.) שהכהנים שאנסום מלכי ישראל ליעשות כמרים לע"ז נאסרו לעבודת המזבח, וכפירוש רש"י שם בד"ה: "אי נימא מכהנים" ('הגהות אדרת'; וכן ב'אור שמח'). ואמנם מעדות הכתוב יש להוכיח כן שכתוב (מלכים־ב כג, ה): והשבית את הכמרים אשר נתנו מלכי יהודה, תלה הקולר במלכי יהודה נותניהם ומכריחיהם. 17) כנוסחת כל הדפוסים הקדומים. ובדפוסים שלפנינו: "שהמיר לעכו"ם". וכוונת הדברים: אע"פ שלא עבד שום עבודה, אלא שהמיר דתו בדת אלילים, או שאמר לע"ז: "אלי אתה", כמבואר (מנחות קט:). 18) וכן כתבו ה'תוספות' במנחות שם, בשם ספר "הזהיר". וראוי להעיר, שרבינו גרשום מאור הגולה, כתב בתשובותיו (הובאה ב'תוספות' לסוטה לט.) שכהן שעבד ע"ז וחזר בתשובה נושא את כפיו, שכיון שחזר בתשובה חזר לקדושתו, שהפסוק הנאמר במלכים־ב (כג, ט) לא הקפיד אלא על עבודת המזבח, אבל מותר להם לאכול מן הקדשים, והרי הם ככהנים בעלי מום (מנחות פ"יג, מ"י) וכשם שכהן בעל מום נושא את כפיו, אף זה ישא את כפיו. ואם לא תאמר כן, נמצאת מרפה ידיהם של בעלי תשובה, שיאמרו "אוי לאותה בושה, אוי לאותה כלימה" וימנעו מעשות תשובה, וכן אמרו (סנהדרין קג.): "כל האומר מנשה אין לו חלק לעולם הבא, מרפה ידיהם של בעלי תשובה". וראה (קידושין כ:) "הואיל והלך זה ונעשה כהן לע"ז, אדחה אבן

אחר הנופל"? וכדברי רבינו מבואר ב"שאילתות" פרשת קרח.

ד. הַשֵּׁנִים כֵּיצַד? כֹּהֵן נַעַר לֹא יִשָּׂא אֶת כַּפָּיו, עַד שֶׁיִּתְמַלֵּא זְקָנוֹ[19]. וְהַיַּיִן כֵּיצַד? מִי שֶׁשָּׁתָה רְבִיעִית יַיִן בְּבַת אַחַת, אֵינוֹ נוֹשֵׂא אֶת כַּפָּיו עַד שֶׁיָּסִיר אֶת יֵינוֹ מֵעָלָיו, לְפִי שֶׁהוּקְשָׁה בְּרָכָה לַעֲבוֹדָה[20]. שָׁתָה רְבִיעִית יַיִן[21] בִּשְׁתֵּי פְּעָמִים, אוֹ שֶׁנָּתַן לְתוֹכוֹ מְעַט מַיִם - מֻתָּר[22]. וְאִם שָׁתָה יוֹתֵר מֵרְבִיעִית, אַף־עַל־פִּי שֶׁהָיָה מָזוּג, אַף־עַל־פִּי שֶׁשְּׁתָאוֹ בְּכַמָּה פְּעָמִים - לֹא יִשָּׂא אֶת כַּפָּיו, עַד שֶׁיָּסִיר אֶת יֵינוֹ מֵעָלָיו. וְכַמָּה הִיא רְבִיעִית? אֶצְבָּעַיִם עַל אֶצְבָּעַיִם, בְּרוּם אֶצְבָּעַיִם וַחֲצִי אֶצְבַּע וְחֹמֶשׁ[23] אֶצְבַּע, בַּגּוּדָל; וְזֶה הָאֶצְבַּע שֶׁמּוֹשְׁחִין[24] בּוֹ בְּכָל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ[25] הוּא הַגּוּדָל[26], וְהוּא הַנִּקְרָא בֹּהֶן־יָד[27].

19) חולין כד, ע"ב. כל שהגיע לגיל כזה שראוי להיות זקנו מלא, כמו שביארנו לעיל (פ"ח, ה"יא) בשם "תשובת רבינו". ואין האיסור אלא שיברך ביחיד, אבל עם אחרים יכול לישא כפיו ומותר לו לברך אע"פ שאינו מחוייב (דעת הרדב"ז בדברי רבינו ח"א, לשונות הרמב"ם אות ס). 20) ושיכור אסור בעבודה, כמבואר לעיל פ"יד, ה"א בביאורנו. ובמסכת כריתות (יג:) אמרו: "רביעית יין בן ארבעים יום, יש בה כדי לשכר". 21) ובכת"י התימנים, הנוסח: יין חי. חי – בלתי מזוג במים. 22) כריתות, שם. שתה רביעית יין בהפסקה וכו' ונכנס למקדש ועבד פטור, ואם בעבודה – ששיכור אסור בה מן התורה – פטור, בנשיאת כפים, שאין בה אלא חומרא ואסמכתא בעלמא – מותר אף לכתחילה. 23) פסחים קט, ע"א. וראה לעיל פ"ד ה"יז בביאורנו, שיעור רביעית ומדידתו. 24) שמודדים, מדד ארכו (יחזקאל, מ, כ) מתרגם יונתן "משח אורכיה". ובדפוסים קדומים (מנטובה, 'מעשה רוקח' ועוד) כתוב כאן: "שמודדים". 25) כגון עשרון שבמקדש, ו"עומר" שהוא שיעור חלה שמדתו נמדדת באצבעות, כמבואר בהל' בכורים פ"ו, ט"ו. 26) האצבע העבה שביד. וראה שיעורו המדוייק לקמן הל' ספר תורה פ"ט, ה"ט. 27) האמור בתורה (ויקרא ח, כג; יד, יד).

ה. טֻמְאַת הַיָּדַיִם כֵּיצַד? כֹּהֵן שֶׁלֹּא נָטַל אֶת יָדָיו, לֹא יִשָּׂא אֶת כַּפָּיו; אֶלָּא נוֹטֵל אֶת יָדָיו עַד הַפֶּרֶק[28] כְּדֶרֶךְ שֶׁמְּקַדְּשִׁין לָעֲבוֹדָה[29], וְאַחַר־כָּךְ מְבָרֵךְ, שֶׁנֶּאֱמַר: "שְׂאוּ יְדֵיכֶם קֹדֶשׁ וּבָרְכוּ אֶת יְיָ"[30]. וְהֶחָלָל[31] אֵינוֹ נוֹשֵׂא אֶת כַּפָּיו, לְפִי שֶׁאֵינוֹ בְּכֹהוּנוֹ[32].

28) מקום חיבור היד והזרוע. 29) שהכהנים רוחצים ידיהם בגשתם לעבוד עבודתם במקדש. והואיל והוקשה ברכה לעבודה, טעונה אף היא רחיצת ידים עד הפרק כקידוש ידים לעבודה שהיא עד הפרק, כמבואר (חולין קו:). 30) וכדברי התרגום שם: טולו ידיכון קודשא כהניא על דוכן קודשא. ומקור הלכה זו (מס' סוטה לט.). ומנהגנו שהלויים יוצקים מים על ידי הכהנים, כמבואר באו"ח סי' קכח ס"ו, והוא ע"פ ה'זוהר' פרשת נשא, במדבר קמ"ו: שהכהן צריך להוסיף קדושה על קדושתו, ומקדש ידיו מאיש קדוש, וזהו הלוי, שנאמר בו: הקדשתי אותם לי, ואקח את הלוים תחת כל בכור וגו' (במדבר ח, יח). הרי שהלוי קדוש במקום הבכור. ומדברי רבינו בהלכה זו משמע שאין חיוב נטילה זו אלא כשהכהן לא נטל ידיו שחרית לתפילתו, אבל אם ידיו טהורות, ואינו יודע להם שום טומאה – אינו צריך ליטול ידיו לנשיאת כפים אחרי שנטלן שחרית, ולפיכך אמר: "טומאת ידים כיצד" ולא תפס לשון "טהרת ידים" כאשר הדגיש לעיל (פ"ד, ה"א). תדע, שלקמן בהל' ברכות פ"ו ה"א, לענין נטילת ידים לאכילה, אומר בפירוש: "אע"פ שאין ידיו מלוכלכות ואינו יודע להם טומאה – לא יאכל עד שיטול". ואמנם כך מעיד לנו בנו רבי אברהם שראה הלכה למעשה לפני אביו, וזולתו ממורי התורה, שכל כהן העומד בתפילה ניגש לברכת כהנים וסומך על נטילת ידיו לתפלה (כסף־משנה). 31) שנולד מגרושה האסורה לאביו הכהן. 32) בקדושת כהונה (כתובות כד: ; סוטה מ.).

ו. כֹּהֵן שֶׁלֹּא הָיָה לוֹ דָּבָר מִכָּל אֵלּוּ הַדְּבָרִים[33] הַמּוֹנְעִין נְשִׂיאַת כַּפַּיִם, אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינוֹ חָכָם וְאֵינוֹ מְדַקְדֵּק בְּמִצְוֹת, אוֹ שֶׁהָיוּ הַבְּרִיּוֹת מְרַגְּנִים[34] אַחֲרָיו, אוֹ שֶׁלֹּא הָיָה מַשָּׂאוֹ וּמַתָּנוֹ[35] בְּצֶדֶק - הֲרֵי זֶה נוֹשֵׂא אֶת כַּפָּיו וְאֵין מוֹנְעִין אוֹתוֹ, לְפִי שֶׁזּוֹ מִצְוַת עֲשֵׂה[36] עַל כָּל כֹּהֵן וְכֹהֵן שֶׁרָאוּי לִנְשִׂיאַת כַּפַּיִם, וְאֵין אוֹמְרִים לְאָדָם רָשָׁע: הוֹסֵף רֶשַׁע וְהִמָּנַע מִן הַמִּצְוֹת.

33) המנויים למעלה בהלכה א. 34) חושדים בו בעבירות, ותעלו על שפת לשון ודבת עם (יחזקאל לו, ג) מתרגם יונתן: ורננת עם. 35) מסחרו. 36) ראה בסמוך הלכה י"ב.

ז. וְאַל תִּתְמַהּ וְתֹאמַר: וּמַה תּוֹעִיל בִּרְכַּת הֶדְיוֹט זֶה?[37] שֶׁאֵין קִבּוּל הַבְּרָכָה תָּלוּי בַּכֹּהֲנִים, אֶלָּא בְּהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא[38], שֶׁנֶּאֱמַר: "וְשָׂמוּ אֶת שְׁמִי עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וַאֲנִי אֲבָרְכֵם" - הַכֹּהֲנִים עוֹשִׂים מִצְוָתָן שֶׁנִּצְטַוּוּ בָהּ, וְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בְּרַחֲמָיו מְבָרֵךְ אֶת יִשְׂרָאֵל כְּחֶפְצוֹ.

37) שאינו זהיר במצוות, והבריות מרננים אחריו. 38) ירושלמי גיטין פ"ה, ה"ט: "שלא תאמר איש פלוני מגלה עריות ושופך דמים, והוא מברכני? אמר הקב"ה: וכי הוא מברכך? אני אברכך". וסובר רבינו שאין הדברים אמורים אלא ברינון בעלמא, אבל אם נודע בבירור שהרג את הנפש, הרי תלמוד ערוך הוא (ברכות לב:) "כהן שהרג את הנפש – לא ישא את כפיו", וכמבואר לעיל ה"ג.

ח. עָם שֶׁהֵם אַחוֹרֵי הַכֹּהֲנִים, אֵינָם בִּכְלַל הַבְּרָכָה[39]; וְהָעוֹמְדִים מִצִּדֵּיהֶן[40], הֲרֵי הֵם בִּכְלַל הַבְּרָכָה[41]. וְאִם הָיְתָה מְחִצָּה בֵּין הַכֹּהֲנִים וּבֵין הַמִּתְבָּרְכִים, אֲפִלּוּ הִיא חוֹמָה שֶׁל בַּרְזֶל - הוֹאִיל וּפְנֵיהֶם מוּל פְּנֵי הַכֹּהֲנִים, הֲרֵי הֵם בִּכְלַל הַבְּרָכָה[42].

39) סוטה לח, ע"ב. שנראה כאילו אין הברכה חשובה עליהם לעקור רגליהם ולבוא לפני הכהנים להתברך פנים כנגד פנים כדת. 40) ואין הם מכוונים לאחרי הכהנים, אלא כנגד צידי הכהנים ממש. 41) שם. ובירושלמי (ברכות פ"ה, ה"ד). 42) סוטה, שם.

ט. נְשִׂיאַת כַּפַּיִם בַּעֲשָׂרָה, וְכֹהֲנִים מִן הַמִּנְיָן[43]. בֵּית־הַכְּנֶסֶת שֶׁכֻּלָּן כֹּהֲנִים - כֻּלָּם נוֹשְׂאִים אֶת כַּפֵּיהֶם; וּלְמִי הֵם מְבָרְכִים? לַאֲחֵיהֶם שֶׁבַּצָּפוֹן וְלַאֲחֵיהֶם שֶׁבַּדָּרוֹם[44]; וּמִי עוֹנֶה אַחֲרֵיהֶם ׳אָמֵן׳? הַנָּשִׁים וְהַטָּף[45]. וְאִם נִשְׁאֲרוּ שָׁם עֲשָׂרָה כֹּהֲנִים יוֹתֵר עַל אֵלּוּ שֶׁעָלוּ לַדּוּכָן - הָעֲשָׂרָה עוֹנִין ׳אָמֵן׳ וְהַשְּׁאָר מְבָרְכִין[46].

43) שאם אין שם אלא תשעה ישראלים וכהן אחד, מצטרף למנין עשרה ומברכים (מגילה כג:). 44) הנמצאים בשדות בעבודתם מצפון העיר ומדרומה, ומחמת עבודתם אנוסים הם לא לבוא לבית הכנסת להתברך מפי הכהנים. 45) ירושלמי ברכות פ"ה, ה"ד. 46) סוטה, שם. כלומר יש שם עשרה כהנים בצמצום, כולם עולים לברך. יש שם יותר מעשרה, עשרה מהם עונים, והיתר מברכים.

י. צִבּוּר שֶׁלֹּא הָיָה בָהֶן כֹּהֵן, אֶלָּא שְׁלִיחַ־צִבּוּר לְבַדּוֹ - לֹא יִשָּׂא אֶת כַּפָּיו[47]; וְאִם הָיְתָה הַבְטָחָתוֹ[48] שֶׁהוּא נוֹשֵׂא אֶת כַּפָּיו וְחוֹזֵר לִתְפִלָּתוֹ - רַשַּׁאי[49]. וְאִם אֵין לָהֶם כֹּהֵן כְּלָל - כְּשֶׁיַּגִּיעַ שְׁלִיחַ־צִבּוּר לְ׳שִׂים שָׁלוֹם׳, אוֹמֵר: "אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, בָּרְכֵנוּ בַּבְּרָכָה הַמְשֻׁלֶּשֶׁת בַּתּוֹרָה הַכְּתוּבָה עַל־יְדֵי מֹשֶׁה עַבְדֶּךָ, הָאֲמוּרָה מִפִּי[50] אַהֲרֹן וּבָנָיו כֹּהֲנִים עַם קְדוֹשֶׁךָ, כָּאָמוּר: יְבָרֶכְךָ יְיָ וְיִשְׁמְרֶךָ. יָאֵר יְיָ פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ. יִשָּׂא יְיָ פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם. וְשָׂמוּ[51] אֶת שְׁמִי עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וַאֲנִי אֲבָרְכֵם". וְאֵין הָעָם עוֹנִין ׳אָמֵן׳[52], וּמַתְחִיל וְאוֹמֵר ׳שִׂים שָׁלוֹם׳.

47) שמא יטעה ולא יוכל לחזור לתפילתו ולהתחיל ב"שים שלום" שדעתו מטורפת מאימת הציבור (ברכות לד.). 48) שהוא בטוח בעצמו שלא יטעה. 49) כדי שלא תתבטל נשיאת כפים. כיצד הוא עושה? עוקר רגליו מעט בברכת "עבודה", וכשמגיע לברכת כהנים עולה לדוכן ומברך. והמקריא משלים ברכת "שים שלום" שבסוף תפלת י"ח (או"ח סי' קכח ס"כ). ולדעת רש"י (ברכות לד.) הש"ץ מסיים תפילתו. אבל אם יש כהן אחר, אסור לש"ץ כהן לברך (׳הגהות מיימוניות׳). 50) ובכ"י התימנים: האמורה לאהרן. 51) כסדר רב עמרם גאון. ודעת רש"י שאין לומר פסוק נוסף זה, כי מאחר שאמרנו את נוסח כל ה"ברכה המשולשת" מה לנו להוסיף עוד. ולדעת רבינו, זה נאמר במקום אמירת הכהנים אחרי ברכתם "עשה עמנו מה שהבטחתנו" (ראה לעיל פרק יד ה"יב), וכאילו החזן מבקש גם הוא כזאת (׳הגהות מיימוניות׳). 52) אחרי כל פסוק מפסוקי ברכה אלה, כי אין עניית אמן אלא כשהכהנים בעצמם מברכים. ומנהגנו לומר "כן יהי רצון" אחרי כל פסוק (או"ח סי' קכז, ס"ב).

יא. כֹּהֵן שֶׁנָּשָׂא אֶת כַּפָּיו בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת, וְהָלַךְ לְבֵית־הַכְּנֶסֶת אַחֵר וּמָצָא צִבּוּר שֶׁמִּתְפַּלְּלִין וְלֹא הִגִּיעוּ לְבִרְכַּת כֹּהֲנִים - נוֹשֵׂא יָדָיו לָהֶן וּמְבָרְכָן[53], וַאֲפִלּוּ כַּמָּה פְּעָמִים בַּיּוֹם[54]. כֹּהֵן שֶׁלֹּא עָקַר רַגְלָיו מִמְּקוֹמוֹ לַעֲלוֹת לַדּוּכָן בְּשָׁעָה שֶׁאָמַר שְׁלִיחַ־צִבּוּר ׳רְצֵה׳, שׁוּב אֵינוֹ עוֹלֶה בְּאוֹתָהּ תְּפִלָּה[55]; אֲבָל אִם עָקַר רַגְלָיו לַעֲלוֹת, אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא הִגִּיעַ לַדּוּכָן אֶלָּא אַחַר ׳עֲבוֹדָה׳, הֲרֵי זֶה עוֹלֶה וּמְבָרֵךְ[56].

53) ואפילו לא התפלל עדיין ומצא הציבור מתפללים נושא את כפיו לפניהם (׳הגהות מיימוניות׳). 54) ר"ה כח, ע"ב.
55) סוטה לח, ע"ב: שנאמר (ויקרא ט, כב): וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם, וירד מעשות החטאת והעולה וגו' הרי שבעוד שהעבודה בידו בירך את העם, לפיכך צריך הכהן לעקור רגליו בברכת "רצה" שהיא ברכת העבודה. ולפי"ז, אפילו היה הכהן אנוס ולא יכול לעקור את רגליו בברכת "רצה", כגון שהיה מתפלל, או שנכנס לביהכ"נ בשעה שהש"ץ גמר את ברכת "רצה" אסור לו לגשת לברך (רדב"ז ח"ב, תקט"ז). 56) סוטה, שם.

יב. כָּל כֹּהֵן שֶׁאֵינוֹ עוֹלֶה לַדּוּכָן - אַף־עַל־פִּי שֶׁבִּטֵּל מִצְוַת עֲשֵׂה אַחַת[57], הֲרֵי זֶה כְּעוֹבֵר עַל שָׁלֹשׁ עֲשֵׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: "כֹּה תְבָרְכוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל", "אָמוֹר לָהֶם", "וְשָׂמוּ אֶת שְׁמִי"[58]. וְכָל כֹּהֵן שֶׁאֵינוֹ מְבָרֵךְ, אֵינוֹ מִתְבָּרֵךְ; וְכָל כֹּהֵן הַמְבָרֵךְ, מִתְבָּרֵךְ[59], שֶׁנֶּאֱמַר: "וַאֲבָרְכָה מְבָרְכֶיךָ".

57) שהיא: "כה תברכו את בנ"י". 58) (שם) כלומר להלכה אין כאן אלא "עשה" אחת, אותה שנאמרה בה לשון צווי: "כה תברכו" והשתים האחרות אין בהן לשון צווי, לפיכך אינן נחשבות לעשין נפרדות. וזה שאמר רבנו "כעובר" ולא עובר (כס"מ). ורבנו ב"ספר המצוות" שורש ט', יאמר: "ועל דרך זו אמרו: כל כהן שאינו עולה לדוכן עובר בשלשה עשה, להכפל הצווי בו, שלש פעמים. ולא יתפשט אחר ממוני המצוות שיאמר ברכת כהנים שלש מצוות... כי אין ראוי למנות כל לאו שימצא בתורה ולא כל עשה בעבור שנכפל, אלא הענינים המצווים בהם או המוזהר מהם". ואם לא אמרו לכהן "עלה" אינו עובר בעשה כמבואר בירושלמי ברכות (פ"ה, ה"ד) וכן אמרה תורה: "אמור להם" ומתרגם אונקלוס לפי הטור סימן קכ"ח: "כד יימרון להון" כלומר אין המצוה מוטלת עליהם אלא כשאומרים להם לברך. וכן אם עלה פעם אחת ביום זה, אינו עובר בעשה אפילו אם יאמרו לו עלה, כמבואר בר"ה כח: (׳הגהות מיימוניות׳). וכבר נשאלו גדולי רבותינו למה אין אנו נוהגים בגולה לישא כפים בכל יום כי אם כיום טוב בלבד, איך אפשר לבטל מצות עשה שבתורה? וב"דרכי משה" להרמ"א (טור או"ח סי' קכ"ח) נימק הטעם, כי מחמת שהכהנים והעם טרודים מחייתם בגלות ואין להם

מתוך מהדורת חזק

לפרנס בני ביתם כי אם הלחם אשר ילקטו בזיעת אפם... ואינם שרויים בשמחה, וכן בשבת טרודים במחשבתם והרהורים על מעשה ידיהם שעברו ושעתידים להיות ואינם שרויים כל כך בשמחה כמו ביו"ט שנאמר בו "ושמחת בחגך" והכתוב אומר (משלי כב, ט): טוב עין הוא יברך, אל תקרא יבורך אלא יברך, כי המברך צריך להיות שמח וטוב לב. ואנו בארץ ישראל נוהגים לברך "ברכת כהנים" בכל יום, וכתב הב"י (או"ח סימן קכ"ח) "ישר כחם של בני ארץ ישראל וכל מלכות מצרים שנושאים כפיהם בכל יום". 59) (סוטה לח:).

סְלִיקוּ הִלְכוֹת תְּפִלָּה בְּסִיַּעְתָּא דִשְׁמַיָּא

שיעורי רמב"ם - ספר המצוות

~ יום ראשון י"ג תמוז ~

מצות לא תעשה שנה.

הַמִּצְוָה הַשנ"ה —— הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלִּבְעוֹל בְּלֹא כְּתֻבָּה וְקִדּוּשִׁין, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא־תִהְיֶה קֵדֵשָׁה מִבְּנוֹת יִשְׂרָאֵל" (דברים כג, יח), וּכְבָר כָּפַל הָאַזְהָרָה בְּעִנְיָן זֶה בְּלָשׁוֹן אַחֵר וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "אַל־תְּחַלֵּל אֶתר־בִּתְּךָ לְהַזְנוֹתָהּ" (ויקרא יט, כט). וּלְשׁוֹן סִפְרָא (פרשת קדושים): "אַל־תְּחַלֵּל אֶת־בִּתְּךָ" —— זֶה הַמּוֹסֵר בִּתּוֹ פְּנוּיָה שֶׁלֹּא לְשֵׁם אִישׁוּת, וְכֵן הַמּוֹסֶרֶת עַצְמָהּ שֶׁלֹּא לְשֵׁם אִישׁוּת. וּשְׁמַע מִמֶּנִּי לָמָּה כָּפַל לָאו זֶה בְּלָשׁוֹן זֶה וְאֵיזֶה עִנְיָן נוֹסָף יֵשׁ בּוֹ, וְהוּא: שֶׁכְּבָר קָדַם בְּמִשְׁפָּטָיו יִתְעַלֶּה, שֶׁהַבּוֹעֵל בְּתוּלָה בֵּין שֶׁהָיָה מְפַתֶּה אוֹ אוֹנֵס —— אֵינוֹ חַיָּב שׁוּם עֹנֶשׁ מִן־הָעֲנָשִׁים אֶלָּא תַּשְׁלוּם מָמוֹן בִּלְבַד וְשֶׁיִּשָּׂא אוֹתָהּ אִשָּׁה שֶׁפָּגַע, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בַּכָּתוּב. וְהָיָה עוֹלֶה בְּדַעְתֵּנוּ, כֵּיוָן שֶׁאֵין בְּדָבָר זֶה אֶלָּא קְנַס מָמוֹן הֲרֵי הוּא נוֹהֵג בְּכָל־דָּבָר שֶׁבְּמָמוֹן, וּכְשֵׁם שֶׁרַשַּׁאי אָדָם לִמְסוֹר לַחֲבֵרוֹ מִמָּמוֹנוֹ כָּל־מַה־שֶּׁיִּרְצֶה אוֹ לִמְחוֹל לוֹ בְּמַה־שֶּׁהוּא חַיָּב לוֹ, כָּךְ גַּם יִהְיֶה רַשַּׁאי לָקַחַת בִּתּוֹ הַנַּעֲרָה וּלְמָסְרָהּ לְאִישָׁה אָדָם לָבוֹא עָלֶיהָ וְיִמְחוֹל לוֹ בְּכָךְ כֵּיוָן שֶׁזֶּה זְכוּת מִזְּכֻיּוֹתָיו, כְּלוֹמַר: הַחֲמַשִּׁים כֶּסֶף (שנקנס האונס או המפתה) שֶׁהֵם לַאֲבִי הַנַּעֲרָה; אוֹ שֶׁיִּמְסְרֶנָּה לוֹ עַל מְנַת שֶׁיִּתֵּן לוֹ כָּךְ וְכָךְ דִּינָרִים. לְפִיכָךְ הֻזְהַר עַל זֶה וְנֶאֱמַר לוֹ: "אַל־תְּחַלֵּל אֶת־בִּתְּךָ לְהַזְנוֹתָהּ" (ויקרא שם), לְפִי שֶׁזֶּה שֶׁדַּנְתִּי בּוֹ בְּתַשְׁלוּמֵי מָמוֹן בִּלְבַד אֵינוֹ אֶלָּא אִם קָרָה שֶׁפִּתָּה אוֹ אָנַס; אֲבָל שֶׁיֵּעָשֶׂה הַדָּבָר בִּרְצוֹן שְׁנֵיהֶם וּבְהֶתֵּר —— אֵין דֶּרֶךְ לְכָךְ. וְגִלָּה אֶת־הַטַּעַם לְכָךְ וְאָמַר: "וְלֹא־תִזְנֶה הָאָרֶץ וּמְלְאָה הָאָרֶץ זִמָּה" (שם). לְפִי שֶׁהָאוֹנֵס וְהַפִּתּוּי קוֹרֶה מְעַט, וְאִם יִהְיֶה הַדָּבָר בְּרָצוֹן וּבְהֶתֵּר —— יִתְרַבֶּה וְיִתְפַּשֵּׁט בָּאָרֶץ. וְזֶה טַעַם יָפֶה וְנָאֶה לְפָסוּק זֶה, וְהוּא מַתְאִים לְכָל־מַה־שֶּׁהִזְכִּירוּ חֲכָמִים וּלְמַה שֶׁיִּחַיְּבוּ מִשְׁפְּטֵי הַתּוֹרָה. וְלָאו זֶה, כְּלוֹמַר: לָאו דִּפְנוּיָה —— לוֹקִין עָלָיו. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בִּכְתֻבּוֹת וְקִדּוּשִׁין.

~ יום שני י"ד תמוז ~

מצות לא תעשה שנה.

הַמִּצְוָה הַשנ"ה נדפס ביום הקודם

~ יום שלישי ט"ו תמוז ~

מצות לא תעשה שנה.

הַמִּצְוָה הַשנ"ה נדפס ביום ראשון

~ יום רביעי ט"ז תמוז ~

מצות לא תעשה רסב.

הַמִּצְוָה הָרס"ב —— הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַר קוֹנֶה אָמָה עִבְרִיָּה מִלְּהָצִיק לָהּ אִם נִשָּׂאָהּ. כַּוָּנָתִי בְּאָמְרִי לְהָצִיק לָהּ. שֶׁלֹּא יְצַמְּצֵם לָהּ מְזוֹנוֹתֶיהָ אוֹ כְּסוּתָהּ אוֹ יִמְנַע מִמֶּנָּה עוֹנָתָהּ בִּכְדֵי לְהָצִיק לָהּ וּלְצַעֲרָהּ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "שְׁאֵרָהּ כְּסוּתָהּ וְעֹנָתָהּ לֹא יִגְרָע" (שמות כא, י). וְלָאו זֶה בְּעַצְמוֹ, כּוֹלֵל כָּל־הַנּוֹשֵׂא בַּת יִשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא יָצִיק לָהּ בְּאַחַד מִשְּׁלֹשֶׁת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה כְּדֵי לְצַעֲרָהּ וּלְעַנּוֹתָהּ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה בְּאָמָה עִבְרִיָּה שֶׁהִזְהִיר מִלְּמָנוֹעַ מִמֶּנָּה שְׁאֵרָהּ כְּסוּתָהּ וְעֹנָתָהּ, כְּמִשְׁפַּט הַבָּנוֹת הוּא: שֶׁלֹּא יִמְנַע שְׁאֵר כְּסוּת וְעוֹנָה, וְהוּא אָמְרָם בַּמְּכִלְתָּא (פרשת משפטים): "וְכִי מַה־לָּמַדְנוּ לְמִשְׁפַּט הַבָּנוֹת הַבָּנוֹת יַעֲשֶׂה־לָּהּ (שם, ט), מִכָּאן לָמַדְנוּ שֶׁמִּשְׁפַּט הַבָּנוֹת הוּא: שֶׁלֹּא יִמְנַע שְׁאֵר כְּסוּת וְעוֹנָה, וְהוּא אָמְרָם בַּמְּכִלְתָּא (פרשת משפטים): "וְכִי מַה־לָּמַדְנוּ לְמִשְׁפַּט הַבָּנוֹת מַעֲתָּה? הֲרֵי זֶה בָּא לְלַמֵּד וְנִמְצָא לָמֵד. וְשָׁם אָמְרוּ: "שְׁאֵרָהּ —— אֵלּוּ מְזוֹנוֹתֶיהָ; כְּסוּתָהּ —— כְּמַשְׁמָעוֹ; עוֹנָתָהּ —— זוֹ דֶּרֶךְ אֶרֶץ" (אישות).

~ יום חמישי י"ז תמוז ~

מצות לא תעשה רסב.

הַמִּצְוָה הָרס"ב —— הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַר קוֹנֶה אָמָה עִבְרִיָּה מִלְּהָצִיק לָהּ אִם נִשָּׂאָהּ. כַּוָּנָתִי בְּאָמְרִי לְהָצִיק לָהּ. שֶׁלֹּא יְצַמְּצֵם לָהּ מְזוֹנוֹתֶיהָ אוֹ כְּסוּתָהּ אוֹ יִמְנַע מִמֶּנָּה עוֹנָתָהּ בִּכְדֵי לְהָצִיק לָהּ וּלְצַעֲרָהּ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "שְׁאֵרָהּ כְּסוּתָהּ וְעֹנָתָהּ לֹא יִגְרָע" (שמות כא, י). וְלָאו זֶה

בְּעַצְמוֹ, כּוֹלֵל כָּל־הַנּוֹשֵׂא בַּת יִשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא יָצִיק לָהּ בְּאַחַד מִשְּׁלֹשֶׁת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה כְּדֵי לְצַעֲרָהּ וּלְעַנּוֹתָהּ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה בְּאָמָה עִבְרִיָּה שֶׁהִזְהִיר מִלְּמִנּוֹעַ מִמֶּנָּה שְׁאֵרָהּ כְּסוּתָהּ וְעִנָּתָהּ, כְּמִשְׁפַּט הַבָּנוֹת יַעֲשֶׂה־לָּהּ (שם, ט), מִכָּאן לָמַדְנוּ שֶׁמִּשְׁפַּט הַבָּנוֹת הוּא: שֶׁלֹּא יִמְנַע שְׁאֵר כְּסוּת וְעוֹנָה, וְהוּא אָמְרָם בַּמְּכִלְתָּא (פרשת משפטים): "וְכִי מַה־לָּמַדְנוּ לְמִשְׁפַּט הַבָּנוֹת מֵעַתָּה? הֲרֵי זֶה בָּא לְלַמֵּד וְנִמְצָא לָמֵד. וְשָׁם אָמְרוּ: "שְׁאֵרָהּ — אֵלּוּ מְזוֹנוֹתֶיהָ; כְּסוּתָהּ — כְּמַשְׁמָעוֹ; עוֹנָתָהּ — זוֹ דֶּרֶךְ אֶרֶץ" (אישות).

~ יום שישי י"ח תמוז ~

מצות עשה ריב.

הַמִּצְוָה הָרִי"ב — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִפְרוֹת וְלִרְבּוֹת וּלְהִתְכַּוֵּן לְקִיּוּם הַמִּין, וְזוֹהִי מִצְוַת פְּרִיָּה וְרִבְיָה, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "[וְאַתֶּם] פְּרוּ וּרְבוּ" (בראשית ט, ז). וּכְבָר בֵּאֲרוּ (ברכות טז.) שֶׁהֶחָתָן פָּטוּר מִקְּרִיאַת שְׁמַע אִם נָשָׂא בְּתוּלָה, וְנָתְנוּ טַעַם לְכָךְ, מִפְּנֵי שֶׁהוּא עוֹסֵק בְּמִצְוָה. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ וְחִיּוּבֶיהָ בְּפֶרֶק ו' מִיבָמוֹת (סא:) וְאֵין הַנָּשִׁים חַיָּבוֹת בְּמִצְוָה זוֹ; וּבְפֵרוּשׁ אָמְרוּ שָׁם (סה:): "הָאִישׁ מְצֻוֶּה עַל פִּרְיָה וְרִבְיָה, אֲבָל לֹא הָאִשָּׁה".

בְּתוּלָה, וְנָתְנוּ טַעַם לְכָךְ, מִפְּנֵי שֶׁהוּא עוֹסֵק בְּמִצְוָה. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ וְחִיּוּבֶיהָ בְּפֶרֶק ו' מִיבָמוֹת (סא:) וְאֵין הַנָּשִׁים חַיָּבוֹת בְּמִצְוָה זוֹ; וּבְפֵרוּשׁ אָמְרוּ שָׁם (סה:): "הָאִישׁ מְצֻוֶּה עַל פִּרְיָה וְרִבְיָה, אֲבָל לֹא הָאִשָּׁה".

~ שבת קודש י"ט תמוז ~

מצות עשה ריב.

הַמִּצְוָה הָרִי"ב — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִפְרוֹת וְלִרְבּוֹת וּלְהִתְכַּוֵּן לְקִיּוּם הַמִּין, וְזוֹהִי מִצְוַת פְּרִיָּה וְרִבְיָה, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "[וְאַתֶּם] פְּרוּ וּרְבוּ" (בראשית ט, ז). וּכְבָר בֵּאֲרוּ (ברכות טז.) שֶׁהֶחָתָן פָּטוּר מִקְּרִיאַת שְׁמַע אִם נָשָׂא בְּתוּלָה, וְנָתְנוּ טַעַם לְכָךְ, מִפְּנֵי שֶׁהוּא עוֹסֵק בְּמִצְוָה. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ וְחִיּוּבֶיהָ בְּפֶרֶק ו' מִיבָמוֹת (סא:) וְאֵין הַנָּשִׁים חַיָּבוֹת בְּמִצְוָה זוֹ; וּבְפֵרוּשׁ אָמְרוּ שָׁם (סה:): "הָאִישׁ מְצֻוֶּה עַל פִּרְיָה וְרִבְיָה, אֲבָל לֹא הָאִשָּׁה".

אגרות קודש

ב"ה, כ"ו תמוז, ה'תשי"ג
ברוקלין, נ.י..

הרה"ג והרה"ח וו"ח אי"א נו"מ מלאכתו

מלאכת שמים

וכו' מוהר"ר משה דובער שי'

שלום וברכה!

ביום ב' לפנות ערב קבלתי שני מכתביו בבת אחת, וחבל שלא אמר להרה"ח וו"ח אי"א נו"מ עוסק בצרכי ציבור וכו' מוהרחמ"א שי' חדקוב שרוצה להכנס כיון שנוסע לנאות דשא, כי במקרים כמו אלה איננו מחמיר...

ואחתום באיחולי - כפתגם כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע - צו האבן א געזונטן זומער און א פריילעכן זומער, לכת"ר ולכל ב"ב שיחיו.

בברכה.

ובמש"כ ע"ד המיחוש במדרך כף הרגל; הרי כבר נתבארו בדא"ח ענין הרגל והעקב בפרט ברוחניות. וכדאית תוספת אומץ בהם ברוחניות, ובמילא תומשך הטבה גם בגשמיות - עיין תו"א בתחלתו ובלקו"ת לג"פ שם. ד"ה אין הקב"ה בא בטרוניא, ובכ"מ (עפ"ז יש להסביר הדיעה (ברכות כה, ב) אשר בעקב אין שייך כל עצמותי תאמרנה (**משבחאן** ואודך) כי ענינו קב"ע ומס"נ). ולהעיר מתנחומא הובא בפרש"י (דברים ב, ה) מדרך כף רגל ועמדו רגליו ביום ההוא.

נביאים

יחזקאל פרק־לז כ־כח

כ וְהָיוּ הָעֵצִים אֲשֶׁר־תִּכְתֹּב עֲלֵיהֶם בְּיָדֶךָ לְעֵינֵיהֶם: כא וְדַבֵּר אֲלֵיהֶם כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהוִה הִנֵּה אֲנִי
לֹקֵחַ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִבֵּין הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הָלְכוּ־שָׁם וְקִבַּצְתִּי אֹתָם מִסָּבִיב וְהֵבֵאתִי אוֹתָם אֶל־אַדְמָתָם:
כב וְעָשִׂיתִי אֹתָם לְגוֹי אֶחָד בָּאָרֶץ בְּהָרֵי יִשְׂרָאֵל וּמֶלֶךְ אֶחָד יִהְיֶה לְכֻלָּם לְמֶלֶךְ וְלֹא (יהיה)־יִהְיוּ־עוֹד
לִשְׁנֵי גוֹיִם וְלֹא יֵחָצוּ עוֹד לִשְׁתֵּי מַמְלָכוֹת עוֹד: כג וְלֹא יִטַּמְּאוּ עוֹד בְּגִלּוּלֵיהֶם וּבְשִׁקּוּצֵיהֶם וּבְכֹל
פִּשְׁעֵיהֶם וְהוֹשַׁעְתִּי אֹתָם מִכֹּל מוֹשְׁבֹתֵיהֶם אֲשֶׁר חָטְאוּ בָהֶם וְטִהַרְתִּי אוֹתָם וְהָיוּ־לִי לְעָם וַאֲנִי אֶהְיֶה
לָהֶם לֵאלֹהִים: כד וְעַבְדִּי דָוִד מֶלֶךְ עֲלֵיהֶם וְרוֹעֶה אֶחָד יִהְיֶה לְכֻלָּם וּבְמִשְׁפָּטַי יֵלֵכוּ וְחֻקֹּתַי יִשְׁמְרוּ
וְעָשׂוּ אוֹתָם: כה וְיָשְׁבוּ עַל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לְעַבְדִּי לְיַעֲקֹב אֲשֶׁר יָשְׁבוּ־בָהּ אֲבוֹתֵיכֶם וְיָשְׁבוּ עָלֶיהָ
הֵמָּה וּבְנֵיהֶם וּבְנֵי בְנֵיהֶם עַד־עוֹלָם וְדָוִד עַבְדִּי נָשִׂיא לָהֶם לְעוֹלָם: כו וְכָרַתִּי לָהֶם בְּרִית שָׁלוֹם בְּרִית
עוֹלָם יִהְיֶה אוֹתָם וּנְתַתִּים וְהִרְבֵּיתִי אוֹתָם וְנָתַתִּי אֶת־מִקְדָּשִׁי בְּתוֹכָם לְעוֹלָם: כז וְהָיָה מִשְׁכָּנִי עֲלֵיהֶם
וְהָיִיתִי לָהֶם לֵאלֹהִים וְהֵמָּה יִהְיוּ־לִי לְעָם: כח וְיָדְעוּ הַגּוֹיִם כִּי אֲנִי יְהוָה מְקַדֵּשׁ אֶת־יִשְׂרָאֵל בִּהְיוֹת
מִקְדָּשִׁי בְּתוֹכָם לְעוֹלָם: (פ)

רש"י

(כה) לעבדי ליעקב. כעין שנתתיה ליעקב בלי מצרי׳:

מצודת דוד

(כ) והיו העצים. ר"ל העצי׳ ההם אשר תכתוב עליהם הדברים האלה תאחזם בידך לפניהם: **(כא) ודבר אליהם.** בעת תאחז העצים ההם בידך תדבר אליהם כה אמר ה׳ וגו׳: **(כב) לגוי אחד בארץ.** כשיהיו בארץ וחוזר ומפרש בהרי ישראל שם אעשם לגוי אחד ולא יהיו עוד חלוקים לשנים להיות יהודה עם לבד ועשרת השבטים עם לבד: **ולא יחצו וכו׳.** כפל הדבר במ"ש: **עוד.** ר"ל עד עולם: **(כג) ולא יטמאו עוד.** לא יהיו נטמאים עוד בעבודת כוכבים וביתר הפשעים שנטמאו בהם בהיותם בבבל: **והושעתי וכו׳.** כי רבים מהם נטמאו בין הבבליים במקום מושבותיהם בזמן הגולה והרשיעו כמוהם ולכן אמר אושיע אותם להוציאם משם לחזור לדת ישראל ואטהר אותם מטומאת עוונם כי אסלח להם ומאז יהיו לי לעם להאמין בי ולשמור מצותי ואני אהיה להם לאלהים להושיע להם ולעזור אותם: **(כד) ועבדי דוד.** מלך המשיח הבא מזרע דוד יהיה מלך עליהם: **ורועה אחד.** כי לא ימליכו עוד עשרת השבטים מלך לעצמם מבלעדי: **וחוקותי ישמרו.** ישמרו בלב ויעשום בפועל: **(כה) לעולם.** ר"ל עד עולם לא תפסוק המלוכה מזרע דוד: **(כו) ברית שלום.** שישבו בארצם בשלום והברית הזה יהיה עמהם עד עולם: **ונתתים.** ר"ל אתן אותם במקומם ולא יזוזו משם: **לעולם.** ולא תחרב עוד: **(כז) והיה משכני.** משכן שכינתי יהיה עליהם ואהיה להם לאלהים לעזור ולהושיע והמה יהיו לי לעם להאמין בי ולשמור מצותי: **(כח) וידעו וכו׳. בהיות וכו׳.** ר"ל כשתתמיד מקדשי בתוכם לעולם אז ידעו הגוים שאני ה׳ הקדשתי את ישראל להיות עמי:

מצודת ציון

(כב) יחצו. ענין חלוקה כמו ותחץ לארבע רוחות (דניאל י"א): **(כג) ובשקוציהם.** מל׳ שקץ ותיעוב: **(כד) ורועה.** ר"ל מנהיג: **(כז) משכני.** ר"ל השראת שכינתי והוא מלשון משכן וחנייה:

כתובים

דברי הימים א פרק־כז לב־לד

לב וְיֹהוֹנָתָן דּוֹד־דָּוִיד יוֹעֵץ אִישׁ־מֵבִין וְסוֹפֵר הוּא וְיֵחִיאֵל בֶּן־חַכְמוֹנִי עִם־בְּנֵי הַמֶּלֶךְ: (ם) לג וַאֲחִיתֹפֶל יוֹעֵץ לַמֶּלֶךְ וְחוּשַׁי הָאַרְכִּי רֵעַ הַמֶּלֶךְ: לד וְאַחֲרֵי אֲחִיתֹפֶל יְהוֹיָדָע בֶּן־בְּנָיָהוּ וְאֶבְיָתָר וְשַׂר־צָבָא לַמֶּלֶךְ יוֹאָב: (פ)

דברי הימים א פרק־כח א־ד

א וַיַּקְהֵל דָּוִיד אֶת־כָּל־שָׂרֵי יִשְׂרָאֵל שָׂרֵי הַשְּׁבָטִים וְשָׂרֵי הַמַּחְלְקוֹת הַמְּשָׁרְתִים אֶת־הַמֶּלֶךְ וְשָׂרֵי הָאֲלָפִים וְשָׂרֵי הַמֵּאוֹת וְשָׂרֵי כָל־רְכוּשׁ־וּמִקְנֵהוּ ׀ לַמֶּלֶךְ וּלְבָנָיו עִם־הַסָּרִיסִים וְהַגִּבּוֹרִים וְלְכָל־גִּבּוֹר חָיִל אֶל־יְרוּשָׁלִָם: ב וַיָּקָם דָּוִיד הַמֶּלֶךְ עַל־רַגְלָיו וַיֹּאמֶר שְׁמָעוּנִי אַחַי וְעַמִּי אֲנִי עִם־לְבָבִי לִבְנוֹת בֵּית מְנוּחָה לַאֲרוֹן בְּרִית־יְהוָה וְלַהֲדֹם רַגְלֵי אֱלֹהֵינוּ וַהֲכִינוֹתִי לִבְנוֹת: ג וְהָאֱלֹהִים אָמַר לִי לֹא־תִבְנֶה בַיִת לִשְׁמִי כִּי אִישׁ מִלְחָמוֹת אַתָּה וְדָמִים שָׁפָכְתָּ: ד וַיִּבְחַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל בִּי מִכָּל בֵּית־אָבִי לִהְיוֹת לְמֶלֶךְ עַל־יִשְׂרָאֵל לְעוֹלָם כִּי בִיהוּדָה בָּחַר לְנָגִיד וּבְבֵית יְהוּדָה בֵּית אָבִי וּבִבְנֵי אָבִי בִּי רָצָה לְהַמְלִיךְ עַל־כָּל־יִשְׂרָאֵל:

רש"י

(לב) ויחיאל בן חכמוני עם בני המלך. מגדלן ואומן שלהם מלמדם תרבות: **(לג)** וחושי הארכי רע המלך. שושבינו, קרית ספר תרגום קריתא דארכי, ומדרש רבה כשחטא דוד בבת שבע שאל לחושי הארכי אם ישוב בתשובה אם יקבלנו הקדוש ברוך הוא בתשובה לתת לו ארוכה לחטאו ואמר לו כן, למרעהו אשר רע לו דשמעון תרגומו שושביניה (שופטים יד): **(לד)** ואחרי אחיתופל. לאחר שמת לקח לו דוד את יהוידע ואביתר במקומו:

(א) ויקהל דויד את כל שרי ישראל. אלו השרים שרי שבטים כדכתיב (לעיל כז) ועל שבטי ישראל לראובני: ושרי המחלקות. אלו י"ב מחלקות של מלך (כדלעיל כ"ז) ובני ישראל למספרם וגו': ושרי האלפים. כדלעיל: ושרי המאות. שוטריהם: ושרי כל רכוש ומקנה למלך. אותן שמזכיר לעיל על אוצרות המלך ועל הכרמים ועל הזיתים והמקנה השרים שהיו על הבקר ועל הגמלים ועל הצאן, שכל מין הבהמה קרוי מקנה כדכתיב גם מקנה בקר וצאן הרבה היה לי דקהלת:

מצודת דוד

(לב) איש מבין. בעל בינה: **עם בני המלך.** היו בתמידות עם בני המלך ללמדם חכמה: **(לג)** יועץ למלך. הוא היה המיוחד לעצת המלך, אבל יהונתן דודו לא היה מיוחד למלך: **רע המלך.** הוא היה יושב בתמידות עם המלך להשתעשע עמו: **(לד)** ואחרי אחיתופל. אחר מותו לקח במקומו את יהוידע ואת אביתר: **ושר וכו'.** המיוחד על כל הצבא אשר למלך היה יואב:

מצודת ציון

(לב) וסופר. חכם ובדרז"ל סופר מברך ובור יוצא (חולין קח):

(א) הסריסים. ענין שררה: **(ב)** ולהדום. הוא שרפרף הכסא הנתון תחת רגלי האדם כשהוא יושב כמו והארץ הדום רגלי (ישעיה סו) ואחז במשל מדרך האדם:

(א) המשרתים. חוזר הוא על המחלקות: **ולכל גבור חיל.** כפל הדבר לומר שאיש לא נעדר מכל הגבורים: **(ב)** על רגליו. כאומר עם כי תשש כחו בעבור הזקנה עכ"ז התחזק לעמוד על רגליו לכבוד שרי ישראל הנאספים אליו: **עם לבבי לבנות.** עם לבבי היה לבנות בית וכו' וגם הכינותי כל המצטרך לה: **(ג)** ודמים שפכת. ולכן מנעו לבנות וכאשר מנע מלהניף ברזל על המזבח על שעושים ממנו כלי רציחה: **(ד)** ויבחר וכו'. כאומר אולם לא לעון יחשב הדם ההוא ולא נמאסתי בעבור זה מן מלוכה אלא נבחרתי עד עולם כל ימי חיי: **בחר לנגיד.** להיות מלך מזרעו: **בית אבי.** בחר את בית אבי:

משניות מסכת סוכה

ו רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: אַרְבַּע עֶשְׂרֵה סְעוּדוֹת חַיָּב אָדָם לֶאֱכוֹל בַּסֻּכָּה, אַחַת בַּיּוֹם וְאַחַת בַּלַּיְלָה. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: אֵין לַדָּבָר קְצָבָה, חוּץ מִלֵּילֵי יוֹם טוֹב רִאשׁוֹן שֶׁל חָג בִּלְבַד. וְעוֹד אָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר: מִי שֶׁלֹּא אָכַל לֵילֵי יוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן, יַשְׁלִים בְּלֵילֵי יוֹם טוֹב הָאַחֲרוֹן. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: אֵין לַדָּבָר תַּשְׁלוּמִין, עַל זֶה נֶאֱמַר (קהלת א, טו)**: "מְעֻוָּת לֹא־יוּכַל לִתְקֹן, וְחֶסְרוֹן לֹא־יוּכַל לְהִמָּנוֹת".**

ז מִי שֶׁהָיָה רֹאשׁוֹ וְרֻבּוֹ בַּסֻּכָּה, וְשֻׁלְחָנוֹ בְּתוֹךְ הַבַּיִת — בֵּית שַׁמַּאי פּוֹסְלִין, וּבֵית הִלֵּל מַכְשִׁירִין. אָמְרוּ לָהֶן בֵּית הִלֵּל לְבֵית שַׁמַּאי: לֹא כָךְ

פירוש ברטנורא

ו ארבע עשרה סעודות. ב' סעודות בכל יום לז' הימים: **אין לדבר קצבה.** אם רצה לאכול לא יאכל חוץ לסוכה. רצה להתענות יתענה ואין נזקקין לו: **חוץ מלילי יו"ט הראשון.** דילפינן חמשה עשר חמשה עשר מחג המצות, מה אכילת מצה לילה הראשון חובה, מכאן ואילך רשות, אף סוכה כן: **ישלים בלילי יו"ט האחרון.** בליל שמיני עצרת. ואין הלכה כר"א בשתיהן:

ז ב"ש פוסלין. והלכה כב"ש. בין בסוכה גדולה והוא יושב על פתח הסוכה ושולחנו בתוך הבית, בין בסוכה קטנה שאינה מחזקת ראשו ורובו ושולחנו, הכל אסור, גזירה שמא ימשך אחר שולחנו:

משניות מבוארות – קהתי

~ יום ראשון ~

באור משנה ו

רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: אַרְבַּע עֶשְׂרֵה סְעוּדוֹת חַיָּב אָדָם לֶאֱכוֹל בַּסֻּכָּה – כל יום שתי סעודות, **אַחַת בַּיּוֹם וְאַחַת בַּלַּיְלָה** – בשבעת ימי החג. בגמרא מבואר טעמו, שנאמר **(ויקרא כג, מב):** "בסוכות תשבו", ודרשו: תשבו כעין תדורו, ומכאן למד רבי אליעזר: מה דירה אדם אוכל בה סעודה אחת ביום וסעודה אחת בלילה, אף בסוכה כן. **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: אֵין לַדָּבָר קְצָבָה** – אלא כל אימת שהוא רוצה לאכול, לא יאכל חוץ לסוכה; ואמנם אף חכמים דורשים: תשבו כעין תדורו, אלא שהם למדים מכאן, שאין קצבה לסעודות האדם בסוכתו, כשם שאין קצבה לסעודות האדם בדירתו, אלא אם הוא רוצה אוכל, ואם אינו רוצה אינו אוכל; **חוּץ מִלֵּילֵי יוֹם טוֹב רִאשׁוֹן שֶׁל חָג בִּלְבַד** – שהוא חייב לאכול סעודה בסוכה, והטעם הוא שלמדים חג הסוכות מחג המצות בגזירה שווה "חמשה־עשר, חמשה־עשר", שכן בחג הסוכות נאמר **(ויקרא כג, לד):** "בחמשה עשר יום לחודש השביעי הזה חג הסוכות", ובחג המצות נאמר **(שם שם, ו):** "ובחמשה עשר יום לחודש הזה חג המצות", מה להלן לילה הראשון חובה, שנאמר **(שמות יב, יח):** "בערב תאכלו מצות", אף כאן לילה הראשון חובה, כלומר שרק בלילה הראשון של החג חובה לאכול סעודה בסוכה, אבל בשאר הימים אם רוצה לאכול אוכל בסוכה, ואם אינו רוצה לאכול סעודת קבע, אינו חייב לאכול בשביל לקיים מצוות ישיבה בסוכה. **וְעוֹד אָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר: מִי שֶׁלֹּא אָכַל לֵילֵי יוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן** – של סוכות, **יַשְׁלִים בְּלֵילֵי יוֹם טוֹב הָאַחֲרוֹן** – יאכל בליל שמיני עצרת סעודה נוספת כנגד הסעודה שלא אכל בליל יום טוב הראשון, אף על פי שאוכלה חוץ לסוכה. **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: אֵין לַדָּבָר תַּשְׁלוּמִין** – אין תשלומים לסעודת החובה של ליל יום טוב הראשון. **עַל זֶה נֶאֱמַר: "מְעֻוָּת לֹא־יוּכַל לִתְקֹן, וְחֶסְרוֹן לֹא־יוּכַל לְהִמָּנוֹת"** – והלכה כחכמים.

בגמרא שואלים על דברי רבי אליעזר שבסיפא: והלא רבי אליעזר אמר, שארבע עשרה סעודות חייב אדם לאכול בסוכה, אחת ביום ואחת בלילה? ומתרצים: חזר בו רבי אליעזר.

על שאלה ותשובה זו יש פירושים אחדים. לפי רש"י השאלה היא: הואיל ובליל שמיני עצרת אינו אוכל בסוכה, שהרי אם יאכל בסוכה יעבור על "בל תוסיף", אם כן כיצד יכול הוא להשלים מחוץ לסוכה סעודה שהיה חייב בה בסוכה. והתירוץ הוא: חזר בו רבי אליעזר ממה שאמר שחייב אדם לאכול ארבע עשרה סעודות בסוכה, והסכים לדעתם של חכמים, שאין לדבר קצבה חוץ מליל יום טוב הראשון, אלא שנחלקו במי שלא אכל בליל יום טוב הראשון, שלדעת רבי אליעזר יש לה תשלומין. כמו שיש תשלומין לקרבנות יום רביעי אף ביום טוב האחרון (עיין מהרש"א), ולדעת חכמים אין לה תשלומין (עיין תוספות שמקשים על רש"י ומפרשים את התירוץ בדרך אחרת).

ויש מפרשים, ששאלת הגמרא היא: והלא לדעת רבי אליעזר ארבע עשרה סעודות חייב אדם לאכול בסוכה, ואם כן היה לו לומר: "מי שחיסר אחת מסעודותיו"... ולמה נקט "מי שלא אכל לילי יום טוב הראשון"? על כך תירצו, שחזר בו רבי אליעזר והסכים לדעת חכמים, שאין חובה אלא בלילי יום טוב הראשון, וחידש בזה לומר, שאם לא אכל סעודת חובה זו, ישלים בלילי יום טוב האחרון (המאירי).

באור משנה ז

מִי שֶׁהָיָה רֹאשׁוֹ וְרֻבּוֹ בַּסֻּכָּה, וְשֻׁלְחָנוֹ בְּתוֹךְ הַבַּיִת – רש"י מפרש: "דרך סעודתם בהסיבה היתה על מיטות, ומסובים על צד שמאלם, ואין אוכלים זקופים וישבים כמונו, לפיכך הוצרך (התנא) לומר: ראשו ורובו" (סוכה ב, ב), **בֵּית שַׁמַּאי פּוֹסְלִין, וּבֵית הִלֵּל מַכְשִׁירִין** – מסקנת הגמרא היא (סוכה ג, א), שבית שמאי ובית הלל נחלקו כאן בין בסוכה גדולה בין בסוכה קטנה, וכך שנויה משנתנו: מי שהיה ראשו ורובו בסוכה ושולחנו בתוך הבית – כלומר שהסוכה אמנם גדולה היא, אלא שהוא יושב על פתחה ואוכל על שולחנו שבתוך הבית, בית שמאי אומרים: לא יצא ידי חובתו, ובית הלל אומרים: יצא. ושאינה מחזקת אלא כדי ראשו ורובו בלבד — בית שמאי פוסלין ובית הלל מכשירין. טעם המחלוקת מבואר בגמרא, שבית שמאי גוזרים שמא יימשך אחר שולחנו, ובית הלל אינם גוזרים. ואמרו בגמרא: "הלכה, צריכה שתהא מחזקת ראשו ורובו ושולחנו". ומכאן יש מבארים, שבין בסוכה גדולה ובין בסוכה קטנה טעמם של בית שמאי הוא משום גזירה שמא יימשך אחר שולחנו, ולכן הלכה כבית שמאי בשתיהן **(הרי"ף; הרמב"ם).** ויש סוברים, שהטעם "שמא יימשך אחר שולחנו" אינו אלא בסוכה גדולה, אבל בסוכה קטנה הטעם הוא משום שאין עליה שם דירה כלל, ועל כך אמרו בגמרא: "הלכה צריכה שתהא מחזקת ראשו ורובו ושולחנו", כלומר שבסוכה קטנה שאינה מחזקת ראשו ורובו ושולחנו, אמנם הלכה כדברי בית שמאי, שהיא פסולה, אבל בסוכה גדולה הלכה כדברי בית הלל, שאין גוזרים בה שמא יימשך אחר שולחנו **(תוספות). אָמְרוּ לָהֶן בֵּית הִלֵּל לְבֵית שַׁמַּאי: לֹא כָךְ**

בֵּית הִלֵּל לְבֵית שַׁמַּאי: לֹא כָּךְ הָיָה מַעֲשֶׂה, שֶׁהָלְכוּ זְקֵנֵי בֵית שַׁמַּאי וְזִקְנֵי בֵית הִלֵּל לְבַקֵּר אֶת רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן הַחוֹרְנִי, וּמְצָאוּהוּ שֶׁהָיָה יוֹשֵׁב רֹאשׁוֹ וְרֵבוֹ בַּסֻּכָּה וְשֻׁלְחָנוֹ בְּתוֹךְ הַבַּיִת, וְלֹא אָמְרוּ לוֹ דָּבָר? אָמְרוּ לָהֶן בֵּית שַׁמַּאי: מִשָּׁם רְאָיָה? אַף הֵם אָמְרוּ לוֹ: אִם כֵּן הָיִיתָ נוֹהֵג, לֹא קִיַּמְתָּ מִצְוַת סֻכָּה מִיָּמֶיךָ.

ח נָשִׁים וַעֲבָדִים וּקְטַנִּים פְּטוּרִים מִן הַסֻּכָּה. קָטָן שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ לְאִמּוֹ — חַיָּב בַּסֻּכָּה. מַעֲשֶׂה וְיָלְדָה כַּלָּתוֹ שֶׁל שַׁמַּאי הַזָּקֵן, וּפִחֵת אֶת הַמַּעֲזֵיבָה וְסִכֵּךְ עַל גַּבֵּי הַמִּטָּה בִּשְׁבִיל הַקָּטָן.

ט כָּל שִׁבְעַת הַיָּמִים אָדָם עוֹשֶׂה סֻכָּתוֹ קְבַע וּבֵיתוֹ עֲרַאי. יָרְדוּ גְּשָׁמִים, מֵאֵימָתַי מֻתָּר לְפַנּוֹת? מִשֶּׁתִּסְרַח הַמִּקְפָּה. מָשְׁלוּ מָשָׁל: לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה? לְעֶבֶד שֶׁבָּא לִמְזוֹג כּוֹס לְרַבּוֹ, וְשָׁפַךְ לוֹ קִיתוֹן עַל פָּנָיו.

פ ר ק ש ל י ש י

א לוּלָב הַגָּזוּל וְהַיָּבֵשׁ — פָּסוּל. שֶׁל אֲשֵׁרָה וְשֶׁל עִיר הַנִּדַּחַת — פָּסוּל. נִקְטַם רֹאשׁוֹ, נִפְרְצוּ עָלָיו — פָּסוּל. נִפְרְדוּ

פירוש ברטנורא

ח נשים ועבדים וקטנים כו'. דאמר קרא (ויקרא כ"ג) כל האזרח בישראל, להוציא את הנשים, דאע"ג דחייבות באכילת מצה ליל ראשון של פסח אין חייבות בסוכה ליל ראשון של חג: **קטן שאינו צריך לאמו.** כל שנעור משנתו ואינו קורא אימא אימא הוי א"צ לאמו וחייב ופחות מכאן פטור. וכן הלכה. ודוקא שקורא ושונה ואינו שותק עד שתבא אמו אליו הוא דנקרא צריך לאמו, אבל קורא פעם אחת ושותק לאו צריך לאמו הוא:

ט סוכתו קבע. שאם יש לו כלים נאים ומצעות נאות מעלן לסוכה: **משתסרח המקפה.** משתקלקל המקפה. כל תבשיל שאינו לא רך ולא קשה אלא קפוי קרוי מקפה. ורוב בני אדם מואסין תבשיל כזה, ובמעט מים מתקלקל לגמרי. ומקפה של גריסין של פול היא ממהרת להתקלקל בגשמים יותר משאר מקפות, ואם ירדו גשמים עד שאילו היה לפניו מקפה של גריסין היתה מתקלקלת, מותר לפנות מיד: **ושפך לו.** רבו קיתון על פניו של עבד, כלומר אי אפשי בשמושך. אף כאן גשמים הללו מראין שאין הקב"ה מקבל מעשיהם ברצון:

ג א לולב הגזול פסול. דכתיב ולקחתם לכם, משלכם. ולאחר יאוש בעלים נהי דשלו הוא שקונה אותו ביאוש, מכל מקום הוי מצוה הבאה בעבירה:

משניות מבוארות – קהתי

הָיָה מַעֲשֶׂה, שֶׁהָלְכוּ זְקֵנֵי בֵית שַׁמַּאי וְזִקְנֵי בֵית הִלֵּל לְבַקֵּר אֶת רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן הַחוֹרְנִי, וּמְצָאוּהוּ שֶׁהָיָה יוֹשֵׁב רֹאשׁוֹ וְרֵבוֹ בַּסֻּכָּה וְשֻׁלְחָנוֹ בְּתוֹךְ הַבַּיִת, וְלֹא אָמְרוּ לוֹ דָּבָר? – והרי ראייה לדברינו שיצא ידי חובתו. **אָמְרוּ לָהֶן בֵּית שַׁמַּאי** – לבית הלל: **מִשָּׁם רְאָיָה** – לדבריכם? **אַף הֵם אָמְרוּ לוֹ: אִם כֵּן הָיִיתָ נוֹהֵג, לֹא קִיַּמְתָּ מִצְוַת סֻכָּה מִיָּמֶיךָ** – כלומר לא קיימת מצוות סוכה כראוי וכמצוות חכמים (**הר"ן**).

~ יום שני ~

באור משנה ח

נָשִׁים וַעֲבָדִים וּקְטַנִּים פְּטוּרִים מִן הַסֻּכָּה – בברייתא בגמרא מבואר הטעם שנשים פטורות מן הסוכה, משום שנאמר (**ויקרא כג, מב**): "כל האזרח בישראל ישבו בסוכות" ודרשו: האזרח – להוציא את הנשים. ברם, לפי מסקנת הגמרא הלכה למשה מסיני היא, ואין הדרשה אלא אסמכתא בלבד. ואף על פי שבלאו הכי הרי נשים פטורות ממצוות עשה שהזמן גרמן, מכל מקום הוצרכה גם הדרשה או ההלכה, לפי שאפשר היה לחייבן בסוכה משום "תשבו כעין תדורו", מה דירה איש ואשתו אף סוכה איש ואשתו; או שהיינו למדים בגזירה שווה "חמשה־עשר, חמשה־עשר" מחג המצות, מה להלן נשים חייבות, אף כאן נשים חייבות, לפיכך באה הדרשה או ההלכה להשמיענו, שפטורות הן מן הסוכה; ועבדים, היינו עבדים כנענים, דינם כנשים, שפטורים הם מן המצוות שהנשים פטורות מהן; וקטנים – לפי שאינם בני חיוב. **קָטָן שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ לְאִמּוֹ** – שתטפל בו, שאין הוא כרוך אחריה; בגמרא מבואר: "כל שניעור משנתו ואינו קורא אמא אמא" כלומר שאינו קורא ושונה עד שתבוא אליו, אלא קורא ושותק (**רש"י**), **חַיָּב בַּסֻּכָּה** – כדי לחנכו במצוות. **מַעֲשֶׂה וְיָלְדָה כַּלָּתוֹ שֶׁל שַׁמַּאי הַזָּקֵן, וּפִחֵת אֶת הַמַּעֲזֵיבָה** – שבר מקצת מן התקרה כנגד מיטת כלתו, **וְסִכֵּךְ עַל גַּבֵּי הַמִּטָּה** – והניח שם סכך, **בִּשְׁבִיל הַקָּטָן** – שנולד, שלדעת בית שמאי כל קטן חייבים להושיבו בסוכה. יש מבארים, ששמאי מחמיר לחייב בחינוך אפילו קטן הצריך לאמו, כיון שאפשר וראוי לכך; שכן הדין בכל מצווה לחייבו בחינוך בזמן שאפשר וראוי לכך; וחכמים סוברים, שהואיל ואמו פטורה מן הסוכה, לפיכך כל שהוא צריך לה אינו ראוי לחינוך סוכה (**הר"ן**).

המהרש"ל מפרש: בשביל הקטן בשביל שהיה להם גם כן בן קטן כבן חמש ולא היה יכול לפרוש מאמו (**עיין "חכמת שלמה" על יבמות טו, א; ועיין רש"ש במסכת סוכה כח, א**).

באור משנה ט

כָּל שִׁבְעַת הַיָּמִים – של חג הסוכות, **אָדָם עוֹשֶׂה סֻכָּתוֹ קְבַע וּבֵיתוֹ עֲרַאי** – שיהא עיקר דירתו בסוכה. בברייתא בגמרא מבואר: "כיצד? היו לו כלים נאים, מעלן לסוכה; מצעות נאות – מעלן לסוכה; אוכל ושותה ומטייל בסוכה ומשנן בסוכה". **יָרְדוּ גְּשָׁמִים, מֵאֵימָתַי מֻתָּר לְפַנּוֹת** – את הכלים מן הסוכה ולצאת מתוכה? **מִשֶּׁתִּסְרַח הַמִּקְפָּה** – משיתקלקל התבשיל מטיפות הגשמים שנכנסו לתוכו ("מקפה" – תבשיל סמיך, מעין דייסה). **מָשְׁלוּ מָשָׁל: לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה** – כשיורדים גשמים בחג וצריכים לצאת מן הסוכה, למה זה דומה? **לְעֶבֶד שֶׁבָּא לִמְזוֹג כּוֹס לְרַבּוֹ, וְשָׁפַךְ לוֹ קִיתוֹן עַל פָּנָיו** – ושפך לו רבו את המשקה שבקיתון על פניו, כמי שאומר: איני רוצה בשימושך, כך הגשמים היורדים בחג הסוכות מראים שאין מעשיהם של ישראל רצויים לפני הקב"ה.

~ יום שלישי ~

באור משנה א

כתוב בפרשת חג הסוכות (ויקרא כג, מ): "ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר כפות תמרים וענף עץ עבות וערבי נחל, ושמחתם לפני ה' א־להיכם שבעת ימים", וכותב הרמב"ם: "פרי עץ הדר" — היינו אתרוג (עיין גמרא סוכה לה, א): "כפות תמרים" הן חריות של דקל כשיצמחו קודם שיתפרדו העלים שלהם לכאן ולכאן אלא כשיהיה כמו שרביט, והוא הנקרא "לולב"; "ענף עץ עבות" הוא ההדס שעליו חופין את עצו; "ערבי נחל" אינן כל דבר הגדל על הנחל אלא מין ידוע הוא הנקרא "ערבי נחל", עלה שלו משוך כנחל ופיו חלק וקנה שלו אדום, וזה הוא הנקרא ערבה, ורוב מין זה גדל על הנחלים, לכך נאמר "ערבי נחל"... וכל הדברים האלו מפי השמועה ממשה רבנו נתפרשו. – ארבעה מינים אלו מצווה אחת הן, ומעכבין זה את זה, וכולן נקראין "מצוות לולב" (הל' לולב ז, א-ה). – פרק זה עוסק בהלכות ארבעת המינים. משנתנו פותחת בדיני הלולב.

לוּלָב הַגָּזוּל וְהַיָּבֵשׁ, פָּסוּל – בגמרא מבואר, שלולב הגזול פסול, משום שנאמר: "ולקחתם לכם", ודרשו: לכם – משלכם, ולא הגזול.

עָלָיו — כָּשֵׁר; רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: יֹאגְדֶנּוּ מִלְּמַעְלָה. צִנֵּי הַר הַבַּרְזֶל — כְּשֵׁרוֹת. לוּלָב שֶׁיֵּשׁ בּוֹ שְׁלֹשָׁה טְפָחִים כְּדֵי לְנַעְנֵעַ בּוֹ — כָּשֵׁר.

ב הֲדַס הַגָּזוּל וְהַיָּבֵשׁ — פָּסוּל. שֶׁל אֲשֵׁרָה וְשֶׁל עִיר הַנִּדַּחַת — פָּסוּל. נִקְטַם רֹאשׁוֹ, נִפְרְצוּ עָלָיו אוֹ שֶׁהָיוּ עֲנָבָיו מְרֻבּוֹת מֵעָלָיו — פָּסוּל; וְאִם מִעֵטָן — כָּשֵׁר. וְאֵין מְמַעֲטִין בְּיוֹם טוֹב.

ג עֲרָבָה גְּזוּלָה וִיבֵשָׁה — פְּסוּלָה. שֶׁל אֲשֵׁרָה וְשֶׁל עִיר הַנִּדַּחַת — פְּסוּלָה. נִקְטַם רֹאשָׁהּ, נִפְרְצוּ עָלֶיהָ, וְהַצַּפְצָפָה — פְּסוּלָה. כְּמוּשָׁה וְשֶׁנָּשְׁרוּ מִקְצַת עָלֶיהָ וְשֶׁל בַּעַל — כְּשֵׁרָה.

פירוש ברטנורא

והיבש פסול. דבכולהו בעינן הדר וליכא: **של אשירה.** אילן הנעבד: **ושל עיר הנדחת פסול.** דלשרפה קאי. ולולב בעי שיעור, והני כיון דלשריפה קיימי אין שיעורן קיים: **נקטם ראשו פסול.** דלא הוי הדר: **נפרצו עליו.** ואינן מחוברין אלא ע"י אגידה: **נפרדו עליו.** מחוברים הן בשדרה, אלא שלמעלה הן נפרדין לכאן ולכאן כענפי אילן: **יאגדנו מלמעלה.** אם נפרדו עליו יאגדם שיהיו עולים עם השדרה כשאר לולבים. ואין הלכה כר"י: **ציני הר הברזל.** יש דקלים שלולבין שלהן עליהן קצרים מאד ואין עולין על אורך השדרה. אם הן ארוכין כל כך עד שראשו של זה מגיע לצד עקרו של זה כשרים: **כל לולב שיש בו שלשה טפחים.** כנגד אורך ההדס וטפח יותר, כדי לנענע בו, דלולב בעי לנענועי כדלקמן: **כדי לנענע בו.** תני, וכדי לנענע בו, דהיינו טפח יותר על שלשה טפחים:

ב נקטם ראשו פסול. ולית הלכתא כסתם מתניתין, אלא כרבי טרפון דאמר לקמן אפילו שלשתן קטומין כשרים: **ענביו.** פרי יש בו שדומה לענבים: **מרובות מעליו פסול.** לא שנו אלא שחורות או אדומות, אבל ירוקות מינא דהדס הוא וכשר: **ואין ממעטין אותן ביו"ט.** דה"ל מתקן:

ג נקטם ראשה פסולה. אף זו אינה הלכה: **צפצפה.** מין ערבה ועלה שלה עגול: **ושל בעל.** שגדלה בשדה ולא בנחל, כשרה. לא נאמר ערבי נחל אלא שדבר הכתוב בהווה:

משניות מבוארות – קהתי

הֲדַס הַגָּזוּל וְהַיָּבֵשׁ, פָּסוּל – מהטעם שבארנו בלולב (במשנה הקודמת): **שֶׁל אֲשֵׁרָה וְשֶׁל עִיר הַנִּדַּחַת, פָּסוּל** – כמו שבארנו כבר בלולב, **נִקְטַם רֹאשׁוֹ** – ראש הבד (הענף), ונפקע הדרו; **נִפְרְצוּ עָלָיו** – נשרו רוב העלים שלו; ויש מפרשים: נסדקו רוב עליו; **אוֹ שֶׁהָיוּ עֲנָבָיו מְרֻבּוֹת מֵעָלָיו** – פרי ההדס הוא כעין ענבים קטנים, ואם היו ענביו של הדס מרובים מהעלים שבו, **פָּסוּל** – בענין "הדס שענביו מרובים מעליו" מבואר בגמרא, שדווקא כשענביו הם שחורים או אדומים, ההדס פסול, לפי שאינו הדר, אבל כשענביו הם ירוקים, הואיל והם כמראה הדס, כשר. **וְאִם מְעָטָן** – שתלש מקצת ענביו, שלא יהיו מרובים מעליו, **כָּשֵׁר** – ההדס. **וְאֵין מְמַעֲטִין בְּיוֹם טוֹב** – אסור לתלוש ענבים מההדס ביום טוב, לפי שנראה כמתקן כלי ביום טוב.

ואפילו לאחר שנתייאשו הבעלים, שנמצא הלולב שלו, שקנה אותו ביאוש, מכל מקום פסול מדרבנן, שמצווה הנעשית בדבר הגזול היא מצווה הבאה בעבירה; ולולב היבש פסול, לפי שאינו הדר, ולמדים בהיקש מאתרוג, שגם בשאר המינים צריך הדר. **שֶׁל אֲשֵׁרָה** – לולב של אילן שעובדים אותו לשם עבודה זרה, שדינו בשריפה, **וְשֶׁל עִיר הַנִּדַּחַת** – עיר ישראל שרוב אנשיה הודחו לעבוד עבודה זרה, שנאמר בה (**דברים יג, טז-יז**): "הכה תכה את יושבי העיר ההיא לפי חרב... ושרפת באש את העיר ואת כל שללה", **פָּסוּל** – לפי שהלולב צריך שיעור, ולולב של אשירה ושל עיר הנידחת הואיל והוא עומד לשריפה, הרי זה כאילו אין שיעורו קיים, שהעומד לשריפה הרי הוא כשרוף; **נִקְטַם רֹאשׁוֹ** – נקצץ ראשו של הלולב, ונמצא שאינו הדר, או **נִפְרְצוּ עָלָיו** – יש מפרשים שנתלשו העלים מן השדרה לגמרי ואגדם עמה (**רש"י; ברטנורא**); ויש מפרשים, שנתלשו העלים מן השדרה, ועדיין תלויים בה (**הרי"ף**); ויש מבארים, שנחלקו העלים לארכם כדרך שחותכים אותם לעשות מהם סלים (**הראב"ד**), **פָּסוּל** – הלולב. **נִפְרְדוּ עָלָיו** – זה מזה, כענפי הדקל, **כָּשֵׁר** – למצוות לולב. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: יֹאגְדֶנּוּ מִלְּמַעְלָה** – אם נפרדו העלים, אין הלולב כשר אלא אם כן יאגדם עם שדרת הלולב. ואין הלכה כרבי יהודה. **צִנֵּי הַר הַבַּרְזֶל** – לולבים הגדלים בהר הברזל (יש סוברים שהוא מקום ליד הארנון. ולפי הגמרא הוא בגיא בן הנם). ויש מפרשים: דקלים קשים הגדלים בהרים, שעליהם קצרים מאד, וגם אינם גדלים לכל אורך שדרת הלולב, **כְּשֵׁרוֹת** – ובגמרא אמרו: "לא שנו אלא שראשו של זה מגיע לצד עיקרו של זה (ראשו של עלה שלמטה מגיע לעיקר של עלה שלמעלה ממנו), אבל אין ראשו של זה מגיע לצד עיקרו של זה, פסול". **לוּלָב שֶׁיֵּשׁ בּוֹ שְׁלֹשָׁה טְפָחִים** – כשיעור ההדס, **כְּדֵי לְנַעְנֵעַ בּוֹ** – בגמרא מגיהים כאן: "וכדי לנענע בו". כלומר שיש בלולב שלשה טפחים, באופן שההדס והערבה מכסים אותו, ועוד טפח נוסף כדי לנענע בו, שכן מצווה לנענע בלולב, **כָּשֵׁר** – למצוות לולב.

באור משנה ב

משנתנו עוסקת בדיני הדס. וכבר הזכרנו, שהדס הוא עץ שעליו חופים את עצו; וכל שיוצאים ממנו שלשה שלשה עלים או יותר בכל קן וקן בעיגול אחד בשווה הוא הדס הכשר למצוות ארבעת המינים.

~ יום רביעי ~

באור משנה ג

משנתנו דנה בערבה, שסימניה הם: עליה משוכים כנחל (קצרים וארוכים), פיה חלק (כלומר שקצות העלים חלקים הם ואינם משוננים) וקנה שלה אדום.

עֲרָבָה גְּזוּלָה וִיבֵשָׁה, פְּסוּלָה – מהטעמים שבארנו בלולב, **שֶׁל אֲשֵׁרָה וְשֶׁל עִיר הַנִּדַּחַת, פְּסוּלָה** – כמו שבארנו בלולב (משנה א); **נִקְטַם רֹאשָׁהּ** – של הערבה, **נִפְרְצוּ עָלֶיהָ** – נשרו עליה; ויש מפרשים: נסדקו עליה, **וְהַצַּפְצָפָה** – מין ערבה שעליה עגולים ומשוננים, וקנה שלה לבן, **פְּסוּלָה** – בגמרא אמרו, שיש עוד מין ערבה, שעליה משוכים וקנה שלה אדום, אלא שקצות העלים אינם חלקים, כי אם יש בהם פגימות קטנות עד מאד כמו מגל, ואף זו כשרה היא (**עיין רמב"ם הל' לולב ז, ד**). **כְּמוּשָׁה** – ערבה נובלת, **וְשֶׁנָּשְׁרוּ מִקְצַת עָלֶיהָ** – כל שלא נשרו רובם, **וְשֶׁל בַּעַל** – ערבה הגדלה בשדה על מי גשמים ולא על הנחל, **כְּשֵׁרָה** – ומה שנאמר בתורה "ערבי נחל", אין הכוונה לערבי נחל דווקא, אלא שדיבר הכתוב בהווה, שדרך הערבה לגדול על הנחל, אבל גם כל ערבה שאינה גדלה על הנחל, אם יש בה הסימנים שהבאנו לעיל, הרי היא כשרה.

ד רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר: שְׁלֹשָׁה הֲדַסִּים וּשְׁתֵּי עֲרָבוֹת לוּלָב אֶחָד וְאֶתְרוֹג אֶחָד; אֲפִלּוּ שְׁנַיִם קְטוּמִים וְאֶחָד אֵינוֹ קָטוּם. רַבִּי טַרְפוֹן אוֹמֵר: אֲפִלּוּ שְׁלָשְׁתָּן קְטוּמִים. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: כְּשֵׁם שֶׁלּוּלָב אֶחָד וְאֶתְרוֹג אֶחָד, כָּךְ הֲדַס אֶחָד וַעֲרָבָה אַחַת.

ה אֶתְרוֹג הַגָּזוּל וְהַיָּבֵשׁ — פָּסוּל. שֶׁל אֲשֵׁרָה וְשֶׁל עִיר הַנִּדַּחַת — פָּסוּל. שֶׁל עָרְלָה — פָּסוּל. שֶׁל תְּרוּמָה טְמֵאָה — פָּסוּל. שֶׁל תְּרוּמָה טְהוֹרָה — לֹא יִטֹּל, וְאִם נָטַל — כָּשֵׁר. שֶׁל דְּמַאי — בֵּית שַׁמַּאי פּוֹסְלִין, וּבֵית הִלֵּל מַכְשִׁירִין. שֶׁל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי בִּירוּשָׁלַיִם — לֹא יִטֹּל, וְאִם נָטַל — כָּשֵׁר.

פירוש ברטנורא

ד אפילו שנים קטומין. אהדסים קאי. ובגמרא פריך אי קטום פסול והוא מצריך שלשה ליבעי כולהו שלמים, ואי קטום כשר ליכשר שלשתן קטומים. ומסיק דחזר בו רבי ישמעאל מתחלת דבריו שהיה מצריך שלשה הדסים ומכשיר אפילו שנים קטומין. והוא הדין אי לא מייתי להו כלל דקטומין כמאן דליתנהו דמי: **אפילו שלשתן קטומין.** דלא בעי הדר בהדס. והלכה כרבי טרפון:

ה של ערלה ושל תרומה טמאה פסול. דאמר קרא (ויקרא כ"ג) ולקחתם לכם, שיהיה ראוי לכם: **ואם נטל כשר.** שהרי יש בה היתר אכילה: **ובית הלל מכשירין.** דהא חזי לעניים, כדתנן מאכילין את העניים דמאי: **בירושלים כו'.** אבל חוץ לירושלים לא, דבעינן לכם שיהא ראוי לכם:

משניות מבוארות – קהתי

באור משנה ד

רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר: נוטלים שְׁלֹשָׁה הֲדַסִּים וּשְׁתֵּי עֲרָבוֹת לוּלָב אֶחָד וְאֶתְרוֹג אֶחָד – בגמרא מבואר הטעם, שבהדס נאמר: ענף עץ עבות, שלוש תיבות, ומכאן דורשים שצריך ליטול שלשה הדסים; **ובערבה נאמר:** ערבי נחל, ומיעוט רבים שניים, הלכך נוטלים שתי ערבות; **ובלולב נאמר:** כפת תמרים ("כפת" חסר וא"ו), והרי זה לשון יחיד; **ובאתרוג נאמר:** "פרי עץ הדר", שמשמעו אחד (**עיין "תוספות יום טוב"**); **אֲפִלּוּ שְׁנַיִם קְטוּמִים וְאֶחָד אֵינוֹ קָטוּם** – פיסקה זו מוסבה על ההדסים, שאין שלשתם צריכים להיות שלמים, אלא אפילו שניים מהם ראשיהם קטומים ואחד ראשו אינו קטום, כשרים הם. **רַבִּי טַרְפוֹן אוֹמֵר: אֲפִלּוּ שְׁלָשְׁתָּן קְטוּמִים** – כשרים הם, שלדעת רבי טרפון אין צריכים "הדר" בהדס (**רש"י**). **רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: כְּשֵׁם שֶׁלּוּלָב אֶחָד וְאֶתְרוֹג אֶחָד, כָּךְ הֲדַס אֶחָד וַעֲרָבָה אַחַת** – ואמרו בגמרא: הלכה כרבי טרפון. ואף על פי ששנינו בסתם משנה (לעיל משנה ב), הדס שנקטם ראשו פסול, אין הלכה כאותה סתם משנה אלא כרבי טרפון שאפילו שלשתם קטומים, כשרים (**ברטנורא; הרי"ף; רמב"ם הל' לולב ח, ה**). כן פוסק הרמב"ם כדברי רבי ישמעאל שנוטלים שלשה הדסים ושתי ערבות (**הל' לולב ז, ז**).

להרחבת הסבר העניינים של משנתנו נוסיף כמה דברים:

א. בענין "הדס שנקטם ראשו" משיג הראב"ד על הרמב"ם והוא כותב בזו הלשון: "כבר הופיע רוח הקודש בבית מדרשנו מכמה שנים והעלינו שהוא פסול כסתם משנתנו. ודברי רבי טרפון שאמר "אפילו שלשתן קטומים, כשר" ענין אחר הוא ולא שנקטם ראשו, והכל ברור בחיבורנו, ומקום הניחו לי מן השמים".

והרי פירושו של הראב"ד על משנתנו כפי שהוא מובא ב"המאירי": "סתם הענף האמצעי שהוא הגזע, והוא גוף ההדס, יש בדים סביבו, וסובר רבי ישמעאל, שצריך שיהא אחד מן הענפים הגזע שלו שלם עם הבדים שסביבותיו, אבל שאר שני הענפים כשרים אף כשאין שם גזע כלל אלא אותן הפארות הנחתכות מסביביו; וכן כשר הגזע עצמו, אף שנקטמו ממנו הפארות והבדים שבסביבותיו, ובלבד שאחד מהענפים יהא שלם בעבות עם כל בדיו. ורבי טרפון סובר: אפילו שלשתם קטומים, כלומר אף אם שלשתם הם הבדים שנחתכו מענף הגזע, או ענפי הגזע שנקטמו מהם בדיהם, הרי הם כשרים".

ב. בגמרא שואלים על דברי רבי ישמעאל "אפילו שניים קטומים ואחד אינו קטום": אם הוא סובר שהדס קטום פסול, מאחר שהוא מצריך שלשה הדסים, הרי שלשתם צריכים להיות שלמים, ואם הוא סובר שהדס קטום כשר, אפילו שלשתם קטומים צריכים להיות כשרים (כדעת רבי טרפון)? ומסיקים בגמרא, שרבי ישמעאל חזר בו מדבריו הראשונים שצריך ליטול שלשה הדסים, ולכן הוא מכשיר שניים קטומים והוא הדין כשאינו נוטל אותם כלל. שהקטומים דומים כאילו אינם לגמרי. ומכל מקום אפשר שמשום הידור מצווה מצריך רבי ישמעאל שלשה הדסים, אלא הואיל ואין השניים מעכבים די אפילו בקטומים (הר"ן).

ג. בדברי רבי עקיבא שאין נוטלים אלא הדס אחד מבאר הר"ן, שכוונתו להדס שאינו קטום, כלומר שרבי עקיבא סובר כרבי ישמעאל לאחר שחזר בו, שצריך הדס אחד שאינו קטום, אלא שנחלקו ביניהם לכתחילה במניין ההדסים, שלדעת רבי ישמעאל צריך ליטול שלשה הדסים להידור מצווה, ולדעת רבי עקיבא אין צורך אלא בהדס אחד.

ד. הרמב"ן מבאר, שמה שמכשירים בהדס, כשנקטם ראשו, יותר מבשאר המינים, לפי שעל ידי זה שהוא עבות בעלים אין הקטימה ניכרת בו כל כך כמו שהיא ניכרת בשאר המינים.

~ יום חמישי ~

באור משנה ה

בגמרא מובאת ברייתא: "ולקחתם לכם פרי עץ הדר" (ויקרא כג, מ): שטעם עצו ופריו שווה, הווי אומר: זה אתרוג. רבי אבהו אמר: "פרי עץ הדר" – שהוא דר באילנו משנה לשנה. בן עזאי אמר: "אל תקרי הדר אלא הידור, שכן בלשון יווני קורין למים "הידור", ואיזה הוא שגדל על כל מים? הווי אומר: זה אתרוג". ויש כותבים, ש"הדר" הוא שמו של האתרוג, שבארמית נקרא "אתרוג", ובלשון הקודש – "הדר", כי פירוש אתרוג – חמדה; וכן "נחמד למראה" מתרגם אונקלוס: דמרגג למחזי. – משנתנו עוסקת בדיני האתרוג.

אֶתְרוֹג הַגָּזוּל וְהַיָּבֵשׁ, פָּסוּל – מהטעמים שבארנו בלולב, שנאמר: "ולקחתם לכם" – משלכם, ולא הגזול; ועוד, שמצווה הנעשית בדבר הגזול היא מצווה הבאה בעבירה. ואתרוג היבש פסול, לפי שאינו הדר. **שֶׁל אֲשֵׁרָה** – אתרוג של אילן שעובדים אותו לשם עבודה זרה, **וְשֶׁל עִיר הַנִּדַּחַת** – שהודחה לעבוד עבודה זרה, **פָּסוּל** – לפי שדינו בשריפה, והרי זה כאילו אין בו השיעור הדרוש, כמו שבארנו בלולב (משנה א). **שֶׁל עָרְלָה** – בשלש שנים הראשונות לנטיעת האילן, **פָּסוּל** – האתרוג; הטעם מבואר בגמרא, לפי שהתורה אמרה "ולקחתם לכם" – שיהא ראוי לכם, והרי פירות ערלה אסורים באכילה ובהנאה. **שֶׁל תְּרוּמָה טְמֵאָה, פָּסוּל** – לפי שאין בו היתר אכילה (**גמרא**), כמו שבארנו בשל ערלה. ועוד, שעומד לשריפה וכאילו אין בו השיעור (כמו שבארנו בשל אשרה ושל עיר הנדחת). **שֶׁל תְּרוּמָה טְהוֹרָה** – אתרוג של תרומה טהורה, **לֹא יִטֹּל** – בגמרא מבואר הטעם, לפי שמעמידים כל יום את הלולב במים, וכשנוטל את האתרוג והלולב כדי לברך עליהם, נמצא מכשיר את האתרוג לקבל טומאה על ידי שמקרבו אל הלולב הרטוב, ואסור לגרום טומאה לתרומה. **וְאִם נָטַל** – אתרוג של תרומה טהורה, **כָּשֵׁר** – כלומר יצא בו ידי חובתו, שהרי יש בו היתר אכילה לכהן. **שֶׁל דְּמַאי** – פירות שנלקחו מעם־הארץ החשוד על המעשר נקראים "דמאי", כלומר ספק מעושרים ספק אינם מעושרים (עיין פתיחה למסכת דמאי), ואסור לאכלם עד שיעשרם; ואם האתרוג הוא של דמאי, **בֵּית שַׁמַּאי פּוֹסְלִין** – ליטלו לשם מצוות ארבעת

ו עָלְתָה חֲזָזִית עַל רֻבּוֹ, נִטְלָה פִּטְמָתוֹ, נִקְלַף, נִסְדַּק, נִקַּב וְחָסַר כָּל שֶׁהוּא — פָּסוּל. עָלְתָה חֲזָזִית עַל מִעוּטוֹ, נִטַּל עֻקְצוֹ, נִקַּב וְלֹא חָסַר כָּל שֶׁהוּא — כָּשֵׁר. אֶתְרוֹג הַכּוּשִׁי — פָּסוּל. וְהַיָּרֹק כְּכַרְתִּי — רַבִּי מֵאִיר מַכְשִׁיר, וְרַבִּי יְהוּדָה פּוֹסֵל.

ז שִׁעוּר אֶתְרוֹג הַקָּטָן — רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: כְּאֱגוֹז; רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: כַּבֵּיצָה. וּבַגָּדוֹל — כְּדֵי שֶׁיֵּאָחֵז שְׁנַיִם בְּיָדוֹ אַחַת; דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: אֲפִלּוּ אֶחָד בִּשְׁתֵּי יָדָיו.

ח אֵין אוֹגְדִין אֶת הַלּוּלָב אֶלָּא בְּמִינוֹ; דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: אֲפִלּוּ בְּמִשְׁיחָה. אָמַר רַבִּי מֵאִיר:

פירוש ברטנורא

ו עלתה חזזית. כמין אבעבועות דקות: **על רובו.** במקום אחד הוא דבעינן רובו, אבל בב׳ או בג׳ מקומות אפילו על מיעוטו פסול. ועל פטמתו אפילו כל שהוא פסול, ששם הוא נראה יותר מבשאר מקומות: **פטמתו.** הדד שבראשו. כמו פטמא של רמון: **נקלף פסול.** ודוקא שנקלף כולו, אבל מקצתו כשר. ואית דאמרי איפכא נקלף מקצתו פסול, דמיחזי כמנומר, אבל נקלף כולו כשר. והאי נקלף לאו שהוסרה הקליפה עד שנראה הלבנונית שבתוכו, דהאי הוי חסר ופסול, אלא שנקלף ממנו גלד דק ומראהו ירוק כאשר בתחלה: **ניקב.** נקב מפולש מעבר אל עבר אפילו בכל שהוא פסול. ושאינו מפולש ואינו חסר כלום כגון שתחב בו יתד עבה, אם הנקב רחב כאיסר פסול, פחות מכאן כשר. והיינו ניקב ולא חסר כל שהוא כשר, דתנינן לקמן שאינו מפולש ואינו רחב כאיסר: **אתרוג הכושי.** שגדל כאן והוא שחור, פסול. אבל כושי שגדל בארץ כוש אורחיה הוא וכשר: **ורבי יהודה פוסל.** והלכה כרבי יהודה. וכל הני פסולים ביו״ט ראשון, אבל ביו״ט שני עם שאר הימים הכל כשר:

ז רבי יהודה אומר כביצה. והלכה כר״י דפחות מכביצה פסול: **ר״י אומר אפילו בשתי ידיו.** והלכה כר׳ יוסי:

משניות מבוארות – קהתי

המינים, הואיל ואין בו היתר אכילה, כמבואר לעיל; **וּבֵית הִלֵּל מַכְשִׁירִין** – הואיל וראוי לעניים, כמו ששנינו (דמאי ג, א): ״מאכילין את העניים דמאי״. **שֶׁל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי בִּירוּשָׁלַיִם** – שפירות מעשר שני מצווה לאכלם בירושלים, **לֹא יִטֹּל** – מהטעם שבארנו באתרוג של תרומה טהורה, מפני שמכשירו לקבל טומאה על ידי שמקרבו אל הלולב הרטוב, ואף מעשר שני נקרא ״קודש״ (**ויקרא כז, ל**), ואסור לגרום לו טומאה, **וְאִם נָטַל, כָּשֵׁר** – כלומר יצא בו ידי חובתו. אבל חוץ לירושלים, הואיל ואסור לאכלו בלא פדיון, אף בדיעבד אם נטלו, לא יצא ידי חובתו (**רש״י; ברטנורא**). ויש סוברים, שהוא הדין חוץ לירושלים, אם נטל יצא, ולא נקטה המשנה ירושלים אלא להשמיענו, שאפילו בירושלים לא יטול אתרוג של מעשר שני לכתחילה (**הר״ן; ועיין ״תוספות יום טוב״**).

באור משנה ו

עָלְתָה חֲזָזִית – כמין אבעבועות דקות (חזזית תרגומו של ״ילפת״ – ויקרא כא, כ; כב, כב), **עַל רֻבּוֹ** – של האתרוג, מצד אחד (**גמרא**), **נִטְלָה פִּטְמָתוֹ** – גבעול העץ שבראש האתרוג, **נִקְלַף** – שהוסרה ממנו קליפתו הדקה, **נִסְדַּק** – יש מפרשים שנסדק לארכו משני הצדדים, ויש מפרשים: אפילו נסדק מצד אחד עד חללו, או אפילו אינו מגיע לחללו אלא שנסדק רוב הקליפה החיצונה העבה (**הר״ן**), **נִקַּב וְחָסַר כָּל שֶׁהוּא** – כלומר שהנקב אינו מפולש אלא שחסר כל שהוא (**רש״י**); ויש מפרשים: ניקב – נקב מפולש, אף שלא חסר, וחסר כל שהוא – או שחסר כל שהוא אף שהנקב אינו מפולש (**רמב״ם**); בכל המקרים הללו, **פָּסוּל** – האתרוג. בענין ״נקלף״ מבואר בגמרא שיש הבדל בין אתרוג שנקלף כולו לאתרוג שנקלף מקצתו, ומפרש רש״י, שנקלף מקצתו פסול, לפי שנראה כמנומר, אבל נקלף כולו, כלומר שהוסרה ממנו קליפה דקה ומראהו ירוק כאשר בתחילה (**ברטנורא**), הריהו כשר; מכאן שבמשנתנו מדובר באתרוג שנקלף מקצתו. אבל יש מפרשים להיפך, שמה ששנינו במשנתנו ״נקלף פסול״ היינו דווקא כשנקלף כולו, אבל אם נקלף מקצתו כשר (**״רבנו חננאל״**).

עָלְתָה חֲזָזִית עַל מִעוּטוֹ – היינו חזזית אחת במקום אחד (**רמב״ם**), **נִטַּל עֻקְצוֹ** – גבעול העץ שהוא תלוי בו באילן; **נִקַּב וְלֹא חָסַר כָּל שֶׁהוּא** – כגון שתחב בו מחט והוציאה, אבל הנקב אינו מפולש, **כָּשֵׁר** – האתרוג. אבל אם עלתה חזזית בשניים או בשלשה מקומות, אף על פי שאינה אלא על מיעוטו של האתרוג, האתרוג פסול; ואם עלתה חזזית על חוטמו של האתרוג (בחלקו העליון המחודד) אפילו במשהו פסול (**גמרא; רמב״ם**), **אֶתְרוֹג הַכּוּשִׁי** – שצבעו שחור ככושי, **פָּסוּל** – יש מבארים, שאינו פסול אלא במקום שאין דרך אתרוגיהם להיות שחורים, כגון בארץ ישראל וכיוצא בה, אבל במקומות שגדלים גם אתרוגים שחורים, הרי הוא כשר (**גמרא; ברטנורא**); **וְהַיָּרֹק כְּכַרְתִּי** – אתרוג שהוא ירוק כחציר (הדומה לעשבים — **הרא״ש**); **רַבִּי מֵאִיר מַכְשִׁיר, וְרַבִּי יְהוּדָה פּוֹסֵל** – בגמרא מבואר טעמו של רבי יהודה, לפי שאינו הדר או מפני שהוא פרי לא גמור. והלכה כרבי יהודה.

~ יום ששי ~

באור משנה ז

שִׁעוּר אֶתְרוֹג הַקָּטָן – השיעור הקטן ביותר של אתרוג, **רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: כָּאֱגוֹז; רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: כַּבֵּיצָה** – והלכה כרבי יהודה שפחות מכביצה פסול. **וּבַגָּדוֹל** – והשיעור הגדול ביותר של אתרוג, **כְּדֵי שֶׁיֵּאָחֵז שְׁנַיִם** – שני אתרוגים – **בְּיָדוֹ אַחַת; דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה** – טעמו מבואר בגמרא (**סוכה לא, ב**), כדי שיוכל בשעת הצורך לאחוז ביד אחת את הלולב והאתרוג, שהואיל ומצוות לולב בימין ואתרוג בשמאל, אם נותנים לו לפעמים את האתרוג בימין ואת הלולב בשמאל, הרי הוא צריך להחליפם מיד ליד ולאחוז בינתיים את הלולב והאתרוג ביד אחת, ואם האתרוג יהיה גדול מדי עלול הוא ליפול ולהיפסל. **רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: אֲפִלּוּ אֶחָד בִּשְׁתֵּי יָדָיו** – כלומר שלדעת רבי יוסי אין לאתרוג שיעור למעלה (שיעור מכסימלי), ואפילו אתרוג גדול מאד שצריך להחזיקו בשתי ידיו, כשר הוא. ובגמרא מובאת ברייתא: אמר רבי יוסי: מעשה ברבי עקיבא שבא לבית הכנסת ואתרוגו על כתפו. אמר לו רבי יהודה: משם ראיה? אף הם אמרו לו: אין זה הדר. יש גורסים במשנתנו: ובגדול כדי שיאחז שניהם — היינו הלולב והאתרוג — בידו אחת (מהטעם שבארנו לעיל), דברי רבי יהודה. רבי יוסי אומר: אפילו בשתי ידיו – כלומר אפילו הלולב והאתרוג בשתי ידיו, הלולב בידו האחת והאתרוג בידו האחת (**הר״ן; ועיין ״תוספות יום טוב״**). מכל מקום הלכה כרבי יוסי.

באור משנה ח

אֵין אוֹגְדִין אֶת הַלּוּלָב – עם ההדסים והערבות, **אֶלָּא בְּמִינוֹ** – כגון בעלים של לולב או במין משאר המינים שבו, **דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה** – בגמרא מבואר טעמו, לפי שהוא סובר: לולב צריך אגד, שנאמר בארבעת המינים (**ויקרא כג, מ**): ״ולקחתם לכם״, ונאמר (**שמות יב, כב**): ״ולקחתם אגודת אזוב״, ולומד הוא בגזירה שווה ״ולקחתם,

מַעֲשֶׂה בְּאַנְשֵׁי יְרוּשָׁלַיִם, שֶׁהָיוּ אוֹגְדִין אֶת לוּלְבֵיהֶן בְּגִימוֹנִיּוֹת שֶׁל זָהָב. אָמְרוּ לוֹ: בְּמִינוֹ הָיוּ אוֹגְדִין אוֹתוֹ מִלְּמַטָּה.
ט וְהֵיכָן הָיוּ מְנַעְנְעִין? בְּ"הוֹדוּ לַה'" תְּחִלָּה וְסוֹף, וּבְ"אָנָּא ה' הוֹשִׁיעָה נָּא"; דִּבְרֵי בֵּית הִלֵּל. וּבֵית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: אַף בְּ"אָנָּא ה' הַצְלִיחָה נָּא". אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא: צוֹפֶה הָיִיתִי בְּרַבָּן גַּמְלִיאֵל וּבְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, שֶׁכָּל הָעָם הָיוּ מְנַעְנְעִין אֶת לוּלְבֵיהֶן, וְהֵן לֹא נִעְנְעוּ אֶלָּא בְּ"אָנָּא ה' הוֹשִׁיעָה נָּא". מִי שֶׁבָּא בַּדֶּרֶךְ וְלֹא הָיָה בְּיָדוֹ לוּלָב לִטּוֹל — לְכְשֶׁיִּכָּנֵס לְבֵיתוֹ, יִטֹּל עַל שֻׁלְחָנוֹ. לֹא נָטַל שַׁחֲרִית — יִטֹּל בֵּין הָעַרְבַּיִם, שֶׁכָּל הַיּוֹם כָּשֵׁר לַלּוּלָב.
י מִי שֶׁהָיָה עֶבֶד אוֹ אִשָּׁה אוֹ קָטָן מַקְרִין אוֹתוֹ — עוֹנֶה אַחֲרֵיהֶן מַה שֶּׁהֵן אוֹמְרִין, וּתְהִי לוֹ מְאֵרָה! אִם הָיָה גָּדוֹל מַקְרֵא אוֹתוֹ — עוֹנֶה אַחֲרָיו: הַלְּלוּיָה.

פירוש ברטנורא

ח בגימוניות של זהב. חוטי זהב כפופין כגימון, כמו הלכוף כאגמון (ישעיה נ"ח), וסובבין האגודה: **במינו היו אוגדין אותו למטה.** לקיים מצות אגד. וזה לנוי בעלמא הוה. ורבי יהודה לטעמיה דאמר לולב צריך אגד, הלכך אי אגיד ליה שלא במינו הוו להו ה' מינין. ואנן קיי"ל דלולב א"צ אגד הלכך בהא הלכה כר"מ:

ט והיכן היו מנענעין. השתא מהדר תנא להא דתנינן לעיל, כל לולב שיש בו ג' טפחים כדי לנענע, אלמא מצוה בנענוע, והיכן מנענעים: **בהודו לה' תחלה.** תחלת המקרא: **וסוף.** סוף המקרא, כי לעולם חסדו. ואית דמפרשי תחלה הודו ראשון. וסוף, הודו אחרון שבסוף ההלל. והכי מסתברא. וכיצד מנענע, מוליך ומביא כדי לעצור רוחות רעות, מעלה ומוריד כדי לעצור טללים רעים. ובהולכה מנענע שלשה פעמים וכן בהבאה וכן בעליה וכן בירידה, על כל אחת ואחת שלשה פעמים: **והם לא נענעו אלא באנא ה' הושיעה נא בלבד.** ואין כך הלכה אלא כדברי ב"ה: **יטול על שלחנו.** אם שכח ולא נטל לולב קודם אכילה יפסיק סעודתו ויטול על שלחנו:

י מי שהיה עבד או אשה או קטן וכו'. מי שאינו חייב בדבר אינו מוציא אחרים ידי חובתן. לכך צריך שיענה אחריו מלה במלה מה שהוא אומר: **ותהא לו מארה.** שלא למד: **עונה אחריו הללויה.** על כל דבר שהוא אומר, שכך היו רגילין לענות אחר מקרא את ההלל על כל דבר ודבר הללויה:

משניות מבוארות – קהתי

ולקחתם": מה להלן אגודה, אף כאן אגודה; הלכך אין אוגדים את הלולב אלא במינו, שאם יאגדנו במין אחר, נמצא מוסיף מין חמישי ועובר על בל תוסיף. **רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: אֲפִלּוּ בְּמִשִּׁיחָה** – בחבל, שלדעת רבי מאיר אין הלולב צריך אגד (שאינו דורש גזירה שווה דלעיל), ואין אוגדים אלא לנוי בלבד, הלכך מותר לאגוד את הלולב אפילו שלא במינו, ואין בזה משום תוספת של מין חמישי. **אָמַר רַבִּי מֵאִיר: מַעֲשֶׂה בְּאַנְשֵׁי יְרוּשָׁלַיִם, שֶׁהָיוּ אוֹגְדִין אֶת לוּלְבֵיהֶן בְּגִימוֹנִיּוֹת שֶׁל זָהָב** – בחוטי זהב העשויים כמין שרשרות. **אָמְרוּ לוֹ** – חכמים: **בְּמִינוֹ הָיוּ אוֹגְדִין אוֹתוֹ מִלְּמַטָּה** – במקום שאוחזים אותו ביד, כלומר במקום שאוגדים את הלולב עם ההדסים והערבות, היו אוגדים אותו במינו, ומאחר שנתקיימה מצוות אגד במינו, שוב אין מקפידים על האגודים שלמעלה, שאינם באים אלא לנוי. והלכה כרבי מאיר.

בגמרא אמרו: "לולב נוטלים בימין ואתרוג בשמאל, לפי שבלולב שלש מצוות: לולב, הדס וערבה, ובאתרוג מצווה אחת. כן אמרו (שם), שמברכים "על נטילת לולב", הואיל ובמינו גבוה הוא מכולן.

~ שבת קודש ~

באור משנה ט

במשנה א בפרקנו שנינו: "לולב שיש בו שלשה טפחים כדי לנענע בו, כשר". מכאן שמצווה לנענע בלולב. ונוהגים היו לנענע בשעת נטילה וגם בשעת קריאת ההלל. משנתנו דנה בנענועים שבהלל.

וְהֵיכָן הָיוּ מְנַעְנְעִין – באיזה פסוקים בהלל מנענעים בלולב? **בְּ"הוֹדוּ לַה'" תְּחִלָּה וְסוֹף** – בפסוק "הודו לה'" שבתחילת המזמור **(קיח)** ובפסוק "הודו לה'" שבסופו **(רש"י)**; **וּבְ"אָנָּא ה' הוֹשִׁיעָה נָּא"** – שנאמר **(דברי הימים א טז, לג-לה)**: "אז ירננו עצי היער מלפני ה' כי בא לשפוט את הארץ. הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו. ואמרו הושיענו א־להי ישענו"; ומובא במדרש: לפי שבראש השנה באים לדין ישראל ואומות העולם, ואין יודעים מי יצא זכאי ומי יצא חייב, נתן הקב"ה מצווה זו לישראל, שיהיו שמחים בלולביהם כאדם היוצא מלפני השופט זכאי שהוא שמח. וזהו שכתוב: "ירננו עצי היער", כלומר ירנו בעצי היער (שמנענעים בלולבים), כאשר יצאו מלפני ה' זכאים בזמן שבא לשפוט את הארץ, ובמה ירננו? ב"הודו לה' כי טוב" וב"הושיעה נא" **(תוספות; הרא"ש)**; **דִּבְרֵי בֵּית הִלֵּל** – הסוברים, שמנענעים רק ב"אנא ה' הושיעה נא", אבל ב"אנא ה' הצליחה נא" אין מנענעים. **וּבֵית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: אַף בְּ"אָנָּא ה' הַצְלִיחָה נָּא"** – מנענעים בלולב. **אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא: צוֹפֶה הָיִיתִי בְּרַבָּן גַּמְלִיאֵל וּבְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, שֶׁכָּל הָעָם הָיוּ מְנַעְנְעִין אֶת לוּלְבֵיהֶן, וְהֵן לֹא נִעְנְעוּ אֶלָּא בְּ"אָנָּא ה' הוֹשִׁיעָה נָּא"** – אבל ב"אנא ה' הצליחה נא" לא היו מנענעים, כלומר שהיו נוהגים כדברי בית הלל. ויש גורסים: "והן לא נענעו אלא ב"אנא ה' הושיעה נא **בלבד"**, כלומר שאף ב"הודו לה'" לא נענעו. ואין הלכה כן, אלא כדברי בית הלל **(ברטנורא)**. בגמרא אמרו: כיצד מנענע? מוליך ומביא, מעלה ומוריד. מוליך ומביא למי שארבע הרוחות שלו, מעלה ומוריד למי שהשמים והארץ שלו. ויש אומרים: מוליך ומביא כדי לעצור רוחות רעות, מעלה ומוריד כדי לעצור טללים רעים. הרמב"ם כותב: מוליך ומנענע ראש הלולב שלש פעמים, ומביא ומנענע ראש הלולב שלש פעמים, וכן בעליה וירידה **(הל' לולב ז, י)**. **מִי שֶׁבָּא בַּדֶּרֶךְ וְלֹא הָיָה בְּיָדוֹ לוּלָב לִטּוֹל — לְכְשֶׁיִּכָּנֵס לְבֵיתוֹ, יִטֹּל עַל שֻׁלְחָנוֹ** – אם שכח ליטול את הלולב קודם אכילתו, יפסיק מסעודתו ויטול את הלולב. **לֹא נָטַל שַׁחֲרִית** – את הלולב, **יִטֹּל בֵּין הָעַרְבַּיִם** – כלומר אחרי הצהרים, **שֶׁכָּל הַיּוֹם כָּשֵׁר לַלּוּלָב** – למצוות נטילת לולב.

באור משנה י

מִי שֶׁהָיָה עֶבֶד אוֹ אִשָּׁה אוֹ קָטָן מַקְרִין אוֹתוֹ – שלא ידע לקרוא, ועבד או אשה או קטן היו קוראים לפניו את ההלל, **עוֹנֶה אַחֲרֵיהֶן מַה שֶּׁהֵן אוֹמְרִין** – חייב הוא לענות אחריהם כל מלה, לפי שהם אינם חייבים בקריאת ההלל, ומי שאינו מחוייב בדבר אינו יכול להוציא את האחרים ידי חובתם, הלכך צריך הוא לענות אחריהם מה שהם אומרים, **וּתְהִי לוֹ מְאֵרָה!** – ותבוא עליו קללה, על שלא למד לקרוא והוא צריך שאלו יהיו מקרים אותו. וכן מובא בברייתא בגמרא **(סוכה לח, א)**: "באמת אמרו, בן מברך לאביו ועבד מברך לרבו ואשה מברכת לבעלה, אבל אמרו חכמים: תבוא מארה לאדם שאשתו ובניו מברכין לו". **אִם הָיָה גָּדוֹל מַקְרֵא אוֹתוֹ** – אבל אם גדול היה קורא לפניו את ההלל, אינו צריך לענות אחריו כל מלה, אלא **עוֹנֶה אַחֲרָיו: הַלְּלוּיָה** – על כל ענין שהוא אומר, שכך היו רגילים לענות "הללוי־ה" אחר כל חצי פסוק או פסוק, שהיה שליח ציבור אומר בקריאת ההלל, והיה שליח הציבור מוציא אף את היודעים לקרוא בעצמם.

עין יעקב - מסכת ברכות

רש"י

לא רצית. שנא' ויסתר משה פניו: **ופליגא.** דר' יהושע בן קרחה שמענישו על כך אדרבי שמואל שאמר קבל שכר על זה: **לקלסתר פנים.** כי קרן עור פניו: **ותמונת ה' יביט.** זה מראה אחורים כך שנוי' בספרי (פ' בהעלותך): **קשר של תפילין.** מאחוריו הוא ואמרי' לעיל דהקב"ה מניח תפילין: **אדני אלהים.** כתוב באל"ף דל"ת: **הפעם אודה את ה'.** לפי שראתה ברוח הקדש שיעקב מעמיד שנים עשר שבטים ולו ארבע נשים כיון שילדה בן רביעי הודית על חלקה שעלה יותר מן החשבון המגיע לה:

ביאור עם "שפה ברורה - עוז והדר"

דף ז עמוד א. הגמרא מבארת פסוק נוסף שנאמר בענין בקשתו של משה רבינו: **'וַיֹּאמֶר, לֹא תוּכַל לִרְאוֹת אֶת פָּנָי'** (שם לג כ), **תָּנָא מִשְּׁמֵיהּ דְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה, כָּךְ אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, כְּשֶׁרָצִיתִי** להראותך את פני בסנה, **לֹא רָצִיתָ** להביט, **עַכְשָׁיו שֶׁאַתָּה רוֹצֶה** לראות את כבודי ומבקש 'הַרְאֵנִי נָא אֶת כְּבֹדֶךָ' (שם לג יח), אני **אֵינִי רוֹצֶה** להראותך. **וּפְלִיגָא דְּרַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי, אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן** – וחולק רבי יהושע בן קרחה על מה שאמר רבי שמואל בר נחמני משמו של רבי יונתן. **דְּאָמַר רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי, אָמַר רַבִּי יוֹנָתָן, כִּשְׂכַר שָׁלֹשׁ** פעולות שעשה משה רבינו כשנגלה לו הקב"ה בסנה, **זָכָה לְשָׁלֹשׁ** טובות שהיטיב לו הקב"ה. **כִּשְׂכַר 'וַיַּסְתֵּר מֹשֶׁה פָּנָיו'** – בשכר שהסתיר פניו, **זָכָה לְקַלְסְתֵּר פָּנִים** – זכה שקרן אור פניו. **כִּשְׂכַר 'כִּי יָרֵא'** – בשכר יראתו מה', **זָכָה לְ'וַיַּרֵא אַהֲרֹן וְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת מֹשֶׁה וְהִנֵּה קָרַן עוֹר פָּנָיו, וַיִּירְאוּ מִגֶּשֶׁת אֵלָיו'** (שם לד ל), כלומר שהיו יראים ממנו מגודל מעלתו. **כִּשְׂכַר 'מֵהַבִּיט'**, **זָכָה לְ'וּתְמוּנַת ה' יַבִּיט'** (במדבר יב ח) שזה מראה אחוריים. נמצא שלדברי רבי יונתן קיבל משה שכר על הנהגתו, ולא כדברי רבי יהושע בן קרחה שנענש על כך.

ומבארת הגמרא מה ראה משה בשכר 'מהביט': **'וְהֵסִרֹתִי אֶת כַּפִּי וְרָאִיתָ אֶת אֲחֹרָי'** (שמות לג כג), **אָמַר רַב חָנָא בַּר בִּיזְנָא אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן חֲסִידָא,** פסוק זה **מְלַמֵּד שֶׁהֶרְאָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה קֶשֶׁר שֶׁל תְּפִילִּין** של ראש, הנמצא מאחור.

הגמרא מביאה מאמרים של רבי יוחנן משמו של רבי שמעון בר יוחאי: **אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַי, מִיּוֹם שֶׁבָּרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת הָעוֹלָם, לֹא הָיָה אָדָם שֶׁקְּרָאוֹ לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא** בשם **'אָדוֹן'** – שם 'אדני' הנכתב באל"ף ודל"ת, שהוא מורה על אדנותו ויכולתו לשנות את הטבע, **עַד שֶׁבָּא אַבְרָהָם** אבינו **וּקְרָאוֹ** להקב"ה **'אָדוֹן'. שֶׁנֶּאֱמַר** (בראשית טו ח), **'וַיֹּאמַר, אֲדֹנָי אֱלֹהִים, בַּמָּה אֵדַע כִּי אִירָשֶׁנָּה'. אָמַר רַב, אַף דָּנִיֵּאל לֹא נַעֲנָה** – הרים קולו להתפלל **אֶלָּא בִּשְׁבִיל אַבְרָהָם, שֶׁנֶּאֱמַר** (דניאל ט יז) **'וְעַתָּה שְׁמַע אֱלֹהֵינוּ אֶל תְּפִלַּת עַבְדְּךָ וְאֶל תַּחֲנוּנָיו וְהָאֵר פָּנֶיךָ עַל מִקְדָּשְׁךָ הַשָּׁמֵם לְמַעַן אֲדֹנָי'.** מבארת הגמרא: הלא כיון שהזכיר בתחילת דבריו 'שמע אלהינו', **'לְמַעַנְךָ' מִבָּעֵי לֵיהּ** – היה צריך להשלים דבריו ולבקש ישועה 'למענך', שהרי הוא עומד בתפילה לפני ה'. **אֶלָּא** ביקש שתתקבל תפילתו, **לְמַעַן אַבְרָהָם שֶׁקְּרָאֲךָ אָדוֹן** – בזכות אברהם שקרא שמך בלשון 'אדנות'.

וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַי, מִנַּיִן שֶׁאֵין מְרַצִּין לוֹ לְאָדָם בִּשְׁעַת כַּעְסוֹ – בעודו כועס. **שֶׁנֶּאֱמַר** (שמות לג יד) **'פָּנַי יֵלֵכוּ וַהֲנִחֹתִי לָךְ'.**

וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַי, מִיּוֹם שֶׁבָּרָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶת עוֹלָמוֹ, לֹא הָיָה אָדָם שֶׁהוֹדָה לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא על טובותיו, **עַד שֶׁבָּאתָה לֵאָה וְהוֹדַתּוּ** לקב"ה, **שֶׁנֶּאֱמַר** בלידת יהודה **'הַפַּעַם אוֹדֶה אֶת ה'"** (בראשית כט לה).

פִּירְקָן – פדה אותי כדי שלא יאכלו אותי, **אָמַר** לֵיהּ רבי אמי, **תְּנַן** – שנינו במשנתינו, **הַמּוֹכֵר עַצְמוֹ וְאֶת בָּנָיו לְעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים, אֵין פּוֹדִין אוֹתוֹ, אֲבָל פּוֹדִין אֶת הַבָּנִים** לאחר מיתת אביהם, והטעם שפודים את בניו הוא **מִשּׁוּם קִלְקוּלָא** – שמא יתערבו בין העובדי כוכבים וילמדו ממעשיהם הרעים, **וְכָל שֶׁכֵּן הָכָא** – בזה שמכר את עצמו ללודאי, **דְּאִיכָּא קְטָלָא** – שיש כאן חשש מיתה, שעומדים הם להורגו כדי לאכול את בשרו.

אָמְרוּ לֵיהּ **רַבָּנַן לְרַבִּי אַמִּי, הַאי** – האיש הזה, אין צריך לפדותו, כיון שיִשְׂרָאֵל **מוּתָּר הוּא, דְּקָא חָזוּ** לֵיהּ **דְּקָאָכֵיל** [–שראו אותו שאוכל] **נְבֵילוֹת וּטְרֵיפוֹת, אָמַר** לְהוּ רבי אמי, מנין לכם שהוא מומר להכעיס, **אֵימָא** – נאמר, שאינו עושה כן להכעיס אלא **לְתֵיאָבוֹן הוּא דְּקָאָכֵיל** – אוכל את הנבילות וטריפות, וצריך לפדותו.

אָמְרוּ לֵיהּ **הַחכמים** לרבי אמי, **וְהָא זְמִנִּין דְּאִיכָּא הֶיתֵּירָא וְאִיסּוּרָא קַמֵּיהּ** – והרי העידו עדים שפעמים שיש לפניו גם בשר היתר וגם בשר איסור של נבילות וטריפות, **וְשָׁבִיק הֶיתֵּירָא וְאָכֵיל אִיסּוּרָא** – והוא עוזב מלאכול את בשר ההיתר ואוכל את בשר האיסור, ואם הוא עובר עבירות רק לתיאבון, אין לו סיבה להעדיף את בשר האיסור, ומוכח שעושה כן מחמת שרצונו להכעיס את בוראו.

אָמַר לֵיהּ רבי אמי לזה שמכר את עצמו ללודאי, **זִיל** – לך, **לֵא קָא שָׁבְקֵי לִי דְּאַפְרְקִינָךְ** – החכמים אינם נותנים לי רשות לפדותך: אגב המעשה בזה שמכר את עצמו ללודאי, מביאה הגמרא מעשה בריש לקיש שמכר עצמו להם, ואיך ניצול מהם:

רֵישׁ לָקִישׁ זַבִּין נַפְשֵׁיהּ לְלוּדָאֵי – מכר את עצמו ללודיים, כדי שיאכלוהו, **שָׁקַל בַּהֲדֵיהּ חֵיתָא וְגַלְגַּלְתָּא** – לקח עמו שק עם עיגול של חוט טויה, ואבן או עופרת עגולה בתוך העיגול, **אָמַר** ריש לקיש בלבו, **גְּמִירֵי** – רגילים הם, **דְּיוֹמָא בַּתְרָא** – שביום האחרון לפני שהורגים את האדם שרוצים לאוכלו, **כָּל דְּבָעֵי מִינַיְיהוּ עָבְדֵי לֵיהּ** – כל מה שהוא מבקש מהם הם עושים לו, **כִּי הֵיכִי דְּלֵיחוּל אַדְּמֵיהּ** – כדי שימחול על דמו שנשפך. ואכן, **יוֹמָא בַּתְרָא** – ביום האחרון, כשרצו להורגו, **אָמְרוּ** לֵיהּ הלודיים, **מַאי נִיחָא לָךְ** – מה אתה רוצה שנעשה עבורך. **אָמַר** לְהוּ ריש לקיש, **בְּעֵינָא אֶקְמְטִינְכוּ וְאוֹתְבִינְכוּ** – אני רוצה לקשור אתכם ולהושיב אתכם, **וְכָל חַד מִינַיְיכוּ אֶמְחֵיהּ חֵיתָא וּפַלְגָא** – ואכה כל אחד מכם מכה וחצי עם השק, והסכימו למלאות בקשתו, **קַמְטִינְהוּ וְאוֹתְבִינְהוּ** – קשר אותם והושיב אותם, **כָּל חַד מִינַיְיהוּ, כַּד מַחְיֵיהּ חַד חֵיתָא, נָפַק נִשְׁמָתֵיהּ** – כל אחד מהם, כשהכה אותו ריש לקיש מכה אחת, יצאה נשמתו, **חַרְקִינֵיהּ לְשִׁינֵיהּ** – וכשיצאה נשמתו השמיע קול שפשוף שיניו זה בזה, והיה נשמע בקול צחוק, כדי שלא ידעו הנותרים שהרג את חברם, **אָמַר** לֵיהּ ריש לקיש לזה שהוכה, **אַחוּכֵי קָא מְחַיְיכַת בִּי, אַכַּתִּי פָּשׁ לָךְ נַבִּי פַּלְגָא דְּחַיְיתָא** – וכי אתה לועג לי, עדיין נשאר לך לקבל ממני עוד חצי מכה, וכך **קַטְלִינְהוּ כּוּלְּהוּ** – הרג את כולם, **נָפַק וְאָתָא** – ויצא מהם.

אגב שהביאה הגמרא מעשה עם ריש לקיש, הגמרא מביאה עוד הנהגה שלו. שכל ימיו של ריש לקיש, **יָתִיב קָאָכֵיל וְשָׁתֵי** – היה יושב ואוכל ושותה את כל מה שהשתכר, ולא צמצם בהוצאות היום כדי להשאיר למחר, **אָמְרָה לֵיהּ בְּרַתֵּיהּ** – אמרה לו בתו, **לֵא בְּעֵית מִידֵּי לְמִזְּנָא עָלַיְיהוּ** – וכי אינך צריך דבר רך לשכב עליו. **אָמַר** לָהּ ריש לקיש, **בְּתִי, אִינִי צְרִיךְ**, כיון **שִׁכְּרֵיסִי כָּרֵי** – בטני משמשת לי לכר ולכסת.

הגמרא מספרת עוד, **כִּי נָח נַפְשֵׁיהּ** – כשנפטר ריש לקיש, **שָׁכַב קַבָּא דְּמוֹרִיקָא** – השאיר אחריו קב כרכום, הצטער על כך ריש לקיש, **וְקָרָא אַנַּפְשֵׁיהּ** – קרא על עצמו את הפסוק (תהלים מט יא) 'וְעָזְבוּ לַאֲחֵרִים חֵילָם':

משנה

במשנתינו יבואר שקנסו חכמים את המוכר קרקע בארץ ישראל לעובד כוכבים:

הַמּוֹכֵר אֶת שָׂדֵהוּ שבארץ ישראל **לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים, לוֹקֵחַ וּמֵבִיא מִמֶּנּוּ בְּכּוּרִים** – חייב המוכר לקנות את הפירות הראשונים ולהביאם בביכורים, **מִפְּנֵי תִּיקּוּן הָעוֹלָם**, שלא ימכרו קרקעות לעובדי כוכבים, וגם מי שמכר יטרח לקנותה ממנו:

גמרא

הגמרא מביאה מחלוקת בענין קניינו של עובד כוכבים בארץ ישראל: **אָמַר רַבָּה, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין קִנְיָן לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים בְּקַרְקַע שבאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לְהַפְקִיעַ** – לפטור אותה בקניינו **מִדֵּי חִיּוּב מַעֲשֵׂר, שֶׁנֶּאֱמַר** (ויקרא כה כג) 'וְהָאָרֶץ לֹא תִמָּכֵר לִצְמִתֻת כִּי לִי הָאָרֶץ', כלומר 'לִי – לה', שייכת קְדוּשַׁת הָאָרֶץ' ואין קנין העובד כוכבים מפקיעה, **אֲבָל יֵשׁ קִנְיָן לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל** לענין זה שרשאי **לְחַפּוֹר בָּהּ בּוֹרוֹת, שִׂיחִין וּמְעָרוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר** (תהלים קטו טז) 'הַשָּׁמַיִם שָׁמַיִם לַה' וְהָאָרֶץ נָתַן לִבְנֵי אָדָם' לכל צרכיהם, ואף לחפירת בורות.

וְרַבִּי אֶלְעָזָר חולק על שני הדינים **וְאוֹמֵר, אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ קִנְיָן לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לְהַפְקִיעַ מִדֵּי חִיּוּב מַעֲשֵׂר, שֶׁנֶּאֱמַר** (דברים יח ד) לגבי מעשר 'רֵאשִׁית דְּגָנְךָ' – תבואתך, ואנו דורשים שרק דגן של ישראל חייב במעשר **וְלֹא דְּגַן עוֹבֵד כּוֹכָבִים, אֲבָל אֵין קִנְיָן לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים** בקרקע **שבְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל** לענין זה שיוכל **לַחְפּוֹר בָּהּ בּוֹרוֹת שִׂיחִין וּמְעָרוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר** (תהלים כד א) 'לַה' הָאָרֶץ וּמְלוֹאָהּ', ואין לעובדי כוכבים רשות לחפור בה.

מבארת הגמרא, **כְּמַאי קָמִיפַּלְגִי** – במה נחלקו רבה ורבי אלעזר, **מַר** – רבי אלעזר **סָבַר** שדורשים 'דְּגָנְךָ' – רק דגן שלך, של ישראל, חייב במעשר, **וְלֹא דְּגַן עוֹבֵד כּוֹכָבִים**, כיון שקניינו בקרקע פוטרה ממעשר. **וּמַר** – רבה **סָבַר**, שדורשים כאילו נכתב 'דִּיגּוּנְךָ', כלומר, גמר אסיפת התבואה המכונה 'דיגון' הנעשה ברשות ישראל מחייב במעשר, **וְלֹא** דִּיגּוּן שנעשה ברשות **עוֹבֵד כּוֹכָבִים**, ואין חילוק מי בעל הקרקע, אלא מי בעל התבואה בעת הדיגון.

אָמַר רַבָּה, מְנָא אֲמִינָא לַהּ – מנין אני מוכיח את דברי, **דִּתְנַן** במשנה בפאה (פ"ד מ"ט), **הַלֶּקֶט** – שיבולים שנפלו בקצירה, **וְהַשִּׁכְחָה** – עומר שנשכח בשדה, **וְהַפֵּאָה** – תבואה המושארת בפינות השדה, **שֶׁל עוֹבֵד כּוֹכָבִים, חַיָּבִין בְּמַעֲשֵׂר, אֶלָּא אִם כֵּן הִפְקִיר** אותם בפירוש, והפקר פטור ממעשר. מברר רבה, **הֵיכִי דָּמֵי** – באיזה אופן מדובר, **אִילֵּימָא** – אם נאמר שמדובר בקרקע **דְּיִשְׂרָאֵל, וְלִיקְּטִינְהוּ** – אסף את הלקט שכחה ופיאה **עוֹבֵד כּוֹכָבִים** ומכרה לישראל, אם כן קשה הלשון **'אֶלָּא אִם כֵּן הִפְקִיר', וְהָא** – והרי כל מתנות עניים **מִפְּקָרֵי וְקָיְימֵי** – מופקרים ועומדים על ידי הבעלים. **אֶלָּא לָאו** – בודאי מדובר בקרקע **דְּעוֹבֵד כּוֹכָבִים** שהניח לקט שכחה ופאה, **וְלִיקְּטִינְהוּ יִשְׂרָאֵל**, וכיון שהעובד כוכבים פטור מהנחת מתנות אלו אין דין התבואה כ'מתנות עניים' וחייבת במעשר, אם כן מוכח **שֶׁמַּעֲמָא** – טעם פטורם הוא רק כיון **דְּהִפְקִיר** אותם, **הָא** – אך אם **לֹא הִפְקִיר, חַיָּב** ישראל האוכלם לעשרם, ומוכח שקרקע העובד כוכבים חייבת במעשר.

דוחה הגמרא, **לֹא** – אין זו הוכחה לדברי רבה, כיון **שֶׁלְּעוֹלָם** אפשר לפרש שהקרקע **דְּיִשְׂרָאֵל, וְלִיקְּטִינְהוּ עוֹבֵד כּוֹכָבִים, וּדְקָא אָמַרְתְּ** – ומה שהקשית **וְהָא מִפְּקָרֵי וְקָיְימֵי** – הרי הם מופקרים ופטורים ממעשר, יש לדחות, כי **נְהִי דְּמִפְּקָרֵי אַדַּעְתָּא דְּיִשְׂרָאֵל** – הגם שהופקרו כדי שישראלים יטלום, **אַדַּעְתָּא דְּעוֹבֵד כּוֹכָבִים מִי מִפְּקָרֵי** – וכי הופקרו כדי שיטלום עובדי כוכבים, וכיון שאין התבואה מופקרת, חייבת היא במעשר.

המשך בעמוד 101

רש"י

פירקן = פדני. **משום קלקולא** — שלא יוטמעו בגוים וילמדו ממעשיהם. ובחיי אביהן ליכא למיחש לחכיי, דמנטר להון אבוהון. **אימא לתיאבון הוא דקאכיל** — ולא הוי מין, אלא מומר. ובמינים הוא דאמרינן מורידים אבל לא מעלין, אבל מומר — אמרינן התם: סמי מכאן מומר. **ואכיל איסורא** — עדים העידו עליו כן, והוי אוכל נבילות להכעיס. **חייתא וגלגלתא** — שק קשור ופקיע, ועיגול של אבן או של עופרת בתוכו. **דיזמא בתרא** — כשהורגין אותו. **דליחול אדמיה** — שימחול על דמו. **איקמטינכו ואותבינכו** — לקשור אתכם ולהושיבכם. **חייתא ופלגא** — כלומר מכה וחצי מכה. **יתיב קאכיל ושתי** — כל ימיו, כל מה שהיה משתכר — לא היה מצמצם, להצניע ליום מחר. **למוגא עליה** — כר או כסת לישן עליו. **כריסי כרי** — בטני ושומן שבמעי הוא לי כר וכסת. **מוריקא** = כרכום. **משנה הכי גרסינן:** לוקח **ומביא בכורים. בכל שנה צריך** ליקח מן הגוי ביכורי **פירותיה בדמים יקרים, ומביאם לירושלים. מפני תיקון העולם** — שלא יהא רגיל למכור קרקע בארץ ישראל לגוי, וגם אם מכר — יטריח לחזור אחריה ולפדות. **גמרא שאין קנין כו'** — אם קנה גוי קרקע בארץ — אין קניינו קנוי להפקיעה מקדושתה, שלא תתחייב במעשר. וישראל הקונה ממנו מן הפירות — צריך לעשר. **לבני אדם** — לכל צרכיהן. **דינונך ולא דיגון של גוי** — שאם מירחן גוי, והן שלו בשעת מירוח, שהוא גמר מלאכתן למעשר — מירוח הגוי פוטרן, ואפילו לקחן מישראל בשבולין. אבל אם הגדילו בקרקע הגוי, ולקחן ישראל בשבולין ומירחן — חייבין במעשר, דקרקע ארץ ישראל ביד גוי לא הופקעה קדושתה. **לקט שכחה ופאה** — סתמן הפקר, ופטורין מן המעשר, שנאמר "ובא הלוי כי אין לו חלק ונחלה עמך" (דברים יד) — במי שאין לו חלק ונחלה עמך, יצאו אלו שיש לו בהן חלק ונחלה עמך, שהרי אף לו הן מופקרין. והלקט והשכחה והפאה של גוי חייבין במעשר כו'. והשתא מפרש לה ואזיל. **היכי דמי אילימא דישראל** — שהניחן ישראל בשדהו, ולקטינהו גוי, וקאמר דאם חזר גוי ומכרן לישראל — חייב לעשרן, אלא אם כן הפקירן ישראל ראשון בשדהו. **הא מיפקרי וקיימי** — דכל לקט ושכחה ופאה הפקר הן. **אלא דגוי** — שהיו משדה הגוי, **והניחן כישראל.** וליקטינהו — ענייי ישראל. וכיון דגוי לא מיפקד להניח פאה ולקט — לא חייל עלייהו שמא, אלא אם כן הפקירן גוי ממש לשם הפקר, ולא לשם פאה להניח סתם. **הא לא הפקיר חייב** — במעשר. אלמא: שדה הגוי חייבת במעשר. **ישראל שלקח שדה** — זרועה, מן הגוי, והשדה אצלו עד שהביאה שליש, וחזר ומכרה לגוי. **חייבת במעשר** — אם בא ישראל ולקח מן הגוי מאותן הפירות, ומירחן. **שכבר נתחייב** — בשהביאה שליש ביד ישראל, דקימא לן לענין מעשר במסכת ראש השנה (יב,ב): תבואה וזיתים אחר שליש. **לא נתחייבה לא** — אם הביאה שליש ביד גוי — פטורה. **בסוריא** — דמעשר דידה מדרבנן, ושם יש קנין ביד גוי להפקיע. **כיבוש יחיד** — דוד כיבשה, ולא היו כל ישראל שם, והיא ארם צובה.

טבל

תוספות

ריש לקיש זבין נפשיה ללודאי – קודם שחזר למוטב, דמסתמא לא היה מזלזל בעצמו כל כך. **כריסי** כרי – דרכן היה לשכב על בטנם, כדאמרינן בזבחים (ה,א): ריש לקיש רמי אמעוהי ומקשה.

לוקח ומביא בכורים – זו גירסת הקונטרס, דקנסינן ליה לחזור וליקח ממנו, אבל כולי האי לא קנסינן ליקח ממנו להפריש תרומות ומעשרות. ומיהו, קשה לרבינו תם: דבגמרא מייתי ראיה מהא דיש קנין לגוי, דמפני תיקון העולם – אין, דאורייתא – לא. מנא ליה? דילמא תיקון העולם קאי אהא דחייבוהו ליקח! ואומר רבינו תם: דברוב ספרים לא גרסינן "ומביא" בוי"ו, והכי קאמר: כל אדם הלוקח ממנו מביא בכורים, לא שנא מוכר לא שנא אחר. ורבינו חננאל גרס: הלוקח מביא כו' וכן בירושלמי. **אמר** רבה אף על פי שאין קנין כו' – והא דתניא לעיל (מג,ב): אף על פי שעשה ישראל נימוסו – פטורה מן המעשר, אלמא: יש קנין! איכא לאוקמא בסוריא, כדמשני לקמיה. וההיא ד"השואל" (בבא מציעא קא,א) דהמקבל שדה אבותיו מן הגוי, דמעשר ונותן לו, ודחי לה התם: דלעולם יש קנין. אף על פי שהדיחוי אמת, בדדייק מדנקט מציק – מכל מקום ראיה גמורה ליכא, ולעולם מצי למימר רבה דסבר אין קנין. ומיהו, אשכחן ר מאיר דסבר יש קנין בסוף פרק קמא דעבודה זרה (כא,א), דאמר: אין משכירין להן שדות – משום דמפקע להו ממעשרות. דכל זמן שהיא של ישראל – כל מי שזורעה חייב במעשר, וכי זבנה לגוי – הזורעה פטור, דיש קנין. דאי אין קנין – אין זו הפקעה מה שאין גוי מעשר קרקע דחייבת. דהתם פריך: בית נמי מפקיע ממזוזה! ומשני: מזוזה חובת הדר היא, ואין זה הפקעה. והא דאמר רבי מאיר בפרק "רבי ישמעאל" (מנחות סה,ב): תורמין משל גוי על של ישראל – התם איירי כשגדלו ביד ישראל, ולהכי מוקי פלוגתייהו במירוח הגוי ולא ביש קנין. וכי פריך הכא לרבי אלעזר – דוה מצי למימר: אנא דאמרי כרבי מאיר, אלא דמשני שפיר.

מר סבר דיגונך ולא דיגון גוי – מתוך פירוש הקונטרס משמע דהא בהא תליא, דלרבה דאמר אין קנין, ודריש "דיגונך" ולא דיגון גוי – אית ליה מירוח הגוי פוטר, ולרבי אלעזר דאמר יש קנין, ודריש "דגנך" ולא דגן גוי – אית ליה דמירוח הגוי אינו פוטר. וקשה: דכמה תנאים נחלקו במירוח הגוי, ואם כן כל אותם תנאים נמי נחלקו ביש קנין ואין קנין, וזהו דוחק דרבה ורבי אלעזר נחלקו בפלוגתא דכל הנהו תנאי! ועוד: דמשמע במנחות בפרק "רבי ישמעאל" (סז,א) דכולהו תנאי דרשי "דיגונך" – ולא דיגון גוי. ואפילו מאן דמחייב מירוח הגוי, אלא דדריש מיעוט אחר מיעוט דתרי "דגנך" כתיבי. לכך נראה דרבה ורבי אלעזר אתו ככולי עלמא, ודריש נמי רבי אלעזר "דיגונך" ולא דיגון גוי, מדכתיב "דגנך" ולא כתיב "תבואתך", דאי הוה כתיב "תבואתך" – הוה דרשינן שפיר נמי תבואתך ולא תבואת גוי, ומכל מקום דריש נמי "דגנך" ולא דגן גוי, מדלא כתיב "דיגונך" בהדיא. ואם תאמר: כי היכי דדרשי גבי "דיגונך" למאן דמחייב מירוח הגוי – אין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות, הכי נמי נדרוש גבי "דגנך"! ויש לומר: דלא מיסתבר לאוקמי מיעוט אחר מיעוט לכל מילי. **אדעתא** דגוי מי מפקרי – והא דפליגי רבי יוחנן וריש לקיש בירושלמי דפרק ששי דמסכת פאה בהפקיר לישראל ולא לגוים, דרבי יוחנן אמר: הפקר. הני מילי – כי שקיל ליה ישראל, אבל כי שקיל ליה גוי – הפקר בטעות הוא, ואינו הפקר.

טבל

1 פִּירְקָן! אֲמַר לֵיהּ, תְּנַן: הַמּוֹכֵר עַצְמוֹ וְאֶת בָּנָיו לְגוֹיִם
2 - אֵין פּוֹדִין אוֹתוֹ, אֲבָל פּוֹדִין אֶת הַבָּנִים מִשּׁוּם
3 קִלְקוּלָא, וּכָל שֶׁכֵּן הָכָא דְּאִיכָּא קְטָלָא. אֲמַרוּ לֵיהּ רַבָּנַן
4 לְרַבִּי אַמִּי: הַאי יִשְׂרָאֵל מוּמָר הוּא, דְּקָא חָזוּ לֵיהּ
5 דְּקָאֲכֵיל נְבֵילוֹת וּטְרֵיפוֹת! אֲמַר לְהוּ: אֵימָא לְתֵיאָבוֹן
6 הוּא דְּקָאֲכֵיל! אֲמַרוּ לֵיהּ: וְהָא זְמִנִּין דְּאִיכָּא הֶיתֵּירָא
7 וְאִיסּוּרָא קַמֵּיהּ, וְשָׁבִיק הֶיתֵּירָא וְאָכֵיל אִיסּוּרָא! אֲמַר
8 לֵיהּ: זִיל, לָא קָא שָׁבְקִי לִי דְּאֶפְרְקִינָךְ. רֵישׁ לָקִישׁ זַבֵּין
9 נַפְשֵׁיהּ לְלוֹדְאֵי, שְׁקַל בַּהֲדֵיהּ חַיְיתָא וְגַלְגַּלְתָּא, אֲמַר:
10 גְּמִירִי, דִּיוֹמָא בַּתְרָא כָּל דְּבָעֵי מִינַּיְיהוּ עָבְדִי לֵיהּ, כִּי
11 הֵיכִי דְּלֵיחוּל אַדְּמֵיהּ. יוֹמָא בַּתְרָא אֲמַרוּ לֵיהּ: מַאי
12 נִיחָא לָךְ? אֲמַר לְהוּ: בְּעֵינָא אִקְמְטִינְכוּ וְאוֹתְבִינְכוּ, וְכָל
13 חַד מִינַּיְיכוּ אָמְחֵיהּ חַיְיתָא וּפַלְגָא. קָמְטִינְהוּ וְאוֹתְבִינְהוּ
14 כָּל חַד מִינַּיְיהוּ, כַּד מַחְיֵיהּ חַד חַיְיתָא נְפַק נִשְׁמָתֵיהּ,
15 חַרְקִינֵיהּ לְשִׁנַּיְיהוּ, אֲמַר לֵיהּ: אַחוּכֵי קָא מְחַיְּיכְתְּ בִּי?
16 אַכַּתִּי פַּשׁ לָךְ גַּבֵּי פַּלְגָא דְּחַיְיתָא, קַטְלִינְהוּ כּוּלְּהוּ. נְפַק
17 וַאֲתָא, יָתֵיב קָאֲכִיל וְשָׁתֵי, אֲמַרָה לֵיהּ בְּרָתֵיהּ: לָא
18 בָּעֵית מִידֵּי לְמִזְנָא עֲלֵיהּ? אֲמַר לָהּ: בִּתִּי, כְּרֵיסִי פָּרֵי.
19 כִּי נָח נַפְשֵׁיהּ שְׁבַק קַבָּא דְּמוֹרִיקָא, קְרָא אַנַּפְשֵׁיהּ:
20 "וְעָזְבוּ לַאֲחֵרִים חֵילָם". **משנה** הַמּוֹכֵר אֶת שָׂדֵהוּ
21 לְגוֹי - לוֹקֵחַ וּמֵבִיא מִמֶּנּוּ בִּכּוּרִים, מִפְּנֵי תִּיקּוּן הָעוֹלָם.
22 **גמרא** אָמַר רַבָּה: אַף עַל פִּי שֶׁאֵין קִנְיָן לְגוֹי בְּאֶרֶץ
23 יִשְׂרָאֵל לְהַפְקִיעַ מִידֵּי מַעֲשֵׂר, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי לִי הָאָרֶץ"
24 - לִי קְדוּשַׁת הָאָרֶץ, אֲבָל יֵשׁ קִנְיָן לְגוֹי בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל
25 לַחֲפוֹר בָּהּ בּוֹרוֹת שִׂיחִין וּמְעָרוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "הַשָּׁמַיִם
26 שָׁמַיִם לַה' וְהָאָרֶץ נָתַן לִבְנֵי אָדָם"; וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר:
27 אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ קִנְיָן לְגוֹי בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לְהַפְקִיעַ מִידֵּי
28 מַעֲשֵׂר, שֶׁנֶּאֱמַר "דְּגָנְךָ", וְלֹא דְּגַן גּוֹי, אֲבָל אֵין קִנְיָן
29 לְגוֹי בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לַחֲפוֹר בָּהּ בּוֹרוֹת שִׂיחִין וּמְעָרוֹת,
30 שֶׁנֶּאֱמַר: "לַה' הָאָרֶץ". בְּמַאי קָמִיפַּלְגִי? מָר סָבַר: דְּגָנְךָ
31 - וְלֹא דְּגַן גּוֹי, וּמָר סָבַר: דִּיגּוּנְךָ - וְלֹא דִּיגּוּן גּוֹי. אֲמַר
32 רַבָּה: מְנָא אָמְינָא לַהּ? דִּתְנַן: הַלֶּקֶט וְהַשִּׁכְחָה וְהַפֵּאָה
33 שֶׁל גּוֹי - חַיָּיבִין בְּמַעֲשֵׂר, אֶלָּא אִם כֵּן הִפְקִיר; הֵיכִי
34 דָּמֵי? אִילֵימָא דִּישְׂרָאֵל וְלִיקְטִינְהוּ גּוֹי, "אֶלָּא אִם כֵּן
35 הִפְקִיר"? הָא מִפְּקְרֵי וְקַיְימִי! אֶלָּא לָאו, דְּגוֹי וְלִיקְטִינְהוּ
36 יִשְׂרָאֵל, טַעֲמָא דְּהִפְקִיר, הָא לָא הִפְקִיר - חַיָּיב. - לָא,
37 לְעוֹלָם דִּישְׂרָאֵל וְלִיקְטִינְהוּ גּוֹי, וּדְקָא אָמְרַת: הָא
38 מַפְקְרֵי וְקַיְימִי! נְהִי דְּמַפְקְרֵי אַדַּעְתָּא דִּישְׂרָאֵל, אַדַּעְתָּא
39 דְּגוֹי מִי מַפְקְרֵי? תָּא שְׁמַע: יִשְׂרָאֵל שֶׁלָּקַח שָׂדֶה מִגּוֹי
40 עַד שֶׁלֹּא הֵבִיאָה שְׁלִישׁ, וְחָזַר וּמְכָרָהּ לוֹ מִשֶּׁהֵבִיאָה
41 שְׁלִישׁ - חַיֶּבֶת בְּמַעֲשֵׂר, שֶׁכְּבָר נִתְחַיְּיבָה; נִתְחַיְּיבָה
42 אִין, לָא נִתְחַיְּיבָה לָא! - הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן - בְּסוּרְיָא,
43 וְקָסָבַר: כִּיבּוּשׁ יָחִיד לָא שְׁמֵיהּ כִּיבּוּשׁ. תָּא שְׁמַע: יִשְׂרָאֵל וְגוֹי שֶׁלָּקְחוּ שָׂדֶה בְּשׁוּתָּפוּת

טבל

תוספות

טבל וחולין מעורבין זה בזה – פירש בקונטרס: אין לך כל חטה וחטה שאין חציה טבל וחציה חולין. וצריך לעשר מיניה וביה, ולא ממנו על טבל גמור, ולא מטבל גמור עליו, מפני שמפריש מן החיוב על הפטור ומן הפטור על החיוב. אבל כי מפריש מיניה וביה – מעשר מן החיוב שבו על החיוב שבו, ומן הפטור שבו על הפטור שבו. ואפילו חלקו – בספקן הן עומדים, דאין ברירה. וקשה: דאמר לקמן דאי קנין פירות לאו כקנין הגוף דמי, והאחים שחלקו לקוחות הן – לא משבחת דמייתי בבורים אלא חד בר חד. הא אפילו למאן דאמר אין ברירה – יש לו בוראי חלק בו, דמחייב בבבורים, והמותר שהוא חולין – מצי מקדיש ליה, כדאמרינן בפרק "הספינה" (בבא בתרא פא.ב)! ודוחק לומר דלא משבחת דמייתי בבורים כהלכתן, שלא יצטרך להקדיש קאמר, דלישנא משמע דלא מייתי כלל קאמר. ועוד: בפרק "יש בכור" (בכורות מח.ב) גבי חמש סלעים ולא חצי חמש, קאמר דכולי עלמא אית להו דרב אסי, דאמר: האחין שחלקו – מחצה יורשין ומחצה לקוחות. משמע, אבל אי לקוחות הן – פטורין, אפילו למאן דאמר חמש ואפילו חצי חמש, דאפילו חצי חמש ליכא! לכך נראה דאין תקנה לטבל זה, דכיון דאין ברירה – שמא הגיע לו כל חלקו של גוי או חציו, ולא ידענן כמה, ואי מעשר מיניה וביה – שמא מעשר מחלקו, והשאר חלקו של גוי, או איפכא, או מקצתו. ומידהו, יכול לתקנן – שיפריש עליו ממקום אחר, ויפריש גם עליו ממקום אחר, ואחרון אחרון מקולקל, עד שלא ישאר כי אם מעט, וכל המעשרות והתרומות יתנם לכהן וללוי. **ולביתך** מלמד שאדם מביא בכורי אשתו – ואם תאמר: והא מן התורה אין לבעל פירות בנכסי אשתו, אלא תקנתא דרבנן בעלמא היא, אם כן על כרחך גזירת הכתוב הוא! ויש לומר: דרך נשים שנותנות פירות לבעליהן, וכי האי גוונא איירי קרא. וכענין זה אמרינן בריש קידושין (ד.א): אי כתב רחמנא מעשה ידיה לאביה – דקא מיתזנא מיניה, ואף על גב דמדאורייתא אינו חייב במזונות בתו. אלא דאורחא דמילתא הוא שהוא זן אותה. **מתה** אין לא מתה לא – ואם תאמר: מאי קושיא? דרבי יוחנן דאמר כתנא ד"לביתך", דמה נפשך פליג! ויש לומר: דאיכא לאוקמה במתה, כי הך. ואם תאמר: ולישני דהך דמתה בשלא זכתה האשה פירות נכסיה לבעל! ויש לומר: דברייתא קתני אף בתר דתקון רבנן פירות לבעל. ועוד: דהוה ליה כקונה פירות בשוק ואחר כך קנה שדה, דאינו קורא, כדאמרינן במסכת בכורים (פרק א). אבל לריש לקיש שהיו לו פירות תחילה – אתי שפיר, דבמתה מביא וקורא, כיון דמעיקרא אגיד בה לפירות. **בצרן** ושיגרן ביד שליח – פירש רבינו שמואל ב"הספינה" (בבא בתרא פא.ב): בצרן הבעל ושגרן ביד שליח. דאם בצרן שליח והביאן השליח בירושלים – שליח ודאי אין יכול לקרות, כדתנן במסכת בכורים (פרק א משנה ה), אבל הבעלים קורין, דיכולין לומר "הנה הבאתי" – דשלוחו של אדם כמותו. וקשה לרבינו תם: למאי דחשיב לבצירה לקיחה, למה ליה למימנו ומת שליח? הוה ליה למתני: בצרן הוא ושגרן ביד השליח, או שבצרן שליח והביאן הוא! ויש לומר: דאשמועינן רבותא, דאף על גב דמת שליח וגמרו הבעלים הבאה, דאיכא לקיחה ומקצת הבאה בבעלים – אפילו הכי אינו קורא, דבעינן לקיחה וכל הבאה באחד. ואי גרסינן "או מת" – אתי נמי שפיר, וזו אף זו קתני. ורבינו תם מפרש: דבצירה לאו היינו לקיחה, ובצרן – אורחא דמילתא נקט, שבעלים בוצרים כדי לעשות בעין יפה, לפי שאין שיעור לבכורים, ולקיחה – היינו לקיחה מתוך הבית. וחדא קתני: בצרן ושגרן ביד השליח, ומת שליח בדרך – דאז הוא רגילות שמביאן אחר, ולא הוי לקיחה והבאה באחד. **מביא** ואינו קורא – ואם תאמר: ונימא ירקבו, כדאמרינן בפרק בתרא דמכות (יח.ב): הפריש בכורים קודם החג, ועבר עליהן החג – ירקבו, משום דנראו לקריאה ונדחו, וכל שאין ראוי לבילה – בילה מעכבת בו. והכא נמי, כשבצרן נראו לקריאה, וכששיגרן – נדחו! ויש לומר: דאמר בירושלמי דמסכת בכורים: רבי אסי אמר ריש לקיש בשם רבי אושעיא: כשליקטן לשלחן ביד אחר, אבל אם לקטן להביאן הוא – לא ישלחם ביד אחר, שכל הבכורים שנראו לקריאה – אין ניתרין אלא בקריאה. ואמרינן התם: מתניתין פליגא, הפריש בכורים ומכר שדהו מביא ואינו קורא. קיימנוה כשנתן דעתו למכור משעה ראשונה. ולפי זה, אם הפריש בכורים קודם החג על מנת להביאן אחר החג – לא ירקבו, אלא אחר החג מביא ואינו קורא.

לא

רש"י

טבל וחולין מעורבין — אין לך כל חטה וחטה שאין חציה טבל וחציה חולין, שחלק הגוי פטור. ואף לאחר שחלקו התבואה — הלוקח מן הגוי צריך לעשר. וישראל צריך לעשר את שלו מיניה וביה, ולא ממנו על טבל גמור ולא מטבל גמור עליו, מפני שמפריש מן הפטור על החיוב ומן החיוב על הפטור. אבל כי מעשר מיניה וביה מעשר שלם — נמצא מעשר מן החיוב שבו על החיוב שבו, ומן הפטור שבו על הפטור שבו. **של ישראל חייב** — לאחר שחלקו הוי של ישראל טבל גמור, ומעשר ממנו על אחר ומאחר עליו, דיש ברירה. ושל גוי פטור לגמרי. ולתנא קמא אין ברירה, ואפילו חלקו — בספיקא הן עומדין. **מדאורייתא לא** — ואי אין קנין לגוי להפקיעה מקדושתה — הויא לה לענין קדושתה ברשות ישראל, כאילו משכנה, וכיון דביכורים מצוה דרמיא עליה היא ולא טבלי לאסור פירות באבילה — מיחייב ליקח ולהביא. ולא דמי למעשר, דאפילו למאן דאמר אין קנין — לא מיחייב לעשר על חלקו של גוי, דמעשר טביל ואסר ליה באבילה, ולאו מצוה דרמיא עליה היא אלא אם כן אוכלן או מוכרן, דקא משתרשי ליה. אבל ביכורים — מצוה דרמיא עליה היא. **שתי תקנות הוו** — כלומר, לעולם מדאורייתא מיחייב. והא דקתני: מפני תיקון העולם — משום דמעיקרא משום סייג תקנו שלא ליקח ולהביא, כדמפרש ואזיל, לפיכך הוצרכו לחזור ולתקן ולהעמידה כדין תורה. **וסברי בקדושתייהו קיימין** — אין אנו נענשין בדבר. **משתקען כיד גוים** — שלא היה חוזר ופודה אותה. **תקינו דלייתו** — כדי שיטרח ויפדנו. **המוכר שדהו לפירות** — שיאכל הלוקח פירות עד עשר שנים, ותחזור הקרקע לבעליה. ובזמן שאין היובל נוהג קאמר, דדיינו משגלו שבט ראובן ושבט גד, שגלו תחילה מעבר הירדן על ידי סנחריב עד חרבות ירושלים. דאי בזמן שיובל נוהג — סתם מכירה לפירות היא, שהרי סופה לחזור ביובל. **בקנין הגוף דמי** — ויכול לומר "מראשית פרי האדמה אשר נתתה לי". **ולביתך** — גבי ביכורים כתיב "ושמחת בכל הטוב" וגו'. **ביכורי אשתו** — שגדלו בקרקע מלוג שהכניסה לו אשתו לפירות. **שאני התם דכתיב ולביתך** — ומדאיצטריך לרבויי — שמע מינה קנין פירות לאו כקנין הגוף. **מהכא** — דכי היכי דאשמועינן דהכא כקנין הגוף דמי — הוא הדין בעלמא. **ושמע שמתה אשתו** — וירשה הוא, וקנה גוף הקרקע. **ליגזור משום דרבי יוסי בר חנינא** — דאמר: בעינן לקיחה והבאה באחד, והכי נמי לבעי לקיחה והבאה באחד, קא משמע לן. **ומת שליח בדרך** — וחזר והביאן הוא בעצמו. **מביא ואינו קורא** — ואי אפשר לומר שהביאו שליח אחר, דאפילו לא מת שליח ראשון אינו קורא, דתנן: האשה וטומטום ואנדרוגינוס והשליח — מביאין ולא קוראין, שאין יכולין לומר "אשר נתתה לי".

בזמן

טֶבֶל וְחוּלִּין מְעוֹרָבִין זֶה בָּזֶה, דִּבְרֵי רַבִּי; רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: שֶׁל גּוֹי פָּטוּר, וְשֶׁל יִשְׂרָאֵל חַיָּיב; עַד כָּאן לָא פְּלִיגִי אֶלָּא דְּמָר סָבַר: יֵשׁ בְּרֵירָה, וּמָר סָבַר: אֵין בְּרֵירָה, אֲבָל דְּכוּלֵּי עָלְמָא - יֵשׁ קִנְיָן לְגוֹי בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לְהַפְקִיעַ מִיַּד מַעֲשֵׂר! - הָכָא נַמִּי בְּסוּרְיָא, וְקָסָבַר: כִּיבּוּשׁ יָחִיד לָא שְׁמֵיהּ כִּיבּוּשׁ. אֲמַר רַב חִיָּיא בַּר אָבִין, תָּא שְׁמַע: הַמּוֹכֵר שָׂדֵהוּ לְגוֹי - לוֹקֵחַ וּמֵבִיא בִּיכּוּרִים, מִפְּנֵי תִּיקּוּן הָעוֹלָם; מִפְּנֵי תִּיקּוּן הָעוֹלָם אִין, מִדְּאוֹרַיְיתָא - לָא! אֲמַר רַב אַשִׁי: שְׁתֵּי תַּקָּנוֹת הָווּ; מֵעִיקָּרָא הָווּ מָיְיתֵי מִדְּאוֹרַיְיתָא. כֵּיוָן דְּחָזוּ דְּקָא מַקְרֵי וּמְזַבְּנֵי, דְּסָבְרֵי בִּקְדוּשַׁתַּיְיהוּ קַיְּימָן - תַּקִּינוּ לְהוּ דְּלָא לֵיתוּ. כֵּיוָן דְּחָזוּ דְּמַאן דְּלָא סַגִּי לֵיהּ מְזַבֵּן וְקָא מִשְׁתַּקְעָן בְּיַד גּוֹיִם - הֲדַר תַּקִּינוּ לְהוּ דְּלֵיתוּ. אִיתְּמַר: הַמּוֹכֵר שָׂדֵהוּ לְפֵירוֹת, רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: מֵבִיא וְקוֹרֵא, רֵישׁ לָקִישׁ אָמַר: מֵבִיא וְאֵינוֹ קוֹרֵא. רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר מֵבִיא וְקוֹרֵא - קִנְיָן פֵּירוֹת כְּקִנְיָן הַגּוּף דָּמֵי; רֵישׁ לָקִישׁ אָמַר מֵבִיא וְאֵינוֹ קוֹרֵא - קִנְיָן פֵּירוֹת לָאו כְּקִנְיָן הַגּוּף דָּמֵי. אֵיתִיבֵיהּ רַבִּי יוֹחָנָן לְרֵישׁ לָקִישׁ: "וּלְבֵיתֶךָ" - מְלַמֵּד, שֶׁאָדָם מֵבִיא בִּיכּוּרֵי אִשְׁתּוֹ וְקוֹרֵא! אֲמַר לֵיהּ: שָׁאנֵי הָתָם, דִּכְתִיב: "וּלְבֵיתֶךָ". וְאִיכָּא דְּאָמְרִי, אֵיתִיבֵיהּ רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ לְרַבִּי יוֹחָנָן: "וּלְבֵיתֶךָ" - מְלַמֵּד, שֶׁאָדָם מֵבִיא בִּיכּוּרֵי אִשְׁתּוֹ וְקוֹרֵא; הָתָם הוּא דִּכְתִיב "וּלְבֵיתֶךָ", אֲבָל בְּעָלְמָא לָא! אֲמַר לֵיהּ: טַעְמָא דִּידִי נַמִּי מֵהָכָא קָאָמִינָא. אֵיתִיבֵיהּ: הָיָה בָא בַּדֶּרֶךְ וּבִיכּוּרֵי אִשְׁתּוֹ בְּיָדוֹ, וְשָׁמַע שֶׁמֵּתָה אִשְׁתּוֹ - מֵבִיא וְקוֹרֵא; מֵתָה אִין, לָא מֵתָה - לָא! - הוּא הַדִּין דְּאַף עַל גַּב דְּלָא מֵתָה, וּמֵתָה אִצְטְרִיכָא לֵיהּ; סָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמִינָא לִיגְזוֹר מִשּׁוּם דְּרַבִּי יוֹסֵי בַּר חֲנִינָא, דְּאָמַר רַבִּי יוֹסֵי בַּר חֲנִינָא: בְּצָרָן וְשִׁגְּרָן בְּיַד שָׁלִיחַ, וּמֵת שָׁלִיחַ בַּדֶּרֶךְ - מֵבִיא וְאֵינוֹ קוֹרֵא, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלָקַחְתָּ... וְהֵבֵאת", עַד שֶׁתְּהֵא לְקִיחָה וַהֲבָאָה בְּאֶחָד, קָא מַשְׁמַע לָן. וְאָזְדוּ לְטַעְמַיְיהוּ, דְּאִיתְּמַר: הַמּוֹכֵר שָׂדֵהוּ

בזמן

מטֻבָּל וְחוּלִּין הַמְעֹרָבִין זֶה בָּזֶה, כיון ש'אין ברירה', וכל חיטה וחיטה שבשדה זו חציה פטור ממעשר וחציה חייב, דִּבְרֵי רַבִּי. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר ש'יש ברירה', וכשחלקו התברר שהחלק שֶׁל הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים הוא חולין שפָּטוּר ממעשר, וְכל החלק שֶׁל הִישְׂרָאֵל חַיָּב במעשר.

מוכיחה הגמרא, עַד כָּאן לֹא פְּלִיגִי – מחלוקתם אינה, אֶלָּא דְּמַר – רבן שמעון בן גמליאל סָבַר ש'יֵּשׁ בְּרֵירָה' ומתברר היכן הטבל והיכן החולין, וּמַר – רבי סָבַר ש'אֵין בְּרֵירָה', והטבל והחולין מעורבים זה בזה, אֲבָל דְּכוּלֵּי עָלְמָא – לדברי הכל חלקו של העובד כוכבים פטור ממעשר, ומוכח שיֵּשׁ קִנְיָן לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לְהַפְקִיעַ מִיַּד מַעֲשֵׂר.

דוחה הגמרא, הָכָא נַמִּי – גם בתוספתא זו מדובר בקרקע שבְּסוּרְיָא, וְקָסָבַר התנא שכִּיבּוּשׁ שנעשה על ידי יָחִיד ולא על ידי כל ישראל לֹא שְׁמֵיהּ – אינו נחשב מהתורה כִּיבּוּשׁ המחשיב את סוריא כארץ ישראל, ואף שמדרבנן חייבת התבואה במעשר, קנין העובד כוכבים מפקיע חיוב קל כזה.

מביאה הגמרא ראיה לדברי רבי אלעזר: אָמַר רַבִּי חִיָּא בַּר אָבִין, תָּא שְׁמַע ממשנתינו, הַמּוֹכֵר את שָׂדֵהוּ לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים, לוֹקֵחַ את הפירות מהעובד כוכבים וּמֵבִיא אותם כִּיכּוּרִים מִפְּנֵי תִּיקּוּן הָעוֹלָם, ומשמע שמִּפְּנֵי תִּיקּוּן הָעוֹלָם, אֵין – כן, כלומר חייב להביא ביכורים, אך מִדְּאוֹרַיְיתָא הוא לֹא חייב בכך, ומשמע שקנין העובד כוכבים מפקיע את קדושת הקרקע, שאם היתה הקרקע נשארת קדושה היה חייב מהתורה להביא ממנה ביכורים.

דוחה הגמרא, אָמַר רַב אַשִׁי, באמת חיובו להביא ביכורים הוא מן התורה, והטעם שכתבה המשנה לשון 'מפני תיקון העולם', הוא כיון שׁשְׁתֵּי תַּקָּנוֹת הֲווּ – היו בענין זה של הבאת ביכורים, מֵעִיקָּרָא – בתחילה, הֲווּ מַיְיתֵי מִדְּאוֹרַיְיתָא – היו מוכרי הקרקעות מביאים ביכורים כחיובם מדאורייתא, וכדעת רבה שקדושת הארץ נשארת אף כשהיא ביד עובד כוכבים. אמנם כֵּיוָן דְּחָזוּ – שראו חכמים דְּקָא מִקְּרֵי וּמְזַבְּנֵי – שקורה שבני אדם מוכרים קרקעות לעובדי כוכבים, משום דְּסָבְרֵי – שהיו האנשים סבורים שכיון שאף אחר המכירה, הקרקעות בִּקְדוּשָׁתַיְיהוּ קַיְימָן – עומדות בקדושתן, אין איסור למוכרם ואין עונש על כך, לכן תַּקְּנוּ לְהוּ – תיקנו חכמים משום סייג וגדר לדבר דְּלֵיתוּ – שלא יביאו ביכורים מקרקעות אלו, כדי שידעו שיש איסור במכירת הקרקע וימנעו מלמוכרה. אמנם כֵּיוָן דְּחָזוּ – שראו חכמים דְּמַאן דְּלֵא סַגִּי לֵיהּ – שמי שאין לו ממון מספיק, מְזַבֵּן – מוכר את קרקעותיו לעובדי כוכבים, וְמחמת שאינו מביא ממנה ביכורים קָא מִשְׁתַּקְּעָן – נשארות הקרקעות בְּיַד הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים, הָדַר תַּקְּנוּ לְהוּ דְּלֵיתוּ – חזרו ותיקנו שיביאו ביכורים כדין התורה, כדי שיטרח המוכר לפדות את הקרקע מיד העובדי כוכבים. ולשון המשנה 'מפני תיקון העולם', הוא ביאור מדוע ביטלו את התקנה הראשונה, אבל עיקר החיוב הוא מהתורה, וכדברי רבה.

הסוגיא הבאה עוסקת בשאלה האם 'קנין פירות' נחשב כ'קנין הגוף', כלומר, האם כשיש לאדם זכות שימוש בקרקע לתקופה מסוימת אנו מחשיבים את גוף הקרקע כשלו.

חלק ממצות הבאת ביכורים היא ה'קריאה', אמירת 'פרשת ביכורים' בעת הבאתם לבית המקדש. וכיון שנאמר בה (דברים כו ד) 'וְעַתָּה הִנֵּה הֵבֵאתִי אֶת רֵאשִׁית פְּרִי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נָתַתָּה לִּי ה'', רק אדם שהאדמה שייכת לו יכול לקרוא פרשה זו.

אִיתְּמַר – נאמר בבית המדרש, הַמּוֹכֵר את שָׂדֵהוּ לְפֵירוֹת, והיינו שהקרקע נשארת של המוכר והלוקח אוכל את פירותיה רק לתקופה מסוימת, רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, הלוקח מֵבִיא ביכורים מפירות אלו וְאַף קוֹרֵא פרשת ביכורים, וְרֵישׁ לָקִישׁ אָמַר, הלוקח מֵבִיא ביכורים וְאֵינוֹ קוֹרֵא.

מבארת הגמרא את מחלוקתם, רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר מֵבִיא וְקוֹרֵא, כיון שקִנְיַן הַפֵּירוֹת שיש ללוקח כְּקִנְיַן הַגּוּף דָּמֵי – הוא דומה, ויכול הלוקח לומר 'הִנֵּה הֵבֵאתִי אֶת רֵאשִׁית פְּרִי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נָתַתָּה לִּי ה''. וְרֵישׁ לָקִישׁ אָמַר מֵבִיא וְאֵינוֹ קוֹרֵא, כיון שקִנְיַן פֵּירוֹת לָאו כְּקִנְיַן הַגּוּף דָּמֵי, וכיון שאין האדמה שייכת לו אינו יכול לומר 'אֲשֶׁר נָתַתָּה לִּי'.

אִיתִּיבֵיהּ – הקשה רַבִּי יוֹחָנָן לְרֵישׁ לָקִישׁ מברייתא, נאמר בפרשת ביכורים (דברים כו יא) 'וְשָׂמַחְתָּ בְּכָל הַטּוֹב אֲשֶׁר נָתַן לְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ וּלְבֵיתֶךָ', ודרשו חכמים מהלשון 'וּלְבֵיתֶךָ', מְלַמֵּד שֶׁאָדָם מֵבִיא את כִּיכּוּרֵי הפירות של אִשְׁתּוֹ (הקרויה 'ביתו'), והיינו פירות שגדלו בקרקע של נכסי 'מלוג' שהכניסה לו אשתו והוא אוכל את פירותיה, וְאף קוֹרֵא פרשת ביכורים, והרי גוף הקרקע שייך לאשתו, והזכות של הבעל בנכסי אשתו היא רק 'קנין פירות', ומכך שהוא יכול להביא ולקרוא מוכח שקנין הפירות שלו נחשב בקנין הגוף.

אָמַר לֵיהּ ריש לקיש לרבי יוחנן תירוץ לקושייתו, שַׁאנִי הָתָם – שונה דין הבעל מדין כל לוקח הקונה פירות, כיון דִּכְתִיב לגביו הפסוק 'וּלְבֵיתֶךָ', המלמד שהוא רשאי להביא ולקרוא, אבל לוקח רגיל שלא נאמר לגביו פסוק זה, מביא ואינו קורא.

וְאִיכָּא דְּאָמְרֵי – יש שאמרו שהקושיא והתירוץ נאמרו כך, אִיתִּיבֵיהּ – הקשה רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן לָקִישׁ לְרַבִּי יוֹחָנָן, דרשו בברייתא מהפסוק 'וּלְבֵיתֶךָ', מְלַמֵּד שֶׁאָדָם מֵבִיא כִּיכּוּרֵי אִשְׁתּוֹ וְקוֹרֵא, ומכך שהוצרכה התורה ללמד דבר זה, משמע שרק הָתָם – שם הוא שנאמר דין זה שהבעל קורא כיון דִּכְתִיב 'וּלְבֵיתֶךָ', אֲבָל בְּעָלְמָא – בשאר מקומות שיש לאדם רק קנין פירות, הוא לֹא קורא, כיון שקנין פירות אינו בקנין הגוף.

אָמַר לֵיהּ רבי יוחנן לריש לקיש תירוץ לקושייתו, טַעְמָא דִּידֵי נַמִּי מֵהָכָא קָאֲמִינָא – גם הטעם לדברי למדתי מדרשה זו עצמה, שכמו שחידשה כאן התורה שקנין פירות נחשב בקנין הגוף, כך בכל מקום קנין פירות בקנין הגוף.

אִיתִּיבֵיהּ – הקשה ריש לקיש לרבי יוחנן מברייתא, אדם שֶׁהָיָה בָּא בַּדֶּרֶךְ לבית המקדש וּכִיכּוּרֵי אִשְׁתּוֹ בְּיָדוֹ להקריבם לפני ה', וְשָׁמַע שֶׁמֵּתָה אִשְׁתּוֹ וירש ממנה את גוף הקרקע, הדין הוא שמֵבִיא את הביכורים וְאף קוֹרֵא פרשת ביכורים, ומשמע שרק אם מֵתָה אשתו אֵין – כן, כלומר יכול הוא לקרוא, אבל אם לֹא מֵתָה, לֹא, אינו יכול לקרוא, ואף שיש לו קנין פירות, ומוכח שקנין פירות אינו בקנין הגוף.

מתרצת הגמרא, באמת הוּא הַדִּין דְּמביא הבעל וקורא אַף עַל גַּב דְּלֹא מֵתָה אשתו, וּבאופן שאשתו מֵתָה אִצְטְרִיכָא לֵיהּ – הוצרך התנא לחדש שאם אז יכול הבעל לקרוא, כיון שקָלְקָא דַּעְתָּךְ אֲמִינָא – היינו מעלים בדעתינו לִיגְזוֹר שאם מתה אשתו לא יקרא, מִשּׁוּם שעלולים לקרוא גם במקרה דְּרַבִּי יוֹסֵי בַּר חֲנִינָא. דְּאָמַר רַבִּי יוֹסֵי בַּר חֲנִינָא, ענבי ביכורים שבעל הגפן בְּצָרָן וְשִׁגְּרָן לבית המקדש בְּיַד שָׁלִיחַ, וּמֵת הַשָּׁלִיחַ בַּדֶּרֶךְ, והלך בעל הגפן וקלח את הענבים מהמקום שמת השליח והעלם לבית המקדש, הדין הוא שהבעלים מֵבִיא את הענבים לבית המקדש וְאֵינוֹ קוֹרֵא שם פרשת ביכורים, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כו ב) 'וְלָקַחְתָּ מֵרֵאשִׁית כָּל פְּרִי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר תָּבִיא מֵאַרְצְךָ', וכיון שיכלה התורה לומר רק 'וְהֵבֵאתָ מארצך מראשית כל פרי האדמה', והוסיפה לשון לקיחה באמרה 'וְלָקַחְתָּ', דורשים מכך שאין קוראים פרשת ביכורים עַד שֶׁתְּהֵא הִלְּקִיחָה של הפירות מהשדה וְהַהֲבָאָה של הפירות לבית המקדש בְּאָדָם אֶחָד, והיינו בבעלים שיקחם והוא יביאם, ואילו כאן לקיחת הביכורים היתה על ידי שליח. והיה מקום לומר שאף כשמתה אשתו בדרך לא יקרא, כיון שידמו האנשים את דינו לדין שליח, ויסברו שגם הבעל לא היה ראוי לקרוא בתחילה בזמן שאשתו חיה, ורק מחמת

המשך בעמוד 101

בִּזְמַן שֶׁהַיּוֹבֵל נוֹהֵג והקרקע חוזרת ביובל, רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, הלוקח מֵבִיא ביכורים וְקוֹרֵא פרשת ביכורים, רֵישׁ לָקִישׁ אָמַר, הלוקח מֵבִיא וְאֵינוֹ קוֹרֵא. מבארת הגמרא: רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר מֵבִיא וְקוֹרֵא, כיון שסובר שקְנָיָן פֵּירוֹת של הלוקח, כְּקִנְיַן הַגּוּף דָּמֵי – הוא דומה, והלוקח נחשב כבעל הקרקע, ויכול לומר 'הֲבֵאתִי אֶת רֵאשִׁית פְּרִי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נָתַתָּה לִּי' רֵישׁ לָקִישׁ אָמַר מֵבִיא וְאֵינוֹ קוֹרֵא, כיון שסובר שקְנָיָן פֵּירוֹת לָאו כְּקִנְיַן הַגּוּף דָּמֵי, ואין הקרקע של הלוקח. אומרת הגמרא: וּצְרִיכָא – הוצרכו רבי יוחנן וריש לקיש לחלוק בפירוש בשני המקרים, כיון דְּאִי אִיתְּמַר בְּהַהִיא – אם היו נחלקים רק במוכר שדהו לפירות, היינו אומרים שרק בְּהַהִיא – במקרה זה קָאָמַר רֵישׁ לָקִישׁ שאינו קורא, כיון דְּכִי קָא נָחֵית – כשירד הלוקח לשדה, אַדַּעְתָּא דְּפֵירָא קָא נָחֵית – ירד על דעת כן שיזכה רק בפירות, ולא על דעת לקנות את הקרקע אפילו לזמן מועט, אֲבָל בְּהַהִיא – בקונה קרקע בזמן היובל דְּאַדַּעְתָּא דְּנוּפֵיהּ קָא נָחֵית – שירד על דעת כן שיזכה בגוף הקרקע עד היובל, אֵימָא מוֹדֵי לֵיהּ – נאמר שריש לקיש מודה לְרַבִּי יוֹחָנָן שזכה הלוקח בקרקע והוא יכול לקרוא. וְאִי אִיתְּמַר בְּהָא – אם היו נחלקים רק בקונה קרקע בזמן היובל, היינו אומרים שרק בְּהָא קָאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן שהקונה מביא וקורא, כיון שכוונתו לזכות בגוף הקרקע עד היובל, אֲבָל בְּהַהִיא – במוכר שדהו לפירות, אֵימָא מוֹדֵי לֵיהּ לְרֵישׁ לָקִישׁ שאינו קורא, כיון שכוונתו לזכות רק בפירות, לכך צְרִיכָא – הוצרכו רבי יוחנן וריש לקיש לחלוק בשני המקרים. הגמרא רוצה להוכיח שקנין פירות בקנין הגוף: תָּא שְׁמַע ממשנה בביכורים (פ"א מי"א), ששנינו הַקּוֹנֶה אִילָן וְקנה גם את קַרְקָעוֹ – קרקע שתחת האילן וסביבו, מֵבִיא הקונה ביכורים וְקוֹרֵא, ומוכח שאף שהקרקע תחזור ביובל יכול הלוקח לקרוא. דוחה הגמרא, הָכָא בְּמַאי עָסְקִינָן – משנה זו עוסקת בִּזְמַן שֶׁאֵין הַיּוֹבֵל נוֹהֵג, ויש ללוקח קנין הגוף בקרקע. הגמרא רוצה להוכיח ממקום אחר: תָּא שְׁמַע ממשנה בביכורים (פ"א מ"ו), הַקּוֹנֶה שְׁנֵי אִילָנוֹת בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ שֶׁל חֲבֵירוֹ, אינו זוכה בגוף הקרקע, ולכן מֵבִיא הלוקח ביכורים וְאֵינוֹ קוֹרֵא. משמע שהָא – אבל הקונה שְׁלֹשָׁה אילנות, שזכה גם בקרקע שסביבן, מֵבִיא וְקוֹרֵא, אף שהקרקע תחזור ביובל. דוחה הגמרא, הָכִי נַמִּי – גם כאן מדובר בִּזְמַן שֶׁאֵין הַיּוֹבֵל נוֹהֵג, ולדברי הכל יש ללוקח קנין הגוף. הגמרא דוחה את הראיות ממשניות אלו באופן נוסף: וְהַשְּׁתָּא – כעת דְּאָמַר רַב חִסְדָּא, שהַמַּחֲלוֹקֶת של רבי יוחנן וריש לקיש בקונה קרקע לפירות היא רק בְּיוֹבֵל שֵׁנִי, כלומר מהיובל השני שבאו ישראל לארץ ישראל והלאה, שכיון שהורגלו ביובל הראשון שכל קרקע חוזרת לבעליה, לא התכוונו למכור ולקנות את גוף הקרקע, ובזה סובר ריש לקיש שאין ללוקח קנין הגוף, ואינו קורא אֲבָל בְּיוֹבֵל רִאשׁוֹן לִדְבְרֵי הַכֹּל הלוקח מֵבִיא ביכורים וְקוֹרֵא, כיון דְּאַדַּעְתִּי לֹא סָמְכָה דַּעְתַּיְיהוּ – עדיין לא סמכו בדעתם שיחזורו הקרקעות. ולפי זה לֹא קַשְׁיָא – אין להקשות מהמבואר במשניות שהלוקח קורא, כיון שהָא – משניות אלו עוסקות בְּיוֹבֵל רִאשׁוֹן, וְהָא – ריש לקיש עוסק בְּיוֹבֵל שֵׁנִי. הגמרא מבררת האם נחלקו תנאים בנידון זה של קנין פירות בקנין הגוף: יש שני סוגי בעלות בקרקעות ארץ ישראל. א. 'שדה אחוזה', והיא שדה שקיבל האדם בחלוקת הארץ והורישה לבניו. ב. 'שדה מקנה', והיא שדה שקנה אדם מחבירו וחוזרת ביובל למוכר. ויש חילוק ביניהם, שהמקדיש 'שדה אחוזה' ולא גאלה לפני היובל, ומכרה הגזבר, אין המקדיש יכול לגאול אותה שוב, וביובל היא מתחלקת לכהנים. ואילו 'שדה מקנה' שהקדישה הלוקח ולא גאלה, ומכרה הגזבר, חוזרת ביובל לבעלים הראשונים שמכרוה: שואלת הגמרא: לֵימָא בְּתַנָּאֵי – האם נחלקו תנאים אם קנין פירות בקנין הגוף, ששנינו במשנה (ערכין כו:), מַנַּיִן לְלוֹקֵחַ [–קונה] שָׂדֶה מֵאָבִיו, והרי היא בידו 'שדה מקנה', וְהִקְדִּישָׁהּ בחיי אביו, וְאַחַר כָּךְ מֵת אָבִיו וירשה הבן, מִנַּיִן שֶׁעַתָּה תְּהֵא השדה לְפָנָיו – אצל הבן כְּ'שָׂדֶה אֲחוּזָּה' שחוזרת ביובל לכהנים, תַּלְמוּד לוֹמַר (ויקרא כז כב) 'וְאִם אֶת שָׂדֶה מִקְנָתוֹ אֲשֶׁר לֹא מִשְּׂדֵה אֲחֻזָּתוֹ יַקְדִּישׁ לה'', ולכאורה פשוט שאם היא 'שדה מקנתו' הרי אינה 'שדה אחוזתו', ומה בא הפסוק ללמדינו, אלא אנו דורשים שרק שָׂדֶה שֶׁאֵינָהּ רְאוּיָה בשעה שהקדישה לִהְיוֹת לעולם 'שָׂדֶה אֲחוּזָּה', דינה כ'שדה מקנה', יָצְתָה שדה זוֹ שֶׁכשהקדישה היתה רְאוּיָה לִהְיוֹת אצלו 'שָׂדֶה אֲחוּזָּה' כשימות אביו, שאין דינה כ'שדה מקנה', אלא כ'שדה אחוזה' ויוצאת ביובל לכהנים, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי שִׁמְעוֹן. רַבִּי מֵאִיר חולק וואוֹמֵר, שאם הקדיש הבן את השדה בחיי אביו נשאר דינה כ'שדה מקנה' אף אחרי שמת אביו, כיון שנמכרה לו על ידי אביו, וחוזרת אליו ביובל מחמת אביו שמכרה לו, ואת הפסוק יש לדרוש כך, מַנַּיִן לְלוֹקֵחַ שָׂדֶה מֵאָבִיו והרי היא בידו כ'שדה מקנה', וּמֵת אָבִיו ונעשתה בידו כ'שדה אחוזה', וְאַחַר כָּךְ הִקְדִּישָׁהּ הבן, מִנַּיִן שֶׁתְּהֵא לְפָנָיו כִּשְׂדֵה אֲחוּזָּה שאינה חוזרת ביובל, תַּלְמוּד לוֹמַר 'וְאִם אֶת שָׂדֶה מִקְנָתוֹ אֲשֶׁר לֹא מִשְּׂדֵה אֲחֻזָּתוֹ', ויש לדרוש שרק שָׂדֶה שֶׁאֵינָהּ שָׂדֵה אֲחוּזָּה בעת ההקדשה דינה כ'שדה מקנה', יָצְתָה שדה זוֹ שֶׁכשהקדושה הִיא שָׂדֵה אֲחוּזָּה, אינה חוזרת אליו ביובל. ומבארת הגמרא: וְאִילּוּ לְרַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי שִׁמְעוֹן שדורשים מהפסוק חידוש גדול, שאף אם הקדישה לפני שירשה, מכל מקום אחר שירשה נעשה דינה כשדה אחוזה, היינו כיון שהאופן שהביא רבי מאיר שמֵת אָבִיו וְאַחַר כָּךְ הִקְדִּישָׁהּ הוא פשוט, ולֹא צְרִיכָא קְרָא – אין צורך בפסוק לחדש זאת, שהרי בעת שהקדישה כבר היתה בידו כשדה אחוזה. הגמרא מסיימת את ההוכחה: מַאי לָאו בְּהָא קָמִיפְּלְגִי – האם לא נחלקו בנידון זה, דְּרַבִּי מֵאִיר סָבַר שקְנָיָן פֵּירוֹת שיש לבן בחיי אביו כְּקִנְיַן הַגּוּף דָּמֵי – הוא דומה, וּבְהָא – ובאופן זה, בְּמִיתַת אָבִיו הוּא דְּלֵא יָרֵית וְלֵא מָרֵי – לא ירש כלום, שהרי כבר היה לו בה קנין הגוף, וְהִלְכָּךְ – ולכן אף באופן שמֵת אָבִיו וְאַחַר כָּךְ הִקְדִּישָׁהּ היה מקום לומר שדינה כ'שדה מקנה', וצְרִיכָא קְרָא לחדש שדינה כ'שדה אחוזה'. ואילו רַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי שִׁמְעוֹן סָבְרֵי שקְנָיָן פֵּירוֹת לָאו כְּקִנְיַן הַגּוּף דָּמֵי, ובחיי האב היה לבן רק קנין פירות, וּבְהָא – באופן זה, בְּמִיתַת אָבִיו הַשְּׁתָּא הוּא דְּקָא יָרֵית – רק עתה כשמת האב ירש הבן את גוף הקרקע, וְהִלְכָּךְ באופן שמֵת אָבִיו וזכה הבן בקנין הגוף וְאַחַר כָּךְ הִקְדִּישָׁהּ הבן, לֹא צְרִיכָא קְרָא לחדש שדינה כ'שדה אחוזה', שהרי בגוף השדה זכה מכח הירושה, וממילא נעשית שדה אחוזתו, וְכִי אִיצְטְרִיךְ קְרָא – הצורך בפסוק הוא לְמִקְרֶה שהִקְדִּישָׁהּ בחיי אביו כשהיתה 'שדה מקנה', וְאַחַר כָּךְ מֵת אָבִיו, הוּא דְּאִיצְטְרִיךְ – הוצרך הפסוק לחדש שאף שהקדישה בעודה שדה מקנה, מכל מקום כיון שהיה עתיד לזכות בה כ'שדה אחוזה', דינה כ'שדה אחוזה'. ונמצא שכבר נחלקו התנאים אם קנין פירות בקנין הגוף. דוחה הגמרא: אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק, אין הכרח לומר שהתנאים נחלקו בזה, אלא לְעוֹלָם אֵימָא לָךְ – באמת אפשר לומר שבְּעָלְמָא – בשאר דיני התורה קָסָבְרֵי – יסברו אף רַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי שִׁמְעוֹן שקְנָיָן פֵּירוֹת כְּקִנְיַן הַגּוּף דָּמֵי, והם מודים לרבי מאיר שיש צורך בפסוק כדי ללמד שאם הקדישה לאחר מיתת אביו דינה כשדה אחוזה. וְהָכָא – כאן, הטעם שרַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי שִׁמְעוֹן דורשים דין נוסף הוא כיון שקְרָא אַשְׁכְּחוּ וְדָרוּשׁ – הם מצאו ייתור נוסף בפסוק, ודרשו כך, לְכְתוֹב רַחֲמָנָא רק 'אִם אֶת שָׂדֶה מִקְנָתוֹ אֲשֶׁר לֹא אֲחוּזָּתוֹ' ללמד ששדה מקנה שהקדיש הבן לאחר מיתת אביו דינה כשדה אחוזה, מַאי – מדוע הוסיפה התורה וכתבה אֲשֶׁר לֹא 'מִשְּׂדֵה' אֲחוּזָּתוֹ, אלא ללמד ש'שדה מקנה' היא רק שָׂדֶה שֶׁאֵינָהּ רְאוּיָה כלל לִהְיוֹת שָׂדֶה אֲחוּזָּה, יָצְתָה שדה זוֹ שקנה הבן מאביו, שֶׁהיתה רְאוּיָה לִהְיוֹת שָׂדֵה אֲחוּזָּה אצל הבן אחרי מיתת אביו, שאף אם הקדישה בחיי אביו ואחר כך מת אביו דינה כ'שדה אחוזה'. הגמרא דנה בשיטת רבי יוחנן: אָמַר רַב יוֹסֵף, אִי לָאו – אם לא דְּאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן שקְנָיָן פֵּירוֹת כְּקִנְיַן הַגּוּף דָּמֵי, לֹא מָצָא יָדָיו

המשך בעמוד 81

רש"י

בזמן שהיובל נוהג — כל מכירת קרקע לפירות, שהרי חוזר הגוף ביובל. **אדעתא דפירא נחית** — ולאו אדעתא למקנייה לארעא אפילו שעה אחת. **הקונה שני אילנות בתוך שדהו של חבירו** — דקיימא לן בבבא בתרא (פא,א) דלא קנה קרקע. הלכך אינו קורא, דלא מצי למימר "פרי האדמה אשר נתת לי". **הא שלשה** — דקיימא לן דקנה קרקע תחתיהן וביניהן כמלא אורה וסלו. **מביא וקורא** — ואף על גב דהדרא ביובל. **מחלוקת** — דריש לקיש ורבי יוחנן. **ביובל שני** — שמנו ישראל, שכבר הורגלו להחזיר קרקעות — בההיא קאמר ריש לקיש מביא ואינו קורא, דסמכא דעתיה דמורבי דוראי הדרא ליה, וזה בטוח שיחזירנה. [**ביובל ראשון**]. **כל הני מתנייתא ביובל ראשון. כתנאי** — קנין פירות אי כקנין הגוף דמי אי לא. **שדה אחוזה** — אם הקדישה ולא גאלה קודם היובל, ומכרה גיזבר לאחר — אינה נגאלת עוד, וכשהיא יוצאה ביובל מיד הלוקחה מן הגזבר — מתחלקת לכהנים, שנאמר (ויקרא כז) "ואם לא יגאל את השדה" וגו' "והיה השדה בצאתו" וגו'. ושדה מקנה, כשהקדישה ולא גאלה, ומכרה הגזבר, כשהיא יוצאה ביובל — חוזרת לבעלים הראשונים שמכרוה למקדיש, שנאמר "בשנת היובל ישוב השדה לאשר קנהו מאתו" וגו'. **מניין ללוקח שדה מאביו והקדישה** — בחיי אביו, בעודה בידו שדה מקנה. **ואחר כך מת אביו** — ונעשית לו אחוזה. **מניין שתהא לפניו כשדה אחוזה** — אם לא גאלה ומכרה הגזבר, שיוצאה לכהנים ביובל. **אשר לא משדה אחוזתו** — קרא יתירא הוא. **שדה שאינה ראויה** — בשעה שהקדישה, להיות לו שדה אחוזה לעולם. **יצתה זו כו'** — וכל שכן מת אביו ואחר כך הקדישה, דבשעת הקדש כבר היתה אחוזה. **רבי מאיר אומר** — זו אינה שדה אחוזה, וחוזרת לו מחמת אביו שמכרה לו. וקרא כי אתא — למת אביו ואחר כך הקדישה אתא. הכי גרסינן: **ואילו לרבי יהודה ורבי שמעון מת אביו ואחר כך הקדישה לא צריך קרא מאי לאו בהא קמיפלגי כו'**. ולא גרסינן הכא: אלא לאו דאולי בתר פדיון. ובמסכת ערכין (יד,ב) גרסינן לה. **לא צריכא קרא** — דאי צריכא קרא, הקדישה ואחר כך מת אביו מנא להו? **קנין פירות** — שהיתה קנויה לו מאביו בשעה שמת אביו, וקנין פירות הוא, שהרי היובל נוהג. **כקנין הגוף דמי** — וכי מיית אביו — לא ירית מידי, ולא הויא ליה אחוזה. הלכך, אי לאו דרבייה קרא — לא הוה אמינא דתיהוי כשדה אחוזה, ואצטריך קרא למת אביו ואחר כך הקדישה. **לאו בקנין הגוף דמי** — וכי מית אביו — ירית גופא, הלכך מת אביו ואחר כך כו'. **בקנין הגוף דמי** — ומודו דמת אביו ואחר כך הקדישה — צריכא קרא. **והכא קרא אשכחו ודרוש** — לרבויי מינה אף הקדישה ואחר כך מת אביו. דאם כן, דלא מרבי אלא מת אביו ואחר כך הקדישה. **לכתוב קרא אשר לא אחוזתו** — ולא לכתוב "משדה". **לקוחות הן** — דאין ברירה, והוי כמו שהחליפו חלקיהן. **ומחזירין ביובל** — משום מצות יובל. וכיון דאמר ירושה המתחלקת הויא לקיחה, אם אית ליה קנין פירות, דהיינו כל לקיחה שבשעת יובל לאו בקנין הגוף דמי, ואין מביא וקורא. **לא משכחת** — מביא וקורא אלא בירושה שלא נחלקה משנפלה בימי יהושע, דהיינו חד בר חד, שלא היו לו ולאביו ולכל הדורות למפרע עד יהושע שני בנים לאיש אחד, שיחלקו ירושה.

במספר

תוספות

לא דכולי עלמא קנין פירות כקנין הגוף דמי – דיחויא בעלמא הוא, דרבי יהודה אית ליה ב"החובל" (בבא קמא צ,א) גבי דין יום או יומים דלאו כקנין הגוף דמי.

אי לאו דאמר רבי יוחנן קנין פירות כו' – הקשה רבינו תם: ואנו איך מצאנו ידינו ורגלינו? דקיימא לן בריש לקיש דלאו בקנין הגוף דמי, בדאמרינן בריש "החולץ" (יבמות לו,ב), וקיימא לן נמי דבדאורייתא אין ברירה, דבסוף מסכת ביצה (לח,א) פסקינן כרבי אושעיא ורב נחמן, דקיימא לן (כתובות יג,א) כוותיה בדיני, ואמרינן בריש פרק שני דקדושין (מב,ב): האחים שחלקו – הרי הן כלקוחות, פחות משתות – נקנה מקח. ופסקינן נמי ב"המוכר את הבית" (בבא בתרא סה,א) דאין להן דרך זה עד זה, דמוכר בעין רעה מוכר – אלמא לקוחות הן. והא דפסקינן בפרק "בית כור" (שם קז,א) כרב דאמר בטלה מחלוקת – לאו משום דיורשין הוו, אלא משום דהוו כלקוחות באחריות. ויורשין דקאמר רב – לאו יורשין ממש, אלא כלומר כיורשין. וברוב ספרים גרסינן הכי בפרק קמא דבבא קמא (ט,א). ומיהו רב אסי דאמר יחלוקו ומספקא ליה אי יורשין הוו – היינו יורשין ממש, כדמוכח בפרק "יש בכור" (בכורות מח,א) גבי חמש ולא חצי חמש, ורבי אסי אמר רבי יוחנן: האחין שחלקו לקוחות הן – לאו היינו רב אסי. אי נמי: הא – דידיה, הא – דרביה. והא דפסקינן בנדרים בפרק "השותפין" (מו,ב) כרבי אליעזר בן יעקב בשותפין שנדרו הנאה זה מזה, דמותר ליכנס לחצר – לאו מטעמיה, דטעמיה משום ברירה, כדמוכח בפרק "הפרה" (בבא קמא נא,ב), אלא משום דיותור הוא, כרבינא ב"חזקת הבתים" (בבא בתרא נז,ב), ומותר במודר הנאה. ויש לומר: דדוקא בההיא לחודה – בהכותב לבנו מהיום ולאחר מיתה, קיימא לן כריש לקיש דלאו בקנין הגוף דמי, משום דאבא לגבי ברא אחולי מחיל. דהכי מצריך להו בפרק "יש נוחלין" (שם קלו,ב) לתרי מילי דריש לקיש דהכא ודהתם, אבל בעלמא – קיימא לן דבקנין הגוף דמי. ואף על גב דקאמר הכא רבא: קרא ומתניתא מסייעי ליה לריש לקיש – לרבא לא סבירא ליה הכי, דאם לא כן – לא מצא ידיו ורגליו, דרבא סבר לקוחות הן בפרק שני דקדושין (מב,ב). ובפרק "הזהב" (בבא מציעא מח,א) קאמר רבא נמי גבי משיכה מפורשת מן התורה: קרא ומתניתא מסייעי ליה לריש לקיש, אף על גב דרבא קאי כרבי יוחנן בר מתלת (יבמות לו,א). ועוד יש לומר: דדוקא רבי יוחנן אית ליה דמחזירין זה לזה ביובל, אבל שאר אמוראים סברי: אף על גב דלקוחות הן – אין מחזירין, דמכר הוא דאמר רחמנא דליהדר, ירושה ומתנה – לא. והשתא אתי שפיר. ואם תאמר: לרבי יוחנן דמחזירין זה לזה ביובל – תו לא משכחת שדה אחוזה, דכולהו הוו שדה מקנה, ולא תתחלק לכהנים, וגם יפדוה בשוויה, ולא בית זרע חומר שעורים בחמשים שקל כסף! ויש לומר: כיון דתחת זו תחזור לו אחרת – לא קרינן בה שדה מקנה, אלא שדה אחוזה.

בְּזְמַן שֶׁהַיּוֹבֵל נוֹהֵג, רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: מֵבִיא וְקוֹרֵא, רֵישׁ לָקִישׁ אָמַר: מֵבִיא וְאֵינוֹ קוֹרֵא; רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר מֵבִיא וְקוֹרֵא, קִנְיַן פֵּירוֹת כְּקִנְיַן הַגּוּף דָּמֵי; רֵישׁ לָקִישׁ אָמַר מֵבִיא וְאֵינוֹ קוֹרֵא, קִנְיַן פֵּירוֹת לָאו כְּקִנְיַן הַגּוּף דָּמֵי. וּצְרִיכָא; דְּאִי אִיתְּמַר בְּהַהִיא, בְּהַהִיא קָאָמַר רֵישׁ לָקִישׁ, דְּכִי קָא נָחֵית - אַדַּעְתָּא דְּפֵירָא קָא נָחֵית, אֲבָל בְּהֵיךְ, דְּאַדַּעְתָּא דְּגוּפֵיהּ קָא נָחֵית - אֵימָא מוֹדֵי לֵיהּ לְרַבִּי יוֹחָנָן; וְאִי אִיתְּמַר בְּהָא, בְּהָא קָאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, אֲבָל בְּהֵיךְ - אֵימָא מוֹדֵי לֵיהּ לְרֵישׁ לָקִישׁ, צְרִיכָא. תָּא שְׁמַע: הַקּוֹנֶה אִילָן וְקַרְקָעוֹ - מֵבִיא וְקוֹרֵא! - הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן - בִּזְמַן שֶׁאֵין הַיּוֹבֵל נוֹהֵג. תָּא שְׁמַע: הַקּוֹנֶה שְׁנֵי אִילָנוֹת בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ שֶׁל חֲבֵירוֹ - מֵבִיא וְאֵינוֹ קוֹרֵא; הָא שְׁלֹשָׁה - מֵבִיא וְקוֹרֵא! - הָכָא נַמִּי בִּזְמַן שֶׁאֵין הַיּוֹבֵל נוֹהֵג. וְהָשְׁתָּא דְּאָמַר רַב חִסְדָּא: מַחֲלוֹקֶת - בְּיוֹבֵל שֵׁנִי, אֲבָל בְּיוֹבֵל רִאשׁוֹן - דִּבְרֵי הַכֹּל מֵבִיא וְקוֹרֵא, דְּאַכַּתִּי לָא סָמְכָה דַּעְתַּיְיהוּ, לָא קַשְׁיָא: הָא בְּיוֹבֵל רִאשׁוֹן, הָא בְּיוֹבֵל שֵׁנִי. לֵימָא כְּתַנָּאֵי: מְנַיִּן לַלּוֹקֵחַ שָׂדֶה מֵאָבִיו וְהִקְדִּישָׁהּ וְאַחַר כָּךְ מֵת אָבִיו, מְנַיִּין שֶׁתְּהֵא לְפָנָיו כְּשָׂדֶה אֲחוּזָּה? תַּלְמוּד לוֹמַר: "אִם אֶת שָׂדֶה מִקְנָתוֹ אֲשֶׁר לֹא מִשְּׂדֵה אֲחוּזָּתוֹ", שָׂדֶה שֶׁאֵינָהּ רְאוּיָה לִהְיוֹת שְׂדֵה אֲחוּזָּה, יָצְתָה זוֹ שֶׁרְאוּיָה לִהְיוֹת שְׂדֵה אֲחוּזָּה, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי שִׁמְעוֹן; רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: מְנַיִּין לַלּוֹקֵחַ שָׂדֶה מֵאָבִיו וּמֵת אָבִיו וְאַחַר כָּךְ הִקְדִּישָׁהּ, מְנַיִּין שֶׁתְּהֵא לְפָנָיו כְּשָׂדֶה אֲחוּזָּה? תַּלְמוּד לוֹמַר: "אִם אֶת שָׂדֶה מִקְנָתוֹ אֲשֶׁר לֹא מִשְּׂדֵה אֲחוּזָּתוֹ", שָׂדֶה שֶׁאֵינָהּ שְׂדֵה אֲחוּזָּה, יָצְתָה זוֹ שֶׁהִיא שְׂדֵה אֲחוּזָּה; וְאִילּוּ לְרַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי שִׁמְעוֹן, מֵת אָבִיו וְאַחַר כָּךְ הִקְדִּישָׁהּ לָא צְרִיכָא קְרָא. מַאי לָאו בְּהָא קָמִיפַּלְגִי, דְּרַבִּי מֵאִיר סָבַר: קִנְיַן פֵּירוֹת כְּקִנְיַן הַגּוּף דָּמֵי, וּבְהָא בְּמִיתַת אָבִיו הוּא דְּלָא יָרֵית וְלָא מִידֵּי, וְהִלְכָּךְ מֵת אָבִיו וְאַחַר כָּךְ הִקְדִּישָׁהּ צָרִיךְ קְרָא; רַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי שִׁמְעוֹן סָבְרִי: קִנְיַן פֵּירוֹת לָאו כְּקִנְיַן הַגּוּף דָּמֵי, וּבְהָא בְּמִיתַת אָבִיו הָשְׁתָּא הוּא דְּקָא יָרֵית, וְהִלְכָּךְ מֵת אָבִיו וְאַחַר כָּךְ הִקְדִּישָׁהּ לָא צְרִיכָא קְרָא, וְכִי אִיצְטְרִיךְ קְרָא - לְהַקְדִּישָׁהּ וְאַחַר כָּךְ מֵת אָבִיו הוּא דְּאִיצְטְרִיךְ? אֲמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק: לְעוֹלָם אֵימָא לָךְ, בְּעָלְמָא קָסָבְרִי רַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי שִׁמְעוֹן קִנְיַן פֵּירוֹת כְּקִנְיַן הַגּוּף דָּמֵי, וְהָכָא רַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי שִׁמְעוֹן קְרָא אַשְׁכְּחוּ וְדָרוּשׁ: לְכִתּוֹב רַחֲמָנָא "אִם אֶת שָׂדֶה מִקְנָתוֹ אֲשֶׁר לֹא אֲחוּזָּתוֹ", מַאי "מִשְּׂדֵה אֲחוּזָּתוֹ"? שָׂדֶה שֶׁאֵינָהּ רְאוּיָה לִהְיוֹת שְׂדֵה אֲחוּזָּה, יָצְתָה זוֹ שֶׁרְאוּיָה לִהְיוֹת שְׂדֵה אֲחוּזָּה. אָמַר רַב יוֹסֵף: אִי לָאו דְּאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן קִנְיַן פֵּירוֹת כְּקִנְיַן הַגּוּף דָּמֵי, לֹא מָצָא יָדָיו וְרַגְלָיו בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ, דְּאָמַר רַבִּי אַסִּי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: הָאַחִין שֶׁחָלְקוּ לָקוֹחוֹת הֵן, וּמַחֲזִירִין זֶה לָזֶה בַּיּוֹבֵל; וְאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ דָּאוּ כְּקִנְיַן הַגּוּף דָּמֵי, לָא מַשְׁכְּחַתְּ דְּמַיְיתֵי בִּיכּוּרִים אֶלָּא חַד בַּר חַד עַד יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נוּן. אֲמַר רָבָא: קְרָא וּמַתְנִיתָא מְסַיְּיעֵי לֵיהּ לְרֵישׁ לָקִישׁ; קְרָא: "במספר"

הדרן עלך השולח

תוספות

הניזקין שמין להן בעידית – אין ענין נזקין אצל גיטין, אלא משום דתנא לעיל ב"השולח" מילי דתיקון העולם, תנא ליה הכא. וגט פשוט דתנא בבבא בתרא ולא תנאה הכא במכילתין – משום דאיירי התם במילי שטרות כיצד נעשין, תנא התם.

וכתובה אשה בזיבורית – בגמרא מפרש טעמא: משום דיותר ממה שהאיש רוצה לישא האשה רוצה להנשא. וקשה: דלמאן דאמר כתובה דאורייתא, דיליף לה בפרק קמא דכתובות (י,א) מ"כמוהר הבתולות" שיהא זה כמוהר הבתולות ומוהר הבתולות כזה – מדאורייתא דינה בעידית, ואמאי הפקיעו חכמים דינה מהאי טעמא? ורבי מאיר נמי, דאמר דינה בבינונית – קסבר כתובה דאורייתא, בפרק "אף על פי" (כתובות נו,א)! ויש לומר: דטעמא דהפקיעו חכמים דינה, כדאמר בגמרא (גיטין מט,א) גבי בעל חוב – שלא יראה אדם לחבירו שדה נאה ויאמר אקפוץ ואלוונו, הכי נמי חשו חכמים באשה – שמא תקניטנו כדי שיגרשנה, ותגבה כתובה. וטעמא דיותר משהאיש רוצה לישא אשה רוצה להנשא – לא הוי אלא משום דלא תימא כמו שבעל חוב בבינונית משום נעילת דלת, אשה נמי משום חינא תהא בבינונית.

אין נפרעין מנכסים משועבדין כו' – ואף על גב דלמאן דאמר שעבודא לאו דאורייתא – מדאורייתא נמי בלא תיקון העולם לא גבי ממשעבדי, ואפילו למאן דאמר שעבודא דאורייתא – מכל מקום בעל חוב דינו בזיבורית מן התורה. מכל מקום, אי לאו משום תיקון העולם – היה גובה אפילו ממשעבדי בבינונית, משום נעילת דלת, להכי קאמר שפיר משום תיקון העולם. **אין** נפרעין מנכסי יתומים כו' – בבעל חוב ניחא, דלא חיישינן לנעילת דלת, כדאמרינן בגמרא (גיטין נ,א) דלא מסיק מלוה אדעתיה דמית לוה. אבל ניזקין, דדינן מדאורייתא בעידית – איך הפקיעו חכמים דינן משום יתומים? ובגמרא אמר דמיתמי בזיבורית, אפילו הן ניזקין. ולרבא ניחא, דמוקי לה כגון שהיתה עידית דניזק כזיבורית דמזיק כו'. ולאביי ולמר זוטרא דפליגי עליה – איכא למימר דסברי שעבודא לאו דאורייתא. אי נמי: לא פלוג רבנן בין בעל חוב לנזקין.

אמר אביי לא צריכא אלא לרבי ישמעאל דאמר מדאורייתא בדניזק כו' – הקשה רבינו תם: דהכא משמע לאביי דפליגי רבי ישמעאל ור' עקיבא אי שיימינן בדניזק או בדמזיק, וכן תנא בהדיא לקמן. ובפרק "הכונס" (בבא קמא נט,א) מוקי אביי פלוגתייהו בנידון במשוייר שבו! ונראה לפרש: דאף על גב דפליגי אי שיימינן בדניזק או בדמזיק, מכל מקום משמע ליה לאביי דבנידון במשוייר שבו נמי פליגי, מדקאמר רבי עקיבא: לא בא הכתוב – משמע מתוך תשובתו שכך רצה לומר: לא בא הכתוב להחמיר על המזיק כמו שאמרת, אלא לענין עידית לבד בא הכתוב. ואי לא פליגי בנידון במשוייר שבו, אלא בעידית לחודיה – לא היה מחמיר רבי ישמעאל על המזיק בשום דבר טפי מרבי עקיבא, אלא אדרבה רבי עקיבא דאמר בדמזיק שיימינן – מחמיר טפי, כמו שאפרש בסמוך. ולהכי טעי טפי במילתיה דרבי ישמעאל מדברי רבי עקיבא, דקאמר: ולרבי ישמעאל אכל כחושה משלם שמנה? דמתוך תשובתו של רבי עקיבא משמע ששמע מרבי ישמעאל שבא הכתוב להחמיר על המזיק יותר ממה שהזיק, כדפירשנו. **ורבי** ישמעאל אכל שמנה כו' – פירוש: בשלמא אכל שמנה משלם שמנה, אלא אכל כחושה אמאי משלם שמנה? אי נמי הכי פירושו: כיון דבאכל שמנה אינו משלם אלא שמנה כמו שהזיקה, ולא קנסינן ליה לשלם יותר ממה שהזיק, אם כן כשאכל כחושה – נמי לא לקנסיה לשלם שמנה!

הכא

במספר שני תבואות — ובשעת היובל משתעי, כדכתיב "במספר שנים אחר היובל" וגו' אלמא: אין גוף הקרקע מכור, אלא תבואות של כל שנה. **כבור נוטל כו' בשדה החוזרת לאביו ביובל** — כלומר, בשדה החוזרת לאחים מחמת שמכרה אביהן. דאי דחזרה בחיי האב — פשיטא. ואשמועינן דגוף הקרקע לא היה קנוי ללוקח, והוה ליה מוחזק לאביו לפני מותו. דאי כקנין הגוף דמי — הוה ליה ראוי, ואין הבכור נוטל בראוי דכתיב (דברים כא) "בכל אשר ימצא לו" — במוחזק בידו. **צריך הרשאה** — מאשתו, אם בא לדון עם שום אדם בגוף הקרקע. דאי ליבא הרשאה — מצי א"ל: לאו בעל דברים דידי את, דקנין פירות לאו כקנין הגוף הוא. **דלא נחית** — לדון לפירא, שאין לו לדון עמו כלום בפירות, שאין לו טענה עם אותו האיש בפירות כלל.

"בְּמִסְפַּר שְׁנֵי תְּבוּאוֹת יִמְכָּר לָךְ"; מַתְנִיתָא, דְּתַנְיָא: בְּכוֹר נוֹטֵל פִּי שְׁנַיִם בְּשָׂדֶה הַחוֹזֶרֶת לְאָבִיו בַּיּוֹבֵל. אֲמַר אַבָּיֵי, נָקְטִינַן: בַּעַל בְּנְכָסֵי אִשְׁתּוֹ צָרִיךְ הַרְשָׁאָה. וְלָא אֲמַרַן אֶלָּא דְּלָא נָחֵית אַפֵּירֵי, אֲבָל נָחֵית אַפֵּירֵי, מִיגּוֹ דְּמִשְׁתָּעֵי דִּינָא אַפֵּירֵי - מִשְׁתָּעֵי דִּינָא אַגּוּפָא.

הדרן עלך השולח

הַנִּיזָּקִין שָׁמִין לָהֶן בְּעִידִּית, וּבַעַל חוֹב - בְּבֵינוֹנִית, וּכְתוּבַּת אִשָּׁה - בְּזִיבּוּרִית; רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: אַף כְּתוּבַּת אִשָּׁה - בְּבֵינוֹנִית. אֵין נִפְרָעִין מִנְּכָסִים מְשׁוּעְבָּדִים בְּמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ נְכָסִים בְּנֵי חוֹרִין, וַאֲפִילּוּ הֵן זִיבּוּרִית. אֵין נִפְרָעִין מִנְּכְסֵי יְתוֹמִין אֶלָּא מִן הַזִּיבּוּרִית. אֵין מוֹצִיאִין לַאֲכִילַת פֵּירוֹת וּלְשִׁבַּח קַרְקָעוֹת וְלִמְזוֹן הָאִשָּׁה וְהַבָּנוֹת מִנְּכָסִים מְשׁוּעְבָּדִין, מִפְּנֵי תִּיקּוּן הָעוֹלָם. וְהַמּוֹצֵא מְציאָה לֹא יִשְׁבַּע, מִפְּנֵי תִּיקּוּן הָעוֹלָם. **גמרא** מִפְּנֵי תִּיקּוּן הָעוֹלָם? דְּאוֹרַיְיתָא הִיא, דִּכְתִיב: "מֵיטַב שָׂדֵהוּ וּמֵיטַב כַּרְמוֹ יְשַׁלֵּם"! אֲמַר אַבָּיֵי: לָא צְרִיכָא אֶלָּא לְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל, דַּאֲמַר: מִדְּאוֹרַיְיתָא בִּדְנִיזָּק שֶׁיְּימִינַן, קָא מַשְׁמַע לָן: מִפְּנֵי תִּיקּוּן הָעוֹלָם שֶׁיְּימִינַן בִּדְמַזִּיק. מַאי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל? דְּתַנְיָא: "מֵיטַב שָׂדֵהוּ וּמֵיטַב כַּרְמוֹ יְשַׁלֵּם" - מֵיטַב שָׂדֵהוּ שֶׁל נִיזָּק וּמֵיטַב כַּרְמוֹ שֶׁל נִיזָּק, דִּבְרֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל; רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: לֹא בָּא הַכָּתוּב אֶלָּא לִגְבוֹת לַנִּיזָּקִין מִן הָעִידִּית, וְקַל וָחוֹמֶר לַהֶקְדֵּשׁ. וְלִרַבִּי יִשְׁמָעֵאל, אָכַל שְׁמֵנָה מְשַׁלֵּם שְׁמֵנָה, אָכַל כְּחוּשָׁה מְשַׁלֵּם שְׁמֵנָה?! אֲמַר רַב אִידִי בַּר אָבִין: הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן - כְּגוֹן שֶׁאָכְלָה עֲרוּגָה בֵּין הָעֲרוּגוֹת, וְלָא יָדְעִינַן אִי כְּחוּשָׁה אָכַל אִי שְׁמֵנָה אָכַל, דְּמִשַּׁלֵּם לֵיהּ מִמֵּיטָב. אֲמַר רָבָא: אִילּוּ יָדְעִינַן דִּכְחוּשָׁה אָכַל מְשַׁלֵּם כְּחוּשָׁה, הָשְׁתָּא דְּלָא יָדְעִינַן מְשַׁלֵּם שְׁמֵנָה? הַמּוֹצִיא מֵחֲבֵרוֹ עָלָיו הָרְאָיָה! - אֶלָּא אֲמַר רַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב:

הכא

הדרן עלך השולח

משנה הניזקין שמין להן — ניזקן, וגובין דמי ניזקן. **בעידית** — שבנכסי המזיק. שנוח לו לאדם לגבות מועט מקרקע עידית, ולא לגבות הרבה מזיבורית. וכולהו מפני תיקון העולם, כדמפרש בגמרא. **אין מוציאין לאכילת פירות ולשבח קרקעות** — הגוזל שדה ומכרה לאחר, וזרעה וצמחה ועשתה פירות, ובא נגזל וגבאה עם פירותיה מן הלוקח, ואינו משלם ללוקח כי אם היציאה — חוזר הלוקח על המוכר, וגובה דמי הקרקע מנכסים משועבדים, שמכרה לו באחריות, וכתב לו שטר מכירה, והרי היא מלוה בשטר. ואת הפירות — מנכסים בני חורין ולא ממשועבדים. ובגמרא מפרש טעמא. וכן לשבח קרקעות, אם השביחה הלוקח בנטיעת אילנות או טייבה בזבל ודיירה. @**והמוצא מציאה** — ומחזירה, ובעלים אומרים שלא החזיר כולה — לא ישבע. **מפני תיקון העולם** — אכולהו קאי. **גמרא** בדניזק שיימינן — מדאורייתא, שאם היתה זיבורית של מזיק בעידית של ניזק — אינו מגבהו אלא מזיבורית שלו. **קמשמע לן** — מדרבנן, מפני תיקון העולם, שיהו נזהרין מלהזיק, דבמזיק שיימינן. **מיטב שדהו** — של ניזק. השתא משמע שאם שילח בעירו ואכלה ערוגה של בית סאה בשדה חבירו — שמין ערוגה יפה שבכל שדה הניזק, ונותן לו דמיה, ואפילו היתה זו כחושה. ולקמן פריך: אכל כחושה משלם שמנה?! **לא בא הכתוב** — להחמיר עליו, לשלם יותר ממה שהזיק. **אלא לגבות לניזקין** — שיעור דמי נזקו כמות שהוא. **מן העידית** — שאם אין לו מעות, ורוצה לפרוע לו קרקע בשומא — צריך ליתן לו מקרקע מעולה שלו. וקל וחומר **להקדש** — לקמן מפרש. **אכל כחושה משלם שמנה** — בתמיה. **ערוגה בין הערוגות** — והיו בהן כחושות ושמנות מעורבות זו אצל זו. **ולא ידעינן** — איזו. **המוציא מחברו עליו הראיה** — עליו להביא עדים לברר את הספק. ודאורייתא היא, בבבא קמא (מו,ב): "מי בעל דברים יגש אליהם" (שמות כד) — יגיש ראיה אליהם.

הכא

כגון

'בְּמִסְפַּר שְׁנֵי תְּבוּאוֹת יִמְכָּר לָךְ', והיינו שהתשלום על הקרקע יחושב לפי כמות התבואות שנשארו עד היובל ולא לפי ערך הקרקע, הרי שאין הקרקע נקנית לקונה אלא פירותיה.

וכן מַתְנִיתָא – ברייתא מסייעת לריש לקיש, דְּתַנְיָא בְּכוֹר נוֹטֵל פִּי שְׁנַיִם בירושת אביו בְּשָׂדֶה הַחוֹזֶרֶת מהלוקח לְאָבִיו בַּיּוֹבֵל שחל לאחר מות האב. אם גוף הקרקע היה שייך ללוקח עד היובל, לא היה הבכור נוטל בה פי שנים, שהרי בכור אינו נוטל פי שנים בנכסים שלא היו מוחזקים ביד אביו בשעת מותו, ומוכח שקנין הפירות של הלוקח אינו נחשב כקנין הגוף.

אָמַר אַבָּיֵי, נְקִטִינָן – מסורת מאבותינו להלכה שבַּעַל שרוצה לדון עם אדם שמערער בְּנִכְסֵי אִשְׁתּוֹ וטוען שהם שלו, צָרִיךְ לקבל כתב הַרְשָׁאָה – יפוי כח מאשתו לדון במקומה, מפני שהבעל אינו בעלים אלא על הפירות וקנין פירות אינו כקנין הגוף.

ומוסיף אביי, וְלֹא אָמְרָן – ולא אמרנו שהבעל צריך הרשאה מאשתו, אֶלָּא באופן דְּלֵא נָחִית אַפֵּירֵי – שאין למערער טענה על הפירות, אֲבָל נָחִית אַפֵּירֵי – אם המערער טוען גם שהפירות שלו, מִינּוֹ דְּמִשְׁתָּעֵי דִּינָא אַפֵּירֵי – מתוך שהבעל יורד עמו לדין על הפירות שהוא בעלים עליהם, מִשְׁתָּעֵי דִּינָא אַגּוּפָא – הוא יכול לדון עמו אף על גוף הקרקע ללא הרשאה מאשתו:

הדרן עלך השולח

פרק חמישי - הניזקין

משנה

כהמשך למשניות בפרק הקודם שעסקו בתקנות חכמים מפני תיקון העולם, עוסקת משנתינו בתקנות נוספות שנתקנו מפני תיקון העולם.

תקנה ראשונה: הַנִּיזָּקִין שבאים לגבות את נזקם מהקרקע של המזיק, ויש למזיק כמה סוגי קרקעות, שָׁמִין לָהֶן בית דין את סכום הנזק, ובהתאם לכך, גובים את סכום הנזק בְּקרקע עֲדִיתִית של המזיק, מפני שנח לניזק לקבל מעט קרקע מעדית שקל למוכרה, ולא הרבה קרקע מזיבורית שקשה למוכרה.

תקנה שניה: וּבַעַל חוֹב – מלוה שבא לגבות את חובו מקרקע של הלוה ויש ללוה כמה סוגי קרקעות, בית דין שמים כמה יש לשלם כנגד החוב בְּקרקע בֵּינוֹנִית, וממנה משלם הלוה את חובו.

תקנה שלישית: וּכְתוּבַת אִשָּׁה – אשה גרושה או אלמנה שבאה לגבות את כתובתה מקרקעות בעלה ויש לו כמה סוגי קרקעות, בית דין שמים כמה יש לשלם כנגד הכתובה בְּקרקע זִיבּוּרִית, וממנה מקבלת האשה את כתובתה. רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר אַף כְּתוּבַת אִשָּׁה דינה כדין בעל חוב, ששמים כמה יש לשלם כנגדה בְּקרקע בֵּינוֹנִית, וממנה מקבלת האשה את כתובתה ולא מזיבורית.

תקנה רביעית: תיקנו חכמים, שהתובע חוב, הלואה, או תשלום נזק, או כתובה, מחבירו, אֵין נִפְרָעִין – אין משלמים לתובע את חובו מִנְּכָסִים מְשׁוּעְבָּדִים ושנמצאים אצל הלוקח, בְּמָקוֹם – במצב כזה שֶׁיֵּשׁ נְכָסִים בְּנֵי חוֹרִין – הפנויים לגביה אצל החייב. וַאֲפִילּוּ הקרקעות שאצל החייב הֵן זִיבּוּרִית וביד הלוקח יש קרקע עדית או בינונית, ולתובע מגיעה עדית כגון שהוא ניזק, או שמגיעה לו בינונית, כגון שהוא מלוה, גובים מהזיבורית.

תקנה חמישית: כאשר החייב מת והוא הוריש לבניו כמה סוגי קרקעות, אֵין בית דין נִפְרָעִין מִנְּכָסֵי יְתוֹמִין עבור תשלום החוב, אֶלָּא מִן הקרקע הַזִּיבּוּרִית שירשו.

תקנה ששית: אדם שגזל שדה מחבירו ומכר אותה לאחר והלוקח השביח את הקרקע. הנגזל הוציא את הקרקע המושבחת עם הפירות מיד הלוקח, ועתה חוזר הלוקח למוכר הגזלן ותובע את הכסף ששילם תמורת השדה, וכן תשלום עבור הפירות והשבחת הקרקע. אם לגזלן אין כסף לשלם, אֵין מוֹצִיאִין מנכסים שמכר הגזלן ללוקח אחר כדי לשלם ללוקח הראשון את המגיע לו בתמורה לַאֲכִילַת הַפֵּירוֹת שהנגזל גבה עם השדה, וְלֹא לִשְׁכַּח הַקַּרְקָעוֹת שהשביח הלוקח. וְכן אין מוציאים לִמְזוֹן הָאִשָּׁה וְהַבָּנוֹת של מי שמת ולא השאיר לצורך כך נכסים בני חורין, מִנְּכָסִים מְשׁוּעְבָּדִין שנמצאים אצל הלוקח.

כל התקנות האלו, נתקנו מִפְּנֵי תִּיקּוּן הָעוֹלָם, לתועלת בני האדם. תקנה שביעית: וְהַמּוֹצֵא מְציאָה והחזירה למאבד, וטוען המאבד שהמציאה כללה מספר דברים שהמוצא לא החזיר לו והמוצא מכחיש. לפי הדין היה המוצא צריך להשבע שבועת מודה במקצת, שלא לקח לעצמו כלום, ותיקנו חכמים שהמוצא לֹא יִשָּׁבַע, מִפְּנֵי תִּיקּוּן הָעוֹלָם:

גמרא

הגמרא דנה בתקנה הראשונה, שהניזק גובה מעידית קרקעותיו של המזיק: שואלת הגמרא, מדוע המשנה אומרת שחכמים תיקנו שניזק גובה את נזקו מעידית מִפְּנֵי תִּיקּוּן הָעוֹלָם, הלא מִדְּאוֹרַיְיתָא הָיָא, דִּכְתִיב בענין נזקי שן ורגל של בהמתו(שמות כב ד), 'מֵיטַב שָׂדֵהוּ וּמֵיטַב כַּרְמוֹ יְשַׁלֵּם' , כלומר, שעל המזיק לשלם לניזק מהעידית שבקרקעותיו. ואמרו במסכת בבא קמא (ה.) שמפסוק זה לומדים לכל שאר נזיקין ולא רק שן ורגל, שהניזק גובה מעידית.

משיבה הגמרא, אָמַר אַבָּיֵי לֹא צְרִיכָא – לא דיברה המשנה אֶלָּא לְדעת רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, דְּאָמַר מִדְּאוֹרַיְיתָא בִּדְנִיזָּק שֶׁיְּיִמִּינוּ – מדין תורה צריך המזיק לשלם מנכסיו, קרקע השוה לקרקע עידית שיש לניזק, אף שאצל המזיק היא קרקע זיבורית, ויש לו קרקעות טובות יותר. קָא מַשְׁמַע לָן משנתינו שמִפְּנֵי תִּיקּוּן הָעוֹלָם, כדי שיזהרו שלא יזיקו זה את זה, תיקנו חכמים שֶׁשָּׁיְּיִמִּינוּ בִּדְמֵזִיק – שצריך המזיק לשלם מהקרקע הטובה שלו.

מבררת הגמרא, מַאי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל – היכן שנינו את דינו של רבי ישמעאל. דְּתַנְיָא, נאמר בפסוק בענין נזקי שן ורגל (שמות כב ד), 'כִּי יַבְעֶר אִישׁ שָׂדֶה אוֹ כֶרֶם וגו' וּבִעַר בִּשְׂדֵה אַחֵר, מֵיטַב שָׂדֵהוּ וּמֵיטַב כַּרְמוֹ יְשַׁלֵּם' ופירושו, מֵיטַב שָׂדֵהוּ שֶׁל נִיזָּק וּמֵיטַב כַּרְמוֹ שֶׁל נִיזָּק, דִּבְרֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל. הגמרא הבינה כעת, שלפי רבי ישמעאל אין כוונת הפסוק ללמדינו ממה על המזיק לשלם, אלא כמה עליו לשלם. שאם בהמתו של אדם נכנסה לשדה חבירו ואכלה שם פירות מערוגה בגודל כל שהוא, והיו באותה שדה ערוגות נוספות משובחות מהערוגה שהבהמה אכלה, שמים בית דין את מחירה של הערוגה המשובחת ביותר, באותו גודל של ערוגה שהבהמה אכלה, כמה היא שוה עם פירותיה וכמה היא שוה בלי פירותיה, ואת ההפרש צריך המזיק לשלם לניזק, אף שהבהמה אכלה ערוגה פחות משובחת. רַבִּי עֲקִיבָא חולק על רבי ישמעאל וואוֹמֵר, לֹא בָא הַכָּתוּב 'מֵיטַב שָׂדֵהוּ' וגו' להחמיר על המזיק לשלם יותר ממה שהזיק, אֶלָּא כוונת הפסוק ללמדינו שיש לִגְבּוֹת לְנִיזָּקִין את סכום הנזק מִן הָעֲדִיתִית שבקרקעות המזיק. וְקַל וָחוֹמֶר שכך יש לנהוג גם בתשלום לְהֶקְדֵּשׁ.

הגמרא מקשה על הפירוש שנאמר לעיל בפסוק, לפי רבי ישמעאל: וּלְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל אמנם אם השור אָכַל ערוגה שְׁמֻנָּה – משובחת, מובן שבעליו מְשַׁלֵּם שויה של ערוגה שְׁמֻנָּה. אבל במקרה שהשור אָכַל ערוגה כְּחוּשָׁה – פחותה ממנה, האם יתכן שכוונת הפסוק שגם אז מְשַׁלֵּם בעליו שוויה של ערוגה שְׁמֻנָּה.

מתרצת הגמרא, אָמַר רַב אִידִי בַּר אָבִין, הָכָא בְּמַאי עָסְקִינָן – הפסוק מדבר, כְּגוֹן שֶׁאָכְלָה הבהמה עֲרוּגָה אחת מִבֵּין הָעֲרוּגוֹת

המשך בעמוד 81

הָכָא בְּמַאי עַסְקִינָן – הפסוק מדבר כְּגוֹן שֶׁהָיְתָה הקרקע הָעִידִּית – המעולה דְּנִיזָּק, שווה כַּזִּיבּוּרִית – כמו הקרקע הגרועה דְּמַזִּיק. רַבִּי יִשְׁמָעֵאל סָבַר בִּדְנִיזָּק שֶׁיְּמִינוֹ – לפי קרקעות הניזק, קובעים מהו 'מיטב', והמזיק ישלם מהקרקע הזיבורית ששווה לעידית של הניזק. וְרַבִּי עֲקִיבָא סָבַר בִּדְמַזִּיק שֶׁיְּמִינוֹ – לפי קרקעות המזיק קובעים מהו 'מיטב', ועליו לשלם לניזק את הקרקע הטובה שלו.

שואלת הגמרא, **מַאי טַעְמָא** – מה מקור דינו דְּרַבִּי יִשְׁמָעֵאל, שקרקעותיו של הניזק קובעות מהו 'מיטב'. משיבה הגמרא, **נֶאֱמְרָה** תיבת 'שָׁדֶה' לְמַטָּה בסוף הפסוק, בענין התשלום, 'מֵיטַב שָׂדֵהוּ וגו' יְשַׁלֵּם', **וְנֶאֱמְרָה** תיבת 'שָׁדֶה' לְמַעְלָה בענין מעשה הנזק, 'וּבִעֵר בִּשְׂדֵה אַחֵר', **מַה שָּׁדֶה הָאֲמוּרָה לְמַעְלָה דְּנִיזָּק** – כשם שהמילה שדה שנכתבה בענין הנזק, עוסקת בשדה של הניזק, שהרי זו משמעות הפסוק ששורו של המזיק 'בִּעֵר' – אכל, בשדה אחר. **אַף** המילה שָׁדֶה הָאֲמוּרָה לְמַטָּה, בענין התשלום, עוסקת בשדה דְּנִיזָּק. **וְרַבִּי עֲקִיבָא סָבַר**, לא בא הפסוק להקל על המזיק לשלם מזיבורית שלו שוה לעידית של הניזק, אלא כוונת הפסוק 'מֵיטַב שָׂדֵהוּ יְשַׁלֵּם' כפשוטו, והיינו, דְּהָאֵיךְ דְּקָא מְשַׁלֵּם – שדהו של זה שמשלם, כלומר, המזיק ישלם מעידית שלו.

הוקשה לגמרא על רבי ישמעאל הלא צודק רבי עקיבא שפשט הפסוק מלמד שמדובר בשדהו של המזיק. מבארת הגמרא, **וְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל** סובר, **אַהֲנֵי** – יש צורך בדרשת הַגְּזֵרָה שָׁוָה, **וְאַהֲנֵי** - ויש צורך בפשט **הִקְרָא** – הפסוק. **אַהֲנֵי גְּזֵרָה שָׁוָה** – הגזירה שוה מלמדת **לִכְדַאמְרָן** – למקרה שאמרנו לעיל, שהזיבורית של המזיק שוה לעידית של הניזק, שמשלם מהזיבורית. **וְאַהֲנֵי קְרָא** – והפסוק כפשוטו מלמד **דְּאִי אִית לֵיהּ** – שאם יש לו לַמַּזִּיק רק שני סוגי קרקעות, עִידִּית וְזִיבּוּרִית, **וְזִיבּוּרִית דִּידֵיהּ** – והזיבורית של המזיק **לָא שַׁוְיָא כְּעִידִּית דְּנִיזָּק** – שווה פחות מהעידית של הניזק, והעידית של המזיק שווה יותר מהעידית של הניזק, **דְּמִשַּׁלֵּם לֵיהּ** המזיק **מִמֵּיטַב** – מהעידית שלו אף שהיא משובחת מהעידית של הניזק. העקרון ולמדנו שלפי רבי ישמעאל הדין הוא שאם יש למזיק קרקע השווה לעידית של הניזק, ישלם ממנה. אם יש למזיק קרקע טובה ממנה או גרועה ממנה משלם מהטובה. הגמרא מבארת את המשך דברי רבי עקיבא: נאמר בברייתא, 'רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר לֹא בָא הַכָּתוּב אֶלָּא לִגְבּוֹת לַנִּיזָּקִין מִן הָעִידִּית, וְקַל וָחוֹמֶר לְהֶקְדֵּשׁ'. סברה הגמרא לבאר, שכוונת רבי עקיבא שבמקרה שהקדש מעורב באיזה נזק, קל וחומר שהתשלום יהיה בעידית. שואלת הגמרא, **מַאי** קַל וָחוֹמֶר לְהֶקְדֵּשׁ – על איזה מקרה של נזק מדבר רבי עקיבא. **אִילֵימָא** – אם נאמר **דְּנָגְחֵיהּ תּוֹרָא** דִּידָן לְתוֹרָא **דְּהֶקְדֵּשׁ** – שנגח שור של הדיוט, שור של הקדש, ועל זה אמר רבי עקיבא שישלם המזיק להקדש מעידית קרקעותיו, אפשרות כזו לא תתכן, שהרי נאמר (שמות כא לה) 'וְכִי יִגַּף שׁוֹר אִישׁ אֶת שׁוֹר רֵעֵהוּ וָמֵת' ודרשו חכמים, שדוקא אם שורו נגח 'שׁוֹר' של רֵעֵהוּ', בזה **אָמַר** רַחֲמָנָא שצריך לשלם, **וְלֹא** בששורו נגח שׁוֹר שֶׁל הֶקְדֵּשׁ, שאז הוא פטור.

אֶלָּא צריך לומר שכוונת רבי עקיבא לְמקרה שאדם **אוֹמֵר** הֲרֵי עָלַי מָנֶה לְבֶדֶק הַבַּיִת, ואין לו כסף לשלם את ההתחייבות, מלבד קרקעות, ולומדים קל וחומר מהדיוט, **דְּאָתֵי גְּזֵבָר וְשָׁקִיל מֵעִידִּית** – שבא הגזבר שממונה על ההקדש, וגובה את המנה מהעידית שבקרקעות המתחייב. והקל וחומר הוא, שאם הדיוט שהזיק את חבירו, משלם את חובו מעידית, קל וחומר שאם הדיוט חייב להקדש שישלם מעידית.

שואלת הגמרא, **לֹא יְהָא אֶלָּא בַּעַל חוֹב** – הרי ההתחייבות לתת מנה להקדש, עושה את ההקדש לבעל חוב, **וּבַעַל חוֹב**, אם הוא הדיוט שנינו במשנתינו שדִּינוֹ **כְּבֵינוֹנִית**, ואין ללמוד דיני בעל חוב מדיני נזיקין החמורים. **וְכִי תֵּימָא** – ואולי תאמר, שקָסָבַר רַבִּי עֲקִיבָא, שבַּעַל חוֹב הדיוט שהלוה כסף לחבירו, שָׁקִיל בְּעִידִּית כְּנִיזְקִין – גובה המלוה מעידית של הלוה, כמו שהניזק גובה את נזקו מעידית של המזיק, ועל כך למד רבי עקיבא בקל וחומר, שאם אדם החייב להדיוט כסף, עליו לשלם מעידית, קל וחומר שכשחייב כסף להקדש, שצריך לשלם מעידית. **אִיכָּא** לְמִיפְרַךְ – אפשר לסתור את הקל וחומר, מַה לְבַעַל חוֹב – הטעם שבעל חוב הדיוט גובה את חובו מעידית, שֶׁכֵּן יִפֶּה כֹּחוֹ בְּנִיזְקִין – כיון שהתורה חיזקה את כוחו של ההדיוט, והראיה שמזיק את חבירו חייב לשלם, ולא עוד אלא שמשלם מהעידית, וכי כך **תֹּאמַר** גם בְּהֶקְדֵּשׁ, שֶׁכֵּן הוֹרַע כֹּחוֹ בְּנִיזְקִין – התורה החלישה את כח ההקדש שאם הזיקו אותו פטורים, ואולי החלישה התורה את כח ההקדש גם במקרה שהוא בעל חוב, ולא יגבה מעידית.

מתרצת הגמרא לְעוֹלָם – נחזור להסבר הראשון, דְּנַגְחֵיהּ תּוֹרָא דִּידָן לְתוֹרָא דְּהֶקְדֵּשׁ – ששור של הדיוט נגח שור של הקדש, ומה שהקשינו, שהדין הוא שפטור מהדרשה 'שור רעהו ולא שור של הקדש', אין זו קושיא, מאחר **וְרַבִּי עֲקִיבָא סָבַר** לָהּ כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן מְנַסְיָא שלדעתו הדרשה שור רעהו ולא שור של הקדש, לא באה לגרוע מכוחו של הקדש אלא להיפך להעלות את כוחו שלעולם הוא שונה ועדיף על הדיוט. דְּתַנְיָא רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן מְנַסְיָא אוֹמֵר, שׁוֹר שֶׁל הֶקְדֵּשׁ שֶׁנָּגַח לְשׁוֹר שֶׁל הֶדְיוֹט פָּטוּר, וְשׁוֹר שֶׁל הֶדְיוֹט שֶׁנָּגַח לְשׁוֹר שֶׁל הֶקְדֵּשׁ, בֵּין תָּם וּבֵין מוּעָד מְשַׁלֵּם נֶזֶק שָׁלֵם, ולמד רבי עקיבא בקל וחומר שהדיוט המזיק הקדש, משלם מעידית.

מקשה הגמרא, **אִי הָכִי**, שרבי עקיבא סובר כרבי שמעון בן מנסיא, שהדיוט שמזיק הקדש משלם מעידית, **מַאי** דִּבְעִידִּית דְּנִיזָּק כְּזִיבּוּרִית דְּמַזִּיק פְּלִיגֵי – מנין לנו שרבי עקיבא חולק על רבי ישמעאל, במקרה שהזיבורית של המזיק שוה לעידית של הניזק, שלפי רבי ישמעאל משלם המזיק מהזיבורית, ולפי רבי עקיבא מהעידית שלו, דִּלְמָא – אולי רבי עקיבא כלל לא חולק על רבי ישמעאל בכך, דְּכוּלֵּי עָלְמָא בִּדְנִיזָּק שֶׁיְּמִינוֹ – ולדעת כולם, משלם המזיק מהזיבורית כמו שסובר רבי ישמעאל, אלא שרבי ישמעאל לא הזכיר בדבריו את דין ההקדש ורבי עקיבא כן הזכיר, ואם כך, וְהָכָא בִּפְלוּגְתָּא דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן מְנַסְיָא וְרַבָּנָן קָמִיפְּלִגֵי – רבי ישמעאל ורבי עקיבא נחלקו במחלוקת רבי שמעון בן מנסיא וחכמים. דְּרַבִּי עֲקִיבָא סָבַר לָהּ כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן מְנַסְיָא שמזיק את הקדש חייב, ולכן למד בקל וחומר שמשלם מעידית, וְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל סָבַר לָהּ כְּרַבָּנָן, שהמזיק את ההקדש פטור ולכן לא הזכיר הקדש בדבריו.

מתרצת הגמרא, **אִם כֵּן** שרבי עקיבא מודה שאם הזיבורית של המזיק שוה לעידית של הניזק, שמשלם מהזיבורית, **מַאי** – כיצד יתפרשו דברי רבי עקיבא 'לֹא בָא הַכָּתוּב', שהמשמעות היא, לא בא הכתוב ללמד את הדין שרבי ישמעאל אמר, אלא בא ללמד דין אחר, ועל כרחך שרבי עקיבא חולק על רבי ישמעאל, וסובר שמיטב שדהו של מזיק נאמר בכל מקרה.

וְעוֹד הוכחה שרבי עקיבא מחמיר על המזיק לגבות מהעידית שלו, ולא מיקל עליו לגבות מזיבורית שלו ששוה לעידית הניזק, שאם דעתו להקל, **מַאי** – כיצד יתפרשו דבריו כַּל וָחוֹמֶר לְהֶקְדֵּשׁ, וכי יתכן לומר שאם מקילים על מזיק שהזיק הדיוט, בודאי שמקילים על מזיק שמזיק הקדש, הלא על מזיק הקדש יש להחמיר יותר ממזיק הדיוט.

וְעוֹד שיש ברייתא מפורשת שרבי עקיבא ורבי ישמעאל חולקים האם 'מיטב' הוא לפי הקרקעות של הניזק או של המיזק, **הָא אָמַר רַב אַשִׁי**,

רש"י

הכא במאי עסקינן כגון שהיתה עידית דניזק כזיבורית דמזיק — ולרבי ישמעאל נמי אין שמין אבילת ערוגה אלא לפי מה שהיתה, אם שמינה — שמינה, אם כחושה — כחושה. ולאחר שנישומה בבית דין, ואמר: אין לי מעות לפורעו — יטול קרקע בדמי מעות נזקו. ובא להגבותו מזיבורית שלו, והיא טובה בעידית של ניזק. והלה אומר: מעידית שלך הגבינו, לפי דמי נזקי, שכן אמרה תורה "מיטב שדהו" וגו'. **רבי ישמעאל סבר בדניזק שיימינן** — ו"מיטב" שאמרה תורה, שאם בא להגבותו קרקע גרוע מעידיתו של ניזק, ויש לו להגבותו ערוגה במיטב של ניזק — על כרחו יגבהו ממיטב. אבל טובה מעידיתו של ניזק — אין לנו לכוף את המזיק לפרוע, ואפילו יש לו. **בדמזיק שיימינן** — ממיטב שדותיו אמרה תורה שיגבנו. **נאמרה שדה למעלה** — לענין נזק: "ובער בשדה אחר". **ונאמרה שדה למטה** — לענין תשלומין: "מיטב שדהו" וגו'. **ורבי עקיבא** — "שדהו ישלם" כתיב, במשלם הכתוב מדבר, דהיינו מזיק. והכי קאמר רבי עקיבא: לא בא הכתוב להקל על המזיק להפטר בזיבורית שלו, אם היא בעידית של ניזק, אלא להגבות לניזקין מן העידית של מזיק. **ורבי ישמעאל** — אמר לך. **אהני גזירה שוה** — ד"שדה" "שדה" דבניזק שיימינן. **ואהני קרא** — ד"שדהו ישלם" דמשמע דבמזיק שיימינן. **וזיבורית דידיה לא שויא כעידית דניזק** — אהני קרא לשלומי מעידית דידיה. דאי לאו קרא — הוה אמינא לא חייביה רחמנא טפי ממיטב דניזק, ולא רמי דיניה דניזק אעידית דמזיק. ולישקול מאי דמשכח גביה, כאילו לא הוה ליה עידית. וקל **וחומר** לחקדש — וקא סלקא דעתך בניזקין נמי קאי. **לא יהא אלא** בעל חוב — בדבורא בעלמא דקביל עליה, מי עדיף מחובו, דתנן בבינונית? דאם החמירה תורה בניזקין לא ילפינן חוב מיניה. **איכא למיפרך** — כלומר, אפילו סבירא ליה הכי — לא ילפינן הקדש מיניה, דאיכא למיפרך: מה לבעל חוב — שהוא הדיוט, דינא הוא דלישקול בעידית. **שכן יפה הכתוב כחו בניזקין** — שחברו חייב בנזקו. **משלם נזק שלם** — ודריש "רעהו" הכי: רעהו הוא דמשלם חצי נזק, אבל להקדש — נזק שלם. ולגבי הזיק הקדש דריש הכי: "לרעהו" הוא דמחייב, אבל הקדש שהזיקה — פטור. **אי הכי** — דרבי עקיבא כרבי שמעון אוקמת ליה, מאי דוחקיך דאוקמת פלוגתא דרישא בשומא דניזק ומזיק? דלמא לגבות מן העידית דקאמר רבי עקיבא — נמי מעידית דניזק קאמר, דהיא זיבורית דמזיק כרבי ישמעאל, ואמינא: לא פליג עליה אלא בקל וחומר להקדש, דרבי ישמעאל לא סבירא ליה דרבי שמעון בן מנסיא. **אם כן** — דלא פליג עליה דרישא, מאי "לא בא הכתוב" דקאמר? דמשמע: לא בא לבר אלא לכך. **ועוד** — אי רבי עקיבא קולא קאמר לגבי מזיק כרבי ישמעאל. **מאי** קל **וחומר** לחקדש — דקאמר? הואיל וקולא היא — היכי מצי למימר "וקל וחומר", דמקילינן נמי גבי הקדש?

תניא

תוספות

כגון שהיתה עידית דניזק כזיבורית דמזיק – ואיפכא לא מצי למימר, דכולי עלמא מודו דאינו נותן אלא מעידית שיש לו, ואינו חייב לקנות. כדאמרינן בפרק קמא דבבא קמא (ז,ב): אין לו אלא זיבורית – כולן גובין מן הזיבורית. ומיהו, אי בשל עולם הן שמין – לרבי עקיבא הוה מצי למימר: כגון דאית ליה למזיק עידית בינונית וזיבורית, וזיבורית דידיה בעידית דעלמא, ועידית דידיה בעידית דניזק. ואפילו למאן דאמר בשלו הן שמין – הוה מצי למימר דאיכא בינייהו כגון דעידית דמזיק כזיבורית דניזק, דלמאן דאמר או כסף או מיטב – משלם כסף לרבי ישמעאל, ולרבי עקיבא משלם מיטב שלו.

שור רעהו אמר רחמנא ולא שור של הקדש – תימה: אמאי לא מוקי לה בשן ורגל שהזיק את ההקדש, דהתם לא כתיב "רעהו"! ומקרן ליכא למילף, שכן אינה מועדת מתחילתה, וגזירה שוה ד"תחת" "נתינה" "ישלם" "כסף" – לא נתקבלה אלא לענין מיטב דוקא, ולא לענין תשלומין, דאי לכל מילי – אם כן נפטרו כולהו ברשות הרבים, וכלים, ושור פסולי המוקדשים, וטמון! ויש לומר: כיון דכתיב "רעהו" – תו ליכא למילף מיטב בשן ורגל שהזיק את ההקדש מקל וחומר דהדיוט, דאיכא למיפרך: מה להדיוט – שכן יפה כחו לענין קרן. וכהאי גוונא פריך בסמוך: שכן יפה כחו בניזקין. וכי קאמר: אלא באומר הרי עלי מנה וכו', לא בעי לאוקמא בשן ורגל – משום דמנזקין אנזקין אסיק אדעתיה שפיר דאיכא למיפרך שכן יפה כחו. אבל מנזקין אמולה – לא הוה סלקא דעתיה למיפרך, דהא כי מוקי לה כרבי שמעון בן מנסיא לא פרכינן מה להדיוט שכן יפה כחו לענין ריבית ואונאה אנזקין. ועוד יש לומר: דכולהו נזקין פטורין בהקדש, כדמוכח בירושלמי בריש פרקא, דאמר: במה אנן קיימין? אי בהכשר נזקין – הא תנינא: "שור רעהו" – ולא שור של הקדש, ואי בנזקי גופו – הא תני רבי חייא: נזקין להדיוט ואין נזקין לגבוה. אלא באומר "הרי עלי מנה" כו'. משמע דלא משכח נזקין להקדש לא בשן ורגל ולא באדם המזיק. ובפרק קמא דבבא קמא (ט,ב) נמי תנן: נכסים שאין בהן מעילה, ואכולהו ארבעה אבות קאי, ואפילו אנזקי אדם למ"ד מבעה זה אדם. והא דמשמע בפרק "השואל" (בבא מציעא צט,ב) דאדם המזיק את ההקדש חייב לשלם קרן – היינו מדרבנן. ואם תאמר: והא הקדש יליף מתרומה, דכתיב בה (ויקרא כב) "בי יאכל" – פרט למזיק. והתם בתרומה חייב לשלם קרן, דמזיק ממון כהן הוא! ויש לומר: דאף על גב דבתרומה חייב לשלם – מכל מקום לא מהאי קרא מפיק, אלא מקרא אחרינא, דהוי כגזל חבירו ומזיקו. והשתא כולהו נזקין דפטירי בו בהקדש – ילפינן מאדם, דיותר ראוי לחייב אדם המזיק בידים ממזיק על ידי כריית בור, או שולח בעירו. ואם תאמר: אם כן "רעהו" דכתב רחמנא למה ליי? ויש לומר: דאי לאו דאשכחן בחד דוכתא דפטר רחמנא להדיוט בהקדש לגמרי – לא הוה דרשינן "בי יאכל" פרט למזיק, אלא לפטור מחומש לחודיה. **ורבי** עקיבא סבר לה כרבי שמעון בן מנסיא – ואם תאמר: בפרק קמא דבבא קמא (ה,א) דפרכינן: וליתני תרי גווני שור! ומשני: הא תבריה רבי עקיבא לגזיזה. אכתי תיקשי לה: דליתני שור דאזיק הדיוט, ושור דאזיק הקדש, דדינייהו חלוקין אליבה! ויש לומר: דבהקדש לא קמיירי. ואם תאמר: אכתי איכא למיפרך: מה להדיוט – שכן יפה כחו בנזקי אדם ובור, תאמר בהקדש שהורע כחו באדם המזיק, ד"בי יאכל" – פרט למזיק, ובור דכתיב (שמות כא) "והמת יהיה לו" – שהמת שלו! ויש לומר: דאיכא למיעבד ק"ו הכי: מה קרן הדיוט דקיל – דתם אינו משלם אלא חצי נזק – גובה במועד מן העידית, קרן הקדש דחמיר – לא כל שכן. **ועוד** מאי קל וחומר להקדש – פירש בקונטרס: הואיל ומן העידית דקאמר רבי עקיבא אניזק קאי, ולאקולי אתא, דיהיב ליה מזיק מזיבורית – אם כן מאי קל וחומר להקדש? גריעותא הוא! וקשה: דמכל מקום איצטריך קל וחומר דמשלם ממיטב דניזק, ולא מזיבורית דניזק! ונראה דהכי פירושו: מאי קל וחומר להקדש, דלענין לחיובי מזיק בהקדש – לא קאמר, דהא מ"רעהו" נפקא, כדדריש רבי שמעון בן מנסיא, אלא לענין מיטב קאמר. ולא הוה ליה לרבי עקיבא לאהדורי לרבי ישמעאל קל וחומר, כיון שרבי ישמעאל עצמו היה מודה בכך אי לאו משום דפטר ליה לגמרי. והרב רבינו שלמה מרודוש תירץ: דהכי פירושו: מאי קל וחומר להקדש, דשיימינן בעידית דניזק ולא בדמזיק. מי ידעינן עידית דהקדש? שמא יש להקדש עידית בסוף העולם טובה שאין במזה! ועל ברחיך בדמזיק שיימינן, דלא שייך כלל למישם בדניזק.

ורבי

---

1 הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן - כְּגוֹן שֶׁהָיְתָה עֵידִית דְּנִיזָּק
2 כְּזִיבּוּרִית דְּמַזִּיק; רַבִּי יִשְׁמָעֵאל סָבַר: בְּדְנִיזָּק שָׁיְימִינַן,
3 וְרַבִּי עֲקִיבָא סָבַר: בְּדְמַזִּיק שָׁיְימִינַן. מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי
4 יִשְׁמָעֵאל? נֶאֱמְרָה שָׂדֶה לְמַטָּה וְנֶאֱמְרָה שָׂדֶה לְמַעְלָה,
5 מַה שָּׂדֶה הָאֲמוּרָה לְמַעְלָה דְּנִיזָּק, אַף שָׂדֶה הָאֲמוּרָה
6 לְמַטָּה דְּנִיזָּק; וְרַבִּי עֲקִיבָא סָבַר: "מֵיטַב שָׂדֵהוּ יְשַׁלֵּם"
7 דְּהָאִיךְ דְּקָא מְשַׁלֵּם. - וְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל? אַהֲנֵי גְּזֵרָה שָׁוָה
8 וְאַהֲנֵי קְרָא; אַהֲנֵי גְּזֵרָה שָׁוָה, לְכִדְאָמְרַן; אַהֲנֵי קְרָא,
9 דְּאִי אִית לֵיהּ לַמַּזִּיק עֵידִית וְזִיבּוּרִית, וְזִיבּוּרִית דִּידֵיהּ
10 לָא שָׁוְיָא כְּעֵידִית דְּנִיזָּק, דְּמְשַׁלֵּם לֵיהּ מִמֵּיטַב. "רַבִּי
11 עֲקִיבָא אוֹמֵר: לֹא בָא הַכָּתוּב אֶלָּא לִגְבּוֹת לַנִּיזָּקִין מִן
12 הָעֵידִית, וְקַל וָחוֹמֶר לַהֶקְדֵּשׁ". מַאי קַל וָחוֹמֶר
13 לַהֶקְדֵּשׁ? אִילֵימָא דִּנְגָהֵיהּ תּוֹרָא דִּידָן לְתוֹרָא דְּהֶקְדֵּשׁ
14 - "שׁוֹר רֵעֵהוּ" אָמַר רַחֲמָנָא, וְלָא שׁוֹר שֶׁל הֶקְדֵּשׁ!
15 אֶלָּא לְאוֹמֵר "הֲרֵי עָלַי מָנֶה לְבֶדֶק הַבַּיִת", דְּאִתֵּי גְּזֵבֶר
16 וְשָׁקֵיל מֵעֵידִית - לֹא יְהֵא אֶלָּא בַּעַל חוֹב, וּבַעַל חוֹב
17 דִּינוֹ בְּבֵינוֹנִית! וְכִי תֵּימָא, קָסָבַר רַבִּי עֲקִיבָא: בַּעַל חוֹב
18 שָׁקֵיל בְּעֵידִית כְּנִיזָּקִין - אִיכָּא לְמִיפְרַךְ: מַה לְּבַעַל חוֹב
19 שֶׁכֵּן יָפֶה כֹּחוֹ בְּנִיזָּקִין, תֹּאמַר בְּהֶקְדֵּשׁ שֶׁכֵּן הוּרַע כֹּחוֹ
20 בְּנִיזָּקִין! - לְעוֹלָם דִּנְגָהֵיהּ תּוֹרָא דִּידָן לְתוֹרָא דְּהֶקְדֵּשׁ,
21 וְרַבִּי עֲקִיבָא סָבַר לֵהּ כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן מְנַסְיָא; דְּתַנְיָא,
22 רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן מְנַסְיָא אוֹמֵר: שׁוֹר שֶׁל הֶקְדֵּשׁ שֶׁנָּגַח
23 לְשׁוֹר שֶׁל הֶדְיוֹט - פָּטוּר, וְשֶׁל הֶדְיוֹט שֶׁנָּגַח לְשׁוֹר שֶׁל
24 הֶקְדֵּשׁ, בֵּין תָּם וּבֵין מוּעָד - מְשַׁלֵּם נֵזֶק שָׁלֵם. - אִי
25 הָכִי, מִמַּאי דִּבְעֵידִית דְּנִיזָּק כְּזִיבּוּרִית דְּמַזִּיק פְּלִיגִי?
26 דִּלְמָא דְּכוּלֵּי עָלְמָא בְּדְנִיזָּק שָׁיְימִינַן, וְהָכָא בְּפְלוּגְתָּא
27 דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן מְנַסְיָא וְרַבָּנַן קָמִיפַּלְגִי, דְּרַבִּי עֲקִיבָא
28 סָבַר לֵהּ כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן מְנַסְיָא, וְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל סָבַר
29 לֵהּ כְּרַבָּנַן! - אִם כֵּן, מַאי "לֹא בָא הַכָּתוּב"? וְעוֹד,
30 מַאי קַל וָחוֹמֶר לַהֶקְדֵּשׁ? וְעוֹד, הָא אָמַר רַב אַשִׁי,

תניא

תוספות

ורבי שמעון היא דדריש טעמא דקרא – לא פליגי אלא היכא דאיכא נפקותא, כגון גבי חובל בגד אלמנה וגבי "לא ירבה לו נשים". והכא נמי משום האי טעמא שיימינן בדמזיק. **ובי** תימא כי היכי דבי מפיק בו' – פירש בקונטרס: משום מילתא אחריתי קאמר, ולא טעמא לזיבורית הוא. ונראה לפרש דהכי קאמר: דלא תימא: על כרחך טעמא דיותר ממה שהאיש רוצה לישא – ליתא, דחיישינן לחינא. מדלא תקינו ליה רבנן כתובה מינה אם הקניטתו עד שגירשה.

משום חינא – פירש בקונטרס: שיהיו האנשים נושאים חן בעיני הנשים, וינשאו להם. וקשה: דבפרק "הכותב" (כתובות פד,א) תנן, רבי עקיבא אומר: יינתנו לכושל שבהם. ואיכא דמפרש בגמרא: לבתובת אשה, משום חינא. ולפירוש הקונטרס לא הוה ליה למיקריה "כושל", דאדרבה האיש כושל, שצריך למצוא חן בעיני האשה! ובפרק "נערה" (שם נב,ב) ובפרק קמא דקדושין (ל,ב): "קחו לבניכם נשים ואת בנותיכם תתנו לאנשים", בשלמא בנו – בידו, אלא בתו מאי עביד לה? אלמא, יותר הבעל מוצא לישא אשה ממה שהאשה תמצא בעל. ולעיל נמי: יותר משהאיש רוצה לישא אשה רוצה לינשא! ונראה כפר"ח, דפירש משום חינא – שיהו הכל קופצין עליה לישאנה, והכי איתא בהדיא בירושלמי דפירקין.

ממאן אילימא מיתמי מאי איריא כו' – הכא לא שייך לשנויי כדלעיל: כתובת אשה איצטריכא ליה, והוא הדין כל מילי. דהא קתני: נזקין בעידית. ואית ספרים דגרסי הכי: אילימא מיתמי – והתנן: אין נפרעין בו', ופריך אנזקין ובעל חוב.

בקבלן – פירש בקונטרס: שהתפיסה בנו מטלטלין בכתובתה, והיא מסרתן לידו בתורת קבלנות, והחזירתן לבנו. וקשה: דאמרינן ב"גט פשוט" (בבא בתרא קעד,א) דהיכא דנשא ונתן ביד – אין לו למלוה על הלוה כלום! ושמא היינו שלקח המעות מיד המלוה ונתן ללוה. אף על גב דמשמע התם דבלשון תליא מילתא – שמא תרוויהו בעינן.

אלא למאן דאמר אי אית ליה משתעבד בו' – והכא מיירי בדלית ליה, דאי אית ליה – נזקין אמאי בעידית, כיון שיש ממון ליתומין. דאפילו מיירי בקטנים, דלא מצי ערב לאישתעויי דינא בהדייהו – מכל מקום לא היה להם לגבות כי אם מן הזיבורית, כיון דאית ליה נכסי ליתמי. ובקונטרס פירש דהכא בדלית ליה, דאי אית ליה – הא קיימא לן ב"גט פשוט" (שם קעג,א) המלוה חבירו על ידי ערב אין נפרעים מן הערב תחילה. וקשה: דהכא איירי בקבלן.

מצוה

תניא בהדיא — דלרבי עקיבא בדמזיק שיימינן. **ורבי שמעון היא** — מתניתין, דקתני במידי דאורייתא מפני תיקון העולם — רבי שמעון, שהיה תלמיד של רבי עקיבא, אמרה. **דדריש** — נמי בעלמא טעמא דקרא, בבבא מציעא (קטו,א) גבי "לא תחבול בגד אלמנה" (דברים כד) דקאמר: עשירה ממשכנין אותה. **מפני תיקון העולם** — כדקתני בברייתא: שיאמר אדם למה אני גוזל כו'. גזלן — לא יהיב דמי, חמסן — יהיב דמי. **יוצאה לרצונה כו'** — על כרחה בעל מגרשה. **מאי דבר אחר** — היכי הויא טעמא לכתובה למישקל בזיבורית? **וכי תימא** — בלומר, מילתא אחריתי קאמר, ולא טעמא לזיבורית הוא. **אפשר דמשהי לה** — ולא יהיב לה גיטא, וכיון דלא אשהי — מדעתיה גירשה. **אלא מיתמי** — כגון כתובת אלמנה. **משום חינא** — שיהו אנשים נושאין חן בעיני הנשים וינשאו להם. **ממאן** — קאמר כל הני דמתניתין. **אילימא מיתמי** — נזקין, היכא דמית מזיק וגבי מיתמי, מי גבי מעידית? הא תנן: אין נפרעים מנכסי יתומים אלא מזיבורית! **כגון שנעשה ערב כו'** — לעולם כתובה מיניה דידיה בבינונית, וכולה מתניתין בערב קמיירי, שנעשה ערב לבנו לנזקו, ולהלואתו ולכתובת אשתו, לפורעה בשבילו אם לא יפרעה. ולא פרעה, ומת, ואתו וגבו מן הערב. והכא ודאי, אף על גב דלאו מיתמי גביא — לא מגבינן לה אלא מזיבורית, דהאי כי דיניה והאי כי דיניה. **נזקין וחוב** — דדייניהו ליפרע נמי מחיים של בן, תביעתן אינה באה כצועקים על היתומים. לפיכך כשנפרעים מן הערב — נפרעים ממנו כדין שהיו נפרעים מן הבן אם היה בחיים והיו לו נכסים. **ממאן גביא** — אם היו לו לבן נכסים. **איהו נמי** — ערב. **לא משתעבד** — לפרוע, דהכי פסקינן הלכתא לקמן בסמוך. **בקבלן** — שנעשה עליה קבלן, שהתפיסה בנו מטלטלין לכתובתה, והיא מסרתן לידו בתורת קבלנות, והחזירתן לבנו. **הניחא למאן דאמר** — בבבא בתרא ב"גט פשוט". **אית ליה נכסי ללוה** — בשעת הלואה, דאיכא למימר: עלייהו סמיך הערב הזה, וגמר ושעבד נפשיה. **משתעבד** — ואם שטפו נהר אחרי כן — נפרעין מן הערב. **מאי איכא למימר** — הא ודאי לית ליה נכסים לאותו הבן, דאי הוו ליה נכסים — לא היו פורעים מן הערב, דתנן: המולה את חבירו על ידי ערב — לא יפרע מן הערב (תחילה), ומוקמינן לא יתבע מן הערב תחילה. **בדהוו** — נכסים לבן בשעת מלוה. **ואשתדוף** — השתא. **לגבי בריה** — בשביל בנו. **דברי הכל לא משתעבד** — חדא: דערב בעלמא הוא, ועוד: לאו מידי חסרה, שלא הוציאה כלום משלה.

קבלן

1 **תַּנְיָא בְּהֵדְיָא: "מֵיטַב שָׂדֵהוּ וּמֵיטַב כַּרְמוֹ יְשַׁלֵּם"** -
2 **מֵיטַב שָׂדֵהוּ שֶׁל נִיזָּק וּמֵיטַב כַּרְמוֹ שֶׁל נִיזָּק, דִּבְרֵי**
3 **רַבִּי יִשְׁמָעֵאל; רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: מֵיטַב שָׂדֵהוּ שֶׁל**
4 **מַזִּיק וּמֵיטַב כַּרְמוֹ שֶׁל מַזִּיק! רְבִינָא אָמַר: לְעוֹלָם**
5 **מַתְנִיתִין רַבִּי עֲקִיבָא הִיא, דְּאָמַר: מִדְּאוֹרַיְיתָא בְּדִמַּזִּיק**
6 **שַׁיְּימִינַן, וְרַבִּי שִׁמְעוֹן הִיא, דְּדָרֵיס טַעְמָא דִּקְרָא, וּמַה**
7 **טַעַם קָאָמַר, מַה טַּעַם הַנִּיזָּקִין שָׁמִין לָהֶן בְּעִידִּית?**
8 **מִפְּנֵי תִּיקּוּן הָעוֹלָם. דְּתַנְיָא, אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן: מִפְּנֵי**
9 **מָה אָמְרוּ הַנִּיזָּקִין שָׁמִין לָהֶן בְּעִידִּית? מִפְּנֵי הַגַּזְלָנִים**
10 **וּמִפְּנֵי הַחַמְסָנִין, כְּדֵי שֶׁיֹּאמַר אָדָם: לָמָּה אֲנִי גּוֹזֵל**
11 **וְלָמָּה אֲנִי חוֹטֵם? לְמָחָר בֵּית דִּין יוֹרְדִין לִנְכָסַי וְנוֹטְלִין**
12 **שָׂדֶה נָאָה שֶׁלִּי, וְסוֹמְכִים עַל מַה שֶּׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה**
13 **"מֵיטַב שָׂדֵהוּ וּמֵיטַב כַּרְמוֹ יְשַׁלֵּם", לְפִיכָךְ אָמְרוּ**
14 **הַנִּיזָּקִין שָׁמִין לָהֶן בְּעִידִּית; מִפְּנֵי מָה אָמְרוּ בַּעַל חוֹב**
15 **בְּבֵינוֹנִית? כְּדֵי שֶׁלֹּא יִרְאֶה אָדָם לַחֲבֵירוֹ שָׂדֶה נָאָה**
16 **וְדִירָה נָאָה, וְיֹאמַר: אֲקַפּוּץ וְאַלְוֶנּוּ כְּדֵי שֶׁאֶגְבֶּנּוּ בְּחוֹבִי,**
17 **לְפִיכָךְ אָמְרוּ בַּעַל חוֹב בְּבֵינוֹנִית. - אֶלָּא מֵעַתָּה, יֶהֱא**
18 **בְּזִיבּוּרִית! - אִם כֵּן, אַתָּה נוֹעֵל דֶּלֶת בִּפְנֵי לוֹוִין.**
19 **כְּתוּבַּת אִשָּׁה - בְּזִיבּוּרִית, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה, רַבִּי מֵאִיר**
20 **אוֹמֵר: בְּבֵינוֹנִית. אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן: מִפְּנֵי מָה אָמְרוּ**
21 **כְּתוּבַּת אִשָּׁה בְּזִיבּוּרִית? שֶׁיּוֹתֵר מִמַּה שֶּׁהָאִישׁ רוֹצֶה**
22 **לִישָׂא, הָאִשָּׁה רוֹצָה לִינָּשֵׂא. דָּבָר אַחֵר: אִשָּׁה יוֹצְאָה**
23 **לְרִצּוֹנָהּ וְשֶׁלֹּא לְרִצּוֹנָהּ, וְהָאִישׁ אֵינוֹ מוֹצִיאָהּ אֶלָּא**
24 **לְרִצּוֹנוֹ. מַאי דָּבָר אַחֵר? וְכִי תֵּימָא: כִּי הֵיכִי דְּכִי**
25 **מַפֵּיק לָהּ אִיהוּ תַּקִּינוּ לָהּ רַבָּנַן כְּתוּבָּה מִינֵּיהּ, כִּי**
26 **נָפְקָא אִיהִי נַמִּי לִיתַקְּנֵי לֵיהּ רַבָּנַן כְּתוּבָּה מִינֵּהּ - תָּא**
27 **שְׁמַע: אִשָּׁה יוֹצְאָה לְרִצּוֹנָהּ וְשֶׁלֹּא לְרִצּוֹנָהּ, וְהָאִישׁ**
28 **אֵינוֹ מוֹצִיא אֶלָּא לְרִצּוֹנוֹ, אֶפְשָׁר דְּמַשְׁהֵי לָהּ בְּגִיטָּא.**
29 **"כְּתוּבַּת אִשָּׁה בְּזִיבּוּרִית". אָמַר מָר זוּטְרָא בְּרֵיהּ דְּרַב**
30 **נַחְמָן: לָא אֲמָרַן אֶלָּא מִיָּתְמֵי, אֲבָל מִינֵּיהּ דִּידֵיהּ -**
31 **בְּבֵינוֹנִית. - מִיָּתְמֵי, מַאי אִירְיָא כְּתוּבַּת אִשָּׁה? אֲפִילּוּ**
32 **כָּל מִילֵּי נַמִּי, דְּהָא תְּנַן: אֵין נִפְרָעִים מִנִּכְסֵי יְתוֹמִים**
33 **אֶלָּא מִן הַזִּיבּוּרִית! אֶלָּא לָאו, מִינֵּיהּ! - לְעוֹלָם מִיָּתְמֵי,**
34 **וּכְתוּבַּת אִשָּׁה אִיצְטְרִיכָא לֵיהּ, סָלְקָא דַּעְתָּךְ אֲמִינָא**
35 **מִשּׁוּם חִינָּא אַקִּילוּ רַבָּנַן גַּבָּהּ, קָא מַשְׁמַע לָן. אֲמַר רָבָא: תָּא שְׁמַע, רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר:**
36 **כְּתוּבַּת אִשָּׁה - בְּבֵינוֹנִית; מְמַאן? אִילֵּימָא מִיָּתְמֵי, לֵית לֵיהּ לְרַבִּי מֵאִיר הָא דִּתְנַן: אֵין נִפְרָעִים מִנִּכְסֵי יְתוֹמִים אֶלָּא מִן הַזִּיבּוּרִית?**
37 **אֶלָּא לָאו, מִינֵּיהּ, מִכְּלָל דְּרַבָּנַן סָבְרִי: בְּזִיבּוּרִית! לָא, לְעוֹלָם מִיָּתְמֵי, וְשָׁאנֵי כְּתוּבַּת אִשָּׁה, מִשּׁוּם חִינָּא. אֲמַר אַבַּיֵּי, תָּא שְׁמַע:**
38 **הַנִּיזָּקִין שָׁמִין לָהֶן בְּעִידִּית, וּבַעַל חוֹב - בְּבֵינוֹנִית, וּכְתוּבַּת אִשָּׁה - בְּזִיבּוּרִית; מְמַאן? אִילֵּימָא מִיָּתְמֵי, מַאי אִירְיָא כְּתוּבַּת אִשָּׁה?**
39 **אֲפִילּוּ כָּל הָנֵי נַמִּי! אֶלָּא לָאו מִינֵּיהּ! אָמַר רַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב: הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן - כְּגוֹן שֶׁנַּעֲשָׂה עֶרֶב לְנִזְקֵי בְנוֹ, לְבַעַל**
40 **חוֹב בְּנוֹ, וּלְכְתוּבַּת כַּלָּתוֹ, וְהַאי כִּי דִּינֵיהּ וְהַאי כִּי דִּינֵיהּ; נִיזָּקִין וּבַעַל חוֹב דְּמַחַיֵּים גָּבוּ, אִיהוּ נַמִּי כִּי מַגְבֵּי - כְּמִחַיֵּים מַגְבֵּי.**
41 **כְּתוּבַּת אִשָּׁה דִּלְאַחַר מִיתָה גָּבְיָא, וּלְאַחַר מִיתָה מְמַאן גָּבְיָא? מִיָּתְמֵי, אִיהוּ נַמִּי כִּי מַגְבֵּי - כִּלְאַחַר מִיתָה מַגְבֵּי. - וְתֵיפּוֹק**
42 **לֵיהּ דְּעֶרֶב דִּכְתוּבָּה לָא מִשְׁתְּעַבֵּד! - בְּקַבְּלָן. - הָנִיחָא לְמַאן דְּאָמַר: קַבְּלָן אַף עַל גַּב דְּלֵית לֵיהּ נִכְסֵי לְלַוֶּה מִשְׁתְּעַבֵּד -**
43 **שַׁפִּיר, אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר: אִי אִית לֵיהּ מִשְׁתְּעַבֵּד, אִי לֵית לֵיהּ לָא מִשְׁתְּעַבֵּד, מַאי אִיכָּא לְמֵימַר? - אִיבָּעֵית אֵימָא: בִּדְהָווּ**
44 **לֵיהּ וְאִישְׁתַּדּוּף; וְאִיבָּעֵית אֵימָא: כָּל לְגַבֵּי בְּרֵיהּ שִׁעְבּוּדֵי מִשַׁעְבַּד נַפְשֵׁיהּ. אִיתְּמַר: עֶרֶב דִּכְתוּבָּה - דִּבְרֵי הַכֹּל לֹא מִשְׁתְּעַבֵּד,**

קבלן

תַּנְיָא בְּהֶדְיָא – שנינו בברייתא בפירוש, נאמר בתורה 'מִיטַב שָׂדֵהוּ וּמִיטַב כַּרְמוֹ יְשַׁלֵּם', והכוונה לְמִיטַב שָׂדֵהוּ שֶׁל נִיזָּק וּמִיטַב כַּרְמוֹ שֶׁל נִיזָּק, דִּבְרֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, הכוונה לְמִיטַב שָׂדֵהוּ שֶׁל הַמַּזִּיק וּמִיטַב כַּרְמוֹ שֶׁל הַמַּזִּיק. הרי שרבי עקיבא ורבי ישמעאל חולקים האם ה'מיטב' נקבע לפי הקרקעות של הניזק או של המזיק. הגמרא חוזרת לקושיא מדוע נאמר במשנה שהניזק גובה מעידית מפני תיקון העולם, הלא זה דין תורה ומביאה על כך תירוץ אחר: **רָבִינָא אָמַר, לְעוֹלָם מַתְנִיתִין** – משנתינו כ**רַבִּי עֲקִיבָא הִיא, דְּאָמַר מִדְּאוֹרַיְיתָא בְּדַמַּזִּיק שֶׁיְּמִינֵן** – מהתורה על המזיק לשלם מהעידית שבקרקעותיו, וְהמשנה שכתבה על דין דאורייתא מפני תיקון העולם, **רַבִּי שִׁמְעוֹן הִיא** – רבי שמעון שהיה תלמידו של רבי עקיבא אמרה, **דְּדָרֵישׁ מַעֲמָא דִּקְרָא** – שהיה נותן טעמים לדיני התורה, גם כאשר עולה מכך נפקא מינה לדינא. **וּמַה טַּעַם קָאָמַר** – ומשנתינו שאמרה שניזק גובה מעידית מפני תיקון העולם, כוונתה לבאר את טעם הדין של התורה, **מַה טַּעַם** אמרה תורה **שֶׁהַנִּיזָּקִין שָׁמִין לָהֶן בְּעֵידִית, מִפְּנֵי תִּיקּוּן הָעוֹלָם**, כפי המבואר בברייתא להלן. **דְּתַנְיָא אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן, מִפְּנֵי מָה אָמְרוּ** – מדוע נאמר בתורה **שֶׁהַנִּיזָּקִין שָׁמִין לָהֶן בְּעֵידִית, מִפְּנֵי הַגַּזְלָנִים וּמִפְּנֵי הַחֲמְסָנִין. כְּדֵי שֶׁיֹּאמַר אָדָם** בלבו, **לָמָּה אֲנִי גּוֹזֵל וְלָמָּה אֲנִי חוֹמֵס, לְמָחָר בֵּית דִּין יוֹרְדִין לִנְכְסֵי וְנוֹטְלִין שָׂדֶה נָאָה שֶׁלִּי, וְסוֹמְכִים בֵּית דִּין עַל מַה שֶּׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה 'מִיטַב שָׂדֵהוּ וּמִיטַב כַּרְמוֹ יְשַׁלֵּם', לְפִיכָךְ אָמְרוּ הַנִּיזָּקִין שָׁמִין לָהֶן בְּעֵידִית.** הברייתא מבארת למה בעל חוב דינו בבינונית: **מִפְּנֵי מָה אָמְרוּ** חכמים **שֶׁבַּעַל חוֹב** דינו **בְּבֵינוֹנִית** ולא תיקנו שיגבה מעידית, **כְּדֵי שֶׁלֹּא יִרְאֶה אָדָם** שיש **לַחֲבֵירוֹ שָׂדֶה נָאָה וְדִירָה נָאָה, וְיֹאמַר** בליבו, **אֶקְפּוֹץ וְאַלְוֶנּוּ** – אפתהו ללוות ממני כסף, **כְּדֵי שֶׁאֲגַבְּנוּ בְּחוֹבִי** כשלא יהיה ללוה לשלם את ההלואה. **לְפִיכָךְ אָמְרוּ** חכמים שֶׁבַּעַל חוֹב דינו **בְּבֵינוֹנִית.**

שואלת הגמרא: **אֶלָּא מֵעַתָּה יְהֵא** דינו **בְּזִיבּוּרִית** מחשש שיקפוץ וילונו כדי לגבות ממנו את הבינונית. משיבה הגמרא, **אִם כֵּן, אַתָּה נוֹעֵל דֶּלֶת** המלווים **בְּפְנֵי לוֹוִין**, לפי שלא תמצא אדם מלוה כסף לחבירו, בידעו שאם לא יהיה ללוה לשלם, הוא יגבה מזיבורית. הברייתא מבארת למה כתובת אשה דינה בזיבורית: **כְּתוּבַּת אִשָּׁה** דינה **בְּזִיבּוּרִית, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר,** דינה **בְּבֵינוֹנִית. אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן, מִפְּנֵי מָה אָמְרוּ** חכמים שֶׁ**כְּתוּבַּת אִשָּׁה** דינה **בְּזִיבּוּרִית,** מפני שֶׁ**יּוֹתֵר מִמָּה שֶׁהָאִישׁ רוֹצֶה לִישָׂא הָאִשָּׁה רוֹצָה לִינָּשֵׂא,** ולא ימנעו נשים מלהנשא אם ידעו שכתובה נגבית מזיבורית. **דָּבָר אַחֵר** – טעם אחר מדוע כתובה דינה בזיבורית, מפני שֶׁ**אִשָּׁה** מתגרשת **וּיוֹצְאָה** מרשות בעלה על ידי גט **לִרְצוֹנָהּ וְשֶׁלֹּא לִרְצוֹנָהּ** – בין בהסכמתה ובין בעל כרחה, **וְהָאִישׁ אֵינוֹ** מגרשה **וּמוֹצִיאָהּ** מרשותו **אֶלָּא לִרְצוֹנוֹ.** שואלת הגמרא: **מַאי דָּבָר אַחֵר** – מה השייכות בין גביית כתובה מזיבורית לבין גירושי האשה בעל כרחה. משיבה הגמרא: שהברייתא לא באה לתת עוד טעם לגביית כתובה מזיבורית, אלא עוסקת בענין אחר. **וְכִי תֵּימָא** – שמא תאמר, **כִּי הֵיכִי דְּכִי מַפִּיק לָהּ אִיהוּ** – שכשם שבעל שמגרש את אשתו, **תַּקִּינוּ לָהּ רַבָּנָן כְּתוּבָּה מִינֵּיהּ** – תיקנו חכמים שיתן לה כתובה, כך גם **כִּי נַפְקָא אִיהִי** – כשהיא גורמת לו לגרשה על ידי שהיא מקניטה אותו, **נַמִּי לִיתַּקְּנִי לֵיהּ רַבָּנָן כְּתוּבָּה מִינָּהּ** – גם שם יתקנו שהיא תתן לו כתובה.

על זה עונה הברייתא: **תָּא שְׁמַע,** אין לדמות איש לאשה, שכן **אִשָּׁה יוֹצְאָה לִרְצוֹנָהּ וְשֶׁלֹּא לִרְצוֹנָהּ,** ולכן תיקנו לה כתובה כדי שלא תהא קלה בעיניו להוציאה, **וְאִילוּ הָאִישׁ אֵינוֹ מוֹצִיא אֶלָּא לִרְצוֹנוֹ** גם כשהיא מקניטתו, ולכן לא תיקנו לו כתובה. והראיה שמגרשה מרצונו, שהרי **אֶפְשָׁר** לו **דְּמַשְׁהֵי לָהּ בְּגִיטָּא** – להמתין מלתת את הגט, ואם הוא מגרשה עתה, הרי זה לרצונו:

שנינו במשנה **שְׁכְתוּבַּת אִשָּׁה** דינה **בְּזִיבּוּרִית:** בגמרא מובאת דעה שכתובה שנגבית מהבעל דינה בבינונית: **אָמַר מַר זוּטְרָא בְּרֵיהּ דְּרַב נַחְמָן, לֹא אֲמָרָן** – לא אמרנו שכתובה דינה בזיבורית, **אֶלָּא מִיַּתְמֵי** – רק כאשר גובה את הכתובה מיתומים, **אֲבָל** גרושה שגובה כתובתה **מִינֵּיהּ דִּידֵיהּ** – מהבעל עצמו, דינה **בְּבֵינוֹנִית.** מקשה הגמרא על מר זוטרא: **מִיַּתְמֵי** – אמרת שהמשנה עוסקת בגבייה מיתומים, **מַאי אִירְיָא** – מדוע נקט דווקא לגבי **כְּתוּבַּת אִשָּׁה** שגובה מזיבורית, **אֲפִילּוּ כָּל מִילֵּי נַמִּי** – גם חובות אחרים נגבים מיתומים רק מזיבורית, **דְּהָא תְּנַן אֵין נִפְרָעִים מִנִּכְסֵי יְתוֹמִים אֶלָּא מִן הַזִּיבּוּרִית. אֶלָּא לָאו** – על כרחך **מִינֵּיהּ** – המשנה עוסקת בגבייה מהבעל, ואף על פי כן כתובה נגבית מזיבורית, ונסתרו דברי מר זוטרא. מתרצת הגמרא: **לְעוֹלָם** המשנה עוסקת בגבייה **מִיַּתְמֵי** וכדברי מר זוטרא, ומה שהוקשה שגם שאר חובות ניגבים מזיבורית, ומדוע נקטה המשנה דווקא כתובת אשה, **וּכְתוּבַּת אִשָּׁה אִיצְטְרִיכָא לֵיהּ** – חידוש מיוחד יש בכתובה, **סָלְקָא דַּעְתָּךְ אֲמִינָא מִשּׁוּם חִינָּא אֲקִילוּ רַבָּנָן נַפְשָׁהּ** – היינו סוברים שכדי שימצאו האנשים חן בעיני הנשים ותסכמנה להנשא להם, הקילו עליה חכמים שכתובתה תהא נגבית מבינונית גם מיתומים, **קָא מַשְׁמַע לָן** שגם כתובה נגבית מיתומים רק מזיבורית. הגמרא מנסה לסתור את דברי מר זוטרא מברייתא: **אָמַר רָבָא, תָּא שְׁמַע,** שנינו בברייתא **רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, כְּתוּבַּת אִשָּׁה** נגבית **בְּבֵינוֹנִית.** נשאלת השאלה, **מַמַּאן** – ממי נגבית בבינונית, **אִילֵימָא מִיַּתְמֵי** – אם נאמר מהיתומים, **לֵית לֵיהּ לְרַבִּי מֵאִיר** – וכי רבי מאיר לא סובר **הָא דְּתַנְן אֵין נִפְרָעִים מִנִּכְסֵי יְתוֹמִים אֶלָּא מִן הַזִּיבּוּרִית. אֶלָּא לָאו** – על כרחך שרבי מאיר התכוין לגבייה **מִינֵּיהּ** – מהבעל, **מִכְּלַל דְּרַבָּנָן סָבְרֵי בְּזִיבּוּרִית** – ונשמע מכך שחכמים שחולקים עליו סוברים שגם מהבעל גובים כתובה מזיבורית, ונסתרו דברי מר זוטרא. מתרצת הגמרא: **לֹא** קשה על מר זוטרא, **לְעוֹלָם מִיַּתְמֵי** – באמת דיבר בגביית כתובה מהיתומים, **וְשַׁאנִי** – ושונה דין **כְּתוּבַּת אִשָּׁה** משאר חובות, שהיא ניגבית מבינונית גם מיתומים, **מִשּׁוּם חִינָּא** – כדי שתסכמנה להנשא לאנשים, וחכמים חולקים ולא מחלקים בין כתובה לשאר חובות, אבל מהבעל לכל הדעות ניגבית הכתובה מבינונית, וכדברי מר זוטרא. הגמרא מביאה ראיה מהמשנה נגד מר זוטרא: **אָמַר אַבָּיֵי, תָּא שְׁמַע** ממה ששנינו במשנה, **הַנִּיזָּקִין שָׁמִין לָהֶן בְּעֵידִית, וּבַעַל חוֹב בְּבֵינוֹנִית, וּכְתוּבַּת אִשָּׁה בְּזִיבּוּרִית,** נשאלת השאלה, **מִמַּאן** – ממי גובים לכל אחד מאלו את דינו, **אִילֵימָא מִיַּתְמֵי,** אם נאמר שהכוונה לגבייה מהיתומים, **מַאי אִירְיָא** – למה דווקא לגבי **כְּתוּבַּת אִשָּׁה** שנינו שגובה מזיבורית, והרי **אֲפִילּוּ כָּל הָנֵי** – ניזק ובעל חוב, **נַמִּי** – גם גובים מזיבורית, לפי שאין גובים מהיתומים אלא מן הזיבורית. **אֶלָּא לָאו מִינֵּיהּ** – ועל כרחך שהמשנה עוסקת בגבייה מהחייב עצמו, וכתובה שונה מהשאר שרק היא ניגבית מזיבורית, ונסתרו דברי מר זוטרא שאמר שמהבעל ניגבית כתובה מבינונית.

הקדמה לדחיית הראיה נגד מר זוטרא: מבואר בגמרא (ב"ב קעד.) שישנם שני סוגי ערבים, ערב סתם וערב קבלן. ערב סתם, משתעבד באמירתו למלוה 'הַלְוֵה לפלוני כסף ואני פורע', וחייב יהיה לשלם למלוה את החוב אם הלוה לא ישלם, אך אין המלוה רשאי לתבוע את הערב הזה, קודם שיתבע את הלוה. ערב קבלן, משתעבד באמירתו למלוה 'תן לו ואני אתן לך', והוא מחייב את עצמו לפרוע את ההלואה, גם מבלי שהמלוה יתבע תחילה את הלוה. ערב זה נקרא ערב קבלן, כיון שהוא מקבל על עצמו לפרוע את ההלואה כאילו הוא הלוה: דוחה הגמרא: **אָמַר רַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב,** משנתינו לא עוסקת בגבייה מיתומים או מהבעל, אלא **הָכָא בְּמַאי עָסְקִינָן,** המשנה עוסקת **בְּגוֹן** באב **שֶׁנַּעֲשָׂה עֶרֶב לְנִזְקֵי בְּנוֹ, וְקִיבֵּל** על עצמו לשלם את הנזקים שבנו עשה, **וְהֵבֵן מֵת.** וכן אב שנעשה ערב **לְבַעַל חוֹב בְּנוֹ** – לשלם את חובו של בנו למלוה, **וְהֵבֵן מֵת. וְלִכְתוּבַּת כַּלָּתוֹ** – וכן אב שנעשה ערב לבנו בשעת הנישואין,

המשך בעמוד 19

גם בדין השני, ערב קַבְּלָן דְּבַעַל חוֹב, שמתחייב לשלם למלוה את החוב מבלי לתבוע תחילה את הלוה, לא נחלקו האמוראים ולדִבְרֵי הַכֹּל מִשְׁתַּעְבֵּד הערב, ועליו לשלם את החוב בבא הזמן. והטעם מפני שהוא גומר בדעתו לפרוע את החוב, והוא לא מסתמך על כך שהלוה יפרע. ועוד, שהמלוה הוציא ממון על סמך ערבותו ויש לו הנאה מכך.

אבל בערב סתם דְּבַעַל חוֹב, שמתחייב לפרוע רק אם הלוה לא יפרע, וְערב קַבְּלָן דִּכְתוּבָה שמתחייב לפרוע את הכתובה בלי לתבוע את הבעל, בזה פְּלִיגִי – נחלקו, אִיכָּא לְמַאן דְּאָמַר – יש שאמר שאַף עַל גַּב דְּלֵית לֵיהּ נִכְסֵי לְלוֹוֶה – שאף אם אין נכסים ללוה וכן לבעל, מִשְׁתַּעְבֵּד הערב לשלם. וְאִיכָּא לְמַאן דְּאָמַר – ויש שאמר שרק אִי אִית לֵיהּ – אם יש ללוה ולבעל נכסים, הערב גומר בדעתו ומִשְׁתַּעְבֵּד, לפי שהוא סומך על כך שאם הוא יצטרך לשלם, יהיה לו מהיכן לגבות. אבל אִי לֵית לֵיהּ נכסים ללוה ולבעל, אין הערב גומר בדעתו לפרוע והוא לֹא מִשְׁתַּעְבֵּד.

וְהִילְכְתָא בְּכוּלְּהוּ – בכל הערבים שהזכרנו, אַף עַל גַּב דְּלֵית לֵיהּ – שאין לו נכסים ללוה ולבעל, מִשְׁתַּעְבֵּד הערב, בַּר – חוץ מֵעֲרַב סתם דִּכְתוּבָה, דְּאַף עַל גַּב דְּאִית לֵיהּ – שיש לו נכסים לבעל, לֹא מִשְׁתַּעְבֵּד הערב.

שואלת הגמרא מַאי טַעְמָא – מדוע ערבות כזאת אינה מחייבת. עונה הגמרא מִצְוָה הוּא דְּעָבַד – כוונתו רק לעשיית מצוה לסייע בנישואין, ולא גמר בדעתו לפרוע את הכתובה, וְעוד שלֹא מִידֵּי חָסְרָה – האשה לא חסרה כלום, אלא הבעל התחייב מעצמו על הכתובה, ואין הנאה לערב על שחבירו הוציא כסף על סמך ערבותו, ולכן אינו משתעבד.

אָמַר רַבִּינָא, תָּא שְׁמַע יש להביא ראיה נגד מר זוטרא מֵעִיקָּרָא דְּתַקַּנְתִּין – מהסיבה שחכמים תקנו בגללה שכתובה תיגבה מזיבורית. נאמר בברייתא לעיל (מט:), שטעמם היה מפני שיוֹתֵר מִמָּה שֶׁהָאִישׁ רוֹצֶה לִישָׂא, הָאִשָּׁה רוֹצָה לִינָּשֵׂא, וְאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ – ואם תעלה בדעתך כדברי מר זוטרא שהגבייה מזיבורית אינה אלא מִיתְּמֵי, אם כן, הַאי מִשּׁוּם דִּיתְמֵי הוּא – התקנה היא בגלל היתומים ולטובתם, ולא בגלל שהאשה רוצה להנשא.

תִּיוּבְתָּא דְּמַר זוּטְרָא – התשובה על דברי מר זוטרא תִּיוּבְתָּא – היא תשובה שאין עליה פירכא, וכתובה דינה בזיבורית גם כשניגבית מהבעל.

אָמַר מַר זוּטְרָא בְּרֵיהּ דְּרַב נַחְמָן, שְׁטַר חוֹב הַיּוֹצֵא עַל הַיְתוֹמִין – אדם לוה כסף בשטר ומת, והמלוה תובע את בניו לפרוע לו את חובו. הדין הוא, שאַף עַל פִּי שֶׁכָּתוּב בּוֹ – בשטר, שהלווה מתחייב לפרוע את החוב מהשֶׁבַח – מקרקע עידית, אֵינוֹ גוֹבֶה מהיתומים אֶלָּא מִן הַזִּיבּוּרִית.

אָמַר אַבָּיֵי תֵּדַע – וראיה לדבריו, דְּבַעַל חוֹב שגובה מהלווה דִּינֵיהּ בְּבֵינוֹנִית, וּמִיתְּמֵי – ואף על פי כן כשהוא גובה מיתומים דינו בְּזִיבּוּרִית, ולפיכך, גם אם הלווה התחייב לפרוע מעידית, כשהמלוה גובה מהיתומים, אינו גובה אלא מהזיבורית.

אָמַר לֵיהּ רָבָא לאביי, הָכִי הַשְׁתָּא – אין דמיון בין שני המקרים, הרי סתם בַּעַל חוֹב דִּינֵיהּ מִדְּאוֹרַיְיתָא בְּזִיבּוּרִית, כִּדְעוּלָּא – וכמו שעולא העלה דין זה מפסוק, דְּאָמַר עוּלָּא, דְּבַר תּוֹרָה בַּעַל חוֹב בְּזִיבּוּרִית, שֶׁנֶּאֱמַר בענין משכון שהמלוה לוקח מהלווה, 'בַּחוּץ תַּעֲמֹד וְהָאִישׁ וְגוֹ' אֲשֶׁר אַתָּה נֹשֶׁה בּוֹ יוֹצִיא אֵלֶיךָ אֶת הָעֲבוֹט הַחוּצָה' (דברים כד יא), שפירושו, אתה המלוה תעמוד מחוץ לביתו של הלווה, והלווה שאתה נושה בו, יוציא אליך את המשכון. והרי מַה דְּרֵכוֹ שֶׁל אִישׁ שלוה מעות לְהוֹצִיא לפרעון, הוי אומר, את הַפְּחוֹת והגרוע שֶׁבְּכֵלִים שלו, וכך גם כשהלווה רוצה לפרוע קרקע, הוא נותן לו את הקרקע הזיבורית שלו, למדנו אם כן, שמהתורה דינו של המלוה בזיבורית. וּמַה טַּעַם אָמְרוּ חכמים שבַּעַל חוֹב דינו בְּבֵינוֹנִית, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּנָּעוֹל דֶּלֶת בִּפְנֵי לוֹין, שאם המלוה ידע שהלווה יפרע את חובו בזיבורית הוא ימנע מלהלוות כסף לאנשים. וְלכן גַּבֵּי יַתְמֵי – כשמת הלווה והמלוה תובע את היתומים, אוֹקְמוּהָ רַבָּנַן אַדְּאוֹרַיְיתָא – העמידו רבנן את דינו על דין תורה שגובה מזיבורית. אֶלָּא הָכָא – אבל כאן שהלווה התחייב במפורש בשטר לשלם למלוה מקרקע עידית שלו, והקרקע נעשתה ערב למלוה לפרוע ממנה החוב, כֵּיוָן דְּדִינֵיהּ של העבד במקרה זה מִדְּאוֹרַיְיתָא לפרוע בְּעִידִּית, כמו כל ערב שמשתעבד מהתורה, לכן אֲפִילּוּ כשהמלוה גובה מִיתְּמֵי, נַמִּי – גם אז דינו לגבות בְּעִידִּית.

מקשה הגמרא, וּלְרָבָא הסובר שאם מהתורה דינו של התובע לגבות מעידית, כך הוא גובה גם מיתומים, וְהָתְנֵי אַבְרָם חוֹזָאָה, אֵין נִפְרָעִין חובות של האב מִנִּכְסֵי יְתוֹמִין, אֶלָּא מִן הַזִּיבּוּרִית, וַאֲפִילּוּ אם הנפרעים הֵן נִיזָּקִין שניזוקו על ידי אביהם ודינם לגבות מעידית, מכל מקום מהיתומים הם גובים מזיבורית. וְהָא נִיזָּקִין דִּינָן מִדְּאוֹרַיְיתָא בְּעִידִּית, ואף על פי כן, מיתומים הם גובים זיבורית, ואם כן גם מלוה שמהתורה מגיע לו עידית, יגבה מיתומים זיבורית.

מתרצת הגמרא, הָכָא בברייתא בְּמַאי עָסְקִינָן – מדובר כְּגוֹן שֶׁהָיְתָה הקרקע העִידִּית דְּנִיזָּק שווה כְּמוֹ הקרקע הזיבורית דְּמַזִּיק. וְבשיטתו של רַבִּי יִשְׁמָעֵאל הִיא שנויה, דְּאָמַר מִדְּאוֹרַיְיתָא בִּדְנִיזָּק שֶׁיְּמִינָן – שמהתורה נקבעת העידית לפי קרקעותיו של הניזק, והמזיק יכול לשלם את הזיבורית שלו, וּמִפְּנֵי תִּיקּוּן הָעוֹלָם תַּקִּינוּ – תיקנו רַבָּנַן שתשלום העידית הוא בִּדְמַזִּיק – מהעידית של המזיק. אבל כל זה כשגובה מהמזיק עצמו, וְגַבֵּי יַתְמֵי – אם המזיק מת, והניזק גובה מבניו היתומים, אוֹקְמוּהָ רַבָּנַן אַדְּאוֹרַיְיתָא – העמידו חכמים את דינו על דין תורה שיגבה מהזיבורית של המזיק.

מקשה הגמרא, אֵינִי – והלא אין הדבר כך, וְהראיה שהָתְנֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר נִיוְתָאָה, אֵין נִפְרָעִין חובות של האב מִנִּכְסֵי יְתוֹמִים אֶלָּא מִן הַזִּיבּוּרִית, וַאֲפִילּוּ הֵן עִידִּית. שואלת הגמרא, מַאי – מה הכוונה 'אֲפִילּוּ הֵן עִידִּית', לָאו אַף עַל גַּב – האם אין הכוונה שאפילו דִּכְתִיב עִידִּית בִּשְׁטָרָא – שהלווה התחייב בשטר לפרוע מעידית, ואף על פי כן גובה מהיתומים מזיבורית.

מתרצת הגמרא, לֹא אין זו כוונת הברייתא, מַאי עִידִּית – מה שכתוב בברייתא 'אפילו הן עידית', הכוונה שֶׁשְּׁפָאֵי עִידִּית – שבזמן שהלווה התחייב בשטר לפרוע למלוה עידית, היתה לו קרקע עידי עידית, והיא נגזלה ממנו או שהתקלקלה, ונשארו לו קרקעות אחרות עידית בינונית וזיבורית. במקרה זה התבטלה התחייבותו של הלווה לפרוע מהעידית שלו כיון שהעידי עידית התקלקלה, וחזר דינו מהתורה לפרוע מזיבורית.

כִּדְרָבָא – כמו דין אחר דומה לזה שאמר רבא. דְּאָמַר רָבָא, אדם שהִזִּיק שדה זִיבּוּרִית הניזק גּוֹבֶה את הנזק מִן הָעִידִּית שבנכסי המזיק, ואפילו אם היא עידי עידית. ואם לאחר ההיזק שֶׁפָּאֵי עִידִּית – העידית נסתלקה ממנו, ועדיין יש לניזק עידית בינונית וזיבורית, יכול המזיק לומר לניזק מזלך גרם שהשדה המשועבדת לך התקלקלה, ואתן לך זיבורית, אלא שחכמים תיקנו מפני תיקון העולם שיהא גּוֹבֶה מִן הַבֵּינוֹנִית.

וכן במקרה שלפנינו כשהתקלקלה העידית של הלווה, מן התורה דינו בזיבורית, ומתקנת חכמים פורע מבינונית, וְגַבֵּי יַתְמֵי – וכשבא ליפרע מיתומים, אוֹקְמוּהָ רַבָּנַן אַדְּאוֹרַיְיתָא – העמידו רבנן את דינו על דין תורה, שבמקרה זה הוא בזיבורית.

שנינו במשנה, אֵין נִפְרָעִין מִנִּכְסֵי יְתוֹמִין אֶלָּא מִן הַזִּיבּוּרִית: בָּעֵי רַב אֲחַדְבּוֹי בַּר אַמִּי, האם יְתוֹמִים שֶׁאָמְרוּ במשנה שגובים מהם מזיבורית, הכוונה רק ליתומים קְטַנִּים, אוֹ אֲפִילּוּ ליתומים גְּדוֹלִים. וצדדי הספק הם, תַּקַּנְתָּא הִיא דְּעָבוּד רַבָּנַן גַּבֵּי יַתְמֵי – האם זו תקנה לטובת היתומים, שלא יטרחו למכור את הזיבורית שהניח להם אביהם, ותיקנו שהנושים יקחו את הזיבורית וימכרו אותה. לפי זה,

המשך בעמוד 43

רש"י

קבלן דבעל חוב — תרתי לחיובא איכא: חדא — דקבלן הוא, ועוד — דחסריה ממונא. **מעיקרא דתקנתא** — משורש טעם התקנה, דקתני: מפני מה כתובה בזיבורית — יותר משהאיש כו'. **היוצא על היתומים** — שלוה אביהם. **שכתוב בו שבח** — שהתנה עם המלוה לגבות מעידית. **תדע** — דלא מהני תנאה לגבי יתומים, דהא סתם בעל חוב בבינונית, ולגבי יתמי משתנה דינו. **מה דרכו של לוה להוציא** — לפרוע. **פחות שבכלים** — שמרצונו לא יפרע עידית. **כיון דדיניה מדאורייתא בעידית** — שהרי שיעבדה לו, ונעשה קרקע זו ערב למלוה, וערב משתעבד מן התורה, דכתיב: "אנכי אערבנו" (בראשית מג). **כגון שהיתה זיבורית זו של מזיק בעידית של ניזק** — דמדאורייתא מיהא גבי. **ורבי ישמעאל היא** — דאמר: מדאורייתא בדניזק שיימינן, ומפני תיקון העולם אמור רבנן בדמזיק שיימינן, כדתנן במתניתין, וגבי יתמי אוקמוה אדאורייתא. **לאו אף על גב דכתיב עידית בשטרא** — ותיובתא דרבא. **מאי עידית** — דקתני הכא, דאף על גב דכתבה בשטר הלואה אינו גובה ממנה — כגון דשפאי עידית לאחר הלואה — קפצה מלפניו, שאינו יכול לגבות הימנה, כגון שנטלוה מסיקין, או נשדפה, או שטפה נהר, דבטיל ליה תנאיה. דמהשתא הוה ליה להאי בעל חוב לגבויי זיבורית מדאורייתא, ומשום שלא תנעול דלת אמור רבנן בינונית, וגבי יתמי אוקמוה אדאורייתא. **וכדרבא** — דאמר דהיכא דשפאי עידית אזל ליה דיניה. **הזיק זיבורית גובה** — דמי נזקו מן העידית של מזיק ואפילו עידי עידית, לרבי עקיבא מדאורייתא ולרבי ישמעאל מדרבנן. **שפאי עידית** — לאחר היזק, ועדיין יש לו עידית ובינונית וזיבורית, אלא שזו היתה יפה מאוד. **גובה מן הבינונית** — דאזל ליה דיניה, דאמר ליה היאך: נסתחפה שדך ומזלך גרם. ובדין הוא דנדחייה אצל זיבורית, אלא מפני תיקון העולם הוא. **וגבי יתמי אוקמוה כו'** — לאו אדרבא קאי, אלא אדתנא רבי אלעזר ניותאה. **תקנתא הוא דעבוד רבנן** — לחוס על היתומים, להעמידם על דין תורה, שיהא זה טורח ומוכר את הזיבורית, שאין להם מי יטרח בשבילם. **או דילמא** — לאו תקנתא הוא אלא דינא הואי, לאוקמינהו אדאורייתא שדינו בזיבורית. דטעמא מאי אמרי דיניה בבינונית — משום נעילת דלת. הלכך, אי נמי לא מיתקני רבנן למיגבי מיתמי בינונית — אין כאן נעילת דלת, דלא מסיק אדעתיה האי מלוה לנעול דלת ולירחוש דילמא מיית לוה ונפלי קמי יתמי, ומגבו ליה זיבורית. ואי טעמא הכי הוא — אפילו גדולים נמי דינן כן. **לשבועה** — לענין שאמרו חכמים: הבא ליפרע מנכסי יתומים לא יפרע אלא בשבועה, ואפילו הוציא שטר. דאי הוה אבוהון דיתמי קיים — דלמא הוה טעין ואמר: אשתבע לי דלא פרעתיך, ומשבעינן ליה, כדאמרינן בשבועות (מא,א). והשתא אנן טענינן בשביל יתמי, ולהא מילתא אפילו גדולים נמי. **הגדול לגבי מילי דאביו כקטן הוא** — ולא ידע אי פרעיה אבוה אי לא. אבל לענין זיבורית — אימא לך דטעמא משום דחסו רבנן עלייהו להעמידם על דין תורה הוא, וקטנים ולא גדולים.

במקום

תוספות

מצוה הוא דעבד ולא מידי חסרה – תרתי בעינן. אבל היכא דלאו מצוה עבד, ולא חסרה, כגון שנעשה ערב אחר הנישואין, או עבד מצוה וחסרה – משתעבד. **פחות** שבכלים – והוא הדין כשבא ליתן לו קרקע – נותן לו פחות שבקרקעותיו, דהיינו זיבורית. אבל פחות שבכלים – היינו מיטב, כדאמרינן בפרק קמא דבבא קמא (ז,ב) דכל מילי מיטב הוא. **כיון** דדיניה מדאורייתא בעידית – נראה דסבר שעבודא דאורייתא. דאי דרבנן, אף על גב דמיניה דידיה דיניה מדאורייתא בעידית – מיתמי יהא בזיבורית, כיון דמדאורייתא לא גבי כלל. ומר זוטרא ואביי דסברי מיתמי מזיבורית – צריך לומר דקסברי שעבודא לאו דאורייתא, כדפרשינן במתניתין. דאי לאו הכי – מאי טעמא אפקעוה רבנן? אי נמי, לא פלוג רבנן ביתמי. **מאי** עידית שפאי עידית – פירש בקונטרס: מאי עידית דקתני הכא, דאף על פי שכתבה בשטר הלואה אינו גובה ממנה – כגון דשפאי עידית, אחר הלואה קפצה מלפניו, שאינו יכול לגבות הימנה. כגון שנטלוה מסיקין, או נשדפה, או שטפה נהר, דבטל ליה תנאיה. ומהשתא הוה ליה להאי בעל חוב לאגבויי זיבורית מדאורייתא, ומשום נעילת דלת אמרו בבינונית. וגבי יתמי אוקמוה אדאורייתא, וכדרבא, דאמר: היכא דשפאי עידית לאחר היזק, ועדיין יש לו עידית בינונית וזיבורית, אלא שזו היתה יפה מאד – גובה מבינונית. דאזל ליה דיניה, דאמר ליה האיך: נסתחפה שדך, ומזלך גרם. וקשה לרבינו תם: דמאי עידית שפאי עידית – משמע שסותר הא דקא אמר: מאי לאו דכתב עידית בשטר. ולפירוש הקונטרס הוה ליה למימר: הכא במאי עסקינן בשפאי עידית! ועוד: עידי עידית מאן דכר שמיה? ועוד: דפירש הקונטרס שאם נתקלקל עידי עידית לא יגבה מן העידית הנשארת – אם כן הורעת כחן של ניזקין אצל בינונית! דכי האי גוונא פריך בפרק קמא דבבא קמא (ח,א). ועוד: דרבא משמע התם (ח,ב) דאית ליה: בשל עולם הן שמין, גבי ראובן שמכר כל שדותיו לשמעון. ואם כן מאי עידי עידית שייך הכא? דמעידי עידית דעלמא לא גבי מיניה! ומפרש רבינו תם: מאי עידית שפאי עידית – כמו "ובכל שפים מרעיתם" (ישעיה מט) דדרך שדות הטובות שאצל הנהר, שסוף השדה שעל שפת הנהר ממש עומד למרעה בהמות, וגריע מזיבורית מפני שהנהר שוטף תמיד מה שזורעים שם. ר"אפילו הן עידית" דקתני בבריית – היינו אפילו הן שפאי עידית, אותה קרקע שמגבין יתומין, אף על גב דגריעי מזיבורית. וכדרבא, דאמר: הזיק זיבורית – גובה מן העידית, אבל הזיק שפאי עידית, שהעמיד שם בהמותיו לרעות – גובה מן הבינונית, דלא חשיב נזקין, דלהכי קיימי, אלא הוה ליה כבעל חוב, אף על גב דהעמיד שלא מדעת הבעלים.

יתומין

קַבְּלָן דְּבַעַל חוֹב - דִּבְרֵי הַכֹּל מִשְׁתְּעַבֵּד, עָרֵב דְּבַעַל חוֹב וְקַבְּלָן דִּכְתוּבָּה פְּלִיגִי; אִיכָּא לְמַאן דַּאֲמַר: אַף עַל גַּב דְּלֵית לֵיהּ נִכְסֵי לַלֵּוֶה מִשְׁתְּעַבֵּד, וְאִיכָּא לְמַאן דְּאָמַר: אִי אִית לֵיהּ מִשְׁתְּעַבֵּד, אִי לֵית לֵיהּ לָא מִשְׁתְּעַבֵּד. וְהִילְכְתָא: בְּכוּלְּהוּ, אַף עַל גַּב דְּלֵית לֵיהּ - מִשְׁתְּעַבֵּד, בַּר מֵעֲרֵב דִּכְתוּבָּה, דְּאַף עַל גַּב דְּאִית לֵיהּ לָא מִשְׁתְּעַבֵּד; מַאי מַעְמָא? מִצְוָה הוּא דַּעֲבַד, וְלָא מִידֵּי חָסְרָה. אֲמַר רַבִינָא, תָּא שְׁמַע מֵעֵיקָּרָא דְּתַקְּנָתִין: יוֹתֵר מִמָּה שֶׁהָאִישׁ רוֹצֶה לִישָּׂא, אִשָּׁה רוֹצָה לִינָּשֵׂא; וְאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ מִיָּתְמֵי, הַאי מִשּׁוּם דִּיְתֵמֵי הוּא. תִּיוּבְתָּא דְּמָר זוּטְרָא! תִּיוּבְתָּא. אָמַר מָר זוּטְרָא בְּרֵיהּ דְּרַב נַחְמָן מִשְׁמֵיהּ דְּרַב נַחְמָן: שְׁטַר חוֹב הַיּוֹצֵא עַל הַיְתוֹמִין, אַף עַל פִּי שֶׁכָּתוּב בּוֹ שֶׁבַח - אֵינוֹ גּוֹבֶה אֶלָּא מִן הַזִּיבּוּרִית. אֲמַר אַבַּיֵי: תֵּדַע, דְּבַעַל חוֹב דִּינֵיהּ בְּבֵינוֹנִית, וּמִיַּתְמֵי בְּזִיבּוּרִית. אֲמַר לֵיהּ רָבָא: הָכִי הָשְׁתָּא?! בַּעַל חוֹב דִּינֵיהּ מִדְּאוֹרַיְיתָא בְּזִיבּוּרִית, כִּדְעוּלָּא, דְּאָמַר עוּלָּא: דְּבַר תּוֹרָה בַּעַל חוֹב בְּזִיבּוּרִית, שֶׁנֶּאֱמַר: "בַּחוּץ תַּעֲמוֹד וְהָאִישׁ" וגו', מַה דַּרְכּוֹ שֶׁל אִישׁ לְהוֹצִיא? פְּחוּת שֶׁבַּכֵּלִים, וּמַה טַּעַם אָמְרוּ בַּעַל חוֹב בְּבֵינוֹנִית? כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּנָּעוֹל דֶּלֶת בִּפְנֵי לִוִּין, וְגַבֵּי יַתְמֵי אוֹקְמוּהָ רַבָּנַן אַדְּאוֹרַיְיתָא. אֶלָּא הָכָא, כֵּיוָן דְּדִינֵיהּ מִדְּאוֹרַיְיתָא בְּעֵידִית, אֲפִילּוּ מִיַּתְמֵי נַמִי בְּעֵידִית. - וּלְרָבָא, וְהָתְנֵי אַבְרָם חוֹזָאָה: אֵין נִפְרָעִין מִנִּכְסֵי יְתוֹמִין אֶלָּא מִן הַזִּיבּוּרִית, וַאֲפִילּוּ הֵן נִיזָּקִין; וְהָא נִיזָּקִין דִּינָן מִדְּאוֹרַיְיתָא בְּעֵידִית! - הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן - כְּגוֹן שֶׁהָיְתָה עֵידִית דְּנִיזָּק כְּזִיבּוּרִית דְּמַזִּיק, וְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל הִיא, דְּאָמַר: מִדְּאוֹרַיְיתָא בִּדְנִיזָּק שָׁיְימִינַן, וּמִפְּנֵי תִּיקּוּן הָעוֹלָם תַּקְּנוּ רַבָּנַן בְּדִמַּזִּיק, וְגַבֵּי יַתְמֵי אוֹקְמוּהָ רַבָּנַן אַדְּאוֹרַיְיתָא. - אִינִי? וְהָתְנֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר נִיוֹתָאָה: אֵין נִפְרָעִין מִנִּכְסֵי יְתוֹמִים אֶלָּא מִן הַזִּיבּוּרִית, וַאֲפִילּוּ הֵן עֵידִית? לָאו אַף עַל גַּב דִּכְתִיב עֵידִית בִּשְׁטָרָא? - לָא, מַאי עֵידִית? שְׁפָאֵי עֵידִית, כִּדְרָבָא. דְּאָמַר רָבָא: הַזִּיק זִיבּוּרִית - גּוֹבֶה מִן הָעֵידִית, שְׁפָאֵי עֵידִית - גּוֹבֶה מִן הַבֵּינוֹנִית, וְגַבֵּי יַתְמֵי אוֹקְמוּהָ רַבָּנַן אַדְּאוֹרַיְיתָא. "אֵין נִפְרָעִין מִנִּכְסֵי יְתוֹמִין אֶלָּא מִן הַזִּיבּוּרִית". בְּעֵי רַב אַחְדְּבוֹי בַּר אַמִּי: יְתוֹמִים שֶׁאָמְרוּ, קְטַנִּים אוֹ אֲפִילּוּ גְּדוֹלִים? תַּקַּנְתָּא הִיא דַּעֲבוּד רַבָּנַן גַּבֵּי יַתְמֵי, לְקַטְנִים עֲבוּד רַבָּנַן, לְגִדּוֹלִים לָא עֲבוּד רַבָּנַן. אוֹ דִּלְמָא מִשּׁוּם דְּלָא מַסִּיק אַדַּעְתָּא דְּמַלְוֶה דְּמִית לֵיהּ וְנָפְלֵי נִכְסֵי קַמֵּי יַתְמֵי, דַּהֲוָה לֵיהּ נוֹעֵל דֶּלֶת, הִלְכָּךְ אֲפִילּוּ גְּדוֹלִים נַמִּי? תָּא שְׁמַע, דְּתָנֵי אַבַּיֵי קַשִּׁישָׁא: יְתוֹמִין שֶׁאָמְרוּ - גְּדוֹלִים, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר קְטַנִּים. - וְדִלְמָא הָנֵי מִילֵּי לְעִנְיַן שְׁבוּעָה, דְּגָדוֹל בְּמִילֵּי דַּאֲבוּהּ כְּקָטָן דָּמֵי, אֲבָל לְעִנְיַן זִיבּוּרִית לָא! וְהִלְכְתָא:

יתומין

תוספות

יתומין שאמרו כו׳ בין לשבועה בין לזיבורית – ואם תאמר: לשבועה היכי משכחת לה בקטנים, לרב אסי דאמר בפרק "שום היתומים" (ערכין כב,א): אין נזקקין לנכסי יתומים אלא אם כן רבית אוכלת בהם? ובשלמא זיבורית משכחת לה, כשהודה ומת, לרב הונא דאמר דמשום צררי, אבל שבועה ליכא! ולרבינו תם, דמפרש דדוקא שותפות אמרו חכמים (סנהדרין סג,ב) דאסור לעשות עם הגוי, שמא יתחייב לו שבועה, אבל אם כבר נתחייב – מותר לקבל הימנו, כדי להציל מידו, וקרא דמייתי "לא ישמע על פיך" (שמות כג) אסמכתא בעלמא, דקרא בישראל אייריי – אתי שפיר, דאיכא לאוקמי בשטר שיש בו רבית, ובגוי שקיבל עליו לדון בדיני ישראל. אבל לפי מה שפי׳ רבינו שמואל דאסור לקבל הימנו שבועה מקל וחומר דשותפות – קשה! ויש לומר: דמיירי בגר תושב, שקיבל עליו שלא לעבוד עבודה זרה. אי נמי: כדמוקי לה בירושלמי ב"הכותב": תיפתר כשערב לו מן הגוי, וקיבל הגוי להפרע מן החייב תחילה. דאי לאו הכי הגוי בתר ערבא אזיל, ואסור, כדאמרינן ב"איזהו נשך" (בבא מציעא עא,ב). אי נמי כרבי יוחנן, דאמר: נזקקין לכתובה.

תנו מאתים זוז כו׳ – דוקא בכי האי גוונא שאינו נותן להם בשוה. אבל אם היה נותן להם בשוה – אפילו בלא אחריות נמי: כל הקודם בשטר זכה. מדלא אמר "תנו שש מאות לפלוני ופלוני ופלוני" – שמע מינה דלהקדימם נתכוון.

גובה מכולם – נראה דכל אחד יתן לפי חלקו, כדאשכחן גבי בכור, דנותן פי שנים. ורבינו חננאל דימה למתניתין דפרק "מי שהיה נשוי" (כתובות צג,א), ונראה שיש לחלק.

אף על גב דקמא בינונית – קשה קצת: דמאי קא סלקא דעתין דמקשה דלא מפרש דאין נפסד אלא אחרון, והא רישא דקתני "גובה מכולם" על כרחך צריך לפרש דנפסדים כולם, דהתם פשיטא דשקיל בינונית.

שמע מינה במתנה נמי עבוד רבנן תקנתא – דאף על גב דיש לחלק בין מתנת שכיב מרע לשאר מתנות, דלא מסיק אדעתיה דמית ויהיב כל נכסיו, כדאמרינן לעיל דלא מסיק אדעתיה מלוה דמית לה, ואין כאן נעילת דלת – לא מסתבר ליה לחלק. אי נמי: הכא במתנה במקצת, דהויא כמתנת בריא. **הכא** במאי עסקינן בבעל חוב – ומהכא משמע דבעל חוב מאוחר שקדם וגבה – מה שגבה לא גבה, דקתני: יצא עליו שטר חוב כו׳, וכן הלכה במקרקעי. **והא** כל הקודם בשטר קאמר – אי במתנה אייריי – ניחא, דפשיטא דאייריי בשטר פקדתא, דליכא לספוקי בשטרא אחרינא. **אין** מוציאין לאכילת פירות – בפרק "נערה" (כתובות נא,ב) תניא: חמשה גובין מן המשוחררין, ותנא ושייר הכא והתם, ואף על גב דהתם תני חמשה. **לפי** שאין כתובין – פירש בקונטרס: אף על גב דבפרק קמא דבבא מציעא (טו,א) אמרינן שכן כותב ללוקח: אנא איקום ואשפי זבינא אלין אינון ועמליהון ושבחיהון ופירי דידהו, מכל מקום כיון דבשעת כתיבה לא הוי עדיין שום שבח – אין קול לאותה כתיבה. לפי זה הא דפריך: והא מזון האשה והבנות כמאן דכתיבי דמי – לאו מבנות פריך, אלא מאשה שהיא בעולם. אי נמי: דבנות נמי מי לא עסקינן דהוו בעולם, בגון דגירשה ואהדרה.

כתובין הן אצל בני חורין – ואם תאמר: אמאי לא משני: אימור צררי אתפסה, כדאמרינן לקמן! ויש לומר: דהשתא לית ליה האי שינויא. אי נמי: לקמן דמוקי לה בקנו מידו – איכא למיחש לצררי, והכא לא מיירי בקנו מידו, וליכא למיחש לצררי. **רבי** חנינא קצובין וכתובין בעי – אריש לקיש לא מיבעיא ליה אי קצובין וכתובין בעי או לאו.

או

יְתוֹמִין שֶׁאָמְרוּ - גְּדוֹלִים, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר קְטַנִּים, בֵּין לִשְׁבוּעָה בֵּין לְזִיבּוּרִית. "אֵין נִפְרָעִין מִנְּכָסִים מְשׁוּעְבָּדִים בְּמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ בְּנֵי חוֹרִין". בְּעֵי רַב אַחְדְּבוֹי בַּר אַמִּי: בְּמַתָּנָה הֵיאָךְ? תַּקַּנְתָּא הוּא דַּעֲבוּד רַבָּנַן מִשּׁוּם פְּסִידָא דְּלָקוֹחוֹת, אֲבָל מַתָּנָה דְּלֵיכָּא פְּסִידָא דְּלָקוֹחוֹת - לָא, אוֹ דִּלְמָא מַתָּנָה נַמִּי, אִי לָאו דְּאִית לֵיהּ הֲנָאָה מִינֵּיהּ לָא יָהֵיב לֵיהּ מַתָּנָה, וְהִלְכָּךְ כִּי פְּסִידָא דְּלָקוֹחוֹת דְּמֵי? אָמַר לֵיהּ מָר קַשִּׁישָׁא בְּרֵיהּ דְּרַב חִסְדָּא לְרַב אַשִׁי, תָּא שְׁמַע: שְׁכִיב מְרַע שֶׁאָמַר "תְּנוּ מָאתַיִם זוּז לִפְלוֹנִי וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת לְפְלוֹנִי וְאַרְבַּע מֵאוֹת לְפְלוֹנִי" - אֵין אוֹמְרִים: כָּל הַקּוֹדֵם בַּשְּׁטָר זָכָה. לְפִיכָךְ, יָצָא עָלָיו שְׁטַר חוֹב - גּוֹבֶה מִכּוּלָּן; אֲבָל אִם אָמַר "תְּנוּ מָאתַיִם זוּז לִפְלוֹנִי וְאַחֲרָיו לִפְלוֹנִי, וְאַחֲרָיו לִפְלוֹנִי" - אוֹמְרִים: כָּל הַקּוֹדֵם בַּשְּׁטָר זָכָה. לְפִיכָךְ, יָצָא עָלָיו שְׁטַר חוֹב - גּוֹבֶה מִן הָאַחֲרוֹן, אֵין לוֹ - גּוֹבֶה מִשֶּׁלְּפָנָיו, אֵין לוֹ - גּוֹבֶה מִשֶּׁלְּפָנֶיו - פָּנָיו; וְאַף עַל גַּב דְּקַמָּא בֵּינוֹנִית וּבַתְּרָא זִיבּוּרִית - מִזִּיבּוּרִית גָּבֵי, מִבֵּינוֹנִית לָא גָּבֵי, שְׁמַע מִינָּהּ, בְּמַתָּנָה נַמִּי עֲבוּד רַבָּנַן תַּקַּנְתָּא! - הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן - בְּבַעַל חוֹב. - וְהָא "תְּנוּ" קָאָמַר! - "תְּנוּ בְּחוֹבִי". - וְלֵיחֲזֵי שֶׁטָּרָא דְּמַאן קָדֵים? - דְּלֵיכָּא שְׁטָרָא. - וְהָא "כָּל הַקּוֹדֵם בַּשְּׁטָר" קָאָמַר! - בִּשְׁטַר פְּקַדְתָּא. וְאִיבָּעֵית אֵימָא: אֲפִילּוּ מַתָּנָה נַמִּי, וְלָא קַשִּׁיָא; מַאי "גּוֹבֶה מִן הָאַחֲרוֹן"? אֵין נִפְסָד אֶלָּא אַחֲרוֹן. וְאִיבָּעֵית אֵימָא: דְּשָׁוּוּ כּוּלְּהוּ לַהֲדָדֵי. "אֵין מוֹצִיאִין לְאַכִּילַת פֵּירוֹת". מַאי מַעְמָא? אָמַר עוּלָּא אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ: לְפִי שֶׁאֵין כְּתוּבִין. אָמַר לֵיהּ רַבִּי אַבָּא לְעוּלָּא: וְהָא מְזוֹן הָאִשָּׁה וְהַבָּנוֹת דִּכְמַאן דִּכְתִיבִי דָּמוּ, וְקָתָנֵי: אֵין מוֹצִיאִין! אָמַר לֵיהּ: הָתָם מַעִיקָּרָא הָכִי אַתְּקוּן, כְּתוּבִין הֵן אֵצֶל בְּנֵי חוֹרִין, וְאֵין כְּתוּבִין הֵן אֵצֶל מְשׁוּעְבָּדִין. וְכֵן אָמַר רַבִּי אַסִי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: לְפִי שֶׁאֵין כְּתוּבִין. אָמַר לֵיהּ רַבִּי זֵירָא לְרַב אַסִי: וְהָא מְזוֹן הָאִשָּׁה וְהַבָּנוֹת, דִּכְמַאן דִּכְתִיבִי דָּמוּ, וְקָתָנֵי: אֵין מוֹצִיאִין! אָמַר לֵיהּ: מַעִיקָּרָא הָכִי אַתְּקוּן, כְּתוּבִין הֵן אֵצֶל בְּנֵי חוֹרִין, וְאֵין כְּתוּבִין הֵן אֵצֶל מְשׁוּעְבָּדִין. רַבִּי חֲנִינָא אָמַר: לְפִי שֶׁאֵין קְצוּבִין. אִיבַּעְיָא לְהוּ: לְרַבִּי חֲנִינָא, קְצוּבִין וּכְתוּבִין בָּעֵי, אוֹ

רש"י

במקום שיש בני חורין — דאתו לקוחות לאינצוויי, ולמימר: מיניה גבי, שדרי יש לך מקום. **במתנה היאך** — אם שיעבוד של משועבדים הללו אינו מחמת מכר, אלא שנתנם במתנה לאחר שלוה מזה, ושייר זיבורית לפניו, היאך מיגבי, מזיבורית בני חורין, או מבינונית משועבדים? **אין אומרים כל הקודם בשטר** — צואה, זכה ליקדם, שלא יטלו אחרונים אלא מה ששייר הראשון, שאם יחסר, שלא ימצאו שם כל כך — לא יהיה נפסד הראשון. הא לא אמרינן, דכיון דלא אמר "אחריו לפלוני" — לאו דוקא אקדמיה, אלא שאי אפשר להוציא שני דברים כאחד. **יצא עליו שטר חוב** — על המת, לאחר שגבו אלו. **גובה מכולם** — כלומר, כולן נפסדים בדבר, איש איש לפי חלקו. בעל ארבע מאות נפסד יותר מכולן, שהדיר לחזור ולחלק לאחר שיפרעו לזה מחלקו של אחד מהם, שאם יצא עליהם חוב של מנה — חולקין אותו לתשעה חלקים, וישלם זה שני חלקים, וזה שלשה, וזה ארבעה. **גובה מן האחרון** — שאפילו יצא שטר חוב קודם שגבו הן, וגבה בעל חוב את חובו — הוה הראשון לצואה קודם לגבות את הנמצא עד שיגבה כל חובו, ואחריו יטול שני, והשלישי יפסיד. והשתא נמי לא שנא. **אין לו** — אין בשל אחרון כדי חיוב השטר. **מזיבורית גבי** — מבתרא, כדאמרן, דקמא קדים ואמר ליה: כשנשתעבדו לי תחילה קודם שאמר "ואחריו לפלוני" — היו שלי משועבדים, והשאר בני חורין, והוטל דינך עליהן. הלכך בתרא שקל דינך. אלמא, במתנה נמי אמרינן: אין נפרעין מנכסים משועבדים במקום שיש בני חורין. **בבעל חוב** — אותן שאמר עליהם תנו להם כך וכך — מלוים היו. **וליחוי שטרא** — דהלואה, דמאן קדים! אמאי אזלינן בתר דקדים ומאוחר דצואה? אי נמי: ברישא, כי לא אמר ואחריו — אמאי גובה מכולם? **דליכא שטרא** — דהלואה דמלוה על פה הואי. **פקדתא** — צוואה. **ואי בעית אימא** — לעולם אי קמא בינונית ובתרא זיבורית — מקמא גבי, דשקיל דיניה, ולא אמר במתנה אין נפרעין מנכסים משועבדים במקום שיש בני חורין. ומאי גובה מן האחרון — אינו נפסד אלא אחרון, דכי נמי גבי מקמא — חוזר על האחרון וגובה ממנו, דאמר ליה: לית לך למשקל מקמאי. **ואי בעית אימא** — דוקא גובה מן האחרון קאמר, ואפילו הכי לא תפשוט מינה דאין נפרעין כו׳. והכא במאי עסקינן — דשוו כולהו קרקעות, או כולן בינונית, או כולן זיבורית, או כולן עידית. **לפי שאין כתובין** — הפירות הללו. כשנכתב שטר מכירת הקרקע הגזולה — עדיין לא היו, ולא כתב בשטר אלא: פלוני מכר קרקע פלוני לפלוני באחריות. הלכך, דמי הקרקע הוו כמלוה בשטר להחזיר אחריותו עליו, אבל דמי הפירות — הוי כמלוה על פה, ולא טרפי ממשעבדי. ואף על גב דכתב ליה: אנא איקום ואשפי זבינא אלין אינון ועמליהון ושבחיהון — אהני לאחייביה באחריות׳ וליגבי מבני חרי, אבל ממשעבדי — לא. דטעמא דמלוה בשטר טרפא ממשעבדי — משום דאית ליה קלא, ולהך כתיבה לית לה קלא. דבשלמא על הקרקע נפיק קלא: פלוני מכר לפלוני וקיבל עליו אחריות. אבל על הפירות שאינן עדיין בשעת מכירה — אין קול יוצא. **כמאן דכתיבי דמי** — דתנאי בית דין הוא. ומשניסת לו קול יוצא שהוא משועבד לה, דתנן: לא כתב לה "בנן נוקבין דיהוו ליכי מינאי" כו׳ "ואת תהא יתבא בביתי" כו׳ — חייב, שהוא תנאי בית דין. בכתובות בפרק "נערה" (נב,ב). **מעיקרא להכי איתקן** — תנאי בית דין כך היה, שיהו כתובים אצל בני חורין, ולא יהו חשובים ככתובים אצל משועבדים. לפי שאין לך אדם רוצה ליקח שדה מחבירו אם מזון אשתו ובניו חוזרים עליו עולמית.

קצובין

יִתּוֹמִין שֶׁאָמְרוּ – הדינים ששנינו ביתומים, נאמרו אפילו ביתומים גְּדוֹלִים וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר – ופשוט שנאמרו גם ביתומים קְטַנִּים, כֵּין לִשְׁבוּעָה שכל הנפרע מהם צריך להישבע שלא פרעו אביהם, וּכֵין לְענין שהמלוה שבא לגבות מהם את חוב אביהם דינו שגובה מִזִּיבּוּרִית.

שנינו במשנה, שאֵין נִפְרָעִין מִנְּכָסִים מְשׁוּעְבָּדִים בְּמָקוֹם שֵׁיֵּשׁ בְּנֵי חוֹרִין: בָּעֵי רַב אַחְרְבוֹי בַּר אַמִּי, בְּמַתָּנָה הֵיאָךְ – האם מלוה רשאי לטרוף ממי שקבל מתנה קרקע בינונית המשועבדת למלוה, בעוד שיש ללוה קרקע זיבורית, או שגם במתנה קיים הכלל שאין נפרעים מנכסים משועבדים במקום שיש בני חורין.

צדדי הספק הם, תַּנְּיָנָא הוּא דְּעָבוּד רַבָּנָן – האם התקנה שעשו חכמים, באה מִשּׁוּם פְּסִידָא דְּלִקּוּחוֹת – כדי שהלקוחות ששילמו כסף עבור הקרקע לא יפסידו את כספם. אֲבָל בְּמַתָּנָה, דְּלֵיכָּא פְּסִידָא דְּלִקּוּחוֹת – שאין הפסד למקבל, שהרי לא שילם כסף עבור המתנה. ואם כן יוכל המלוה לגבות ממנו את הבינונית לא תקנו שאין גובים ממשועבדים במקום בני חורין. אוֹ דִּלְמָא, מַתָּנָה נַמִּי – או שמא גם במתנה אִי לָאו דְּאִית לֵיהּ הֲנָאָה מִינֵּיהּ – אם לא שהיה לנותן הנאה מהמקבל, לָא יָהִיב לֵיהּ מַתָּנָה – לא היה נותן לו מתנה, ונחשב ששילם עבור המתנה, וְהִלְכָּךְ כִּי פְּסִידָא דְּלִקּוּחוֹת דָּמֵי – ודומה להפסד הלקוחות.

אָמַר לֵיהּ מַר קְשִׁישָׁא בְּרֵיהּ דְּרַב חִסְדָּא לְרַב אַשִׁי, תָּא שְׁמַע – נפשוט את הספק מברייתא, שְׁכִיב מְרַע – אדם שעמד למות שֶׁאָמַר – שחילק בשטר הצוואה קרקע לשלשה בני אדם, וכתב תְּנוּ מָאתַיִם זוּז לְפִלּוֹנִי, וְנ' מָאוֹת זוּז לְפִלּוֹנִי וְד' מָאוֹת זוּז לְפִלּוֹנִי. אֵין אוֹמְרִים כָּל הַקּוֹדֵם בְּשִׁטָּר הצוואה זָכָה, אין אומרים שאם אין מספיק קרקעות לכולם, שהראשון יזכה בכל חלקו וזה שאחריו יטול ממה שנשאר וכך הלאה, אלא כולם מקבלים לפי חלקם, מפני שכוונת השכיב מרע היתה לחלק לכולם בבת אחת, אלא שלא היתה לו אפשרות לומר בבת אחת את כולם. לְפִיכָךְ אם יָצָא עָלָיו – על השכיב מרע שְׁטַר חוֹב לאחר מותו וכבר קיבלו מקבלי המתנות את חלקם, והמלוה בא לגבות את חובו מהם, גּוֹבֶה מִכּוּלָּן – המלוה גובה מכולם בשווה, וכל אחד יתן לתשלום ההלואה לפי חלקו.

אֲבָל אִם אָמַר – אבל אם השכיב מרע כתב בשטר הצוואה, תְּנוּ קרקע בשווי מָאתַיִם זוּז לְפִלּוֹנִי, וְאַחֲרָיו תנו קרקע בשווי שלש מאות לְפִלּוֹנִי, וְאַחֲרָיו תנו קרקע בשווי ארבע מאות לְפִלּוֹנִי, כיון שהשכיב מרע אמר 'ואחריו לפלוני', מוכח שכוונתו לחלק את הנכסים לפי סדר, תחילה לראשון ואחריו לשני, ולכן אוֹמְרִים שכָּל הַקּוֹדֵם בְּשִׁטָּר זָכָה – כלומר, הראשון שקיבל את המתנה, יקבל את כל חלקו ואם נשארו עוד נכסים יקבל גם השני ואם נשארו עוד נכסים יקבל השלישי. לְפִיכָךְ, אם יָצָא עָלָיו – על השכיב מרע שְׁטַר חוֹב, ובא המלוה לגבות את חובו ממקבלי המתנה, גּוֹבֶה כל מה שיוכל מִן הָאַחֲרוֹן, ואם אֵין לוֹ – מספיק עבור כל החוב, גּוֹבֶה את השאר מִזֶּה שֶׁלְּפָנָיו, ואם אֵין לוֹ מספיק נכסים עבור תשלום החוב, גּוֹבֶה את השאר מִשֶּׁלְּפָנֵי פָנָיו.

והנה, הברייתא דיברה בכל האופנים, וְאַף עַל גַּב דְּקָמָא – גם אם הראשון קיבל קרקע בֵּינוֹנִית, וּבַתְּרָא – והאחרון קיבל קרקע זִיבּוּרִית, וכתוב בברייתא שמִּזִּיבּוּרִית של האחרון גָּבֵי, אבל מִבֵּינוֹנִית שנמצאת אצל זה שלפניו, לָא גָּבֵי, אף שדינו של המלוה לגבות מבינונית, שְׁמַע מִינָּהּ כְּמַתָּנָה נַמִּי עָבוּד רַבָּנָן תַּקָּנְתָּא - מוכח מכאן שגם במקבל מתנה עשו חכמים תקנה לא לגבות ממשועבדים במקום שיש בני חורין.

דוחה הגמרא את הראיה, הָכָא בְּמַאי עָסְקִינָן – הברייתא הזאת עוסקת בְּבַעַל חוֹב – כלומר, כל אלה שאמר לתת להם, לאחד מאתים ולשני שלש מאות, בעלי חובות שלו היו. ושטר החוב שיצא עליו אחר כך, קדם לכל בעלי החובות הללו.

מקשה הגמרא, איך אפשר לומר שכל אלו בעלי חובות, וְהָא תְּנוּ קָאָמַר - הלא השכיב מרע אמר 'תנו' והוא לשון מתנה, והיה לו לומר 'שלמו' או 'תפרעו'. מתרצת הגמרא, כוונת השכיב מרע היה תְּנוּ בְּחוֹבִי – תנו לפרעון חובי.

עוד שואלת הגמרא, אם המקבלים כולם היו בעלי חובות, מדוע המקבל האחרון לפי הסדר של שטר הצוואה, גובים ממנו תחילה, וְלִיחֵזֵי שְׁטָרָא דְּמַאן קָדֵים – נראה בשטרי ההלואה שטרו של מי קדם, והקודם בשטר ההלואה יהיה האחרון לגבות ממנו. וכן קשה על הרישא של הברייתא, שאם לא אמר 'ואחריך לפלוני', גובה מכולן, ולמה לא תהיה הגבייה לפי זמנם של שטרי ההלוואה.

מתרצת הגמרא, דְּלֵיכָּא שְׁטָרָא – שכל אלו הלוו בעל פה ולא היה להם שטר. שואלת הגמרא, וְהָא 'כָּל הַקּוֹדֵם בְּשִׁטָּר' קָאָמַר בברייתא, ואיך אמרת שאין למלווים שטר. מתרצת הגמרא, בְּשִׁטָּר פְּקַדְתָּא – הברייתא מתכוונת לשטר הצוואה שכל הקודם בשטר הצואה קודם לחברו, אבל ההלוואות היו בעל פה.

הגמרא מביאה עוד אוקימתא לבאר את הברייתא באופן שלא נוכל להוכיח מהברייתא מה הדין בספק של רב אחדבוי.

וְאִי בָּעֵית אֵימָא, אֲפִילּוּ מַתָּנָה נַמִּי – אפשר לומר שהברייתא מדברת במתנה ואל בבעלי חובות. וְלֹא קַשְׁיָא – ולא יקשה לנו שאם במתנה לא תקנו חכמים תקנתם, מדוע כתוב בברייתא 'גובה מן האחרון', מַאי 'גּוֹבֶה מִן הָאַחֲרוֹן', – מה הכוונה גובה מן האחרון אֵין נִפְסָד אֶלָּא אַחֲרוֹן. כלומר, שאם המלוה טרף מהראשון את הבינונית, חוזר הראשון לאחרון ולוקח ממנו את השדה זיבורית שהוא קיבל. שמכיון שהשכיב מרע אמר 'ואחריך לפלוני' אין זה נכון שהמאוחר יקבל והמוקדם לא יקבל, ולכן האחרון יהיה זה שיפסיד.

דחיה נוספת, וְאִי בָּעֵית אֵימָא, שהברייתא מדברת דְּשָׁווּ כּוּלְּהוּ לַהֲדָדֵי – כל הקרקעות שהשכיב מרע נתן במתנה, שוות באיכותן. באופן זה המלוה יגבה מהקרקע הבינונית שנמצאת אצל האחרון. והטעם, שכשם שנותן המתנה יכול לתת למלוה איזו קרקע בינונית שהוא רוצה, מקבל המתנה קיבל ממנו גם זכות זו, ולכן גם הוא יכול לדחות את המלוה לבינונית שאצל הלוה או לבינונית שאצל הלקוח המאוחר:

שנינו במשנה אֵין מוֹצִיאִין לְאֲכִילַת פֵּירוֹת – אדם מכר ללוקח שדה גזולה באחריות, והנגזל לקח ממנו את השדה עם פירותיה, חוזר הלוקח וגובה מהגזלן את מחיר הקרקע מנכסים משועבדים אבל את דמי הפירות שנלקחו ממנו גובה רק מנכסי המוכר: מקשה הגמרא, מַאי טַעְמָא – מה ההבדל בין הקרקע לבין פירותיה. מתרצת הגמרא, אָמַר עוּלָּא אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ, לְפִי שֶׁאֵין הפירות כְּתוּבִין בשטר המכירה. עיקר האחריות של המוכר היא על הקרקע, והעדים מוציאים קול רק על הנאמר בעיקר השטר, ומזה יודעים הלקוחות להזהר. הפירות והשבח שהלוקח ישביח אינם בעולם בשעת כתיבת השטר, ועל זה אין העדים מוציאים קול, ולכן האחריות על הפירות והשבח נחשבת למלוה על פה.

אָמַר לֵיהּ רַבִּי אַבָּא לְעוּלָּא, לדבריך וְהָא מְזוֹן הָאִשָּׁה וְהַכְּנוּת שהבעל מתחייב לאשתו, שכאשר היא תתאלמן היא ובנותיו יזונו מנכסיו, דִּכְמַאן דִּכְתִיבִי דְּמוּ – שדינם ככתובים בשטר, כיון שחיובם הוא תנאי בית דין, ומעת שהאשה נישאת יוצא קול שהבעל מתחייב במזונות וְקָתָנֵי אֵין מוֹצִיאִין – ואף על פי כן כתוב במשנה שלא גובים ממשועבדים, ואם כן אי אפשר לומר שהסיבה שלא מוציאים לאכילת פירות היא בגלל שאינם כתובין ואין עליהם קול, כי רואים שאפילו תנאי בית דין שכן כתוב גם לא גובים ממשועבדים.

אָמַר לֵיהּ עולא לרבי אבא, אין להקשות ממזון האשה והבנות, מפני שהֲתָם מֵעִיקָּרָא הָכִי אִתְּקוּן, – לכתחילה כך היתה התקנה,

המשך בעמוד 94

אוֹ דִּלְמָא – או שמא כוונת רבי חנינא, שגובים ממשועבדים רק חובות קְצוּבִין **וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵינָן כְּתוּבִים** בשטר. חוב של אכילת פירות אינו קצוב ולכן אין מוציאין לאכילת פירות מנכסים משועבדים.

תָּא שְׁמַע, דְּאִיתְּמַר מִי שֶׁמֵּת וְהִנִּיחַ שְׁתֵּי כְּנוּת וּבֵן. וְקָדְמָה הָרִאשׁוֹנָה וְנִטְּלָה עִישּׁוּר נְכָסִים עבור פרנסת נישואין, **וְלֹא הִסְפִּיקָה שְׁנִיָּה לִגְבּוֹת** את העשירית מהנכסים, **עַד שֶׁמֵּת הַבֵּן,** ונפלה הירושה לפני שתי הבנות. **אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן שְׁנִיָּה וְיִתְּרָה** – אינה מקבלת את עישור הנכסים, ומחלקים את הירושה בין שתיהן. **וְאָמַר לֵיהּ רַבִּי חֲנִינָא** לרבי יוחנן, וכי מפני שקדמה הראשונה לקחת עישור נכסים תפסיד השניה, והלא **גְּדוֹלָה מִזּוֹ אָמְרוּ** חכמים, שאם האח שלהן מכר את הנכסים, **מוֹצִיאִין** מהלקוחות את עישור הנכסים **לְפַרְנָסָה** – לצורך הנדוניה, **וְאֵין מוֹצִיאִין** מהלקוחות **לְמְזוֹנוֹת** האשה והבנות. הרי שגובים לפרנסה אפילו מהלקוחות, **וְאַתְּ** – רבי יוחנן **אָמַרְתְּ,** שהַשְּׁנִיָּה **וְיִתְּרָה,** והלא הנכסים נמצאים לפנינו ומשועבדים לכך, ומדוע שלא תיקח מהירושה את עשירית הנכסים קודם החלוקה.

מבואר בדברי רבי חנינא שמוציאים עישור הנכסים ממשועבדים, **וְהָא פַּרְנָסָה דְּמִיקַּץ קַיְיצָא** – שהיא סכום קצוב, והיינו עשירית מהנכסים, **מִיכְּתַב לֹא כְּתִיבָא** – והיא אינה כתובה בשטר אלא זו תקנת חכמים, **וְקָא מוֹצִיאָה** ממשועבדים. מוכח שלפי רבי חנינא, די בסכום קצוב כדי לגבות ממשועבדים ולא צריך שיהא כתוב בשטר.

מתרצת הגמרא, **שַׁאנִי פַּרְנָסָה** – שונה דין הפרנסה, **כֵּיוָן דְּאִית לָהּ קָלָא כְּמַאן דִּכְתִיבָא דָּמֵי** – ברגע שהאב מת מתפרסם הדבר שמגיע לה פרנסה, והרי זה כאילו כתוב בשטר, ואם כן חוזר הספק שלנו, האם לרבי חנינא צריך גם קצוב וגם כתוב.

להלן מקשה הגמרא ממשנה במסכת כתובות (קא:), על עולא הסובר שכדי לגבות ממשועבדים צריך שהחוב יהיה כתוב בשטר. המשנה עוסקת באדם שנשא אשה שהיתה לה בת מנישואים קודמים, והוא התחייב בעל פה לזון את בת אשתו חמש שנים. אותו אדם גירש את אשתו והיא נישאת לאדם אחר שגם הוא התחייב בעל פה, לזון אותה חמש שנים, ושניהם מתו בתוך אותם חמש שנים: **מָתִיב רַב הוּנָא בַּר מָנוֹחַ,** שנינו במשנה, **מֵתוּ** הבעלים, הראשון שגירשה והשני שנשאה, **בְּנוֹתֵיהֶן** של הבעלים **נִזּוֹנוֹת מִנְּכָסִים בְּנֵי חוֹרִין,** וכפי שמבואר במשנתינו ש'אין מוציאין למזון האשה והבנות מנכסים משועבדים'. **וְהֵיא,** הבת של האשה, ששני הבעלים התחייבו לזונה חמש שנים, **נִזּוֹנֶת** – גובה את המזונות שהובטחו לה, **מִנְּכָסִים מְשׁוּעְבָּדִים, מִפְּנֵי שֶׁהִיא בְּכַעֲלַת חוֹב.** ואם כן רואים במשנה, שאם החוב קצוב אף שלא כתוב בשטר, גובה ממשועבדים, וקשה על עולא הסובר שצריך שהחוב יהיה כתוב בשטר.

מתרצת הגמרא, **הָכָא בְּמַאי עָסְקִינָן בְּשֶׁקָּנוּ מִידָּן** – שם מדובר שהבעלים התחייבו בקנין לזון את הבת חמש שנים, וסתם קנין לכתיבה עומד, ומן הסתם כתבו זאת בשטר.

מקשה הגמרא, **אִי הָכִי** – אם מדובר שעשו קנין, אם כן שגם למזון הבנות של הבעלים עשו קנין, שהרי המשנה באה להראות את החילוק בין בנותיהם לבנות האשה, ואם כן **בְּנוֹת נַמִּי** – גם הבנות של הבעלים יוכלו לגבות ממשועבדים, שהרי סתם קנין לכתיבה עומד.

מתרצת הגמרא, המשנה שם מדברת **בְּשֶׁקָּנוּ לָזוּ וְלֹא קָנוּ לָזוּ** – באופן שהם עשו קנין רק לבת האשה אבל לבנותיהם לא עשו קנין. שואלת הגמרא, **מַאי פַּסְקָא** – מדוע פסק התנא ונקט שההתחייבות לבת אשתו נעשתה בקנין, וההתחייבות לבנותיו לא נעשתה בקנין.

עונה הגמרא, **בַּת אִשְׁתּוֹ** מנישואין קודמים, **דַּהֲוַאי בִּשְׁעַת קִנְיָן** – שהיא היתה קיימת בשעה שעשו את הקנין, **מְהַנֵּי לָהּ קִנְיָן** – מועיל לה הקנין שהתחייבו לה. אבל **בִּתּוֹ דְּלֹא הֲוַאי בִּשְׁעַת קִנְיָן** – שעדיין לא נולדה בשעה שעשו קנין, **לֹא מְהַנֵּי לָהּ קִנְיָן** – לא מועיל לה הקנין.

שואלת הגמרא, **מִי לֹא עָסְקִינָן** – האם לא מדובר גם באופן, **דַּהֲווּ תַּרְוַיְיהוּ בִּשְׁעַת קִנְיָן** – ששתיהן [גם בתו וגם בת אשתו] היו קיימות בשעת הקנין, **וְהֵיכִי דָּמֵי** – ואיך יתכן הדבר שבתו תהיה בשעת התנאי שנעשה בזמן הנישואין, כגון, **דְּגַרְשָׁהּ וְאַהֲדְרָהּ** – שהם היו נשואים וילדה לו אשתו בת, והבעל גירש את אשתו ואחר כך החזירה. ובשעת הנישואין השניים התחייב גם לבתו וגם לבת אשתו, ואם כן מדוע שלא יועיל הקנין גם לבתו והרי היתה בעולם בשעת הקנין.

עונה הגמרא תשובה אחרת, **אֶלָּא בִּתּוֹ דִּכְתֻבַּאי בֵּית דִּין קָאָכְלָה** – בתו שמגיע לה מזונות מתנאי בית דין, **לֹא מְהַנֵּי לָהּ קִנְיָן, בַּת אִשְׁתּוֹ דְּלָאו כְּתֻבַּאי בֵּית דִּין קָאָכְלָה** – שהיא אינה ניזונות מתנאי בית דין אלא מכח ההתחייבות של בעל אמה, **מְהַנֵּי לָהּ קִנְיָן.**

שואלת הגמרא, **וְכִי מִיגְּרַע גָּרְעָה** – וכי בגלל שיש לבתו מזונות מכח תנאי בית דין, זה מגרע את כוחה ולא מועיל קנין.

עונה הגמרא תשובה אחרת, **אֶלָּא בִּתּוֹ כֵּיוָן דִּכְתֻבַּאי בֵּית דִּין קָאָכְלָה** – כיון שהיא מקבלת מזונות מכח תנאי בית דין, ונוסף לזה הוא גם עשה קנין, הבעל משתדל ביותר לתת לה את המגיע לה, **וְאֵימַר צְרָרֵי אַתְּפָסָהּ** – ואנו חוששים שהבעל לפני מותו נתן בידה צרור מעות עבור המזונות ולכן אינה גובה ממשועבדים. אבל מבני חורין, כלומר מהירושים, בתו גובה מזונות ולא חוששים להתפסת צרורי. מאידך, בת אשתו שגובה מזונות מכח ההתחייבות שלו, אף שעשה קנין אין חוששים להתפסת צרורי, ולכן גובה ממשועבדים.

הגמרא מקשה מברייתא גם על עולא וגם על רבי חנינא: **תָּא שְׁמַע, אָמַר רַבִּי נָתָן אֵימָתַי** נאמרה ההלכה שאין מוציאים לפירות מנכסים משועבדים, רק **בִּזְמַן שֶׁקָּדַם מִקְחוֹ שֶׁל שֵׁנִי לְשִׁבְחוֹ שֶׁל רִאשׁוֹן** – שהקונה השני קנה את השדה לפני שהקונה הראשון השביח את השדה הגזולה, **אֲבָל קָדַם שִׁבְחוֹ שֶׁל רִאשׁוֹן לְמִקְחוֹ שֶׁל שֵׁנִי** – אבל אם קודם השביח הקונה הראשון את השדה הגזולה ורק אחר כך קנה השני את הקרקע מהמוכר, **גּוֹבֶה מִנְּכָסִים מְשׁוּעְבָּדִים. אַלְמָא** – מוכח מברייתא זו, שהטעם שלא גובים ממשועבדים, רק **מִשּׁוּם דְּלֹא קָדִים הוּא** – שהחוב היה מאוחר ללקיחת הקרקע, ולא בגלל שהחוב צריך להיות כתוב או קצוב, וקשה גם על עולא וגם על רבי חנינא.

מתרצת הגמרא, **תַּנָּאי הִיא** – במחלוקת עולא ורבי חנינא, כבר נחלקו תנאים בברייתא. **דְּתַנְיָא אֵין מוֹצִיאִין לַאֲכִילַת פֵּרוֹת וְלִשְׁבַח קַרְקָעוֹת וְלִמְזוֹן אִשָּׁה וְהַבָּנוֹת מִנְּכָסִים מְשׁוּעְבָּדִים מִפְּנֵי תִּיקּוּן הָעוֹלָם לְפִי שֶׁאֵין כְּתוּבִין** ודומים למלוה על פה שאין לה קול, ואם מלוה על פה יגבה ממשועבדים לא יקנה אדם לעולם שדה שמא יבוא המלוה ויטרוף זאת ממנו. זו היא שיטת תנא קמא ועולא סובר כמו תנא קמא. **אָמַר רַבִּי יוֹסֵי וְכִי מַה תִּיקּוּן הָעוֹלָם יֵשׁ בָּזוֹ** – גם אם החובות של מזונות וכל השאר יהיו כתובים בשטר **וַהֲלֹא אֵין קְצוּבִין,** והלוקח אינו יודע להיזהר כיון שאינו יודע את גודל החוב, ואין צורך בתקנה מיוחדת לצורך תיקון העולם, כדי לא לגבות אותם ממשועבדים, ורבי חנינא סובר כמו רבי יוסי.

שנינו במשנה **וְהַמּוֹצֵא מְצִיאָה לֹא יִשְׁבַּע** שבועת מודה במקצת, מפני תיקון העולם: **אָמַר רַבִּי יִצְחָק, שְׁנֵי כִּיסִין קְשׁוּרִין מָצָאתָ** ששייכים **לִי** – אדם איבד שני כיסים של מעות קשורים זה בזה, והכריז על אבידתו, בא חבירו ואמר אני מצאתי כיס אחד. המאבד טוען, שמאחר ואתה מודה שמצאת את הכיס האחד, ברי לי שמצאת שנים כיון שהם היו קשורים זה בזה. **וְהַלָּה** – והמוצא

המשך בעמוד 94

רש"י

קצובין ואף על פי שאין כתובין — ואית ליה דמלוה על פה, שהיא קצובה, טרפה ממשעבדי. **ונטלה עישור נכסים** — שזה משפט הבנות בשעת בגרות או נישואין ליטול עישור נכסים, בהכנסת פרנסת נדוניתן, לבד מה שניזונו מזונות עד אותה שעה. **ולא הספיקה שניה לגבות** — פרנסתה, שלא ניסת. **עד שמת הבן** — ונפלה כל הירושה לפני שתידן. **שניה ויתרה** — איבדה עישור נכסים שלה, ולא אמרינן תיגבי עישור נכסים ברישא, והשאר יחלקו בשוה. דטעמא דתקינו עישור נכסים — כדי שתהא לבנות פרנסת נישואין, והא איכא הספי. **ואמר לו רבי חנינא** — וכי מפני שקדמה זו איבדה זו? **גדולה מזו אמרו** — שאפילו מכר האח את הנכסים. **מוציאין** — מיד הלקוחות העישור לפרנסה, ואף על פי שאין מוציאין למזונות ממשעבדי. **ואת אמרת שניה ויתרה** — מפני שלא הספיקה? והלא בשעבוד של אחרים, שהיא גדולה מזו, לא אמרו שתפסיד, ועכשיו שהן בפנינו תפסיד? אלמא שמעינן לרבי חנינא: קצובים טרפי ממשעבדי, אף על פי שאין כתובין בגון זו. **מיקץ קייצא** — עישור. **דאית לה קלא** — משעה שמת האב הכל יודעין שהבת נוטלת עישור נכסים. **מתו בנותיהן ניזונות כו'** — הנושא את האשה ופסקה עמו לזון את בתה חמש שנים, וגירשה בתוך חמש שנים, ונשאת לאחר ופסקה עמו כמו כן — חייב לזונה חמש שנים, אחד זנה ואחד נותן לה דמי מזונות. **מתו** — בנותיהן ניזונות מנכסים בני חורין, כדקתני מתניתין: אין מוציאין למזון האשה והבנות מנכסים משועבדים. **והיא** — אותה בת אשתו. **ניזונת מנכסים משועבדים כו'** — אלמא: כיון דקייצי חמש שנים, אף על גב דלא כתיבא — גביא ממשעבדי כרבי חנינא, וקשיא לעולא. **בשקנו מידו** — וסתם קנין לכתיבה עומד. **אי הכי בנות נמי** — דהויא לה מינה, ליתזנו ממשעבדי, הואיל ובקנו מידו קא מיירי? **מאי פסקא** — מאי דעתיה דתנא, וכי פסקא למילתיה דסתם מאן דפסיק הכי קנו מידו לבת אשתו ולא קנו לבתו? **דלא הואי** — שעדיין לא נולדה. **מי לא עפקינן כו'** — כלומר, ומי לא משמע נמי ממתניתין כגון דהוו בנתיה בשעת קנין? **והיכי דמי** — כגון דגירשה לאחר שנולדו לו ממנה בנות. **ואהדרה** — ופסקה עמו תנאים הללו, דהא מתניתין סתמא תנן. **וכי מגרע גרעה** — בתמיה. **כיון דבתנאי בית דין קאכלה** — והוא נמי קנו מידו — נותן לב להשלים חוקה. **אימא צררי** — של מעות התפיסה במותו, להיות בידה לזון מהם. **אימתי** — אמרו אין מוציאין לאכילת פירות מנכסים משועבדים. **בזמן שקדם מקחו** — של לוקח שני, זה שהראשון שלקח שדה הגזולה בא לחזור עליו. **לשבחו של לוקח ראשון** — שכשלקח זה השני מן המוכר עדיין לא השביח הלוקח הראשון את הקרקע הגזולה. **אבל קדם שבחו של ראשון כו'** — דמשהשביחה, והכל יודעים שבאחריות מברה לו — יצא כל אחריות הקרקע עם שבחו ופירותיה על נכסי הגזלן. **אלמא משום דלא קדים הוא** — ולאו משום קצובין וכתובין. **מפני תיקון העולם לפי שאין כתובין** — ואם באת לטרוף לקוחות אף במלוה על פה — אין לך אדם לוקח שדה מחבירו, לפי שירא שמא יש עליו מלוה. **והלא אין קצובין** — ובמה יש ללקוחות להזדר? ובלאו תיקון העולם נמי אין הדין לטרוף. **והלה אומר לא מצאתי אלא אחד נשבע** — כדמפרש טעמא: דלא מנתחי מהדדי, והוה ליה טענתו של זה טענת ברי, אחרי שאחד מהם ביד זה, והרי הודה לו במקצת. **שוורין מנתחי מהדדי** — וטענת שמא הוא. **שני שוורים קשורים מצאת לי והלה אומר מצאתי והחזרתי לך אחד מהן הרי זה נשבע** — שכן הוא שהחזיר לו האחד, דהויא ליה נמי טענה ודאית, ואף על פי שלא ראה כשמצאם, שהרי גם זה אומר כן, והוה ליה היאך מודה במקצת טענה ברורה. והך סיפא נמי רבי יצחק אמרה, ולא גרסינן בה: תניא נמי הכי.

תוספות

או דילמא קצובין אף על פי שאין כתובין – פירש בקונטרס: ואית ליה דמלוה על פה גובה ממשעבדי. ואין נראה, דבהדיא תנן בפרק "גט פשוט" (בבא בתרא קעה,א) דגובה מנכסים בני חורין. ומפרש רבינו תם: דדוקא לא איירי במלוה, אלא בשאר מילי דקצבה, כגון פסק לזון את בתה חמש שנים. דדוקא במלוה על פה לא גבי ממשעבדי – משום דמאן דיזיף בצנעא יזיף, אבל שאר מילי – הוו כמכר, דאמרינן (בבא בתרא מא,ב): המוכר שדהו בעדים – גובה מנכסים משועבדים, דמאן דמזבן – בפרהסיא מזבן. **אמר** רבי חנינא גדולה מזו כו' – למאי דמסיק בפרק "מציאת האשה" (כתובות סט,א) דרבי יוחנן קיבלה מרבי (חנינא), דוה מצי למיפרך – השתא דבעי למידק דקצובין לחודיה מהני – ארבי יוחנן דאמר לעיל לפי שאין כתובין. ומיהו, התם דחויא בעלמא הוא, ובמסקנא דהכא ניחא. **בשקנו** מידו – פירש בקונטרס: דהוו ככתובין, דסתם קנין לכתיבה עומד. וקשה: דאם כן אמאי פריך: אי הכי בנות נמי? הא לא מהני כתיבה דבנות, כדאמר לעיל! לכך נראה: דקנין אלים טפי מכתיבה, לכך פריך: בנות נמי, נהי דכתיבה לא מהני – קנין ליתהני! **אימר** צררי אתפסה – דוקא לגבי משועבדים חיישינן, אבל גבי בני חרי – לא, דאמרינן בפרק "שני דייני גזירות" (כתובות קו,ב): צררי לקטנה לא מתפיס. וצריך עיון, דלענין משעבדי חיישינן במזונות טפי לצררי מבכתובה, דכתובה נפרעת בשבועה מנכסים משועבדים, ומזונות לא גבי כלל אפילו בשבועה. ולענין בני חרי הוי איפכא, דלענין מזונות – גבי בלא שבועה, ולכתובה בעי שבועה, כדתנן בפרק "שני דייני גזירות" (שם קד,ב): מי שהלך למדינת הים ואשתו תובעת מזונות, חנן אומר: תשבע בסוף ולא תשבע בתחילה. **אלמא** משום דלא קדים הוא – פירש בקונטרס: ולאו משום דקצובין וכתובין. וקשה: דאם כן, כי משני "תנאי היא" – לא הוי רבי נתן לא כמר ולא כמר! ונראה: דלעולא פריך דוקא, ולמפשט נמי דרבי חנינא קצובין אף על פי שאין כתובין, דבזמן שקדם שבחו של ראשון – היינו קצובין ואין כתובין, דכתיבה לא מהניא, אף על גב שכבר בא השבח, כיון דבשעת הכתיבה אכתי לא הוה.

וכי מה תקון העולם יש בזה והלא אין קצובין – פירש בקונטרס: ומן הדין בלא תיקון העולם אין לגבות ממשעבדי, כיון דאין קצובין. וקשה: דהא רבי חנינא דאמר: לפי שאין קצובין קאי לפרושי מפני תיקון העולם דמתניתין! לכך נראה דהכי פירושו: קא תלית טעמא מפני תיקון העולם בכתיבה – מה תיקון העולם יש בזה? דאפילו הוו כתובין לא גבי ממשעבדי, דאין תיקון העולם תלוי בכתיבה אלא בקציבה. **כיסין** לא מינתחי מהדדי. ואפילו רבי (מאיר) בפרק קמא דביצה (י,ב) דאמר גבי כיסין זימנין דמיתעבל קיטרייהו – היינו משום דאיכא הוכחא, שהניח מאתים ולא מצא אלא מנה, אבל הכא – מי יימר דלא מצא אלא אחד?

תניא נמי הכי – פירש בקונטרס: דלא גרסינן "תניא נמי הכי", והך סיפא נמי רבי יצחק אמרה, וגרס בסיפא דהך: "שני שוורים קשורים מצאת לי" והלה אומר "מצאתי והחזרתי לך אחד מהם" – הרי זה נשבע. וקשה: דליהמניה במגו, דאי בעי אמר "לא מצאתי אלא אחד"! ועוד: לפי המסקנא רבי יצחק דאמר כמאן? אלא הכי גרסינן: תניא נמי הכי: "שני שוורים מצאת לי" והלה אומר "לא מצאתי אלא אחד" – אינו נשבע, "שני כיסין קשורין מצאת לי"

1 **אוֹ דִּלְמָא קְצוּבִין וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵינָן כְּתוּבִים? תָּא**
2 **שְׁמַע, דְּאִיתְּמַר: מִי שֶׁמֵּת וְהִנִּיחַ שְׁתֵּי בָנוֹת וּבֵן,**
3 **וְקָדְמָה הָרִאשׁוֹנָה וְנָטְלָה עִישּׁוּר נְכָסִים, וְלֹא הִסְפִּיקָה**
4 **שְׁנִיָּה לִגְבּוֹת עַד שֶׁמֵּת הַבֵּן, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: שְׁנִיָּה**
5 **וִיתְּרָה; וְאָמַר לוֹ רַבִּי חֲנִינָא: גְּדוֹלָה מִזּוֹ אָמְרוּ,**
6 **מוֹצִיאִין לְפַרְנָסָה וְאֵין מוֹצִיאִין לְמְזוֹנוֹת, וְאַתְּ אָמַרְתְּ**
7 **שְׁנִיָּה וִיתְּרָה?! וְהָא פַּרְנָסָה דְּמִיקַּץ קַיְיצָא, מִיכְתַּב לָא**
8 **כְּתִיבָא, וְקָא מוֹצִיאָה! - שָׁאנֵי פַּרְנָסָה, כֵּיוָן דְּאִית לַהּ**
9 **קָלָא, כְּמַאן דִּכְתִיבָא דָּמֵי. מְתִיב רַב הוּנָא בַּר מָנוֹחַ:**
10 **מֵתוּ - בְּנוֹתֵיהֶן נִזּוֹנוֹת מִנְּכָסִים בְּנֵי חוֹרִין, וְהִיא נִזּוֹנֶת**
11 **מִנְּכָסִים מְשׁוּעְבָּדִים, מִפְּנֵי שֶׁהִיא כִּבְעֻלַּת חוֹב! - הָכָא**
12 **בְּמַאי עָסְקִינַן - בְּשֶׁקָּנוּ מִיָּדוֹ. - אִי הָכִי, בָּנוֹת נַמִּי! -**
13 **בְּשֶׁקָּנוּ לָזוֹ וְלֹא קָנוּ לָזוֹ. - מַאי פָּסְקָא? - בַּת אִשְׁתּוֹ**
14 **דַּהֲוַאי בִּשְׁעַת קִנְיָן - מְהַנֵּי לַהּ קִנְיָן, בִּתּוֹ דְּלָא הֲוַאי**
15 **בִּשְׁעַת קִנְיָן - לָא מְהַנֵּי לַהּ קִנְיָן. - מִי לָא עָסְקִינַן דְּהָווּ**
16 **תַּרְוַיְיהוּ בִּשְׁעַת קִנְיָן, וְהֵיכִי דָּמֵי - דְּגֵרְשָׁהּ וְאַהַדְרָהּ?**
17 **אֶלָּא, בִּתּוֹ דִּבְתְנַאי בֵּית דִּין קָאָכְלָה - לָא מְהַנֵּי**
18 **לַהּ קִנְיָן, בַּת אִשְׁתּוֹ דְּלָאו בִּתְנַאי בֵּית דִּין קָאָכְלָה**
19 **- מְהַנֵּי לַהּ קִנְיָן. - וְכִי מִיגְרַע גְּרַעָהּ? אֶלָּא, בִּתּוֹ**
20 **כֵּיוָן דִּבְתְנַאי בֵּית דִּין קָאָכְלָה, אֵימַר צְרָרֵי אַתְּפְסָהּ.**
21 **הָא שְׁמַע, אָמַר רַבִּי נָתָן: אֵימָתַי? בּוְמַן שֶׁקָּדַם מִקָּחוֹ**
22 **שֶׁל שֵׁנִי לְשִׁבְחוֹ שֶׁל רִאשׁוֹן, אֲבָל קָדַם שִׁבְחוֹ שֶׁל**
23 **רִאשׁוֹן לְמִקָּחוֹ שֶׁל שֵׁנִי - גּוֹבֶה מִנְּכָסִים מְשׁוּעְבָּדִים;**
24 **אַלְמָא מִשּׁוּם דְּלָא קָדִים הוּא! - תַּנָּאֵי הִיא, דְּתַנְיָא:**
25 **אֵין מוֹצִיאִין לַאֲכִילַת פֵּירוֹת וּלְשֶׁבַח קַרְקָעוֹת וְלִמְזוֹן**
26 **אִשָּׁה וְהַבָּנוֹת מִנְּכָסִים מְשׁוּעְבָּדִים, מִפְּנֵי תִּיקּוּן הָעוֹלָם,**
27 **לְפִי שֶׁאֵין כְּתוּבִין; אָמַר רַבִּי יוֹסֵי: וְכִי מַה תִּיקּוּן**
28 **הָעוֹלָם יֵשׁ בְּזוֹ? וַהֲלֹא אֵין קְצוּבִין! "וְהַמּוֹצֵא מְצִיאָה**
29 **לֹא יִשְׁבַּע". אָמַר רַבִּי יִצְחָק: "שְׁנֵי כִּיסִין קְשׁוּרִין**
30 **מָצָאתָ לִי", וְהַלָּה אוֹמֵר "לֹא מָצָאתִי אֶלָּא אֶחָד" -**
31 **נִשְׁבָּע; "שְׁנֵי שְׁוָרִים קְשׁוּרִין מָצָאתָ לִי", וְהַלָּה אוֹמֵר**
32 **"לֹא הָיָה אֶלָּא אֶחָד" - אֵינוֹ נִשְׁבָּע; מַאי טַעֲמָא?**
33 **שְׁוָרִין מִנַּתְּחִי מֵהֲדָדֵי, כִּיסִין לָא מִנַּתְּחִי מֵהֲדָדֵי; "שְׁנֵי**
34 **שְׁוָרִין קְשׁוּרִין מָצָאתָ", וְהַלָּה אוֹמֵר "מָצָאתִי וְהֶחֱזַרְתִּי**
35 **לְךָ אֶחָד מֵהֶן" - הֲרֵי זֶה נִשְׁבָּע. רַבִּי יִצְחָק לֵית**
36 **לֵיהּ הַמּוֹצֵא מְצִיאָה לֹא יִשְׁבַּע מִפְּנֵי תִּיקּוּן הָעוֹלָם?**

הוא

תוספות

לי" והלה אומר "מצאתי לך, והחזרתי לך אחד מהן" – הרי זה נשבע. והוא הדין דאם אמר "לא מצאתי אלא אחד", דנשבע, מדלא מיפטר כי אמר "החזרתי לך אחד מהן" במיגו. והיינו כרבי יצחק, והא דנקט "החזרתי לך אחד מהן" בברייתא, ולא נקט "ולא מצאתי אלא אחד" – לרבותא נקט, דלא מפטר במיגו דאי בעי הוה טעין טענה מעלייתא "לא מצאתי אלא אחד", קא משמע לן דאערומי קא מערים, דסבר: אי אמינא "לא מצאתי אלא אחד" – בעינן אישתבועי, אימא: "החזרתי" ולא בעינא אישתבועי. דכי האי גוונא אמרינן בפרק קמא דבבא מציעא (ד,ב) דאף על גב דמסייעא ליה ברייתא – פריך ליה ממתניתין, דהיכי שביק מתניתין מקמי ברייתא. ומשני: הוא דאמר כרבי אליעזר בן יעקב שהוא קב ונקי, ולבסוף דלא קאי – יאמר על כרחו: אנא דאמרי כברייתא, לפיכך לא קאמר "תיובתא". **ורבי** אליעזר בן יעקב לית ליה משיב אבידה פטור – פירש בקונטרס דמכח מתניתין פריך. וקשה: דלא נקט לישנא דלעיל "ולית ליה המוצא מציאה לא ישבע מפני תיקון העולם"! ועוד: דאין הכי נמי דלית ליה מתניתין, דהא הכי שני ליה: הוא דאמר כרבי אליעזר בן יעקב דפליג אמתניתין! לכך נראה דפריך: אמאי לא מדימון במיגו דאי בעי שתיק, דמיגו הוי מן התורה. **מאי** קטן גדול – הא דלא אמר "אלא גדול" – משום דבעי לשנויי, דלא תקשי לרב: וכי לא ידע מתניתין? ועוד, משום מתניתין ד"שבועת הדיינין" (שבועות לח,ב) דקתני: אבל נשבעין לקטן. **אלא** בדרבה קא מיפלגי – פירש בקונטרס: לעולם בטוענו קטן, ודקא קשיא לך דאין נשבעין על טענת חרש שוטה וקטן – היינו כשבא מכח עצמו, דכתיב "כי יתן איש" ואין נתינת קטן כלום, אבל בא בטענת אביו – טענה חשובה היא. וטעמא דרבנן – כדרבה, משום דבבנו מעיז. וקשה: דעיקר התירוץ חסר מן הספר! ועוד: דב"הגזול קמא" (בבא קמא קו,ב) ממעט נתנו כשהוא קטן וטענו כשהוא גדול, משום דבעינן תביעה ונתינה כאחת שוין, ואם כן מדאי טעמא נמי נמעט נתנו כשהוא גדול ותבעו כשהוא קטן, דהיינו בבא בטענת אביו! לכך נראה לפרש: דקאי אמאי דקאמר: טענת עצמו – טענת אחרים הוא. הא דקרי לה טענת עצמו – משום דבבנו מעיז ומעיז, וכדרבנן. אף על גב דרבי אליעזר בן יעקב סבר דבבנו נמי אינו מעיז – הכי קאמר להו לרבנן: פעמים שאדם נשבע על מה שאתם מחשיבין טענת עצמו. **מפני** מה אמרה תורה מודה מקצת הטענה ישבע – פירוש: למה לא יהא נאמן במיגו, דאי בעי כופר הכל. או נילף מהכא דלא אמרינן מיגו? ומשני: דאין אדם מעיז פניו בפני בעל חובו, וליכא מיגו, דאין לו פנים לכפור הכל. אף על גב דבכופר הכל אמרינן נמי בפרק "הדיינין" (שבועות מ,ב) דאשתמוטי קא משתמיט, דלכך נתקנה שבועת היסת בכופר הכל – מ"מ יותר יש לו פנים לכפור מקצת מלכפור הכל, וליכא מיגו. אבל אין לפרש שבא ליתן טעם אמאי כופר הכל פטור, וקאמר לפי שאין אדם מעיז – דהא כופר הכל פטור אפילו במקום שיכול להעיז, דהרי בבנו דמעיז פטרוהו רבנן אפילו מודה מקצת, במיגו דאי בעי כופר הכל. וכן בפרק קמא דבבא מציעא (ד,ב) גבי סילעין דיצרין – פטר [רבי עקיבא] בלוה אומר שלשה, משום דמשיב אבידה, דאי בעי אמר שנים, והוי כופר הכל, דהא דכתיב בשטר כ"הילך" דמי. ופריך נמי מינה התם למאן דאמר "הילך" חייב, אלמא: כופר הכל פטור, ואף על גב דיכול להעיז משום דמסייע ליה שטרא, דהא פטור במודה במקצת דאי בעי כפר הכל. וכופר הכל דפטור – גזירת הכתוב, דכתיב "כי הוא זה" משמע: דוקא במודה במקצת, ולא כופר הכל, כדאמרינן בפרק קמא דבבא מציעא (ה,א) דתרי קראי כתיבי, כתיב "הוא" וכתיב "זה". אבל מדחייביה רחמנא שבועה בעד אחד – אין להוכיח דכופר הכל פטור, דאי חייב – מאי נפקא מינה מעד אחד! כיון דבלאו הכי חייב שבועה. דאיצטריך להיכא שאין הבעלים יודעין והעד מעיד שגנב לו, או שהיה חייב לאביו.

אין אדם מעיז – אין לפרש: לפי שעשה לו טובה, כדפירש בקונטרס ב"הגזול קמא" (בבא קמא קז,א) – דאם כן בפקדון שלא עשה לו טובה יפטר במודה במקצת, במיגו דאי בעי כפר הכל, ובבמה דוכתי מחייבינן מודה במקצת בפקדון. אלא אין אדם מעיז כל מקום שאותו שכנגדו יודע שהוא משקר, כדפירש רבינו יצחק בן אברהם. ואין להאריך כאן. **ובכולי** בעי דלודי ליה – פירש בקונטרס: וכי תימא דלא נשבעיניה אשארא, דמיגו דחשיד אממונא חשיד אשבועתא – אממונא לא חשיד, מדלא כפריה כוליה, וכי היכי דמודה בפלגא – בכוליה נמי בעי דלודי ליה. וקשה: דבפרק קמא דבבא מציעא (ו,א) מסקינן דלא אמרינן מיגו דחשיד אממונא חשיד אשבועתא. וליכא למימר דהתם מדרבנן הוא דלא חשיד, לפי שראו דפריש משבועתא טפי מממונא – דהא משמע ב"חזקת הבתים" (בבא בתרא לג,ב) גבי נסכא דרבי אבא, דאי הוה אמר: לא חטפי – הוה נשבע להכחיש את העד, אלמא: לא אמרינן מיגו דחשוד אממונא חשוד נמי אשבועתא. וההיא שבועה דאורייתא, דשבועה דרבנן לא אמרינן: מתוך שאינו יכול לישבע משלם, דתקנתא לתקנתא לא עבדינן, כדאמרינן גבי ההוא רעיא בבבא מציעא בפרק קמא (ה,א). לכן נראה דאתא לפרש, דלא תימא: כיון דאין אדם מעיז פניו – אם כן קושטא קאמר, ויפטר משבועה מאותו מקצת שכופר, מטעם חזקה דאין אדם מעיז! ולהכי קאמר: ובכולי הוא דבעי דלודי ליה, דאינו ברצון מעיז, אלא אישתמוטי קא מישתמיט. ואם תאמר: גזלן אמאי פסול לשבועה, כיון דלא אמרינן מיגו דחשיד אממונא חשיד נמי אשבועתא! ויש לומר: דמדרבנן פסול, משום דפסלתו תורה לעדות, דכתיב "להיות עד חמס", ולא גזרו רבנן אלא היכא דנודע פסולו, דגנאי הוא להשביעו. ואם תאמר: מדאורייתא מאי שנא לאו דעדות מלאו דשבועה? ויש לומר: דחמירא ליה שבועה, לפי שכל העולם נזדעזע בשעה שאמר הקדוש ברוך הוא "לא תשא", כדאמרינן בריש פרק "הדיינין" (שבועות לט,א). ועוד יש לחלק: דעל אותו ממון דחשדינן ליה – לא חשיד אשבועתא, דעל ידי שבועה יפרוש. אבל גזלן – אממון אחר חשוד, כמו שממממון אחר לא פירש – כמו כן לא יפרוש משבועה. ולא קשה מההוא רעיא דאסהידו ביה דאכל תרי מנייהו – אמאי פסול, דהנך תרי צריך לשלם, ומן השאר יפרוש על ידי שבועה. דהא מה שמשלם על ידי עדים – אין זה השבה מעליא, דעל כורחו הוא משלם.

יהבי

1 - הוּא דַּאֲמַר כְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב; דְּתַנְיָא, רַבִּי
2 אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר: פְּעָמִים שֶׁאָדָם נִשְׁבָּע עַל
3 טַעֲנַת עַצְמוֹ, כֵּיצַד? "מָנֶה לְאָבִיךָ בְּיָדִי וְהֶאֱכַלְתִּיו
4 פְּרָס" - הֲרֵי זֶה נִשְׁבָּע, וְזֶה הוּא שֶׁנִּשְׁבָּע עַל טַעֲנַת
5 עַצְמוֹ; וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: אֵינוֹ אֶלָּא כְּמֵשִׁיב אֲבֵידָה
6 וּפָטוּר. וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב לֵית לֵיהּ מֵשִׁיב אֲבֵידָה
7 פָּטוּר? אָמַר רַב: בְּטוֹעֲנוֹ קָטָן. - קָטָן מִידֵּי מְשָׁשָׁא אִית
8 בֵּיהּ? וְהָתְנַן: אֵין נִשְׁבָּעִין עַל טַעֲנַת חֵרֵשׁ, שׁוֹטֶה וְקָטָן!
9 - מַאי קָטָן - גָּדוֹל, וְאַמַּאי קָרֵי לֵיהּ קָטָן - דִּלְגַבֵּי מִילֵּי
10 דְּאָבִיו קָטָן הוּא. - אִי הָכִי, טַעֲנַת עַצְמוֹ? טַעֲנַת
11 אֲחֵרִים הוּא! - טַעֲנַת אֲחֵרִים וְהוֹדָאַת עַצְמוֹ. - כּוּלְּהוּ
12 טַעֲנָתָא נַמִּי טַעֲנַת אֲחֵרִים וְהוֹדָאַת עַצְמוֹ נִינְהוּ! אֶלָּא
13 בִּדְרַבָּה קָמִיפַּלְגִי, דְּאָמַר רַבָּה: מִפְּנֵי מָה אָמְרָה תּוֹרָה
14 מוֹדֶה מִקְצָת הַטַּעֲנָה יִשָּׁבַע? חֲזָקָה אֵין אָדָם מֵעִיז פָּנָיו
15 בִּפְנֵי בַעַל חוֹבוֹ, וְהַאי בְּכוּלֵּיהּ בָּעֵי לְמִכְפְּרֵיהּ לֵיהּ, וְהַאי
16 דְּלָא כָּפְרֵיהּ - מִשּׁוּם דְּאֵין אָדָם מֵעִיז פָּנָיו בִּפְנֵי בַעַל
17 חוֹבוֹ, וּבְכוּלֵּיהּ בָּעֵי דְּלוֹדֵי לֵיהּ, וְהַאי דְּלָא אוֹדֵי לֵיהּ -
18 אִישְׁתַּמּוּטֵי הוּא דְּקָא מִשְׁתַּמֵּיט לֵיהּ, סָבַר עַד דְּהָווּ לִי
19 זוּזֵי וּפְרַעְנָא לֵיהּ, וְאָמַר רַחֲמָנָא: רְמִי שְׁבוּעָה עֲלָיְיהוּ
20 כִּי הֵיכִי דְּלוֹדֵי לֵיהּ בְּכוּלֵּיהּ; רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב סָבַר:
21 לָא שְׁנָא בּוֹ וְלָא שְׁנָא בִּבְנוֹ - אֵינוֹ מֵעִיז, וְהִילְכָּךְ לָאו
22 מֵשִׁיב אֲבֵידָה הוּא; וְרַבָּנַן סָבְרִי: בּוֹ הוּא דְּאֵינוֹ מֵעִיז,
23 אֲבָל בִּבְנוֹ מֵעִיז, וּמִדְּלָא מֵעִיז, מֵשִׁיב אֲבֵידָה הוּא.

משנה

רש"י

הוא דאמר כרבי אליעזר בן יעקב — דהיכא דקא תבעי ליה בטענת ברי — לא חשיב ליה משיב אבידה. **על טענת עצמו** — השתא משמע שאין אדם תובעו. ולקמן מפרש לה בטוענו זה בן המת, דדמיא לדרבי יצחק. **והאכלתיו פרס** — והחזרתי לו חציו. **ורבי אליעזר לית ליה כו'** — כמו והוינן בה: ורבי אליעזר לית ליה חששא דתיקון העולם, דמשיב אבידה פטור משבועה, דאם כן — שביק לה ואזיל? והאי נמי, כיון דלא תבעו — כמשיב אבידה הוא. **אי הכי** — דטוענו גדול, טענת עצמו קרי להּ? טענת אחרים היא! **והודאת עצמו** — על שהודה לו שאמת כדבריו, ומודה שעדיין חייב לו פרס — הוא נשבע. **כולהו טענתא נמי טענת אחרים והודאת עצמו נינהו** — ולכך נשבעין עליה. ובכי האי גוונא מי פליגי רבנן עליה, ומי הוה קאמר "פעמים שאדם נשבע"? כל שעתא כי האי גוונא משתבעו! **אלא** — לא תימא בטוענו גדול, אלא בטוענו קטן. ודקשיא לך: אין נשבעין על טענת קטן — הני מילי בשטוענו "הפקדתי לך", דגבי שבועה כתיב (שמות כב): "כי יתן איש" ולא קטן, אבל בא בטענת אביו — נשבעין אפילו לקטן. ולרבנן, אפילו לגדול אין נשבעין, כדתנן בשבועות: "מנה לאבא בידך" — "אין לו בידי אלא חמשים דינר" — פטור. ובדרבה פליגי. **חזקה אין אדם מעיז פניו** — לכפור את הכל. הלכך, בשביל הודאת המקצת אינו נאמן על השאר, דהאי בכוליה בעי דלכפריה כו'. וכי תימא: לא נשבעיה אשארא, דמיגו דחשוד אממונא — חשוד נמי אשבועתא! אממונא לא חשוד, מדלא כפריה בכוליה. דהאי כי אודי בפלגא — בכוליה נמי בעי דלודי, והאי דלא אודי ליה — לאו דדעתו למיגליה, אלא אישתמוטי אישתמיט לדחויי השתא.

משנה

מתרצת הגמרא, **הוּא דְּאָמַר** – רבי יצחק אמר את דבריו **כְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב,** שהוא תנא וסובר כמוהו, שמשיב אבידה שיש למאבד בעל האבידה טענת ברי נגדו צריך להשבע, וחולק על משנתינו שפוטרת משיב אבידה משבועה אפילו כשיש למאבד טענת ברי.

הגמרא מביאה להלן את הברייתא שבה נחלקו רבי אליעזר בן יעקב וחכמים, הגמרא דנה בדבריהם עד שמגיעה לפירוש הנכון בדברי רבי אליעזר בן יעקב שמתאימים לדברי רבי יצחק: **דְּתַנְיָא רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר, פְּעָמִים שֶׁאָדָם נִשְׁבָּע** שבועת מודה במקצת, **עַל טַעֲנַת עַצְמוֹ** – גם כשאין אדם שתובע אותו. **כֵּיצַד,** מלוה שמת והלוה אומר לבנו של המלוה, **מָנֶה לְאָבִיךָ בְּיָדִי** – אני חייב לאביך מנה שהם מאה זוז, **וְהֶאֱכַלְתִּיו פְּרָם** – אבל כבר החזרתי לו חצי מהסכום דהיינו חמישים זוז, **הֲרֵי זֶה נִשְׁבָּע** שבועת מודה במקצת. **וְזֶה הוּא** המקרה שֶׁאדם **נִשְׁבָּע עַל טַעֲנַת עַצְמוֹ,** אף שלא תבעו אותו. **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, אֵינוֹ** – אין דינו **אֶלָּא כְּמֵשִׁיב אֲבֵידָה** שאין אדם תובעו **וּפָטוּר** מן השבועה.

הגמרא להלן מביאה שכבר דנו אמוראים במסכת אחרת בדברי רבי אליעזר בן יעקב, והוכיחו שאי אפשר לבאר ששיטתו היא, שמשיב אבידה חייב שבועה אפילו כשאין אדם תובעו, ושאין לפוטרו בגלל תיקון העולם, אלא יש לפרש את שיטתו בדרך שונה.

במסכת אחרת כאשר הובאה שיטתו של רבי אליעזר בן יעקב שאלו שם בגמרא, **וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב לֵית לֵיהּ מֵשִׁיב אֲבֵידָה פָּטוּר** – האם רבי אליעזר בן יעקב אינו סובר שיש לפטור את המשיב אבידה משבועה מפני תיקון העולם, כדי שבני אדם לא ימנעו מלהגביה אבידה. ותירצו, **אָמַר רַב, בְּטוֹעֲנוֹ קָטָן** – רבי אליעזר בן יעקב דיבר במקרה, שבנו הקטן של המלוה תובע את הלוה מנה לאבא בידך, והלוה מודה שלוה אבל החזיר חמישים, ומשום כך עליו להשבע שבועת מודה במקצת. ולפי זה, גם רבי אליעזר בן יעקב מודה שמשיב אבידה פטור משבועה, אלא שזה דווקא כשהתובע הוא שמא, אבל כשהתובע הוא ברי, אף שאין זה ברי גמור, כגון, בקטן שבא בטענת אביו, שטענת קטן טענה קלושה היא, אף על פי כן הרי זה נשבע.

תמהה הגמרא, **קָטָן מִידֵּי מַשְׁשָׁא אִית בֵּיהּ** – וכי יש איזו ממשות בתביעת קטן, כלומר, וכי תביעת קטן יכולה להביא את הנתבע לידי שבועה, **וְהָתְנַן** במסכת שבועות (לח:) **אֵין נִשְׁבָּעִין עַל טַעֲנַת חֵרֵשׁ שׁוֹטֶה וְקָטָן.** עונה הגמרא, **מַאי קָטָן, גָּדוֹל** – רב שאמר שמדובר שטוענו קטן, התכוין לבנו הגדול של המלוה. **וְאַמַּאי קָרֵי לֵיהּ קָטָן** ולמה קרא לו רב קטן, **דִּלְגַבֵּי מִילֵּי דְּאָבִיו, קָטָן הוּא** – כיון שבענייני אביו דינו כקטן, והלוה לא חושש להכחישו.

שואלת הגמרא, **אִי הָכִי** שמדובר שתובע אותו בנו הגדול של המלוה, מדוע אמר רבי אליעזר בן יעקב שזו שבועה על **טַעֲנַת עַצְמוֹ,** הלא שבועה על **טַעֲנַת אֲחֵרִים הוּא,** שהרי התובע הוא אדם גדול.

עונה הגמרא, **טַעֲנַת אֲחֵרִים וְהוֹדָאַת עַצְמוֹ,** כלומר, זו אמנם טענת אחרים אבל חיוב השבועה, בא מחמת הודאת עצמו שחייב חמישים לאביו. מקשה הגמרא, הרי **כּוּלְּהוּ טַעֲנָתָא נַמִּי** – הרי בכל טוען ונטען שהנתבע מודה במקצת, **טַעֲנַת אֲחֵרִים וְהוֹדָאַת עַצְמוֹ נִינְהוּ** – אחרים תובעים אותו והשבועה היא מחמת הודאתו, ואף חכמים מודים בזה ולא פוטרים משבועה, ועוד שרבי אליעזר בן יעקב לא היה אומר 'פעמים שאדם נשבע', כי אין זה רק לפעמים, אלא תמיד זה כך.

מתרצת הגמרא, **אֶלָּא** נחזור לאוקימתא הראשונה של רב שמדובר שטענו קטן, ומה שלמדנו במשנה במסכת שבועות שאין נשבעים על טענת קטן, זה רק במקרה שקטן תובע אותו על פקדון שהפקיד אצלו, והנתבע מודה במקצת, אבל כשבנו הקטן של המלוה תובע אותו על חוב שחייב לאביו והוא מודה לו במקצת, סובר רבי אליעזר בן יעקב שנשבעים, וחכמים סוברים שגם על טענת בנו הגדול לא נשבעים, **וּבְדַרְבָּה קָמִיפַּלְגִי** – ורבי אליעזר בן יעקב וחכמים נחלקו בסברת רבה.

דְּאָמַר רַבָּה, מִפְּנֵי מָה אָמְרָה תּוֹרָה שהמוֹדֶה **בְּמִקְצָת הַטַּעֲנָה יִשָּׁבַע,** הרי יש לפוטרו מטעם שמשיב אבידה הוא, שהרי היה לו לכפור הכל והיה פטור משבועה, ובכך שבא מעצמו והודה שחייב במקצת, משיב אבידה הוא ומדוע חייבתו תורה שבועה. ועונה רבה, משום **שֶׁחֲזָקָה אֵין אָדָם מֵעֵין פָּנָיו בִּפְנֵי בַּעַל חוֹבוֹ,** לכפור בכל החוב, שהרי המלוה עשה לו טובה בכך שהלוהו, ואיך יעיז פניו ויכפור בפניו על כל החוב, ואם כן לא שייך לומר שהוא משיב אבידה מפני שהיה יכול לכפור הכל, שהרי אינו מעיז לעשות כן. **וְהַאי** – וזה המודה במקצת **כְּבוּלֵּיהּ בָּעֵי לְמִכְּפְּרֵיהּ לֵיהּ** – בכל החוב היה רוצה לכפור, **וְהַאי דְּלָא כַּפְּרֵיהּ** בכולו **מִשּׁוּם דְּאֵין אָדָם מֵעֵין פָּנָיו בִּפְנֵי בַּעַל חוֹבוֹ,** ועל כן חייבתו התורה שבועה, כדי שיודה לו שחייב הכל. ואם תאמר, כיצד אנו מחייבים אותו להישבע, והרי אם חשוד הוא על הממון שרוצה לגנוב ממון מחבירו ולכפור במה שחייב לו, אם כן חשוד הוא גם על השבועה שישבע לשקר, על כך ממשיך רבה ואומר, כי לאמיתו של דבר אין הוא חשוד על הממון, ומשום שבאמת **כְּבוּלֵּיהּ בָּעֵי דְּלוֹדֵי לֵיהּ** – רצונו היה להודות לבעל חובו על על החוב, ואינו מתכוין לגנוב את כספו, **וְהַאי דְּלָא אוֹדֵי לֵיהּ** – והטעם שהוא מודה רק על חצי החוב, משום **שֶׁאִישְׁתַּמּוּטֵי הוּא דְּקָא מִשְׁתַּמִּיט לֵיהּ** – שהוא משתמט מלשלם את מחצית השניה של ההלואה, כיון שכעת אין בידו כסף לשלם את מלא הסכום, והוא **סָבַר,** אמתין **עַד דַּהֲווּ לִי זוּזֵי** – עד שיהיה בידי יתרת הסכום **וּפְרַעְנָא לֵיהּ** – ואפרע אותו למלוה. **וְאָמַר רַחֲמָנָא, רָמֵי שְׁבוּעָה עֵילְוֵיהּ** – הטל עליו שבועה שהוא חייב רק חמישים, **כִּי הֵיכִי דְּלוֹדֵי לֵיהּ בְּכוּלֵּיהּ** – כדי שיודה שהוא חייב מאה, שמאחר והוא אדם הגון, ודאי לא יראה להשבע לשקר, ויודה.

נמצאנו למדים מדברי רבה, שהתורה מצריכה להשבע שבועת מודה במקצת, רק כאשר הנתבע לא מעיז לכפור הכל, שאם לא כן הוא נפטר מדין משיב אבידה שהיה יכול לכפור הכל. ועתה נשוב למחלוקת רבי אליעזר בן יעקב וחכמים.

רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב סָבַר לֹא שְׁנָא בּוֹ – במלוה עצמו **וְלֹא שְׁנָא בִּבְנוֹ** הקטן של המלוה, הלוה **אֵינוֹ מֵעֵיז** לכפור הכל, **וְהֵילְכָךְ לָאו מֵשִׁיב אֲבֵידָה הוּא,** והוא חייב שבועה. **וְרַבָּנָן סָבְרֵי בּוֹ** – במלוה עצמו **הוּא דְּאֵינוֹ מֵעֵיז** ואין לו מיגו, **אֲבָל בִּבְנוֹ** של המלוה, אפילו בנו הגדול, הוא **מֵעֵיז, וּמִדְּלָא מֵעֵיז** והוא לא כופר הכל, בכלל **מֵשִׁיב אֲבֵידָה הוּא,** ופטור משבועה.

לפי זה, דינו של רבי יצחק דומה לדינו של רבי אליעזר בן יעקב, שכשם שבמקרה של רבי אליעזר בן יעקב, אף שהתובע הוא קטן, ותביעתו אינה ודאית לגמרי, מחייב רבי אליעזר בן יעקב שבועה, כך גם במקרה של רבי יצחק בשני כיסים, שהברי של המאבד בא מכח ההודאה של המוצא ואין זה ברי גמור, מחייב רבי יצחק שבועה. ולדעת שניהם, הפטור של משיב אבידה משבועה אינו אלא כשהתובע הוא שמא, מפני תיקון העולם.

משנה

המשנה מביאה תקנות חכמים באפוטרופוס המתעסק בנכסי יתומים: **יתומין שֶׁסָּמְכוּ** – שהתקרבו מעצמם **אֵצֶל בַּעַל הַבַּיִת** שיתעסק בצרכיהם, ולא נתמנה להיות אפוטרופוס לא מאביהם ולא מבית דין, **אוֹ שֶׁמִּינָּה לָהֶן אֲבִיהֶן בְּחַיָּיו אַפּוֹטְרוֹפּוֹס, חַיָּיב לְעַשֵּׂר פֵּירוֹתֵיהֶם**, שכן תיקנו חכמים שיוכל לעשר פירותיהם.

תקנה נוספת: **אַפּוֹטְרוֹפּוֹס שֶׁמִּינָּהוּ אֲבִי יְתוֹמִים** ונתעסק בנכסיהם עד שגדלו ועתה בא למסור להם הנכסים, **יִשְׁבַּע** ליתומים שלא נטל מנכסיהם כלום, אבל אפוטרופוס שמִינוּהוּ **בֵּית דִּין לֹא יִשְׁבַּע**, שכן תיקנו חכמים, כדי שלא ימנעו בני אדם מלהיות אפוטרופוסים. **אֲבָא שָׁאוּל אוֹמֵר, חִילּוּף הַדְּבָרִים** – אפוטרופוס שמינוהו בית דין ישבע, ואילו אם מינהו האב לא ישבע:

גמרא

וּרְמִינְהוּ – יש להקשות על הדין שלמדנו במשנה שהאפוטרופוס יכול לתרום מנכסי היתומים, מהברייתא שדורשת מהפסוק 'כֵּן תָּרִימוּ גַּם אַתֶּם' (במדבר יח כח) שדווקא **'אַתֶּם'** – היינו הבעלים, יכולים להפריש תרומה, **וְלֹא שׁוּתָּפִין** – שאין יכול לתרום חלקו של שותפו שלא מדעתו, **'אַתֶּם' וְלֹא אֲרִיסִין** על חלקו של בעל הבית, **'אַתֶּם' וְלֹא אַפּוֹטְרוֹפִּין** על פירות היתומים, **'אַתֶּם' וְלֹא הַתּוֹרֵם אֶת שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ**. ואילו במשנה שנינו שהאפוטרופוס מעשר פירות היתומים. מתרצת הגמרא, **אָמַר רַב חִסְדָּא, לֹא קַשְׁיָא, כָּאן** במשנה מדובר כשהפירות מיועדים **לְהַאֲכִיל** אותן ליתומים מיד, ולכן על האפוטרופוס לעשרם כדי שלא יאכלו טבל, **וּכָאן** בברייתא מדובר כשהפירות מיועדים **לְהַנִּיחַ** אותם באוצר עד שיגדלו היתומים, ואז יעשרום בעצמם. הגמרא מביאה ראיה לזה: **וְהָתְנְיָא** – וכן שנינו בברייתא, **הָאַפּוֹטְרוֹפִּין תּוֹרְמִין וּמְעַשְּׂרִין** כדי **לְהַאֲכִיל** היתומים, **וְלֹא** כדי **לְהַנִּיחַ** – שאם אין אוכלים אותם עכשיו אסור לאפוטרופין לעשרם, **וּמוֹכְרִים לָהֶן** - האפוטרופין רשאים למכור מנכסי היתומים **בְּהֵמָה עֲבָדִים וּשְׁפָחוֹת בָּתִּים שָׂדוֹת וּכְרָמִים** כדי **לְהַאֲכִיל** דמיהם ליתומים, **אֲבָל לֹא** כדי **לְהַנִּיחַ** המעות לאחר זמן, **וּמוֹכְרִין לָהֶן פֵּירוֹת יֵינוֹת שְׁמָנִים וּסְלָתוֹת לְהַאֲכִיל אֲבָל לֹא לְהַנִּיחַ. וְעוֹשִׂין לָהֶן** האפוטרופסין ליתומין מממונם **לוּלָב וַעֲרָבָה וְסוּכָּה וְצִיצִית וְכָל דָּבָר** מצוה **שֶׁיֵּשׁ לוֹ קִצְבָּה** – שדמיו קצובים. ומבארת הגמרא, מה שאמרה הברייתא 'וכל דבר שיש לו קצבה' **לְאִיתּוּיֵי** – בא לרבות שלוקחין להם **שׁוֹפָר** שיש לו קצבה. **וּלוֹקְחִין לָהֶם** מממונם **סֵפֶר תּוֹרָה תְּפִילִּין וּמְזוּזוֹת, וְכָל דָּבָר שֶׁיֵּשׁ לוֹ קִצְבָּה** – שחיובו קצוב, ומבארת הגמרא, **לְאָתּוּיֵי מְגִילָּה. וְאֵין פּוֹסְקִין עֲלֵיהֶם צְדָקָה**, לפי שאין לה קצבה, שעניים מצויים תמיד ואם נפסוק צדקה מממונם יפסידו את כל נכסיהם, **וְאֵין פּוֹדִין עֲלֵיהֶן אֶת הַשְּׁבוּיִין וְלֹא כָּל דָּבָר שֶׁאֵין לוֹ קִצְבָּה**, ומבארת הגמרא, **לְאָתּוּיֵי תַּנְחוּמֵי אֲבֵלִים. וְאֵין אַפּוֹטְרוֹפִּין רַשָּׁאִין לָדוּן** עם הבא לתבוע דבר מנכסי היתומין, **לֹא לָחוֹב** – לא לחובת היתומים, **וְלֹא לִזְכּוֹת בְּנִכְסֵי יְתוֹמִים** – ולא כשיש לאפוטרופוס טענה לזכותם בדין [אלא נמתין עד שיגדלו ואז ידונו]. ותמהה הגמרא, **לִזְכּוֹת אַמַּאי לֹא** – מדוע לא ידונו כדי לזכותם. מתרצת הגמרא, **אֶלָּא** כך היא כוונת הברייתא, שאין האפוטרופוס יכול **לָחוֹב** ליתומים אפילו אם בתחילה ירד לדין **עַל מְנָת לִזְכּוֹת בְּנִכְסֵי יְתוֹמִים**, מכל מקום אם נתחייב בדין, הדין בטל. **וְאֵין אַפּוֹטְרוֹפִּין רַשָּׁאִין לְמִכּוֹר בָּרְחוֹק** – שדה שהוא במקום רחוק, **וְלִגְאוֹל בְּקָרוֹב** – ולקנות במקומה שדה קרובה, וכן אינם רשאים למכור **בָּרָעָה, וְלִגְאוֹל בְּיָפָה** – משובחת. ומבארת הגמרא, **מַאי טַעְמָא** לא יעשו כן, והרי הם משביחים בזה את נכסי היתומין, **דִּדְלִמָּא מִשְׁתַּדְּפִין** – שמא השדה שקנו תלקה בשדפון ויפסידו היתומין. **וְאֵין אַפּוֹטְרוֹפִּין רַשָּׁאִין לִמְכּוֹר שָׂדוֹת וְלִיקַּח בדמיהם עֲבָדִים**, לפי שבעבדים מצוי יותר הפסד כגון חולי

55 או מיתה, **אֲבָל מוֹכְרִין עֲבָדִים וְלוֹקְחִין בָּהֶן שָׂדוֹת** שהם מתקיימים
56 יותר. **רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, אַף לֹא לִמְכּוֹר עֲבָדִים וְלִיקַּח**
57 **שָׂדוֹת**. ומבארת הגמרא, **מַאי טַעְמָא** של רבן שמעון בן גמליאל,
58 **דִּלְמָא לֹא מְשַׁפְּיָין** – שמא לא יתקיימו השדות בידו בשופי, שיקומו
59 עליהן עוררין ויאמרו שהשדות שלהם ולא של המוכר. **וְאֵין**
60 **אַפּוֹטְרוֹפִּין רַשָּׁאִין לְהוֹצִיא עֲבָדִים לְחֵירוּת** אפילו אם העבדים
61 משלמים עבור כך, לפי שאין גוף העבדים קנוי לאפוטרופוס ואין
62 שחרורו שחרור. **אֲבָל** אם היתומים זקוקים למעות לאכילה [או
63 לקניית שדות] **מוֹכְרִין אוֹתָן לְאַחֵרִים, וְהָאַחֵרִים מוֹצִיאִין אוֹתָן**
64 **לְחֵירוּת. רַבִּי אוֹמֵר, אוֹמֵר אֲנִי**, כשם שרשאים לקבל כסף מאחרים
65 ולמוכרן להם, כך **אַף הוּא** – העבד עצמו **נוֹתֵן דְּמֵי עַצְמוֹ**
66 לאפוטרופוס בתורת מכירה, **וְיוֹצֵא** לחירות, **מִפְּנֵי שֶׁהוּא** –
67 האפוטרופוס כְּאילו **מוֹכְרוֹ לוֹ** – לעבד בעצמו. **וְצָרִיךְ לְחַשֵּׁב עִמָּהֶן**
68 **בְּאַחֲרוֹנָה** – כשהאפוטרופין מחזירים הנכסים ליתומין צריכים
69 לעשות עמהם חשבון ולהישבע שלא נטלו מנכסיהם כלום. **רַבָּן**
70 **שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, אֵינוֹ צָרִיךְ** לחשב עמהן. **אֵין עוֹשִׂין**
71 **אַפּוֹטְרוֹפִּין נָשִׁים**, לפי שאין דרך נשים לטרוח לישא וליתן בנכסים,
72 **וַעֲבָדִים**, לפי שאינם נאמנים, **וּקְטַנִּים**, לפי שאינם בני דעת. **וְאִם**
73 **מִינָּן אֲבִי יְתוֹמִין בְּחַיָּיו, הָרְשׁוּת בְּיָדוֹ** ואין בית דין מסלקין אותם.
74 הגמרא מביאה כמה עובדות לגבי אפוטרופסים שמכרו נכסי
75 יתומים: **הַהוּא אַפּוֹטְרוֹפּוֹס דַּהֲוָה בִּשְׁבִיבוּתֵיהּ דְּרַבִּי מֵאִיר** – שהיה דר
76 בשכנות לרבי מאיר, **דַּהֲוָה קָא מְזַבֵּין אַרְעָא וְזַבֵּין עַבְדֵּי** – שהיה
77 מוכר קרקעות היתומים וקונה בדמיהם עבדים, **וְלֹא שַׁבְקֵיהּ** – לא
78 הניחו **רַבִּי מֵאִיר** לעשות כן. **אַחְווּ לֵיהּ בְּחֶלְמֵיהּ** – הראו לרבי מאיר
79 בחלומו **'אֲנִי לַהֲרוֹס וְאַתָּה לִבְנוֹת'**, והכוונה בזה, שמשמים רוצים
80 להרוס ולהפסיד נכסי היתומים, ומוטב שלא יעכב על
81 האפוטרופוס מלמכור הקרקעות. **אֲפִילּוּ הָכִי לֹא אַשְׁגַּח** – לא
82 השגיח רבי מאיר בזה והוסיף לעכב על האפוטרופוס, כי **אָמַר,**
83 **דִּבְרֵי חֲלוֹמוֹת לֹא מַעֲלִין וְלֹא מוֹרִידִין.**

מעשה נוסף בו השמיעו לרבי מאיר בנוגע למעשהו: **הָנְהוּ בֵּי תְּרֵי דְּאִינְּרֵי בְּהוּ שָׂטָן** – אותם שני אנשים שנתגרה בהם השטן, **דְּכָל בֵּי שְׁמֵשֵׁי הֲווּ קָא מִינְצוּ בַּהֲדֵי הָדֵדֵי** – שכל בין השמשות של ערב שבת היו מריבים ביניהם, **אִיקְּלַע רַבִּי מֵאִיר לְהָתָם** – נזדמן רבי מאיר לשם, **עַכְּבִינְהוּ תְּלָתָא בֵּי שְׁמֵשֵׁי עַד דְּעָבַד לְהוּ שְׁלָמָא** – עיכבם שלשה בין השמשות של ערב שבת עד שעשה שלום ביניהם, **שַׁמְעֵיהּ דְּקָאָמַר** – שמע רבי מאיר את השטן שהוא אומר **וַוי דְּאַפְּקֵיהּ רַבִּי מֵאִיר לְהַהוּא גַּבְרָא מִבֵּיתֵיהּ** – שהוציאו מביתו:

מעשה נוסף לגבי אפוטרופוס: **הַהוּא אַפּוֹטְרוֹפּוֹס דַּהֲוָה בִּשְׁבִיבוּתֵיהּ דְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, דַּהֲוָה קָא מְזַבֵּין אַרְעָא וְזַבֵּין תּוֹרֵי** – שהיה מוכר הקרקעות וקונה שוורים, **וְלֹא אָמַר לֵיהּ וְלֹא מִידִי** – ולא אמר לו רבי יהושע בן לוי כלום. והיינו משום שסָבַר לֵהּ **כְּרַבִּי יוֹסֵי, דְּתַנְיָא, אָמַר רַבִּי יוֹסֵי, מִמַּי לֹא קָרִיתִי לְאִשְׁתִּי אִשְׁתִּי וּלְשׁוֹרִי שׁוֹרִי, אֶלָּא לְאִשְׁתִּי** קראתי **בֵּיתִי** לפי שהיא עיקר הבית, **וּלְשׁוֹרִי** קראתי **שָׂדֶי** משום שעיקר עבודת השדה נעשית על ידו. ולכן לא עיכב רבי יהושע בן לוי על האריס מלמכור הקרקעות וליקח בהם שוורים, שהם צורך השדה.

מעשה נוסף בענין זה: **הָנְהוּ יַתְמֵי דְּהָווּ סְמִיכֵי גַּבֵּי הַהִיא סַבְתָּא** – אותם יתומים שהתקרבו לסבתא לעשות את כל מעשיהם על פיה, **הֲוָה לְהוּ תּוֹרְתָּא** – היתה להם פרה, **שָׁקְלָהּ וּזְבִינְתָּהּ נִיהֲלֵיהוּ** – נטלתה הסבתא ומכרה אותה בעבורם, **אָתוּ קְרוֹבִים לְקַמֵּיהּ דְּרַב נַחְמָן** – באו קרובי היתומים לרב נחמן ורצו לבטל המכירה, **אָמְרוּ לֵיהּ** הקרובים לרב נחמן, **מַאי עֲבִידְתָּהּ דְּזִבְנָא** – איך יכולה למכור, והרי לא מינוה לאפוטרופוס. **אָמַר לְהוּ** רב נחמן, **'יְתוֹמִים שֶׁסָּמְכוּ אֵצֶל בַּעַל הַבַּיִת' תְּנַן** – במשנתינו שנינו שיתומים שסמכו אצל בעל הבית דינו כאפוטרופוס, ולכן חלה מכירתה. חזרו הקרובים וטענו

המשך בעמוד 43

רש"י

משנה שסמכו אצל בעל הבית — לעשות על פיו, ולא נתמנה להן אפוטרופוס, לא מאביהן ולא מבית דין, אפילו הכי — כאפוטרופוס הוא. **ישבע** — כשיגדלו היתומין ישבע להן שאין לו בידו כלום משלהן. **לא ישבע** — טעמא דדקי פלוגתא מפרש בגמרא, ובין למר ובין למר — מפני תיקון העולם הוא. **גמ'** **ולא שותפין** — אין יכול לתרום על חלק חברו שלא מדעתו. **ולא אריסין** — על חלקו של בעל הבית. **אתם ולא התורם את שאינו שלו** — הך סיפא טעמא דרישא, כלומר "אתם" ממעט התורם שאינו שלו, והני בולהו שאינו שלו נינהו. אי נמי, זו ואין צריך לומר זו קתני. **להאכיל** — יתומים לאלתר חייבים לעשר. **להניח** — התבואה באוצר עד שיגדלו, למה ליה עשורי? לכשיגדלו יעשרום הם. **והתניא** — בניחותא. **ומוכרין להם** — כלומר, לצרכם מנכסיהם. **להאכיל** — המעות. **אבל לא להניח** — שמא יגנבו. אי נמי, משום שבח בית אביהן נוי וכבוד הוא להם. **צדקה** — אין לה קצבה, דהא בכל שעתא קיימי עניים, נמצאו נכסיהם כלים. **לדון** — עם בעל דין של יתומים הבא לעורר על נכסיהם, שמא יתחייבו בטענותיהם. ולכשיגדלו היתומין ידונו עמו. **לזכות אמאי לא** — ידונו עמו? אם דנו ונזדכו היתומים — אמאי לא הוי דינא? **אלא** — הכי קאמר: אין רשאין לדון לחוב על מנת לזכות. אם דנו כדי לזכות ונתחייבו — אין היתומין נפסדין. **דלמא לא משפיין** — לא יהו משוקטות אצלו, שמא יצא עליו ערעור. **להוציאן לחרות** — אפילו אין היתומין נפסדין, שהעבדים באין לפדות עצמן בכסף שנותנין להם אחרים על מנת שאין ליתומין רשות בו — אפילו הכי אין רשאין, שהרי אין גופן קנוי להן לשחררן. **אבל מוכרין אותם לאחרים** — לתקנת היתומין, כגון להאכיל או ליקח שדות. **ואחרים מוציאין אותם כו'** — ואותם אחרים שהיו רוצין לתת להם הכסף לפדות עצמן — הן יקחום, ויהיו קנוים להן, ואחר כך ישחררום. **אומר אני** — כשם שרשאין למוכרן לאחרים — כך הם רשאים לקבל הכסף מיד העבד עצמו, בתורת מכירה. **מפני שהוא** — האפוטרופוס. **כמוכרי לעצמו** — לעבד עצמו. **באחרונה** — כשיגדלו — יחשב עמהן, וישבע שלא נשאר בידו כלום. **נשים** — אין דרכן לצאת ולבא ולטרוח. **עבדים** — אין נאמנין. **קטנים** — אינם בני דעת. **דכל כי שמשי** — של ערב שבת. **שמעיה** — לשטן דקאמר: ווי דאפקיה מביתיה. **לאשתי ביתי** — שכל צרכי הבית על ידה נעשים, והיא עיקר הבית. וכן שור — עיקרו של שדה. **מאי עבידתה דזבנא** — מי מינה אפוטרופוס. **יתומין שסמכו תנן** — ואף על פי שלא נתמנה — חשיב ליה כאפוטרופוס. **הרי הן כהקדש** — דכתיב (ויקרא כז): "ונתן הכסף וקם לו" ולא שייכא בהו משיכה. **משכו** — לקוחות מאפוטרופסים. **בארבעה ארבעה** — החבית. **לא יהא כח הדיוט חמור מהקדש** — כל הדיוט המוכר יכול לחזור בו כל זמן שלא משכו הלקוחות, אבל אם משך — לא יכול לחזור. וכל שכן אלו שהן כהקדש, דליפוי כח עשאום כהקדש, ולא להרעת כח. **המשיכו** — מוכרים. **פירי ליתמי** — שהיתומים משכו פירות מאחרים ולא נתנו דמים. **אייקר** — ורוצין המוכרים לחזור, משום דקנין יתומים בכסף. **לא יהא כח הדיוט כו'** — וכיון דאי אמשיכו להדיוט לא הדרי — השתא כל שכן דלא הדרי. **היינו דרב חנילאי** — ונידהדרו בהו יתמי. **אייקר** — ורוצים המוכרים לחזור. **היינו דרב חנילאי** — ולא יחזורו נשרפו

משנה יתומין שסמכו אצל בעל הבית, או שמינה להן אביהן אפוטרופוס - חייב לעשר פירותיהם. אפוטרופוס שמינה אבי יתומים - ישבע, מינוהו בית דין - לא ישבע; אבא שאול אומר: חילוף הדברים.

גמרא ורמינהו "אתם" - ולא שותפין, אתם - ולא אריסין, אתם - ולא אפוטרופין ולא התורם את שאינו שלו! אמר רב חסדא, לא קשיא: כאן להאכיל, כאן להניח; והתניא: האפוטרופין תורמין ומעשרין, להאכיל ולא להניח; ומוכרין להן בהמה, עבדים ושפחות, בתים, שדות וכרמים, להאכיל אבל לא להניח; ומוכרין להן פירות, יינות, שמנים וסלתות, להאכיל אבל לא ערערה וסובה וצרצית, וכל דבר שיש לו קצבה - לאיתויי שופר; ולוקחין להם ספר תורה, תפילין ומזוזות, וכל דבר שיש לו קצבה - לאתויי מגילה; ואין פוסקין עליהם צדקה, ואין פודין עליהן את השבויין, ולא כל דבר שאין לו קצבה - לאתויי תנחומי אבלים; ואין אפוטרופין רשאין לדון לחוב ולזכות בנכסי יתומים. לזכות אמאי לא? טאלא, לחוב על מנת לזכות בנכסי יתומים. ואין אפוטרופין רשאין למכור ברחוק ולגאול בקרוב, ברעה - ולגאול ביפה; מאי טעמא? דדלמא משתדפין. ואין אפוטרופין רשאין למכור שדות וליקח עבדים, אבל מוכרין עבדים ולוקחין בהן שדות, רבן שמעון בן גמליאל אומר: אף לא למכור עבדים וליקח שדות; מאי טעמא? דלמא לא משפיין. ואין אפוטרופין רשאין להוציא עבדים לחירות, אבל מוכרין אותן לאחרים, ואחרים מוציאין אותן לחירות; רבי אומר, אומר אני: אף הוא נותן דמי עצמו ויוצא, מפני שהוא כמוכרו לו; וצריך להשב עמהן באחרונה, רבי שמעון בן גמליאל אומר: אינו צריך. אין עושין אפוטרופין נשים ועבדים וקטנים, ואם מינן אבי יתומין - הרשות בידו. האוא אפוטרופוס דהוה בשבבותיה דרבי מאיר, דהוה קא מזבין ארעא וזבין עבדי, ולא שבקיה רבי מאיר; אתוו ליה בחלמיה "אני להרוס ואתה לבנות", אפילו הכי לא אשגח, אמר: דברי חלומות לא מעלין ולא מורידין. הנהו בי תרי דאיגרי בהו שטן, דכל בי שמשי הוו קא מינצו בהדי הדדי, איקלע רבי מאיר להתם, עבבינהו תלתא בי שמשי עד דעבד להו שלמא, שמעיה דקאמר: ווי, דאפקיה רבי מאיר לההוא גברא מביתיה. האוא אפוטרופוס דהוה בשבבותיה דרבי יהושע בן לוי, דהוה קא מזבין ארעא וזבין תורי, ולא אמר ליה ולא מידי; סבר להו כרבי יוסי, דתניא, אמר רבי יוסי: מימי לא קריתי לאשתי "אשתי" ולשורי "שורי", אלא לאשתי - "ביתי" ולשורי - "שדי". הנהו יתמי דהוו סמיכי גבי האיא סבתא, הוה להו תורתא, שקלה וזבינתה ניהליהו. אתו קרובים לקמיה דרב נחמן, אמרו ליה: מאי עבידתה דזבנא? אמר להו: יתומים שסמכו אצל בעל הבית תנן. - והא אייקר! - ברשותא דלוקח אייקר. - והא לא נקטי דמי! אמר להו: אם כן, היינו דרב חנילאי בר אידי אמר שמואל דאמר רב חנילאי בר אידי אמר שמואל: נכסי יתומין הרי הן כהקדש, ולא מקני אלא בכסף. חמרי רב חנילאי בר אידי, משכוה בארבעה ארבעה ואייקר וקם בשיתא שיתא, אתו לקמיה דרב נחמן, אמר להו: היינו דרב חנילאי בר אידי, דאמר רב חנילאי בר אידי אמר שמואל: נכסי יתומין הרי הן כהקדש, ולא מקני אלא בכסף. משוך פירי מיתמי; אייקור - היינו דרב חנילאי בר אידי, זול - לא יהא כח הדיוט חמור מהקדש. אמשיכו להו פירי ליתמי; אייקר - לא יהא כח הדיוט חמור מהקדש, זול - סבור מינה היינו דרב חנילאי בר אידי, אמר להו רב שישא בריה דרב אידי: הא רעה היא לידידהו, דיומנין דמצטרכי לפירי, וליקא דיהיב להו עד דיהבי זוזי. יהבי יתמי זוזי אפירי; זול - לא יהא כח הדיוט חמור מן הקדש, אייקר - סבור מינה היינו דרב חנילאי בר אידי, אמר להו רב שישא בריה דרב אידי: הא רעה היא לידידהו,

דאתו

יהבי יתמי זוזי אפירי זול לא יהא כח הדיוט חמור מכח הקדש – פירוש: והיתומין יכולין לחזור בהן. ואם תאמר: גבי הקדש כהאי גוונא אינו יכול לחזור, כיון דאיכא "מי שפרע" בהדיוט, כדאמרינן בפרק קמא דקידושין (כט,א) גבי פדאוהו במנה ולא הספיק למושכו עד שעמד במאתים! ויש לומר: דהתם קני בכסף מדאורייתא, ומשום "שלא יהא כח הדיוט חמור מכח הקדש" נמי ליכא, כיון דבהדיוט נמי קאי "במי שפרע". אבל יתמי – מן התורה דינם כהדיוט, ולא קנו בכסף, ולא קיימי אפילו ב"מי שפרע".

דאתו

תוספות

דאתו למימר להו נשרפו חיטכם בעלייה – הקשה בקונטרס: וכי נשרפו – יחזורו בהן, כמו בזוז! ויש לומר: כיון דברשות יתמי אייקור, ומסתברא דברשותם נמי נשרפו. ואם תאמר: לעיל דאמר: משוך פירי מיתמי אייקר, היינו דרב חנילאי, והדרי בהו יתמי – הא רעה הוא לגבייהו, דיאמרו להן הלוקחין נשרפו חיטכם בעלייה! ויש לומר: דנעשים הלוקחים שומרי שכר, כיון דיכולים לאוכלם ולעשות בהם כל חפצם, כדאמרינן ב"האומנין" (בבא מציעא פא,א): הלוקח כלי מבית האומן לשגרו לבית חמיו ונאנס, בהליכה – חייב, בחזרה – פטור, מפני שהוא בנושא שכר, אלמא: בחזרה הוי כנושא שכר, דהואיל ונהנה – מהנה.

לכרגא פירש בקונטרס: לפיוסי כרגא דיתמי כו' – משמע דלשאר צורכי היתומים בעי הכרזה. וקשה: דבפרק "שום היתומים" (ערכין כב,א) כי פריך לרב אסי דאמר: אין נזקקין לנכסי יתומין אלא אם כן ריבית כו', ממתניתין ד"שום היתומין" –לוקמה לשאר צורכי יתומים בר מבעל חוב! לכך נראה דהכא בכרגא ומזונות וקבורה דאשה ובנות. **ולקבורה** הא פשיטא דאין ממתינים לקבור את המת עד דמשלמי יומי הכרזה – אלא הא קא משמע לן: דאם לוו לצורך קבורה – מוכרין בלא הכרזה, ופורעין. **הלכה** כאבא שאול – אומר רבינו תם: דכן הלכה. אף על גב דקיימא לן (עירובין סב,ב) דמשנת רבי אליעזר בן יעקב קב ונקי, ובברייתא קתני נמי "וכן הלכה כדבריו" – אין למידין הלכה מפי תלמוד. וכן מוכיח ב"הכותב" (כתובות פח,ב) דמוקי פלוגתייהו דרבי שמעון ורבנן בפלוגתא דאבא שאול ורבנן, ורבי שמעון כאבא שאול, ובבולהו לישני דהתם רבי שמעון כהלכתא. ואומר רבינו חייט: דלא מחייבינן אפוטרופא לישבע אלא דלא עיכב כלום משלהם, אבל לא מישתבע שלא פשע. דאפילו ודאי פשע – פטור, כדאמרינן בפרק "ארבעה וחמשה" (בבא קמא לט,א) גבי "שור של יתומים שנגח", דגבי מעלייתא דיתמי, דאי אמרת מעלייתא דאפוטרופא – ממנעי ולא עבדי. ולרבי יוסי ברבי חנינא נמי, דאמר: מעלייתא דאפוטרופוס – חחזרין ונפרעין מיתומין לכי גדלי. והרב רבי שלמה בר יוסף מוורדון הביא ראיה דאפשיעה חייב, דאמר ב"דמפקיד" (בבא מציעא מב,ב) גבי תורא דלא הוה ליה בכי ושיני ומת: נימא ליה לאפוטרופוס זיל שלים – אמר: אנא לבקרא מסרתי. משמע, הא לאו הכי – חייב! ולא שייך "ממנעי ולא עבדי" אלא דוקא התם שלא נתמנו כל עיקר אלא כדי שישלמו, ולא בשביל ריוח היתומין, אלא לתקנתא דשאר אינשי דלא ליתזקי. אבל אפוטרופא שנתמנה לצורך היתומים – לא ממנע בשביל מה שמשלם בשפשע לכולי עלמא, אי משום דעבד ליה דניחא נפשיה, אי משום דנפיק עליה קלא דאיניש מהימנא הוא. וגבי שבועה דווקא פליגי. ומיהו, נראה דודאי אי פשע – חייב לשלם לכולי עלמא, אבל כל כמה דלא ידעינן אי נאבד כלום – אין ראוי להשביעו

1 דְּאָתוּ לְמֵימַר לְהוּ: נִשְׂרְפוּ חִיטְּכֶם בַּעֲלִיָּיה. יָהֵבִי לְהוּ
2 זוּזֵי לְיָתְמֵי אַפִּירֵי, אֵיזֵיקָ - לֹא יְהֵא כֹּחַ הֶדְיוֹט חָמוּר
3 מֵהֶקְדֵּישׁ, זוּל - סְבוּר מִינָּהּ הַיְינוּ דְּרַב חֲנִילָאִי בַּר
4 אִידִי. אָמַר לְהוּ רַב שִׁישָׁא בְּרֵיהּ דְּרַב אִידִי: הָא
5 רָעָה הוּא לְדִידְהוּ, דְּזִמְנִין דְּמִצַּטְרְכֵי לְזוּזֵי, וְלֵיכָּא
6 דְּיָהֲבִי לְהוּ עַד דְּיָהֲבִי לְהוּ פֵּירֵי. אָמַר רַב אַשִׁי:
7 אֲנָא וְרַב כָּהֲנָא חָתְמִינַן אַשְׁטָרָא דְּאִימֵּיהּ דְּזִעֵירָא
8 יַתְמָא, דְּמִזְּבְּנָא אַרְעָא לְבַרְגָּא בְּלָא אַכְרְזָתָא, דְּאָמְרִי
9 גְּהַרְדְּעֵי: לְבַרְגָּא, וְלִמְזוֹנֵי, וְלִקְבוּרָה - מְזַבְּנִינַן בְּלָא
10 אַכְרָזְתָא. עַמְרָם צַבָּעָא אַפּוֹטְרוֹפָּא דְּיַתְמֵי הֲוָה, אָתוּ
11 קְרוֹבִים לְקַמֵּיהּ דְּרַב נַחְמָן, אָמְרֵי לֵיהּ: קָא לָבֵישׁ
12 וּמְכַסֵּי מִיָּתְמֵי! אֲמַר לְהוּ: כִּי הֵיכִי דְּלִישְׁתַּמְּעָן מִילֵּיהּ.
13 - קָאָכֵיל וְשָׁתֵי מִדִּידְהוּ, וְלָא אָמוּד! - אֵימוּר מְצִיאָה
14 אִשְׁכַּח. - וְהָא קָא מַפְסִיד! אֲמַר לְהוּ: אֵיתוּ לִי סַהֲדֵי
15 דְּמַפְסִיד וְאִיסַּלְקִינֵיהּ, דַּאֲמַר רַב הוּנָא חִבְרִין מִשְּׁמֵיהּ
16 דְּרַב: אַפּוֹטְרוֹפּוֹס דְּמַפְסִיד מְסַלְּקִינַן לֵיהּ. דְּאִיתְּמַר:
17 אַפּוֹטְרוֹפָּא דְּמַפְסִיד, רַב הוּנָא אָמַר רַב: מְסַלְּקִינַן לֵיהּ,
18 דְּבֵי רַבִּי שֵׁילָא אָמְרִי: לָא מְסַלְּקִינַן לֵיהּ. וְהִלְכְתָא:
19 מְסַלְּקִינַן לֵיהּ. "אַפּוֹטְרוֹפּוֹס שֶׁמִּינָּהוּ אַבִי יְתוֹמִים -
20 יִשָּׁבַע". מַאי טַעְמָא? אִי לָאו דְּאִית לֵיהּ הֲנָאָה מִינֵּיהּ
21 לָא הֲוָה לֵיהּ אַפּוֹטְרוֹפּוֹס, וּמִשּׁוּם שְׁבוּעָה לָא אָתֵי
22 לְאַמְנוּעֵי. "מִינּוּהוּ בֵּית דִּין - לֹא יִשָּׁבַע". מִלְּתָא
23 בְּעָלְמָא הוּא דְּעָבֵיד לְבֵי דִּינָא, וְאִי רָמֵית עָלֵיהּ שְׁבוּעָה
24 אָתֵי לְאַמְנוּעֵי. "אַבָּא שָׁאוּל אוֹמֵר: חִילּוּף הַדְּבָרִים".
25 מַאי טַעְמָא מִינּוּהוּ בֵּית דִּין יִשָּׁבַע? בְּהַהִיא הֲנָאָה
26 דְּקָא נָפִיק עָלֵיהּ קָלָא דְּאִינִישׁ מְהֵימְנָא הוּא, דְּהָא
27 סָמִיךְ עָלֵיהּ בֵּי דִּינָא, מִשּׁוּם שְׁבוּעָה לָא אָתֵי לְאַמְנוּעֵי;
28 מִינָּהוּ אַבִי יְתוֹמִים לֹא יִשָּׁבַע - מִלְּתָא בְּעָלְמָא הוּא דְּעָבְדִי לַהֲדָדֵי, וְאִי רָמֵית עָלֵיהּ שְׁבוּעָה
29 אָתֵי לְאַמְנוּעֵי. אֲמַר רַב חָנָן בַּר אַמִּי אֲמַר שְׁמוּאֵל: הִלְכְתָא כְּאַבָּא שָׁאוּל. תַּנְיָא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר
30 בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר: זֶה וְזֶה יִשָּׁבַע, וַהֲלָכָה כְּדִבְרָיו. תָּנֵי רַב תַּחֲלִיפָא בַּר מַעַרְבָא קַמֵּיהּ דְּרַבִּי אַבָּהוּ:
31 אַפּוֹטְרוֹפּוֹס שֶׁמִּינָּהוּ אַבִי יְתוֹמִים - יִשָּׁבַע, מִפְּנֵי שֶׁהוּא נוֹשֵׂא שָׂכָר. אֲמַר לֵיהּ: אַתְּ אַיְיתַתְּ קַבָּא
32 וְקָיְילַתְּ לֵיהּ? אֶלָּא אֵימָא: מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּנוֹשֵׂא שָׂכָר. **מִשְׁנָה** הַמְטַמֵּא, וְהַמְדַמֵּעַ, וְהַמְנַסֵּךְ,
33 בְּשׁוֹגֵג - פָּטוּר, בְּמֵזִיד - חַיָּיב. **גְּמָרָא** אִיתְּמַר: מְנַסֵּךְ - רַב אָמַר: מְנַסֵּךְ מַמָּשׁ, וּשְׁמוּאֵל אָמַר:
34 מְעָרֵב. מַאן דַּאֲמַר מְעָרֵב, מַאי טַעְמָא לָא אֲמַר מְנַסֵּךְ? - אֲמַר לָךְ: מְנַסֵּךְ קָם לֵיהּ בְּדִרְבָּה
35 מִינֵּיהּ. - וְאִידָךְ: כִּדְרַבִּי יִרְמְיָה, דְּאָמַר רַבִּי יִרְמְיָה: מִשְּׁעַת הַגְּבָהָה הוּא דְּקָנָה, מִתְחַיֵּיב בְּנַפְשׁוֹ
36 לָא הָוֵי עַד שְׁעַת נִיסּוּךְ. וּלְמַאן דְּאָמַר מְנַסֵּךְ, מַאי טַעְמָא לָא אֲמַר מְעָרֵב? - אָמַר לָךְ: מְעָרֵב

היינו

רש"י

נשרפו חיטכם בעלייה — שהרי קניתם במעות, וכי תימא: לא מצו למימר הכי, דהא גבי גרעיונות דיתמי אמרינן לא יהא כח הדיוט חמור מהקדש! לאו מילתא הוא, דכיון דלענין חזרה לאו ברשות מוכר הוא — לענין דליקה נמי לאו ברשותיה קיימא. דהאי דגבי הדיוט מוקמינן לה ברשות מוכר לדליקה — היינו טעמא: בההיא הנאה דקיימא ברשותיה לחזרה. **אכרזתא** — שמכריזין שלשים יום: קרקע פלוני יוצא לימכר בבית דין. **דמזבנא ארעא** — דיתמי, לפיוסי כרגא דיתמי, וזבנה בלא אכרזתא, מפני שגבאי המלך נחוץ. **מזבנינן בלא אכרזתא** — לפי שאין פנאי. **אמר** להו — רב נחמן. **כי היכי דלשתמעון מיליה** — וצורך היתומים הוא שיהא נראה כאדם חשוב. **ולא אמיד** — אינו עשיר לעשות יציאות הללו משלו, ומשל יתומים הוא עושה. וסתם עשיר אומדים אותו בני אדם זה ככה וזה ככה, אבל עני אין אדם אומדו. אי נמי: דלא אמיד לבני אדם שיהא עושרו ראוי ליציאות הללו. **והא קמפסיד** — נכסי היתומים, שאינו מפרנס הקרקעות כראוי להם, וקוצץ אילנות. **ומשום שבועה** — דרמית עליה לבסוף, לא ממנע מתחלה, שהרי ההנהו זה. **מלתא בעלמא הוא דעבד** — גבי בית דין, טובת חנם היא שזה עושה לבית דין לקבל דבריהן ולטרוח לפני יתומין, ואתי לאמנועי מעיקרא מלקבל עליו. **מלתא בעלמא הוא דעבוד** לחדדי — דברי אהבה וריעות היה ביניהם, ולא הנאת ממון כל כך. **משנה** **המטמא** — טהרותיו של חברו, כגון תרומה. **והמדמע** — תרומה בחולין של חברו, ומפסידו, שאוסרו לזרים, וצריך למוכרו לכהנים בזול. **והמנסך** — יין חברו, בגמרא מפרש לה. **בשוגג פטור כו'** — בגמרא אמר טעמא. **פטור** — מתשלומין. **גמרא** **מנסך ממש** — שכשך בידו לתוכו לשם עבודה זרה, וכך היתה עבודתן. **מערב** — יין נסך ביין כשר של חבירו, ואסרו בהנאה. **קם ליה בדרבה מיניה** — לא מצי למיתני במתניתין אמזיד חייב בתשלומין — דהא עובד עבודה זרה הוה, ונסקל. **דאנבהה** — על מנת לגזולו.

היינו

על דבר זה בלא טענה, כדאמרינן בירושלמי דפירקין: קאתיא דרבי יוחנן דאמר משל יתומים כרבנן, ודרבי יוסי ברבי חנינא דאמר מעליית אפוטרופא כאבא שאול. אתיא דרבי יוחנן כרבנן? בתמיה. אפילו יסבור כאבא שאול בעי איניש מיתן זוזי בגין דמיתקרי מהימן. אבל גבי שור יתומין, דלא הועמד אפוטרופא לנאמנות אלא לשמור שלא יגח. ודרבי יוסי ברבי חנינא כאבא שאול, אפילו יסבור כרבנן – אדם מבריח עצמו מן השבועה, ואין מבריח עצמו מן התשלומין. פירוש: רוצה לשלם בשיפשע, ואינו רוצה שישביעוהו בחנם.

מנסך קם ליה בדרבה מיניה – ומטעם שלא יהא כל אחד ואחד הולך ומטמא טהרות של חבירו – אין לחייבו. דמהאי טעמא לא מחייבינן ליה טפי, אלא כאילו הוא היזק ניכר. ואם תאמר: ולשמואל מאי שנא מדאמרינן בריש "אלו נערות" (כתובות ל,ב): ומודה רבי נחוניא בן הקנה בגונב חלבו של חברו ואכלו – שהוא חייב, שכבר נתחייב בגנבה קודם שיבא לידי איסור חלב! ויש לומר: דסבר שמואל דהגבהה צורך ניסוך היא טפי, דאי אפשר לניסוך בלא הגבהה. אבל התם – אפשר לאכילה בלא הגבהה, דאי בעי – גחין ואכיל. והכי מפליג התם בין דהיא להא דאמר רבי אבין גבי שבת: זרק חץ מתחילת ארבע לסוף ארבע, וקרע שיראים בהליכתו – פטור, דעקירה צורך הנחה היא, משום דאי אפשר להנחה בלא עקירה, וקסבר שמואל דניסוך נמי דומה לדרבי אבין. ורבי ירמיה ורב דהכא סברי כאידך שינויא דהתם, דמחלק בין זורק חץ לגונב חלבו, משום דזורק חץ – אי בעי להדורי לא מצי מהדר, הכא – מצי מהדר. וגבי ניסוך נמי כיון דמצי מהדר

דְּאָתוּ לְמֵימַר לְהוּ נִשְׂרְפוּ חִיטְּכֶם בַּעֲלֵיָּה – שאם ישרפו הפירות בעוד שהם ברשות המוכרים, יהיה ההפסד על היתומים, שהמוכרים יאמרו להם חיטים שלכם הם שנשרפו, שהרי קניתם אותם בכסף, ולכן הניחו חכמים באופן זה את הדין שהמוכר יכול לחזור בו, כדי שיטרח המוכר ויציל.

יָהֲבֵי לְהוּ זוּזֵי לְיִתְמֵי אַפֵּירֵי - אחרים שנתנו מעות ליתומים עבור פירות ועדיין לא משכו את הפירות, הדין הוא שאם **אִיסַּקַּר** הפירות, יכולים היתומים לחזור בהם, ואין אומרים שכבר קנו האחרים את הפירות בכסף, **שֹׁלֵא יְהֵא כֹּחַ הֶדְיוֹט חָמוּר מֵהֶקְדֵּשׁ**, וכיון שאם הדיוט מוכר לאחרים יכול לחזור בו כל זמן שלא משכו את הפירות, כל שכן יתומים. **זוּל** – אם הוזלו הפירות והקונים רוצים לחזור בהם, **סָבוּר מִינָּהּ, הֵיינוּ דְּרַב חֲנִילַאי בַּר אִידִי** שאמר שנכסי יתומים נקנים בכסף, וכיון שכבר נתנו הקונים מעות אינם יכולים לחזור בהם אפילו שעדיין לא משכו את הפירות. **אָמַר לְהוּ רַב שִׁישָׁא בְּרֵיהּ דְּרַב אִידִי, הָא** – תקנה זו אם נעמידה אף באופן זה **רָעָה הוּא לִדִידְהוּ** – ליתומים, **דְּזִמְנִין דְּמִצְטָרְכֵי לְזוּזֵי** – שיתכן שלפעמים יצטרכו היתומים למעות, וירצו ליקח מעות מאחרים על סמך פירות שיתנו לאחר זמן, **וְלֵיכָּא דְּיָהֵיב לְהוּ עַד דְּיָהֲבֵי לְהוּ פֵּירֵי** – ולא יהיה מי שיתן להם אלא אם יתנו היתומים הפירות מיד, משום שאם יוזלו הפירות לא יוכל הקונה לחזור בו, ולכן לא תקנו חכמים באופן זה שיקנו היתומים בכסף.

מעשה נוסף שיש ללמוד ממנו לגבי מכירת קרקע של יתומים: **אָמַר רַב אַשִׁי, אֲנָא וְרַב כַּהֲנָא חַתְמִינָן אַשְׁטָרָא דְּאִימֵּיהּ דְּזְעֵירָא יַתְמָא** – אני ורב כהנא חתמנו על שטר מכירה של אמו של זעירא היתום, **דְּמִזְּבְנָא אַרְעָא לִכְרַנָּא בְּלָא אַכְרִזְתָּא** – שכדי לפרוע מס הגולגולת של היתום מכרה קרקע שלו בלא הכרזה. והטעם, **דְּאָמְרֵי נַהְרְדָּעֵי, לִכְרַנָּא** – לצורך פרעון המס המוטל על היתומים, **וְלִמְזוֹנֵי** – ולצורך מזון היתומים או האשה והבנות, **וְלִקְבוּרָה** – ולצורך קבורת מת שקבורתו מוטלת על נכסי היתומים, **מְזַבְּנִינָן בְּלָא אַכְרִזְתָּא** – מוכרין מנכסי היתומים בלא הכרזה, ולא חוששים להפסד היתומים, לפי שדברים אלו נחוצים, כדי ששוטר המלך לא יכעס, וכן משום מזונות, או משום בזיון המת, ואין פנאי להכריז:

הגמרא מביאה מעשה נוסף שלמדים ממנו כמה מדיני אפוטרופוס: **עַמְרָם צַבָּעָא אַפּוֹטְרוֹפָּא דְּיַתְמֵי הֲוָה** – אפוטרופוס של יתומים היה, **אָתוּ קְרוֹבִים לְקַמֵּיהּ דְּרַב נַחְמָן** – באו קרובי היתומים לטעון עליו בפני רב נחמן, **אָמְרֵי לֵיהּ, קָא לָבֵישׁ וּמְכַסֵּי מִיַּתְמֵי** – האפוטרופוס לובש ומתכסה מנכסי היתומים. **אָמַר לְהוּ**, רשאי הוא לעשות כן, כי זוהי טובת היתומים שיהא נראה כאדם חשוב **כְּדֵי הֵיכִי דְּלִישְׁתַּמְּעָן מִילֵּיהּ** – כדי שיקבלו את דבריו כשהוא בא לעסוק בטובתם. הוסיפו הקרובים וטענו **קָאָכֵיל וְשָׁתֵי מִדִּידְהוּ וְלֹא אָמוּד** – נראה שהוא אוכל ושותה מנכסי היתומין, מכיון שאינו עשיר כל כך שיוכל ליקח מאכלים ומשקים אלו משלו. השיב להם רב נחמן, **אֵימוֹר מְצִיאָה אַשְׁכַּח** – שמא מצא מציאה, ואין לנו לחשוש שזוהו מנכסי היתומים. חזרו הקרובים וטענו **וְהָא קָא מַפְסִיד** – והרי הוא מקלקל את השדות שאינו משגיח בהם כהוגן, **אָמַר** לְהוּ רב נחמן לקרובים, **אַיְיתוּ לִי סַהֲדֵי דְּמַפְסִיד, וְאִיסַּלְקִינֵיהּ** – הביאו לי עדים שהוא עושה כן, ואסלקו מתפקידו. **דְּאָמַר רַב הוּנָא חַבְרִין** [–חברינו] **מִשְּׁמֵיהּ דְּרַב, אַפּוֹטְרוֹפּוֹס דְּמַפְסִיד מְסַלְּקִינָן לֵיהּ** – אפוטרופוס שמקלקל מסלקים אותו. **דְּאִיתְּמַר, אַפּוֹטְרוֹפָּא דְּמַפְסִיד, רַב הוּנָא אָמַר רַב מְסַלְּקִינָן לֵיהּ, דְּבֵי רַבִּי שִׁילָא אָמְרֵי לֹא מְסַלְּקִינָן לֵיהּ.** ומסיקה הגמרא להלכה: **וְהִלְכְתָּא מְסַלְּקִינָן לֵיהּ:**

הגמרא מבארת צדדי המחלוקת של תנא קמא ואבא שאול במשנתינו: שנינו במשנה בדעת תנא קמא, **אַפּוֹטְרוֹפּוֹס שֶׁמִּינָּהוּ אֲבִי יְתוֹמִים יִשְׁבַּע** שלא נטל מנכסיהם: מבארת הגמרא, **מַאי טַעְמָא** חייבוהו לישבע, ולא חששו שמא ימנע מלהתמנות לאפוטרופוס מפני השבועה, משום שאנו אומרים **אִי לָאו דְּאִית לֵיהּ הֲנָאָה מִינֵּיהּ, לֹא הֲוָה לֵיהּ אַפּוֹטְרוֹפּוֹס** – אילולא קיבל הנאה מאבי היתומים, לא היה נעשה בשבילו אפוטרופוס, **וּמִשּׁוּם שְׁבוּעָה** שאנו מטילים עליו בסוף, **לֹא אָתֵי לְאַמְנוּעֵי** – לא ימנע מלהתמנות אפוטרופוס, שהרי קיבל הנאה מהאב:

שנינו במשנה, ואם **מִינּוּהוּ בֵּית דִּין לֹא יִשְׁבַּע:** מבארת הגמרא הטעם, כי **מִלְּתָא בְּעָלְמָא הוּא דְּעָבִיד לְבֵי דִּינָא** – טובת חינם הוא עושה לבית דין לטרוח עבור היתומים, **וְאִי רָמִית עֲלֵיהּ שְׁבוּעָה אָתֵי לְאַמְנוּעֵי** – ואם אתה מטיל עליו שבועה יבא להימנע מלקבל עליו אפוטרופוסות, לפיכך פטרוהו מכך:

שנינו במשנה, **אַבָּא שָׁאוּל אוֹמֵר, חִילּוּף הַדְּבָרִים** – להיפך מדעת תנא קמא: שואלת הגמרא, **מַאי טַעְמָא מִינּוּהוּ בֵּית דִּין יִשְׁבַּע,** ואין חוששים שמא ימנע מקבלת אפוטרופוסות. מבארת הגמרא, שהסכמתו להיות אפוטרופוס אינה בחינם, אלא **בְּהַהִיא הֲנָאָה דְּקָא נָפִיק עֲלֵיהּ קָלָא דְּאִינִישׁ מְהֵימְנָא הוּא, דְּהָא סָמִיךְ עֲלֵיהּ בֵּי דִּינָא** – בהנאה שיש לו מכך שיצא עליו קול שהוא איש נאמן, שהרי בית דין סומכים עליו למסור בידו נכסי היתומים, ולכן **מִשּׁוּם שְׁבוּעָה** שאנו מטילים עליו בסוף, **לֹא אָתֵי לְאַמְנוּעֵי** – לא יבא להימנע מזה, אבל אם **מִינָּהוּ אֲבִי יְתוֹמִים לֹא יִשְׁבַּע,** כי הסכמתו להיות אפוטרופוס אינה נובעת מהנאה גדולה שבאה לו, אלא **מִילְּתָא בְּעָלְמָא הוּא דְּעָבְדֵי לַהֲדָדֵי** – סתם דברי אהבה ורעות היו ביניהם ולכן הוא מקבל עליו אפוטרופוסות על בניו, **וְאִי רָמִית עֲלֵיהּ שְׁבוּעָה, אָתֵי לְאַמְנוּעֵי** מן האפוטרופוסות:

הגמרא מביאה כמה דעות לענין הלכה: **אָמַר רַב חָנָן בַּר אַמִּי אָמַר שְׁמוּאֵל, הִלְכְתָא כְּאַבָּא שָׁאוּל,** שאפוטרופוס שמינוהו בית דין ישבע, ואפוטרופוס שמינהו אבי יתומים לא ישבע:

הגמרא מביאה ברייתא שפסקה באופן אחר: **תַּנְיָא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר, זֶה וְזֶה** – בין מינוהו בית דין ובין מינהו אבי יתומים **יִשְׁבַּע,** שאין חוששים כלל שמא ימנע בגלל השבועה. והברייתא פוסקת, **וַהֲלָכָה כְּדִבְרָיו.** בברייתא דלהלן מבוארת דעה נוספת בזה: **תָּנֵי רַב תַּחְלִיפָא בַּר מַעֲרָבָא קַמֵּיהּ דְּרַבִּי אַבָּהוּ, אַפּוֹטְרוֹפּוֹס שֶׁמִּינָּהוּ אֲבִי יְתוֹמִים יִשְׁבַּע, מִפְּנֵי שֶׁהוּא נוֹשֵׂא שָׂכָר** – מפני שהוא נוטל שכר עבור טרחתו ולא ימנע גם אם נטיל עליו שבועה בסוף. **אָמַר לֵיהּ** רבי אבהו, **אַתְּ אַיְיתֵת קַבָּא וְכָיְילַת לֵיהּ** – אתה הבאת כלי מדה אחד ובו מדדת לכל האפוטרופסין את שכרם, כלומר וכי כלל הוא שכל אפוטרופוס שמינהו האב נוטל שכר. **אֶלָּא אֵימָא** – אמור כך בלשון הברייתא, **מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּנוֹשֵׂא שָׂכָר,** שאף אם האפוטרופוס טורח בחינם אין לנו לחשוש שמא ימנע, לפי שאם לא היה אבי יתומים עושה לו טובה לא היה מקבל עליו את המינוי ובאילו קיבל שכר עבור זה:

משנה

המשנה מונה עוד תקנה שתקנו מפני תיקון העולם: **הַמְטַמֵּא** טהרותיו של חברו ואסרן באכילה, כגון תרומה וכדומה, **וְהַמְדַמֵּעַ** – המערב תרומה בחולין של חבירו, והפסידו בכך שנאסרו לישראל, ויכול למכרם רק לכהנים ולכן מחירם זול, **וְהַמְנַסֵּךְ** – האוסר יינו של חברו באיסור יין נסך, וכל אלו אין ההיזק ניכר בהם, שלא נעשה שום שינוי בגוף הדבר, אם עשה כן **בְּשׁוֹגֵג פָּטוּר** מתשלומין, ואם **בְּמֵזִיד חַיָּיב:**

גמרא

נחלקו אמוראים בביאור 'המנסך' שנאמר במשנה: **אִיתְּמַר, מְנַסֵּךְ** האמור במשנה, **רַב אָמַר, מְנַסֵּךְ מַמָּשׁ** – הכוונה שניסך יין חברו לעבודה זרה, **וּשְׁמוּאֵל אָמַר, מְעָרֵב** – שעירב יין נסך ביין כשר של חבירו ואסרו.

שואלת הגמרא, **מַאן דְּאָמַר מְעָרֵב מַאי טַעְמָא לֹא אָמַר מְנַסֵּךְ.**

המשך בעמוד 94

הֵיינוּ מְדַמֵּעַ, שגם המדמע מערב איסור בהיתר, וכיון ששנה התנא שהמדמע חייב, אין צריך לשנות מנסך. ומוכח שהכוונה למנסך ממש, ובא התנא להשמיענו שאין לפוטרו משום שקם ליה בדרבה מיניה. הגמרא שואלת הגמרא, **וְאִידָךְ** – ולדעת שמואל מדוע הוצרך התנא לומר גם מערב וגם מנסך. משיבה הגמרא, **קָנְסָא הוּא** – כל חיובו של המזיק היזק שאינו ניכר אינו אלא קנס, שהרי מצד הדין הוא פטור לפי שהיזק שאינו ניכר אינו חשוב היזק, **וּמִקְּנָסָא לֹא יַלְפִּינַן** – ובחיובי קנס אין למדים דבר מחבירו, ולכן הוצרכה המשנה לשנות את שניהם.

הגמרא חוזרת לשאול לדעת רב: שואלת הגמרא, **וּלְמַאן דְּיָלֵיף קְנָסָא מִקְּנָסָא** – ולרב שסובר שלמדים מקנס [שהרי לא רצה לפרש שמנסך פירושו מערב לפי שאפשר ללומדו ממדמע], **כָּל הָנֵי לָמָּה לִי** כל אלו האופנים [–מטמא ומדמע ומנסך] שנאמרו במשנה, למה הוצרך התנא לשנותם, והרי היה יכול לשנות אחד מהם והיינו את כולם למדים ממנו. משיבה הגמרא, **צְרִיכָא** – הוצרך התנא לשנותם, לפי שיש בכל אחד מהם טעם לחיוב שאין באחרים ולא היינו למדים אחד מחבירו. ומבארת הגמרא, **דְּאִי תָּנָא מְטַמֵּא** – אם התנא היה שונה דין המטמא בלבד, לא היינו למדים ממנו לחייב את המדמע, **דְּאִי תְּרוּמָה** – אם מטמא האמור במשנה הכוונה שמטמא תרומה של חבירו, **הָוָה אָמִינָא** – הייתי אומר שחכמים חייבוהו **מִשּׁוּם דְּקָא מַפְסִיד לָהּ לְגַמְרֵי** – שהפסיד אותה לגמרי, שמעתה אינה ראויה לאכילה, **וְאִי מְטַמֵּא** האמור במשנה פירושו שטימא חולין של חבירו והזיקו במה שאינו יכול לאוכלם בטהרה, היינו אומרים שהטעם שחייבוהו חכמים הוא **מִשּׁוּם דְּאָסוּר לִגְרוֹם טוּמְאָה לְחוּלִּין שֶׁבְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל,** לפי שהפרושים היו נזהרים מטומאה גם בחולין, ולפי שעשה איסור קנסוהו חכמים לשלם, **אֲבָל מְדַמֵּעַ** שלא הפסידו לגמרי שהרי יכול למורכו לכהנים בדמי תרומה, וגם לא עשה איסור, **אֵימָא לֹא** – הייתי אומר שלא חייבוהו חכמים, לכן הוצרך התנא לומר מדמע. **וְאִי אַשְׁמְעִינָן מְדַמֵּעַ** שהוא חייב, יתכן היה לומר שרק מדמע חייבוהו חכמים לשלם, **מִשּׁוּם דִּשְׁכִיחַ** שיעשה כן, ובדבר שהוא שכיח עשו חכמים תקנה לחייבו, **אֲבָל מְטַמֵּא דְּלֵא שְׁכִיחַ, אֵימָא לֹא** – הייתי אומר שלא חייבוהו חכמים, לפיכך הוצרך התנא לומר מטמא. **וְאִי אַשְׁמְעִינָן מְטַמֵּא וּמְדַמֵּעַ** שהם חייבים, עדיין לא הייתי לומד מהם למנסך **מִשּׁוּם דְּלֵא קִים לֵיהּ בִּדְרַבָּה מִינֵיהּ** – שאין במטמא ומדמע איסור מיתה או מלקות ואין בהם פטור של קם ליה בדרבה מיניה, **אֲבָל מְנַסֵּךְ דְּקִים לֵיהּ בִּדְרַבָּה מִינֵיהּ** – שיש בו חיוב מיתה, **אֵימָא לֹא** – הייתי אומר שלא חייבוהו חכמים בתשלומין אפילו במזיד, **קָא מַשְׁמַע לָן** שאין במנסך פטור קם ליה בדרבה מיניה **כִּדְרַבִּי יִרְמְיָה** שאמר שמשעת הגבהה נתחייב לשלם, ואילו חיוב המיתה אינו בא אלא בשעת הניסוך, ועל כן אינו נפטר בזה מן התשלומין.

הגמרא מבארת את הצריכותא גם לפי הברייתא הגורסת מטמא ומנסך ומדמע:

שואלת הגמרא, **וּלְהָא** [–ולפי מה] **דְּתָנֵי אֲבוּהַּ דְּרַבִּי אָבִין, בָּרִאשׁוֹנָה הָיוּ אוֹמְרִים שֶׁהַמְּטַמֵּא וְהַמְּנַסֵּךְ** בלבד חייבים, ולאחר מכן **חָזְרוּ לוֹמַר אַף הַמְּדַמֵּעַ** חייב, ונמצא שאחר שכבר גזרו על המנסך הוסיפו לגזור על המדמע, קשה **כָּל הָנֵי לָמָּה לִי** – למה הוצרכו לגזור בפירוש על המדמע, והרי כיון שגזרו על המטמא והמנסך כל שכן שהמדמע חייב. משיבה הגמרא, **צְרִיכָא,** ולא היינו למדים אחד מחבירו, **דְּאִי אַשְׁמְעִינָן מְטַמֵּא,** היינו סבורים שחכמים חייבוהו **מִשּׁוּם דְּלֵא קִים לֵיהּ בִּדְרַבָּה מִינֵיהּ** – שאין בו עונש מיתה או מלקות, **אֲבָל מְנַסֵּךְ דְּקִים לֵיהּ בִּדְרַבָּה מִינֵיהּ** – שיש בו חיוב מיתה שהרי עבד עבודה זרה, **אֵימָא לֹא** – הייתי אומר שלא חייבוהו חכמים לשלם ממון, לכן הוצרכו לומר על המנסך שהוא חייב. **וְאִי אַשְׁמְעִינָן מְנַסֵּךְ** היינו סבורים שרק מנסך חייבוהו חכמים **מִשּׁוּם דְּקָא מַפְסִיד לָהּ לְגַמְרֵי** – שהרי אסרו בהנאה, **אֲבָל מְטַמֵּא דְּלֵא מַפְסִיד לֵיהּ לְגַמְרֵי** שהרי יכול להאכילה לבהמתו או להסיקה תחת תבשילו **אֵימָא לֹא** קנסוהו חכמים, לכן הוצרכו לגזור גם על מטמא. **וְאִי אַשְׁמְעִינָן הָנֵי תַּרְתֵּי** – מטמא ומנסך, היינו סבורים שדווקא באלו חייבו חכמים **מִשּׁוּם דְּהֶפְסֵד מְרוּבֶּה** שהם אסורים באכילה, **אֲבָל מְדַמֵּעַ דְּהֶפְסֵד מוּעָט** – שהרי מותר באכילה לכהן **אֵימָא לֹא** חייבוהו חכמים, **צְרִיכָא.**

במשנתינו נתבאר שחכמים תיקנו שהמטמא והמדמע והמנסך חייבים במזיד ופטורים בשוגג מפני תיקון העולם, אולם לא נתבאר מהו דינם מן התורה ומה היתה התקנה. ונחלקו בזה אמוראים:

אָמַר חִזְקִיָּה, **דְּבַר תּוֹרָה** – מדאורייתא הדין הוא שבשלושת אלו **אֶחָד שׁוֹגֵג וְאֶחָד מֵזִיד חַיָּיב, מַאי טַעְמָא, הֵיזֵק שֶׁאֵינוֹ נִיכָּר שְׁמֵיהּ הֵיזֵק,** ולכן אף שאין הנזק של שלושת אלו ניכר בפירות, דינם כשאר מזיקים שחייבים אף בשוגג, **וּמַה טַּעַם אָמְרוּ** חכמים לתקן **בְּשׁוֹגֵג פָּטוּר, כְּדֵי שֶׁיּוֹדִיעוֹ** – שהמטמא או המדמע או המנסך יודיע לבעל הפירות שפירותיו אסורים ולא יכשל באכילת איסור, ואם נחייבו לשלם יש לחשוש שלא יודיעו שפירותיו נאסרו על ידו, כדי שלא יתחייב בתשלומים. מקשה הגמרא, **אִי הָכִי אֲפִילּוּ בְּמֵזִיד נַמִּי** יש לפוטרו משום זה, כדי שיודיע לבעל הפירות. מתרצת הגמרא, **הַשְׁתָּא לְאוֹזּוּקֵי קָא מְכַוְּין, אוֹדוּעֵי לֹא מוֹדַע לֵיהּ** – הרי העושה במזיד מתכוין להזיק את הבעלים על ידי זה, וכי יתכן שלא יודיעו, והרי עיקר כוונתו היא שימנע הבעלים מאכילתם ויפסיד.

וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, דְּבַר תּוֹרָה, אֶחָד שׁוֹגֵג וְאֶחָד מֵזִיד פָּטוּר, מַאי טַעְמָא, הֵיזֵק שֶׁאֵינוֹ נִיכָּר לֹא שְׁמֵיהּ הֵיזֵק, וכיון שאין הזיקם של אלו ניכר, אינם חייבים, **וּמַה טַּעַם אָמְרוּ** חכמים שבְּמֵזִיד חַיָּיב, כדי **שֶׁלֹּא יְהֵא כָּל אֶחָד וְאֶחָד הוֹלֵךְ וּמְטַמֵּא טָהֳרוֹתָיו שֶׁל חֲבֵירוֹ וְאוֹמֵר פָּטוּר אֲנִי.**

הגמרא מקשה מהמשנה להלן (נד:) על חזקיה: **תְּנַן,** הַכֹּהֲנִים שֶׁפִּגְּלוּ **בַּמִּקְדָּשׁ** – שפסלו את הקרבן מדין פיגול, והזיקו בכך את הבעלים, אם היו **מְזִידִים** – שידעו שהקרבן נפסל בכך, **חַיָּיבִין** לשלם דמי הקרבן לבעליו. **וְתָנֵי עֲלֵהּ** – ובברייתא שנו על משנה זו, שדבר זה חכמים תיקנוהו **מִפְּנֵי תִּיקּוּן הָעוֹלָם.** הרי מבואר שטעם חיובו של המפגל במזיד הוא מפני תיקון העולם, **וְאִי אָמְרַתְּ הֵיזֵק שֶׁאֵינוֹ נִיכָּר שְׁמֵיהּ הֵיזֵק** נמצא שהמפגל חייב מעיקר הדין, ותקנת חכמים היתה לפטור את השוגג, ואם כן **הַאי 'שׁוֹגְגִין פְּטוּרִין מִפְּנֵי תִּיקּוּן הָעוֹלָם'** מִיָּבְעֵי לֵיהּ – היה לברייתא לומר שהשוגג פטור מפני תיקון העולם, ולא שחייב מזיד מפני תיקון העולם. מתרצת הגמרא, **הָכִי נַמִּי קָאָמַר,** כלומר, אכן זו היא כוונת הברייתא מְזִידִין חַיָּיבִין **הָא שׁוֹגְגִין פְּטוּרִין מִפְּנֵי תִּיקּוּן הָעוֹלָם** – דברי הברייתא לא נאמרו על גוף הדין השנוי במשנה, אלא על מה שיש לדייק מהמשנה ששוגגים פטורין.

הגמרא מוסיפה ומקשה על חזקיה: **מָתִיב רַבִּי אֶלְעָזָר,** שנינו בברייתא, **הָעוֹשֶׂה מְלָאכָה בְּמֵי חַטָּאת** – מי מעין שמילאום בכלי כדי לתת לתוכם אפר פרה אדומה ולהזות על טמא מת, **וּבְפָרַת חַטָּאת** – או בפרה אדומה העומדת לישחט ולישרף כדי לעשות ממנה אפר חטאת [ושני אלו נפסלים בעשיית מלאכה], **פָּטוּר מִדִּינֵי אָדָם** – אינו חייב לשלם, **וְחַיָּיב בְּדִינֵי שָׁמַיִם** – יש עליו עונש משמים כיון שנתכוין להפסיד את ישראל. ולכאורה הטעם שהוא פטור מדיני אדם הוא לפי שאין ההיזק ניכר במים או בפרה, **וְאִי אָמְרַתְּ הֵיזֵק שֶׁאֵינוֹ נִיכָּר שְׁמֵיהּ הֵיזֵק,** אם כן **בְּדִינֵי אָדָם נַמִּי לְחַיֵּיב.**

אומרת הגמרא, **הוּא** – רבי אלעזר **מוֹתִיב לָהּ** – הקשה קושיא זו, **וְהוּא** עצמו **מְפָרֵק לָהּ** – מתרץ אותה, שמה שפטרה הברייתא אינו מצד היזק שאינו ניכר, אלא שמדובר באופן שלא עשה בהם מלאכה בידים, אלא **פָּרָה** פסלה על ידי **שֶׁהִכְנִיסָהּ לְרֶבֶקָה עַל מְנָת שֶׁתִּינָּסֵךְ** את אמה **וְגַם נִתְכַּוֵּן שֶׁתְּדוּשׁ** בתבואה עם שאר הבהמות, שאין ההיזק מצד המעשה שהכניסה לרבקה, שהרי אם היתה כוונתו רק כדי שתינסך לא היתה נפסלת, ואין הפסול אלא מצד מחשבתו שנתכוין שגם תדוש, וזה אינו אלא גרמא, וגרמא בניזקין פטור. והעושה מלאכה **בְּמֵי חַטָּאת** שאמרה הברייתא, היינו כגון שפסלן על ידי **שֶׁשָּׁקַל כֶּהֶן מִשְׁקָלוֹת** – שהניחם בכף המאזנים [והיה משקלם ידוע], ובכך השניה הניח דבר אחר כדי לידע משקלו, ובזה פסל המים. ופטור לפי שלא עשה בהם מעשה בידים.

מקשה הגמרא, **וְהָאָמַר רָבָא, מֵי חַטָּאת**

רש"י

היינו מדמע — שמערב בהיתר דבר האוסרו. וכיון דשמעינן דקנסוהו רבנן — הוא הדין דילפינן מיניה למנסך, ולא אצטריך למתנייה. אבל השתא דמנסך ממש איצטריך למתנייה, דלא תימא: קם ליה בדרבה מיניה, ופטור. [**קנסא הוא**] — מטמא ומדמע, דבמזיד חייב — קנסא הוא, הדיזקן שאינו ניכר לא שמיה היזק. **וקנסא מקנסא לא ילפינן** — דהא לאו דינא הוא, והיכא דקנוס — קנוס, והיכא דלא קנוס — לא קנוס, ולהכי אצטריך מנסך. **ולמאן דיליף קנסא מקנסא** — היינו רב, דאמר מנסך ממש, דאילו מערב — לא אצטריך, דילפינן ממדמע, אף על גב דקנסא הוא. **כל הני** — דמתני', למה ליי? ליתני חדא, ונילפא אידך מינה! **משום דקא מפסיד לה לגמרי** — דלא חזיא תו לאכילה. **דאסור לגרום טומאה** — מפני פרושים, שאובלין חולדיהן בטהרה, ומשום דעבד איסורא — קנסוהו. **מדמע** — לא מפסיד לגמרי, דהא חזי לכהנים, וחבני מיניה בזול. **משום דשכיח** — דעביד, ובמילתא דשכיח — עבדי רבנן תקנתא, כי היכי דלא נעביד. **ברבי ירמיה** — דמדאגבהה קנייה. **למה לי** — כיון דתנן מנסך בתרתי דרישא — כל שכן מדמע, דליכא למימר דקם ליה בדרבה מיניה. **מנסך** — מפסיד לגמרי, שאוסרו בהנאה. אבל מטמא, אף על גב דמפסיד ליה לגמרי לענין שהוא עצמו אינו יכול לאכול — אבל חזי הוא עדיין להסקה, או למאכל בהמה. דאפילו מטמא תרומה — חזי להסקה או לבהמת כהן. מטמא איכא הפסד מרובה דלא חזיא תו לאכילה. **שמיה היזק** — ובהיזק לא חילקה תורה כשהוא בא בידי אדם עצמו, בין שוגג למזיד, כדאמרינן ב"החובל" (בבא קמא פה,ב) "פצע תחת פצע" — לחייב על השוגג במזיד. **היזק שאינו ניכר** — כגון הני דמתנייתין, שלא נשתנו מכמות שהיו. **כדי שיודיעו** — שטימא או דימע. דאי מחייבת ליה — לא אתי מודע להו לבעלים, ואבלי איסורא. **לצעוריה קא מכוין** — דאי לאו להקניטו בא ולהודיעו, למה לו דעבד? **הכהנים שפגלו** — קרבנות, ששחטום וזרקום לאכול מהם חוץ לזמנם, ולא הורצו לבעלים. **מזידין** — שידעו שפסולים בכך. **חייבין** — לשלם דמיהם לבעלים, שהרי צריכין להביא אחרים. ואי נמי נדבה היא — קשה בעיניו שלא הקריב קרבנו, שהרי להביא דורון היה מבקש. **מפני תקון העולם** — קא סלקא דעתך דהכי קאמר: חייבין מפני תקון העולם, שלא ירגילו בכך. **שוגגין פטורין מפני תיקון העולם מיבעיא ליה** — דהא חייבין דמזיד — דינא דאורייתא הוא, ותיקון העולם — אפטורין הוא דשייך למיתני, כדי שיודיעו. **הא שוגגין פטורין** — דמתניתין לא תני שוגגין פטורין בהדיא ברישא, ואי נמי תני — תיקון העולם לא ארישא קאי. **מי חטאת** — דפרה אדומה, וכן פרה עצמה —נפסלין במלאכה, דכתיב (במדבר יט): "אשר לא עלה עליה עול", ובמי חטאת כתיב: "למשמרת למי נדה". ותניא בספרי: מה תלמוד לומר? שיכול אין לי שתהא מלאכה פוסלת אלא בפרה, ומנין אף במים — תלמוד לומר: "למשמרת למי נדה", כלומר, שיהיו משומרות לכך, ולא לדבר אחר. **פטור מדיני אדם** — לשלם. **וחייב בדיני שמים** — פורענות לשלם לרשעים, שנתכוין להפסיד את ישראל. **לרבקה** — למקום אסיפת הבהמות וקישורן, כמו "כעגלי מרבק" (מלאכי ג). **כדי שתינק** — את אמה. **ותדוש** — בתבואה עם השאר, דתשלומין ליכא אמעשה ידיו, דאמר: לטובה הכנסתיה, שתינק. ופסולה לא הוי אלא מחמת מחשבתו, שנתכוין אף שתדוש. וגרמא בניזקין פטור, דאמחשבה לא מחייבינן ליה, דפסולה מחמת מחשבה הוא, כדאמר (פסחים כו,ב) עובד דומיא דעבד, דניחא ליה.

ששקל

היינו מדמע. - ואידך? קנסא הוא, ומקנסא לא ילפינן. ולמאן דיליף קנסא מקנסא, כל הני למה לי? צריכא, דאי תנא מטמא, אי תרומה - הוה אמינא משום דקא מפסיד לה לגמרי, ואי מטמא חולין - משום דאסור לגרום טומאה לחולין שבארץ ישראל, אבל מדמע איצטרי לא; ואי אשמעינן מדמע, משום דשכיח, אבל מטמא דלא שכיח - אימא לא; ואי אשמעינן מטמא ומדמע, משום דלא קים ליה בדרבה מיניה, אבל מנסך דקים ליה בדרבה מיניה - אימא לא, קא משמע לן כדרבי ירמיה. ולהא דתני אבוה דרבי אבין: בראשונה היו אומרים המטמא והמנסך, חזרו לומר אף המדמע, כל הני למה לי? - צריכא, דאי אשמעינן מטמא, משום דלא קים ליה בדרבה מיניה, אבל מנסך דקים ליה בדרבה מיניה - אימא לא; ואי אשמעינן מנסך, משום דלא קים ליה בדרבה מיניה, אבל מטמא דלא מפסיד ליה לגמרי - אימא לא; ואי אשמעינן הני תרתי, משום דהפסד מרובה, אבל מדמע דהפסד מועט - אימא לא, צריכא. אמר חזקיה: דבר תורה אחד שוגג ואחד מזיד - חייב; מאי טעמא? היזק שאינו ניכר שמיה היזק, ומה טעם אמרו בשוגג פטור? כדי שיודיעו. - אי הכי, אפילו במזיד נמי! - השתא לאוזוקי קא מכוין, אודועי לא מודע ליה? ורבי יוחנן אמר: דבר תורה אחד שוגג ואחד מזיד - פטור; מאי טעמא? היזק שאינו ניכר לא שמיה היזק, ומה טעם אמרו במזיד חייב? שלא יהא כל אחד ואחד הולך ומטמא טהרותיו של חבירו, ואומר פטור אני. תנן: הכהנים שפגלו במקדש מזידים - חייבין, וחכמים אומרים: מפני תיקון העולם; ואי אמרת היזק שאינו ניכר שמיה היזק, האי שוגגין פטורין מפני תיקון העולם מיבעי ליה! - הכי נמי קאמר: מזידין - חייבין; הא שוגגין - פטורין, מפני תיקון העולם. מתיב רבי אלעזר: העושה מלאכה בכמי חטאת ובפרת חטאת - פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים; ואי אמרת היזק שאינו ניכר שמיה היזק, בדיני אדם נמי לחייב! הוא מותיב לה, והוא מפרק לה: פרה - שהכניסה לרבקה על מנת שתינק ותדוש, מי חטאת - ששקל בהן משקלות. - והאמר רבא: מי חטאת

ששקל

תוספות

מהדר – חייב. אי נמי: קסבר דאפשר לנסך בלא הגבהה, ולא דמי לעקירה והנחה דשבת. א"נ: אפשר דרבי ירמיה פליג אדרבי אבין. וכן משמע, דאמר ב"מרובה" (בבא קמא ע,ב) דאמור ליה "זרוק גניבותיך לחצרי ותקני לי גניבותיך", ופריך: מדמטי לאויר חצרו קנה, ומתחייב בנפשו לא הוי עד דנייח! ומשני: באומר "לא תקני לגניבותיך עד שתנוח". והיינו דלא כרבי אבין, דלרבי אבין לא צריך לאוקומי הכי, דעקירה צורך הנחה היא. וכן משמע ב"הגוזל בתרא" (שם קיז,א) דקאמר: בראשונה היו אומרים "המטמא והמדמע", חזרו לומר "אף המנסך". ומפרש: מעיקרא סבור כרבי אבין, ולבסוף כרבי ירמיה. ועוד יש לומר: דטעמא דשמואל, אף על גב דהגבהה לאו צורך דניסוח הוא – אפילו הכי פטור, כיון דאשעת ניסוך לא מחייב, דקים ליה בדרבה מיניה – אשעת הגבהה נמי מיפטר, דאמר לו "הרי שלך לפניך", כמו תרומה ונטמאת. דכמו דאם נסכו אחר אומר לו "הרי שלך לפניך" – הכי נמי כי ניסך ליה איהו, אף על גב דמנסך ליה בידים, כיון דקים ליה בדרבה מיניה. ורב סבר: כיון דבשעת הגבהה לא שייך למימר דקים ליה בדרבה מיניה – יש לחזיב מחמת הגבהה אבל מה שיעשה בידים אחרי כן, אף על גב דההיא שעתא קים ליה בדרבה מיניה.

משום דקא מפסיד ליה לגמרי – הך סוגיא כרבי יוחנן דאמר: היזק שאינו ניכר אינו היזק.

דלחזוקיה הוה ליה לאצרוכיה לפטורא.

בראשונה היו אומרים המטמא והמנסך – ב"הגוזל בתרא" (שם) כתובה אפבא, חוז אחת מסוגיות הפוכות.

שלא יהא כל אחד ואחד כו' – הקשה הרב רבינו אפרים: הא דתנן בפרק "עד כמה" (בכורות כח,ב): דן את הדין, טימא את הטהור – מה שעשה עשוי, וישלם מביתו. ואמאי? והא שוגג הוא! ומאן דמוקי לה כרבי מאיר דדאין דינא דגרמי – ניחא, דלקמן קניס רבי מאיר שוגג אטו מזיד. אבל למאן דמוקי אפילו כרבנן, ובנגע בהו שרץ – קשה, לרבי יוחנן אמאי חייב? ומיהו, לחזוקיה אתי שפיר, דלא שייך למיפטריה כדי שיודיעו. ותירץ: דדהתם פשע, דמה היה לו לטמאותה כדי להחזיק דבריו! והוי כמו מזיד דהכא. ואם תאמר: בטיהר את הטמא שעירבו עם פירותיו, לפטור לחזוקיה כדי שיודיעו? ויש לומר: דאין רגילות שיחזור מהוראתו אלא על ידי אחרים, הלכך לא חיישינן. **ותני** עלה מפני תיקון העולם – ברוב ספרים גרסינן במתניתין: הכהנים שפיגלו במקדש, שוגגין – פטורין, מזידין – חייבין. ופריך משום דמשמע ליה ד"מפני תיקון העולם" דקתני בברייתא – קאי א"מזידין חייבין", דקתני לבסוף. והכי איתא בתוספתא [פרק שלישי]: בראשונה היו אומרים: המטמא והמנסך, חזרו לומר: אף המדמע, בשוגג – פטור, מזיד – חייב, מפני תיקון העולם. הכהנים שפגלו במקדש שוגגין – פטורין, מזידין – חייבין, מפני תקון העולם. וקשה: דמרישא דהמטמא והמדמע והמנסך דקיימי בהו הוה ליה למיפרך! לכך נראה דלא גרסינן במתני' "שוגגין פטורין". ובריתא דהכא – לאו היינו דתוספתא דהתם שהבאתי. ו"מפני תיקון העולם" אדיוקא קאי. וכהאי גוונא משני לקמן (נה,ב) א"חטאת גזולה שלא נודעה לרבים". **העושה** מלאכה במי חטאת ובפרת חטאת – מ"עובד" דומיא ד"עבד" דרשינן, דעלה עליה זכר פסולה אף על גב דממילא, כיון דניחא להו לבעלים. והוא הדין דכי עביד חבירו בידים וניחא ליה לאותו שעושה, דמיתרבי נמי מ"עובד" מכל מקום.

בדיני אדם נמי לחייבו – ואם תאמר: והרי צורם אחן פרתו של חבירו דפטור, כדאמר בפרק שני דזבחים (כה,ב) וב"הגוזל קמא" (בבא קמא צח,א), משום דבולהו שוורין לאו לגבי מזבח קיימי. ופריך התם, מהך ד"העושה מלאכה" – משמע דוקא מלאכה דלא מינבר הזיקא! ומשני: דנקט מלאכה לרבותא, דאף על גב דלא מינבר – מיחייב בדיני שמים. ונראה דהאי דסתם שוורים לאו לגבי מזבח קיימי – לא עביד ליה אלא בהיזק שאינו ניכר.

שֶׁשָּׁקַל בְּהֶן מִשְׁקָלוֹת - כִּשְׁרָה! - לָא קַשְׁיָא: הָא בְּגוּפָן, הָא בִּכְנָגְדָּן. - בְּגוּפָן - מַעֲשֶׂה קָא עָבֵיד בְּהוּ, וְאִי הֶיזֵּק שֶׁאֵינוֹ נִיכָּר שְׁמֵיהּ הֶיזֵּק, בְּדִינֵי אָדָם נַמִּי לְחַיֵּב! אֶלָּא, אִידִּי וְאִידִּי בִּכְנָגְדָּן, וְלָא קַשְׁיָא: הָא דְּאִסַּח דַּעְתֵּיהּ, הָא דְּלָא אַסַּח דַּעְתֵּיהּ. מְתִיב רַב פַּפָּא: גָּזַל מִטְבֵּעַ וְנִפְסַל, תְּרוּמָה - וְנִטְמֵאת, חָמֵץ - וְעָבַר עָלָיו הַפֶּסַח, אוֹמֵר לוֹ "הֲרֵי שֶׁלְּךָ לְפָנֶיךָ"; וְאִי אָמְרַתְּ הֶיזֵּק שֶׁאֵינוֹ נִיכָּר שְׁמֵיהּ הֶיזֵּק, הַאי גַּזְלָן הוּא, מְמוֹנָא מַעֲלֶיָא בְּעֵי שַׁלּוּמֵי! תִּיוּבְתָּא. לֵימָא כְּתַנָּאֵי: הַמְטַמֵּא, וְהַמְדַמֵּע, וְהַמְנַסֵּךְ, אֶחָד שׁוֹגֵג וְאֶחָד מֵזִיד - חַיָּיב, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר; רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: בְּשׁוֹגֵג - פָּטוּר, בְּמֵזִיד - חַיָּיב; מַאי לָאו בְּהָא קָמִיפַּלְגִי, דְּמָר סָבַר: הֶיזֵּק שֶׁאֵינוֹ נִיכָּר שְׁמֵיהּ הֶיזֵּק, וּמָר סָבַר: לָא שְׁמֵיהּ הֶיזֵּק! אֲמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק: דְּכוּלֵּי עָלְמָא - הֶיזֵּק שֶׁאֵינוֹ נִיכָּר לָא שְׁמֵיהּ הֶיזֵּק, וְהָכָא בְּקָנְסוֹ שׁוֹגֵג אַטּוּ מֵזִיד קָא מִיפַּלְגִי, דְּמָר סָבַר: קָנְסוֹ שׁוֹגֵג אַטּוּ מֵזִיד, וּמָר סָבַר: לֹא קָנְסוֹ שׁוֹגֵג אַטּוּ מֵזִיד. וְרָמֵי דְּרַבִּי מֵאִיר אַדְּרַבִּי מֵאִיר, וְרָמֵי דְּרַבִּי יְהוּדָה אַדְּרַבִּי יְהוּדָה; דְּתַנְיָא: הַמְבַשֵּׁל בְּשַׁבָּת, בְּשׁוֹגֵג - יֹאכַל, בְּמֵזִיד - לֹא יֹאכַל, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר; רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: בְּשׁוֹגֵג - יֹאכַל לְמוֹצָאֵי שַׁבָּת, בְּמֵזִיד - לֹא יֹאכַל עוֹלָמִית; רַבִּי יוֹחָנָן הַסַּנְדְּלָר אוֹמֵר: בְּשׁוֹגֵג - יֹאכַל לְמוֹצָאֵי שַׁבָּת לְאַחֵרִים וְלֹא לוֹ, בְּמֵזִיד - לֹא יֹאכַל עוֹלָמִית לֹא לוֹ וְלֹא לְאַחֵרִים; קַשְׁיָא דְּרַבִּי מֵאִיר אַדְּרַבִּי מֵאִיר, קַשְׁיָא דְּרַבִּי יְהוּדָה אַדְּרַבִּי יְהוּדָה! - דְּרַבִּי מֵאִיר אַדְּרַבִּי מֵאִיר לָא קַשְׁיָא, כִּי קָנֵים - בִּדְרַבָּנַן, בְּדָאוֹרַיְיתָא - לָא קָנֵים. - וְהָא מְנַסֵּךְ דְּאוֹרַיְיתָא הוּא, וְקָא קָנֵים! - מִשּׁוּם חוּמְרָא דַּעֲבוֹדָה זָרָה קָנֵם לֵיהּ. דְּרַבִּי יְהוּדָה אַדְּרַבִּי יְהוּדָה לָא קַשְׁיָא, כִּי לָא קָנֵים - בִּדְרַבָּנַן, בְּדָאוֹרַיְיתָא - קָנֵים. - וְהָא מְנַסֵּךְ דְּאוֹרַיְיתָא, וְלָא קָנֵים! - מִשּׁוּם חוּמְרָא דַּעֲבוֹדָה זָרָה מִיבְדַּל בְּדִילֵי מִינֵיהּ. וְרָמֵי דְּרַבִּי מֵאִיר אַדְּרַבִּי מֵאִיר בְּדָאוֹרַיְיתָא; דְּתַנְיָא: הַנּוֹטֵעַ בְּשַׁבָּת, בְּשׁוֹגֵג - יְקַיֵּים, בְּמֵזִיד - יַעֲקֹר, וּבַשְּׁבִיעִית, בֵּין בְּשׁוֹגֵג בֵּין בְּמֵזִיד - יַעֲקֹר, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר; רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: בַּשְּׁבִיעִית, בְּשׁוֹגֵג - יְקַיֵּים, בְּמֵזִיד - יַעֲקֹר, וּבְשַׁבָּת, בֵּין בְּשׁוֹגֵג בֵּין בְּמֵזִיד - יַעֲקֹר! - וּלְטַעֲמִיךָ, תִּקְשֶׁה לְךָ הִיא גּוּפָהּ, מִכְּדֵי הָא דְּאוֹרַיְיתָא וְהָא דְּאוֹרַיְיתָא, מַאי שְׁנָא שַׁבָּת וּמַאי שְׁנָא שְׁבִיעִית? אֶלָּא הָתָם כִּדְקָתָנֵי טַעְמָא: אָמַר רַבִּי מֵאִיר, מִפְּנֵי מָה אֲנִי אוֹמֵר: בְּשַׁבָּת בְּשׁוֹגֵג - יְקַיֵּים, בְּמֵזִיד - יַעֲקֹר, וּבַשְּׁבִיעִית בֵּין בְּשׁוֹגֵג בֵּין בְּמֵזִיד - יַעֲקֹר? מִפְּנֵי שֶׁיִּשְׂרָאֵל מוֹנִין לַשְּׁבִיעִית, ואין

תוספות

הא דאסח דעתיה – ו"מלאכה" דנקט – משום פרה. אי נמי: אף על פי שפשע להסיח דעתו מדאמת מלאכה אפילו הכי פטור מדיני אדם. **גזלן** הוא וממון מעליא בעי לשלומי – תימה: דהיכי מדמי הכא דממילא למטמא בידים? דנהי דמטמא בידים, היכא דנטמאת מאלאה – אומר לו "הרי שלך לפניך". דהא המכחיש בדמת חבירו באבנים או במלאכה – חייב, ובהכחשה ממילא או פירות שהרקיבו מקצתם – אומר לו "הרי שלך לפניך", הואיל ועדיין הם בעין, ולא קנאם בשינוי! ויש לומר: דיבון דהיזק שאינו ניכר שמיה היזק – אם כן חשיב ליה כאילו הוא ניכר, ואם כן אין לך שינוי גדול מזה, וקנאם הגזלן בשינוי, וצריך לשלם בממון מעליא, ושמין בעין שגזל, ולא מצי אמר ליה "הרי שלך לפניך". ואם תאמר: ב"הגוזל קמא" (בבא קמא צח,ב) דבעי לאוקמי דף משנה ד"גזל מטבע ונפסל" כרבי יעקב, דאמר: החזירו שומר אחר שנגמר דינו – מוחזר. ודחי רבה: דבולי עלמא אמרינן באיסורי הנאה "הרי שלך לפניך", דאם כן לפלגו בחמץ בפסח. אלא הכא – ב"גומרין דינו של שור שלא בפניו" קמיפלגי, רבנן סברי: אין גומרין דינו של שור אלא בפניו, דאמר ליה: אי אייתיתיה ניזלי – הוה מעריקנא ליה לאגמא, השתא אתפסתיה לתוראי ביד מאן דלא מצינא לאישתעויי דינא בהדייהו. משמע דחייב משום דאתפסיה בידים. וכן פירש בקונטרס בסוף פרק "ארבעה וחמשה" (שם מה,א). והשתא, אי חשיב ליה היזק שאינו ניכר – אפילו אתפסיה בידים פטור, כדמוכח הכא. ואי חשיב היזק ניכר – אפילו תפסוהו בית דין מאליהן, ולא אתפסיה בידים – למה יפטר? וכי לא היה לו לשומרו שלא יבא לידי כך? ועוד: אם כשתפסוהו מאליהן פטור – גם כי מתפיסו בידים יהא פטור, דסוף סוף אפילו לא היה מתפיסו – היו תופסים אותו מאילידם, ולא הפסידו הבעלים כלום בתפיסתו! ונראה ד"אתפסתיה לתוראי" – אפילו לא אתפסיה בידים, אלא כלומר: אתפסתיך גרמה להתפיס, שלא שמרתו מתפיסת בית דין. ולרבנן, כיון דאין גומרין דינו של שור אלא בפניו – מה שנופל ביד בית דין חשיב היזק ניכר, לפי שהיזק ניכר זה בא בפשיעת שומר – חייב, ואינו יכול לומר "הרי שלך לפניך". אבל לרבי יעקב – לא חשיב מה שנופל ליד בית דין היזק ניכר, כיון דאין נפסל על ידי שנפל בידיהם, דאפילו לא נפל בידם – היו גומרין דינו שלא בפניו. וכיון דחשיב היזק שאינו ניכר – יכול לומר לו: הרי שלך לפניך, כמו בחמץ שעבר עליו הפסח.

תיובתא – אף על גב דמייתי אחרי כן הנאי, קאמר "תיובתא", משום דכן הלכה דלא שמיה היזק. **המבשל** בשבת בשוגג יאכל – פירוש: אפילו הוא עצמו, ואפילו בו ביום. דמהכא מוכיח דלא קניס שוגג אטו מזיד. וכן משמע בריש "בירה" (שבת לח,א) גבי בעו מיניה מרבי חייא בר אבא: שכח קדרה על גבי כירה בשבת ובישלה במזיד – לא יאכל, פירוש: בו ביום, בין הוא בין אחרים. ובמוצאי שבת – שרי אפילו לדידיה. וכן נמי שוגג דרבי יהודה, דהא מתניתין בפרק קמא דחולין היא (יד,א) דתנן: השוחט בשבת וביום הכפורים, אף על פי שמתחייב בנפשו – שחיטתו כשירה. ומוקי לה כרבי יהודה. ופריך: ונוקמה במזיד וכרבי מאיר כו', וקתני שבת דומיא דיום הכפורים, דאסור בו ביום בין לו בין לאחרים, ותני נמי: ושחיטתו כשרה – לא שנא לו לא שנא לאחרים, כדאמרינן התם על רבי יוחנן הסנדלר. ובמזיד קאמר רבי יהודה: לא יאכל עולמית – היינו הוא, אבל אחרים – יאכלו במוצאי שבת, דאי "בין הוא בין אחרים" קאמר, כרבי יוחנן הסנדלר – אם כן ב"מרובה" (בבא קמא עא,א) ובפרק "אלו נערות" (כתובות לד,א) דפטרי רבנן טבח בשבת מתשלומי ארבעה וחמשה, ומפרש דסברי לה כרבי יוחנן הסנדלר, דאמר: מעשה שבת אסורין, והויא שחיטה שאינה ראויה – אמאי מוקי לה כרבי יוחנן הסנדלר טפי מרבי יהודה? דלדידיה נמי מעשה שבת אסורים! ועוד: דבעי מאי טעמא דרבי יוחנן הסנדלר, ולא בעי מאי טעמא דרבי יהודה. כללא דמילתא: מזיד דרבי מאיר – שוגג דרבי יהודה, מזיד דרבי יהודה – שוגג דרבי יוחנן הסנדלר. **בדאוריתא** קניס – ואם תאמר: והא מתניתין רבי יהודה היא, וקתני: כהנים שפגלו במקדש שוגגין פטורין! ויש לומר: דאי קנסינן להו שוגגין – ממנעו ולא עבדי.

רש"י

ששקל בהן משקלות — שהיו תלויות בכף מאזנים, והיה יודע משקלם ונתן בשר לשקלו בכף שניה. דלא עבד בהן מעשה בידיו, אלא במחשבה מיפסל. **דרבא בכנגדן** — כדפרישית. ומתניתא דמשנה פסולות — ששקל מגופן, כדרך הטבחים לשקול בשר במים. שיש להם כלי שיש בו שנתות, ונותנים מים בראשונה, ונותנים בשר במים עד שהמים עולים לרושם השני וכוונהו כבר שבמשקל ליטרא או שתי ליטראות המים עולים ומגיעין לאותו הרושם. **מתניתין דאסח דעתיה** — משמירתן, על ידי המשקל ששקל בהם ונפסלו בהיסח הדעת. ד"למשמרת למי נדה" כתיב, שצריכה שימור תמיד, ומיהו, בדיני אדם לא מיחייב — דגרמא בעלמא הוא. והא דרבא — בדלא אסח. **ונפסל** — שפסלתו מלכות. **נטמאת** — מאליה. **הרי שלך לפניך** — ובלבד שישלם לו אותו עצמו, וקרינא בה "והשיב את הגזלה אשר גזל" (ויקרא ה) שהרי לא נשתנה. **ואי שמיה היזק** — מכדי מיגזל גזליה מדמשכיה, וקם ליה ברשותיה, וכי קמשלם ליה — דבר הניזק משלם ליה, ולא כמה שגזל. **רבי מאיר סבר שמיה היזק** — הלכך, אף בשוגג חייב, דאתרבי (בבא קמא כו,ב) מ"פצע תחת פצע". **לא שמיה היזק** — ובמזיד הוא דמחייב, משום קנסא. **רבי מאיר קנים שוגג אטו מזיד** — ואף על גב דמזיד גופיה קנסא הוא. **בשוגג יאכל** — הוא עצמו, ואף בשבת. **בשוגג יאכל** — הוא עצמו. **למוצאי שבת** — לאחר שהמתין בכדי שיעשו. אבל בשבת — לא, דקניס שוגג אטו מזיד. בדרבי יוחנן הסנדלר גרס יאכל, דרבי יוחנן סבר מעשה שבת אסורין באכילה, ויליף לה מקראי בבבא קמא (עא,א) ובכתובות (לד,א). **מטמא ומדמע** — איסורא דרבנן הוא, כיון דלא שמיה היזק — אין כאן איסורא דאורייתא, ודברי סופרים צריכין חיזוק, הלכך קניס אף השוגג. אבל בישול בשבת — איסורא דאורייתא הוא, ולא שכיח דעברי עלה, הלכך לא קניס. **משום חומרא דעבודה זרה** — להרחיקו מן האיסור — קניס, ועבד ליה חיזוק. **ורבי יהודה** — באיסור דאורייתא, משום דעבד איסור חמור — קניס, להרחיקו, אבל בדרבנן, דקיל — לא קניס את השוגג. **משום חומרא דעבודה זרה בדילי מיניה** — ולא צריך למיקנסיה. **ורמי** — דאורייתא אדאורייתא. הכא תני בשבת דאורייתא דלא קניס, וגבי שביעית קתני: בין בשוגג בין במזיד — יעקר. והוא הדין נמי דלרבי יהודה קשיא, אלא משום דתנא קמא רבי מאיר הוא, נקט ליה. ומסקנא אליבא דתרוויהו מתרצינן לה. **מונין ישראל לשביעית** — ישראל מונין שנות נטיעותיהן לשביעית, לפי שצריכין למנות שנות הנטיעה לערלה ולרבעי, בשיוצא מאיסור ערלה ומחללין אותו ברביעית — הרואה מונה השנים למפרע, ויודע שנטעה בשביעית, ואתי למשרי נטיעה בשביעית. ואין

וקמשלם

שֶׁשָּׁקַל בָּהֶן מִשְׁקָלוֹת כְּשֵׁרָה, לפי שאין זה נחשב שעשה בהם מלאכה, ולדבריך מוכח מהברייתא שגם באופן זה נפסלו המים, שהרי הוצרכה הברייתא להשמיענו שאינו חייב לשלם. מתרצת הגמרא, לֹא קַשְׁיָא מהברייתא על רבא, משום שיש לומר, הָא – הברייתא מדברת כששקל בְּגוּפָן של המים, כגון שהיו המים מונחים בכלי שיש בו סימני מדה, והניח חתיכת בשר בתוך המים ועל ידי שהוא רואה כמה עלו המים בכלי יודע את מדת הבשר, ובאופן זה נפסלו המים, וְהָא – דברי רבא שאמר שלא נפסלו, בְּכִנְגְּדָן – כששקל דבר כנגדן בכף מאזנים, ודבר זה אינו נחשב למלאכה. מקשה הגמרא, אם הברייתא מדברת כששקל בְּגוּפָן, אם כן מַעֲשֶׂה קָא עָבִיד בְּהוּ – הרי עשה את מעשה ההיזק בידים בגוף המים, וְאִי הֵיזֵק שֶׁאֵינוֹ נִיכָּר שְׁמֵיהּ הֵיזֵק, בְּדִינֵי אָדָם נַמִּי לְחַיֵּב. מתרצת הגמרא, אֶלָּא אִידִּי וְאִידִּי – בין הברייתא ובין דברי רבא נאמרו בְּששקל בְּכִנְגְּדָן, וְלֹא קַשְׁיָא, הָא – הברייתא מדברת בְּדְאַסַּח דַּעְתֵּיהּ – שהסיח דעתו משמירתם בשעת השקילה, ומי חטאת נפסלים בהיסח הדעת. הָא – דברי רבא נאמרו באופן דְּלֹא אַסַּח דַּעְתֵּיהּ, ולכן לא נפסלו.

רב פפא מוכיח ממשנה במסכת בבא קמא כרבי יוחנן: מָתִיב רַב פַּפָּא, שנינו במשנה (צו:) גָּזַל מַטְבֵּעַ וְנִפְסַל – לאחר זמן פסל המלך צורת מטבע זו, וכן אם גזל גזל תְּרוּמָה וְנִטְמֵאת, או שגזל חָמֵץ וְעָבַר עָלָיו הַפֶּסַח, אוֹמֵר לוֹ הגזלן לבעלים, הֲרֵי שֶׁלְּךָ לְפָנֶיךָ, ומחזיר לו החפץ כמות שהוא כיון שאין ההיזק ניכר. וְאִי אָמְרַתְּ הֵיזֵק שֶׁאֵינוֹ נִיכָּר שְׁמֵיהּ הֵיזֵק איך פוטר עצמו בהחזרת החפץ, הרי הַאי גַּזְלָן הוּא, ומשעת הגזילה נתחייב בהשבת החפץ, וכיון שהוזק החפץ ואינו שוה כבתחילה שוב אינו יכול לצאת ידי חובת השבה בהחזרת החפץ, אלא מָמוֹנָא מְעַלְיָא בָּעֵי שַׁלּוּמֵי – ממון כפי מה שהיה שוה החפץ בשעת הגזילה הוא צריך לשלם, ומכיון ששנינו שיכול הגזלן לפטור עצמו בהחזרת החפץ האסור, מוכח שהיזק שאינו ניכר לא שמיה היזק. אומרת הגמרא, תְּיוּבְתָּא – אכן ממשנה זו יש להשיב על דברי חזקיה ונדחו דבריו.

הגמרא מבררת האם דין היזק שאינו ניכר תלוי במחלוקת תנאים: לֵימָא כְּתַנָּאֵי – האם נאמר שדין היזק שאינו ניכר נחלקו בו תנאים בברייתא שלפנינו, ששנינו בברייתא, הַמְטַמֵּא וְהַמְדַמֵּעַ וְהַמְנַסֵּךְ, אֶחָד שׁוֹגֵג וְאֶחָד מֵזִיד חַיָּיב, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, בְּשׁוֹגֵג, יֹאכַל אפילו הוא עצמו לְמוֹצָאֵי שַׁבָּת, וכל שכן שאחרים מותרים לאוכלו במוצאי שבת, אבל בו ביום התבשיל אסור בין לו ובין לאחרים, ואם בישל בְּמֵזִיד, לֹא יֹאכַל הוא עצמו את התבשיל עוֹלָמִית – לעולם, אבל אחרים רשאים לאוכלו במוצאי שבת. רַבִּי יוֹחָנָן הַסַּנְדְּלָר אוֹמֵר, אם בישל בְּשׁוֹגֵג, יֵאָכֵל לְמוֹצָאֵי שַׁבָּת לְאַחֵרִים וְלֹא לוֹ, ואם בישל בְּמֵזִיד לֹא יֹאכַל עוֹלָמִית לֹא לוֹ וְלֹא לְאַחֵרִים. הרי מבואר בברייתא זו שרבי מאיר לא קנס שוגג אטו מזיד ורבי יהודה קנס, ומעתה לפי מה שפירשנו שמחלוקתם במטמא מדמע ומנסך היא אם קנסו שוגג אטו מזיד, אם כן קַשְׁיָא דְּרַבִּי מֵאִיר אַדְּרַבִּי מֵאִיר, וקַשְׁיָא דְּרַבִּי יְהוּדָה אַדְּרַבִּי יְהוּדָה, שהרי בברייתא מבואר להיפך, שרבי מאיר קנס וחייב אפילו בשוגג, ורבי יהודה לא קנסם אם הזיקו בשוגג.

הגמרא מתרצת בתחילה את דברי רבי מאיר: דְּרַבִּי מֵאִיר אַדְּרַבִּי מֵאִיר לֹא קַשְׁיָא, כִּי קָנֵים – מה שקנס רבי מאיר, זהו דווקא בְּדַרְבָּנָן – במטמא מדמע ומנסך שאיסורם מדרבנן, שהרי מדאורייתא היזק שאינו ניכר לא שמיה היזק, ודברי סופרים צריכים חיזוק יותר מדברי תורה כדי שלא יבואו לזלזל בהם, אבל בְּדְאוֹרַיְיתָא – במבשל בשבת שאיסורו מדאורייתא לֹא קָנֵים רבי מאיר. הגמרא מקשה על תירוץ זה, וְהָא מְנַסֵּךְ איסור דְּאוֹרַיְיתָא הוּא וְקָא קָנֵים רבי מאיר. מתרצת הגמרא, מִשּׁוּם חוּמְרָא דַּעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים קָנֵים לֵיהּ – מפני חומר איסור עבודת כוכבים קנס אפילו בדאורייתא, כדי להרחיק מאיסור זה.

הגמרא מתרצת את דברי רבי יהודה: דְּרַבִּי יְהוּדָה אַדְּרַבִּי יְהוּדָה לֹא קַשְׁיָא, כִּי לֹא קָנֵים רבי יהודה את השוגג, זהו דווקא בְּדַרְבָּנָן – מטמא מדמע ומנסך, לפי שאין איסור דרבנן חמור כל כך, אבל בְּדְאוֹרַיְיתָא קָנֵים אפילו בשוגג, כדי להרחיק מאיסור דאורייתא. הגמרא מקשה על חילוק זה, וְהָא מְנַסֵּךְ שאיסור דְּאוֹרַיְיתָא הוּא, וְלֹא קָנֵים רבי יהודה לחייבו בשוגג. מתרצת הגמרא, מִשּׁוּם חוּמְרָא דַּעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים מִיבְּדַל בְּדִילֵי מִינֵיהּ – משום חומר איסור עבודת כוכבים בני אדם מתרחקים מכך ואין צורך לקונסו.

הגמרא מקשה מברייתא בה קנס רבי מאיר בשוגג אף באיסור דאורייתא: וְרַמִּי דְּרַבִּי מֵאִיר אַדְּרַבִּי מֵאִיר בְּדְאוֹרַיְיתָא – לגבי איסור דאורייתא, דְּתַנְיָא, הַנּוֹטֵעַ בְּשַׁבָּת, אם נטע בְּשׁוֹגֵג יְקַיֵּים – רשאי לקיים את הנטיעה, ואם נטע בְּמֵזִיד יַעֲקֹר, וְהנוטע בַּשְּׁבִיעִית בֵּין בְּשׁוֹגֵג בֵּין בְּמֵזִיד יַעֲקֹר, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, בַּשְּׁבִיעִית בְּשׁוֹגֵג יְקַיֵּים בְּמֵזִיד יַעֲקֹר, וּבְשַׁבָּת בֵּין בְּשׁוֹגֵג בֵּין בְּמֵזִיד יַעֲקֹר. והרי נטיעה בשביעית היא איסור דאורייתא וקנס רבי מאיר בשוגג, וזה סותר לדבריו שלא קנס לגבי שבת.

כדי ליישב, הגמרא מוכיחה מגוף הברייתא שדברי רבי מאיר לגבי שביעית נאמרו מטעם אחר: וּלְטַעְמֵיךָ – לפי סברתך שטעמו של רבי מאיר [שאמר שבשביעית בין בשוגג בין במזיד יעקור] הוא משום שקנס שוגג אטו מזיד, אם כן תִּקְשֶׁה לְךָ הֵיא גּוּפָהּ – הברייתא עצמה, מִכְּדֵי – הרי, הָא דְּאוֹרַיְיתָא וְהָא דְּאוֹרַיְיתָא, מַאי שְׁנָא שַׁבָּת וּמַאי שְׁנָא שְׁבִיעִית – מאחר שאיסור נטיעה בין בשבת ובין בשביעית הוא מן התורה, מה החילוק בין שבת לשביעית שבשביעית אמר שגם בשוגג יעקור, ובשבת אמר שבשוגג קיים, אֶלָּא מוכח שהָתָם כִּדְקָתָנֵי טַעְמָא – שם הטעם הוא כמו שמפורש בהמשך הברייתא, אָמַר רַבִּי מֵאִיר, מִפְּנֵי מָה אֲנִי אוֹמֵר בְּשַׁבָּת בְּשׁוֹגֵג יְקַיֵּים בְּמֵזִיד יַעֲקֹר, מִפְּנֵי שֶׁיִּשְׂרָאֵל מוֹנִין שנות נטיעותיהן לְשְׁבִיעִית, לפי שיש צורך למנות שנות הנטיעה לערלה ולרבעי, ומונין מספר השנים לפי שנות השביעית, ואם נתיר לו לקיים את האילן, כשיבואו למנות שנות נטיעה זו ידעו שניטעה בשביעית ויאמרו שמותר לנטוע בשביעית, יֹאכַל – אינו רשאי לאוכלו בו ביום לא הוא ולא אחרים, אבל במוצאי שבת אף הוא עצמו רשאי לאוכלו, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אם בישל בְּשׁוֹגֵג, יֹאכַל אפילו הוא עצמו לְמוֹצָאֵי שַׁבָּת, וכל שכן שאחרים מותרים לאוכלו במוצאי שבת, אבל בו ביום התבשיל אסור בין לו ובין לאחרים, ואם בישל בְּמֵזִיד, לֹא יֹאכַל הוא עצמו את התבשיל עוֹלָמִית – לעולם, אבל אחרים רשאים לאוכלו במוצאי שבת. רַבִּי יוֹחָנָן הַסַּנְדְּלָר אוֹמֵר, אם בישל בְּשׁוֹגֵג, יֵאָכֵל לְמוֹצָאֵי שַׁבָּת לְאַחֵרִים וְלֹא לוֹ, ואם בישל בְּמֵזִיד לֹא יֹאכַל עוֹלָמִית לֹא לוֹ וְלֹא לְאַחֵרִים. הרי מבואר בברייתא זו שרבי מאיר לא קנס שוגג אטו מזיד ורבי יהודה קנס, ומעתה לפי מה שפירשנו שמחלוקתם במטמא מדמע ומנסך היא אם קנסו שוגג אטו מזיד, אם כן קַשְׁיָא דְּרַבִּי מֵאִיר אַדְּרַבִּי מֵאִיר, וקַשְׁיָא דְּרַבִּי יְהוּדָה אַדְּרַבִּי יְהוּדָה, שהרי בברייתא מבואר להיפך, שרבי מאיר קנס וחייב אפילו בשוגג, ורבי יהודה לא קנסם אם הזיקו בשוגג.

הגמרא מתרצת בתחילה את דברי רבי מאיר: דְּרַבִּי מֵאִיר אַדְּרַבִּי מֵאִיר לֹא קַשְׁיָא, כִּי קָנֵים – מה שקנס רבי מאיר, זהו דווקא בְּדַרְבָּנָן – במטמא מדמע ומנסך שאיסורם מדרבנן, שהרי מדאורייתא היזק שאינו ניכר לא שמיה היזק, ודברי סופרים צריכים חיזוק יותר מדברי תורה כדי שלא יבואו לזלזל בהם, אבל בְּדְאוֹרַיְיתָא – במבשל בשבת שאיסורו מדאורייתא לֹא קָנֵים רבי מאיר. הגמרא מקשה על תירוץ זה, וְהָא מְנַסֵּךְ איסור דְּאוֹרַיְיתָא הוּא וְקָא קָנֵים רבי מאיר. מתרצת הגמרא, מִשּׁוּם חוּמְרָא דַּעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים קָנֵים לֵיהּ – משום חומר איסור עבודת כוכבים בני אדם מתרחקים מכך ואין צורך לקונסו.

הגמרא מקשה מברייתא בה קנס רבי מאיר בשוגג אף באיסור דאורייתא: וְרַמִּי דְּרַבִּי מֵאִיר אַדְּרַבִּי מֵאִיר בְּדְאוֹרַיְיתָא – לגבי איסור דאורייתא, דְּתַנְיָא, הַנּוֹטֵעַ בְּשַׁבָּת, אם נטע בְּשׁוֹגֵג יְקַיֵּים – רשאי לקיים את הנטיעה, ואם נטע בְּמֵזִיד יַעֲקֹר, וְהנוטע בַּשְּׁבִיעִית בֵּין בְּשׁוֹגֵג בֵּין בְּמֵזִיד יַעֲקֹר, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, בַּשְּׁבִיעִית בְּשׁוֹגֵג יְקַיֵּים בְּמֵזִיד יַעֲקֹר, וּבְשַׁבָּת בֵּין בְּשׁוֹגֵג בֵּין בְּמֵזִיד יַעֲקֹר. והרי נטיעה בשביעית היא איסור דאורייתא וקנס רבי מאיר בשוגג, וזה סותר לדבריו שלא קנס לגבי שבת.

כדי ליישב, הגמרא מוכיחה מגוף הברייתא שדברי רבי מאיר לגבי שביעית נאמרו מטעם אחר: וּלְטַעְמֵיךָ – לפי סברתך שטעמו של רבי מאיר [שאמר שבשביעית בין בשוגג בין במזיד יעקור] הוא משום שקנס שוגג אטו מזיד, אם כן תִּקְשֶׁה לְךָ הֵיא גּוּפָהּ – הברייתא עצמה, מִכְּדֵי – הרי, הָא דְּאוֹרַיְיתָא וְהָא דְּאוֹרַיְיתָא, מַאי שְׁנָא שַׁבָּת וּמַאי שְׁנָא שְׁבִיעִית – מאחר שאיסור נטיעה בין בשבת ובין בשביעית הוא מן התורה, מה החילוק בין שבת לשביעית שבשביעית אמר שגם בשוגג יעקור, ובשבת אמר שבשוגג קיים, אֶלָּא מוכח שהָתָם כִּדְקָתָנֵי טַעְמָא – שם הטעם הוא כמו שמפורש בהמשך הברייתא, אָמַר רַבִּי מֵאִיר, מִפְּנֵי מָה אֲנִי אוֹמֵר בְּשַׁבָּת בְּשׁוֹגֵג יְקַיֵּים בְּמֵזִיד יַעֲקֹר, מִפְּנֵי שֶׁיִּשְׂרָאֵל מוֹנִין שנות נטיעותיהן לְשְׁבִיעִית, לפי שיש צורך למנות שנות הנטיעה לערלה ולרבעי, ומונין מספר השנים לפי שנות השביעית, ואם נתיר לו לקיים את האילן, כשיבואו למנות שנות נטיעה זו ידעו שניטעה בשביעית ויאמרו שמותר לנטוע בשביעית, לאכול את התבשיל אפילו בו ביום, אבל אם בישל בְּמֵזִיד, לֹא

מתורת רבותינו נשיאי חב"ד

א.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שניאור זלמן אדמו"ר הזקן - בעל התניא והשו"ע

~ שולחן ערוך עם הערות וציונים - הלכות שבת ~

ב כָּל דָּבָר הָרָאוּי[ה] לַאֲכִילָה בְּשַׁבָּת[ו] - אֵין בּוֹ דִּין מְקִצֶּה, אֲפִלּוּ אִם הוּא עוֹמֵד לִסְחוֹרָה, כְּגוֹן תְּמָרִים וּשְׁקֵדִים וּשְׁאָר פֵּרוֹת הָעוֹמְדִים לְהוֹלִיכָם לִסְחוֹרָה לְמָקוֹם אַחֵר[ז] - מֻתָּר לֶאֱכוֹל מֵהֶם בְּשַׁבָּת[ח].
וַאֲפִלּוּ אִם דָּחָה אוֹתָם בְּיָדַיִם[ט] מִלְּאָכְלוֹ בְּשַׁבָּת[י], כְּגוֹן חִטִּים שֶׁזְּרָעָן בַּקַּרְקַע - מֻתָּר לֶאֱכוֹל מֵהֶן בְּשַׁבָּת אִם עֲדַיִן לֹא הִשְׁרִישׁוּ[יא]. וְכֵן בֵּיצִים שֶׁנִּתְּנָן תַּחַת הַתַּרְנְגֹלֶת לְגַדֵּל אֶפְרוֹחִים - מֻתָּר לְטַלְטְלָן[יב]. וְכֵן תְּמָרִים

ביאורי הלכה

ה] דבר הראוי – אע"פ שישנם כאלו שאינם אוכלים אותו ואינו ראוי לכל[6].

ו] לאכילה בשבת – אף־על־פי שלא יהיה ראוי גם לאחר השבת[7], ומאידך, אם אין ראוי בשבת לא יועיל שיהיה ראוי לאחר השבת[8].

ז] למקום אחר – כשעומדים להוליכם למקום אחר, אז מסיח דעתו מהם לגמרי[9].

ח] מהם בשבת – הוא דין מיוחד בדברי מאכל המותרים בטלטול אפילו מקפיד עליהם[10], ולכך מותר לטלטל אתרוגים העומדים לסחורה (לפני חג הסוכות) או מצת מצוה העומדת לאכילה של מצוה בערב פסח שחל בשבת[11].

ט] אותם בידים – כשדחה בידים הקצהו לא רק בדעתו, אלא גם עשה בו מעשה של הקצאה[12].

י] מלאכלו בשבת – ב'קונטרס השלחן' הגיה: 'מלאכלם'[13].

יא] לא השרישו – לא נקלטו באדמה והוציאו שורשים, וכגון שזרען פחות משלושה ימים קודם השבת[14], אבל אם השרישו אסור ליטול מהם משום תולש[15].

יב] מותר לטלטלן – כל עוד ראויים לאכילה[16], ואפילו

ציונים והוספות

6) אם אינו ראוי כלל נתבאר לעיל סי' שח סעיפים סח־סט.

7) כדלהלן לעניין חטים שזרען וביצים שהניחן.

8) כדלעיל סי' שח ס"ט לעניין מאכל האסור בו ביום בלבד ואינו עומד לכלבים.

9) אבל אם עומדים לסחורה באותו מקום, לא הסיח דעתו מהם בשבת, שהרי רשאי למכרם בשבת באופן המבואר להלן סי' שכג (ע"פ שו"ת דברי נחמיה חאו"ח סי' כ אות ז).

10) אבל כלים העומדים לסחורה שמקפיד עליהם - אסורים בטלטול (סי' שח ס"ג).

11) בשש"כ פ"כ הערה סז כתב לאסור טלטולם, ולכאורה דבריו מבוססים על יסוד המשנ"ב ס"ק ד שהחילוק בין מאכל לכלים כי במאכל לעולם אינו מקפיד ואם ירצה יאכל ממנו, וכן על כך שמוקצה מחמת חיסרון כיס חל גם על כלי שמלאכתו להיתר אם קובע לו מקום, אך בשוע"ר משמע שהוא דין מיוחד במאכל.

12) ראה חי' הר"ן שבת מה ע"א: שכל שדחה בידים אין לך דיחוי וסילוק דעת גדול מזה; להעיר, שע"פ המבואר להלן סוף הערה כז צריך לומר שדחיה בידים המבוארת בסעיף זה (לעניין גרוגרות וצימוקים עכ"פ) לא באה רק להוסיף בחומרת ההקצאה, אלא היא סיבת איסור אכילת הגרוגרות וצימוקים בשבת, כי מחמת שדחה אותם בידיים לא יועיל שנמלך עליהם בשבת גם אם יהיו ראויים, וראה שו"ת דברי נחמיה (או"ח סי' כ אות יג ואילך) על הגדרים השונים ב'דחייה בידיים' ובדברי אדמו"ר הזקן בזה.

13) יש שהגיהו: 'ואפילו אם דחה אותו בידים מלאכלו בשבת'.

14) כל זמן שלא השרישו ראויים לאכילה (וראה סדר ברה"נ פ"י הי"א לעניין ברכתן).

15) ראה סי' רסה קו"א ס"ק א הובא בציונים.

16) אבל כשלא ראויים אסורים בטלטול, כדלעיל סי' שט ס"י; לכאורה החידוש בהיתר טלטול הביצים לגבי החיטים (אף שגם החיטים נדחו בידיים) שגם כעת לא נמלך בדעתו לאכול הביצים אלא לטלטלם בלבד (ראה שו"ת דברי נחמיה (שם, אות י): "וכמו"כ בלשון מוה"ז רבינו ז"ל צ"ע דבתמרי דעיסקא וכן בחיטים נקט לשון אכילה ובביצה לשון טלטול כו'"), והחידוש בשניהם לגבי דין תמרים דלהלן ששניהם נדחו בכוונה להפקיע מהם שם 'אוכל'

הַנִּלְקָטִים קֹדֶם בִּשּׁוּלָם יג] וְכוֹנְסִים אוֹתָם בְּסַלִּים וְהֵם מִתְבַּשְּׁלִים שָׁם מֵאֲלֵיהֶם - מֻתָּר לֶאֱכוֹל מֵהֶם קֹדֶם גְּמַר בִּשּׁוּלָם יד].

וְכֵן כָּל מִינֵי פֵּרוֹת שֶׁמַּנִּיחִים אוֹתָם בַּמֻּקְצָה טו] לְיַבְּשָׁם - מֻתָּר לֶאֱכוֹל מֵהֶם קֹדֶם שֶׁיִּתְיַבְּשׁוּ טז]. חוּץ מִגְּרוֹגָרוֹת וְצִמּוּקִים יז], שֶׁאָסוּר לֶאֱכוֹל מֵהֶם אוֹ לְטַלְטְלָן מִשֶּׁהִנִּיחָם בַּמֻּקְצָה יח] עַד לְאַחַר שֶׁנִּתְיַבְּשׁוּ לְגַמְרֵי יט], לְפִי שֶׁהֵן מַסְרִיחוֹת כ] בֵּינְתַּיִם וְאֵינָן רְאוּיִין לַאֲכִילָה מִשֶּׁנִּשְׁתַּהוּ שָׁם מְעַט עַד שֶׁיִּתְיַבְּשׁוּ לְגַמְרֵי, וְלָכֵן אֲסוּרִים בְּשַׁבָּת מִשּׁוּם מֻקְצֶה כא].

וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר אִם אֵינָן רְאוּיִין לְגַמְרֵי, שֶׁהֲרֵי הֵן גְּרוּעִין מִכָּל מֻקְצֶה, שֶׁהֲרֵי הֵן כַּאֲבָנִים וְעָפָר, וַאֲפִלּוּ הַזְּמָנָה מִבְּעוֹד יוֹם אֵין מוֹעֶלֶת בָּהֶם, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר. אֶלָּא אֲפִלּוּ אִם הֵן רְאוּיִין וְאֵינָן רְאוּיִין כב], שֶׁיֵּשׁ אֲנָשִׁים שֶׁאוֹכְלִים

ביאורי הלכה

ביצים בימינו שמקפידים שלא ליטלן מתחת התרנגולת[17].

יג] קודם בישולם – פירות בוסר קשים אף שאינם ראויים לאכילה אלא בדוחק, וכן דברי מאכל קפואים הראויים לאכילה לאחר הפשרתם[18] ללא הכנה או בישול האסורים בשבת – מותרים בטלטול[19].

יד] גמר בישולם – אף שאינם ראויים לאכילה אלא על ידי הדחק, וכשכונסם בסלים[20] דוחם בידיים ומקצה אותם מאכילה עד שיבשילו לגמרי[21].

טו] במוקצה – מקום בו ישהו תחת השמש עד שיתייבשו[22], וכגון על הגג או בחצר.

טז] קודם שיתייבשו – אף שהקצם בדעתו ודחאם בידיים מאכילתם כפי שהם.

יז] מגרוגרות וצימוקים – תאנים מיובשות וענבים מיובשים.

יח] משהניחם במוקצה – אסורים בטלטול מיד כשהניחם אפילו עדיין לא הסריחו וראויים לאכילה לגמרי[23].

יט] שנתייבשו לגמרי – שיתייבשו לגמרי קודם השבת[24].

כ] מסריחות – מרקיבות ומבאישות.

כא] משום מוקצה – מחמת הקצאת הדעת, ולא מחמת שאינו ראוי[25].

כב] ראויין ואינן ראויין – עוד לפני כניסת השבת[26].

ציונים והוספות

משא"כ התמרים (ראה קרבן העדה על הירושלמי (שבת פ"ג ה"ו) שזו סברא לאסור הטלטול גם לדעת ר"ש).

17) בשלחן שלמה אות ז הערה ג' כתב לאסור טלטול חיטים שזרעם בקרקע בזמננו משום שמקפידים מאוד שלא להוציאן לאחר הטרחה שבזריעתם (וכן מקפידים מאוד על ביצים שתחת התרנגולת), והרי זה כ'קובע לו מקום' שהוא מוקצה מחמת חסרון כיס, אך על פי המבואר לעיל (הערה יא בעניין גדר האוכלין לגבי טלטול, ולעיל סי' שח הערה מו לגבי דין כלי שמלאכתו להיתר שקובע לו מקום) - אין להחמיר.

18) אף שללא הפשרתם ספק אם נאכלים גם בשעת הדחק (שלמי יהודה פ"ח הערה ב).

19) אפילו התמרים שדחאם בידיים מותרים באכילה, וכל־שכן דברי מאכל שלא דחאם בידיים אף שאינם ראויים אלא בדוחק.

20) כדי שיתחממו זה בזה ויבשילו (מאירי, ביצה מ, ב).

21) החידוש בהיתר טלטול התמרים הוא שנדחו בידים עוד קודם שהיו בגדר אוכל ממש (משא"כ חטים וביצים שיש להם גדר 'אוכל').

22) הוא הדין לפירות וירקות ששורים אותם בחומץ או מי מלח.

23) באנצי' תלמודית כרך מב (ערך מוקצה מחמת חסרון הכנה, הערה 77, ע' תעט) שהבינו דעת שוע"ר כדעת חי' המהר"ל והמגיני שלמה (בדעת רש"י) שלעולם אין מוקצה בדבר הראוי לאכילה, וגם בגרוגרות וצימוקים לא ההקצאה מדעתו בלבד גורמת למוקצה, אלא זה שנשתנו, אמנם משמעות לשון שוע"ר שאסורים בטלטול אף כשראויים לאכילה, והטעם הוא כי נעשו עבורו כעץ ואבן, ויתבאר יותר להלן הערה כז.

24) כדלהלן סעיף ה. ולהעיר שבסי' תצה סי"ג כתב: מוקצה כעין גרוגרות וצמוקין שמעלין אותן לגג ליבשן ואדם מסיח דעתו מהם מפני שאין ראויים לאכילה עד לאחר זמן מרובה, ולכאורה גם אם מתייבשים תוך כמה ימים היה מסיח דעתו מהם, והוספת 'זמן מרובה' אינה אלא לאסור טלטולם במקרה שהתייבשו לגמרי בשבת עצמה.

25) איסור דבר הראוי בשבת (כגון גרוגרות וצימוקים גם בזמנים שהם ראויים לאכילה) הוא משום מוקצה (שהקצה מדעתו דבר הראוי לשימוש וכדוגמת 'מוקצה מחמת חיסרון כיס'), משא"כ דבר שאינו ראוי מצד עצמו שאינו משום מוקצה אלא גרוע מכך כפי שממשיך ומבאר.

26) וכל־שכן שאסורים בטלטול אם נעשו ראויים בשבת עצמה, ואפילו התייבשו לגמרי במהלך השבת כדלהלן סעיף ה.

אוֹתָן וְיֵשׁ שֶׁאֵינָן אוֹכְלִים - אַף עַל פִּי כֵן אֲסוּרִים מִשּׁוּם מֻקְצֶה, שֶׁכֵּיוָן שֶׁדָּחָה אוֹתָן בְּיָדַיִם - אֵינָן עוֹלִין מִידֵי דְּחִיָּתָן עַד שֶׁיִּהְיוּ רְאוּיִין לְגַמְרֵי כג].

וְאֵינָן דּוֹמִין לִשְׁאָר דְּבָרִים שֶׁדָּחָאָם בְּיָדַיִם שֶׁמֻּתָּרִים, לְפִי שֶׁאַף שֶׁדָּחָאָם בְּיָדַיִם - אַף עַל פִּי כֵן לֹא הִסִּיחַ דַּעְתּוֹ מֵהֶן לְגַמְרֵי כד], מַה שֶּׁאֵין כֵּן גְּרוֹגָרוֹת וְצִמּוּקִים שֶׁהִנִּיחָן לְיַבְּשָׁן, כֵּיוָן שֶׁהָיָה יוֹדֵעַ שֶׁיַּסְרִיחוּ - הִקְצָה דַּעְתּוֹ מֵהֶן לְגַמְרֵי כה] עַד שֶׁיִּתְיַבְּשׁוּ לְגַמְרֵי וְיִתַּקְּנוּ הֵיטֵב שֶׁיִּהְיוּ רְאוּיִין לַכֹּל כו]. וְאַף שֶׁעַכְשָׁו בְּשַׁבָּת נִמְלַךְ לְאָכְלָם - אֵינָם מוּכָנִים עַל יְדֵי כָּךְ, כֵּיוָן שֶׁהָיוּ מֻקְצִים מִדַּעְתּוֹ מִתְּחִלַּת הַשַּׁבָּת כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר, שֶׁכָּל דָּבָר שֶׁהֻקְצָה מִדַּעַת הָאָדָם בְּבֵין הַשְּׁמָשׁוֹת - הֻקְצָה לְכָל הַשַּׁבָּת כֻּלָּהּ:

חלק ב סימן שי, דִּינֵי מֻקְצֶה בְּשַׁבָּת, סָעִיף ב:

ביאורי הלכה

כג] ראויין לגמרי – אף שדבר המוכן לא נדחה כל עוד הוא ראוי לאכילה ואפילו בדוחק, דבר שאינו מוכן לא נעשה מוכן עד שיהיה ראוי לגמרי[27].

כד] הסיח דעתו מהן לגמרי – שאר פירות שהניחם לייבוש לא מסריחים וראויים תמיד לאכילה.

כה] הקצה דעתו מהן לגמרי – והם בעיניו כעץ ואבן כבר כעת[28].

כו] ראויין לכל – אם בשעה שהניחם חשב לאכול מהגרוגרות עוד קודם שיתייבשו לגמרי – מותרים בטלטול[29].

ציונים והוספות

27) בהלכה זו מוזכרים ששה גורמים לאיסור טלטול גרוגרות וצימוקים אף שראויים לאכילה: (א) הוקצו מדעתו, (ב) דחאם בידיים, (ג) יודע שיסריחו לגמרי ולא יהיו ראויים, (ד) מסריחים משנשתהו מעט, (ה) עתידים להיות ראויים לגמרי, (ו) מתוך שהוקצה בתחילת השבת הוקצה לכל השבת. הגורם הראשון לא אוסר הטלטול (ולכך פירות העומדים לסחורה מותרים בטלטול) גם אם מצטרף אליו הגורם השני (כדלעיל לעניין פירות שמניחים במוקצה), כי הקצאה (הימנעות משימוש) שאין בה הסחת דעת לגמרי (כמו מוקצה מחמת חסרון כיס) אינה הקצאה האוסרת לרבי שמעון (שהלכה כמותו), וכיון שנוסף הגורם השלישי שיודע שיסריחו לגמרי - נחשבת הקצאתו להסחת דעת לגמרי, אלא שעדיין אין לאסור כל זמן שלא הסריחו (כמו בחיטים וביצים דלעיל שלא הסיחם מדעתו לגמרי עד שיסריחו בפועל), וכאן נוסף הגורם הרביעי שמסיח דעתו מהם מיד כי מסריחים בשהיה מועטת, אלא שעדיין אין לאסור אם כבר התחילו להתייבש ונעשו ראויים מעט קודם השבת (כדין תמרים דלעיל), ולכך נוסף הגורם החמישי שבדעתו היה שלא לאוכלם עד שיהיו ראויים לכל (ראה גם להלן הערה כט), כי גם רבי שמעון המתיר טלטול כל דבר הראוי לאכילה היינו משום שלא די בהקצאתו (אף אם אינו ראוי לאכילה לגמרי) להפקיע ממנו דין 'מוכן', אבל דבר שמעצמו אינו בגדר 'מוכן' - לא חל עליו שם 'מוכן' עד שיהיה ראוי לאכילה לגמרי (שאז נעשה מוכן מעצמו, או עד שיזמנו ויכינו במחשבה או במעשה שאז מותר בטלטול גם אם לא ראוי לגמרי), וכיון שגרוגרות וצימוקים אינם בגדר 'מוכן' (כי פקע מהם מחמת דחייתם), לא די בכך שראויים לאכילה על ידי הדחק עד שיהיו ראויים לגמרי או שיזמנם לאכילה גם כשאינם ראויים לגמרי, ואף אם נמלך כעת לאוכלם לא נעשו מוכנים לאכילה ומותרים לטלטול כי דבר שדחאו בידיים (הגורם השני) צריך להכינו ולזמנו קודם השבת (הגורם הששי, וכדלהלן סעיף ה, וראה לעיל הערה יב).

28) ראה לעיל הערה כז.

29) ראה לעיל הערה כז שכיון שפקע מהגרוגרות והצימוקים גדר 'מוכן', אסור לטלטלם עד שיהיו ראויים לגמרי או שיכינם במחשבתו (אף שאינם ראויים לגמרי), ולכאורה בכך שידע שיסריחו גרם לפקיעת גדר 'מוכן', ובכך שחשב שלא לאכול עד שיתייבשו לגמרי גרם שלא יחזור אליהם גדר 'מוכן' מיד כשיתחילו להיות ראויים. ולכן, אם חשב בפירוש (אפילו קודם שיסריחו) לאכול מהגרוגרות לאחר שיצאו מסרחונם קודם שיתייבשו לגמרי, מועיל להתיר טלטולם כשיתחילו להתייבש (אף שעדיין יהיו אסורים מיד שהניחם קודם שיסריחו, וכשאינם ראויים אסורים ממ"נ), אמנם ראה אנצ' תלמודית כרך מב (ערך מוקצה מחמת חסרון הכנה הערה 89, ע' תפא): צ"ב בדעתו, אם דווקא משום שעתידים לחזור ולהשביח לאחר שיתקלקלו לגמרי, מודה ר"ש שאסורים כאשר אינם ראויים לגמרי, או שהואיל ועתידים להתקלקל לגמרי אף אם אין עתידים לחזור ולהשביח, מסיח דעתו מהם לגמרי ואסורים לר"ש.

~ שולחן ערוך רבנו הזקן לפי לוח "רב יומי" - הלכות פסח ~

~ יום ראשון ~

חלק ג סימן תעג דיני כוס ראשון וסדר הפסח עד כוס שני:

לט אחר כך צריך למזוג כוס שני ואין צריך שטיפה והדחה שהרי שטפו והדיחו קודם הקידוש:

מ ואף על פי שאין צריך לאחוז הכוס בידו עד שיגיע ללפיכך כמו שיתבאר אף על פי כן צריך למזוג מיד קודם התחלת אמירת ההגדה כדי שישאלו התינוקות למה שותין כוס שני קודם הסעודה שאין דרך לשתות כן בכל ימות השנה ועל ידי כך יתעוררו לשאול גם כן שאר השאלות מה נשתנה וכו' לקיים לבניו מה שנאמר כי ישאלך בנך מחר לאמר מה העדות והחוקים והמשפטים וגו' ואמרת לבנך עבדים היינו וכו'.

ואם אין דעת בבן לשאול הרי אביו חייב ללמדו לשאול מה נשתנה כו' ואם אין לו בן הרי אשתו חייבת לשאול אותו ואם אין לו אשה הוא שואל את עצמו מה נשתנה כו' ואפילו אם מסובין שני תלמידי חכמים הבקיאים בהלכות פסח שואל אחד מהם את חבירו מה נשתנה כו'.

ואחר כך מתחילין שניהם עבדים היינו ואין השני צריך לומר מה נשתנה וכן כשהבן או האשה שואלין אותו אין הוא צריך לומר מה נשתנה אלא מתחיל עבדים היינו:

מא צריך לומר אין אנו מטבילין אפילו פעם אחת אבל אין לומר אין אנו חייבים לטבל אפילו פעם אחת לפי שאיך יאמר הלילה הזה שתי פעמים שיהיה משמע שחייבים להטביל שתי פעמים ובאמת אין מטבילין מחמת חיוב אלא פעם אחת דהיינו המרור שמטבילין בחרוסת אבל טיבול הראשון אינו מחמת חיוב אלא כדי להתמיה התינוקות:

מב ולפי דעתו של בן אביו מלמדו התשובה על שאלותיו דהיינו אמירת ההגדה שהיא מצות־עשה מן התורה אפילו אם לא שאל אותו הבן כלום שנאמר והגדת לבנך ביום ההוא וגו' ולפיכך צריך לומר ההגדה בלשון שמבינים הקטנים והנשים או יפרש להם הענין לפי דעתם אם הם מבינים הרבה יפרש להם הכל:

~ יום שני ~

מג ועיקר נוסח ההגדה שתקנו חכמים חובה על הכל הוא מתחילת עבדים היינו עד הרי זה משובח ואחר כך מתחלה עובדי עבודה זרה היו אבותינו כו' עד סוף דרוש פרשת ארמי אובד אבי ואח"כ פסח שהיו אוכלין כו' מצה זו כו' מרור זה כו' בכל דור ודור כו' ואותנו הוציא משם כו' לפיכך כו' עד ברוך אתה ה' גאל ישראל ושאר כל נוסח ההגדה הוא מנהג שנהגו כל ישראל מדורות הראשונים:

מד בזמן שהיו מסירין השולחן או הקערה מלפני האומר הגדה היו צריכים להחזירן לפניו כשמתחיל עבדים היינו לפי שצריך לומר ההגדה על מצה ומרור וחרוסת ושני תבשילין כמו שנתבאר למעלה ולכן יש ליזהר שתהא המצה מגולה קצת עד שיגיע ללפיכך שאז נוהגין להגביה כל אחד כוסו ולאחוז בידו עד שחותם גאל ישראל ולפיכך נכון לכסות המצות שלא יראה הפת בושתו כשנוטלין הכוס.

וכן כשאומר והיא שעמדה כו' יש נוהגין לאחוז הכוס ביד עד והקב"ה מצילנו מידם. נכון גם כן שתהא המצה מכוסה עד שיעמיד הכוס על השולחן ואז יגלנה:

מה כשיגיע למצה זו שאנו אוכלין כו' צריך להגביה המצה להראותה להמסובין שתחבב המצוה עליהם ויש להגביה האמצעית הפרוסה שהיא נקראת לחם עוני ובה הוא יוצא ידי חובתו כמו שנתבאר למעלה וכן כשיגיע למרור זה צריך להגביה המרור להראותו למסובין אבל כשיאמר פסח (זה) שהיו אבותינו כו' לא יגביה התבשיל שבקערה שהוא זכר לפסח שלא יהא נראה כאילו הקדישו לכך:

מו ונאמר לפניו שירה חדשה הללויה צריך לומר הנו"ן של ונאמר בסגו"ל ויהיה פירושו שכבר אמרו לפניו משה וישראל בצאתם ממצרים שירה חדשה דהיינו שירת הים וגם יש אומרים שמשה וישראל אמרו את ההלל אבל לא יאמר הנו"ן בחולם יהיה פירושו על גאולה העתידה אם כן היה צריך לומר ונאמר לפניו שיר חדש בלשון זכר שכך אמרו במדרש כל השירות נקראת שירה לשון נקבה כי תשועתם כיולדת שהמליטה זכר ונפטרה מצער הלידה ואח"כ חוזרת ויולדת בצער כך כל הגאולות היו אחריהן גליות וצרות אבל גאולה אחרונה לא תהיה אחריה צרה כלל לכך נאמר שירו לה' שיר חדש לשון זכר ולפיכך צריך לומר בברכת אשר גאלנו ונודה לך שיר חדש ולא יאמר שירה חדשה:

~ יום שלישי ~

מז אין מברכין על ההלל שקורין בלילה זה לפי שאין קורין אותה בפעם אחד אלא קורין מקצתו לפני הסעודה ומקצתו לאחר ברכת המזון:

מח אף על פי שקריאת ההלל היא מעומד כמו שנתבאר בסי' תכ"ב מכל־מקום ההלל שבלילה זה קורין אפילו מיושב לפי שכל מעשי לילה זה הוא דרך חירות לפיכך אין מטריחין אותו לעמוד ומכל־מקום לא יקרא ההלל וההגדה כשהוא מוטה על צדו אלא ישב באימה וביראה עיין סי' ס"ג:

ממ בברכת אשר גאלנו צריך לומר מן הזבחים ואח"כ מן הפסחים לפי שהזבח היא החגיגה הנאכלת בלילה זה קודם אכילת הפסח כדי שיהיה הפסח נאכל על השובע וכשחל פסח במוצאי שבת יש מדקדקין לומר מן הפסחים ומן הזבחים שהרי אין חגיגה נאכלת בלילה זה כמו שנתבאר למעלה והזבחים הם החגיגה ושלמי שמחה שמקריבין למחר ביום.

ויש שאין מדקדקין בכך ואומרים הכל נוסח אחד שהרי אנו מבקשים שיגיענו ה' למועדים הבאים ששים בעבודתו ושם נאכל לשנה הבאה כשלא יהיה פסח במוצאי שבת מן הזבחים מתחילה דהיינו מחגיגה שנאכלת בלילה זה ואח"כ מן הפסחים ואפילו אם על פי חשבון הקביעות המסור בידינו יהיה פסח הבא במוצאי שבת, מכל־מקום כשיבנה בית המקדש יקדשו על פי הראייה ואפשר שלא יהיה במוצאי שבת:

נ נוהגין לזרוק מעט מן הכוס כשמגיע לדם ואש ותמרות עשן וכן כשמזכיר המכות בשמותן בפרט וכן כשמזכירן בכלל דהיינו דצ"ך עד"ש באח"ב סך הכל י"ו פעמים כנגד חרבו של הקב"ה שנקראת יוה"ך והוא מלאך הממונה על הנקמה:

נא ונוהגין לזרוק מעט מן הכוס באצבעו הסמוך לגודל שהוא נקרא אצבע סתם, רמז על מה שכתוב אצבע אלהים היא ויש נוהגין לזרוק באצבע הנקרא קמיצה לפי שבאצבע זו הכה הקב"ה למצרים ויש נוהגין מטעם הידוע להם לזרוק מן הכוס עצמו שלא על ידי אצבע:

נב סומא חייב בקריאת ההגדה או בשמיעתה מן התורה ולפיכך הוא מוציא הרבים ידי חובתן אף אם הוא סומא מעת הולדו:

נג מעשה באחד שהיה תפוס בידי נכרים ולא ידע באמירת ההגדה בעל פה והיה לו חומש ואמר כל הפרשיות של יציאת מצרים:

~ יום רביעי ~

חלק ג סימן תעד על כוס שני אין מברכין:

א יש נוהגין שלא לברך בורא פרי הגפן על כוס שני לפי שנפטר בבורא פרי הגפן שבירך על כוס ראשון וכן לא יברך על כוס רביעי לפי שנפטר במה שבירך על כוס שלישי ואף על פי שהפסיק הרבה בינתיים באמירת ההגדה והלל כיון שאין כאן היסח הדעת משתיה שהרי כשבירך על כוס ראשון היה יודע שישתה עוד כוס שני וכן כשבירך על כוס שלישי היה יודע שישתה עוד כוס רביעי וגם בשעת אמירת ההגדה לא הסיח דעתו משתיה שהרי אם היה רוצה היה יכול לשתות באמצע ההגדה מעיקר הדין ואף בין שלישי לרביעי שאסור לשתות, מכל־מקום כיון שהכוס עומד לפניו ודעתו לשתות ממנו כשיסיים ההגדה הרי לא הסיח דעתו משתיה ולפיכך אין צריך לחזור ולברך על השתיה.

ומה שצריך לברך על כוס שלישי של ברכת המזון אף על פי [ש]כשבירך על כוס ראשון היה בדעתו לשתות עוד ג' כוסות הטעם הוא לפי שברכת המזון הוא גמר וסילוק על הסעודה שאכל הרי זו חשובה כהפסק והיסח הדעת משתיה כיון שבשעת ברכת המזון אי אפשר לו לשתות שאי אפשר לשתות ולדבר כאחד אבל אמירת ההגדה וההלל אף על פי שגם כן אי אפשר לו לשתות ולדבר כאחד אף על פי כן אינה חשובה הפסק והיסח הדעת משתיה שאמירה זו אינה גמר וסילוק על מה שקודם לכן (עיין סימן קע"ח):

ב ובמדינות אלו נוהגין לברך גם על כוס שני ורביעי לפי שד' כוסות אלו תקנו חכמים לשתותם דרך חירות וכל אחד ואחד הוא חירות ומצוה בפני עצמה ולפיכך אינן מצטרפין זה עם זה להפטר בברכה אחת אלא צריך לברך על כל אחד ואחד בפני עצמו:

ג וכל זה לענין ברכה ראשונה אבל ברכה האחרונה על היין אין לברך אחר שום כוס כי אם אחר כוס האחרון ואפילו להאומרים שההלל וההגדה חשובים הפסק לענין ברכה ראשונה, מכל־מקום לענין ברכה אחרונה אינן חשובים הפסק וכל הכוסות נפטרין בברכה אחרונה שיברך אחר כוס האחרון.

ואפילו ברכת המזון שהוא גמר וסילוק על הסעודה וחשוב כהפסק והיסח הדעת לענין ברכה ראשונה, מכל־מקום לענין ברכה אחרונה אין היסח הדעת מזקיק לברך ברכה אחרונה מיד אחר האכילה או השתיה שהסיח דעתו ממנה אלא יכול להמתין עד שיהא נמלך לחזור ולאכול או לשתות ויברך אחר אותה האכילה או שתיה ויפטור גם את זו כמו שנתבאר בסי' קע"ט:

~ יום חמישי ~

חלק ג סימן תעה יתר דיני הסדר:

א אף על פי שנטל ידיו לצורך טיבול הירקות אף על פי כן צריך לחזור וליטול ידיו לסעודה ולברך על נטילת ידים אחר גמר ההגדה וההלל לפי שבשעת אמירת ההגדה וההלל הסיח דעתו משמירת ידיו ויש לחוש שמא נגע במקום הטינופת שהידים עסקניות הן:

ב ואף אם בשעת אמירת ההגדה וההלל לא הסיח דעתו משמירת ידיו אף על פי כן צריך לחזור וליטול ידיו לסעודה בלא ברכה לפי כשנטל ידיו לצורך טיבול הירקות לא היה בדעתו שתעלה לו נטילה זו לסעודה וכל הנוטל ידיו לדבר שטיבולו במשקה אין נטילה זו עולה לו לאכול לחם אם לא היה דעתו לכך בשעת נטילה כמו שנתבאר בסי' קנ"ח.

ואם כשנטל ידיו לטיבול הירקות היה דעתו שתעלה לו נטילה זו גם לסעודה אין צריך לחזור וליטול לסעודה אם לא הסיח דעתו משמירת ידיו בשעת אמירת הגדה והלל ומכל־מקום לכתחלה אין נכון לעשות כן כמו שנתבאר בסימן קס"ד:

ג אעפ"י שבכל יו"ט חייב האדם לבצוע על לחם משנה כמו שיתבאר בסימן תקכ"ט, מכל־מקום בליל פסח יש אומרים שאין צריך כי־אם אחת ומחצה לפי שמה שדרשו חכמים ממה שכתוב לחם עני חסר וא"ו שתהא המצה פרוסה כדרכו של עני לא דרשו אלא לגרוע מלחם משנה שאחת מהם לא תהיה שלימה ויש אומרים שלא דרשו אלא להוסיף על לחם משנה שמלבד ב' מצות שלימות שצריך לבצוע עליהן כמו בשאר יום טוב צריך להיות עוד פרוסה אחת משום לחם עני וכן המנהג פשוט ואין לשנות אלא בשעת הדחק כמו שיתבאר בסי' תפ"ב:

ד וצריך שיאחז שתי השלימות בידו בשעת ברכת המוציא והפרוסה תהיה בין שתי השלימות ולא יניח הפרוסה מלמעלה לפי שבתחלה צריך לברך המוציא ואח"כ על אכילת מצה וברכת המוציא היא על השלימה וברכת על אכילת מצה היא על הפרוסה שהיא לחם עני ואם הפרוסה תהיה מלמעלה יצטרך לעבור על המצוות כשיברך המוציא בתחלה:

~ יום שישי ~

ה ולאחר שגמר ברכת המוציא יש להשמיט השלישית השלימה מן ידו ויאחוז בפרוסה מלמטה ובהעליונה מלמעלה ויברך על אכילת מצה אבל לא ישמיט מידו מצה השלימה העליונה קודם ברכת על אכילת מצה ואין צריך לומר שלא יבצע ממנה כלום עד לאחר גמר ברכת על אכילת מצה לפי שיש אומרים שברכת המוציא היא על הפרוסה שהיא לחם עני וברכת על אכילת מצה היא על השלימה לפיכך טוב לצאת ידי שניהם ולברך בתחלה שתי ברכות אלו ואחר כך יבצע כזית מהעליונה השלימה וכזית מהפרוסה.

ואף על פי שבשביל ברכת המוציא בלבד אין צריך לבצוע כזית מעיקר הדין אלא אפילו כל שהוא יכול לברך המוציא, מכל־מקום כיון שבשביל ברכת אכילת מצה צריך לבצוע כזית שעל פחות מכזית אינו יכול לברך שאינו יוצא ידי חובתו בפחות מכזית ואם כן להאומרים שברכת על אכילת מצה היא על השלימה העליונה צריך לבצוע ממנה כזית ולסברא הראשונה (שהיא עיקר) שברכת על אכילת מצה היא על הפרוסה צריך לבצוע כזית מן הפרוסה לפיכך לצאת ידי שניהם צריך לבצוע כזית מזו וכזית מזו:

ו ושני כזית אלו צריך לאכלם ביחד דהיינו שיכניסם לפיו בבת אחת שאם יאכל מתחלה את הכזית של המוציא דהיינו של השלימה ואחר כך יאכל הכזית של אכילת מצה דהיינו של הפרוסה יהיה מפסיק בין ברכת על אכילת מצה לאכילת כזית מהפרוסה באכילת מצה כזית מהשלימה וכן להאומר שברכת המוציא היא על הפרוסה אם יאכל מתחלה הכזית מהפרוסה ואח"כ הכזית מהשלימה הרי הוא מפסיק בין ברכת אכילת מצה לאכילת כזית מהשלימה לפיכך יכניסם לפיו בבת אחת אבל אין צריך לבולעם בבת אחת אלא ירסקם בפיו ויבלע בתחלה כזית אחד כולו בבת אחת ואח"כ יבלע כזית השני בבת אחת:

ז ואם אינו יכול לרסק בפיו שני הזיתים ביחד יאכל בתחלה הכזית של המוציא דהיינו של השלימה לפי סברא הראשונה (שהיא עיקר) ואח"כ הכזית של אכילת מצה ואין אכילת הכזית של המוציא חשוב הפסק בדיעבד בין ברכת על אכילת מצה לאכילת כזית מהפרוסה כיון שהוא לצורך אותו כזית דהיינו לצורך ברכת המוציא שצריך לברך גם על אותו כזית של הפרוסה:

~ שבת קודש ~

ח וכל זה לכתחלה אבל בדיעבד אפילו לא אכל אלא כזית אחד בלבד בין מהשלימה בין מהפרוסה ואפילו אכל בזה אחר זה באכילות הרבה אם אין מתחילת אכילה ראשונה עד סוף אכילה אחרונה יותר מכדי אכילת פרס דהיינו ג' ביצים (עיין סי' תרי"ב) יצא ואפילו השיח הרבה באמצע הכזית בין אכילה לאכילה אין צריך לחזור ולברך על אכילת מצה ואין צריך לומר המוציא כיון שלא השיח בין ברכה לתחלת האכילה (עיין סי' תל"ב):

ט כשאוכל בתחלה הכזית של המוציא ואח"כ הכזית של אכילת מצה צריך להסב גם באכילת כזית של המוציא דהיינו כזית של השלימה (כדי לצאת גם להאומרים שהכזית של השלימה עליו הוא מברך על אכילת מצה ובו הוא יוצא ידי חובתו ואינו יוצא אלא בהסיבה ואף על פי שלדבריהם צריך לאכול תחלה הכזית של הפרוסה דהיינו של המוציא ואח"כ כזית של השלימה, מכל־מקום אם היפך אין בכאן איסור גמור אף לפי דבריהם אלא שלכתחלה נכון הדבר להקדים הכזית של הפרוסה לפי דבריהם שברכת המוציא שמברך בתחלה היא על הפרוסה אבל העיקר הוא כסברא הראשונה שברכת המוציא שמברך בתחלה היא על השלימה ולפיכך צריך להניח הפרוסה תחת השלימה קודם הבציעה שלא יצטרך לעבור על המצוות כמו שנתבאר למעלה ולכן אוכל בתחלה הכזית מהשלימה ואין אנו חוששין לסברא האחרונה אלא בדבר שאין בו חשש אף לפי סברא הראשונה כגון לאכול כזית שלם מהשלימה בהסיבה):

י יש נוהגין לטבל במלח את הכזית של המוציא ושל אכילת מצה ובמדינות אלו אין נוהגין כן לפי שפת נקיה אין צריך מלח כמו שנתבאר בסי' קס"ז ואף שבשאר ימות הפסח מטבילין המצה במלח אף שהיא נקיה, מכל־מקום בב' לילות אלו של פסח אין נוהגין כן מפני חיבוב מצה לצאת ידי חובתו

במצה שאין עמה תערובת טעם אחר כלל אבל מעיקר הדין אין לחוש לזה (אבל לטבל המצה במשקין יש למנוע מעיקר הדין כמו שנתבאר בסי' תס"א):

יא אחר שאכל הכזית של אכילת מצה יקח מיד כזית מרור וישקענו כולו בחרוסת כדי להמית את הקפא (פירוש מין תולעת יש במרור והוא מת על ידי החרוסת) שבמרור שלא יזיקנו ועכשיו אין נוהגין לשקעו כולו אלא בטיבול מקצתו ויש שמיישבין המנהג לפי שקפא זה אינו מצוי בינינו ואין מטבילין בחרוסת אלא משום מצוה שהוא זכר לטיט ואף על פי כן אין מברכין עליו לפי שהוא טפל למרור ונפטר בברכת המרור:

~ 'לקוטי תורה' פרשת פינחס - הפרשה החסידית ~

בֵּיאוּר עַל פָּסוּק "אֶת קָרְבָּנִי לַחְמִי"

הִנֵּה כְּתִיב[1]: "לְעָבְדָהּ וּלְשָׁמְרָהּ", שֶׁהָאָדָם הוּא הָעוֹשֶׂה הַגַּן־עֵדֶן. דְּהַיְינוּ, שֶׁהוּא הַמַּמְשִׁיךְ גִּילוּי אֱלֹקוּת מֵאוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא לִהְיוֹת גַּן־עֵדֶן.

וְהִנֵּה אָמְרוּ רַז"ל (מְנָחוֹת כט, ב): "בְּיוּ"ד נִבְרָא הָעוֹלָם־הַבָּא" – פֵּירוּשׁ: "בְּיוּ"ד" – צִמְצוּם, הֶאָרָה, נְקוּדָה קְטַנָּה שֶׁבְּאֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, שֶׁאֵין לוֹ סוֹף וְאֵין לוֹ קֵץ וְתַכְלִית, "לֵית מַחְשָׁבָה תְּפִיסָא בֵּיהּ כְּלָל"[2], וְאִי אֶפְשָׁר לִהְיוֹת שׁוּם הַשָּׂגָה לְשֵׂכֶל נִבְרָא לִהְיוֹת תַּעֲנוּג הַנִּשְׁמוֹת, אֶלָּא שֶׁנֶּהֱנִין מִזִּיוּוֹ כו'[3].

וְכִמְשַׁל בְּהִירוּת הַשֶּׁמֶשׁ אוֹ הָאֲבוּקָה, שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְהִסְתַּכֵּל בָּהֶם מֵחֲמַת בְּהִירוּתָם – וְכֵן הוּא לְעִנְיָן הַשָּׂגָה, שֶׁבְּאוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא עַצְמוֹ לֹא שַׁיָּךְ שׁוּם הַשָּׂגָה כְּלָל מֵחֲמַת בְּהִירוּתוֹ הַגָּדוֹל, כִּי "אֵשׁ חֹשֶׁךְ סִתְרוֹ" (תְּהִלִּים יח, יב), רַק עַל יְדֵי צִמְצוּם הֶאָרָה נְקוּדָה קְטַנָּה[4].

וְזֶהוּ "הָעוֹלָם־הַבָּא" דַּיְיקָא, שֶׁהוּא גִּילוּי הַשָּׂגָה לְשֵׂכֶל נִבְרָא לְהִתְעַנֵּג. וְלָכֵן עוֹלָם־הַבָּא נִבְנֶה עַל מִדַּת הַדִּין הַקָּשָׁה. כַּמְבוֹאָר בַּפִּפְרִים[5], שֶׁעוֹלָם־הַזֶּה נֶאֱמַר בּוֹ (תְּהִלִּים פמ, ג): "עוֹלָם חֶסֶד יִבָּנֶה", מַה שֶּׁאֵין כֵּן עוֹלָם־הַבָּא הוּא מִדַּת הַדִּין.

שֶׁהֲרֵי יִסּוּרֵי עוֹלָם־הַזֶּה נִקְרָאִים 'יִסּוּרִים שֶׁל אַהֲבָה וָחֶסֶד'[6], כִּי "יִסּוּרִים מְמָרְקִין"[7]; וְיִסּוּרֵי עוֹלָם־הַזֶּה – אִיבּוּד מָמוֹן[8], וְ"נוֹקֵף אֶצְבָּעוֹ כו'"[9] – אֵין עֲרוּךְ לְגַבֵּי יִסּוּרֵי גֵּיהִנֹּם, שֶׁהָ"אֵשׁ – אֶחָד מִשִּׁשִּׁים כו'"[10]; וּמַה שֶּׁהָיָה רָאוּי לִידּוֹן בַּגֵּיהִנֹּם בָּעוֹלָם־הַבָּא, מְחַשְּׁבִין כְּנֶגְדּוֹ יִסּוּרֵי עוֹלָם־הַזֶּה הַקַּלִּים, וַהֲרֵי זֶה חֶסֶד כו'. מַה שֶּׁאֵין כֵּן בָּעוֹלָם־הַבָּא עוֹנְשִׁים גֵּיהִנֹּם כו', לְפִי שֶׁהוּא נִבְנֶה עַל תּוֹקֶף מִדַּת הַדִּין הַקָּשָׁה, לְשַׁלֵּם לָרָשָׁע רָע כִּרְשָׁעָתוֹ[11].

וְכָל זֶה הוּא מִפְּנֵי שֶׁעוֹלָם־הַבָּא, שֶׁהוּא גִּילוּי הַהַשָּׂגָה וְתַעֲנוּג הַנִּשְׁמוֹת הוּא עַל יְדֵי גְּבוּרוֹת וְצִמְצוּמִים[12]. וְזֶהוּ "לְהוֹדִיעַ לִבְנֵי הָאָדָם גְּבוּרוֹתָיו, וּכְבוֹד הֲדַר מַלְכוּתוֹ"

1. (בְּרֵאשִׁית ב, טו: "וַיִּקַּח ה' אֱלֹקִים אֶת הָאָדָם וַיַּנִּחֵהוּ בְגַן עֵדֶן לְעָבְדָהּ וּלְשָׁמְרָהּ").

2. (תִּקּוּנֵי זֹהַר בַּהַקְדָּמָה, פָּתַח אֵלִיָּהוּ יז, א).

3. (בְּרָכוֹת יז, א: "הָעוֹלָם הַבָּא . . צַדִּיקִים יוֹשְׁבִין וַעֲטָרוֹתֵיהֶם בְּרָאשֵׁיהֶם וְנֶהֱנִים מִזִּיו הַשְּׁכִינָה").

4. (וְעַיֵּן מַה שֶּׁנִּתְבָּאַר מִזֶּה, בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "שְׁחוֹרָה אֲנִי וְנָאוָה" – "אֵשׁ שְׁחוֹרָה עַל גַּבֵּי אֵשׁ לְבָנָה" (לְקַמָּן שִׁיר הַשִּׁירִים ד, ב וָאֵילָךְ)).

5. (רְאֵה רַמְבַּ"ן בַּהַקְדָּמָה לְפֵירוּשׁ אִיּוֹב).

6. (רְאֵה בְּרָכוֹת ה, א).

7. (שָׁם. סַנְהֶדְרִין לט, א).

8. (רְאֵה עֲרָכִין טז, ב).

9. ("אֵין אָדָם נוֹקֵף (נוֹגֵעַ) אֶצְבָּעוֹ מִלְּמַטָּה, אֶלָּא אִם כֵּן מַכְרִיזִין עָלָיו מִלְּמַעְלָה". חוּלִּין ז, ב).

10. (בְּרָכוֹת נו, ב: "אֵשׁ – אֶחָד מִשִּׁשִּׁים לְגֵיהִנֹּם").

11. (לָרָשָׁע רָע כִּרְשָׁעָתוֹ: נֹסַח פִּיּוּט "יִגְדַּל").

12. [יֵשׁ לוֹמַר, כִּי גַּם הַחָכְמָה, שֶׁהִיא בְּחִינַת יו"ד שֶׁבּוֹ נִבְרָא הָעוֹלָם־הַבָּא, הֲרֵי הִתְהַוּוּתָהּ מֵאוֹר אֵין־סוֹף הוּא עַל יְדֵי גְּבוּרוֹת וְצִמְצוּמִים, וְהוּא מַה שֶּׁנִּמְשַׁךְ הָאוֹר וְהַשֶּׁפַע רַק עַל יְדֵי בְּחִינַת שְׁעָרוֹת כו', וְשָׁרְשָׁם מִ'גְּבוּרָה דְעַתִּיק־יוֹמִין' הַמְלוּבָּשֶׁת בְּמוֹחָא־סְתִימָאָה.

וְעַיֵּן מַה שֶּׁנִּתְבָּאַר בְּפָרָשַׁת שְׁלַח (לְעֵיל מז, א), עַל פָּסוּק "אֲנִי", מֵעִנְיָן שַׂעַר בִּשְׂמֹאל כו'.

וְעַיֵּן מַה שֶּׁנִּתְבָּאַר בְּבֵיאוּר עַל פָּסוּק (תַּצֵּא כג, ו) "וְלֹא אָבָה ה' אֱלֹקֶיךָ לִשְׁמֹעַ אֶל בִּלְעָם כו'" (לְקַמָּן תַּצֵּא לט, ג), שֶׁהָאִתְעָרוּתָא־דְלְתַתָּא לְצִמְצוּם וּגְבוּרָה זוֹ, הוּא גַּם כֵּן עַל יְדֵי שֶׁהָאָדָם מְצַמְצֵם אֶת עַצְמוֹ בִּבְחִינַת "בִּטֵּל רְצוֹנְךָ" (אָבוֹת ב, ד). וְזֶהוּ עִנְיָן "לְעָבְדָהּ כו'". וְכַמְבוֹאָר פֵּירוּשׁ וְעִנְיָן "עוֹבֵד אֱלֹקִים" (מַלְאָכִי ג, יח), בְּ"סֵפֶר שֶׁל בֵּינוֹנִים" פֶּרֶק ט"ו.

וְזֶהוּ "מָה רַב טוּבְךָ אֲשֶׁר צָפַנְתָּ לִירֵאֶיךָ" (תְּהִלִּים לא, כ): צָפוּן הוּא בְּחִינַת גְּבוּרוֹת, שֶׁעַל יְדֵי זֶה נִמְשָׁךְ גִּילוּי הַתַּעֲנוּג בְּגַן־עֵדֶן.

וְעַיֵּן מִזֶּה בְּרֵאשִׁית חָכְמָה שַׁעַר הָאַהֲבָה פֶּרֶק ו': 'לִירֵאֶיךָ' כו' – כִּי 'אִם אֵין יִרְאָה אֵין חָכְמָה' (אָבוֹת ג, יז) – יִרְאָה גִּימַטְרִיָּא גְּבוּרָה; "אֵיזֶהוּ גִּבּוֹר הַכּוֹבֵשׁ כו'" (שָׁם ד, א)].

(תְּהִלִּים קמה, יב): זִיו הַשְּׁכִינָה "הֵן הֵם גְּבוּרוֹתָיו"[13], שֶׁהֵם צְמוּצוּמִים עַל יְדֵי הִשְׁתַּלְשְׁלוּת מֵעֵילָּה לְעֵילָּה כו'. מַלְאָכִים וּנְשָׁמוֹת, אֵין אֶחָד מֵהֶם דּוֹמֶה לַחֲבֵירוֹ: מַחֲנֶה מִיכָאֵל – בְּאַהֲבָה דַּוְקָא; וּמַחֲנֶה גַּבְרִיאֵל – בְּיִרְאָה דַּוְקָא, וְאֵין לָהֶם אַהֲבַת מִיכָאֵל בְּאַהֲבָה, רַק אַהֲבָה אַחֶרֶת בְּאוֹפֶן אַחֵר.

וַהֲגַם שֶׁכּוּלָּם מְקַבְּלִים מֵאוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא,

– כְּמוֹ כֹּחַ הַנִּשְׁמָה הַמִּתְפַּשֵּׁט בָּאֵיבָרִים, שֶׁבַּנִּשְׁמָה עַצְמָהּ אֵין בָּהּ הִתְחַלְּקוּת, וְאַף עַל פִּי כֵן, כֹּחַ הָרְאִיָּה מְקַבֵּל הָעַיִן וְכֹחַ הַשְּׁמִיעָה מְקַבֵּל הָאֹזֶן כו', וְאֵין הָעַיִן מְקַבֵּל אֶלָּא חֵלֶק פְּרָטִי, שֶׁהוּא כֹּחַ הָרְאִיָּה בִּלְבָד כו', בְּלִי שוּם שֵׂכֶל וַהֲשָׂגָה; וְהַשֵּׂכֶל וְהַהַשָּׂגָה שׁוֹרֶה בַּמּוֹחִין לְבָד, וְאֵין שָׁם כֹּחַ הָרְאִיָּה הַנִּשְׁמִיּוּת; וְהָאֹזֶן מְקַבֵּל כֹּחַ הַשְּׁמִיעָה בִּלְבָד כו'; וְכִיּוֹצֵא בָּזֶה בִּשְׁאָר אֵבָרִים – שֶׁאֵין אֶחָד דּוֹמֶה לַחֲבֵירוֹ כו'[14]. :

לִהְיוֹת הִתְפַּעֲלוּת הַלֵּב כָּל כַּךְ בְּכָל כֹּחַ הַשָּׂגָתוֹ וְהִתְבּוֹנְנוּתוֹ, רַק שֶׁמִּתְקַצֵּר כֹּחַ הַהֲבָנָה וְהַהַשָּׂגָה כו'.

וְהוּא בְּחִינַת "עֲגוּלִים וְיוֹשֶׁר": שֶׁמִּתְחִלָּה נִמְשָׁךְ 'עֲגוּלִים', וְאַחַר כַּךְ 'פְּרִצּוּף יוֹשֶׁר', שֶׁהוּא בְּחִינַת הָאָדָם – כֹּחַ הָרְאִיָּה בָּעַיִן כו'; וְרִמַ"ח אֵבָרִים שׁוֹנִים. וּבָזֶה יֵשׁ – עִיבּוּר, יְנִיקָה, מוֹחִין קְטַנּוּת, וַגְדְּלוּת. מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּעִיגּוּלִים הוּא בְּהַשְׁוָוּאָה לְכָל צַד כו'.

וּבְכְלָלִיּוּת, הַהַשְׁפָּעָה וְהַהַמְשָׁכָה מֵרֵישׁ כָּל דַּרְגִּין נִקְרָא בְּשֵׁם מַ"ה וּבַ"ן, שֶׁבְּחִינַת מַ"ה הוּא מַקִּיף לְגַבֵּי בַּ"ן. הֲגַם שֶׁגַּם שֵׁם מַ"ה הוּא פְּנִימִי, אַךְ לְגַבֵּי בַּ"ן הוּא הַמַּקִּיף. שֶׁשֹּׁרֶשׁ מַ"ה הוּא מִ'מְּצָחָא דְּאַ"ק', וּמִצַּח הוּא הַנִּקְרָא תָּמִיד בְּחִינַת רָצוֹן. וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (תְּצַוֶּה כח, לח): "וְהָיָה עַל מִצְחוֹ[15] לְרָצוֹן כו'". וְנִקְרָא בַּזֹּהַר[16] "רַעֲוָא דְּכָל רַעֲוִין" כו'[17]. :

ב. וְהִנֵּה, כָּל הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת מֵעֵילָּה לְעֵילָּה הוּא ב' בְּחִינוֹת – מַקִּיף וּפְנִימִי [מַקִּיף – מַה שֶּׁאֵין נִכְנָס תּוֹךְ הַכֶּלִי, שֶׁאֵין הַכֶּלִי מַלְבִּישׁוֹ, לְפִי שֶׁאֵין בּוֹ הַשָּׂגָה כו'], וּמִתְּחִלָּה נִמְשָׁךְ הַמַּקִּיף וְאַחַר כַּךְ נִמְשָׁךְ הַפְּנִימִי:

כִּי הַפְּנִימִי הוּא הֶאָרָה קְצָת מִבְּחִינַת הַמַּקִּיף הַנִּמְשָׁךְ – שֶׁנִּכְנָס לִהְיוֹת פְּנִימִי, וּמִפְּנִימִיּוּת עֶלְיוֹן נַעֲשֶׂה מִתְּחִלָּה מַקִּיף לַתַּחְתּוֹן, וְאַחַר כַּךְ נִמְשָׁךְ קְצָת הֶאָרָה מִמֶּנּוּ לִהְיוֹת פְּנִימִי. וְכַךְ הוּא בְּכָל סֵדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת – מֵאִימָּא לְזָ"א, וּמִזָ"א כו', כִּי הַכֹּל הוּא בְּחִינַת מַקִּיף וּפְנִימִיּוּת כו'.

וְכִמְשַׁל הַדִּבּוּר מִן הַמַּחְשָׁבָה – שֶׁלֹּא כָּל מַחְשַׁבְתּוֹ יוּכַל לְהַכְנִיס בְּדִבּוּר, רַק אֶפֶס קָצֵהוּ בִּלְבָד; וְכֵן מִן הַשֵּׂכֶל לְמִדּוֹת. כְּמוֹ כֵּן מֵהַהִתְבּוֹנְנוּת בַּתְּפִלָּה – שֶׁאִי אֶפְשָׁר

וְהִנֵּה שֵׁם בַּ"ן הוּא בְּחִינַת נוּקְבָא. "שָׁמוֹר – לְנוּקְבָא וְזָכוֹר – לִדְכוּרָא"[18]. כִּי "מַלְכוּת – תּוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה קָרִינָן לָהּ"[19], בְּחִינַת מַלְכוּת – בַּ"ן. אֶמְנָם מַ"ה הוּא בְּחִינַת תּוֹרָה־שֶׁבִּכְתָב, "בְּחָכְמָה אִתְבְּרִירוּ"[20].

וְהַבֵּירוּר הוּא לַעֲשׂוֹת גַּן־עֵדֶן. דְּהַיְינוּ לְהַמְשִׁיךְ אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא שֶׁבְּבְחִינַת מַקִּיף – לִהְיוֹת פְּנִימִי[21]. וְעִיקָּר הַהַמְשָׁכָה – לִהְיוֹת בְּחִינַת בִּיטּוּל. כִּי אֵין אוֹר אֵין־סוֹף שׁוֹרֶה אֶלָּא בְּמִי שֶׁבָּטֵל[22] דַּיְיקָא. וּמַ"ה הוּא בְּחִינַת בִּיטּוּל גָּמוּר – "וְנַחְנוּ מָ"ה" (בְּשַׁלַּח טו, ז) כו'.

וּמִתְּחִלָּה נִבְרַר לִהְיוֹת עוֹלָם־הָאֲצִילוּת, שֶׁמַּה שֶּׁאֵינוֹ בָּטֵל שָׁם אֵינוֹ שׁוֹרֶה גִּילּוּי אוֹר אֵין־סוֹף. וּמִכָּל מָקוֹם נִדְחֶה לְעוֹלָם־הַבְּרִיאָה, שֶׁבְּעֵרֶךְ עוֹלָם־הַבְּרִיאָה נֶחְשָׁב

13. (רְאֵה יוֹמָא סט, ב. יַלְקוּט שִׁמְעוֹנִי נְחֶמְיָה רֶמֶז תתרעא).

14. [וְעַיֵּן מַה שֶּׁנִּתְבָּאַר בְּפָרָשַׁת שְׁלַח (לְעֵיל מו, א), בַּבֵּיאוּר עַל פָּסוּק "וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִית", מֵעִנְיָן שִׂכְלִיִּים נִבְדָּלִים כו'].

15. [תָּמִיד].

16. (חֵלֶק ג קכט, א. קלו, ב. רפח, ב וְעוֹד).

17. [עַיֵּן מַה שֶּׁנִּתְבָּאַר: בַּבֵּיאוּר עַל פָּסוּק "וְעָשִׂיתָ צִיץ" בְּסוֹפוֹ (תּוֹרָה אוֹר פד, א). וּבְדִבּוּר הַמַּתְחִיל "לַמְנַצֵּחַ עַל הַשְּׁמִינִית" (לְעֵיל תַּזְרִיעַ כ, ד וְאֵילָךְ). וּבַבֵּיאוּר עַל פָּסוּק "מִי מָנָה עֲפַר יַעֲקֹב" (לְעֵיל בָּלָק סט, א).

וְעַיֵּן מַה שֶּׁנִּתְבָּאַר בְּמָקוֹם אַחֵר, עַל פִּי מַאֲמַר הַזֹּהַר בְּפָרָשַׁת נָשֹׂא (דף קכ"ח, עַמּוּד ב'), בְּעִנְיָן: "דַּחֲמָר טָב דְּשָׁכִיט וְשָׁכִיךְ עַל דּוּרְדֵּיהּ", מֵעִנְיָן מַ"ה וּבַ"ן שֶׁבְּמוֹחָא סְתִימָאָה (בַּאוּרֵי הַזֹּהַר: לְאַדְרְמוֹ"ר הָאֶמְצָעִי קפד, א וְאֵילָךְ. לְאַדְרְמוֹ"ר הַצָּמַח צֶדֶק חֵלֶק ב תתקעא וְאֵילָךְ).

וְעַיֵּן מַה שֶּׁנִּתְבָּאַר בַּבֵּיאוּר עַל פָּסוּק "מֹשֶׁה יְדַבֵּר", מֵעִנְיָן שֵׁם מַ"ה (אוּלַי הַכַּוָּנָה לְתוֹרָה אוֹר סט, א). וּבְדִבּוּר הַמַּתְחִיל עִנְיָן "הָאָבוֹת הֵן הֵן הַמֶּרְכָּבָה"

(תּוֹרָה אוֹר עב, ד). וּבַבֵּיאוּר עַל פָּסוּק "יוֹנָתִי", בְּעִנְיָן "מִלְּגָאו אִיהוּ שֵׁם מַ"ה" (לְקַמָּן שִׁיר הַשִּׁירִים כ, ב). וּבַבֵּיאוּר עַל פָּסוּק "וְהֵנִיף הַכֹּהֵן אוֹתָם עַל לֶחֶם הַבִּכּוּרִים" (לְעֵיל אֱמוֹר לח, ב)].

18. (זֹהַר חֵלֶק א מח, ב. רסה, ב (בַּהַשְׁמָטוֹת). חֵלֶק ב צב, א. חֵלֶק ג צב, ב רכד, א – נִתְבָּאַר בְּתוֹרָה אוֹר יִתְרוֹ ע, ג. עא, ג־ד. עג, ב).

19. (תִּקּוּנֵי זֹהַר בַּהַקְדָּמָה, פָּתַח אֵלִיָּהוּ יז, א).

20. (רְאֵה זֹהַר חֵלֶק ב רנד, ב. עֵץ חַיִּים שַׁעַר יח, פֶּרֶק ה. מְבוֹא שְׁעָרִים שַׁעַר ה חֵלֶק א פֶּרֶק ב).

21. (וְעַיֵּן מַה שֶּׁנִּתְבָּאַר בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "וַיַּקְהֵל קֹרַח" (לְעֵיל נב, ד), מֵעִנְיָן בְּחִינַת חָכְמָה שֶׁבָּהּ שׁוֹרֶה אוֹר אֵין־סוֹף. וּמַה שֶּׁנִּתְבָּאַר בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "וְאָהַבְתָּ אֵת" (לְקַמָּן וְאֶתְחַנַּן יב, ד וְאֵילָךְ). וְחָכְמָה הִיא כֹּח־מַ"ה (זֹהַר חֵלֶק ג לד, א. תִּקּוּנֵי זֹהַר בַּהַקְדָּמָה)).

22. (רְאֵה תַּנְיָא פֶּרֶק ו. לה).

בְּחִינַת בִּיטּוּל, שֶׁמַּלְאָכִים וּנְשָׁמוֹת, בְּחִינַת נִבְרָאִים – הֵם בְּטֵלִים, הֲגַם שֶׁבְּעֵרֶךְ עוֹלָם־הָאֲצִילוּת אֵין זֶה בִּיטּוּל גָּמוּר לִהְיוֹת גִּילּוּי רַב כִּבְעוֹלָם־הָאֲצִילוּת; וְאַחַר כָּךְ נִדְחֶה לְעוֹלָם־הַיְצִירָה; עַד שֶׁתַּכְלִית הַבֵּירוּר הוּא בְּמַדְרֵיגוֹת תַּחְתּוֹנוֹת דְּבַעֲשִׂיָּה.

וְהוּא עִנְיָן "כָּרַע בְּמוֹדִים", כְּרִיעָה בְּעָלְמָא לִהְיוֹת כָּפוּף – בְּבְחִינַת הוֹדָאָה כו'. וְאָמְרוּ רַז"ל[23]: "מַאן דְּלָא כָּרַע בְּמוֹדִים נַעֲשֶׂה נָחָשׁ", שֶׁנִּדְחֶה לִהְיוֹת 'נָחָשׁ דִּקְלִיפָּה' לְגַמְרֵי, שֶׁאֵין שָׁם עוֹד שׁוּם בֵּירוּר טוֹב. וּבַזֹּהַר (שְׁלַח, קס"ד, א'), וּבְסָבָא דְּמִשְׁפָּטִים (דַּף ק', עַמּוּד א') – שֶׁלֹּא יָקוּם בִּתְחִיַּית הַמֵּתִים.

וְהִנֵּה, לָכֵן בָּעוֹלָם־הַבָּא אִי אֶפְשָׁר לְשַׁנּוֹת אֶת טַעְמוֹ מִמָּה שֶׁנִּמְשָׁךְ בָּעוֹלָם־הַזֶּה: כִּי עוֹלָם־הַבָּא הוּא עוֹלָם שֶׁלְּאַחַר הַבֵּירוּר, דְּהַיְינוּ שֶׁכְּבָר נִמְשַׁךְ אַחַר הַבֵּירוּר מִשֵּׁם מַ"ה הַמַּקִּיף לִהְיוֹת פְּנִימִי וְגִילּוּי הַשָּׂגָה וְתַעֲנוּג לְשֵׂכֶל נִבְרָא; הֲרֵי כְּבָר נִתְבָּרֵר הַטּוֹב וּמוּבְדָּל מִן הָרַע, שֶׁהָרַע נִדְחֶה לְגַמְרֵי, וּמוּבְדָּל בְּעַצְמוֹ לִהְיוֹת מַלְאֲכֵי חַבָּלָה וּמַזִּיקִים כו'. מַה שֶּׁאֵין כֵּן עוֹלָם־הַזֶּה, שֶׁהוּא עוֹלָם הַבֵּירוּר, שֶׁמֵּאִיר שֵׁם מַ"ה הַמְבָרֵר בַּתּוֹרָה וּמִצְוֹת, הֲרֵי יָכוֹל לְשַׁנּוֹת אֶת עַצְמוֹ וּלְהַפֵּךְ מֵרָע לַטּוֹב[24].

וְהַמְשָׁכָה זוֹ לִהְיוֹת כֹּחַ זֶה שֶׁל בֵּירוּר שֵׁם מַ"ה לְבָרֵר שֵׁם בַּ"ן, נִמְשַׁךְ מִבְּחִינַת רָצוֹן־הָעֶלְיוֹן, "רַעֲוָא דְכָל רַעֲוִין". וְעַל זֶה אָמְרוּ[25]: "אֵין טַעַם לְרָצוֹן"כו' – שֶׁהוּא לְמַעְלָה מֵהַשָּׂגָה כו'.

וְזֶהוּ "נַחַת רוּחַ שֶׁאָמַרְתִּי וְנַעֲנֵיתָה רְצוֹנִי" – שֶׁנַּעֲשֶׂה וְנִמְשַׁךְ רָצוֹן־הָעֶלְיוֹן שֶׁאֵין טַעַם וַהֲשָׂגָה בּוֹ.

[וְאֶפְשָׁר שֶׁנִּקְרָא "נַחַת רוּחַ", כִּי רוּחַ הַיְינוּ בְּחִינַת אֲוִיר – **אוֹר־יוּ"ד**[26], שֶׁהוּא מְקוֹר אוֹתִיּוֹת הַתּוֹרָה[27]]

וְזֶהוּ בְּחִינַת תּוֹרָה־שֶׁבִּכְתָב, שֶׁהוּא לְמַעְלָה מֵהַשָּׂגָה, שֶׁעִיקָּרָהּ אֵינָהּ אֶלָּא הָאוֹתִיּוֹת כִּדְמוּתָן וּכְצַלְמָן. מַה שֶּׁאֵין כֵּן הַהֲלָכוֹת עַל בּוּרְיָין, אִי אֶפְשָׁר לְהַשִּׂיג מִתּוֹרָה־שֶׁבִּכְתָב. כְּגוֹן, "וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת כו'" – אֵינִי יוֹדֵעַ מַהוּ, עַד שֶׁבָּאוּ חֲזַ"ל וּפֵירְשׁוּ[28]: ד' פָּרְשִׁיּוֹת – "טַ"ט בְּכִתְפִי כו'", וְד' בָּתִּים – תָּפְרָן, וַאֲלַכְסוֹנָן; וְכֵן "סוּכָּה – גָּבוֹהַּ כ' אַמָּה כו'"[29] – שֶׁהוּא עִנְיָן הַשָּׂגוֹת הָרָצוֹן, שֶׁזֶּהוּ כְּלִי קִיבּוּל לָרָצוֹן. שֶׁבְּשִׁיעוּר דַּוְקָא שֶׁשִּׁיעֲרוּ חֲכָמִים לְהַגְבִּיל כָּל מִצְוָה וּמִצְוָה כְּדֶרֶת מַה לַּעֲשׂוֹת, אֲזַי שׁוֹרֶה וּמִתְגַּלֶּה רָצוֹן־עֶלְיוֹן, וּבְאֹם לָאו אֵינוֹ שׁוֹרֶה כו'. :

ג. וְהִנֵּה, "אֵין לְךָ טִפָּה יוֹרֶדֶת מִלְּמַעְלָה שֶׁאֵין טְפַיִּים עוֹלִים כְּנֶגְדָּהּ כו'"[30] – הֵם חֶסֶד וּגְבוּרָה. וְהִנֵּה ה' גְּבוּרוֹת, הֵם ה' פְּעָמִים אֵשׁ – בְּחִינַת "אִשֶּׁה" – "אֵשׁ־ה'", שֶׁצָּרִיךְ לִהְיוֹת בְּחִינַת אֵשׁ מִלְּמַטָּה־לְמַעְלָה. כִּי "רוּחַ אַיְיתֵי רוּחַ כו'"[31].

"שְׁמוֹאלוֹ תַּחַת לְרֹאשִׁי" – שֶׁ"פְּנֵי שׁוֹר" שֶׁמֵּהַשְּׁמוֹאל הוּא הַמַּגְבִּיהַּ כְּנֶסֶת־יִשְׂרָאֵל – מְקוֹר נִשְׁמַת יִשְׂרָאֵל, וּמְנַשְּׁאָהּ "תַּחַת לְרֹאשִׁי", עַל יְדֵי בְּחִינַת גְּבוּרוֹת, בְּחִינַת שְׁמוֹאל, הִתְלַהֲבוּת הַנֶּפֶשׁ; וּמִזֶּה בָּא לִידֵי בִּיטּוּל שֶׁהוּא לְמַעְלָה מֵהִתְלַהֲבוּת. כִּי "אַחֲרֵי הָאֵשׁ – קוֹל דְּמָמָה דַקָּה כו'"[32].

וּמַה שֶּׁכָּתוּב (שָׁם) "לֹא בָאֵשׁ ה'", תֵּירֵץ בַּתִּקּוּנֵי זֹהַר[33]: "אִית אֵשׁ וְאִית אֵשׁ, אִית רַעֲשׁ וְאִית רַעֲשׁ כו'". וּמִכָּל מָקוֹם, אֲפִילּוּ מַה שֶּׁהוּא "בָּאֵשׁ ה'", מִכָּל מָקוֹם "קוֹל דְּמָמָה דַקָּה" – יוֹתֵר נַעֲלֶה כו'.

[כִּי אֵשׁ, הַיְינוּ בְּעוֹלָם הַבְּרִיאָה שֶׁשָּׁם הַשְּׂרָפִים. וְ"קוֹל דְּמָמָה דַקָּה" – מִבְּחִינַת אֲצִילוּת. וְהִנֵּה בַּאֲצִילוּת גַּם כֵּן יֵשׁ אַבִּי"עַ. וְזֶהוּ "אִית אֵשׁ וְאִית אֵשׁ" – 'בְּרִיאָה־שֶׁבַּאֲצִילוּת' כו'. וְגַם שָׁם "קוֹל דְּמָמָה דַקָּה" נַעֲלֶה יוֹתֵר – שֶׁהוּא בְּחִינַת 'אֲצִילוּת־שֶׁבַּאֲצִילוּת' כו']. אַךְ צָרִיךְ לִהְיוֹת אֵשׁ תְּחִלָּה, שֶׁהִיא הַעֲלָאָה מִמַּטָּה־

23. (פָּבָא קַמָּא טז, א: "שִׁדְרוֹ שֶׁל אָדָם – לְאַחַר שֶׁבַע שָׁנִים נַעֲשֶׂה נָחָשׁ. וְהַנֵּי מִילֵּי דְּלָא כָּרַע בְּמוֹדִים").

24. [וְעַיֵּן מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר עַל פָּסוּק "וְעַתָּה יִגְדַּל נָא כו'" (לְעֵיל שְׁלַח לח, ד)].

25. (רְאֵה שֶׁלְּ"ה בֵּית ה' ד, ב בַּהַגָּהָה בְּשֵׁם ר' יוֹסֵף אלקשטיליא. יוֹנַת אֵלֶם לְרַמַ"ע מִפַּאנוֹ פֶּרֶק ב. וְעוֹד).

26. (פַּרְדֵּס עֲרֵכִי הַכִּנּוּיִים עֶרֶךְ אֲוִיר)

27. כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר – בַּבִּיאוּר דִּ"מִזּוּזָה מִיָּמִין כו'" (תּוֹרָה אוֹר מז, ב). וְעַיֵּן בַּזֹּהַר תְּרוּמָה (דַּף קע"ח, סוֹף עַמּוּד ב'). וּבְאִדְּרָא דְּנָשֹׂא דַף ק"ל, עַמּוּד ב'.

28. (מְנָחוֹת לד, ב).

29. (בַּתְּחִילַּת מַסֶּכֶת סוּכָּה).

30. (זֹהַר חֵלֶק ג פָּרָשַׁתְנוּ, רמז, ב בְּרֵעֵיָא מְהֵימְנָא. וּרְאֵה תַּעֲנִית כה, ב. בְּרֵאשִׁית רַבָּה פָּרָשָׁה יג, יג).

31. ("וְאַמְשִׁיךְ רוּחַ". זֹהַר חֵלֶק ב תְּרוּמָה קסב, ב).

32. (מְלָכִים א' יט, יב. וְשָׁם: "אַחַר").

33. (עַל פִּי תִּקּוּנֵי זֹהַר תִּקּוּן י"ח לה, ב. תִּקּוּנֵי זֹהַר חָדָשׁ קז, ג).

לְמַעְלָה, וְאַחַר כַּךְ נִמְשַׁךְ בְּחִינַת בִּיטּוּל. וּכְעֵנְיָן "הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם"[34].

וְזֶהוּ "לַחְמִי לְאִשַּׁי"[35]:

"לַחְמִי" – "יִשְׂרָאֵל מְפֻרְנָסִין כּוּ'"[36], כְּמוֹ שֶׁהַמַּאֲכָל מֵשִׁיב אֶת הַנֶּפֶשׁ לְהִתְפַּשֵּׁט בַּגּוּף.

"לְאִשַּׁי" – שֶׁעַל יְדֵי אִתְעֲרוּתָא־דִלְתַתָּא "אֵשׁ ה'", נַעֲשֶׂה לְמַעְלָה "אֵשׁ יו"ד" – לִהְיוֹת "יוֹרֵד אֵשׁ־שֶׁלְּמַעְלָה" כּוּ'.

וְהַיְינוּ "אֶת קָרְבָּנִי" – א"ת – צֵירוּפֵי אוֹתִיּוֹת שֶׁמַּאֲלֶף עַד תָּי"ו – "קָרְבָּנִי" נַעֲשׂוּ קְרוֹבִים אֲצִלִּי מַמָּשׁ, לִהְיוֹת שׁוֹרֶה בָּהֶם גִּילּוּי אֶלְקוּת וְאוֹר אֵין־סוֹף מַמָּשׁ עַל יְדֵי "לַחְמִי לְאִשַּׁי", שֶׁמִּ"אֵשׁ־ה'" נַעֲשֶׂה "אֵשׁ יו"ד" – שֵׁם מַ"ה נִמְשַׁךְ מַמָּשׁ לְתוֹכוֹ. וְהוּא בִּבְחִינַת מַלְכוּת־דַּאֲצִילוּת, שֵׁם בַּ"ן, כִּי "כָּל יִשְׂרָאֵל בְּנֵי כּוּ'"[37].

"רֵיחַ נִיחוֹחִי" – מִלְּמַטָּה־לְמַעְלָה, מְעוֹרֵר מוֹחִין־דְּאַבָּא. שֶׁבַּגָּלוּת הוּא בְּחִינַת שֵׁינָה וְהִסְתַּלְּקוּת – וְרֵיחַ הוּא הַמְּעוֹרֵר כּוּ'.

"נִיחוֹחִי" הוּא לְשׁוֹן הוֹרָדָה וּלְשׁוֹן מְנוּחָה – הַמְשָׁכַת הַבִּיטּוּל כּוּ'. הַיְינוּ בְּחִינַת "קוֹל דְּמָמָה דַּקָּה", שֶׁהוּא לְמַעְלָה אֲפִילּוּ מִבְּחִינַת אֵשׁ־יו"ד כּוּ'.

"תִּשְׁמְרוּ" – "שָׁמוֹר זוֹ מִשְׁנָה": שֶׁיִּהְיֶה בְּחִינַת כְּלִי לְגִילּוּי אוֹר אֵין־סוֹף בִּבְחִינַת "אִשַּׁי". וּכְמַאֲמָר רַז"ל (תָּנָא דְּבֵי אֵלִיָּהוּ רַבָּה פֶּרֶק יח): "כָּל הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה – הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ־הוּא שׁוֹנֶה כְּנֶגְדּוֹ"; "וּדְבָרַי אֲשֶׁר שַׂמְתִּי בְּפִיךָ" (יְשַׁעְיָה נט, כא) מַמָּשׁ.

שֶׁזֶּהוּ "אֶת קָרְבָּנִי", כִּי חֲרֵי הָאָבוֹת הָיוּ "חַג"ת", "הֵן הֵן הַמֶּרְכָּבָה"[38], וּמֹשֶׁה – בְּחִינַת בִּיטּוּל; "וְעַל דְּמוּת הַכִּסֵּא דְּמוּת כְּמַרְאֵה אָדָם כּוּ'" (יְחֶזְקֵאל א, כו) – בְּחִינַת הָ'רוֹכֵב' כּוּ'. וְכָל זֶה הוּא מִבְּחִינַת מֹשֶׁה, בְּחִינַת בִּיטּוּל, "דְּמוּת כְּמַרְאֵה אָדָם" בְּחִינַת רוֹכֵב, שֶׁהוּא יְסוֹד־אַבָּא, "וְנַחְנוּ מָ"ה" כּוּ'.

וְאֵיךְ יַגִּיעַ הָאָדָם לִבְחִינַת בִּיטּוּל?

הוּא עַל יְדֵי "צַו אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל": שֶׁבִּבְחִינַת מֹשֶׁה יַשְׁפִּיל עַצְמוֹ וְיִמְשַׁךְ לְמַטָּה שֶׁיִּהְיֶה בִּצְוּוּתָא וְחִיבּוּר.

וְעַל יְדֵי זֶה "וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם": אֲמִירָה – בְּחִינַת 'אַבָּא'[39], שֶׁיִּהְיֶה "וּדְבָרַי אֲשֶׁר שַׂמְתִּי בְּפִיךָ".

"לְהַקְרִיב לִי בְּמוֹעֲדוֹ": "מוֹעֵד" – לְשׁוֹן "וְנוֹעַדְתִּי" (תְּרוּמָה כה, כב); "אֲשֶׁר לֹא יְעֻדָּה כּוּ'" (מִשְׁפָּטִים כא, ח) – יְעוּד, וּמוֹעֵד, וְנוֹעָד – הַכֹּל לְשׁוֹן יְעוּד, וְיִחוּד, וְחִיבּוּר;

שֶׁכָּל הַמִּשְׂכּוֹת הֵם מִבְּחִינַת שַׁבָּת, "קֹדֶשׁ הִוא לָכֶם" (תִּשָּׂא לא, יד), בְּחִינַת 'אַבָּא'[40]. אַךְ הוּא עַל יְדֵי יוֹם־טוֹב – "מִקְרָא קֹדֶשׁ", בְּחִינַת 'אִימָּא'. אֶלָּא שֶׁגַּם שָׁם הוּא 'הִתְלַבְּשׁוּת אַבָּא בְּאִימָּא' כּוּ':

פֶּסַח – מִלְּמַטָּה־לְמַעְלָה, הוּא בְּחִינַת אַבְרָהָם – תְּפִלַּת שַׁחֲרִית: תְּחִלָּה עוֹלָם־הָעֲשִׂיָּה עַד "בָּרוּךְ שֶׁאָמַר"; "פִּסּוּקֵי דְזִמְרָה" הוּא עוֹלָם־הַיְצִירָה; וְ"יוֹצֵר אוֹר" – בְּרִיאָה. וּתְפִלָּה הוּא בִּיטּוּל וְהַמְשָׁכָה מִלְּמַעְלָה־לְמַטָּה.

מַה שֶּׁאֵין כֵּן מִנְחָה – לְשׁוֹן מְנוּחָה, שֶׁאֵין שָׁם אֶלָּא תְּפִלַּת י"ח בִּלְבָד.

וְעַרְבִית יֵשׁ בּוֹ גַּם כֵּן קְרִיאַת־שְׁמַע וּתְפִלָּה, אֶלָּא שֶׁאֵין מַאֲרִיכִין, לְפִי שֶׁיַּעֲקֹב כָּלוּל מִשְּׁנֵיהֶם.

וְגַם תְּפִלַּת שַׁחֲרִית כְּלוּלָה עֲקֵידַת־יִצְחָק בְּאַבְרָהָם כּוּ'.

וְגַם "מוֹעֵד" – לְשׁוֹן "וְכַכַּלָּה תַּעְדֶּה כֵּלֶיהָ" (יְשַׁעְיָה סא, י), שֶׁהוּא לְשׁוֹן "עֲדִי"[41] וְקִישּׁוּט – בְּחִינַת כֶּתֶר כּוּ'[42]. :

---

34. (פָּרַשַׁת רְאֵה יז, ט. יְחֶזְקֵאל מד, טו. וּרְאֵה לִיקּוּטֵי תּוֹרָה לְהָאַרִיז"ל עַל פָּסוּק זֶה).

35. (פְּרָשָׁתֵנוּ כח, ב: "צַו אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם: אֶת קָרְבָּנִי לַחְמִי לְאִשַּׁי, רֵיחַ נִיחֹחִי, תִּשְׁמְרוּ לְהַקְרִיב לִי בְּמוֹעֲדוֹ").

36. (זֹהַר חֵלֶק ג', וַיִּקְרָא, דַּף ז', עַמּוּד ב': "יִשְׂרָאֵל מְפֻרְנָסִין לַאֲבִיהֶן שֶׁבַּשָּׁמַיִם").

37. ("כָּל יִשְׂרָאֵל בְּנֵי מְלָכִים הֵם" – שַׁבָּת סז, א בַּמִּשְׁנָה. וְשָׁם נִסְמָן).

38. (בְּרֵאשִׁית רַבָּה מז, ו).

39. (רְאֵה מְאוֹרֵי אוֹר אוֹת א, סָעִיף צ"ז).

40. (מְאוֹרֵי אוֹר אוֹת ק סָעִיף ז).

41. (שְׁמוּאֵל ב' א, כד: "עֲדִי זָהָב עַל לְבוּשְׁכֶן").

42. וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאַר בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "אֵלֶּה פְקוּדֵי" בְּעֵנְיָן "מִשְׁכַּן הָעֵדוּת" (פֶּרֶק ה וְאֵילֶךְ ד, ג. ה, רֵישׁ עַמּוּד א).

וְעַיֵּין מֵעֵנְיָן "אֶת קָרְבָּנִי" – בַּזֹּהַר חֵלֶק א', וַיֵּצֵא (דַּף קס"ד, עַמּוּד ב'). וּבְמָקוֹם אַחֵר נִזְכָּר בַּזֹּהַר: "נֵצַח וְהוֹד – עֲלֵיהוּ אִתְּמַר 'אֶת קָרְבָּנִי' כּוּ'". וְעַיֵּין שָׁם בַּבֵּיאוּר עַל פָּסוּק "צְאֶינָה וּרְאֶינָה" בְּסוֹפוֹ (לְקַמָּן שִׁיר הַשִּׁירִים כח, ב), דְּנֵצַח וְהוֹד הֵם בְּחִינַת אוֹתִיּוֹת הַתּוֹרָה כּוּ'.

וּמֵעֵנְיָן "רֵיחַ נִיחוֹחִי" – בְּפָרָשָׁה פְּקוּדֵי (דַּף רל"ט, סוֹף עַמּוּד א').

וּמֵעֵנְיָן "לְהַקְרִיב לִי" – בְּפָרָשָׁה שְׁמוֹת (דַּף כ', עַמּוּד ב').

וּמֵעֵנְיָן "בְּמוֹעֲדוֹ" – בְּפָרָשָׁה לֶךְ לְךָ (דַּף פ"ט, עַמּוּד ב'. וְעַיֵּין שָׁם דַּף פ"ח, א'. וּבְפָרָשַׁת שְׁמוֹת דַּף כ"א. וּבְפָרָשַׁת פִּנְחָס: דַּף רכ"ד, א'. דַּף רכ"ו, עַמּוּד א'. דַּף ר"מ, עַמּוּד א').

וְעַיֵּין בַּמִּדְרָשׁ וַיִּקְרָא־רַבָּה פָּרָשָׁה ב'. וּבְמִדְרַשׁ שׁוֹחֵר־טוֹב פָּרָשָׁה י"ט, מֵעֵנְיָן "תִּשְׁמְרוּ לְהַקְרִיב לִי כּוּ'" ["בְּכָל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר 'לִי', אֵינוֹ זָז לְעוֹלָם לֹא בָּעוֹלָם הַזֶּה וְלֹא לָעוֹלָם הַבָּא"]. וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאַר מֵעֵנְיָן זֶה עַל פָּסוּק "וְאַרַשְׂתִּיךְ לִי כּוּ'" [לְעֵיל בַּמִּדְבָּר ט, ג].

וְעַיֵּין זֹהַר חֵלֶק א', פָּרָשָׁה וַיְחִי (דַּף רמ"ה, סוֹף עַמּוּד ב'). וּמַה שֶׁנִּתְבָּאַר מִזֶּה בַּבֵּיאוּר עַל פָּסוּק "יוֹנָתִי". וּבַפָּסוּק "שִׁיר הַשִּׁירִים כוּ'".

קִיצּוּר מִפֵּירוּשׁ הַפָּסוּק "צוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל":

"צוּ" – לְשׁוֹן צִוּוּתָא, שֶׁיִּהְיֶה נִמְשָׁךְ בְּחִינַת מֹשֶׁה לִהְיוֹת בְּצִוּוּתָא חֲדָא עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל[43]. וְעַל יְדֵי זֶה "וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם", שֶׁעַל יְדֵי זֶה יוּמְשָׁךְ לָהֶם כֹּחַ הַדִּבּוּר, לִהְיוֹת יִחוּד וּבִיטּוּל דִּבּוּר הָאָדָם בִּדְבַר ה'[44].

וְזֶהוּ **"אֶת קָרְבָּנִי"**: "אֶת" הֵן בְּחִינַת אוֹתִיּוֹת מֵאַלֶּף עַד תָּיו, הֵן הֵן "קָרְבָּנִי" – קְרוֹבִים אֵלַי וּמְקָרְבִין אוֹתִי. וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב: "וּדְבָרַי אֲשֶׁר שַׂמְתִּי בְּפִיךָ" – "הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ־הוּא קוֹרֵא וְשׁוֹנֶה כְּנֶגְדּוֹ"[45].

וְעַל יְדֵי זֶה יִהְיֶה גַּם כֵּן **"לַחְמִי לְאִשַּׁי"**: "אִשַּׁי" – אֵשׁ־יוּ"ד, שֶׁהוּא בְּחִינַת אֵשׁ שֶׁיּוֹרֵד מִלְּמַעְלָה, מִבְּחִינַת 'סוֹבֵב כָּל עָלְמִין', לְהַעֲלוֹת יְסוֹד־הָאֵשׁ שֶׁבְּנַפְשׁוֹ־הַבַּהֲמִית, בְּחִינַת "אִשֶּׁה" – אֵשׁ־ה'[46], שֶׁהַמְשָׁכָה זוֹ דִּבְחִינַת אֵשׁ־יוּד הוּא עַל יְדֵי "לַחְמִי" – "יִשְׂרָאֵל מְפֻרְנָסִין"[47].

וּרְצוֹנוֹ לוֹמַר:

כִּי הוּא יִחוּד מַשְׁפִּיעַ־וּמְקַבֵּל, עַל דֶּרֶךְ "בְּיוֹם חֲתוּנָּתוֹ – זוֹ מַתַּן־תּוֹרָה"[48]. כִּי יוּד הוּא בְּחִינַת מַשְׁפִּיעַ – כְּעִנְיָן "בְּיוּד נִבְרָא הָעוֹלָם־הַבָּא"[49]. וְה' – בְּחִינַת מְקַבֵּל – כְּעִנְיָן "בְּה' נִבְרָא הָעוֹלָם־הַזֶּה". וְזֶהוּ גַּם כֵּן עִנְיָן "רֵיחַ נִיחוֹחִי".

(אוֹ יֵשׁ לוֹמַר: שֶׁלְּהִיוֹת "אֶת קָרְבָּנִי", שֶׁיִּהְיֶה הָאוֹתִיּוֹת קְרוֹבִים אֵלַי, זֶהוּ עַל יְדֵי "לַחְמִי לְאִשַּׁי" – כִּי עַל יְדֵי הָאִתְעָרוּתָא־דִּלְתַתָּא נִמְשָׁךְ בַּתּוֹרָה בְּחִינָה גְּבוֹהָה יוֹתֵר. וְעִנְיָן "רֵיחַ נִיחוֹחִי" – הַמְשָׁכַת "קוֹל דְּמָמָה דַּקָּה" שֶׁלְּמַעְלָה מִבְּחִינַת אֵשׁ־יוּד).

וְאַחַר כַּךְ צָרִיךְ לִהְיוֹת "תִּשְׁמְרוּ" – "שָׁמוֹר זוֹ מִשְׁנָה"[50], שֶׁיִּהְיֶה נִשְׁמָר בְּלֵב הָאָדָם בְּחִינַת "לְאִשַּׁי" – אֵשׁ־יוּד (שֶׁלֹּא יִהְיֶה בְּחִינַת "פּוֹלֶטֶת"). וְכָל זֶה בְּחִינַת דִּבּוּר, שֶׁהוּא תַּלְמוּד־תּוֹרָה, שֶׁעַל זֶה נֶאֱמַר "אֶת קָרְבָּנִי" וְ"תִּשְׁמְרוּ".

וּבְחִינַת מַחְשָׁבָה – זוֹ תְּפִלָּה, עַל זֶה נֶאֱמַר "לְהַקְרִיב לִי", הַמְשָׁכַת אוֹר אֵין־סוֹף שֶׁבְּחָכְמָה, בְּחִינַת שַׁבַּת־קֹדֶשׁ.

"בְּמוֹעֲדוֹ" – יוֹם־טוֹב, ג' מוֹעֲדִים שֶׁהֵם "מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ", וּמַמְשִׁיכִים בְּחִינַת קֹדֶשׁ בִּתְפִלַּת יְמֵי הַחוֹל (עַל דֶּרֶךְ "חוּלִּין שֶׁנַּעֲשׂוּ עַל טָהֳרַת הַקֹּדֶשׁ"[51]).

וְנִרְאֶה, דְּ"אֶת קָרְבָּנִי" – זֶהוּ יִחוּד זוּ"ן. אָכֵן "לְהַקְרִיב לִי בְּמוֹעֲדוֹ" – זֶהוּ יִחוּד אַבָּא־וְאִימָּא. וְהוּא כְּעִנְיָן מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר (לְעֵיל פִּקּוּדֵי ד, ג וָאֵילֶךְ) עַל פָּסוּק (פִּקּוּדֵי לח, כא) "אֵלֶּה פְקוּדֵי הַמִּשְׁכָּן" – יִחוּד ו"ה; "מִשְׁכַּן הָעֵדוּת" – יִחוּד י"ה.

וְנִקְרָא בְּחִינָה זוֹ "לִי", כִּי יִחוּד אַבָּא־וְאִימָּא שֶׁרְשׁוֹ מֵעַתִּיק

---

43. (וְעִנְיָן מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר סוֹף דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "וְאַתָּה תְּצַוֶּה" (תּוֹרָה אוֹר פא, ד)).

44. (וְעִנְיָן מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "רָאשֵׁי הַמַּטּוֹת", גַּבֵּי "לֵאמֹר זֶה הַדָּבָר" (לִקּוּטָן פב, א וָאֵילֶךְ. פב, ב). וּמַה שֶׁנִּתְבָּאֵר סוֹף דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "מֹשֶׁה יָדַבֵּר" (תּוֹרָה אוֹר סט, א)).

45. (עַיֵּן מַה שֶׁנִّתְבָּאֵר סוֹף דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "וְאַתָּה תְּצַוֶּה" הַנַּ"ל, גַּבֵּי "מֵאַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" (תּוֹרָה אוֹר פא, ד: פֵּירוּשׁ 'מֵאַת', הֵיינוּ מִבְּחִינַת אוֹתִיּוֹת הַתּוֹרָה שֶׁמֵּאָל"ף וְעַד תָּי"ו, דְּהֵיינוּ עַל יְדֵי עֵסֶק הַתּוֹרָה שֶׁל 'בְּנֵי יִשְׂרָאֵל'"). וְעַיֵּן מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "וְאַתְּחַנַּן", גַּבֵּי "בָּעֵת הַהִיא" (לִקּוּטָן וָאֶתְחַנַּן ג, א: "פֵּירוּשׁ, שֶׁיִּהְיֶה בְּחִינַת עָלְמָא דְּאִתְכַּסְיָא, שֶׁהוּא נִקְרָא בְּשֵׁם 'הַהִיא' – לִהְיוֹת בְּגִילּוּי בְּבְחִינַת 'עַת לָאֱהוֹב'"). וּבְדִבּוּר הַמַּתְחִיל "יָדַעְתָּ הַיּוֹם", גַּבֵּי "וְאָהַבְתָּ אֵת" (לִקּוּטָן וָאֶתְחַנַּן ג, א: פֵּירוּשׁ 'אֵת' – כְּמוֹ 'עַת לָאֱהוֹב' בְּעֵי"ן. . הַגִּילּוּי לִהְיוֹת סֵדֶר זְמַנִּים . . אֶלָּא שֶׁבְּחִינַת גִּילּוּי זֶה בִּמְקוֹרוֹ קוֹדֶם שֶׁבָּא לִידֵי גִּילּוּי הַזְּמָן נִקְרָא 'אֵת' בְּאָלֶף, כְּמוֹ 'אֵת בְּשָׂרוֹ' – אֶת הַטִּפֵּל לִבְשָׂרוֹ' כַּךְ בְּחִינַת גִּילּוּי בִּמְקוֹרוֹ הוּא הַטִּפֵּל לְהַהֶעְלֵם")).

46. (וְעַיֵּן מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר: בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִית" (לְעֵיל מד, ג וָאֵילֶךְ); וְסוֹף דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "כִּי תֵצֵא", גַּבֵּי "וּנְתָנוֹ ה'" (לִקּוּטָן תֵּצֵא לה, ב).

וְעַיֵּן שָׁם בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "עַל כֵּן יֹאמְרוּ הַמּוֹשְׁלִים", בְּעִנְיָן "שַׁלְהֶבֶת י"ה" (לְעֵיל חֻקַּת סו, ב: שַׁלְהֶבֶת י"ה הוּא בְּחִינַת אַהֲבָה רַבָּה הַבָּאָה מִלְּמַעְלָה מִבְּחִינַת י"ה כו'. וְהֵיינוּ שֶׁאַחַר הָאִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא בְּבִיטּוּל הַיֵּשׁ דִּנְהוֹרָא תִּכְלָא שׁוֹרֶה וְנִמְשָׁךְ עָלָיו אַהֲבָה רַבָּה כו'. אַךְ גַּם כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה הָאִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא – הוּא עַל יְדֵי אִתְעָרוּתָא דִּלְעֵילָא בַּתְּחִלָּה מִלְּמַעְלָה מִבְּחִינַת שַׁלְהֶבֶת י"ה, שֶׁנּוֹתֵן כֹּחַ בַּנֶּפֶשׁ הָאֱלֹקִית לְבָרֵר אֶת הַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית וְלִהְיוֹת רִשְׁפֵּי אֵשׁ). וּמַה שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "אַתֶּם נִצָּבִים", בְּעִנְיָן (וְאֶתְחַנַּן ד, כר): "כִּי ה' אֱלֹקֶיךָ אֵשׁ אוֹכְלָה הוּא" (לִקּוּטָן נִצָּבִים מד, ג־ד: פֵּירוּשׁ, כְּטֶבַע הָאֵשׁ שֶׁמִּסְתַּלֵּק לְמַעְלָה עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל, וְאֵינוֹ יוֹרֵד וּמִתְפַּשֵּׁט . . בְּגִילּוּי אֱלֹהוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ בְּעַצְמוֹ וּבִכְבוֹדוֹ לֹא שַׁיָּךְ שׁוּם הִשְׁפָּעָה, לֹא בְּגֶדֶר מְמַלֵּא וְלֹא בְּגֶדֶר סוֹבֵב . . וּמִשָּׁם נִמְשָׁךְ לִהְיוֹת לְאָדָם בְּחִינַת צִעֲקָה בִּפְנִימִית הַלֵּב, לְמַעְלָה מִן הַדַּעַת, שֶׁלֹּא לִיפָּרֵד מִיִּחוּדוֹ וְאַחְדּוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, וְלִהְיוֹת לִבּוֹ בּוֹעֵר כְּרִשְׁפֵּי אֵשׁ שַׁלְהֶבֶת"). וּמַה שֶׁנִּתְבָּאֵר סוֹף דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "כִּי בַיּוֹם הַזֶּה יְכַפֵּר", בְּעִנְיָן (תִּשָּׂא לג, כב): "בְּנִקְרַת הַצּוּר" (לְעֵיל אַחֲרֵי כו, ג: פֵּירוּשׁ, מִבְּחִינַת צוּר עֶלְיוֹן, מְקוֹר וְשֹׁרֶשׁ כָּל שָׁרְשֵׁי הִתְהַוּוּת . . וְשֹׁרֶשׁ הַהֶוְיָ"ה הוּא בּוֹ בְּהֶעְלֵם, בְּכֹחַ וְלֹא בְּפוֹעַל; שֶׁמִּבְּחִינַת שֵׁם הֶוְיָ' – לִהְיוֹת מְהַוֶּה כָּל הַנִּמְצָאִים מֵאַיִן לְיֵשׁ, שֶׁהוּא בְּחִינַת 'אֵשׁ אוֹכְלָה' הַנַּ"ל. אֲבָל בְּחִינַת הַצּוּר הוּא – שֶׁמְּמַנּוּ נִמְשָׁךְ וְנִתְהַוָּה בְּחִינַת אֵשׁ 'אוֹכְלָה')).

47. (כִּי הַלֶּחֶם נָהֲפַךְ לָדֶם – בְּחִינַת חוֹם וִיסוֹד הָאֵשׁ. וְהֵיינוּ הַקָּרְבָּנוֹת שֶׁנִּקְרָאוּ "לַחְמִי".

וְעַיֵּן בְּ"מְאוֹרֵי אוֹר" אוֹת לָמֶ"ד, סָעִיף כ"א – כַּמָּה בְּחִינוֹת שֶׁנִּקְרָא: "לֶחֶם" וְ"לֶחֶם מִשְׁנֶה". וְיֵשׁ לְפָרֵשׁ, דִּבְחִינַת "אִשָּׁה" – אֵשׁ־ה' נִקְרָא "לַחְמִי לְאִשַּׁי" לְבְחִינַת אֵשׁ־יוּ"ד. עַל דֶּרֶךְ מַה שֶׁכָּתוּב: "כִּי אִם הַלֶּחֶם אֲשֶׁר הוּא אוֹכֵל" (וַיֵּשֶׁב ל"ט, ו'). וְכֵן: "קְרֵאוּן לוֹ וְיֹאכַל לָחֶם" בְּפָרָשַׁת שְׁמוֹת ב, כ').

48. (תַּעֲנִית כו, ב).

49. (מְנָחוֹת כט, ב).

50. (נִסְמָן לְעֵיל עו, א).

51. (חֲגִיגָה יט, ב וְשָׁם נִסְמָן).

וְאֵין־סוֹף[52]. וְאַף עַל גַּב שֶׁהַקָּרְבָּן עִיקָּרוֹ הַמְשָׁכַת מַ"ד מִזָּ"א, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּ"אִגֶּרֶת הַקֹּדֶשׁ" סִימָן כ"ח, מִכָּל מָקוֹם הֲרֵי כְּתִיב (בְּרֵאשִׁית ד, ד): "וַיִּשַׁע ה' אֶל הֶבֶל" – הַמְשָׁכַת ש"ע נְהוֹרִין[53]. :

52. וְעַיֵּן זֹהַר: חֵלֶק ב' (בְּשַׁלַּח ס"ג, ב'), עַל פָּסוּק (תְּהִלִּים קל, א) "מִמַּעֲמַקִּים קְרָאתִיךָ". וּבְפָרָשַׁת תְּרוּמָה (קל"ד, ב') עַל פָּסוּק (כה, ב) "וְיִקְחוּ לִי תְּרוּמָה".

53. וְעַיֵּן בְּהָרְמַ"ז רֵישׁ פָּרָשַׁת צַו: קֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים – תְּלַת רֵישִׁין כו' ["קֹדֶשׁ – רֵישָׁא עִילָּאָה, וְהַקֳּדָשִׁים הֵם תְּרֵין רֵישִׁין אָחֳרִנִּין"].

וְעַיֵּן מֵעֵנֶן "צַו אֶת כו' תִּשְׁמְרוּ לְהַקְרִיב": בַּגְּמָרָא: פֶּרֶק ד' דְּתַעֲנִית, (כ"ג, א'). פֶּרֶק ט' דְּפֶסָחִים, צ"ו, א'. וּבְרִבּוֹת: בְּרֵאשִׁית (סוֹף פֶּרֶק ט"ז), גַּבֵּי "לְעָבְדָהּ וּלְשָׁמְרָהּ". תּוֹלְדוֹת (סוֹף פָּרָשָׁה ס"ה). פָּרָשָׁה צַו (סוֹף פָּרָשָׁה פ"ז). אֱמוֹר (סוֹף פָּרָשָׁה כ"ז). בַּמִּדְבָּר (פָּרָשָׁה ז'). נָשֹׂא פָּרָשָׁה י"ב (רמ"ו, ג'). סוֹף פָּרָשָׁה בְּהַעֲלוֹתְךָ (רס"ה, א'), עַל פָּסוּק (יא, טז) "אֶסְפָה לִי". רֵישׁ פָּרָשַׁה פִּינְחָס, וְסוֹף פָּרָשָׁה. שִׁיר הַשִּׁירִים רַבָּה (י"א, ג'), סוֹף פָּסוּק (א, י) "צָנְאוּרַךְ בַּחֲרוּזִים". בִּפְתִיחָתָא דְאֵיכָה (נ"א, א'), סוֹף דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "וְהַמָּה כְּאָדָם עָבְרוּ בְרִית". שִׁיר הַשִּׁירִים רַבָּה (ל"ה, ב') סוֹף פָּסוּק (ז, ו) "רֹאשֵׁךְ עָלַיִךְ כַּכַּרְמֶל" (הַמַּרְאֵי מְקוֹמוֹת נֶעֱתְקוּ וְנִתְבָּאֲרוּ בְּאוֹר הַתּוֹרָה פִּנְחָס עַמּוּד א' קו וָאֵילָךְ).

ב.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא דובער - אדמו"ר האמצעי

~ תורת חיים ~

(לג) **והנה** בכל הנ"ל יובן עכ"פ בטעם ענין הביטול חיצוני בי"ח דוקא כמו רבא דפכר ידי' ומצלי כו' ומעומד דוקא משא"כ במצות ק"ש יושבי' וקורי' ומוטי' כו' אע"פ שהתפלה היא דרבנן וק"ש דאורייתא לפי ששרש התפלה הוא בהמשכת רעוא דכ"ר מבחי' מקור המקיפים שלמעלה מבחי' אדם (אפי' מבחי' אדם הפנימי דתו"מ כנ"ל) שאינו נמשך ושורה רק על ביטול היש החיצוני דבנין קומת הגוף בכריעה והשתחוואה גשמית וע"י שפלות ונמיכות הרוח במרירו' הנפש ביותר שזה מגיע בעצמיות או"מ בעצמיות אור הכתר להמשיך רצון חדש למעלה מן החכ' דתורה כנ"ל משא"כ בק"ש שאינו אלא ביחוד הפנימי דחו"ב ומדות שהוא בחי' נר"נ דאדם שגם בחי' המקיף דתענוג ורצון אינו רק בבחי' גילוי אור שבא במורכב בחכ' ומדות דאדם פנימי וחיצוני שהן ב' מדרגות דתו"מ דתורה אור הוא בבחי' החכמה ומדות אדם פנימי והמצות שנק' רמ"ח אברים דמלכא הן בחי' אדם חיצוני. אך עכ"ז הרי העיקר הוא ביטול הרצון שבכל מצוה בקבלת עמ"ש באוי"ר שנק' ביטול פנימי ג"כ אבל התפלה היא רק ביטול חיצוני דחומר כל הגוף בכלל מראש לרגל בלי הרגשת אור וחיות בבחי' דומם ממש שלמעל' גם מביטול הרצון דנה"ט כי ממילא יהיה ביטול הרצון בקבלת עמ"ש כמו המשתחווה בגופו לפני המלך שנכלל בזה כל מה שיהי' עובדו בעול מלכות בכל לב ונפש בביטול הרצון מפני שבהשתחואה זו מסר כל עצמו ומהותו ממש יותר ממס"נ ברוחניות במוח ולב בפנימי' וקבלת עמ"ש בתו"מ באוי"ר בק"ש וד"ל. וע"כ עיקר הדין בתפלה הוא להראות הביטול והכנעה בחיצוניות האיברים בראש ושדרה שכופף קומתו לארץ ואעפ"י שאין בו ביטול פנימי בהתפעלו' במוח ולב ככוונ' הלב והמוח בק"ש הנ"ל. וראי' ממ"ש ר"ח מחזיקנא טיבותא לרישא דמנפשי' כרע במודי' אעפ"י שלא הי' מכוין כלל ומאן דכרע במודי' בכריעה גשמי בשדרה יקום בתח"ה ואם לאו אינו קם בתח"ה כידוע. וזהו כמו דבר פלא לכאורה איך יהי' מעלה ומדריגה גבוה כתח"ה שהוא מבחי' המקיף העליון דעצמות התענוג הפשוט דא"ס שנק' טלא דנטיף מע"י כו' כידוע ע"י הכנעה גשמי' בכריעת הראש והשדרה במודים כו'. וגם יש להבין דאם מעלת התפלה גבוה כ"כ יותר מיחוד עליון דק"ש למה התפלה דרבנן וק"ש דאורייתא וכמו שא' במי שהי' מאריך בתפלה ביותר דמניח חיי עולם דתורה ועוסק בחיי שעה כו' וגם הלא א' דמי שתו"א פטור מן התפלה לגמרי כרשב"י וחבריו. הרי מובן מזה עכ"פ ששרש התו"מ יותר גבוה מן התפלה וע"כ התפלה דרבנן (דאבות תקנום כנגד תמידי' כידוע):

(לד) **אך** הנה ידוע בשרש התפלה בח"י ברכות שהן לנגד ח"י חוליות השדרה שהן מעמידי' כל בנין הגוף מראש לרגל כאחד ומאחר שהחוליות הן המקשרי' ומחברי' כל סדר מעמד הבנין דאדם בהכרח לומר שהם במעלה ומדריגה גבוה מכל בנין הגוף באו"כ בראש תוך סוף פנימי' וחיצוניות דחיצוניות כעור ובשר וגידי' ועצמות כו'. והיינו מבחי' אור המקיף העליון ביותר שמעמיד ומקיים לכל פרטי האורו' וכלים שבציור קומת אדם מראשו לרגלו כאחד (כמו מה שנמשך מאור עצמות הנפש המשכה כללית שמרגיש א"ע מראש לרגל גם לרצון שבהעלם במוח עד תנועת חיות הרגל בלי התחלקות כלל כמ"ש במ"א) וכך הוא ענין

ההפרש בין תפלה לתו"מ שהתו"מ באוי"ר ורצון ותענוג בפנימי' וחיצוני' באו"כ זהו בחי' אדם בציור קומה מראש לרגל כנ"ל דמצות ת"ת במוח שבראש הכולל כל חיות האברי' והמצות הן בחי' האיברי' בפרט וכמו שהאיברי' כולם נשמעי' לרצון וחכ' שבמוח כך כל המצות הן בחי' כלים לאור רצה"ע שבחכ' בראש דתורה אור כנ"ל אך התפלה בח"י ברכות הוא כמו ח"י חוליות השדרה שמעמיד כל בנין הגוף דאדם והכל הולך אחר המעמיד והמקיים כו' כך התפלה הוא המעמיד והמקיים לכללות ההמשכו' דאור תו"מ מראש לרגל להיותו בבחי' מקיף הכללי דנר"נ דאדם ששורה על בחי' החיצוניו' ביותר וכמו שרואי' בחוש שבלעדי התפלה אין קיום והעמדה כלל לאוי"ר שבתו"מ כל היום וגם להרהור תשובה בסומ"ר שהן שס"ה גידי' כו' (וזהו בחי' מ"ם דצלם אדם שלמעלה גם מבחי' צ"ל דמקיף דנר"נ כו'):

ג.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא מנחם מענדל - אדמו"ר ה'צמח צדק'

~ דרך מצותיך ~

מאמרי אדמו"ר הצמח צדק - קדושים תהיו (תקס"ב)

ב. **ואח"כ** יש עוד ב"פ קדוש בקדושה והן בבחי' המשכה מלמעלה למטה. והענין כי אחר בחי' ההעלאה דקדוש הא' שהוא בחי' אהבת מאדך ליכלל בא"ם ב"ה ומואס בחייו הגופניים באמת, אזי אח"כ צ"ל בבחי' שוב שיבטל רצונו מפני רצון העליון ב"ה שנתאוה הקב"ה להיות לו דירה בתחתונים, ואי לזאת יש להמשיך מבחי' קדושה עליונה דעצמות א"ם ב"ה למטה דייקא והיינו ע"י מעשה המצות שבהן ועל ידן נמשך קדש העליון הנ"ל שהוא מצד עצמו מובדל ומרומם להיות בגילוי ההשגה לנבראים וזהו שאנו מברכים אשר קדשנו במצותיו קדשנו דייקא לומר שעל ידן נמשך בחי' קדש העליון למטה כמו ע"י הצדקה שהוא בחי' חסד מעוררים ג"כ למעלה בחי' חסד אל כל היום ועד"ז ע"י לבישת הטלית פריסו דמלכא (ואמנם יש מצות שהן ג"כ בחי' העלאה כמו קרבנות ותרומות והיינו ע"ד הנ"ל בענין קדוש הא'). וזהו ענין הקדוש הב' שהוא מלמעלה למטה, והקדוש הג' הוא כמו ממוצע בין ב' הקדושות הנ"ל כי עם היות שהוא ג"כ בבחי' המשכה מלמעלה למטה אך המשכה זו הוא ליתן כח ועוז שיוכל להיות העלאה ממטה למעלה בקדוש הא' דהיינו שיהי' בהם בחי' אהבה דבכל מאדך כי מפני שהנשמה מלובשת בחומר גופני הרי נקודת הלב שלה לה' נעלמת בתוך הגוף המכסה ומסתיר על נקודה זו ונק' מה"ט תעלומות הלב, ויציאתה אל הגילוי הוא ע"י הארה אלקי' מלמעלה מעלה וכמארז"ל אלמלא עוזרו כו' שהארה זו גורמת גלוי אה"ר מהעלמ' כמשל המים היוצאים ונובעים מהסתר העפר או כמשל החטה שצומחת מהסתר העפר שהי' מכסה עלי' תחלה כמ"כ הוא ענין עד יערה עלינו רוח ממרום שפועל גילוי האה"ר, והנה הארה זו נמשכ' מלמעלה מעלה דהיינו מקדושה עליונה ממש כי בכדי שתוכל לפעול התפעלות בגוף ממש שהוא למטה מאד במדרגה צ"ל המשכה ממקום גבוה ביותר שיוכל להתלבש כ"כ למטה וכנודע מענין ועברתי באמ"צ אני ולא מלאך כו' אלא הקב"ה בכבודו ובעצמו פי' בכבודו היינו בחי' ממכ"ע ובעצמו היינו סוכ"ע והיינו משום שקליפת מצרים הי' למטה במדרגה מאד לכן א"א לשום מלאך להתלבש שם אלא הקב"ה עצמו דקמי' כחשכה כאורה, וכמ"כ עד"ז בענין המשכת גילוי אלהות מלמעלה לעורר האהבה בנשמות ישראל המלובשים בגופים שמק"נ המסתירים מאד צ"ל המשכה זו ממקום גבוה ביותר והוא בחי' הקדוש הג' שנמשך מבחי' קדש העליון הנ"ל פ"א המרומם לבדו ממש, ומאיר למטה לעורר אהבת בכל מאדך (שהוא ענין הקדוש הא' שהוא מה שיגיעו ישראל ע"י אהבה זו לבחי' קדש העליון הוא מהו"ע ית' ממש), וזהו ענין על ג' דברים העולם עומד על התורה ועל העבודה ועל גמ"ח, עבודה הוא עבודת הקרבנות ובכלל זה התפלה שכנגד תמידין תקנום והוא בחי' אהבת בכל מאדך שהוא ענין הקדוש הא' שהוא ההעלאה מלמטה למעלה בקדושה עליונה דעצמות אא"ם ב"ה, וגמ"ח הם הצדקה ומעשה המצות שהם המשכות קדושה עליונה הנ"ל מלמעלמ"ט, והתורה הוא ענין קדוש הג' שהוא ההמשכה המעוררת גילוי האהבה והוא כמו בחי' ממוצע בין ב' קדושות הנ"ל שהא' היא מלמטה למעלה והב' היא מלמעלה למטה ובקדושה זו הג' יש בה התכללות מב' הבחי' שהיא המשכה מלמעלה למטה לעורר ההעלאה מלמטה למעלה. וכן באמת בענין עסק התורה יש ב' מצות הא' מצות הקריאה בדיבור דוקא בפה להמשיך גלוי אא"ם מלמעלה

למטה והב' מצות הגיון ועיון במוח שהוא מלמטה למעלה. ועתה יובן המדרש בענין הג' עטרות שהניח א' בראשו ושתים בראש בניו, פי' א' שהניח בראשו הוא בחי' הקדוש הא' שהוא ההעלאה עד עצמות א"ס ב"ה ממש והוא מקור כל הקדושות, ושתים שבראש בניו הוא מה שנמשך מקדושה עליונה הנ"ל ג"כ מלמעלה למטה ב' מיני קדושה ע"י מעשה המצות וע"י עסק התורה כנ"ל, וזהו קדושים תהיו פי' שמבטיחם שבודאי יהיו קדושים אפי' בעל כרחם כי לא ידח ממנו נדח כתי' שאפי' הרשעים מלאים מצות כו' ולפי שקדושה זו הוא מה שממשיכים מלמעלמ"ט ע"י תומ"צ והם ב' קדושות לכן אמר קדושים תהיו וכמ"ש אח"כ והתקדשתם והייתם קדושים ב' מיני קדושות כמאמר המדרש, כי קדוש אני הוא קדושה העצמי' דאא"ס ב"ה, והוא נתינת טעם למה תהיו קדושים לפי כי קדוש אני ואתם מוסיפים תוספת קדושה בקדושה זו ג"כ ע"י אהבה דבכל מאדך כנ"ל לכך יש שייכות וערך שיומשך אח"כ ג"כ מקדושה זו מלמעלמ"ט ע"י תורה ומצות כנ"ל, ובכל זאת יובן מה שיסד הפייט יוקדש בא' משלש קדושות דהיינו כי קדוש אני בחי' קדושה הא', ויובן ג"כ ענין עתידים צדיקים שיאמרו לפניהם קדוש שהוא לפי שהם ע"י אהבתם הגדולה בבחי' מאדך הם מגיעים לבחי' קדושה העליונה הנ"ל מקור כל הקדושות לכך גם המה יתקדשו בקדושה זו ולמלאכים יומשך ג"כ הארה מקדושה של ישראל ולכן יאמרו לפניהם קדוש וד"ל:

ד.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שמואל - אדמו"ר מוהר"ש

~ תורת שמואל תרל"ג ~

וידבר כו' ויצוום

וידבר ה' אל משה ואל אהרן ויצום אל בני ישראל וגו', ופי' רש"י ז"ל צוה עליהם להנהיגם בנחת ולסבול אותם, עכ"ל. והוא מהמד"ר וארא פ"ז ע"פ ויצום אל בנ"י, א"ל הקב"ה בניי סרבנים הן רגזנים הן טרחנין הן, על מנת כן תהיו מקבלים עליכם שיהיו מקללין אתכם שיהיו מסקלין אתכם באבנים, עכ"ל. וכ"ה בילקוט פ' בהעלותך רמז תשל"ה ע"פ האנכי הריתי בשם הספרי ע"פ זה. וזהו כענין הנזכר במד"ר פ' דברים ע"פ לא אוכל לבדי שאת אתכם, אמר משה חייכם שאני יכול לטעון עשרה כיוצא בכם, ולמה איני יכול לשאת אתכם שהוי' אלקיכם הרבה אתכם על גבי דייניכם (ופי' במת"כ רבים מפרשים הרבה ל' הגדיל) מנין ממה שקרינן בענין ה' אלקיכם הרבה אתכם, עכ"ל. וזהו ג"כ כמשארז"ל ברבות שה"ש ע"פ ראשך עליך ככרמל (שה"ש ז' וא"ו), ובויקרא רבה פ' אמור פל"א, אמר הקב"ה לישראל הרשים שבכם חביבים עלי כאליהו שעלה לכרמל הה"ד (מלכים א' י"ח מ"ב) ואליהו עלה על ראש הכרמל, ודלת ראשך כארגמן, אמר הקב"ה הדלים שבכם חביבים עלי כדוד שנא' (זכרי' י"ב ח) והי' הנכשל בהם כדוד, ופי' רש"י החלש, וי"א כדניאל דכתי' בי' והלבישו לדניאל ארגונא (דניאל ה' ד"ט). ולכאו' כל המדרשי' אלו אינם מובנים למה צוה הקב"ה למשה ואהרן שיקבלו ע"ע גם אם יקללו ויסקלו אותם באבנים. גם מש"א ולמה א"י לשאת אתכם שהוי' אלקי' הרבה (פי' הגדיל) אתכם ע"ג דייניכם, למה הייתה כזאת מלפניו ית' להגדיל את ישראל ע"ג מנהליהם עד שמשה רעיא מהימנא לא הי' יכול לשאת אותם. וגם מש"א הרשים שבכם והדלים שבכם חביבים כאליהו ודוד, שג"ז יפלא לכאו' איך ישתוה הרש לאלי' והדל לדוד כו'.

אך הענין יובן בהקדם מ"ש היום לעשותם, וארז"ל בפ"ב דערובין דף"ב ע"א, והיינו דאמר ריב"ל היום לעשותם ולא למחר לעשותם וכו', והיינו שעוה"ז דוקא נק' עולם המעשה ובה ניתן הבחירה חפשית להאדם שיבחר בטוב, וכמ"ש ראה נתתי לפניך את החיים ואת הטוב כו' ובחרת בחיים הוא בחי' חיי עולם אשר נטע בתוכינו אשר עי"ז יהי' דבוק לבחי' אוא"ס חיי החיים וכמ"ש ואתם הדבקים בהוי' כו', ולא עוד שאפי' גם אם חטא אדם יכול לחזור בתשו' ולשוב אל ה' באמת ולעבדו בכל לבבו, וה' יסלח לו כו', משא"כ בעוה"ב אין הבחירה חפשית כלל, רק כמו שנמשך בעוה"ז כך נשאר בעוה"ב, וע"ז ארז"ל התקן עצמך בפרוזדור כדי שתכנס לטרקלין, שלפ"ע עבודתו בעוה"ז בקיום התומ"צ כך נותני' לו חלקו בעוה"ב.

ולהבין זה צ"ל תחלה ענין ההפרש בין תהו לתיקון, שידוע מ"ש בע"ח שהתהו לא הי' בבחי' פרצופים רק הע"ס היו בבחי' נקודות, ר"ל נקודת החסד נקודת הגבורה כו', והיינו שלא נתחלקה הספירה לפרטי פרטיות באורך ורוחב כ"א היתה נקודה אחת בדרך כללי וקיצור מופלג זו חסד וזו גבורה כו', וגם היו הע"ס זה תחת זה שהיו מופרדים

זמ"ז, שהחסד הי' בפ"ע והגבורה בפ"ע, ולא היו מתכללים זה מזה, ולכן היו רק נקודות לבד כנ"ל דהא בהא תליא. משא"כ עולם התיקון הוא שנעשו הספירו' בבחי' פרצופים, מחכ' נבנה פרצוף אבא ומו"ק פרצוף ז"א, שהוא שנתחלקו הספי' בהתפשטות לפרטי פרטיות, ט' פעמים ט' ובכל אחד ראש תוך וסוף וה' חסדים המגדילים עד שנעשה רמ"ח איברים כו' וגם נעשה התכללות הספי' זמ"ז.

והמשל לשני בחי' אלו יובן בכוחות הנפש שבגוף ג"כ, שרמ"ח כוחות הנפש מתלבשים ברמ"ח איברי הגוף, כח הראי' מתלבשת בעין וכח השמיעה באוזן וכח המעשה בידים וכח ההילוך ברגלי' כו', ובחי' זו הו"ע התפשטות והתלבשות כוחות הנפש בכלים שהם האיברים, ועוד נמצא בחי' אחת הכוללת את כל פרטי הכחות המתחלקים באיברים הנ"ל ומקפת עליהם מכל צד מראשו ועד רגלו, והיינו בחי' המחשבה שבאדם, כנראה בעליל שכאשר יכוה בצפורן רגלו תרגיש תיכף המחשבה את הכאב, וכן כשירצה ויעלה במחשבתו לנענע רגלו תתנענע תיכף ומיד, שמזה ראי' שהמחשבה ישנה ברגל ג"כ והיא שם בבחי' מקיף כו'. והנה ענין התלבשות הכחות באיברים הוא משל לבחי' פרצופים דיושר שמתלבשים בכלים כדוגמת פרצוף מוחין וזרועות כו', ובחי' התהו הוא בחי' עגולים שהם בחי' מקיפים, וזהו כמשל המחשבה כו'.

ה.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שלום דובער - אדמו"ר מוהרש"ב

~ המשך תער"ב ~

וידבר משה אל ראשי המטות, ש"פ מטות, תער"ג

וידבר משה אל ראשי המטות לבנ"י לאמר, זה הדבר אשר צוה ה' כו', וצ"ל מהו ההפרש בין שבטים למטות דפעמים נא' שבטים וכמ"ש כל אלה שבטי ישראל כו', ופעמים נא' מטות מהו ההפרש ביניהם. ומפני מה בנדרים נא' ל' מטות כו'. גם מהו"ע ראשי המטות כו'. גם צ"ל מ"ש זה הדבר אשר צוה ה' מהו ההקדמה הזאת והול"ל מיד איש איש כו', מהו אומרו תחלה זה הדבר כו'. ולהבין זה ילה"ק משנת"ל דהמשכה דתו' הוא המשכת אור חדש כו', דהאבות הגם שהמשיכו בחי' גילוי אלקות בעולם מ"מ ההמשכה הוא האור דס' השתל' לא גילוי אור חדש כו', וז"ש ושמי הוי' לא נודעתי להם לא ניכרתי במדת האמיתי' שלי דהיינו אמיתי' ש' הוי' עצמו לא נמשך להאבות להיות המשכתם הוא רק האור דס' השתל' כו', רק שהמשיכו משרש ומקור ההשתל' כמו שהוא בבחי' החכ' שעי"ז המשיכו גילוי אלקות כו'. וז"ע וארא כו' באל שדי כו' שדי באלקותו לכל ברי' וגם שאין העולם ומלואו כדאי כו', וכמשנת"ל (ד"ה ויקח קרח), וה"ז למע' מההמשכה דברה"ע ע"פ מא' קו המדה דההמשכה במדרי' התחתונה אינו כפי מהות מדרי' העליונה כו', והאבות המשיכו האור שלא ע"פ מא' קו המדה והמשיכו עי"ז גילוי אלקות בעולם כו', מ"מ א"ז או"ח כו', אך ע"י התורה נמשך גילוי או"ח ממש בחי' גילוי אור עצמי כו'.

ו.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא יוסף יצחק - אדמו"ר מוהריי"צ

~ ספר המאמרים תרפ"ט ~

ביום השמיני עצרת תהיה לכם, שמע"צ תרפ"ט

נב) **והנה** בעומק הענין יותר, הנה אפילו בחי' חכ' שבכתר שיש בזה כמה מדרי' דלפעמים נק' תעלומות חכ' ולפעמים נק' חכ' סתימאה, או שכל הנעלם מכל רעיון, ובל' הגאונים נק' שכל מופלא, ובנפש הוא כח המשכיל, והוא כח היולי על כל מיני שכליים והוא בעצמו מושלל עדיין מבחי' שכל, וכידוע דכל היולי מושלל מהגילויים

הנמשכים ממנו, הנה באמת דזה מה שכח המשכיל מושלל משכל הנה זהו רק מה שכח המשכיל הוא מושלל מאור שכל גלוי דאור שכל גלוי הרי אינו שייך בו בהכח המשכיל כלל, אבל מ"מ גם הוא שכל שהרי נק' שכל נעלם או שכל מופלא ה"ה שכל עכ"פ והיינו לפי דגם כח המשכיל הוא מה שכבר נמשך מעצם הנפש להיות מקור לשכל דהרי גם כח המשכיל אינו כח עצמי ממש ואינו אלא רק מה שכבר נמשך, ולזאת הנה כשם דכתר שבחכ' שזהו מה שכבר נובע מכח המשכיל להיות מקור אור מושכל פרטי ה"ה אור שכל שמורגש אף גם בכלי השכל גם קודם שמתגלה, דעם היות דהשכל שבכתר שבחכמה הרי אינו כמו אור השכל הגלוי ממש, מ"מ ה"ה מציאות שכל כמו אותו האור שכל שבא אח"כ בגילוי, הנה כמו"כ הוא גם בכח המשכיל דאחרי שכבר נמשך מהנפש להיות מקור לשכל, ה"ה ג"כ שכל אלא שהוא שכל נעלם, ולכן אנו רואים שיש שינוים בכח המשכיל דלפעמים יתרבה אורו בעצמו ואז ישכיל יותר, ולפעמים מתמעט אור שכלו בעצמו ולא ישכיל כ"כ, וכמו בימי הגדלות שהוא חזק וגדול בכח המשכיל שלו ביותר אשר אז ירבה להתחכם יותר בכל דבר חכ', משא"כ בהיותו קטן בכח שכלו בימי הקטנות ימעט להתחכם, וכמ"ש ימים ידברו ורוב שנים יודיעו חכמה, היינו שיודיעו חכ' יותר מהעלם כח המשכיל, ונק' זקן שקנה חכ' בכח עצם שכלו וע"כ ישכיל יותר בכל מיני התחכמות, וכמו זקני ת"ח כ"ז שמזקינים דעתם מתיישבת עליהם דסבא דעתוהי סתים כחמר טב דשקיט כו' והוא שמתחזק עצם כח שכלו בתוקף ביותר לאחד ולחבר כמה שכלים הפכים גם בענינים עמוקים ביותר ולא יתבלבל בהם כלל ובכחו להביא כל ענין עמוק ביותר אל הגילוי וכל רז לא אנים לי', וזה מה שבעת הזקנה מתחלש כח השכל זה רק חלישות כלי המוח, אבל אין זה נוגע לעצם כח השכל שאדרבה מתחזק יותר, ונמצא אנו רואין דגם כח המשכיל הרי יש לו מקור המוסיף בו כח, או יגרע בו בהעדר אורו ושפעו ממנו כמו השינוי שבין קטנות לגדלות, וכמו וה' נתן חכ' לשלמה. וכן יהיב חכמתא לחכימין דחכימין הוא כח המשכיל העצמי שמקבל מקור השפעתו מלמעלה מהחכמה וכן וה' נתן חכמה לשלמה הוא שניתן לו תוקף בעצם כח חכמתו דוקא להיות כח המשכיל ההיולי שלו בתכלית ההתגברות להשכיל בכל דבר בריבוי התחכמות מאד.

קיצור. יבאר דבעומק הענין הרי אפילו בחי' חכמה שבכתר, ובנפש הוא כח המשכיל ה"ה ג"כ שכל אלא שהוא שכל נעלם, ולכן יש שינוים בכח המשכיל שמתמעט או מתגדל.

~ לקוטי דיבורים – בלה"ק ~

שמיני עצרת ושמחת תורה תרצ"ד – בסעודה

יז. אמר: שיקחו משקה ולא יצטרכו לדבר מזה. שכן, במקום דיבורים אלה לא מדברים דיבורים שצריכים לדבר.

לכל נשמה היורדת לעולם ניתנים אותיות הדיבור במספר הקובע כמה תדבר הנפש במשך ימי חייה בעולם הזה. אלה הן אותיות בלי צירופים. ואלו צירופי האותיות, אלו מלים יצטרפו מהאותיות, ניתנים לאדם בבחירתו. האדם יכול לבחור מה לדבר, כלומר אלו צירופים לצרף ממספר האותיות שניתנו לנשמתו.

הדיבור הוא מעלת האדם, עד שכל המין האנושי נקרא בשם "מדבר", דבר המראה על הדרגא הגבוהה ביותר של המין האנושי. לכאורה הרי מעלת האדם היא שכל וחכמה? אלא מעלת השכל היא שהוא בא בדיבור.

דיבור על פי החכמה מתחלק לארבעה חלקים, ועל פי התורה כדעת הרמב"ם – לחמשה חלקים:

א) דיבורי מצוה בקריאת דברי תורה ודברי תפלה.

ב) דיבור הנאהב, בשבח מעלת השכליות ומדות טובות.

ג) דיבור המותר, והוא מצרכי האדם במסחרו במאכלו ובמשקהו וכדומה.

ד) דיבור האסור, כמו שקר לשון הרע ורכילות.

ה) דיבור הנמאס, והוא שיחה בטלה בסיפורי מעשיות שאין בהם תועלת.

תורת החסידות דנה ומסבירה את חמשת חלקי הדיבור האמורים בדרגות שונות. היא מחיה את היסודות ומגלה את הסוד הפנימי שבדיבור. היא מסבירה איך ה"לשון היא קולמוס הלב"[1]. דיבור הוא המשרת של שכל ומדות.

על ידי האלקות שבתורת החסידות, רואים את הבהירות של כל חלק מחמשת חלקי הדיבור, את

1) חובת הלבבות שער הבחינה. בחיי הקדמה לבהר קב, א.

המעלות והעדינות של דיבורי מצוה ודיבור הנאהב, את גסות הדיבור האסור ואת שפלות הדיבור הנמאס.

החסידות מבהירה מה נקרא דיבור המותר, היא מסבירה מה נקרא מותר. המותר על פי חסידות הנו מוגבל מאד. כלומר, החסידות אומרת שמה שמותר יש לדעת תחילה אם הוא נחוץ, ואם הוא איננו נחוץ אלא שהדבר מתחשק לו – אומרת החסידות שאף שהדבר שרוצים הוא דבר המותר מצד עצמו, הרי הרצון שהוא רוצה בו הוא רע גמור, שיש לעשות תשובה על כך.

כל אחד צריך להיות נזהר בדיבור, כלומר, בחלק השלישי של הדיבור שהוא דיבור המותר, שכן על פי רוב מביא החלק השלישי לחלק החמישי הנקרא דיבור הנמאס, דברים בטלים, והחלק החמישי מביא לחלק הרביעי שהוא דיבור האסור.

על בעלי עסקים במיוחד להיות זהירים בדיבור. שפת־היתר של מסחר היא אסקופה הנדרסת לכל מיני רע ר"ל. שפת־יתר היינו מה שחוזרים על כל דבר מספר פעמים ברתיחה ובעונג. בלשון העולם נקרא הדבר "להמחיש בבוהן היד". שפת־יתר זו היא ר"ל מבוא לכל מיני רע.

הרבי האמצעי אומר שיתרון לבעלי עסקים על יושבי אוהל. בעלי עסקים רואים השגחה פרטית, אלקות, במוחש, ושפת היתר שבמסחר מטילה תבלול על העינים, שלא זו בלבד שזה מעוור שלא רואים את ההשגחה הפרטית אלא שזה גם נוטל את העונג של רוחניות, והאדם הופך למגושם. על בעלי עסקים להיות זהירים משפת יתר.

לכל בעל עסק צריך להיות, בעמדו בחנות או בשוק, ספר בכיס: חומש, תניא, משניות, תהלים, ובכל רגע פנוי עליו ללמוד פסוק, כמה שורות תניא, משנה, פרק תהלים.

מה שאני אומר כאן בעלי עסקים, אינני מתכוון לומר זאת כמדריך ומזהיר בלבד לחלק מסויים של בני ישראל, אני אומר זאת כאוהב כלל ישראל בדרך עצה טובה, כשיעשו כך יעזור השי"ת ויושפע להם שפע ברכה דרך כל הדלתות והחלונות.

הדבר נוגע לכל אחד מישראל כשלעצמו, וכן לכלל ישראל בכללותו. מלה של יהודי בתורה ותפלה, תחינה ובקשה, פותחת כל צינורות ההשפעה, מסירה קטרוגים ח"ו, מבטלת גזירות קשות ומביאה ברכה והצלחה.

שמעו מעשה שאירע אצל הבעש"ט. פעם ראה קטרוג גדול על בני ישראל ר"ל והתיעץ עם תלמידיו הקדושים והרבו בתעניות ולא יכלו לפעול, והשפיעו על הרב לגזור תענית (היינו שהרב לא ידע המעשה בפנימיות כי־אם על ידי איזה תירוץ וטעמים גלויים השפיעו עליו שיגזור תענית). בשעת התענית, בהתאסף אנשים ונשים לומר תהלים, ראה הבעש"ט שעדיין הגזירה במקומה עומדת. לאחר מכן פנה הבעש"ט אל ר' נחמן מהורודונקה ואמר בשמחה גדולה ובפנים צהובות שהגזירה נתבטלה, וכל התלמידים שמחו שמחה גדולה.

בשבת כ"ק הבעש"ט בצוותא עם תלמידיו הקדושים. סיפר להם, שאשה אחת ביטלה את הגזירה, כי בעת אמירת תהלים בבית הכנסת וכולם געו בבכיה, נתגברו טענות המקטרג, והיה בצער גדול. בעזרת נשים היתה אשה אחת פשוטה שגם תהלים לא ידעה לומר, ובשמעה הבכיות והקולות, אמרה:

– ריבונו של עולם, הרי אתה אבינו, בניך מתחננים לפניך בדמעות שליש, אני יש לי חמשה ילדים וכשהם מתחילים לצעוק, איני יכולה לסבול, והקב"ה שיש לך כל כך הרבה ילדים הרי גם אם יהיה לך "לב אבן של תתרי" צריך אתה לענות להם, אבא שבשמים, ענה לילדיך!.

סיפור צריכים לא רק לשמוע אלא לקלוט בפנימיות. בכלל צריך להיות אודנין דשמעין, אוזניים ששומעות, ומתי נקרא ששומעים – כאשר מהשמיעה נוצרת הרגשה פנימית.

סיפור זה אומר לנו עד כמה מלה של יהודי משפיעה, עד כמה פרק תהלים יקר. יהודי כשהוא יושב אפילו בקצה העולם, ובמלה של תורה או תהלים ביכלתו לפתוח צינורי הפרנסה לכלל ישראל.

ברם, מי ששייך להבין הענין של אחדות הוי', איך שהכל אלקות ואלקות היא הכל, אינו יכול לפטור את עצמו באמירת תהלים, וכשהוא פוטר את עצמו באמירת תהלים יש בכך משום פריקת עול.

~ אגרת קודש מהרבי הריי"צ לבתו הרבנית חיה מושקא נ"ע ~

תרגום מאידיש

חלק כ

האברכים בשמעם ידיעה זו החלו לרוץ, (=ואילו) ה"בטלנים" בראותם שאברך הגיע בריצה

ללא נשימה, אמר כמה מלים ונהייתה המולה וכמה אברכים רצו מבוהלים, ואלו שנשארו גם הם נראים מאד מהורהרים וטרודים, מזה הם – הזקנים (= ה"בטלנים") – הבינו שח"ו רחמנא־ליצלן פרצה שריפה, וניגשו במהירות לארון הקודש על־מנת להציל את ספרי התורה – כאשר הם בוכיים.

ר' ישראל נחמן ור' יוזיק ראו שהזקנים (= הבטלנים) בוכים ורצים לארון הקודש, הרי ברגעים הראשונים לא הבינו כלל מה רוצים הזקנים, אך בראותם שהזקנים פותחים את ארון הקודש וחוטפים את ספרי התורה, נבהלו (= ר' ישראל נחמן ור' יוזיק) בהלת מוות.

מה קרה?! – החלו ר' ישראל נחמן ור' יוזיק לזעוק לעבר הזקנים – מדוע הנכם מטלטלים את ספרי התורה?!

שריפה! – זעקו כנגדם הזקנים – ורוצים אנו להציל את הספרים!

היכן יש שריפה?! – שואלים ר' ישראל נחמן ור' יוזיק – היכן רואים אתם שריפה או עשן?!

ראינו – אומרים הזקנים – שהאברכים נמלטים, ולכן חשבנו שיש שריפה, כי אם אין שריפה מה היא הסיבה לניסת האברכים?!

הזקנים נרגעו, ור' יוזיק המשיך לספר לר' ישראל נחמן אודות תפילתו של ה'מגיד' היום, ר' ישראל נחמן שמע זאת בפה פעור, ובשכחו שהוא חולה – הלך עם ר' יוזיק לבית המדרש הגדול.

בהליכתם פגשו את ר' בעריל שמש – בנו של השמש הזקן מבית הכנסת של הקברנים – שהיה אחד מהאנשים הקרובים ביותר ל'מגיד'. אני – אומר ר' בעריל שמש – הלכתי מעט אחרי תפילת ותיקין לרחוב, ואחר־כך לבית המדרש הגדול. שמעתי איך מתפלל ה'מגיד', ועד עכשיו שכחתי שעדיין לא הבאתי לאבי – השמש העיור – כל דבר מאכל, מה אומר לכם – אומר ר' בעריל שמש – כאשר שומעים כזו תפילה ורואים פנים כאלו, שוכחים את הכל.

אף־על־פי־כן – אומר ר' יוזיק – הרי זו עוולה גדולה, על עצמי אפשר לשכוח, אך לא על השני, ובמיוחד על אבא עיור זקן, שבכחות עצמו אינו יכול לעשות אפילו תזוזה קלה.

ר' בעריל שמש הגביר את צעדיו למכולת, וקנה "דג מלוח", המשיך לביתו לקחת את הלחם והחלב החמצמץ, ומשם המשיך לבית המדרש של הקברנים.

כאשר נכנס ר' בעריל שמש לבית המדרש של הקברנים, התפלא מאד לראות בפעם הראשונה בכל השנים את ר' חיים 'פרוש' מתפלל כל־כך מאוחר, ותפילתו היא בקול, כן, הוא – ר' בעריל שמש – יודע שזה זמן ארוך לומד ר' חיים 'פרוש' קבלה, מאז שהגיע ה'מגיד' – שיהיה בריא – נהיה ר' חיים 'פרוש' אדם אחר, הוא – ר' חיים 'פרוש' – החל לחיות. ה'מגיד' שיהיה בריא, קיים על־ידי פעולתו בר' חיים, מצוה אמיתית, הוא – ה'מגיד' – עשה מ"אדם מת" – "אדם חי". אך שר' חיים יתפלל כל־כך מאוחר הרי זה פלא מיוחד.

ומלווה במחשבות אלו, ניגש ר' בעריל שמש לאחורי הבימה, היכן שישב (= אביו) השמש העיור הזקן כאשר (= הוא אביו) ממלמל משהו לעצמו בשקט.

אבא, אל תכעס עלי – מתחיל ר' בעריל שמש לומר לאביו – איחרתי היום במקצת בהבאת מזונך, אבא, אל תכעס עלי, מחל לי.

אתה "איחרת" – אומר לו אביו השמש הזקן – ומה עם דברי הגמרא בכתובות דף סז עמוד ב "מלמד שכל אחד ואחד נותן הקב"ה פרנסתו בעתו", אם כן, מה זאת־אומרת שאתה "איחרת", ואם לא היית מאחר מה היה קורה, מזונו של אדם מגיע בזמן שהבורא ב"ה רוצה.

השמש הזקן נטל את ידיו לסעודה, ובנו ר' בעריל מספר לו שבסביבות השעה 11 הוא עבר ליד בית המדרש הגדול, וחשב להיכנס לראות מה מתרחש שם.

– בשוק שמעתי שבבית המדרש הגדול היו ערים כל הלילה, אך בשוק לא יכולתי לברר לאשורו מה עשו שם (= בבית המדרש הגדול כל הלילה), ולכן נמלכתי בדעתי להיכנס לבית המדרש (= הגדול) שם אפגוש בוודאי מאן דהו, ועל־ידו יתברר לי מה קרה בלילה הקודם.

כאשר נכנסתי לבית המדרש הגדול – מספר ר' בעריל שמש לאביו – פגשתי שם כמה אנשים, ולשאלתי – הם סיפרו לי – וכאן מספר ר' בעריל לאביו את כל מה ששמע – ולאחרי זה – אומר ר' בעריל (= לאביו) – נשארתי מעט לעמוד ולשמוע את תפילתו של ה'מגיד', ותפילתו היתה כל־כך נעימה עד אשר לא חשתי כלל איך חולף הזמן ונהיה מאוחר.

כאן (= בבית המדרש של הקברנים) – אומר לו אביו השמש הזקן – שמעתי קול של אחד המנגן ובוכה, מיד כאשר שמעתי לראשונה בכי גדול, אשר מישהו בוכה בחדר שני, שאלתי מי הוא הנמצא שם ולא ענו לי, והמשכתי הלאה לומר את פרקי התהילים שלי, ולמדתי את פרקי המשניות שלי, אך תוך כדי כך אני שומע מישהו שמנגן ניגון, שואל אני מי הוא המשורר, וגם על זה לא ענו לי, ומזה קצת נבהלתי, הנה בוכים והנה מנגנים, אך לאחר מכן הסחתי את דעתי מכל זה, והתמקדתי בלימוד המשניות ויותר לא נבהלתי.

המתפלל – אומר ר' בעריל שמש – הוא ר' חיים 'פרוש' שזה כבר רבות בשנים נמצא כאן ב'חדר שני'.

אף פעם לא ראיתיו – אומר השמש הזקן – אינני יודע מי הוא.

אתה אמנם לא ראית אותו – עונה לו ר' בעריל שמש – אך כמה פעמים סיפרתי לך שכאן ב'חדר שני' התביית "פרוש", הוא אינו מדבר עם אנשים ואינו מביט בפני אנשים, בבית המדרש עצמו הרי הוא מתהלך בעיניים עצומות, וכאשר הוא צריך במחילה לצאת, הרי הוא קושר את עיניו במטפחת, וצריכים להובילו בידו, שמו הוא ר' חיים, והוא גאון גדול.

אה! – נזכר השמש הזקן – נכון, נכון, אני זוכר שסיפרת לי אודות ר' חיים הפרוש, נו, מה קרה איתו עם ר' חיים הפרוש?

מאז שהגיע ה'מגיד' – מספר ר' בעריל שמש לאביו – ושניהם (= ר' חיים וה'מגיד') החלו ללמוד יחד, נהיה ר' חיים 'פרוש' אדם שונה לגמרי, ור' בעריל שמש סיפר לאביו עד תומם את כל הפרטים ובאיזה ענינים השתנתה הנהגתו של ר' חיים.

ה'מגיד' שיהיה בריא – אומר ר' בעריל שמש (= לאביו) – הרי הוא תלמידו של הצדיק הגאון ובעל מופת מפאדאליא וואהלין, ואשר בגליל ההוא קוראים לו הבעל־שם־טוב.

השמש הזקן אוכל את החלב החמצמץ, ושומע את כל מה שמספר לו בנו (= ר' בעריל שמש), ותיכף כאשר הוא הזכיר לו את ה"בעל מופת", אומר לו השמש הזקן שאינו מאמין שעכשיו ישנם בעלי מופתים, ובין האבא (= השמש הזקן) והבן (= ר' בעריל שמש) פרץ ויכוח חזק.

ר' בעריל שמש היה ירא שמים גדול, וגם ידע ללמוד די טוב, אך לא הגיע לדרגתו של אביו (= השמש הזקן והעיוור), האבא היה למדן גדול ו(= בעבר) כאשר היה (= בריא) ויכול היה לראות, למד גם ספרי חקירה, ולכן לא היה לר' בעריל שמש מה לענות לאביו.

בינתיים סיים ר' חיים את תפילתו (= ב'חדר שני'), ונכנס לבית המדרש, זה כבר זמן ניכר שאצל ר' חיים נהיה כזה טבע שכאשר הוא צריך להתעמק בעניין מסויים, הרי הוא מתהלך בבית המדרש הלוך ושוב, ולפעמים הרי גם באמצע לימודו סוגר הוא את הספר בו לומד, ומתחיל להתהלך מקיר אחד למשנהו, וזה יכול להמשך שעה, שתיים ויותר.

כאשר ראה ר' בעריל שמש את ר' חיים, שמח מאד. ממה? אין הוא עצמו (= ר' בעריל שמש) יודע, אך זו היתה המציאות.

– כל השנים הללו כיבד ר' בעריל שמש את ר' חיים 'פרוש' ומאד העריך אותו, אלא כמה מההתנהגויות שלו לא יכול היה לסבול, אך מאז שר' חיים שינה את התנהגותו, הרי הוא (= ר' חיים) נהיה חשוב יותר בעיני ר' בעריל שמש, ויש לו בפניו הדרת כבוד של דרך ארץ –

כאשר נכנס ר' חיים לבית המדרש והחל להתהלך הלוך ושוב, ניגש אליו ר' בעריל שמש, וסיפר לו אודות הוויכוח שהיה בינו ואביו בעניין המופתים.

ר' חיים הקשיב היטב, וענה לר' בעריל שמש שיבקש מה'מגיד' שהוא (= המגיד) יסביר זאת לאביו, אני – אומר ר' חיים – צריך לנצל את הזמן לעצמי, "חייך קודמים", ור' חיים מיהר להסתלק, הוא (= ר' חיים) טעם במהירות פיסת לחם ומים, בירך ויצא מבית המדרש.

~ אגרות קודש - אדמו"ר הריי"צ ~

ב"ה, כ"ו מנחם־אב

שלום וברכה!

במענה על מכתבו. אפשר שנאבדו מכתביו.

נהניתי במאד לשמוע מעסקו. ומה שלימוד שפתם לוקח אצלו זמן, לא ידאג על זה כלל, אדרבה צריך להיות בשמחה גדולה על התועלת שיוכל לבאר הדינים ומאמרי חז"ל והתעוררות של יראת־שמים בחיזוק שמירת התורה ומצוות בשפה המובנת ליושבי המקום, להוציא יקר כו'.

מבואר בדא"ח במעלת אברהם אבינו ע"ה, שהי' נדיב בממונו וגופו ונפשו: בממונו וגופו - היינו טרחתו - אין זה עדיין מסירות־נפש כלל, כי אם עיקר המסירות־נפש הוא הנדיבות בנפש. כי אברהם אבינו ע"ה הי' משכיל נפלא בהשגת אלקות, כי מחכמות הטבעיות בא לידי הכרת אל אחד, מהבירה בא לידי ידיעת בעל הבירה. ויש לצייר, כי בשעה אחת שלו הי' עולה למעלה רום בסולם ההשגות הנפלאות, ובכל זאת ביטל את עצמו, ונתן עתו וזמנו בשביל להסביר לערבי פשוט ענין אחדות הבורא יתי'. וזהו מסירות־נפש אמיתי. אוועקלייגען זיך צוליעב יענעם הוא מסירות־נפש בפועל. כי אצל החכם האמיתי הנה אין למעלה מהשגת המושכלות, וכאשר מניח את זה ועוסק בטובת זולתו, הוא מסירות־נפש ממש. וכידוע מאמר

רבינו הזקן נ"ע בקריאת שם חסיד, כי חסיד הוא תואר למי שמניח את עצמו בשביל טובת זולתו.

השי"ת יהי' בעזרו, ויעזרהו בכל הדרוש לו בגשמיות ורוחניות. ויפרוש בשלום עדתו, ויגיד להם ברכתי, שיחוננם השי"ת בבריאות ובפרנסה, ואשר יקבעו שיעור לימוד בכל עת האפשרי להם, כי זהו הכוס של ברכה בגשמיות ורוחניות.

אגרות קודש

ב"ה, ז' מנ"א, תשי"ג
ברוקלין.

הרה"ח הוו"ח אי"א נו"נ עוסק בצ"צ כו'
מוה"ר אברהם שי'

שלום וברכה!

מאשר הנני קבלת מכתביו ממוצש"ק חקת, כ' כ"ו תמוז ור"ח מנ"א.

ובמה שהעיר על מה שקורין לתורת החסידות חסידות (אשר עוד רבינו הזקן קרא בשם זה וכידוע אגה"ק ענין וסדר העבודה בעסק החסידות נדפס בגנזי נסתרות ע' מה) ולא ע"ש הרביים וכו'.

הוא כמו שקורין לתורת ה' בכללות בשם "תורה", ע"ש פעולתה היינו לשון הוראה בחיי היום יומים לנשמה כמו שהיא מקושרת בגוף. וזהו ג"כ בחסידות שהשם מורה על התכלית, וכידוע מאמר רבינו הזקן כששאלוהו מהו חסידות, ענה, להעשות לאינו מקפיד על היזק עצמו ובלבד באווארענען יענעם, ע"פ מרז"ל בנדה (י"ז ע"א).

מצערני במאד מאד - וכמו שכתבתי כ"פ - ענין העכוב בשילוח ספרי הוצאת קה"ת לאה"ק ת"ו, ובפרט שחדשי אלול ותשרי ממשמשים ובאים וצריך הי' לסדר שעד אז כבר יהיו הספרים ובפרט ספרי החסידות, ושיוכלו להפיצם במקח הזול.

מוסג"פ הקונטרס שהו"ל זה לא כבר.

בברכת הצלחה בגו"ר.

בית שני – כעין בית שלישי

פרק א, הלכה ד

בִּנְיָן שֶׁבָּנָה שְׁלֹמֹה כְּבָר מְפֹרָשׁ בִּמְלָכִים. וְכֵן בִּנְיָן הֶעָתִיד לְהִבָּנוֹת אַף עַל פִּי שֶׁהוּא כָּתוּב בִּיחֶזְקֵאל אֵינוֹ מְפֹרָשׁ וּמְבֹאָר. וְאַנְשֵׁי בַּית שֵׁנִי כְּשֶׁבָּנוּ בִּימֵי עֶזְרָא בָּנוּהוּ כְּבִנְיַן שְׁלֹמֹה וּמֵעֵין דְּבָרִים הַמְּפֹרָשִׁים בִּיחֶזְקֵאל:

א. כתב הרמב"ם: "בנין שבנה שלמה, כבר מפורש במלכים. וכן בנין העתיד ליבנות, אף על פי שהוא כתוב ביחזקאל, אינו מפורש ומבואר. ואנשי בית שני, כשבנו בימי עזרא, בנוהו כבנין שלמה ומעין דברים המפורשים ביחזקאל".

ובהלכה זו מודגשת השייכות שבין בית שני למקדש דלעתיד (יותר מבית ראשון[1]); ויש לומר הטעם לזה:

אמרו רז"ל[2] שלעתיד לבוא יאמרו ליצחק דוקא "כי אתה אבינו"[3] – כיון שעיקר השחוק והתענוג למעלה נעשה על ידי בירור המטה, ענינו של יצחק[4].

וזהו שנאמר בו "ויצא יצחק לשוח בשדה"[5] – שרומז גם על הבירור דבחינת שדה שלמטה מעיר מושב[6].

וענין זה שייך לבית שני שהוא כנגד יצח, שקראו שדה[7], וקשור עם העבודה בבחינת "שדה" (בירור המטה) דוקא – שעל ידי זה פועלים הגאולה ובית המקדש דלעתיד.

* * *

ב. ויש לומר, שהשייכות דבית שני למקדש דלעתיד בענין הבירורים – מודגשת גם בענין הברזל, כדלקמן.

ובהקדם:

מצינו ש"ברזל" מושלל בבית המקדש[8], כמ"ש[9] "והבית בהבנותו אבן שלמה גו' ומקבות והגרזן כל כלי ברזל לא נשמע בבית בהבנותו"[10], כיון ששייך לחורבן בית המקדש, כדאיתא במדרש[11] "וזאת התרומה גו' זהב וכסף ונחושת[12] . . אבל ברזל אין כתיב כאן לא במשכן ולא במקדש למה שנמשל בו אדם שהחריבו בית המקדש".

וזה שמצינו ברזל בנוגע לעשיית המנורה, "אין לו זהב מביא אף של כסף של נחושת של ברזל כו'", ומנוראה שעשו מלכי בית חשמונאי של ברזל היתה[13] - הרי: (א) כיון שהברזל הוא תמורת כסף וזהב הרי זה "ברזל" כפי ששייך להדרגא דכסף וזהב[14], (ב)

1) וכן מובן מזה שהפסוק "גדול יהיה כבוד הבית הזה האחרון מן הראשון" (חגי ב, ט) אמר על בית שני (ב"ב ג, סע"א) וגם ובעיקר על ביהמ"ק השלישי (זח"א כח, א).

2) שבת פט, ב.

3) ישעי' סג, טז.

4) ראה תו"א תולדות יז, ד ואילך. ועוד.

5) חיי שרה כד, סג.

6) ראה לקו"ת פ' ראה לב, סע"ד.

7) פסחים פח, א ובחדא"ג מהרש"א.

8) ומודגש בעיקר במזבח – עיקרו של ביהמ"ק, "בית לה' מוכן להיות מקריבים בו הקרבנות" (רמב"ם ריש הל' ביהב"ח) – "ואם מזבח אבנים תעשה לי לא תבנה אתהן גזית (שפוסלן ומכתתן בברזל) כי חרבך הנפת עלי' ותחללה", ש"המזבח נברא להאריך ימיו של אדם והברזל נברא לקצר ימיו של אדם, אין בזה בדין שיונף המקצר על המאריך, ועוד, שהמזבח מטיל שלום בין ישראל לאביהם שבשמים, לפיכך לא יבוא עליו כותר ומחבל" (יתרו כ, ב ובפרש"י – ממכילתא. וראה בארוכה בפי' הרמב"ן. תורה שלמה (אות תקנד־ה)).

9) מלכים־א ו, ז.

10) והשימוש בברזל לסתת את האבנים ("אבנים גו' גזית מגוררות במגרה", "חתוכות במגרה", "כלי ברזל מלא פגימות כו'" (שם ז, ט ובמצודות)) – הי' בחוץ, כדברי הרמב"ם לקמן ה"ח: "מפצלין אותן ומסתתין אותן מבחוץ ואח"כ מכניסין אותן לבנין".

11) שמו"ר פל"ה, ה.

12) תרומה כה, ג.

13) מנחות כח, ב.

14) ע"ד המבואר בענין אבנים ולבנים, ש"אם לא נמצאו אבנין בונין בלבנים" (רמב"ם לקמן ה"ח. וראה לקו"ש ח"ו ע' 23 הערה 76).

"שפודים של ברזל היו וחיפום בעץ", שאין הברזל נראה מבחוץ.

ומה שמצינו אמה כליא עורב[15], טס של ברזל כמו סייף גובהו אמה על גבי המעקה סביב כדי שלא ישבו העורבים עליו (כדברי הרמב"ם בהמשך ההלכות[16]) – היה זה על גג המקדש, שגגין לא נתקדשו (כמו בחוץ).

ג. ואולי יש לומר, שבענין זה יהיה חידוש בבית המקדש השלישי, שבנינו יהיה (לא רק מאבנים, אלא) גם מברזל, שהברזל יהיה חלק מהבנין דבית המקדש עצמו:

זה "שברזל אין כתיב . . במקדש ובמקדש . . שהחריב בית המקדש" – קאי על בית ראשון ובית שני שנחרבו על ידי ברזל; מה שאין כן מקדש העתיד, בית נצחי שלא שייך בו חורבן – לא שייך בו חשש מענין של ברזל דלעומת זה, כיון שלעתיד לבוא תתבטל מציאות הברזל דלעומת זה[17], ובמילא יכול וצריך להיות בנינו גם בברזל, כדי להדגיש את העילוי והשלימות דהפיכת הברזל[18] שהחריב בית המקדש לברזל שנעשה חלק בהבנין דבית המקדש.

ויש לומר, שמה שכתוב בדבר הימים[19] (בנוגע לפעולתו של דוד בהכנת כל הדרוש לבנין בית המקדש) "הכינותי לבית אלקי הזהב לזהב והכסף לכסף והנחושת לנחושת והברזל לברזל כו'", "וברזל מאה אלף ככרים" – עיקרו ושלימותו במקדש העתיד[20] להבנות על ידי דוד מלכא משיחא, שבנינו יהיה (לא רק מזהב וכסף ונחושת בתכלית השלימות[21], אלא) גם מברזל.

[ועל פי זה יומתק שה"ברזל" נזכר רק (א) בהכנת המקדש ע"י דוד (ולא בבנין המקדש על ידי שלמה), (ב) בדברי הימים (ולא במלכים) שעיקרו "משום יחס דוד המלך"[22], דוד מלכא משיחא, שעל ידו יהיה בנין בית המקדש השלישי].

ד. והנה, מכיון שיש שייכות בין בית המקדש השלישי לבית שני (כנ"ל סעיף א) – היה מעין זה (הפיכת הברזל) כבר בבית השני:

הברזל במנורה היה בזמן החשמונאים – בבית שני;

וכן הברזל באמה כליא עורב – שהיתה בבית שני, מה שאין כן בבית ראשון שמפני רוב קדושה שהיתה בו לא היה צריך כליא עורב[23].

ויש לומר ההסברה בזה:

בבית שני היתה ההתעסקות בבירור והפיכת הלעומת זה[24] (מה שאין כן בבית ראשון שמפני רוב קדושתו נדחו החיצונים), ולכן מצינו בו גם ברזל – אבל, רק הברזל שבמנורה שבא במקום כסף וזהב ומחופה בעץ, והברזל שבאמה כליא עורב על גג המקדש שהוא כמו בחוץ (כנ"ל סעיף ב);

מה שאין כן בבית המקדש השלישי יהיה ריבוי ברזל ("מאה אלף ככרים") בהבנין עצמו, כיון שיהיה בירור והפיכת הברזל בתכלית השלימות.

(משיחות ש"פ עקב ה'תש"נ וש"פ ויחי ה'תשנ"ב)

---

15) מו"ק ט, רע"א. וש"נ.

16) פ"ד ה"ג.

17) שאז לא תהי' מציאות הברזל שמקצר ימיו של אדם, ח"ו, כמ"ש (ישעי' ב, ד) "וכתתו חרבותם וגו'", ויתירה מזה – שיתבטל בענין דהיפך החיים. וראה תנחומא ס"פ יתרו: "בעוה"ז ע"י יצה"ר השנים מתקצרות, אבל לעתיד לבוא בלע המצות לנצח ומחה ה' דמעה מעל כל פנים".

18) ראה אבות דר"נ פט"ז: "יצה"ר דומה לברזל שהטילוהו בתוך האור כל זמן שהוא בתוך האור עושין ממנו כל כלים שירצו, אף כך יצה"ר כו'".

19) דברי־הימים א כט, ב־ז (ושם כב, יד: "ולנחושת ולברזל אין משקל").

20) בפי' הרמב"ן ס"פ יתרו: "והברזל אשר הקדיש דוד שלא נחקר משקלו לעשות ממנו כלים לכרות העצים ולחצוב האבנים הי'", אבל בנוגע להמשכן והמקדש עצמו מושלל הברזל לגמרי, עיי"ש. וראה השקו"ט בזה בתורה שלמה שם. וצ"ע גם מאמה כליא ועורב ש"צורך בנין הבית הוא" (מו"ק שם), והיתה (לא רק במקדש, אלא גם) במזבח החיצון שבמשכן (ברייתא דמלאכת המשכן פי"א. יל"ש תצוה רמז שפה ובפי' זית רענן).

ובפי' מהרז"ו (לשמו"ר שם): "ומ"ש בסוף ד"ה א' והברזל לברזל וגו' מאה אלף ככרים ברזל, יתכן שהי' זה בחצרות ולא בפנימה" – שהברזל הי' בבנין המקדש עצמו (דלא כדעת הרמב"ן שהי' רק עבור הכלים לכרות העצים ולחצוב האבנים), אלא בחצר ולא בפנים. וצ"ע היכן מצינו שהשתמשו בחצרות דבית ראשון בכמות ברזל גדולה כזו (משא"כ במקדש העתיד להבנות – "אע"פ שהוא כתוב ביחזקאל אינו מפורש ומבואר", ויש מקום לומר שבנינו יהי' גם בברזל, כבפנים).

21) נוסף על השלימות דזהב שהיתה בבתי המקדשות שלפנ"ז – "שבעה זהבים" (יומא מד, סע"ב).

22) פרש"י ריש דה"י. הקדמת הרד"ק לדה"י, עיי"ש.

23) ערוך ערך כל. וראה תוס' מו"ק שם. תוד"ה כליא מנחות קז, א. תוד"ה כגון ערכין ו, א.

24) ועד"ז במשכן שהי' במדבר כדי לברר החיצונים (לקו"ת במדבר ג, ד ואילך. ובכ"מ) – הי' צורך באמה כליא עורב.

נְקֻדָּה מְשִׂיחַת קֹדֶשׁ

בִּזְכוּת הַנָּשִׁים

בְּפָרָשַׁת פִּינְחָס מְסֻפָּר עַל הַצַּוּוּי לְחַלֵּק אֶת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לִשְׁבָטִים. כְּשֶׁשָּׁמְעוּ זֹאת הַבָּנוֹת שֶׁל צְלָפְחָד בֶּן חֵפֶר, שֶׁנִּפְטַר לְלֹא בָנִים, הֵן בָּאוּ לְמֹשֶׁה וְתָבְעוּ שֶׁגַּם לָהֶן מַגִּיעָה נַחֲלָה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, בְּתוֹר הַיּוֹרְשׁוֹת שֶׁל צְלָפְחָד.

מִכָּאן אָנוּ לוֹמְדִים עַד כַּמָּה חִבְּבוּ בְּנוֹת צְלָפְחָד אֶת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. וְאָכֵן חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה אוֹמְרִים שֶׁחִבַּת הָאָרֶץ אֵצֶל נְשׁוֹת יִשְׂרָאֵל הָיְתָה יוֹתֵר חֲזָקָה מֵאֲשֶׁר אֵצֶל הַגְּבָרִים.

גַּם בְּמַתַּן תּוֹרָה נֶאֱמַר: "כֹּה תֹאמַר לְבֵית יַעֲקֹב" (אֵלּוּ הַנָּשִׁים, וְרַק אַחַר־כָּךְ) "וְתַגִּיד לִבְנֵי־יִשְׂרָאֵל" (אֵלֶּה הַגְּבָרִים). וְגַם בַּמִּשְׁכָּן הִגִּיעוּ הַנָּשִׁים לְהָבִיא תְּרוּמָה עוֹד לִפְנֵי הַגְּבָרִים.

מַתַּן תּוֹרָה, עֲשִׂיַּת הַמִּשְׁכָּן וְהַכְּנִיסָה לָאָרֶץ קְשׁוּרִים זֶה לָזֶה, כֵּיוָן שֶׁהַמַּטָּרָה הִיא "לַעֲשׂוֹת לוֹ יִתְבָּרֵךְ דִּירָה בַּתַּחְתּוֹנִים" - לָקַחַת אֶת הַתּוֹרָה שֶׁקָּדְמָה לָעוֹלָם וּלְקַיֵּם אוֹתָהּ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, בָּהּ עוֹסְקִים בַּחֲרִישָׁה, בִּזְרִיעָה וּבִשְׁאָר מְלָאכוֹת, וְכָךְ מַמְשִׁיכִים אֶת הַקְּדֻשָּׁה לְמַטָּה, בָּעוֹלָם הַזֶּה הַגַּשְׁמִי.

וּמָה עוֹזֵר לָנוּ לְחַבֵּר וּמְבַטֵּא אֶת הַחִבּוּר בֵּין הַתּוֹרָה הָרוּחָנִית לָאָרֶץ הַגַּשְׁמִית? הַמִּשְׁכָּן שֶׁהָיָה עָשׂוּי מֵחֲמָרִים גַּשְׁמִיִּים - כֶּסֶף, זָהָב וּנְחֹשֶׁת, אַךְ שָׁרְתָה בּוֹ הַקְּדֻשָּׁה וְהָרוּחָנִיּוּת.

וּבְכָל שְׁלוֹשֶׁת הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ: מַתַּן תּוֹרָה, בִּנְיַן הַמִּשְׁכָּן וְהַכְּנִיסָה לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, אֲנַחְנוּ רוֹאִים אֶת הַחֲשִׁיבוּת וְהַחֲבִיבוּת שֶׁל נְשׁוֹת יִשְׂרָאֵל, וּבִזְכוּתָן זָכוּ לְכָךְ גַּם הַגְּבָרִים, כְּפִי שֶׁרָאִינוּ בְּמַתַּן תּוֹרָה שֶׁדַּוְקָא אַחֲרֵי הָאֲמִירָה לַנָּשִׁים מֹשֶׁה הָיָה יָכוֹל לְהַמְשִׁיךְ וּלְהַגִּיד אֶת הַדְּבָרִים גַּם לַגְּבָרִים.

בִּפְרָט בַּכְּנִיסָה לָאָרֶץ, אֲנַחְנוּ יְכוֹלִים לִרְאוֹת אֶת הַהִקְרָבָה שֶׁל הַנָּשִׁים. הֲרֵי בַּמִּדְבָּר הֵן לֹא הָיוּ צְרִיכוֹת לִטְרֹחַ בַּעֲבוֹדוֹת הַבַּיִת. הָאֹכֶל יָרַד מִשָּׁמַיִם הַבְּגָדִים גֹּהֲצוּ וְכֻבְּסוּ עַל יְדֵי הָעֲנָנִים וְאִלּוּ בָּאָרֶץ הֵן צְרִיכוֹת לְהַתְחִיל לַעֲבֹד... אִם כֵּן, לִכְאוֹרָה הֵן הָיוּ אֲמוּרוֹת לִרְצוֹת לְהִשָּׁאֵר בַּמִּדְבָּר. אַךְ לַמְרוֹת זֹאת - וּבְשׂוֹנָה מֵהַמְּרַגְּלִים שֶׁהֶעֱדִיפוּ אֶת חַיֵּי הַנּוֹחוּת הָרוּחָנִיִּים בַּמִּדְבָּר עַל פְּנֵי הַכְּנִיסָה לָאָרֶץ - הֵן חִבְּבוּ מְאוֹד אֶת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְרָצוּ לִזְכּוֹת לְהִכָּנֵס אֵלֶיהָ וְלִנְחֹל בָּהּ נַחֲלָה, כְּפִי שֶׁאֲנַחְנוּ רוֹאִים אֵצֶל בָּנוֹת צְלָפְחָד, וּבְכָךְ לַהֲפֹךְ אֶת הָאָרֶץ לְמָקוֹם שֶׁל קְדֻשָּׁה.

אִם כֵּן, בִּסְפּוּר בְּנוֹת צְלָפְחָד יֵשׁ הוֹרָאָה - יַחַד עִם הַזְּכוּת וְהַכּוֹחוֹת - לִנְשֵׁי וּבְנוֹת יִשְׂרָאֵל, שֶׁכַּאֲשֶׁר לָאִשָּׁה - עֲקֶרֶת הַבַּיִת - יֵשׁ חִבָּה לְעִנְיָנִים שֶׁל קְדֻשָּׁה, וּכְמוֹ שֶׁבְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל "תָּמִיד עֵינֵי ה' אֱלֹקֶיךָ בָּהּ" - כָּךְ גַּם בַּעֲשִׂיַּת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל מִבְּחִינָה רוּחָנִית, מֶרְגָּשׁ אֵצֶל הָאִשָּׁה שֶׁבְּכָל פֶּרֶט וּפֶרֶט הַשֵּׁם מַבִּיט וְשׁוֹרֶה עָלֵינוּ, וְאָז הִיא פּוֹעֶלֶת וּמַשְׁפִּיעָה עַל כָּל בְּנֵי הַבַּיִת לְהִתְנַהֵג כָּרָאוּי וְלַעֲשׂוֹת לוֹ יִתְבָּרֵךְ דִּירָה בַּתַּחְתּוֹנִים. וְכָךְ נִמְשֶׁכֶת הַרְחָבָה בְּכָל הַמִּצְטָרֵךְ, בְּרִיאוּת, יְלָדִים, פַּרְנָסָה וַאֲרִיכוּת יָמִים מִתּוֹךְ הַרְחָבָה.

(ע"פ שיחות פ' פנחס תשי"ז ותנש"א. מתוך 'נשמתא דאורייתא')

חומש לקריאה בציבור

פרשת פינחס

כה ׳ וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: א פִּינְחָס
בֶּן־אֶלְעָזָר בֶּן־אַהֲרֹן הַכֹּהֵן הֵשִׁיב אֶת־חֲמָתִי
מֵעַל בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּקַנְאוֹ אֶת־קִנְאָתִי בְּתוֹכָם
וְלֹא־כִלִּיתִי אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּקִנְאָתִי: ב לָכֵן
אֱמֹר הִנְנִי נֹתֵן לוֹ אֶת־בְּרִיתִי שָׁלוֹם: (לוי)
ג וְהָיְתָה לוֹ וּלְזַרְעוֹ אַחֲרָיו בְּרִית כְּהֻנַּת עוֹלָם
תַּחַת אֲשֶׁר קִנֵּא לֵאלֹהָיו וַיְכַפֵּר עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:
ד וְשֵׁם אִישׁ יִשְׂרָאֵל הַמֻּכֶּה אֲשֶׁר הֻכָּה אֶת־
הַמִּדְיָנִית זִמְרִי בֶּן־סָלוּא נְשִׂיא בֵית־אָב
לַשִּׁמְעֹנִי: ה וְשֵׁם הָאִשָּׁה הַמֻּכָּה הַמִּדְיָנִית כָּזְבִּי
בַת־צוּר רֹאשׁ אֻמּוֹת בֵּית־אָב בְּמִדְיָן הוּא: פ
(ישראל) ו וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: ז צָרוֹר
אֶת־הַמִּדְיָנִים וְהִכִּיתֶם אוֹתָם: ח כִּי צֹרְרִים הֵם
לָכֶם בְּנִכְלֵיהֶם אֲשֶׁר־נִכְּלוּ לָכֶם עַל־דְּבַר פְּעוֹר
וְעַל־דְּבַר כָּזְבִּי בַת־נְשִׂיא מִדְיָן אֲחֹתָם הַמֻּכָּה
בְּיוֹם־הַמַּגֵּפָה עַל־דְּבַר פְּעוֹר: **כו** א וַיְהִי אַחֲרֵי
הַמַּגֵּפָה פ פסקא באמצע פסוק וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
וְאֶל אֶלְעָזָר בֶּן־אַהֲרֹן הַכֹּהֵן לֵאמֹר: ב שְׂאוּ
אֶת־רֹאשׁ | כָּל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מִבֶּן עֶשְׂרִים
שָׁנָה וָמַעְלָה לְבֵית אֲבֹתָם כָּל־יֹצֵא צָבָא
בְּיִשְׂרָאֵל: ג וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה וְאֶלְעָזָר הַכֹּהֵן אֹתָם
בְּעַרְבֹת מוֹאָב עַל־יַרְדֵּן יְרִחוֹ לֵאמֹר: ד מִבֶּן
עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־
מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הַיֹּצְאִים מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם:

~ נקודות משיחות קודש ~

שְׂאוּ אֶת רֹאשׁ כָּל עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (כו, ב)

"מָשָׁל לְרוֹעֶה שֶׁנִּכְנְסוּ זְאֵבִים לְתוֹךְ עֶדְרוֹ" (רש"י). וּבְרֵישׁ פָּרָשַׁת תִּשָּׂא, לְגַבֵּי חֵטְא הָעֵגֶל, נָקֵט "לְצֹאן . . שֶׁנָּפַל בָּהּ דֶּבֶר". וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁשָּׁם הָיָה מֹשֶׁה בָּהָר וְלֹא הָיָה אֶשֵּׁם בַּתּוֹצָאוֹת, וְלָכֵן נָקֵט "דֶּבֶר", שֶׁאֵין הָרוֹעֶה אָשֵׁם בָּזֶה. אַךְ כָּאן נִתְעַלְּמָה מִמֶּנּוּ הֲלָכָה, וְהַמַּגֵּפָה נֶעֱצְרָה רַק כְּשֶׁהָרַג פִּנְחָס אֶת זִמְרִי, וְהָיָה יָכוֹל לַחְשֹׁב שֶׁבִּגְלָלוֹ נִמְשְׁכָה הַמַּגֵּפָה מְעַט; לָכֵן נָקֵט דָּבָר שֶׁהָרוֹעֶה אָשֵׁם בּוֹ — "זְאֵבִים".

(לִקּוּטֵי שִׂיחוֹת יח עמ' 327)

שני ה רְאוּבֵן בְּכוֹר יִשְׂרָאֵל בְּנֵי רְאוּבֵן חֲנוֹךְ
מִשְׁפַּחַת הַחֲנֹכִי לְפַלּוּא מִשְׁפַּחַת הַפַּלֻּאִי:
ו לְחֶצְרֹן מִשְׁפַּחַת הַחֶצְרוֹנִי לְכַרְמִי מִשְׁפַּחַת
הַכַּרְמִי: ז אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת הָרְאוּבֵנִי וַיִּהְיוּ פְקֻדֵיהֶם
שְׁלֹשָׁה וְאַרְבָּעִים אֶלֶף וּשְׁבַע מֵאוֹת וּשְׁלֹשִׁים:
ח וּבְנֵי פַלּוּא אֱלִיאָב: ט וּבְנֵי אֱלִיאָב נְמוּאֵל וְדָתָן
וַאֲבִירָם הוּא־דָתָן וַאֲבִירָם כתיב קרואי קרי קְרִיאֵי
הָעֵדָה אֲשֶׁר הִצּוּ עַל־מֹשֶׁה וְעַל־אַהֲרֹן בַּעֲדַת־
קֹרַח בְּהַצֹּתָם עַל־יְהוָה: י וַתִּפְתַּח הָאָרֶץ אֶת־
פִּיהָ וַתִּבְלַע אֹתָם וְאֶת־קֹרַח בְּמוֹת הָעֵדָה
בַּאֲכֹל הָאֵשׁ אֵת חֲמִשִּׁים וּמָאתַיִם אִישׁ וַיִּהְיוּ
לְנֵס: יא וּבְנֵי־קֹרַח לֹא־מֵתוּ: ס יב בְּנֵי שִׁמְעוֹן
לְמִשְׁפְּחֹתָם לִנְמוּאֵל מִשְׁפַּחַת הַנְּמוּאֵלִי לְיָמִין
מִשְׁפַּחַת הַיָּמִינִי לְיָכִין מִשְׁפַּחַת הַיָּכִינִי: יג לְזֶרַח
מִשְׁפַּחַת הַזַּרְחִי לְשָׁאוּל מִשְׁפַּחַת הַשָּׁאוּלִי:
יד אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת הַשִּׁמְעֹנִי שְׁנַיִם וְעֶשְׂרִים אֶלֶף
וּמָאתָיִם: ס טו בְּנֵי גָד לְמִשְׁפְּחֹתָם לְצְפוֹן
מִשְׁפַּחַת הַצְּפוֹנִי לְחַגִּי מִשְׁפַּחַת הַחַגִּי לְשׁוּנִי
מִשְׁפַּחַת הַשּׁוּנִי: טז לְאֶזְנִי מִשְׁפַּחַת הָאֶזְנִי לְעֵרִי
מִשְׁפַּחַת הָעֵרִי: יז לַאֲרוֹד מִשְׁפַּחַת הָאֲרוֹדִי
לְאַרְאֵלִי מִשְׁפַּחַת הָאַרְאֵלִי: יח אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת
בְּנֵי־גָד לִפְקֻדֵיהֶם אַרְבָּעִים אֶלֶף וַחֲמֵשׁ
מֵאוֹת: ס יט בְּנֵי יְהוּדָה עֵר וְאוֹנָן וַיָּמָת עֵר וְאוֹנָן
בְּאֶרֶץ כְּנָעַן: כ וַיִּהְיוּ בְנֵי־יְהוּדָה לְמִשְׁפְּחֹתָם
לְשֵׁלָה מִשְׁפַּחַת הַשֵּׁלָנִי לְפֶרֶץ מִשְׁפַּחַת הַפַּרְצִי
לְזֶרַח מִשְׁפַּחַת הַזַּרְחִי: כא וַיִּהְיוּ בְנֵי־פֶרֶץ לְחֶצְרֹן
מִשְׁפַּחַת הַחֶצְרֹנִי לְחָמוּל מִשְׁפַּחַת הַחֲמוּלִי:

כב אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת יְהוּדָה לִפְקֻדֵיהֶם שִׁשָּׁה
וְשִׁבְעִים אֶלֶף וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת: ס כג בְּנֵי יִשָּׂשכָר
לְמִשְׁפְּחֹתָם תּוֹלָע מִשְׁפַּחַת הַתּוֹלָעִי לְפוָּּה
מִשְׁפַּחַת הַפּוּנִי: כד לְיָשׁוּב מִשְׁפַּחַת הַיָּשֻׁבִי
לְשִׁמְרֹן מִשְׁפַּחַת הַשִּׁמְרֹנִי: כה אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת
יִשָּׂשכָר לִפְקֻדֵיהֶם אַרְבָּעָה וְשִׁשִּׁים אֶלֶף וּשְׁלֹשׁ
מֵאוֹת: ס כו בְּנֵי זְבוּלֻן לְמִשְׁפְּחֹתָם לְסֶרֶד
מִשְׁפַּחַת הַסַּרְדִּי לְאֵלוֹן מִשְׁפַּחַת הָאֵלֹנִי
לְיַחְלְאֵל מִשְׁפַּחַת הַיַּחְלְאֵלִי: כז אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת
הַזְּבוּלֹנִי לִפְקֻדֵיהֶם שִׁשִּׁים אֶלֶף וַחֲמֵשׁ
מֵאוֹת: ס כח בְּנֵי יוֹסֵף לְמִשְׁפְּחֹתָם מְנַשֶּׁה
וְאֶפְרָיִם: כט בְּנֵי מְנַשֶּׁה לְמָכִיר מִשְׁפַּחַת הַמָּכִירִי
וּמָכִיר הוֹלִיד אֶת־גִּלְעָד לְגִלְעָד מִשְׁפַּחַת
הַגִּלְעָדִי: ל אֵלֶּה בְּנֵי גִלְעָד אִיעֶזֶר מִשְׁפַּחַת
הָאִיעֶזְרִי לְחֵלֶק מִשְׁפַּחַת הַחֶלְקִי: לא וְאַשְׂרִיאֵל
מִשְׁפַּחַת הָאַשְׂרִאֵלִי וְשֶׁכֶם מִשְׁפַּחַת הַשְּׁכְמִי:
לב וּשְׁמִידָע מִשְׁפַּחַת הַשְּׁמִידָעִי וְחֵפֶר מִשְׁפַּחַת
הַחֶפְרִי: לג וּצְלָפְחָד בֶּן־חֵפֶר לֹא־הָיוּ לוֹ בָנִים כִּי
אִם־בָּנוֹת וְשֵׁם בְּנוֹת צְלָפְחָד מַחְלָה וְנֹעָה
חָגְלָה מִלְכָּה וְתִרְצָה: לד אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת מְנַשֶּׁה
וּפְקֻדֵיהֶם שְׁנַיִם וַחֲמִשִּׁים אֶלֶף וּשְׁבַע מֵאוֹת: ס
לה אֵלֶּה בְנֵי־אֶפְרַיִם לְמִשְׁפְּחֹתָם לְשוּתֶלַח
מִשְׁפַּחַת הַשֻּׁתַלְחִי לְבֶכֶר מִשְׁפַּחַת הַבַּכְרִי לְתַחַן
מִשְׁפַּחַת הַתַּחֲנִי: לו וְאֵלֶּה בְּנֵי שׁוּתֶלַח לְעֵרָן
מִשְׁפַּחַת הָעֵרָנִי: לז אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת בְּנֵי־אֶפְרַיִם
לִפְקֻדֵיהֶם שְׁנַיִם וּשְׁלֹשִׁים אֶלֶף וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת
אֵלֶּה בְנֵי־יוֹסֵף לְמִשְׁפְּחֹתָם: ס לח בְּנֵי בִנְיָמִן
לְמִשְׁפְּחֹתָם לְבֶלַע מִשְׁפַּחַת הַבַּלְעִי לְאַשְׁבֵּל
מִשְׁפַּחַת הָאַשְׁבֵּלִי לַאֲחִירָם מִשְׁפַּחַת הָאֲחִירָמִי:
לט לְשֻׁפּוּפָם מִשְׁפַּחַת הַשּׁוּפָמִי לְחוּפָם מִשְׁפַּחַת
הַחוּפָמִי: מ וַיִּהְיוּ בְנֵי־בֶלַע אַרְדְּ וְנַעֲמָן מִשְׁפַּחַת
הָאַרְדִּי לְנַעֲמָן מִשְׁפַּחַת הַנַּעֲמִי: מא אֵלֶּה בְנֵי־
בִנְיָמִן לְמִשְׁפְּחֹתָם וּפְקֻדֵיהֶם חֲמִשָּׁה וְאַרְבָּעִים
אֶלֶף וְשֵׁשׁ מֵאוֹת: ס מב אֵלֶּה בְנֵי־דָן לְמִשְׁפְּחֹתָם
לְשוּחָם מִשְׁפַּחַת הַשּׁוּחָמִי אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת דָּן
לְמִשְׁפְּחֹתָם: מג כָּל־מִשְׁפְּחֹת הַשּׁוּחָמִי לִפְקֻדֵיהֶם
אַרְבָּעָה וְשִׁשִּׁים אֶלֶף וְאַרְבַּע מֵאוֹת: ס מד בְּנֵי
אָשֵׁר לְמִשְׁפְּחֹתָם לִימְנָה מִשְׁפַּחַת הַיִּמְנָה לִישְׁוִי
מִשְׁפַּחַת הַיִּשְׁוִי לִבְרִיעָה מִשְׁפַּחַת הַבְּרִיעִי:
מה לִבְנֵי בְרִיעָה לְחֶבֶר מִשְׁפַּחַת הַחֶבְרִי
לְמַלְכִּיאֵל מִשְׁפַּחַת הַמַּלְכִּיאֵלִי: מו וְשֵׁם בַּת־
אָשֵׁר שָׂרַח: מז אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת בְּנֵי־אָשֵׁר
לִפְקֻדֵיהֶם שְׁלֹשָׁה וַחֲמִשִּׁים אֶלֶף וְאַרְבַּע
מֵאוֹת: ס מח בְּנֵי נַפְתָּלִי לְמִשְׁפְּחֹתָם לְיַחְצְאֵל
מִשְׁפַּחַת הַיַּחְצְאֵלִי לְגוּנִי מִשְׁפַּחַת הַגּוּנִי:
מט לְיֵצֶר מִשְׁפַּחַת הַיִּצְרִי לְשִׁלֵּם מִשְׁפַּחַת
הַשִּׁלֵּמִי: נ אֵלֶּה מִשְׁפְּחֹת נַפְתָּלִי לְמִשְׁפְּחֹתָם
וּפְקֻדֵיהֶם חֲמִשָּׁה וְאַרְבָּעִים אֶלֶף וְאַרְבַּע מֵאוֹת:
נא אֵלֶּה פְקוּדֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שֵׁשׁ־מֵאוֹת אֶלֶף
וָאֶלֶף שְׁבַע מֵאוֹת וּשְׁלֹשִׁים: פ

~ נקודות משיחות קודש ~

צָרוֹר אֶת הַמִּדְיָנִים וְהִכִּיתֶם אוֹתָם (כה, יז)

וְהִקְשָׁה בְּ'אוֹר הַחַיִּים' הַקָּדוֹשׁ, "לָמָּה כָּפַל צָרוֹר וְהִכִּיתֶם". וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁרַשִׁ"י אֵינוֹ צָרִיךְ לְבָאֵר כֶּפֶל זֶה, שֶׁכֵּן "צָרוֹר" הַיְינוּ "לְאַיֵּב אוֹתָם" (רש"י), וּ'בֵּן חָמֵשׁ לְמִקְרָא' מֵבִין מֵעַצְמוֹ שֶׁהַכָּאָה, שֶׁכּוֹלֵל גַּם הַכָּאָה לְפִי חֶרֶב, חֲמוּרָה יוֹתֵר מִשִּׁנְאָה בִּלְבַד. וּבִפְרָט כְּשֶׁיִּלְמַד בְּפָרָשַׁת דְּבָרִים "אַל תָּצַר אֶת מוֹאָב (הַשְּׁלִילָה שֶׁל צָרוֹר) וְאַל תִּתְגָּר בָּם מִלְחָמָה" (הַשְּׁלִילָה שֶׁל וְהִכִּיתֶם).

(שיחת ש"פ פנחס תשמ"ז)

שלישי נב וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: נג לָאֵלֶּה
תֵּחָלֵק הָאָרֶץ בְּנַחֲלָה בְּמִסְפַּר שֵׁמוֹת: נד לָרַב
תַּרְבֶּה נַחֲלָתוֹ וְלַמְעַט תַּמְעִיט נַחֲלָתוֹ אִישׁ לְפִי
פְקֻדָּיו יֻתַּן נַחֲלָתוֹ: נה אַךְ־בְּגוֹרָל יֵחָלֵק אֶת־
הָאָרֶץ לִשְׁמֹת מַטּוֹת־אֲבֹתָם יִנְחָלוּ: נו עַל־פִּי
הַגּוֹרָל תֵּחָלֵק נַחֲלָתוֹ בֵּין רַב לִמְעָט: ס נז וְאֵלֶּה
פְקוּדֵי הַלֵּוִי לְמִשְׁפְּחֹתָם לְגֵרְשׁוֹן מִשְׁפַּחַת
הַגֵּרְשֻׁנִּי לִקְהָת מִשְׁפַּחַת הַקְּהָתִי לִמְרָרִי

מִשְׁפַּחַת הַמְּרָרִי: נח אֵלֶּה | מִשְׁפְּחֹת לֵוִי
מִשְׁפַּחַת הַלִּבְנִי מִשְׁפַּחַת הַחֶבְרֹנִי מִשְׁפַּחַת
הַמַּחְלִי מִשְׁפַּחַת הַמּוּשִׁי מִשְׁפַּחַת הַקָּרְחִי
וּקְהָת הוֹלִיד אֶת־עַמְרָם: נט וְשֵׁם | אֵשֶׁת עַמְרָם
יוֹכֶבֶד בַּת־לֵוִי אֲשֶׁר יֻלְּדָה אֹתָהּ לְלֵוִי בְּמִצְרָיִם
וַתֵּלֶד לְעַמְרָם אֶת־אַהֲרֹן וְאֶת־מֹשֶׁה וְאֶת מִרְיָם
אֲחֹתָם: ס וַיִּוָּלֵד לְאַהֲרֹן אֶת־נָדָב וְאֶת־אֲבִיהוּא
אֶת־אֶלְעָזָר וְאֶת־אִיתָמָר: סא וַיָּמָת נָדָב
וַאֲבִיהוּא בְּהַקְרִיבָם אֵשׁ־זָרָה לִפְנֵי יְהוָה:
סב וַיִּהְיוּ פְקֻדֵיהֶם שְׁלֹשָׁה וְעֶשְׂרִים אֶלֶף כָּל־זָכָר
מִבֶּן־חֹדֶשׁ וָמַעְלָה כִּי | לֹא הָתְפָּקְדוּ בְּתוֹךְ בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל כִּי לֹא־נִתַּן לָהֶם נַחֲלָה בְּתוֹךְ בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל: סג אֵלֶּה פְּקוּדֵי מֹשֶׁה וְאֶלְעָזָר הַכֹּהֵן
אֲשֶׁר פָּקְדוּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּעַרְבֹת מוֹאָב עַל
יַרְדֵּן יְרִחוֹ: סד וּבְאֵלֶּה לֹא־הָיָה אִישׁ מִפְּקוּדֵי
מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן הַכֹּהֵן אֲשֶׁר פָּקְדוּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
בְּמִדְבַּר סִינָי: סה כִּי־אָמַר יְהוָה לָהֶם מוֹת יָמֻתוּ
בַּמִּדְבָּר וְלֹא־נוֹתַר מֵהֶם אִישׁ כִּי אִם־כָּלֵב
בֶּן־יְפֻנֶּה וִיהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן: ס **כז** א וַתִּקְרַבְנָה
בְּנוֹת צְלָפְחָד בֶּן־חֵפֶר בֶּן־גִּלְעָד בֶּן־מָכִיר בֶּן־
מְנַשֶּׁה לְמִשְׁפְּחֹת מְנַשֶּׁה בֶן־יוֹסֵף וְאֵלֶּה שְׁמוֹת
בְּנֹתָיו מַחְלָה נֹעָה וְחָגְלָה וּמִלְכָּה וְתִרְצָה:
ב וַתַּעֲמֹדְנָה לִפְנֵי מֹשֶׁה וְלִפְנֵי אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן
וְלִפְנֵי הַנְּשִׂיאִם וְכָל־הָעֵדָה פֶּתַח אֹהֶל־מוֹעֵד
לֵאמֹר: ג אָבִינוּ מֵת בַּמִּדְבָּר וְהוּא לֹא־הָיָה
בְּתוֹךְ הָעֵדָה הַנּוֹעָדִים עַל־יְהוָה בַּעֲדַת־קֹרַח
כִּי־בְחֶטְאוֹ מֵת וּבָנִים לֹא־הָיוּ לוֹ: ד לָמָּה יִגָּרַע
שֵׁם־אָבִינוּ מִתּוֹךְ מִשְׁפַּחְתּוֹ כִּי אֵין לוֹ בֵּן
תְּנָה־לָּנוּ אֲחֻזָּה בְּתוֹךְ אֲחֵי אָבִינוּ: ה וַיַּקְרֵב
מֹשֶׁה אֶת־מִשְׁפָּטָן לִפְנֵי יְהוָה: פ

~ נקודות משיחות קודש ~

וַיַּקְרֵב מֹשֶׁה אֶת מִשְׁפָּטָן (כז, ה)

"נִתְעַלְּמָה הֲלָכָה מִמֶּנּוּ" (רש"י). וְיֵשׁ לִשְׁאֹל, מַה מַּכְרִיחוֹ לְפָרֵשׁ כֵּן, וַהֲרֵי יִתָּכֵן שֶׁלֹּא שָׁמַע הֲלָכָה זוֹ מֵה'. וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּהִנֵּה יֵשׁ הֶבְדֵּל בֵּין "מִשְׁפָּטָן" לְ"דְּבָרָן" (כְּמוֹ "כִּי יִהְיֶה לָהֶם דָּבָר בָּא אֵלַי"). דָּבָר – טְעָנוֹת וְשַׁקְלָא־וְטַרְיָא. מִשְׁפָּט – פְּסַק דִּין. וְהַקֻּשְׁיָה לוֹ: כֵּיוָן שֶׁלֹּא יָדַע אֶת הַהֲלָכָה, אֵיךְ הִקְרִיב "אֶת מִשְׁפָּטָן". לָכֵן מְפָרֵשׁ שֶׁאָכֵן יָדַע אֶת הַהֲלָכָה, אֶלָּא שֶׁנִּתְעַלְּמָה מִמֶּנּוּ.

(לקוטי שיחות יג עמ' 93)

רביעי ו וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: ז כֵּן בְּנוֹת
צְלָפְחָד דֹּבְרֹת נָתֹן תִּתֵּן לָהֶם אֲחֻזַּת נַחֲלָה בְּתוֹךְ
אֲחֵי אֲבִיהֶם וְהַעֲבַרְתָּ אֶת־נַחֲלַת אֲבִיהֶן לָהֶן:
ח וְאֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תְּדַבֵּר לֵאמֹר אִישׁ כִּי־יָמוּת
וּבֵן אֵין לוֹ וְהַעֲבַרְתֶּם אֶת־נַחֲלָתוֹ לְבִתּוֹ: ט וְאִם־
אֵין לוֹ בַּת וּנְתַתֶּם אֶת־נַחֲלָתוֹ לְאֶחָיו: י וְאִם־אֵין
לוֹ אַחִים וּנְתַתֶּם אֶת־נַחֲלָתוֹ לַאֲחֵי אָבִיו:
יא וְאִם־אֵין אַחִים לְאָבִיו וּנְתַתֶּם אֶת־נַחֲלָתוֹ
לִשְׁאֵרוֹ הַקָּרֹב אֵלָיו מִמִּשְׁפַּחְתּוֹ וְיָרַשׁ אֹתָהּ
וְהָיְתָה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לְחֻקַּת מִשְׁפָּט כַּאֲשֶׁר צִוָּה
יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה: פ יב וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה
עֲלֵה אֶל־הַר הָעֲבָרִים הַזֶּה וּרְאֵה אֶת־הָאָרֶץ
אֲשֶׁר נָתַתִּי לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל: יג וְרָאִיתָה אֹתָהּ
וְנֶאֱסַפְתָּ אֶל־עַמֶּיךָ גַּם־אַתָּה כַּאֲשֶׁר נֶאֱסַף אַהֲרֹן
אָחִיךָ: יד כַּאֲשֶׁר מְרִיתֶם פִּי בְּמִדְבַּר־צִן בִּמְרִיבַת
הָעֵדָה לְהַקְדִּישֵׁנִי בַּמַּיִם לְעֵינֵיהֶם הֵם מֵי־מְרִיבַת
קָדֵשׁ מִדְבַּר־צִן: ס טו וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל־יְהוָה
לֵאמֹר: טו יִפְקֹד יְהוָה אֱלֹהֵי הָרוּחֹת לְכָל־בָּשָׂר
אִישׁ עַל־הָעֵדָה: יז אֲשֶׁר־יֵצֵא לִפְנֵיהֶם וַאֲשֶׁר יָבֹא
לִפְנֵיהֶם וַאֲשֶׁר יוֹצִיאֵם וַאֲשֶׁר יְבִיאֵם וְלֹא תִהְיֶה
עֲדַת יְהוָה כַּצֹּאן אֲשֶׁר אֵין לָהֶם רֹעֶה: יח וַיֹּאמֶר
יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה קַח־לְךָ אֶת־יְהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן אִישׁ
אֲשֶׁר־רוּחַ בּוֹ וְסָמַכְתָּ אֶת־יָדְךָ עָלָיו: יט וְהַעֲמַדְתָּ
אֹתוֹ לִפְנֵי אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וְלִפְנֵי כָּל־הָעֵדָה וְצִוִּיתָה
אֹתוֹ לְעֵינֵיהֶם: כ וְנָתַתָּה מֵהוֹדְךָ עָלָיו לְמַעַן
יִשְׁמְעוּ כָּל־עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: כא וְלִפְנֵי אֶלְעָזָר
הַכֹּהֵן יַעֲמֹד וְשָׁאַל לוֹ בְּמִשְׁפַּט הָאוּרִים לִפְנֵי

יְהוָה עַל־פִּיו יֵצְאוּ וְעַל־פִּיו יָבֹאוּ הוּא וְכָל־בְּנֵי־
יִשְׂרָאֵל אִתּוֹ וְכָל־הָעֵדָה: כב וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה כַּאֲשֶׁר
צִוָּה יְהוָה אֹתוֹ וַיִּקַּח אֶת־יְהוֹשֻׁעַ וַיַּעֲמִדֵהוּ לִפְנֵי
אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וְלִפְנֵי כָּל־הָעֵדָה: כג וַיִּסְמֹךְ אֶת־
יָדָיו עָלָיו וַיְצַוֵּהוּ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה בְּיַד־מֹשֶׁה: פ

~ נקודות משיחות קודש ~

קַח לְךָ אֶת יְהוֹשֻׁעַ ... וְסָמַכְתָּ אֶת יָדְךָ עָלָיו (כז, יח)

יֵשׁ לִשְׁאוֹל, מַדּוּעַ לֹא מָצִינוּ שֶׁמֹּשֶׁה מָשַׁח אֶת יְהוֹשֻׁעַ בְּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה, שֶׁהֲרֵי כְּשֶׁמַּעֲמִידִין מֶלֶךְ מוֹשְׁחִין אוֹתוֹ? וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁמַּלְכוּת יְהוֹשֻׁעַ עִיקָּרָהּ נְשִׂיאוּת בַּתּוֹרָה, שֶׁהֲרֵי הוּא מְקַבֵּל הַתּוֹרָה מִמֹּשֶׁה. לָכֵן נִפְעֲלָה מַלְכוּתוֹ עַל יְדֵי סְמִיכָה, שֶׁקְּשׁוּרָה לַתּוֹרָה, כְּמַאֲמָר (סַנְהֶדְרִין יד, א) סְמוּכִין אִישׁ מִפִּי אִישׁ, וְלֹא עַל יְדֵי מְשִׁיחָה בְּשֶׁמֶן.

(לקוטי שיחות כג עמ' 196)

חמישי **כח** א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: ב צַו
אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אֶת־קָרְבָּנִי
לַחְמִי לְאִשַּׁי רֵיחַ נִיחֹחִי תִּשְׁמְרוּ לְהַקְרִיב לִי
בְּמוֹעֲדוֹ: ג וְאָמַרְתָּ לָהֶם זֶה הָאִשֶּׁה אֲשֶׁר
תַּקְרִיבוּ לַיהוָה כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה תְּמִימִם שְׁנַיִם
לַיּוֹם עֹלָה תָמִיד: ד אֶת־הַכֶּבֶשׂ אֶחָד תַּעֲשֶׂה
בַּבֹּקֶר וְאֵת הַכֶּבֶשׂ הַשֵּׁנִי תַּעֲשֶׂה בֵּין הָעַרְבָּיִם:
ה וַעֲשִׂירִית הָאֵיפָה סֹלֶת לְמִנְחָה בְּלוּלָה בְּשֶׁמֶן
כָּתִית רְבִיעִת הַהִין: ו עֹלַת תָּמִיד הָעֲשִׂיָּה בְּהַר
סִינַי לְרֵיחַ נִיחֹחַ אִשֶּׁה לַיהוָה: ז וְנִסְכּוֹ רְבִיעִת
הַהִין לַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד בַּקֹּדֶשׁ הַסֵּךְ נֶסֶךְ שֵׁכָר
לַיהוָה: ח וְאֵת הַכֶּבֶשׂ הַשֵּׁנִי תַּעֲשֶׂה בֵּין הָעַרְבָּיִם
כְּמִנְחַת הַבֹּקֶר וּכְנִסְכּוֹ תַּעֲשֶׂה אִשֵּׁה רֵיחַ נִיחֹחַ
לַיהוָה: פ ט וּבְיוֹם הַשַּׁבָּת שְׁנֵי־כְבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה
תְּמִימִם וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה
בַשֶּׁמֶן וְנִסְכּוֹ: י עֹלַת שַׁבָּת בְּשַׁבַּתּוֹ עַל־עֹלַת
הַתָּמִיד וְנִסְכָּהּ: פ יא וּבְרָאשֵׁי חָדְשֵׁיכֶם תַּקְרִיבוּ
עֹלָה לַיהוָה פָּרִים בְּנֵי־בָקָר שְׁנַיִם וְאַיִל אֶחָד
כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה שִׁבְעָה תְּמִימִם: יב וּשְׁלֹשָׁה
עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשֶּׁמֶן לַפָּר הָאֶחָד
וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשָّמֶן לָאַיִל
הָאֶחָד: יג וְעִשָּׂרֹן עִשָּׂרוֹן סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה
בַשֶּׁמֶן לַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד עֹלָה רֵיחַ נִיחֹחַ אִשֶּׁה
לַיהוָה: יד וְנִסְכֵּיהֶם חֲצִי הַהִין יִהְיֶה לַפָּר
וּשְׁלִישִׁת הַהִין לָאַיִל וּרְבִיעִת הַהִין לַכֶּבֶשׂ יַיִן
זֹאת עֹלַת חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ לְחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה:
טו וּשְׂעִיר עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת לַיהוָה עַל־עֹלַת
הַתָּמִיד יֵעָשֶׂה וְנִסְכּוֹ: ס

~ נקודות משיחות קודש ~

צַו אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (כח, ב)

"עַד שֶׁאַתָּה מְצַוֵּנִי עַל בָּנַי, צַוֵּה אֶת בָּנַי עָלַי" (רש"י). וְהַיְנוּ, שֶׁבְּתוֹר מַעֲנֶה לְבַקָּשַׁת מֹשֶׁה לְמַנּוֹת אִישׁ "אֲשֶׁר יֵצֵא לִפְנֵיהֶם וַאֲשֶׁר יָבֹא לִפְנֵיהֶם . . וְלֹא תִהְיֶה עֲדַת ה' כַּצֹּאן אֲשֶׁר אֵין לָהֶם רוֹעֶה", נִצְטַוָּה עַל קָרְבַּן הַתָּמִיד. וְיֵשׁ לְבָאֵר, דְּהִנֵּה קָרְבָּן זֶה (וְקָרְבָּנוֹת בִּכְלָל) שׁוֹלֵל אֶת הַטָּעוּת שֶׁ"אֵין רוֹעֶה" בָּעוֹלָם וְ"עוֹלָם כְּמִנְהָגוֹ נוֹהֵג", וּמְגַלֶּה שֶׁהָעוֹלָם מִתְנַהֵג בְּהַשְׁגָּחָתוֹ הַפְּרָטִית שֶׁל הַקָּבָּ"ה, שֶׁהוּא זֶה "אֲשֶׁר יֵצֵא לִפְנֵיהֶם וַאֲשֶׁר יָבֹא לִפְנֵיהֶם".

(לקוטי שיחות יב עמ' 18)

ששי טז וּבַחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ
פֶּסַח לַיהוָה: יז וּבַחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַזֶּה
חַג שִׁבְעַת יָמִים מַצּוֹת יֵאָכֵל: יח בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן
מִקְרָא־קֹדֶשׁ כָּל־מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ:
יט וְהִקְרַבְתֶּם אִשֶּׁה עֹלָה לַיהוָה פָּרִים בְּנֵי־בָקָר
שְׁנַיִם וְאַיִל אֶחָד וְשִׁבְעָה כְבָשִׂים בְּנֵי שָׁנָה
תְּמִימִם יִהְיוּ לָכֶם: כ וּמִנְחָתָם סֹלֶת בְּלוּלָה
בַשָּׁמֶן שְׁלֹשָׁה עֶשְׂרֹנִים לַפָּר וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים לָאַיִל
תַּעֲשׂוּ: כא עִשָּׂרוֹן עִשָּׂרוֹן תַּעֲשֶׂה לַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד
לְשִׁבְעַת הַכְּבָשִׂים: כב וּשְׂעִיר חַטָּאת אֶחָד לְכַפֵּר
עֲלֵיכֶם: כג מִלְּבַד עֹלַת הַבֹּקֶר אֲשֶׁר לְעֹלַת
הַתָּמִיד תַּעֲשׂוּ אֶת־אֵלֶּה: כד כָּאֵלֶּה תַּעֲשׂוּ לַיּוֹם
שִׁבְעַת יָמִים לֶחֶם אִשֵּׁה רֵיחַ־נִיחֹחַ לַיהוָה עַל־
עוֹלַת הַתָּמִיד יֵעָשֶׂה וְנִסְכּוֹ: כה וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי
מִקְרָא־קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם כָּל־מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא
תַעֲשׂוּ: ס כו וּבְיוֹם הַבִּכּוּרִים בְּהַקְרִיבְכֶם מִנְחָה

חֲדָשָׁה לַיהוָה בְּשָׁבֻעֹתֵיכֶם מִקְרָא־קֹדֶשׁ יִהְיֶה
לָכֶם כָּל־מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ: כו וְהִקְרַבְתֶּם
עוֹלָה לְרֵיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה פָּרִים בְּנֵי־בָקָר שְׁנָיִם
אַיִל אֶחָד שִׁבְעָה כְּבָשִׂים בְּנֵי שָׁנָה: כח וּמִנְחָתָם
סֹלֶת בְּלוּלָה בַשָּׁמֶן שְׁלֹשָׁה עֶשְׂרֹנִים לַפָּר הָאֶחָד
שְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים לָאַיִל הָאֶחָד: כט עִשָּׂרוֹן עִשָּׂרוֹן
לַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד לְשִׁבְעַת הַכְּבָשִׂים: ל שְׂעִיר עִזִּים
אֶחָד לְכַפֵּר עֲלֵיכֶם: לא מִלְּבַד עֹלַת הַתָּמִיד
וּמִנְחָתוֹ תַּעֲשׂוּ תְּמִימִם יִהְיוּ־לָכֶם וְנִסְכֵּיהֶם: פ
כט א וּבַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ מִקְרָא־
קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם כָּל־מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ
יוֹם תְּרוּעָה יִהְיֶה לָכֶם: ב וַעֲשִׂיתֶם עֹלָה לְרֵיחַ
נִיחֹחַ לַיהוָה פַּר בֶּן־בָּקָר אֶחָד אַיִל אֶחָד כְּבָשִׂים
בְּנֵי־שָׁנָה שִׁבְעָה תְּמִימִם: ג וּמִנְחָתָם סֹלֶת
בְּלוּלָה בַשָّמֶן שְׁלֹשָׁה עֶשְׂרֹנִים לַפָּר שְׁנֵי
עֶשְׂרֹנִים לָאָיִל: ד וְעִשָּׂרוֹן אֶחָד לַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד
לְשִׁבְעַת הַכְּבָשִׂים: ה וּשְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד חַטָּאת
לְכַפֵּר עֲלֵיכֶם: ו מִלְּבַד עֹלַת הַחֹדֶשׁ וּמִנְחָתָהּ
וְעֹלַת הַתָּמִיד וּמִנְחָתָהּ וְנִסְכֵּיהֶם כְּמִשְׁפָּטָם
לְרֵיחַ נִיחֹחַ אִשֶּׁה לַיהוָה: ס ז וּבֶעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ
הַשְּׁבִיעִי הַזֶּה מִקְרָא־קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם וְעִנִּיתֶם
אֶת־נַפְשֹׁתֵיכֶם כָּל־מְלָאכָה לֹא תַעֲשׂוּ:
ח וְהִקְרַבְתֶּם עֹלָה לַיהוָה רֵיחַ נִיחֹחַ פַּר בֶּן־בָּקָר
אֶחָד אַיִל אֶחָד כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה שִׁבְעָה
תְּמִימִם יִהְיוּ לָכֶם: ט וּמִנְחָתָם סֹלֶת בְּלוּלָה
בַשָّמֶן שְׁלֹשָׁה עֶשְׂרֹנִים לַפָּר שְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים לָאָיִל
הָאֶחָד: י עִשָּׂרוֹן עִשָּׂרוֹן לַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד לְשִׁבְעַת
הַכְּבָשִׂים: יא שְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד חַטָּאת מִלְּבַד
חַטַּאת הַכִּפֻּרִים וְעֹלַת הַתָּמִיד וּמִנְחָתָהּ
וְנִסְכֵּיהֶם: ס

~ נקודות משיחות קודש ~

וּבְיוֹם הַבִּכּוּרִים (כח, כו)

"חַג הַשָּׁבוּעוֹת נִקְרָא בִּכּוּרֵי קָצִיר חִטִּים, עַל שֵׁם שְׁתֵּי הַלֶּחֶם" (רש"י). שְׁתֵּי הַלֶּחֶם רוֹמְזִים לַתּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב וְשֶׁבְּעַל־פֶּה. וְהִנֵּה, בְּלִמּוּד תּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב מֵרְגָּשׁ יוֹתֵר הַבִּטּוּל לְ"נוֹתֵן הַתּוֹרָה", שֶׁהֲרֵי הַקּוֹרֵא בָּהּ וְלֹא יָדַע מַאי קָאָמַר קַיֵּם מִצְוַת תַּלְמוּד תּוֹרָה, בְּנִגּוּד לַתּוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה, שֶׁאֵינוֹ נֶחְשָׁב לִמּוּד כְּלָל. וְהַקְרָבַת שְׁתֵּי הַלֶּחֶם מוֹרָה עַל כָּךְ שֶׁהַבִּטּוּל שֶׁל תּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב צָרִיךְ לִחְדּוֹר לַהֲבָנָה שֶׁל תּוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה.

(לקוטי שיחות לב עמ' 137)

שביעי יב וּבַחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי
מִקְרָא־קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם כָּל־מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא
תַעֲשׂוּ וְחַגֹּתֶם חַג לַיהוָה שִׁבְעַת יָמִים:
יג וְהִקְרַבְתֶּם עֹלָה אִשֶּׁה רֵיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה פָּרִים
בְּנֵי־בָקָר שְׁלֹשָׁה עָשָׂר אֵילִם שְׁנָיִם כְּבָשִׂים
בְּנֵי־שָׁנָה אַרְבָּעָה עָשָׂר תְּמִימִם יִהְיוּ: יד וּמִנְחָתָם
סֹלֶת בְּלוּלָה בַשָّמֶן שְׁלֹשָׁה עֶשְׂרֹנִים לַפָּר הָאֶחָד
לִשְׁלֹשֶׁה עָשָׂר פָּרִים שְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים לָאַיִל הָאֶחָד
לִשְׁנֵי הָאֵילִם: טו וְעִשָּׂרוֹן עִשָּׂרוֹן לַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד
לְאַרְבָּעָה עָשָׂר כְּבָשִׂים: טז וּשְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד
חַטָּאת מִלְּבַד עֹלַת הַתָּמִיד מִנְחָתָהּ וְנִסְכָּהּ: ס
יז וּבַיּוֹם הַשֵּׁנִי פָּרִים בְּנֵי־בָקָר שְׁנֵים עָשָׂר אֵילִם
שְׁנָיִם כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה אַרְבָּעָה עָשָׂר תְּמִימִם:
יח וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם לַפָּרִים לָאֵילִם וְלַכְּבָשִׂים
בְּמִסְפָּרָם כַּמִּשְׁפָּט: יט וּשְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד חַטָּאת
מִלְּבַד עֹלַת הַתָּמִיד וּמִנְחָתָהּ וְנִסְכֵּיהֶם: ס
כ וּבַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי פָּרִים עַשְׁתֵּי־עָשָׂר אֵילִם שְׁנָיִם
כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה אַרְבָּעָה עָשָׂר תְּמִימִם:
כא וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם לַפָּרִים לָאֵילִם וְלַכְּבָשִׂים
בְּמִסְפָּרָם כַּמִּשְׁפָּט: כב וּשְׂעִיר חַטָּאת אֶחָד מִלְּבַד
עֹלַת הַתָּמִיד וּמִנְחָתָהּ וְנִסְכָּהּ: ס כג וּבַיּוֹם
הָרְבִיעִי פָּרִים עֲשָׂרָה אֵילִם שְׁנָיִם כְּבָשִׂים בְּנֵי־
שָׁנָה אַרְבָּעָה עָשָׂר תְּמִימִם: כד מִנְחָתָם
וְנִסְכֵּיהֶם לַפָּרִים לָאֵילִם וְלַכְּבָשִׂים בְּמִסְפָּרָם
כַּמִּשְׁפָּט: כה וּשְׂעִיר־עִזִּים אֶחָד חַטָּאת מִלְּבַד
עֹלַת הַתָּמִיד מִנְחָתָהּ וְנִסְכָּהּ: ס כו וּבַיּוֹם
הַחֲמִישִׁי פָּרִים תִּשְׁעָה אֵילִם שְׁנָיִם כְּבָשִׂים

בְּנֵי־שָׁנָה אַרְבָּעָה עָשָׂר תְּמִימִם: כו וּמִנְחָתָם
וְנִסְכֵּיהֶם לַפָּרִים לָאֵילֵם וְלַכְּבָשִׂים בְּמִסְפָּרָם
כַּמִּשְׁפָּט: כח וּשְׂעִיר חַטָּאת אֶחָד מִלְּבַד עֹלַת
הַתָּמִיד וּמִנְחָתָהּ וְנִסְכָּהּ: ס כט וּבַיּוֹם הַשִּׁשִּׁי
פָּרִים שְׁמֹנָה אֵילִם שְׁנָיִם כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה
אַרְבָּעָה עָשָׂר תְּמִימִם: ל וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם
לַפָּרִים לָאֵילִם וְלַכְּבָשִׂים בְּמִסְפָּרָם כַּמִּשְׁפָּט:
לא וּשְׂעִיר חַטָּאת אֶחָד מִלְּבַד עֹלַת הַתָּמִיד
מִנְחָתָהּ וּנְסָכֶיהָ: ס לב וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי פָּרִים
שִׁבְעָה אֵילִם שְׁנָיִם כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה אַרְבָּעָה
עָשָׂר תְּמִימִם: לג וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם לַפָּרִים
לָאֵילִם וְלַכְּבָשִׂים בְּמִסְפָּרָם כְּמִשְׁפָּטָם: לד וּשְׂעִיר
חַטָּאת אֶחָד מִלְּבַד עֹלַת הַתָּמִיד מִנְחָתָהּ
וְנִסְכָּהּ: ס לה בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי עֲצֶרֶת תִּהְיֶה לָכֶם
כָּל־מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ: לו וְהִקְרַבְתֶּם
עֹלָה אִשֶּׁה רֵיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה פַּר אֶחָד אַיִל אֶחָד
כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה שִׁבְעָה תְּמִימִם: לז מִנְחָתָם
וְנִסְכֵּיהֶם לַפָּר לָאַיִל וְלַכְּבָשִׂים בְּמִסְפָּרָם
כַּמִּשְׁפָּט: לח וּשְׂעִיר חַטָּאת אֶחָד מִלְּבַד עֹלַת
הַתָּמִיד וּמִנְחָתָהּ וְנִסְכָּהּ: לט אֵלֶּה תַּעֲשׂוּ לַיהוָה
בְּמוֹעֲדֵיכֶם לְבַד מִנִּדְרֵיכֶם וְנִדְבֹתֵיכֶם לְעֹלֹתֵיכֶם
וּלְמִנְחֹתֵיכֶם וּלְנִסְכֵּיכֶם וּלְשַׁלְמֵיכֶם:
ל א וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּכֹל אֲשֶׁר־
צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה: פפפ

✦ ✦ ✦

חצי קדיש

יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא. אמן בְּעָלְמָא דִּי בְרָא כִרְעוּתֵהּ וַיַּמְלִיךְ מַלְכוּתֵהּ, וְיַצְמַח פּוּרְקָנֵהּ וִיקָרֵב מְשִׁיחֵהּ.

אמן בְּחַיֵּיכוֹן וּבְיוֹמֵיכוֹן וּבְחַיֵּי דְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל, בַּעֲגָלָא וּבִזְמַן קָרִיב וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן יהא שמה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא. יתברך: יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא. יִתְבָּרַךְ, וְיִשְׁתַּבַּח, וְיִתְפָּאַר, וְיִתְרוֹמָם, וְיִתְנַשֵּׂא, וְיִתְהַדָּר, וְיִתְעַלֶּה, וְיִתְהַלָּל, שְׁמֵהּ דְּקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא. אמן לְעֵלָּא מִן כָּל בִּרְכָתָא וְשִׁירָתָא, תֻּשְׁבְּחָתָא וְנֶחֱמָתָא, דַּאֲמִירָן בְּעָלְמָא, וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן

✦ ✦ ✦

~ נקודות משיחות קודש ~

וּמִנְחָתָם וְנִסְכֵּיהֶם לַפָּרִים (כט, יח)

"כְּנֶגֶד שִׁבְעִים אֻמּוֹת . . וּבִימֵי הַמִּקְדָּשׁ הָיוּ מְגִנִּין עֲלֵיהֶם" (רש"י). וְאִלּוּ לְגַבֵּי הַכְּבָשִׂים אוֹמֵר "לְכַלּוֹת מֵהֶם צ"ח קְלָלוֹת", לֹא רַק בִּימֵי הַמִּקְדָּשׁ. וְיֵשׁ לְבָאֵר, דְּהִנֵּה מַה שֶּׁפָּעַל קָרְבָּן בִּזְמַן הַבַּיִת נִפְעָל הַיּוֹם עַל יְדֵי תְּפִלָּה; אֶלָּא שֶׁאָז הִגִּיעַ הַשֶּׁפַע לָעוֹלָם ("בְּחִיצוֹנִיּוּת בְּפֹעַל מַמָּשׁ"), וְהַיּוֹם הַפְּעֻלָּה הִיא רַק בְּנֶפֶשׁ הָאָדָם. מוּבָן אֵפוֹא, שֶׁהַשְּׁפָעָה לְאֻמּוֹת הָעוֹלָם יְכוֹלָה לִהְיוֹת רַק בִּזְמַן הַבַּיִת, וְאִלּוּ הַהַשְׁפָּעָה לְיִשְׂרָאֵל יֶשְׁנָהּ גַּם בִּזְמַן הַגָּלוּת.

(לקוטי שיחות כג עמ' 205)

מפטיר לה בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי עֲצֶרֶת תִּהְיֶה לָכֶם כָּל־
מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ: לו וְהִקְרַבְתֶּם עֹלָה
אִשֶּׁה רֵיחַ נִיחֹחַ לַיהוָה פַּר אֶחָד אַיִל אֶחָד
כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה שִׁבְעָה תְּמִימִם: לז מִנְחָתָם
וְנִסְכֵּיהֶם לַפָּר לָאַיִל וְלַכְּבָשִׂים בְּמִסְפָּרָם
כַּמִּשְׁפָּט: לח וּשְׂעִיר חַטָּאת אֶחָד מִלְּבַד עֹלַת
הַתָּמִיד וּמִנְחָתָהּ וְנִסְכָּהּ: לט אֵלֶּה תַּעֲשׂוּ לַיהוָה
בְּמוֹעֲדֵיכֶם לְבַד מִנִּדְרֵיכֶם וְנִדְבֹתֵיכֶם לְעֹלֹתֵיכֶם
וּלְמִנְחֹתֵיכֶם וּלְנִסְכֵּיכֶם וּלְשַׁלְמֵיכֶם:
ל א וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּכֹל אֲשֶׁר־
צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה: פפפ

קס"ח פסוקים, לחל"ק סימן.

בעת הגבהת הספר תורה ואמירת וזאת התורה – אין מנהגנו להראות באצבע. * מנהגנו: מגביה הספר תורה ולאחרי שמראה אותה לקהל חוזר ומניחה על הבימה וגוללה בעצמו. ואז יושב על הספסל ואחר כורך המפה

(= חוגר באבנט ועוטף במעיל). * כשמגביהין הספר תורה להראות הכתב לעם, כל אדם ישתדל לקרב עצמו לבימה כדי שיוכל לקרא מה שכתוב בספר תורה בעת הגבהת הספר תורה, ויאמר:

וְזֹאת הַתּוֹרָה, אֲשֶׁר־שָׂם מֹשֶׁה לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

עֵץ־חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ, וְתֹמְכֶיהָ מְאֻשָּׁר. דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי־נֹעַם, וְכָל־נְתִיבֹתֶיהָ שָׁלוֹם. אֹרֶךְ יָמִים בִּימִינָהּ, בִּשְׂמֹאלָהּ עֹשֶׁר וְכָבוֹד. יְיָ חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ, יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר:

מדייקים לגלול הספר תורה נגד התפר, שמקום התפר יהיה באמצע הספר תורה מבחוץ. * האבנט חוגרים בתחילת שליש התחתון של הספר תורה.

לא יתחיל המפטיר להפטיר עד שיגמור הגולל לגלול הספר תורה, כדי שגם הגולל יוכל להבין ולשמוע ממנו, שחובה היא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה.

ברכת ההפטרה לפניה

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בִּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים בֶּאֱמֶת בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת וָצֶדֶק:

חובה הוא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה. לפיכך, לא יקראו שנים ההפטרה כאחד בקול רם ששני קולות אין נשמעים, ויש נוהגים מטעם הידוע להם, שלא לסמוך על שמיעה בלבדה, אלא הם בעצמם קורין ההפטרה ושומעין הברכות מפי המפטיר. ומכל מקום, צריכים ליזהר שלא יקראו בקול רם אלא בנחת (מלה במלה עם המפטיר).

שולחן ערוך אדמו"ר הזקן, חלק ב סימן רפד סעיף יא

עטרת מרים

א אֵלֶּה הֵם דִּבְרֵי יִרְמְיָהוּ בֶּן־חִלְקִיָּהוּ מִן־הַכֹּהֲנִים אֲשֶׁר יָשַׁב בַּעֲנָתוֹת מֵעָרֵי הַכֹּהֲנִים שֶׁהִיא בְּאֶרֶץ בִּנְיָמִן: **ב** אֲשֶׁר הָיָה תְּחִלַּת דְּבַר־יְהוָה אֵלָיו בִּימֵי יֹאשִׁיָּהוּ בֶן־אָמוֹן מֶלֶךְ יְהוּדָה שֶׁהוּא וְדוֹרוֹ הָיוּ צַדִּיקִים, בִּשְׁלֹשׁ־עֶשְׂרֵה שָׁנָה לְמָלְכוֹ: **ג** וַיְהִי יִרְמְיָהוּ נָבִיא כָּל יְמֵי יֹאשִׁיָּהוּ הַנּוֹתָרִים, בִּימֵי יְהוֹיָקִים בֶּן־יֹאשִׁיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה וְהִתְמִידָה נְבוּאָתוֹ עַד־תֹּם עַשְׁתֵּי־עֶשְׂרֵה שָׁנָה לְצִדְקִיָּהוּ בֶן־יֹאשִׁיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה בְּתֹם מַלְכוּתוֹ בִּשְׁנַת אַחַת־עֶשְׂרֵה לְמַלְכוּתוֹ עַד־גְּלוֹת יְרוּשָׁלִַם בַּחֹדֶשׁ הַחֲמִישִׁי כִּי אָז נָפַל צִדְקִיָּהוּ בְּיַד מֶלֶךְ בָּבֶל: **ד** וַיְהִי דְּבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר: **ה** בְּטֶרֶם אֶצָּרְךָ בַבֶּטֶן יְדַעְתִּיךָ וּבְטֶרֶם תֵּצֵא מֵרֶחֶם הִקְדַּשְׁתִּיךָ נָבִיא לַגּוֹיִם נְתַתִּיךָ: **ו** וָאֹמַר אֲהָהּ אֲדֹנָי יֱהוִה הִנֵּה לֹא־יָדַעְתִּי כִּי נַעַר אָנֹכִי:

שי למורא

ב) בִּשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה לְמָלְכוֹ, אָז הִתְחִילָה לִשְׁרוֹת עָלָיו הַשְּׁרָאַת הַנְּבוּאָה. ג) וַיְהִי בִּימֵי יְהוֹיָקִים וגו', וְהָיָה מִתְנַבֵּא גַּם בִּימֵי יְהוֹיָקִים בְּנוֹ וּבִימֵי צִדְקִיָּהוּ וכו'. ה) בְּטֶרֶם אֶצָּרְךָ בַבֶּטֶן יְדַעְתִּיךָ, בְּטֶרֶם יְצַרְתִּיךָ צוּרָה בְּבֶטֶן אִמְּךָ, גִּדַּלְתִּיךָ. הִקְדַּשְׁתִּיךָ, הִבְדַּלְתִּי אוֹתְךָ. ו) אֲהָהּ, לְשׁוֹן קְרִיאָה עַל הַצַּעַר וְעַל הַדְּאָגָה. לֹא

הפטרה לפרשת פינחס לקריאה בציבור

ולשמו"ת בירמיה פרק א־ב

א א דִּבְרֵי יִרְמְיָהוּ בֶן־חִלְקִיָּהוּ מִן־הַכֹּהֲנִים אֲשֶׁר בַּעֲנָתוֹת בְּאֶרֶץ בִּנְיָמִן: ב אֲשֶׁר הָיָה דְבַר־יְהוָה אֵלָיו בִּימֵי יֹאשִׁיָּהוּ בֶן־אָמוֹן מֶלֶךְ יְהוּדָה בִּשְׁלֹשׁ־עֶשְׂרֵה שָׁנָה לְמָלְכוֹ: ג וַיְהִי בִּימֵי יְהוֹיָקִים בֶּן־יֹאשִׁיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה עַד־תֹּם עַשְׁתֵּי־עֶשְׂרֵה שָׁנָה לְצִדְקִיָּהוּ בֶן־יֹאשִׁיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה עַד־גְּלוֹת יְרוּשָׁלִַם בַּחֹדֶשׁ הַחֲמִישִׁי: ד וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר: ה בְּטֶרֶם אֶצָּרְךָ בַבֶּטֶן יְדַעְתִּיךָ וּבְטֶרֶם תֵּצֵא מֵרֶחֶם הִקְדַּשְׁתִּיךָ נָבִיא לַגּוֹיִם נְתַתִּיךָ: ו וָאֹמַר אֲהָהּ אֲדֹנָי יֱהוִה

הִנֵּה לֹא־יָדַעְתִּי דַּבֵּר כִּי־נַעַר אָנֹכִי:
ז וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי אַל־תֹּאמַר נַעַר אָנֹכִי
כִּי עַל־כָּל־אֲשֶׁר אֶשְׁלָחֲךָ תֵּלֵךְ וְאֵת
כָּל־אֲשֶׁר אֲצַוְּךָ תְּדַבֵּר: ח אַל־תִּירָא
מִפְּנֵיהֶם כִּי־אִתְּךָ אֲנִי לְהַצִּלֶךָ נְאֻם־
יְהוָה: ט וַיִּשְׁלַח יְהוָה אֶת־יָדוֹ וַיַּגַּע
עַל־פִּי וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי הִנֵּה נָתַתִּי
דְבָרַי בְּפִיךָ: י רְאֵה הִפְקַדְתִּיךָ | הַיּוֹם
הַזֶּה עַל־הַגּוֹיִם וְעַל־הַמַּמְלָכוֹת לִנְתֹּשׁ
וְלִנְתוֹץ וּלְהַאֲבִיד וְלַהֲרוֹס לִבְנוֹת
וְלִנְטוֹעַ: יא וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר
מָה־אַתָּה רֹאֶה יִרְמְיָהוּ וָאֹמַר מַקֵּל
שָׁקֵד אָנִי רֹאֶה: יב וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי
הֵיטַבְתָּ לִרְאוֹת כִּי־שֹׁקֵד אָנִי עַל־דְּבָרִי
לַעֲשֹׂתוֹ: יג וַיְהִי דְבַר־יְהוָה | אֵלַי שֵׁנִית לֵאמֹר
מָה אַתָּה רֹאֶה וָאֹמַר סִיר נָפוּחַ אָנִי רֹאֶה
וּפָנָיו מִפְּנֵי צָפוֹנָה: יד וַיֹּאמֶר יְהוָה
אֵלַי מִצָּפוֹן תִּפָּתַח הָרָעָה עַל כָּל־יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ:
טו כִּי | הִנְנִי קֹרֵא אֶשֵׁים בְּלִבָּם
לְכָל־מִשְׁפְּחוֹת מַמְלְכוֹת צָפוֹנָה נְאֻם־יְהוָה וּבָאוּ וְנָתְנוּ
אִישׁ כִּסְאוֹ פֶּתַח | שַׁעֲרֵי יְרוּשָׁלִַם וְעַל כָּל־חֹמֹתֶיהָ סָבִיב
וְעַל כָּל־עָרֵי יְהוּדָה: טז וְדִבַּרְתִּי מִשְׁפָּטַי אוֹתָם עַל כָּל־רָעָתָם
אֲשֶׁר עָזָבוּנִי וַיְקַטְּרוּ לֵאלֹהִים אֲחֵרִים וַיִּשְׁתַּחֲווּ לְמַעֲשֵׂי יְדֵיהֶם:
יז וְאַתָּה תֶּאֱזֹר מָתְנֶיךָ וְקַמְתָּ וְדִבַּרְתָּ אֲלֵיהֶם אֵת כָּל־אֲשֶׁר אָנֹכִי אַצֶּוְּךָ אַל־תֵּחַת מִפְּנֵיהֶם
פֶּן־אַחִתְּךָ לִפְנֵיהֶם: יח וַאֲנִי הִנֵּה נְתַתִּיךָ הַיּוֹם לְעִיר מִבְצָר וּלְעַמּוּד בַּרְזֶל וּלְחֹמוֹת נְחֹשֶׁת עַל כָּל־הָאָרֶץ לְמֶלֶךְ יְהוּדָה לְשָׂרָיו לְכֹהֲנָיו וּלְעַם הָאָרֶץ: יט וְנִלְחֲמוּ אֵלֶיךָ וְלֹא יוּכְלוּ לְךָ כִּי אִתְּךָ אֲנִי נְאֻם־יְהוָה לְהַצִּילֶךָ:

יָדַעְתִּי דַּבֵּר, רָצָה לוֹמַר, דִּבְרֵי תוֹכֵחָה. כִּי נַעַר אָנֹכִי, כִּי צָעִיר לְיָמִים אָנֹכִי, וְאֵיךְ אֶהְיֶה מוֹכִיחַ לָעַמִּים. ט) אֶת יָדוֹ, אֶת דִּבְרֵי נְבוּאָתוֹ. וַיַּגַּע עַל פִּי, וְהֶעֱבִיר אֶת דִּבְרֵי הַנְּבוּאָה שֶׁיִּהְיוּ מְסֻדָּרִים בְּפִי. י) הִפְקַדְתִּיךָ, שֶׁמִּתְּיךָ פָּקִיד וּמְמֻנֶּה. לִנְתוֹשׁ, לַעֲקֹר. וְלִנְתוֹץ, לְכַתֵּת וּלְשַׁבֵּר. יא) מַקֵּל שָׁקֵד, מַטֶּה מֵאִילָן שֶׁגְּדֵלִים בּוֹ שְׁקֵדִים. יב) שֹׁקֵד אָנִי עַל דִּבְרֵי לַעֲשׂוֹתוֹ, מִתְמַסֵּר וּמִשְׁתַּדֵּל בְּמְהֵירוּת לְקַיֵּם אֶת דְּבָרַי. כְּמוֹ הַשָּׁקֵד שֶׁהוּא מְמַהֵר לְהוֹצִיא פֶּרַח לִפְנֵי שְׁאָר הָאִילָנוֹת. יג) סִיר נָפוּחַ, סִיר מַעֲלֶה רִתִּיחָה. וְהוּא רָמֵז עַל יְרוּשָׁלַיִם. וּפָנָיו, פְּנֵי הָרִתִּיחָה, כְּלוֹמַר הַמָּקוֹם שֶׁמַּעֲלֶה רִתִּיחָה מֵרֻבָּה. פֵּרוּשׁ אַחֵר, "וּפָנָיו", פְּנֵי הַסִּיר, שֶׁהַצַּד שֶׁל הַסִּיר שֶׁמִּמֶּנּוּ יוֹצְקִים, נִקְרָא פָּנָיו. מִפְּנֵי צָפוֹנָה, מִצַּד צָפוֹן. יד) מִצָּפוֹן, מִצַּד צָפוֹן, וְהִיא בָּבֶל, שֶׁהִיא מִזְּרָחִית צְפוֹנִית לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. טו) כִּי הִנְנִי קוֹרֵא, כְּלוֹמַר, אָשִׂים בְּלִבָּם שֶׁיָּבוֹאוּ. מִשְׁפְּחוֹת מַמְלְכוֹת צָפוֹנָה, הַמִּשְׁפָּחוֹת הֵם הָעַמִּים, וְהַמַּמְלָכוֹת הֵם הַמְּלָכִים. יז) תֶּאֱזֹר מָתְנֶיךָ, לְשׁוֹן זֵרוּז, כְּאִישׁ חַיִל. אַל תֵּחַת, אַל תִּפְחַד. פֶּן אַחִתְּךָ לִפְנֵיהֶם, אִם תִּפְחַד מֵהֶם, אֶשְׁבֹּר אוֹתְךָ לִפְנֵיהֶם, וְיוּכְלוּ לְהַזִּיקְךָ. יח) לְמַלְכֵי יְהוּדָה, כְּנֶגֶד מַלְכֵי

שי למורא

יהודה. **יט)** **וְנִלְחֲמוּ אֵלֶיךָ,** יִלָּחֲמוּ נֶגְדְּךָ בְּדִבְרֵי מִשְׁפָּט, לִסְתֹּר אֶת דִּבְרֵי נְבוּאָתְךָ. **לְהַצִּילֶךָ,** שֶׁלֹּא יְמִיתוּךָ. **ב)** **בְּאָזְנֵי יְרוּשָׁלִַיִם,** אֶל הָעָם אֲשֶׁר בִּירוּשָׁלַיִם. **זָכַרְתִּי לָךְ חֶסֶד נְעוּרַיִךְ,** אַף עַל פִּי שֶׁאֲנִי מֵבִיא עָלַיִךְ רָעָה בַּעֲבוּר מַעֲשַׂיִךְ הָרָעִים, לֹא אֲכַלֶּה אוֹתְךָ, וְגַם אַעֲנִישׁ אֶת הַמְּצִיקִים לָךְ, כִּי **זָכַרְתִּי לָךְ חֶסֶד נְעוּרַיִךְ.** **אַהֲבַת כְּלוּלוֹתָיִךְ,** הָאַהֲבָה שֶׁהָיְתָה לִי עָלַיִךְ בְּעֵת שֶׁהָיִית כְּכַלָּה בִּזְמַן חֻפָּתָה, כְּלוֹמַר בְּמַעֲמַד הַר סִינַי לְקַבָּלַת הַתּוֹרָה. **ג)** **קֹדֶשׁ יִשְׂרָאֵל לַה׳,** נֶחֱשָׁבִים הֵם כְּמוֹ קֹדֶשׁ, שֶׁלֹּא יֹאכְלֻנוּ זָר. **רֵאשִׁית תְּבוּאָתֹה,** הַמֵּיטָב שֶׁבְּכָל תְּבוּאָתוֹ, כְּלוֹמַר, הַמְּבֹחָרִים שֶׁבְּמִין הָאָדָם. **כָּל אֹכְלָיו יֶאְשָׁמוּ,** כָּל הַגּוֹזְלִים וּמְכַלִּים אֶת יִשְׂרָאֵל, יִהְיוּ אֲשֵׁמִים וְהָרָעָה תָּבוֹא עֲלֵיהֶם.

עטרת מרים

וּלְעַמּוּד בַּרְזֶל שֶׁלֹּא יוּכַל אָדָם לְהַטּוֹתוֹ וּלְשָׁבְרוֹ **וּלְחֹמֹות נְחֹשֶׁת** כָּל־שֶׁכֵּן אִם יִהְיוּ לָעִיר חוֹמוֹת נְחֹשֶׁת, וְכָל זֶה כְּדֵי שֶׁתּוּכַל לְהִתְגַּבֵּר **עַל־כָּל־הָאָרֶץ** בֵּינֵיהֶם **לְמַלְכֵי יְהוּדָה לְשָׂרֶיהָ לְכֹהֲנֶיהָ וּלְעַם הָאָרֶץ** מֵיֶתֶר הָעָם: **יט וְנִלְחֲמוּ אֵלֶיךָ** פּוּלֹס **וְלֹא־יוּכְלוּ לָךְ** יַעַן **כִּי־אִתְּךָ אֲנִי נְאֻם־יְהוָה לְהַצִּילֶךָ:** **א וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר:** **ב הָלֹךְ וְקָרָאתָ בְּאָזְנֵי יְרוּשָׁלִַיִם לֵאמֹר כֹּה אָמַר יְהוָה זָכַרְתִּי לָךְ חֶסֶד נְעוּרַיִךְ אַהֲבַת כְּלוּלֹתָיִךְ לֶכְתֵּךְ אַחֲרַי בַּמִּדְבָּר בְּאֶרֶץ לֹא זְרוּעָה שֶׁאֵין בָּהּ זֶרַע זָרוּעַ וְאֵין מַה לֶּאֱכוֹל:** **ג וְלַיהוָה קֹדֶשׁ** כִּתְרוּמָה נֶחְשָׁב **יִשְׂרָאֵל לַיהוָה** שֶׁלֹּא יֹאכְלֻנוּ זָר, כִּי יִשְׂרָאֵל **רֵאשִׁית תְּבוּאָתֹה** הַמֵּיטַב שֶׁבְּכָל הָאוּמּוֹת **כָּל אֹכְלָיו** כָּל הַמְּכַלִּים אֶת יִשְׂרָאֵל **יֶאְשָׁמוּ** אַף־עַל־פִּי

נְתַתִּיךְ הַיּוֹם לְעִיר מִבְצָר וּלְעַמּוּד בַּרְזֶל וּלְחֹמֹות נְחֹשֶׁת עַל־כָּל־הָאָרֶץ לְמַלְכֵי יְהוּדָה לְשָׂרֶיהָ לְכֹהֲנֶיהָ וּלְעַם הָאָרֶץ: יט וְנִלְחֲמוּ אֵלֶיךָ וְלֹא־יוּכְלוּ לָךְ כִּי־אִתְּךָ אֲנִי נְאֻם־יְהוָה לְהַצִּילֶךָ: ב א וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר: ב הָלֹךְ וְקָרָאתָ בְּאָזְנֵי יְרוּשָׁלִַיִם לֵאמֹר כֹּה אָמַר יְהוָה זָכַרְתִּי לָךְ חֶסֶד נְעוּרַיִךְ אַהֲבַת כְּלוּלֹתָיִךְ לֶכְתֵּךְ אַחֲרַי בַּמִּדְבָּר בְּאֶרֶץ לֹא זְרוּעָה: ג קֹדֶשׁ יִשְׂרָאֵל לַיהוָה רֵאשִׁית תְּבוּאָתֹה כָּל אֹכְלָיו יֶאְשָׁמוּ רָעָה תָּבֹא אֲלֵיהֶם נְאֻם יְהוָה:

שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מֵבִיא הָאוֹיֵב בַּעֲבוּר חֵטְאָם, עִם כָּל זֶה רָעָה תָּבֹא אֲלֵיהֶם לָאוּמּוֹת בַּסּוֹף **נְאֻם יְהוָה** כִּי זוֹכֵר אֲנִי לְיִשְׂרָאֵל חֶסֶד נְעוּרִים שֶׁהוּא חֶסֶד הָאָבוֹת:

לאחר שמסיים ההפטרה יאמר המפטיר ברכות אלו

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, צוּר כָּל הָעוֹלָמִים, צַדִּיק בְּכָל הַדּוֹרוֹת, הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה, הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם, שֶׁכָּל דְּבָרָיו אֱמֶת וָצֶדֶק: נֶאֱמָן, אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ, וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אָחוֹר לֹא יָשׁוּב רֵיקָם, כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן וְרַחֲמָן אָתָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל דְּבָרָיו:

רַחֵם, עַל צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ, וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ וּתְשַׂמֵּחַ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ:

שַׂמְּחֵנוּ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, בְּאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ, וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ, בִּמְהֵרָה יָבוֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ, עַל כִּסְאוֹ לֹא יֵשֵׁב זָר, וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד אֲחֵרִים אֶת כְּבוֹדוֹ. כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לוֹ, שֶׁלֹּא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מָגֵן דָּוִד:

עַל הַתּוֹרָה, וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל הַנְּבִיאִים וְעַל יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה, שֶׁנָּתַתָּ לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה, לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת. עַל הַכֹּל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ, וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ, יִתְבָּרֵךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

עטרת מרים

מו וַיַּד־יְהוָה רוּחַ גְּבוּרָה מֵה׳ הָיְתָה אֶל־אֱלִיָּהוּ וַיְשַׁנֵּס מָתְנָיו חָגַר מָתְנָיו, לְהִיוֹת מְזוֹרוֹ בְּיוֹתֵר וַיָּרָץ רַגְלֵי לִפְנֵי מֶרְכֶּבֶת אַחְאָב עַד־בֹּאֲכָה עַד בּוֹא יִזְרְעֶאלָה לַחֲלוֹק כָּבוֹד לַמַּלְכוּת: א וַיַּגֵּד אַחְאָב לְאִיזֶבֶל אֵת כָּל־אֲשֶׁר עָשָׂה אֵלִיָּהוּ בְּהוֹרְדַת הָאֵשׁ וְהַגֶּשֶׁם וְאֵת כָּל הַסִּבָּה־אֲשֶׁר שֶׁבַעְבּוּרָהּ הָרַג אֶת־כָּל־הַנְּבִיאִים בָּחָרֶב: ב וַתִּשְׁלַח אִיזֶבֶל מַלְאָךְ אֶל־אֵלִיָּהוּ לֵאמֹר כֹּה־יַעֲשׂוּן אֱלֹהִים כְּמוֹ שֶׁעָשִׂיתָ לִנְבִיאֵי הַבַּעַל וְכֹה יוֹסִפוּן לְשׁוֹן שְׁבוּעָה וְגִזְמָה כִּי־כָעֵת מָחָר אָשִׂים אֶת־נַפְשְׁךָ כְּנֶפֶשׁ אַחַד מֵהֶם: ג וַיַּרְא רְאָה עַצְמוֹ בְּסִכָּנָה וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ לְמַלֵּט אֶל־נַפְשׁוֹ וַיָּבֹא בְּאֵר שֶׁבַע אֲשֶׁר לִיהוּדָה וְאִינָהּ תַּחַת מֶמְשֶׁלֶת אַחְאָב וַיַּנַּח אֶת־נַעֲרוֹ שָׁם לְהִכָּפֵד מִבְּנֵי אָדָם לָצֵאת אֶל הַמִּדְבָּר לְהִתְבּוֹדֵד: ד וְהוּא־הָלַךְ בַּמִּדְבָּר דֶּרֶךְ יוֹם וַיָּבֹא וַיֵּשֶׁב תַּחַת רֹתֶם שֵׁם אילָן אֶחָד לַחֲסוֹת בְּצִלּוֹ וַיִּשְׁאַל מַה׳ לָקַחַת אֶת־נַפְשׁוֹ לָמוּת וַיֹּאמֶר | רַב עַתָּה לִי בָּעוֹלָם הַזֶּה וַאֲנִי בּוֹ בְּסִכָּנָה כָּל יוֹם וְיוֹם, וּלְכָךְ יְהוָה קַח נַפְשִׁי כִּי לֹא לְעוֹלָם אֶחְיֶה כִּי לֹא־טוֹב אָנֹכִי מֵאֲבֹתָי לְהִנָּצֵל מִן הַמִּיתָה, וְאִם כֵּן מַה לִּי עַתָּה, מַה לִּי לְאַחַר זְמַן: ה וַיִּשְׁכַּב וַיִּישַׁן תַּחַת רֹתֶם אֶחָד כִּי לֹא מָצָא שְׁנֵי עֲצֵי רֹתֶם יַחַד לַחֲסוֹת בְּצִלָּם כָּל אוֹרֶךְ הַגּוּף וְהִנֵּה־זֶה מִיַּד כְּשֶׁיִּשַּׁן בָּא אֵלָיו מַלְאָךְ נֹגֵעַ בּוֹ לְהַקִיצוֹ מִשְּׁנָתוֹ וַיֹּאמֶר לוֹ קוּם אֱכוֹל: ו וַיַּבֵּט וְהִנֵּה מְרַאֲשֹׁתָיו כְּמוּדִ לְרֹאשׁוֹ עֻגַּת אֲפוּיָה בְּגַחֲלֵי רְצָפִים פֶּחָמִים וְצַפַּחַת מַיִם וַיֹּאכַל וַיִּשְׁתְּ וַיָּשָׁב וַיִּשְׁכָּב: ז וַיָּשָׁב מַלְאַךְ יְהוָה | שֵׁנִית וַיִּגַּע־בּוֹ וַיֹּאמֶר קוּם אֱכֹל כִּי רַב מִמְּךָ הַדֶּרֶךְ הִיא בְּמַרְחָק רַב מִפֹּה, וְלֹא תִמְצָא מַה לֶּאֱכוֹל: ח וַיָּקָם וַיֹּאכַל וַיִּשְׁתְּ וַיֵּלֶךְ בְּכֹחַ | הָאֲכִילָה הַהִיא

שי למורא

מו) וַיַּד ה׳, רוּחַ גְּבוּרָה מֵאֵת ה׳. וַיְשַׁנֵּס מָתְנָיו, חָגַר מָתְנָיו לִהְיוֹת מְזֹרוֹ בְּיוֹתֵר. וַיָּרָץ לִפְנֵי אַחְאָב, רָץ בְּרַגְלָיו לִפְנֵי הַמַּרְכָּבָה, שֶׁלֹּא יֵלֵךְ אַחְאָב יַחִידִי, מִשּׁוּם כָּבוֹד הַמַּלְכוּת. **א)** **אֵת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה אֵלִיָּהוּ**, בְּהוֹרְדַת הָאֵשׁ וְהַגֶּשֶׁם. **ב)** **כֹּה יַעֲשׂוּן אֱלֹהִים וְכֹה יוֹסִפוּן**, הוּא לְשׁוֹן שְׁבוּעָה וְעִנְיָן גְּזֵרָה. **כְּנֶפֶשׁ אַחַד מֵהֶם**, כְּמוֹ נֶפֶשׁ אֶחָד מִנְּבִיאֵי הַבַּעַל שֶׁהָרַגְתָּ. **ג)** **וַיַּרְא**, רָאָה עַצְמוֹ בְּסַכָּנָה. **אֲשֶׁר לִיהוּדָה**, אֲשֶׁר אֵינָהּ תַּחַת מֶמְשֶׁלֶת אַחְאָב וְאִיזֶבֶל, אֶלָּא לְמַלְכוּת יְהוּדָה. **ד)** **רֹתֶם**, שֵׁם עֵץ שֶׁנֶּחְלָיוֹ חַמִּים מְאֹד. **לֹא טוֹב אָנֹכִי מֵאֲבֹתָי**, כִּי אָרְכוּ יָמָיו יוֹתֵר מִימֵי אֲבוֹתָיו. (וְאָמְרוּ רז״ל ״פִּינְחָס זֶה אֵלִיָּהוּ״). **ה)** **וְהִנֵּה זֶה**, כְּלוֹמַר, מִיַּד כְּשֶׁיָּשַׁן בָּא אֵלָיו הַמַּלְאָךְ. **ו)** **מְרַאֲשֹׁתָיו**, סְמוּךְ לְרֹאשׁוֹ. **עֻגַּת רְצָפִים**, עוּגָה אֲפוּיָה בְּגַחֲלִים. **וְצַפַּחַת**, שֵׁם כְּלִי. **וַיֹּאכַל וַיִּשְׁתְּ**, אָכַל חֵלֶק מֵהָעוּגָה, וְשָׁתָה חֵלֶק מֵהַמַּיִם. **ח)** **וַיָּקָם וַיֹּאכַל**

הפטרה לפרשת פינחס לקריאה בציבור

ולשמו״ת במלכים א פרק יח

יח מו וַיַּד־יְהוָה הָיְתָה אֶל־אֵלִיָּהוּ וַיְשַׁנֵּס מָתְנָיו וַיָּרָץ לִפְנֵי אַחְאָב עַד־בֹּאֲכָה יִזְרְעֶאלָה:
יט א וַיַּגֵּד אַחְאָב לְאִיזֶבֶל אֵת כָּל־אֲשֶׁר עָשָׂה אֵלִיָּהוּ וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר הָרַג אֶת־כָּל־הַנְּבִיאִים בֶּחָרֶב: ב וַתִּשְׁלַח אִיזֶבֶל מַלְאָךְ אֶל־אֵלִיָּהוּ לֵאמֹר כֹּה־יַעֲשׂוּן אֱלֹהִים וְכֹה יוֹסִפוּן כִּי־כָעֵת מָחָר אָשִׂים אֶת־נַפְשְׁךָ כְּנֶפֶשׁ אַחַד מֵהֶם: ג וַיַּרְא וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ אֶל־נַפְשׁוֹ וַיָּבֹא בְּאֵר שֶׁבַע אֲשֶׁר לִיהוּדָה וַיַּנַּח אֶת־נַעֲרוֹ שָׁם: ד וְהוּא־הָלַךְ בַּמִּדְבָּר דֶּרֶךְ יוֹם וַיָּבֹא וַיֵּשֶׁב תַּחַת רֹתֶם אֶחָד וַיִּשְׁאַל אֶת־נַפְשׁוֹ לָמוּת וַיֹּאמֶר | רַב עַתָּה יְהוָה קַח נַפְשִׁי כִּי לֹא־טוֹב אָנֹכִי מֵאֲבֹתָי: ה וַיִּשְׁכַּב וַיִּישַׁן תַּחַת רֹתֶם אֶחָד וְהִנֵּה־זֶה מַלְאָךְ נֹגֵעַ בּוֹ וַיֹּאמֶר לוֹ קוּם אֱכוֹל: ו וַיַּבֵּט וְהִנֵּה מְרַאֲשֹׁתָיו עֻגַּת רְצָפִים וְצַפַּחַת מַיִם וַיֹּאכַל וַיֵּשְׁתְּ וַיָּשָׁב וַיִּשְׁכָּב: ז וַיָּשָׁב מַלְאַךְ יְהוָה | שֵׁנִית וַיִּגַּע־בּוֹ וַיֹּאמֶר קוּם אֱכֹל כִּי רַב מִמְּךָ הַדֶּרֶךְ: ח וַיָּקָם וַיֹּאכַל וַיִּשְׁתְּ וַיֵּלֶךְ בְּכֹחַ | הָאֲכִילָה הַהִיא אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה עַד הַר

שי למורא

וַיִּשְׁתָּה, מִמַּה שֶׁנִּשְׁאַר קֹדֶם. י) **קַנֹּא קִנֵּאתִי וגו׳,** מְקַנֵּא הָיִיתִי קִנְאַת ה׳ לַהֲרֹג אֶת נְבִיאֵי הַבַּעַל הַמַּתְעִים אֶת יִשְׂרָאֵל עַד שֶׁעָזְבוּ אֶת בְּרִיתְךָ שֶׁכָּרַתָּ עִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּהַר סִינַי. וְרז״ל דְּרָשׁוּהוּ, שֶׁבִּטְּלוּ מֵהֶם בְּרִית מִילָה. **וְאִוָּתֵר אֲנִי לְבַדִּי,** כִּי מְאַת הַנְּבִיאִים שֶׁהֶחֱבִיא עוֹבַדְיָהוּ לֹא הָיוּ יְדוּעִים לָהֶם. אוֹ לְפִי שֶׁלֹּא הָיוּ נוֹדָעִים, הֲרֵי הֵם כְּאִלּוּ אֵינָם.

וְהִנֵּה ה׳ עֹבֵר, וְהִנֵּה כְּבוֹד ה׳ עוֹבֵר לְפָנָיו. **יא) וְרוּחַ גְּדוֹלָה וגו׳,** מַחֲנֵה מַלְאֲכֵי רוּחַ. **לֹא בָרוּחַ ה׳,** הַקּוֹל אָמַר לוֹ כֵּן. **רַעַשׁ,** מַחֲנֵה מַלְאֲכֵי רַעְדָה. **יב) אֵשׁ,** מַחֲנֵה מַלְאֲכֵי אֵשׁ. קוֹל דְּמָמָה דַּקָּה, קוֹל מְשַׁבְּחִים בְּלַחַשׁ. **יג) וַיָּלֶט,** עִנְּן עַטּוּף וְכָסוּי. **טו) לְדַרְכְּךָ מִדְּבָרָה דַּמָּשֶׂק,** כְּלוֹמַר, לֵךְ לְדַרְכְּךָ וְאַל תִּירָא מֵהָרוֹדְפִים אַחֲרֶיךָ, וּמִזֶּה הַדֶּרֶךְ תֵּלֵךְ לְמִדְבַּר דַּמָּשֶׂק. **וּמְשַׁחְתָּ,** לְשׁוֹן שֶׁל מִינוּי גְּדֻלָּה. **יז) יָמִית אֱלִישָׁע,** כִּי בְּהוֹכִיחוֹ אוֹתָם וְלֹא הָיוּ שׁוֹמְעִים אֵלָיו וְלֹא שָׁבוּ מִדַּרְכָּם הָרָעָה, הָיוּ הָאוֹיְבִים בָּאִים עֲלֵיהֶם, וַהֲרֵי זֶה כְּאִלּוּ הוּא הָיָה מֵמִית אוֹתָם, כִּי כְּשֶׁהֶזְהִירוּ הֲרֵי הֵם נֶעֱנָשִׁים יוֹתֵר. **יח) שִׁבְעַת אֲלָפִים,** שֶׁאֵלּוּ בִּלְבַד הָיוּ הַכְּשֵׁרִים

עטרת מרים

עַל פִּי גַּם אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה עַד בּוֹאוֹ הַר הָאֱלֹהִים חֹרֵב:
ט וַיָּבֹא־שָׁם אֶל־הַמְּעָרָה שָׁעָמַד בָּהּ מֹשֶׁה וַיָּלֶן שָׁם וְהִנֵּה דְבַר־יְהוָה אֵלָיו וַיֹּאמֶר לוֹ מַה־לְּךָ פֹּה אֵלִיָּהוּ: **י** וַיֹּאמֶר קַנֹּא קִנֵּאתִי לַיהוָה | אֱלֹהֵי צְבָאוֹת כִּי־עָזְבוּ בְרִיתְךָ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־מִזְבְּחֹתֶיךָ הָרָסוּ וְאֶת־נְבִיאֶיךָ הָרְגוּ בֶחָרֶב וָאִוָּתֵר אֲנִי לְבַדִּי וַיְבַקְשׁוּ אֶת־נַפְשִׁי לְקַחְתָּהּ: **יא** וַיֹּאמֶר צֵא מִן הַמְּעָרָה וְעָמַדְתָּ בָהָר לִפְנֵי יְהוָה כְּבוֹד הַשֵּׁכִינָה וְהִנֵּה יְהוָה כְּבוֹד ה׳ **עֹבֵר** אַחַר כָּל הַמַּחֲנוֹת הָהֵם וְרוּחַ גְּדוֹלָה וְחָזָק מְפָרֵק מְשַׁבֵּר הָרִים וּמְשַׁבֵּר סְלָעִים לִפְנֵי יְהוָה פָּא אֵלָיו קוֹל הַנְּבוּאָה וְאָמְרָה לֹא בָרוּחַ יְהוָה וְאַחַר הָרוּחַ רַעַשׁ לֹא בָרַעַשׁ יְהוָה: **יב** וְאַחַר הָרַעַשׁ אֵשׁ וְקוֹל הַנְּבוּאָה אָמְרָה לֹא בָאֵשׁ יְהוָה וְאַחַר הָאֵשׁ קוֹל דְּמָמָה דַּקָּה וְאֵין שׁוֹמְעִין הַקּוֹל מַמָּשׁ: **יג** וַיְהִי | כִּשְׁמֹעַ אֵלִיָּהוּ אֶת קוֹל הַדְּמָמָה וַיָּלֶט וְכִרְךְ פָּנָיו בְּאַדַּרְתּוֹ לְבַל יַבִּיט אֵשׁ הַכָּבוֹד וַיֵּצֵא מֵהַמְּעָרָה וַיַּעֲמֹד פֶּתַח הַמְּעָרָה וְהִנֵּה אֵלָיו קוֹל וַיֹּאמֶר מַה־לְּךָ פֹּה אֵלִיָּהוּ הַעוֹדְךָ בָּאתָ הַנָּה, לְבַקֵּשׁ נְקָמָה: **יד** וַיֹּאמֶר קַנֹּא קִנֵּאתִי לַיהוָה | אֱלֹהֵי צְבָאוֹת וְלֹא לִכְבוֹדִי כִּי־עָזְבוּ בְרִיתְךָ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־מִזְבְּחֹתֶיךָ הָרָסוּ וְאֶת־נְבִיאֶיךָ הָרְגוּ בֶחָרֶב וָאִוָּתֵר אֲנִי לְבַדִּי וְלֶזֶה גַּם עַתָּה אֲבַקֵּשׁ נָקָם, לְמַעַן כְּבוֹד שְׁמוֹ וַיְבַקְשׁוּ אֶת־נַפְשִׁי לְקַחְתָּהּ: **טו** וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלָיו לֶךְ שׁוּב לְדַרְכְּךָ בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר בָּאתָ הַנָּה, וְהוּא מִדְבָּרָה דַּמָּשֶׂק וּבָאתָ אֶל דַּמָּשֶׂק וּמָשַׁחְתָּ תְּצַוֶּה לֶאֱלִישָׁע שֶׁיִּהְיֶה נָבִיא

הָאֱלֹהִים חֹרֵב: ט וַיָּבֹא־שָׁם אֶל־הַמְּעָרָה וַיָּלֶן שָׁם וְהִנֵּה דְבַר־יְהוָה אֵלָיו וַיֹּאמֶר לוֹ מַה־לְּךָ פֹּה אֵלִיָּהוּ: י וַיֹּאמֶר קַנֹּא קִנֵּאתִי לַיהוָה | אֱלֹהֵי צְבָאוֹת כִּי־עָזְבוּ בְרִיתְךָ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־מִזְבְּחֹתֶיךָ הָרָסוּ וְאֶת־נְבִיאֶיךָ הָרְגוּ בֶחָרֶב וָאִוָּתֵר אֲנִי לְבַדִּי וַיְבַקְשׁוּ אֶת־נַפְשִׁי לְקַחְתָּהּ: יא וַיֹּאמֶר צֵא וְעָמַדְתָּ בָהָר לִפְנֵי יְהוָה וְהִנֵּה יְהוָה עֹבֵר וְרוּחַ גְּדוֹלָה וְחָזָק מְפָרֵק הָרִים וּמְשַׁבֵּר סְלָעִים לִפְנֵי יְהוָה לֹא בָרוּחַ יְהוָה וְאַחַר הָרוּחַ רַעַשׁ לֹא בָרַעַשׁ יְהוָה: יב וְאַחַר הָרַעַשׁ אֵשׁ לֹא בָאֵשׁ יְהוָה וְאַחַר הָאֵשׁ קוֹל דְּמָמָה דַּקָּה: יג וַיְהִי | כִּשְׁמֹעַ אֵלִיָּהוּ וַיָּלֶט פָּנָיו בְּאַדַּרְתּוֹ וַיֵּצֵא וַיַּעֲמֹד פֶּתַח הַמְּעָרָה וְהִנֵּה אֵלָיו קוֹל וַיֹּאמֶר מַה־לְּךָ פֹּה אֵלִיָּהוּ: יד וַיֹּאמֶר קַנֹּא קִנֵּאתִי לַיהוָה | אֱלֹהֵי צְבָאוֹת כִּי־עָזְבוּ בְרִיתְךָ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־מִזְבְּחֹתֶיךָ הָרָסוּ וְאֶת־נְבִיאֶיךָ הָרְגוּ בֶחָרֶב וָאִוָּתֵר אֲנִי לְבַדִּי וַיְבַקְשׁוּ אֶת־נַפְשִׁי לְקַחְתָּהּ: טו וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלָיו לֶךְ שׁוּב לְדַרְכְּךָ מִדְבָּרָה דַּמָּשֶׂק וּבָאתָ וּמָשַׁחְתָּ אֶת־חֲזָאֵל לְמֶלֶךְ עַל־אֲרָם: טז וְאֵת יֵהוּא בֶן־נִמְשִׁי תִּמְשַׁח לְמֶלֶךְ עַל־יִשְׂרָאֵל וְאֶת־אֱלִישָׁע בֶּן־שָׁפָט מֵאָבֵל מְחוֹלָה תִּמְשַׁח לְנָבִיא תַּחְתֶּיךָ: יז וְהָיָה הַנִּמְלָט מֵחֶרֶב יֵהוּא יָמִית חֲזָאֵל וְהַנִּמְלָט מֵחֶרֶב חֲזָאֵל יָמִית יֵהוּא וְהִשְׁאַרְתִּי בְיִשְׂרָאֵל שִׁבְעַת אֲלָפִים כָּל־הַבְּרֻכִים אֲשֶׁר לֹא־כָרְעוּ לַבַּעַל וְכָל הַפֶּה

תַּחְתֶּיךָ שֶׁיִּמְנֶה אֶת־חֲזָאֵל לְמֶלֶךְ עַל־אֲרָם: טז וְאֵת יֵהוּא בֶן־נִמְשִׁי תִּמְשַׁח תְּצַוֶּה לֶאֱלִישָׁע שֶׁיִּמְשָׁחֵהוּ לְמֶלֶךְ עַל־יִשְׂרָאֵל וְאֶת־אֱלִישָׁע בֶּן־שָׁפָט מֵאָבֵל מְחוֹלָה תִּמְשַׁח לְנָבִיא תַּחְתֶּיךָ בִּפְעָרָה הַשְּׁמִים: יז וְהָיָה הַנִּמְלָט מֵחֶרֶב חֲזָאֵל יָמִית יֵהוּא שֶׁהָרַג כָּל עוֹבְדֵי הַבַּעַל וְכָל בֵּית אַחְאָב שֶׁהָיוּ עוֹבְדֵי גִּלּוּלִים וְהַנִּמְלָט מֵחֶרֶב יֵהוּא יָמִית אֱלִישָׁע הֵם הָאַרְבָּעִים וּשְׁנַיִם יְלָדִים הַמְנוּעָרִים מִן הַמִּצְוֹת שֶׁנֶּהֱרְגוּ עַל יְדֵי הַדֻּבִּים בִּירִיחוֹ (מלכים ב ב כד): יח אַף שֶׁתִּמְשׁוֹל בָּם חֶרֶב חֲזָאֵל וְהִשְׁאַרְתִּי בְיִשְׂרָאֵל הַכְּשֵׁרִים שֶׁבָּהֶם שֶׁהָיוּ שִׁבְעַת אֲלָפִים אֲשֶׁר הֵמָּה חֶשְׁבּוֹן כָּל־הַבְּרֻכִים אֲשֶׁר לֹא־כָרְעוּ

עטרת מרים

לַבַּעַל וְכָל הַפֶּה אֲשֶׁר לֹא־נָשַׁק לוֹ אֲבָל חוּץ מֵהֶם לֹא יִמָּצֵא בְּהֶם עוֹד בְּשָׂרִים: **יט** וַיֵּלֶךְ מִשָּׁם וַיִּמְצָא אֶת־אֱלִישָׁע בֶּן־שָׁפָט וְהוּא חֹרֵשׁ הוֹלֵךְ אַחַר הַבָּקָר הַחוֹרֵשׁ שְׁנֵים־עָשָׂר צְמָדִים זוג בָּקָר לְפָנָיו וְהוּא בִּשְׁנֵים הֶעָשָׂר וַיַּעֲבֹר אֵלָיהוּ אֵלָיו וַיַּשְׁלֵךְ קְצַת מֵאַדַּרְתּוֹ אֵלָיו לְרַמְזוֹ שֶׁיְּהֵא נָבִיא לַה׳: **כ** וַיַּעֲזֹב אֶת־הַבָּקָר וַיָּרָץ אַחֲרֵי אֵלִיָּהוּ וַיֹּאמֶר אֶשָּׁקָה־נָּא לְאָבִי וּלְאִמִּי וְאֵלְכָה אַחֲרֶיךָ וַיֹּאמֶר לוֹ לֵךְ שׁוּב אַלִּי כִּי הִנַּפְלְאוֹת וְהַנִּפִּים מֶה שֶׁעָשִׂיתִי הִפָּה גַּם לָךְ גַּם אַתָּה תַּעֲשֶׂה כְּמוֹהֶם: **כא** וַיָּשָׁב מֵאַחֲרָיו לְנַשֵּׁק לְאָבִיו וּלְאִמּוֹ וַיִּקַּח אֶת־צֶמֶד הַבָּקָר וַיִּזְבָּחֵהוּ כִּי לֹא הָלַךְ לְחַטּוֹב עֵצִים אֶלָּא וּבִכְלֵי הַבָּקָר הַמַּחֲרֵישָׁה שֶׁבִּקֵּעַ בִּשְׁלֶם הַבָּשָׂר וַיִּתֵּן לָעָם לְאַחַד עָשָׂר הַחוֹרְשִׁים

שי למורא

שֶׁבְּהֶם. **יט) צְמָדִים,** צְמָדִים שֶׁל זוג בָּקָר הַמּוֹשְׁכִים בְּעֹל הַמַּחֲרֵשָׁה. **כא) בִּשְׁלֶם הַבָּשָׂר,** בַּשֵּׁל לָחֶם הַבָּשָׂר. וְרַשִׁ״י פֵּרֵשׁ, בַּשֵּׁל אֶת שְׁנֵי הַשְּׁוָרִים, דְּהַיְנוּ, הַבָּשָׂר שֶׁלָּהֶם. וַיִּתֵּן לָעָם וַיֹּאכֵלוּ, מֵרֹב שִׂמְחָה עָשָׂה מִשְׁתֶּה.

אֲשֶׁר לֹא־נָשַׁק לוֹ: יט וַיֵּלֶךְ מִשָּׁם וַיִּמְצָא אֶת־אֱלִישָׁע בֶּן־שָׁפָט וְהוּא חֹרֵשׁ שְׁנֵים־עָשָׂר צְמָדִים לְפָנָיו וְהוּא בִּשְׁנֵים הֶעָשָׂר וַיַּעֲבֹר אֵלָיהוּ אֵלָיו וַיַּשְׁלֵךְ אַדַּרְתּוֹ אֵלָיו: כ וַיַּעֲזֹב אֶת־הַבָּקָר וַיָּרָץ אַחֲרֵי אֵלִיָּהוּ וַיֹּאמֶר אֶשָּׁקָה־נָּא לְאָבִי וּלְאִמִּי וְאֵלְכָה אַחֲרֶיךָ וַיֹּאמֶר לוֹ לֵךְ שׁוּב אַלִּי כִּי מֶה עָשִׂיתִי לָךְ: כא וַיָּשָׁב מֵאַחֲרָיו וַיִּקַּח אֶת־צֶמֶד הַבָּקָר וַיִּזְבָּחֵהוּ וּבִכְלֵי הַבָּקָר בִּשְׁלָם הַבָּשָׂר וַיִּתֵּן לָעָם וַיֹּאכֵלוּ וַיָּקָם וַיֵּלֶךְ אַחֲרֵי אֵלִיָּהוּ וַיְשָׁרְתֵהוּ:

קריאת התורה למנחת שבת קודש

ל ב וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל־רָאשֵׁי הַמַּטּוֹת לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה: ג אִישׁ כִּי־יִדֹּר נֶדֶר לַיהוָה אוֹ־הִשְׁבַּע שְׁבֻעָה לֶאְסֹר אִסָּר עַל־נַפְשׁוֹ לֹא יַחֵל דְּבָרוֹ כְּכָל־הַיֹּצֵא מִפִּיו יַעֲשֶׂה: ד וְאִשָּׁה כִּי־תִדֹּר נֶדֶר לַיהוָה וְאָסְרָה אִסָּר בְּבֵית אָבִיהָ בִּנְעֻרֶיהָ: ה וְשָׁמַע אָבִיהָ אֶת־נִדְרָהּ וֶאֱסָרָהּ אֲשֶׁר אָסְרָה עַל־נַפְשָׁהּ וְהֶחֱרִישׁ לָהּ אָבִיהָ וְקָמוּ כָּל־נְדָרֶיהָ וְכָל־אִסָּר אֲשֶׁר־אָסְרָה עַל־נַפְשָׁהּ יָקוּם: ו וְאִם־הֵנִיא אָבִיהָ אֹתָהּ בְּיוֹם שָׁמְעוֹ כָּל־נְדָרֶיהָ וֶאֱסָרֶיהָ אֲשֶׁר־אָסְרָה עַל־נַפְשָׁהּ לֹא יָקוּם וַיהוָה יִסְלַח־לָהּ כִּי־הֵנִיא אָבִיהָ אֹתָהּ: ז וְאִם־הָיוֹ תִהְיֶה לְאִישׁ וּנְדָרֶיהָ עָלֶיהָ אוֹ מִבְטָא שְׂפָתֶיהָ אֲשֶׁר אָסְרָה עַל־נַפְשָׁהּ: ח וְשָׁמַע אִישָׁהּ בְּיוֹם שָׁמְעוֹ וְהֶחֱרִישׁ לָהּ וְקָמוּ נְדָרֶיהָ וֶאֱסָרָהּ אֲשֶׁר־אָסְרָה עַל־נַפְשָׁהּ יָקוּמוּ: ט וְאִם בְּיוֹם שְׁמֹעַ אִישָׁהּ יָנִיא אוֹתָהּ וְהֵפֵר אֶת־נִדְרָהּ אֲשֶׁר עָלֶיהָ וְאֵת מִבְטָא שְׂפָתֶיהָ אֲשֶׁר אָסְרָה עַל־נַפְשָׁהּ וַיהוָה יִסְלַח־לָהּ: (לוי) י וְנֶדֶר אַלְמָנָה וּגְרוּשָׁה כֹּל אֲשֶׁר־אָסְרָה עַל־נַפְשָׁהּ יָקוּם עָלֶיהָ: יא וְאִם־בֵּית אִישָׁהּ נָדָרָה אוֹ־אָסְרָה אִסָּר עַל־נַפְשָׁהּ בִּשְׁבֻעָה: יב וְשָׁמַע אִישָׁהּ וְהֶחֱרִשׁ לָהּ לֹא הֵנִיא אֹתָהּ וְקָמוּ כָּל־נְדָרֶיהָ וְכָל־אִסָּר אֲשֶׁר־אָסְרָה עַל־נַפְשָׁהּ יָקוּם: יג וְאִם־הָפֵר יָפֵר אֹתָם | אִישָׁהּ בְּיוֹם שָׁמְעוֹ כָּל־מוֹצָא שְׂפָתֶיהָ לִנְדָרֶיהָ וּלְאִסַּר נַפְשָׁהּ לֹא יָקוּם אִישָׁהּ הֲפֵרָם וַיהוָה יִסְלַח־לָהּ: (ישראל) יד כָּל־נֶדֶר וְכָל־שְׁבֻעַת אִסָּר לְעַנֹּת נָפֶשׁ אִישָׁהּ יְקִימֶנּוּ וְאִישָׁהּ יְפֵרֶנּוּ: טו וְאִם־הַחֲרֵשׁ יַחֲרִישׁ לָהּ אִישָׁהּ מִיּוֹם אֶל־יוֹמָּ וְהֵקִים אֶת־כָּל־נְדָרֶיהָ אוֹ אֶת־כָּל־אֲסָרֶיהָ אֲשֶׁר עָלֶיהָ הֵקִים אֹתָם כִּי־הֶחֱרִשׁ לָהּ בְּיוֹם שָׁמְעוֹ: טז וְאִם־הָפֵר יָפֵר אֹתָם אַחֲרֵי שָׁמְעוֹ וְנָשָׂא אֶת־עֲוֹנָהּ: יז אֵלֶּה הַחֻקִּים אֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה בֵּין אִישׁ לְאִשְׁתּוֹ בֵּין־אָב לְבִתּוֹ בִּנְעֻרֶיהָ בֵּית אָבִיהָ: פ

ביאורים לפרקי אבות

פרק א משנה א

מֹשֶׁה קִבֵּל תּוֹרָה מִסִּינַי, וּמְסָרָהּ לִיהוֹשֻׁעַ, וִיהוֹשֻׁעַ לִזְקֵנִים, וּזְקֵנִים לִנְבִיאִים, וּנְבִיאִים מְסָרוּהָ לְאַנְשֵׁי כְנֶסֶת הַגְּדוֹלָה. הֵם אָמְרוּ שְׁלֹשָׁה דְבָרִים, הֱווּ מְתוּנִים בַּדִּין, וְהַעֲמִידוּ תַלְמִידִים הַרְבֵּה, וַעֲשׂוּ סְיָג לַתּוֹרָה:

~ נקודות משיחות קודש ~

המפרשים שואלים במשנה זו, מהו הלשון "משה קיבל תורה מסיני" מדוע לא כתוב "משה קיבל תורה מהקב"ה"?

יש לבאר זאת על פי המובא במדרש[1], שבשעה שרצה הקב"ה לתת את התורה לישראל, התכנסו ההרים וכל אחד מהם ביקש שעליו תינתן התורה בגלל מעלתו. אמר להם הקב"ה, "למה תרצדון הרים גבנונים"[2] הגאוה שאתם מתגאים בה, עושה אתכם ל"הרים גבנונים" – מלשון "גיבן" – ונוטלת מכם את הזכות שתינתן עליכם התורה. לעומת זאת הר סיני, הנמוך מכל ההרים – עליו תינתן התורה, כי הוא "ההר חמד אלוקים לשבתו"[3].

מכך אנו למדים שהביטול והענווה הם תנאי הכרחי ומוקדם לקבלת התורה ולימודה. זו אפוא כוונת המשנה, ללמדנו שקבלת התורה צריכה להיות "מסיני" דוקא – ביטול וענווה.

אך לפי זה, אפשר להקשות לאידך גיסא: אם מה שמכשיר לקבלת התורה הם ביטול וענווה, מדוע ניתנה התורה על הר (נמוך ככל שיהיה) ולא בעמק, או לפחות במישור?

נמצאנו למדים כי המצב הרצוי לקבלת התורה הוא – הר נמוך; מצד אחד הר ומצד שני נמוך.

משמעות הדבר בעבודת האדם:

ככלל נדרש האדם להיות ענו ושפל־רוח. אך ביחד עם זאת אין הנהגה זו שוללת התנשאות ותוקף במקום הדורש זאת, כפי שנאמר בתחילת השולחן־ערוך – "ואל יבוש מפני המלעיגים". יש זמנים ומצבים שבהם נדרש האדם לעמוד בעוז ובתוקף כנגד המונעים ומעכבים אותו מעבודת ה'.

באופן אחר, יש לומר: התכלית של מתן־תורה היא, כמאמר חז"ל[4], "עליונים ירדו לתחתונים ותחתונים יעלו לעליונים". כלומר, לחבר בין העליונים לתחתונים ולעשות מגשמיות העולם – אלוקות. (בכך נשלמת תכלית בריאת העולם – "לעשות לו יתברך דירה בתחתונים"[5]). את זאת מסמל הר סיני. מצד אחד, "הר" – עליונים, רוחניות; מצד שני "סיני" – תחתונים, גשמיות. במתן־תורה היה איחוד של אלה עם אלה.

יכול יהודי לחשוב: מנין לו הכוח והאפשרות ליישם דרך זו בעבודת ה' – איחוד של גשמיות ורוחניות שביסודם הם שני הפכים?

על כך משיבה המשנה ואומרת: "משה קיבל תורה מסיני" – כבר "מסיני" ניתן לכך הכוח. אם להר סיני שהוא ממין ה"דומם", נתן הקב"ה כוח לחבר בין קצוות מנוגדים, על־אחת־כמה־וכמה האדם, ממין ה"מדבר" שהוא הנעלה מכל המינים – בוודאי ובוודאי ניתן לו הכוח לעשות כן ולקיים בכך את תכלית בריאתו ובריאת העולמות – "להיות לו יתברך דירה בתחתונים".

(לקוטי שיחות א, עמ' 276. מתוך שערי אבות בהוצאת היכל מנחם)

אנשי כנסת־הגדולה היו בתחילת זמן בית שני. זו היתה תקופה שביחס לתקופת בית ראשון חלה בה ירידה רוחנית; כידוע[6], שבבית שני חסרו חמשה דברים שהיו בבית ראשון. עם ישראל גם לא היה במצב של גאולה שלימה, כי עדיין מלכי עובדי־כוכבים מושלים עליהם[7]. היתה אז תערובת של טוב ורע, עד שקשה היה להבחין בין צדיק לרשע[8].

על רקע תקופה זו הורו אנשי כנסת־הגדולה את שלוש ההוראות האלה:

"הוו מתונים בדין" – כיון שהיתה אז תערובת של טוב ורע (ובהתגברות), קשה היתה ההבחנה ביניהם ונדרשת זהירות מיוחדת להיות "מתונים בדין".

"והעמידו תלמידים הרבה" – בתקופה זו, שלא היו בה צדיקים גדולים וגם לא בעלי הבנה כל־כך[9] הורו

---

1) מדרש תהילים (הוצאת בובר) סח, יז. ראה גם מגילה כט, א. 2) תהילים סח, יז. 3) שם, שם. 4) שמות רבה פרשה יב. 5) תניא פרק לו. 6) יומא כא, ב. 7) ליקוטי־תורה דרושים לראש השנה נז, ג. 8) עיין ליקוטי־תורה חוקת סב, א. 9) ראה תורה־אור מקץ מא, א.

"והעמידו תלמידים הרבה", כי לנוכח התמעטות האיכות נתחייבה, לכל הפחות, צמיחה והתרחבות בכמות.

"ועשו סייג לתורה" – מפאת הירידה הרוחנית באותם הימים, התגברה "יניקת החיצוניים", והיה אפוא צורך בהטלת סייגים וגזירות [כמבואר בליקוטי־תורה[10] ש"רוב הגזירות והחומרות והסייגים היו בזמן בית שני דוקא"].

('רשימות' חוברת מו עמ' 9. מתוך שערי אבות בהוצאת היכל מנחם)

10) דרושים לראש־השנה נז,ג.

אגרות קודש

ב"ה, ב' מנחם אב, ה'תשי"ג
ברוקלין, נ.י.

הרה"ג והרה"ח וו"ח אי"א נו"מ איש מדעים

עוסק בצרכי ציבור וכו' מוהר"ר שמשון רפאל שי'

שלום וברכה!

ימים אלה קבלתי חוברת השנתית של "ישראל הצעיר" עם דו"ח הנשיא, ובטח נשלחה על פי הצעת כת"ר, ות"ח עבור שימת לבבו בזה. גם נהניתי לראות במקומות אחדים בהנוגע לעמדת "ישראל הצעיר" לעניני דת, כגון בארצנו הק' ת"ו בנוגע לחינוך בכלל וגיוס הבנות, ובמדינתנו בנוגע חיוב ההבדלות מהקאנסערוואטיווים, אשר טשטוש הגבולים בזה עוד גרוע מההיזק המובא על ידי התנגדותם גרידא. והגם אשר בשים לב לרציניות הענינים היתה עמדת "ישראל הצעיר" צריכה להיות מודגשה עוד יותר ובחריפות יותר, ובפרט אשר לפי מצב הרוחות כעת שעת הכושר היא להשמיע דברים כבושים ומוכנים לקבלם, ועוד זאת אשר הנוער האמרקאי טבעו להביט על פשרה כעל ענין של "בלאף" לגמרי, הנה תקותי אשר למעשה לא תחסר עמדתם התקיפות והחריפות הדרושה ופעולותיהם בזה תהיינה במרץ המתאים.

עוד ארשה לי להעיר בקצרה, הגם אשר עברתי על החוברת במהירות מפני קוצר הזמן, והוא, אשר עד כמה שדרוש להביא בחשבון ההישגים שהשיגו במשך עבודתם בשנה העברה, שזה משמש עידוד רוח להמשך העבודה, אבל לאידך גיסא, יש להיזהר שלא תביא השביעת רצון לאמירה בלב ואולי גם בפה, כבר עשיתי דיי, ואשמח בחלקי, ובבת אחת עם מנין המעלות יש גם להגיב על מה שעדין לא נעשה ועל החסרונות שבעבודה (שכל מעשה בני אדם הרי הם חסרים השלימות).

רואה אני מהכתוב בפירוש ועוד יותר מבין השטין, אשר חלק גדול לכת"ר בהשמירה על הגישה המתאימה, ברוח התורה והמסורה, לכמה בעיות חשובות, ונעם לי לראות בכמה מקומות מהדו"ח שגם הנהלת היאנג איזראעל מכירה בזה, ולא לבד שאין זה 'מפחיד' אותם, אלא אדרבה...

בהזדמנות זו הנני להביע תודתי, נוסף על מה שמסרתי על ידי הרה"ח וו"ח אי"א נו"מ עוסק בצ"צ וכו' מוהרחמ"א שי' חדקוב, על תשורתו - ספר לקוטי תורה מספר דברים, הוצאה הראשונה. וכיון שזה עתה יצא לאור ספר המצות להצמח צדק בהוצאה חדשה עם הוספות, הנה על פי בקשתי נשלח לכת"ר בחבילה בפ"ע, ובלי ספק אשר יוכל להשתמש במאמרים שבספר זה ותכנם בדרשותיו ומאמריו הוא.

בברכה להצלחה בעבודתו ובעניניו הפרטיים.

לוח זמנים לשבוע פרשת פנחס - בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ה) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		מנחה גדולה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז											
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
באר שבע (ק)	5:41	5:43	8:30	8:32	9:11	9:12	10:23	10:25	13:20	13:21	19:49	19:48	20:19	20:18	19:29	20:30
חיפה (ק)	5:36	5:39	8:26	8:28	9:08	9:10	10:21	10:23	13:20	13:21	19:55	19:55	20:23	20:22	19:22	20:34
ירושלים (ק)	5:37	5:40	8:27	8:29	9:08	9:10	10:21	10:23	13:19	13:20	19:54	19:53	20:19	20:18	19:13	20:30
תל אביב (ק)	5:39	5:41	8:28	8:30	9:10	9:12	10:23	10:24	13:20	13:21	19:51	19:50	20:21	20:20	19:29	20:32
אוסטריה, וינה (ק)	4:58	5:03	7:43	7:48	8:56	8:59	10:18	10:21	13:39	13:39	20:58	20:56	21:42	21:39	20:38	21:58
אוסטרליה, מלבורן (ה)	7:36	7:35	9:18	9:19	9:58	9:58	10:48	10:49	12:54	12:55	17:13	17:16	17:43	17:46	16:56	17:58
אוקראינה, אודסה (ק)	5:09	5:13	7:57	8:01	9:03	9:05	10:24	10:26	13:41	13:41	20:53	20:51	21:35	21:32	20:34	21:50
אוקראינה, דוניצק (ק)	4:34	4:38	7:18	7:24	8:31	8:34	9:53	9:55	13:13	13:14	20:32	20:29	21:15	21:12	20:12	21:31
אוקראינה, דנייפרופטרובסק (ק)	4:43	4:47	7:26	7:31	8:41	8:44	10:03	10:05	13:24	13:25	20:45	20:42	21:29	21:26	20:25	21:45
אוקראינה, ז'יטומיר (ק)	4:59	5:04	7:32	7:40	9:02	9:05	10:26	10:28	13:50	13:51	21:19	21:16	22:07	22:03	20:59	22:24
אוקראינה, קייב (ק)	4:51	4:56	7:20	7:30	8:54	8:57	10:18	10:20	13:43	13:44	21:13	21:10	22:01	21:57	20:52	22:18
איחוד אמירויות, אבו דאבי (ה)	5:38	5:40	8:23	8:25	9:00	9:02	10:10	10:12	13:01	13:02	19:15	19:15	19:43	19:42	18:55	19:53
איטליה, מילאנו (ק)	5:39	5:43	8:29	8:33	9:31	9:34	10:51	10:53	14:06	14:07	21:18	21:16	21:56	21:53	20:56	22:10
אקוואדור, קיטו (ה)	6:15	6:16	8:43	8:45	9:14	9:15	10:17	10:18	12:48	12:49	18:21	18:22	18:45	18:46	18:04	18:56
ארגנטינה, בואנוס איירס (ה)	8:01	8:00	9:50	9:50	10:28	10:28	11:19	11:19	13:28	13:29	17:55	17:58	18:24	18:27	17:39	18:38
ארגנטינה, ברילוצ'ה (ה)	9:11	9:10	10:46	10:46	11:28	11:28	12:17	12:17	14:19	14:20	18:27	18:31	19:01	19:04	18:12	19:16
ארה"ב, בולטימור (ק)	5:44	5:47	8:36	8:39	9:25	9:27	10:42	10:43	13:48	13:49	20:37	20:35	21:11	21:09	20:18	21:23
ארה"ב, ברוקלין (ק)	5:29	5:32	8:21	8:24	9:12	9:15	10:29	10:31	13:37	13:38	20:31	20:29	21:06	21:04	20:11	21:18
ארה"ב, ג'רסי סיטי (ק)	5:29	5:33	8:21	8:24	9:13	9:15	10:30	10:32	13:38	13:39	20:31	20:30	21:07	21:05	20:12	21:19
ארה"ב, דטרויט (ק)	6:00	6:03	8:51	8:55	9:46	9:48	11:04	11:06	14:14	14:15	21:13	21:11	21:49	21:47	20:53	22:02
ארה"ב, האוסטון (ק)	6:25	6:27	9:13	9:15	9:53	9:55	11:05	11:07	14:01	14:01	20:27	20:27	20:55	20:54	20:08	21:06
ארה"ב, לוס אנג'לס (ק)	5:45	5:48	8:36	8:38	9:19	9:21	10:32	10:34	13:32	13:33	20:07	20:06	20:38	20:37	19:48	20:49
ארה"ב, מיאמי (ק)	6:33	6:36	9:20	9:22	9:57	9:59	11:08	11:09	13:59	14:00	20:17	20:16	20:44	20:44	19:58	20:55
ארה"ב, ניו הייבן (ק)	5:23	5:26	8:14	8:18	9:07	9:09	10:25	10:26	13:34	13:34	20:29	20:27	21:05	21:03	20:09	21:17
ארה"ב, פיטסבורג (ק)	5:54	5:57	8:46	8:49	9:37	9:39	10:54	10:56	14:02	14:02	20:54	20:53	21:29	21:27	20:35	21:42
ארה"ב, שיקגו (ק)	5:20	5:23	8:11	8:15	9:05	9:07	10:23	10:25	13:33	13:33	20:29	20:28	21:06	21:04	20:10	21:19
בוליביה, לה-פס (ה)	7:02	7:02	9:15	9:16	9:47	9:48	10:45	10:46	13:07	13:08	18:12	18:13	18:37	18:38	17:55	18:48
בלגיה, אנטוורפן (ק)	5:31	5:36	-	8:01	9:37	9:40	11:01	11:04	14:28	14:28	22:01	21:58	22:51	22:47	21:41	23:08
בלגיה, בריסל (ק)	5:34	5:38	7:53	8:09	9:38	9:41	11:02	11:04	14:28	14:28	21:59	21:56	22:48	22:44	21:39	23:06
ברזיל, סאן פאולו (ה)	6:49	6:49	8:54	8:55	9:28	9:29	10:24	10:24	12:41	12:42	17:37	17:39	17:58	18:00	17:16	18:10
ברזיל, ריו דה-ז'נירו (ה)	6:36	6:36	8:42	8:43	9:15	9:16	10:11	10:12	12:29	12:30	17:22	17:24	17:48	17:50	17:05	18:00
בריטניה, לונדון (ק)	4:48	4:53	-	7:44	8:54	8:57	10:19	10:21	13:46	13:47	21:23	21:19	22:11	22:07	21:03	22:29
בריטניה, מנצ'סטר (ק)	4:45	4:50	-	-	8:57	9:00	10:23	10:26	13:55	13:56	21:41	21:37	22:36	22:31	21:23	22:57
גרמניה, ברלין (ק)	4:48	4:54	-	-	8:57	9:00	10:23	10:25	13:52	13:53	21:34	21:31	22:25	22:21	21:12	22:44
גרמניה, פרנקפורט (ק)	5:20	5:25	7:54	8:02	9:23	9:26	10:46	10:48	14:10	14:11	21:38	21:35	22:26	22:22	21:18	22:43
דרום אפריקה, יוהנסבורג (ה)	6:56	6:55	8:57	8:58	9:32	9:32	10:26	10:27	12:41	12:42	17:34	17:36	17:54	17:56	17:11	18:06
הודו, מומבאי (ה)	6:05	6:07	8:47	8:49	9:22	9:23	10:30	10:31	13:16	13:17	19:20	19:20	19:46	19:46	19:02	19:56
הודו, פונה (ה)	6:02	6:04	8:44	8:46	9:18	9:20	10:26	10:28	13:12	13:13	19:15	19:15	19:41	19:41	18:57	19:51
הונגריה, בודפשט (ק)	4:51	4:55	7:37	7:42	8:47	8:50	10:09	10:11	13:27	13:28	20:44	20:42	21:27	21:24	20:24	21:42

לוח זמנים לשבוע פרשת פנחס - בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ה) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		מנחה גדולה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז											
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
טורקיה, איסטנבול (ה)	4:32	4:36	7:24	7:27	8:16	8:18	9:34	9:35	12:42	12:43	19:36	19:35	20:12	20:10	19:17	20:25
יוון, אתונה (ק)	6:07	6:10	8:58	9:01	9:46	9:48	11:02	11:03	14:06	14:07	20:52	20:50	21:25	21:23	20:33	21:37
מולדובה, קישינב (ק)	5:14	5:18	8:01	8:06	9:09	9:12	10:30	10:32	13:48	13:49	21:03	21:01	21:45	21:43	20:43	22:00
מקסיקו, מקסיקו סיטי (ה)	6:01	6:03	8:44	8:46	9:19	9:20	10:27	10:28	13:13	13:14	19:18	19:18	19:44	19:44	19:00	19:54
ניו-זילנד, קרייסטצ'רץ' (ה)	8:11	8:09	9:34	9:34	10:20	10:20	11:06	11:06	13:03	13:04	16:56	17:00	17:33	17:36	16:42	17:50
נפאל, קטמנדו (ה)	5:12	5:14	8:01	7:59	8:38	8:39	9:49	9:50	12:42	12:43	19:04	19:03	19:32	19:31	18:45	19:42
סין, בייג'ין (ה)	4:49	4:53	7:44	7:41	8:32	8:34	9:49	9:50	12:56	12:56	19:47	19:45	20:22	20:20	19:26	20:34
סינגפור, סינגפור (ה)	7:03	7:04	9:34	9:32	10:04	10:05	11:07	11:08	13:39	13:40	19:14	19:15	19:38	19:39	18:57	19:49
פולין, ורשא (ק)	4:19	4:24	-	-	8:28	8:31	9:53	9:55	13:22	13:22	21:00	20:57	21:53	21:48	20:40	22:11
פרו, לימה (ה)	6:29	6:30	8:48	8:47	9:19	9:20	10:18	10:19	12:42	12:43	17:55	17:57	18:20	18:21	17:39	18:31
צרפת, ליאון (ק)	5:55	5:59	8:48	8:44	9:48	9:50	11:08	11:10	14:24	14:25	21:34	21:32	22:15	22:12	21:14	22:29
צרפת, פריז (ק)	5:52	5:56	8:39	8:33	9:51	9:54	11:14	11:16	14:35	14:36	21:59	21:57	22:43	22:39	21:37	22:59
קולומביה, בוגוטה (ה)	5:49	5:50	8:22	8:21	8:53	8:54	9:57	9:58	12:31	12:32	18:12	18:13	18:36	18:37	17:55	18:46
קנדה, טורונטו (ק)	5:40	5:44	8:35	8:31	9:29	9:31	10:48	10:50	14:00	14:01	21:06	21:04	21:41	21:38	20:43	21:54
קנדה, מונטריאול (ק)	5:10	5:14	8:03	7:59	9:02	9:05	10:22	10:24	13:37	13:38	20:48	20:46	21:27	21:24	20:27	21:41
קפריסין, לרנקה (ק)	5:36	5:39	8:29	8:26	9:11	9:13	10:25	10:26	13:26	13:27	20:03	20:02	20:35	20:33	19:44	20:46
רוסיה, ליובאוויטש (ה)	4:23	4:29	-	-	8:40	8:43	10:08	10:10	13:43	13:44	21:37	21:33	22:37	22:31	21:15	23:00
רוסיה, מוסקבה (ה)	3:50	3:56	-	-	8:10	8:13	9:39	9:42	13:17	13:18	21:21	21:17	22:21	22:15	20:55	22:46
רוסיה, רוסטוב על-הדון (ה)	4:29	4:34	7:21	7:16	8:25	8:28	9:46	9:49	13:05	13:06	20:21	20:18	21:03	21:00	20:01	21:18
שוויץ, ציריך (ק)	5:34	5:38	8:25	8:20	9:30	9:32	10:51	10:53	14:10	14:10	21:31	21:29	22:09	22:06	21:06	22:24
תאילנד, בנגקוק (ה)	5:54	5:56	8:35	8:33	9:06	9:08	10:13	10:14	12:54	12:55	18:50	18:50	19:15	19:15	18:32	19:25

*) הזמנים נערכו על־פי תוכנת 'חזון שמים'.

סדר מצות הדלקת נרות לערב שבת קודש

מצוה זו שייכת גם לבנות ישראל, ועד לילדה קטנה ... אפילו אם היא בת שנה וכבר מתחילה לדבר ויכולה להדליק ולברך ... ביחד עם אחיותי', ועל אחת כמה וכמה אמה שמדליקה לאחריהן, כדי שתוכל לעזור להן בהדלקת הנר.

תורת מנחם תשמ"ט חלק ד' עמ' 378

ויש להשפיע גם על בנות קטנות שהגיעו לחינוך, שגם הן תדלקנה נרות שבת וחג, כמדובר כמה פעמים. ואפילו אם הדבר מוטל בספק, אם היא כבר הגיעה לחינוך או לא - גם אז כדאי שיאיר מזלה שבוע קודם או כמה ימים קודם!

משיחת י"ג תשרי תשד"מ סכ"ח - התוועדויות תשד"מ ח"א עמ' 162

זמן הדלקת הנרות הוא כפי המתפרסם בכל מקום ומקום על ידי הגורמים המוסמכים - אסור בשום אופן להדליק לאחר זמן זה. מנהגן הטוב של בנות ישראל ... להפריש לצדקה לפני הדלקת הנרות - כמובן כאשר הדלקת הנרות היא ביום חול. אסור לטלטל ח"ו את קופת הצדקה לאחרי ההדלקה ולכן צריכים להניחה לכתחילה [=לפני כניסת השבת ולפני ההדלקה] במקום שתישאר שם עד לאחרי הבדלה.

מדליקים את הנרות ואחרי כן מברכים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל שַׁבָּת קֹדֶשׁ:

תפילת הדרך

צריך לאומרה כשהחזיק בדרך חוץ לעיר ביום ראשון כשנוסע מביתו, וטוב לומר מעומד אם אפשר בקל. ובשאר הימים שמתעכב בדרך עד שובו לביתו יאמר אותה בכל בוקר אפילו במלון ויחתום ברוך אתה שומע תפלה בלי הזכרת שם:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁתּוֹלִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַצְעִדֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַדְרִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתִסְמְכֵנוּ לְשָׁלוֹם, וְתַגִּיעֵנוּ לִמְחוֹז חֶפְצֵנוּ לְחַיִּים וּלְשִׂמְחָה וּלְשָׁלוֹם, (ואם רעתו לחזור מיד אומר וְתַחֲזִירֵנוּ לְשָׁלוֹם), וְתַצִּילֵנוּ מִכַּף כָּל־אוֹיֵב וְאוֹרֵב וְלִסְטִים וְחַיּוֹת רָעוֹת בַּדֶּרֶךְ וּמִכָּל־פּוּרְעָנִיּוֹת הַמִּתְרַגְּשׁוֹת וּבָאוֹת לָעוֹלָם. וְתִשְׁלַח בְּרָכָה בְּכָל־מַעֲשֵׂה יָדֵינוּ, וְתִתְּנֵנִי לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָּל־רוֹאֵינוּ, וְתִגְמְלֵנוּ חֲסָדִים טוֹבִים וְתִשְׁמַע קוֹל תְּפִלָּתֵנוּ כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת כָּל־פֶּה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה:

לזכות

לוי שי' **הלוי** בן חנה וזוגתו **אולגה שרה** בת תמר

ויוצאי חלציהם

צבי' ובעלה **דוד הלוי אליעזרוב**

שלום יצחק הלוי ומשפחתו

רות ובעלה **אפרים הלוי יליזרוב**

זבולון הלוי וזוגתו **רות**

חגית ובעלה **גבריאל סופייב**

שמעי' הלוי וזוגתו **מוריאל**

אילת ובעלה **גדעון יעקובסון**

יהושע הלוי וזוגתו **מעיין חנה**

אור אבנר הלוי שיחיו

לבייב

●

לעילוי נשמת הרה"ח ר' **טובי'** ב"ר **יעקב** ע"ה

הרשמה כמנויים לדבר מלכות

03-9601001

DvarMalchus.org

חפשו 'דבר מלכות' בעמדות נדרים פלוס

לבקשות ושינויים: Israel@DvarMalchus.org

בארה"ב וקנדה: USA@DvarMalchus.org

הערות ותיקונים ניתן לשלוח ל: Office@Chazak.co.il

ללימוד שיחות קודש ומאמרים:

Lahak.org Chasidut.tv Otzar770.com Biurim.co.il

P.P.
שולם
1949
תל אביב

2304-3377